

GAII CRISPI SALLUSTII QUAE EXSTANT

TOMUS II.

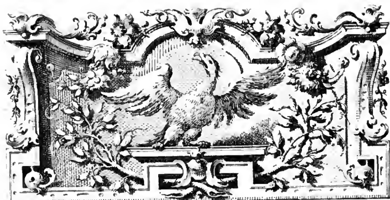
SIVE

BELLUM JUGURTHINUM

RECENSUIT DILIGENTISSIME
ET ADNOTATIONIBUS ILLUSTRAVIT
GOTTLIEB CORTIUS

Si cui nimia Libri moles videbitur, is in tres Librum partes secare poterit; ac prima quidem pars pag. 1. Catilinarium Bellum, altera pag. 343. Jugurthinum, tertia pag. 793. Historicorum Fragmenta cum reliquis complectatur; appositis suo loco pagellis, quae & Libri frontem exhibent, & quid quaeque pars contineat, explicant.

CAII CRISPI SALLUSTII

BELLUM JUGURTHINUM.

CAP. I.

FAlso queritur de natura sua genus humanum, quod imbecilla 1
atque

Bellum jugurthinum. Sic, aut nude *Jugurthinum*, inscribunt MSS. Ast Vinar.2. *Caii Crispi Salustii de bello Jugurthae contra populum Ro. liber feliciter incipit*; Struvian. *de Bello Jugurthino*; Basil. I. *Explicit Bellum Catilinarium. Incipit Jugurthinum.* Perscripserunt illud Florus III. *cap.* I. & quos adnotavit ibi Camers. adde Vellej. Pat. II. *cap.* XI. & Freinshem. Supplem. Liv. LXII. Propter veteres Grammaticos observandum, quod non modo *Jugurtham*, sed etiam *secundam Historiam* semel atque iterum hunc librum vocaverint; ut contra secundum librum Historiarum adpellarunt Jugurtham, & primum Catilinam: quae res imperitis saepe fucum fecit.

CAP. I. I. Falso queritur cet. De his plura conjecimus in Excursum I. in Jugurtham, quem lege.

Quod imbecilla atque aevi brevis. Gue. 3.8.9. Vinar.2. & Acad. *quod imbecilla* aetas *atque aevi brevis*; quae macula partim ex interpretatione τῦ *aevi*, partim ex Cat. *cap.* III. num.4. orta est; cujus generis plura notavimus ad Cat. *c.* XXXIX. extr. Sed priori loco habes etiam similes terminationes antiquas *imberbus*, *declivus*, *inermus*. & Lactantius servat de Opif. D. *cap.* III. *Queruntur hominem nimis* imbecillum *& fragilem nasci*, cet. in quam sententiam Idem *cap.* IV. & Seneca de Brev. Vit. *cap.* I. II. aliis plura. Celsus I. *c.* III. *Raro quisquam non aliquam corporis partem* imbecillam *habet*. *Aevum* pro aetate etiam Vellej. II. *cap.* LXXXVIII. *omni* aevi sui *spatium impensurum in id solum opus scriptorem fatigent*. Seneca Epist. XCIX. ad fin. *Omnes, quantum ad* brevitatem aevi, *& juvenes, & senes in aequo sumus*. Denique *aevi brevi* utrumque est secundi Casus, qui vice Adje-
ctivi

2 atque aevi brevis forte potius, quam virtute regatur. Nam contra, reputando, neque majus aliud, neque praestabilius invenias, magisque naturae industriam hominum, quam vim, aut tempus

ctivi poni solet. Livius XXVIII. *cap.* XXXVII. *Satis sperare* perbrevis aevi *Carthaginem esse*. Horat. II. Sat. VI. *Vive memor, quam sis* aevi brevis. Et frequenter habitus vocum ita permutatur, ut Cat. *cap.* XVIII. num. 4. *adolescens nobilis*, summae audaciae, *egens*, *factiosus*. ubi vide.

FORTE POTIUS, QUAM VIRTUTE REGATUR. Futiles quaedam edd. & MSS. Incerti, Vinar. 2. Struv. Senat. 2. Franc. 2. Heuss. *Sorte potius*. *Forte* sextus Casus a *fors*, hoc est, per sortem, a forte, seu *casu* & *fortuna*. hinc Guelf. 2. *fortuna potius*. Horat. I. Sat. I. *Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illa Contentus vivat*. Plin. Paneg. *cap.* I. *Ac si adhuc dubium fuisset, forte casuque terris, an aliquo numine darentur rectores*. Noster infra *cap.* XCII. *Sed ea res forte, quam consilio melius gesta*. Cicero II. de Leg. *cap.* XI. *sortem a fortuna* ita distinguit, ut illa *incertos magis casus significet*: & ita fere Excepta Different. Bongarsii p. 105. Paullo aliter Nonius Marc. *cap.* V. nu. 15. ubi Accii, Livii aliorumque loca juvabit inspexisse. parumper Donatus ad Ter. Phorm. A. V. Sc. VI. III. Ille vero *fortem* negat Deam. At contra Ovid. VI. Fast. *v.* 775.

Ite, deam *laeti* fortem *celebrate Quirites*. Adde Senec. de Const. Sap. *cap.* IX. Curt. V. *cap.* XI. num. 10. Vellej. II. *cap.* LXVI. num. 5. & quod ab imperitis confusa saepe sint *Sors* & *Fors*, docebunt Davisius ad Caesar. VII. Gall. *cap.* LXXXVII. & Drackenb. ad Silium XV. *v.* 105. *Regere* dixit pro ingenio illorum hominum, ut infra *cap.* LI. *fors omnia regere*. & mox *casus regunt*, qui obtinent & per quos omnia fiunt. & de fortunae dominio Cat. *cap.* VIII. num. I. ubi vide, & ad *cap.* X. num. I. item Cic. V. Tusc. Quaest. §. 25. Interim acute fatis fortunae regimen adstruxit Caecilius apud Minuc. Fel. *cap.* V. & VI. refutatus *c.* XVII. Sed Cicero II. Offic. *cap.* VI. etiam maxime *fortunam sine hominum operibus & studiis neutram in partem effici posse*, docet. quod hoc doctore magis dignum est, quam Synesium decet, qui *deam fortunam* serio satis vocat Epist. XLIII. & XLIV. Sed talia plura in eo deprehendas.

2. NAM CONTRA, REPUTANDO, NEQUE. Sic distinguo locum, ut *reputando invenias* conjungatur, ea latinitatis ratione, qua Cat. *cap.* LXI. num. 2. pugnando *ceperat locum*. adde infra *cap.* XXX. num. 3. Sic *contra* est pro *contrarium invenias*, ita ut haec particula ipsi contrario mox enarrando praemittatur. vide ad *c.* cit. extr. Quinctil. I. *cap.* I. *Nam* contra *plures* reperias *faciles in excogitando* cet. Sueton. Galba *c.* XV. *Liberalitates Neronis, decimis concessis, revocandas curavit*. *At* contra *nihil non pretio addici, aut donari gratia passus est*. Noster infra *c.* LXXXV. nu. I. *Sed mihi* contra *videtur*. Contrarium istud non sola particula, sed etiam disertis verbis simul exprimit etiam Cicero de Senect. *cap.* XXIII. *Cujus a me corpus crematum est; quod* contra *decuit ab illo meum*. & sic Lael. *cap.* XXIV. extr. item Apulej. Apolog. p. 287. *tu mihi vitio dabis, quod pauciores servos habeo, parcus paseo, levius vestio, minus obsono? Atqui ego* contra, *quantulacunque tibi haec videntur*, multa *etiam*, & nimia *arbitror*. adde Cat. *cap.* LX. nu. 5. Male Guelf. 6. & Academ. *repugnando*.

NEQUE MAJUS ALIUD. Struv. Acad. Guelf. 3. 6. 9. & Franc. *neque majus aliquid*. Sed *c.* II. nu. 4. *neque melius, neque amplius* aliud. Horat. I. Sat. III. *v.* 33. *at est bonus, ut melior vir* Non alius *quisquam*. Phaedr. Prolog. II. *v.* 2. Nec aliud *quidquam per fabellas quaeritur, quam corrigatur error ut mortalium*. In sententiam legere licet Cic. Somn. Scip. *cap.* VII. & Senec. Epist. XXXI.

NEQUE PRAESTABILIUS. Sic Codd. nostri omnes. melius, certe auctori magis accommodatum, quam *praestantius*, qui Cat. *cap.* II. nu. 3. aequabilius *sese res humanae haberent*, & alia protulit. Erat autem aetatis illius mos Nomina hujus formae haud raro ἐνεργητικῶς accipere. Sic Plautus Cist. A. II. Sc. II. *v.* 3. *immemorabilis* pro eo, qui nihil memorat; Afranius apud Nonium Marc. *cap.* II. nu. 435. *Didicisset is ferre, & non esse* intolerabilis. h. e. intolerans, impatiens. Cic. de Senect. *c.* XII. *Cum homini sive natura, sive quis Deus nihil mente* praestabilius *dedisset*. Idem Laelio extr. *ut nihil amicitia* praestabilius *judicetis*. adde II. Offic. *cap.* II. & I. de Orat. *cap.* VIII. Terent. Hecyr. A. III. Sc. I. *v.* 4. *Cui quanto fuerat* praestabilius, *ubivis gentium aetatem agere*. Horat. I. Od. III. v. 22. *Nequidquam Deus abscidit Prudens Oceano dissociabili Terras*. Media vero aetas per nimiam licentiam plura talia extinxit, ut *illaesibilis*, *passibilis*, *flebilis* apud Lactantium, Prudentium, Sedulium.

INVE-

pus deesse. Sed dux atque imperator vitae mortalium animus est: 3
qui ubi ad gloriam virtutis via grassatur, abunde pollens potensque &

INVENIAS. Sic Codd. meliores. at MSS. Incerti, Franc. Struv. Remens. I. Acad. Vinar. 2. Basil. 2. & 3. Eccard. Guelf. 4. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. *invenies*; cum longe elegantius Latini Futurum tempus per Praesens etiam Conjunctivi exprimere soleant, quod exemplis firmatum ad Cat. *cap.* LVIII. n. 2. Praeterea amant Latini secundam Personam, quando Impersonalem, quem vocant, significatum inferre volunt. Virgilius IV. Aen. *v.* 401. *Migrantes* cernas *totaque ex urbe ruentes*. ubi Servius: *Honesta figura, si rem tertiae personae in secunda referas; hoc est*, si quis cernat. Eumdem adduxit Donatus, ut Terent. Andr. A. III Sc. I. *v.* 2. *Fidelem haud ferme mulieri* invenias *virum*, explicaret: ubi itidem accipit *inveniat quis*, vel *invenire possit*. Similiter Sosipater Charis. IV. p. 241. & alii. Noster Cat. *cap.* I. n. 6. *prius, quam* incipias, *consulto -- opus est*. *c.* II. n. 3. *neque mutari ac misceri omnia* cerneres. *c.* XXV. n. 4. *haud facile* decerneres. Livius XXV. *c.* XXXVIII. *si in occasionis momento cunctatus paullum fueris, nequidquam mox amissam* quaeras. Id. XXVI. *c.* XIII. *Feras bestias, si ad cubilia & catulos earum ire* pergas; *ad opem suis ferendam* avertas. XXXVI. *cap.* XXXII. *Erat Quintius, sicut adversantibus asper; ita si* cederes, *idem placabilis*. Tacit. Germ. *cap.* VI. *Cedere loco, dummodo rursus* instes, *consilii, quam formidinis arbitrantur*. Id. Agric. *cap.* III. *ingenia* oppresseris *facilius, quam* revocaveris. Plin. I. epist. XII. n. 8. Dedisses *huic animo par corpus, fecisset, quod optabat*.

NATURAE INDUSTRIAM HOMINUM. I. Wasse a Codice Regio τὸ *hominum* abesse testatur, & expungendum omnino videtur, ortum ex Glossa ejus, quod sequitur, *mortalium*. Phaedrus Epilog. IV. *v.* 6. *Quamvis naturae tanta abundet copia*, Labori *faber ut* desit, *non fabro labor*. Cic. Act. in Verr. I. *c.* I. extr. *ego hoc tamen adsequar, ut judicium potius reip. quam ut reus judicibus, aut accusator reo* defuisse *videatur*. Seneca Epist. XXII. extr. *Nostrum istud, non* naturae *vitium est. illa de nobis conqueri debet*. Quinctil. I. *c.* I. *manifestum est*, naturam *non defecisse, sed* curam.

3. SED DUX ATQUE IMPERATOR VITAE M. Opportune *ducem* & *imperatorem* vocat animum, ubi de imperio fortunae & virtutis locutus est. Animus itaque *regit* naturam actionesque hominum. is *c.* II. n. 3. *rector humani generis agit atque habet cuncta, neque ipse habetur*. Seneca ep. CIV. *Animus* dominus *omnium est, supra omnia est. itaque nulli se rei submittit*, reliqua. Id. Epist. CXIV. Rex *noster est animus, hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant*, & quae sequuntur egregia de animo libidinibus capto. Vide Cat. *c.* I. n. 2. Ceterum *vitae* omisit Guelf. 8.

VIRTUTIS VIA GRASSATUR. *Via* non legitur in Eccard. qui *gloriam virtutis* junxit, ut Cat. *c.* I. *divitiarum & formae gloria* dicitur. Sed *virtutis via* habet suam elegantiam. Cat. *c.* XI. n. 2. dixerat: *ille* vera via *nititur*. ubi vide. Apul. de Hab. Doctr. Plat. p. 22. *Eum, qui per haec profectus fidenti & securo gradu* virtutis via *graderetur, adeptum solidam vivendi rationem, repente fieri perfectum*. adde Gronov. ad Senec. VII. Benef. *c.* XXVI. Joannes Salisb. III. Nug. Cur. *c.* V. *Est quidem omnium captanda benevolentia, sed honestate incolumi, officiorum studiis*, virtutis via, *obsequiorum fructu, integritate sermonis*. *Grassari* honesta etiam significatione pro ire, & magna vi contendere poni, hoc Sallustii loco, & illo Silii I. *v.* 570. grassandum *ad clara periclis*, docuit Ph. Beroaldus ad Apulej. II. Metam. p. 179. adde ad Silium Drackenborchii notam.

ABUNDE POLLENS POTENSQUE ET CLARUS EST. Vinar. 2. sine *que, potens & clarus est*; Gu. II. *& clarus factus est*; Academ. *& clarus habetur* ex Cat. *c.* I. num. 4. Conjungunt autem veteres *pollens, potens* uti Lapis apud Gruterum p. L. n. 3.

HERCVLI. VICTORI
POLLENTI. POTENTI
INVICTO. D. D. L. M.

Livius II. *cap.* XXXIV. *Cur Sicinnium* potentem pollentemque *video? Pollens* nempe ad vires *insitas* constantes & incorruptas magis pertinet, quod indicat MS. Eccard. ubi *pollens* cum Glossa *ipse* conspicitur: & bene Claudian. II. Rapt. *v.* 357. *Oppida funerei* pollent *immunia leti*. *Potens* autem de virium *exercitio* dici videtur, ut Ovid. II. Met. *v.* 292. *Laeta malo nimiumque* potens. Imbecillo & abjecto opponit Boetius IV. Pros. I. *cognosces, semper quidem* potentes *bonos esse; malos vero* abjectos *semper &* imbecillos: & Pros. II. *Si bonum* potens *esse constiterit, liquet* imbecillitas *mali*. Poetae tam *pollentes*, quam *potentes* frequentant herbas, quas alii *operosas viribus* celebrant. vide quae collegit Jan. Brockhusius ad Tibull. I. eleg. IX. *v.* 17. Ut igitur haec contra superius *imbecilla*

& clarus est, neque fortunae eget : quippe probitatem , industriam ,
4 alias artis bonas neque dare , neque eripere potest . Sin captus pravis cupidinibus ad inertiam & voluptatis corporis pessum datus est : perni-

dicuntur; sic contra *aevi brevis* adjecit *& clarus*. Sic Cat. *c.* I. clara *aeternaque virtus habetur :* & Boet. III. Pros. II. *At quibus optimum quiddam* claritas *videtur : hi vel belli , vel pacis artibus gloriosum nomen* propagare *student*.

NEQUE FORTUNA EGET. Incert. 2. Struvian. & a prima manu Guelf. 3. 4. & 6. *neque* fortunae *eget :* id probat Jo. Rivius, & deprehenderunt in suis Codd. scribae Academ. & Guelf. 7. ubi *neque* fortitudine *eget ;* quam varietatem ex Senat. I. adnotavimus ad Cat. *cap.* XXXIII. n. I. Nihil autem magis proclive fuit librariis , quam in *fortuna* mutare alteram lectionem : cum propter constructionem , tum propter concursum ejusdem litterae Vocalis , quae alibi saepe caussa erroris fuit. vide ad Cat. *c.* XXIII. n. I. Rem ita expressit Seneca de Constant. *c.* V. *Virtus* fortuitis *non indiget*. & Epist. XCVIII. *Valentior* omni fortuna *animus est : in utramque partem ipse res suas ducit, beataeque ac miserae vitae sibi caussa est*. qualia leguntur de Vit. Beat. *c.* XV. Cicero pro M. Scauro apud Asconium : *Primus enim me flagrantem studio laudis in spem impulit , posse virtutem ,* sine praesidio fortunae, *quo contendisset, labore & constantia pervenire*.

QUIPPE QUAE PROBITATEM . Istud *quae* omittunt Fabriciani , Basil. I. Senat. I. Remens. I. Eccard. Guelf. 3. & 10. Cat. *c.* XIX. n. I. *neque tamen* senatus *provinciam invitus dederat :* quippe *foedum hominem a rep. procul esse volebat*.

ALIASQUE ARTIS BONAS . Recte Struvianus omissa copula *alias artes bonas.* & sic Noster tum alibi saepe , tum Cat. *cap.* XV. n. I. quid sint *artes*, expositum ad Ei. *c.* II. n. 4. Porro Incert. I. Eccard. Guelf. 3. 5. 6. 8. 9. 12. *bonas artes :* At Fabric. I. omisit Epitheton *bonas* , quod tamen negligere Noster haud solet. vide Cat. *c.* X. n. 4. De terminatione autem in voce *artis* ne monere quidem debemus , nisi eos , qui neglecto operis principio huc accedunt .

NEQUE DARE , NEQUE ERIPERE CUIQUAM POTEST . Sic quidem Codd. sic bis citavit Donatus ad Terentium , addito Sallustii nomine ad Eunuch. A. II. Sc. II. *v.* 10. & sine isto ad Andr. A. IV. Sc. III. *v.* I. Sic & Lactantius IV. *c.* XVI. *Sed sola est virtus, sola justitia , quae nec datur* cuiquam , *nec aufertur*. Nihilominus, si novi Crispum meum, τὸ *cuiquam* deleri debet, quia tertius Casus a Nostro inprimis saepe Verbo non additur, vide ad Cat. *c.* LVIII. n. I. & hic ipsa elegantia sententiae istum respuit . Habemus etiam praesidium aliquod MSS. Nam Guelf. 9. *eripere* umquam *potest ;* II. *eripere quicquam potest*. Sed 6. mecum plane delet. Neque aliter Seneca ad Helv. *c.* VIII. *Id actum est , ut in alienum arbitrium , nisi vilissima quaeque, non caderent. Quidquid optimum homini est, id extra humanam potentiam jacet ; nec* dari, *nec* eripi *potest.* Idem de Constant. *c.* V. *nihil* eripit *fortuna , nisi quod* dedit. Horat. I. Epist. XVIII. extr. *Sed satis est orare Jovem, quae* ponit, *&* aufert : Det *vitam*, det *opes : aequum mihi animum ipse parabo*. Silius XV. *v.* 105. *Nec bona censendum , quae fors infida* dedisse , *Atque eadem* rapuisse *valet*. Noster III. Hist. Or. Macri : *neque mortalium quisquam* dare *aut* eripere *talia unus poterat*. Senec. Controv. VII. *Cara est cuiquam salus , quam aut* dare , *aut* eripere *potest Antonius?* Plura addere possem, ubi similiter sine tertio Casu ejusmodi Verba ponuntur , & ubi humile illud *cuiquam* non adjicitur. Sed tu vide notam ad Cat. *cap.* XLVII. n. 5. Sententia fere Stoica est , sed mollior , quam illa Cicer. III. de Nat. Deor. *c.* XXXVI. *virtutem nemo umquam Deo acceptam retulit* . & mox : *Num quis quod bonus vir esset , gratias diis egit umquam? At quod dives , quod honoratus, quod incolumis.* adde Ejusd. Parad. IV. *c.* I. & V. *c.* I. Boetius II. Pros. VI. extr. *In fortuna nihil expetendum , nihil nativae bonitatis inesse manifestum est , quae nec se bonis semper adjungit, & bonos , quibus fuerit adjuncta , non efficit*. Accedit Plautus Poen. A. I. Sc. II. *v.* 89. *Aurum in fortuna invenitur , natura ingenium bonum*. Seneca Epist. XXXVI. alii. Ceterum in his verbis Guelf. 8. finitur.

4. SIN CAPTUS PRAVIS CUP. *Cupiditatibus* legit Academ. & Guelf. 10. Bene Plautus Trin. Act. III. Sc. II. *v.* 32. *Ita vi Veneris* vinctus , *otio* captus *in fraudem incidi*. adde Cat. *c.* XV. n. 2. Graphice haec depingit M. Camariota contra Plethon. p. 130. Nec facile hic omiserim S. Caesar. Hom. VIII. *Alios enim tenet corporis infirmitas , alios publica necessitas ; alios* ligat *& quasi* captivos *trahit cupiditas*. Mox Guel. 4. *voluptatis* expressit.

PESSUM DATUS EST. Fabric. I. Basil. I. Struv. Guelf.

perniciosa lubidine paullisper usus ; ubi per secordiam vires , tempus , ingenium defluxere , naturae infirmitas accusatur : suam quis-

Guelf. 2. & 5. divisim *pessum datus*, h. e. demissus ex regali suo fastigio, & inertiae voluptatibusque *subjectus*. Male enim *pessum* pro Adverbio habent: non multo melius pro Nomine , *fundum* denotante : cum sit Supinum ab antiquo Verbo *petior* , h. e. subigor , pedibus calcor. dicitur ut *venum* , *victum* , *pastum dare* & similia , quod alibi docui. vide infra *c.* LIX. extr. Terent. Phorm. A. I. Sc. IV. *v.* 5. *me* , *aut herum* pessum dabunt. Lucret. VI. *v.* 588.

- - - *& multis per mare* pessum
Subsedere *suis pariter cum civibus urbes.*

Plaut. Rud. A. II. Sc. III. *v.* 64. *Nunc eam cum navi scilicet* abivisse pessum *in altum.* Silius VIII. *v.* 287. *labi*, *mergente sinistro Consule*, *res* pessumque dari. Petron. Sat. *c.* XLIII. *Habuit oricularios servos*, *qui illum* pessum dedere. *Ad* hic terminum , *cui* subjectus sit , denotat uti πρὸς apud Platon. in Phaedone : *Ἑκάστη ἡδονὴ καὶ λύπη, ὥσπερ ἧλον ἔχουσα, προσηλοῖ τὴν ψυχὴν* ΠΡΟΣ *τὸ σῶμα καὶ προσπερονᾷ*. quem, & Plutarch. Sympos. VIII. *c.* II. bene comparavit cum Horat. II. Sat. II. *v.* 77. *quin corpus onustum Hesternis vitiis animum quoque praegravat una Atque* adfigit humo *divinae particulam aurae*, R. Bentlejus. Sed latinitatis ratio illustrior erit ex nota ad Cat. *c.* L. n. 2. Sensus ex Lactant. de Opif. D. *c.* XIX. *Qui si delicatus ac magis tener in hac vita fuerit*, *quam ratio ejus exposcit*, *virtute contemta*, *desideriis se carnis addixerit* , *cadet & premetur in terram*.

PERNICIOSA LUBIDINE PAULLISPER USUS. h. e. ubi lubidine paullisper usus est, per Nominativum absolutum , quem adhibent , ubi largius fluere debet oratio. Sic infra *c.* XXXIII. n. 2. *tametsi in ipso magna vis animi eras*, confirmatus *ab omnibus*. ut eo loco proxima verba primum istum Casum sustinent; sic hoc loco superiora *pessum datus est*. ita ut alterum potius (*pessum datus*) per Participium efferendum fuisset: qualia notavimus ad Cat. *c.* LVII. n. 2. Sed Justin. *c.* IV. n. 3. *Hujus consilii non minus admirabile silentium* , *quam commentum fuit*, *populo hoc solum* professus, *invenisse se viae gloriae viam &c.* Sed si ad superiora *Ubi* , & *Sin* respicias , sequela sententiae non rite sese habere videtur. propterea Cl. Perizonius ad Sanct. IV. Minerv. *cap.* XI. Anacoluthon quoddam hic statuere videtur . Scilicet ea invasit opinio , τῷ *Sin* semper disertam contrapositionem & negationem ejus, quod praecessit, inferre debere. adeoque Sallustio scribendum fuisset: *Sin captus pravis cupidinibus ad inert. & v. c. p. e. l. p. v. ubi per secordiam vires* , *tempus* , *ingenium defluxere*, *animus infirmus* , *nec pollens potensque & clarus est.* vide, quam inepta haec adcurata Antithesis foret. Sic vero quando dixit : *naturae infirmitas accusatur* ; quid hoc est aliud , quam natura , animus praecipue *infirmus esse videtur* ? & quid est sensus eleganter connectere , si hoc non est ? Planiora quidem habuimus Cat. *c.* LI. num. 3. Sed neque hoc est sine exemplo . Livius X. *c.* XXVI. *Neminem omnium secum conjungi malle : & copiarum satis sibi cum P. Decio & numquam nimium hostium fore* . Sin *collega quid aliud malit ; at sibi L. Volumnium darent adjutorem* . Sed locus propter nexum inspici meretur. Idem XLII. *c.* XLI. *Cujus conditionis iniquitatem ita* non sum recusaturus, si *vos quoque accipitis*, *ut quicumque exules in Italiam*, *aut Romam se contulerunt*, *his facinorum*, *propter quae damnati sunt* , *auctores vos fuisse* , *fateamini*. Si *hoc & vos recusabitis*, *& omnes aliae gentes* , *ego quoque* inter ceteros ero. & eodem *cap. fatendum est* , *foedus violatum esse* . & post particulam *Sin* , *quid tandem me facere decuit*. Adde Cic. III. Offic. *c.* VI. & V. Tuscul. Qu. §. 106. & quod non eadem verba repetere necesse sit, exempla sufficiant Horat. III. Od. XXIX. & Plaut. Trin. Act. III. Sc. II. *v.* 87. seqq.

VIRES, TEMPUS, INGENIUM DIFFLUXERE. Guelf. 3. Incert. 2. Regiens. 1. & Academ. *tempus* aetatis, *ingenium d.* At Eccard. Guelf. 9. & 10. Vinar. 2. Remens. 2. Uratisl. 2. & Franc. *vires*, *tempus*, aetas, *ingenium:* quasi ex quadam Glossa, quae vocem *tempus* propter n. 1. ad aetatem hominis referre voluit. Sed & indefinite *tempus* non male intelligitur, & quod pro opportunitate sumatur, antiqua est observatio. Id loco magis aptum est , quam tempus vitae intelligere. *Diffluxere* in membranis notae primae viderunt Rivius & Grut. cum iis faciunt Incert. 2. Senat. 1. Fabric. 1. Basil. 1. Guelf. 2. & 3. Reliqui ad unum omnes *defluxere*. Multis egimus de hujus scripturae varietate Dissert. III. de Usu Orthogr. Lat. *c.* III. §. XIII. ubi id inprimis demonstravimus, nullam inter haec verba differentiam esse , & ad antiquitatem propius accedere *defluere* , quam alterum . Scite autem de rebus pereuntibus hoc verbum dici, exemplis patet ad Catil. *c.*

quisque culpam auctores ad negotia transferunt. Quod si hominibus bonarum rerum tanta cura esset, quanto studio aliena ac nihil pro-

I. n. 4. adducti. Quare ex hoc loco recte Cl. Graevius *defluxerunt* non ausus est rejicere apud Cicer. pro Marcello *c.* VIII. *Omnia, quae dilapsa* defluxerunt, *severis legibus vincienda sunt.* sic est in vetustissimis MSS. quorum quidam etiam *delapsa:* sicuti Cod. Salmasii apud Sueton. Caes. *c.* XI. *deminueret*, pro vulgato *diminueret.* Livius XLI. *c.* XV. *exposuit Patribus conscriptis, bovis sescenaris, quem immolavisset, jecur* defluxisse. ibi Jac. Perizonius mallet *diffluxisse:* sed vide Gronov. ad XXVII. *c.* XVII. & quibus *de* semper de loco labi superiore notare debet, audiant Senecam Ep. CXXIII. Fluunt *dies, & irreparabilis vita* decurrit. Columella XII. *c.* XI. *Nunc vero, cum pleraeque sic luxu & inertia* defluant, *ut ne lanifici quidem curam suscipere dignentur.* Sic *folia defluunt*, aut *diffluunt*, de quo Munckerum ad Hygin. Fab. LIX. consuluisse, non poenitebit. Tandem & Zeno Veron. Serm. LIII. *Quae in manibus habes, commissa tibi, quam concessa cognosce. Parvo tempore super his aliquantulum laetaris, & abuti eis voluptuosius delectaris: Cum vero* haec *pariter cum* vita *nostra* defluxerint, *rationem dispensationis nostrae evocamur domino reddituri.* & Juvenal. Sat. VII. *v.* 32. *Sed* defluit *aetas:* ut Sabinus Epist. II. *v.* 17. Fluxere *interea pede*tempora *lapsa fugaci.* adde Ulpian. Rhet. ad Demosthen. Olynth. II. pag. 23. ubi *καταῤῥεῖ* exponit.

SUAM QUIPPE CULPAM AUCTORES. Fabric. I. olim his verbis praemisit: *sed propria culpa est.* Praeterea Basil. 1. Incert. 2. Remenses, Acad. Vinar. 2. Fabric. 1. Eccard. Franc. Uratislavienses, Senat. 1. Guelf. 1. 2. 5. 7. 9. & 10. *suam* quique *culpam.* Rectius Fabric. 2. Incert. 1. Sen. 2. Heuss. Guelf. 3. 4. 11. & 12. *suam* quisque *culpam:* idque revocavi eo lubentius, quod *c.* LVIII. n. 2. idem erratum in veteribus libris offenderem. adde Catil. *cap.* XLII. extr. & VII. n. 1. *quippe*, quod adhuc in edd. regnavit, nusquam nisi in Guelf. 6. reperi. nam & vetustae edd. Venetae *quique* habent, quod illis placuit propter Nomen *auctores*, & Verbum *transferunt*, quod ex Struviano manifestum est, ubi legas: *suamque culpam actores quique ad neg. tr.* Propterea neque nomen *auctores* exturbandum est, quod censuit Gruterus; neque copula addenda cum isto MS. quae non magis hic necessaria, quam Cat. *c.* III. n. 5. aut infra c. II. n. 3. Deest tamen *auctores* Guelferbytano 1. ita vero, non *actores*, scribunt Vinar. 2. Acad. Basil. 1. Eccard. Incert. 1. Uratisl. 3. Guelf. 3. 4. 10. 11. & 12. Ceteri ita abstracti sunt, ut Cat. *c.* III. n. 2.

AD NEGOTIA TRANSFERUNT. Imitatur Minucius Fel. *c.* XIV. *culpam judices* transferunt ad *incerti querelam.* ita Livius XXVI. *c.* III. princ. *Reus ab se culpam* in *milites* transferebat. Id. XXX. *c.* XVI. *Conveniens oratio tam humili adulationi fuit, non culpam purgantium, sed* transferentium *initium* culpae in *Annibalem impotensiaeque ejus fautores.* Quinctil. IX. *c.* II. *removere a se, in alium* trajicere *culpam:* pro eo Cic. III. ep. X. n. 18. *conferre.* Sed Apulej. VII. Met. p. 142. Culpam *manus suae mentiens bestiae* dabat. De re Seneca Epist. CXVI. extr. *Satis natura homini dedit roboris, si illo utamur, si vires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in caussa est:* non posse *praetenditur.* Quinctil. I. *c.* XII. *difficultatis patrocinia praeteximus segnitiae.*

5. QUOD SI HOMINIBUS BONARUM RERUM. Guelf. 9. *bonarum artium.* Haud absimiliter Varro apud A. Gellium XV. *c.* XIX. *Si, quantum operae sumsisti, ut tuus pistor bonum faceret panem, ejus duodecimam Philosophiae dedisses; ipse jam pridem bonus esses factus.* Plin. IV. Ep. VII. *Hanc ille vim si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset.* adde Paneg. *c.* LXVIII. Eccard. *quod si* omnibus *bon.* sed antiqua manus emendavit.

TANTA CURA E. QUANTO STUDIO. Guelf. II. *ea cura esset;* Basil. 1. *tanto cura esset, quanto* &c. ut scilicet voces relativae similiter caderent: qua elegantia destituitur Ovid. Her. Ep. XVIII. *v.* 71. Quantum *concedunt flammis sidera cunctis tuis;* Tanto *formosis formosior omnibus illa est.* Cicer. VI. Epist. IX. tantus *cumulus accedat commendatione mea*, quanti *mea te fieri intelligo.* adde XII. epist. VII. n. 2. Id. II. ad Att. ep. XIX. *neque* tantum *est in re*, quantus *est sermo.* Potuisse etiam adstrictius *quanta*, ut intelligeretur *cura;* sed maluit id, quod plenius, ut Justin. III. *c.* XIII. *Sibi CCC. millia armatorum relinquat;* qua manu *aut perdomiturum se Graeciam, aut hostibus cessurum.* id decet rem gravem. Cic. X. epist. I. n. 2. *Itaque mihi maxima* cura est *non de mea quidem vita; sed me patria* sollicitat. potuisset paucis: *sed de patria.* Adde Sosipatr. Charis. IV. p. 250. & infra c. XVII. n. 2.

ALIENA. Philosophis vox propria. Epictet. Enchirid. *c.* II. *τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἀσθενῆ, δοῦλα, κωλυτὰ*, ΑΛΛΟΤΡΙΑ. adde *c.* III. & Seneca *fortuita* interpretatur Epist. VIII. ubi Publii versum citat:

profutura, multumque etiam periculosa petunt; neque regerentur magis, quam regerent casus, & eo magnitudinis procederent, ubi pro mortalibus gloria aeterni fierent.

CAP.

citat: Alienum *est omne, quidquid optando venit*. Apulej. de Deo Social. p. 55. *in hominibus contemplandis noli illa* aliena *aestimare, sed ipsum hominem penitus considera*. Aliena *autem voco, quae parentes pepererunt, & quae fortuna largita est*. adde Plin. I. epist. III. oum. 4. & Cassian. Collat. III. *c.* I. Egregie Boetius II. Prosa II. & Prosa V. *Quid inanibus gaudiis raperis? quid* externa *bona pro tuis amplexaris? numquam* tua *faciet esse. fortuna, quae abs te natura rerum fecit* aliena. Sed & *aliena* pro iis rebus, quae non sint apta, bene capiuntur, qua notione voce usus est Noster Cat. *c.* XL. n. 5. & LI. n. 17.

MULTUMQUE ETIAM PERICULOSA. Sic legendum esse, nullus dubito, & nexus inter *nihil profutura*, & *periculosa* satis defendit eam lectionem, quam & Uratisl. 3. Guelf. 4. & 5. cum aliquot aliis, praeterea editio Gruteri amplectuntur. Sed Basil. I. Seoat. I. Guelf. I. 2. 7. Fab. I. & Acad. cum Veneta 1494. *multaque etiam periculosa*, quos in eum errorem vox *periculosa* induxit. Augustious vero Epist. LIV. & cum eo Vinar. 2. Fabric. 2. Incerti, Struv. Eccard. Uratisl. I. & 2. Guelf. 3. 6. & II. *multoque etiam periculosa*, qui vocem *multum* per usitatiorem interpretari voluerunt. ea nempe denotat hoc loco *saepe*. ut Plin. I. epist. IX. n. 7. *proinde tu quoque strepitum istum, inanemque discursum, &* multum *ineptos labores, ut primum fuerit occasio, relinque*. Glossa Statii IV. Theb. *v.* 334. *crebro* reddidit. Denique Senat. 2. Guelf. 9. & Heuss. *multumque periculosa*, omissa particula *etiam*; contra vero quaedam edd. recentiores cum Veneta 1500. *multum etiam periculosa*. MS. Francii: *multo etiam*. Scilicet ne *que* & *etiam* conjungerentur; cum tamen & Livius XXI. *c.* LIV. *Sed ut* & *numero* etiam, *non animis modo valeatis*. & Cic. VII. ep. XXV. extr. Atque *equidem aliquantum* etiam *noctis adsumo*. adde notata ad XIII. ep. VII. n. 7. & Suet. Caes. *c.* LXXVI. *Sed &* *ampliora* etiam *humano fastigio decerni sibi passus est*. adde infra *c.* XXXI. num. 3. atque etiam *nunc timetis eos*.

NEQUE REGERENTUR MAGIS. *Neque*, propter excipiens *&*, solve in *&* *non*. Sic Cat. *c.* XXXII. n. I. *quod* neque *insidiae consuli procedebant, & ab incendio urbem intelligebat vigiliis munitam*. infra *c.* LXXXIV. *quia* neque *plebi militiam volenti putabatur, & Marius aut belli usum, aut studium vulgi amissurus*. Terent. Eunuch. A. V. Sc. V. *v.* 23. *vide quid agas, ne* neque *illi prosis, & tu pereas*. Ovid. XIV. Metam. *v.* 841. *Namque mihi* nec *quae sit dicere promtum est*, Et *liquet esse Deam*. Phaedr. I. Fab. IV. *v.* 6. Et *quem tenebat ore demisit cibum*, Nec *quem petebat adeo potuit attingere*. Asconius in Cic. pro M. Scauro, quo loco quaerit ao *Neque* semel possit poni: neque *perspicere potui*, & *attendendum esse valde puto*. Capitolin. Macrino *c.* V. *quod si unius numeri adsensus accederet*, neque *ille recusaret, & omnes cupidissime id facerent*. adde Cat. *c.* XXIV. o. 3. Eccard. Vinar. 2. Rem. I. Incert. I. Heuss. Senat. 2. Franc. Uratisl. 2. Guelf. 7. 9. 10. & II. *regerentur* casibus *magis*; verum istud non infarciendum, sed per Synezeugmenon intelligendum est. Liv. III. *c.* LXXI. *Tribuni, ut fere semper reguntur* a multitudine *magis*, *quam* regunt, *dedere cupidae plebi*, cet. A. Caecina Cic. VI. ep. VII. n. 10. *Armati* stilum *persequitur, victi & nondum restituti quid* faciet? Frootin. de Aquaed. Art. XXXV. *Meminerimus omnem aquam, quotiens ex altiore loco venit non tantum respondere* modulo suo, *sed etiam* exsuperare. Noster Cat. *c.* LI. n. 38. imitari, *quam invidere* bonis *malebant*. adde Eod. *c.* IX. extr. & notam ad Cic. X. ep. XXV. n. I.

QUAM REGERENT CASUS. Eccard. & Guelf. II. *quam ipsi casus regerent*. Particula *quam* validam hic infert adfirmationem, ut cootra negat Cat. *c.* XIV. extr. *ex aliis rebus* magis, quam *quod cuiquam compertum foret, haec fama valebat*. ubi vide. Similis Numerus est *c.* II. o. 3. *animus* habet *cuncta, neque ipse* habetur. cum ibi adnotatis, quibus adde notam ad Cic. IV. ep. XII. n. I.

ET EO MAGNITUDINIS PROCEDERENT. Glossae MSS. *eo* i. *ad hoc*. nempe & Vellej. II. *c.* LXXX. in id *furoris processerat*. Sed Florus: *eo insolentiae, eo necessitatis, eo vesaniae*. Plio. Paneg. *c.* XVI. eo *insolentiae furorisque processit*. Justin. III. *c.* V. eo *usque desperationis Spartanos adduxit*. Saepe Tacitus, qui III. Ann. *c.* LXXIII. huc *adrogantiae venerat*. Curt. V. *c.* XII. n. 3. eo *rerum ventum erat*. Sulpic. Sev. I. Hist. *c.* XX. eo *mali ventum*. Id. II. *c.* L. *stultitiae* eo *usque processerat*. Sextus enim Casus est termini, uti III. Hist. *inguinum* fine. adde infra *c.* LII. n. 2.

UBI PRO MORTALIBUS. Incert. 2. Guelf. 2. & 4. *uti*; 10. & 12. *ut*. nempe in MSS. *u* cum superimposito *i* modo *ubi*, modo *uti* notare solet. Et ceteri quidem omnes post *eo*, io tali notione, *ut* ponere solent: Nescio, an propter

CAP. II.

1 NAM uti genus hominum compositum ex anima & corpore :
ita res cunctae studiaque omnia nostra corporis alia, alia ani-
2 mi naturam sequuntur. Igitur praeclara facies, magnae divitiae, ad
hoc vis corporis, alia hujuscemodi omnia brevi dilabuntur ; at in-
ge-

proptietatem Sallustius *ubi* posuerit. nam quando pro *in eum locum* ponitur, usitate accipit *ubi;* sicuti apud Varron. III. de R.R. *c.* XVI. *Si apes ex bono loco transtuleris* eo, ubi *idonea pabulatio non est, fugitivae fiunt.* Et sane intelligi *ubi* etiam potest *in qua magnitudine* propterea, quod *unde, ubi, inde* & similes Particulae loco Pronominum ponuntur: de quo plura ad *c.* XIV. num. 22. suspecta nihilominus ista mihi convenientia inter *eo* & *ubi:* Et librarios *uti* immutasse arbitror, quia diversi Ordinis Particulas conjungere noluerant.

CAP. II. 1. GENUS HOMINUM. Fabric. 1. Basil. 1. a prima manu & Guelf. 9. *genus humanum. genus hominum* sunt homines omnes. uti Silius XV. *v.* 56. volucrum*que* genus, *formasque ferarum.* & *v.* 89. *ad laudes genitum* hominum genus. Justin. II. *c.* VI. *a quo propterea* genus hominum *conditum dicitur.* Apulej. Ad loc. p. 98. *Unumquodque enim* genus animalium — *prout cuique est genus, sic singula sui generis imagines habent.* Phaedr. Prolog. III. *vers.* 33. *Nunc* fabularum *cur sit inventum* genus, *Brevi docebo.*

COMPOSITUM EX CORPORE ET ANIMA EST. Sic edd. vulgares; sed Fabric. 1. Incert. 1. Academ. Heusl. Senat. 2. Franc. Guelf. 2. 4. 7. aliique *ex anima & corpore est.* quem positum immutarunt correctores, quia mox : *corporis alia, alia animi naturam seq.* lepido prorsus consilio. sed quae vera apud Nostrum sit elegantia in hac Numeri parte, diximus ad Cat. *c.* II. n. 2. & *c.* IX. n. 1. Verbum *est* locum mutat in Guelf. 7. & Franc. id sufficere poterit, ut deleatur hoc loco, ubi minus apte collocatum est. vide plura ad libri h. extr. Denique hinc agnoscas, nullam a Sallustio statutam esse inter *animum,* & *animam* differentiam: qui hic *animae* voce utitur, cum in eadem re Cat. *c.* I. n. 2. *animi* adhibuerit. & sic mox h. *c.* n. 3. 4. 5. Eodem modo inprimis Varro his vocabulis utitur, & Noster Cat. *c.* II. n. 8. *quibus profecto* corpus *voluptati,* anima *oneri fuit* : cum perpetuo *animi* aut *ingenii* vocabula ibi essent lecta. adde notam ad *c.* XL. n. 3. Apud Nonium quidem Marcellum *c.* V. num. 20. Juvenal. Sat. XV. *v.* 148. haec disterminantur. Sed Isidorus XI. Orig. *cap.* I. sanior est, & usus auctorum cum Nostro facit. Nec *anima* tantum pro mente & animo, sed hic etiam pro illa dicitur, ut adparet ex Catil. *c.* LII. n. 8. Mox MS. Francii omittit *omnia.* recte ; & illi intrusisse videntur, qui *cunctae* ad studia non referri posse putarunt.

ANIMI NATURAM SEQUUNTUR. Ita sese dant, comparata sunt, & induunt quasi naturam corporis alia, alia animi. Curt. VI. *c.* I. n. 13. *expertusque membra, an impetum animi* sequi *possent.* Sed compone notas ad Cat. *c.* III. n. 2. & LII. n. 22. Guelf. 6. *secunctur;* 9. Eccard. Incerti, Uratisl. 3. & Struvian. *secuntur.* Sed supra Guelf. 10. & 11. semel tantum *alia* scripsere ; & Uratisl. 1. *animae naturam.* Seneca Epist. LXXVI. *in homine optimum quid est? Ratio : hac antecedit animalia, Deos* sequitur. ubi nihil mutandum. est enim *similis est,* ut hoc loco, quod & sequentia apud Senecam, & Noster Cat. *c.* I. n. 2. declarant. Sic & apud Cic. III. Fin. *c.* XXI. *Deum sequi,* ex disciplina Stoica interpretari licet.

2. PRAECLARA FACIES. Formae elegantia, & *gloria,* Cat. *c.* I. n. 4. Sueton. Calig. *c.* XXV. *facies insignis.* Phaedr. III. Fab. VIII. *v.* 3. *facies insignis & pulchra.* Mox Incert. 1. & Guelf. 9. *ad haec.* vide Cat. *c.* XLIV. n. 6.

ET ALIA OMNIA HUJUSCEMODI. Guelferb. 9. *hujusmodi,* qui & cum Franc. *omnia* omisit, quod alio loco ponitur in Guelferb. 5. & tribus aliis, nempe *alia hujuscemodi omnia.* nihil muto ex formula, de qua confer Catil. *c.* LII. n. 10. praeterquam quod Copulam deleo, ex fide Academ. qui *alia* vero *omnia,* & consuetudine Sallustii, uti dictum ad *c.* I. n. 3. & Catil. *c.* LI. n. 40.

BREVI DILABUNTUR. Guelf. 1. *delabuntur,* non male, sed contra id, quod nunc obtinet. Basil. 1. non habet *brevi,* nisi ab alia manu inter versus. & sine adnotatione temporis dixerat similia Cat. *c.* I. n. 4. & *c.* LVII. num. 1. De forma, praeter Ovid. Stat. I. Sylv. II. *v.* 166. *Exerce formam & fugientibus utere donis.* Sene-

genii egregia facinora, ſicuti anima, immortalia ſunt. Poſtremo corporis & fortunae bonorum, ut initium, finis eſt: omnia orta occidunt & aucta ſeneſcunt; animus incorruptus, aeternus, rector hu- 3

neca Epiſt. XXXI. *Ne* forma *quidem & vires beatum te facere poſſunt: nihil horum non patitur vetuſtatem.* Epiſt. LXVI. *Pecunia & corpus & honores imbecilla, fluida, mortalia.* adde Cic. de Amicit. *c.* VI.

SICUTI ANIMA IMMORTALIA SUNT. Hujuſmodi fere ratiocinium habes apud Lactant. VII. *c.* XI. *Ergo ſi* opera corporis *ideo mortalia ſunt, quia ipſum mortale eſt, ſequitur ut* anima *ex eo immortalis adpareat, quia videmus* opera ejus *non eſſe mortalia.* Propert. III. eleg. II. *v.* 63. *At non* ingenio *quaeſitum nomen ab aevo Excidet: ingenio ſtat* ſine morte *decus.* Lege Quinctil. Declam. X. *c.* XVII.

3. UTI INITIUM, SIC FINIS EST. Quia initium, etiam finis eſt. Hac vi iſtas particulas poſuit Caeſar I. Gall. *c.* XLIV. n. 16. uti *ſibi concedi non oporteret, ſi in noſtros fines impetum faceret: ſic item nos eſſe iniquos, quod in ſuo jure ſe interpellaremus.* Hac autem ratinne inprimis Epicurus uſus eſt. Philargyrius ad Virg. II. Georg. *v.* 336. *Si creſcit, deficit. in quo videtur ſecutus Epicurum, qui ait: Omnia,* quae orta, *occidunt & aucta ſeneſcunt.* Lactant. VII. *cap.* I. *Epicurus ait, mundum & ortum aliquando fuiſſe, & aliquando eſſe periturum.* Perperam itaque Guelf. 4. omiſit *ut*: Ceteri omnes ſervant, ſed *ut*, non *uti*, quod eſt in ſolo Remenſi I. At Guelf. 3. & Heuſſian. omittunt *ſic*, legentes: *ut initium, finis eſt.* quod genuinum videtur, ut apud Livium XXXIV. *c.* IX. *ſub umbra Romanae amicitiae latebant. quam* ſicut *minoribus viribus, quam Maſſilienſes, pari colebant fide.* ibi editores adjecerant *ita pari* cet. Is etiam doceat *bonorum* non male pro *bonis* tertio Caſu poni, quem alioquin verbum *eſt* exigere poſſet. nam XXXVII. *c.* LV. *Ceterae civitates Aſiae, quae* Attali *ſtipendiariae fuiſſent, eaedem Eumeni vectigal penderent: quae vectigales* Antiochi *fuiſſent, eae liberae atque immunes eſſent.* item Auſonius Idyll. XX. de Januario: *Hic* Jani *menſis ſacer eſt.* Noſter infra *c.* LXXI. n. I. *Romanos communes* omnium *hoſtes eſſe.* Senat. 2. *ſic finis ſit.*

OMNIAQUE ORTA OCCIDUNT. Guelf. 10. & Struv. *omnia*, quae *orta* ſunt, *occidunt*: & ſic, omiſſo Verbo Subſtantivo, Philargyrius; cum eo Minuc. Felix *c.* XXXIV. illius lectionem probat Colerus. nec adeo male, cum ſic ſoleat Noſter, ut vidimus Cat. *c.* XXXVII. n. I. XLVII. n. 4. Praeſtat tamen, quod in Remenſi I. Fabric. 2. Guelf. 9. 10. 11. 12. eſt: *omnia orta occidunt.* non tam ob I. de Rep. Ord. *c.* V. *quoniam* orta *omnia intereunt*; quam quod in ejuſmodi expoſitinnibus Noſter neque *nam*, quod interdum poſſet, neque *&* aut ſimiles copulas addere ſolet. Explanat autem, quod dixerat: *ut initium, finis eſt.* Sic Cat. *c.* XXXIV. n. 2. *quoniam factioni amicorum reſiſtere nequiverit,* fortunae cedere, Maſſiliam *in exſilium proficiſci.* Supra *c.* I. n. 4. *ubi vires tempus ingenium defluxere*, naturae infirmitas accuſatur: ſuam *quiſque culpam auctores ad negotia transferunt.* adde *c.* XCVII. n. 2.

ET AUCTA SENESCUNT. Audi Senec. ad Marc. *cap.* XXIII. *Quidquid ad ſummum pervenit, ad exitum prope eſt. Nam ubi* incremento *locus non eſt, vicinus occaſus eſt; & adpetit finis, ubi* incrementa *conſumta ſunt.* Cicer. II. Tuſc. Qu. *c.* II. *Atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili venit ad ſummum, ut jam, quod natura fert in omnibus rebus,* ſeneſcat, *brevique tempore ad nihilum ventura videatur.* Lactant. III. *c.* VI. *ad ſummum jam incrementum pervenerat, ut jam neceſſario* conſeneſceret *ac periret.* Auguſtin. IV. Confeſſ. *c.* X. *Quae oriuntur, & occidunt, & oriendo quaſi eſſe incipiunt & creſcunt, ut perficiantur, &* perfecta ſeneſcant *& intereant: etenim omnia ſeneſcunt, & omnia intereunt.* Thucydid. II. *c.* LXIV. *πάντα γὰρ πέφυκε καὶ ἐλασσοῦσθαι.*

ANIMUS INCORRUPTUS. Cetera omnia corruptioni obnoxia. Seneca Epiſt. XXXI. *Quaerendum eſt ergo quod non* in dies *fias* deterius, *cui non poſſis obſtari. quid hoc eſt?* animus: *ſed hic rectus, bonus, magnus.*

AETERNUS. Fabric. I. *& aeternus eſt.* Similiter aberrarunt etiam Cat. *c.* XLIII. extr. Animus *immortalis* Boetio IV. Proſa IV. Platonicis & Stoicis vel eam ob cauſſam, quod ex *ſempiternis ignibus* derivatus, Tertullian. de Anima *c.* V. Cic. Somn. Scip. *c.* III. Marcus XII. ad ſe ipſum §. XXI. Quamquam facete Cicer. I. Tuſc. Qu. *c.* XXXI. *Stoici autem uſuram nobis largiuntur, tamquam cornicibus: diu manſuros aiunt* animos, *ſemper negant.* Quomodo pro immortalitate animi ratiocinatus ſit Plato, lege apud Lactant. VIII. *cap.* VIII. adde III. *cap.* XVIII. Cicer. de Senect. *c.* XXI. ſeqq. H. Grot. I. de Ver. Rel. Chr. §. XXII. Similia tamen in Seneca leguntur. ad Helv. *c.* XI. extr. *animus quidem ipſe ſacer &* aeternus *eſt.* Epiſt. CII. *nul-*

4 humani generis, agit atque habet cuncta, neque ipse habetur. Quo magis pravitas eorum admiranda est, qui, dediti corporis gaudiis, per luxum atque ignaviam aetatem agunt: ceterum ingenium, quo neque melius, neque amplius aliud in natura mortalium cst, in-

Magna & generosa res est humanus animus: nullos sibi poni, nisi communes cum Deo, terminos patitur. arctam aetatem sibi dari non sinit, & quae sequuntur. Confer Epist. LXXXVIII. & I. Nat. Qu. Praefat.

RECTOR HUMANI GENERIS. Vitae mortalium, c. I. n. 3. Seneca V. Benef. c. XXV. *Animus sui rector optimus*. Id. VII. Nat. Qu. c. XXIV. *Quid tamen sit animus ille*, rector dominusque nostri, *non magis tibi quisquam expediet, quam ubi sit*. Igitur *humani generis* intellige *cujusque hominis*, & respice n. I. notata.

AGIT ATQUE HABET CUNCTA. Verba imperiosa & arbitrii. *Agit* est regit, disponit omnia ex suo arbitrio. Seneca Oedipo v. 980. *Fatis agimur. cedite fatis*. Auctor Dial. de Orat. c. VIII. de Marcello Eprio & Crispo Vibio, qui gratia & auctoritate apud principem poterant omnia: *nunc principes in Caesaris amicitia* agunt *feruntque* cuncta: *atque ab ipso principe cum quadam reverentia diliguntur*. ita melius locum intelliges, quam ex formula *agere & ferre*. Et proprium est hoc verbum in vi divina. vide Heinsium ad Ovid. II. Art. Am. v. 496. & Burmann. ad Vellej. II. c. XXXI. Secunda aetate *agere in rebus*, *actores* & similia frequentari coepere, quorum nominum vis ex ea proprietate pendet. vide Schulting. ad Quinctil. Declam. I. c. IX. *Habet* est possidet, habet in potestate. Ovid. I. Metam. v. 197.

> *Cum mihi, qui fulmen, qui vos* habeoque regoque,
> *Struxerit insidias*.

Terent. Andr. A. I. Sc. I. v. 23. *Eduxi a parvulo*, habui, *amavi pro meo*. Noster III. Hist. Or. Macri nu. 6. *Cum interim vos multitudo singulis habendos fruendosque praebetis*. Horat. I. Epist. VII. n. 85. *Immoritur studiis & amore senescit* habendi. mox plura. adde Cat. c. VI. n. I. Eadem brevitate Noster Cat. c. II. n. 7. *virtuti omnia parent*.

HABET, NEQUE IPSE HABETUR. Hanc elegantiam comparavit jam Ciacconius cum illa Aristippi apud Cic. IX. epist. XXVI. n. 6. Habeo, *non* habeor *a Laide*. Guelf. 5. omisit *ipse*. & Seneca fere omittit; sed de vita B. c. XIV. *ceterum non ipsi voluptatem, sed* ipsos *voluptas habet*. Eleganter desideratur I. de Ira c. XVI. de affectibus: *habent, non habentur*. Epist. VIII. *in quibus hoc quoque miserrimi fallimur*, habere *nos putamus*, habemur. ubi vide Lipsium. Plinius IX. epist. XXX. extr. *Ea invasit homines habendi cupido, ut* possideri *magis, quam* possidere *videantur*. Cyprianus II. Epist. II. *Auro adligati* possidentur *magis, quam* possident. Alanus Planct. Nat. Metr. VII. v. 54. *Divitias non dives* habet, *sed* habetur *ab illis: Non est possessor numi, sed possidet ipsum Numus*. Eadem figura Seneca Epist. XCIV. *Marius exercitum, Marium* ducebat *ambitio*: & Epist. XLII. *libertatem nobis extorserunt*; nostri *essemus, si ista* nostra *non essent*. Nimirum quod Prudent. Hamartig. v. 306. cecinit: *Perversum jus omne viget, dum quidquid* habendum *Omnipotens dederat studia in* contraria *vertunt*. adde c. I. n. 5. de particula *Neque* ibidem dixi & ad Catil. c. XXIV. n. 3.

4. PRAVITAS EORUM ADMIRANDA EST. Senat. I. *amittenda est*; Eccard. & alii duo *est admiranda*; Guelf. 7. *miranda*. vide Catil. c. LVIII. n. 7. *Pravitas* est perversitas, sive quod a recto detortum. vide ad Cat. c. V. n. I. & ibidem c. II. n. 8. hos mores dixerat esse contra naturam. Cic. II. de Fin. c. XVIII. *Natura* recta *plus valet, quam* prava *ratio*.

CORPORIS GAUDIIS. Ventri atque somno dixerat Cat. c. II. num. 8. I. de Rep. Ord. c. VII. *omissis pecuniae & corporis* gaudiis, *animo indulgens*. Claudian. II. Stilic. v. 132. *Luxuries praedulce malum, quae dedita semper* Corporis arbitriis *hebetat caligine sensus*. de ista pravitate pluribus Cic. Parad. I. c. III. & Senec. VII. Benef. c. II.

PER LUXUM ATQUE IGNAVIAM AETATEM AGUNT. *Per luxum*, idem notat, ac *luxu*, luxuriose. dictum ad Cat. c. XX. n. 9. Phrasin *aetatem agere* illustravimus ad Cat. c. IV. num. I. & XXXVII. n. 4. quibus adde quae ad ejus libri finem sunt notata. & sic infra c. VI. n. I. *pleraque* tempora *in venando* agere. male Senat. 2. *vitam agunt*.

NEQUE AMPLIUS ALIUD. Remens. I. Struv. Guelf. 3. & 7. *aliquid*. sed vide c. I. n. 2. Rem. a. omittit voces *neque amplius*; Franc. habet: *neque clarius*; & sic Uratisl. 3. melius Guelf. 9. *τὸ aliud* non scripsit, (& in Uratisl. I. legas: *neque amplius in n. m. aliud est*) quod vereor, ne ex citato l. transmigraverit. vide Catil. c. XXXIX. extr.

IN

inculto atque secordia torpescere sinunt: cum praesertim tam multae variaeque sint artes animi, quibus summa claritudo paratur.

CAP.

In natura mortalium est. Guelf. 7. *in natura rerum mortalium est*. Wassius unum Cod. laudat, a quo absuerit Verbum Substantivum, quod in Uratisl. 3. locum mutat. *in natura* notat *naturae est* h. e. mortales natura nihil melius neque amplius habent. Sic infra *cap.* XXXIII. num. 2. in illo *magna vis animi erat*. consulas notam ad Cat. *cap.* LI. n. 42. Sed sine quatuor his vocibus aeque sententia constaret, ut apud Cic. 1. Parad. *cap.* III. *Tu, cum tibi deus dederit animum*, quo nihil est praestantius, neque divinius, *sic te ipse abjicies & prosternes, ut nihil inter te atque quadrupedem putes interesse?*

Incultu atque secordia. Guelf. 9. *incultum*; Fabric. 1. a manu secunda: *inculti atque secordes*. *Incultu* est neglecta cultura, seu oppositum *cultus*, & dicitur pro *incultione*, si licet cum A. Gellio tale vocabulum fingere, ut illi XIII. *cap.* XIX. *peccatus* quarti ordinis, quasi *peccatio*, recte latineque dicitur. Sic apud Lucret. 1. *v.* 454. *intactus*. *Tactus corporibus cunctis*, intactus *inani*. & Plautus Mostell. Act. 1. Sc. II. *v.* 64. *Ego sum inusu factus nimio nequior*. Sic *injussu* infra *c.* XXXIX. n. 3. *inconsultu meo* apud Plaut. Trin. Act. 1. Sc. II. *v.* 130. & Noster Cat. *cap.* LV. n. 4. incultu, *tenebris*, *odore foeda atque terribilis facies*. In hos homines valet, quod Quinctil. 1. *cap.* XI. dixit: *corporis cura mentem obruerunt*. Is II. *c.* XX. culturam ingenii cum agricultura comparat. Optime vero Epictetus *c.* LXIII. Ἀλλὰ ταῦτα (τὰ περὶ τὸ σῶμα) μὲν ἐν παρέργῳ ποιητέον. περὶ δὲ τὴν γνώμην ἡ πᾶσα ἔστω ἐπιστροφή.

Torpescere sinunt. Fabric. 1. *tepescere sinunt*. forte pro *hebescere*, quod habet Cat. *cap.* XII. n. 1. Sed *torpescere* recte illud dicitur, quod incultu corrumpitur & languescit, & per secordiam vim suam amittit. Cat. *cap.* XVI. n. 3. *ne per otium* torpescerent *manus*. ubi vide. Manilius IV. Astron. *v.* 818. *certos quasi delassata per annos Nonnumquam cessant sterili* torpentia *motu*. Tacit. 1. Hist. *cap.* LXXI. *Otho non deliciis, neque desidia* torpescere. Apulej. IX. Met. pag. 201. *Exspectatione teterrimae formidinis* torpidis.

Cum praesertim. Fabric. 2. *praesertim, cum*, modo puerili. vide ad Cat. *cap.* LII. num. 35.

Tam multae v. q. sint artes animi. *Tam* non legitur in Guelf. 12. & istam quidem particulam passim librarii inculcarunt, & sine ista Cat. *cap.* II. extr. *sed in* magna *copia rerum aliud alii natura iter ostendit*. *Sint* non agnoscunt Remens. 1. & Struvianus: quod verbum alibi etiam omittitur. vide ad Cat. *cap.* LI. n. 36. pro eo Eccard. & Guelf. 5. *sunt*; Fabric. 2. *cum s. m. variaeque sint artes, quibus* animi *summa claritudo paratur*; Guelf. 6. *animus*, emendatum *animis*; sed Eccard. & Guelf. 11. *animi* delent: eosque audiendos esse putarem. vide Cat. *cap.* II. n. 4. & infra *cap.* X. extr.

Quibus summa claritudo paratur. Gu. 11. *cum quibus*. *Claritudo* vox Tacito in primis usitata: sed jam Cato apud Festum p. 358. *In maximum decus atque in excelsissimam* claritudinem *sublimavit*. quali extremitate *bellitudinem* dixit Verrius, eodem Festo auctore p. 49. Plautus ibidem p. 65. *Canitudinem*. apud Nonium *cap.* II. n. 399. *Hilaritudinem*, qui n. 401. Accii *Honestitudinem* memorat, & num. 364. *Gracilitudinem* ejusdem, & aliorum *Aritudinem*, *Anxitudinem*, similia. adde Varron. IV. de L. L. Plaut. Capt. Act. 1. Sc. II. *v.* 132. *macritudo*. Q. Claudius: *tanta* sanctitudo *sani est*; idque eleganter & significantius, quam si dixisset *sanctitas*, vel *sanctimonia*, censente A. Gellio XVIII. *cap.* II. adde quae Cic. de Nat. Deor. *cap.* XXXIV. de *beatitate*, & *beatitudine*. Noster Cat. *cap.* XIII. num. 2. *lassitudo*; *cap.* XVII. num. 5. & passim. *necessitudo* non sine vi dixit. Equidem illorum quaedam obsoleverunt: at *claritudo* diu obtinuit. habet apud Vellej. Pat. II. *cap.* XI. XVII. CXXX. apud Boetium III. bis una Prosa II. item apud alios. Confer Daumii Epist. ad Reines. LX.

CAP. III.

1 VErum ex his magistratus & imperia, postremo omnis cura rerum publicarum, minume mihi hac tempestate cupiunda videtur: quoniam neque virtuti honos datur; neque illi, quibus per frau-

CAP. III. 1. CURA RERUM PUBLICARUM. Proprie. nullam partem ex variis reipublicae curis adtingendam putat. Trebell. Pollio Valer. *cap.* III. *Cui summam omnium* bellicarum rerum *agendarum commiserat*. Spartian. Adrian. *cap.* X. *Profectus in Gallias omnes caussaris* liberalitatibus *sublevavit*. Sed Noster etiam *filios*, *matres familiarum* ἀναλόγως dixit. vide ad Cat. *cap.* XLIII. num. 2. Remens. 1. Struv. & Guelf. 7. *publicarum rerum*, ordine inverso.

MINUME MIHI H. T. CUPIUNDA VID. Sic Codd. mallet tamen aliquis *competenda* reponere; quem nimis audacem esse, res clamat. In tali re ita loquuntur. Cic. pro Milon. *cap.* XVI. *cupiditas consulatus*. Id. XI. Phil. *cap.* X. *effice, ne id, quod non curas (provinciam) cupere videaris*. I. Fam. Ep. I. *ut Pompejus (muneris restituendi regis) cupere videatur*. Noster III. Hist. Epist. Pompeii: *majore* studio, *quam consilio, ad hoc bellum profectus sum*. Bene autem *hac tempestate*: etsi multi fuerint, qui negabant, sapientem omnino ad remp. accedere. vide Gasſend. ad Diog. Laert. p. 1207. & 1478. alii tamen cum alia restrictione. *Epicurus ait: non accedat ad remp. sapiens, nisi si quid intervenerit. Zenon ait: Accedat ad remp. nisi si quid impedierit*, verbis Senecae de Otio Sap. *cap.* XXX. Est quaedam vis temporis; sed non sufficit otio. Verum cujus opera reip. nullo modo procedit, & qui turbas publicas quieto animo perferre nequit, is latenter et sibi vivere potest. Fuere tamen etiam Philosophi, qui remp. gubernarent. vide Aelian. III. *cap.* XVII. VII. *cap.* XIV. & quae ibi viri docti. Ceterum haud inepte Guelferb. 9. omittit *mihi*.

NEQUE VIRTUTI HONOS DATUR. Guelf. 1. *honos habetur* contra ceteros omnes Auson. Sapient. in Cleobulo: *Majorum meritis* gloria *non* datur: *Turpis saepe* fama datur *minoribus*. Id. Profess. Epigr. XIV. *Esset Aristarchi tibi gloria Zenodotique Grajorum antiquus si sequeretur* honor. Eodem modo Florus I. *cap.* III. *Excipit Pompilium Numam Tullus Hostilius: cui* in honorem virtutis *regnum ultro datum*. posses ibi ex Jordane legere: *cujus honor virtuti*, per Ἐπεξήγησιν. *Honor* autem signate de muneribus publicis. Livius XLII. *cap.* XXII. *quo die novi magistratus inituri erant* honorem. Capitolin. Marco *cap.* VI. *Per eadem tempora cum tantis* honoribus *occuparetur --- studia cupidissime frequentavit*. adde Cat. *cap.* XI. n. 2. & Senecam Epist. LXIV. ad fin. Interpretatur Zosimus I. *cap.* V. κόλακες ΤΙΜΩΝ ἀξιώματι τῶν μεγίστων ΑΡΧΩΝ ἐπιβαίνουσιν.

NEQUE ILLI, QUIBUS PER FRAUDEM JUS FUIT. h. e. qui per fraudem adepti sunt honorem. Implicant locum MSS. quidam *vis*, pro *jus*; qui quidem lapsus facillimus est. Remens. 2. *cui concessum per fraudem jus fuit*; Guelf. 5. *is fit*; 1. *is erat*; Fabr. 2. *is fuit*; Vinar. 2. & Uratisl. 2. *concessum jus fuit*; Senat. 2. & Heuss. *quibus per fraudem usus fuit*. Unde tandem adparet dictionem *jus fuit* partim, partim quae sequitur, vocem *uti* has turbas excitasse. Ex hac enim cum aliquando extitisset *uti*, illud statim cum *jus fuit* conjungere nisi sunt, uti junguntur alia Verba cum illis Cat. *cap.* XXIX. extr. Verum intellige *jus fuit honoris*, & agnosce morem Sallustii, qui praecisis talibus nominibus delectatur, quod docuimus ad Cat. *cap.* XLVIII. n. 7. *neque amplius* potestatem *faciundam*. Confirmat manifesto Ausonius Caesar. Epigr. 1. *Imperium binis fuerat sollemne quod olim Consulibus, Caesar solus --- obtinuit. Sed breve* jus regni, *sola trieteride gestum*. Livius I. *cap.* XLIX. *Neque enim ad* jus regni *quidquam, praeter vim, habebat*. Tacit. XIV. *cap.* L. *Adjiciebat: venditata ab eo munera principis & adipiscendorum* honorum jus. Dictys V. *cap.* XVI. *ibi namque ei simile cum ceteris ducibus* jus regni*que eamdem* potestatem *fore*. Claudian. III. Stilic. *v.* 262. *O sociae, mecum* thalami *quae* jura *perosae*. Itaque *jus honorum* recte dicitur, & qui forte propter additum *per fraudem* nullum hic *jus* agnoscere vellet, cogitet de *potestate*, *copia* & de illo Pedonis ad Livium de morte Drusi *v.* 46. *Saevit* (fortuna) *& injustum jus sibi sola facit*. Quamobrem ex edita lectione nihil mutandum, nisi quis Pronomen *illi* abjicere voluerit, quod in hoc

fraudem jus fuit, tuti, aut eo magis honesti sunt. Nam vi quidem z regere patriam, aut parentes, quamquam & possis, & delicta corrigas,

hoc positu Noster omittit. vide ad Cat. *cap.* LV. num. 5. eo magis, quod pro eo in Guelferbert. 5. 9. & II. legatur *illis*. aut *fuit*; pro quo MSS. *erat*, *fit*, *sit*, aut alia exhibent.

TUTI, AUT EO MAGIS HONESTI SUNT. MSS. plurimi, etiam meliores ex nostris, Fabriciani, Basil. 1. Remens. 2. Senat. 1. aliique *utique tuti*; Remens. 1. *uti tuti*: quod unde ortum sit, superiore adnotatione diximus. Forte fuit initio *aut tuti, aut eo magis h. s.* Sed duo Codd. *magis tuti*; unus: *eo magis tuti, aut honesti s.* quae sunt correctorum commenta. nam *magis* additur secundo membro, ut Cat. *cap.* VII. num. 1. ubi similiter turbant edd. omnes. De *honesto*, pro honorato, adlulimus quaedam ad Cic. II. epist. XV. num. 3. adde Eumd. XI. epist. III. num. 9. *Nos in hac sententia sumus, ut te cupiamus in libera rep. magnum & honestum esse.*

a. VI QUIDEM REGERE PATRIAM A. PARENTES. Remens. 1. omittit *vi*, quod est contra sententiam & contra Platonem, quem Noster expressit, & Cic. 1. Epist. IX. n. 44. Vim *neque parenti neque patriae adferri oportere*. Quare & Dio Cassius in Pertinace reprehendit minus temperatum illud emendandi studium, & contra Libr. LII. Augusti singularem hac in re prudentiam laudat. Porro interpretes fere *parentes* intelligunt vulgari notione, *ex quibus orti sumus*; per Platonem abstracti, cujus tamen *similitudinem* Crispus nullo modo sequitur. Intellige *qui parent*, *obediunt* h. e. quos vulgo *subditos* vocant. vide ad Cat. *cap.* VI. num. 5. Conjungit cum *patria* illos, ut Cat. *cap.* LII. extr. *facinora in civis patriamque*. *Cives* dixit, quia ibi de civibus sceleratis, non, ut hic, de imperantibus loquitur. sed & *patria* ibi ad *urbem patriam* bene refertur. Horatius III. Od. VI. *v.* 20. *Hoc fonte derivata clades In* patriam populumque *fluxit*. ubi, etiamsi longam R. Bentleii animadversionem legeris, videbis tamen, rectissime *patriam populumque* conjungi, ut *patria* de urbe Romana, *populus* de ceteris Romano imperio parentibus intelligendum sit: sicuti alibi *domi ac foris* haud multum absimiliter dicere solent. vide notam ad Cat. *cap.* LII. n. 21. In hoc vero Sallustii loco *patria* non quidem praecise Senatum, sed rempublicam h. e. qui remp. quomodocumque curant & partem *imperii* sustinent, denotat: cujus cum Romae sedes esset, non absurde nomen *patriae* sustinet. Mithridates de Romanis IV. Hist. *convenas olim sine* patria, *sine* parentibus, *peste conditos orbis terrarum*. II. de Rep. Ord. *Avaritia fama, pudicitia, liberis*, patria atque parentibus *spoliat*. & Eadem Ep. ad fin. *Quod si tecum* patria atque parentes *possent loqui, scilicet haec tibi dicerent*. in quibus fere *imperantes & parentes* notari videas. Mallem denique & hoc loco *patriam atque parentes*. vide ad *cap.* LXXXII. n. 2.

QUAMQUAM & POSSIS. Guelf. 10. & II. delent *&*: Tollius vero ad Ausonium inficete *prosis* substituere nititur. *& possis* intellige *vi regere*. uti Cicero XIII. epist. XVI. n. 9. *Nunc autem incensus studio rerum tuarum, eas litteris Graecis* mandare *cupiebat*, posse *arbitror*. Eleganter Albinovan. Eleg. II. *v.* 31. *Majus erat* potuisse, *tamen nec velle* triumphos: *Major res magnis abstinuisse fuit*. & Zeno Veron. Serm. LXIV. *Unde dubium non est, legem* non posse *sine fide: fidem* posse *sine lege*: post pauca sequitur verbum *justificari*. & in ejusmodi quidem Syllepsi jacet idem Verbum infra *c.* LXIV. num. 3. *ubi primum* potuisset *per negotia publica*, facturum *sese*, *quae peteret*. ubi vide plura.

DELICTA CORRIGAS. Imperantium, civium *malos mores* emendes. sic *delicta* pro *malefactis* dixit Cat. *cap.* III. num. 2. & *delinquere* Eod. *cap.* LII. num. 26. *Corrigere* optime intelligas ex ludo illo apud Senec. de morte Claud. *cap.* IX. *hic nobis* curva *corrigit*; quod Plinius reddit: *publicos mores emendabit*. Terent. Adelph. A. IV. Sc. III. *v.* 2. *quod* peccatum *a nobis ortum est*, corrigo. Phaedr. Prolog. II. *v.* 3. Corrigatur error *mortalium, acuatque se diligens industria*. Quinctilian. Declam. III. *Quis* continebit *militiam? quis castrensis disciplinae praecipiet severitatem? quis te, imperator, majoribus curis districto*, delicta *militum* coercebit, *Tribuni corruptoris* peccatum corriget.

IMPORTUNUM EST. Alienum & non conveniens cum vero regendi modo. Cic. pro Sext. *cap.* XIII. in. *quid hoc homine facias? aut quo* civem importunum, *aut quo potius hostem sceleratum reserves?* adde infra *cap.* XXXI. num. 21. de *periculo* C. Nepos Attic. *cap.* VI. *Honores non petiit, cum ei paterent propter vel gratiam, vel dignitatem: quod neque peti more majorum, neque capi possent servatis legibus, in tam effusis ambitus largitionibus, neque regi resp.* sine periculo, *corruptis moribus*.

gas, tamen importunum est: cum praesertim omnes rerum mutationes caedem, fugam, aliaque hostilia portendant; Frustra autem
3 niti, neque aliud fatigando, nisi odium, quaerere, extremae de-
4 mentiae est, nisi forte quem inhonesta & perniciosa lubido tenet, poten-

CUM PRESERTIM O. R. MUTARIONES. h. e. *praesertim*, *cum*, per Anastrophen usitatissimam. vide ad *cap.* LII. n. 35. Mutationes autem omnes periculosae. Hinc recte Alcibiades apud Thucyd. VI. *cap.* II. eos tutissime agere censuit, qui quam minimum de moribus reip. mutare opus habeant.

ALIAQUE HOSTILIA PORTENDANT. Guelf. 10. *pretendant*; Francianus: *portent*. male. Glossa vetusta Senat. 1. *significent in futura*. sed cape cum effectu: ita certo secum ferant, ut certa clara signa malum quoddam adlatura credebantur. vide ad Cat. *cap.* XXVI. n. 4. Pollio ad Cic. X. epist. XXXII. n. 11. *exercitum nec eorum periculorum metu, quae, victoribus illis*, portendebantur, *diminuere volui*. Liv. XXVIII. *cap.* V. *hi omnes suis quisque urbibus, quae pericula terra marique* portenderentur, *memorantes, auxilia regem orabant*. de *aliaque* quid sentiam, saepe dictum est.

3. FRUSTRA AUTEM NITI. Ubi non valeas per vim mores publicos emendare, aut vim adhibere nolueris. *Niti* absolute positum sensu exposcit *ad regendum*, *ad corrigendum*, de quo diximus ad Cat. *cap.* XLVI. n. 5. Egregie illustrat locum Seneca de otio Sap. *cap.* XXX. *Non nitetur* *sapiens* in supervacuum, *nec se nihil profuturus impendet, si parum habebit auctoritatis* & virium.

SE FATIGANDO. Provocabulum *se* omittunt Remens. 1. Eccard. & Struvianus; cumque his Hieronymus Praefat. in Esdram & Neem. *Frustra autem (ut ait quidam) niti, neque aliud* fatigando, *nisi odium quaerere*, cet. Sed Eccard. pro Verbo habet *faciendo*, & Guelf. 6. *se forti gaudio*, quibus verbum absolutum imposuit, quod eodem modo Noster adlubet infra *cap.* LXXIII. n. 2. neque novum est *se* subintelligi. Sic intelliguntur *me, te, vos*; item *sibi, sibi*. vide ad Cat. *cap.* XX. extr. LVIII. n. 1. & III. Hist. Or. Macri n. 6.

ODIUM QUAERERE. i. e. adquirere sibi, *cap.* IV. n. 2. id accidit Catoni, quod questus est Cat. *cap.* LII. n. 7. idem Cicero in Or. pro Sextio passim graviter docet, sed ita, ut tale odium pro rep. suscipiendum esse statuat, ut *cap.* LXV. & LXVI. Egregia sunt, quae in hanc rem Seneca Epist. XIV. de evitatione odii, invidiae, contemtus; ubi simul Catonem memorat, *qui bellum civile sententia sua reprimere* studuit, eoque odium & summum contemtum meruit, ut disputari tunc potuisset, inquit Seneca, *an illo tempore capessenda fuerit sapienti resp. dum sapienti opera non sit perdenda*.

EXSTREMAE DEMENTIAE EST. Struvianus: *est extremae dementiae*; Incert. 2. plane respuit illud *est*, ex consuetudine Sallustii, ut infra *cap.* LXIII. extr. & alibi passim. Guelf. 2. *extrema dementia*, ab interprete, opinor. intelligunt vulgo *opus*, vel *factum* dementiae est. Noster infra *cap.* LXXXIII. n. 1. *quia* stultitiae *videbatur alienam rem periculo suo curare*. ubi vide. *Extremam* dixit, quae est summa, pessima & maxima. Lact. de mort. persec. *cap.* V. *Captivitatis tamen suae ac servitutis* extremae *non invenit ultorem*. Apulej. VII. Metam. p. 188. *quodque cunctis est* extremius, *varias opiniones, immo contrarias nobis adtribuat*. Id. de Hab. doctr. Plat. p. 18. *Sed illud* postremae dementiae est, *cum qui virtutis pulchritudinem animae oculis viderit —— tamen addictum se velit vitiis*. adde infra I. Hist. & Cat. *cap.* XXVI. extr.

4. NISI FORTE QUEM I. E. P. LUBIDO TENET. *Nisi forte* quando Noster usurpet, dixi ad Cat. *cap.* XX. nempe, ubi aliquid vix praesumendum. Sic & Curt. V. *cap.* VIII. n. 12. *Licet honesta morte defungi*: nisi forte *satius est victoris exspectare arbitrium*. Tacit. IV. Hist. *cap.* LXXIV. nisi forte *moderatius imperium exspectatis*. Hieronymus Epist. ad Vitalem de Salom. Nisi forte *graeco homini latinus sermo inter chartulas* oberrabit. Sic venerandae vetustatis Cod. MS. quem sub manibus habeo. alii & secunda. inibi manus: *oberraverit*. vide ad Cat. *cap.* XX. n. 4. Seneca Ep. LXXIII. Nisi forte *tam iniquum putas esse sapientem* cet. *Lubido tenet*, ut Cat. *cap.* LVIII. n. 18. *spes tenet*. infra *cap.* XXXI. n. 19. *satietas tenet*. Phaedr. V. Fab. V. v. 25. *favor mentes tenet*. Liv. III. *cap.* XV. *cura civitatem* tenebat. sic iterum ille *cap.* XVI. & alibi. adde infra *cap.* XVII. n. 7. de lubidine quidem Cat. *cap.* LI. n. 3. dixerat, quod *possideat* animum: uti *invadere* Cat. *cap.* II. n. 5. *incesserat*, c. XIII. n. 2. aliis; quae tecum reputes, ut verus sensus teneat. Porro Guelf. 1. *perniciosa* scribit, quomodo alibi; Franc. *periculosa*. Sed Guelf. 9. Vinar. 2. Struv. & Heufs. *Nisi forte* quae *inhonesta* cet. non *quem*. id quod eleganter exauditur, ut diximus ad Cat. *cap.* LVIII. n. 18.

POTEN-

tentiae paucorum decus atque libertatem suam gratificari.

CAP. IV.

CEterum ex aliis negotiis, quae ingenio exercentur, in primis magno usui est memoria rerum gestarum: cujus de virtute, quia multi dixe-

POTENTIAE PAUCORUM. *Paucis* illis potentibus in rep. de quibus ad Cat. *cap.* xx. nu.7. sese addicendi, ut eorum gratia, auctoritate & potentia subnixus, aliquam partem in rep. teneas.

DECUS ATQUE LIB. SUAM. Guelf. 5. omittit *suam*, elegantius multo quam 10. *decus suum atque libertatem suam*. *Decus* est manifeste Graecorum δόξα; etsi Cicero *decorum* Graece πρέπον dici, docuerit 1. Offic. *cap.* XXVII. Habitus nempe ille cujusque vitae, qui cum *opinione* hominum de illa optime conveniat; inde vero *gloria*. Nostrates bene *Ansehen*, vel *Anstendigkeit*. *Ornatum* vitae dixit Cicero, & ad omnem *honestatem* ita pertinere, ut statim omnibus *adpareat*. Dein definivit, quod sit *consentaneum hominis excellentiae*, h. e. si ad partes respicias, *cujusvis statui conveniens & quavis persona dignum*. Hinc idem *cap.* XXXI. ostendit, Catonem contra *decus* suum, h. e. contra famam vitae suae constantis & reipublicae consecratae facturum fuisse, si Caesari sese tradidisset. Postea *decus magistratus & decus civitatis cap.* XXXIV. exponit. Hinc Tacit. XII. Ann. *cap.* XLVIII. *paucis* decus publicum *curae*: *plures tuta disserunt*. & I. Hist. *cap.* ult. de adsentatoribus Principum: *vile jam* decus *publicum*. quomodo & Vellej. II. *cap.* XIII. Virg. II. Georg. *v.*40. O decus, o famae *merito pars maxuma nostrae Maecenas*, ubi Servius Horat. I. Od. I. *v.* 2. contulit; ad XI. Aen. *v.*657. vero *decus* exponit *nobilitatem*, *pulchritudinem*, aut denique *ornamentum*. Cic. X. epist. XII. nu. II. *Verum* decus *in virtute positum*, *quae maxime* illustratur *magnis in remp. meritis*. Curt. VIII. *cap.* XI. num. 35. *Regina non veniam modo, sed etiam pristinae fortunae impetravit* decus: *adpellata regina est*. Noster infra *cap.* XXXIII. num. I. *Jugurtha contra* decus regium, *cultu quam maxume miserabili, Romam venit*. Cat.*c.*XX. n.15. *libertas*, *praeterea divitiae*, decus, *gloria in oculis sita*. LIV.nu.5. *Catoni studium modestiae*, decoris, *sed maxume severitatis erat*. LVIII. nu.8. *memineritis*, *vos divitias*, decus, *gloriam*, *praeterea libertatem atque patriam in dextris portare*.

GRATIFICARI. Pro *gratificandi*, vide ad *c.* XXXIX. n.3. h.e. donandi, & tamquam rem *gratam* devovendi. cum utroque casu Cic. I. Fam. ep. X. num. I. *cur enim* hoc tibi *non gratificer*. alibi.

CAP. IV. I. *ex iis negotiis*. Omnes scripti impressique vetustiores: *ex aliis negotiis*, quod in recentioribus quibusdam edd. in Gruteriana & Wassiana perperam est mutatum. respicit Auctor ad *cap.* II. extr. & *prae aliis* hujus generis *negotiis* utilem esse memoriam rerum gestarum, docet. *Aliis* itaque tam ad excellentiam, quam ut distingueret a cura rerump. de qua *c.* III. comparatum est. & hujus quidem *c.* principium ita habet: *Verum* ex his *magistratus* cet. Vides quam putide iterum dixisset: *ex iis negotiis*.

INGENIO EXERCENTUR. Cat. *cap.* II. num. I. *ingenium exercere*. *cap.* IX. num. X. *jurgia*, *discordias*, *simultates exercere*. & sic alibi. Dial. de Orat. *cap.* V. *exercere artem*. Sed cum utroque casu Phaedr. I. Fab. XXXI. *v.*IX. *Exercere imperium saevis* unguibus. quomodo & Curtius. vide Cat. *cap.* XXXVIII. extr.

IN PRIMIS MAGNO USUI EST. Incert. 2. expungit Verbum Substantivum. *usus* est utilitas, ut diximus ad Cat. *cap.* LI. nu.X. Caesar IV. Gall. *c.*XX. magno *sibi* usui *fore arbitrabantur*. cum nota Davisii. Constructionem illustravimus ad Cat. *cap.* XXI. nu.4.

MEMORIA RERUM GESTARUM. Cognitio & recordatio rerum gestarum h. e. *historia*. Livius VI. *cap.*I. *rarae per eadem tempora litterae fuere*, *una custodia fidelis* memoriae *rerum gestarum*. Pollio Cic. X. epist. XXXII. nu.6. *Et quidem cum ageretur* (*comoedia*,) *flevit*, memoria *rerum gestarum*. adde Cic. V. de Fin. *c.*XIX. alibi *memoria* dignum & similia. Sequior aetas non modo pro *commemoratione*, sed etiam pro historia & libris scriptis usurpavit. Apulejus de Mundo p.7X. *Phidium illum*, *probum quem fictorem fuisse tradit* memoria. Minuc. Fel. *c.*XXXI. Memoriae & *tragoediae vestrae incestis gloriantur*, *quas vos libenter* & legitis, & *auditis*. ubi plura Elmenhorstius.

2. CUJUS DE VIRTUTE, QUIA MULTI DIXERE. Virtus est praestantia, efficacia & utilitas, quod Perizonius docuit in Aelian. X. Var. Hist. *cap.* XXII. & Curt. Vindic. p.61. pro efficacia.

dixere, praetereundum puto; simul, ne per insolentiam quis exi-
3 stumet, memet, studium laudando, extollere. Atque ego credo fo-
re, qui, quia decrevi procul a republica aetatem agere, tanto
tam-

Plin. XXXVI. *cap.* ult. *carbo vires habere incipit restinctus, atque interiisse creditus majoris fit* virtutis. & sic de medicamentis, quae absolute *virtutes* adpellavit. Coel. Aurelian. III. Acut. *c.* IV. extr. Efficaciam historiae mox memorat Crispus, & de illa vide Livii Praefat. Maxim. Tyr. Serm. XII. Cic. II. de Orat. *cap.* IX. Senec. Epist. XCV. Polybii Praefat. cum nota Casauboni. Ceterum quod aliis adridere posset ex Cod. Bongarsii *multi multa dixere*, id Sallustianum non est. Plauto, Ciceroni, Terentio, Livio is modus decet, non Crispum. Denique Codd. nostri omnes cum vulgata incedunt.

PRAETEREUNDUM PUTO. Puta *dicere*. Sic plane Treb. Pollio Claud. *c.* I. de quo *ego idcirco* recusare *non potui, quod alios* scripseram. adde notam ad Cat. *c.* IV. nu. 1. unde vides ita distinctionem, ut posui ponendam esse, quod & alii Codd. & maxime Vinar. 2. confirmat, qui verba, *quia multi dixere*, uncinis inclusa exhibet. Struv. Acad. & Guelf. 7. *praetereundum* esse *puto*.

SIMUL. Pro *&*; cum quo & synonymis saepe conjungitur. Sed solitarium habemus Cat. *c.* XVII. extr. *Crassum cujusvis opes voluisse contra illius potentiam crescere; simul confisum* cet. ibidem *cap.* XX. nu. 3. qui locus est geminus. Tacit. I. Hist. *cap.* I. *magna illa ingenia cessere; simul veritas infracta.* adde XIV. Ann. *c.* XLIII. Caesar III. Civ. *c.* XLIII. pro *secundo* adhibet, & subjungit *tertio*. Cic. V. Verr. *cap.* XXXII. *Committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit*: simul *quod ab illa parte urbis navibus ex alto aditus est*. Neque sollicitandus est Horatius I. Epist. VII. *v.* 95. *Vitae me redde priori; Qui* simul *adspexit, quantum dimissa petitis Praestent, mature redeat repetatque relicta*. h. e. ET *ille, qui adspexit*; nempe *ego, qui adspexi* — *fac ut redeam*. Ordo autem est: *ne quis existimet, me memet insolenter* (sic reddidit Hieronymus Praefat. ad L. de Nom. Ebr.) *extollere, dum studium meum laudo*. *Ne quis* interpositis vocabulis dissecantur, qualia adnotavit Bentlej. ad Horat. Art. P. *v.* 461.

MEMET, STUDIUM MEUM LAUDANDO, EXTOLLERE. Sic distincta verba accipienda sunt, nec conjungenda *laudando extollere*. quod cum videret hoc loco alienum esse, Fabriciani 2. scriba maluit *laudando* abjicere. Intelligendum autem insuper *me*, quod penes Infinitivos frequentissime desideratur. & hoc voluit Guelf. 1. *me me*; 2. *memet & studium*. Sed Remens. 1. nude *me studium* cet. & Fabric. 1. inter lineas habet *memet*. Vide de ista Ellipsi Pronominis ad ea Cat. *c.* LII. n. 16. *eo magis refert*, mihi *atque vobis* timere. ubi vulgo legunt *me mihi* cet. infra *c.* XIV. n. 1. *in vestra amicitia praesidia regni* habiturum. sic est in MS. probatissimo. vulgo *me habiturum*. III. Hist. Or. Macri: *nisi quia* vobismet *ipsi per suffragia dominos destinatis*; &: *cum interim* vos *multitudo singulis habendos fruendosque praebetis*. unde videas, quam vitet Sallustius Pronomina iterare, quod alio etiam loco admonuimus. Igitur pace tua factum arbitror, quod & *meum*, auctoritate MS. Struv. ubi locum mutat, & Guelf. 6. & 12. in quibus nusquam est, deleverim. & si forte haesitas, adi notam ad Cat. *c.* XXXV. n. 1. & LI. n. 4. & mox nu. 4.

STUDIUM. Absolute dixit pro *studio* circa memoriam rerum gestarum. Sicuti de aliis *studiis* praecise posuit Terent. Phorm. Prolog. *v.* 19. *ille ad famem hunc a* studio *studuit rejicere*. Phaedrus Epilog. II. *v.* 13. *si nostrum* studium *ad aures pervenit tuas*. Caecina Cic. VI. ep. VII. num. 8. *tot malis cum victum, tum fractum* studium scribendi, *quid dignum auribus aut probabile potest adferre*. Noster Cat. *c.* IV. nu. 2. *Sed a quo incepto* studio *me ambitio mala detinuerat*.

3. ATQUE. Servit occupationi & notat *& vero, & tamen*. Sic accipit Donatus ea Terent. Andr. Act. I. Sc. III. *v.* 20. *Mihi quidem hercle non fit verosimile*; Atque *illis commentum placet*. Idem Adelph. Act. I. Sc. I. *v.* 15. Atque *ex me hic natus non est, sed ex fratre*. *Argute*, inquit Acron apud Charis. II. *nam per hanc Conjunctionem transitum fecit ad narrationem*. quae vero sub Donati nomine circumfertur interpretatio, ea sic habet: *Quasi dicat ex me non est, & sic adficior; quid paterer, si genuissem*. Vulgo eo loco *Atqui* legunt. Propert. III. eleg. XX. extr. *Seu moriar fato, non turpi fractus amore*; Atque *erit illa mihi mortis honesta dies*. Cic. I. Offic. *cap.* XLIV. addidit *tamen*, quod in his compositis particulis haud novum. XII. Fam. epist. XXIII. nu. 6. *in qua tuam vicem saepe doleo, quod nullam partem per aetatem sanae & salvae resp. gustare potuisti*. Atque *antehac quidem sperare saltem licebat: nunc etiam id ereptum est*. Noster I. de Rep. Ord. *c.* VI. in. Atque *ego scio, quam aspera haec res in principio futura sit*. adde Cat. *c.* LI. nu. 35. & LII. nu. 31.

CREDO FORE. Vinar. 2. Guelf. 10. & Uratisl. 2.

quos-

tamque utili labori meo nomen inertiae imponant: certe, quibus maxuma industria videtur, salutare plebem, & conviviis gratiam quae-
rere. Qui si reputaverint, & quibus ego temporibus magistratus
adeptus sum, & quales viri idem adsequi nequiverint, & postea 4
quae genera hominum in senatum pervenerint; profecto existuma-
bunt,

quosdam credo fore; 3. *quosdam fore homines*; Guelf. 9. 11. Incert. 1. *fore homines*: Remensf. 1. *fore eos*; Guelf. 7. *tales fore eos*; Eccard. *fore aliquos homines*. Has nugas ne poeniteat adspexisse; indicio sunt, quomodo in alia etiam loca *quosdam*, *aliquis* & similia pervenerint. vide Cat. *cap.* LI. num. 33. & junge infra *cap.* LXXXV. nu. IX. Nam Latinis *Fuerunt*, *qui*; *Sunt*, *qui* & alia talia sunt frequentissima. Mox *qui* deficit Fabric. 1. Guelf. 1. Franc. & Struv. propter similitudinem primae syllabae in *quia*.

TANTO TAMQUE UTILI LABORI MEO. Senat. 2. & Heuss. *tam honesto tamque utili*. Incertae sedis est *meo* in Guelf. 11. Franc. & Struv. sed Fabric. 2. penitus expulit. bonum factum!

NOMEN INERTIAE IMPONANT. Guelf. 3. *imponent*; 7. *imponunt*; Senat. 2. & Heuss. *ponant*. Justin. XLIV. *cap.* IV. *Nomen illi impositum Habidis*. Ovid. Art. Am. III. *v.* 411. *Nunc ederae sine honore jacent: operataque doctis Cura vigil Musis* nomen inertis *habet*. Cic. II. de Finib. *cap.* XXXIV. *Sed Isthenius animo non hat maximas artes, quibus qui carebant*, inertes *a majoribus nominabantur*. & Plinius quidem 1. ep. IV. studia sua quietem & *inertiam* vocat. Sed Cic. XV. ep. IV. nu. 43. eodem, quo Noster, modo infestus est illi nomini. adde II. Offic. *cap.* I.

QUIBUS MAXUMA INDUSTRIA VIDETUR. Eleganter Guelf. 5. omittit vocem *maxuma*, industriam enim opponit *inertiae*.

SALUTARE PLEBEM. Guelf. 6. *salutari a plebe*, contra mentem Auctoris; qui reprehendit ambitiosos illos, qui propter honores in rep. prensabant plebem, etiam nomenclatore adhibito. ita nempe docet candidatos Q. Cicero de petit. Cons. *cap.* VII. Livius XXXIII. *cap.* IV. *Hine Senatores, omissa dignitatis libertatisque memoria, plebem adulari*, salutare, *benigne invitare*, *apparatis accipere epulis* &c. Id. III. *cap.* XIV. *Nihil eisdem illis placidius erat*. *benigne* salutare, *adloqui plebis homines*, *domum* invitare, *adesse in foro*.

CONVIVIIS GRATIAM QUAERERE. Aliquot ex nostris libris *in conviviis*, quod non raro sexto Casu accidere solet. Mos autem ille adeo invaluerat, ut omnes, qui magistratus aut sacerdotia adsectabant, quasi ex necessitate caenis, epulis aut viscerationibus eo niterentur. vide Plin. X. *cap.* X. Cic. II. Offic. *cap.* XVI. Sed Franc. & Uratisl. 2. habent *gloriam quaerere*; Uratisl. 3. *gloriam atque gratiam quaerere*: quibus dubio procul ob oculos versabatur locus ex Cat. c. 1. n. 3. ubi *gloriam quaerere* recte scripserat. *Quaerere* autem quanta vi dixerit Noster, patet ex Cat. *cap.* LI. num. 6. Sic alibi *sumtus*, *opes*, *consilium quaerere*. infra *cap.* LXXXV. nu. 30. *quae ego plurimis meis laboribus atque periculis* quaesivi. Livius XXV. *c.* VI. *tantum abfuit*, *ut ulla ignominia iis exercitibus* quaereretur. ibi vide Sigonium & Gronovium. Justin. V. *c.* XI. quaerentes *apud Cyrum* gratiam, *& apud Xerxem*, *si vicisset*, *veniae patrocinia*. Id. XIII. *c.* III. *qui* potentiam *ex vulgi adulatione* quaerentes, *militibus consentiunt*. nempe & pro *studere*, & pro *adquirere* passim ponitur, quod illa exempla ostendant.

4. QUI SI REPUTAVERINT. Eamdem formam habes apud Corn. Nepot. Praefat. nu. 2.

MAGISTRATUM ADEPTUS SIM. Scripti nostri *adeptus sum*: praeter Guelf. 1. & 5. Eccard. & Uratisl. 1. in quibus tamen partim vocula scalpellum passa est. Sensus ipse pro *sum* militat, cujus partes arripui, cum saepius notatum sit, Crispum in tali permutatione delicias facere. Sic & Coelius ep. 1. num. 4. *& quemadmodum actum* sit, *& quae existimatio secuta*, *quaeque de eo spes* est, *diligenter tibi perscribamus*. adde notam ad Cic. XII. epist. 11. num. 7. & Cl. Ducker. ad Flor. II. *c.* XV. num. 3. Supra pro *& quibus* habent Fabric. 2. Acad. Senat. 1. Uratisl. 1. Struv. Franc. Guelf. 6. & 10. *ex quibus*: sed Guelf. 9. neutrum. Praeterea Uratisl. 2. Vinar. 2. Incert. 1. Guelf. 10. & 11. *magistratus*: quod mihi ab Sallustio profectum esse videtur, sed ab imperitis vel propter proximum *idem*, vel alia de caussa immutatum.

QUAE GENERA HOMINUM IN SENAT. PERV. Guelf. 9. *in senatu*; 6. *pervenerunt*: nimirum propter *sum*, ob quam caussam alii etiam *nequiverunt* scripserant. *Quae genera* pro *quales*. Sed sic infra *cap.* XCI. extr. genus hominum *mobile*. Lamprid. Severo *cap.* XV. *quos impurus ille Heliogabalus* ex genere hominum *turpissimo provexerat*. Caesar autem maxime dignos, indi-

bunt, me magis merito, quam ignavia, judicium animi mutaviſſe, majuſque commodum ex otio meo, quam ex aliorum negotiis reipublicae venturum. Nam ſaepe audivi, Q. Maxumum, P. Scipionem, praeterea civitatis noſtrae praeclaros viros ſolitos ita dicere, CUM MAJORUM IMAGINES INTUERENTUR, VEHEMENTISSUME SIBI ANIMUM AD VIRTUTEM ACCENDI. Scili-

indignos in ſenatum legit & incondita quadam multitudine civitatem onerabat. Dio teſtis XLIII. p.227. & Cic. VI. Fam. ep. XVIII.

Existimabunt, me magis merito. Guelſ. 5. & a prima manu Fabric. 1. *exiſtimabant*; Guelſ. 9. & Senat. 2. *magis me merito*; alii *me merito magis*: aliis concurſus ejuſdem ſyllabae formidoloſus fuit, cum tamen dixerit Cat. *cap.* XLI. num. 1. *in incerto*. Tibullus I. eleg. 1. *v.* 62. *Mollis* in *inculta ſit mihi ſomnus humo*. ubi, & ad Propertium elegantiſſimus Brockhuſius quaedam alia notavit. Sic modo nu. 3. & *cap.* XXXV. nu. 1. *qui quia*. Nihil tamen muto. C. Nepos Attic. *cap.* XV. *Ex quo judicari poterat*, *non* inertia, *ſed* judicio *fugiſſe reip. procurationem*. Guelſ. 6. & 9. *quam ignaviam*. acute, & forſitan vere.

Judicium animi mei mutavisse. Guelſ. 9. *judicium meum mutaviſſe*; 11. & 12. *mei animi*; Stuv. a prima manu: *judicium* me *animi mutaſſe*. Sed veriſſime Eccardianus: *judicium* animi *mutaviſſe*, quod ex num. 2. poteris confirmare. Mutationem judicii ex n. 2. ſed magis ex Cat. c. III. n. 3. diſcere poteris.

Quam ex aliorum negotiis reip. venturum. Fabric. 2. *ex* illorum *negotiis*, quae etiam Cat. *cap.* LI. num. 26. permutantur. Guelſ. 9. *aliorum negotio*. Seneca Ot. Sap. c. XXXII. *Invenerunt*, *quemadmodum plus quies illorum hominibus prodeſſet*, *quam aliorum* diſcurſus *et* ſudor. adde de Brev. Vit. *cap.* XI. XII. cet. Plin. I. epiſt. IX. *O dulce otium honeſtumque*, *ac paene omni negotio pulchrius*. Plura Cicero I. Offic. c. XLIV. & Baſil. Κεφαλ. παραινετ. c. LVI. *negotio* legiſſe videtur Hieronymus Praefat. II. in Job. *magis utile quid ex otio meo eccleſiis Chriſti venturum ratus*, *quam ex aliorum* negotio. Sed is ea aetate vivebat, qua jam coeperant aequalia omnia reddere: itaque propter *otio* dedit *negotio*. Ab ea cura Noſtrum eſſe vacuum, dictum ad Cat. c. LXI. extr. *reip.* notat terminum, cui obveniat, uti Cat. c. III. nu. 1. & III. Hiſt. Or. Macri: *ita pugnatur et vincitur* paucis. Hieron. Praeſ. in Proverb. *ut* vobis *potiſſimum noſtrum deſudet ingenium*, & mox: *quaſi aut aequum ſit*, *me* vobis *eſurientibus et* aliis *laborare*. adde infra *cap.* CIII. nu. 2. Plaut. Capt. A. III. Sc. IV. *v.* 18. *et illic* iſti, *qui ſputatur*, *morbus interdum* venit. infra *cap.* VIII. extr. *ultro* illi *et gloriam*, *et regnum* venturum. Cic. II. Verr. *cap.* XIV. huic *hereditas* venit *teſtamento propinqui ſui*. quomodo iſte aliquoties.

5. Nam saepe audivi. MSS. conſtanter: *ſaepe* ego *audivi*: quod editores propterea non admittere voluerunt, quia aliquoties hoc *cap.* iteratur, qualia tamen & alibi obſervare poteris. vide notam ad Cat. *cap.* XXIII. num. 3. Plures autem *Q. Fabii Maximi*, plures etiam *P. Scipiones* rebus ſuis geſtis et praeclaris factis nomen gloriamque adepti ſunt: quos eo Noſter maxime nominavit, quod de majorum imaginibus loquitur, quorum famam filii aequare adniſi ſunt.

Praeterea civitatis nostrae p. viros. *Viros* inter verſus haeret in Fabric. 1. vide ad Cat. LI. nu. 19. Fabric. 2. *praeterea civ. n.* alios *praeclaros viros*. ita nempe ſenſus poſcebat. Nihilominus Cat. *cap.* XLVII. num. 1. dixerat *P. Autronium*, *multos* praeterea *in ea conjuratione eſſe*. ubi ſimiliter in MS. additum eſt *alios*. ibi videbis, eſſe proprie: *et praeclaros viros praeter eos*. unde bene *alios* omittitur. Sic et infra *cap.* LXXXV. num. 40. *Nam ex parente meo et* ex ſanctis viris *ita accepi*. ſic eſt in membranis probatiſſimis. Vulgo edunt: *et ex* aliis *ſanctis viris*.

Solitos ita dicere. De *ita* abundante dixi ad Cat. *cap.* XIV. num. 7.

Majorum imagines. Quas habebant in atrio poſitas. vide *cap.* LXXXV. nu. 10.

Veh. sibi an. ad virtutem accendi. Gu. 9. *vehementiſſumum*; Remenſ. 1. omittit *ſibi*. *Accendere* ſaepe Salluſtius. vide Cat. *cap.* XX. n. 6. Sed etiam *accendere ad quid*. Sic eod. *cap.* XIII. nu. 4. *Haec juventutem* ad *facinora incendebant*. Silius IV. *v.* 169. *dum ſtimulas cornu atque* in *praelia mentes* Accendis, *renovaſque viros* ad *vulnera cantu*. infra c. XXXI. nu. 16. *quam illi* ad *dominationem accenſi ſunt*. Apulej. XI. Metam. p. 266. *Sic anxius et* in proventum *proſperiorem* attonitus, *templi matutinas apertiones opperiebar*. adde *cap.* VI. nu. 3.

6. Sci-

Scilicet non ceram illam, neque figuram tantam vim in sese habere; 6
sed memoria rerum gestarum eam flammam egregiis viris in pectore crescere, neque prius sedari, quam virtus eorum famam atque gloriam adaequaverit. At contra, quis est omnium his moribus, quin 7
divitiis & sumtibus, non probitate neque industria cum majoribus suis contendat? etiam homines novi, qui antea per virtutem so-

6. SCILICET---HABERE. H. e. scire licet habere, crescere, sedari; quod usitatius dicimus: *scilicet habet, crescit, sedatur*. Nam hoc Sallustii judicium est, non Fabiorum, nec Scipionum: qui nimis arrogantes erant, si semetipsi *egregios viros* adpellassent. Sic infra *c.* CXIII. n. *voltu corporis pariter atque animo varius: quae* scilicet *tacente ipso occulta pectoris* patefecisse. ubi vide.

NON CERAM ILLAM. Vinar. 2. *neque ceram illam. Ceram* intelligit, ex qua imagines formatae. Ovid. I. Fast. *v.* 591. *Perlege dispositas generosa per atria* ceras; *Contigerunt nulli nomina tanta viro.* Plin. XXXV. *c.* II. *Expressi* cera *vultus singulis disponebantur armariis, quae comitarentur gentilia funera*. Senat. 2. *tantam vim, ut accenderentur, in sese habere.*

EAM FLAMMAM EGREGIIS VIRIS IN P. CRESCERE. Fabric. I. scripserat antiquo more *flamam*: sed ecce ortus est aliquis corrector, qui erasa littera *l* tentavit *famam*. *Flamma* est *ardor* ille mentis ad virtutem. dixerat enim *accendi* animum. Sic de amore Catullus Carm. XCVII. *Cum vesana meas torreret* flamma *medullas.* & Tacitus saepiuscule *flammare* pro inflammare, & accendere. *Viris* dixit pro *virorum*, qua constructione Justin. I. *c.* I. *intra suam* cuique *patriam regna finiebantur*. Livius XL. *c.* XXXII. *unde* illis *terror*, Romanis *animus crevit*. vide notam ad Cat. *c.* XI. n. 4. & mox infra ad *c.* VII. n. 4. De vi autem ista egregie testatur exemplum Caesaris ingemiscentis, cum Alexandri imaginem adspiceret. vide Sueton. Caesar. *c.* VI. & Galenus Protrept. ad art. unum illum nobilitatis fructum esse existimat, quod domesticum ad aemulationem exemplum habeamus, de qua pulchra Gruterus ad Liv. I. *c.* XXII. adde Sulpic. Sev. de Vit. Mart. *c.* I. Gregor. Nyssen. Or. de Vita Mosis & *c.* II. in Psalm. Ambros. II. de Offic. *cap.* ult. Senat. 2. *sed memoriam r. g. ea flamma egr.* &c.

QUAM VIRTUS EORUM FAMAM. Quam *virtus* intellige egregiorum illorum virorum. Librarii vero qui *virtus eorum* conjungebant, addiderunt *majorum*: nempe Remens. I. Uratisl. 3. Guelf. 3. 10. & 11. habent *gloriam majorum adaequaverit*. Sed *eorum* majores denotat. Ita fere Catil. *cap.* LI. num. 8. *sin magnitudo* sceleris *omnium ingenia exsuperat*. ubi alia adnotavi. Perperam autem Ciacconius vocem *virtus* omitti & *adaequaverint* legi mallet: etsi hoc posterius perscriptum est in Uratisl. 3. & Eccardiano. dictum enim pro *virtute adaequaverint*: quod genus passim obvium. vide ad Cat. *c.* XXXIII. num. 5. & infra *c.* LXV. num. 4.

7. QUIS EST OMNIUM HIS MORIBUS. Hac tempestate cum hi mores invaluerunt. h. e. moribus hujus temporis, qua vi Pronomen demonstrativum *hic* apud Livium, Ciceronem, Plautum legitur, ut dixi ad Cic. II. ep. V. n. I. Petron. Sat. *c.* XLIV. *Si perseverat* haec annona, *casulas meas vendam.* cum nota Burmanni. Noster Catil. *c.* LVIII. num. 14. *Quia illa foeda atque intoleranda viris videbantur*, haec *sequi decrevistis*. Seneca Epist. XCVII. *quidquam fuisse corruptius* illis moribus *credis, quibus libido non sacris inhiberi, non judiciis poterat.* adde Muret. XV. Var. Lect. *c.* XIII. Cuivis id in aperto erit, qui cogitaverit, *eo*, *huc*, *ad id locorum* etiam a vulgo hujusmodi notione usurpari: & quae supra num. 4. scripserat Noster, & proximum *antea* non alium sensum recipiunt. Ceterum Struv. Guelf. 6. & 9. *est* abjecerunt.

QUIN DIVITIIS ET SUMTIBUS. *Quin* est in Senat. I. Basil. I. Fabricianis, Uratisl. I. Struvian. & aliquot Guelferbytanis. Ceteri *qui non*; uti erratum Catil. *cap.* XXXV. n. 3. Incert. I. Franc. & Guelf. 7. *qui non de divitiis*, quem lapsum animadvertimus Catil. *cap.* LIV. num. 6. mox *contendant* habet Eccardianus. non male.

ETIAM HOMINES NOVI. Quos descripsimus Cat. *c.* XXIII. n. 6.

QUI ANTEA PER VIRTUTEM. Struv. & Guel. 10. omittunt *antea*; propterea, quod non sequitur *nunc*. Eodem errore inducti Guelf. 7. infra *nunc furtim*; & Eccard. atque Uratisl. 3. *modo furtim* scribunt. Sic I. Hist. Or. Philippi num. 6. *Attamen* erat *Lepidus latro cum paucis sicariis* --- nunc *proconsule cum imperio*. Sic ibi optimi Codd. vulgo: *at* tunc *erat Lepidus* &c.

soliti erant nobilitatem antevenire, furtim & per latrocinia potius
8 (quam bonis artibus) ad imperia & honores nituntur. proinde quasi praetura & consulatus, atque alia omnia hujuscemodi per se ipsa clara, magnifica sint; ac non perinde habeantur, ut eorum, qui

FURTIM ET PER LATROCINIA POTIUS. Vinar. 2. *furtim quasi*; Uratisl. 2. & Guelf. 10. *& quasi per latrocinia*, ut mollirent verba. Sed talia non curat Crispus, ut notatum ad Cat. c. x. n. 6. *Latrocinia* nempe notant malas artes, fraudes & insidias, quod observavit Graevius ad Cic. pro S. Rosc. Am. c. XXII. *confitere, huc ea spe venisse, quod putares hic* latrocinium, *non judicium futurum.* addo Eckbert. adv. Catharos Serm. II. *Non enim nisi* furtive, *& quasi* per latrocinium *acquiritis in partem vestram animas miserorum.*

QUAM BONIS ARTIBUS. Remens. 1. haec: *potius, quam bonis artibus*, retteuit, ut verosimile sit, Sallustium tantum scripsisse: *furtim ac per latrocinia potius ad imperia & honores nituntur.* Alterum enim & satis exprimitur supra, ubi dixerat *per virtutem*, & Noster alique lectori potius intelligendum relinquunt, quod nullius intellectum fugere potest. exempla quaedam habes ad Cat. c. XVI. n. 3.

AD IMPERIA ET HONORES NITUNTUR. Eccard. *ad imp. ad honores nituntur*; in Francii MS. desiderantur illa *& honores*. utrumque conjungit Cat. c. XI. n. 2. *nam gloriam*, honorem, imperium *bonus, ignavus aeque sibi exoptant*: sed ille vera via nititur, *huic quia bonae artes desunt, dolis atque fallaciis* contendit.

8. PROINDE QUASI. Scripti plerique *perinde*, ita ut via Basil. 1. Senat. 2. Heuss. Uratisl. 2. & 3. cum Guelf. 1. & 3. nominare queam, qui habeant *proinde*. de facili harum particularum confusione diximus ad Catil. *cap.* XII. extr. proinde quasi *injuriam facere, id demum esset imperio uti*; eaedemque confunduntur apud Corn. Nep. Alcib. c. VI. num. 1. Quinctilian. V. *cap.* IX. pag. 393. & alibi. Senat. 2. *Praeterea quasi.* qui τὸ *Proinde* suspectum reddit.

PRAETURA ET CONSULATUS. Struv. & Guelf. 12. negligunt Copulam. Hacc autem, ut honoratissima in libera rep. nomina, pro maximis dignitatibus sigillatim adduxit. Boetius III. Pros. IV. *Atqui* praetura, *magna olim potestas, nunc inane nomen est, & senatorii census gravis sarcina.*

ATQUE ALIA OMNIA HUJUSCEMODI. Struv. *aliaque omnia* &c. *alia* non comparet in Acad. Sed Uratisl. 1. Guelf. 5. & 10. omittunt *omnia*. nihil puto vitii in lectione recepta, praeterquam quod *atque* male sanum est. vide ad *cap.* II. num. 2.

PER SE IPSA. Uratisl. 1. & Guelf. 12. confodiunt *ipsa*; ordinem tantum novat Guelf. 2. *per se clara ipsa*. Cic. II. epist. III. n. 6. *Si res verba desideraret, ac non* per se ipsa *loqueretur.* Id. VI. ep. X. n. 8. *agam* per me ipse *& moliar.* cum ibi notatis. Id. pro Murena *cap.* XIV. *Ceterae tamen virtutes* ipsae per se *multum valent.* Liv. III. c. VI. *ut* per se ipsi *Hernici cum Latinis res suas tutarentur.* &: *munus vigiliarum senatores* per se ipsi *obibant.* Seneca Epist. XCII. *ideo virtus ad illam* per se ipsa *satis est.* Noster infra c. XIV. n. 4. Sed quoniam *parum tuta* per se ipsa *probitas est.* adde *cap.* XCVI. n. 2.

CLARA ET MAGNIFICA SINT. Haud inficete Basil. 1. *clara, magnifica sint*, sine copula; uti alii infra c. XVII. n. 1. *Africam initio habuere Gaetuli & Libyes*, asperi, inculti. ubi vide. Sed Dictys II. c. XIX. *Igitur ambo duces multis vastatis atque expugnatis regionibus, ipsi* clari atque magnifici, *ingenti nomine, per diversa loca, quasi de industria, eodem tempore ad exercitum remeavere.* Verbo *sint* quid debeatur, prudens lector videbit.

AC NON PERINDE HABEANTUR, UT. Perinde sint, talia & tam clara ac magnifica. vide ad Cat. c. I. n. 4. Terent. Heaut. A. I. Sc. II. v. 21. *Atque haec* perinde sunt, ut *illius animus, qui illa possidet.* Et cum his maxime Verbis quaedam Particulae, ut *recte, ita, contra, bene, laxius, facile*, frequenter pro Adjectivis ponuntur. Boetius II. Pros. VI. *ita fit, ut non virtutibus ex dignitate; sed ex virtute dignitatibus honor accedat.* Liv. XXVI. c. XII. *In magistratu autem erat, qui non sibi honorem adjecisset, sed indignitate sua vim ac jus magistratui, quem gerebat, demisisset.* Seneca ad Helv. c. XIII. *ignominia illa praeturae & consulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur.* & ita fere de eodem Catone Valer. Max. VII. c. V. extr. Justin. VI. c. VIII. de Epaminonda: *honores ita gessit, ut ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati videretur.* Eadem Herodian. II. c. III. n. 17.

UT EORUM, QUI EA SUSTINENT, VIRTUS EST. Fabric. 1. a primo librario: *qui ea tenentur*; secundus fecit: *qui ea tenent*, quod etiam in Uratisl. 1. legitur. Senat. 2. *ut eorum, ea quae sustinent*, v. e. Sed *ea* recte abjecit Incert. 2. quale

qui ſuſtinent, virtus eſt. Verum ego liberius altiuſque proceſſi, 9
dum me civitatis morum piget taedetque. nunc ad inceptum redeo.

C A P. V.

BEllum ſcripturus ſum, quod populus Romanus cum Jugurtha, 1
rege Numidarum geſſit: primum quia magnum & atrox, variaque victoria fuit; dein quia tum primum ſuperbiae nobilitatis

quale mendum ſuſtulimus Cat. *c.* VIII. num. 4. *Ita* eorum, *qui fecere*, *virtus tanta habetur*: ubi vulgo legebant: *qui* ea *fecere*. Sed uti hoc loco, ſic infra loquitur *c.* XVIII. n. 5. *quia neque* materia *in agris*, *neque ab Hiſpanis emundi*, *aut mutandi copia erat*. adde Cat. *c.* XXXV. num. 3.

9. VERUM EGO LIBERIUS ALTIUSQUE PROCESSI. Guelf. 12. *Ego vero liberius*; 7. omittit *ego*; 9. & Uratisl. 3. *liberius atque altius*. Imitatur Sulpic. Sev. I. *c.* XXIII. *Sed longius, quam volui, egreſſus ſum, dum me temporum noſtrorum* piget taedetque. *Ad inceptum redeo. longius* illi, quod Noſtro *altius*: ſicuti alibi *ſupra*, *ex alto* repetere.

PIGET TAEDETQUE. Guelf. 5. *pigetque taedetque*: Verum 3. neglexit *taedetque*. Sed tuetur bene Sulpicius & Mamertus I. apud Waſſium. Salvianus VII. *Exceſſi paullisper coeptum ſermonis ordinem*, *rei* indignitate *compulſus*.

AD INCEPTUM REDEO. Et tamen in id nondum erat ingreſſus, inquit Muretus. Imo cum inciperet ſcribere, ingrediebatur Hiſtoriam belli Jugurthini, ad quam ex diverticulo nunc vere *redit*. Sed haec alibi valeant. novimus *Re* in compoſitione ſaepe idem eſſe, quod *De*; & Verba inde compoſita pro ſimplicibus uſurpari. Sic dicimus *eo rediit*, & Cicer. I. Att. ep. XIV. *nunc ut ad privata* redeam: & epiſt. XVI. *ut jam πρὸς τὸ πρότερον* revertar. neque tamen ſupra aliquid de iis rebus dixerat. Sic *referveſcere* pro *fervere* pro Roſc. Comoed. *c.* VI. Recalent *noſtro Tiberina fluenta ſanguine*, pro *calent* inquit Chariſ. IV. pag. 241. Coelius epiſt. XIV. num. 7. *Sic illi jam amores & invidioſa conjunctio non ad occultam* recedit *obtrectationem*. Terent. Andr. A. III. Sc. II. *Nunc tibi* renuncio; ubi Donatus: Re *ſyllaba apud veteres interdum abundat*, *ut modo* renuncio *pro* nuncio, *& Cicero*: renunciatur *mihi*. Livius XXI. *c.* XLV. *Agnum laeva manu*, *dextra ſilicem* retinens. *Reſurgere* & *Recipere*, ſimplicis notione, advocat Acidalius ad Vellej. II. *c.* VI. & in his Silii II. *v.* 223. *tantone cavetur Mors* reditura *metu*, non aliter, quam *ventura* ſumendum eſſe, cenſet D. Heinſius. Denique Dares Phryg. Praefat. extr. *Sed hactenus iſta. nunc ad pollicitum* revertamur. adde infra *cap.* XII. extr.

CAP. V. 1. BELLUM SCRIPTURUS SUM. Vide ſuper hoc judicium Livii ad Cat. *c.* IV. num. 4.

VARIAQUE VICTORIA FUIT. Struvianus particulam *que* accepit demum a ſecunda manu, & ſimilis poſitus eſt VI. Hiſt. Or. Cottae n. 3. in libris vetuſtis. Guelf. 6. *magna & atrox*: ſcilicet ut omnia ſimiliter currerent: ſed vide *c.* LXI. extr. *bellum varia victoria*, ut ibi *Numida ingenio infido*. *Varia* dicitur, quae apud Jugurtham modo, modo apud Romanos fuit ut Juſt. IV. *c.* II. *diuque* varia victoria *cum tyrannis dimicatum*. & Guelf. I. Uratisl. I. atque Fabric. 2. *variaque* fuit *victoria*: ſed Guelf. 4. omnium optime *fuit* omiſit. uti *c.* III. n. 3. & infra *c.* LXIII. extr.

DEIN, QUIA TUM PRIMUM. Quidam *deinde*; ſed Acad. Remenſ. I. & Guelf. 3. ac 12. *dehinc*. porro plerique *tunc primum*: cum tamen & *dein*, & *tum* Salluſtii ſit. Guelf. 6. neglexit *quia*: quod haud raro Latini omittunt, & eadem forma legebatur Cat. *c.* IX. n. 5. *Quarum rerum documenta haec habeo*, quod *in bello ſaepius vindicatum eſt* —— *in pace vero beneficiis magis*, *quam metu imperium agitabant*. Sed nos ibi auctoritate MSS. dedimus: *in pace vero* quod *beneficiis* &c. Liv. *c.* XL. *ſed & injuriae dolor ſtimulabat*: & quia *gravior ultor caedis*, *ſi ſupereſſet*, *Rex futurus erat*, *quam privatus*: tum, *Servio occiſo*, *quemcumque alium generum delegiſſet*, *eumdem regni haeredem facturus videbatur*. qui locus fruſtra ſollicitatur; nec ſollicitatus eſſet, ſi ſcriberet: *tum*, quia *Servio occiſo* &c. Tacit. XIV. Ann. *c.* XLIII. *neque ſum adverſatus*. *Non quia dubitarem* — *Simul quidquid hoc in nobis auctoritatis eſt*, *crebris*

2 tatis obviam itum est. quae contentio divina & humana cuncta permiscuit, eoque vecordiae processit, uti studiis civilibus bellum at-
3 que vastitas Italiae finem faceret. Sed priusquam hujuscemodi rei

contradictionibus desiruendum non existimabam. pro *simul*, quia *non existimabam*.

SUPERBIAE NOBILITATIS OBVIAM ITUM EST. per Tribunos non minus, vide *c.* XXX. seqq. quam per Marium, vide *c.* LXXXIV. seq. Sed Fabric. 1. Basil. 1. Vinar. 2. Senat. 1. Remens. 1. Incerti, Struv. Franc. Uratisl. 3. Eccard. Gu. 2. 3. 4. 6. 7. 9. 10. 11. 12. hi omnes habent *obviatum est*: quod etiamsi omnes Codd. haberent, tamen semetipsum prodit, ut illi aetati familiare, qua librarii plerique vixerunt. nempe Sidon. V. epist. 1. *nisi tamen coeptis factiosa vis* obviet. Lupus Ferrariensis ep. XXIV. *quamquam paratissimam haberem voluntatem, imbecillitati tamen* obviare *non potui*, & hujus classis multo plures. Vidimus & Catilin. *c.* XXXV. n. 2. *recognoscere*; *c.* XLIII. num. 3. *protelare* ejusdem generis errores. Crispi autem aetas *obviam ire* dixit, pro resistere, contra niti, *Einhalt thun*: & sic aemuli etiam Sallustii loquuntur. Dictys II. *c.* XXIX. pr. *Quae postquam Agamemnon accepit*, obviam *cunctorum sententiis* ire *pergit*. & I. *c.* XIX. *uti malo* obviam *properaret*. Noster autem ipse saepius, ut *c.* XIV. extr. XXXI. n. 4. &c.

2. QUAE CONTENTIO. Sic solent Latini & Nomina, & Verba praemissa explanare, ut hic *contentio* illustrat Verbum *obviam itum est*. Justin. XVIII. *c.* XII. *impuberes*, *quae* aetas *etiam hostium misericordiam provocat*, *aris admovebant*. adde Catil. *cap.* II. n. 1. & LI. n. 42. de Verbis haec habeas. Cat. *c.* XXIII. num. 4. 5. *Fulvia de Catilinae conjuratione quae quoque modo audierat compluribus* narravit. *Ea res inprimis studia hominum accendit*. *c.* XXIV. n. 1. *Igitur consules* declarantur *M. Tullius & C. Antonius. quod* factum *primo popularis conjurationis concusserat*. Sed adposite infra *c.* XXXVII. num. 2. *P. Lucullus & L. Annius Tribuni pl. resistentibus collegis continuare magistratum nitebantur*: quae dissensio *totius anni comitia impediebat*. Lapsus itaque est librarius Fabric. 1. cum scriberet: *quae conditio*.

DIVINA ET HUMANA CUNCTA PERMISCUIT. Grutero vox *cuncta* a mala manu videtur; tuetur I. Wassius ex formula. vide ad Cat. *c.* XI. n. 6. Nostri omnes servant, praeter Uratisl. 1. ubi in margine legitur.

STUDIIS CIVILIBUS. Partibus, factionum dissidiis. infra *c.* LXXIII. n. 3. *ceterum in utroque magis* studia *partium*, *quam bona aut mala sua moderata*. adde Cat. *c.* LI. n. 13. Cic. pro Marcello *c.* X. *non enim consiliis solum &* studiis, *sed armis etiam & castris dissidebamus*, cum nota Abramii.

BELLUM ATQUE VASTITAS ITALIAE FINEM FAC. h. e. ut non prius finirentur, nisi bello & vastitate Italiae. bellum & vastitas *finis*, uti infra & apud alios *nox dirimit*, & *c.* LXV. n. 4. *spes pacis impellit*. Cat. *c.* XXXV. *cum alienis nominibus* liberalitas *Orestillae persolveret*. cum ibi notatis. ut & ad *c.* LII. n. 22. & *cap.* XXXVII. n. 5. *quos* flagitium, *aut* facinus *domo expulerat*. Livius XXIV. *c.* XXXI. Nox *caedibus finem fecit*. *Vastitas* Italiae facta per tot caedes atque fugas in bellis civilibus. Pollio Cicer. X. epist. XXXIII. num. 2. *tamen postmodum necesse est doleant*, *cum* vastitatem Italiae *respexerint*. Livius III. *c.* VI. *hostis pergit inde infestus in agros Romanos*; *etiam sine belli injuria* vastatos. *morbo enim populabantur*. *cap.* VII. *quid in* vasto *ac deserto agro inter tabem pecorum hominumque tempus tererent*. Tandem *faceret* est in MSS. vetustioribus omnibus; pauci, quibus non ea commendatio, & edd. quaedam vulgares: *facerent*. Sed Catil. *cap.* XII. num. 1.

3. INITIUM EXPEDIO. Profero, propono, explano. Terent. Eunuch. A. IV. Sc. IV. *v.* 17. *agedum*, hoc *mihi* expedi: *primum*, *unde habes istam vestem?* Plautus Amphitr. Act. V. Sc. 1. *v.* 29. *Agedum* expedi. Apulej. ad Asclep. p. 80. *Sed nunc vobis* expediam, *quae coeperam*. p. 89. *Si ergo solis & paucis hoc proderit*, *dignum est hunc prosequi atque* expedire tractatum. adde notam ad Cat. *c.* IV. num. 3. Cic. III. ep. XIII. n. 5. *Itaque quemadmodum* expediam exitum *hujus institutae orationis*, *non reperio*. Glossa itaque est, quod habet Uratisl. 1. *priusquam hujuscemodi initium faciam*, qui tamen confirmat, haud inepte Guelf. 11. abjecisse *rei*. Sed Basil. 1. Vinar. 2. Incerti; Uratisl. 2. & 3. Franc. Struv. Senatorii, Heuss. Remens. 1. Guelf. 4. 7. 9. 11. habent *expediam*; alterum ex suis MSS. protulit Rivius (quibus ceteri ex nostris adsentiuntur) probavitque Ciceronis exemplis.

AD COGNOSCEND. OMNIA ILLUSTRIA MAGIS. Haec *omnia illustria* desunt Gu. 4. mallem prius *magis* expelleretur, uti Cat. *c.* VII. n. 1. pro *illustria* Struv. habet *industria*; sed editum pro varia lectione, quod notat *expressa*, *clara*, ut

hodie

rei initium expedio, pauca supra repetam; quo ad cognoscendum
omnia illustria magis, magisque in aperto sint. Bello Punico se- 4
cundo, quo dux Carthaginiensium Hannibal, post magnitudi-
nem nominis Romani, Italiae opes maxume adtriverat; Masi-
nissa rex Numidarum, in amicitia receptus a P. Scipione, cui
postea Africano cognomen ex virtute fuit, multa & praeclara rei
mi-

hodie loquuotur. Cic. I. epist. VII. *haec profecto vides, quanto* expressiora *quantoque* illustriora *futura sint*. A. Gellius VII. *c.* XIV. extr. *Unumquodque autem genus, ut diximus, cum caste pudiceque ornatur, fit* illustrius: *cum fucatur atque praelinitur, fit praestigiosum*.

MAGISQUE IN APERTO SINT. H. e. *aperta*, quod aliquis litterator hic potius scripsisset, quoniam *illustria* praecessit; sed contra solet Crispus. vide VI. Hist. Or. Cottae n. 4. & ad Cat. *c.* IX. n. 3. Tacitus presse sequitur Agric. *c.* I. *apud priores agere memoratu digna* proonum, *magisque* in aperto *erat*. Livius Praefat. *si in tanta scriptorum turba mea fama* in obscuro *sit*. Idem III. *c.* VIII. *cum exitus haud* in facili *esset*. ubi vide Gronovium, ut & ad *c.* X. *nisi dum* in integro *res sit:* ubi vulgo legerant *integra*. adde quae notamus ad Cat. *c.* XLI. n. I. & *c.* LII. n. 6.

4. DUX CARTHAGINIENSIUM HANNIBAL. *Hannibal* scribuot Fabriciani, Incerti, Remenses, Basileensis, Senatorii, Uratisl. I. Academ. Guelf. I. 2. 3. & 5. Sed Vin. 2. Struv. & Uratisl. 2. *Hanibal;* ceteri *Annibal*, aut, uti Eccard. Uratisl. 3. Guelf. 4. 10. & 12. *Anibal*. Aspiratam tamen vides io optimis servari, quam & servandam esse censent viri docti. vide Drackenb. ad Sil. I. *v.* 39. de vocabulo *Carthaginiensium* monui ad Cat. *c.* LI. n. 6.

POST MAGNITUDINEM NOMINIS ROM. Nescio, cur turbent Interpretes. intellige simpliciter: postquam Romani magni facti, & resp. ad eam magnitudinem excreverat. Nam aotea saepe taio graves, immo graviores clades perpessi sunt, inprimis a Gallis. Dictio est vulgata, & talis illa C. Nepot. Attic. *c.* IX. *neque* post calamitatem *versuram facere potuit*. Noster Catilin. *cap.* XVIII. num. 8. post *condi*-*tam urbem Romanam pessimum facinus*. adde omnino iofra *cap.* XXXVI. num. 3. & *cap.* LV. num. 4.

MASINISSA, REX NUMIDARUM. Sic nomen scribitur in optimis nostris Codd. idque in membranis vetustissimis apud Livium XXV. *c.* XXXIV. offendit Gronovius; & tamen XXIV. *cap.* XLIX. ediderunt *Masanissa*, ubi in vet. lib. Sigonius esse ait *Massanisa*, ut Graeci solent. adde Vorst. ad Valer. Max. I. *c.* I. extr. a. Drackenb. ad Sil. XVI. *v.* 117. & Ducker. ad Flor. II. *cap.* XV. num. 3. Guelf. 9. & 10. scribunt *Massinissa*, & quod idem est, 10. Struv. Franc. & Uratisl. 3. *Maxinissa*. De hoe ita Liv. XXIX. *c.* XXIX. *Ceterum cum longe maximus omnium aetatis suae regum hic fuerit, plurimumque rem Romanam juverit: operae pretium videtur excedere paullulum ad enarrandum, quam varia fortuna usus sit in amittendo recuperandoque paterno regno*. lege quae sequuntur ibidem. Justin. XXXVIII. *c.* VI. *Nullius apud eos majora, quam* Masinissae, *regis Numidarum haberi merita*. adde Appianum, Polybium, Cicer. Somn. Scip. *cap.* I. alios.

IN AMICITIAM RECEPTUS. Basil. I. Fabric. I. libri vetustissimi, ut & Uratisl. 3. Guelf. 6. & II. *in amicitia receptus*, de qua coostructione pluribus dixi ad Cat. *c.* XLII. n. 3. quamque ex melioribus libris hic revocavi, cum & I. Hist. constanter legatur: *quorum* in gratia *plerique concesserant*. & alia ex veteribus memorat Gifan. ad Lucret. p. 359.

CUI POSTEA AFRICANO COGN. EX VIRTUTE FUIT. Meminit Horatius IV. Od. VIII. *v.* 17. *Non incendia Carthaginis impiae, Ejus qui domita nomen ab Africa Lucratus rediit*. adde Epod. IX. *v.* 25. Silius XVII. *v.* 627. *Devictae referens primus* cognomina *terrae*. oam alii duces ante illum tantum a devictis urbibus cognomina gerebant. adde Livium XXX. *c.* XLV. Ceterum Fabric. 2. & Guelf. 10. cui *postea* Africaous *cognomen ex virtute fuit:* quod est contra morem Classicorum, de quo bene Gronov. ad Liv. I. *c.* I. adde & Heinsium ac Drackenb. ad ea Silii XI. *v.* 58. Pacuvio *fuit haud obscurum* crimine *nomen*. Liv. XXV. *c.* II. *Aedilis curulis fuit eo anno cum M. Cornelio Cethego P. Cornelius Scipio*, cui *post* Africano *fuit cognomen*. Apulejus Florid. pag. 343. *Alexandro illi, longe omnium excellentissimo regi, cui* ex rebus actis & auctis *cognomentum* Magno *inditum est*. id breviter Noster *ex virtute*, quae tantas res patraverat.

COGNOMEN EX VIRTUTE FUIT. Soli ex MSS. nostris Incerti *agnomen* praeferunt, ut vulgo etiam numerare solent. Sed auctoribus P.

militaris facinora fecerat: ob quae, victis Carthaginiensibus & capto Syphace, cujus in Africa magnum atque late imperium valuit, populus Romanus quascumque urbis & agros manu ceperat, regi dono dedit. Igitur amicitia Masinissae bona atque honesta nobis permanan-

Cornelius Scipio nomen est; hinc illud *cognomen* recte dicitur. Sic locutos vidimus Livium, Silium, Apulejum: sic & Vellej. II. *c.* XV. *L. Metellus Numidici filius, qui meritum* cognomen *Pii consecutus erat;* & Frontin. de Aquaed. p. 14. ed. Poleni: *ab Appio Claudio, cui postea* Caeco *fuit* cognomen, ceteri. neque prorsus aliter umquam Latini ex Classibus. vide Lil. Gyraldum Dialogismo IV.

PRAECLARA REI MILITARIS FACINORA FECERAT. Guelf. 2. *facinora* in margine saltem exhibet; eum tamen *facinora facere*, Nostro sit familiare illique omnino aetati. vide ad Catil. *c.* VII. n. 6. Hic vero *multa & praeclara rei militaris* non incomte scriberetur, qua de re notavimus quaedam ad Cat. *c.* LII. n. 4. Nihil tamen mutandum censeo: neque adeo Guelf. 3. auscultandum, qui *rei militaris* omisit. Cat. *c.* LIIII. n. 2. *quae populus R. domi militiaeque, mari atque terra* praeclara facinora *fecit*. Liv. V. *c.* XII. *Resque* militiae *ita prospere gererentur*. Sed hic dicitur pro *in re militari*, h. e. quod infra *c.* XLIX. n. 5. occurrit *militaria facinora*. Cic. pro Murena *c.* X. rei militaris virtus *praestat ceteris omnibus*.

CAPTO SYPHACE. In scriptis aliquot est *Siface*, quod in hujus generis vocabulis haud rarum. *Syphax* rex Numidiae, cujus caput Cirtha, apud Liv. XXIV. *c.* XLVIII. quomodo captus sit, Idem descripsit XXX. *c.* XII. Appian. Punic. pag. 6. seqq.

MAGNUM ATQUE LATE IMPERIUM VALUIT. Vinar. 2. Uratisl. 2. & Guelf. 6. *magnum atque latum*, idque secunda manus refingere voluit in Guelf. 2. Sed Senat. 2. & Heuss. *magnum imperium late valuit*. Difficilis fuit bonis viris compositio *magnum atque late*, Nominis & Adverbii: qua tamen usus est Cic. XIII. ep. LXIX. n. 2. *ut intelligeres, me non* vulgare, nec ambitiose — *scribere*. ubi vide notata. de Masinissa Liv. XXIV. *c.* XLIX. *ut jam tum adpareret*, latius *regnum* opulentius*que*, *quam accepisset, facturum*. cum adnotatis Gronovii. Petron. Carm. Civ. *v.* 85. *Adspice* late *Luxuriam spoliorum, & censum in damna* furentem. Silius XV. *v.* 92. *idem adspice*, late Florentes *quondam luxus quas verterit urbes*. Unde *valuit* eleganter positum esse adparet pro *fuit*, quod pro var. lect. habet Eccard. Virg. III. Aen. *v.* 537. *Quatuor hi primum omen equos in gramine vidi Tondentes campum* late. Seneca Epist. LXXXVII. late *possidet, sed multum debet*. Horat. II. Od. II. *v.* 9. Latius regnes *avidum domando Spiritum, quam si* cet. Solet autem Noster aliique verbum Substantivum in aliud efficacius commutare, de quo dixi ad Cic. IV. epist. IX. n. 13. XV. epist. VI. n. 1. & infra ad *c.* CX. extr.

ET AGROS MANU CEPERAT. Uratisl. 3. Guelf. 7. & 11. *& quoscumque agros*. *Manu capere* est vi bellica occupare, quod Cat. *c.* VII. n. 7. *pugnando capere*. citavit locum Brockhus. ad Propert. III. eleg. XVI. *v.* 5. sed inter alia non adeo accommodata meliora dabit Ducker. ad Flor. I. *c.* I. n. 10. *Itaque matrimonia a finitimis petita: quia non impetrabantur*, manu capta *sunt*. qui locus recte habet. Claudian. III. Rapt. *v.* 303. *Non repetam*. quaesita manu *securus habeto Quisquis es*. Id. B. Get. *v.* 143. *Tres potuit superare duces, fregitque furentem cunctando*, vicit*que* manu, *victumque relegat*. pro quacumque violentia dicitur, quod vides ex *c.* XXXI. n. 18. & *c.* CVI. n. 8.

REGI DONO DEDIT. Laudat istud Claudian. III. Stilic. *v.* 185. *Quoties dono concessit amicis Regibus Ausonio quaesitas sanguine terras?* de hac vero donatione inspiciendus Liv. XXX. *c.* XV. & XLIV.

5. AMICITIA M. BONA HONESTAQUE NOB. P. De hac amicitia Liv. XXV. *c.* XXXV. *Masinissa erat juvenis eo tempore socius Carthaginiensium, quem deinde clarum potentemque Romana fecit* amicitia. *bona* signate de Masinissae amicitia. Flor. II. *c.* XV. n. 4. *frequens autem Masinissae fines servitabat. sed huic* bono *socioque regi favebatur*. Sed & de aliis sociis Livius XXIV. *c.* XLVIII. *Tum primum, ut pro* bonis *& fidelibus sociis facerent, oravit*. Sed distincte verba capienda sunt. *Bona* dicitur Masinissae amicitia, quod vera atque utilis esset Romanis. Imitatur in eo suum Thucyd. I. *c.* XXXIII. princ. Γενήσεται δ' ὑμῖν πειθομένοις ΚΑΛΗ ἡ ξυντυχία κατὰ πολλὰ δὲ ἡμετέρας χρείας. *Honesta*, quod Romani illam honoraverint. Claudian. Olybr. *v.* 261. *Semper* honoratus *nostris celebrabitur undis Iste dies*. & Archetypon Thucydides III. *c.* XXXIX. αὐτόνομοί τε οἰκοῦντες, καὶ ΤΙΜΩΜΕΝΟΙ ἐς τὰ πρῶτα ὑπὸ ἡμῶν cet. jungit eadem Noster infra *cap.* LXXXV. n. 49. *uti* boni honestique *vitam exigerent*. *Permansit* etiam tempus & durationem denotat, ut apud Dictyn II. *c.* XIII. extr. *fideles*

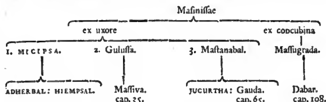
manſit : imperii vitaeque ejus finis idem fuit. Dein Micipſa filius 6
regnum ſolus obtinuit, Maſtanabale & Guluſſa fratribus morbo abſumtis. Is Adherbalem & Hiempſalem ex ſeſe genuit; Jugurthamque, 7

les atque amiciſſimi nobis ad hoc tempus permanſerant.

SED IMPERII. Guelf. 7. *ſed fere imperii; 6. ſed imperia;* Franc. *ſed vitae imperiique;* Fabric. 2. *ſed & imperii;* Struv. *ſed imperii vitae ejus;* Caſte & vere Guelf. 3. *imperii vitaeque*, ſine particula adverſativa, ut Cat. *c.* XX. n. 11. infra *c.* XIV. n. 5. adde notam ad Cat. *c.* XVIII. extr.

IMPERII VITAEQUE FINIS IDEM FUIT. Abſurde interpretantur: *uſque ad mortem imperium retinuit;* quod Salluſtius dicere non debuit. nam qui vitam amittit, eum inter vivos imperium tenere nemo facile credet. Sed hic ſenſus eſt: imperium in donatas urbes atque agros non translatum eſſe ad filios, ſed cum vita Maſiniſſae deſiiſſe. Micipſa enim in Numidia tantum ſua regnavit, Cirtam autem reliquamque Syphacis Numidiam Romani in provinciae formam redegerunt. Apulej. Apolog. pag. 289. *Neque hoc eo dixi, quo me patriae meae poeniteret, etſi adhuc* Syphacis *oppidum eſſemus. quo tamen victo ad* Maſiniſſam *regem conceſſimus, munere populi R. ac* deinceps *veteranorum militum novo condita, ſplendidiſſima* colonia *ſumus.* Eadem latinitate Seneca I. Clem. *c.* IV. idem*que huic urbi dominandi* finis *erit, qui parendi fuerit.* Ovid. II. Faſt. *v.* 683. *Gentibus eſt aliis tellus data limite certo; Romanae* ſpatium *eſt urbis & orbis* idem. Claudian. IV. Hon. *v.* 154. *Vitam tibi contulit* idem *Imperiumque* dies. Gunther. Ligur. X. *v.* 37. *Occubuit bellumque* ſimul *vitamque reliquit.*

6. DEINDE MICIPSA FILIUS. Fabriciani, Remenſ. 2. Uratisl. 1. & Guelf. 1. *dein*, quod eſt Salluſtianum. Remenſ. 1. & Guelf. 11. *dehinc*. Filii autem in hoc Jugurthae bello memorantur ſequentes

aliud Maſiniſſae familiae ſtemma vide apud Sigon. ad Liv. XXIX. *c.* XXXI. ex hoc noſtro partim ſupplendum, partim emendandum.

SOLUS. Ex XLIV. Maſiniſſae filiis, auctor Eutropius IV. *c.* V. n. 5. plures filios habuiſſe illegitimos, quibus multa donaverit; tres vero tantum ex matrimonio, ſcribit Appian. Pun. pag. 63. Ita vero inter legitimos regnum diviſum, ut *Micipſae*, natu maximo adſignaretur Cirta regia; *Guluſſae* belli paciſque cura committeretur; *Maſtanabal*, natu minimus, controverſiarum inter ſubditos finiendarum acciperet judicium. Idem pag. 64.

MASTANABALE. Sic Baſil. 1. & Guelf. 1. Ceteri *Manaſtabale;* aut, quod legitur in Guelf. 6. 10. 12. Struv. Senat. 2. Heuſſ. & Uratisl. 3. *Manaſtabile;* Senat. 1. *Maſtanabele;* mox *Maſtanabilis*. Sed editum firmat Appianus.

GULUSSA. Scripti quidam *Guluſa;* Appianus Γελόσσης; aliis *Gulaſſes*. vide Reineſ. ad Claſſ. III. Inſcript. LXX.

MORBO ABSUMTIS. Recentiores MSS. *aſſumtis*, vitio ſcribarum. Livius III. *c.* IX. morbo abſumtis *priore anno conſulibus*. Id. XXVII. *c.* IX. *Alios in acie occidi, alios* morbo abſumi. Tacit. II. Ann. *c.* LV. *morte fortuita* abſumto.

7. IS ATHERBALEM ET HIEMPSALEM. Varie nomen *Adherbalis* ſcribitur in libris vetuſtis. Fabric. 1. Baſil. 1. Vinar. 2. Acad. Uratisl. 1. Guelf. 1. 2. 3. & 5. *Atherbalem;* Fabric. 2. *Aterbalem;* Guelf. 4. *Aderbal* modo, modo *Adherbal*, atque ſic legimus in Guelf. 7. 9. 10. 11. Heuſſ. Senat. 2. Uratisl. 2. & 3. ſed Guelf. 6. *Aderbal*, *Atherbal*, *Adherbal*. Apud Florum II. *c.* VI. in libb. vett. *Adarbal*, *Adharbal* & *Adherbal* legitur: ſed apud Eutrop. IV. *c.* XI. *Adherbalis* ediderunt, ubi Metaphraſtes Ἀδαρβάλου. Sed etiam Flori l. c. & III. *c.* I. item apud Liv. Ep. LXIII. LXIV.

que, Mastanabalis fratris filium, quem Masinissa, quod ortus ex concubina erat, privatum reliquerat, eodem cultu, quo liberos suos, domi habuit.

CAP.

LXIV. Claudian. B. Gild. *v.* 408. Aurel. Vict. Vir. Illustr. *c.* LXVI. *Adherbalem* viri docti scripserunt; quod & originem propius videtur. Senat. 2. hoc quidem loco *Adhersalem*.

EX SESE GENUIT. Guelf. 6. *exe sese*; alii: *ex se*. infra *c.* LXXXV. n. 16. *Ac si jam ex patribus Albini, aut Bestiae quaeri posset, mene, an illos* ex se gigni *maluerint*. Liv. XXIV. *c.* XVIII. *quae velut diutinis morbis aegra corpora* ex se gignunt. de muliere Sulpicius Cic. IV. epist. V. n. 6. *an ut ea liberos* ex sese *pareret*. adde hic IV. Hist. Epist. Mithrid. n. 9. Dictys I. *c.* IX. *Electram natam, quam ex Jove gravidam Dardanum genuisse*. ex quo *Tros* —— *quem Tyndari*, ex quo *ipsa* genita *videretur, patrem constaret*. Justin. XXXVI. *c.* IV. n. 6. *erat* ex Eumene *Aristonicus non justo matrimonio, sed ex pellice Ephesia citharistae cujusdam filia* genitus. Plin. I. epist. XIV. *eligam juvenem*, ex quo nasci *nepotes Aruleno Rustico deceat*. quae eo comparavi, ut adpareret, frustra vulgo differentias in his dictionibus constitui.

QUEM MASINISSA. Glareanus ait, esse quosdam, qui Provocabulum *quem ad Mastanabalem* referunt, quod est contra historiae fidem. Appianus enim diserte Mastanabalem legitimis Masinissae filiis adnumerat. Neque facile quem inducat ad aliter sentiendum, quod Mastanabalis propius sit nomen, quam Jugurthae: cum Latini non tam positum vocabulorum, quam sensum, argumentum & sermonis nexum in relatione respicere soleant. de quo exempla adduxi infra ad *c.* XVIII. n. 9.

QUOD ORTUS EX CONCUBINA ERAT. Hic infra *c.* XI. n. 3. *Hiempsal Jugurtham despicit*. Dares *c.* IV. *nam erant & alii filii* ex concubinis *nati*. *c.* VI. *& omnes filios, qui* ex concubinis *nati erant*. vid. infra *c.* LXXX. n. 6. 7.

PRIVATUM RELIQUERAT. Basil. 1. a prima manu, & Senat. 2. *privatim*; Incert. 1. *privatum regno*, quomodo interpres in Eccardiano; Franc. & Guelf. 11. *privatum a regno*. Sed hi quidem a Verbo *privo* istud vocabulum deduxisse videntur, cum potius sit Nomen, quod opponitur alioquin *publico*. Inter ceteros enim legitimos filios regnum partiverat, sed illegitimis tam suis, quam suorum filiis munera tantum quaedam concessit, teste Appiano. Justin. II. *c.* X. *Namque Artemenem primum quidem Dario, sed* privato *provenisse, se regi primum natum*. —— *Huc accedere, quod Artemenes non patre tantum, sed & matre* privatae *adhuc fortunae, avo quoque materno* privato *procreatus sit*. Nostrates dicunt *einen abgefundenen (apennagirten) Herrn*. Sed Basil. 1. Fabriciani, Romenses, Acad. Incert. 2. Senat. 1. Struv. Uratisl. 1. 3. Guelf. 3. 5. 6. 7. 10. *dereliquerat*: quod unde in tot Codd. irrepserit Guelf. 2. & 12. produnt, qui primitus *deliquerat*. *re* nempe & *de* alibi etiam in MSS. permutantur. Inde librarius quidam utramque lectionem *de* & *reliquerat* notare voluit, cujus moris mentio facta Cat. *c.* XXX. n. 3. & XLVII. n. 1. passimque alibi. hinc *dereliquerat* prognatum, quod locus hic non patitur. Similiter lapsi sunt librarii Catil. *c.* XIX. extr.

EODEM CULTU-DOMI HABUIT. Simpliciter infra *c.* LXXXV. n. 34. *colere*. hinc *cultus* omnem educationem, victum & amictum comprehendit. Interpretatur Dictys I. *c.* I. *Atreus miseratione aetatis secum eos habuerat, neque minus, quam regios, educaverat*. *Habere* Justin. XI. *c.* IX. *easque* haberi, *ut reginas, praecepit*. adde Cat. *c.* XI. n. 5. Mela I. *c.* VIII. *ex his, qui tam confuso parentum coitu passim incertique nascuntur, quos pro suis* colant, *formae similitudine agnoscunt*. ubi similem Hieronymi locum Ciacconius & Vossius laudant. Cum Nostro incedit Spartian. Severo *c.* IX. *Filios Nigri posthoc, quos suorum liberorum* cultu habuerat, *in exsilium cum matre misit*. adde Cat. *c.* XIII. n. 3. Cic. pro Flacco *c.* XII. *cum in privatis rebus suisque sumtibus minimo contenti tenuissimo* cultu *viverent*.

CAP.

CAP. VI.

Qui ubi primum adolevit, pollens viribus, decora facie, sed 1 multo maxume ingenio validus, non se luxu, neque inertiae corrumpendum dedit; sed, uti mos gentis illius est, equitare, jaculari, cursu cum aequalibus certare: & cum omnis gloria anteiret, omnibus tamen carus esse: ad hoc pleraque tempora in venando agere, leonem atque alias feras primus, aut in primis ferire: plurimum

CAP. VI. 1. DECORA FACIE. Non *decorus*, uti tamen *pollens*, *validus*. vide ad *cap.* LVII. extr. & ad Cat. *cap.* XVIII. n. 4. male Uratisl. 2. *decorata facie*. Dictys I. *cap.* XIV. *His in primis adolescentiae annis, procerus*, decora facie, *studio rerum bellicarum omnes jam tum virtuteque & gloria superabat*. Facies autem & decus etiam corporis magnos viros commendat. vide Tacit. II. Ann. *c.* XIII. I. Hist. *cap.* VII. & Justin. XIII. *cap.* I. Dictys II. *c.* IV. *procerus corpore, ac* pollens viribus, adde Bernard. Realin. Annot. *cap.* XIV.

MULTO MAXUME —— VALIDUS. Guelf. 9. *multo magis*, qui unus ex omni numero ineptit; Levius enim Senat. 2. *multo maximo*. Noster Cat. *cap.* XXXVI. num. 4. *Ea tempestate mihi imperium populi R.* multo maxume *miserabile visum*. ubi plura.

NON SE LUXU NEQUE INERTIAE CORR. DEDIT. Hanc antiquam scripturam, quam bene vindicavit RIVIUS, tuentur ex nostris Fabriciani, Basil. 1. Franc. Uratisl. 2. Guelf. 5. & 9. Ceteri *luxui*, quomodo Diomedes citat: Guel. 4. *luxuriae*, ut est ad Macrobium. Sed *luxu* posses sexto Casu accipere, pro *luxu corrumpendum*: itaque diversi Casus copularentur, ut in iis, quae produximus ad Cat. *cap.* XXXIII. n. 1. Sed Rivius capit pro *luxui* antiqua Declinatione, de qua plura A. Gellius IV. *cap.* XVI. Plancus Cic. X. epist. XXIV. num. 6. *non enim magna subsidia resp. habet expedita, quibus subito* impetu *ac latrocinio parricidarum* resistat. Cic. XIII. epist. LXXI. extr. *ut intelligat, hanc sibi commendationem magno* usu *atque adjumento* fuisse. Caesar VI. Gall. *cap.* XLII. *questus, ne minimo quidem* casu *locum relinqui debuisse*. Virg. IV. Georg. *v.* 198. *Quod nec* concubitu *indulgent, nec corpora segnes In Venerem solvunt*. qui ea terminatione frequentissime utitur. Apulej. VII. Met. pag. 205. *Boni ergo & optime consules, si* luctu *legitimo miserrimae feminae necessarium concesseris tempus*. Ceterum similes mores eleganter depingit Claudian. III. Hon. *v.* 39. seqq. Stat. IV. Silv. V.

MOS GENTIS ILLIUS EST. *Illius* non uno in scriptis Codd. loco ponitur; optime autem subintelligeretur. *gentis* non sincerum visitur in Guelf. 9. Et Eccard. omittit vocem *mos*. Morem hunc Numidarum exemplo Masinissae cognosces apud Livium & Appianum. adde Cic. pro R. Dejotaro *cap.* X. Plaut. Mostell. Act. I. Sc. II. *v.* 73. & Herodian. VII. *cap.* IX.

CURSU CUM AEQUALIBUS CERTARE. Justin. XXXVII. *cap.* IV. *Non in vacationibus, sed exercitationibus; nec inter sodales, sed inter* aequales *aut equo aut* cursu, *aut viribus* contendebat.

ET CUM OMNIS GLORIA ANTEIRET. Fabric. 1. vox *gloria* inter versus a recenti manu adpicta est, & dubito valde, an ea umquam a Sallustio perscripta sit hoc loco: etsi Caesar I. Civ. *cap.* XXXII. *se vero, ut* opibus anteire *studuerit, sic justitia & aequitate velle superare*. Codex aliquis apud I. Wassium: *cum gloria ante omnis iret*, & sic in exemplari deprehendisse videtur Academ. vide Cat. *cap.* V. n. 4. & *cap.* LIII. n. 3. Artes autem, quibus Jugurtha, cum omnes anteiret, ut omnibus tamen carus esset, obtinuerit, vide apud Terent. A. I. Sc. I. *v.* 35. Sed Guelf. 1. *esset*; Guelf. 5. Heuss. Senat. 2. Uratisl. 3. *erat*; Eccard. omittit Verbum istud: rectius in Guelf. 6. *tamen* non legitur. vide infra ad *c.* XXXV. n. 9. Sed si & deleveris, omnino elegantior est oratio, si cum Eccard. *erat* simul ejicitur.

PLERAQUE TEMPORA IN VENANDO AGERE. *In* omisit primitus Guelf. 12. *tempora agere* dixit, uti *aetatem, vitam agere*. vide Cat. *cap.* XXXVII. num. 6. Livius XL. *cap.* XXIII. *His anxius curis cum aliquot* menses egisset. Cicero: agere *unum* diem *bene, vel male ex praeceptis sapientium*. Mox Guelf. 10. Incert. 1. & Remens. 1. *leones*: scilicet propter *feras*. dixi *cap.* IV. n. 4.

AUT IN PRIMIS FERIRE. Guelf. 7. tres priores voces male praeteriit. *in primis* ferit qui

2 rimum facere, minumum ipse de se loqui. Quibus rebus Micipsa tametsi initio laetus fuerat, existumans virtutem Jugurthae regno suo gloriae fore: tamen, postquam hominem adolescentem, exacta sua aetate, parvis liberis, magis magisque crescere intellegit, vehementer negotio permotus, multa cum animo suo volvebat. Terre-

secundo aut tertio loco h. e. post primum ferit. vide Cat. *cap.* lx. num. Sequior aetas *inter primos* dixit. Dictys ii. *cap.* iii. *atque ita omnino* primi, *aut* inter primos *bellantes*. D. Bernhard. Epist. ccv. ad Ludovic. Reg. *Regum* primus, *aut certe* inter primos *rabiei persequentium —— obviastis*. adde Juret. ad Symmach. x. epistol. xvi. & ubi haec jam praecepta video, ad Paneg. x. *cap.* x. pag. 686. 687.

Plurimum facere, minimum ipse d. s. l. Guelf. 4. omittit priora *plurimum facere*, quod tamen in spatio interlineari postea est additum. Nobis ista satis probantur: sed in eo haesito, quod Guelf. ii. & Uratisl. 3. habent *minime*. deliberio nempe, an & hic tale quid lateat, quod obvium fuit *cap.* v. num. 4. Porro Franc. & Uratisl. 2. habenr *de se ipso*; Uratisl. 1. expungit τὸ *ipse*. quos partim ex ad Cat. *cap.* xx. n. 6. partim ad Ei. *cap.* xxxii. num. 1. adnotatis bene refutabis. Sed Fabric. 2. *de se ipse*, quem positum aliquis praeferendum existumaret. Struv. omisit *&*, habetque *facere, minimum ipse de se loqui*. quod non est praeter morem; sed meliores Codd. prohibent.

2. Tametsi initio laetus fuerat. Uratisl. 1. *etsi*. Sed Gruterus acerbe illos redarguit, qui propter excipiens *tamen*, *etsi* potius, quam *tametsi* legendum esse censueriur. adi notam ad *cap.* xiii. num. 4. Guelf. ii. delet *fuerat*. sed is etiam mox *gloriae* vocem non scripsit: ubi tamen quid argutiarum, aut elegantiae fingere liceret.

Exacta sua aetate. Sic meliores Codd. nostri, puta, Basil. 1. Fabriciani, Guelf. 1. 2. 5. item Vinar. 2. Academ. aliique. non *exacta aetate sua*. Academ. scripserat *exancta*. *exacta* est ad fineun perducta. Livius xxiv. *cap.* xx. *jam media aestas* exacta *erat*, *& hibernis placebat locus*. Ovid. Remed. Am. *vers.* 811. *Hoc opus* exegi: *fessae date serta carinae*. Cic. v. Verr. *cap.* viiii. *patri* exacta aetate, *& adolescenti filio adeundi ad illum miserum potestatem numquam esse factam*. Tacit. iii. Histor. *cap.* xxxiii. *Grandaevos senes*, exacta aetate *feminas in ludibrium trahebant*. pro ea *acta aetate* habes vi. Histor. Or. Cottae num. 2. adde infra *cap.* xiv. num. 15. Terent. Adelph. Act. v. Sc. iv. *v.* 16. *Nunc* exacta aetate *hoc fructi pro labore ab iis fero*.

Et parvis liberis. Copula abest ab Struviano & duobus Wassii: nec quid eam magnopere tueantur, video.

Magis m. crescere intelligit. Incert. 2. Guelf. 2. 4. & 11. *intellexit*. Sed Basil. 1. Fabric. 1. Eccard. Senat. 1. Guelf. 1. & 6. *intellegit*: ex qua scriptura illud alterum exstitit, uti Cat. *cap.* xxxvii. num. 2. ubi vide.

Vehementer eo negotio permotus. Guelf. 4. confodit Pronomen *eo*, quod justum atque aequum. tanto magis, si vulgarem interpunctionem consideres, qua supra post verba *Quibus rebus Micipsa* minorem distinctionem ponunt: ac si ad hoc verbum *permotus* spectarent, quod etiam in Guelf. 9. illis statim adjicitur. Sed Noster potius *negotio* sine tali relatione, aut demonstratione posuit, ut Cat. *cap.* xlviii. num. 5. *Sed ubi Tarquinius* Crassum *nominavit*, *alii —— pars*, *quia in tali tempore tanta vis* hominis *leniunda quam exagitanda videbatur*, *conclamant*. Supra *cap.* v. num. 4. Masinissa *multa praeclara facinora fecerat*, *ob quae —— populus R. quascumque urbis & agros manu ceperat*, regi *dono dedit*. Vides, quam inepte in his *illius hominis*, *illi regi* legeretur. Sed cum id verbum *negotio*, ut nos interpungimus, ne quidem ad illa superiora referendum sit: patere arbitror, *negotio* sine Provocabulo hic ita poni posse, ut ponitur infra *cap.* lvi. num. 1. *ratus id*, *quod* negotium *poscebat*: *cap.* xxxix. num. 3. & *cap.* lxxxiv. num. 3. adde Gronov. ii. Observ. *cap.* xxiv.

Multa cum animo suo volvebat. *Suo* omittunt Fabric. Uratisl. Vinar. *secundi* & Guelferb. 5. quorum auctoritate scriptura nostra nititur. & sic infra *cap.* xiii. n. 5. *in otio facinus suum* cum animo *reputans*. Struv. & Guelf. ii. *in animo suo*, quod pluribus rejeci ad Cat. *cap.* xxxiii. num. 1. accedit Livius xxvi. *cap.* vii. *multa* secum, *quo jam inde ire pergeret*, volventi *subiit* animum *impetus*, *caput ipsum belli Romam petendi*.

3. Ter-

Terrebat natura mortalium, avida imperii & praeceps ad explendam animi cupidinem: praeterea opportunitas suaeque & liberorum aetatis, quae etiam mediocris viros spe praedae transvorsos agit: ad hoc studia Numidarum in Jugurtham accensa; ex quibus, 3

3. TERREBAT EUM. Guelf. 2. a prima manu: *Terrebat enim nat. m.* Fortasse optimum erit: *Terrebat natura mortalium*, ut Cat. *cap.* v. num. 8. Incitabant *corrupti civitatis mores*. adde ibidem *cap.* XLVIII. nu. 4. Porro Struv. *Tentabat eum*: forte pro *territabat*, uti *agitare*, *ductare*, cetera.

PRAECEPS AD EXPLENDAM. Vehemens, alacer & ardens. Lucanus III. *v.* 50. *Neque enim jam sufficit ulli* Praecipiti *fortuna* viro: *nec vincere tanti, ut bellum differret, erat.*

ANIMI CUPIDINEM. Fabric. 1. Uratisl. 3. Remens. 2. Guelf. a. 3. 9. 10. 11. *animi cupiditatem*. alterum Sallustii est, ejusque aemulorum.

SUAEQUE ET LIBERORUM AETATIS. Sic Rivius ex Codd. suis legendum censuit. eum sequuntur Gruterus, Pareus & Wassius. Scripti nostri omnes *suae liberorum aetatis*; Struv. & duo alii: *liberorum suaeque aetatis*. unde nec ipse invitus Rivio accedo. Quae Wassius & hoc loco & ad Cat. *c.* IX. nu. 3. exempla posuit, eorum multa non satis accommodata sunt, quae nimirum tria nomina copulant, ut Liv. I. *cap.* VI. *cum* situm, moeniaQUE ET *frequentem tectis* urbem *vidissent*. Sed ea proprie huc faciunt Liv. XXI. *cap.* XXX. *neque ante Hispania excessisse, quam omnes gentes*que & *terrae eae, quas duo diversa maria amplectantur, Carthaginiensium essent*. Terent. Eunuch. Act. v. Sc. VIII. *stertit noctes*que & *dies*. Plaut. Rud. A. III. Sc. III. extr. *Sed optime eccum exit senex, patronus mihi*que & *vobis*. Noster infra *cap.* LV. num. 1. *uti se*que & *exercitum more majorum gereret*. contrario positu Brutus Cic. XI. epist. XIII. nu. II. *ut quam paratissimi* & *ab exercitu, reliquis*que *rebus pro vestra salute — confligamus*.

QUAE ETIAM MEDIOCRIS VIROS. Putschius ex libro Rittershusii: *quae res etiam m. v.* Sed in Struviano, qui olim fuit Rittershusii, *res* quidem legitur, sed inter lineas, & ab ea manu, quae librum passim interpolavit. Igitur *quae* intellige *opportunitas* separatim, & sine istis *suaeque & liberorum aetatis*: quale Zeugma Verbi adnotavit Donatus in eis Terent. Adelph. A. 1. Sc. 1. *nam qui* mentiri, *aut fallere* insuerit *patrem*. ubi tantum *insuerit*, non vero *mentiri patrem insuerit* est exaudiendum. adde notata ad Cic. x. epist. XIV. nu. 3. *mediocres* vocantur alibi homines mediae fortis; hic vero *animi medii*, h. e. non cupidissimi, neque tamen abjecti plane animi. infra *c.* VIII. nu. 1. *qui Jugurthae non* mediocrem *animum pollicitando accendebant*.

TRANSVORSOS AGIT. Praecipitat, abstrahit, & a regia via deducit, infra *cap.* XIV. nu. 20. *Ne quos privata amicitia Jugurthae parum cognita* transvorsos agat. Seneca Epist. CVIII. *In praecipitia cursus iste deducit — deinde ne resistere quidem licet, cum coepit* transversos agere *felicitas*. Boetius IV. Prosa II. *sed* transversos *eos libido* praecipitat. Sumsit a Catone qui apud Gellium VII. *cap.* III. *Secundae res laetitia* transvorsum trudere *solent a recte consulendo atque intelligendo*. adde Barth. ad Stat. I. Theb. *v.* 348. & Burmann. ad Quinctil. x. *cap.* 1. p. 916. Sed quid sit proprie *transversum*, patebit infra *cap.* XLIX. num. 1. est enim hoc ex illis vocabulis, quae vulgo male capiunt.

IN JUGURTHAM ACCENSA. Vinar. 2. Acad. Incert. 2. Uratisl. 3. Guelf. 6. & 11. *In Jugurtha accensa*, usitatissima varietate. dictum foret, ut *misericors in furibus, facere in civibus*, quae illustravimus abunde ad Cat. *cap.* XI. num. 4. & *cap.* LII. num. 12. *accendere* autem etiam transitive cum Praepositione construi, diximus ad *cap.* IV. num. 5. Livius XXIX. *cap.* XIX. *Perrogari eo die sententiae*, accensis studiis pro *Scipione & adversus Scipionem, non potuere*.

EX QUIBUS. Guelf. 3. *a quibus*; Uratisl. 2. *ex quibus omnibus*: perperam id quidem, cum rectius *Numidis*, aut *studiis* intelligere potuisset.

DOLIS INTERFECISSET. Guelf. 4. & Uratisl. 2. non exhibent vocem *dolis*. idque vehementer placet. Nam *dolis interficere* ita etiam potuisset, ut Numidae deciperentur, nec certum haberent fato, an fraude perierit. Et quid illud aliud est, cum eum ad Numantiam periculis objicit, ut pereat, quam dolis interficere? Firma non parum Sulpic. Sev. I. H. S. *c.* XXXIV. *Timens autem tam charum omnibus cum invidia & pernicie* necare, *sub specie honoris objectare eum periculis statuit*. adde Herodian. IV. *cap.* V.

bus, si talem virum interfecisset, ne qua seditio aut bellum oriretur, anxius erat.

CAP. VII.

1 His difficultatibus circumventus ubi videt, neque per vim, neque insidiis opprimi posse hominem tam acceptum popularibus, quod erat Jugurtha manu promtus & adpetens gloriae militaris, statuit eum objectare periculis et eo modo fortunam tentare. Igi-

NE QUA SEDITIO, AUT BELLUM OR. A. F. Guelf. 4. *seditio an bellum*; 6. *seditio ad bellum*. Cic. I. de Finib. *Ex cupiditatibus odia, discidia, discordiae*, seditiones, bella *nascuntur*. Sed Fabric. I. *angustus erat* scripsit, pro *anxius erat*; quod ex vera scriptura ortum, sed singulare quid habet. *anxius* ita posuit Noster Cat. *cap.* XLVI. n. 2.

CAP. VII. 1. UBI VIDET ------ OPPRIMI POSSE. Guelf. 2. *vidit*, ut saepe alibi peccarunt, quia post *ubi* & *postquam* non putarent praesens tempus locum habere. at vide notam ad *cap.* LII. n. 6. Sed Guelf. 6. plane hoc verbum *videt* omisit, quomodo Cat. *cap.* LVII. n. 5. peccatum est etiam in vetustissimo Commeliniano. ubi rationem simul quamdam hujus erroris adjeci. Hic tamen possemus *ubi posse* intelligere *ibi poterat*. nam & post particulas quasdam, ut sunt *quia*, *cum* haec figura historica locum habet, quod videbis infra ad *cap.* XCVIII. n. 2.

NEQUE PER VIM, NEQUE INSIDIIS. Uratisl. 1. & Senat. 1. item Academ. *neque per vim, neque per insidias*. ut ita prodatur, cur aliis locis pluribus diversos Casus non passi sint librarii. vide ad Cat. *cap.* XXV. n. 2. *cap.* XXXIII. n. 2. ubi singularia quaedam hujus generis adscripsimus. nam haec quidem *per vim* & *insidiis* apud Classicos omnes sibi similia habent, ut apud Tacit. Agric. *cap.* XLI. *tot exercitus* temeritate, *aut* per ignaviam *ducum amissi*. Suet. Jul. *cap.* XVI. *qui* vi, *ac* per arma *prohiberent*. quae etiam adduxit Wassius. Liv. XXXIX. *cap.* VIII. *multa* dolo, *pleraque* per vim *audebantur*.

TAM ACCEPTUM POPULARIBUS. Quod placet, accipimus: hinc *acceptus*, ut infra *cap.* XII. n. 3. & LXX. n. 1. Dictys *cap.* IX. extr. *qui in primis pueritiae annis, cum verecundia ac probitate tum praecipue forma corporis amabilis atque* acceptus popularibus *adolescebat*.

QUOD ERAT JUGURTHA ------ STATUIT EUM. Latini rationes praeponere solent factis, quandoquidem horum illae caussae sunt. Sic Noster Cat. XI. n. 2. *cap.* XVII. n. 7. *quia* Cn. Pompejus, *invisus ipsi, magnum exercitum ductabat, cujusvis opes voluisse contra* illius *potentiam crescere*. adde *cap.* XV. num. 2. & XVIII. extr. Sed penitus locum expressit *cap.* Dictys I. *cap.* III. quod *erat* Helena *praeter ceteras Graeciae feminas miranda specie, amore ejus captus ipsamque & multas opes domo ejus aufert*. Guelf. 6. omittit *erat*.

OBJECTARE PERICULIS. Fabric. 1. Franc. Guelf. 3. & 6. perspicue: *objectare periclis*, ut solent Poetae. Virgil. II. Aen. *v.* 751. *& rursus caput objectare* periclis: qui forte bonis librariis haesit. Sed *vinclis* etiam, *circlos*, *gubernaclum* eodem modo in vetustissimis etiam reperiuntur: & apud Poetas quidem ita ediderunt recentiores: sed in aliis scriptoribus istud rarum est. Tamen apud Cic. III. Offic. *cap.* V. legimus: *eos morte, exsilio*, vinclis, *damno coercent*. & apud Varron. I. R. R. *cap.* XI. *quod ex arbore* surclos *defertur in terram*. & in veteri Inscriptione FIBLAE pro *Fibulae*. *Objectare* maluit, cum Cic. VI. ep. IV. n. 10. *quod ad omnes casus subitorum periculorum magis* objecti *sumus*. Alterum Virgilius, Livius, Boetius & Silius III. *v.* 121. *ruis ipsos acer in enses* Objectasque *caput telis*. XV. *v.* 39. *moneo, certare periclis Desine, & armisonae caput* objectare *procellae*. Tacit. II. Hist. *cap.* XXXIII. *ne principem* objectare periculis *viderentur*. ita & II. Ann. c. V. Prudent. Apoth. *v.* 4. *nec pavet ipsum* Objectare *neci duroque adfigere ligno*. Guil. Brito II. Phil. *v.* 413. *caput* objectare *periclis*. Thucyd. II. c. XLIV. *οἳ ἂν μὴ καὶ παῖδας ἐκ τοῦ ὁμοίου* ΠΑΡΑΒΑΛΛΟΜΕΝΟΙ *κινδυνεύωσιν*. Senat. 2. *objecturare*.

FORTUNAM TENTARE. Experiri, an forte in praelio occideret. Cat. *cap.* LVII. n. 5. *optumum factum ratus, in tali re* fortunam *belli* tentare, ubi vide. Caesar II. Civ. *cap.* XXX. *per virtutem in pugna belli* fortunam experiri. Justin. V. *cap.* VI. num. 7. *iterum tamen* fortunam *maris* experiendam *decernunt*. adde Herodian. I. *cap.* VIII. num. 10. & Ascon. ad Cic. Divinat. *cap.* VIII.

2. BEL-

Igitur, bello Numantino, Micipsa cum populo Romano equitum 2
atque peditum auxilia mitteret, sperans, vel ostentando virtutem,
vel hostium saevitia facile occasurum, praefecit Numidis, quos
in Hispaniam mittebat. Sed ea res longe aliter, ac ratus 3
erat, evenit. Nam Jugurtha, ut erat impigro atque acri in-
genio, ubi naturam P. Scipionis, qui tum Romanis imperator, 4
& morem hostium cognovit; multo labore multaque cura,
prae-

2. BELLO NUMANTINO. In scriptis tribus *Numantino bello*. De hoc plura Florus II. c. XVII. & XVIII. ibique laudati. Breviter Seneca I. de Ira c. XI. *Quid alter Scipio? non circa* Numantiam *multum diuque sedit, & hunc suum publicumque dolorem aequo animo tulit, diutius Numantiam, quam Carthaginem vinci? dum circumvallat & includit hostem, eo compulit, ut ferro ipsi suo caderent.*

VEL OSTENTANDO VIRTUTEM. Guelf. 6. *obtendendo*; supra scriptum vel *hostendendo*. nempe *ostendendo* habent Struv. Franc. & Uratisl. 2. editum vero est Sallustianum. vid. ad Cat. *cap.* II. num. I.

HOSTIUM SAEVITIA. virtute furente. Virgil. XI. v. 910. *Et saevum Aeneam adgnovit Turnus in armis*, ubi Servius & *fortem* & *iratum* interpretatur. adde Gronov. ad Senec. Thyest. v. 715.

FACILE EUM OCCASURUM. τὸ *eum* non hujus loci est in aliquot membranis. Guelf. 5. & Fabric. 2. *facile occasurum. eum praefecit*; Franc. *fac occasurum. praefecit eum*. Sed Guelf. 4. 7. 6. & 10. plane nullo loco habent. a quibus nostra editio stabit. vide ad Cat. cap. XLIII. n. 3. pro *occasurum* Heussianus praefert *casurum*. eam varietatem notabamus ad Cat. cap. LXI. n. 7. supra voces *equitum atque peditum* ab Francii MS. exulare didici: & habebit iste sua suffragia.

QUOS IN HISPANIAM MITTEBAT. Optimus Basil. I. *in Hispania*, uti cap. VI. n. 3. Sed Fabric. 2. non protritae auctoritatis: *quos* Hispaniam *mittebat* & sic etiam Latini. Noster intra cap. XXVIII. n. 7. *Sed legiones per Italiam Rhegium atque inde* Siciliam, *porro ex Sicilia in Africam transvectae*. Virg. I. Aen. v. 6. Italiam, *fato profugus, Lavinaque venit Littora*, cum observatione Servii. Curt. IV. cap. I. nu. 27. *inde in naves militibus impositis* Cyprum *transmisit*. Corn. Nepos Milt. cap. II. Lemnum *revertitur*. plura Bernegger. ad Justin. XIV. cap. V. n. 9. Sanct. IV. Min. cap. VI. ibique Perizonius. & Vechner. Hellenol. I. cap. V. pag. 87.

3. LONGE ALITER, AC RATUS ERAT. *aliter* deficit Guelf. 9. sed 6. *ac metus erat*; Uratisl. 3. *ac quam ratus erat*. quales Glossas alibi adnotavimus.

4. UT ERAT IMPIGRO ATQUE ACRI. *impiger* magnae laudis est, ut apud nostrates *unverdrossen*. infra cap. XV. *homo nobilis*, impiger, *factiosus, avidus potentiae, honoris, divitiarum*. Livius XXVI. cap. XXXIX. C. *Persium*, impigrum *virum, cum duobus millibus armatorum ex arce emisit*. plura infra ad cap. CI. num. 6.

UBI NATURAM P. SCIPIONIS. Fabriciani & Guelf. 5. omittunt Praenominis notam *P.* de *natura* vide ad cap. XXVIII. num. 4.

QUI TUM ROMANIS IMPERATOR ERAT. Eccard. Fabric. 2. Vinar. 2. Guelf. 10. Uratisl. I. Franc. Senatorii & Academ. *Romanus imperator*. Guelf. 4. *Romanis imperabat*, *imperator erat*. 6. & Struv. a prima manu: *Romanis imperitabat*. Cur ita turbat *Romanis*? Plaut. Amphitr. Prol. v. 44. *Quis* benefactis *meus pater* architectus *omnibus*. lege notata ad Cic. II. epist. XIX. n. 5. & ad Cat. cap. XL. n. 2. Claudian. III. Rapt. v. 39. *quae* genetrix mortalibus *ante fuisset, in dirae subito mores transisse novercae*. ubi non bene secundus casus locum habet, quod in aliis tamen accidit. Spartian. Adr. cap. I. Adriano pater *fuit Aelius Adrianus. erat*, quod omnibus edd. adhaeret, fide Guelf. 9. 10. & Uratisl. 3. expunxi. aliis edd. vetustioribus placuit *praeerat*. Senat. 2. *fuit*. Cat. cap. LI. nu. 36. cui *item* exercitus *in manu*. ubi vide. Eod. cap. VI. n. 6. quibus *corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum*. cap. XX. n. II. cui *virile ingenium*. infra cap. XIV. n. 10. *quippe* quis *hostis nullus*. Virg. I. Georg. v. 299. *hiems ignava* colono. quibus locis omnibus similes appendices vulgo addunt.

ET MOREM HOSTIUM. Incert. I. Guelf. 7. & II. *mores*: propter vulgatum usum, & adpositum *hostium*. Noster infra cap. XXXI. n. 6. *necesse est, suomet* ipsi more *praecipites eant*. C. Nepos Attic. cap. XVIII. pr. Moris *etiam* majorum *summus imitator fuit*. Sueton. Aug. cap. XXIV. *In re militari & commutavit multa & instituit: atque etiam ad antiquum* morem nonnulla *revocavit*. sic

praeterea modestissume parendo & saepe obviam eundo periculis in
5 tantam claritudinem brevi pervenerat, ut nostris vehementer carus, Numantinis maxumo terrori esset. Ac sane, quod difficillumum in primis est, & praelio strenuus erat, & bonus consilio: quorum alterum ex providentia timorem, alterum ex audacia temeritatem
6 tem adferre plerumque solet. Igitur imperator omnis fere res aspe-

& Claud. cap. XXII. Seneca I. Benef. c. IX. *Rustícus, inurbanus, ac mali* moris. adde Barth. Advers. XXIV. cap. IV.

MULTO LABORE. C. Nepos Conon. cap. III. *apud quem ut multum gratia valeret*, multo labore *multisque effecit periculis*. cum nota Loccenii.

MODESTISSUME PARENDO. Basil. I. & Uratisl. 2. *parando*, contra mentem auctoris, qui obedientiam & obsequium Jugurthae describit. forte decepit illos Cat. cap. VI. n. 5. Plin. VIII. epistol. XXIII. *Quod ille* obsequium *Serviano, exactissimo viro praestitit? quem legatum tribunus ita &* intellexit *&* cepit, *ut ex Germania in Pannoniam transeuntem, non ut commilito, sed ut comes adsectatorque sequeretur*. iisdem moribus Ventidium Bassum ignobilem hominem ad summos honores pervenisse scripsit A. Gellius XV. cap. IV. adde Tacit. Agric. cap. XII. Ceterum non absurde haec *labore, cura & parendo, eundo* copulantur. Cic. III. epist. XIII. n. 2. *quis enim ad me non perscrisit, te non solum* auctoritate *orationis*, sententia *tua* —— *sed etiam* opera, consilio, *domum* veniendo, conveniendis *meis*, *nullum munus officii cuiquam reliquum fecisse*. Id. Parad. I. *cap.* IV. *an quisquam in potiundis voluptatibus* gloriando *sese &* praedicatione *effert*? ubi alii *gloria*, aut *gloriatione* perperam substituunt. Livius XXI. *fessisque* labore *&* pugnando *quies data*. Id. XXXVI. *cap.* XLI. *quam securitatem ei magna pars amicorum aut* per errorem, *aut* assentando *faciebat*.

OBVIAM EUNDO PERICULIS. Solus Basil. I. *obviando periculis* cum suae aetatis hominibus scripsit: de quo plura ad *c.* V. nu. I.

IN TANTAM CLARIT. BREVI PERVENERAT. Guelf. 3. *in tantam gloriam pervenit*, omisso illo *brevi*. pro quo Eccard. Uratisl. 3. Guelf. 6. 7. 9. 11. *brevi tempore*, quomodo alibi etiam peccatum. vide ad Cat. *cap.* XLIV. nu. 2. Struv. *in tanta claritudene*.

VEHEMENTER CARUS — MAXUMO TERRORI. Vinar. 2. *maxime terrori esset*, propter *vehementer*. Sed *terrori* vocabulo suum jus esse debet, etiamsi *carus* opponatur. Sic Cat. *c.* XLVIII. n. 2. *alia facinora* praedae *magis*, *quam* detrimento *fore*, *incendium vero* crudele, *ac sibi maxume* calamitosum *putabat*. infra *cap.* CIII. num. 7. *& alia, quae aut* utilia, *aut* benevolentiae *esse credebant*, adde *cap.* LXXXVIII. num. 4. Sueton. Ner. *cap.* VI. *negantis quidquam ex se & Agrippina, nisi* detestabile *&* malo publico, *nasci potuisse*. Confer notata infra ad *cap.* CIX. extr.

5. ET PRAELIO STRENUUS. Illud & in Gu. 3. & 10. item in duobus aliis non legitur.

ET BONUS CONSILIO. Sic infra *cap.* XIII. nu. I. *bello meliores*. ubi vide. Dictys II. *cap.* XXV. *nam is inter regulos cum* virtute; *tum* consilio bonus *credebatur*.

EX PROVIDENTIA TIMOREM. *Providentiam* adjungit *consilio*, quam cum *sapientia* jungit Tacitus. inde facta *prudentia*, quae cum ista in libb. vett. saepe permutatur. Seneca Epist. X. *timoris enim tormentum memoria reducit*, providentia *anticipat*. infra *cap.* XXVIII. *acri ingenio, satis* providens, *belli haud ignarus*. Nos optime & verbotenus *Fursichtigkeit*. *Ex* hoc loco caussam notat, ut Liv. II. *cap.* LII. *Ex copia deinde otioque lascivire rursus animi*. Noster infra *c.* XXXIX. nu. 2. ex *delicto fratris invidiam, ac deinceps periculum metuens*. Vellej. I. *c.* XII. ex *provocatione, ipse modicus virium, immanis magnitudinis hostem intervenit*. Aelredus Spec. Char. II. *c.* XI. *in quo divina pietas mirabiliter operatur in homine, ut* ex *tentatione proficiat*, ex *infirmitate amplius convalescat*.

EX AUDACIA TEMERITATEM. Fabric. 2. in exemplari suo ostendit *temeritatem ex audacia*; quem ordinem confirmant Uratisl. I. & Franc. in quibus supra *timorem ex providentia* scribitur. illi enim homines ita amabant istam similitudinem, ut omnia potius perdidissent, quam non bis ab initio *ex* posuissent. Sed scribe: *alterum ex providentia timorem, alterum temeritatem ex audacia adferre plerumque solet*. & vide notata ad Cat. *cap.* II. nu. 2. & ad *cap.* IX. nu. I.

6. IN AMICIS HABERE. Struv. *in amicis eum habere*: Uratisl. 2. *in amicitiam habere*. Cic. XI. epist. XXVII. n. 6. *perfecisti, ut ille me diligeret, coleret, haberet* in suis.

MAGIS MAGISQUE EUM IN DIES AMPL. Sincerio-

aſperas per Jugurtham agere, in amicis habere, magis magiſque
in dies amplecti: quippe cujus neque conſilium, neque inceptum
ullum fruſtra erat. Huc accedebat munificentia animi & ingenii 7
ſollertia, quis rebus ſibi multos ex Romanis familiari amicitia
conjunxerat.

CAP. VIII.

EA tempeſtate in exercitu noſtro fuere complures novi atque no- 1
biles, quibus divitiae bono honeſtoque potiores erant, factio-
ſi, domi potentes, apud ſocios clari magis, quam honeſti: qui
Jugurthae non mediocrem animum pollicitando accendebant, SI MI-
CI-

ceriorem lectionem futuram cenſuit Putſchius, ſi expungeretur *eum*. Atqui optimus Fabric. 1. item 2. Struv. & Franc. ita fecere. vide n. 2. & *cap.* VI. nu.3. Struv. praeterea omittit prius *magis*; Uratisl. 2. *magis magis in diem*. Cat. *cap.* XX. nu.6. *Ceterum mihi* in dies magis *animus accenditur*. ubi itidem in quibuſdam Codd. datur *magis magiſque*. Sed Eod. *cap.* V. nu. 7. conſtanter: *Agitabatur* magis magiſque in dies *animus ferox*. ubi notata legere licet. Utrumque probum. Hic vero melioribus libris adhaeremus. Dictys I. *cap.* XIX. *interim* in dies magis magiſque *ſaeviens*. II. *cap.* VII. *mare* in dies magis magiſque *ſaevire occepit*. III. *cap.* III. *jactari animo*, *atque* in dies magis magiſque *aeſtuare*. Catullus Carm. XXXIX. *Et* magis, magis in dies & horas *Iraſcor tibi*. ita nempe & hic *magis*, *magis in dies* ex Uratislavienſi placebit: non mihi.

QUIPPE CUJUS NEQUE CONSILIUM. Vinar. 2. *quippe cui*; Guelf. 7. *quippe neque conſilium ejus*: quae eſt bona expoſitio; 6. *quippe* ſcribit. Sed Fabric. 1. & Franc. *neque* omittunt: *quippe cujus conſilium*, *neque inceptum*; quaſi alterum *neque* ſeparatim intelligendum eſſet: & inceptum ullum fruſtra *non* erat. Simile quid in vetuſtiſſimis MSS. Cic. XIII. epiſt. IV. nu.1. legitur: *Nam* nec *in honoribus meis*, (nec in) *laboribus unquam defuerunt*. Fortaſſe fumum illum diſpellunt Senat. 2. & Heuſſ. ubi clare legitur: *quippe cujus* nec *conſilium*, neque *inceptum*. ita nempe *nec* & *neque* oppoſita offendiculo fuerunt: quomodo tamen aliquoties Cicero, & ipſe Salluſtius Cat. c. XXXI. num.2.

FRUSTRA ERAT. Aemulatur Dictys II. *cap.* XV. adde infra *cap.* LXXXV. nu.6.

7. MUNIFICENTIA ANIMI. Guelf. 4. ſcripſerat *magnificentia*. *animi* additur, ut alibi *virtus animi*, *timor animi*. vide ad Cat. c. II. n.3. & c. LVIII. num.2. De *munificentia* & *ſollertia* confer infra *cap.* CIII.

QUIBUS REBUS. Uratisl. 1. Senat. 1. Guelf. 1. & 2. *quis rebus*. vere. vide ad c. XXX. n.5.

FAMILIARI AMICITIA. Guelf. 6. *familiares amicos conjunxerant*; 2. *familiares amicitia conjunxerat*. an, ut *numero amplior*, *aetate adultus*, ſimilia? Sed alterum eſt frequens apud Ciceronem.

CAP. VIII. 1. COMPLURES NOVI ATQUE NOBILES. Struv. Guelf. 6. & Uratisl. 2. *quamplures*; Franc. *complures novi*, *nobiles atque ignobiles*: cui geminum errorem animadvertimus Cat. c. XVII. nu.5. *novi* qui ſint, expoſuimus ad Cat. *cap.* XXIII. nu.6.

DIVITIAE BONO HONESTOQUE POTIORES E. Guelf. 5. *bono atque honeſto*. vide infra c. LXXXII. nu.2. hic *bonum honeſtumque* fere, quod Cat. c. IX. nu.1. *jus bonumque*. ubi vide.

DOMI POTENTES. Vide, ut ſe reſpiciant *domi* & *apud ſocios*. Sic Cat. *cap.* XVII. num.4. domi *nobiles*.

CLARI MAGIS, QUAM HONESTI. Livius VIII. c. XXVII. clari *magis inter populares*, *quam* honeſti. Tacit. II. Hiſt. c. X. *Ulbius Criſpus inter* claros *magis*, *quam* bonos.

NON MEDIOCREM ANIMUM. Uratisl. 3. *non* mediocriter *animum*. voluit *non mediocriter accendebant*. Sed *non mediocris* animus eſt, qui per ſe eſt cupidus & inflammatus. *cap.* VI. n. 3. *opportunitas etiam* mediocris viros *ſpe praedae tranſverſos agit*. eo autem modo *haud abſurdum* dixit, pro laudabili Cat. c. III. n.1. ubi plura adtulimus. idque etiam vetuſtiſſimi interpretes adnotarunt. vide Achill. Statium
Obſer-

CIPSA REX 'OCCIDISSET, FORE, UTI SOLUS IMPERII NUMIDIAE POTIRETUR: IN IPSO MAXUMAM VIRTUTEM,
2 ROMAE OMNIA VENALIA ESSE. Sed poſtquam, Numantia deleta, P. Scipio dimittere auxilia, ipſe revorti domum decrevit: donatum atque laudatum magnifice pro concione Jugurtham in praetorium abduxit: ibique ſecreto monuit, *uti potius publice, quam privatim amicitiam populi R. coleret; neu quibus largiri inſueſceret: peri-*

Obſervat. *cap.* XIX. mox *pollicendo* legitur in Struv. & Guelſ. 10. horum hominum orationes vide depictas apud Tacit. 1. Hiſt. *cap.* LII. Inepte autem Vinat. 2. *accendebant, dicentes, ſi* cet. Aliud cognoſces ex nota ad Cat. *c.* XXI. n. 3.

REX OCCIDISSET. Remenſ. 2. *occideret.*

IMPERIO NUMIDIAE POTIRETUR. Senat. 2. Fabric. 2. Heuſſ. & Incert. 2. *imperii Numidiae potiretur*: eamque lectionem exſtare in ed. vet. Palatino 2. adnotatam etiam in Nazariano, teſtatur Gruterus. infra *cap.* XXV. nu. 10. *uti prius, quam legatus conveniret*, Atherbalis potiretur. Cat. *cap.* XLVII. num. 2. *eui fatum foret* urbis potiti. quibus locis in ſcriptis aliquot corrupte etiam ſextus Caſus legitur. Praeterea Francii MS. omittit *Numidiae*, & Senat. 2. *potiretur.*

ROMAE OMNIA VENALIA. Quod ex dicto Jugurthae infra *cap.* XXXV. extr. confirmatur. Cat. *cap.* XXX. num. 4. *calumnia paucorum, quibus omnia honeſta atque inhoneſta vendere mos erat.* Claudian. 1. Eutrop. *v.* 196. *quidquid ſe Tigris ab Aemo Dividit, hoc certa proponit* merce *locandum* Inſtitor *imperii*, caupo *famoſus bonorum*. lege quae ibi ſequuntur plura. pro *eſſe* Remenſ. 2. *fore*. unde recte cum Grutero delebis.

2. ET IPSE REVORTI DOMUM. Guelſ. 11. eleganter abjecit Copulam *&*, quam conſuetudo Salluſtii in hujuſmodi narrationibus non admittit. vide Cat. *cap.* LIX. nu. 5.

DONATUM ATQUE LAUDATUM MAGNIF. *Laudes* & *dona* erant praemia militaria, infra *c.* LIV. num. 1. *meritos in praeliis more militiae* donat, *univerſos in concione* laudat *atque agit gratias*. ubi nos quaedam. plura Brockhuſ. ad Tibull. 1. eleg. 1. *v.* 57. quibus adde Caeſar. V. Gall. *cap.* LII. II. Civ. *cap.* XXI. & III. *cap.* LIII. mox nomen *Jugurtham* deficit Guelſ. 5. quae nomina etiam alibi, ubi ſenſus ipſe flagitare videtur, abeſſe ſolent. hic facile ſubauditur. *pro concione* Gloſſa Fabric. 1. reddit *ante concionem.*

IN PRAETORIUM ADDUXIT. Suſpicabatur Gruterus *abduxit*: & ſic perſpicue exhibent Fabric. 1. & Academicus. plura contulit ad Cat. *cap.* LVII. nu. 1. *reliquos* in *agrum Piſtorienſem* abducit. ubi itidem in bene multis Codd. erat *adducit*. *Praetorium* erat tabernaculum imperatoris, qui olim omnes *praetores* dicti. inde nomen, ut obſervavit Aſconius. Vide Perizonium Diatriba de Praetorio.

IBIQUE SECRETO MONUIT. Struv. *ſecretum*. Sed Fabric. 2. Heuſſ. Senat. 2. Guelſ. 4. & 5. *ibi*. quod probo, & mallem revocari, uti Cat. *cap.* III. n. 3. ex Fabric. & Vinar. primis: *ad remp. latus ſum*, ibi *mihi advorſa multa fuere.*

PUBLICE, QUAM PRIVATIM. Sua vi & integro ſenſu hae particulae accipiuntur. *publice* eſt cum rep. & omni populo R. officiis publicis; *privatim* cum hominibus privatis, nempe muneribus. Sic Cic. *cap.* XI. n. 6. *ea* privatim *ac* publice *rapere*. quae, ut ibi dixi, de locis intelligenda ſunt, aut potius integro ſenſu, qui proprius eſt Subſtantivis, ut *ſit privatim*, pro ſe quiſque; *publice*, publico nomine, ſub quadam imperii & reip. Ro. ſpecie rapiebant. Livius XXV. *cap.* VIII. *Hujus atrocitas poenae duarum nobiliſſimarum in Italia Graecarum civitatum animos irritavit: cum* publice, *tum etiam ſingulos* privatim. Tacit. Germ. *c.* XV. *Gaudent praecipue finitimarum gentium donis, quae non modo* a ſingulis, *ſed* publice *mittuntur.*

NEU QUIBUS LARGIRI INSUESCERET. Sic Rivii & Gruteri, nec non ex noſtris aliquot MSS. At Guelſ. 2. 6. & 7. Eccard. Incerti, Remenſ. 1. & Franc. *neu aliquibus*; Guelſ. 5. & Fabric. 2. *nec quibus*; Guelſ. 3. 9. & 10. Struv. & Uratiſl. 3. *ne aliquibus*; Guelſ. 7. *neve quibus*; Remenſ. 2. *nec aliquibus*; Vinar. 2. & Uratiſl. 2. *neque aliquibus*. in Heuſſiano quid ſcriptura velit, non adſequor, quae talis eſt; *vaſi quibus vani largiri*; Senat. 2. *neu quibus vam largiri*. Nimirum particula *neu* ſaepiſſime corrupta eſt, ut Cat. *c.* LI. extr. *quibus* hic vere indefinite ponitur, & opportunius eſt quam *aliquibus*. Sic *cap.* VI. extr. ne qua *ſeditio, aut bellum oriretur*. Livius XXXIII. *c.* X. *ibi ſubſtitit ad excipiendos, ſi* qui *praelio ſupereſſent*. Cato: *Si* qui quid *alter ab altero petere vellet*. Eccard. *largiri inſueret.*

A PAU-

periculose a paucis emi, quod multorum esset. si permanere vellet in suis artibus, ultro illi & gloriam, & regnum venturum: sin properantius pergeret, suamet ipsum pecunia praecipitem casurum.

C A P. IX.

SIC locutus, cum litteris, quas Micipsae redderet, dimisit: ea- 1
rum sententia haec erat. *Jugurthae tui bello Numantino longe ma-* 2
xuma virtus fuit: quam rem tibi certo scio gaudio esse. nobis ob merita carus est: uti idem senatui sit & populo Romano, summa ope nitemur. Tibi quidem

A PAUCIS EMI. A paucis illis privatis pretio comparari, quod totius reipubl. esset, ubi multi dare possent simul, ac solerent, quod Jugutha muneribus peteret. *emi* hic valde proprie. Sed alibi etiam pro comparare. Quinctil. IX. c. III. emit *morte immortalitatem*. Virg. IX. v. 206. *Qui vita bene credat* emi, *quo tendis, honorem*. Ceterum in Struv. & Uratisl. 3. legitur: *periculosum a paucis emi*.

PERMANERE VELLET IN SUIS ARTIBUS. Sed rapere maluit, quam exspectare, verbis Flori I. c. VII. Guelf. 5. hoc ordine: *in suis artibus vellet*. Scribere debuisset: *in suis artibus permanere vellet*, & ita demum placuisset nostris Latinis, qui elegantiam putant verba in extrema servare. Florus IV. c. II. num. 17. *nisi* in fide permanerent, *non se remittere exercitum*.

ILLI ET GLORIAM ET R. VENTURUM. Tres MSS. omittunt prius *et. illi venire* illustravi ad c. IV. n. 4. Sed Perizonius ad Sanct. Min. IV. c. X. extr. ex Cod. Daventriensi legit *ventura*. non id praeter morem; sed nec alterum est sollicitandum, ut adparet ex dictis ad Cat. c. X. num. 2.

SUAMET IPSUM PECUNIA. Nihil de hac scriptura imminuendum, quae est Sallustii. & genus dicendi adstruximus ad Cat. c. XV. n. 5. & XXIII. n. 2. eam exstare scimus in Eccard. Guelf. 2. 3. 5. Senat. utroque & Heussiano. Reliqui vero ita turbant, ut solent in rarioribus formulis. Fabric. 1. Basil. 1. Guelf. 3. 4. & 10. Vinar. 2. Acad. Struv. & Uratisl. 2. *suamet ipsum pecuniam*, aut *suam & ipsum pecuniam*; Guelf. 6. *suamet ipsius pecunia*; 1. *sua pecunia & ipsum*; 11. *ipsum & suam pecuniam*; 9. *suam pecuniam & se ipsum*; 12. Fabric. 2. Uratisl. 1. & 3. *suam pecuniam & ipsum*; Incert. 1. *pecuniam & ipsum*; 2. *suum regnum & suam pecuniam*; Franc. *se & ipsius pecuniam*. de Remensibus nihil compertum habeo.

CAP. IX. 1. CUM LITTERIS EUM DIMISIT. Longe alio ordine Provocabulum *eum* visitur in Vinar. 2. Franc. Guelf. 11. & Uratisl. 2. Sed Fabric. 2. & Guelf. 5. omnino delent. vide c. VII. n. 6. Fabric. 1. & Guelf. 6. *cum litterulis* ex ingeniolo librariorum, qui brevius exemplum *litteras* vocare reformidarunt. Non vero Cat. c. XLIV. n. 4.

2. BELLO NUMANTINO. Posterius vocabulum desideratur in Guelf. 5. idque ejus generis Nominibus saepe accidere solet.

TIBI CERTO SCIO GAUDIO ESSE. Guelf. 10. *certe tibi scio gaudio esse*, suaviori orationis tractu. Sed Franc. *certo* omisit, & Eccard. cum Uratisl. 2. *tibi*. alia tamen manus in utroque adjecit. Gruterus *certe* maluit, quod in Commelin. & aliquot Palatinis, in plerisque nostris etiam vetustissimis legitur. Repudiavi, ait, *certo* ob sonum pinguiorem, concurrentium nempe τῶ o. Non ea mens fuit Jac. Gronovio, qui cum apud Tacit. XVI. Ann. c. III. legisset: *falsa antea somnia sua*; talia eidem auctori aliis locis restituit. vide ipsum ad III. Hist. c. XI. p. 227. attamen eadem forte de caussa Gu. 10. & 11. maluerunt *gaudium esse*. Mihi nihil mutandum videtur, nisi quis *tibi* erasum iverit. Catil. c. XLVIII. num. 2. *alia belli facinora* praedae *magis*, *quam* detrimento, *incendium* &c.

NOBIS OB MERITA SUA CARUS EST. Uratislav. 2. abest *sua*; Guelf. 5. *nobis est ob merita sua carus*. Struv. *est* delet. Et miror, ignavissima haec Verba tam diu in Sallustio potuisse tolerari. Scribe itaque: *Nobis ob merita carus*. & similia lege Cat. c. XX. n. 10. *victoria nobis in manu*. & ad c. Ei. XXXV. n. 1. LI. n. 4. infra c. LXXXV. n. 37. *honores non* ex merito, *sed quasi debitos a vobis repetit*. Curt. VIII. c. V. num. 10. *sermonem cum admiratione laudum ejus instituit*. merita *deinde percensuit*. & quidem dixerat modo *Jugurthae tui*. Sueton. Aug. *cap.*

quidem pro nostra amicitia gratulor : *en habes virum dignum te atque*
3 *avo suo Masinissa*. Igitur rex, ubi, quae fama acceperat, ex litteris imperatoris ita esse cognovit, cum virtute viri, tum gratia permotus, flexit animum suum, & Jugurtham beneficiis vincere adgressus est:

xlvii. merita *erga pop. R. allegantes Latinitate, vel civitate donavit*. Noster Cat. *c.* xxii. n. i. *probri gratia*.

Ut idem S. P. Q. R. sit. Academ. *itidem senatui*; Remens. 2. *sit carus*, quod est interpretatio τῶ *idem*, quae vox, uti *item*, *alius*, *talia*, vide Cat. *c.* li. n. 6. & in Verbis *facere*, superius verbum inferre solet. vide Cat. *c.* xxvii. n. 2. Guelf. 11. *idem S. P. Q. R. ut sit*. non male. 6. omittit Verbum Substantivum. Sed pleraque omnes MSS. Fabriciani, Remenses, Vinar. 2. Acad. Struv. Heuss. Incerti, Senatorii, Uratislavienses, Guelf. 2. 3. 5. 6. 10. & 12. *senatus & populo R.* praeterea Guelf. 5. & Fabric. 2. *ut idem senatui sit & populo Rom.* qui mihi manum Sallustii repraesentare videntur. non enim ita Latini adhaerebant formulae *S. P. Q. R.* ut aliter loqui nefas fuisset: cum ex Livio vetustisque monumentis contra licuisse constet. Mallem etiam cum Heussiano & Senat. 2. *senatu sit & populo R.* ut *c.* vi. n. 1. *luxu*, pro *luxui*. mox *nitimur* pro varia lectione adnotat antiqua manus in Fabric. 2. quomodo Cat. *c.* ii. n. 26.

Pro nostra amicitia gratulor. Glossa MS. Fabric. 1. *grates refero*. Immo *gratum habeo* tibi talem virum contigisse. Trebonius Cic. xii. epist. xvi. n. 4. *Itaque tibi libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis, quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscumque esset, talem habemus, ut libenter quoque diligamus*. Est quidem *gratulari* alibi *gratias agere*, ut apud M. Caton. ad Cic. xv. ep. v. n. 3. & quae plura D. Vossius ad Caesar. vii. Gall. extr. Viri tamen summi Jo. Frid. Gronov. ii. Observ. *c.* xix. & Perizon. ad Sanct. Min. i. *c.* i. ex hac *grates agere* significatione, quam propriam esse docent, illam alteram deducunt; neque permittunt, ut, quam nos possumus, recipias. non tamen persuadent. Sed ut *gravari*, grave aliquid habere, sic & *gratulari*. & si *gratias habeas*, necesse est ut prius rem habeas gratam & acceptam. vide infra *c.* cxi. n. 1. Sic Herodotus, cognito Thucydidis ingenio, gratulatus est patri de tali filio: *μακαρίζω σε τῆς εὐτεκνίας*, Ὄλορε. quod fere idem est, quod illud D. Luc. *c.* i. comm. 48.

En habes virum dignum te a. a. s. M. Particula princeps non adparet in Guelferb. 3. nec eam adgnoscit Symmach. i. epist. xix. in reliquis conspirant omnes libri. Saepe ita Cicero i. epist. vii. n. 29. *quia te dignus est filius*. xi. epist. xxviii. n. 17. *optimae spei adolescenti ac* dignissimo Caesare. xiii. ep. xxxiv. n. 1. *cognovique* dignum *&* patre, *&* avo. epist. lxxix. num. 2. *filios* dignissimos *illo* patre *meosque necessarios*. Livius xxiv. *c.* i. *servata tibi est, ut inviolatum &* dignum me *teque dari tibi* donum *posset*. Virg. xii. Aen. *v.* 649. *magnorum haud umquam* indignus avorum. Curt. iv. extr. *fatebimur & Regem talibus ministris*, *& illos tanto rege fuisse* dignissimos. Pollio Tyrann. *c.* iii. *adolescenti, qui se* dignum *patris* moribus *reddet*.

3. Ubi ea, quae fama acceperat. Uratisl. 2. furcillat τῶ *ea*, haud invito Sallustio. Sic Cat. *c.* lii. n. 13. *falsa, credo, existimans*, quae *de inferis memorantur*. *c.* xlix. n. 4. *ementiundo*, quae *se ex Volturcio — audisse dicerent*. ibi etiam in probatis libris *ea*, *quae* legitur. vide & ibidem notata. de *ita esse*, relege notam ad Cat. *c.* li. n. 11. Guelf. 5. & Senat. 2. *cognoverat*.

Cum virtute, tum gratia viri. Sic vetustissimi MSS. ceteri, major pars, *tum - tum*. Vinar. 2. *tum Jugurthae virtute*, *tum gratia viri*; Uratisl. 3. *tum virtute ejus*: quae sunt Glossae vocabuli *viri*, quod pro *ejus* ponitur, quemadmodum alibi vox *homo*. vide ad Catil. *c.* xlviii. n. 5. Virg. iv. Aen. *v.* 3. *Multa viri virtus animo multusque recursat Gentis honos*. infra *c.* lxx. extr. *in quis mollitiem socordiamque* viri *accusare*. Sed Fabric. 2. *cum virtute viri, tum gratia permotus*. quod esse ex numeris Sallustianis, quilibet paullo humanior per se ipse sentiet. adde Catil. *c.* xxxiii. num. 3.

Flexit animum suum. Ad alia consilia revocavit. Seneca Phoeniss. *v.* 77. *Sed* flecte mentem; *pectus antiquum advoca*. Ovid. i. Art. Am. *v.* 442. flectitur *iratus voce rogante deus*. Noster infra *c.* lxiv. n. 2. *neque animus Marii* flectitur.

Beneficiis vincere adgressus est. Non tam inepte Ciacconius *vincire*; sed contra omnes Codd. Norat ipse Apulej. Apolog. pag. 342. *Malum filium* beneficio vinceret, *me invidia liberaret*. Sic & absolute Propert. i. eleg. viii. *v.* 28. Vicimus. *adsiduas non tulit illa preces*. Sic infra *cap.* xvi. princ. Boet. iii. Metr. ult. *v.* 40.

Tan-

est: statimque adoptavit, & testamento pariter cum filiis heredem
instituit. Sed ipse paucos post annos, morbo atque aetate confe- 4
ctus, cum sibi finem vitae adesse intellegeret, coram amicis & co-
gnatis, item Adherbale & Hiempsale filiis, dicitur hujuscemodi ver-
ba cum Jugurtha habuisse.

CAP. X.

Parvum ego, Jugurtha, te, amisso patre, sine spe, sine opibus, in meum 1
regnum accepi; existumans non minus me tibi, quam liberis, si ge-
nuissem,

Tandem, vincimur, *arbiter Umbrarum miseratus ait: Donamus comitem viro Enitani carmine conjugem*. *Vincere* itaque est superare aliquem & suae voluntati accommodare, quod beneficiis quaerebat Micipsa. alii *lacrymis*, *prece*, aliisve rebus. Livius XLII. c. XXII. *praetor Popilliae familiae* precibus victus. Justin. XVIII. *cap.* V. *aegre* precibus *matris & deorum* minis victus *quievit*.

Statimque eum adoptavit. Guelf. 5. & Fabric. 2. *statimque adoptavit eum.* sed Guelf. 4. & Uratisl. 3. omittunt *eum*. de quo saepissime & vel hujus belli superioribus *capp.* abunde dictum est. Hic vero cum *Jugurtham* modo dixisset, nemo attendens (dormitarunt enim optimi interpretes) ferre poterit. de *adoptatione* vide Gellium IV. c. XIX.

Pariter cum filiis h. instituit. Merseburgensis *cum liberis*; itaque apud nos Remens. 1. Incert. 1. & Franc. quod credo propter excipiens: *Atherbale & Hiempsale filiis* adscitum esse. Nihilominus eximia MS. Merseburg. auctoritas facit, ut fere adprobem. Fabriciani & Guelf. 5. *cum filiis pariter*; eoque ordine etiam Franc. neque displicet: Denique Guelf. 3. & 4. Vinar. 2. & Incert. 2. *heredem constituit*. Sed alterum usitatissimum: nisi propter proprietatem, quod Jugurtha simul *cum* liberis heres institutus est, *constituit* malueris, ut Catil. c. XLVII. n. 2. *coarguere*, & quae alia ibi adscripsimus.

4. Aetate confectus. Sic infra c. XI. n. 5. confectum *annis parum animo valuisse*. ubi vide. male Senat. 2. *infectus*.

Finem vitae adesse intelligeret. *vitae* non visitur in Uratisl. 2. neque in uno I. Wassii: *vitam finire* saepe Cicero, Livius, Justinus: item *vitae finis*. mox Noster *cap.* x. n. 3. *nunc quoniam mihi natura* finem vitae *facit*. Fabric. 1. *intelligere adesse*; Guelf. 6. Senat. 1. & Eccard. *intelligeret*.

Dicitur hujuscemodi verba C. I. habuisse. Multum abit Fabric. 1. *dicitur hujuscemodi habuisse orationem*. sed sine dubio ab interprete. omittit ille verba *cum Jugurtha*, quae neque in Remensi 1. leguntur, in ceteris etiam saepe locum mutant. Dixerat Cat. c. XXXI. n. 6. *orationem habere*. & ibid. c. XLVII. n. 2. *sermones habere*. alibi *verba facere*. Terent. Hecyr. A. III. Sc. III. v. 21. *Hanc* habere *orationem* mecum *principio instituit*. Cic. II. de Orat. p. 126. *quibus omnibus* verbis, quae *a me tum sunt* habita, *si dolor abfuisset meus*, — *irridenda fuisset oratio mea*. De hac Oratione ita Spartian. Severo c. XXI. *Qui quidem* divinam *Sallustii* orationem, *qua Micipsa filios ad pacem hortatur*, *ingravatus morbo misisse filio dicitur majori*. Orationes autem moribundorum singularis semper ponderis habitae sunt a prudentibus, scriptoresque easdem magno ingenio concinnarunt. Laudat quasdam Boeclerus ad Herodian. I. c. IV. pag. 366.

CAP. X. 1. Parvum ego te, Jugurtha. Guelf. 4. *ego te* omittit; Uratisl. 1. tantum *ego*. Sed in Basil. 1. Uratislaviensibus, Incertis, Fabric. 2. Vinar. 2. Senat. 1. Struv. Franc. Guelf. 2. 5. 6. 7. 11. 12. & Eccardiano hoc ordine verba locantur: *Parvum ego, Jugurtha, te, amisso* &c. quem ob asperiorem paullo pronunciationem, & faciliorem expositionem ab aliis mutatum esse puto.

Sine spe, sine opibus. Vinar. 2. perperam *sine operibus*. Cat. c. XXI. n. 1. *quibus neque res, neque* spes *bona ulla*. vide notata ib. ad *cap.* XX. n. 13.

In meum regnum accepi. Incert. 1. *excepi*. Ceteri omnes uno ore vulgatum tuentur, quod Palmerius temere mutat in *accivi*. Sic Graeci λαμβάνειν etiam de *adoptione*, & Noster extr. *cap. sumere*. Neque enim aliter hoc loco capiendum; etsi nuper eum sollemni more demum

2 *nuiſſem, ob beneficia carum fore: neque ea res falſum habuit. Nam ut alia magna & egregia tua omittam, noviſſume rediens Numantia meque regnumque meum gloria honoraviſti: tua virtute nobis Romanos ex amicis amiciſſumos feciſti: in Hiſpania nomen familiae renovatum: poſtremo, quod*

adoptaverit. Jugurthae quippe nititur perſuadere, eum jam parvulum a Micipſa eo conſilio accitum, & eodem cultu, quo liberi, habitum eſſe. Sed *accipere* eſt *ſuſcipere*, quomodo aliquis Cod. apud Waſſium. Livius VII. *c.* XXX. *ad id valere arbitror, ne nos* in *amicitiam* accipiamur. ubi plura Gronovius. Sic *accipere in fidem*, *in deditionem*, *in matrimonium*, alia.

QUAM LIBERIS, SI GENUISSEM, CARUM FORE. Sic quidem omnes noſtri Codd. pertinaciſſimo conſenſu: ſic & Rivii, Gruteri, aliorumque libri. Sed Urſinus & Ciacconius vocem *liberis* abundare exiſtimant, & ex horum voluntate Criſpinus hujusque adſeclae ediderunt: *non minus me tibi, quam ſi genuiſſem ob benef. carum fore*. Non patitur eam audaciam Gruterus, & mallet potius voces *ſi genuiſſent* abjici. Si quid contra Codd. tentandum foret, priores potius habere videntur, quo ſuam conjecturam tuerentur. nam ab imperitis τὸ *liberis* adſumtum eſſe dicerent, quia habere voluerint, quod objiceretur τῷ *ſibi*, eum ſemel in iſtud Pronomen accentum poſuiſſent. Sed diceres etiam: Parvulum Jugurtham Micipſa adſumſit, quo tempore nondum habebat liberos ipſe; nec huic opinioni, ſi animum advertas, obſtabit *cap.* V. extr. Igitur recte tunc temporis Micipſa Jugurtham, & liberos, ſi quos forte genuiſſet, in amore comparavit. Ceterum *ſi* omittitur in Guelf. 9. in Franc. *ob beneficia*; Vinar. 2. Uratisl. 2. Guelf. 1. & 10. *carum eſſe*.

NEQUE EA RES FALSUM ME HABUIT. Falſum habere eſt *fallere*. Cic. I. in Verr. *c.* VII. *quod me non fefellit*. Spartian. Severo *c.* XX. *ſed illum multum* ſpes *fefellit*. potuiſſet & hic aliquis conjicere. *neque ea ſpes*. ea quippe ſaepe fallere & decipere dicitur. vide Plaut. Rud. A. II. Sc. III. *v.* 70. Apulej. Florid. p. 345. *Nec tamen vos parva quaedam & prava ſimilitudo* falſos *animi* habeat. Dictys II. *c.* XXXVII. *quae* res *non* fruſtra *eos* habuit. Liv. XXXIX. *c.* XXIX. *qui vias latrociniis, paſcuaque publica* infeſta habuerunt. Sed Guelf. 3. 4. & 6. non agnoſcunt illud Pronomen *me* quod propter proxime pracedens *m* excidiſſe diceres; niſi & Catilin. *c.* XX. extr. dixiſſet: *niſi forte animus fallit*, ubi vide. Livius XXI. *Non* fefellere *inſidiae*.

2. ET EGREGIA TUA FACINORA OMITTAM. Rariſſimum hoc *facinora* in libris ſcriptis. Fabriciani, Uratislavienſes, Remenſ. 1. Vinar. 2. Franc. Senat. 2. Incert. 2. Heuſſ. Guelf. 5. & 10. *egregia tua facta:* & ſic ad Rivium uſque vulgo legebatur. Sed plures Guelferbytani, Baſil. 1. omni fidedignus, Remenſ. 2. Academ. Senat. 1. & Struv. *& egregia tua omittam*, ſine iſta dubia voce: Sic ſolet Criſpus aliique. vide notam ad Cat. *c.* LII. n. 4. idem teſtatur de pluribus ſuis Codd. Waſſius, additque Liv. XXX. *c.* XXX. *ſibi quoque inter* multa egregia, *non in ultimis laudum hoc fuerit, Annibalem... ſibi ceſſiſſe*. Senat. 2. *omiſſa*. Guelf. 4. *dimittam*. Cat. *c.* LII. n. 24. *Sed ego haec omisso*. Livius XXVI. *c.* XLII. *Sed* omitto *haec*. *vetus atque uſitata res eſt* &c.

GLORIA HONORAVISTI. Uratisl. 2. *honeſtaſti*, uti Cat. *c.* XXXV. *non dignos homines* honore honeſtatos *videbam*. Eod. *c.* XII. n. 4. *domos ſua* gloria decorabant. ubi vide. Petrus Cellenſ. de Pan. *c.* XVI. *Vilius emendicatis recuſas obfuſcari nitoribus. pudet eam alienis onerari magis, quam* honorari ſplendoribus. Cicero *laudibus honorare*, & *muneribus honorare* Aurel. Vict. Vir. Illuſtr. *c.* XVI.

TUAQUE VIRTUTE. *Que* deſideratur in Franc. & Guelf. 6. neque eo multum opus habemus. de eo, quod dixit *feciſti*, *renovatum*, *viciſti*. vide ad Cat. *c.* LIII. n. 3.

NOMEN FAMILIAE RENOVATUM EST. Nomen, quod comparaverat ſibi Maſiniſſa. In duodecim MSS. reperi *familiae noſtrae*; reliqui vero ab illis ſtant, qui iſtam appendicem reciderunt. At Fabric. 1. poſtremam etiam voculam *eſt* abjecit: cui nos ſecundas fecimus. Sic mox Incert. 1. & Franc. *quod difficillimum eſt inter mortales*. Fabric. 1. vero & Baſil. 1. vetuſtiſſimi eo etiam loco nullum Verbum Subſtantivum habent. Senat. 1. *renovatum eſt per te*, a manu ſecunda.

GLORIA INVIDIAM VICISTI. Quod in ipſo Micipſa probatur. & neſcio, an ita hiſtoriae ſerviat Criſpus. Jugurthae fere illud facile, ut mores ejus docent *c.* VI. Sed & Claudian. III. Stilic. *v.* 36. *nulli pars aemula defuit unquam, Quae gravis obſtreperet laudes ſtimulisque malignis Facta ſequebatur, quamvis ingentia, Livor. Solus hic* invidiae *fines* virtute *reliquit Humanumque modum* &c.

3. Fi-

quod difficillumum inter mortalis, gloria invidiam vicisti. Nunc, quo- 3
niam mihi natura vitae finem facit, per hanc dextram, per regni fidem
moneo obtestorque, uti hos, qui tibi genere propinqui, beneficio meo fra-
tres sunt, caros habeas: neu malis alienos adjungere, quam sanguine
conjunctos retinere. Non exercitus, neque thesauri praesidia regni sunt, 4
verum amici, quos neque armis cogere, neque auro parare queas: officio
& fide pariuntur. Quis autem amicior, quam frater fratri? aut quem 5
alie-

3. FINEM VITAE FACIT. In manu exaratis aliquot: *finem facit vitae*. Dictys III. c. XXVI. *Ceterum sibi, quoniam ita res ruerent, optatissimum appropinquare* naturae finem. Noller I. Hist. Or. Lepidi: *quoniam quidem unum omnibus finem* natura *vel ferro septis statuit*. Lucret. III. v. 956. *Nec potius* vitae finem facis *atque laboris?*

PER HANC DEXTRAM. Glossae MSS. *dextra tenuit*. Validissima autem per eam obtestatio, quae apud omnes gentes pignus fidei est habita. vide omnino Freinshem. ad Curt. VI. c. IV. n. 14. Plaut. Capt. A. II. Sc. III. v. 82. *Haec per* dexteram *tuam, te dextera retinens manu, Obsecro*. Terent. Andr. A. I. Sc. V. v. 55. *Quod ego te per* hanc dextram *oro & ingenium tuum. Per tuam* fidem *perque hujus solitudinem Te obtestor*. Virg. IV. Aen. v. 314. *per ego has lacrymas* dextram*que tuam te Oro*. adde Plaut. Poen. A. I. Sc. III. v. 8.

PER REGNI FIDEM. Per fidem, quam in regnum acceptus debes. Plaut. Trin. A. I. Sc. II. v. 116. *Id solus solum per amicitiam &* per fidem *Flens me obsecravit*. Apulej. IV. Metam. p. 147. *multis precibus quaesens adhortatur, per dextram Martis*, per fidem sacramenti, *bonum commilitonem cruciatu simul & captivitate liberaremus*. Tibullus I. eleg. V. v. 7. per *te furtiva* foedera lecti *Per Venerem quaeso compositumque caput*. adde infra c. XIV. extr. & c. LXI. extr. c. XXIV. extr. *me ex manibus impiis eripite per majestatem imperii, per* amicitiae fidem.

MONEO OBTESTORQUE. *Te* adjiciunt Fabriciani, Remens. 2. Incert. I. Struv. Franc. Heuss. Uratisl. I. & 3. Guelf. I. 3. 5. 6. 7. 9. 10. 12. Ceteri rectius omittunt. omittit Remens. I. *obtestorque*. Sed Basil. I. *moneo, obtestor te*. sine copula. mox in duodecim legitur *uti hos*, quod voluit Rivius.

QUI TIBI GENERE PROPINQUI. Postremum vocabulum non habet in contextu Fabric. I. sed alia manus in spatio, quod versus dirimit, perscripsit. Rem. 2. *tibi* omisit. non male. Heuss. & Senat. 2. *qui tibi genere propinqui* sunt, *b. m. fratres*. neque id inficete. Eadem sententia de ordine Franc. *qui tibi propinqui genere, beneficio* cet. vide c. VII. n. 5.

NEU MALIS ALIENOS ADJUNGERE. Academ. & Incert. I. *neu malis alienos* tibi *adjungere:* sed haec Verba sine dandi Casu apud Nostrum ubivis obvia. vide ad c. I. n. 3. Uratisl. 3. *alios*, pro *alienos*. 2. *jungere*; Guelf. I. & Remens. 2. *conjungere*, quod fuit etiam in perveteri Commeliniano. nimirum propter proximum *sanguine conjunctos* correctoribus placuit. Contrarium vide notatum ad Cat. c. XL. n. 3. Terent. Adelph. A. I. Sc. I. v. 47. *ille, quem beneficio* adjungas, *ex animo faciet*. mox Remens. 2. *sanguinitate conjunctos retinere*.

4. NON EXERCITUS, NEQUE THESAURI. Ab Xenophonte Lib. VIII. locum esse expressum, notavit Manutius. Nostrum aemulatur Herodian. I. c. IV. n. 10. plura collegit N. Abram ad Cic. II. Philipp. c. XLII. Reinhold. ad Lips. III. Polit. c. III.

OFFICIO ET FIDE PARIUNTUR. Incert. 2. *sed officio & f. par.* quomodo quidem recte exponis, sed cave eam particulam in contextum immittas, quam optimus quisque exaudiri maluit. Cat. c. LII. n. 6. *Non agitur de vectigalibus, non de sociorum injuriis:* libertas *& anima nostra in dubio est*. ubi vide & Eod. ad c. XVIII. extr. fide autem & officio amicos parari, docuit Cic. II. Offic. c. VIII. & Lael. c. XV. aliis. *pariuntur*. nostri etiam Codd. vetusti & recentiorum plerique. male alii *parantur*, eo fere errore, quem tetigi n. 3. Cic. II. Offic. c. IX. *quibus rebus* pariuntur *a singulis, eisdem fere a multitudine*, cum nota Fr. Fabritii. Sic supra *parta*. Terent. Eunuch. A. II. Sc. I. *parta gloria*. ubi Donatus: *quae paritur*. Livius VII. c. XL. *unde belli decus* pariatur. Notabilis etiam dictio *cogere amicos*, cum *cogere* proprie sit *colligere*. Sic fere Cato de R. R. c. LXIV. LXV. *cogere oleam*. Columella V. c. IX. *meminisse convenit, Eum qui aret olivetum, rogare* fructum: *qui stercoret, exorare: qui caedat*, cogere. *Exercitum cogere, pecus* & similia notissima sunt.

5. QUIS AUTEM AMICIOR, QUAM FRATER FR. Fabric. I. Vinar. 2. Academ. Struv. Heuss.

6 *alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris? Equidem ego vobis regnum trado firmum, si boni eritis; sin mali, imbecillum. Nam concordia par-*
7 *vae res crescunt, discordia maxumae dilabuntur. Ceterum ante hos te, Jugurtha, qui aetate & sapientia prior es, ne aliter quid eveniat, providere decet. Nam in omni certamine, qui opulentior est, etiam si accipit in-*

Franc. Senatorii, Guelf. 1. 3. 9. & 10. Uratisl. 2. & 3. *quis a. amicitior*. Sic etiam ediderunt apud Apulej. Apol. p. 258. *Erras, si virum tam austerae sectae —— non putas* amicitiorem *esse coercitae mediocritati, quam delicatae opulentiae*. atque sic tentant apud Cic. III. epist. II. num. 1. Sed contra Analogiam & Codd. meliores. Facilis certe lapsus in geminatione syllabae positus. Et sic apud Hieron. Epist. ad Julianum extr. *laetitiorem* scribitur, pro *laetiorem*, in MS. alterum vero frequentat Cicero. Habes & apud C. Nepotem & Quinctil. Declam. CCLXIX. *quis* amicior *mihi, in quo plus esse fidei existimavi?*

Quam frater fratri. Nos dicimus *fratres sibi invicem*. Plaut. Menaechm. A. v. Sc. IX. v. 29. *Nam ego* hominem homini *similiorem numquam vidi alterum: Neque* aqua aquae *neque* lacte *est* lacti *usquam similius*. Dictys II. c. XXII. *quis* frater fratri *aditum patefaciet*. *fratres* autem Jugurtha & filii Micipsae infra etiam vocantur, & ipse explanavit n. 3. sed adde c. XXXIII. n. 4. In sententiam Quinctil. Declam. CCCXXI. *quae potest amicitia esse tam felix, quae imitetur* fraternitatem. *Certe quotiens blandiri volumus his, qui esse* amici *videntur, nulla adulatio procedere ultra hoc nomen potest, quam ut* fratrem *vocemus*. cet. Sed fratrum quoque gratiam raram esse, Perseus & Demetrius apud Livium XL. immo infinita exempla testantur. vide Pap. Stat. Theb. I. v. 125. seqq.

Aut quem alienum fidum inv. si tuis. Sedet enim omnibus illud judicium, quod habes apud Themistium Or. de Amicitia: *ὁ πρὸς τὸ ἔνδον πονηρὸς, οὐκ ἂν γένοιτο πρὸς τὸ ἔξω χρηστός*. Partem sententiae dilatat Aeschines contra Ctesiph. p. 285. *Alieni* autem & *tui* recte opponuntur. Cic. pro Milone c. XXVIII. *Aequabiliter in rempublicam, in privatos, in longinquos, in propinquos,* in alienos, *in* suos *irruebat*. Eccard. *fidem*. Guelf. 5. omisit vocem *fidum*, quasi ex *amicior* adsumendum esset *amicum*: *quem alienum*, amicum *invenies*. Sed propter similem duarum vocum terminationem ea vox excidisse videtur. *Tuis hostis*, ut Plaut. Poen. A. v. Sc. IV. v. 43. *amicus tibi*. Liv. XXVI. c. L. *nec ullum in terris populum hodie dici posse, quem minus* tibi hostem tuisque *esse velis, aut amicum malis*.

6. Equidem ego vobis regnum trado. Academ. & Struv. *Equidem vobis*, sine *ego*, quod illud latere crederent in *Equidem*. Sed vide ad Cat. c. LI. n. 15. Haec autem ipsa verba legas apud Spartian. in Severo c. XXIII. *firmum imperium Antoninis meis relinquens, si boni erunt; imbecillum, si mali*. Unde vides, recte & hic legi *eritis*; non, quod est in Fabric. 1. Academ. & Guelf. 11. *fueritis*.

Si mali, imbecillum. Basil. 1. a prima manu, Senatorii, Fabric. 1. Incerti, Acad. Vinar. 2. Heuss. Uratisl. 1. *sin mali*. Struv. *Sed si*. sic nempe alibi etiam *sin* exponunt librarii. vide Jug. c. I. n. 3.

Parvae res crescunt. Sic omnis manus, non ut proletariae edd. *res parvae*. cum MSS. facit Seneca Epist. XCIV. p. 448. adde notam ad Catil. c. XLVIII. n. 1. Sententia est pervulgata. adde tamen Herodian. III. c. XIII. Liv. XL. c. VIII. Cic. Laelio c. VII.

7. Ante hos te, Jugurtha, qui aetate. Illud *te* desideratur in Eccard. Incert. 2. & Guelf. 9. Sed Franc. *ante hos, Jugurtha, te*; Senat. 2. *hos ante te*. pro *qui* in plerisque est *quia*; cujus vero originem Rivius ostendit, sed & alibi *quia* & *qui* permutantur. Hoc tamen tuentur ex nostris Vinar. 2. Incert. 1. Heuss. Guelf. 1. 3. 4. Uratisl. 1. & 3. *prior es*, i. e. praestas, antecellis. vide infra ad c. XCVI. extr.

Ne aliter quid eveniat. *Quid* abest ab Guelf. 5. & Fabric. 2. Terent. Prolog. Andr. v. 4. *verum* aliter evenire *multo intellegit*. & hic quidem illud *quid*, uti alias *aliquid*, eleganter potest reticeri. vide quae dixi ad Catil. c. XXXVI. extr. & LI. num. 33. *aliter* autem est adversum, contrarium, quam debent fratres, aut sperat Micipsa. vide ad Cic. I. ep. II. n. 4. Supra tamen c. VII. n. 1. *sed ea* res *longe* aliter, *ac ratus erat, evenit*. Lamprid. Severo c. XXIV. *Omnes Christianos futuros, si* id optato *evenisset*.

Nam in omni certamine cet. Animus enim semper infirmo favet, Seneca Phoen. v. 385. c. nota Gronovii. Expressit totam sententiam Herod. IV. c. V. n. 4. *Τοῖς μὲν γὰρ δυστυχήσασιν ἔλεος, τοῖς δὲ κρατήσασι φθόνος παρακολουθεῖ. καὶ τὸ μὲν ἡττηθὲν, τοῖς πολλοῖς* ΑΔΙΚΕΙΣΘΑΙ· *τὸ δὲ νικῆσαν*, ΑΔΚΕΙΝ *δοκεῖ*. Talia & Dio aliique apud Gruter. ad Liv. I. c. V.

Ta-

injuriam, quia plus potest, facere videtur. Vos autem, Adherbal & Hiempsal, colite, observate talem hunc virum, imitamini virtutem & enitimini, ne ego meliores liberos sumsisse videar, quam genuisse. 8

CAP. XI.

AD ea Jugurtha, tametsi regem ficta locutum intelligebat, & ipse longe aliter animo agitabat: tamen pro tempore beni- 1
gne respondit. Micipsa paucis diebus moritur. Postquam illi, more 2
regio, justa magnifice fecerant, reguli in unum convenere, uti inter

TAMEN QUIA PLUS POTEST. Guelf. 2. & Senat. 1. omittunt *tamen:* nec non Franc. qui pro eo *ipse quia plus potest*. & ea quidem particula post *etiamsi* aliasque hujusmodi haud raro omittitur. vide infra ad *cap.* XXXV. num. 9. *Igitur* quamquam *in priore actione quinquaginta vades dederat;* regno *magis, quam vadibus consulens clam in Numidiam Bomilcarem dimittit*.

8. COLITE, OBSERVATE. Fabric. 1. Remenses, Incerti, Vinar. 2. Struv. Heuss. Uratisl. 2. & 3. Academ. *colite & observate*. Sed recte editores. *colere & observare* frequentissime componit Cicero. vide loca ex Epistolis, quas non adeo male Familiares vocari existimo. VI. ep. X. n. 7. *me diligenter* observant & colunt. XIII. epist. XXII. n. 1. *Nam & semper me* coluit, *diligentissimeque* observavit. epist. LXXVIII. n. 2. *meque praeter caeteros* & colit, & observat, & *diligit*. adde epist. XXXIV. item V. ep. VIII. n. II. item ad Attic. II. epist. XIX. *Hic Caecilium* colimus & observamus *diligenter*. & pro Murena c. XXXIV. *diligenter* observari *videntur* & coli, alibi.

TALEM HUNC VIRUM. *Talis* ad laudem, & quod notet certas & cognitas quasdam virtutes. Sic infra c. LXIII. n. 6. *atque is ad id locorum* talis *vir*. ibi vide. Guelf. 9. Eccard. Struv. & Franc. *hunc talem virum*. contra numeros Sallustianos.

ET ENITIMINI. Fabric. 1. a prima manu, item 2. Acad. Senatorii, Heuss. Uratisl. 3. Guelf. 1. 3. 4. & 6. & *enitemini*.

NE EGO MEL. LIB. SUMSISSE VIDEAR. *Sumere* & *adsumere* pro *adoptare* dicuntur. Plin. Paneg. c. VIII. *Se filium sibi, hoc est, unicum auxilium fessis rebus* adsumsit. Meliores tamen omnino esse debent, qui adoptantur, quam geniti: quia hoc fortunae est, illud fit consilio. Id. Plin. c. VII. & Tacit. 1. Hist. c. XVI. *liberos* ne te moretur de uno Jugurtha, vide Duckerum ad Flor. IV. c. III. n. 2. A. Gellium II. c. XIII. quo docet *Liberos*, in multitudinis numero, etiam unum filium filiamve veteres dixisse.

CAP. XI. 1. REGEM FICTA LOCUTUM INTELLIGEBAT. Guelf. 5. & Fabric. 2. *intellexisset;* Senat. 1. & Eccard. *intellegebat*. Sed Guelf. 4. expungit omnino istud Verbi. Itaque exaudiendum foret *animo agitabat*, ut Cat. c. XII. n. 2. *pudorem, pudicitiam, divina atque humana promiscua, nihil pensi, neque moderati* habere. Uratisl. 2. *regem ficta loqui*. supra Guelf. 10. *Ad ea verba;* Struv. *Ad haec verba*.

LONGE ALITER ANIMO AGITABAT. Guelf. 5. & Fabric. 2. *animo cogitasset;* Guelf. 10. *animo exagitabat*. *aliter* omittunt Academ. Struv. & Uratisl. 3. Sed *animo agitare* proba dictio. infra c. LXIII. num. 1. *proinde quae* animo agitabat, *fretus diis ageret*. Plin. Paneg. c. IV. *Saepe ego* mecum *tacitus* agitavi. neque vero *cogitare* aliud est, quam *cum* h. e. secum *agitare*. mox Academ. *bene respondit*. in Guelf. 12. additum est acumen veteris litteratoris: *Praeteris responsum, quod tamen audientes delectasset*.

2. PAUCIS POST DIEBUS. Guelf. 5. & 9. *paucis diebus post*. sed 6. omittit eam particulam. Sic infra c. XIII. n. 6. *Itaque* paucis diebus *legatos mittit*. ubi plura.

JUSTA MAGNIFICE FECERANT. Senat. 2. *cuncta magnifice*. Acad. & Vinar. 2. *juxta;* Struv. Uratisl. 3. Guelf. 1. 3. 9. 10. 11. 12. *busta magnifice fecerant*. & sic manus secunda in Guelf. 2. Sed Uratisl. 1. mallet *justa funera:* ut Caesar VI. Gall. c. XIX. extr. justis funeribus *confectis, una cremabantur*. adeoque non male Grammatici censent, quando *justa* praecise ponuntur, istam vocem exaudiendam esse: nisi & Graeci

3 ter se de cunctis negotiis disceptarent. Sed Hiempsal, qui minumus ex illis, natura ferox, etiam antea ignobilitatem Jugurthae (quia materno genere impar erat) despiciens, dextra Adherbalem adsedit: ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur,
4 Jugurtha foret. Dein tamen, uti aetati concederet, fatigatus a fra-

ci *τὰ νομιζόμενα* eodem sensu frequentarent. vide Hottomann. ad Cic. pro S. Rosc. Am. *c.* VIII. Perperam igitur in MSS. *busta* legitur, quomodo & alibi erratum esse, videas ex nota N. Heinsii ad Ovid. IV. Trist. eleg. X. *v.* 80. Frequentissimum autem est *justa solvere* & *persolvere*, quod videas apud Jo. Savaronem ad Sidon. II. ep. VIII. & Interpp. Curtii III. *c.* XII. n. 15. dicunt tamen & *justa dare*, *reddere*, *ferre*, Valer. Flaccus III. *v.* 365. V. *v.* 6. & Heinsius l. c. Nec tamen insolens *justa facere*, ut jam olim Ennius: *Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletu* Faxit Seneca Troad. *v.* 64. *Ferite palmis pectora & planctus date, Et* justa *Trojae* facite. Dictys V. *c.* VI. princ. *Dein ubi* justa *pueris* facta *sunt*. Seneca Epist. CXXII. p. 606. *Non convivantur, sed* justa *sibi* faciunt. adde Magium II. Miscell. *c.* XIX.

REGULI IN UNUM CONVENERE. Adherbal nempe Hiempsal & Jugurtha, qui pro modo imperii *reguli* nominantur, ut apud Liv. XLV. *c.* XV. Justin. XLIII. *c.* IV. alibi. de formula *in unum convenire* plura ad Cat. *c.* XVII. n. 2. Dictys I. *c.* XII. *omnes Pelopidae* in unum conveniunt.

3. QUI MINUMUS EX ILLIS ERAT. Struv. & Franc. *qui minor erat ex illis*. Sed recte *minimus*. at *erat* fortasse dubium, nec legitur in Uratisl. I. Justin. XXXVI. *c.* II. minimus *aetate inter fratres Joseph fuit*. Liv. I. *c.* LIII. *Sextus filius ejus, qui* minimus *ex tribus erat, confugit ex composito Gabios*.

QUIA MATERNO GENERE IMPAR ERAT. Sic quidem Codd. omnes. Sed vix opus fuit, lectorem istud monere, cum supra *c.* V. n. 7. hunc Jugurtham memoraverit, ortum ex concubina. Praeterea eadem verba habes infra *c.* CVIII. n. I. ubi ut legantur, necesse est. Considera utrumque locum, & senties, ex posteriori derivata esse verba, quae meo jure expungere potuissem, cum uncinis tantum incluserim. adde Catil. *c.* XXXIX. extr.

DEXTRA ATHERBALEM ADSEDIT. Guelf. 4. & 6. *dextram Adherbalem adsedit*: quod fortasse placebit, si legeris notam ad Cat. *c.* L. n. I. pro *dextram Atherbalis*. Senat. 2. *dextera ad Adherbalem adf.* Posses etiam *dexter Atherbalem adsedit*, uti Virgil. IX. Aen. *v.* 769. *Vibranti gladio connixus ab aggere* dexter *Occupat*. & V. *v.* 162. *Quo tantum mihi* dexter *abis*. Sed prior lectio tum propter Codd. tum quod paullo insolentior est structura, praeferri meretur: quamquam nec vulgatam omnino damno. *Adsidere* autem cum quarto Casu construit Silius IX. *v.* 623. *ut qui castella per altos Oppugnat munita locos, atque* adsidet arces. Noster IV. Histor. *assidere Amisum*. Apulejus I. Metam. pag. 112. Adsidebat pedes *uxor & mensa vacua posita*.

QUOD APUD NUMIDAS HONORI DUCITUR. Lipsius II. Elect. *c.* II. cum sciret apud Romanos etiam medium locum honoratiorem fuisse, corrigit: *quod & apud Numidas honori ducitur*. Sed quis talia ab Historico exegerit? Si de Numidis narrat, non facile aliquis intulerit, aliter propterea fuisse apud Romanos. Supersunt aliae gentes, a quibus iste mos divertere potest. Infra *c.* LIV. n. 4. memorat morem quemdam Numidarum, quem Judaeis etiam aliisque populis fuisse & nemo nescit, & Sallustius scivit. non tamen anxie *&*, aut *etiam* addit. Plura hujuscemodi passim occurrunt, & merito Crispinus Wassio vapulat qui *&* in textum recepit. de medio loco honoratissimo etiam Minucius Octavian. *c.* IV. ibique interpretes; quem eumdem citavit Jac. Scheckius Praemess. Epist. IV. Ceterum Eccard. & Guelf. 6. *honor ducitur*.

4. DEIN TAMEN, UT AETATI CONCEDERET. Remens. I. Incert. I. Guelf. 6. & II. *Dehinc tamen*. Guelf. 5. omittit *aetati*. Franc. scribit *cederet*; Uratisl. 3. *contenderet*. Dictys V. *cap.* XIV. *Quare coacti paene omnes* —— concedunt *Ajaci*. Lactant. Mort. Persec. *c.* XXXII. *Cedat* aetati *& honorem deferat annis*. Tacit. II. Ann. *cap.* LXXIV. *dein Marsus* seniori *& acrius tendenti Sentio* concessit. infra *c.* CII. num. 4. *cujus facundiae, non* aetati *a Manlio* concessum.

FATIGATUS A FRATRE. Saepius rogando & adhortando obtusus. Justin. VI. *c.* II. *Conon diu rege per epistolas frustra* fatigato. infra *c.* LXVI. num. 2. *Vaccenses* fatigati *regis suppliciis*. adde Non. Marcell. *c.* IV.

VIX IN PARTEM ALTERAM TRANSDUCTUS EST. Ad sinistram scilicet Jugurthae. *vix* non est in

Guelf

fratre, vix in partem alteram transductus est. Ibi cum multa de administrando imperio differerent, Jugurtha inter alias res jacit: OPORTERE QUINQUENNII CONSULTA OMNIA ET DECRETA RESCINDI. NAM PER EA TEMPORA CONFECTUM ANNIS MICI-

Guelf. 10. sed sensus postulat. Franc. *in aliam partem*; quod rei non est adaequatum. Sed Guelf. 5. *translatus est*, & sic habuerat forte a prima manu Fabric. a. utrumque probum sed editum est adpositum magis: & ipse Cicero *animos* in aliam partem *commemoratione fortitudinis* transducere dixit. *Transductus* autem, non *traductus* libri nostri meliores: idque sonantius & veteribus usitatum dicit Donatus ad Terent. Phorm. princ. Multa super his Cassiodor. de Orthogr. pag. 2294. & Velius Longus pag. 2227. ex quo quo discas *transductus*, *transmisit*, *transjicit* scriptum, sed *traductus* & sic deinceps enunciatum esse. Apud Caesarem & Terentium plura talia inveniuntur: quo refero etiam Plauti & ipsius Ciceronis III. Officior. *cap.* XXIX. *perjurare*, pro *pejerare*. item *inpedio*, *inpello*, quae semper per *n* in Basil. 1. & Fabric. 1. item in aliis scribuntur.

5. IBI CUM M. D. A. I. DISSERERENT. Haec desunt omnia Guelf. 5. & Fabric. a. & mire id consentit cum brevitate Sallustii, si statim incipiat: *Jugurtha inter alias res jacit*. Ex interpretatione autem τῶν *inter alia res* primum orta videntur. Guelf. 6. etiam truncata habet: *Ibi cum de ministrando imperio differerent*.

JUGURTHA INTER ALIAS RES JACIT. Proponit, injicit mentionem. Sic Rivius ex MSS. egregie restituit, sic Luctatius ad Stat. 1. Theb. *v.* 411. sic denique Basil. 1. Remens. 1. Guelf. 1. & 2. fuerat etiam in 4. sed mala manus fecit *ait*, quod reliquos Codd. omnes insedit. Confirmavimus paullum veram scripturam ad Coelii epist. IV. n. 12. & VI. n. 13. ubi *conjicere* & *jactare* ita dicuntur. Sic & Trebon. Cic. XII. epist. XVI. n. 5. *Qui cum mihi in sermone* injecisset, *se velle Asiam visere*. Bene Cicero pro Rosc. Comoed. *cap.* IX. *Quin tu hoc crimen objice, ubi licet agere; aut* jacere *noli, ubi non oportet*. Tacit. I. Ann. *c.* X. *quaedam de habitu cultuque & institutis ejus* jecerat. Livius XXXIV. *c.* V. *in quos* jecit *haec magis consul verbotenus, quam ut re insimularet*. Seneca Hippolyto *v.* 639. *Ambigua voce verba perplexa* jacis. Sic *jactare* absolute Livius aliique. vide Gronov. ad XXXVIII. *c.* XXV. & ad XXIII. *c.* XXII.

QUINQUENNII CONSULTA & DECR. OMNIA. *Omnia* nusquam visitur in Fabr. a. Sed Heusl. *& omnia decreta*. Uratisl. a. & Guelf. 11. *consulta omnia & decreta*: atque ita legendum. vide supra *cap.* IX. n. 3. & Cat. *cap.* XXXIII. n. 3. *quinquennii* dixit, quae *per quinquennium* facta. Cic. II. ep. XIV. n. 8. *publicanis etiam* superioris lustri reliqua, *sine sociorum ulla querela, conservaram*. cum ibi adnotatis, & XIII. ep. V. n. 3. Noster infra *cap.* XXXVII. n. 2. *quae dissensio* totius anni *comitia impediebat*. Eam secundi Casus naturam animadvertas etiam in vocibus, quae non proprie denotat tempus. supra *cap.* V. n. 4. *facinora rei militaris*. Cat. *cap.* XVII. n. 1. *praemia conjurationis*. *cap.* XX. n. 5. *spolia belli*. quibus prae ceteris delectatur. Saepe redditur per Adjectivum, quod hic illic monui. & placet eam in rem adscribere illustre exemplum Lamprid. Severo *cap.* XXVII. *Penulis intra urbem frigoris caussa ut senes uterentur permisit, cum id vestimenti genus semper* itinerarium, *aut* pluviae *fuisset*. pro *pluviale*, quod Cod. Palatinus habuisse dicitur, tacente tamen Grutero. Ne vero quid mutes, vide infra *cap.* CIII. num. 7. addito *cap.* XCIV. num. 2.

RESCINDI. Dissolvi, & irrita reddi. I. Hist. Orat. Philippi: *belli jura rescindi placet*. Livius XXVI. *cap.* XXXI. *ne acta mea* rescindendo *alios in posterum duces segniores faciatis*. Sueton. Tib. *cap.* XXXIII. *constitutiones quasdam senatus* rescidit. Valer. Max. VII. *cap.* VII. princ. *consideremus, quae testamenta aut* rescissa *sunt legitime facta, aut cum merito* rescindi *possent, rata manfuerunt*.

CONFECTUM ANNIS MICIPSAM. *Annis* expunxit Guelf. 12. et sine caussae mentione Cic. XIV. epist. IV. n. 4. *quid nunc rogem te mulierem aegram & corpore, & animo* confectam. Sed supra *cap.* IX. morbo *atque* aetate *confectus*. Lucret. III. *v.* 959. *Si tibi non* annis *corpus jam marcet & artus* Confecti *languent*. Pacuvius Teucro: *quamquam* annisque *& aetate hoc corpus putret*. Phaedrus I. Fabric. XXI. *v.* 3. *defectus* annis *& desertus viribus*. ubi vide Interpp. ipse Phaedrus alibi: *morbo, macie confectus*. Curt. III. *cap.* XI. num. 25. *non suo tantum, sed etiam illius moerore* confectae. Jam *aetate confectus* multi dixere. Est igitur *confectus* idem, quod viribus exutus, attritus, imminutus.

PARUM ANIMO VALUISSE. Nimia enim senectus obtundit & frangit mentem, quod Cice-

6 MICIPSAM PARUM ANIMO VALUISSE. Tum IDEM, Hiempsal, PLACERE SIBI, respondit: NAM IPSUM ILLUM TRIBUS HIS PROXUMIS (ANNIS) ADOPTATIONE IN REGNUM PER-
7 VENISSE. Quod verbum in pectus Jugurthae altius, quam quisquam
8 ratus, descendit. Itaque ex eo tempore ira & metu anxius moliri, para-

ro & Lactantius docuerunt. vide notam ad Cat. *cap.* VI. n. 6. & Cic. I. epist. IX. n. 45. ac II. epist. VI. n. 18. infra *cap.* LXV. n. 1. *morbis confectus, & ob eam caussam mente paullulum imminuta.* n. 3. *hominem ob morbos* animo *parum* valido. Apulej. Apolog. p. 298. *cum igitur accusaretur a filio suomet dementiae, quasi jam* per aetatem desiperet, *protulisse dicitur Coloneum suum*. Claudian. B. Get. *v.* 521. *Si non* mentis inops *fraudataque sensibus* aetas *Praeberet veniam*. ubi Barthium consulas. mox haec omnia. *placere sibi respondit, nam ipsum illum tribus his* desunt Senat. 2. Forte rectius leges: *Tum idem, Hiempsal, plaere sibi: nam ipsum* cet. abjecto verbo *respondit*.

6. IPSUM ILLUM TRIBUS PROXIMIS ANNIS. Gruterus & Wassius. adsentiuntur scriptis quidam. Cario tamen aliique exquisitius; *tribus* his *proxumis annis*: eamque lectionem tuetur optimus Basil. 1. aliquot Guelferbytani, Incerti, Vinar. 2. Academ. Remens. 1. Accedunt Struv. qui *in his tribus proximis*; Franc. *illis tribus proximis*; Uratisl. 3. *illis his tribus proximis*. Firmat Cicero Laelio *cap.* II. *eoque magis, quod* proximis *Nonis —— tu non adfuisti.* Ubi eodem modo libri vett. varie turbant. Igitur *his* quidem tenendum est, quod saepe *proximos* dies, menses, annos notat. Cic. VII. epist. IX. num. 1. *neque ego ad te* his duobus *mensibus scripseram*. Q. Cic. de Petit. *c.* V. *per* hos *annos*. Petron. *cap.* XXXVIII. *Ecce, intra* hos dies *scripsit*. Noster infra *cap.* XXXI. num. 2. *Nam illa quidem piget dicere*, his annis quindecim *quam ludibrio fueritis superbiae paucorum*. Sed quid de voce *proximis* sentiendum sit, haud facile dixerim. Vidi tamen in Guelf. 10. *tribus*; in Struv. vero & Eccard. *annis* omissa. Posterius oppido venuste. Ex eo enim, quod dixerat *quinquennii*, intelligendum voluit *annis*. vide infra *c.* LXXXV. n. 12. inprimis cum, veluti sollemni modo, Latini post nomina numerandi *via, gradus, passus, modium, aeris* & alia omittere soleant. infra *cap.* LXXV. n. 2. Scribamus itaque: *ipsum illum* his tribus *adoptatione in regnum pervenisse*, quo ordine in MSS. omnibus voces ponuntur. idque feroci & ardenti Hiempsalis ingenio aptissimum videtur.

ADOPTATIONE IN REGNUM PERVENISSE. Sic est in Senat. 2. Basil. 1. Incert. 1. Struv. & Guelf. cum tamen olim fuerint, qui de vocis *adoptatio* latinitate dubitarent, & semper *adoptio* substituerent. Borrichius vero ex Gellio V. *cap.* XIX. & Plin. Pan. *cap.* V. defendit. Libris solum scriptis hanc litem dirimere, non licet, cum saepissime hujusmodi extremitates *tatio*, per compendium *tio* exaraverint: At Analogia utrumque tuetur. Dicimus enim *optio* & *optatio* apud Cic. III. Offic. *cap.* XXV. *cooptatio* aliquoties Livius. Praeterea *notio* & *notatio*; *allectio* & *allectatio*; *adfectio* & *adfectatio*; *detractio* & *detractatio*, & multa talia probati sunt usus. Jam Crispum Nostrum Iterativis delectari, jam olim est adnotatum. Quod si numquam Simplicia praetulisset, res esset composita: nunc *adoptatio* aliquid tamen inde subsidii nanciscitur. Ne vero sequiori aetati tribuas, vetat paullulum Volcatius Cass. *cap.* II. ubi *affectio tyrannidis* dixit, quam vetustiores *affectationem*.

7. ALTIUS, Q. Q. R. ERAT, DESCENDIT. *Erat* excludit Carrio, damnavit Rivius, improbat Gruterus. Popma tamen defendit, ex *cap.* VII. n. 3. Cur non & Cat. *cap.* XL. n. 2. XLVII. n. 4. alia loca advocat, ubi *erat* haud injuria, arbitror, expulsum est. adde tamen Cat. *cap.* V. n. 3. & VI. n. 2. Pro *quisquam* Incert. 2. Guelf. 9. & II. habent *quisque* uti Cat. *cap.* XIV. extr. *altius* non comparet in contextu Guelf. 9. & Struviani. Sed Spartian. Geta *cap.* VI. *quod dictum* altius *in pectus Bassiani* descendit. alio sensu Claudian. B. Get. *v.* 601. Altius *haud umquam toto* descendimus *ense In jugulum Scythae*. Porro Seneca I. Controv. Praef. p. 72. *Adeo quaecumque* in animum *ejus semel* descenderant, *in promtu erant*. August. II. Confess. *c.* III. *Nec inde quidquam* descendit in cor *meum, ut facerem illud*.

8. IRA & METU ANXIUS. Ira simul & metu *agebatur*. vide Schefter. ad Curt. III. *cap.* III. n. 2. Justin. III. *cap.* II. *cum eum nunc lineamentorum filiae similitudo, nunc aetas expositionis temporibus congruens* anxium *tenerent*.

EA MODO CUM ANIMO HABERE. Sic Basil. 1. Fabric. 1. Vinar. 2. Academ. Incerti, Struv. a prima manu, Franc. Heuss. Uratisl. 1. 2. Guelf. 2. 4. 9.

parare, atque ea modo animo habere, quibus Hiempsal per dolum
capéretur. Quae ubi tardius procedunt, neque lenitur animus ferox, 9
statuit quovis modo inceptum perficere.

CAP. XII.

PRimo conventu, quem ab regulis factum supra memoravi, pro- 1
pter dissensionem placuerat dividi thesauros, finisque impe-
perii singulis constitui. Itaque tempus ad utramque rem decerni- 2
tur, sed maturius ad pecuniam distribuendam. Reguli interea in
loca

4. 9. & 10. atque amat Noster Praepositionem *cum*, ubi de rebus animi loquitur, quod pluribus exemplis ostendimus ad *cap.* XIII. num. 5. *in otio facinus suum* cum *animo reputans*. Quidam: *in animo habere*, sed isti imi subsellii. Sed Nazar. Palat. 5. & 10. Fabric. 2. Guelf. 1. 5. 6. & 11. nullam Praepositionem immittunt, unde Gronovius & hunc locum advocavit, ut firmaret lectionem Livii XLIV. *cap.* XXV. *Eumenes neque favit victoriae Persei, neque bello eum invadere* animo habuit. Davisius autem, cum istam Gronovii notam nosse potuisset, apud Auctorem B. Hispan. *cap.* XXVI. & Ciacconii codice, quem toties deseruit, & edit. Stephani maluit edere: *Cohortes* in animo habeo *ad vos mittere*; ubi ceteri omnes rectius *animo habeo* expresserunt. sicuti & *animo est* Plautus & Livius dixerunt. vide Gronovium ad hujus XXXI. *cap.* XVIII. ante Gronovium Gruterus hoc loco probaverat *animo habere*.

QUIBUS HIEMPSAL P. D. CAPERETUR. Guelf. 5. & a manu secunda Eccard. a prima Fabric. 2. *quibus modis H. p. d. caperetur*. quod aliquam speciem haberet, si cum Franc. supra omiseris *modo*. iste enim nexus statuetur, qui est apud Terent. Andr. A. V. Sc. 1. *Ubi ea caussa, quamobrem haec faciunt*: & apud Plaut. Epidic. Act. 1. Sc. 1. *v.* 79. *Neque ego nunc quo modo me expeditum ex impedito faciam, Consilium placet*. Nunc vero nihil mutandum.

9. NEQUE LENITUR ANIMUS FEROX. Guelf. 9. 11. & Uratisl. 3. *animus ejus*, ita quidem, ut Guelf. 11. vocem *ferox* negligat. Sic *ira lenitur* apud Ciceronem & Dictyn 1. *cap.* XIX. vide ad Cat. *cap.* XXII. n. 3. *invidiam lenire*. mox *perficeretur* est in Guelf. 6. & in 10. *peragere*. Similem ferociam hominis irati habes apud Herodian. IV. *cap.* IV.

CAP. XII. 1. PRIMO CONVENTU. Guelf. 11. *In primo conventu*. pessime. Cic. II. Cat. *cap.* VI. *quaesivi a Catilina, an nocturno conventu apud M. Laecam fuisset, nec ne*. pro domo *cap.* XXI. *qui* conventu *virorum bonorum verba de salute mea fecerant*. Plura Graevius ad Sueton. Aug. *cap.* XIII.

QUEM AB REGULIS FACTUM CET.) Tres voces, *ab regulis factum*, non leguntur in Eccard. nisi ab correctore. Forte haec omnia: *quem ab r. f. supra memoravi* ab Glossargis invecta sunt. alioquin *conventum facere* etiam Cat. *cap.* XXX. n. 2. dixerat.

PROPTER DISSENSIONEM PLACUERAT. Incert. 2. & Academ. *discessionem*; Struv. Guelf. 4. & Eccard. *discensionem*; Guelf. 3. *desensionem*. Easdem turbas videas infra *cap.* XLI. extr. Eccard. & Guelf. 11. *placuerat illis*. Contra Cat. *cap.* L. n. 3. *quid de his fieri* placeat. *cap.* LI. n. 43. Placet *igitur eos dimitti*.

2. ITAQUE TEMPUS AD UTRAMQUE REM. Fabric. 1. *ita*. is etiam cum plerisque aliis: *ad utramque rem tempus decernitur*; quem ordinem quaedam edd. servant. mox tres membranae: *ad distribuendam pecuniam*. Mallem induci verbum *distribuendam*, cum supra scripserit *dividi*. Sic Cato: *dies pecuniae*, alii alia praecise posuerunt. Notavimus quaedam ad Cat. c. XII. n. 4. & XXVII. extr.

IN LOCA P. T. ALIUS ALIO CONCESSERE. Struv. & Guelf. 11. Praepositionem *in* haud scripsere: quam tamen Latini negligere non solent, uti penes Verbum *succedere*. Plaut. Aul. A. IV. Sc. V. extr. *Tantisper hic ego* ad *januam* concessero. Curt. V. *cap.* III. n. 11. *magna pars in arcem* concessit. Sic Cicero, Terentius, Livius. adde infra *cap.* XVIII. extr. Male ergo Fabr. 1. & Vinar. 2. *alius alio* cessere: etiamsi Justinus XXXIII. *cap.* II. n. 7. *cum in ditionem Romanorum* cessisset, *libera facta est*. Guelf. 5. *alii alio*. vide ad Cat. *cap.* VI. num. 2. Sed Academ. & Heuss. scripserant primum *aliis alio*; forte pro

3 loca propinqua thesauris alius alio concessere. Sed Hiempsal in oppido Thirmida forte ejus domo utebatur, qui proxumus lictor Jugurthae, carus acceptusque semper fuerat. quem ille casu ministrum oblatum promissis onerat, uti tamquam suam visens domum

alis alio. de quo ad Cat. *cap.* LX. nu.6. Certe si Sallustius alicubi *alis*, pro *alius* dixit, quod volunt Grammatici veteres: melius hoc loco, quam eo revocaveris. Eccard. denique: *alius* in *alio consensere*. haesit illi *in loca*. est autem Prolepsis quaedam, ut apud Liv. XLIV. *c.* XXXIII. *Jussit* in littore, alios alibi *modicis intervallis fodere*. Noster infra *c.* XLIX. num.4. *postremo pro cujusque ingenio, pollicendo, minitando, obtestando*, alium alio modo, *excitare*. *c.* LXVI. nu.3. *Centuriones tribunosque militares & ipsum praefectum oppidi L. Turpilium Silanum* alius alium *domos suas invitant*. Confer. Cat. *cap.* LII. num.1.

3. IN OPPIDO THIRMIDA. Guelf. 12. *Sed Hiempsal secessit in oppido Tirmida*; Franc. *concessit* immittit. Inde remansit in Remens. 1. & Incert. 1. *Tirmidam*. Sed male haec ad verbum *concessere* referuntur: cum alterum Historicorum more, & maxime Sallustii propugnetur. de quo ad *cap.* C. extr. *Tirmida* est in Codd. junioris aevi; meliores *Thirmida*. Uratisl. 3. *Turmida*; Basil. 1. *Tarmida* Senat. 2. *Tarunda*. forte *Tanuda*, ut oppidum sit ejusdem nominis, cujus quidam in Africa fluvius apud Plinium, Ptolemaeum & Melam.

FORTE EJUS DOMO UTEBATUR. Sic MSS. non ut edd. quaedam, *ejus utebatur domo*. Heuss. *domum utebatur*. Cato apud Gellium XIII. *c.* XXII. *Si quid est*, quod utar, *utor*: *si non est, egeo*. Suum *cuique per me* uti *atque frui licet*. Terent. Heaut. A.1.Sc.1. *v.*81. *quod illa aetas magis ad* haec utenda *idonea est*.

PROXUMUS LICTOR JUGURTHAE. Proximus lictor est in serie incedentium lictorum ultimus & proxime praecedens regem vel magistratum. vide Lips. 1. Elect. *cap.* XXIII. idemque, alio respectu, *primus lictor* dicitur, quem male Colerus distinguit, nec satis probe de illo Fr. Robortellus II. Annot. *c.* XX. An vero etiam in Numidia *lictores* eo more, quo apud Romanos? apud Numantiam Jugurtha didicisse poterat. an more Romano tantum loquitur? Eo pacto *praetorium*, *dictaturam*, *aediles* de aliis gentibus memorant. vide Berneccer. ad Justin. XIX. *c.* I. num.7. item *principia castrorum* de Macedonibus Id. XI. *c.* VI. num.6. adde Bongars. ad XXXI. *cap.* II. num. 6. Tali ratione C. Nepos Pausania *cap.* I. dictione *viritim legere*, tantum pro studiose deligere; & Conon. *c.* IV. *hostem judicare*, quod sollemne Romanis, etsi & Graeci πολέμιον ποιεῖν, utitur. Apud Nostrum Cat. *c.* LVI. nu.2. *voluntariorum & sociorum*, atque *c.* LIX. nu.3. *evocatorum* nomina de exercitu Catilinae ita usurpantur. *Lictorem* Samnitibus etiam tribuit Livius. adde Gronov. ad Tacit. 1. Ann. *c.* XXXV. Dictys II. *cap.* XXXIII. *Agamemnon* lictoribus, *uti Hippodamia ab Achille abstraheretur*, *imperat*. Hi sunt apud Homerum praecones & fidi ministri. Idem *cap.* XLIX. *adferre hostiam* lictores *jubet*. Igitur familiarem ministrum hic *proximus lictor* notabit: quia hujus apud Romanos familiarius erat ministerium.

CARUS ACCEPTUSQUE EI SEMPER F. Fabric. 2. & Guelf. 5. *erat ei semper*; Vinar. 2. *semper ei fuerat*. Sed Guelf. 3. *carus acceptusque erat semper*. Unde recte quidem abigemus Pronomen: sed *fuerat* tenebimus. vide Cat. *c.* XLVIII. num.4. & LIV. extr. Nisi malueris: *qui proximus lictor Jugurthae fuerat, carus semper acceptusque*. vide Cat. *c.* XXI. n.1. Struv. *acceptusque carus ei f. f.*

PROMISSIS ONERAT. Eccard. *honeraverat*. *Promissis onerare*, est multa & magna promittere. Livius XXIV. *c.* XIII. *Annibal collaudatos eos*, oneratosque *ingentibus* promissis, *domum ad coepta maturanda redire jubet*: *se in tempore adfuturum esse*. Idem XXIX. *c.* XXXII. praemiorumque *ingentium* spe oneratus, *si caput Masinissae retulisset*. Sic ille saepe. vide Drackenborch. ad Sil. III. *v.*15. Plautus Mil. A.III. Sc.III. *v.*29. *sed dic mihi, ecquid hic te* oneravit praeceptis. ille etiam Sticho Act.IV. Sc. I. *vers.* 27. *Nosmet potius* oneremus *vicissatim voluptatibus*. *impellitque* libenter expellerem, quod ab Glossatore est intrusum, qui ex dictis *promissis onerat* illud non poterat exaudire, ut Cat. *cap.* XL. VI. num. 2. *Nam* laetabatur, *civitatem periculis ereptam*; *porro autem* anxius erat, *quid facto opus esset*. ubi *intellegens* & *dubitans* infarciunt. *cap.* XLVII. num.1. *omnia uti gesta erant* aperit, *se paucis ante diebus socium adscitum*. ubi addunt *docetque*. vide ibi & ad *c.* XXI. nu.3. plura. Tacit. 1. Hist. *cap.* XXV. *postquam vario sermone callidos audacesque cognovit*, pretio & promissis onerat, *data pecunia* ad *pertentandos plurium animos*. Placuit autem corrumpentibus,

mum eat , portarum clavis adulterinas paret : nam verae ad Hiempsalem referebantur . ceterum , ubi res postularet , se ipsum cum
magna manu venturum . Numida mandata brevi confecit : atque, 4
ut doctus erat , noctu Jugurthae milites introducit . Qui post- 5
quam in aedis irrupere , diversi regem quaerere : dormientis alios, alios occursantis interficere : scrutari loca abdita : clausa effringere,

tibus , quod infra Noster *cap.* LXV. num.4. & alibi eo Verbo , sed nullo alio praecedente , utitur.

UTI TAMQUAM SUAM VISENS DOMUM EAT . *Tamquam* non est in Guelf. II. *uti* vero in margine conspicitur Fabric. 2. & Struv. unde adparet , posteriorem hanc particulam *uti* esse inducendam , quod feci Cat. *c.* L. num.2. Porro *visens* Basil. 1. neglexerat primum , adjecit recentior manus . Senat. 2. & Vinar. 2.*domum erat* . Terent. Hecyr. Act. I. Sc. II. *it visere* . Scripsit Sallustius . *Promissis onerat , uti tamquam suam visens domum portarum c. a. paret* .

PORTARUM CLAVES ADULTERINAS PARET . Franc. *oppidi portarum* ; quasi non de domo lictoris intelligi voluerit. Sed Castalioneus posteriorem sententiam amplectitur . *Adulterinus* opponitur *vero* . vide N. Heins. ad Ovid. III. Art. Am. *v.*644. Apulej. Metam. IV. pag. 149. *Thrasileonis caveam Demochari cum* literis *illis* adulterinis *offerimus* . Alani Anticlaudian. I. *v.*279. *Spirat in ore color vivus nec* candor adulter *Turpiter effigiat tanti phantasma decoris* . Cic. III. Offic. *c.* XXIII. *Quaerit etiam si sapiens* adulterinos nummos *acceperit imprudens pro bonis : cum id rescierit , soluturusne sit eos , si cui debeat , pro bonis* . adde Carrion. II. Emendat. *c.* X. Mox Fabric. 2. Guelf. 5. & 7. *nam claves verae ad H. r.* Guelf. 6. *ubi res postulabat* . vide infra *c.* LXIII. num. 1. Eccard. *uti res post* .

CUM MAGNA VENTURUM MANU . Fabriciani , Basil. 1. Franc. Guelf. 3. 5. aliique *: cum magna manu venturum* . Guelf. 6. *cum magna vi* . Wassius vocem *magna* a mala manu esse putat . Sed *cum manu venire* Sallustius haud facile dixerit : etsi Tacitus II. Ann. *cap.* XXV. *missa exemplo* manus , *quae hostem a fronte eliceret* . *ipsum* non est in Fabric. 2. Quidam turpiter augent Crispum . Eccard. & Vinar. 2. *venturum constituit* ; Struv. & Guelf. 10. *venturum promisit* .

4. MANDATA BREVI CONFICIT . Fabric. 1. & Incert. 1. *perficit* . Sed Guelf. 1. *effecit* ; 2. 5. 7. Senat. 1. & Eccard. *confecit* ; Franc. Uratisl. 1. Guelf. 6. & 10. *perfecit* . pars etiam mox *introduxit* , nempe Eccard. Guelf. 4. & 10. ceteri *introducit* . *conficere* non muto, cum Noster alibi *bellum conficere* , sed Cicero saepe *mandata conficere* dixerint . Philipp. IX. *c.* III. mandata *nostra* conficere *cupiens in hac constantia perseveravit* . Sed propter Codd. rescribendum erit : *mandata b.* confecit , *atque ----* introducit . Similia notamus Cat. *c.* LVII. nu. 3. LIX. num.3. & plura Eod. ad *cap.* XII. n. 1. de *mandatis* , quae verbis committuntur , dixi ad Cat. *cap.* XXXII. extr. Sed *facta* etiam *mandamus* . Plautus Merc. A. II. Sc. IV. *v.*125. *Melius est te , quae sunt* mandatae *res tibi , praevortier* . *v.*134. *Sed Lysimacho amico* mandabo . Seneca : *Nec* mandat *ultionem suam , sed ipse ejus exactor animo simul & manu saevit* . vide Gronov. ad Senec. Herc. Fur. *v.*77. *Quid tanta* mandas *odia?*

5. IN AEDES IRRUPERE . Remens. 1. Eccard. Guelf. 5. & 6. *irrumpere* ; Guelf. 4. *rupere* . Remens. 1. sine Praepositione *aedes irrumpere* .

DIVERSI REGEM QUAERERE . *Diversi* est diversa via , alius alibi . vide ad Cat. *c.* II. n. 1. Guelf. 7. *quaerebant* ; 6. omittit vocem *regem* . opportune . Sufficit enim, quod sequitur, *cum interim Hiempsal reperitur* . & hos quidem *regulos* adhuc adpellavit . vide Cat. *c.* XLVI. nu. 5. Inprimis si proxima sensum supplent, amant Verba absoluta . Liv. XL. *c.* XXV. *Aemilius cum & venturos scisset , & educere in aciem potuisset , intra vallum* suos *tenuit* . adde infra *cap.* XCVIII. num.5.

DORMIENTIS ALIOS , ALIOS OCCURS. Ut solet in tali tempore & periculo inopinato . infra *c.* XXI. nu.2. *semisomnos partim , alios arma sumentes fugant funduntque* . Claudian. II. Eutrop. *v.*436. *pereunt alii , dum membra cubili Tarda levant : alii leto junxere soporem* .

CLAUSA EFFRINGERE . Ut *fores effringere* : hinc *effractores* apud ICtos . vide Abram. ad Cic. in Vatin. *c.* V. Guelf. 5. *clusa effringere* . Florus III. *cap.* XX. num.13. *Ibi circa Bruttium angulum* clusi . vide ibi Duckerum . infra *misceri* est in Struv. & Guelf. 10. quae quidem & Cat. *c.* X. nu.1. miscentur ; hic tamen *misceri* non est absurdum : cum saepissime Activa & Passiva

re, ſtrepitu & tumultu omnia miſcere: cum Hiempſal interim reperitur, occultans ſeſe tugurio mulieris ancillae, quo initio pavi-
6 dus & ignarus loci perfugerat. Numidae caput ejus, ut juſſi erant, ad Jugurtham referunt.

CAP.

apud Noſtrum componantur. vide ad Cat. *c.* LI. num. 40.

CUM INTERIM H. REP. Baſil. 1. *cum Hiempſal interim reperitur*. Guelf. 9. *reperiretur*, quomodo Donatus ad Ter. Phorm. A. II. Sc. I.

OCCULTANS SE TUGURIO. Merſeburgenſis & Fabric. 1. *occultans ſeſe*. Guelf. 7. *ſe occultaſſe*. qui veram illam lectionem in exemplari legiſſe videtur: maluit autem interpretari. Namque *occultans ſeſe* eſt *qui ſe occultaverat* & adhuc *occultabat*. Virgilius: *genibuſque* volutans *haerebat*. vide Chariſium III. p. 233. & infra *cap.* LXXIII. num. 3. Vinar. a. Incert. 1. Franc. Uratisl. a. Eccard. Guelf. 3. 7. 9. & 10. *occultans ſe* in *tugurio*. Curt. III. *cap.* VIII. n. 10. *ritu ignobilium ferarum, quae ſtrepitu praetereuntium audito, ſilvarum* latebris *ſe* occuluerunt. & ſic Cicero. adde Cat. *cap.* XIV. nu. 3. & XXVII. n. 6. *Tugurium* Gloſſae *caſam* & καλύβην exponunt. quae eſt in Senat. 1. ita habet: *in ſubterraneo hoſpiciolo*. Feſtus & Iſidorus a *tegendo* deducunt, hicque addit ruſticos dicere *capannam*, quod unum tantum capiat. conſentit Ofilius apud Pompon. leg. 180. de V. S. Noſter infra *c.* XVIII. nu. 5. *alveos navium inverſos pro* tuguriis *habuere*. Vulgo arundine & ſtramentis tecta. Ovidius III. Faſt. *v.* 183. de *tugurio*, ut Solinus *c.* 1. vocat, Romuli.

Quae fuerit noſtri ſi quaeris regia nati,
Adſpice de canna ſtraminibuſque *domum*.

Memorat & Curt. IV. *cap.* VII. num. 20. & V. *cap.* VI. num. 15. Sed hoc *tugurium* domi lictoris fuit, quod apud Romanos *cella*, quae ſervis fere propria. Varro 1. R. R. *cap.* XIII. *Villici proxime januam* cellam *eſſe oportet*. & in talem confugit etiam Vitellius apud Sueton. *cap.* XVI. de quo Tacit. III. Hiſt. *cap.* LXXXV. *feſſuſque miſero errore & pudenda* latebra *ſemet occultans*. Pignor. de Servis p. 279. adde Columell. XII. *cap.* XV. idque Gloſſa Senat. 1. innuere voluit.

MULIERIS ANCILLAE. Guelf. 4. *ancillae mulieris* in invidiam Quinctiliani IX. *cap.* IV. & Servii ad I. Aeneid. *v.* 406. qui *mulieris* quidem *ancillae* recte dici docent, ſed ordine permutato fieri ſupervacua. Sed non perpetuum eſſe, exemplis docuit Cl. Burmannus ad Fabium. Hic tamen nihil mutandum. Tale illud *hoſtis homo* apud Quinctil. IX. *c.* III. *ventus aquilo* Corn. Nep. Milt. *c.* II. *femina vidua* Id. Praefat. nu. 4. in MSS. Noſter Cat. *c.* XXXVIII. n. 1. *homines adoleſcentes*. *c.* LVI. extr. *ſervus fugitivus*. Cicero, Caeſar aliique *mare Oceanum*. Dictys V. *c.* X. *viros legatos*. Rurſus Caeſar I. Gall. *c.* 1. *ſpectant in Septemtriones &* orientem ſolem. Gellius VIII. *c.* XI. Arg. *homines Afri*. de quo bene D. Voſſius ad Caeſar. I. Gall. *c.* XXXI. Eumen. Paneg. IV. *cap.* VII. *continens terra*. Sulpic. Sev. Vit. Mart. *cap.* XIII. *arbor pinus*. Terent. Andr. A. IV. Se. IV. *v.* 16. *mulier meretrix*. Cic. XII. ep. XXII. num. 1. *homo gladiator*. *Ancilla* autem & *Ancillus* veteres dixiſſe, pariter ac *famulus*, *famula*, *famulum* vigentis uſus eſt, ex Feſto cognoſcas p. 28. ubi veteres *anculos* & *anculas* dixiſſe memorat. Hinc *mulier ancilla* proprie non inſolentius eſt, quam *mulier famulans*, aut *aetas ſenecta*, *terra Italia*, ſimilia. Vide Scioppii Parad. Litter. Epiſt. V. *perfugerat* eſt in ſcriptis melioribus. *profugerat* recentiores & novitios quoſdam impreſſos obſedit.

6. NUMIDAE CAPUT EJUS -- REFERUNT. Tum fidei peractae caedis, tum praemii adquirendi cauſſa hic mos capita referendi multis obſervatus. vide Zoſimum I. *cap.* XV. nu. 3. Plura collegit Freinshem. ad Flor. IV. *cap.* IX. nu. 7. ad Curt. VII. *cap.* II. nu. 32. & Gebhard. ad Corn. Nepot. Alcibiad. *c.* X. extr. Hic vero obſerva morem Hiſtoricorum finem tantum actionis narrantium non initium, quod per ſe intelligitur. de qua brevitate diximus quaedam ad Cat. *c.* XXVIII. nu. 3. Sic Eod. *c.* XLV. nu. 2. *Homines militares, ſine tumultu praeſidiis collocatis occulte pontem obſidunt*: neque memoraverat quae praeſidia ſecum eduxerint, neque quando, aut quomodo factum; quod Cicero ſtudioſe perſequitur. Infra *c.* XXXIV. extr. *Ita populus ludibrio habitus ex concione diſcedit*. item *cap.* XXXVIII. nu. 9. LII. nu. 4. XCIV. extr. Baſil. 1. *ut juſſi fuerant*. infra: *ſicuti praeceptum fuerat*; *c.* LIV. *ſicuti juſſi* erant, *in proxumos colles diſcedunt*. ibi nihil movet iſte Baſileenſis. Eſt & haec formula ex Hiſtoricis. Cat. *c.* XXXIX. nu. 6. *ſicuti Catilina praeceperat*. *cap.* XLIX. pr. *ex praecepto Ciceronis*. infra *cap.* LXX. num. 3. *juſſus*. nec ſemper praecepti antea fit mentio. Guelf. 3. *deferunt*. Sed *Re* ex illo *De* factum eſſe, alio loco docuimus: & in Compoſitione ſaepe ejus naturam ſervat. vide ad *cap.* IV. extr.

CAP.

CAP. XIII.

CEterum fama tanti facinoris per omnem Africam brevi di- 1
vulgatur ; Adherbalem omnisque , qui sub imperio Micipsae
fuerant , metus invadit . in duas partis discedunt : plures Adher-
balem sequuntur , sed illum alterum bello meliores . Igitur Jugur- 2
tha quam maxumas potest copias armat : urbis partim vi, alias vo-
lunta-

CAP. XIII. 1. BREVI DIVULGATUR. Non modo Guelf. 7. & 11. quod genus Codd. permultis locis addere , & *tempore* inprimis immittere solet ; sed etiam Basil. 1. *brevi tempore.* alibi tamen *brevi* absolute. vide Cat. *c.* XLIV. n. a. Sed ibid. *cap.* LVI. n. a. *ac* brevi spatio *legiones numero hominum expleverat*. Fabric. 1. Gu. 1. 4. 6. *divulgabatur*; 3. *devulgabatur* ; Fabric. 2. *devulgatur* ; Remens. 1. *divulgatum est*. Sed Guelf. 6. & Uratisl. 3. *brevi* plane omittunt . Hic etiam mox : *& qui sub imperio M. f.* neglecto illo *omnis*.

QUI SUB MICIPSAE IMPERIO FUERANT. Sic editiones . Omnes scripti , quomodo expressimus . Struv. *qui sub imperio fuerant Micipsae* ; Guelf. 10. *sub imp. Mic. qui fuerant* . Fabric. 1. *timor invadit*.

IN DUAS PARTES DISCEDUNT NUMIDAE. Postremum vocabulum vacat in Guelf. 10. & post *discedunt* distinguit 5. & Fabric. 2. habentque *discedunt . Numidae plures Adh.* cet. ut videas ex vetusta Glossa irrepsisse . Namque *qui sub imperio Micipsae fuerant* , sunt *Numidae* : nec id iterum erat inculcandum. Guelf. 3. *dividuntur Numidae*.

PLURES ADHERBALEM SEQUUNTUR . Guelf. 6. *pluresque* . Basil. 1. Fabric. 1. Struv. Eccard. Uratisl. 3. Guelf. a. 6. & 9. *Adherbalem* secuntur : quam scripturam etiam alibi adnotavimus , sed non ex libris tantae auctoritatis . In Historia Miscella saepe *obsicium*, *obsicii*, pro *obsequium*, *obsequii* ; & *secutus* , ut *locutus*, ipsi Lapides tuentur. Nec multum adversatur Priscianus 1. pag. 543. Contra usum tamen communem *secuntur* non revocaverim.

SED ILLUM ALTERUM BELLO MELIORES . Guelf. 3. *illum alium*. imperite . infra *c.* XVI. nu. 5. de divisione Numidiae inter Adherbalem & Jugurtham : illam alteram *Adherbal possedit* . Guelf. 6. & 10. *meliores in bello*. & hoc falso . Livius III. *cap.* II. extr. *Aequos* populationibus incursionibusque meliores *esse* . Idem XXV. *cap.* XVIII. *conscendamus equos , summotisque aliis , uter* bello melior *sit* , *decernamus* . XXXVIII. *cap.* XV. *Colunt Pisidae* , *longe* optimi bello *regionis ejus* . Lucillius : *Calvus Palatinus , vir nobilis ac* bonus bello. Virg. XI. Aen. *v.* 338. *Largus opum & lingua melior ; sed frigida bello dextera*. Sic ille saepius . supra *c.* VII. n. 5. *& bello strenuus erat* , *&* bonus consilio. Prudent. Cathem. Hymn. IV. *v.* 60. *bonus agresti arte* . Tacit. 1. Ann. *c.* III. *Agrippam ignobilem loco* , *&* bonum militia, *geminatis consulatibus extulit* . Vides sextum Casum esse *bello* . Alii tamen etiam secundum Casum adjungunt *furandi melior*, quos sequioris aetatis esse, putat R. Bentlej. ad Horat. 1. Epist. X. *v.* 34. *pugna melior* . Sed Pomp. Mela III. *cap.* II. *Unum ex iis , quae praecipiunt , in vulgus effluxit , videlicet ut forent* ad bella meliores , *aeternas esse animas , vitamque alteram ad manes*. quem si sequeris *bello* tertius seu termini Casus esse posset, ut Papin. Stat. IV. Silv. III. *v.* 134. *Hic* paci bonus, *hic timendus armis*, *Natura melior potentiorque* . Sed istud paullo aliter dicitur, & habemus hujus generis infra *c.* XVII. n. 5. Contra pro sexto Casu Thucyd. IV. ἀγαθὸς τὰ πολέμια : Aelius XII. Var. Hist. *cap.* XXXII. ἀγαθὸς δὲ ἀρετῆς.

2. QUAM MAX. POTEST COPIAS ARMAT . Franc. omiserat *potest* . Sed vide ad Cat. *cap.* IV. num. 3. Remens. 1. Incert. 1. Struv. Guelf. 12. *copias parat* . Guelf. 5. *copias parat , armat* . Sed recte *armat*. Tacit. 1. Hist. *cap.* XL. *Othoni tamen* armari *plebem nunciabatur*. Florus III. *c.* XXII. *tandem Hispaniam* armavit. Cicero : *exercitum cogere* , *armare* . Sed Crispus saepe ex eo, quod sequitur, id, quod praecedit, vult intelligi . C. Nep. Annib. *c.* X. *neque aliud quidquam egit*, *quam* regem armavit *& exercitum adversus Romanos*. h. e. sollicitavit & exercitum coegit & armavit . Senat. a. *quam magnas potest*.

PARTIM VI, ALIAS VOLUNTATE. Latini eleganter etiam diversa , quae vocant , Subjecta eodem Casu efferunt . *Vi* nempe sua ; *voluntate* eorum , quos oppugnatum venerat . Livius XXI. *cap.* LVIII. *eam quoque gentem , sicut Gallos Ligu-*

luntate imperio suo adjungit : omni Numidiae imperare parat .
3 Adherbal , tamen etsi Romam legatos miserat , qui Senatum do-
cerent de caede fratris & fortunis suis ; tamen fretus multitudine
4 militum , parabat armis contendere . Sed ubi res ad certamen ve-
nit , victus ex praelio profugit in provinciam , ac deinde Romam
con-

Liguresque , *aut* vi , *aut* voluntate *adjuncturus*. Idem Epit. XLIX. *totam Macedoniam aut* voluntate *incolentium* , *aut* armis *occupavit* . Plautus Mostell. A. I. Sc. III. *v.* 39. *Moneo ego te : te deseret ille* aetate & satietate, i.e. aut propter aetatem tuam , aut suam satietatem . Tale quid Cat. *cap.* XXXIX. nu. 6. *aut* per se , *aut* per alios *sollicitabat* . infra *c.* XVIII. n. 12. *finitimos* armis , *aut* metu *sub imperium suum coegere* . *cap.* LXXXIX. nu. a. *oppida castellaque partim* vi , *alia* metu , *aut praemia ostentando avertere ab hostibus* .

Omni Numioiae imperare p. Guelf. 4. *Numidae* , sicut alii infra nu. 5. sed 10. *tott Numidiae* . adeo ignotum illi fuit Caesaris 1. Gall. princ. *omnis Gallia* , Taciti Germ. pr. *omnis Germania* , Nostri infra *cap.* CXIV. num. a. *quo metu* Italia omnis *contremuerat* . vide & Scaliger. ad Auson. Idyll. XI. *v.* 4. Sic Cicero Somn. Scip. *cap.* VI. Omnis *enim terra* , *quae colitur a vobis --- parva quaedam insula est* . Id. pro M. Marcello *cap.* I. *de* omni *republica* . Hieronym. Epist. CIV. *asterisco & obelo* opus omne *distinguens* . Sequior aetas & hic , & in aliis *totus* maluit pro *omni* . Paullinus in fun. Ambros. *Erat exsequiarum turba innumerabilis* , totius *dignitatis* , totiusque *sexus* , omnium *paene aetatum* . Sidonius IX. epist. XIV. *Nam* plerique *laudabunt facundiam tuam* , plurimi *ingenium* , toti *pudorem* . Senat. 2. *imperitare* .

3. Tametsi Romam legatos miserat . Guelf. 1. *miserit* . Eccardianus omnibus litteris : *tamen etsi* . & sic unus Wassii. plura vide ad Cat. *cap.* XXI. nu. 1. Ibid. *c.* XXXI. nu. 4. tamen etsi *praesidia parabantur* . XLVIII. nu. 5. tamen etsi *verum existumabant* . ibique & aliis locis iterum excipit *tamen* . Coelius ep. 1. n. 2. *tametsi tu scio quam sis curiosus* --- tamen *in hoc te deprecor* . Neque aliter Cicero , Livius aliique . de *tamen etsi* notavit etiam Weitzius ad Terent. Andr. A. V. Sc. II. p. 115. ubi Guilielm. 1. Verisim. *c.* XIV. Schopp. Susp. Lect. II. *c.* XIII. aliosque citat : item Baluzius Not. ad Lupum pag. 478. Neque iteratio τῦ *tamen* insolens erit , cum consideraveris Livium *ut* ; Nostrum aliosque Pronomina iterare. Denique *atque etiam* . *equidem ego* , *etiam nunc* vulgo dicuntur ; neque aliquis mussat .

Docerent oe caeoe fratris . Uratisl. 1. Senat. a. & Heuss. *de nece fratris* ; uti tollerent, credo , amphibologiam , quam hic sine vitio admittas . Tales sunt apud Terent. Andr. Act. III. Sc. III. A. V. Sc. III. ubi notavit Donatus . sed passim praeterea . *docere de re* , ut alibi *indicare de* , *dissimulare de* , *interrogare* , *confirmare de re* . vide ad Cat. *c.* XLVII. n. 1. ad Cic. VI. epist. VI. num. 3.

Parabat armis contenoere . Sic Codd. Gudius conjecerat : *properabat armis contendere* . forsitan , quia num. 2. dixerat *imperare parat* . sed leviculum illud . vide ad Cat. *c.* XXIII. num. 3. Immo , si quid novare volueris , lege : *fretus multitudine militum armis contendere* . neque tamen haec , aut alia medicina necessaria .

4. Ubi res ao certam. venit . Scripti recentiores : *ubi rex ad certamen venit* . sed vide infra *c.* LVIII. nu. 4. ceterum *s* & *x* in MSS. haud raro permutantur. Commodianus Instruct. XXXV. *Xanta Dei lex est* pro *Sancta* . Paullin. Vit. Mart. 1. *v.* 24. *Haec* vis *bissenis cum molire-tur in annis* . Sic erat in vet. cod. Recte Juretus : *Haec vix* cet. Sic supra *juxta* , pro *justa* , *Maxinissa* , pro *Masinissa* , infra *c.* XVIII. n. 2. *nos* pro *nox* . alia plura adnotavimus . Guelf. 1a. *venit* exhibet in margine .

Victus ex praelio profugit in prov . Gruterus maluit *victus praelio* , & Wassius importune vulgatam defendit . Non jungenda sunt *victus ex praelio* , sed *ex praelio profugit* . Notat autem Adherbalem non modo praelio excessisse ; sed praelio facto non arcem , aut castellum petiisse , verum statim in provinciam Romanam profugisse . Unde neque abesse possunt voces *ex praelio* , quas omnes nostri Codd. agnoscunt . Solus Guelf. 11. sine praepositione *praelio* : at is non est tanti . neque , si plures cum illo facerent eleganti illi & praegnanti sensui deberent obsicere . Vinar. 2. Heuss. Uratisl. 2. Guelf. 4. Senat. a. *fugit* .

In provinciam . Romanorum in Africa. infra *c.* XXV. nu. 5. *quam ocissume ad* provinciam *accedat* . *cap.* XXXIX. num. 4. *nam omnis exercitus* , *uti convenerat* , *Numidia deductus* in provincia *hiemabat* . descripsit illam optime infra *c.* XIX. nu. 7.

contendit. Tum Jugurtha, patratis consiliis, in otio facinus suum cum animo reputans, timere populum Romanum, neque advorsus iram ejus usquam, nisi in avaritia nobilitatis & pecunia sua, spem habe-

n.7. Vellej. Pat. II. c.XXXVIII. *Primus Africam Regulus, nono ferme anno primi belli Punici, trajecit: sed post* CV. *annos P. Scipio Aemilianus, eruta Carthagine, abhinc annos* CLXXV. *Africam in formulam redegit provinciae.* Africa nempe illa Carthaginiensium, quam his devictis Romani, pro more, provinciam fecerunt. vide Cellar. IV. c. IV. p. 133. adde Sigonium & Robortellum. &, si lubet, notam ad Cic. I. epist. III. n. 2. Davisium ad Caesar. I. Gall. c. I. Guelf. II. omisit *in provinciam*.

AC DEINDE ROMAM CONTENDIT. Rivius ex vetustis *dehinc*: atque hae quidem particulae saepissime permutantur. meliores tamen nostri *deinde*; duo tantum modo Guelferbytani *dehinc.* vide Cat. c. III. n. 2. hoc quidem cum *de loco* quodam abitus notatur, proprie magis hic scriberetur; sed nec *inde*, *deinde* ita inusitatum.

5. PATRATIS CONSILIIS. Incert. 2. Senat. I. a prima manu, Guelf. 1. 3. 4. 5. 6. 9. 10. 11. *paratis consiliis.* Cat. *cap.* XVIII. n. 8. *pessimum facinus patratum foret.* ibi MSS. itidem *paratis*, & aliis locis. Rivius in quibusdam invenit *peractis*: quod se quidem nobis non obtulit. Apud Florum tamen II. c. XV. *patratum*, *paratum*, *peractum* similiter confunduntur. consulas ibi Dukerum.

POSTQUAM OMNI NUMIDIA POTIEBATUR. Turpissima Glossa, quae dudum ad Gemonias trahi debuerat. quae enim Jugurthae consilia alia fuerunt, quam ut omni Numidia potiretur? vide num. 2. ibidem dixerat *omni Numidiae*: atque id scrupulum injicere alibi solet. Vide tamen, quam speciem huic panno induant & ipse Sallustius supra c. VII. num. 1. infra c. XVI. num. 5. XXV. num. 10. XXXVII. num. 4. & Codd. nostri Incert. 2. *omni Numidiae*: atque sic Acad. a prima manu. Struv. *omni Numida*; Basil. 1. primum *omni Numidae*, sed emendatum statim *omnis Numidiae*: quomodo olim Guelf. 6. & Fabric. 1. quod litura probat; certe in Guelf. nunc etiam restat: *omni Numidiae.* quod indicat ex n. 2. hanc Glossam desumtam esse: etsi *omnis Numidiae potiebatur* ex consuetudine Sallustii dictum sit. vide ad *cap.* XXV. n. 10. Poterat Spartian. Adrian. c. XXIV. *Qua re prodita, successore accepto, dignitate privatus est*, & alii ad Cat. c. XIII. extr. producti. Poterat etiam ipse Sallustius alibi Casus Auferendi absolutos, & diversam sententiam simul per *Ubi*, aut *Postquam* adjicere: alibi quasdam necessarias Explanationes addere. Sed hoc loco talia ipsa res plane non admittit. Nam verba *patratis consiliis* non sunt obscura, & tamen Explanatio eadem dicit, (quod contra *cap.* 7. num. 2.) neque aliquid sententiae addit, quae Crispus alibi studiose observat.

IN OTIO. Aptum istud cogitationibus, & surgunt illae, ubi libidines deferbuerunt. Tacit. XIV. Ann. c. X. *Sed a Caesare, perfecto demum scelere, magnitudo ejus intellecta est*: ibi Lipsius & I. Polit. c. V. Berneccer. ad Justin. XII. c. XI. n. 5.

CUM ANIMO REPUTANS. Guelf. 4. *cum animo putans.* Ennius apud Nonium: *Ibi quid agas, secum cogitat, parat*, putat. Sed alterum verum, & ab alia manu in eo codice repositum. Guelf. 6. & 11. omittunt *cum*. in aliis pro eo *in*. utrique male. Noster infra c. LXX. extr. *proinde* reputaret cum animo *suo*, *praemia an cruciatum mallet.* & sic *cap.* LXXXV. n. 10. Cicer. post Red. in Sen. c. XII. extr. *multa* mecum *ipse* reputavi. Lactant. IV. ineunt. *Cogitanti mihi & cum animo meo reputanti.* Sulpic. Sev. Dial. I. c. I. *Somnium meum ipse* mecum reputans. Dictys II. c. XXII. *Per deos immortales*, reputate cum *animis vestris.* Boetius I. Prosa I. *tacitus* mecum *ipse reputans.* Sic Terent. Adelph. A. III. Sc. IV. v. 55. *Cum animo cogitare.* Heaut. A. II. Sc. IV. v. 5. Mecum *in animo considero.* Plaut. Most. A. III. Sc. II. v. 13. *Ego cogito* cum *meo* animo. Milit. A. IV. Sc. VIII. v. 65. *cum egomet* mecum *cogito.* Cicero pro Murena c. XXV. vobiscum *recordamini.* I. Offic. c. XXXII. secum *dubitare.* adde Nostr. Cat. c. XXXII. n. I. infra c. XCIII. num. I. Donat. ad Terent. Eunuch. A. II. Sc. III.

USQUAM, NISI IN AVARITIA. Uratisl. 1. *nusquam*, Graecorum modo, multorumque Latinorum, qui duas negationes, pro una ponunt. vide Achill. Stat. ad Tibull. IV. eleg. VII. Brockus. ad Eumd. IV. eleg. I. v. 127. Popmam II. de Usu A. L. c. IX. Muncker. ad Hygin. Astron. IV. c. XIV. Scottum ad Corn. Nep. Attic. c. XI. n. 5. Scheffer. ad Ei. Agesil. c. VII. n. 3. Graev. ad Cicer. III. Att. ep. VII. illi nempe *neque nullus*, *nihil nunquam*, & similia; pro *neque ullus*, *nihil umquam* monstrabunt. adde infra c. LXXXIV. num. 2. Praepositionem *in* haud reperio in Guelferb. 4. Et *considere* quidem cum

6 habere. Itaque paucis diebus cum auro & argento multo Romam
mittit, quis praecepit, uti primum veteres amicos muneribus ex-
pleant: deinde novos adquirant: postremo quaecumque possint lar-
7 giundo parare, ne cunctentur. Sed ubi Romam legati venere,

& , ex

sexto Casu absolute construunt. Caesar I. Gall. *c.* LVIII. Celeritate *navium & scientia gubernatorum* confisi. & sic alibi saepe. at *spem qua re habere* forte duriusculum erit: non tamen minus Latinum. Guelf. 9. *suam spem habere*.

6. ITAQUE PAUCIS DIEBUS. Uratisl. 3. Guelf. 4. & 11. *post paucis diebus*; Remens. 1. Incert. 1. Guelf. 1. 9. & 10. *paucis diebus post*. Sic corruperant supra *c.* XI. n. 2. *Micipsa* paucis diebus *moritur*. infra *c.* LXIV. n. 5. paucis diebus *Jugurtham in catenis habiturum*. *c.* XXXV. extr. *& ipse* paucis diebus *profectus est*. Cic. II. epist. VII. n. 6. paucis diebus *eram missurus domesticos tabellarios*. ubi adde notam. pro Cluentio: *Asinius autem brevi illo tempore occiditur & venenum* diebus paucis *deprehenditur*. Livius XXX. *cap.* XXI. *Dedisse tandem id deos* sexto decimo *demum* anno. ubi olim similiter intruserant *post*. adi Gronovium ibidem. Mox omnes nostri: *cum auro & argento multo*: nisi quod Heuss. & Senat. a. omiserit *multo*.

ROMAM LEGATOS MITTIT. Hoc ordine Palatini & nostri Codd. Sed Struv. non habuit ab initio vocem *legatos*. atque id eleganter: maxime cum ea vox n. 7. recurrat. Cat. *c.* XXXII. extr. C. *Manlius ex suo numero ad Marcium Regem* mittit, *cum mandatis hujuscemodi*. ubi plura. Guelf. 6. *misit*.

QUEIS PRAECIPIT. Basil. 1. Fabriciani, Vinar. a. Senatorii, Acad. Incerti, Heuss. Struv. Uratisl. 1. & 3. Eccard. Guelf. 1. 2. 4. 5. 6. 7. 10. & 11. *quis*. & hoc modo scripsit Sallustius. vide infra ad *cap.* LXXX. num. 4. Porro Fabriciani, Vinar. 2. Incert. 1. Uratisl. 1. Struv. Franc. Heuss. Guelf. 4. 6. 7. & 12. *praecepit*. mutarunt propter *mittit*. Sed Noster Cat. *c.* LVII. num. 3. *castra propere* movet, *ac sub ipsis radicibus montium* consedit. adde supra *cap.* XII. num. 4.

UTI PRIMUM V. A. MUNERIBUS EXPLEANT. Incert. 1. Senat. 1. Fabric. a. Guelf. 1. 2. 5. & 9. *primum uti*. sed Guelf. 7. negligit *primum*, fortassis optime. Uratisl. 1. *muneribus explicant*: lapsu ridendo. Cic. II. Phil. *c.* XX. *ibi te cum & illius* largitionibus *& tuis rapinis* explevisses (*si hoc est* explere, *quod statim effundas*) *advolasti egens ad tribunatum*. Dictys V. *c.* XVI. *ibique singulos quam maximis* donis replet. Justin. IX. *c.* II. n. 7. *nullas sibi* opes *esse*, *quibus tantum regem* expleat; *& turpius putare*, *parvo defungi*, *quam totum abnuere*. Noster Cat. *c.* LI. n. 34. & infra *c.* XX. n. 1.

DEINDE NOVOS ADQUIRANT. Gisanius ad Lucret. pag. 307. legit *novos anquirant*: atque id verbi restituerat C. Langius Cat. *c.* XLII. n. 2. Saepe Victorius, Lambinus, Fabricius revocarunt in Cicerone. tentavit etiam aliquid Godelaevejus ad Liv. pag. 76. Elmenhorstius & Stewechius ad Apulejum, alii alibi. Certe ex venerando codice Florentino restituit Jac. Gronovius Tacito XIV. Ann. XXII. *quisnam deligeretur*, anquirebant. & ex eodem jam olim Picbena XII. Ann. *c.* VI. *nec diu* anquirendum. Sed ibi sententia poscit; hic vero *adquirere* non debet vexari: sicuti *parare amicos c.* XI. nemo vexat. Nec Codd. nostri juvant, qui neque *inquirant*, neque *requirant*, in quae tamen vulgo mutatum est, exhibent. Guelf. 5. *aquirant*. a. 3. 4. 7. Eccard. Fabric. 1. Basil. 1. Vinar. 2. Struv. Remenses, Heuss. & Uratisl. 1. *adquirant*. ceteri *acquirant*.

QUEMCUMQUE POSSINT LARGI. PAR. Sic edd. inde ab Aldina omnes. mira profecto socordia. Ast Fabriciani, Uratislavienses, Basil. 1. Vin. a. Remens. 1. Incert. 2. Struv. Heuss. Eccard. Senat. uterque. Guelf. 2. 5. & 9. *quaecumque*. neque aliter edd. Pomp. Laeti. Nimirum *omnia*, quae idonea essent, pararent. Sic alibi *parare multa*, *moliri*, cetera. Similis fere locus Livii I. *c.* LIII. *vetant mirari*, *si qualis in cives*, *qualis in socios*, *talis ad ultimum in liberos esset*. *in seipsum postremo saeviturum*, *si alia desint*. ibi Vir incomparabilis: *Forte*, *alii*. Neutra autem, ut vocant, universalitatem quamdam denotant. gustum dedi ad ea Cic. IV. epist. IV. n. 6. *nec id victoris vitio*, *quo* nihil moderatius; *sed victoriae*. Horat. I. Sat. VI. *v.* 1. *Lydorum quidquid*. Id. I. Od. XXXIV. *Et insigne attenuat Deus* Obscura *promens*. & haec quidem infinita. *res* itaque *hominesque* pretio adquirere jubet. Tamen Incert. 1. *quoscumque*; Franc. contra *quodcumque*. Fabric. 1. Heuss. & Uratisl. 2. *possent*. Guelf. 10. *non*; 11. *nec cunctentur*.

7. ET, EX PRAECEPTO REGIS, HOSPITIBUS. Guelf. 5. *hospitibus regi*. Ceteri recte. Cat. *cap.* XLIV. princ. *ex praecepto Ciceronis*. de *hospitibus* dixi ad Cat. *c.* LXI. n. 8.

IN

&, ex praecepto regis, hospitibus aliisque, quorum ea tempestate
auctoritas pollebat, magna misere; tanta commutatio incessit, uti
ex maxuma invidia in gratiam & favorem nobilitatis Jugurtha ve-
niret. quorum pars spe, alii praemio inducti, singulos ex Senatu am- 8
biundo, nitebantur, ne gravius in eum consuleretur. Igitur, legati 9
ubi satis confidunt, die constituto, Senatus utrisque datur. Tum
Adherbalem hoc modo locutum accepimus.

CAP. XIV.

Patres conscripti. Micipsa pater meus moriens praecipit, uti regnum 1
Numidiae tantummodo procuratione existumarem meum; ceterum jus

IN SENATU AUCTORITAS POLLEBAT. Fabric. 2. Uratisl. 1. cum aliis tribus: *auctoritas in senatu.* invisae sunt duae voces *in senatu*, quae mox bis iterantur. infra *c.* XXV. n. 6. *ille ubi accepit, homines claros, quorum* auctoritatem Romae pollere *audiverat, contra inceptum suum venisse.*

MAGNA MUNERA MISERE. Dixerat n. 6. *muneribus expleant.* opportune igitur Guelf. 4. hoc vocabulum inducere jubet. Diximus ad Cat. *cap.* LII. nu. 4. item supra *cap.* V. n. 4. *cap.* X. n. 2. Simile mendum sustulit Salmasius in Spartian. Adrian. *c.* XVII. *Cum a Pharasmane ipse quoque* ingentia *accepisset.* ibi antea legebatur *ingentia dona*. Guelf. 6. habet *munerae.* forte ut indicaret varietatem lectionis *munera* & *munere*. nam & hoc latine dicitur, ut apud Hygin. Astron. II. *c.* XXXV. *quam Procris Cephali uxor laborantem dicitur sanasse, & pro eo beneficio canem* munere *accepisse*. Sed melius est hanc vocem expungere.

EX MAXUMA INVIDIA IN GRATIAM. Venetiis eusi: *ex maxuma invidia & malivolentia.* scilicet, quia sequitur *in gratiam & favorem.* Sed vide ad Cat. *cap.* V. extr. Plaut. Stich. Act. III. Sc. I. *vers.* 8. *Cumque eo reveni* ex *inimicitia* in *gratiam*. Remens. 1. *in gloriam.*

8. QUORUM PARS SPE. *Nobilitas – quorum*, uti mox *c.* XIV. n. 6. familia *nostra* – quorum *progeniem*. ubi vide.

. SINGULOS AMBIUNDO. Sic Fabric. 1. Basil. 1. & vetustissimi quique. alii *ambiendo*; Guelf. 4. *ambeundo*. Servius ad IV. Aeneid. *rogando* interpretatur. Terent. Andr. Act. II. Sc. II. *v.* 36. *Nisi senis amicos oras*, ambis. adde *cap.* XIV. num. 20. Incert. 1. & Guelf. 5. *singulos in Senatu*.

NE GRAVIUS IN EUM CONSULERETUR. Guelf. 9. *gravins*; Vinar. 2. *consulerentur*. Justin. II. *c.* XV. num. 8. *Legatos vinciant, pignusque teneant, ne in se* gravius consulatur. Id. I. *cap.* VII. n. 10. *si quid in Croesum* crudelius consuluisset.

9. UBI LEGATI SATIS CONF. Guelf. 7. *ut*; sed Fabric. 1. *legati ubi satis confidunt.* vide infra *c.* CII. n. 3.

SENATUS UTRISQUE DATUR. Admittuntur in senatum, ut, quae vellent, exponant. Corn. Nepos Annib. *c.* VII. num. 6. *priusquam bis* senatus daretur. Livius XXI. *c.* XII. extr. Senatus *Alorco* datus est, *cujus talis oratio fuit*. Id. XXII. *c.* LIX. princ. *Legatis captivorum* senatus *ab dictatore* datus est. XXIII. *cap.* XI. *is cum ei* senatus datus esset, *res gestas in Italia a fratre exponit*. adde Brisson. II. Form. pagina 242. 243. Mox particula *Tum* deficit Senat. 2.

CAP. XIV. 1. MORIENS MIHI PRAECEPIT. *Moriens*, pro jam jam morituro. A. Victor Vir. Illustr. *cap.* XLIX. extr. moriens *ab uxore petiit, ne corpus suum Romam referretur*. Justin. XI. *c.* XV. n. 10. *Alexandro referre se, quam solam* moriens *potest, gratiam*. Capitolin. Marco *cap.* XIV. *aliis etiam gentibus, nisi reciperentur, bellum* inferentibus. Jul. Obsequens de Prod. *cap.* LXXVI. *in provincia Postumius consul* proficiscens *cum immolaret*. Seneca Suasor. VII. pag. 54. Ignoscentem *tibi illum putat, qui ingenio tuo irascitur?* ubi viri docti alius *ignoscere*, *ignosciturum* alius substituunt. Porro Senat. 2. Eccard. Franc. Heuss. Guelf. 6. *praecepit mihi*. Immo expunge Pronomen, si vis Sallustium legere. vide ad Catilin. *c.* XXXV. num. 1. Vellem fere & *meus*. Sic apud Hieronym.

jus & imperium penes vos esse: simul eniterer domi militiaeque quam maxumo usui esse populo Romano. vos mihi cognatorum, vos in adfinium locum ducerem: si ea fecissem, in vestra amicitia exercitum, di-
2 *vitias, munimenta regni habere. Quae cum (praecepta parentis mei) agitarem; Jugurtha, homo omnium, quos terra sustinet, sceleratissumus,*

ronym. Quaest. I. ad Heldib. ediderunt: *& imitemur* patrem nostrum, *qui solem suum oriri facit super bonos & malos*, & pluit super justos & injustos. Sed in egregio MS. neque postrema verba *& pluit* &c. neque illud *nostrum* legitur.

REGNI NUMIDIAE T. PROCURATIONEM. Guelf. 10. *regno Numidiae*; 6. 9. & Eccard. *regnum Numidiae*. praeterea Guelf. 6. *procurationem*. utramque, pro more suo laudabili, extremitatem adnotavit. Scribere itaque ille voluit: *Regnum Numidiae tantummodo procuratione existumare meum. procuratione meum*, uti Cicero *mancipio, usu meus, tuus*. quomodo & Noster supra loquitur. nam habitus Orationis immutatus in *procuratione* & *jus & imperium* prudentem non morabitur. vide Catil. *c.* LIX. num. 2. Scite autem opponit *procurationem* & *imperium*. Curt. X. *c.* X. num. 7. *quippe paullo ante regis ministri, specie imperii alieni procurandi, singuli ingentia* invaseraot regna. Seneca Nat. Quaest. IV. princ. *Delectat te Sicilia & officium* procurationis *otiosae. delectabis, si continere id intra fines suos volueris, nec efficere* imperium, *quod est* procuratio. Pie Jacobus Potentiss. Don. Reg. II. p. 39. *Regnorum collatio est penes Deum, ususfructus tantum noster est.*

JUS ET IMPERIUM. MSS. plerique: *jus & imperium ejus*. mutilavit Rivius ex suis Codd. Habet etiam ex nostris aliquot adseclas. Guelf. 2. & 6. omittunt *&*. idque incommodum. Seneca Nat. Qu. II. *c.* XXXII. *ceterum & illa non extra* jus dominiumque *nostri sunt*. Sic Livius *jus imperiumque*. vide ad Cat. *cap.* XX. num. 7.

QUAM MAXUMO USUI ESSE. Placuit Putschio ex MS. Rittershusii: *quam maxume usui esse*: & sic apud nos non Struvianus modo, sed & Eccard. Fabric. 2. Franc. Uratisl. 2. Vinar. 2. & Guelf. 11. atque sic plane Livius, laudatus ad Catil. *c.* VII. num. 4. magis *lubidinem habebat*. ubi, ut & ad *c.* LVIII. num. 9. plura dedimus. supra *domi, militiae* sine copula Guelf. 5. & 10. vide Catil. *c.* XLIII. num. 1. infra *c.* XVIII. num. 1. Sed adde Cat. *cap.* XIV. num. 3.

VOS IN ADFINIUM LOCUM DUCEREM. Abest ab quinque Codd. illud *vos*. Struv. *vosque adfinium loco*: quae mera interpretatio, Grutero tamen placere potuit. Fabric. 1. Guelf. 9. 10. 12. *in adfinium loco*. & in postremo quidem libro a manu correctrice. *in locum* est *loco* etiam apud Boetium IV. Prosa I. *virtus non solum praemiis caret, verum etiam sceleratorum pedibus subjecta calcatur &* in locum facinorum *supplicia luit*. ibidem alii Codd. *loco facinorum*. Frequentius id est, ut per *ad* Praepositionem sextum Casum exprimant. Neque tamen abhorret Justinus XII. *cap.* XII. *Dimissis his Craterus praeponitur, jussus praeesse Macedonibus in Antipatri locum, Antipatrumque cum supplemento tironum in locum ejus evocat*. Caesar VI. Gall. *c.* XXXII. *Ne se in hostium numero duceret*. quomodo saepe Tullius. ille VII. Verr. *c.* XXVIII. In *piratarum* locum *cives Romani* hostilem in modum *cruciati & necati sunt*. adde Stewech. in Apulej. VI. Metam. p. 345. Guelferb. 3. cum aliis septem: *vos mihi in cognatorum*. ne scilicet prius membrum ita nude proferretur. Pariter lapsi sunt *cap.* III. num. 1. *neque quibus per fraudem jus fuit, tuti, aut* eo magis *honesti sunt*. ibi dederant quaedam membranae: *eo tuti, aut magis honesti sunt*. Fabric. 1. *ducere*; Senat. 1. *deducerem*. mox Guelf. 1. *si* ita *fecissem*. utrumvis recte dicitur.

ME HABITURUM. Guelf. 10. *regni mei habiturum*. Sed Fabric. 1. & Guelf. 12. expellunt *me*. Supra *c.* IV. n. 2. *ne quis existumet, memet, studium laudando*, extollere. pro *me memet extollere*. adde Cat. *c.* XXXI. n. 7. Guelf. 5. & Fabric. 2. *me habere*. dignum gravitate Sallustii & persona promittente. Caesar VII. Gall. *cap.* XIV. *pabulum secari non posse, necessario dispersos hostes ex aedificiis* petere: *hos omnes quotidie ab equitibus deleri posse*. Florus I. *c.* XII. *adactus miles sua sponte jurejurando, nisi capta urbe non* remeare. ubi vide Duckerum & quos ille citavit. quibus adde Rittershus. ad Gunther. Ligur. I. *v.* 480.

2. QUAE CUM PRAECEPTA PAR. M. AGITAREM. Ita collocantur verba in MSS. iidemque omnes fere *parentis*, non *patris*. Guelf. 3. *agerem*. Rivius recte abigit ex vetustis *mei*. Parum id fuit optimo Grutero, qui haec *praecepta parentis mei* in

mus, contento imperio vestro, Masinissae me nepotem, & jam ab stirpe so-
cium & amicum populo Romano regno fortunisque omnibus expulit. At- 3
que ego, Patres conscripti, quoniam eo miseriarum venturus eram, vel-
lem, potius ob mea, quam ob majorum beneficia posse auxilium pe-
tere;

in exsilium mittit: volentibus credo, omnibus, qui Sallustium norunt. Car. tamen Langius ad Cic. I. Offic. c. XXIV. *agitare praecepta* exponit, sedulo secum expendere & animo volutare. Posses ut Graecorum ποιεῖν accipere, ut sit observare & efficere praecepta. nostrates *halten*. Sic Donatus: *Nomen injustum & iniquum leno*, iniquitatem agitat, *justitiae patrocinatur*. vide ad Catil. extr. Sed haec minus apta, & rectius, uti dixi, cum Grutero legas: *Quae cum agitarem:* non modo quia principio posuit *praecepit*; sed etiam quod in vetustis aliquot legitur: *Quae praecepta mei parentis cum agitarem*. itaque modeste *agitare* pro *studere ut agerem*, *agere incipere*, quae vis est illorum verborum. Catil. c. XXVII. num. 3. *postremo ubi* multa agitanti *nihil procedit*. infra *cap.* XXXV. num. 4. Quae *postquam* Massiva agitare *coepit*. ubi similiter illud *quae* ad paullo remotius pertinet.

HOMO OMNIUM QUOS T. S. SCELERATISS. Guelf. 3. omittit *homo*; 4. *omnium*; 11. *quos terra sustinet*. ita de elegantissima formula nihil sit reliqui. Franc. *Jugurtha omnium hominum scel.* Periit τὸ *homo* per vocem *omnium*, pro qua plerique MSS. *hominum*. Perspicue Fabric. 1. *homo hominum*, *quos* cet. Incert. 2. & Uratisl. 3. *homo omnium hominum*, *quos* cet. Quare non recte Gruterus & Wassius praeferunt: *Jugurtha*, *hominum*, *quos* cet. Terent. Phorm. A. V. Sc. VI. v. 14. *O omnium*, *quantum est*, *qui vivont hominum*, homo *ornatissime*. Adelph. A. II. Sc. II. v. 10. *hominum* homo *stultissime*. Plautus Casin. A. II. Sc. III. v. 28. *te* sene *omnium senem neminem esse ignaviorem*. Mostell. A. III. Sc. I. v. 65. *Quid tu* homo *hominum omnium teterrime Venisse huc extentatum*. Trinum. A. V. Sc. I. v. 1. *Hic* homo *est omnium hominum praecipuus*. Cic. XI. epist. XXI. n. 1. *Dii isti Segulio male faciant*, homini *nequissimo omnium qui sunt*, *qui fuerunt*, *qui futuri sunt*. Id. XII. epist. XXII. n. 1. *Nos hic cum* homine *gladiatore omnium nequissimo collega nostro Antonio bellum gerimus*. pro domo c. IX. homo, *post homines natos*, *turpissimus*, *sceleratissimus*, *contaminatissimus*. Apulej. Florid. p. 355. *Quibusnam verbis tibi Aemiliane Strabo*, vir *omnium*, *qui umquam fuerunt*, *aut sunt*, *aut etiam erunt*, *inter optimos clarissime & inter clarissimos optime*, *inter utrosque doctissime — gratias habiturus sum?* quae Cicero & Apulejus pluribus verbis, ea Noster paucis *quos terra sustinet*. Plaut. Menaechm. A. V. Sc. II. v. 65. *Omnium hominum exopto, ut fiam miserorum miserrumus*. Persa A. V. Sc. II. v. 1. *Qui sunt*, *qui erunt*, *quique fuerunt*, *quique futuri sunt posthac Solus ego omnibus antideo facile miserrumus hominum ut vivam*. adde Pseudol. A. I. Sc. III. v. 117. Guelf. 6. *scelerissimus*.

MASINISSAE ME NEPOTEM. Guelf. 6. *me dico nepotem*. sed 3. elegantius reticet *me*. vide Catil. c. LII. num. 23. & III. Hist. Or. Macri num. 6.

ET JAM AB STIRPE S. ET A. POPULI R. Non factus, sed natus socius & amicus. Plautus Trin. Act. I. Sc. II. v. 180. *quod si exquiratur usque* ab stirpe *auctoritas*. Apulej. de Hab. Doctr. Plat. p. 13. *Hominem* ab stirpe ipsa *neque absolute bonum*, *nec malum nasci*. Ausonius Epitaph. XV. *Parvulus*, *Argivis sed jam* de patre *timendus*. Cicer. II. de Invent. *Postea si facultas erit*, *se aut consanguineum*, *aut* jam a majoribus *in primis amicum esse demonstrabit*. Deinde in MSS. est *populo R.* ut Catil. c. XIX. num. 1. *quod eum infestum* inimicum *Cn.* Pompejo *cognoverat*. edd. etiam Gruteriana *populi R.* Guelf. 10. *ut a stirpe*. Ceteri omnes prout editur.

3. QUAM OB M. MEORUM BENEFICIA P. ME A VOB. Repurgavi hanc περιοχὴν ab variis mendis, quibus propter paullo obscuriorem sensum erat deturpata. Tria optat Adherbal, nihil morante dictione *secundum ea*, ut videbimus: *Primum*, ut propter sua ipsius merita auxilium a Romanis petere posset; revocaverat enim in memoriam benefacta Masinissae. *Deinde*, ut sibi tantummodo deberentur a Romanis omnia amicorum officia, quibus vero non egeret; ita nempe, ut ipse florens nullo malo adfligeretur, quod cogeret ad alios confugere: aut iis viribus instructus esset, quibus adversa omnia per se ipse propellere posset. *Postremum* optat, ut eis, quae deberent Romani, jam jam uteretur, tamquam soluto debito; neque Jugurthae fautores alique morarentur. Contrarium priorum mox num. 4. ostendit. item numer. 14. 15. 16. Postremum indirecte per totam Orationem urget, sed maxime ad finem & numer. 20. Nunc maculas eluamus. *meorum*, in verbis, *quam ob majorum meo-*

tere; ac maxume deberi mihi a populo Romano, quibus non egerem;
4 *secundum ea, si desideranda erant, uti debitis uterer. Sed quoniam parum tuta per se ipsa probitas, neque mihi in manu fuit, Jugurtha qualis foret: ad vos confugi, Patres conscripti, quibus, quod miserrumum, cogor*

rum, non legitur in Francii quondam MS. neque Cat. *c.* XXXI. n. 7. *cujus* ipsius, *atque* majorum *plurima beneficia in remp. essent*. nec apud Liv. III. *c.* XII. *cum multa referret* sua familiaeque *decora*. Sequitur *posse me a vobis auxilium petere*. Sed *me* vacat in Guelf. 4. & 12. Senat. 2. & Heuss. idque Latinum esse, vidimus modo n. 1. ubi *habere*, pro *me habere*. adde ibi producta. *a vobis* exulat ab Guelf. 10. & 11. in ceteris mire sedem variat. excipit mox *a populo R.* quod horum defectum bene supplet. Livius XXX. *c.* XXX. *Annibal* peto pacem: *qui neque* peterem, *nisi utilem crederem*. & sic locis infinitis. Struv. *auxilia*.

AC MAXUME D. M. BENEFICIA A POP. R. Vinar. 2. *ac maxuma*. Guelf. 11. *ac vellem deberi mihi*. Basil. 1. *beneficia populi R.* Tollenda vox *beneficia*; neque cum Struv. *auxilia* intelligi necesse est. *deberi mihi* res, officia, *quibus non* egerem. Sic Catil. *c.* XXXII. n. 2. quibus rebus *possent, opes factionis confirment*. Ibid. num. 1. *prius, quam legiones scriberentur*, antecapere, quae *bello usui forent*. vulgo: *multa antecapere*. Sed infra ad *c.* XCII. n. 9. plura Verba praecise & sine Nomine posita produximus, quae consideres velim. Alioquin posses ex Vinar. 2. *ac* maxuma deberi *mihi*, *quibus non egerem*; ut *c.* X. n. 2. *egregia*; & *c.* XIII. n. 7. *magna misere*. ubi vide. Posses etiam *deberi auxilia*; etiamsi *auxilium* posuit. vide ad Cat. *c.* LI. n. 42. Sed quod posuimus omnium maxime probabile est.

SECUNDUM EA. *Hiernachst*. nam & Priscianus docet, *post*, vel *proximo* notare. Variant autem nequidquam MSS. Acad. Rem. 1. Incert. 2. Struv. Uratisl. 3. Guelf. 3. 7. 9. 12. *Sed si ea desid.* Senat. 1. Incert. 2. Guelf. 4. 6. 11. *Sed ea si desid.* quomodo etiam Fabric. 1. sed in margine adscriptum habet: *Alia litteratura secundum Priscianum: secundum ea, uti debetis uterer*. Guelf. 1. tantum: *si ea desid.* 5. *sed secundum ea beneficia si* cet. Fabric. 2. *sed ea beneficia si* cet. Franc. *sed ea desid.* Guelf. 10. *secunda sunt ea si desid.* Eccard. *sed eaque desid.* Uratisl. 1. *Secundum ea sed ea si* cet. Ceteri editam apertius mentur. Cic. in Vatin. *c.* VI. secundum ea *quaero, servarisne in eo fidem*. Sic Noster *contra ea*, *supra ea*. Tacitus I. Hist. *c.* LII. n. 5. secundum *avaritiam & arrogantiam, contumacia Gallorum irritati*. h. e. *praeter*.

UTI DEBITIS UTERER. Eccard. & Remens. 2. *frueer*; Heuss. & Uratisl. 3. *uti debetis uterer*. *deditis* forsitan scripserat Sallustius, ut praesentiam auxilii denotaret magis. *deditis* pro *datis*. Jam vero *debitus* & *deditus* in MSS. saepe confunduntur. vide Burmann. ad Quinctilian. Declam. IX. pag. 194. Drackenborch. ad Sil. I. *vers.* 186. Sed cum ex vulgata aeque probus sensus proveniat, nihil mutandum censeo.

4. PARUM TUTA PER SE IPSA PROBITAS. *Ipsa* non legitur in Guelf. 3. 6. & 11. At Fabriciani, Vinar. 2. Academ. Guelf. 5. & 10. *per se ipsam*. Supra *c.* IV. n. 8. per se ipsa *clara*. ubi vide. Prudent. Cathem. Hymn. IV. *v.* 46. *O semper pietas fidesque* tuta! Contra cum Nostro Seneca Tranqu. *c.* III. *parum* tuta *simplicitas est*. Livius II. *c.* III. *Periculosum esse in tot humanis erroribus sola innocentia vivere*. Aliud docent illi, quos produxit Gruterus ad Liv. I. *cap.* XXI.

N. MIHI IN MANU FUIT, J. QUALIS FORET. Glossa Fabric. 1. *in notitia fuit*. posses extundere illud; sed simpliciter accipe *in potestate fuit*. h. e. per me non stetit, qualis Jugurtha esset; non potui illum ad observationem justi & aequi vi adigere. Terent. Hecyr. A. IV. Sc. IV. *v.* 44. *Uxor* quid faciat, in manu *non est* mea. A. III. Sc. V. *v.* 43. Tibi in manu est, *ne fiat*. Plaut. Poen. A. IV. Sc. II. *v.* 5. *Pol istuc* tibi *& tuo Ero est* in manu. Bacchid. A. I. Sc. II. *v.* 36. *quo eveniat*, dis est in manu. Trin. A. I. Sc. II. *v.* 68. *Est, atque non est*, mihi in manu *Megaronides*. Prudent. Pass. Rom. *v.* 780. *Me partus unus ut feracem gloriae, Mea vita, praestet*, in tua *est situm* manu. Coelius ep. VI. n. 3. *quam velis eum obligare*, in manu tua est. Boetius IV. Prosa VII. extr. In vestra *enim situm* manu, *qualem vobis fortunam formare malitis*. adde Sueton. Ner. *c.* XXIII. n. 6. Cic. XI. epist. XIII. n. 2. XIV. ep. II. n. 7. Plin. Paneg. *c.* XXXI. infra n. 13. quod dixit *qualis foret*, id Terentius illustrat & Cn. Fulvius apud Liv. XXVI. *c.* III. vi aperta, armis, acie victum: *nec suorum animos, nec hostium* in potestate *habuisse*. adde Barth. ad Pap. Stat. I. Theb. *v.* 440.

QUOD MIHI MISERRUMUM EST. *Est* in quinque Codd. locum mutat, & *mihi* abest ab Remens. 1. Sed adstricte satis Guelf. 6. *quod miserrumum*. atque sic Florus alique.

PRIUS

togo prius oneri, quam usui esse. Ceteri reges, aut bello victi in ami- 5
citiam a vobis recepti, aut in suis dubiis rebus societatem vestram ad-
petiverunt. familia nostra cum populo Romano bello Carthaginiensi Al.
amicitiam instituit: quo tempore magis fides ejus, quam fortuna petenda cap. XV.
erat. Quorum progeniem vos, Patres conscripti, nolite pati frustra a 6
vobis auxilium petere. Si ad impetrandum nihil caussae haberem, prae-
ter miserandam fortunam; quod paullo ante rex, genere, fama atque 7
co-

PRIUS ONERI, QUAM USUI ESSE. *Oneri*, quia onus imponit sibi auxilium ferendi. vide Cat. *c.* II. n. 8.

5. A VOBIS RECEPTI SUNT. Guelf. 6. *receptis a vobis*; Fabric. I. & Struv. *sunt recepti a vobis.* Heuss. & Franc. *sunt a vobis recepti*. Vinar. 2. *sunt* jubet delere. quo Catone contenti simus. Alioquin illa etiam *a vobis*, cum tam incerta vagantur, idem pati deberent. certe Praepositio *a*, non visitur in Senat. I.

IN SUIS DUBIIS REBUS. Sic Cat. *c.* X. n. 2. Qui dubias *atque asperas* res *facile toleraverant*. Livius XXXI. *c.* II. *gratias agerent regi, quod* in rebus dubiis, *cum finitimi etiam socii Romanos desererent, in fide mansisset.*

AMICITIAM INSTITUIT. Junxit primum. Cic. X. ep. III. n. 3. *Ego* necessitudinem constitutam *habui cum domo vestra ante aliquanto, quam tu natus es.* XIII. ep. XVII. n. I. *nam & amicitia pervetus mihi cum eo est, ut primum in forum veni*, instituta.

FIDES EJUS, QUAM FORT. PETENDA ERAT. Hanc unanimem & verissimam MSS. & edd. omnium lectionem cur sollicitarint viri docti, reperire adhuc non potui. Gruterus edidit *pendenda*: atque sic quosdam legere testatur Stewech. ad Apulej. Apolog. p. 422. ipse tamen maluit *putanda*. Imo *petenda* est appetenda, quaerenda. Bello Carthaginiensi amicitia non ob fortunam, quae Romanis adflictissima erat, sed ob fidem in amicitiis, petenda erat. Sic Cat. *c.* XXI. n. I. *quae praemia armis* peterent. IV. Hist. Epist. Mithrid. n. 16. *ea re a nobis ad societatem, ab illis ad praedam* peteris. Tacit. XII. Ann. *c.* XXXVI. princ. *Ipse cum* fidem *Cartismanduae reginae Brigantum* petivisset, *vinctus ac victoribus traditus est.* Lucret. III. *v.* 173. *Attamen insequitur languor terraeque* petitus *Suavis*. Noster Catil. *c.* LIV. extr. *ita quo minus* petebat *gloriam, eo magis sequebatur*. Eod. *c.* XXXIII. num. 4. *Nos non* imperium *neque* divitias petimus, *quarum rerum caussa bella atque certamina omnia inter mortalis sunt*. consule etiam notata infra ad *c.* XXIV. num. 5. Ovid. I. Trist. eleg. IV. *v.* 33. *Vix duo tresve mihi de tot superestis amici. Ceteri* fortunae, *non* mea *turba fuit*. Eleg. VIII. *v.* 10. *Nullus ad amissas* ibit *amicus opes*. *v.* 13. *Mobile sic* sequitur fortunae *lumina vulgus*. Non male Guelf. 5. omisit *ejus*.

6. QUORUM PROGENIEM. Guelf. 6. *progenie*; II. *propaginem*; Fabric. I. a manu secunda *progenies*. Se ipse innuit Adherbal, qui erat progenies Masinissae. rectum ergo *progeniem*. *Quorum* per Syllepsin Generis & Numeri retulit ad *familiam*; sicuti supra *c.* XIII. n. 7. *ut in gratiam* nobilitatis *Jugurtha veniret*. quorum *pars spe, alii praemio inducti* cet. III. Hist. Orat. Macri extr. plebs, *quodcumque accidit, pro victis est*. vide ad Cat. *c.* LVI. num. 5. *Excurs.* VIII. pag. 404. & infra *c.* XXVIII. num. 2. Sic Apulejus II. Met. productus ad Catil. XXXIII. num. I. Noster Cat. *c.* V. num. 8. *civitas, quos*. ubi plura. ex quibus cognosces, imperite mutari Justin. Prolog. IX. *Unde reversus* Graeciae *bellum intulit; victisque Cheroneae, cum bella Persica moliretur, —— occisus est*. ubi contra auctoritatem veterum reponunt *Graecis*. Paeanius Metaphr. Eutrop. IV. *cap.* VIII. num. 4. *πολίων —— τοὺς μὲν*. Auct. B. Hispan. *c.* XI. *sicut & omne* genus, quibus *ignis per jactus solitus est mitti*.

ME, NEPOTEM MASINISSAE. Haec plus, quam subintelliguntur Grutero. & inducenda censuerat Bongarsius atque Putschius. idem nobis videtur. tracta sunt ex n. 2.

A VOBIS AUXILIUM PETERE. *A vobis* in Wassii duobus & Guelf. 3. non legitur. in aliis *petere a vobis*. Forsitan & haec adsumta sunt ex n. 3. Sufficiebat: *quorum progeniem, P. C. nolite pati frustra esse*. & hoc *esse* latere videtur in particula *sed*, quae, ut mox indicamus, optimis Codd. adhaeret.

7. SI AD IMPETRANDUM NIHIL C. H. Fabric. I. Incerti, Uratislavienses, Vinar. 2. Struv. Franc. Eccard. Guelf. I. 2. 7. 9. 10. II. 12. *Sed si*. Forte ita positum *Sed*, uti *c.* XIII. n. 7. & alibi saepe. Aut aliud latet in ista particula: *esse*, vel *scilicet*. Nisi ex Senat. I. erroris ansam cognoscere malis, ubi *Si si ad* cet. Guelf. 9. *ad imperandum*. immo ad impetrandum auxilium; aut absolute ad impetrandum, quae volo & peto.

FA-

copiis potens, nunc deformatus aerumnis, inops, alienas opes exſpecto:
tamen erat majeſtatis Romani populi, probibere injuriam, neque cujus-
8 *quam regnum per ſcelus creſceret. Verum ego bis finibus ejectus ſum,*
quos majoribus meis populus Romanus dedit: unde pater & avus una vo-
9 *biſcum expulere Syphacem & Carthaginienſes. Veſtra beneficia erepta*
ſunt, Patres conſcripti: vos in mea injuria deſpecti eſtis. Ebeu me mi-
ſe-

Fama atque copiis potens. Sicuti Ovid. xiii. Metam. *v.* 22. *Nobilitate potens.* Sic Medea apud Senec. *v.* 209. *quondam nobili fulſi patre.* Noſter Catil. *c.* xxxviii. n. 1. *ita ipſi* clari *potenteſque fieri.* Livius iii. *c.* xix. *Perculſa erat plebes conſulem habituram iratum*, potentem *favore patrum*, virtute *ſua*, *tribus* liberis, *quorum nemo Caeſoni cedebat magnitudine animi.* Guelf. 4. & Eccard. *copia.*

Deformatus aerumnis. Livius xxxviii. *c.* liii. *Legatio* deformata *filii caſu.* Lamprid. Sever. *cap.* ii. *poſt illam cladem, quae non ſolum Antoninorum* decoloravit *nomen, ſed etiam Romanum deboneſtavit imperium.* Id. Diadum. extr. *Et qui fato quodam Romanum* deformaverit *imperium.* Rurſus Severo *c.* xliv. *multis civitatibus, quae poſt terrae motus* deformes *erant, ad inſtaurationem operum & publicorum & privatorum pecuniam ex vectigalibus dedit.* quomodo Rutilius i. Itiner. *v.* 20. *Illa quidem longis nimium* deformia *bellis.* Juſtin. vii. *c.* iii. *ne ubique* deformis *militiae damnis haberetur.* Cicer. pro Sulla *c.* xxvi. *quae ita a fortuna* deformata *ſunt, ut tamen a natura incboata compareant.* adde Pap. Stat. x. Theb. *v.* 327. xi. *v.* 80. ibique Bartluum.

Alienas opes exspecto. Fabric. 1. Baſil. 1. Vinar. 2. Incert. 1. Uratisl. 2. Guelf. 3. & 4. *expeto.* 10. *appeto.* Validius *exſpecto*, quod eſt circumſpicere & quaerere ſollicite. Cat. *c.* xl. num. 3. *miſeriis ſuis remedium mortem* exſpectare. Cicero pro Quinct. *c.* xv. *alterius* opes, *ad quod miſerrimum eſt, non* exſpectat. adde ibi Graevium, & infra num. 23. Cat. *c.* xxxvii. num. 9.

Erat majestatis pop. R. Guelf. 6. & Uratisl. 3. *majeſtas.* *majeſtatis* intellige, *officium, opus*, quod Sanctius iv. Min. *c.* iv. pluribus comprobat, neque Grammaticis ex circulo ignotum. adde infra ad *c.* lxxxiii. n. 1. ſive, pro dictione Salluſtii, aptum, comparatum ad majeſtatem Romani populi. vide ad *c.* lxxxviii. n. 4. mox n. 16. *pro magnitudine imperii.* *majeſtatem* adpellat n. 25. & *c.* xxiv. extr. Baſil. 1. *Romani populi.*

Neque pati cujusquam regn. p. s. crescere. Sic edd. omnes. Noſtram lectionem ex Guelferb. 6. deſumſimus adjecta unica littera Verbo *creſcere.* Senſus eſt: Majeſtatis erat, prohibere injuriam, & *probibere*, ne cujusquam regnum per ſcelus creſceret. Probamus & illuſtramus Excursu II. in Jugurtham. *per ſcelus* reſpicit caedem Hiempſalis, & expulſionem Adherbalis, quae erant Jugurthae ſcelera.

8. Iis finibus ejectus sum — unde. Omnis manus *bis finibus.* *unde* pro *ex quibus*; ſicuti mox num. 22. *unde*, pro *a quo.* ubi vide. Guelf. 3. *pater meus & avus meus.* Tantum abeſt, ut ita ſcripſerit Salluſtius, ut potius nihil amplius ab eo ſit, quam: *unde pater & avus expulere.* de Syphace vide *c.* v. n. 5. Occupaverat ille Numidiam Maſiniſſae, ſed a Romanis, eo capto, Maſiniſſae regnum reſtitutum eſt. Eo bello jam opera Micipſae & poſtremo etiam Punico clara fuit, ut vides ex Appiano Pun. pag. 67.

Vestra beneficia mihi erepta sunt. Guelf. 10. omittit *veſtra.* ſi vocem *beneficia* exturbaſſet, cum ſpecie erraſſet. Sic enim infra *c.* xxxi. num. 8. *Sed ſane fuerit regni paratio, plebi* ſua *reſtituere.* Verum regnum Numidiae vocat *beneficia*, quia ex beneficio populi R. habebat. Sic Marius infra *c.* lxxxv. n. 8. conſulatum. *Quae ante* beneficia veſtra *gratuito faciebam.* adde ibidem n. 3. Juſtin. xiii. *c.* iv. *Reverſus inde inter principes provincias dividit, ſimul ut & removeret aemulos, & munus imperii* beneficii ſui *faceret.* Incert. 1. & Vinar. 2. *erepta ſunt mibi:* ſed Guelf. 9. *nunc erepta ſunt;* Senat. 2. *Veſtra mibi beneficia.* Non patitur Salluſtius Provocabulum *mibi*, cum mox ſcribat *in mea injuria.* Multa diximus de eo ſupra ad *c.* iv. num. 1. & ad Cat. *c.* xxxv. num. 1. & hoc *c.* num. 1.

Vos in mea injuria despecti estis. *Vos* delet Uratisl. 1. *in* Guelf. 7. Sed Vinar. 2. & Uratisl. 2. *in mei injuria:* quaſi aliter injuria, quam paſſus eſt, non exprimeretur. At Cat. *c.* li. n. 11. *neque cuiquam mortalium* injuriae ſuae *parvae videntur.*

9. Eheu me miserum! Senat. 1. Franc. Incerti, Guelf. 9. 11. & 12. *Heu me miſerum;* Uratisl. 1. *Ehu;* 2. *Heu, beu, beu;* Guelf. 4. *Heueu;* 6. *Eueu;*

ſerum! Huccine, Micipſa pater, beneficia evaſere, uti quem tu parem cum liberis, regnique participem feciſti, is potiſſumum ſtirpis tuae exſtinctor ſit? Numquamne ergo familia noſtra quieta erit? ſemperne in ſanguine,

6. *Euen*; 3.7.10. Eccard. Uratisl. 3. Remenſ. 1. & Struv. *Heu, heu me miſerum*, & Gifanius multis ſe locis in MSS. *Heu* reperiſſe ait, ubi vulgo *Eheu* legebatur, Ind. Lucret. p. 357. Sic apud Virg. II. Eclog. *v.* 58. Eheu, *quid volui miſero mihi?* in codice Romano legitur *Heu, Heu*. Petronius Sat. *cap.* XXXIV. *&* heu, heu, *inquit, ergo diutius vivit vinum, quam homuncio*, ubi Heinſius mallet *& eheu*. Ibidem: Heu, heu *nos miſeros, quam totus homuncio nil eſt*. Sic *cap.* XXXVII. *babae, babae!* In Criſpo tamen adprobo *eheu* cum Rivio aliiſque. vide Drackenb. ad Sil. XI. *v.* 212. Sed Guelf. 5. & Fabric. 2. ommittunt *miſerum*.

HUCCINE, MICIPSA PATER. Baſil. 1. *Hucne*: ſed poſtea editum eſt reſtitutum. Guelf. 9. *Huccine, Micipſa, rerum*. In dolore frequentes ejuſmodi interrogationes. Plaut. Rud. Act. I. Sc. III. *v.* 5. Hanceine *ego ad rem natam miſeram me memorabo?* Hanccine *ego partem capio ob pietatem praecipuam?*

BENEFICIA TUA EVASERE. *Tua* abeſt ab Guelf. 6. & Franc. neque id inficere. *Evadere*, terminum ad quem quid pertingit, denotat. Terent. Eunuch. Act. III. *v.* II. *Huc evaſit*. Andr. Act. I. Sc. II. *v.* I. *heri ſemper lenitas, Verebar*, quorſum *evaderet*. junge obſervationem ad *cap.* XV. num. 3. & infra ad *cap.* LII. num. 3.

PAREM CUM LIBERIS TUIS. Struv. *cum tuis liberis*: ſed Senat. 2. & Heuſſ. expungunt illud Pronomen, quod etiam ab Vaticano exulat. reſpice h. *cap.* n. 1. & *cap.* IV. n. 1. de phraſi *par cum aliquo* diſputat quaedam Cl. Duckerus ad Flor. II. *cap.* IV. n. 2. Sed Grutero particula *cum* ſuſpecta fuit: gnarus fortaſſe, quam ſaepe & illa, & *pro, in, ex* ac ſimiles ab librariis ſexto Caſui ſint ſuperadditae. Simile quid habemus Cat. *cap.* LI. n. 8. *nam ſi* digna *poena* pro *factis eorum reperitur*; ſed quomodo accipiendum, ad locum diximus. Et quamvis haud ignorem, Latina eſſe: *pacem ſervare* cum *quo, fidem praeſtare* cum *illo, queri* cum *homine*: aliter tamen, illa dicuntur, quam *parem* cum *liberis facere*. Vide igitur, an Criſpus ſcripſerit: *parem cum liberis regni participem feciſti*. certe Guelf. 9. non *regnique*; ſed *regni etiam*: Heuſſ. & Senat. 2. *participemque regni*: & Franc. ſine ulla Conjunctione iſta, ut ſcripſimus, exhibet. Sic intelliges: *pariter cum liberis* h. e. ipſum ſimiliter ac libros regni participem feciſti, ac nihil ſubeſt inſolentiae. niſi malueris vulgatam etiam lectionem per Ἓν διὰ δυοῖν eodem modo interpretari: ut ſaepe *multa bonaque*, et alia hujuſcemodi, vide ad *cap.* LXXVIII. extr. aut ſine tali adjumento *regnique* cum emphaſi additum accipere. utroque tamen caſu non pro *parem liberis* dicitur. Sed ſufficeret aliis: *quem tu* liberis regni *participem feciſti*, ceteraque omnia ex Gloſſa viderentur. Curt. VI. *cap.* VI. extrem. *Satrapes erat Barzaentes*, ſceleris *in regem ſuum particeps* Beſſo. *cap.* VII. num. 6. *in tertium diem inſidias regi comparatas, ſeque ejus* conſilii *fortibus* viris *& illuſtribus eſſe* participem. adde Cat. *cap.* XXII. n. 2. Sed nobis media iſta interpretatio ſatis placet.

IS POTISSIMUM —— EXSTINCTOR SIT. In Guelf. 6. non comparet *is*; ſed ſcripſerat *feciſtis*; 3. *potiſſime*; 9. *ſtinctor*; Uratisl. 3. *eterttor ſit*. Juſtin. XVI. *cap.* I. *Caſſandrum vero patrem*, exſtinctorem *regiae domus, non feminis, non pueris pepercisse; nec ceſſaſſe, quoad omnem* ſtirpem *regiae ſubolis* deleret. adde infra *cap.* XXIV. n. I. Cicero Bruto ad fin. *Sic Q. Hortenſii* vox extincta *fato ſuo eſt, noſtra publico*. Id. Orator. *quod dictionis genus Rhodii numquam probaverunt, Graeci autem multo minus, Athenienſes vero* funditus *repudiaverunt*. Seneca Ep. LXVIII. *Haec aetas optime facit ad haec ſtudia: jam deſpumavit, jam* vitia *primo fervore adoleſcentiae indomita* laſſavit: *non multum ſupereſt, ut* extinguat. Corn. Nep. Eumen. *cap.* VI. *ne pateretur, Philippi domus & familiae inimiciſſimos* ſtirpem *quoque* interimere. Eſt et in vetuſto lapide apud Joſ. Caſtalion. Var. Lect. *cap.* XX. EXTINCTORI. PESTIFERE. TYRANNIDIS. quae omnia, ut *ſtirpis exſtinctor*, contra proprietatem dicta videntur, ſed videntur tantum. Locum aemulatur Herodian. I. *c.* XIII. adde Gebhard. ad Corn. Nep. Phocion. *cap.* II. n. 3.

NUNQUAMNE ERGO FAMILIA NOSTRA. Uratisl. 3. et Guelf. II. omittunt encliticam *ne*; Eccard. et eam, et praeterea τὸ *ergo*. mox Senat. I. alterum *ne* praeterit, habetque nude *ſemper*: quomodo Cicero VII. epiſt. XXXII. n. 3. ubi ſaepe particulas iſtas deſiderari, adnotavimus. adde et Sulpic. Sev. Epiſt. II. num. 15. *Numquam* ſcribunt vetuſtiſſimi Baſil. I. et Fabric. I.

IN SANGUINE, FERRO, FUGA VERSABIMUR.

10 *ne, ferro, fuga versabimur? Dum Carthaginienses incolumes fuere,*
jure omnia saeva patiebamur: hostes ab latere, vos amici procul, spes
omnis in armis erat. Postquam illa pestis ejecta, laeti pacem agitaba-
11 *mus: quippe quis hostis nullus, nisi forte quem jussissetis. Ecce autem ex*
improviso Jugurtha, intoleranda audacia, scelere atque superbia sese
ecferens, fratre meo, atque eodem propinquo suo interfecto, primum re-
gnum

Guelf. 2. & 7. Eccard. Uratisl. 1. & 3. Vinar. a. Academ. Basil. 1. Franc. Remenses, Incert. 1. & Struv. *versabitur*: quia audierunt *familia*; cum potius personas etiam diversas conjungat Noster. vide Cat. *cap.* LVII. n. 1. & LVIII. n. 13. Guelf. 10. *vexabitur*, ab interprete, ut opinor. non enim *versari* pro constitutum esse in qua re capiendum est, sed pro *agitari* & *vexari*, quae Plautus conjungit citatus ad Cat. *cap.* v. n. 7. isque eo sensu saepe. Seneca Epist. xc. *Sollicitudo nos in nostra purpura* versat. Sic Ennius: *cura versat.* vide R. Bentlej. ad Horat. II. *v.* 90. *qui minus argutos* versat *furor iste poetas.* sic vir ille doctus; vulgo dabant *vexat*. Cic. II. Att. epist. XXIII. *Ex quo* in *multa commemoratione earum rerum, quas gessimus*, desiderioque *versamur*. IV. Fam. epist. XIII. n. 6. versorque in *eorum naufragiis & bonorum direptionibus*. vides etiam in his quaedam, ubi diversa uni Verbo Nomina junguntur. Sed recte diceres simul *esse in sanguine, ferro, fuga*; item *agere*: cur non etiam *versari*? adde notam infra *c.* XXXVIII. n. 9. *fame ferroque clausus*, & *c.* XLII. n. 4. *ferro aut fuga exstinxit*.

10. Hostes ab latere — erat. *Hostes* in nostris Codd. fere omnibus legitur; pauci *hostis*. supra *jure* omittit Uratisl. a. dicitur quod necessitate quadam accidit, *jure* etiam accidere. inde quod quisque *potest*, & cuique *debetur*, *jus* nominatur. vide ad Cat. *cap.* XXXIV. extr. & Jug. *cap.* III. num. 1. Struv. *jura*. Pro *erat* in Guelf. a. qui est ex melioribus, legitur: *spes omnis in armis sita est*. quod facit, ut de ipso illo *erat* deliberemus.

Pestis ex Africa ejecta est. *Pestem* vocat Carthaginienses, propter perniciem, ut Florus III. *cap.* VI. de Piratis: *ille dispersam toto mari* pestem *semel & in perpetuum volens extinguere*. vide nostra ad Cat. *cap.* v. epist. VIII. n. 3. & infra ad *cap.* CVI. n. 3. praeterea Gronov. III. Observ. *cap.* XV. Franc. & Guelf. 5. *ejecta est ex Africa*. sed Guelf. II. voces *ex Africa* omisit. perquam scite. neque enim Noster, nec alii terminum a quo exprimunt, vide ad Cat. *cap.* XLVI. n. 4. Quinctil. Declam. XIV. *cap.* x. *amor ille fugatus* ejectusque *est*; & verbum *elicere* praecise pro *elidere*, *extinguere* ponitur. vide Gronovium ad Livium VII. *cap.* XXXIX.

Pacem agitabamus. Guelf. 7. *agebamus*; 6. *pace agitabamur*. IV. Hist. Epist. Mitrid. n. 1. *considerare debent, liceatne tum* pacem agere. Sed *agitare* hic valde significanter. vide Cat. extrem. & infra *cap.* CIX. n. 2. pacem *an bellum* agitaturus *foret*.

Queis hostis nullus erat. MSS. nostri, tribus exceptis, uno ore, *quis*: alii temere *queis* praeferas, ut apparet ex nota ad *cap.* LXXX. n. 4. Porro *erat* expellunt Remens. 1. & Guelf. 6. atque sic supra *cap.* VII. n. 4. *qui* Romanis *imperator*, restituimus, ubi vulgo addebant *erat*. ibi plura produximus.

Nisi forte quem vos jussissetis. Guelf. 5. & Fabric. 2. *jussistis*; Uratisl. 2. *jusseritis*; Heuss. *jussetis*. Franc. & Guelf. 6. omittunt *vos*: Guelf. 10. tantummodo: *nisi forte jussissetis*. Livius XXI. *cap.* XLIV. *Crudelissima ac superbissima gens, sua omnia suique arbitrii facit. cum quibus bellum, cum quibus pacem habeamus, se modum imponere, aequum censet*.

11. Ecce autem ex improviso. *Autem* abest ab Academico; Senat. a. *ecce jam ex impr.* Franc. Eccard. Vinar. a. & Guelf. 10. *de improviso*: ut infra *cap.* XXXVIII. n. 4. *nocte* de improviso *Auli castra circumvenit*. sed altero modo *cap.* LIII. n. 1. & LVIII. n. 1. Palmerium bene in ordinem coegit Cl. Wassius. is laudat etiam Varronem ex Nonio *cap.* IV. n. 25. *Et* ecce de improviso *ad nos accedit cana veritas, Atticae philosophiae alumna*. *autem* tuetur Gronov. ad Liv. VII. *cap.* XXXV.

Atque audacia sese efferens. Sic scripti nostri plerique. At Gruterus ex suis edidit *ecferens*. Basil. 1. *se efferens*; Uratisl. 1. *efferens sese*; Heuss. *sese afferens*; Acad. *sese ferens*: ut facile credas, his etiam in exemplaribus *ecferens* visum. In antiquissima columna Duilliana EXFOCIONT pro *Effugiunt* haud absimiliter scriptum, & erudite, pro more suo, Norisius ad Cenotaph. Pisan. Diss. IV. Cap. II. §. II. ostendit, quomodo *ecsilium* etiam, *ecsequor* olim scriptum sit, citatque Guilielm. Canterum ad Cic. VII. epist. XVIII. quem vide inter Com-

gnum ejus sceleris sui praedam fecit: post, ubi me isdem dolis nequit capere, nihil minus, quam vim, aut bellum exspectantem, in imperio vestro, sicuti videtis, extorrem patria, domo, inopem & coopertum miseriis

Commentar. Manutii pag. 320. ed. Graevii. & sic apud Virg. IV. Georg. *v.* 450. *ecfatus* scriptum fuisse, non male conjicit Pierius, quem vide. Plauto *ecfeceris* pro *effeceris* restituit Palmerius Spicileg. XV. *Secur* etiam pro *Sexus* notissimum, uti *eclectus* in Historia August. pro *electus* aliquantulum juvant. denique vide Donatum ad Terent. Andr. Act. I. Sc. I. *v.* 90. Copulam *atque* in margine haerere in Guelf. 12. monere debui. *Ecferens* idem, quod insurgens, neque sine caussa illud quasi ex abundanti adjicitur. vide ad Cat. *cap.* XLIX. n. 2.

ATQUE EODEM PROPINQUO SUO. *Suo* in Struv. locum mutat: ab Remensi I. plane exulat. *eodem* omnes nostri agnoscunt, & solent illud Latini vere *pro* iterando *Nomine* ponere. Cic. I. ad Attic. ep. I. *per unum servum*, & eum *ex gladiatorio ludo confecit totum negotium*. Sed hic proprie ponitur, pro eo quod esset: *& qui simul propinquus ejus esset*; quomodo penes Verba *item* poni, alibi dictum est. idem Tullius IX. Fam. ep. XVII. n. 5. *Cum ego vir fortis*, idemque *philosophus vivere pulcherrimum duxi*. Justin. XVIII. *cap.* IV. *avunculum suum*, eumdemque *generum*, *sine respectu pietatis occidit*.

SCELERIS SUI PRAEDAM FECIT. Occupavit tamquam praedam, sceleris sui mercedem. illustrat locum Cl. Obrechtus ad Dictyn Cret. I. *cap.* V. p. 244. adde nostra ad I. Histor. Or. Lepidi num. 12. *plebis innoxiae patrias sedes occupavere pauci satellites*, mercedem *scelerum*. item infra *cap.* LXXXIV. num. I. mox *isdem dolis* est in Fabric. 2. Incertis, Senatoriis, Heuss. Academ. Remensibus, Guelf. I. 2. 5. 9. Uratisl. 3. & sic Gruterianz. Ceteri fere *hisdem*; Struv. *eisdem*; Vinar. 2. *his dolis*. Wassiana, pro more, *iisdem*. vide ad Cat. *cap.* XXXIX. n. 6. *dolis* non est in Guelf. 10.

NIHIL MINUS —— EXSPECTANTEM. h. e. *timentem*: ut recte Livius XXXIX. *cap.* VII. *cum repente in eum* nihil minus, *quam tale quidquam*, timentem, *patefacta porta*, *erumpunt Romani*. Sed ea notione *exspectare* passim, & apud Petron. *cap.* CXXV. extr. *Dii deaeque*, *quam male est extra legem viventibus*! *quidquid meruerunt*, *semper* expectant. item Plin. VIII. epist. XVIII. num. 6. & Herodian. I. *cap.* IX. num. 19. Modum dicendi, quo notatur vim ac bellum *plane non* timuisse, abunde illustravimus ad Cat. *cap.* XIV. extrem. Atque utrumque firmat Noster infra *cap.* LVIII. num. I. *alia omnia*, *quam praelium* exspectantibus. & Livius XXII. *cap.* XIX. *vagos in litore quietosque in tentoriis suis* nihil minus *quam hostem aut praelium eo die* exspectantes *conscendere naves propere atque arma capere jubet*. male ergo Uratisl. I. *nihilominus*.

IN IMPERIO VESTRO. Omittunt Praepositionem *in* Basil. I. Senat. I. Incerti, Struv. Franc. Uratisl. 3. Guelf. 4. 6. II. 12. cui errori triplex ansa fuit. prima excipiens *ins*; quo casu addita saepe, saepe abjecta fuit ista Praepositio. vide infra *cap.* XXXI. num. II. Cat. *cap.* II. n. I. & XXXI. num. 3. secunda, quod inepti librarii *extorris* agglutinarunt his vocibus imperio vestro, quod ex Uratislaviensi & Vinatiensi secundis adparet, qui scripserunt *ex imp. vestro*. tertia, quod nasutuli crederent *imperio vestro* idem notare, quod edita lectio significat: nempe *cum vos imperatis*. hoc enim est, quod Adherbal saepius inculcat *pro majestate*, pro *magnitudine imperii*. Et ex quo docti homines in eam opinionem ingressi sunt, Ablativos, quos dicimus absolutos, talem sensum commode sustinere, multos locos corruperunt, qui in emendandis libris administrant: quorum partim vindicavimus ad ea Cic. I. epist. IV. num. 6. *Ego tibi a vi*, in *hac praesertim* imbecillitate *magistratuum*, *praestare nihil possum*. alia suppeditabunt notae ad Cat. *cap.* II. extr. & *cap.* LI. num. 15. Nihil certe optimis Latinis frequentius. & miror quid D. Vossium impulerit, ut dissentiret ab Hotomanno apud Caesar. II. Gall. *cap.* I. extrem. ex optimis Codd. restituenti: *qui minus facile eam rem* in imperio *nostro consequi poterant*. cum & I. Gall. *cap.* XVIII. MSS. quos ipsi consuluimus habeant *in imperio*. Sed indubius locus est Justin. XXXVI. *cap.* I. n. 10. *Judaeosque*, *qui* in Macedonico imperio *sub Demetrio patre armis se in libertatem vindicaverunt*, *subigit*. Sic ibi omnes omnino Codd. attamen Bongarsius maluerat *a Macedonico imperio*. non cogitant de Caesar. I. Gall. *cap.* XXXIII. *quod* in *tanto* imperio *populi R. turpissimum sibi & reip. esse arbitrabantur*. Aliud sentio & fere cum exactissimo Gronovio de loco Livii XXVIII. *cap.* XLII. Orosius III. *cap.* I. in *maximo* gaudio *civium ipse tristis*. respice sis etiam ad Cat. *cap.* XLVIII. num. 5. & infra ad *cap.* XXXI. num. 22. *Sicuti* est in

XVI. 12 *riis effecit, ut ubivis tutius, quam in meo regno essem. Ego sic existumabam, Patres conscripti, ut praedicantem audiveram patrem meum; qui vestram amicitiam colerent, eos multum laborem suscipere: ceterum*

Fabric. 1. Incert. 2. Guelf. 6. ac tribus praeterea. eodem modo Nonius *cap.* I. num. 48. quem vide.

EXTORREM PATRIA, DOMO. Mira comminiscitur Jos. Scaliger ad Varron. IV. de L. L. pag. 28. de voce *extorris*, quae ipsi a *torre*, seu *titione* descendere debet. Longe melius Nonius Marcellus ab eo, quod est *extra terram*: sicuti *exsul* est, qui ejectus *ex solo* patrio. additur autem *patria, domo*, ut apud Flor. III. *cap.* XIII. n. 4. *extorris aris ac focis*, ubi vide providentissimum Duckerum, Virum, quem prae ceteris & amamus, & colimus. Sueton. August. *cap.* XII. *extorres* oppido *egit*. Noster II. Hist. *urbe patriaque extorres*. Livius II. *cap.* VI. *ne se ortum, ejusdem sanguinis*, extorrem, egentem, *ex tanto modo regno cum liberis adolescentibus ante oculos suos perire sinerent*. fere fecerim ibi: *egentem, extorrem ex*, transpositis vocabulis. Titinnius in Prilla: *Quando ego hodie* extorrem *hanc* domo *faciam*. Tacit. VI. Ann. *c.* XXXVI. *sedibus extorres*. Sulpic. Sev. II. Hist. S. *cap.* XXX. *haec postrema Judaeorum captivis, qua* extorres patria, *per orbem terrarum dispersi cernuntur*. Et fae idem jam *extorris* per se notare, quot, quaeso, vocabula dantur, quae cum strictius origine, laxius tamen usu significent? quod ipsum jam ad Cat. *cap.* XIV. num. 3. in nomine *parricidae* adnotavimus. sic infra n. 17. *exsul patria, domo*. vide Muncker. ad Hygin. Fab. XXVI. atque & *loco cedere, ruinis collapsa*, alia hujusmodi Latini pariter ac Graeci usurpant. Singulariter Tacit. IV. Ann. *cap.* XIII. *extorres* praecise posuit, atque ita fere, uti Pagani olim Christianos per convicium *extorres* vocare solebant, de quo Albaspin. I. Observant. *cap.* XXI. numero I.

COOPERTUM MISERIIS EFFECIT. De dictione priore exempla habes ad Cat. *cap.* XXIII. n. 1. *flagitiis atque facinoribus coopertus*: quomodo Livius XXXIX. *cap.* XV. extr. *cooperti stupris suis alienisque*. Hieron. Quaest. I. ad Heldib. *Non utique ille, qui mendicitate* & paupertate *atque squalore* coopertus est, *& tamen non recedit a vitiis*. sic MS. Erasmus mutilavit locum. Sic *oneratos, mersos, oppressos*, Graeci etiam βεβαπτισμένους eodem modo dicunt. *Effecit* est in scriptis nostris primae classis. Quatuor pedanei *efficit*. Guelf. 4. & 10. *fecit*, quae & Cat. *cap.* XXVI. n. 3. confunduntur. Sed hic aliud haesit librariis, qui voluerunt *effecis & fecit*. eo, quod verbum *effecit* bis necessarium videbatur. Tu vero observa hic Metabasin quamdam, sive alio nomine vocare malis, qua inter duo Verba (*effecit*, & *essem*) Nomen illi Casu aptatur, cui proprie non debebat. adeoque ita locum capias: Jugurtha *effecit, uti* ego *nihil minus quam vim aut bellum* exspectans, *in imperio vestro, sicuti videtis*, extorris *patria domo*, inops & coopertus *miseriis* (essem, &) *ubivis tutius quam in regno meo essem*. Sic nempe & Cicero IV. epist. I. n. 8. Rem *vides, ut se* habeat. ubi Varron. II. R. R. *cap.* IX. Reliquas canes *facit, ut* sint *in tuto*, & plusculа alia adscripsi. Plaut. Poen. A. II. *v.* 5. 6.

Sex immolavi agnos, nec potui tamen
Propitiam Venerem *facere, uti* esset *mihi*.

Terent. Hecyr. Prol. II. *v.* 4. Novas *qui* exactas *feci, ut inveterascerent*. Varronis atque Ciceronis loca adduxit etiam Jo. Fr. Gronovius ad Senec. IV. Benef. *cap.* XXXII. ubi erudite hoc genus illustrat. Ea autem loca selegi, quia in illis Verbum simul *facere* expressum vides, quod ex duobus MSS. revocandum existimo. adde Davisium ad Auct. de B. Afric. *cap.* XX. sagittasque & tela *uti* fierent *complura, curare*. & consule etiam nostra ad *cap.* XLI. numero 4.

UT UBIVIS TUTIUS. De hoc, quod modo indicavimus, actum jam ad Cat. *c.* XIV. extr. unde cognoscas sensum esse: *ut minime tutus essem in regno meo*. Sed illud *ut* non comparet in Guelf. 3. Et Guelf. II. ac Incert. 1. habent *tutior*. hoc quidem valde frigide, & pariter lapsi sunt infra *cap.* XCIV. n. 1. Sed *perinde, recte, bene, satis superque laxius esse* Noster aliique pro Adjectivis ponunt. vide ex multis Cat. *c.* LVII. n. 9. supra *cap.* IX. n. 8. & infra *c.* LXXXVII. extr. mox *regno meo* sine Praepositione *in* exhibet Guelf. 6. qui & *esset* inficete ostentat. quid, si *tutius* non legeretur?

12. EGO SIC EXISTIMABAM. Guelf. 4. *exitimabam*; 9. & II. *extimabam*; Eccard. *estimabam*. Deinde Fabr. 1. Struv. Guelf. 9. & Uratisl. 1. *audieram*: quomodo Gruterus. Wassius *audiveram*, ut reliqui Codd. nostri. Sed postea *ut* est in vetustissimo quoque; non *uti*, quod & eas, & plurimas editiones obsedit.

V. AMI-

rum ex omnibus maxume tutos esse. quod in familia nostra fuit, praestitit, 13
uti in omnibus bellis vobis adessent. nos uti per otium tuti simus, in manu
vestra est, Patres conscripti. Pater nos duos fratres reliquit: tertium 14
Jugurtham, beneficiis suis ratus nobis conjunctum fore. alter eorum neca-
tus, alterius ipse ego manus impias vix effugi. Quid agam, quo potissu- 15
mum

V. AMICITIAM DILIGENTER COLERENT. Sic omnes edd. Gruterus haesitabat initio, cum in vetustissimo Commelintano legeret *diligerent*, *colerent*; mox tamen sese confirmabat pro vulgata. Uratisl. 1. *colerent diligenter*; Guelf. 4. *dilienter*; 7. *libeater colerent*. Sed Fabricianus, Vinariensis, Uratislaviensis secund. & Guelf. 3. nil, nisi: *qui vestram amicitiam colerent*, & eos solos veritatem manumque Sallustii repraesentare, ex num. 18. tibi confirmabis. mihi, si Sallustium proprietatis sectatorem respicio, *amicitiam diligenter colere*, ab ejus lingua multum abhorrere videtur. Ita vero existimo, sciolum quemdam explanasse Verbum *colerent*, eamque glossam esse tandem in textum receptam. id vero manifestat iste Commelinianus. *amicitias colere* habes apud Justin. IX. *cap.* VIII. num. 9. item apud Ciceronem & Livium.

MULTUM LABOREM SUSCIPERE. Guelf. 6. *scipere*, neglecta prima syllaba. Caesar III. Gall. c. XIV. *Caesar ubi intellexit, frustra tantum laborem capi*: cum nota Jo. Brantii. Cic. III. Offic. *suscipere maximos labores*. & sic ille saepissime. intra τὸ *maxime* non visitur in Guelf. 7. & 12. eleganter & vere.

13. QUOD IN FAM. NOSTRA FUIT, PRAESTITIT. Guelf. 4. pro *praestitit*, habet *statuit*, Remens. 1. *& id praestitit*. Nescio, cur bonus Gruterus hic aliquid deesse censuerit. Intelligis, *Quod in familia nostra fuit, illud praestitit familia*. Ut: *quod viro integrum fuit, fecit*. adde infra *c.* LXXIX. n. 4. Sed oon tam illud Synezeugmenon, quam dictio *quod in fam. n. fuit* abstraxit, cum putaret *quod* pro *quantum* positum esse, & id dicere Adherbalem, quod fere legimus apud Justin. IX. *c.* IV. *quantum in illo fuit, ita vicit, ut victorem nemo sentiret*. & Corn. Nepot. Iphicrat. extr. *pater, quantum in se fuit, Thraecem me genuit*. Sed Noster distincte, *id*, quod debuit ac potuit familia, *praestitit*. Curt. IV. *cap.* XIV. num. 12. concise: *Quod mearum fuit partium, exercitum — comparavi*.

UTI IN OMNIBUS B. ADESSET VOBIS. *Uti* Codd. nostri sedecim virtutis robustioris: *in* vero abest ab Guelf. 10. Senat. a. & Heussiano. sed Guelf. 4. omittit etiam *bellis*. hanc tamen vocem vel cum dispendio Praepositionis redimendam existimo, etsi eam per particulam *uti* periisse in laudatis Codd. verosimile est. Sed Merseburgensis & Francianus *adessent*, idque solum certum, verum. Cat. *c.* XXIII. nu. 6. *nobilitas* aestuabat & credebant. ubi vide plura. Virg. II. Aen. *v.* 63. *Undique visendi studio Trojana juventus Circumfusa ruit, certantque illudere capto*. ibi Servius P. Danielis hanc figuram adnotavit. Citat autem & eum, & duos praeterea Virgilii locos etiam Jos. Castalio Var. Lect. *cap.* XXXI. junge Cat. *cap.* XLIII. num. 1.

PER OTIUM. Cum pacem habeamus ab hostibus & bellis vestris, uti infra *cap.* XLI. nu. 4. mox duo ex nostris *situm est* praeferunt: sed Francianus etiam *est* omisit, ut Cat. *cap.* XX. num. 10.

14. RATUS EST CONJUNCTUM NOBIS FORE. Hoc ordine Fabriciani, Basil. 1. Acad. Guelf. t. a. 5. & plerique ceteri. Sed *ratus* nude sine Verbo Substantivo, Incert. 1. Guelf. 6. & 12. At Guelf. 4. *nobiscum junctum*. perperam. Contra mox omnis manus, quam nos conspeximus, *necatus est*. Supra *tertium* omittit Senat. 2. non male.

ALTERIUS IPSE EGO MANUS IMPIAS. Sic membranae, & tantum abest ut egregia sit lectio, quae edd. quasdam occupavit, *alter ipse ego*, ut nihil fingi possit, quod magis sit putidum in hoc loco, ubi Adherbal de suis praesidiis, amicis & propioquis dicere ingreditur. & tamen etiam I. Wasse voluit *Alter is, ipse ego*, quod certe omnes ineptias superat. Sed quid est, quod hominibus illis τὸ *alter* ita commendat? quia dixerat *alter* eorum necatus. Jam non ferent amplius in Cic. VI. epist. IV. Alteros *propemodum jam sumus experti*: de altero *nemo est, quin cogitet*. Non addo plura, quae infinita sunt. Sed persimile mendum occupavit Codd. aliquot infra *cap.* XVIII. num. 8. Et jam supra satis superque demonstratum est, Sallustium nihili illam aequalitatem facere. Quidam ex manu descriptis: *ego ipse*. Sed alterum praefero. vide Jac. Gronov. ad Liv. III. *cap.* XII.

15. AUT QUO POT. INF. ACCEDAM. Haec omnia non leguntur in Guelf. 7. propter similitudinem τῶν *agam* & *accedam*, credo, omissa. Guelf. 5. & Fabric. a. a manu prima: *aut quo*

mum infelix accedam? generis praesidia omnia exstincta sunt: pater, uti necesse erat, naturae concessit; fratri, quem minume decuit, propinquus, per scelus vitam eripuit; adfines, amicos, propinquos ceteros, alium alia clades oppressit: capti ab Jugurtha, pars in crucem acti, pars bestiis objecti; pauci, quibus relicta anima, clausi in tenebris, cum moerore & lu-

potissimum me vertam, quod paullulum confirmat conjecturam Palmerii Spicil. VII. pag. 726. ubi *accidam* legit. Sed Ennius in Hecuba: *quo* accedam, *quo applicem?* adde infra num. 17. Guelf. 6. *aut* solum omisit: quo expuncto ardentior videtur Oratio. Fabric. 1. *infelix ego*.

GENERIS PRAESIDIA OMNIA. Quidam MSS. *gen. omnia praes.* Guelf. 2. *generis mei*; 3. *nostri generis*, ex additamento interlineari. vide ad Cat. *cap.* XXXV. num. 1.

UTI NEC. E. NATURAE CONCESSIT. Guelf. 6. *necesse uti erat*; 9. *uti naturae necesse erat conc.* id vero idem, quod *facto functus est*: & ipsa mors *necessitas* dicta, Tacit. I. Hist. *cap.* III. qui II. Ann. *cap.* LXXI. *fato concedere* ita dixit. Cic. I. Tusc. *cap.* XXXIX. Natura *dedit usuram vitae, tamquam pecuniae, praestituta die. Quid est igitur, quod querare, si repetit, cum vult. ea enim conditione acceperat.* adde supra *cap.* X. num. 3.

QUEM MINUME DEC. PROPINQUUS. Remens. 1. *quod minime decuit propinquis*. & sic manus secunda in Academico. Fraudi fuit librariis, quod alibi doctos frustra habuit, Pronomen Relativum praepositum. vide infra ad *c.* XLI. n. 4. nisi malueris *propinquum*; me tamen invito. Quinctil. VI. *c.* 1. inter querelas de interfecto refert, percussum esse eum *ab eo, a quo minime oportuit*. adde nu. 22.

ADFINES, AMICOS, PROPINQUOS CET. Academ. Guelf. 9. & 11. *ceterosque meos*; Franc. Guelf. 6. *& ceteros meos*. in tribus est *propinquos, amicos cet.* Gruterus abesse posse censet vocem *propinquos*: quia, puto, modo dixerat *propinquus*. nam non ignorabat diversos eos esse ab *adfinibus*, qui cum *cognatis* junguntur ab Nostro infra *cap.* LXXXV. num. 4. & Cic. pro Cluent. *cap.* XXXIV. & Hieronym. Epist. ad Demetriadem: *da pauperibus: non divitibus, non propinquis, non ad luxuriam, sed ad necessitatem; sive ille sacerdos, sive cognatus sit &* adfinis. *nihil in illo aliud consideres, nisi paupertatem. propinquos & adfines* saepe Tacitus simul memorat. Plin. VII. epist. XXIV. *adolescentem singularem, nec iis tantum, quos* sanguine *adtingit, inter* propinquos *amandum*. Cic. II. epist. XIII. num. 3. *hominem florentem liberis*, propinquis, adfinibus, *amicis*. Id I. Offic. *cap.* XIII. *cum retineretur ab* amicis & propinquis. Sed in Vaticano non legitur *meos*, quod & nos delevimus.

ALIUM ALIA CLADES OPPRESSIT. Guelf. 6. *alios alia*; Struv. Incert. 1. Franc. Guelf. 10. & 11. *alium alia* clade *oppressit*. Jugurtha scilicet: nam clades ipsa facere non poterat. puerilis error, qui tamen per bene multos scriptores diffusus est. tu vide supra ad *c.* V. nu. 2. & infra ad *c.* LXV. n. 4. Noster Cat. *c.* XXXIX. n. 4. *profecto magna* clades *atque* calamitas *remp.* oppressisset. Liv. XXV. *c.* XIX. *ceteri passim*, alii alia peste *absumti sunt*. Uratisl. 1. *amici, propinqui ceteri mei alia clade eripuit*: secunda manus fecit: *clade oppressi*.

PARS IN CRUCEM ACTI. Struv. Guelf. 10. & 11. *in cruce acti*; Guelf. 9. *in cruce apti*. *figere, suffigere, tollere, suspendere* frequentiora. Sed Cicero: *Polycrates in crucem* actus *est*. Valer. Max. VIII. *c.* IV. n. 2. *a L. Calpurnio Triumviro in crucem* actus *est*. Apud Africanos hoc genus supplicii usitatum fuisse, eoque & illustres viros adfectos, adnotant Bernegger. ad Justin. XVIII. *c.* VII. & Drackenborch. ad Silium I. *v.* 153. *pars acti* illustramus ad *c.* LVIII. nu. 2.

PARS BESTIIS OBJECTI SUNT. Guelf. 11. *bestiis*; Fabric. 1. *sunt objecti*, & Francianus post *objecti* distinguit, jungitque *sunt pauci*. hinc *sunt* delevi, ut Cat. *c.* XV. extr. Bestiis apud Romanos sceleratissimus quisque, & post etiam Christiani saepe objecti. Afros autem crudelitatis ejus prima fere exempla edidisse, vide apud P. Fabr. Semestr. II. *c.* VII. & Bulenger. de Venat. *cap.* VI.

CLAUSI IN TENEBRIS. Guelf. 4. *clausi in carcerem in tenebris*. de Glossa: sed 3. *clausi tenebris*. uti supra *c.* XII. num. 3. *occultant sese tugurio*. Sed edita significantior videtur.

CUM MOERORE ET LUCTU. Struv. *cum majore luctu*. utrumque conjungit Cat. extr. *cum* eleganter. Plaut. Rud. Prolog. *v.* 29. *Quique aetatem agitis* cum *pietate &* cum *fide*. Coelius epist. XIV. n. 8. *ad Caesarem omnes, qui* cum *timore aut mala spe* vivant, *accessuros*.

MORTE GRAVIOREM VITAM EXIGUNT. Guelf. 11. *mortem graviorem vita ex*. Elegantius errat Incert. 1. *morte graviorem vitam vitant*; sed elegan-

& luctu, morte graviorem vitam exigunt. Si omnia, quae aut amisi, aut 16
ex necessariis advorsa facta sunt, incolumia manerent, tamen, si quid ex improviso accidisset, vos implorarem, Patres conscripti; quibus, pro magnitudine imperii, jus & injurias omnis curae esse decet. Nunc vero exsul 17
pa-

elegantissime Fabric. 2. & Guelf. 5. *morte graviori vitam exigunt*, id vero nimis Poeticum, ne Sallustianum. Recte habet vulgata. Livius XXIV. c. XXXIII. *qui metu oppressi*, foediorem *non exsilio solum, sed etiam* morte *servitutem patiuntur*. Auct. B. Alexandr. c. XLI. *supplicia constituit in eis ea, quae* morte *essent* miseriora. Silius II. v. 522. *Vel* leto graviora *pati*. Porro Struv. Incert. 1. & Guelf. 7. *vitam agunt*: atque sic legit Jo. Garzon, qui totam hanc περιοχὴν, ut multa alia, aemulatur Libr. 1. de Bellis Friderici Admorsi c. v. §. 10. Sed exigere idem, quod *degere*, decurrere. infra *cap.* LXXXV. extr. *ut boni honestique vitam* exigerent. Terent. Heaut. A. II. Sc. III. v. 39. *Quo studio* vitam *suam te absente* exegerit. Plaut. Milit. A. IV. Sc. II. v. 48. *Tecum* aetatem exigere *ut liceat*, Sc. VI. v. 60. *Tecum vivere volt atque* aetatem exigere. Trinum. Prolog. v. 15. *dedi meam gnatam, quicum* aetatem exigeret. Seneca Epist. CXXII. *licet in vino unguentoque* tenebras *suas* exigant, *licet epulis totum perversae vigiliae tempus* educant. Hippolyt. v. 90. Degere aetatem *in malis Lachrimisque cogis*. Paullinus Eucharist. v. 491. *Perpetuum* exilium *diversa sorte dierum* Exigo. atque sic etiam Vitruvius II. c. 1. princ.

16. EX NECESSARIIS ADVORSA FACTA. Exquisitum genus oppositionis. *Necessaria* autem, ex Galli Aelii apud Festum sententia, essent, quae nobis necessario debentur praeter ceteros & quibus ob id maxime confidere possumus. *Advorsa* contra fiduciam tollunt atque a nobis aliena sunt, & praeterea nocent. Et neutro Genere maluit, quam *ex necessariis adversi* dicere, ut latius pateret Oratio. sic Seneca Epist. CII. item Vellej. II. *cap.* XLV. *quid enim inter tam dissimiles* amicum *esse poterat*. adde supra *cap.* XIII. num. 6. Remens. 1. *ex necessitate* Struv. *incolumnia*; Guelf. 6. & Fabr. 1. *incolonia*; Heuss. *incolonia*. Glossa Fabr. 1. *quos necesse fuit vetulos mori*, exponit *necessarios*.

SI QUID EX IMP. MALI ACCIDISSET. Heuss. *si quid improviso mali acc.* Guelf. 3. *cecidisset*; 6. *accedisset*. sed Eccard. omittit *mali*. vere, ut opinor. Sic Cat. c. LI. n. 22. *Illis merito accidit*, quidquid *evenerit*. & sic in formula: *Si* quid *accidat Romanis*. item Demosthen. de Corona p. 344. ἄν τι γίγνηται. atque sic Idem Exord. XVIII. & aliis locis. Nisi credas librarium per negligentiam vocabulum omisisse, quod *quid mali* interpositis voculis aliis esset dissolutum. sed sic Cat. c. XXIX. nu. 1. *ne* quid *resp.* detrimenti *caperet*.

QUIBUS PRO MAGNITUDINE IMPERII. Heussian. *quib. ex magn. imp.* Utraque certe Praepositio caussam notat, sed hoc loco elegantius *pro* h. e. respectu, sive propter magnitudinem. vide ad Cat. c. LI. num. 8. Apulej. Apol. p. 317. *nisi forte Aemilianus* pro *sua severitate exemplum dedis, & ipsis maleficiis infensus accusationem istam* pro morum integritate *suscepis*. Noster supra c. IX. nu. 2. *tibi quidem* pro *amicitia nostra gratulor*. vide Muncker. ad Fulgent. Mytholog. III. c. VII. *magnitudo* eadem, quae n. 7. *majestas: tamen* erat majestatis *populi R. prohibere injuriam*. Liv. XXII. c. XXXVII. *quamquam probe sciat* magnitudinem *populi R. admirabiliorem prope adversis rebus, quam secundis esse*. Noster supra c. V. n. 4. *post* magnitudinem *nominis R.* Cat. c. XXXI. nu. 3. *quibus in reip.* magnitudine *timor belli insolitus*. Rursus Livius XXXVII. *cap.* LV. pro *Apea* magnitudini Romanae *oratio visa*. Noster infra c. XXVI. nu. 1. *confisi, propter* magnitudinem populi R. *inviolatos sese fore*. Notat itaque non modo *potentiam*, sed & *excellentiam* imperii, quod omnia alia superet. Polybius in formula foederis recte τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δυναστείαν τῦ δήμυ τῶν Ῥωμαίων vocat.

JUS ET INJURIAS OMNES. *Jus*, ut suum cuique constet: *injuriae* ut defendantur & vindicentur, nu. 19. Sic infra c. XXXIII. nu. 2. *cujus impudentia contra* jus & injurias *omnes munitus foret*. Sic *honesta atque inhonesta* vendere. vide Cat. c. XXX. nu. 4. notata. *omnes* non legitur in Guelf. 3. propter vocabulum *jus*; *jus omnisque injurias*; 10. *vis & injurias omne*. Ceterum ex hoc loco pessime aliquis extundere voluit *decet* cum tertio Casu construi; cum potius praecise positum sit, & *quibus curae esse* jungantur.

17. EXSUL PATRIA, DOMO. Vide supra ad num. 11.

SOLUS. Sic omnes Codd. i. e. desertus ab omnibus & solus relictus, quod ipsum queritur etiam Rex David Psal. XXV. c. 16. Sic infra *cap.* CIII. n. 1. *loca sola*. III. Hist. Or. Macri n. 3. *solus, impotens*. Livius XL. *cap.* XII. *Circumventum*, solum, inopem, *invidia gratiae externae one-*

patria, domo, solus & omnium honestarum rerum egens, quo accedam, aut quos adpellem? nationesne, an reges, qui omnes familiae nostrae ob vestram amicitiam infesti sunt? an quoquam adire licet, ubi non majorum meorum hostilia monumenta plurima? aut quisquam nostri misere-
xvii.18 *ri potest, qui aliquando vobis hostis fuit? Postremo Masinissa nos ita insti-*

onerat. Auson. Epigr. xliii. *Quid tibi divitiae Nunc prosunt, regum rex o ditissime? cum sis Sicut ego* solus, *me quoque pauperior*. Seneca Med. *v.* 119. *erepto patre, Patria atque regno, sedibus* solam *exteris Deserere*. *v.* 208. *Quamvis enim sim clade miseranda obruta, Expulsa, supplex*, sola, *deserta, undique Adflicta*. Excerpt. iii. Controv. iii. extr. *Quid facerem* solus, *senex, inops, cujus patrimonium alter diviserat, alter absumserat?* Hieronymus: *Vende omnia, & nudam* solamque *crucem nuda sequaris &* sola.

Omnium hon. rer. egens. Guelf. 6. *omnia honestarum rerum egens*. Cic. vi. epist. xxiii. nu. 1. *quia, quid tibi pollicerer ipse* egens rebus omnibus, *non reperiebam*. Caesar iii. Civ. *c.* xxxii. *dictitabant enim, se domo patriaque expulsos*, omnibus necessariis egere rebus, *ut honesta praescriptione rem turpissimam tegerent*. Guarricus Abb. Igniac. Serm. ii. de Resurr. *Sufficit bona voluntas, qua plerumque sunt ditiores, qui rebus sunt* pauperiores. Apulej. viii. Met. p. 201. *juvenis natalibus praenobilis, equo clarus, &* pecuniae *simul satis* locuples. Herodotus i. *cap.* xxxv. ἐξεληλαμένος τε ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἐστερημένος ΠΑΝΤΩΝ. adde Cat. *c.* vii. nu. 6.

Quo accidam. Sic iterum omnes MSS. & tamen visitur in quatuor novitiis edd. *quos accedam*. Jacobus a Cruce, Bononiensis vulgo dictus, malunt ex Donato: *quo accidam*; & Carrio *quos accidam*, quos recte Rivius, Ciacconius, Gruterus deseruerunt. n. 15. quo *potissimum infelix* accedam? mox: *an* quoquam *mihi* adire *licet*. Dinarchus contra Dem. pag. 93. ποῖ νῦν ἐλθὼν ὁ δῆμος, ἢ τίσι προστάξας ζητεῖν περὶ τῶν ἀφανῶν καὶ μεγάλων ἀδικημάτων. propterea fere in eam sententiam prolabi posses, haec esse inducenda. Ipso tamen dolori Adherbalis hanc geminationem permittendam censeo.

Aut quos adpellem? Fabric. 2. & Guelf. 5. *aut quem adpellem?* Nostrates similiter *ansprechen*. Cic. pro Flacco *c.* ii. *quem* adpellem, *quem obtester, quem implorem?* atque sic pro Quinct. *cap.* xxx. extr. Posteriori aetate etiam *ad* Praepositionem adjiciunt; *adpellare ad Imperatorem*, leg. 21. D. de adpell. Prudent. Pass. Roman. *v.* 818. Adpello *ab ista, perfide*, ad Christum *meum Crudelitate*. Sed Latinum esse, dudum negarunt Stracha de Adjecto pag. 561. & 562. ac Jo. Petr. Titius Manud. ad Excerp. pag. 176. & 177. Ceterum nihil geminum magis huic loco habes, quam Catull. Carm. lxiii. *v.* 177. *Nam quo me referam, quali spe perdita nitar? Isthmon, eosne petam montes — An patris auxilium sperem?* & quae sequuntur.

Nationesne an reges. *Ne* omittunt Guelf. 9. 10. 11. pro quo Heuss. *nationesve*. Fabric. 1. Struv. Guelf. 6. & Vinar. 2. *nationesne aut reges*. idem infra aliquoties adnotandum veniet.

Ob vestram amicitiam. Quae familiae nostrae vobiscum intercedit. vide Perizon. ad Sanct. ii. Min. *cap.* xiii. Supra n. 12. *qui* vestram amicitiam *colerent*. Aeschines contra Ctesiph. p. 294. οὐδεὶς πώποτε αὐτοὺς ἑωρακὼς προσέφυγεν εἰς τὴν ΤΜΕΤΕΡΑΝ φιλίαν.

An quoquam adire licet. Remens. 1. & a manu sec. Guelf. 2. *aut quoquam*, Fabric. 2. & Guelf. 5. *an quonam*; Guelf. 10. *an quo mihi ad. mihi* saepe & varie locum mutat. ego delevi praeeunte Guelf. ii. adde nu. 19.

Hostilia monumenta plurima sint. Fabric. 1. *hostilia plurima sunt*, sine voce *monumenta*, quam tamen necessariam esse video. Cicero pro Balbo *cap.* v. *Quae est enim ora, quae sedes, qui locus, in quo non exstent hujus cum fortitudinis, tum vero humanitatis, tum animi, tum consilii* expressa vestigia. Guelf. 5. & Incert. 1. *sunt*. sed Heussian. & Senat. 2. abjiciunt eam adpendicem librariorum.

Aut quisquam nostri miser. pot. *Aut*, non *an*, habent Fabriciani, Basil. 1. (qui primus *at* habuit) Academ. Incert. 2. Struv. Vinar. 2. Franc. Senatorii & pars melior Guelferbytanorum. idque sonantius videtur Grutero. Eccard. *quisque*; Guelf. 6. delet *nostri*, quod tamen recte doctiss. Perizonius ad ii. Min. *cap.* xiii. capite de familia Adherbalis. Struv. & Franc. *nobis hostis fuit*; Vinar. 2. *nobis hostis fuerit*.

18. abunde magna praesidia. Ita Codd. & sic Cat. *c.* xxi. nu. 1. *quibus* male abunde omnia *erant*. ubi vide. Quinctil. xii. *c.* xi. *Quae si omnia studiis impenderentur, jam nobis longa aetas, &* abunde satis *ad discendum* spatia *viderentur*.

Tres

instituit, Patres conscripti, ne quem coleremus, nisi populum Romanum, ne societates, ne foedera nova acciperemus: abunde magna praesidia nobis in vestra amicitia fore: si huic imperio fortuna mutaretur, una nobis occidendum esse. Virtute ac dis volentibus magni estis & opulenti; 19
omnia secunda & obedientia sunt: quo facilius sociorum injurias curare licet. Tantum illud vereor, ne quos privata amicitia Jugurthae, parum 20
cognita, transvorsos agat: quos ego audio maxuma ope niti, ambire, fatigare vos singulos, ne quid de absente, incognita caussa, statuatis: fingere me verba, fugam simulare, cui licuerit in regno manere. Quod uti- 21
nam

Tres libri supra habent *societatem*, quod probo; & mox Eccardiano deest *in*, quod mihi non aeque placet. Uratisl. 1. *nos is ita instituit*.

UNA OCC. NOBIS ESSE. Guelf. 5. *esset*; 10. & Uratisl. 1. *fore*. Wassius unum memorat, a quo plane absit. & sic *esse* omittitur Cat. *c.* XL. n. 4. XLVII. n. 2. Jug. *c.* LIV. n. 1. & CII. n. II.

19. VIRTUTE AC DIIS VOLENTIBUS. *Dis* scribitur in Fabric. 2. Guelf. 1. 3. 5. & 6. Deorum favor & hominum virtus maximis quibusque rebus caussa, eaque jungit Noster IV. Hist. Orat. Cottae n. 1. Saepe Plautus, ut Aulul. A. II. Sc. I. *v.* 44. *Ego virtute* deum, & majorum *nostrorum dives sum satis*. & sic Capt. A. II. Sc. II. *v.* 74. Id. Trinum. A. II. Sc. II. *v.* 65. *Edepol* deum virtute *dicam, pater*, & majorum, & tua *Multa bona bene parta habemus*. Livius XXIV. *c.* XXXVIII. *Eam vos fraudem*, Deum *primo* benignitate, *dein* vestra *ipsi* virtute *dies noctesque perstando ac pervigilando in armis, vitastis. Volentibus*, est propitiis atque faventibus. Livius XXXIX. *c.* XVI. *Omnia diis propitiis* volentibus*que ea faciemus*.

OMNIA SECUNDA ET OBEDIENTIA SUNT. Remens. 1. Acad. & Uratisl. 2. *& obedientia vobis sunt*. postrema vox deficit Guelf. 11. Livius *c.* XLI. *nunc eosdem, quia illic omnia secunda laetaque sunt, animis deficere. Obedientia* Glossae MSS. reddunt *subdita*: non male. Hoc alibi dixerat: *quibus ad occasum ab ortu solis omnia domita armis patebant*, Catil. *cap.* XXXVI. num. 4. adeoque *facili* negotio Romani, quorum imperio & viribus *nemo resistere poterat*, sociis auxilia ferere poterant. Curt. VII. *cap.* IV. num. 20. *obedienter imperata fecerant*.

INJURIAS CURARE LICET. Fabric. 1. *quo sociorum injurias facilius curare licet*. Guelf. 10. a manu secunda, *tutare licet*, quod & Ursinus in suo libro & Wassius in Pembrochiensi legerunt. Sed *curare* non debet sollicitari, quod integrum esset *curare, ut vindicentur injuriae & propulsentur*. num. 16. *quibus jus & injurias omnes* curae esse *decet*. Contra *negligere injurias* Caesar 1. Gall. *c.* XXXV. *quoniam senatus censuisset, uti Aeduos ceterosque populi R. amicos defenderet, se Aeduorum* injurias non neglecturum. Sic *curare frumentum, pecuniam* nota sunt. Non autem sufficit Wassii interpretatio: curare injuriam *idem est ac moerore adfici ob injuriam, sive illam non aequis oculis adspicere*. haec ille. quod quomodo probet, ipse viderit. adde n. 21.

20. PRIV. AMICITIA JUGURTHAE, P. COGNITA. Planius fuerit, inquit Gruterus, *parum cogniti*. Sed rectius exponit Gronovius, & omnes Codd. editam amplectuntur. adde *cap.* XV. num. 5.

TRANSVORSOS AGAT. In pravum abstrahat a via justitiae. Supra *c.* VI. num. 3. *quae etiam mediocris viros spe praedae* transvorsos agit. ubi vide.

MAXUMA OPE NITI. Remens. 2. *magna ope*; 1. & Incert. 1. *summa ope*. atque sic ed. Gryphiana, Venetae & Bodlej. probatque Popma. Certum id, alibi solere ita Crispum. vide ad Catil. *c.* XXXVIII. n. 2. Sed cur alteram lectionem repudiemus, nihil est, quod urgeat. Recte enim & *summa* & *maxima ope* dicitur.

FATIGARE. Infra *c.* LXVI. n. 2. *fatigati regis suppliciis*. adde *c.* CXXIII. n. 2.

FINGERE ME VERBA. Struv. Guelf. 10. Franc. addunt *dicunt*. sed Eccard. omittit *me*. fortassis eleganter. vide ad Cat. *c.* LII. n. 16. Certe adprobabis Fabr. 2. & Uratisl. 1. qui sine copula: *fingere me verba, fugam simulare*.

21. QUOD UTINAM ILLUM. *Illum* non visitur in Guelf. 6. qui etiam pro *Quod*, praetulit *qui*. Ceteri omnes *Quod*: atque hoc loco non quidem *quod illum* pro *quem* ponitur, uti apud Plaut. Pers. Act. II. Sc. III. *vers.* 5. *quod eam* pro *quam*. Sed integra dictio foret: *Quod utinam* videam, neque *illum eadem haec simulantem*. Sic alibi *id*, *illud*, *hoc* tamquam superflua ponuntur. item *Quod*, in *Quod ni*,

F ff *Quod*

nam illum, cujus impio facinore in has miserias projectus sum, eadem haec simulantem videam: & aliquando aut apud vos, aut apud deos immortalis rerum humanarum cura oriatur: ne ille, qui nunc sceleribus suis ferox atque praeclarus est, omnibus malis excruciatus, impietatis in parentem nostrum, fratris mei necis, mearumque miseriarum gravis poenas
22 *reddet. Jam jam frater, animo meo carissume, quamquam immaturo,*

Quod si. vide ad Cat. *c.* XVII. n. 8. adde *cap.* XLVIII. num. 7. & infra *c.* LXXXV. num. 5. Apulej. Florid. pag. 359. Quod utinam *mihi pro amplitudine auditorii prolixa oratio suppeteret*. Symmach. I. epist. II. Quod utinam *sensus aliquis eorum superfit!* adde Gifan. ad Lucret. p. 411. Mariangelum Auctar. Epist. VI. p. 53. 54. Sic I. Hist. Orat. Philippi: Quod *ego vos oro atque obsecro*. mox *impio* non legebatur in Franciano. Miror non tam Donatum & Servium ac alios recentiores, qui illud *Quod* per *propter quod* interpretantur; quam Manutium Aldum, qui ad Caesar. II. Civ. *c.* XVI. princ. adversativam vim τῷ *Quod* in hujusmodi positu adtribuit, quam unde accipiat, fateor me ignorare. Sed & Muncker. ad Fulgent. I. Praefat. p. 14. ineptire maluit, quam simplicissimum sensum sequi.

EADEM HAEC SIMULANTEM. Optimus Gronovius ad Liv. XXVII. *c.* VII. legendum existimat: *eadem* sic *simulantem*; sed plane praeter rei necessitatem & contra omnes libros. Noster Cat. *c.* XXXI. n. 4. *At Catilinae crudelis animus* eadem illa *movebat*. *c.* LI. num. 7. hoc idem *providendum est*, *P. C.* adde *c.* LVIII. n. 10. III. Hist. Orat. Macri n. 26. *Atque* haec eadem *non sunt agrestibus*. Livius III. *c.* XIV. *nihil* eisdem illis *placidius aut quietius erat*. Id. XL. *c.* XII. *Periculo suo te exterret, ut innoxio fratri per* eamdem te *matures perniciem*. Cic. VII. epist. XVII. n. 10. hoc, *quemadmodum vos scribere in vestris libris soletis*, idem *Q. Cornelio videbatur*. cum ibi adnotatis. Apulej. de Habit. Doctr. Plat. pag. 25. *ut* haec eadem *virtute fiant meliora*. atque ita ille passim. Vopiscus Aurel. *c.* XIII. *Et quoniam a Maeotide multi barbari eruperant*, hos eosdem *consilio, ut eodem redirent*, *compulit*. Capitolin. Albino *cap.* X. *Est & alia epistola*, *qua idem de* hoc eodem *scripsit*. Hieronym. Quaest. I. ad Hedibiam. Hoc idem *& in Evangelio legis doctor interrogat*. Sic MS. ille pervetustus Quedlinburgensis. vulgo: *Hoc idem in Ev.*

RERUM HUMANARUM CURA ORIATUR. Id nimirum genus hominum rebus ex voto fluentibus libenter credebat Deos rerum humanarum curam gerere; sed ut cujusque calamitas maxima erat, ita minimum de illorum cura sentiebant. vide Liv. III. *cap.* LVI. Zosim. I. *c.* I. Minuc. Fel. *cap.* V. & XVII. & praeterea Barthium ad Claudian. I. Ruffin. princ. ad Stat. I. Silv. IV. & Theb. I. *v.* 79. Boeclerum Not. Pol. ad Tacit. p. 499.

NAE ILLE --- GR. POENAS REDDAT. Sic Gruterus ex membranis Nazarianis: cum vulgo *ut ille* legerent, quod & nostros Codd. occupavit. Sed Guelferb. 6. *at ille* & *ut ille* simul repraesentat; Senat. autem a. & Heussian. *ut ne ille*, ut nempe utramque lectionem exprimerent. recte *nae* revocatur, idque vel geminus locus infra *cap.* CII. num. 8. ubi *profecto* ejus loco posuit, evincat. Sed quid illud *reddat? reddet* omnino legendum, & alterum librarii nobis dederunt tum propter *ut*, tum propter *ne*, quod veteres simplici vocali *e*, non per *ae* scripserunt. diximus ad Catilin. *cap.* LII. num. 27. ne *ista vobis mansuetudo in miseriam* vertet. ubi similiter in libris est *convertatur*, *vertatur*, aut *vertat*.

FRATRIS MEI NECIS. Fabric. I. Guelf. 2. & II. *fratrisque mei:* eodem modo, sed abjecta simul voce *mei*, Guelf. 9. at a. omittit vocabulum *necis*. Lego itaque: *fratrisque mearumque miseriarum*. Mox *gravis* scribit Senat. I. id vero plane non legitur in Guelf. II. sicuti in 6. non visitur *poenas*.

22. JAM JAM FRATER ANIMO MEO CAR. Fabriciani, Struvian. & Guelf. 5. non geminant particulam habentque: *Jam frater* &c. Sed geminat Virgilius & Apulejus, qui nostrum presse sequitur Metam. I. Jam jam *grabatule animo meo carissime* adde Passerat. Cic. pro Quinctil. *c.* I. *carissime* non invenio in Guelf. 10. nec II. mallem id accidisset τῷ *meo*. Sed Capitolin. in Clod. Albino *cap.* VII. *Te quaeso, ut eo animo remp. regas*, *quo* dilectus *es frater* animi mei, *frater imperii*. vide & ad Catil. *cap.* LII. n. 8. & Schulting. ad Senec. II. Controv. XI. pag. 154. Sic Homerus Iliad. ε. *ἐμῷ κεχαρισμένε θυμῷ*: quem adduxit F. Ursinus ad Virgil. XII. Aeneid. *animo gratissima nostro*.

QUAMQUAM TIBI IMMATURO. Academ. segni-

turo, & unde minume decuit, vita erepta est: tamen laetandum magis,
quam dolendum puto casum tuum. non enim regnum, sed fugam, exsi- 23
lim, egestatem & omnis has, quae me premunt, aerumnas cum anima
simul amisisti. At ego infelix, in tanta mala praecipitatus ex patrio
regno, rerum humanarum spectaculum praebeo: incertus quid agam,
tuasne

gniter *immature;* Struv. *immaturo tibi.* sed in Uratisl. 2. *tibi* non legitur. & quando alia nomina adsunt, quibus Subjectum, quod ajunt, describitur, elegæuter certe, & recte simul Pronomen omittitur, ut Cat. *c.* XLVIII. n. 2. & I. Hist. Or. Lepidi n. 1. *quo* (vobis) captivis *libertatis curam miseria eximat.* adde supra h. *c.* n. 2. & infra *c.* XXIV. n. 3.

ET UNDE MINUME DECUIT. *Et unde* non visitur in Guelf. 6. & in Struv. inter versus jacet. Bonis librariis duriusculum visum est *unde* de persona dictum, pro *a quo.* Sed Livius I. *c.* XLIX. *perque eam caussam occidere, in exsilium agere, bonis multare poterat: non* suspectos *modo, aut* invisos, *sed* unde *nihil aliud, quam praedam sperare posset.* Plautus Menaechm. Act. V. Sc. II. *v.* 32. MV. *ludibrio pater Habeor.* SE. unde? MV. ab illo, *cui me mandavisti, meo viro.* Virg. VIII. Aen. *v.* 71. *genus omnibus* unde *est.* ibi Servius: *Cum* unde *hodie ad locum referamus, veteres etiam personis adplicabant, ita ut ad omne genus, & ad omnem numerum referrent.* Hyginus Fab. CXII. *Ajax Hectori donavit balteum,* unde *est tractus.* ibi vide Munckerum. item Stewech. ad Apulej. IV. Florid. p. 400. Gronov. ad Plaut. Trucul. A. I. Sc. 1. *v.* 42. Sic *ubi*, pro *apud illos* Cat. *c.* XX. n. 8. & infra *c.* CXII. n. 3. *ibi*, pro *in eo colloquio*, alia alibi.

LAETANDUM -- PUTO CASUM T. Sic Catil. *c.* LI. num. 29. Ea *populus* laetæri. ubi vide. Guelf. 9. *laetandum magis puto, quam casum tuum dolendum.*

23. NON ENIM REGNUM, SED OMNES. h. e. *non tam* regnum, quam ærumnas amisisti, ut recte interpretatur Parkesius: & mera ejusmodi interpretatio est, quod legimus in Vinar. & Uratisl. secundis: *non enim modo regnum;* item in Fabric. 2. & Guelf. 5. *non enim solum regnum.* Ita nempe solent alterum membrum tanto magis adfirmare: quae adfinis est observationi nostrae ad Cat. *c.* XIV. extr. Sic infra ex fido Codice restitui *c.* C. num. 4. *vigilias ipse circuire,* non *diffidentia futuri, quae imperavisset,* quam *ut militibus labor volentibus esset.* atque ita legendum apud Justin. XI. *c.* VII. num. 4. *cujus urbis potiundae* non *propter praedam cupido eum cepit,* sed *quod audierat* &c. Notavimus alia ad Cicer. VI. epist. VII. n. 17. *Unum tibi si persuaseris,* non *hoc esse tui muneris, si quid rogatus fueris, ut facias,* sed *totum tuum esse onus.* Lentulus XII. epist. XIV. num. 19. *Ego me de rep. puto esse meritum, ut* non *provinciae istius beneficium exspectare debeam,* sed *tantum, quantum Cassius & Brutus.* Florus II. *c.* II. num. 20. Nec *cum hominibus,* sed *cum monstris* quoque *dimicatum est.* ubi vide Duckerum. adde infra *c.* LXXXV. num. 49. D. Joannes Ev. *c.* XII. com. 44. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ΟΥ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ΑΛΛ' εἰς τὸν πέμψαντά με.

PRAECIPITATUS EX PATRIO REGNO. Sic MSS. nostri & edd. vett. nuperas quasdam edd. occupavit: *praecipitatus,* pulsus *ex patrio regno;* etiamsi Gruterus ejecerit spuriam illam dictionem. Si dedisset: *ex patrio regno praecipitatus in tanta mala* haud facile quidquam novatum foret. Sed alterum exigebat numerus & mos Latinorum, de quo ad Cat. *c.* XXXVI. num. 4. *Cui cum* ad *occasum* ab *ortu solis omnia domita armis paterent.* ita & infra *c.* LXII. num. 9. *quam gravis casus* in *servitium* ex *regno foret.* Præterea Guelf. 11. habet *praecipitans,* & sic apud Virgilium *praecipitas* pro *praecipitatur,* similia infra ad *c.* XXXVIII. extr. & *cap.* LXXXV. n. 9. Livius V. *c.* XVIII. *Tribuni militum, dum bellum majore animo gerunt, quam consilio,* praecipitævere *in insidias.* cum nota Sigonii. Rursus Virgil. VI. Aen. *v.* 351. *Gubernaculum* praecipitans *traxi mecum.* eoque nomine laudat Charisius III. pag. 233. praecipitans *traxit omnia.* Tacit. XIII. Ann. *cap.* XLVI. *acri jam principis amore, ad superbiam* vertens. Plaut. Trin. Act. II. Sc. II. *v.* 30. *Nam qui in amorem* praecipitavit *pejus perit, quam si saxo saliat.*

RERUM HUMANARUM SPECTACULUM PRAEB. *rerum humanarum* ea naturæ est, ut semper fluxae ac mobiles in adversa mutentur. sic descripsit Noster infra *c.* CIV. n. 2. adde *cap.* XXXVIII. num. 9. ubi plura. Aemulatur Dictys III. *c.* XXI. *Me quoque, si videtur, exhibeo poenae mortis, cui misero confectoque moeroribus, omnes aerumnas, quibus nunc depressus infelicissimum* spectaculum *mortalibus* praebeo, cum *hoc exiguo* spiritu simul *aufers.* Comparat Pareus illud D. Pauli I. ad Corinth. *cap.* IV. comment. 9. θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, Sulpic.

tuasne injurias persequar, ipse auxilii egens; an regno consulam, cujus
24 *vitae necisque potestas ex opibus alienis pendet. Utinam emori fortunis meis honestus exitus esset, neu vivere contemtus viderer, si defessus malis injuriae concessissem. Nunc neque vivere lubet, neque mori licet sine*

Sev. II. *c.* XI. *quae jam per annos fere ducentos & quinquaginta solo strata, malorum testimonium*, spectaculum *inimicis praeberet*. adde Burmann. ad Quinctil. Declam. VI. *c.* XVI.

TUASNE INJURIAS PERSEQUAR. *Persequi injurias* illustravimus ad Catil. *c.* IX. extr. & eadam notione *persequi quid* dixerat Eod. *c.* LII. num. 4. eadem fere adnotavit Muncker. ad Hygin. Fab. LVIII. quaedam alia Brockhus. ad Tibull. I. eleg. IX. *v.* 28. Caesar VII. Gall. *c.* XXXVIII. extr. *hortatur, ut simili ratione atque ipse fecerit*, suas *injurias* persequantur. ubi Davisius: *suas* i. sibi illatas. injurias enim dicimus tam illorum qui patiuntur, quam qui faciunt, ut notavit A. Gellius IX. *c.* XII. Atqui non ab voce *injuriae* illud provenit, sed a Pronomine *meus, suus, suus*, quae utroque versum significant, & active, & passive: sicuti in Nominibus Casus secundus. vide Cat. *c.* XXXI. extr. Statim *ipse* non legitur in Guelf. 12. nisi in margine, & 9. habet *egenus*; Uratisl. a. *auxilius*; Franc. *auxilio*.

POTESTAS EX OP. AL. PENDET. Eccard. *pendent*, quod valde adridet. vide ad Cat. *cap.* X. num. 3. & infra *c.* LVII. n. 4. Mallem: *cujus vita necisque ex op. al. pendent*. *Necis* pro *Nex*, ut *merces* pro *merx*; *regis* pro *rex*; *nucis* pro *nux*: qualia plura vide apud Burmann. ad Quinctil. Declam. VI. *c.* XVII. adde ad Cat. *c.* XXXVI. num. I. Certe si editam praetuleris, *potestas* vocem tantum ita additam memento, ut apud Ausonium *jus regni*, pro *regno*, alia apud alios, quae prolata sunt supra ad *c.* III. num. I.

24. UTINAM EMORI FORTUNIS M. Uratisl. I. *mori*, alius quidam *mors*, ab interprete, ut mihi videtur. Nam Verbum, licet eadem notione, gravius quiddam habet. infra *c.* XXXI. num. 13. *Pars eorum* occidisse *tribunos plebis — pro munimento habent*. ubi vide.

NE VIVERE CONTEMTUS VIDERER. Corruptus aliis, aliis obscurus est visus. Nos ex Commeliniano & Guelf. 4. restituimus primum *neu vivere*. h. e. utinam honeste emori possem, *aut* tamen *non* contemtus viverem, si Jugurthae injurias inultas patiar. Frustra alii *coatentus* inferunt: frustra etiam Guelf. 12. *viderer* omittit. *Vivere contemtus viderer* est *viverem* contemtus omnium judicio: qui ignaviae tribuent, & flagitiosissimum mihi existimabunt impune injuriam accepisse, *c.* XXXI. n. 21. Sic Cat. *c.* LII. n. 3. *illi mihi* disseruisse videntur. ubi alia adnotavimus. Lamprid. Severo *c.* LIX. *Ea natio imminebat reip. cervicibus, quae semper etiam minusculis imperatoribus* subjecta fuisse videbatur. Et sic apud Graecos νομίζω alias Verbis additur; non semper in re dubia, sed etiam certa, pro judico, statuo. auctor est Ulpianus Rhetor ad Demosthen. Olynth. I. pag. 13. Sed Cicero, more Stoicorum, eum idem dicere debuisset, de Verbo *videri*, nugari maluit. vide eum ad Catil. *c.* XLVIII. num. 6. Idem I. Offic. *c.* XIV. Videre *etiam licet, plerosque non tam natura liberales, quam quadam gloria ductos, ut benefici videantur, facere multa, quae* proficisci *ab ostentatione magis, quam a voluntate*, videantur.

INJURIAE CONCESSISSEM. h. e. si fessus bello ceterisque aerumnis tandem Jugurthae cedam, eumque Numidiae potiri patiar. Guelf. 6. *cessissem*. idque perperam. Ovid. I. Fastor. *v.* 222. *Prisca moneta victa* concedit *novae*. Porro singulari notione tempus Plus quam perfectum ponitur, ut apud Livium XXXIV. *c.* XI. *querentes, castella sua oppugnari; nec spem ullam esse resistendi, nisi praesidium Romani misissent*. ubi vide Gronovium. adde Salmas. ad Capitol. Marc. *c.* XXVII. & Muncker. ad Fulgent. Praefat. p. 6. Justin. I. *c.* VI. *praemonitus, ut quem primum postera die obvium habuisset, socium coeptis* adsumeret. Sed post particulas *Si* & *Nisi* istud frequentissimum est. Hoc vero loco ejus rei ignoratio aliquas obduxit tenebras.

NUNC NEQUE VIVERE LUBET. *Vivere non lubet* in illo contemtu, si injuriae concedendum est; *mori non licet* per virtutem, in acie aut fortiter dimicans, qui solus honestus viro ex vita exitus. nam mortem sibi consciscere ignaviae est, aut temeritatis. Sic autem & nostri Codd. omnes, & Gruteriani. Alii infarciunt *quoniam*, quia haec cum proxime sequentibus jungenda esse putarunt. *lubet* non fuit in Rement. I. pro eo Guelf. 5. *licet*, qui infra cum 6. *licet* omisit, similitudine Verborum decepti. *sine dedecore* deest 7. pro quo 4. *neque mori licet decore*. alterum praefero. Ovid. III. Metamorph. *v.* 459. *Utinam tormenta utrique Moenia diruerent: ferrumque ignisque sonarent! Essemus miseri sine crimine: forsque* que-

fine dedecore. Patres conſcripti, per vos liberos atque parentes, per majeſtatem populi R. ſubvenite miſero mihi: ite obviam injuriae: nolite pati, regnum Numidiae, quod veſtrum eſt, per ſcelus & ſanguinem familiae noſtrae tabeſcere.

CAP. XV.

XIIX.

1 POſtquam rex finem loquendi fecit, legati Jugurthae largitione magis, quam cauſſa freti, paucis reſpondent: *Hiempſalem ob ſaevitiam ſuam ab Numidis interfectum: Adherbalem ultro bellum infe-*

querenda, Non celanda foret: lacrymaeque pudore carerent. *At* nunc *a puero* cet.

25. PATRES CONSCRIPTI, PER VOS. Sic diſtinguo ex voluntate MSS. omnium. Vulgo illud *Patres conſcripti* ad ſuperiora trahitur, & Gruterus ſemer ipſe deſerit, quando refingit: *Quare P. C. per vos*, cum illud alterum dolori longe ſit aptiſſimum. Non tamen tam inſubide peccavit, ut correctores aut librarii, qui *oro*, *obteſtor* aut ſimilia intrudunt fulcra τῷ *per vos*, & reliquorum. poſterius ex noſtris habent Incert. 2. Guelf. 11. & Remenſ. 1. prius autem Franc. & Uratisl. 3. Noſtrates etiam ſine addito Verbo *durch unſerm Herrn* cet. Cic. pro Planc. *c.* ult. *Nolite, judices*, per *vos*, per *fortunas*, per *liberos veſtros inimicis meis dare laetitiam*. Sed vide, ut huic loco nova lux adfulſit ex libris noſtris. Uratisl. 3. *oro vos per liberos veſtros;* Struv. *P. C. per veſtros liberos atque parentes veſtros;* Incert. 1. *P. C. vos per liberos*. Sed caſtiſſime omnium Eccard. cum duobus aliis: *P. C. per vos liberos atque parentes*. ea nempe eſt antiqua formula, quam & Gronovius reſtituit apud Liv. XXIX. *c.* XVIII. quem locum Manutius & Rivius corrupte citarunt: *quibus* per *vos* fidem *veſtram* cet. ubi in priore edit. I. Fr. Gronovius alia adjecit, quae in poſteriore male reſecta eſſe, docet Burmann. ad Petron. Plura Heinſius ad illa Silii I. *v.* 658. Per *vos* culta *diu Rutulae primordia gentis, Laurentemque larem & genetricis pignora Trojae Conſervate pios*. ubi vulgo expreſſerant: *Vos per culta*. Nimirum eſt tranſpoſitio Pronominis *vos*, quam & alibi interpretes advertere noluerunt. vide modo Drackenborch. ad eumdem Sil. V. *v.* 82. *Iliacas per* te *flammas Tarpejaque ſaxa*. ubi itidem olim erat: *Iliacas te per flammas*. adde L. Vallam V. Eleg. *c.* XXXI. & Scaliger. ad Virg. Ceir. *v.* 326. Notantur ſimilia ad Curt. V. *c.* VIII. num. 16. ad Plaut. Bacchid. A. IV. Sc. VIII. *v.* 64. ad Tibull. IV. eleg. V. *v.* 7. *per* te *dulciſſima furta Perque tuos oculos, per geniumque rogo*. Nec morari debet *vos* primo Caſu hic poſitum, non, ut in pleriſque illis exemplis, quarto: cum genuina latinitatis ratio utrumque patiatur: ita nempe, ut *vos ſubvenite* jungatur, ut apud Silium *vos conſervate*. Sed Cl. Burmannus ad Quinctil. Declam. VI. *cap.* VIII. *vos* accuſandi Caſu accipit, ac illum ab omiſſo Verbo *precor* ſuſtentari arbitratur. quod tamen minus probabile videtur. Praeterea *veſtros* fide Uratisl. 1. & Guelf. 12. expunxi: ſecutus morem Criſpi, qui poſt *mihi*, *tu*, *vos* Poſſeſſiva inde ducta omittere ſolet. vide ſupra *c.* IX. n. 1. & alibi paſſim.

PER MAJESTATEM POPULI R. Senat. 2. *per poteſtatem R. P.* Sed *majeſtatem* dixerat etiam n. 7. & ſic *majeſtatem imperii & populi R.* Lentulus Cic. XII. epiſt. XV. n. 5. vide de majeſtate populi R. & poſtea Auguſtorum differentes viros doctiſſimos Caſaubon. & Salmaſ. ad Trebell. Poll. Gallien. *c.* XIV.

TABESCERE. Dignitate ſua privari & paullatim interire. quaſi, ſi Jugurtha teneret, non tam vetus illa Numidarum gloria regnumque, quam Romanorum jus *periiſſet*. Eo nempe ſenſu hoc verbo utuntur Cic. III. ad Attic. ep. XXV. *litterae mihi Roma adlatae ſunt, ex quibus perſpicio nobis in hac calamitate* tabeſcendum *eſſe*. Lucretius V. *v.* 679. *Creſcere itemque dies licet & tabeſcere* noctes; *Et minui luces, cum noctes augmina ſumant*.

CAP. XV. 1. OB SAEVITIAM SUAM AB NUMIDIS. Duas poſtremas voces in margine exhibet Fabric. 2. Reliqui ſervant; iidemque ſere *ab*, non *a*. Guelf. 6. primitus ob *ſenitiam*, factum deinde *ſegnitiam*, quae tamen caedem accelerare non potuit. Aliud quid, quam *ſaevitiam* in Commeliniano fuiſſe, teſtatur Gruterus; neſcias *ſeductam*, an *ſcae-vi-*

inferentem, postquam superatus sit, queri, quod injuriam facere nequivisset. Jugurtham ab Senatu petere, ne alium putarent, ac Numantiae cognitus esset, neu verba inimici ante facta sua ponerent.
2 Deinde utrique curia egrediuntur. Senatus statim consulitur: Fautores legatorum, praeterea magna pars gratia depravati Adherbalis dicta contemnere, Jugurthae virtutem extollere laudibus; gratia, voce, denique omnibus modis pro alieno scelere & flagitio,
3 sua quasi pro gloria, nitebantur. At contra pauci, quibus bonum & aequum divitiis carius, subveniundum Adherbali & Hiempsalis mor-

vitiam. Dein Remens. 1. & Uratisl. 1. *Adherbalem vero;* Guelf. 5. *at Adherbalem*. ab Glossargis. ut & illud Guelf. 5. *bellum Numidis inferentem*. immo Jugurthae. quem Casum eleganter reticet. vide ad Cat. *c.* LVIII. n. 1. Guelf. 10. *postquam est superatus*. Franc. Senat. 2. & Heuss. *conqueri*.

QUOD INJURIAM FACERE NEQUISSET. *Nequivisset* rescripsi ex Basil. 1. Fabric. 1. & melioribus omnibus. atque sic Cat. *c.* LIII. n. 3. & *c.* XXII. n. 2. Aemulatur Gunther. VI. *v.* 439. *illum (cum posset tutus mansisse) coactam Sponte sua simulasse fugam, caussamque doloris Esse, quod inceptos nequeat patrare furores*.

NE SE ALIUM PUTARENT. *Putarent* est in membranis etiam nostris, cum nuperae quaedam edd. habeant *putaret*. vide infra *c.* XXVIII. num. 2. MS. Cantabrig. omittit *se*, quod perplacet. dixi de hoc dicendi modo ad Catil. *c.* XLVIII. n. 4.

AC NUMANTIAE COGNITUS ESSET. *Quam*, pro *ac* habent Incert. 2. & Guelf. 11. Sed Eccardianus: *ne se alium putarent ac Numantiae, neu verba cognitus esset inimici*, cet. ut suspecta reddantur illa *cognitus esset*, quae certe salvo sensu abesse possunt. *Numantiae* est pro *ad Numantiam*. Sic MS. Heinsii apud Jul. Obseq. *c.* LXXXV. Numantiae *res male gestae*. Vulgo: *in Numantia*, quod itidem pro *circa Numantiam* recte dici, docuit Perizonius ab Cl. Oudendorpio ibi adscriptus.

ANTE FACTA SUA PONERENT. Quindecim scripti: *ante sua facta*. Fabric. 1. a manu secunda, Vinar. 2. Uratisl. 2. Guelf. 9. *ne verba*, pro *neu*. Sed Struvian. ineptissime: *factis suis ante ponerent*. Tu vide, quae diximus ad ea Cat. *c.* LIII. n. 3. *gloria belli Gallos* ante *Romanos* fuisse.

2. CURIA EGREDIUNTUR. Franc. *ex curia*; Fabric. 2. *curia digrediuntur*. Senat. 1. *curia egridiuntur*, peculiari modo. De eo, quod dixit, *senatus consulitur*, vide ad Cat. *c.* XLVIII. n. 6. Acad. *factores*, pro *fautores*.

MAGNA PARS GRATIA DEPRAVATA. Recte Gruterus ejecit vocem *senatus*, quae in nostris, qui habent, incerto loco ponitur. nempe Fabric. 1. Struv. Franc. *magna pars senatus:* reliqui *senatus magna pars*. Sed & Rem. 1. & ex Guelferbyt. duo eamdem omittunt. *depravata* ad hunc diem ediderunt; sed Fabric. 2. *depravati*, quod probabit, qui legerit collata ad *c.* LVIII. n. 2. *fugere alii, alii arma capere: magna* pars vulnerati, *aut* occisi. Guelf. 6. *praeparata*, & pro var. lect. *privata*. prius ab interprete accepit. *Depravati* est corrupti, in pravum abstracti, *c.* XXIX. n. 2. Sulpic. Sever. II. Hist. *c.* V. depravatis *adulatione omnium animis*. item *c.* XXXVII. *Ceterum antea innocens, postea* depravatus.

ADHERBALIS DICTA. Guelf. 6. *Adherbale dicta*, uti apud Suetonium *consule legatus*, pro *a consule*. nihil tamen muto.

EXTOLLERE LAUDIBUS. Hanc posituram restituit Gruterus ex MSS. quibus & nostri, praeter Fabric. 1. & paucos alios, ubi lego *laudibus extollere*, adsentiuntur. Sed ex iis plurimi ita distinguunt: *Jugurthae virtutem extollere: laudibus, gratia* cet.

SUA QUASI PRO GLORIA NITEBANTUR. Guelf. 11. corrigit *niti*, propter *contemnere, extollere*. Sed vide infra *c.* XVIII. n. 12. *pro* non visitur in Guelf. 4. sicuti in Heuss. Senat. 2. Incert. 2. non est *sua:* quae tamen Crispus scripserat. Acad. *sua quasi pro gloria quisque nitebantur:* qui forte in exemplari suo invenerat: *sua quisque pro gloria nitebantur*.

3. BONUM ET AEQUUM DIVIT. CARIUS. Sulpic. Sev. II. Hist. *c.* XXXVII. *pauci, quibus veritas* cara, *& fides potior erat. bonum & aequum* jungit Terent. Heaut. A. IV. Sc. 1. *v.* 29. *Quid cum illis agas, qui neque jus, neque* bonum & aequom *sciunt*. adde Adelph. sub fin. Flor. III. *c.* XIV. num. 3. *sive* aequo & bono *ductus*.

ET H. M. SEVERE VINDICANDAM CENSEBANT. Illud & non comparet in Guelf. 11. cujus lo-

co

mortem severe vindicandam censebant. Sed ex omnibus maxume 4
Aemilius Scaurus, homo nobilis, impiger, factiosus, avidus potentiae, honoris, divitiarum; ceterum vitia sua callide occultans. Is 5
postquam videt regis largitionem famosam impudentemque, veritus, quod

co *esse* exaratum est. pro *censebant* in Guelf. 6. est *ceterabant*, aut *certabant*. vix enim distinguo. Sed absque hoc verbo foret, Sallustium legeres, qui ex Verbo *nitebantur* illud voluit intelligi. vide Cat. *c.* XXX. num. 6. 7. *Vindicandum* porro lego in Guelf. a. 6. & Uratisl. 3. uti II. de Rep. Ord. *cap.* II. *quibus ille rebus* rempublicam *conturbavit*, *eisdem tibi* restituendum *est*. leg. 12. D. de captiv. sequendum *est* *Juliani* sententiam. Varro: *animadvertendum tempora*. Cicero de Senect. *cap.* II. *tamquam aliquam viam longam confeceris*, quam *nobis quoque* ingrediendum *sit*. ibi consule Lambinum & Manutium. item ad Silium XI. *vers.* 562. & XV. *vers.* 105. Drackenborch. Primam in *severe* syllabam erasit imperita manus in Fabric. 1. quae in Uratisl. a. dedit *dire vindicandam*.

4. AEMILIUS SCAURUS. Vir summae gravitatis & constantiae, qui memoriam prope intermortuam generis sui virtute renovavit, Cic. pro Murena *c.* VIII. Vitam suam ipse descripsit, auctore Valer. Max. IV. *c.* IV. num. 11. eam actaque ejus egregia recenset strictim Aur. Victor. de Vir. Illustr. *cap.* LXXII. mire illum depraedicat Cic. pro M. Fontejo *cap.* VII.

IMPIGER, FACTIOSUS. Supra *c.* VII. num. 4. *Jugurtha ut erat* impigro *atque acri ingenio*. ubi de vocabulo monui. Guelf. 5. *impier*. *c.* VIII. n. 1. *factiosi*, *domi potentes*. neque autem *factiosus* in pessimam semper partem accipitur: multo minus ea, qua hodie usurpant, notione. v. *c.* XXXI. n. 15.

VITIA SUA CALLIDE OCCULTANS. In his verbis explicit Guelferbytanus 5. & adscriptum est illud sollemne: *Multa desiderantur*. Guelf. 6. 11. & Incert. a. *calide occultans*, quae in libris vett. persaepe confunduntur. vide Cic. III. epist. VIII. num. 24. Hic vero *callide* conservandum, quod firmat etiam Hieronymus Epist. XLVIII. Wassio laudatus: *Nec tu tam callidus eras, ut prudenter tua vitia celares*. Justin. IX. *c.* IV. *Hujus victoriae* callide *dissimulata laetitia est*.

5. IS POSTQUAM VIDET REGIS. Fabric. 2. habebat *vidit*, alterum a correctore. vide *cap.* VII. num. 1. *videt* inter lineas jacet in Senat. 1. pro *regis* est in Guelf. 6. *regni*: quae & apud Flor. I. *c.* X. num. 1. permutantur. Sed 10. habet tantummodo: *Is postquam videt largitionem*.

LARG. FAMOSAM IMPUDENTEMQUE. *Famosus* in utramque partem dicitur pro *celebri*, & *infami*. illud tamen recentiorum est, hoc veterum. vide Barth. VIII. Advers. *c.* VI. Ducker. ad Flor. III. *cap.* VII. extr. & pro significatione *infamis* hunc etiam Sallustii locum citat Nonius Marc. *cap.* IV. Horat. I. Satyr. IV. *vers.* 5. *quod malus ac fur, Quod moechus foret, aut sicarius, aut alioqui* Famosus. mox pro consueta somnolentia Academ. Franc. Incerti, Guelferb. 3. 7. 9. 10. & 11. Uratisl. a. & 3. Vinar. a. *fieri solet*. vide Catil. *cap.* XXX. num. 2.

NE POLLUTA LICENTIA INVID. ACCEND. Sic omnes scripti & impressi, praeterquam quod Struv. *ne polluta sua lic. inv. sibi accenderet*; Guelf. 3. *ascenderet*; 6. *adcenderet*. Sed I. Fr. Gronovius conjecit: *ne polluti licentia inv. accenderent*. quod nollem Viro optimo excidisse: adeo segne & pollutum id est. vide dicta ad ea Catil. *c.* XXXIII. num. 5. *legis praesidium, quod* iniquitas *praetoris eripuit, restituatis*. & *c.* XXXV. num. 3. liberalitas *Orestillae persolvit* quando nempe *propter* pollutam licentiam invidia exoritur, Latini dicunt *licentiam accendere invidiam*; quod planius effertur infra *cap.* XXXIX. num. 2. *ex delicto fratris* invidiam *ac deinde periculum metuens*. Cicer. IV. epist. IV. num. 3. Consilium *tuum hoc Achaicum negotium non* recusavit. ubi vide. Phaedr. III. Fabula IV. *vers.* 9. *Sed spes fefellit* impudentem audaciam, *Comprehensus namque poenas persolvit cruce*. Supra *c.* V. num. 2. Vastitas *Italiae studiis civilibus finem* fecit. *Licentia* quod fit praeter bonos mores. Florus II. *cap.* V. *Hi, regnante Teutana muliere*, populationibus *non contenti*, licentiae *scelus addiderunt*. *Polluta* dicitur quae est foeda atque immoderata, quam Cic. pro Flacco *impudentem* vocat. Posses antiquorum *Pollucum* hic fingere, nisi id ipsum esset licentiae. vide de *polluto* quaedam apud Pricaeum ad Apulej. IX. Metam. pag. 562. *de pollutissimo divite*. Is igitur sensus est: veritus, ne illi, qui munera ab regis legatis accepissent, per impudentem suam licentiam gravi sese invidia onerarent. Posses tamen etiam hanc *pollutam licentiam* de studiis pro Jugurtha accipere, quod vero

quod in tali re solet, ne polluta licentia invidiam accenderet, animum a consueta lubidine continuit.

CAP. XVI.

XIX.
1 VIcit tamen in Senatu pars illa, qui vero pretium aut gratiam
2 anteferebant. Decretum fit, UTI DECEM LEGATI REGNUM, QUOD MICIPSA OBTINUERAT, INTER JUGURTHAM ET ADHERBALEM DIVIDERENT. cujus legationis princeps fuit L. Opimius, homo clarus, & tum in Senatu potens: quia consul, C. Gracco & M. Fulvio Flacco interfectis, acerrume

vero dubium magis, quam quod supra scriptum est, videtur.

. CONTINUIT. Guelf. 9. *contines*, propter *videt*, ut ego arbitror. 3. *avertit*, frustra. nota est *continentia*, atque id verbum etiam absolute pro *retinere* & *reprimere* ponitur. ut Virg. x. Aen. v. 685. *Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno* Continuit, *juvenemque animi miserata* repressit.

CAP. XVI. 1. QUAE VERO PRET. A. G. ANTEFEREBAT. Pro *vero* Guelf. 1. *vel*; Vinar. 2. *nec*; alius *veritati*. *verum* dicunt bonum & aequum, docente Servio. vide 1. Histor. extr. Optimus Basil. 1. *anteferebant*, ut c. xv. num. 2. pars *gratia* depravati; & Cat. c. XLIII. n. 1. *cetera* multitudo *suum* quisque *negotium* exsequerentur. ubi vide. Lego itaque: *pars illa, qui* —— *anteferebant*. adi c. XIV. n. 6. Supra Guelf. II. *Vicit tamen pars illa*: isque mox: *Decretum fit in senatu*, ut duas voces in alium tantummodo locum transtulisse videatur. sed easdem ex Glossa primum profectas esse patet ex *cap.* xv. num. 2. *Vicit* est obtinuit. Liv. XXIII. *cap.* xx. Vicit *tamen* ea pars, *quae nihil raptim, nec temere agendum, consulendumque de integro censuit*.

2. UTI DECEM LEGATI. Uratisl. 1. & Senat. 2. *legati decem*. Sed Basil. 1. & Guelferb. 2. nullum agnoscunt numerum, habentque: *uti legati regnum* cet. Fabric. 1. *quod Micipsa tenuerat*. Sed supra c. v. n. 6. *Dein Micipsa filius regnum solus* obtinuit. adde Catil. *cap.* XVIII. num. 5.

CUJUS LEGATIONIS PRINCEPS FUIT. *Cujus legationis* intulit, cum dixisset *legati*. Sic infra c. XXXVI. num. 1. *uti ante* comitia, quod tempus *haud longe aberat* cet. Sic Catil. c. II. num. 1. *igitur initio* reges, *nam in terris* nomen imperii id *primum fuit*. ubi vide. Guelferb. 6. a prima manu *principes*: sicuti infra *ancipes* & similia ex MSS. adnotamus. vide *cap.* XIV. num. 23. Opportune Cicer. II. Verr. *cap.* v. *unam solam scitote esse civitatem Mamertinam, quae publice* legatos, *qui istum laudarent, miserit*. ejus *autem* legationis principem, *civitatis nobilissimum, legatum dicere audistis*.

L. OPIMIUS. Guelf. 6. *L. Opimios*, uti *Davos*, *Voltus*. vide Cat. c. XXIX. n. 1. Is Opimius postea ob captam pecuniam damnatus atque in exsilium ejectus in dedecore consenuit. vide Cic. 1. Catil. VIII. Philipp. pro Sext. c. LXVII. in Pison. & passim alibi. Vellej. II. c. VI. Flor. III. c. XV.

QUIA CONSUL. Sic Fabric. 1. Basil. 1. Senat. 1. Remens. 2. Guelf. 3. ceteri *qui*. Guelf. 2. *consulibus*, & pro Var. lect. *tribunis*. illud primum in multis praeterea Codd. legitur; sed Fabric. Academ. Basil. 1. recte *consul*; ita ut adponatur Opimio, qui in consulatu suo, teste Cicerone aliisque, illas res gessit.

C. GRACCHO. Hoc modo vix tres ex nostris Codd. nomen scribunt. Guelf. 12. *Grajo*; Struv. *Grachio*. Sed Fabriciani, Incerti, Vinar. a. Uratislavienses, Senatorii, Heuss. (infra etiam Vinar. 1.) Franc. Academ. Eccard. & plerique Guelferbytani *G. Gracco* praeferunt: itaque scribendum esse, olim docuit ex Varrone Egnatius Racemat. *cap.* x. nuper ex numis & veteribus libris Cl. Duckerus ad Flor. II. *cap.* XVII. num. 9. de Gracco plura Plutarchus, Florus III. c. XV. Noster infra c. XXXI. n. 7. & c. XLII. num. 1.

M. FULVIO. *Flacco* addunt Basil. 1. Fabriciani, Struv. Academ. Franc. Rem. 2. Incerti, Vinar. 2. Senat. 2. Heuss. & alii. Cicer. *Occisus est cum liberis M. Fulvius consularis*. meminit no-

rime victoriam nobilitatis in plebem exercuerat. Eum Jugurtha 3
tametsi Romae in amicis habuerat, tamen adcuratissime recepit:
dando & pollicitando perfecit, uti fama, fide, postremo omnibus
suis rebus commodum regis anteferret. Reliquos legatos eadem 4
via

noster infra *cap.* XXXI. n. 7. vide Vellej. II. *c.* VI. Valer. Max. IX. *cap.* V. n. I. Cic. pro domo *cap.* XXXIII.

VICTORIAM NOB. I. P. EXERCUERAT. Sic & nostri Codd. omnes, quomodo Gruterus ex suis restituerat: & frustra Crispinus contra nititur cum suo *vindictam*. Cat. *c.* XXXVIII. extrem. *utrique* victoriam *crudeliter* exercebant. ubi vide. De eadem re infra *cap.* XLII. n. 4. *Igitur* ea victoria *nobilitas ex lubidine sua* usa. adde Gronov. ad Liv. VI. *cap.* XXII.

3. TAMETSI ROMAE IN AMICIS HABUERAT. Vinar. 2. *Romae inimicis hab.* Eccard. *in amicitiis* a manu secunda; Guelf. 6. *Romae amicis habuerat*. Commelin. *in inimicis*; Gronovius ex priscis edd. & Palat. 7. *inimicum*. ex *cap.* enim XV. num. 3. & 4. leviter colligas, Opimium fuisse inter fautores Jugurthae; idemque haud certo innuit, quod statim sequitur, eum ab Jugurtha adcuratissime receptum esse; quod amicis non tanto ardore praestare solemus. *In amicis habere* dixerat etiam *cap.* VII. n. 6. & si qua alia lectio recipienda, aut locus corruptus est, ea similitudo locum errori fecerit. quare adsentior Gronovio.

TAMEN ADCURATISSIME RECEPIT. Guelf. 10. *accepit*; II. *accipit*. Sed *recepit* in reliquis omnibus & nostris, & Rivii ac Gruteri Codd. legitur. *Accipere* eo sensu apud Ciceronem, Plautum, Terentium frequens litteratoribus istis offendiculo fuit; sed *recipere* dixit etiam Caesar. II. Civ. *cap.* XX. *ut domum ad se quisque hospitio cupidissime* reciperet. pro *accuratissime* nuperae edd. *curatissime* contra omnes MSS. & infra *cap.* CIII. n. 5. *Eos ille non pro vanis hostibus, ut meriti erant, sed* adcurate *& liberaliter habuit*. eodem modo aliquoties Plautus.

DANDO & POLLICENDO MULTA. Fabric. I. Vinar. 2. Incert. I. Struv. Guelf. 7. & 12. *pollicitando*, ut supra *cap.* VIII. n. I. *qui Jugurthae animum* pollicitando *accenderent*. ac infra *cap.* XXIII. n. 2. praeterea Guelf. 7. & Franc. deest vox *multa*: quam recte omitti, patet ex Cat. *cap.* XXXVIII. n. I. *dein largiundo atque* pollicitando *magis incendere*. quibus addas notam ad Cat. *cap.* XLII. n. 2.

FAMAE FIDEI ---- ANTEFERRET. *Famae*, quam optimus quisque integram servat, *cap.* LXXXV. n. 33. *fidei*, quam in divisione, ut princeps legationis, praestare debebat. Sed Eccard. & Struv. habent a prima manu *famae*, *fide*, ut voluit Gruterus. ita nempe eo certius *fide* erit antiquus Genitivus, sicuti Ovid. VI. Fast. *Utque* fide *pignus dextras utriusque poposci*. quem locum, & hunc Nostri, & praeterea omnia, quae adscripsit Cl. Wassius, habes apud Muncker. ad Lactant. Enarr. XII. Fab. VI. p. 273. adde quae de his Genitivis notamus infra ad *c.* LII. n. 3. *& jam* die *vesper erat*. At cum Nazar. & Commelin. ac apud nos Senat. I. Basil. I. & uterque Fabricianus habeant *fama*, *fide*: non fuit ab hac genuina lectione recedendum, quam jam Carrio, Hackianae, & Wassiana expressérunt: sive *fama* etiam pro antiquo Dativo habeas, decurtato ex *famai*; uti *nisu*, *senatu*, pro *nisui*: sine sextum utrumque casum esse velis, qui tam arcte in ejusmodi constructionibus cum tertio cohaeret, ut vix distinguere queas. Sic Cat. *cap.* II. num. 9. *qui* aliquo negotio *intentus*. ubi lege, quae adscripsimus. Cic. ad Att. epist. ult. *tranquillitates* majore impedimento *fuerunt, quam custodiae*. Vopiscus Numeriano *cap.* XIV. *Curiosum non puto, neque satis vulgare fabellam de Diocletiano Augusto ponere* hoc *convenientem* loco. Eodem trahas licet Tacit. III. Ann. *cap.* XIX. *Is finis fuit* ulciscenda *Germanici* morte --- *vario rumore* jactata. Sed apertissime lectionem hanc tuetur Cic. pro Balbo *cap.* VIII. *cum magna pars in iis civitatibus foederis sui libertatem* civitate anteferrent. Sic Palatini MSS. notae melioris; sic S. Victoris & probatissimus Erfurtensis: eamque lectionem Graevius non debuerat spernere.

4. EADEM VIA ADGRESSUS. Guelf. 6. *egressus est*. Eccard. *aggressos*, quod alio loco defendi poterat, hoc alienum est Basil. I. *eadem* ratione *adgressus*: sed eadem manus emendavit *via*, quae vox saepissime modum, institutum, rationem denotat. vide supra *cap.* I. num. 3. Terent. Andr. Act. IV. Sc. I. *v.* 47. *Hac non successit, alia* adgrediemur via. Et Noster eleganter *adgredi* & *capere* copulat: ut solent Translationes continuare. cujus rei egregium exemplum illustravimus Cat. *cap.* XX. num. 12. Mox cuperem abesse voces *In divisione*.

via adgressus, plerosque capit: paucis carior fides, quam pecunia fuit. In divisione, quae pars Numidiae Mauretaniam adtingit, agro, viris opulentior, Jugurthae traditur: illam alteram specie, quam usu, potiorem, quae portuosior & aedificiis magis exornata erat, Adherbal possedit.

C A P. XVII.

1 Res postulare videtur Africae situm paucis exponere, eas gentis, quibuscum nobis bellum, aut amicitia fuit, adtingere.
2 Sed quae loca & nationes ob calorem, aut asperitatem, item solitudines minus frequentata sunt, de is haud facile compertum narraverim: cetera quam paucissumis absolvam.

In

5. MAURITANIAM ATTINGIT. *Mauretaniam* scripsimus ex Basil. 1. auctoritate veterum monumentorum. vide Cat. *cap.* XXI. n. 3. pro *attingit* Guelf. 7. *tangit*, *attingit*; 6. *attinget*. fortasse pro *attinet*: nam alterum infra occurrit. *attinet* pro *attingit*, ut *pertinet* pro *pertingit* infra *cap.* XLVIII. n. 3. contra *attingere* pro *attinere* Plaut. Merc. A. 1. Sc. 1. *v.* 32.

AGRO VIRISQUE OPULENTIOR. Incert. 1. Remens. 1. Vinar. 2. *agris virisque*. sed vide infra *cap.* LVII. extr. Contra Struv. Guelf. 2. 4. 12. *agro, viris opulentior* sine copula: quod non abhorret a consuetudine Sallustii. Sed infra *cap.* LVII. n. 1. *armis virisque opulentum*. id vero alio modo dicitur. adde *cap.* XIV. num. 1. Cat. *cap.* XLIII. n. 1. infra *cap.* XVII. n. 2.

SPECIE, QUAM USU, POTIOREM. Guelf. 6. Uratisl. 3. *usui*, ut Nazarianae membranae. Justin. VI. *cap.* 1. *industria potior vir*. Cicero: *potior vetustate necessitudinis*. *speciem* habent Guelf. 9. & 11. etsi posterior *spem* praeferat, vulgata illa permutatione ab viris doctis dudum observata. Atque *speciem*, pro quod ad speciem, recte scribere potuit, & diversos Casus conjungere, cujus moris exempla habemus ad Cat. *cap.* XXXIII. n. 1. *Speciem* & *usum* contraponit etiam Plautus Mostell. A. 1. Sc. II. *v.* 42. *Ut & in usum boni, & in* speciem *populo Sint*. Flor. III. *c.* XII. *Ut non in* usum, *ita ad imperii* speciem *magna nomina acquisisse, pulcrum atque decorum*.

QUAE PORTUOSIOR. Interpretatur *speciem* illius partis Numidiae, ut supra *cap.* II. n. 3. Guelf. 6. *quem oportuosior*. Si *quod portuosior scripsisset*, magis forte placeret lectio. vide Cat. *cap.* XXXV. n. 3. Sed post Nomen *potior* recte sese *quae* habet. *Portuosior* est pluribus portibus exornata. vide *cap.* XVII. n. 5.

ET AEDIFICIIS MAGIS EXORNATA ERAT. Eccard. *aedificiis magnis*: atque sic a prima manu Struvianus. Idem in edd. invenerat Puttchius; sed legendum, inquit, *magis*, quod vel *antecedens* portuosior *ostendit*. Haec ille. quasi numquam post Comparativum prima Positio inferri posset. Livius 1. *cap.* XXV. *Eo majore cum gaudio*, *quo* prope *metam res fuerat*. ibi vide Gronovium. Sic infra *cap.* LXXXIX. n. 3. majora & aspera *adgredi tempus visum*, ubi vulgo: *& magis aspera*. Sed illud *magis*, si necessarium, ex *majora* adsumere debes. Hic vero, contra plures Codd. &, ut videtur, ipsum sensum, nihil nunc mutaverim. Pro *erat*, Guelf. 11. *est*.

CAP. XVII. 1. RES POSTULARE VIDETUR. Fabric. 2. *R. p. mihi videtur*: sed contra Cat. *cap.* V. num. 9. *Res ipsa hortari videtur*, ubi de similibus connexionibus: & contra Dictyn II. *cap.* XXXV. Res postulare videtur, *eorum reges —— edicere*.

QUIBUSCUM NOBIS BELLUM. Academ. & Franc. *quibus nobiscum bellum*: quod contra magnitudinem, aut decus populi R. & Romani scriptoris. Fabric. 2. Struv. Incert. 1. Senat. 2. Heuss. Guelf. 4. & 7. *cum quibus nobis*. Plaut. Cistell. Act. IV. Sc. 1. *v.* 13. *Haec sunt*, quibuscum *tu extulisti nostram filiolam ad necem*. Sic *quacum*, *quocum* & similia. ne in solo *cum nobis* illam Anastrophen agnoscas, de qua Cic. Orat. *cap.* XLV. & IX. Fam. epist. XXII. n. 7.

2. SED QUAE LOCA & NATIONES —— M. FREQUENTATA SUNT. Guelf. 12. & Bodlej. *loca, nationes*, sine copula. Eccard. non agnoscit *& nationes*; Senat. 2. Heuss. & Uratisl. 2. *minus*

In divisione orbis terrae plerique in partem tertiam Africam 3 xx.
posuere : pauci tantummodo Asiam & Europam esse ; sed Africam
in Europa. Ea finis habet ab Occidente fretum nostris maris & O- 4
ceani:

minus frequentatae sunt. adeo illis haesit Grammaticorum illa dignitas Generis, quam tamen & infra Noster negligit *cap.* XXXVIII. num. 8. ubi vide. leg. 2. §. 1. fin. D. de peric. & commend. rei vend. *ut fatale* damnum, *vel vis magna sit* excusatum. Noster Cat. *cap.* XVI. n. 2. *fidem*, fortunas, *pericula vilia habere*. Struv. *solicitudinem*. quem lapsum *cap.* modo XVI. n. 5. adnotavimus.

MINUS FREQUENTATA. Non culta, nec habitata ab hominibus. infra *cap.* XVIII. num. 4. *media planicies deserta, praeter flumini propinqua loca: ea consita arbustis pecore atque cultoribus* frequentabantur. Hinc Curt. III. *cap.* 1. n. 11. *Phrygia pluribus vicis, quam urbibus* frequens. Sueton. Aug. *cap.* XLVI. *Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum ab se* frequentavit.

DE IIS H. F. COMPERTUM NARRAVERIM. Scripti nostri consensu: *de his*. Soli Guelf. 4. & 6. *de is*, quod revocavi. vide *cap.* XIV. num. 10. *Compertum* est certo cognitum. Declam. in Cicer. *denique de eo tibi compertum erat*. proprie de iis dicitur, quae aliis *auctoribus* cognoscimus, Diomedes III. pag. 373. Sulpic. Sev. Vit. Mart. *cap.* 1. *Neque me quidquam, nisi* probatum *&* compertum *scripsisse*. Id. 1. Dial. *c.* XV. *quae mihi per fideles viros* comperta *sunt narrabo*. Noster Cat. *cap.* XXII. extrem. infra *cap.* LXXII. num. 3. & passim.

CETERA QUAM PAUCISSUMIS ABSOLVAM. Postremum verbum non fuit in Incert. 2. ac non sine decore intelligeretur *narrabo*. Remens. 2. & Guelf. 6. *ceterum*. Alibi *de re absolvere* dixit, Cat. *cap.* IV. num. 3. ubi vide Struv. & Guelf. 7. *quam paucis*.

3. IN PARTE TERTIA AFRIC. POSUERE. Optimus Commelinianus: *in partem tertiam*: illi secundas faciunt Incert. 2. Franc. Guelf. 4. 6. & 12. & cum his Augustinus XVI. de C. D. *cap.* XVII. quid ergo veritatem moratur, tot testibus adstructam? Frontin. de Aquaed. Art. XXVII. *Est in usum*. Sed vide multo plura ad Cat. *cap.* XIX. n. 3. addito *cap.* L. n. 2. *Ponere*, inquit I. Wasse, est *scribere*. immo dividentium in partes, aut situm quemdam denotantium. Sic *posita procul regna* Dictys; *ponere in loco*, Cicero. Ovid. 1. Pont. Ep. II. *Non vacat in qua sint* positi *regione Tomitae, Quaerere*. vide N. Heinsium ad Ovid. Pont. III. Ep. V. *v.* 79. Sed placuit Viro doctissimo illa notio, quia diversimode infert Crispus *Asiam esse* ut intellegerunt *scripsere*. de quo tamen aliud mox monstro. Nam illud ipsi ignotum esse non potuit, Poetas, Historicos, Geographos dici *ponere*, quando ipsi *narrant* posita esse. Quanto illud durius? Claudian. 1. Stilic. *v.* 104. *Nec Mulciber auctor Mendacis clypei*, fabricataque vatibus *arma Conatus juvere tuos*. Cic. II. epist. X. n. 4. *Clitarchus tibi* narravit. h. e. legisti apud Clitarchum. ubi vide, quae adnotavimus. Mela II. *cap.* 1. *Nam per immania magnarum gentium diu Danubius est: deinde aliter adpellantibus accolis fit Ister*: Strabo VIII. simpliciter: καλοῦσιν Ἴστρον. Livius IV. *cap.* VI. *Claudii sententia consules* armabat *in tribunos*. *Tertiam* autem partem *Africam* ponit Strabo, Plinius, alii. vide Ducker. ad Flor. II. *cap.* VIII. n. 1. Tres etiam partes eleganter sistunt numi aliquot selectissimi, quos Melae suo addidit Jac. Gronovius 1. *cap.* 1. pag. 12. & 13. Apulej. de Mundo pag. 60. *In divisione terrarum orbis*, Asiam *&* Europam *et cum his praeterea, sicut plures*, Africam *accepimus*. ibidem Geographos dixi Aegyptum Africae *adjungere*, item *comprehendere* & similia, quae & alibi frequenter, ut illud *ponere*, occurrunt.

ASIAM & EUROPAM ESSE. Incert. 1. & Uratisl. 3. non habent *esse*; Guelf. 10. addidit *dicunt*, & manus secunda in Struv. *voluerunt*. Nimirum talequid ex verbo *posuere* intelligendum est, quod in diversa structura etiam ad haec sensum extendit; qualia supra adnotavimus aliquoties. item infra ad *cap.* LXXXII. n. 3. *Quam rem alii in superbiam* vortebant, *alii bonum ingenium contumelia* accensum esse, *multi* quod *parta victoria ex manibus* eriperetur. Ceterum inter illos, qui duas tantum orbis terrarum partes faciunt, est Varro IV. de L. L. *ut omnis natura in coelum & terram, divisa est, sic coelum in regiones, terra in* Asiam *&* Europam. est Agathemerus II. *cap.* II. & Isocrates in Panegyr. quem locum pridem indicavit Rufus Antexegem. *cap.* LII. Varronem produxit etiam politiss. Brockhus. ad Tibull. IV. Carm. 1. *v.* 176. *Solus* utroque *idem diceris magnus* in orbe. ubi & alios auctores adjecit. Mox Guelf. 10. *in Europam*. quomodo Orosius 1. *cap.* II.

4. EA FINIS HABET. Uratisl. 2. *Has fines habet*. Intelligebat homo *Ea* ad Africam pertine-

ceani : ab ortu solis declivem latitudinem : quem locum Catabathmon incolae adpellant . Mare saevum , importuosum . ager frugum fertilis , bonus pecori , arbori infecundus : coelo , terra penu-

re, & tamen proxime audiri *Europam* . Ea caussa Struv. & Eccard. dederunt : *sed in Europa Africam* . Sed nihili illam curam esse discas ex *c.* XVIII. nu. 9. ubi *hi* similiter ad remotius refertur. Eo loco alia addidi . Apulej. l.c. *Europa fines habet*. Ceterum non adcurate Nostrum fines Africae determinasse , erudite ostendit , melioresque statuit Cl. Cellarius 1. Not. Orb. A. *cap.* XI.

FRETUM NOSTRI MARIS ET OCEANI. Guelf. 3. *nostrum fretum , maris & Oceani* ; Struv. *fretum maris nostri & Oceani*. Ii *maris* etiam ad *Oceani* retulisse videntur . Dicitur enim *Oceanus* & *Mare Oceanum* . Caesar III. Gall.*c.* VII. *P.Crassus proximus* mare Oceanum *Andibus biemabat*. ubi vide Davisium. ut & Gronov. ad Seneca III. Qu. Nat. *cap.* XXII. *Fretum* intelligit Gaditanum , sive Herculeum , quod & absolute *fretum* dicunt . vide Davis. ad Caesar. I. Civ. *c.* XXIX. Florus III. *c.* VI. n.9. *Tiberius Nero obsedit Gaditanum* fretum, *qua primum* maris nostri *limen aperitur* . *Nostrum mare* dicunt Romani mare mediterraneum. infra *c.* XVIII. num. 4. *proxumos* nostrum mare *locos occupavere* . ubi dixi . Ceterum Graecos fretum πορθμὸν adpellare , observavit Scholiastes MS. in Dionysii Perieg. apud Barth. XI. Advers. *cap.* XXV.

DECLIVEM LATITUDINEM. Viri docti mallent *altitudinem* : quod consilium mireris inprimis in Vossio ad Melam I. *c.* VIII. p.351. *Latitudo* & spatium, & superficiem cum re ipsa denotat . Apulej. de Mundo p.59. Mare in *immensam* latitudinem *panditur* . adde Solin. Polyh. *c.* XII. Plin. H. N. IV. *cap.* XII. aliosque apud Wassium .

QUEM LOCUM CATABATHMON. *Quem locum* maluit , pro *quam* , ut infra *c.* XXXVI. num. 1. *ante* comitia, quod tempus *haud longe aberat.* item *cap.* XIX. num. 3. *Philenon* arae : quem locum *finem imperii habuere Carthaginienses* . adde supra *cap.* I. num.5. & *cap.* XVI. num. 2. Scripti *Cathabathmon* , *Cathabamon* , *Catabomum* ; sed Incert. I. habebat Καταβαθμὸν litteris Graecis.

INCOLAS ADPELLANT. Guelf. 6. *adpellant Catabathmon incolae* ; Sed ab Guelf.11. exulat vox *incolae* : sicuti ab Regio, quem Wassius tractavit. Potuerunt certe ea tempestate Incolae Africae Graecum vocabulum in usu habuisse, a Medis , Persis aut Armenis loco impositum ; Sed abscisa illa voce sanitatem Sallustio reddi posse putarem .

5. MARE SAEVUM, importuosum. Guelf. 10. *Mare est ibi saevum* , *imp.6.* addit : *importuosus* & de terra, & de mari dicitur ; quin & Cic. VI. epist. XXI. n.2. *navigatio minime* portuosa . Supra *c.* XVI. extr. *pars Africae portuosior* . *Mare* dicunt *importuosum* , quod procellis expositum , & in littore nullos portus habet. Tacit. XII. Ann. *cap.* XX. *Suscipi bellum avio itinere*, importuoso *mari* . Seneca ad Helv. *c.* VIII. *Ex qua quid eos fugaverit , incertum est : utrum coeli gravitas, an praepotentis Italiae conspectus , an natura* importuosi maris. Bene Pomp. Mela III. *c.* V. *Mare Caspium omne atrox*, saevum, sine portubus , *procellis undique expositum ; ac beluis magis quam cetera refertum, & ideo minus navigabile* . mox pro *fertilis* indocte Guelf. 7. *sterilis* . Claudian. II. Stilic. *v.*457. *frugumque feraces* . Ceterum inter hanc vocem *fertilis*, & ea *c.* IX. n.4. *aut jacientes tela*, media omnia desiderantur in Gu lferbytano 6.

BONUS PECORI. Plenius Livius XXIX. *c.* XXXI. *Quem ceperant exsules montem , herbidus aquosusque est : & quia* pecori bonus alendo *erat , hominum quoque, carne ac lacte vescentium, abunde sufficiebat alimentis*. Sed Noster *c.* XCII. n. 7. aggeribus *locus importunus*. adde supra *c.* XIII. n. 1. Virg. II. Georg. *v.*222. *ferax oleo*. *v.*223. *facilis pecori* . *v.* 228. *Altera frumentis favet* .

ARBORI INFECUNDUS . Sic & nostri meliores . Sed Uratisl. 2. Franc. Guelf. 12. & Incert. 1. *arboribus infoecundus* . qui omnino errant , quando tantummodo de Numero quaerimus , & observavit eam elegantiam , qua singularem praeferunt Plurium , dudum Charisius IV. pag.241. & exempla habes supra *cap.* VIII. nu. 4. infra *cap.* XXXI. num. 21. & LVII. nu.3. Sed cum Vinar. 2. & Guelf. 4. *arborum* habeant ; 10. autem , Incert. 2. & Struv. a prima manu *arboris* , videndum anne hoc maluerit Sallustius pro sua consuetudine, cujus *cap.* XVI. nu. 5. mentio facta . Utramque Constructionem patitur illud Nomen . Tertium Casum habet Claudian. Laud. Serenae *v.* 54. *Dives* equis , frugum *facilis* , *pretiosa metallis* , Principibus foecunda *piis* . Apulejus Florid. pag. 350. *Ager* frumento *piger* , *aratro irritus* , foecundior oliveto , *nec vinitori* , *nec olivitori* , *scalpitur* . & quod idem firmat Justin. XLIV. *c.* I. *Hinc temperato calore , inde felicibus & tempestivis imbribus in omnia frugum* genera foecunda *est*.

Cum

penuria aquarum. Genus hominum salubri corpore, velox, pa- 6
tiens laborum: plerosque senectus dissolvit, nisi qui ferro, aut be-
stiis interiere: nam morbus haud saepe quemquam superat. Ad hoc
malefici generis plurima animalia. Sed qui mortales initio Africam 7
habuerint, quique postea accesserint, aut quomodo inter se permix-
ti sint:

Cum Secundo inter alios Boetius III. Prosa IX. *Nam aliae quidem campis, aliae montibus oriuntur; alias ferunt paludes, aliae saxis baerent*, aliarum secundae *sunt steriles arenae*.

COELO TERRAQUE PENURIA AQU. Struv. *coelo & terra*; Eccard. *coelo terramque*; Vinar. 2. & Uratisl. 2. *coeli terraeque*; Uratisl. 3. *a coelo terraque*. Nihil mutandum cum his imperitis, nisi quod Copula *que* radenda. *Coelo*, *terra*, uti *terra*, *mari*; *diem*, *noctem*; *equi*, *viri*; *huc*, *illuc*; *bonus*, *ignavus*, quae alibi ex auctoribus notamus. vide Cat. *cap.* XI. num. 2. infra *cap.* LX. num. 4. VI. Hist. Or. Cottae princ. Imitatur, an exscripsit Curt. IV. *c.* VII. num. 6. terra, coelo*que aquarum penuria est*. quem etiam positum verborum pro Salluſtiano haberem, nempe: *terra*, *coelo*. Glossa Academ. *Non pluit*, *& nulli fontes sunt*.

6. GENUS HOMINUM SALUBRI CORP. Uratisl. 1. distinguit: *Genus hominum salubre*, *corpore velox*. quid illum corruperit, discas ex *cap.* I. num. I.

PLEROSQUE SEN. DISSOLVIT. Aptissimum verbum, quo & sacrae litterae utuntur. Opus Synonymorum Jo. de Garland. *v.* 506. *Occumbis*, *vel obit*, dissolvitur, *exanimatur*, *Ad* naturalem *concordant cetera* mortem. Florus IV. *cap.* XI. extr. *sic morte*, *quasi somno*, soluta *est*. ubi consule Cl. Duckerum. de somno etiam Dracontius *v.* 255. *In dulcem* solvuntur *membra soporem*. De morte Lucan. IV. *v.* 332. *Quoque magis miseros undae* jejunia solvant. Boetius II. Prosa III. ad fin. *ullamne humanis rebus inesse constantiam reris*, *cum ipsum saepe hominem velox* hora dissolvat. Hieron. Epist. ad Miner. & Alexandr. *Incorruptio autem idcirco communis est omnium*, *quia in eo miserabiliores erunt peccatores*, *ut ad tormenta perpetui sint*, *& non mortali & corruptibili corpore* dissolvantur.

NISI QUI FERRO AUT BESTIIS INTERIERE. Sic Codd. nostri aliorumque. Palmerius maluit: *aut a bestiis interiere*, eumque secutus est Crispinus. atque sic citant Muncker. ad Hygin. Fab. XXXIII. & Perizonius ad Sanct. I. Min. *cap.* II. Guelf. 10. *nisi qua si ferro aut best. int.* forte pro: *nisi qui a ferro aut bestiis*. Dictio proba est: & sic Plinius: *periit* ab *Hannibale*, aliique apud citatos. Sed vulgatam propterea non sollicito. Lucanus III. *jubet immisso silvam* procumbere ferro.

AD HOC MALEFICI CET. Defendit locum contra Glareanum & Gruterum Perizonius ad Sanct. IV. Min. *cap.* XI. ostenditque, ut omnia Africae primo Casu memorentur, ita & Bestias illas memorandas fuisse, etsi quaedam interposita sint, quae ad descriptionem hominum pertineant. addo geminum locum, qui est infra *cap.* LXXXIX. num. 5. *alia omnia vasta*, *inculta*, *egentia aquae*, *infesta* serpentibus, *quarum vis*, *sicut omnium ferarum inopia cibi acrior*. ad hoc *natura* serpentium cet. Nostri Historici, quando memorassent *quosdam bestiis interire*, ita adderent: *plurima autem ibi malefici generis animalia*. adde Cat. *c.* XXXVII. nu. 1. & infra *c.* XIX. num. 3.

MALEFICI GENERIS. Ovid. IV. Fast. *v.* 215. *Cur huic* genus acre *leones Praebent insolitas ad juga curva jubas?* vide supra *cap.* IV. nu. 4. Mela I. *cap.* IV. de hac Africa: *pleraque ejus inculta --- aut infestantur multo ac* malefico genere *animalium*. Cic. II. Offic. *cap.* V. & de Africae animalibus pestiferis Manilius IV. *v.* 600. sqq.

7. AFRICAM HABUERINT. Sic mox *c.* XVIII. num. 1. *Africam initio* habuere *Gaetuli*, Guelf. 9. 10. 12. Uratisl. 1. & 2. Incert. 1. *habuerunt*. De primis incolis Africae vide Strabon. II. pag. 131. mox verbum *accesserint* non fuit in Incert. 1. & poterat subaudiri; nisi inter *indigenas* & *advenas* adcurate distinguere voluisset. Senat. 2. & Heuss. *inter se* mixti *sint*.

QUAE PLEROSQUE OBTINET. Fama obtinet quos, quando valet apud illos. Livius I. *cap.* IV. *Tenet fama*. 1. de Rep. Ord. princ. *pro vero antea* obtinebat. adde infra *c.* XXX. extr. Ursinus tentabat: *plerumque*.

INTERPRETATUM NOBIS EST. Passive, ut pleraque alia, quae vocant, Deponentia sunt usurpata. vide notam ad Cat. *c.* VII. nu. 3. Saepissime Hieronymus, ut Quaest. II. ad Hedibiam: *quotidie in sacrificiis ejus de genimine vitis verae*, *& vinea Sorec*, *quae* interpretatur *electa*, *rubentia musta calcamus*. Sidonius II. epist. IX.

ti ſint : quamquam ab ea fama , quae pleroſque obtinet , diverſum eſt : tamen uti ex libris Punicis , qui regis Hiempſalis dicebantur , interpretatum nobis eſt ; utique rem ſeſe habere cultores ejus terrae putant , quam pauciſſumis dicam . Ceterum fides ejus rei penes auctores erit .

xxi

C A P. XVIII.

1 AFricam initio habuere Gaetuli & Libyes, aſperi, inculti; quis cibus

quos inter Adamantius Origenes , *Turranio Ruffino* interpretatus , *ſedulo fidei noſtrae lectoribus inſpiciebatur* .

UTIQUE REM SESE HABERE . *Et uti* legebatur in Guelf.7. & Franciano; ſic nempe *utique* intelligendum . *ut* nudum in Uratisl. 3. Sed Fabric. 1. Acad. & Incert. 1. *utque* . Nos & *neque* , & *ubique*, & *itaque* , & *quoque* ſimiliter ſeparanda eſſe monſtravimus ſupra. vide Cat. *c*.XXI. nu.2. XXIII. n.4. XXVII. n.1. Jug. *c*.XIV. nu.7. alibi.

CULTORES EJUS TERRAE . Vox *terrae* non genuina eſt in Eccard. & Guelf. 12. & *ejus* nuſquam viſitur in Guelf.3. qui *terrae* oſtendit ſolum inter verſus . Quare ſcribendum : *utquerem ſeſe habere cultores putant* . *cultores* , ut ſupra *incolae* num.4.

FIDES EJUS REI PENES AUCTORES ERIT . Uratisl. 2. Guelf. 9. & Fabric. 2. omittunt *rei* . male . 2. Guelf. 9. & Fabric. 2. omittunt *rei* . male. vide infra *c*.LXXIII. extr. & *c*.CVII. n.5. Formula autem propria Hiſtoricorum , ubi ad praeſtationem ſcribere nolunt, Seneca de Brev. Vit. *c*.XIV. Neque ſemper pro ſigno verboſitatis & neglectus rerum eſt habenda . vide Jo. Chriſtoph. Becmann. Praecogn. Mor. *c*.III. Immo in re dubia , difficili , & per alios cognita fere ſemper adhibetur. Plin. XXVIII. *cap*. 1. *Quinimmo externa quoque & barbaricos ritus indagabimus* . Fides *tamen auctores adſeller* . Seneca IV. Nat. Qu. *cap*.III. *Aut quod hiſtorici faciunt, & ipſe faciam . Illi cum multa mentiti ſunt ad arbitrium ſuum , unam aliquam rem nolunt ſpondere , ſed adjiciunt* : Penes auctores fides erit. *Ergo ſi mihi parum credis , Poſidonius ſibi auctoritatem promittet* , cet. adde Eumd. de morte Claud. *cap*. 1. Plin. IX. epiſt. XXXIII. Tacit. Germ. *cap*. III.

CAP. XVIII. 1. INITIO HABUERE. *Habitavere* corrigere voluit non nemo in Fabric. 2. Sed vide notas ad Cat. *c*.VI. nu.1. & ſic locutus eſt modo *cap*. XVII. nu.7.

GAETULI . Sic Criſpinus, Hackianae, Waſſius. At Gruterus veteresque edd. & membranae noſtrae *Getuli* , ſimplici Vocali : quomodo Joſeph. 1. Ant. Jud. *c*.VII. ὃ νῦν Γετύλοι λέγονται. At Strabo , Plutarchus, Philoſtratus Apollon. v. c.1. Γαιτύλους vocant , per *ae* . Artemidoro etiam Γαιτύλιοι . vide Pierium ad Virg. IV. Aen. *v*. 40. *Hinc* Gaetulae *urbes*, *genus inſuperabile bello* .

ET LIBYES. A prima poſitione *Libys* . Silius 1. *v*. 657. *Omnis ab aeſtifero ſitiens* Libys *imminet axe* . infra *c*.LXXXIX. n.4. eamque extremitatem firmat N. Heinſ. ad Sil. 1. *v*.189. Inde Africa *Libya* dicta, Solin. Polyh. *c*.XXIV. tamen Incert.2. Guelf.7. 11. *Libes* ; ceteri fere *Libies* .

ASPERI INCULTIQUE . Scholiaſt. Juvenalis : *aſperi & inculti* . ſed Guelf. 12. nullam Copulam addit. agnoſcit quidem Mela III. *c*. III. ſed Idem ille 1. *c*.XIX. *Ceterum* aſperi , inculti , *pernoxii adpulſis* . & graviorem ponderoſioremque reddi orationem hoc defectu, notat Gronov. ad Liv. III. *c*. IX. *Quippe duos , pro uno , dominos acceptos* : immoderata, infinita *poteſtate* . quod diceres de illo Cat. *c*.V. n.5. *Vaſtus animus* immoderata, incredibilia, nimis alta *ſemper cupiebat* . Hic non idem habet valoris : attamen & Cat. *c*. II. n.8. in ſcriptis legitur: *dediti ventri atque ſomno* , indocti , inculti *vitam* , *ſicuti peregrinantes tranſegere* . & ſic ſupra *c*.IV. n.8. optimus Baſileenſis: *perinde ac ſi — per ſe ipſa* clara , magnifica *ſint* . adde Cat. *c*.III. n.5. ſupra *c*. X. n.8. XVI. n.5. infra *c*.XLI. nu.4. & *cap*.LXXXVIII. nu. 1.

QUEIS CIBUS E. CARO FERINA. MSS. *quis*, ut edidimus, quodque infra pluribus probamus ad *c*.LXXX. n.5. *caro ferina* occurrit infra *c*.LXXXIX. n. 7. *quia plerumque lacte & ferina carne veſcebantur* . Mela 1. *c*.VIII. *humi quies epulaeque capiuntur — Potus eſt lac , ſuccuſque baccarum : cibus eſt* caro, *plurimum* ferina.

HUMI PABULUM. Quod herbis & radicibus aluntur . Feſtus pag.289. ſive Paullus : *Numidas dicimus , quos Graeci Nomadas ; ſive quod id genus hominum pecoribus negotiatur ; ſive quod herbis* ,

cibus erat caro ferina atque humi pabulum, uti pecoribus. Hi ne- 2
que moribus, neque lege, neque imperio cujusquam regebantur: va-
gi, palantes, qua nox coegerat, sedes habebant. Sed postquam in 3
Hispania Hercules, sicuti Afri putant, interiit; exercitus ejus, com-
positus ex variis gentibus, amisso duce, ac passim multis, sibi quique,
impe-

bis, ut pecora, *aluntur*. De Hunnis tradidit Ammian. Marc. XXXI. c. II. quod *radicibus herbarum agrestium & semicruda cujusvis pecoris carne vescantur*. adde Silium III. v. 280. sqq. Apulej. de Deo Socr. p. 46. *Est enim semper illis victus omnis* in terra. *ibidem* pabulum, *ibidem cubile*.

2. HI NEQUE MORIBUS, NEQUE LEGE CET. *Hi* non est in Guelf. 3. male. vide Cat. c. V. nu. 2. XXIII. n. 2. & XXV. nu. 2. de libertate horum hominum compone Cat. *cap.* VI. nu. 1.

VAGI, PALANTES. Suspecta mihi aliquando erat vox *vagi*, ut Glossa τῷ *palantes*, & *palantes sedes* conjungere volebam: Sed re cum cura circumspecta nihil muto, & editam, quam omnes nostri Codd. conservant, tueor; intelligoque: vagi, palantes *erant*, etiamsi Silius III. v. 290. *migrare per arva Mos*, *atque* errantes *circumvectare* penates. Junguntur istae voces apud Livium XXI. c. LXI. vagos, palantes*que per agros equite passim dimisso ad naves compellit*. XXIII. c. XLII. *ei facile esse ducant opprimere populatores nostros* vagos, *sine signis*, palatos, *quo quemque trahit*, *quamvis vana*, *praedae spes*. alia ejusdem loca suppeditat Gronov. ad XXVII. c. XVI. Ipse Crispus infra c. XLIV. n. 5. *Lixae permisti cum militibus diu noctuque* vagabantur, *&* palantes *agros vastare*, cet. Eo modo Mela I. c. IV. *sine tectis* passim, *ac sedibus* vagi. Cic. pro Sextio *cap.* XLII. *ut quodam tempore homines — fusi per agros ac* dispersi *vagarentur*.

QUAS NOX COEGERAT, SEDES HABEBANT. Ita Colerus, Gruterus, servus Hackianus, Crispinus, Wassius, ceterique horum adseclae. paullo peritius, quam Venetae, qui habent: *quo nox coegerat*. Reliqui fere *qua nox coegerat*; quam lectionem per summam injuriam repudiarunt. Nam considera mihi primum, utrum de loco, ubi sedes habuerint vagi illi atque palantes, an de conditione illarum memorare voluerit Crispus. dein, si locum per *quas sedes* notari posse existimas, quid facilius fuerit librariis *qua sedes*, an *quas sedes* scribere. denique quod genus dicendi & exquisitius sit, & cum indole Sallustii convenientius. Ego vero omnia ista meliora in hac lectione, quam nunc ab exsilio liberavi, deprehendisse mihi videor, & vel invitis omnibus libris eam restituerem. Sed Fabric. 1. Struv. Incert. Remens. 2. Vinar. 2. Franc. Uratisl. 3. Eccard. a prima manu, ab secunda Academ. & cum his Guelf. 2. 3. 7. 9. 10. 11. 12. habent liquide: *qua nox coegerat*. h. e. qua parte terrae, quo loco. Sic Cat. c. LXII. num. 3. qua *illi descensus erat*, *in Galliam properanti*: poterat & eo loco, si claustrale Latinum illi placuisset, *qui descensus erat*. adde ibi notata. Sic Livius XXVIII. c. XIII. *passim*, qua *cuique proximum fuit*, *in fugam effunduntur*. alius dixisset: *quae cuique proxima fuit*. Seneca Hippolyt. *vers.* 7. *scandite colles Semper canos nive Riphaea*. Hac, hac *alii*, qua *nemus alta Texitur alno*; qua *prata jacent* — Ubi *per glacier lenis Ilissus*, Ubi *Maeander super aequales Labitur agros* — qua *Marathon* — qua *comitatae* — qua *tepidis* — qua *curvati*. inspice locum, & unus satisfaciet, ni infinita essent. Rutil. II. Itiner. v. 25. Qua *tamen est juncti maris angustissima tellus*, *Triginta & centum millia sola patet*. Visne & hic *Quae*? Sed & Severi Sulpicii membranae vetustissimae, quas ipse in manibus habeo, Wassius Cantabrigiae inspexit I. Dialog. *cap.* XV. qua *nox coegerit*, *sedes habent*. Guelf. 11. metuit illam imperitiam, & dedit: qua *nox coegerat*, ea *sedes habebant*.

3. IN HISPANIA HERCULES — INTERIIT. Alii Herculem ex Hispania incolumem in Italiam rediisse memorant. vide Dionys. Hal. I. c. XXXIV. ubi & variae exercitus ejus gentes memorantur. Sed cum tot Hercules antiquitas sibi finxerit, ut non modo sex, ut Cicero III. de Nat. D. c. XVI. & Arnob. IV. adv. Gent. p. 136. sed etiam quadraginta quatuor, ut Varro apud Servium ad VIII. Aen. v. 564. numeraverit; non mirum de obitu ejus esse quemdam dissensum. Academ. & Guelf. 10. *sicuti Africi putant*.

AC PASSIM. Diversis locis, ut Mela I. c. VIII. passim, *ac sine lege dispersi*. Brutus Cic. XI. epist. XIII. n. 4. *ille enim iit* passim, *ego* ordinatim.

MULTIS, SIBI QUISQUE, IMPERIUM PETENTIBUS. Sic edd. praestantissimae, & MSS. notae melioris omnes. Sed Struv. Franc. Guelf. 4. 9. 11. 12. omittunt *quisque*, quod cursum orationis sufflaminare visum est. Nec ipse ego video, quomodo vox illa cum consuetudine Latinorum

4 imperium petentibus, brevi dilabitur. Ex eo numero Medi, Persae & Armeni, navibus in Africam transvecti, proxumos nostro
5 mari locos occupavere. Sed Persae intra Oceanum magis; iique alveos navium inversos pro tuguriis habuere; quia neque materia in

norum in constructione conciliari queat. Petrus quidem Burmannus V. C. ad Vellej. Paterc. II. *c.*CXIII. hunc locum citat, docetque post *multis*, *universis*, hanc vocem interponi: sed & locus Velleii & Sueton. Aug. *cap.* LX. habent aliquod verbum *tentare non posset*, *condiderunt*, quibus recte *quisque* addere posses. Sed apud nostrum *quisque petentibus* non ita cohaerere potest, si *quisque* primus Casus est. Citavit etiam locum doctiss. Obrechtus ad Dictyn Cret. III. *c.*IV. qui locus prima specie in omnibus cum hoc nostro consentire videtur. is ita habet: *Tunique primi nostrorum atque hostium*, *ascensis curribus*, *bellum* ineunt, *ascito sibi* quisque *auriga ad regendos equos*. Sed si locus omnino sanus est, posses τὸ *quisque* ad verbum *ineunt* referre: quod non ita commode in Nostro facias, si *quisque* ad *dilabuntur*, quae tamen unica medicina reliqua est, adglutinaveris. Igitur ita omnibus difficultatibus occurrendum est. Aut *quisque*, accipies pro *quisque* h. e. *quibusque* ut accipiendum apud Justin. XXIX. *cap.* I. nu.8. *His regibus pueris*, *etsi nulli senioris aetatis rectores erant*, *tamen in suorum* quisque *majorum vestigia* nitentibus, *magna indoles virtutis enituit*. ubi Graevius Juntinae suae nimium obnoxius dedit *quibusque*: Aut repone *quique*; *sibi quique imperium petentibus*. id demum Latinum est. atque *quisque* & *quique* in MSS. commutari, tum Livius docere potest, tum Noster supra *cap.* I. num.4. & *quique*, pro *quoque* ex nota Stewechii ad Veget. IV. *cap.* XIV. & nostra ad Cat. *cap.* LI. nu. 24. confirmare poteris. Et hoc quidem *quique* est, quod mihi in loco subobscuro maxime probatur. Cat. *cap.* XXXVII. num.6. *sibi* quisque, *si in armis* forent, *ex victoria talia* sperabant. ubi vide.

BREVI DILABITUR. Guelf. 4. *brevis*, sequente litura. Uratisl. 2. *dilabatur*. Eccard. & a manu secunda Basil. I. *dilabuntur*. *Exercitus dilabuntur* recte dici, probat illud Cat. *cap.* XLIII. num. I. *multitudo exsequerentur*; item illud III. Hist. Or. Macri extr. *plebes pro victis est*. & quae alibi diversis locis adnotamus. Tacit. IV. Ann. *cap.* XXV. *Infensus miles*, *memoria laborum & adversum eludentes optatae toties pugnae*, *se* quisque *ultione & sanguine* explebant.

4. MEDI, PERSAE ET ARMENII. Fabriciani, Basil. I. Acad. Incerti, Eccard. Franc. Uratisl. I. 2. Senat. I. Vinar. 2. & plerique Guelff. *Armeni*, non *Armenii*. & sic etiam infra nu. 9. item Florus III. *c.* XII. nu.4. ubi vide nuperrimum interpretem. In Sallustio autem non tam eo, quod dicitur *Armenus*, sed quod Noster antiquo more pro *i* duplici, unum scribere soleat, *Armeni* ferendum est. Sic *dis*, *is*, *isdem* & similia passim.

PROXUMOS NOSTRO MARI. Mallem: *proxumos nostrum mare*, ut mox n.9. & II. postremam in voce *nostrum* litteram proximae vocis prima sustulit, uti infra *c.* LVII. nu. 4. adde ad Cat. *c.* VII. n.4. EXCURS. II. nu.4. p. 397. *Nostrum mare* nominavit *Mediterraneum*, ut *c.* XVII. n.4. Apulej. de Mundo p. 60. *Asia constringitur Oceani cingulo & societate* nostri maris. Caesar V. Gall. *c.* I. *humiliores*, *quam quibus* nostro mari *uti consuevimus*. Livius XXVI. *c.* XLII. *in Hispaniae ora*, *qua* nostro *adjacet* mari.

5. INTRA OCEANUM MAGIS. Guelf. 7. addit *iere*; 10. *habitavere*. Sed ex dictione *locos occupavere* iste sensus explendus est, uti supra *c.* XVII. num.3. *intra Oceanum* loca sunt, quae ab Oceano ambiuntur, eique proxima sunt. Badius non male exponit *introrsus ad Oceanum*. paullo aliter Cic. III. Verr. *c.* LXXXIX. *locus* intra Oceanum *jam nullus est*, *neque tam longinquus*, *neque tam reconditus*, *quo non per haec tempora*, *nostrorum hominum libido iniquitasque pervaserit*. Mela I. *c.* IV. *In Atlanticum pelagus expositi*. item *in mare attingunt*.

IIQUE ALVEOS NAVIUM INVERSOS. *Hique* legitur in scriptis pluribus: quidam *hiique*; Guelf. 7. *ibique*. Uratisl. 2. *alvos navium*; vide num. 8. Scholiast. Thucydid. ad I. *cap.* L. σκάφη καλεῖ τὰ κοιλώματα τῶν νεῶν, ἃ ἡμεῖς γαστέρας καλοῦμεν. Vellej. Pat. II. *cap.* CVII. *Cavatum ex* materia *conscendit* alveum: *solusque id navigii genus temperans ad medium processit fluminis*. *Tugurium* interpretatur Glossa Acad. *bordellum*; alia *gurgustiolum*. vide ad *c.* XII. num.5.

NEQUE MATERIA IN AGRIS. Eccard. a manu secunda & Guelf. 10. *materies*, ut Putschius voluit ex Bongarsiano. utramque extremitatem agnoscit Noster in aliis vocibus, nec deferendi sunt Codd. vetustissimi. Opus Synonymorum *v.* 448. Materiam, *vel* materiem *dic esse* doni-

in agris, neque ab Hispanis emundi, aut mutandi copia erat. ma- 6
re magnum & ignara lingua commercia prohibebant. Hi paulla- 7
tim per connubia Gaetulos miscuere: Et quia saepe tentantes
agros,

domorum. Perperam ergo Remens. 1. Franc. Guelf. 12. *materia lignorum*. Caesar III. Gall. *cap.* XXIX. *omnem eam* materiam, *quae erat caesa, conversam ad hostem collocabat.* cum nota Davisii. adde Dictyn V. *c.* IX. extr. Daret. *c.* VIII. extr.

EMUNDI AUT MUTANDI COPIA ERAT. Pro *emundi* Uratisl. 3. *ostendi*: & videndum existimabis forte, aliamne vocem dederit, an *emundi aut* ab Glossargis additum sit. Pro *mutandi* pessime Franc. *mutuandi.* per *mutationem* rerum olim mercatura exercebatur, de quo dico infra n. 9. Hic vero, cum *emendi* dixisset, illud *mutare* exportandas importandasque merces notat Virgil. Eclog. IV. *v.* 38. *Cedet & ipse mari vector: nec nautica pinus* Mutabit *merces: omnis feret omnia tellus*. Unde & locum integrum sanum esse perspicies.

6. MARE MAGNUM. *Oceanus*, ut recte Gruterus. de alia *magni* significatione, quam hic frustra obtrudit Putschius, dico infra ad *cap.* LXXVIII. n. 3. Cicero Somn. Scip. *cap.* VI. *terra parva quaedam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod* magnum, *quod Oceanum adpellatis in terris: qui tamen tanto nomine, quam sit parvus, vides*. Seneca VI. Qu. Nat. *c.* VI. *Thales Milesius totam terram subjecto judicat humore portari & innatare: sive illud* Oceanum *vocas, sive* magnum mare. Sic & *ingens, immane, vastum* audit mare illud. vide Drackenborch. ad Sil. VI. *v.* 522. Guelf. 1. non male: *& mare magnum*.

ET IGNARA LINGUA. Fabric. 1. pro var. lect. *& ignara linguae*; Uratisl. 2. *& ignara loca*. nihil ad rem. *ignara lingua* est ignorata, quam alter alterius non intelligit. & sic Nonius recte exponit *incognita*. Sic Noster infra *c.* XCIII. n. 3. *more humani ingenii* ignara *visundi animum vertit*. ubi plura Ovidius: *proles* ignara *parenti.* vide Abram. ad Cic. pro Coelio *c.* 11. & Burmann. ad Quinct. Declam. VI. *c.* II. nos ad Cat. *c.* XV. num. 3. Guelf. 1. *commercium prohibebant*.

7. GAETULOS SECUM MISCUERE. Struv. *sibi Gaetulos miscuere*, quem Casum Livius, Lucanus X. aliique adjungunt. Eccard. a manu sec. *Gaetulis miscuere se*: sicuti Sulpic. Sever. 1. Hist. *cap.* II. *Angeli matrimoniis se mortalibus miscuerunt*. Diversas Gaetulorum atque Persarum gentes conjunctas esse per matrimonia denotare voluit. Sed Guelferb. 4. & a prima manu Eccard. omittit *secum*. Recte, ut opinor. Sicuti enim *mixtus, permixtus* saepe sine dandi Casu, atque sine sexto cum Praepositione ponuntur; sic potuit etiam in Activo: *Hi paullatim per connubia Gaetulos miscuere*, h. e. adsciscere in suam gentem. Livius XXV. *cap.* XV. *conclamant, instare Poenum*: permixtosque *&* hostes *urbem invasuros, ni propere portas claudant*. adde infra *c.* LVII. num. 4. Et eo modo Noster, *adjungere*, sine *sibi cap.* X. num. 3. alia alibi dixit. vide Cat. *c.* LVIII. n. 1. Hinc Lucanus IV. *v.* 283. *Inde ubi nulla data est* miscendae *copia* mortis. VII. *v.* 100. addidit illud: *mortesque suorum Permiscere* meis. Terent. Heaut. Act. IV. Sc. IV. *v.* 53. *Ita tu isthaec tua misceto, ne* me admisceas. Ovid. IV. Trist. eleg. X. *v.* 93. *Jam mihi canities, pulsis melioribus annis, Venerat, antiquas* miscueratque comas. Expellamus itaque τὸ *secum*, auctoritate illarum membranarum, & praeterea Fabric. 2. Franc. Vinariens. 2. in quibus locum mutat.

TENTANTES AGROS. Guelf. 10. *tempestates agros* scriptura antiqua *temptantes* frustratus. *tentare* agros est reperiri, quantum & quid pabuli darent agri. Phaedrus 1.:. Fab. VII. *v.* 3. *In officinam fabri venit vipera, Haec cum* tentaret, *si qua res esset cibi, Limam momordit*. Curt. IV. *cap.* IX. num. 15. *paucos equitum ad* tentandum *vadum fluminis praemisit*. adde infra *c.* XXIII. n. 1. *c.* XXXVIII. n. 3. *c.* XLVI. num. 6.

ALIA, DEINDE ALIA LOCA. Sic Basil. 1. Fabriciani, Struv. Acad. Eccard. & sex Guelferbytani. quidam secundum *alia* omittunt; nullus: *alia deinde atque alia*, nisi Senat. 1. a manu secunda. id Gryphiana & Carrionis editiones ostentant: Gruterus tot curis distractus non animadvertit; Wassius, pro more suo, secutus est: neque verbulum de MSS. suis adjecit, intentus credo inquisitioni de *mapaliis* & *magaliis*. Si quis umquam Codex vetustus habuit *alia, deinde atque alia*, non obscura est conjectura, Glossam illum repraesentasse, quales sexaginta in hoc auctore adnotavimus. Dicimus nempe *alia atque alia*; & *alia deinde alia*. Hoc vero & Codd. hoc loco volunt, & sensus exposcit. Noster infra *c.* XXXVI. n. 2. *Jugurtha* alias, deinde alias *morae caussas facere*. Sed Gu. 4. *dein*; Incert. 1. *dehinc*: quod est indicium, fuisse olim: *alia, dein alia*.

8 agros, alia, deinde alia loca petiverant, semet ipsi Numidas adpel-
lavere. Ceterum adhuc aedificia Numidarum agrestium, quae mapa-
9 lia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium cari-
nae sunt. Medis autem & Armenis accessere Libyes (nam hi pro-
pius mare Africum agitabant; Gaetuli sub sole magis, haud pro-
cul

SEMET IPSI NUMIDAS ADPELLAVERE. *Semet ipsi* scribunt Basil. 1. Fabriciani, Guelf. 1. Eccard. Ceteri omnes *semet ipsos*. Alterum elegantius, & probatum ad Cat. c. XX. n. 6. *Numidas* non vilitur in Academ. unde conjicio, Graecis litteris hoc nominis in exemplari suo scriptum ostendisse. Guelf. 2. *Numadas*, & ab eadem manu supra *Nu*, scriptum est *No*, ut fieret *Nomadas*. Dicuntur ἀπὸ τοῦ νέμειν, h.e. pascere, colere, sive a tentatis pascuis *agrisque*, ut Auctor dixit. Probat Bartholom. Barrient. Adnot. Silv. c. III. ex Plin. V. c. III. Pari modo aliquando Pelasgi πλανῆται vocati sunt, Dionys. Hal. II. princ. & Scytharum gens ἁμαξόβιοι, Mela II. c. 1. &c.

8. QUAE MAPALIA ILLI VOCANT. *Illi* multo interius non suo loco exhibet Guelf. 9. etiam Fabric. 1. *quae illi mappalia vocant*: adeoque Pronomen non adeo temere abjicies. vide Cat. c. XLVIII. n. 4. & supra c. XVII. num. 4. Ceterum Fabriciani; Franc. aliique *mappalia* gemino *p* scribunt, ut est in Glossis Philoxeni. Academ. *magalia*: sed ea ab *mappalibus* operose distinguit I. Wassius, & reprehendit viros doctos qui nullam fere differentiam statuerint. Ipse hos terminos ponit: *Mapalia* sunt agricolarum Maurorum casae, semper mobiles: *Magalia* autem instar villarum fixa & saepe oppidis circumjecta. illud a *Palea* Syrorum; hoc a *magar* vel *magal* descendit. Haec ille. Sed prudens lector videbit ista non adeo discreta esse, quin de unis *mapalibus* utrumque dici possit. Nam ista suburbia & viculi agrestes a similitudine aedificiorum *mapalia* dicta sunt, neque res prohibebat, vaga illa tuguria loco aliquo construere fixa. vide infra c. XLVI. num. 5. Alioquin & vox *tugurium*, quod modo de illis mobilibus, modo de fixis mapalibus dicitur, in duas dissecanda erit. Neque auctores umquam distinguunt. Nam Festus Catonis verba citans legit *mapalia*; at Servius in iisdem *magalia*. Victor Uticensis 1. diserte locum extramuranum *mapalia* vocat. vide Jo. Savaron. ad Sidon. II. epist. II. Salmas. ad Solin. c. XXVI. p. 219. 220. Facile fuerit Wassio loca illa omnia corrupta dicere; sed id neque ex usu est disputationum, neque Codd. sinunt. vide Barth. ad Claudian. pag. 417. Schottum & Bosium ad Corn. Nep. Fragm. cap. III. num. 2. Corrigendae interim Glossae Isidori p. 33. *Karibs*, *furca fornalis*, *alias Kalibs*. monstra sunt ista, non vocabula. Καλύβη & *furnus Punicus* ex Glossis & Hieronymo nota sunt: hic enim in Amos Proph. *agrestes*, inquit, *casas & furnorum similes*, *Afri vocant mapalia*. ex his Isidoro medicinam pete. Scriberem *Kalybium*, *furnus Punicus*, *alias Kalybe*.

INCURVIS LATERIBUS TECTA. Fabric. 1. *tecto* habuit, sed reformatum *tecta*. Putschius distinguit: *incurvis lateribus, tecta quasi n. c. sunt*, loco Sulpic. Sev. Dialog. 1. c. III. abstractus. Immo latera, paullatim coeuntia, ipsa simul tecta erant: ut videmus in casis pastoritiis aliisque, quas in agris, qui custodiae frugum praesunt, apud nos etiamnum construere solent. Columella XII. c. XV. *ut cum sol in occasum fuerit, erigantur & inter se acclives testudineato tecto* more tuguriorum *inarescentem ficum a rore & interdum a pluvia defendant*. Curt. VII. c. III. n. 9. *Ceterum structura* latior ab imo *paullatim incremento operis* in arctius *cogitur: ad ultimum* in carinae *maxime modum coit*.

9. MEDIS AUTEM ET ARMENIIS ACCESS. Cave, aliquid mutes de hac lectione. mox videbis unde turbae illae in MSS. ortae sint. Fabric. 2. Struv. a prima manu, Rem. 1. Incerti, Franc. Uratisl. 1. & 3. Eccard. Guelf. 4. 7. 10. 11. 12. *Medi a. & Armeni accessere Libyes*; Guelf. 9. *accersere Libyes*: quidam ex iis *ad Libyes*: Ceteri recte, ut editur. Nimirum ratiocinati sunt librarii, ut Ciacconius. *Persae* arcesserunt Gaetulos; sic *Medi & Armeni* Libyes. ita utrobique idem nominandi Casus servatur. Quasi mutata terminatione sensus magis inverteretur, quam Cat. c. XI. n. 2. ille *vera via nititur*: huic *quia bonae artes desunt dolis atque fallaciis contendit*. supra c. XIV. n. 14. alter *eorum necatus*; alterius *ipse ego manus impias vix effugi*. ubi similiter miscent omnia. adde Cat. c. XXXVII. num. 5. Igitur ut *Persae* permixti sunt cum Gaetulis; sic *Armeni & Persae* cum Libybus. *Armenis* scribit Basil. 1. Fabric. 1. a prima manu, ab secunda etiam 2. Academ. Vinar. 2. Senat. 1. Rem. 2. alii; non *Armeniis*.

NAM

cul ab ardoribus) hique mature oppida habuere. nam freto divisi ab Hispania mutare res inter se instituerant. Nomen eorum paullatim Libyes corrupere, barbara lingua Mauros, pro Medis, adpel-

NAM HI PROPIUS MARE AFRICUM. *Hi*, nempe *Libyes*. nec debuerant Guelf. 10. & 11. omittere, quod viderent iterari mox *hi*, & intelligi de *Medis* & *Armenis*. Sed Parenthesi haec omnia haud absurde notantur usque ad vocem *ardoribus*; & notata sunt in Vinar. 2. & animadvertit Glareanus. Sic habes infra c. LX. n. 5. c. LXIII. n. 6. per eamdem particulam *nam* quaedam interposita. Porro Basil. 1. Guelf. 9. & 10. *Africam* legunt: quasi *Africam agitabant* junctim sumere voluissent. Sed Eccard. habet *mare nostrum* cum Glossa *Africum* vel *Mediterraneum*: tot enim nominibus ornatur. Quamobrem *Africum* retinemus. *agitare* absolute pro *vivere*, *aetatem agere*. Sic infra c. LXXXIX. n. 7. *qui procul a mari incultius* agebant. Ovid. Her. Epist. I. v. 66. *Quas habites terras aut ubi lentus* agas. Tacit. I. Ann. c. L. *Laeti*, *neque procul Germani* agitabant. Sulpic. Sev. Dial. I. *cap*. XVII. *Bina & terna millia in iisdem viculis* agere *constabat*. adde infra *cap*. XIX. n. 5. de structura *propius mare* mox n. 11.

HAUD PROCUL AB ARDORIBUS. Solis ardentissimi. vide c. XIX. n. 6. male Guelf. 3. 9. 10. *arboribus*.

HIQUE MATURE OPPIDA HAB. Guelf. 11. *hi oppida habuere*, ceteris neglectis. *hi* dixit, ut ad Medos & Armenos respiciat, quod bene vidit Perizon. ad Sanct. II. Min. c. IX. etiamsi non modo quaedam interjecta, sed etiam *Libyes* ultimo loco memorati sint. Sic c. XVII. n. 4. Africam *in Europa*. Ea *finis habet* &c. c. V. num. 1. Jugurtham *filium Mastanubalis*, quem, *Masinissa* &c. infra c. XXXI. num. 14. *metum a scelere* suo *ad ignaviam vestram transtulere*, quos *omnes eadem cupere* &c. III. Hist. Epist. Pompeii n. 4. *hostes ab* Alpibus *in Hispaniam submovi*, *per* eas *iter aliud patefeci*. Flor. III. c. V. n. 16. *Sed fiduciam oppidanis* nuncius *fecit*, *adventare Lucullum*: qui (*horribile dictu*) *per medias hostium naves utre suspensus* &c. Talia notat Bosius ad Corn. Nep. Pelopid. c. III. num. 2. ubi *eorum* primo ad magistratum Thebanorum; mox idem pronomen ad *exsules* refertur. Eodem modo interpretatur Cl. Burmannus Quinctilian. II. *cap*. V. *ut* Livium *a pueris magis*, *quam Sallustium*: & hic *historiae majoris est auctor*, ubi *hic* de Livio intelligit.

NAM FRETO DIVISI. Sic Codd. omnes nostri, Gruteri, Rivii. Wassius ex unico edidit *fretu*, quomodo Naevius, Lucillius, Varro, Lucretius aliique locuti sunt. & A. Gellius XIII. *cap*. XX. ipsum Ciceronem ita propter sonum protulisse observat. Sed si ad enunciationis amoenitatem respiciendum est apud Nostrum, *freto* praeferendum est. Guelf. 10. *diviso*; Franc. expungit *nam*, eleganter.

MUTARE R. S. R. INSTITUERUNT. Uratisl. 1. *statuerunt*; Eccard. & Guelferb. 9. *constituerunt*. Sed Livius XXVIII. *cap*. XLVI. *montanos* instituit *oppugnare*. ubi lege notam Gronovii, ne plura in re manifesta compilare opus sit. *Res mutare* antiquissimum & unicum apud illos genus commercii, nondum inventa una quadam re, quae pretium commune & universale esset, Aristotel. Polit. I. *cap*. VI. Ethic. V. c. V. leg. 1. D. de contrah. emtione. de plerisque omnibus gentibus eadem ab auctoribus observata sunt. lege Bernegg. ad Justin. XVIII. c. V. num. 8. & Alexandr. ab Alexand. IV. Gen. D. *cap*. XV. addatur Mela I. *cap*. XII. Dictys II. *cap*. VIII. Apulej. Florid. pag. 343. Mansit vocabulum, ut postea etiam *aere*, *numo mutare* dicerent, pro emere. videre Columell. VII. *cap*. IX. & Rappolt. ad Horat. pag. 110. 111. Primis tamen temporibus commercia, maxime per naturalia septa, ignota fuisse, testes sunt Caesar Germanicus Arat. v. 112. seqq. Minut. Fel. c. XX. num. 6. Quod majoribus nostris de mercatoribus judicium, & quam illos ab aliis gentibus advenientes, ut pestem morum suorum, fugerint, discas ex Caesar. II. Gall. *cap*. XV. adde Ejusd. I. *cap*. I. ac IV. *cap*. II. Hodie aliter fit: jure ne, an injuria, non disputabo. Erant jam olim & delicatuli, & gravissimi homines, qui multum probabant. vide Flor. III. c. VI. Plin. Paneg. c. XXIX.

10. PAULLATIM CORRUPERE. Fabric. a. Basil. 1. Struv. Guelf. 4. 7. Remens. 1. Senar. 1. Uratisl. 2. 3. Franc. *corrumpere*. Haud damnarem, si exciperet *adpellarunt*. Sic nempe Cat. c. X. n. 6. Nunc *corrupere* -- *adpellantes* scripsit, pro *corrumpentes* -- *adpellarunt*, de quo genere ad Cat. c. LVII. n. 2. pluribus. Silius IX. v. 75. Solinius *Ex sese dictam Solmon: celebrata colonis Mox Italis* paullatim adtrito nomine *Sulmo*. Seneca de Brev. Vit. c. XIII. *Messana adpellatus est*, paullatimque vulgo permutante litteras, *Messalla dictus*.

 Mau-

11 adpellantes. Sed res Persarum brevi adolevit: ac postea nomine Numidae, propter multitudinem a parentibus digressi, possidere ea loca, quae proxume Carthaginem Numidia adpellatur. Dein utrique

MAUROS PRO MEDIS ADPELLANTES. Nimia est haec permutatio. Sed si barbara lingua & vulgi sermo rationibus niteretur, hinc magis, quam ex aliis monumentis certo statuere posses *Maedos* scribendum esse, non *Medos*. Atqui apud Graecos Μαυδοὶ plerumque scribuntur. vide Oudendorp. ad Jul. Obsequent. *cap.* CVIII. Ex hac igitur scriptura Μαυδοὶ duabus tantum litteris permutatis fiunt *Mauri*. & hoc quidem sollemni consuetudine. Nam *I* & *U* infinitis locis permutantur, ut supervacuum sit exempla proferre: neque minus D & R. Sic *Re* pro *De*, *Arversarius*, pro *Adversarius* veteribus in usu fuerunt. vide Dissert. III. de Usu Orthogr. §. XIII. num. I. Inde etiam adfirmares *au* apud veteres, non *æ*, sed *ai* enunciatum esse; quod hodieque inter doctissimos homines disputatur. Sed, ut dixi, barbara lingua fortasse non erit regula.

II. PERSARUM R. ADOLEVIT. Aucta est resp. eorum. Sic *res eorum* de Romanis Catil. *c.* VI. num. 3. & *adolescere* illustravi Eod. *c.* II. num. 40.

AC POSTEA NOMO - NUMIDAE. Quis ferat hanc ineptiam, aut blatterantes interpp. de eo, quod propter distinctionem *Nomo - Numidae* dicti sint. Nihil umquam vetius excogitabitur lectione, in scriptis omnibus fere visitur: *ac postea nomine Numidae*. paucis leve mendum adhaesit, ut Fabric. I. Basil. I. Remens. 2. Urat. 3. Senat. 2. Heuss. ubi est *nomine Numidiae*: sicuti supra *Numida* & *Numidia*; *Numidae* & *Numidiae* itidem mixta sunt a librariis, etiam non saepe dormitantibus. vide *c.* XI. XII. XIII. n. 2. 5. & alibi passim. in Eccard. erasa est vox *nomine*, quae in Fabric. 2. inter lineas haeret. Sed unde & hoc, & reliquae mutationes acciderint, produnt Guelferb. 10. cum suo *nomine mutato*; Franc. *sub nomine Numidae*; Senat. I. *de nomine Numidae*; Academ. Vinar. 2. & Uratisl. 2. *sub nomine Numidiae*. Scilicet dictionem *nomine Numidae* paullo insolentiorem fuisse. Hinc eaedem turbae Catil. *c.* XXXVIII. n. 2. *nitebatur pleraque nobilitas*, senati specie, *pro sua magnitudine*. Egressi igitur sunt *sub nomine* Numidarum, non Persarum: quod propterea adjecit, quia mox ab iis *Numidiam* dictam esse ostendit. Sic *nomine Hercules*, *nomine Europus* & plurima alia apud Justinum, Tacitum, alios. Plaut. Capt. A. II. Sc. II. *v.* 38. Theodoromedes *germano* nomine. Silius XV. *v.* 193. *Urbs colitur, Teucro quondam fundata vetusto*, Nomine Carthago.

A PARENTIBUS DIGRESSI. Guelf. 3. *disgressi*. vide mox *c.* XIX. n. I. *multitudinis domi minuendae gratia*. Fabric. uterque, Academ. Franc. Struv. Uratisl. 2. Eccard. Guelf. 2. 3. 9. 11. 12. *possidere*, non *possedere*: errore, aut antiquo inclinatu, qui Praeteritum a Praesenti simpliciter efformat. vide Cat. *c.* V. n. 9. XXXVI. num. 4. adde infra *cap.* XLVII. num. 2. nam Perfectum tempus hic certo praeferendum est, quod propter proximum *cogere* ab imperitis immutatum fuerit.

QUAE PROXUMA CARTHAGINEM. Sic Wassius, nec quid, nec quare. Gruteriana enim omnesque vett. edd. recentiores etiam ante Hackianam, quae cum Crispino Wassio praeiverunt, habent; *quae proxime Carthaginem*; & sic etiam omnes nostri MSS. exceptis tribus quatuorve imi subsellii, qui ita latine sciverunt, ut isti editores. Unus Sallustius aliud docere potuisset, qui num. 9. *qui* propius *mare Africum agitabant*. cur non *propiores*. *c.* XIX. n. 5. proxume *Hispaniam Mauri sunt*. *cap.* LV. n. 6. *duobus locis haud* longe *inter se*. & passim alibi. vide & Catil. *c.* XI. num. 6. *proxime* cum quarto Casu multis constructum, ut *propius virtutem* Catil. *cap.* XI. num. I. Caesar III. *cap.* VII. proximus *mare* Oceanum, ut ex optimis membranis restituit Gronov. ad Liv. VIII. *cap.* XXXII. quem vide. ut & ad II. *cap.* XLVIII. Lactant. Plac. Enarr. XIV. Fab. XVIII. *Venus pro filii incolumitate a Nymphis, quae* proxime Janum *erant*, *geminum auxilium petiit*. Sic recte Munckerus, qui *proxime* dandi casum regere posse negat. Quinctilian. VIII. *c.* VI. *quae audaci & proxime* periculum *translatione tolluntur*. Gellius III. *cap.* XVII. *quae non ad finem ipsum*, *sed* proxime finem *progressa deductave erant*. & ibi Gronovius adstruxit. Plura Muretus XIX. Variar. Lection. *cap.* XVII.

NUMIDIA ADPELLATUR. Senatorii, Heuss. Struv. Guelf. I. 3. 7. 10. 12. *adpellantur*: & sic fuerat in Eccard. & Guelf. 4. sed punctis littera *n* confixa est ab iisdem manibus. Haeserat illis ad *loca*, plurium numero verbum esse referendum, nec posse ad postremum *Numidia*. Meminissent ejus Cat. *cap.* LV. n. 3. *Est locus in carcere*, quod *Tullianum adpellatur*, nec

trique alteris freti finitumos armis aut metu ſub imperium cogere, 12
nomen gloriamque ſibi addidere ; magis hi, qui ad noſtrum mare proceſſerant: quia Libyes, quam Gaetuli, minus bellicoſi: Denique Africae pars inferior pleraque ab Numidis poſſeſſa eſt; victi omnes in gentem nomenque imperantium conceſſere.

CAP.

nec quidquam novaſſent. ibi vide notata. infra I. Hiſt. Or. Lepidi n. 17. *niſi adprobaveritis*, bona *civium miſerorum*, *quaſi Cimbricam* praedam, *venum aut dono* datam. Or. Philippi n. 12. *qui videmini intenti* mala, *quaſi fulmen*, *optare*, *ſe quiſque ne* adtingat. Cat. *c.* XXV. n. 3. *Sed ei cariora ſemper* omnia, *quam decus atque pudicitia* fuit. Caeſar II. Civ. *c.* XIX. *Iisdem diebus* Carmonenſes, *quae* eſt *longe firmiſſima totius provinciae civitas*, *per ſe cohortes* ejecit *portaſque* praecluſit. ubi vide D. Voſſium. tale illud vulgatum Terent. Andr. Act. III. Sc. III. *v.* 23. *Amantium* irae, *amoris integratio* eſt. lege praeterea, quae ſcripta ſunt ad Cat. *c.* X. num. 2.

12. SUB IMPERIUM SUUM COGERE. Supra *Dein* legitur in Guelf. 4. quo ex unico recepi, ſecutus Rivium Gruterumque, qui idem ex unis membranis alibi fecerunt. *ſuum* omittunt Guelf. 9. & Uratiſl. 2. atque hic quidem: *ſub imperio cogere*, uti infra *ſub jugo mittere*, & Commodian. Inſtruct. I. *Obiſſe debuerat*, *quam ire* ſub *barbaro* rege. *Cogere*, quod ille habet, legimus etiam in Eccard. a prima manu, Senat. 2. Heuſſ. Guelf. 7. 9. 11. idque certe Salluſtianum eſt, qui Infinitivos quaſi loco Participiorum ponere conſuevit. Cat. *c.* XXI. num. 4. *Suorum unumquemque nominans* laudare, admonebat *alium egeſtatis* cet. ibi plura. adde *c.* LX. n. 3. 4. Supra *c.* XV. n. 2. *dicta* contemnere, *Jugurthae virtutem* extollere *laudibus* —— *denique omnibus modis* —— nitebantur.

NOMEN GLORIAMQUE. Sic alii *eſſe alicujus nominis*. Livius Praefat. *magnitudine eorum*, *qui* nomini *meo officient*, *me conſoler*.

MAGIS HI, QUI. Guelf. 10. *magis his*, *qui*; Incert. 2. & Guelf. 9. *magis quam hi*, *qui*; Franc. *magis hi*, *quam qui*. Struv. & Fabric. 2. *magis hii*, *qui*. Loquitur de illis colonis Perſarum, quae proxime Carthaginem agitabant.

QUIA LIBYES, QUAM GAETULI, M. Libyes minus bellicoſi, ab Numidis, Perſarum colonia, facile victi ſunt.

DENIQUE AFR. PARS INFERIOR. Recte *inferior*, quae eſt ad mare. loquitur enim de Libybus qui nomen ſuum in victoribus perdiderunt; cum contra altera antiqua gens, *Gaetuli*, nomen ſuum retinuerint. *interior* pars cujuſque terrae vocatur, qui eſt a finibus remotior. vide Daviſium ad Caeſar. VI. Gall. *cap.* II. contra quae ſunt ad fines regionis, maxime *maritimae* partes, vocantur inferiores. vide Iſ. Voſſium ad Melam I. *cap.* II. pag. 330. modo notes, non a fluminibus ſolummodo iſtam denominationem eſſe deſumtam.

POSSESSA EST. Senat. 2. & Heuſſ. *obſeſſa eſt.* quod cum alio loco non importunum foret, hic tamen propter Amphibologiam & meliores Codd. non eſt recipiendum. n. II. vidimus *poſſedere ea loca*.

IN GENTEM NOMENQUE IMP. CONCESSERE. Probat cum aliis, tum & hoc loco Jo. Scoppa I. Collect. *c.* XXII. quod victi nomen victorum recipiant. illique proprie dicuntur *concedere*. Silius IX. *v.* 187. *Conceſſere Alpes*. Sic Cat. *c.* XX. n. 7. Livius XXIX. *c.* XXIX. *gens Maſſyliorum omnis in ditionem imperiumque Mezetuli* conceſſit. Sulpic. Sev. II. Hiſt. *c.* VIII. *Babylonii quoque in poteſtatem ditionemque ejus* conceſſere. Juſtin. IV. *c.* II. *Poſt quem ſingulae civitates in tyrannorum imperium* conceſſerunt, *quorum nulla terra feracior fuit*. Hegeſippus I. *c.* XV. *non laceſſendos*, *quorum* in nomen *ac poteſtatem totus prope orbis terrarum* conceſſerat. Hinc Crotoniates apud Liv. XXIV. *c.* III. *Morituros ſe adfirmabant citius*, *quam immixti Bruttiis*, *in alienos* ritus, mores legesque, *ac mox* linguam *etiam verterentur*. adde infra LXXVIII. num. 4.

C A P. XIX.

XXII.

1 POſtea Phoenices alii multitudinis domi minuendae gratia, pars imperii cupidine, ſollicitata plebe & aliis novarum rerum avidis, Hipponem, Hadrumetum, Leptim aliaſque urbis in ora maritima condidere: Haeque brevi multum auctae, pars originibus
2 praeſidio, aliae decori fuere: nam de Carthagine ſilere melius puto,

CAP. XIX. 1. Postea Phoenices. Multas illi in Africam & Hiſpaniam colonias miſerunt, ita, ut Plin. v. *c.* xx. referat, eos etiam *extra orbem*, h. e. ut Strabo xvi. pag. 250. loquitur, μέχρι ἔξω στηλῶν, urbes condidiſſe. Leptis, Carthago, Utica ab illis conditae a Plinio memorantur, quod ſingulatim Tyriis tribuit fere Curt. iv. *c.* iv. n. 20. adde Diodor. Sic. v. *c.* xx. Melam i. *c.* xii. de Sidoniis confer infra *c.* lxxviii.

Multitudinis d. m. gratia. Suſpicor Salluſtium non dediſſe illud *gratia*, qui cum Cicerone, Livio, Tacito frequenter ſubintelligi voluit. Juventute Tyrios abundaſſe etiam Curtius teſtatur, eaque res pleriſque coloniis cauſſa fuit. vide Tacit. iv. Ann. *c.* lv. Caeſar. i. Gall. *c.* ii. num. 5. Juſtin. xxiv. *c.* iv. Flor. iii. *c.* x. num. 2. alias plures cauſſas memorat Seneca ad Helv. *c.* vi. cui adde Vellej. ii. *c.* cviii. num. 3. Tacit. Germ. *cap.* xxix. Rappolt. in Horat. pag. 254.

Pars imperii cupidine. Vide Caeſ. i. Gall. *c.* ii. Guelf. 4. *imperii cupidi;* Uratisl. 2. *ingenii cupidine.* neutro opus eſt.

Et aliis novarum rerum avidis. Sic Fabric. 1. a prima manu, Acad. Baſil. i. Senatorii, Heuſſ. Vinar. 2. Uratisl. 1. 2. Remenſ. 2. Guelf. 2. & 3. nec injuſte adprobavit Gruterus praetulitque illi: *& alii n. r. avidi.* quid obſtiterit correctoribus, patet; nempe illud *ſollicitata*, cum inde recte exaudias *ſollicitatis.* vide Cat. *c.* xxi. n. 1. *c.* xxv. n. 3. Simili de cauſſa lapſus Begerus in Flor. ii. *c.* vi. n. 2. Urebat *nobilem populum ablatum mare, raptae* inſulae, *cet.* Cic. i. epiſt. ix. n. 63. *Ejus* omni *& gratia &* opibus *fruor.* ubi vide. *cupidis* eſt in Vinar. 2. quod damnat Rivius.

Hipponem. Fabric. 1. *Yponem;* 2. aliique *Hypponem;* Struv. Acad. alii *Hiponem.* Graeci Ἱππών, ut Strabo, Ptolemaeus, Procopius. Duo autem Hippones celebrantur, Strabo xvii. p. 572. Sed ordo rerum memoratarum exigit, ut hic intelligamus *Hipponem* Africum, vulgo *Diarrhytum* nominant. Regno Tunetano hodie adponunt & *Biſertam* dici autumant. vide Cellar. iv. Not. Orb. *c.* iv. pag. 156. & ad Auct. de B. Afric. *c.* xcvi.

Hadrumetum. Fabric. 1. Academ. Struv. Incerti, alii *Adrumetum;* Baſil. i. Fabric. 2. Senat. 1. *Hadrimetum*, proxime ad numorum & lapidum ſcripturam, quae eſt, ut edidimus. vide Cellar. pag. 134. & ad Auct. de B. Afric. *c.* iii. Vinar. 2. & Guelf. 7. *Hadrimentum.* Eccard. *Adbyrmitum. V* retinent Guelf. 11. 12. vide Boſium ad Corn. Nepot. Hannib. *cap.* vi. num. 3.

Leptim. *Minorem* intelligit, quae ſita inter Adrumetum & Thapſum. Leptim majorem, quae eſt inter Syrtes, mox memorat n. 3. ac de ejus origine plura infra *c.* lxxviii. de ilia vide Cellar. iv. *c.* iv. pag. 135. adde Liv. xxxiv. *c.* lxii.

Pars originibus suis praesidio. Supra Fabric. 2. Struv. Incert. 2. *heaeque;* Franc. *Eaeque;* Acad. *hiique*, & ſtatim *alii.* Fabric. i. & vetuſtiſſimus quiſque *haeque. pars* non viſitur in Guelf. ii. & ſolet Noſter *aliae* ceteraſque relativas particulas ſemel tantum ponere. vide ad Catil. *c.* lxi. num. 8. *ſuis* expungit Guelf. 10. neque id abſurde. Scripſit ergo: *haeque brevi multum auctae originibus praeſidio, aliae decori fuere. Origines* ſunt *Metropoles*, ſive illae orbes ac nationes, unde profectae ſunt coloniae. Thucydid. i. *c.* xxxiv. μανθανέτωσαν ὅτι πᾶσα ἀποικία, εὖ μὲν πάσχουσα, τιμᾷ τὴν ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΝ. qui & de honore illo legendus eſt *cap.* xxxviii. cui adde Freinshem. ad Curt. iv. *c.* ii. num. 10. ubi Livium adduxit xxxviii. *c.* xxxix. *Ilienſibus Rhoeteum & Gergithum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita, quam* originum *memoria.* Hinc *parentes* & *matres* vocantur, & viciſſim Tacit. Germ. *c.* ii. *Celebrant carminibus antiquis Tuiſtonem Deum, terra editum, & Mannum* originem *gentis conditoreſque.*

2. Nam de Carth. silere melius puto. Sic omnes Codd. Sed Quinctil. ii. *c.* xiii. *tacere ſatius puto.* male. Sed recte ibi Burmannus ex Gro-

to, quam parum dicere : quoniam alio properare tempus monet.
Igitur ad Catabathmon, qui locus Aegyptum ab Africa dividit, se- 3
cundo mari, prima Cyrene est, colonia Thereon, ac deinceps duae Syrtes, interque eas Leptis : dein Philenon arae, quem, Aegyptum ver-

Grotio ad D. Lucae Evang. ostendit, diversis verbis multa loca auctorum ab veteribus citata esse. Tamen & Eccard. *tacere melius p. Silere* habet Sidon. I. epist. I. ubi vide Interpp. Apulej. de Mundo p. 68. *De rectore quippe omnium non, ut ait ille*, silere melius *est : sed vel parum dicere*. Nihilominus Hieronym. ad Paullin. Epist. CIII. *Super quo* tacere melius puto, *quam pauca scribere*. Sic edd. & MS. noster. Pro edita stat Guntherus in Ligur. I. *v*. 356. *Hanc ego rem penitus, quam dicere pauca*, silere *Tutius esse puto*.

3. IGITUR AD CATAB. ---- PRIMA CYRENE EST. Male Gruterus & Wassius distinguunt per duo puncta post vocem *Catabathmon :* adeo, ut videantur ita locum intellexisse, ut scripsit Struv. *Igitur revertar ad Catabathmon*. Tu vero intellige *ad Catabathmon prima est Cyrene*, ut Mela I. *c*. VIII. ad Catabathmon *Cyrenaica est provincia*. Inde Guelf. 9. scripsit *proxima Cyrene est ;* 10. *proxima prima est*. Sed *primus* etiam eadem notione frequenter ponitur. vide Is. Vossium ad Melam I. *c*. XIII. p. 379. a Cathabathmo enim euntibus prima est Cyrene versus mare pergentibus, h. e. *secundo mari*. Silius II. *v*. 235. *stat* primam *urbem murosque patentes* Postposita *caede & dilata invadere pugna*.

SECUNDO MARI. Quidquid Wassius congessit, nihil legentibus auxilii dabit. ipse eo omnia contulit, ut probet *secundo mari* esse *secundum mare:* citatque adeo *secundo flumine*, *adverso flumine*, quae eum tali judicio hic fere ab illo prolata sunt, quo Pitiscus haec Nostri citavit ad Curt. IV. *c*. VII. num. 9. Simpliciter intellige, quod Glossa in textu Remensis I. obtulit, *secundo existente mari* h. e. ut mare sit secundum, ut sequatur, proximum sit post Cyrenem. qua constructione Ausonius : *Caesareos proceres, in quorum regna*, secundis Consulibus, *Romana potentia cessit*. Sic magis diceres esse *versus* mare (quamquam nec id satisfaciat) quam *secundum* h. e. juxta : & quamvis inter sensum non multum intersit, exempla tamen hominis id probant, non ipsum intellexisse locum, & ratio interpretandi aliud requirit. Simillima constructio occurrit infra *c*. LII. num. 3. *Romani*, adverso colle, *sicuti praeceptum fuerat, evadunt*. vide nos ad illum locum. *Secundus* autem idem esse, quod *sequendus*, vel origo, quae nulla alia est, persuadere poterit. vide *c*. XIII. num. I. Hinc & *secundus* & *proximus* idem est Senecae v. de Benef. *c*. XXV. ubi vide Gronovium : item *secundum* pro *post*, apud Liv. I. *c*. IV. pr. *Sed debebatur fatis tantae origo urbis, maximique*, secundum *deorum opes, imperii principium*. Sic & quando pro *prope* ponitur & *juxta*, proprie diceres *sequente* hac vel illa *re*. adde *c*. XIV. n. 3. Ne quid tamen dissimulem, poterat *secundo mari* intelligi, eo loco quo *mare secundum*, h. e. non importuosum est ; nam mox de Syrtibus loquitur ubi aliter se habet, vide *c*. LXXVII. & sic *mari secundo* Livius XXIX. *c*. VII. adde I. Fr. Gronov. ad Tacit. Germ. *cap*. II. Idem ille in Scholis intelligit, ut *secundo flumine*, quia mare ab Asiae angulo repressum in partem illam, quae est versus Carthaginem, fertur. Nobis prima expositio satis placet, integro lectoris judicio.

CYRENE EST. Inde *Cyrenaica*, *Cyrenenses*, de quorum imperio infra *c*. LXXIX. num. 2. addatur Strabo XVII. p. 575. Ptolem. IV. *c*. IV. & Cellarius.

COLONIA THEREON. Eccard. & Guelferb. II. *Theron ;* Guelf. 7. *secunda est Thereon*, quasi & hoc nomen urbis esset. *Thereon* ab Insula *Thera*, unde profectus Aristaeus, sive Aristoteles cognomine Battus, urbem in Africa condidit, & ab monte *Cyra*, sive a puella *Cyrene*, nominavit *Cyrenem*. lege Justin. XIII. *c*. VII. & quos ibi Interpp. Graeci Θηραίων ; quomodo Noster pro *Theraeorum*, ut mox *Philenon*, pro *Philenorum*.

DUAE SYRTES. Quas late descripsit Auctor *c*. LXXVIII. ubi & de hac *Lepti*.

DEINDE PHILENON ARAE. Guelf. 4. iterum *dein*. Struv. *Philenorum*, sicuti edd. quaedam vulgares. Strabo pag. 118. & 575. φιλαίνων βωμοὶ: & Gruterus quidem expressit *Thereôn*, *Philenôn ;* alii *Philenon :* quibus signis & alii usi sunt, praeter veterum auctoritatem. & quis *Metamorphoseon*, *Argonauticon*, *Satyricon*, aut Martialis *Epigrammaton* sine tali indice non intelligit ? Rem omnem de *aris Philenon* narrat Crispus infra *cap*. LXXIX. & Valer. Max. v. *cap*. VI. extern. 4. Sed Castilioneus taxat Sallustium, quod has aras post Syrtes posuerit ; nec melius Crispinus eum defendit, qui adserit, post Leptin hoc loco poni. Neutrum

versus, finem imperii habuere Carthaginienses : post aliae Punicae
4 urbes. Cetera usque ad Mauretaniam Numidae tenent : proxume
5 Hispaniam Mauri sunt : super Numidiam Gaetulos accepimus par-
6 tim in tuguriis , alios incultius vagos agitare : post eos Aethio-
pas

trum vere. Collocat Sallustius post Cyrenem, ut Plinius, ut Mela aliique. nam quae de *Syrsibus* & *Lepti* adtulit, ea interposita sunt propter commemorationem *maris* : qui mos tum aliis, tum Nostro haud insolens est , etsi imperiti interpretes eum nusquam fere observare voluerunt. vide *c.* XVII. n. 6. itaque supra Syrtim majorem posuit , quo loco etiam doctissimus Cellarius in Tabulis suis designavit. vide eum IV. *c.* III. p. 118. Not. Orb.

QUEM LOCUM AEGYPTUM VERSUS. Senat. 2. & Heuss. omittunt *locum*, quod vocabulum saepius hic iteratur. supra enim: *qui locus* ; mox : *cetera loca*, item: *loca exusta*, quod vix ferant aures. Igitur intellige *quem finem*, *finem imperii habuere* ; sive *quas finem habuere*. Multa hujus generis adnotavimus ad Cat. *c.* VII. n. 6. Eas *divitias* , eam *bonam famam magnamque nobilitatem putabant* : & ad *c.* LV. n. 3. *Est locus in carcere*, quod *Tullianum adpellatur*. adde etiam Eod. *c.* II. n. I. Vox *imperii* non legitur in Guelf. 10. 11. Ceteri omnes retinent, & ex n. 7. ea emendatio derivata videtur.

4. USQUE AD MAURITANIAM. Remens. I. *usque in Mauritan.* Basil. I. *Mauretaneam* , de quo ad Cat. *c.* XXI. n. 3.

PROXUME HISPANIAM MAURI s. Senat. I. *proxume Hispaniae* , ut olim Ursini liber. sed falso, s. quid video, cum tantum *proxime unam partem* Hispaniae illi sint positi , nempe *Baeticam*. Et haec optimus quisque auctorum curatius distinguunt; cum alioquin & *Gallias* & *Hispanias*, quando de omni regione loquuntur haud rara sint. vide Cat. *c.* XVIII. n. 5. Eccard. *proxume Hispanos* ; mirum, ni faciant *proxume Hispaniam Mauretania est*. Agnosco ineptias hominum, quas infra n. 7. etiam prodiderunt: Gaetulorum *magna pars & Numidae usque ad flumen Mulucham*. sic enim vulgo legunt . Guelf. 7. *Et prope Hispaniam* ; 3. *Proximam Hispaniam*. vide supra ad *c.* XVIII. n. II.

5. GAETULOS. Quos vide *c.* XVIII. n. I. & infra *c.* LXXX. n. I.

IN TUGURIIS. Non oppida habebant, multo minus munimenta ; sed casas aedificaverant & mapalia. vide *c.* XVIII. n. 9. Et hic est ordo aedificiorum, quem Lucretius eleganter ostendit, & ex eo Lipsius ad Senec. Epist. XC.

INCULTIUS VAGOS AGITARE. Incert. I. *vagosque*. Sed Guelf. 9. omittit τὸ *vagos* , quod delicatulo cuidam bonum factum videri posset. Potuisset etiam librariis & correctoribus , qui tamen in tot Codd. editam nobis propinant . Compara *c.* XVIII. n. 2. vagi , palantes , *qua nox coegerat*, *sedes habebant* ; Cat. *c.* XIII. extr. *eo* profusius omnibus modis *quaestui atque sumtui deditus erat*, & quae iis locis contulimus, neque offendet, *incultius vagi agitant*. Sic III. Hist. Or. Macri n. 20. *vestrarum rerum* ultro injuria *gratiam debere* : qui locus viros doctos exercuit. Similis Expositio est illa Capitolin. in Vero *c.* X. *Et dicitur Faustinae socrus dolo*, *aspersis ostreis* veneno *extinctus esse*. Cicero & Terentius: *luce* , *palam* ; *apud me*, *domi* & saepiuscule Pomp. Mela , addita tamen Praepositione , de quo adeas Jac. Gronov. ad Proem. pag. 3. Porro in Struv. emendavit quidam: *vitam vagos agitare* ; in Guelf. 2. est *babitare*. Sed *c.* XVIII. n. 9. *propius mare Africum* agitabant. adde ibi notam. de Germanis Mela III. *cap.* III. *Maximo frigore* nudi agunt. & *cap.* VII. *pars* nudi agunt, *pars tantum obscena velati*.

6. POST EOS AETHIOPAS ESSE. Sic Basil. I. Fabric. I. Eccard. & vetustissimus quisque a prima manu. Recentiores *Aethiopes*. Illo modo Mela *Seras*, *Phoenicas*, *Iberas* , *Garamantas* , *Cassiteridas*. vide Gronov. ad I. *c.* II. p. 17. Florus I. *c.* XVI. *pro sociis* Samnitas *invadit*. ibi adde Salmasium. Id. II. *c.* VIII. n. 5. *inhonoratam apud Romanos querens adversus* Macedonas *militiae suae societatem*. Ovid. III. Fast. *v.* 439. *Fulmina post ausos coelum adfectare* Gigantas *Sumta Jovi*. & quae ibi N. Heinsius . adde Claudian. IV. Cons. Hon. *v.* 534. Curt. VII. *c.* VI. n. 21.

EXUSTA SOLIS ARDORIBUS. Quae sunt , ut dicere solent , sub aequatore . Virg. IV. Aen. *v.* 42. *Hinc* deserta siti *regio*. Silius I. *v.* 257. *Flammiferis tellus radiis cum* exusta *dehiscit* , *Candentique globo medius coquit aethera fervor*. Columella XI. *cap.* II. *Priusquam sol acrior* exurat *terram*. Seneca I. Natur. Qu. Praef. *terrarum orbem superne despiciens*, *angustum & magna ex parte opertum mari* , *etiam qua exstat late squalidum*, *& aut* ustum, *aut rigentem*. Idem Epist. XC. *Quid ergo ? non in defosso latent Syrticae gentes ? quibus propter nimios* solis ardores, *nullum tegmentum satis repellendis* caloribus *solidum est* , *nisi ipsa arens hu-*

pas esse : dein loca exusta solis ardoribus. Igitur bello Jugurthino 7
pleraque ex Punicis oppida & finis Carthaginiensium , quos novissume habuerant , populus Romanus per magistratus administrabat : Gaetulorum magna pars & Numidia usque ad flumen Mulucham sub Jugurtha erant : Mauris omnibus rex Bocchus imperitabat , prae-

humus. Sulpic. Sev. I. Dial. *cap.* XIII. *ubi omnia arentia*, exusta solis ardoribus, *nullius umquam seminis vel exiguam radicem ferunt*. Apulej. de Mundo p. 58. *quippe cum finitimis* Aetheris *adtingantur* ardoribus. Justin. II. *cap.* I. num. 7. *aestivi solis* ardores. adde R. Bentlej. ad Horat. III. Od. IV. *v.* 31.

7. ET FINIS CARTHAGINIENSIUM. Vinar. 2. *fine Carthaginiensium* ; Guelf. II. *& fines Carthaginem sive quos nov. habuerat pop. R.* Forte inde elicias: *oppida fine Carthaginis* . Sed nihil muto. *fines* pro ipsa regione , qua patet . Supra *cap.* XIV. *ego iis* finibus *ejectus sum quos majoribus meis populus R. dedit* . infra *c.* CX. num. 6. fines meos *adversum armatos armis tutus sum*. aliique passim. mox etiam Gu. 4. Struv. Franc. Fabric. I. a manu secunda , *habuerat* : quia nempe jungebant cum proximo , *populus R.* sed pessime . Hos fines supra infraque *provinciam* , ut mos est , adpellat .

GAET. MAGNA PARS ET NUMIDAE. Sic edd. hujus & superioris saeculi omnes : neque Rivius , Gruterus , Wassius quidquam admonent. At Venetae 1494. 1500. item Fabric. I. Incerti, Senatorii, Heuss. Acad. Struv. Franc. Remens. I. & Guelff. tantum non omnes : *& Numidiae* ; quod equidem non probo , atque scio supra aliquoties *Numidae & Numidiae* in libris scriptis esse confusa ; tamen vulgatam paullo infringit. Cum vero Vinariensis 2. aperte exhibeat , *& Numidia* ; non dubito hanc lectionem pro vera recipere . Falsum est, *Numidas* omnes fuisse sub Jugurtha , dum plures aut profugi post Adherbalis fugam abierant , (confer *c.* XXXV. n. I.) aut mox Romanis cum exercitu adventantibus sese adjunxerant . Sed *Numidia* erat omnino sub Jugurtha, qui illam quasi bello captam, tenebat. & frustra diceres intelligendum esse *partem Numidarum* ; cum id aegre nexus orationis patiatur , & ab cura Crispi nostri prorsus alienum sit , qui incertum sententiae fugitat . Quid locum corruperit , haud occultum est . Primo ipse modus litteram *A* scribendi ; dein , quod maximum & jam num. 4. indicatum, horribile illud acumen , ut ita *Numidae* diceret nolens , volens Sallustius , sicuti *Gaetulorum* , non *Gaetuliae*. Sed sic num. 4. *Mauretania & Numidae* ; n. 5. *Numidia & Gaetuli* paria sunt. infra *c.* LXXIX. num. 5. *Igitur* Carthagine *duo fratres missi — maturavere iter pergere* : Cyrenenses *tardius iere*. Horat. III. Od. III. *vers.* 46. *qua medius liquor Secernit* Europen *ab* Afro . Infinita ubivis obvia sunt , haud raro tamen male ab interpretibus vexata . quoties vel unus Mela cum Sallustio incedit ? vide vel I. *cap.* III. nec negabis . quoties Plinius , Caesar , omnes ?

USQUE AD FLUMEN MULUCHAM. Sic quidem Gruterus aliique ; sed Fabriciani : *usque flumen* , sine *ad.* & in suo Fabriciano Rivius legit : *ad flumen usque* , quomodo aliquot edd. In iisdem particulis turbant libri vett. infra *cap.* CXIV. num. 2. paullo tamen superius num. 4. dixerat : *usque ad Mauretaniam* . Sed Cic. XV. Att. epist. XXVIII. *Quintus* usque *Puteolus venit* . Justin. I. *cap.* I. *rudes populos terminos* usque *Libyae perdomuit* ; & mox : *alter* usque *Aegyptum excessit* . *Mulucham* varie scribunt libri nostri . Academ. *Mulucham* ; Vinar. 2. & Incert. I. *Muluccum* ; Uratisl. 3. *Mulucam* , quomodo olim legebatur apud Melam I. *cap.* V. adde infra *cap.* XCII. num. 5. & CX. nu. 8. Senat. I. *Mulcham* , alii *Mulcam* , quasi *Molechath* . Sed Strabo XVII. p. 570. ΜΟΛΟΧΑΘ , quem transpositis litteris Ptolemaeus χολμμάθ vocat ; quod dudum adnotavit Isaac. Vossius ad Melam l. c. p. 336. & Cellar. IV. *c.* V. pag. 195. Denique Fabric. 2. & Franc. habent *Mulucha* , non *Mulucham* ; Prisciano forte, male intellecto VI. p. 680. aut Phoca Grammatico potius frustrati, qui haec fluviorum nomina Neutro genere apud Sallustium legi , tradiderunt: sed *flumen Mulucha* ita dici , ut *flumen Tiberis ; flumen Hister* recte ostendit Priscianus.

BOCCHUS IMPERITABAT. Eccard. *Bocus* ; Vinar. 2. Guelf. 2. & 3. cum aliis tribus quatuorve : *Boccus*. Miserat ille *Bocchus* initio belli Jugurthini legatos Romam , foedus & amicitiam rogatum , vide infra *c.* LXXX. num. 4. Devicto Jugurtha , partem Numidiae accepit , quae est ab Ampsaga , usque ad Mulucham , quam illi promittit Sulla infra *c.* CXI. n. I. Guelf. 7. *imperat* ; II. Senat. 2. Fabric. 2. Rem. I. Incert. I. & Heuss. *imperabat* .

versus, finem imperii habuere Carthaginienses : post aliae Punicae
4 urbes. Cetera usque ad Mauretaniam Numidae tenent : proxume
5 Hispaniam Mauri sunt : super Numidiam Gaetulos accepimus par-
6 tim in tuguriis, alios incultius vagos agitare : post eos Aethio-
pas

trum vere. Collocat Sallustius post Cyrenem, ut Plinius, ut Mela aliique. nam quae de *Syrsibus* & *Lepti* adtulit, ea interposita sunt propter commemorationem *maris* : qui mos tum aliis, tum Nostro haud insolens est, etsi imperiti interpretes cum nusquam fere observare voluerunt. vide *c.* XVII. n. 6. itaque supra Syrtim majorem posuit, quo loco etiam doctissimus Cellarius in Tabulis suis designavit. vide eum IV. *c.* III. p. 118. Not. Orb.

QUEM LOCUM AEGYPTUM VERSUS. Senat. 2. & Heuss. omittunt *locum*, quod vocabulum saepius hic iteratur. supra enim: *qui locus*; mox: *cetera loca*, item: *loca exusta*, quod vix ferant aures. Igitur intellige *quem finem, finem imperii habuere*; sive *quas finem habuere*. Multa hujus generis adnotavimus ad Cat. *c.* VII. n. 6. Eas *divitias*, eam *bonam famam magnamque nobilitatem putabant*: & ad *c.* LV. n. 3. *Est locus in carcere*, quod *Tullianum adpellatur*. adde etiam Eod. *c.* II. n. 1. Vox *imperii* non legitur in Guelf. 10. 11. Ceteri omnes retinent, & ex n. 7. ea emendatio derivata videtur.

4. USQUE AD MAURITANIAM. Remens. 1. *usque in Mauritan.* Basil. 1. *Mauretaneam*, de quo ad Cat. *c.* XXI. n. 3.

PROXUME HISPANIAM MAURI s. Senat. 1. *proxume Hispanias*, ut olim Ursini liber. sed falso, s. quid video, cum tantum *proxime unam partem* Hispaniae illi sint positi, nempe *Baeticam*. Et haec optimus quisque auctorum curatius distinguunt; cum alioquin & *Gallias* & *Hispanias*, quando de omni regione loquuntur haud rara sint. vide Cat. *c.* XVIII. n. 5. Eccard. *proxume Hispanos*; mirum, ni faciant *proxume Hispaniam Mauretania est*. Agnosco ineptias hominum, quas infra n. 7. etiam prodiderunt: Gaetulorum *magna pars* & Numidae *usque ad flumen Mulucham*. sic enim vulgo legunt. Guelf. 7. *Et prope Hispaniam*; 3. *Proximam Hispaniam*. vide supra ad *c.* XVIII. n. 11.

5. GAETULOS. Quos vide *c.* XVIII. n. 1. & infra *c.* LXXX. n. 1.

IN TUGURIIS. Non oppida habebant, multo minus munimenta; sed casas aedificaverant & mapalia. vide *c.* XVIII. n. 9. Et hic est ordo aedificiorum, quem Lucretius eleganter ostendit, & ex eo Lipsius ad Senec. Epist. XC.

INCULTIUS VAGOS AGITARE. Incert. 1. *vagosque*. Sed Guelf. 9. omittit τὸ *vagos*, quod delicatulo cuidam bonum factum videri posset. Potuisset etiam librariis & correctoribus, qui tamen in tot Codd. editam nobis propinant. Compara *c.* XVIII. n. 2. vagi, palantes, *quas nox coegerat, sedes habebant*; Cat. *c.* XIII. extr. *eo* profusius omnibus modis *quaestui atque sumtui deditus erat*, & quae iis locis contulimus, neque offendet, *incultius vagi agitant*. Sic III. Hist. Or. Macri n. 20. *vestrarum rerum* ultro injuria *gratiam debere*: qui locus viros doctos exercuit. Similis Expositio est illa Capitolin. in Vero *c.* X. *Et dicitur Faustinae socrus* dolo, *aspersis ostreis* veneno *extinctus esse*. Cicero & Terentius: *luce, palam; apud me, domi* & saepiuscule Pomp. Mela, addita tamen Praepositione, de quo adeas Jac. Gronov. ad Procm. pag. 3. Porro in Struv. emendavit quidam: *vitam vagos agitare*; in Guelf. 2. est *habitare*. Sed *c.* XVIII. n. 9. *propius mare Africum* agitabant. adde ibi notam. de Germanis Mela III. *cap.* III. *Maximo frigore* nudi agunt. & *cap.* VII. *pars* nudi agunt, *pars tantum obscena velati*.

6. POST EOS AETHIOPAS ESSE. Sic Basil. 1. Fabric. 1. Eccard. & vetustissimus quisque a prima manu. Recentiores *Aethiopes*. Illo modo Mela *Seras, Phoenicas, Iberas, Garamantas, Cassiteridas*. vide Gronov. ad I. *c.* II. p. 17. Florus I. *c.* XVI. *pro sociis* Samnitas *invadit*. ibi adde Salmasium. Id. II. *c.* VIII. n. 5. *inhonoratam apud Romanos querens adversus* Macedonas *militiae suae societatem*. Ovid. III. Fast. *v.* 439. *Fulmina post ausos coelum adfectare* Gigantas *Sumta Jovi*. & quae ibi N. Heinsius. adde Claudian. IV. Cons. Hon. *v.* 534. Curt. VII. *c.* VI. n. 21.

EXUSTA SOLIS ARDORIBUS. Quae sunt, ut dicere solent, sub aequatore. Virg. IV. Aen. *v.* 42. *Hinc* deserta siti *regio*. Silius I. *v.* 257. *Flammiferis tellus radiis cum* exusta *dehiscit, Candentique globo medius coquit aethera fervor*. Columella XI. *cap.* II. *Priusquam sol acrior* exurat *terram*. Seneca I. Natur. Qu. Praef. *terrarum orbem superne despiciens, angustum & magna ex parte opertum mari, etiam qua exstat late squalidum, & aut* ustum, *aut rigentem*. Idem Epist. XC. *Quid ergo? non in defosso latent Syrticae gentes? quibus propter nimios* solis ardores, *nullum tegmentum satis repellendis* caloribus *solidum est, nisi ipsa arens hu-*

pas esse : dein loca exusta solis ardoribus. Igitur bello Jugurthino 7
pleraque ex Punicis oppida & finis Carthaginiensium , quos novissume habuerant , populus Romanus per magistratus administrabat : Gaetulorum magna pars & Numidia usque ad flumen Mulucham sub Jugurtha erant : Mauris omnibus rex Bocchus imperitabat , prae-

kimus. Sulpic. Sev. 1. Dial. *cap.* XIII. *ubi omnia arentia*, exusta solis ardoribus, *nullius umquam seminis vel exiguam radicem ferunt*. Apulej. de Mundo p. 58. *quippe cum finitimis* Aetheris *adtingantur* ardoribus. Justin. II. *cap.* I. num. 7. *aestivi solis* ardores. adde R. Bentlej. ad Horat. III. Od. IV. *v.* 31.

7. ET FINIS CARTHAGINIENSIUM. Vinar. 2. *fine Carthaginiensium*; Guelf. II. *& fines Carthaginem sive quos nov. habuerat pop. R.* Forte inde elicias: *oppida fine Carthaginis*. Sed nihil muto. *fines* pro ipsa regione, qua patet. Supra *cap.* XIV. *ego iis finibus ejectus sum quos majoribus meis populus R. dedit*. infra *c.* CX. num. 6. fines meos *adversum armatos armis tutus sum*. aliique passim. mox etiam Gu. 4. Struv. Franc. Fabric. 1. a manu secunda, *habuerat*: quia nempe jungebant cum proximo, *populus R.* sed pessime. Hos fines supra infraque *provinciam*, ut mos est, adpellat.

GAET. MAGNA PARS ET NUMIDIAE. Sic edd. hujus & superioris saeculi omnes: neque Rivius, Gruterus, Wassius quidquam admonent. At Venetae 1494. 1500. item Fabric. 1. Incerti, Senatorii, Heuss. Acad. Struv. Franc. Remens. 1. & Guelff. tantum non omnes: *& Numidiae*; quod equidem non probo, atque scio supra aliquoties *Numidae* & *Numidiae* in libris scriptis esse confusa; tamen vulgatam paullo infringit. Cum vero Vinariensis 2. aperte exhibeat, *& Numidia*; non dubito hanc lectionem pro vera recipere. Falsum est, *Numidas* omnes fuisse sub Jugurtha, dum plures aut profugi post Adherbalis fugam abierant, (confer *c.* XXXV. n. 1.) aut mox Romanis cum exercitu adventantibus sese adjunxerant. Sed *Numidia* erat omnino sub Jugurtha, qui illam quasi bello captam, tenebat. & frustra diceres intelligendum esse *partem Numidarum*; cum id aegre nexus orationis patiatur, & ab cura Crispi nostri prorsus alienum sit, qui incertum sententiae fugitat. Quid locum corruperit, haud occultum est. Primo ipse modus litteram *A* scribendi; dein, quod maximum & jam num. 4. indicatum, horribile illud acumen, ut ita *Numidae* diceret nolens, volens Sallustius, sicuti *Gaetulorum*, non *Gaetuliae*. Sed sic num. 4. *Mauretania & Numidae*; n. 5. *Numidis & Gaetulis* paria sunt. infra *c.* LXXIX. num. 5. *Igitur* Carthagine *duo fratres missi*— *maturavere iter pergere*: Cyrenenses *tardius iere*. Horat. III. Od. III. *vers.* 46. *qua medius liquor Secernit* Europen *ab* Afro. Infinita ubivis obvia sunt, haud raro tamen male ab interpretibus vexata. quoties vel unus Mela cum Sallustio incedit? vide vel 1. *cap.* III. nec negabis. quoties Plinius, Caesar, omnes?

USQUE AD FLUMEN MULUCHAM. Sic quidem Gruterus aliique; sed Fabriciani: *usque flumen*, sine *ad.* & in suo Fabriciano Rivius legit: *ad flumen usque*, quomodo aliquot edd. In iisdem particulis turbant libri vett. infra *cap.* CXIV. num. 2. paullo tamen superius num. 4. dixerat: *usque ad Mauretaniam*. Sed Cic. XV. Att. epist. XXVIII. *Quintus* usque *Puteolus venit*. Justin. I. *cap.* I. *rudes populos terminos* usque *Libyae perdomuit*; & mox: *alter* usque *Aegyptum excessit*. *Mulucham* varie scribunt libri nostri. Academ. *Mubicham*; Vinar. 2. & Incert. 1. *Muluccum*; Uratisl. 3. *Mulucam*, quomodo olim legebatur apud Melam 1. *cap.* V. adde infra *cap.* XCII. num. 5. & CX. nu. 8. Senat. 1. *Mulcham*, alii *Mulcam*, quasi *Molechath*. Sed Strabo XVII. p. 570. ΜΟΛΟΧΑΘ, quem transpositis litteris Ptolemaeus χολμαὰθ vocat; quod dudum adnotavit Isaac. Vossius ad Melam l. c. p. 336. & Cellar. IV. *c.* V. pag. 195. Denique Fabric. 2. & Franc. habent *Mulucha*, non *Mulucham*; Prisciano forte, male intellecto VI. p. 680. aut Phoca Grammatico potius frustrati, qui haec fluviorum nomina Neutro genere apud Sallustium legi, tradiderunt: sed *flumen Mulucha* ita dici, ut *flumen Tiberis*; *flumen Hister* recte ostendit Priscianus.

BOCCHUS IMPERITABAT. Eccard. *Bocus*; Vinar. 2. Guelf. 2. & 3. cum aliis tribus quatuorve: *Boccus*. Miserat ille *Bocchus* initio belli Jugurthini legatos Romam, foedus & amicitiam rogatum, vide infra *c.* LXXX. num. 4. Devicto Jugurtha, partem Numidiae accepit, quae est ab Ampsaga, usque ad Mulucham, quam illi promittit Sulla infra *c.* CXI. n. 1. Guelf. 7. *imperat*; 11. Senat. 2. Fabric. 2. Rem. 1. Incert. 1. & Heuss. *imperabat*.

praeter nomen, cetera ignarus populi Romani; itemque nobis ne-
8 que bello, neque pace antea cognitus. De Africa et ejus incolis
ad necessitudinem rei satis dictum.

CAP. XX.

III.
I POstquam, regno diviso, legati Africa discessere, & Jugurtha contra timorem animi praemia sceleris adeptum sese videt; certum

CETERA IGNARUS. Franc. Struv. Eccard. Remens. I. Vinar. 2. Guelf. 4. 10. & 11. *per cetera ignarus*; Guelf. 9. *ignarus praeterea*. quia non capiebant illud *cetera*, pro *quod ad cetera*: cum ne pueri quidem hodie ita aberrent. Noster infra *cap.* XCII. n. 5. *mons* omnia *natura*, *velut opere atque consulto praeceps*. sic legitur in multis Codd. alii tamen *per omnia*; alia *omnis*. Senec. ad Marc. *cap.* XXV. *tramites* omnia *plani*, *&* *ex facili mobiles*. ubi vide Gronovium, ut & Heinsium ad Claudian. Stilic. *v.* 29. *hic* publica *felix*, *Sed* privata *minus*. Eodem referas illud Lucret. III. *v.* 63. *Haec volnera vitae* Non minimam partem *mortis formidine aluntur*: et illud Sallustii III. Hist. haud procul a principio: *terga caedebantur*. Scripti aliquot: *populo Romano*; unus: *populus R.* quae varietas ex notis *P. R.* orta est.

NEQUE BELLO, NEQUE PACE ANTEA COGN. In Fabriciano I. non visitur particula *antea*, ubi & reliquae istaevoculae in rasura perscripta sunt. Uratisl. I. *itemque nobis bello*, *neque pace*, omisso altero *neque*: quomodo supra *cap.* VII. num. 6. peccatum est. Guelf. 7. *neque in bello*, *n. in pace*.

8. DE AFRICA & EJUS INCOLIS. Guelf. II. ac *ejus*; in Academ. *ejus* post vocem *incolis* ponitur; Guelf. 2. *& de ejus incolis*, quae vera erit lectio, si Pronomen retineas, ut solent veteres Praepositiones iterare. vide ad Cat. *c.* XLIX. n. I. Sed cum Guelf. 4. sincere praeferat: *de Africa & incolis ad n. r. satis dictum*, id omnino probandum existimaverim. frequenter istud Provocabulum apud Nostrum desideratur. vide *cap.* XIV. num. I. Cat. *cap.* LI. num. 12. &c.

AD NECESSITUDINEM REI. Perperam Franc. Senat. 2. & Heuss. *ad necessitatem*. *ad* scite perquam ponitur loco τῦ *pro*, ita, ut interdum per *ob* exponi queat; cujus rei exempla posuimus ad III. Hist. Or. Macri num. 13. *nomina rerum* ad ignaviam *mutantes*.

SATIS DICTUM. Sic excellentiores nostrae membranae. quidam addunt *est*. Eccard. *satis dictum credo*: contra Sallustium & Apulejum qui de Mundo pag. 60. *de mari satis dictum*. male ergo *satis* exulat ab Guelf. 10.

CAP. XX. I. LEGATI AFRICA DECESSERE. Sic Gruterus & sequaces. At vett. edd. & maxima pars MSS. *discessere*. Sunt tamen in Guelferbytanis etiam, qui *decessere* legant, & eodem modo Fabr. I. Remens. 2. & Struv. Idem incertum est infra *cap.* XXIII. num. I. & nos quaedam ad *cap.* I. num. 4. alia autem ad *cap.* XXXVI. extrem. unde & patebit, illos qui aliquam inter *decedere* & *discedere* differentiam agnoscunt, hic necessario *discessere* debere scribere. ita nempe plures notiones simul exprimuntur, nempe *decedere* Africa, & *proficisci* Romam. Bene etiam Basil. I. *regno diviso*, positura vocum inversa, de qua ad Cat. *cap.* XLVIII. num. I. Pessime Fabric. 2. & Guelf. II. *ab Africa discessere*. nisi & eam particulam addere jubeas infra *cap.* XLI. num. 3. *Postquam illa formido* mentibus *discessit*.

PRAEMIA SC. AD. SESE VIDET. *Praemia* erant impunitas & dimidia, pro tertia, meliorque simul pars Numidiae. Guelf. 3. *sese adeptum vidit*, ne, scilicet, τὸ *sese* alieno Verbo adjiceretur. Sed aliud discimus ex nota ad Catil. *cap.* XLVII. n. 4. Guelf. 7. *vidit*, propter *Postquam*, & verbum *discessere*. Sed haec non obstant, quo minus Praesens tempus ut est in melioribus libris, locum obtineat. vide infra ad *c.* LII. n. 3. & supra *cap.* XII. n. 4.

CERTUM RATUS. Sic Rivius & Gruterus ex MSS. quibus vix tres ex omni nostro numero adsentiuntur. nam vetustissimi Fabric. I. Basil. I. Senat. I. Remenses, ceteri: *certum esse ratus*. At Cat. *cap.* I. num. 3. *Quo mihi* rectius *videtur*. ubi vide, & multa loca praeterea. Eccard. *verum esse ratus*, ab interprete male curioso. nam *certum* saepe idem quod *verum*, & *certus* dicitur, qui est *verus* & *fide dignus*. Noster Cat. *cap.* XV. n. 2. *pro certo creditur*. Petron. *cap.* LXIII. *scio*. *Nicerotem nihil nugarum*

tum ratus, quod ex amicis apud Numantiam acceperat, omnia
Romae venalia esse; simul & illorum pollicitationibus accensus,
quos paullo ante muneribus expleverat, in regnum Adherbalis ani-
mum intendit. Ipse acer, bellicosus: at is, quem petebat, quietus, 2
imbellis, placido ingenio, opportunus injuriae, metuens magis, quam
metuendus. Igitur ex improviso finis ejus cum magna manu inva- 3
sit: multos mortalis cum pecore atque alia praeda capit, aedificia
incen-

rum narrare. imo certus est, *& minime linguosus*. Livius XXXVI. *cap.* XXVIII. Certum *habeo, te imprudentia labi*. Sic Cicero *certus accusator*, *certus paterfamiliat*. vide Graev. ad Or. pro S. Rosc. Amerin. *cap.* XIX.

EX AMICIS APUD NUMANTIAM. *Ex amicis* delet Eccardianus, nescio, an bono sensu. *ex*, pro *ab* Latinis perusitatum, inprimis *ex aliquo audire*, Plaut. Amphitr. A. II. Sc. II. *v.* 132. & 180. Bacchid. A. V. Sc. II. *v.* 42. & alibi dixit. inde factum ut Struv. obtulerit: *ex amicis ap. Num. audierat*, cum *acceperat* sit longe exquisitius. vide ad Cat. *cap.* VI. n. I. Ita Cic. XV. epist. VI. n. 7. *tantum* ex te *peto*. *Apud Numantiam* in omnibus nostris Codd. legitur, nec de illis quidquam compertum habeo, in quibus *ad Numantiam* legi, Rivius docet. Utrumque certe Latinum, neque reiculum. Cic. XV. epist. IV. n. 3. *cum quinque cohortes* apud Philomelum *consedissent*. infra IV. Hist. Epist. Mithrid. *Marcumque Cottam Romanum ducem* apud Chalcedona *terra fudi*. Rem narravit supra *cap.* VIII. n. I.

SIMUL & ILLORUM POLLICIT. Scripti & impressi aliquot omittunt *&*; apud nos tamen Basil. I. Fabriciani, Eccard. Academ. Struv. & quatuor Guelferbytt. tuentur. expressit Gruterus & Wassius, quos timidi sequimur. *Simul* solum posuit Cat. *cap.* XIX. n. 2. at infra *cap.* XCII. n. 2. *milites modesto imperio habiti*, simul & *locupletes ad coelum ferre*.

MUNERIBUS EXPLEVERAT. Diximus supra ad *cap.* XIII. num. 6. *veteres amicos muneribus* expleant.

ANIMUM INTENDIT. Basil. I. *animum accendit*: sed eadem manus refinxit *intendit*. Gu. 10. *contendit*. Livius: *animo intenduntur*. Justin. XXI. *c.* I. *Qua re paullisper dissimulata*, animum *prius ad favorem popularium conciliandum* intendit. infra *cap.* XLIII. n. I. *ad bellum, quod gesturus erat*, animum intendit.

2. IPSE ACER, BELLICOSUS. Guelf. 2. adjecit quidam: *indomitus*, ex illo forte Lucani I. *v.* 146. Acer & indomitus, *quo spes, quoque ira vocasset, Ferre manum*. Livius XXVI. *cap.* XXVI. extrem. *consules* bellicosos *ambo, viros* acres *nimis & feroces creatos*. Id. XXVII. *cap.* XXXIV. *& virum quidem eum egregium ducebant: sed promtiorem* acrioremque, *quam tempora belli postularent, aut hostis Hannibal: temperandum* acre *ejus ingenium moderato & prudenti viro adjuncto collega censebant*. XXIX. *cap.* XXXII. *vir* acer *& impiger*. atque sic infra *cap.* XLIII. n. I.

AT IS, QUEM PETEBAT. Eleganter abest *is* ab Guelf. 10. vide Cat. *cap.* LV. n. 5. *petere* est verbum violentum, aut omnimodo aliquid quaerendi. Saepe pro eo dicitur, quod esset impetere, aggredi, invadere. vide infra *c.* XXIV. num. 5.

PLACIDO INGENIO. Ita libri; sed vide intemperiem Crispini, qui dedit: *placidus ingenio*. Scilicet quia *imbellis, opportunus* comitantur. adi ad Cat. *cap.* XVIII. n. 4.

OPPORTUNUS INJURIAE. *Inferendae*. Sensum eleganter explanat Seneca I. de Clem. *cap.* VIII. *Adjice nunc, quod privatos homines* ad accipiendas injurias opportuniores *acceptarum patientia facit: regibus certior est ex mansuetudine securitas*. Eadem dictione Livius XXVIII. *cap.* XIX. *quis umquam Romanum civem, militemve in ulla fortuna* opportunum injuriae *duceret*. Saepius Seneca & Celsus. vide ad illum de Brev. Vit. *cap.* XVII. Gronovium, ad hunc I. *cap.* V. Casaubonum. Florus IV. *cap.* IV. n. 2. *tenerum, obnoxium &* opportunum injuriae *juvenem*. Sulpic. Sever. I. Hist. *cap.* *Igitur ad inspiciendos greges revisendosque fratres missus* opportunus injuriae *fuit*.

3. CUM PECORE ATQUE ALIA PRAEDA. Inepte quidam sciolus veram hanc lectionem corrupit in Fabr. I. tentans: *cum dedecore*. ibidem legas: *atque alia praedam*, vix ut decernas, an prima scripserit manus. idem illud etiam in Gu. 3. legitur: neque rejiciendum esse existimo, etsi aliter Livius XXVII. *c.* V. *improviso in agrum Uticensem exscensionem fecit, eumque late depopulatus, multis* mortalibus cum alia *omnis generis* praeda *captis, ad naves rediit atque in Siciliam transmisit*.

PLERAQUE LOCA HOSTILITER CUM E. ACCEDIT. Sic Gruterus aliaeque edd. At Hackia-

Iii 2 na &

4 incendit, pleraque loca hostiliter cum equitatu accedit. dein cum omni multitudine in regnum suum convertit: existumans dolore permotum Adherbalem injurias suas manu vindicaturum, eamque
5 rem belli caussam fore. At ille quod neque se parem armis existumabat, & amicitia populi Romani magis, quam Numidis fretus erat; legatos ad Jugurtham de injuriis questum misit: qui tametsi contume-

na, & adseclae mutant ordinem, habentque: *plераque hostiliter loca* cet. eumque positum in Fabr. 1. inveniri testor. & simile quid habuimus supra *cap.* IV. n. 1. atque Cat. *cap.* XLIII. n. 2. pro *accedit*, Acad. *invadit*; Guelf. 1. *accepit*; Eccard. & Uratisl. 3. *accendit*, quae & infra permutantur. *Accedit* vim accipit ab addito *hostiliter*. Dictys II. *cap.* XLI. extr. *Interim Ajax ingressus Phrygiae regionem, multa* hostiliter *vastat, capit civitates, ac post paucos dies praeda auctus, ad exercitum victor revenit*. Sed ipsum *accedere* violentum quid notat apud Silium VI. *v.* 604. *Tarpejum* accedere *collem Murisque aspirare veto*, ubi forte haec notio egregie confirmasset dubitantem Cl. Drackenborchium.

4. DEINDE CUM OMNI MULTITUDINE. Gu. 7. *Dehinc*: Sed Senator. 1. *Dein*. Guelf. 4. *cum magna multitudine*; Struv. *cum multitudine omni*. At Eccard. *omni* primitus omittit. Recte. infra *cap.* XCVIII. n. 4. *utroque colle* multitudine *circumdato*.

IN REGNUM SUUM CONVERTIT. Guelf. 4. *convenerat*; 11. *convenit*; Franc. *se convertit*; Heuss. & Senat. 2. *convertitur*. Edita vel centum exempla in Nostro & ubivis reperire potest. vide infra ad *cap.* LXXXV. n. 9. Dictys II. *cap.* XXVII. extr. *ubi tempus visum est, cum magna praeda ad suos* convertit.

DOLORE PERMOTUM ADHERBALEM. Basil. 1. & Fabric. 2. tresque alii: *Adherbalem dol. permotum*, sed illum alterum ordinem ex suis Codd. jure optimo praetulit Rivius. Academ. *aestimans*. Guelf. 11. *extimans*. Eccard. *dolore commotum*.

INJURIAS SUAS MANU VINDICAT. Frustra bonus Glareanus, de ancipiti reciprocatione in dictione, *injurias suas*, conqueritur; cum lector Sallustii usu jam teneat, non aliud, quam *injurias*, quas *passus* esset Adherbal, intelligi posse. vide ad Cat. *cap.* LI. n. 11. & supra *cap.* XIV. n. 8. *manu vindicaturum* posses dicere, *ipsum* vindicaturum; ut saepe apud Senecam: *manu facere*, e. g. Epist. LIX. *finem non opperiri, sed* manu *facere*. vide Lipsium in Consol. ad Marc. *cap.* XIX. Sed proxima docent, intelligendum esse *per vim*, non legationibus, aut querelis, infra *cap.* CVI. extr. *Ac fuere, qui dicerent*, manu vindicandum, *neque apud illum tantum scelus inultum relinquendum*. Dictys II. *cap.* 1. *duces omnes injuriam* manu vindicandam *rati, arreptis armis, evolant navibus*. adde supra *c.* V. n. 4. Tamen in Remensi 2. fuit: *ini. suas in praesentiarum manu vindicaturum*, quod agere Gudianis Excerptis credo. Incert. etiam 2. aliam praemisit vocem; item Fabric. 1. sed exiliorem & vix tribus litteris constantem, quod rasurae spatium indicat. Fuerit forte *sua*. sed & illa supervacua est.

EAMQUE REM B. CAUSSAM FORE. Uratisl. 2. *eamque veram b. c. f.* Guelf. 10. *& sic eamque rem*. qui legerit in exemplari: *& hanc belli c. f.* vide supra *cap.* XIX. num. 3. quem, *Aegyptum versus*, finem *imperii habuere Carthaginienses*. Certe cum Sallustius saepiuscule *ea res*, *illam rem* ponere soleat, pro nudo Demonstrandi Pronomine: non tamen tot suppetunt exempla, quibus plane confirmer, proxime sequente Nomine quodam, cui, pro more suo, Provocabulum aptare protulisset, *rem* etiam adjecisse. Concise magis Tacit. II. Ann. *cap.* LXIV. extrem. *Enimvero, audita mutatione principis, immittere latronum globos, exscindere castella*, caussas *bello*. Flor. II. *cap.* VI. n. 3. *Igitur* in caussam belli *deleta Saguntus est*.

5. MAGIS, QUAM NUM. FRET. ERAT. Uratisl. 2. omittit *magis*, cujus Ellipseos illustrationem habes Cat. *cap.* VIII. num. 1. & *cap.* IX. num. 5. Illud *erat* odiosum valde & otiosum. Librarii autem, aut correctores invexerunt, quia credebant *fretus* a particula *quod* suspensum esse: cum tamen etiam Participia caussam inferant, & cum illis Particulis conjungantur. vide Cat. *cap.* XL. num. 1. & XLVIII. n. 5. Supra Struv. & Guelf. 4. *qui neque se parem*, non *quia*.

DE INJURIIS QUESTUM MISIT. Sic plurimi Codd. at Fabric. 2. *questum misit de injuriis*; Academ. *questum de injuriis misit*; Guelf. 9. *questu*. alterum abesse posset: aut *de injuriis*, cum praecesserit, *injurias suas*, & sic Flor. II. *cap.* VI. num. 5. *non statim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo* queri *malunt*; aut *questum*, cum eleganter dicatur: *legatos de injuriis misit*,

tumeliosa dicta retulerant, prius tamen omnia pati decrevit, quam bellum sumere: quia tentatum antea secus cesserat. Neque tamen 6
eo magis cupido Jugurthae minuebatur: quippe qui totum ejus regnum animo jam invaserat. Itaque non, ut antea, cum praedato- 7
ria manu, sed magno exercitu comparato bellum gerere coepit, & aper-

misit, ut apud Horat. I. Sat. V. *v.* 27. *Huc venturus erat Maecenas optimus atque Cocceius*, missi magnis de rebus *uterque* Legati. Aliter *questum* non erit truncandum. Phaedrus IV. Fab. XVII. *Canes* legatos *olim* misere *ad Jovem*, *Melioris vitae tempus* oratum *suae*. infra *cap.* LXXX. nu. 4. *initio hujusce belli* legatos *Romam* miserat *foedus & amicitiam* petitum. adde Cat. *c.* XXVIII. n. I. Liv. I. *Tum e suis unum* sciscitatum *Romam ad patrem mittit*.

PRIUS T. OMNIA PATI DECREVIT. Senat. 2. *magis tamen*. supra Guelf. 7. & 10. *contumeliosa verba*. Illi autem mores non semper ex metu, sed etiam ex providentia & sapientia proficiscuntur, ut illud apud Terent. Eunuch. Act. IV. Sc. VII. *v.* 19. *Omnia prius experiri verbis, quam armis, sapientem decet*. ita Caesar apud Auct. VIII. B. Gall. extr. *Caesar* omnia patienda *esse statuit, quoad sibi spes aliqua relinqueretur jure potius disceptandi quam belli gerendi*.

QUAM BELLUM SUMERE. *Sumere bellum* dixit etiam infra *c.* LXXXIII. num. I. *Omne bellum* sumi facile, *ceterum aegerrume desinere*. Silius I. *vers.* 272. *Bellaque* sumta *viro belli majoris amore*. ubi vide virum doctissimum, nuperum interpretem.

QUIA TENTATUM ANTEA. Acad. & Guelf. II. *quod tentatum antea*. Vinar. 2. *quia bellum tentatum antea*. de verbo *tentare* supra quaedam ad *c.* XVIII. nu. 7. Curtius IV. *c.* XV. nu. 12. *quippe vix* tentato certamine *effugit ad regem*. adde Cat. *c.* LVII. nu. 5.

SECUS CESSERAT. Guelf. 7. & 9. omittunt *secus*: ut *cedere bellum* intellexisse videantur, sicuti Frontin. IV. Strateg. *cap.* I. *Quod in saltu Tridensino* locum *hostibus* cesserat. Struv. primitus habuit *secius cesserat*. Plinius Paneg. *c.* XLIV. *Pauci adeo ingenio valent, ut non turpe honestumque, prout bene aut* secus cessit, *expetant fugiantve*. vide de ista particula Munker. ad Hygin. Fab. CCXX. Veget. III. *cap.* X. *Illa autem ante* tentanda *sunt, quae, si* male cesserint, *minus noceant; si bene, plurimum prosint*.

6. MAGIS CUPIDO JUG. MINUEBATUR. Notanda locutio *magis minuebatur*, ut leg. 17. §. 13. D. de Aedil. Edict. *non ideo* magis *fugitivus esse* desinit. Nihil tamen decederet sententiae, si *τὸ magis* expungeres.

ANIMO JAM INVASERAT. Glossae MSS. *voluntate*, mallem *cupiditate & spe*. animus nempe hominis ipsas actiones praecipere potest. hinc tot apud Scriptores locutiones, diversorum sensuum. paucas vide. Terent. Eunuch. Act. IV. Sc. VII. extr. *animus in patinis*. C. Nepos Hannib. *cap.* I. *qui quidem cum patria pulsus esset --- numquam destiterit* animo bellare *cum Romanis*. Claudian. Get. *vers.* 85. *qui* mente *profunda* Hauserat *urbis opes, ultro victoribus ipse Praeda suis*. Cic. I. Att. ep. XVI. pag. 113. *Ille autem regis hereditatem* spe devorarat. III. Fam. ep. XI. num. 3. complexus *igitur* cogitatione *sum te absentem*. VI. ep. III. num. 3. *quem ego tam* video animo, *quam ea, quae oculis cernimus*. Valer. Max. IX. *cap.* VIII. num. I. *Abscisa miserorum capita --- in conspectum suum adferri voluit, ut* oculis *illa, quia ore nefas erat*, manderet. Boetius I. Prosa IV. *Paullinum consularem virum, cujus opes Palatini canes jam* spe *atque* ambitione devorassent, *ab ipsis hiantium faucibus traxi*. Virgil. VI. Aen. *v.* 105. *Omnia praecepi, atque* animo *mecum ante* peregi.

7. NON, UT ANTEA, CUM PRAED. Imitatur Sulpic. Sev. II. Hist. *cap.* XL. *Interea Arriani non occulte*, ut antea, *sed palam ac publice haeresis piacula praedicabant*. *ut antea* virtutis spectatae libri; non *uti*.

MAGNO EXERCITU COMPARATO. Aut justum belli adparatum hoc verborum adparatu denotare voluit Crispus, ut istud est Caesar. IV. Gall. *cap.* II. *jumentis, quibus maxime Gallia delectatur, quaeque* impenso *parat pretio*, si nempe propriam notionem spectes; aut vox *comparato* intrusa est a veteri quodam Glossargo. Optimi enim jam Codd. habent: sed in Basil. r. tamen legitur: *exercitu magno comparato*, & in Fabric. 2. *sed congregato magno exercitu*. atque is quidem conjecturam meam valde firmat. Neque *exercitu bellum gerere* haud Latinum, ubi *cum* supra positum est, & praeterea Noster Catilin. *cap.* LVII. num. 4. dixerit: *Antonius* magno exercitu *locis aequioribus expeditus sequebatur*. ibi vide. adde Eod. *cap.* LX. nu. 2. Guelf. 7. *cum exercitu comparato bellum*

8 aperte totius Numidiae imperium petera. Ceterum, qua pergebat, urbis, agros vastare, praedas agere; suis animum, terrorem hostibus augere.

CAP. XXI.

xxiv.

1 ADherbal ubi intellegit, eo processum, uti regnum aut relinquendum esset, aut armis retinendum; necessario copias pa-
2 rat & Jugurthae obvius procedit. Interim haud longe a mari, prope Cirtam oppidum utriusque consedit exercitus: & quia die extre-

gerere coepit. Ne tamen quid mutes, vide notam ad *cap.* XXI. num. 3.

TOTIUS NUMIDIAE IMPERIUM PET. Struv. & Guelf. 4. *totius imperium Numidiae*. & inter duos etiam Genitivos haud raro aliquid interponitur. vide notam ad Cat. *c.* LI. nu. 33. *Sed ea res* magnae *initium* cladis *fuit*.

8. QUA PERGEBAT. Guelf. 10. & Uratisl. 3. *qua parte pergebat*. Sed vide *cap.* XVIII. num. 2. Dictys II. *c.* XVI. *Ceterum*, qua pergebat, *agri referti jugi pace de praedati*.

PRAEDAS AGERE. Proprie de illa praeda dicitur, quae potest *agi & incedere*, ut sunt pecora, mancipia, captivi. De reliqua dicunt *ferre*, unde usitata illa *agere & ferre* hostilia. infra *c.* XLIV. extr. *agros vastare, villas expugnare*, pecoris & mancipiorum praedas *certantes* agere. Livius XXIV. *c.* XX. *Caudinus Samnis gravius devastatat: perusti late agris*, praedae *pecudum hominumque* actae, *oppida vi capta* cet. Ovid. V. Trist. eleg. X. *v.* 19. *Cum minime credas, ut aves, densissimus hostis Advolat &* praedam *vix bene visus* agit.

HOSTIBUS TERROREM AUGERE. Academ. solus hic nobis numeros Sallustianos servavit, scribitque: *suis animum, terrorem hostibus augere*. Sic supra *c.* X. n. 3. *qui tibi propinqui* genere, beneficio *meo fratres sunt*. Sic *c.* VII. n. 5. Sed plura Cat. *c.* II. nu. 2. & *c.* IX. nu. 1.

CAP. XXI. 1. UBI INTELLIGIT EO PROCESSUM. Fabric. 1. Basil. 1. Guelf. 4. Senat. 1. *ubi intellegit*. mox Senat. 2. *derelinquendum*. Gu. 9. *an armis retinendum*.

NECESSARIO COPIAS PARAT. Senat. 1. antequam scalpellum pateretur, habuisse videtur: *necessarias copias parat:* & simile quid litura prodit in Struviano. Sed nisi malis illud *necessario* abjicere, immutandum non est. Alterum enim propterea audere posses, quod in superioribus jam declaratum est, Adherbalem necessario arma sumsisse; Verum tamen tum alii, tum Crispus hoc genus perspicuitatis narrationum sectari solent, quod ex Catilin. *cap.* XXXV. num. & supra *cap.* XIX. num. 5. aliisque locis patebit. infra *processit* scribunt Eccard. Guelf. 3. & 11.

2. HAUD LONGE A MARI PROPE CIRTAM. Non vidit Cl. Gisb. Cuperus ad Lactant. de mort. persec. *cap.* XLIV. quomodo haec conciliari queant cum Strabone & Mela, qui Cirtam oppidum *procula a mari* ponunt. Dicas autem consedisse utrumque exercitum inter mare & Cirtam: atque potetunt consedisse haud longe a mari, atque etiam haud longe ab Cirta. & hujusmodi quidem oppidi a mari distantiam innuere voluit Mela cum scripsit eam esse *procul a mari sitam*. Neque vero Particulae istae *procul, longe, post, ante* sensu semper strictissimo accipiendae sunt: quod nemini ignotum, & nos alibi adnotavimus. Sic infra *cap.* XLVII. num. 1. *Erat* haud longe *ab eo itinere*. *cap.* LV. num. 6. *Duobus locis* haud longe *inter se castra faciebant*. Catilin. *cap.* LVII. num. 4. Neque *tamen Antonius* longe *aberat*. consule Serv. ad V. Aeneid. *vers.* 124. & VI. *v.* 10. de particulis temporum idem notavit Bernegger. ad Justin. XXXVIII. *cap.* VI. nu. 6. Freinshem. & Ducker. ad Flor. 1. *cap.* XI. n. 8. *Cirtam*, quae postea *Constantina* dicta est, bene describit Cellar. IV. *cap.* V. pag. 173. Frequens ejus mentio, etiam in Pandectis, adde Auct. de B. Afric. *cap.* XXV. de verbo *consedit* dixi ad Cat. *c.* LVII. num. 3. Remens. 2. *Interea* habet, pro *interim*. Ordinem, quem Hackiana invexit: *utriusque consedit exercitus*, Fabric. 1. tuetur: quomodo Cat. *c.* XXXVII. num. 9. Ceteri omnes cum Grutero & edd. vett. *utriusque exercitus consedit*.

ET QUIA DIEI EXTREMUM ERAT. Acad. Fabric. 2. Guelf. 3. *extremum diei*. Sed Uratisl. 1. a prima manu: *& quia* die *extremum erat*, idque

tremum erat, praelium non inceptum. ubi plerumque noctis processit, obscuro etiam tum lumine, milites Jugurthini, signo dato, castra hostium invadunt; semisomnos partim, alios arma sumentes fugant funduntque: Adherbal cum paucis equitibus Cirtam profugit, & ni multitudo togatorum fuisset, quae Numidas insequentes moenibus prohibuit, uno die inter duos reges coeptum atque patratum

idque pluribus defendimus infra ad *c.* LII. nu.3. *& jam* die *vesper erat*.

SED UBI PLERUMQUE NOCTIS PROCESSIT. Eccard. omittit adversativam *Sed*, eleganter & apte huic orationi. vide de hac Ellipsi supra *c.*x. num.4. & Cat. *c.* XVIII. extr. infra *cap.* XXXI. n.24. Non *peculatus aerarii factus est* — Hosti *acerrumo prodita senatus auctoritas*. *cap.* XXXIII. extr. Non *sociis saluti fore*; *se suasque spes corruptum*. ibi adhuc legebatur, *sed se* cet. *cap.* LXXXV. num.43. *illis nihil obficiunt*; reip. *innoxiae cladi sunt*; sic omnes edd. *cap.* CXI. nu.1. *S.P.Q.R.* non *in gratia habituros*; faciendum *aliquid* cet. adde supra *c.* V. num.5. *cap.* I. num.4. Cat. *c.* LII. num. 29. *processit* est abiit, exactum est plerumque noctis. Sic infra *c.* LI. num.2. *itaque multum diei* processerat. *c.* CIX. num.4. *Sed ubi plerumque noctis* processit. Cic. XI. epist. XXV. extr. *altera jam pagella* procedit. unde vides quomodo proprie sit accipiendum. Sed Gifanius ad Lucret. pag.404. & 405. *pro* accipit in hac compositione pro *ab*, *procul*. Contra *ire*, *abire*, *meare*, *decedere*, & similia multa de *die* & *nocte* dicuntur. Plautus Bacch. A. V. Sc. II. *v.* 85. it dies, *ite intro accubitum*. Noster etiam infra *c.* XCIX. n.1. *ubi lux* adventabat. Virg. III. Aen. *v.*356. *Jamque dies, alterque dies* processit. i.e. *exactus est*, inquit Servius. Id. VI. *v.*539. *Nox* ruit. ubi & *imminet*, & *finitur* illi Grammatico notare potest. Denique & *via*, *iter*, *progressus* eo pacto usurpantur. Propert. III. eleg. XVIII. *Phoebe, moratur ae contrahe* lucis iter.

OBSCURO ETIAM TUM LUMINE. *Lumine diei.* Dictys I. *cap.* XXI. *confusione aeris ereptum* lumen. Noster IV. Hist. *lumine etiam incerto*. infra *c.* XXXVIII. num.4. *coelum nocte atque nubibus* obscuratum.

MILITES JUGURTHINI. Acad. & Struv. *milites Jugurthae*. alterum habes iterum infra *c.* LVI. num.6.

FUGANT FUNDUNTQUE. Hoc *funduntque* non legitur in Eccardiano. perperam. *fugant*, quos in fugam pepulerunt; *fundunt*, quos feriunt atque projiciunt. *cap.* LVIII. num.3. *& eos maxuma vi caedere*, fundere *atque* fugare.

NI MULTITUDO TOGATORUM FUISSET. Academ. *nim. fuisset togatorum*. Senat.2. & Heuss. *esset*. *Togatos* Glossa Acad. explicat *mediatores*; at Guelf. I. haec adpicta sunt: *Toga dicitur esse vestis ad pedes usque pertingens, quae etiam talaris dicitur: qua usi sunt Romani tempore pacis, & dicuntur* togati, *quasi pacifici*. Sed Sallustius *togatos* intelligit *Romanos*, qui negotiandi aut itineris caussa multi erant in oppidis Africae, vide *c.* XLVII. nu.1. Et *Romani* proprie *togati* vocantur, ut in illo Virgilii I. Aeneid. & apud Suetonium *gentemque togatam*. adde Caesar. VII. Gall. *c.* LV. de B. Afric. *c.* XXXVI. Prudent. Passion. II. *v.* 9. *Haec sola deerat gloria* Urbis togatae *insignibus*. XII. *v.*56. Urbi *colendas quas dedit* togatae.

MOENIBUS PROHIBUIT. Struv. Franc. Guelf. 9. 10. & II. *a moenibus*. Sed Cat. *c.* XXVIII. n.3. *ita illi* janua *prohibiti*. Justin. XIV. *cap.* V. II.9. *cum prohiberi* finibus *coepisset*. At Eccard. omisit nomen *moenibus*, ut intelligendum esset *Cirta*. qualequid notamus infra *c.* XXIII. n.1. *ubi* Cirtam *armis expugnare non potest, vallo atque fossa* moenia *circumdat*. ubi quidam *τὸ moenia* non habent, idque ab librariis intrusum esse, censuit Cl. Iselius.

COEPTUM ATQUE PATRATUM BELLUM FORET. Hoc positu Basil. I. Franc. & Struv. ex nostris, cum Gruteriana. Ceteri *foret bellum*. Fabric.2. & Incert. I. *bellum coept. a. p. foret*. Academ. Incert. 2. Franc. & Guelf. 3. *inceptum*. Falso, & contra Florum I. *c.* XI. extr. *intra quindecim dies* coeptum peractumque *bellum*; & Tacit. XII. Ann. *c.* XVI. extr. *Ac ni praelium nox diremisset*, coepta patrataque *expugnatio eumdem intra diem foret*. Guelf. 10. *paratum*. *Patrare* est perficere, ut Cat. *c.* XVIII. num.9. *facinus patratum*. In Legg. XII. Tabb. *Feriis jurgia amovento, easque in famulis*, operibus patratis, *habento*. & sic passim. Probavit etiam Jo. Durant. Casellius I. Var. *cap.* X. Docet Quinctil. VIII. *cap.* III. fuisse, qui hanc phrasin *patrare bellum* riderent in Sallustio ut obscaenam: Scilicet quia *bellum* pro pusione, aut re grata & certamine Venereo, & *patrare* pro conficere, sensu turpiculo, posset accipi. Sed bene defendit Crispum Cl. Bur-

3 tum bellum foret. Igitur Jugurtha oppidum circumsedit, vineis turribusque & machinis omnium generum expugnare adgreditur: maxume festinans tempus legatorum antecapere, quos, ante prae-

Burmannus ad l. c. quem exscribere nolo. Utitur eadem Tacitus atque Vellejus haud raro. Quod vero Sallustius maxime in reprehensionem inciderit, factum forte est propter nexum verborum: *uno die coeptum* cet. & quod is quidem in ore & manibus elegantium hominum esset. Ex familiaribus enim scriptoribus, carminibus, epistolis cet. hodieque homines dictiones mutuantur, & pro libidine sua rebus aptant; quae postea paullatim in sensum deteriorem abeunt, & per se honesta, castis tamen viris propter usum sordere solent.

3. VINEIS. *Vinea* est machina militaris lignis tecto quodam junctis inter se constans, lateribus vimine munitis, sub quibus milites aut tutius administrarent, aut etiam, ferentes ista ligna, ad muros procedant. Ligna priora viri staturam & dimidiam longa; posteriora desinebant in viri tantum staturam; ut tecto & pluteis nostris haud fuerit absimilis, atque alterum quidem genus, recte dicatur *Sturm-Dach.* eam paucis, sed clarius quam hoc loco, cognoscas ex *c.* XXXVII. extr. XCII. Latius descripsit Vegetius IV. *cap.* XV. & ex Herone Lipsius I. Poliorcet. Dialog. VII.

TURRIBUSQUE. *Turres* exstruebant oppugnantes ex trabibus & tabulis, frontibus ferro, aut centonibus & coriis circumdatis, quae altitudinem murorum aequarent aut excederent, ut defensores inde oppugnarent, & suos administrantes ita tuerentur. ambulatoriae saepe, saepe fixae. Lipsius II. Poliorc. Dial. IV. Stewechius ad Veget. IV. *c.* XVII. ubi & figuras earum adjecit. infra *c.* XXIII. nu. I.

ET MACHINIS OMNIUM GENERUM. Remens. I. *turribus*, *machinis o. g.* Sed illud Sallustianum. De omni genere machinarum bellicarum consule diligentissimos viros modo laudatos. Ballistas, Musculos, Arietem & multa praeterea in usu fuisse, notum est. Nominat quaedam simul Livius XXVI. *cap.* XLVII. *Captus & adparatus ingens belli*; catapultae *maximae formae* — ballistae *majores & minores* — scorpionum *majorum minorumque & armorum telorumque ingens numerus*. Idem XXIV. *c.* XIX. Vineae *inde omniaque alia* operum machinationumque *genera cum admoverentur*. XXVI. *cap.* XXVI. *quia & tormenta* machinaeque *omnis generis in navibus erant*.

EXPUGNARE ADGREDITUR. Guelf. 10. *egreditur*. Uratisl. a. *pugnare*. Guelf. 7. *oppidum expugnare; 9. expugnare coepit adgreditur*.

TEMPUS LEGAT. ANTECAPERE. De hoc verbo vide notam ad Catilin. *cap.* XXXII. num. I. *tempus legatorum antecapit*, qui prius expugnat, quam legati Romam profecti cum Romanis redire possunt. adde supra *cap.* 12. numer. 2.

ANTE PRAELIUM FACTUM. Academ. *ante factum praelium*. Num & hic *factum* abundat? Non. videtur. Catilin. *cap.* LXI. num. I. *confecto praelio* maluit, quam *post praelium*: & *c.* XX. num. 3. *animus ausus est facinus* incipere; *c.* XXIV. num. 2. *qui postea princeps fuit belli faciundi*. & sic supra *cap.* XX. nu. 6. *magno exercitu* comparato *bellum gerere coepit*. infra *cap.* XXII. nu. I. *de praelio* facto *audiebatur*. Saepius ita Caesar.

AB ADHERBALE ROMAM. Guelf. 11. *ad Adherbalem*; 10. *Adherbalis*; Eccard. *Adherbalem*, sine Praepositione, quam etiam omittunt Guelf. 4. & Fabric. I. scribuntque *Adherbale Romam missos*: & sic etiam Regius apud Wassium. Idem supra adnotavimus, & multae sunt hujusmodi dictiones, ut Justin. I. *cap.* II. num. 8. *Non contenta* adquisitos viro *terminos tueri*; Horat. Epod. XVI. *v.* 8. Parentibus*ve abominatus Hannibal*: Sed ista Grammatici pro dandi Casibus habent. Non possunt illud Flori I. *c.* I. Marte *genitus* & Rhea Silvia: quomodo Noster in Fragment. in Epistola Mithrid. scripsit. Sicuti autem neque hoc tibi satisfaciet, sic & similitudinem syllabarum in *ab Adherbale* caussam hujus diversitatis fuisse, dicere posses.

ROMAM MISSOS. Fabricianus I. & quidam alii eum verborum ordinem habent, quem nos secuti sumus, & jam ab Hackiana in edd. aliquot lectus est. Eum nos praetulimus non quia *Romam missos* aliquam in enunciatione difficultatem habet; quippe quam sustulimus ad Cat. *cap.* VII. nu. 4. EXCURSU II. nu. 4. Sed quod Sallustius terminum ad quem primo loco eleganter ponere soleat. vide ad Cat. *cap.* XXXVI. num. 4. Interim Guelf. II. non habet vocem *Romam*, quae & in uno Wassii desiderabatur. ii vero paullo insolentiorem in exemplaribus forsitan deprehenderint, quam mihi suggessit Fabric. a. ubi legitur: *ab Adherbale* Romae *missos audiverat*. *Romae mittere*, ut *in Senatu perducere*, *in conspectu venire*, *domi*

praelium factum, Romam Adherbale missos audiverat. Sed post- 4
quam Senatus de bello eorum accepit, (tres adolescentes) in Africam legantur, qui ambo reges adeant, Senatus populique Romani verbis nuncient, *Velle & censere*, *eos ab armis discedere: de controversiis*

domi venire, humi cadere. Isidor. Orig. VI. *c.* V. Romae *primus librorum copiam advexit Aemilius Paullus*. Julius Obsequens *c.* CIV. *Ne unquam* Romae *reverteretur*. vide hos & alia apud Muncker. ad Hygin. Fab. CVIII. Neque ego cum Oudendorpio ad Obsequent. *c.* XCVII. ejus tantum saeculi latinitatem dixerim; cum & vetustissimi motum & quietem, contra vulgares regulas, confundant. vide nos ad Catil. *c.* LXII. num. 3. Quid? quod ita apud Ciceronem XIII. epist. LXXIII. n. 1. ex vetustissimo libro ediderit Victorius: *Gratulor tibi, quod ex provincia salvum se ad tuos recepisti, incolumi fama & republica. Quod si* Romae: *te vidissem, coramque gratias egissem*. ubi nihil commodius, quam *Romae te recepisses* intelligi, nuper admonui. adde infra *c.* XXVIII. n. 2. *Audiveras* scripsi cum Grutero. Incert. 1. Struv. Vinar. 2. Acad. *audierat*. & sic Fabric. 1. sed eadem manus, eadem sepia *u* supra posuit.

4. DE BELLO EORUM ACCEPIT. Academ. *audivit*, quod monacho dignum. & sic aberratum supra *c.* XX. num. 1. *eorum* non visitur in Guelf. 3. & qui deleverit, ei non multum refragabor.

TRES ADOLESCENTES IN A. LEGANTUR. Guelf. 1. *leguntur*; 9. *legatos*. *Adolescentes* quomodo intelligendum, ex Cat. *c.* XXXVIII. n. 1. patebit. Eccard. tamen vocem *adolescentes* non, nisi in spatio interlineari, ostendit: & ex *c.* XXV. n. 4. ab sciolis hic effictum esse, diceres. adeoque haud invito Sallustio eam, & vocem *tres* expellere liceret. Fuere enim, qui existimarent, *legantur, qui nuncient*, dici non posse, nisi simul declaretur qui, & quot fuerint missi. Geminum errorem indicavimus &, quae spes nostra, emendavimus Cat. *c.* XXXII. n. 3. ubi vide.

QUI AMBOS REGES ADEANT. Guelf. 4. a prima manu: *qui* ambo *reges adeant*. Recte *ambo*, pro *ambos*: uti *duo* pro *duos*, & vetuste, ut notavit Servius. Silius XVII. *v.* 427. *Archemorum Rullus, Teucrum Norbanus & ambo Mantua labenti genetrix dimiserat aevo*. ubi vide Drackenborchium. Liv. XXV. *c.* VIII. Ambo *mihi* consules *& universum senatum intueri videor*. adde Muneker. ad Hygin. Astron. *cap.* VII. Cic. V. ep. VIII. n. 11. quos *quidem ego* ambo *unice diligo*. Ovid. VII. Metam. *v.* 792. *Scilicet* invictos ambo *certamine cursus Esse Deus voluit*. cum nota Heinsii. quem etiam vide ad Trist. eleg. X. *v.* 81. Ita infra *c.* XXVIII. num. 1. *duo*, pro *duos*, ex duobus scriptis revocavimus.

S. P. Q. R. VERBIS NUNCIENT. Eccard. & Rem. 1. *Senatus populi R.* Fabric. 1. *senatusque populi R.* Academ. *populi R. verbis*; Vinar. 2. *Senatusque & populi R.* Uratisl. 1. & 2. Senat. 1. & Guelf. 11. *Senatus & populi R.* quod alibi restituimus. vide infra *c.* CIV. n. 5. Uratisl. 2. *nuncians*; Guelf. 10. *verbum nunciarent*; 9. & Vinar. 2. *verba nuncient*. *Verbis* alicujus *nunciare* dicuntur, qui verba referunt. *c.* XXV. extr. *Et quanquam* senati verbis *graves minae nunciabantur*. Plaut. Milit. Act. III. Sc. III. *v.* 38. *Anulum, Quem ego militi darem* tuis verbis. A. IV. Sc. IV. *v.* 43. *Huc venito &* matris verbis *Philocomasium arcersito*. Cic. IX. ep. VI. princ. *Caninius noster me* tuis verbis *admonuit*. Livius VI. *c.* XVII. *Denunciatum* senatus verbis, *facesserent ex urbe*.

VELLE ET CENSERE. Remens. 1. *Senatum velle & censere*. male. ista vox & *populumque R.* exaudiendae sunt, ut Cat. L. n. 3. *Velle* proprie populus dicebatur, vide infra *c.* XL. n. 3. *Censere* Senatus. Sed illud etiam, etsi raro, de Senatu dicitur. adi Brisson. II. Form. pag. 194. Struv. *velle, censere*. quod placuit Colero.

DE CONTROVERSIIS SUIS — DISCEPTARE. Haec omnia olim non legebantur in Sallustio, nec sunt in edd. Hackiana, Crispini & adhaerentibus istis: neque in Basil. 1. Fabricianis, Incertis, Remensibus, Senat. 1. Uratislaviensibus, Guelferbb. Primus Cypr. Popma ex membranis restituit, quem secutus est Gruterus: agnoscit etiam eruditiss. Brissonius. Leguntur certe in contextu Vinar. 2. Senat. 2. Heuss. & Franc. atque in margine Guelf. 3. Struv. & Academici. Similitudo verborum *discedere* & *disceptare* in caussa fuit, ut ab antiquis libris exciderint. Eodem modo Caesar. III. Civil. *cap.* CVII. *ostendit sibi placere, regem Ptolemaeum atque sororem ejus Cleopatram exercitus, quos haberent, dimittere; & de controversiis* jure *apud se potius, quam inter se* armis disceptare. Auctor VIII. de B. Gall. extremo: *quoad sibi spes aliqua relinqueretur* jure potius disceptandi, *quam belli gerendi*. Thucydides I. *cap.* XXXIV. πολέμῳ μᾶλλον, ἢ τῷ ἴσῳ, ἐβου-

versiis suis jure potius, quam bello disceptare: ita seque illisque dignum fore.

C A P. XXII.

xxv
1 LEgati in Africam maturantes veniunt, eo magis, quod Romae, dum proficisci parant, de praelio facto & oppugnatione Cir-
2 tae audiebatur. sed is rumor clemens erat. Quorum Jugurtha accepta

διαλύεσθαι τὰ ἐγκλήματα μετὰ λόγων. Livius XXXVIII. c. XXXVIII. *Controversias inter se jure ac judicio* disceptanto: *aut, si utrisque placebit*, bello.

ITA SEQUE ILLISQUE. Fabric. 1. Academ. Franc. Guelf. 3. & 11. *itaque*. *Ita* ex Formula, & refertur ad Verba ipsa, non ad Nomina: quo nexu saepissime pro *id* ponitur. vide Cic. XIII. ep. XLII. n. 4. Guelf. 11. *se illisque*; 9. *seque illis*. vide Cat. c. IX. n. 3. Guelf. 10. *ita, uti sed dignum esse*. Quos Codd. consuluerit bonus ille Vir, qui in MSS. esse *seque illiusque*, scripsit, & ita etiam in sua ed. perquam temere expressit, me nescire fateor: nullos consuluisse, certo scio, & ed. Amstelodamensem Janssonio-Waesbergianam Ann. 1675. illi pro MS. fuisse, res docet. neque quod de Bongarsio adlevit, compertum habeo: nam in Berneggeri, Graevii, Gronovii edd. Bongarsius ad Justin. IV. c. V. n. 2. non de *illisque*, sed de verbo *esse* aliquid contra edd. adtulit, quod mox videbimus. Sed cum illo pugnare supervacuum est, qui nec filum, nec arma. Rivii, Gruteri, Wassii, nostri omnes *illisque*.

DIGNUM ESSE. Sic Graeci *ἄξιον*, & Cicero *dignum populo R.* adde Cat. c. LI. n. 6. Bongarsius l. c. *dignum fore*. & sic apud nos Eccard. Guelf. 3. & Fabric. 2. Sed Gruterus mallet utrumque deleri.

CAP. XXII. 1. MATURANTES VENIUNT. qui maturaverant iter suum. c. LII. n. 5. *ad flumen* festinans *pergit*. c. CI. n. 1. *simul undique speculatores citi se ostendunt*. Cat. c. LX. n. 6. *Manlius & Faesulanus in primis* pugnantes *cadunt*. Supra c. XII. nu. 5. *reperitur* occultans sese *tugurio mulieris ancillae*. adde Perizon. ad Sanct. III. Minerv. c. X. Eccard. *Legati* Africam *maturantes veniunt*, ut infra *Siciliam*, pro *in Siciliam*, c. XXVIII. n. 6.

EO MAGIS. Guelf. 10. *eo magis maturant*; Franc. *eo m. maturabant*, ex Glossa vide c. IV. num. 1. Academ. *eoque magis*; Fabric. 1. *eo magisque*.

DUM PROFICISCI PARANT. Senat. 2. & Heuss. *proficisci dum parant*; Academ. *quod dum Romae p. p.* Guelf. 3. *dum proficisci cupiunt*. quod ne quidem interpretatio est. Cat. c. XLVI. n. 3. *in Apuliam proficisci* parabat. Supra c. XIII. n. 2. *Numidiae imperare* parat; n. 3. parabat *armis contendere*. Sulpic. Sev. Dial. 1. c. 1. *navim onerariam offendi, quae cum mercibus Narbonam petens, solvere* parabat. C. Nepos Datam. c. IV. n. 1. *Hic cum Aegyptum proficisci* pararet. Fabric. 1. *dum prof. parent*, quod *σολοικίζει*, ut docuit Gronovius ad Livium. Incert. 2. eleganter omittit *Romae*.

ET OPPUGNATIONE CIRTAE AUD. *Et* deficit in Guelf. 11. Contra Academ. *& de oppugnatione*. Guelf. 4. *audibatur*, ut Cat. c. LXI. n. 8. *reperibant*. ubi vide.

RUMOR CLEMENS ERAT. Guelf. 11. *Sed hiis minor erat clemens*. Vinar. 2. Senat. 2. Struv. Acad. Guelf. 7. 9. & 10. *Sed is r. demens erat*. Scribarum error est, qui *cl* & *d* passim confundunt, ut infra c. XCI. n. 4. *praeclari*, pro *praedari*. Adnotavit illud jam Leopardus x. Emendat. c. XXV. Guelf. 2. *Sed is rumor* non nimius *clemens erat*. Vides, ut interpretari voluerit illud *clemens*, Priscianum exscribens XVIII. p. 1202. *Clemens* dicitur rumor, quando rem non exaggerat, infra atrocitatem rei est, & levibus initiis oritur. Aeque eleganter Apulejus: clemente *morsu rosea labella vellicant*. sic ille saepe, ut *clemens ventus, clementes flatus*. vide v. Metam. p. 162. Apolog. p. 289. cum Catullo Carm. LXIV. v. 272. Tacit. Germ. c. 1. *Danubius molli &* clementer edito *montis Abnobae jugo effusus*. Ita & *rumor inflatior*: itemque Lucret. IV. v. 1125. *Languent officia atque* aegrotat fama *vacillans*. Comparant recte Nostrum cum Q. Septimio IV. c. X. Cl. Obrechtus & Vindingius; *Namque antea* rumorem *proditionis ortum* clementer *per exercitum in verum traxerant*.

2. ACCEPTA ORATIONE RESPONDIT. Guelf. 10. *accepta legatione*; Basil. 1. Fabric. 2. & Senat. 1. *accepta ratione*. Caesar v. Gall. *cap.* 1. *Accepta* ratio-

accepta oratione respondit : *Sibi neque majus quidquam , neque carius auctoritate Senati : ab adolescentia ita enisum , uti ab optumo quoque probaretur : virtute , non malitia P. Scipioni , summo viro , placuisse : ob easdem artis ab Micipsa , non penuria liberorum , in regnum adoptatum : Ceterum quo plura bene atque strenue fecisset , eo animum* 3
suum injuriam minus tolerare : Adberbalem dolis vitae suae insidiatum ; 4
quod

ratione *eorum*, *Caesar obsides imperat*. ubi item Hadr. Valesius & Valesius & Jo. Davisius mallent : *accepta ratione*. paullo melius, quam hoc loco, qui in vulgatis sanus est. Academ. *oratione accepta*, quem non probo.

SIBI NEQUE MAJUS QUIDQUAM. Guelf. 11. *neque majus, neque carius quidquam*. Senat. 2. & Heuss. *neque majus sibi quidquam, neque c.* Academ. omittit *quidquam*. & quamvis cum aliis Vellej. II. c. LII. retineat : *neque prius, neque antiquius* quidquam *habuit* : sunt tamen & alii, qui omittant in his formulis. vide ad Cat. c. XXXVI. extr.

AUCTORITATE SENATI. Sic Gruterus cum Guelf. 11. qui Verbum *esse* fideliter expungit, quod ceteris omnibus adhaesit, sed alio atque alio loco. Fabric. 1. & Incert. 1. *neque carius esse auctorisate Senati*. Guelf. 4. *actoritate*, quomodo *actor* & *auctor* c. I. n. 4.

AB ADOLESCENTIA SUA. Testatur Gruterus in MSS. & edd. vett. non esse Pronomen ; nec est in nostris, nominatim Fabricianis, Basil. 1. Remensibus, Incertis, Uratisl. 2. Vinar. 2. Acad. Struv. Franc. Eccard. Guelf. 2. 7. 10. 12. Senatoriis, Heuss. iique, inquam, omnes non agnoscunt : neque edd. Venetae, Gryphiana, aliae. At Gruterus prae festinatione retinuit, Wassius secordia. Non habet, quod hic agat, magis, quam Cat. c. XXXI. n. 7. *ea familia ortum*, *ita* ab adolescentia *vitam instituisse, ut omnia bona in spe haberet*. plura Eod. c. XXXV. n. 1. vide & supra c. IV. n. 1. Ex priori simul loco cognosces, vel contra Codd. expungendum esse sequens proxime *Se*, quod in quibusdam locum mutat. Uratisl. 2. *se ita nisum*. Incert. 1. Guelf. 7. & 11. *enixum* : quomodo legit Vossius III. de Analog. c. XXXI. nos cum vetustissimis *enisum* tenemus. Vinar. 2. *uti*, non *ut*.

P. SCIPIONI, SUMMO VIRO, PLACUISSE. Adpositio illa, *summo viro*, non fuit in Fabric. 1. neque caussam video, cur omissa fuerit a librario. Magna praeterea laus est *P. Scipioni* placuisse, nec opus erat ejus laudes isto additamento Romanorum legatis in memoriam revocare, qui Romanorum omnium virtute & gloria primus erat, ut breviter eum depraedicat Eutropius III. c. IX. & in magnis nominibus ipsa nomina laudis sunt, quod de Cicerone in eloquentia factum Quinctilianus docuit. Meo itaque judicio cum egregio illo Codice inducenda erunt, quae neque consuetudo Sallustii bene patitur. vide supra c. IV. num. 5. Catil. *cap.* XVII. num. 4. Quod ambiguum hic iterum, pro more suo, Glareanus sentit, nullum est. *virtute* enim & *malitia* omnino ad *placuisse* pertinent, hoc est *ob virtutem*, &c. ut bene mox *ob easdem artis*. Sic autem ea simul incedunt, ut *per vim* & *insidiis*, aliaque plura. vide *cap.* VII. num. 1. Cat. c. LX. num. 1. Vinar. 2. & Struv. & *ob easdem artes* ; Academ. *Micipsa*, sine Praepositione, uti c. XXI. num. 3. Guelf. 9. a prima manu : *ab Micipsa*, quam compositionem passim defendit Cellarius, Vir, ut in aliis, sic in his minutiis accuratus.

IN REGNUM ADOPTATUM ESSE. Guelf. 4. *adoptandum esse* ; idemque & 10. cum Vinar. 2. Uratisl. 3. Acad. Struv. Incert. 2. & Franc. *in regno* : de qua structura modo diximus c. XXI. num. 3. Fabric. 2. *adoptatum fuisse*. Expungent mecum Substantivum Verbum, qui latine sciunt & Crispum norunt. Ceteros nihil moror. adde Catil. *cap.* XL. num. 4. & XLVII. num. 2.

3. QUO PLURA BENE ATQUE STRENUE. Senat. Rem. Fabric. Uratisl. primi, Acad. Struv. Incerti, Franc. Eccard. Guelf. 1. 2. 3. & 11. *quod*, & utrum praeferendum sit, deliberare licet. Guelf. 11. *bene ac strenue* ; Fabric. 2. *bene & strenue*. Cic. XII. ep. XXIII. n. 1. quo *tua major dignitas est*, eo, *quae tibi acciderunt*, *minus ferenda*. Putavit autem Jugurtha viro indignum esse, impune injuriam accepisse. vide infra c. XXXI. n. 20. Fabric. 2. *injuriae* ; Eccard. *injuria* ; Struv. *posse tolerare*.

4. EJUS SCELERI OBVIAM ISSE. Illud *ejus* legitur quidem in Fabricianis, Basil. 1. Struv. Incertis, Senat. 1. Vinar. 2. Guelf. 1. 2. & 9. sed *sceleri ejus* ponunt. Sed uti nos cum edd. quibusdam scripsimus, id significantius est. Catil. c. XXXIII. n. 2. & c. L. n. 1. Vinar. 2. *obviam esse itum*. Tyro apud Gellium VII. c. V. *Summa enim professio stultitiae est, non* ire obviam *sceleribus*

quod ubi comperisset, sceleri obviam isse: populum Romanum neque recte, neque pro bono facturum, si ab jure gentium sese probibuerint: postremo de omnibus rebus legatos Romam brevi missurum. Ita utrique digrediuntur. Adherbalis adpellandi copia non fuit.

CAP.

leribus cogitatis, sed manere opperirique. quod Justino XVI. *c.* I. n. 10. est *occupare insidias.* ubi jam Crispi & Gellii loca, item Thucyd. I. *c.* VII. adduxit Berneggerus. adde Tacit. II. *c.* LXV. Herodian. IV. *c.* IV.

NEQUE RECTE, NEQUE PRO BONO FACTURUM. Uratisl. 2. *bona facturum.* Multa hic I. Wasse de *pro sano*, *pro vano*, *pro Philosopho*, quae tamen non hujus locis, sed ad *c.* XCVIII. n. 6. *quod non fugerent*, pro victoribus *agere*. & ea quidem jam praeceperat Hottomann. ad Caesar. V. Gall. *c.* VII. Gronov. ad Liv. I. *c.* XXI. Heinsius ad Ovid. Heroid. Epist. III. *v.* 98. Hic vero *pro bono* est bonum, *bene* factu-rum, ut *recte*: & jugantur ista, quomodo alibi *jus* & *bonum*; *verum* & *bonum*; *aequum* & *bonum*. Sic Cat. *c.* XV. n. 2. pro certo *creditur*. II. de Rep. Ord. *Namque mihi* pro vero *constat, omnium mortalium vitam divino numine invisi.* Curt. VII. *c.* I. n. 6. *Eumdem conjurasse cum Pausania* pro comperto *fuit*. Tacit. Agric. *cap.* XXX. n. 4. *atque omne ignotum* pro magnifico *est*. Comparat Marcilius cum Suet. Tito *cap.* VII. *At illi ea fama* pro bono *cessit, conversaque est in maximas laudes.*

AB JURE GENTIUM SESE PROHIBUERIT. *Jus gentium*, quod gentes omnes pro justo habent, nempe vindicare injurias. Tacit. I. Ann. *c.* XLII. *Hostium quoque* jus, *sacra legationis*, & fas gentium *rupistis*. Lucanus X. *sed neque* jus mundi *valuit*; *neque* foedera *sancta* Gentibus. Herodian. IV. *c.* V. n. 11. ἀμύνεσθαί τε ἀδίκως ἐπιβουλεύοντας, οὐ μόνον ΔΙΚΑΙΟΝ, ἀλλὰ καὶ ΣΥΝΗΘΕΣ. C. Nepos Themist. *cap.* VII. *quod communi* jure gentium *facere possent.* Istam sui defensionem Cicero V. de Finib. *cap.* IX. recte dixit esse *Juris Naturae*; neque enim Jura ista, nisi considerationis modo, diversa sunt. lege etiam Rachelium Prolegom. in Cic. Offic. §. 16. seqq. Fabric. I. sincere *probibuerint*; in aliis duobus postrema syllaba in litura cubat. Verum illud. vide *c.* XXVIII. num. 2. & Cat. *c.* XLIII. n. 1. & *c.* XLVIII. n. I.

LEGATOS ROMAM BREVI MISSURUM. Acad. *brevi dixit missurum.* Uratisl. I. 2. & Vinar. 2. *missurum brevi.* *Romam* abest ab uno Wassii, nec eo opus est, inquit V. Cl.

5. ITA UTRIQUE DIGREDIUNTUR. Fabric. I. Struv. Incert. 2. Franc. Guelf. 9. & 11. *Itaque utrique.* Academ. *Ita utrimque legati digrediuntur*, qui falsus est. Primum quod non constet, duos tantum fuisse legatos; deinde quod, si fuissent, *utrique* potius dixisset; denique, quod non de solis legatis intelligenda est dictio: Jugurtha enim & legati digrediuntur, & eo significatu *utrique* dicere solent. Supra *c.* XIII. n. 8. *die constituto senatus* utrisque *datur*, i. Adherbali & Jugurthae legatis, & de iisdem *c.* XV. n. 2. *Dein* utrique *curia egrediuntur*. *c.* XVIII. n. 12. *Deinde* utrique *alteris fieri*, i. colonia & metropolis Numidarum.

ADHERBALIS ADPELLANDI C. N. F. Uratisl. 2. Struv. & Incert. 2. *Adherbali*, qui ceperunt a Adherbali non fuit copia adpellandi legatos. Sed Sallustius Verbo Gerundi, ut quidem Grammatici putant, Participium praeferre solet. vide Cat. *c.* XXIV. n. 2. Cic. II. ep. IV. extr. III. ep. X. n. 14. atque id quidem proprie: si Gerundi Verbum notat officium aut debitum, quod quidam importune docuerunt, non tamen sine caussa, si adpellationis originem veteresque magistros consulas. Sed omnis illa doctrina de differentia inter Gerund. & Particip. est frustranea, neque umquam idoneis scriptoribus servata; & melius facerent, si unum tantum Participium agnoscerent, cujus Neutrum, ut aliorum Adjectivorum, Substantive, ut ajunt, significat, adeoque illud Gerundi est. Agnoverunt illud Scioppius Paradox. Litter. Ep. II. Perizonius ad Sanct. I. *c.* XV. ex parte Laur. Valla aliique. Igitur *Adherbalis* ex usu Sallustii melius est; nisi forte *Adherbali* pro secundo Casu habere velis, ut *Ulyssi*, *Persi*, *Chremi*, *Themistocli*; pro *Themistoclis*, reliqua. de quo inclinatu infra ad I. Histor. haud longe a princip. *ad bellum* Persi *Macedonicum*. quod cur mihi non probetur, facile per te videas. *adpellare*, pro convenire, colloqui cum quodam, habes etiam Cat. *cap.* XVII. num. I.

CAP.

CAP. XXIII.

JUgurtha ubi eos Africâ deceſſiſſe ratus eſt, neque propter loci 1
naturam Cirtam armis expugnare poteſt; vallo atque foſſa moe-
nia circumdat, turris exſtruit, eaſque praeſidiis firmat: praeterea
dies, noctes aut per vim, aut dolis tentare, defenſoribus moeni-
um praemia modo, modo formidinem oſtentare, ſuos hortando ad
vir-

CAP. XXIII. 1. EOS AFRICA DECESSISSE. Uratislavienſes, Vinar. x. Acad. Franc. Senat. x. Heuſſ. Guelſ. 3. 7. 11. *diſceſſiſſe*, uti ſupra c. XX. n. 1. Guelſ. 10. *diceſſiſſe*. Eccard. Senat. 2. Heuſſ. Guelſ. 7. & 9. *ab Africa*; 11. *ex Africa*, quae verbum *diſcedere* peperit. *eos* inter verſus jacet in Guelſ. IX. Manus ſecunda in Fabric. 1. dedit: *deceſſiſſe* videt ac *ratus eſt*. In Merſeburgenſi legit Rivius *per loci naturam*, quod ex noſtris & Gruterianis nullus confirmat. alioquin elegantius iſtud foret, & de illo uſu Praepoſitionis *per*, dicimus ad *caput* CII. numer. 14.

VALLO ATQUE FOSSA. Guelſ. 10. *ac*; Fabric. 1. *aut*, vetuſtiſſima permutatione. adi ad *cap.* LXXXII. n. 2. *Vallum* atque *foſſa* in diuturna obſidione adhibita, ne ab erumpentibus damnum paterentur obſidentes. Vegetius IV. c. XXVIII. *Propter quod obſidentes ultra jactum teli* foſſam *faciunt, eamque non ſolum* vallo *& ſudibus, ſed etiam* turriculis *inſtruunt, ut erumpentibus ex civitatibus poſſent obſiſtere; quod opus loriculam vocant*. Livius XXV. *cap.* XXII. ita *tria praetoria circa Capuam erecta, tres & exercitus diverſis partibus opus adgreſſi*, foſſa valloque *circumdare urbem parant: &* caſtella *excitant modicis intervallis*. Cicero XV. epiſt. IV. numer. XI. *Piadeniſſum* vallo & foſſa *circumdedi, ſex* caſtellis *caſtriſque maximis ſepſi, aggere, vineis*, turribus *oppugnavi*. Unde & vides, cur hic iterum Criſpus memoret *turres exſtruit*, quae diverſae ſunt ab illis c. XXI. num. 3.

MOENIA CIRCUMDAT. Sic omnes ſcripti & olim cuſi. Sed Hackianae omittunt *moenia*, incertum, incuriane, an ex vet. libro. Omittit Cicero l. c. qui huic geminus. Iterat tamen Livius *urbem*, & Noſter *moenibus* ſupra c. XXI. n. 2. infra c. XXVII. n. 4. *murum*; c. LVII. n. 2. *moenia*, itemque c. LXXVI. num. 3. Quare Codd. deſerere, religioni fuit. *Circumdare* moenia *vallo* recte dicitur, ut Livius XXIII. c. XXVIII. *Naves* vallo circumdatae. Vegetius l. c. *loriculа urbem eſſe circumdatam*, item Cicero. C. Nepos Hannib. c. XII. *Huc cum legati Romanorum veniſſent, ac* multitudine *domum* ejus circumdediſſent. infra Noſter *moenia exercitu circumvenire*, c. LVII. n. 2. mox *eſtruit* ſcripſit Francianus; Guelſ. 10. *inſtituit*.

EASQUE PRAESIDIIS FIRMAT. Quaſi munitiores reddit additis militibus, pro *imponit praeſidia*. Uſitatiſſima Latinis locutio. Livius XXIV. c. XXI. *Itaque Andranodorus & inſulam, & arcem, & alia, quae poterat quaeque opportuna erant*, praeſidiis firmarat. & poſt pauca: *In inſula inter cetera* praeſidiis firmat *horrea publica*. Curt. III. c. VII. n. 7. *Inde progreſſus, deturbatis, qui interiora montium obſidebant*, praeſidiis *cuncta* firmavit &c.

P. DIES NOCTESQUE. Guelſ. 9. Senat. 2. & Heuſſ. *praeterea noctes dieſque*, quod genuinum eſſe ſentio, cum optimi Scriptores contra vulgi ſermonem, & naturalem ordinem ſaepe loquantur, ut quando *ſpem* prius dicunt, quam *rem*, vide ſupra c. I. n. 1. *occaſum* prius, quam *ortum*, vide Catil. c. XXXVI. n. 4. Incert. 1. ſine copula *dies, noctes*: Livius XLII. c. LIV. *oppidanos* diem, noctem, *eoſdem tuentes moenia, non vulnera modo, ſed etiam vigiliae & continens labor conficiebat*. adde ſupra c. XVII. n. 5.

AUT PER VIM, AUT DOLIS. Franc. & Uratisl. 3. *aut per vim, aut per dolos*, pro ſua ſtupiditate. vide c. VII. n. 1.

TENTARE. Academ. *tentabat*, propter *firmat, exſtruit, circumdat*. vide Cat. c. LX. n. 3. & c. XXI. n. 4. *tentare* ſive *urbem*, ſive *expugnationem* intelligas, parum refert. Abſolute etiam Livius XXIV. c. XX. *die ac nocte plurimum* intentus, *neque hoſtibus, neque dubiis ſociis quidquam praebuit ad* tentandum. cum Nomine Idem XXVI. c. XXVIII. *Nec conſul Romanus* tentandis urbibus, *ſicunde ſpes aliqua ſe oſtendiſſet, deerat*. adde infra c. XXXVIII. n. 3. Catil. c. XXVI. extr. ubi & c. VI. n. 4. *bello tentare*.

PRAEMIA MODO, MODO FORMID. OSTENTARE. Prius *modo* deficit Baſil. 1. Acad. Uratisl. 2. 3.

2 virtutem erigere: prorsus intentus cuncta parare. Adherbal ubi intellegit, omnis suas fortunas in extremo sitas, hostem infestum, auxilii spem nullam, penuria rerum necessariarum bellum trahi non posse; ex his, qui una Cirtam profugerant, duo maxume impigros delegit, eos multa pollicendo, ac miserando casum suum confirmat,

Eccard. Guelf. 7. & 11. pro *formidinem*. Uratisl. 3. *fortitudinem*. infra *c.* LXVI. n. 1. *formidine, aut* ostentando praemia *adsectare*. n. 2. *ludum & lasciviam magis, quam* formidinem ostentabat. Tacit. III. Hist. *c.* LXXVIII. *consilium fuisse*, ostentare *potius urbi* bellum, *quam inferre*. v. *c.* XXIV. *Batavis* pacem, *Civili* veniam ostentans.

SUOS. Fabric. x. *socios*. Male. *Sui*, *Nostri* sollemnia sunt. *c.* XXXVIII. n. 7. Nostri *foeda fuga* cet. Corn. Nepos Epaminond. *c.* x. *Ne manus* suorum *sanguine cruentaret*. Justin. XXXIII. *c.* II. *ad* suos *cum clamore* hostium *revertitur*. Caesar II. Civ. *c.* XXV. *Neque vero primum impetum* nostrorum *Numidae ferre potuerunt*. Infra *c.* LI. extr. *subvenire* suis, hostibus *dubiis instare*.

AD VIRTUTEM ERIGERE. Sic Guelf. x. 3. 10. Struv. Fabriciani, Incerti, Remenses, Franc. Uratisl. 3. Reliqui *arrigere*; qua varietate Cat. *c.* XXXIX. n. 3. libri vett. onerati sunt. Hic vero *erigere* unice verum; & *arrigere* propter Praepositionem *ad* tanto magis placuit, quae alibi caussa corruptionis fuit. vide ad Catil. *c.* LVII. nu. 1. & solens suo more fecit Wassius V. C. quando ubique, ut loquitur, apud Nostrum mavult *arrexit*. Tacitus II. *c.* XXV. *Sed fama classis amissae, ut Germanos ad spem belli, ita Caesarem* ad *coercendum* erexit. Curt. IV. *c.* x. n. 7. *responsa rursus* ad *spem & fiduciam* erexere *torpentes*. Justin. XXIV. *c.* 1. ad *spem libertatis* erecti. & sic apud Livium VIII. legendum: erecti ad *bellandum animi*; non *arrecti*.

PRORSUS INTENTUS CUNCTA PAR. Guelf. 4. & Struv. *pr. cuncta intentus parare*; 9. *paratur*; 10. *intentus ad pugnam*; 2. omiserat *intentus*; sed perperam, quod Livius XXIV. *c.* XX. docet. infra *c.* XXX. n. 3. *prorsus* intentus *omni modo plebis animum accendere*. ubi peccavit similiter Gruterus. *c.* XCI. n. 5. *ipse* intentus *propere sequi*.

2. UBI INTELLIGIT. Eccard. *intellexit*; Fabric. Basil. Senat. primi: *intellegit*. & mox Basil. 1. Acad. Struv. Incert. 2. *omnis suas fortunas*, quomodo & una atque altera ed. prisca; non *fortunas suas*.

IN EXTREMO SITAS. Pessime adflictas, ad ultimx redactas esse. Sic III. Hist. *extremis in rebus*. Tacit. XIV. Ann. *c.* LXI. *vitam ipsam in* extremum *adductam a clientelis & servitiis Octaviae*. Caesar VII. Gall. *c.* XL. *quibus nefas est, etiam* in extremx fortuna *deserere patronos*. Curt. IV. *c.* XIV. n. 22. *necessitas stimulare deberet: ad* extrema *perventum est*.

PENURIA RERUM NECESSARIARUM. Guelf. 1. & 3. Academ. Struv. & Remens. x. *necessarium*. & sic ed. Gryphii, aliaeque apud Wassium. Senat. 1. *necessariiuarum*, ut utramque lectionem notaret, ut supra *c.* v. extr. Catil. *c.* XLII. n. x. In Fabric. 1. prima manus scripsit tantum: *necess.* sed secunda adjecit: *ariarum bellum*. Fuerit itaque olim aliquid paullo exquisitius: & *necessarium*, pro *necessariarum* dici posse, nemo forsan dubitat, cum *Amphorum*, pro *Amphorarum*; *Fabrum* pro *fabrorum* & similia pervulgata sint. vide Lentul. Cic. XII. ep. XV. n. 6. Cat. *c.* XX. n. 10. Sic & in Neutris *principium*, pro *principiorum*; *concilium*, *augurium*, *prodigium*, quae vide apud Gifan. ad Lucret. pag. 35x. Quod vero hoc *necessarium* in recentioribus etiam MSS. servatum est, non prudentia, sed eo factum existimo, quod librarii jungerent *necessarium bellum*. Itaque si haec vox *bellum* abesset (quam ex Fabric. 1. abjiceres; & poterat *trahi*, uti *duci*, absolute poni) praeferrem facile τὸ *necessarium*: Nunc nihil muto.

BELLUM TRAHI NON POSSE. Basil. 1. *non trahi posse*: Sed vulgatum positum habent ceteri omnes. *Trahere* est procrastinare, moram interponere. Livius v. *cap.* x. *Unum bellum annum jam tertium* trahi, *& consulto male geri, ut diutius gerant*. Id. XXII. *cap.* XXXIV. *fraude id bellum* trahi. & paullo post: *Consules, cum debellare possent*, bellum traxisse. Noster infra *cap.* LXIV. *ab imperatore consulto* trahi. Tacit. XIII. Ann. *cap.* XXXIX. *ne irritum* bellum traheretur. Dictys II. *c.* III. *ubi animadvertere, magno suorum detrimento* bellum trahi.

EX IIS, QUI UNA CIRTAM. Struv. omittit *una*. Fabriciani, Basil. 1. Academ. ceterique *ex his*, quod spernere non debebant. Fabric. 1. *Cirta*, pro *Cirtam*. 2. forsan *duo* habuit ab initio, nam *s* littera adjecta, non est sani coloxis;

firmat, uti per hostium munitiones noctu ad proxumum mare, dein Romam pergerent.

CAP. XXIV.

NUmidae paucis diebus jussa efficiunt: litterae Adherbalis in 1
senatu recitatae, quarum sententia haec fuit.
Non mea culpa saepe ad vos oratum mitto, Patres conscripti, sed 2 xxvi.
vis Jugurthae subigit: quem tanta lubido exstinguendi me invasit, uti
neque vos, neque deos immortalis in animo habeat; sanguinem meum,
quam omnia, malit. Itaque quintum jam mensem socius & amicus populi 3
Ro-

ris; uti supra *ambo*, pro *ambos*. Franc. *deligit*, propter *intelligit*, atque *confirmat*. Sed vide c. XII. n. 4. & c. XIII. n. 6. Denique Remens. 1. *pollicitando*, quomodo Bodlejanus: & sic supra c. XVI. n. 3.

AC MISERANDO CASUM SUUM. Vinar. 2. *suum casum*; Guelf. 2. *causam suam*: male ista ab librariis passim permutantur. Noster Catil. c. XL. n. 2. *quasi* dolens *ejus* casum *requirere coepit*. ubi vide. *miserando* Glossa Fabric. 1. exponit *conquerendo*. mallem commemorat cum dolore & commovendo miserationem. Tacitus III. Ann. c. XVII. *ipsius, quoquo modo meriti, gravem* casum miseratus. 1. *cap.* XXXIX. *atque ipsius Planci gravem & immeritum* casum *facunde* miseratur. Virg. XII. Aen. v. 243. *Turni* sortem miserantur *iniquam*. adde Vorstium ad Sever. Sulpic. 1. Hist. S. c. XXXII. n. 5. ubi *detestari* adnotat verbis fieri, sicuti *miserari*, verbis docere, quam miserabilis sit casus. Supra Senat. 2. *eis*. atque id sine detrimento inducitur.

MUNITIONES. Eccard. *munitionem*. Justin. IV. c. IV. munitionibus *deinde circumdatis, hostes etiam marinis commeatibus in urbe clausos intercludunt*. ubi vide Bernegger. & Gronovium. infra *dein* exstat in melioribus nostris; Rem. 1. Franc. Uratisl. 2. & Vinar. 2. *dehinc*; Acad. Incerti, Struv. *deinde*.

CAP. XXIV. 1. QUAR. SENT. HAEC FUIT. Fabric. 1. *fuit haec*; Struv. *haec erat*; Gu. 11. *erat haec*; Vinar. 2. *haec sententia fuit*. Unde rescribendum: *quarum haec sententia*.

2. SAEPE AD VOS ORATUM MITTO. Senat. 2. & Heuss. *rogatum*. Contra Dictyn II. c. XXI. *sed imitati morem modestiamque solitam iterato ad vos ob eamdem caussam* oratum *venimus*. Guelf. 7. *quod saepe ad v. o. m.* & sic emendatum in Academ.

VIS JUGURTHAE SUBIGIT. *Me* addunt Gu. 10. Incerti, Acad. Rem. 1. Struv. qui & partim, una cum Senat. 2. Heuss. Uratisl. 3. & Franc. *subegit* praeferunt. Guelf. 2. *subiit*; 9. *coegit*. Sed nos alterum illud, & quidem sine Pronomine, jam vindicavimus ad Cat. c. LI. n. 18. vide ibi & praeterea Drackenborch. ad Sil. 1. v. 635. Plaut. Pseud. A. 1. Sc. 1. v. 5. *necessitas me* subigit, *ut te rogitem*.

LUBIDO EXSTINGUENDI ME INVASIT. Sic Basil. 1. Fabric. 2. Struv. Acad. Vinar. 2. Senat. 1. Uratisl. 1. Guelf. 2. 4. 11. quomodo & Gruterus, Fabric. 1. cum paucis *me exstinguendi*. Sed Franc. *quem me tanta l. exst. invasit*, quod dubito probemne, an dicam fuisse: *quem tanta me lubido exst. inv.* Est enim & huic transpositioni sua gratia. Nec male suspicatur Rivius *exstinguendi mei*. ita locutus est Cat. c. XXXI. n. 5. *Postremo dissimulandi caussa atque* sui expurgandi *in Senatum venit*.

NEQUE DEOS IMMORTALIS. Basil. 1. *mortalis*, aut littera *m*, aut pietate quadam abstractus. Similiter Severus apud Herodian III. c. VI. Sed ille: *ὅτι Θεοὺς αἰδεῖται*. at Quinctil. 1. c. III. *habendumque* in animo *semper illud Virgilianum*.

SANGU. MEUM, QUAM OMNIA, MALIT. Guelf. 2. a manu secunda *mavult*: Uratisl. 1. *quin sanguinem m. q. o. malit*. Pendet ab superiore *uti*, ut vel tirunculus videt; & si quid intelligendum, particula *Sed* istud erit; sicuti Cat. c. LII. n. 29. & passim. Ipsum genus dicendi intensissimam Jugurthae cupiditatem denotat, ut omnimodum neglectum istud Catil. c. XXV. n. 3. *sed ei cariora semper* omnia, quam *decus atque pudicitia fuit*. vide plura Eod. c. XIV. exit.

3. QUINTUM JAM MENSEM. Fabric. 1. & Academ. *jam quintum mensem*; Incert. 2. & Franc. *per mensem*, quomodo turbant infra *cap.*

Romani armis obsessus teneor: neque mihi Micipsae patris beneficia, neque vestra decreta auxiliantur. ferro, an fame acrius urguear, incertus
4 *sum. Plura de Jugurtha scribere, dehortatur fortuna mea: etiam an-*
5 *tea expertus sum, parum fidei miseris esse. Nisi tamen intellego, illum supra,*

cap. LXIII. n. 3. *Sed is natus & omnem pueritiam Arpini altus.* Gruterus expressit *quinctum*, consentientibus Lipsio, Manutio & Sigonio ad Livium, qui ex Lapidibus & Graecis libris in nominibus *Quinctius*, *Quinctilianus* C defendit. In numerali autem pauci eam rationem sequuntur; & cum in Sallustio *arte*, *artissime* dederint pro *arcte*, cet. contra morem communem aliquid audere hic nolui: bene gnarus, olim *perconctari*, *percontari*; *autor*, *auctor*, utroque modo impune esse scripta: etsi Opus Synonymorum, nuper ex MS. Guelferbytano editum, *vers.* 331. cum discrimine suo valde ineptiat.

SOCIUS ET AMICUS POP. R. Uratisl. 2. & Vinar. 2. *ex quo socius*; Guelf. 3. *& socius, &*; sed 10. alterum etiam *&* neglexit. Caesar I. Gall. *cap.* XLIII. *populi R. hanc esse consuetudinem, ut* socios atque amicos *non modo sui nihil deperdere, sed gratia, dignitate, honore auctos velit esse.* de more Reges *amicos* adpellandi vide Jo. Brantium & Chr. Cellar. ad Ei. I. Gall. *c.* III. *obsessus teneor*: ut infra *c.* XXXVIII. n. 9. *clausum tenere.* adde ad *c.* CX. extr.

NEQUE MIHI MICIPSAE PATRIS MEI B. Haec transposita sunt in Struviano; Acad. autem & Franc. omittunt *mihi*, recte id factum esse, demonstrabunt notae ad Cat. *c.* LVIII. n. I. *mei* est quidem in MSS. nostris, praeter unum, omnibus; sed Gruterus jam ejecit, ut ipse etiam feci supra *c.* XIV. n. I. Pap. Statius v. Sil. I. *v.* 158. *Nil famuli coetus, nil ars operosa medentum* Auxiliata *malis*.

FERRO, AN FAME. Acad. *aut fame*. *Ferrum* pro armis oppugnantium. Vegetius utrumque III. *c.* XXVI. *Magna dispositio est, hostem* fame *magis urguere, quam* ferro. item *c.* IX. *nam* fames *intrinsecus pugnat, & vincit saepius, quam* ferrum. Florus II. *c.* VI. n. 6. de Saguntinis: *Interim jam novem mensibus fessi* fame, *machinis*, ferro, *versa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum.*

ACRIUS URGEAR, INCERTUS SUM. *Alicujus* habet Acad. pro *acrius*. Cat. *c.* LX. n. 3. *Veterani* acriter *instare*. Senator. I. & duo Guelferbb. *urguear*, quomodo in Vegetio Stewechius & Scriverius; in Horatio suo semper Cl. Cuninganius; in Virgilio Masvicius. Sic Pandectae Florentinae, Lapides & vetustissimi MSS. libri. vide Cellarii Orthograph. pag. 98. & Cl. Ducker. ad Flor. IV. *c.* X. n. 6. infra *c.* LVI. extr. *postquam majore vi hostes* urguent. Cl. Quadrigarius: *gravi praelio* urserunt. vide Nonium Marc. *cap.* IV. n. 484. de formula ipsa, qua de duobus simul eleganter adfirmant, dixi ad Cat. c. XXV. n. 3. Remens. I. Guelf. 9. & 10. *urgeat*.

4. DEHORTATUR ME FORTUNA MEA. *Me* non habent Eccard. Senat. 2. Guelf. 9. & delent idem Rivius atque Gruterus. Nos talia additamenta spuria jam declaravimus ad Catil. *c.* LVIII. n. 18. & infra *c.* XXXI. n. I. Struv. Guelf. 4. & 9. *mea fortuna*.

ETIAM ANTE EXPERTUS SUM, PARUM. Sic Codd. Gruterus rotundius putat: *etiam antea expertum, parum f. m. e.* in quo eum ratio fefellit. Esset aliquid: *etiam antea expertus, parum fidei miseris esse.* hoc enim pacto solet Crispus. vide infra *cap.* XXXIII. n. 2. Sed adde supra notata ad *c.* V. n. I. *antea* est in MSS. Cur autem *parum fidei miseris* esse soleat, cognoscas ex Boetio I. Prosa IV. ad fin. *Hoc tantum dixerim, ultimam esse adversae fortunae sarcinam, quod dum* miseris *aliquod crimen adfingitur, quae perferunt*, meruisse *creduntur*.

5. NISI TAMEN INTELLEGO. Fabric. I. *Ni tamen*; Uratisl. & Vinar. secundi: *nisi tamen quod intelligo*; ab interprete. ita enim explanandum esse, docuit Donatus ad Terent. Andr. A. IV. Sc. I. & recte; si, ut fere mos est interpretibus, proprietatem non respicere, & *tamen* pro superfluo habere velis. Male autem cum multis aliis Manutius fecit, qui magnum cumulum congessit, quo probaret *Nisi* hoc loco pro *Sed* poni. Dixerat enim, *se plura scribere nolle, quod parum fidei miseris sit*, & addit *nisi* hoc unum, quod Jugurtha amplius quid petat, quam vitam regnumque Adherbalis. Manet itaque *Nisi* particula Exceptiva, sed Adversativa *tamen* est, quae viro docto imposuit, eamque recte omittit Noster infra *cap.* LXVII. extr. ubi vide. Verum quando compositio verborum id exigit, Latini eleganter duas simul particulas ponunt, uti *At enim*, *Sed tamen*, alias. vide ad Cat. *c.* LI. n. 25. ad Cic. II. epist. VII. n. 5. & VI. epist. VI. n. I. & supra *c.* IV. n. 2. Si vero singulares semper notiones vocibus propterea adfingendae sunt, idem illud *Nisi*, pro *Quidquid sit* modo, modo pro *Verum*, mo-

pra, quam ego sum, petere, neque simul amicitiam vestram, & regnum
meum sperare: utrum gravius existumet, nemini occultum est. Nam 6
initio occidit Hiempsalem fratrem meum: dein patrio regno me expulit.
quae sane fuerint nostrae injuriae, nihil ad vos. Verum nunc vestrum 7
regnum armis tenet: me, quem imperatorem Numidis posuistis, clau-
sum

modo pro *Excepto*; & *Nisi tamen* proprie pro *Si non*, *tamen*, positum esse diceres. Noster infra *cap.* c. extr. *quod multi per ambitionem fieri ajebant* —— nisi tamen *resp. pariter ac saevissumo imperio bene atque decore gesta*. & sic Cic. XIII. epist. I. num. 10. *Equidem, si, quid ipse sentiam, quaeris, nec cur ille tantopere contendat, video, nec cur tu repugnes*: nisi tamen *multo minus tibi concedi potest, quam illi, laborare sine caussa*. h. e. *nisi* viderem, *etiamsi non* viderem, *tamen* cet. ut in illo exponas: *nisi* constaret, *etiamsi non* constat, ex vera virtute factum esse, *tamen* cet. Ergo et hoc loco: *Nisi* fides mihi habetur, *Si* mihi *non* creditis; *tamen* intelligo. Ita proprie intelligis has particulas, & senties, quomodo Exceptiva & Adversativa simul poni queant; etiamsi usus non semper proprietati insistat.

ILLUM SUPRA, QUAM EGO SUM, PETEXE. Amplius & majus quid, quam ego sum, hostiliter adgredi, invadere, impetere, vide EXCURSUM III. in Jugurth. n. 2. quid illud sit, proxima declarant: nempe ipse populus R. cujus amicitiam tam parvi ducat.

NEQUE SIMUL AMICITIAM V. Non sperare Jugurtham, se regno meo ita potiturum, ut vos ipsi amici maneatis; sed prae regno meo spernit vestram amicitiam. vide EXCURSUM num. 3.

UTRUM GXAVIUS EXISTIMET. h. e. utrum *non sperare* gravius existumet; utrum amittere, ipsi ingratius, intolerabilius sit, omnes sciunt. nimirum facilius vestram amicitiam, quam meum regnum deseret. vide EXCURSUM num. 4.

6. HIEMPSALEM FXATREM MEUM. Fabric. I. & Franc. *fratrem meum Hiempsalem*. *cap.* XIV. num. I. *Micipsa pater meus*; num. 9. *Micipsa pater*. adde Cat. *cap.* XL. n. 3. Neque vero peccaret grave, qui ejiceret Pronomen Possessivum. Franc. et Incert. 2. *in initio*; quod Wassii caussa adnotavi. nam quid ipse sentiam, exposui ad Cat. *cap.* II. n. I.

PATRIO REGNO ME EXPULIT. Regno, quod a patre accepi. vide Cat. *c.* XIV. n. 2. Male. Incert. 2. *patria me expulit*. Supra *cap.* XIV. n. 23. *pulsus ex* patrio regno.

QUAE SANE FUFRINT NOSTXAE INJUXIAE. Uratisl. I. *fuerat*; Franc. & Guelf. 9. *fuerunt*. male. Permissive, ut ajunt, loquitur. infra *c.* XXXI. n. 8. *Sed* sane fuerit *regni paratio*. *cap.* CX. n. 3. Fuerit *mihi*, *eguisse aliquando amicitiae tuae*. ubi vide. Cat. *c.* LII. n. 12. Sint sane, *quoniam ita se mores habent*, *liberales ex sociorum fortunis*. Guelf. 10. *quae sane* tum *fuerint*. Homo imperitus excipiens *nunc* aliter tolerare nequivit, nisi *tum* antea inculcaret. Sed vide supra *cap.* IV. n. 6.

NIHIL AD VOS. Dictiones hasce tres suspicor manasse a Glossographis, inquit Gruterus. Non suspicor, sed certo scio esse ab Sallustio, qui ostendere debuit, eas solius Adherbalis injurias fuisse, quibus Romani non sint petiti. Alioquin & *ejus injuriae* simul Romanorum esse potuissent: quod curiose, ne intelligeretur, cavere debuit. Eodem plane modo Cicero III. ep. XIII. n. 6. *Sed hoc* nihil ad te; nostrum *est onus*. Ita solent Glossographi, ut est, in Franc. *nihil ad vos pertinent*. Sed idem Cic. II. de Oratore: *Verum hoc, ut dixi*, nihil ad me. *Illud* ad me, *ac multo etiam magis* ad vos, *Cotta noster, & Sulpici*. Sic alibi *Quid ad te?* item Ovidius alique: Quo *mihi fortuna?* Claudian. III. Rapt. *v.* 190. Quo *Cyane*? Celebre proverbium Socratis apud Minuc. Fel. *cap.* XIII. princ. Hieronym. Apolog. adv. Ruf. *cap.* VIII. Lactant. III. *cap.* XX. *quod supra nos, nihil* ad nos; quod Firmianus *nihil ad nos pertinet* integrum dixit. Guelf. II. perperam *ad* omittit.

7. NUNC REGNUM VESTRUM. *Nunc* abest ab Guelf. II. cujus rei caussa modo in medium prolata. Basil. I. Acad. Fabric. 2. Struv. Incerti, Franc. & quatuor Guelferbb. *vestrum regnum*, ut ob significationem augendam emendavi. adi Catil. *cap.* XLVIII. num. I. & supra *cap.* VI. num. 2.

QUEM VOS IMPER. NUMIDIS POSUISTIS. Gu. I. *me, quos imp. N. p.* Sed Acad. recte *τὸ vos* abegit. vide III. Hist. Orat. Macri n. 6. *imperatorem* vocat regem, imperantem: qua propria notione etiam de consulibus dixit Cat. *cap.* VI. extr. adde ibid. *cap.* II. n. 3. ut & Erhardum ceterosque interpretes Petronii Sat. *cap.* CXI. Grutero suspecta vox *imperatorem*, et mallet: *quem*

sum obsidet: legatorum verba quanti feceris, pericula mea declarant. 8. 9 *Quid reliquum, nisi vis vestra, quo moveri possit? Nam ego quidem vellem, & haec, quae scribo, & quae antea in Senatu questus sum, vana forent*

Numidis imposuistis. Verum etiam cum illo verbo Noster Nomen aliud conjungit Cat. *c.* LI. n. 28. & simul *imperii* mentionem facit. adi locum. Franc. *opposuistis*. Sed in dictione *ponere cui imperatorem* adeo nihil supervacuum est, ut ne adstrictius quidem potuisset. Sueton. Ner. *cap.* XXI. *miles tirunculus* positus *ad custodiam aditus*. Cic. pro Flacco *cap.* XIX. *Hermippus* custos *frumento publico* positus. junge Scioppum IV. Verisim. *cap.* II. Apage ergo Uratisl. 2. *Numidarum*: quod omnino damnabis ex *cap.* VII. n. 4.

Clausum obsidet. Sic recte Gruterus, accinentibus MSS. nostris, praeter Fabric. I. qui habet illud novitius edd. adamatum: *clausum tenet atque obsidet*, diligentia librarii ex *cap.* XXXVIII. num. 9. adscitum, cum & proxime supra legatur illud verbum, & num. 3. Fabric. 2. ostendit fontem erroris, habens: *clausum obtinet*. Cum edita incedit Justin. IV. *cap.* IV. num. 5. adde notam ad Cat. *cap.* XV. num. 4.

Quanti fecerit. Uratisl. 2. *quanta*; Eccard. & Franc. *quanti pretii*. quomodo aliis locis erratum.

8. Quid est reliquum. Membranae quaedam: *quid reliquum est*; Remens. I. *quid est aliud, vel reliquum*. Imo *est* transfigendum obelo.

Vis vestra, qua. Sic Gruterus & edd. vett. Sed Fabric. I. Guelf. I. & Uratisl. 2. *quo*. Accedit Senator. I. ubi *a quo* corrupte legitur, sicuti in Senat. 2. & Heinss. *a qua*. *Quo* jam dedit administer Hackianus & Crispinus, idemque Wassius adeo secure negligere non debebat. Verum illud, tam propter *reliquum*; quam quod etiam post Nomina Substantiva alio Genere procedere soleat Oratio. vide infra *cap.* XXXVIII. num. 6. locum *hostibus introeundi dedit, eaque Numidae cuncti irrupere*. Pariter enim ut *ea*, sic & *quo* Naturam Particulae inducere videtur. At bene Cicero III. ep. V. n. 8. *ut dicerem, me libenter ad* eam partem *provinciae primum esse venturum*, quo *te maxime velle arbitrarer*. Idem XIII. epist. LXXV. n. 4. Summa *est*, in quo *mihi gratissimum facere possis, si curaris* cet. Rursus Noster infra *c.* CIII. n. I. *obsessum* turrim regiam, quo *Jugurthae perfugas omnes praesidium imposuerat*. Capitolin. Vero *cap.* XI. *Nota est* fabula, *quam Marci non capit vita* —— quod *nos non in medio relinquimus, sed* totam *purgatam confutatamque reddimus*. adde supra *cap.* XI. num. 8. & EXCURSUM VIII. in Catilinam. Sed haec satis pro Analogia. Hoc loco vox *reliquum*, & ipse usus *τῷ quo* rem conficere possunt.

Quo moveri possit. Senat. 2. *moneri*; fuit & diversum quid in Uratisl. I. Sed nihil moveo. Est loco suo moveri, gradu depelli, cogi ad obediendum, uti Plancus Cic. X. epist. IV. num. 8. *Quare hoc unum tibi persuade, quantum viribus eniti, consilio providere, auctoritate* movere *potuero, hoc omne reip. semper futurum*.

9. Nam ego quidem vellem. Guelf. *nam ego quidem*, ut Cat. *cap.* LI. n. 15. Sed Servius ad I. Aen. *v.* 396. vulgatam amplectitur.

Et haec; quae scribo, & illa, quae antea. *Antea* non legitur in Academ. proquo Eccard. *ante ac*, forte pro *antehac*. Guelf. II. *& reliqua antea quae in Senatu* cet. Otiosum itaque Pronomen *illa*, & praeterea duae voces *quae scribo*: atque locus sic concipiendus erit: *Nam ego quidem vellem, & haec, & quae antea in Senatu questus sum*.

Vellem —— vana forent potius. Eccard. inter lineas adpictum Verbum *forent*, idque sensus haud requirit. Cicero: *Caesarem* honestum *volo*. item *salvos, magnum, claros velle*. Sic & post alia Verba illud, de quo quaeritur, relinquitur intelligendum. vide notas ad Cat. *cap.* XXVII. num. I. XLIV. num. 4. XLVI. num. 2. LI. n. 35. *Vana* opponuntur *veris*. Plautus Mostell. A. IV. Sc. II. *v.* 64. Vera *cunctas*? vana *vellem*.

Quam mis. m. fidem verbis faceret. Verba mea confirmaret, & vera esse demonstraret. Quidam: *fidem vobis faceret*, quod Latinum quidem est, sed nec loco huic aptum, nec membranis melioribus sustentatum. vide omnino Cl. Ducker. ad Florum III. *cap.* XVI. n. 6. Lucret. I. *v.* 401. *Multaque praeterea tibi possum commemorando Argumenta, fidem* dictis *contradere* nostris. qui alteram dictionem non vulgariter illustrat. Sillius XI. *v.* 538. *Datque fidem* verbis *haud parvo insignis acervo*. Justin. I. *c.* VII. n. 17. *Ad postremum ut* adfirmationi suae *fidem faceret, nudam sodali suo Gygi ostendit*. *miseria* fidem facit, ut *liberalitas* solvit, *iniquitas* eripit. vide ad Cat. *cap.* XXXV. n. 3. Remens. 2. *q. miseriae meae f. v. facerent*; Fabric. I. *verbis fidem facerer*, quod non placet.

10. Sed

rent potius, quam miseria mea fidem verbis faceret. Sed quoniam eo natus sum, ut Jugurthae scelerum ostentui essem, non jam mortem neque aerumnas, tantummodo inimici imperium & cruciatus corporis deprecor. Regno Numidiae, quod vestrum est, uti lubet, consulite: me ex manibus impiis eripite, per majestatem imperii, per amicitiae fidem; si ulla apud vos memoria avi mei Masinissae.

CAP.

10. SED QUONIAM EO NATUS SUM. Uratisl. 1. *sim*; at 2. plane omisit. ita Eccard. non habet *eo*. Forte: *sed quoniam natus, ut Jugurthae* cet. non male scribitur.

JUG. SCELERUM OSTENTUI ESSEM. Ut in me Jugurtha ostenderet scelera sua. Somnolenter Guelf. 11. *otium essem*. Tacit. XII. Ann. *cap.* XIII. *auribus decisis vivere jubet* ostentui *clementiae suae, et in nos dehonestamento.*

TANTUMMODO INIMICI IMPERIUM. Struv. *sed tantummodo*. Contra Livius XXV. *cap.* VI. Neque *ignominiae finem, nec virtutis praemium petimus*: modo *experiri animum et virtutem exercere liceat*. Franc. omittit *inimici*; *imperium evadam* legit Guelf. 7.

ET CRUCIATUS CORPORIS DEPRECOR. Acad. *& excruciatus*, per *&*, quod saepissime cum *ex* confunditur, & loco infra *cap.* XXVI. n. 3. abstractus. *corporis* non est in Struv. nec Fabr. 1. aut propter nomen *inimici*, aut quod non aliter scripserit Sallustius. Cat. *cap.* LI. num. 15. *omnes* cruciatus *minores, quam facinora illorum esse*. infra *cap.* LXX. extrem. *proinde reputaret cum animo suo, praemia, an* cruciatum *mallet*. Porro Fabric. 1. Struv. Remens. 1. Vinar. 2. Eccard. Guelf. 1. 2. 11. Uratisl. 2. & 3. *deprecor, ut evadam*; Guelf. 9. *deprecor ut admoveam*; 3. *recuso*; Senat. 2. & Heuss. *recuso, deprecor*. omnia a Glossatoribus. *Deprecor* proprie est *precor*, ut virem, ut absint, ut depellantur: quod docuit Franc. Florid. Sabinus 1. Subces. *c.* X. eleganter jungit utramque notionem Justin. IX. *cap.* IX. *Non* mortem, *sed dilationem mortis* deprecantur.

UTI LUBET. Vinar. 2. & Uratisl. 2. *uti placet*. posterior, cum ejusdem Bibliothecae tertio supra: *Regnum Numidiae*. Guelf. 1. & *regno Num.*

EX MANIBUS IMP. ERIPITE. Sine Praepositione Basil. 1. Senat. 1. Acad. Vinar. 2. Struv. Incert. 2. Uratisl. 3. Guelf. 12. *manibus imp. eripite*. Nos illam tenemus, cum Cat. *c.* XLVIII. n. 1. *veluti* ex *servitute* erepta; et n. 4. *& illi facilius e periculo* eriperentur. ubi in Uratisl. 2. itidem expungitur Praepositio.

PER MAJESTATEM IMPERII. Struvianus addit *oro*; Uratisl. 3. *rogo*. pessime. vide *c.* XIV. extr.

SI ULLA APUD VOS. Basil. 1. *si illa*. *Si* est obtestationis, & adhibetur in re certo praesumenda & justa pariter atque aequa; uti contra *nisi* in re contraria. vide Cat. *cap.* XX. num. 17. & supra *c.* III. extr. Virg. IV. Aen. *v.* 317. Si *bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam Dulce meum*, miserere *domus labentis*. Ovid. II. Pont. eleg. XXI. *O referant grates, quoniam non possumus ipsi, Di tibi: qui referent*, si *pia facta vident*. vide Brockhusium ad Propert. III. eleg. XXIII. *v.* 19.

MEMORIA REMANET AVI M. M. Segniter nimis Verbum *remanet* hic poni videbatur, cum aperte videam, abesse istud ab Struv. & Guelf. 4. & ille quidem pro eo in fine *est* habet; sed utroque abjecto Crispus laetabitur. Mireris *remanet* ferre potuisse Interpretes, cum nec Livius illud elegerit XXVII. *cap.* X. *Quae liberi parentibus deberent, ea illos Romanis debere*, si ulla *pietas, si memoria antiquae patriae* esset. Verum cum Noster *apud vos* scripserit, vides ita sustentari sensum verbi, ut alibi per dandi Casum. vide supra *cap.* VII. n. 4. Similes errores castigavimus Cat. *c.* XL. n. 6. XXIII. n. 2. LI. n. 23. LIII. n. 9. & 11.

C A P. X X V.

XXVII.

1 HIs litteris recitatis, fuere, qui exercitum in Africam mitten-
dum censerent, & quamprimum Adherbali subveniundum:
de Jugurtha interim uti consuleretur, quoniam non paruisset lega-
2 tis. Sed ab isdem regis fautoribus summa ope enisum, ne decre-
3 tum fieret. Ita bonum publicum, ut in plerisque negotiis solet,
4 privata gratia devictum. Legantur tamen in Africam majores
natu,

CAP. XXV. 1. HIS LITTERIS RECITATIS. Uratisl. 2. *His recitatis*, sine nomine *litteris*. Sic *haec* Cat. *cap.* XXXIV. princ.

IN AFRICAM MITTEND. CENSERENT. Fabric. *in Africa mittendum*; Struv. *mittendum*; Vinar. 2. *in Africam majorem censerent mittendum*. Guelf. 11. *censuerunt*. alterum Cat. *cap.* XXII. princ. & passim. Academ. *& quia primum*, pro *quam primum*.

DE JUG. INTERIM UTI CONSULERETUR. Hic ordo est in membranis nostris omnibus. Unus Academicus: *Interim de Jugurtha, uti consuleretur*. Omittunt *uti* Incert. 1. Fabric. 2. Eccard. Uratisl. 3. Guelf. 7. 9. 11. Male, & contra formulam. vide Cat. *cap.* XXX. n. 5. 6. Librariis illis non visa sunt bene cohaerere *mittendum*, *subveniundum*, & *uti consuleretur*, satiusque habuerunt *consuleretur* per se intelligere. At 1. Hist. Or. Lepidi n. 23. *eversum* & *uti extorquerent* copulantur. ibi vide notata. Guelf. 11. *consuletur*; *interim* abest Guelf. 4. & *legatis* Remensi 1.

2. AB IISDEM ILLIS REGIS FAUTORIBUS. *Hisdem* scribunt Basil. 1. Vinar. 2. Fabric. 1. Acad. Struv. at Guelf. 11. Fabric. 2. Franc. Incert. 2. *eisdem*. *illis* omittit Fabric. 2. pro quo *illius regis* Struv. Recte Senat. 1. Eccard. Guelf. 1. 3. 4. & 9. *isdem*; etsi in Eccard. hae voces *ab isdem* locum valde mutent, & positae sint post *enisum*. Recte etiam ex Fabric. 2. *illis* expungi arbitror, cum *fautoribus* regis sit adpositum, quam vocem Remens. 2. & Guelf. 9. corrumpunt in *factoribus*. Academ. omittit *regis*.

SUMMA OPE ENISUM. Uratisl. 1. & 2. Vinar. 2. Guelf. 10. *nisum est*. Guelf. 7. *enixum est*; 11. *enissum*; Franc. *jussum est*. vide ad Cat. *cap.* XXXVIII. n. 2. *enisum* passive usurpat, ut *adeptus*, *interpretatum*, alia. vide Cat. *cap.* VII. n. 3. supra *cap.* XVII. n. 7.

NE TALE DECRETUM FIERET. Uratil. 2. *ne id fieret decretum*; Fabric. 2. *ne decretum fieret*. Recte. *decretum* enim de SCto saepissime dicitur, & sic *SCtum facere* eodem modo. vide Manut. de Senatu R. *cap.* X. & Coelium ad Cic. epist. VIII.

3. ITA BONUM PUBLICUM. De *bono publico* lege Dissertationem Aristotelis III. Polit. *cap.* III. nostra ad Cat. *cap.* XXXVII. n. 7. Ravium ad C. Nepot. Miltiad. *cap.* III. n. 5.

UT IN PLERISQUE NEGOTIIS SOLET. *Solet fieri* Eccard. Struv. Guelf. 7. & 11. Livius XXI. *cap.* IV. *sed*, ut plerumque fit, *major pars meliorem vicit*.

PRIVATA GRATIA DEVICTUM. Priores duas voces non habet Eccard. pro posteriore Fabr. 2. *depravatum*. Sed Dictys 1. *cap.* X. *ita ad postremum* bonum publicum *materna gratia est* devictum. In rem pluribus Herodian. II. *cap.* III. n. 20. at. & IV. *cap.* IV.

4. MAJORES NATU NOBILES. Guelf. 11. *nobiles majores natu*. Eccard. *majores natura*. Sed *nobiles* omittit Guelf. 3. idque delendum esse, jam censuit Gruterus.

AMPLIUS HONORIBUS USI. Struv. *amplis usi honoribus*. Commelinianus non habuit *τὸ usi*, eique adstipulantur uterque Fabricianus. Damnat etiam Perizonius Dissert. de Dicty Cret. §. XXXIX. Noster cum aliquo sensu dixerat Cat. *cap.* XLIX. n. 2. *extrema aetate*, *maxumis honoribus* usus: ubi vide adnotationes. Sed hoc loco, nihil nisi sententiam corrumpit, adeoque ex voluntate virorum peritissimorum, praeeuntibus primariae virtutis codd. delevi. infra *c.* LXIII. extr. *novus nemo tam clarus*, *neque tam* egregiis factis, *quin is indignus illo honore*, *& quasi pollutus haberetur*. 1. Hist. Orat. Lepidi n. 4. *Homines maxumi nominis*, *non minus* optumis *majorum* exemplis *nequeo satis mirari*. & sic Noster saepissime.

IN QUEIS FUIT. *Quis* scripsi ex Fabricianis, Basil. 1. Senat. 1. ceterisque vetustis. *fuit* absurdissimum additamentum scribarum. Livius XXVII. *cap.* XII. *Cecidere in pugna fugaque ad duo millia & septingenti civium*, *sociorumque*: in his *quatuor Romani centuriones*. ibi consulas Gronovium. adde supra *cap.* XXIV. n. 10. & 1. Hist. Or. Lepidi n. 13.

M. SCAU-

natu, nobiles, amplis honoribus: in quis M. Scaurus, de quo ſupra memoravimus, conſularis, & tum Senati princeps. Hi, quod in invidia res erat ſimul, & ab Numidis obſecrati, triduo navim eſcendere: dein brevi Uticam adpulſi litteras ad Jugurtham mittunt, QUAM OCCISSUME AD PROVINCIAM ACCEDAT; SE-

QUE

M. SCAURUS. Vinar. 2. Acad. Incert. 2. Remenſ. 2. *Aemilius Scaurus*. alterum magis placet. de Scauro *c.* XV. num. 4.

IN SENATU PRINCEPS. Sic Baſil. 1. Vinar. 2. Heuſſ. Senat. 2. Academ. Incerti, Struv. Eccard. Guelſ. 10. 11. 12. edd. Gruteriana & ſequaces. At Fabriciani & omnes fere reliqui; *Senatus princeps*, & utrumque rectum eſſe, cenſuit Rivius. Utrumque legimus in Livio & *princeps Senatus*, & *in Senatu princeps* lectus a Cenſoribus, Senatores recitantibus. inſignis eſt locus XXVII. *cap.* XI. quem vide. adde ad Cic. VI. epiſt. VI. num. 7. Guelſ. 9. *in Senatu potens*, ex *cap.* XVI. nu. 2. Lege Manutium de Senatu R. *cap.* II. mallem tamen, ſi ex ſolo arbitrio lis decidenda, *Senati princeps*. ut princeps *ordinis*, *legationis*, *familiae*, *civitatis* cet.

5. QUOD IN INVIDIA RES ERAT. Locum per ſe facilem & perſpicuum miſere torquent libri vett. Baſil. 1. Fabric. 2. Eccard. Guelſ. 9. omittunt *in*, & cauſſam quivis videbit. Uratisl. 2. *quibus res in Numidia erat*; Franc. *quod res in Numidia erat*: nimirum *Numidia* & *invidia* in MSS. paſſim permutantur, Senat. 2. *Hi, quod res gravis Numidis erat*; Heuſſ. *quod res gravis invidia erat*. Male omnes, ſi umquam alibi. *in invidia eſſe* dicitur res, quae eſt cum invidia conjuncta, ea notione, qua ſupra *cap.* XV. extr. *ne polluta licentia* invidiam *accenderet*. Cic. II. ad Attic. epiſt. IX. *non enim poterimus ulla* eſſe in invidia, *ſpoliati opibus & illa Senatoria potentia*. Livius XXXIX. *cap.* XXXVII. In invidia *cum* eſſent *Cenſores*, — *Cn. Baebius trib. pl. diem ad populum utrique dixit*. Sic Celſus II. *c.* 1. *Vere tamen maxime, quaecumque humoris motu novantur*, in metu eſſe *conſuerunt*. h. e. formidoloſa.

SIMUL, ET A NUMIDIS OBSECRATI. Fabric. 2. tantum: *& Numidis obſecrati*. Baſil. 1. aliique: *ſimul & ab Numidis*; Struv. omittit *ſimul*, & Guelſ. 4. *&* ſolum. Scripſit Salluſtius: *ſimul, & Numidis obſecrati*. vide ad *c.* XXI. n. 3. nam *ſimul*, *&* Salluſtius conjungere conſuevit, *cap.* XX. num. 1.

TRIDUO. Praeterlapſo. Gloſſa Fabric. 1. *poſt tres dies*. Sic ſupra *paucis diebus* cet.

NAVIM ASCENDERE. Incerti, Fabric. 2. Eccard. *navem*. Vinar. & Uratisl. ſecundi: *adſcendunt*. Guelſ. 12. *conſcendere*, ut Valla III. Eleg. *c.* LIV. ceteri *aſcendere*. Imo lege *eſcendere*. Corn. Nepos Themiſt. *c.* VIII. n. 6. *Hac re audita*, navim *omnibus ignotus nautis* eſcendit. Sic *eſcendere equum*, *murum*, alia. Noſtro placuit hoc Verbum Cat. *c.* LV. n. 3. & infra ſemel atque iterum.

DEINDE BREVI UTICAM ADPULSI. Fabric. 1. aliique vetuſtiores *dein*. Remenſ. 1. Vinar. 2. Guelſ. 7. Uratisl. 2. *dehinc*; Fabric. 2. *ad Uticam apulſi*. ut Valer. Max. 1. *cap.* VII. *cum* ad *littus navem adpuliſſet*. vide Sanctium IV. Minerv. *c.* IV. ibique Perizonium, qui docent *navem adpellere*, *navibus adpulſi* intelligendum eſſe. *Utica* Africae propriae urbs maritima, caput provinciae, Catonis fato nobilis. de origine ejus Juſtin. XVIII. *c.* IV. ubi vide quae ex Bocharto advocantur, & Cellar. IV. *cap.* IV. pag. 155. 156.

QUAM OCYSSUME AD PROV. ACCEDAT. Struv. & Franc. *ut quam o. a. p. a.* Senat. 1. *cisisſime*. Ceteri recte *ociſſume*, ſimplici i. ſed vulgus *ocyſſime*; quam ſcripturam reprehendit Giſanius. Gloſſae: *ociter*, ταχίως. Deducunt ab *ωκυς*, qui eſt *velox*. Varronem quemdam deceret *ocium*, vel *otium* fontem ſtatuere; & *ociſſime* accederet, qui *relictis rebus omnibus* adproperaret. Verum hoc argutari dicunt noſtra aetate. *Ad* provinciam dicitur pro *In*, ſicuti de quiete dicunt *ad portum*, *ad villam* cet. vide Interpp. Petronii *cap.* LXI.

SE AD EUM AB SEN. M. Senatorii, Fabriciani, Baſil. 1. Vinar. 2. Acad. Struv. Incert. 2. Franc. Eccard. Guelſ. 1. 2. 4. 10. 11. 12. *ſeque ad eum ab S.* & ſic meliores Gruteri. Uratisl. 1. *ſed quia ad eum*; Guelſ. 9. & 12. *Dicunt ſeque ad eum*. Unde *ſeque* revocari debuit, ſed illud *dicunt* eſt mali ingenii. nam cum *litteras mittunt* ſcripſiſſet, talia ſubintelligenda ſunt. ut Catilin. *cap.* XLIV. num. 6. infra *cap.* LXX. num. 4. litteras *ad eum per homines fideles* mittit, *in queis mollitiem ſecordiamque viri accuſare* — Jugurthae *exitium adeſſe*, reliqua. adde *cap.* XVII. num. 3. & *cap.* CIX. num. 3.

6 QUE AD EUM AB SENATU MISSOS. Ille ubi accepit, homi-
nes claros, quorum auctoritatem Romae pollere audiverat, contra
inceptum suum venisse: primo commotus, metu atque lubidine
7 divorsus agitabatur. Timebat iram Senati, (ni paruisset legatis:)
8 porro animus cupidine caecus ad inceptum scelus rapiebat. Vicit
9 tamen in avido ingenio pravum consilium. Igitur, exercitu cir-
cumdato, summa vi Cirtam irrumpere nititur, maxume sperans,
didu-

6. ROMAE POLLERE AUDIVERAT. Gruterus *audierat*: quomodo Struv. & Academ. sed reliqui *audiverat*. *Romae* inter versus legitur in Fabric.1. vide *c.*XVI. num.3. infra *c.*XXX. num.4. Guelf.10. *pollere maxime audiverat*.

DIVORSUS AGITABATUR. Academ. *diversos*; Fabric. 1. Franc. & Guelf. 11. *diversis*, nimirum *metu atque lubidine*, quae sunt *diversa* vitia. vide Cat. *c.* V. num.8. Cave tamen auscultes. *divorsus agitur*, qui in diversas partes, sententias, cupiditates trahitur. Pro interprete erit Apuleius IX. Metam. p. 225. *miro mentis salo & cogitationum dissensione misellus* in diversas sententias *carpebatur*, *ac distrahebatur*. itemque Virgilius IV. Aen. *v.* 285. Expressit Nostrum Dictys I. *cap.* XXI. *Menelaus metu atque haesitatione* diversus agebatur: *terreri quippe primo --- dein ne coeptum omitteret, detrimento militum commoveri*. qui & docere potest, quomodo sit distinguendum. Liv. XXVI. *cap.* V. princ. *Cum in hoc statu ad Capuam res essent*, *Annibalem* diversum *Tarentinae arcis potiundae Capuaeque retinendae* trahebant *curae*. Vicit tamen *respectus Capuae*. Terent. Andr. Act. I. Sc.I. *v.* 25. *tot me impediunt*, *quae meum animum* diverse trahunt. Boetius I. Prosa V. ad fin. *Sed quoniam plurimus tibi adfectuum tumultus incubuit*, diversumque *te dolor*, *ira*, *moeror* distrahunt. adde Cic.V. Tuscul. Qu. §. 60.

7. TIMEBAT IRAM SENATI. Vinar. a. *Timet*. Mox Guelf.10. *si non paruisset legatis*: alii: *nisi*. Franc. *non paruisse legatis*. Mihi omne istud *ni paruisset legatis* ex Glossa derivatum videtur. eo magis, quod totidem verbis legatur n. 1. h. *cap.* Nec opus esse existimavit, ut *iram* caussam adderet *c.* XIII. nu.5.

PORRO. Eleganter haec particula continuat diversa. Justin. II. *cap.* X. *Ex his Artemenes aetatis privilegio regnum sibi vindicabat---Porro Xerxes controversiam non de ordine*, *sed de nascendi felicitate referebat*. Noster Catilin. *cap.* XLVI. num. 2. *laetabatur civitatem periculis ereptam --- porro autem anxius erat*. ibi vide.

CUPIDINE CAECUS. Sic Papin. Statius II. Theb. *v.* 116. *habe Thebas*, caecumque cupidine *regni Ausurumque eadem germanum expelle* cum observatione Barthii. lege & *v.*438. seqq. infra *c.* XXXVII. nu.4.

AD INCEPTUM SCELUS RAPIEBAT. Sic duo Rivii, item Nazar. Commelin. Bongars. quidam ex nostris. Contra Eccard. Guelf. 2. 4. 7. 9. 10. 11. 12. Uratisl. 1. 2. Senat. 2. Heuss. Vinar. 2. Fabriciani, Basil. 1. Acad. Struv. Incerti, Franc. *rapiebatur*. atque ita editam etiam intelligunt interpretes, ut *vertit*, *mutat*, *auxit*: aliaque apud Nostrum. Dictys vero I. *c.* IV. *animus rapiebat Jugurtham* intellexit. is ita habet: *quamquam atrocitas facti ad indignationem ultumque injurias* rapiebat. uti forte *c.* XXI. nu. 4. *tamen obviam ire factionis potentiae* animus subigit; & alibi *animus audet*, *fallit*, *hortatur*, *agit atque habet cuncta*, *ex conscientia spem praebet*. Alter modus, ubi in tali positu animus *patitur*, longe frequentior. ut *c.* XXIX. nu. 1. XXXI. nu.2. &c. Tamen quia addidit *cupidine caecus*, & Crispus, pro more suo, *Jugurtha* & *Jugurtham* in una periodo eleganter intelligi voluit, de quo more vide *c.* XIV. nu.1. Cat. *cap.* LIX. nu.2. & 5. cum Q. Septimio facere, tutissimum erit.

8. VICIT TAMEN. Sic Livius, Noster *c.* XVI. num.1. alibi. Guelf. 12. *tandem*: quae utraque in omnibus MSS. confunduntur. Fabric. 1. sine praepositione *avido ingenio*; Struv. a prima manu: *in avi ingenio*.

9. EXERCITU CIRCUMDATO. Eccard. primitus: *circumdando*; correctum *in exercitu circumdato*. Utrumque latine dicitur *exercitu circumdare moenia*, vide *c.* XXIII. n. 1. & *exercitum circumdare*. Livius XXII. *c.* XLII. Circumdato *ad spectaculum* exercitu.

DIDUCTA MANU HOSTIUM. Basil. 1. *ducta*, qui in similitudine syllabarum saepe ita peccat. Guelf. 4. 7. 10. Vinar. 2. Acad. Heuss. Senat. 2. Struv. Incert. 1. *deducta*. Franc. *devicta*; Incert. 2. *conducta*. falso. *Diducta* est *divisa*, ut habet vetustissima Glossa Fabric. 1. *dispersa* omnes partes moenium, cum passim & omnibus locis esset militibus Jugurthinis resistendum. Justin. XV. *c.* IV. *iterum in duas factiones* didu-

diducta manu hostium, aut vi, aut dolis sese casum victoriae inventurum. Quod ubi secus procedit, neque, quod intenderat, ef- 10
ficere potest, uti prius, quam legatos conveniret, Adherbalis potiretur; ne amplius morando Scaurum, quem plurimum metuebat, incenderet, cum paucis equitibus in provinciam venit. Ac tamen et- 11
si Se-

diducuntur. ubi Gronovius atque Graevius consulendi. Curt. IX. *c.* I. num.20. *Orta seditio in diversa consilia* diduxerat *vulgum*. utitur & Cicero & Propert. I. eleg. XIII. *v.*19. II. eleg. VI. *v.* 3. IV. eleg. I. *v.*149. atque alii plures. adde Drackenborch. ad Silii illa XX. *vers.* 187. *Qui sua nunc trinis* diducunt *agmina castris*. Caesar III. Civ. *cap.* XL. *& reliquis partibus simul ex terra & classe scalis moenia oppidi tentant, ut adversariorum* manus diduceret. de ista hostes facilius vincendi arte bene Zevecotius ad Flor. I. *c.* III. pag. 17.

AUT VI, AUT DOLIS. Senat. 2. *aut violentia.* Supra *per vim.*

CASUM VICTORIAE INVENTURUM. Guelf. I. 2. Senat. I. & Remens. I. *causa victoriae*. ubi supra *cap.* XXIII. extr. Sic vero bene exprimunt, victoriam quae accidit; ut & ipsam *occasionem*, ut infra *c.* LVI. num.4. Livius IV. *c.* XXVII. *nocte adorti castra consulis rem in* casum *ancipitis* eventus *committunt*. Id. XXII. *c.* XXXII. *in* casum *universae* dimicationis, *quam omnibus artibus petebat hostis, non veniebant*. Catullus Carm. XXIII. *v.* II. *nihil timetis*:

Non incendia, non graves ruinas,
Non facta impia, non dolos veneni
Non casus *alios* periculorum.

ita l. c. *casus praeclari facinoris*. ubi alia adjecimus.

10. QUOD UBI SECUS PROCEDIT. *Secus* est *contra, male*; & opponitur *bene*. Livius X. *c.* XIX. *rei* bene, *aut* secus *gestae decus dedecusque*. vide supra ad illa *c.* XX. nu. 5. *quia tentatum antea* secus cesserat.

UTI PRIUS, QUAM LEGATOS CET.) Haec omnia pro Glossa haberet Gruterus: scilicet, quia dixit *quod intenderat, efficere non potest*, cujus haec est interpretatio. Sed eo pacto omnia illa de Glossa erunt, ubi legitur *fit, ut fiat; effecit, ut postponeret; factum est, ut poeniteret; nolui committere; ut desiderares*; & quae sunt alia optimis Scriptoribus & brevitatis laude illustribus usitata. vide Catilin. *cap.* LII. num. 23. Etsi enim *quod intenderat* adjectum est, Crispus tamen talia interpretari solet, quod ex Catilin. *cap.* XXXV. num. 3. & Jug. *cap.* XVI. num. 5. apertum erit. addo unum Caesar. I. *cap.* XIII. *Helvetii repentino ejus adventu commoti, cum id, quod ipsi diebus* XX. *aegerrime* confecerant, ut flumen transirent, *illum uno die* fecisse *intelligerent, legatos ad eum mittunt*. ubi similem Gruteri in Cic. IV. Acad. Qu. *c.* IV. lapsum animadvertit Cl. Davisius, quem vide. nos ad Cic. IV. epist. III. extr. XII. epist. XVIII. num. 3.

ADHERBALIS POTIRETUR. Guelf. I. 4. 7. II. Struv. Academ. a manu secunda, Incert. I. Frane. Uratisl. 2. *Adherbale potiretur*, quorum auctoritas tanta est, ut ne litterulam quidem a recepta lectione detrahere liceret. Guelf. 9. *Adherbalem*, quod & Vossius, & Bongarsius ad Justin. I. *cap.* II. num. 10. adprobant. Qui advertere animum noluerunt, omnia potius, quam istam structuram proprietatis studioso convenire. Servabimus itaque *Adherbalis* cum praestantissimis membranis & Prisciano XVIII. pag. 1193. eoque modo aliquoties alibi Noster. vide Cat. *cap.* XLVII. num. 2. Caelius epist. XIV. nu. 6. *de quo, qui* rerum potiuntur, *sunt consultari*. supra *c.* VIII. num. I. *c.* XIII. n. 5. Ferendus tamen quartus Casus apud Auctor. de B. Africano *c.* LXXXVII. *postquam* castra *non potuerant* potiri. ibi, & ad *c.* XXXVI. vide Davisium.

MORANDO, SCAURUM — INCENDERENT. Imitatur, observante Ruperto, Tacitus II. Hist. *c.* XLVIII. *Iret propere, neu remorando iram victoris* asperarent, *monebat*. de quo Barthius ad Stat. I. Thebaid. *v.* 138. adeundus Struv. *accenderent*. Sed Cic. I. epist. IX. n. 16. *ab eoque in me est* incensus.

CUM PAUCIS EQUITIBUS. Postrema vox deficit Guelf. 7. & tamen incertus sum, huncne, an reliquos probem. Eccard. *in provincia venit*, sed alia manus vulgatam reposuit.

11. AC TAMETSI. In plerisque MSS. vix adsequaris *Ac*, an *At* scripserint. Senat. 2. & Uratisl. 2. *Attamen etsi*. Unde *Ac tamen etsi* levi opera elicias. vide ad Cat. *c.* XXI. n. I.

SENATI VERBIS. Academ. *Senatus graves minae*, sine ullo *verbis*. Supra *c.* XXI. num. 4. *S. P. Q. R.* verbis *nuncient*, ubi dixi.

MINAE GRAVES. Sic Rivius ex suis vetustis. Nostri

ſi Senati verbis minae graves nunciabantur, quod oppugnatione non deſiſteret; multa tamen oratione conſumta, legati fruſtra diſceſſere.

CAP. XXVI.

XXVIII.

1 EA poſtquam Cirthae audita ſunt, Italici, quorum virtute moenia defenſabantur, confiſi, deditione facta, propter magnitudinem populi Romani inviolatos ſeſe fore, Adherbali ſuadent, uti ſeque, & oppidum Jugurthae tradat: tantum ab eo vitam paciſcatur,
2 de ceteris Senatui curae fore. At ille, tametſi omnia potiora fide Jugurthae rebatur; quia penes eoſdem, ſi advorſaretur, cogendi pote-

Noſtri fete omnes, *graves minae*. in Guelf.9. eſt *mi . . .* in 10. *grave minae*. Sic *haud mollia*. Virgil. IX. Aen. v. 804. *Demiſit germanae* haud mollia dicta *ferentem*. Uratisl. 1. Guelf. 10. *nunciebantur*; Fabric. 2. *nunciarentur*, ab ingenio correctoris. alibi *tametſi egerat*, *erat*, *tenet* cum Indicativo.

AB OPPUGNATIONE NON DESISTERET. Unus Rivii & Commelinianus una cum Struviano Praepoſitionem *ab* neglexere: idque ſuavius accidit hoc loco. Sicuti II. Hiſt. *actione deſiſtere*. & Cicero III. Offic. *cap.* III. extr. *itaque cum ſunt docti a peritis*, *facile* deſiſtunt ſententia. ibi vide Fr. Fabritium. Curt. VII. *cap.* I. num. 15. *niſi* deſiſteret incepto, *brevi ſciturum, quis ipſe eſſet*. Caeſar II. Civ. *c.* XIII. num. 1. *milites ex opere deducunt*, oppugnatione *deſiſtunt*.

MULTA T. ORATIONE CONSUMTA. Sic infra *cap.* LXII. ad fin. *multis diebus per dubitationem* conſumtis. ubi vide. Dictys II. *cap.* V. *dein multa invicem* conſumta oratione, *ad poſtremum noſtri acrius incuſare*, cet. *cap.* XXIV. *poſtquam invicem* multa conſumta oratione *certamen eorum ad manus proceſſerat*. in MSS. aliquot eſt: *fruſtra legati diſceſſere*. Uratisl. 1. non habet *fruſtra*, & ſine eo ſenſus conſtare poteſt.

CAP. XXVI. 1. ITALICI. Uratisl. Fabric. Senator. primi, & Guelf. 2. *Itali*. infra *c.* XLVII. nu. 1. Italici *generis multi mortales*. Hos Italicos vocat *togatos* ſupra *c.* XXI. nu. 2. infra nu. 3. *negotiatores*.

DEFENSABANTUR. Eccard. Remenſ. 1. Franc. Guelf. 7. & 11. *defendebantur*. infra *cap.* LX. n. 3. *Sed illi, qui moenia* defenſabant. *c.* XCVII. n. 5. *alios ab hoſtibus* defenſabant. Plaut. Bacch. A. III. Sc. III. *verſ.* 39. *Noſter eſto, dum te poteris* defenſare *injuria*. Ea, *deditione facta*, haud injuria ab ſciolis profecta eſſe dixit Gruterus.

PROPTER MAGNITUDINEM P. R. Senat. 2. Gu. 10. & Heuſſ. *propter multitudinem p. R.* ita ſaepe nomen populi R. adjumento fuit. adde Caeſar. 1. Gall. *cap.* XXXI.

UTI SEQUE ET OPPIDUM. Remenſ. 1. & Gu. 7. *ſeſeque & oppidum*. Franc. & Guelf. 11. *ſe & oppidum*. 10. *ſeque oppidumque*. Acad. & Incert. 2. *ſeſe & oppidum*. Edita bene, pro *& ſe, & oppidum*. vide ſupra *c.* VI. n. 3. *opportunitas ſuaeque*, & *liberorum aetatis*.

JUGURTHAE TRADAT. Fabric. 1. *traderet*, quod ex tali Codice non diſpliceret, etſi impingat in hodiernam latinitatem. Actum de eo ad Cat. *c.* XLIV. nu. 3.

VITAM PACISCATUR. Pacto ſibi ſervare. Noſtrates *ausdingen*. Curt. VII. *cap.* XI. nu. 27. *qui petram tradant, &, ut incolumibus abire liceat*, paciſcantur. Juſtin. VIII. *cap.* V. *Victi igitur neceſſitate*, pacta ſalute, *ſe dediderunt*. Guelf. 10. *tantummodo*.

DE CETERIS SENATUI CURAE FORE. Fabric. 1. *curae eſſe*, cum Gloſſa *putet*, Eccard. *foret*. Uratisl. 1. *de cetere*, a manu ſecunda.

2. POTIORA FIDE JUG. REBATUR. Eccard. *fidei*; Guelf. 12. *quam fides*. Franc. *arbitrabatur*; Guelf. 2. *reatur*. Dictys V. *c.* XVI. *quippe quibus magis libido deſideriumque in femina*, *quam ſumma militiae*, potiora *forent*. Compone Cat. *c.* XXV. num. 3.

TAMEN, QUIA. Fabric. 2. omittit illud *tamen*, & plane perſuadet, ita ſcripſiſſe Salluſtium. vide modo Cat. *c.* XVIII. num. 8. Sic infra *c.* XXXV. n. 9. quamquam *in priore actione quinquaginta vades dederat*; regno *magis*, *quam* vadi-

poteſtas erat, ita, uti cenſuerant Italici, deditionem facit. Jugur- 3
tha in primis Adherbalem excruciatum necat: dein omnis puberes
Numidas & negotiatores promiſcue, uti quisque armatis obvius,
interfecit.

CAP.

vadibus conſulens, clam in Numidiam Bomilcarem dimittit. ibi plura. Academ. *quod*.

SI ADVORSARETUR. Sic Fabric. I. & alius unus apud Rivium ejuſdem tituli. vide ad Cat. *c.* III. n. 3. Senat. 2. *adverſarentur*; Fabric. 2. *averſaretur*.

UTI CENSUERANT ITALICI. MSS. quidam *ut*, ut ſolent illud fere pro *uti* exhibere; & contra hoc pro illo. Guelſ. 9. *conſuerant*. Parum hoc prae iſto ſtupore, quod omnes omnino Codd. noſtri certe, habeant vocem *Italici*, quam & putidam eſſe, & Gloſſatorum, qui ex num. I. hujus *cap.* repetierunt, quovis pignore contenderem.

DEDITIONEM FACIT. Sic Gruterus. Sic & MSS. Franc. Uratisl. I. Senat. I. Vinar. 2. Baſil. I. Incerti, Fabric. I. a prima manu, Academ. Remenſes, Eccard. Guelſ. 3. 9. 10. 11. ceteri *fecit*. Illud praefero, & habes in ſimili nexu idem tempus infra *c.* XXXIII. n. I. *c.* XXXV. n. 9. alibi ſaepiſſime.

3. JUGURTHA IN PRIMIS. Academ. *Jugurtha Adherbalem inprimis*; Baſil. I. cum aliis duobus: *Igitur Jugurtha*, quod mire placuit Rivio. Nullam tamen vim, neque gratiam video, qua ſeſe commendet. Et ſi rebus dicta aequavit Salluſtius, in avido Jugurthae ingenio, qui ſimul ac Adherbal deditionem fecit, eo modo graſſatus eſt, quem hic deſcribit, non potuit eam Particulam exprimere. Non expreſſit *cap.* XII. n. 5. 6. *Hiempſal reperitur --- Numidae caput ejus, uti juſſi, ad Jugurtham referunt*. neque infra *c.* XXXVIII. n. 6. 7. neque Cat. *c.* LX. n. 6. Suſpicor autem, ſimilitudinem vocabuli *Jugurtha* multum adjuviſſe, ut τὸ *Igitur* in quibusdam Codd. legeretur.

EXCRUCIATUM NECAT. Sic Cat. *cap.* XV. n. 4. *conſcientia mentem* excitam *vaſtabat*. Caeſar VII. Gall. *cap.* XXXVIII. *ipſos crudeliter* excruciatos interficit. Cic. I. in Verr. *cap.* XVII. *fumo* excruciatum *ſemivivum reliquit*. pro Lege Man. *cap.* V. *Legatum populi R. conſularem vinculis ac verberibus atque omni ſupplicio* excruciatum necavit. Livius XXIX. *cap.* XVIII. *tribunos militum in vincula conjectos, dein' verberatos, ſervilibuſque omnibus ſuppliciis* cruciatos *trucidando* occidit. Curt. IX. *cap.* VII. n. 8. *Boxum protinus placuit interfici: Biconem etiam* percruciatum necari. Lactant. I. *cap.* IV. *Itaque ii, quorum peccata & arguebantur, & prohibebantur*, excruciatos *eos acerbiſſime* necaverat. adde Juſtin. XII. *cap.* V. n. II. Dictys V. *cap.* XII. *Ibi Menelaus Deiphobum, exſectis primo auribus brachiisque ablatis, deinde naribus, ad poſtremum truncatum omni ex parte foedatumque ſummo* cruciatu necat.

DEINDE OMNES PUBERES. Multi Codd. *dein*: tamen Baſil. Senat. Fabric. primi *deinde*, ut Gruterus.

UTI QUISQUE ARMATUS OBVIUS FUERAT. Sic Eccard. Franc. Acad. Struv. Guelſ. 4. 7. 9. 10. 11. cum Grutero. Sed falſo. non enim intra *armatos* tantum ſterit ira victoris; & jam dixerat *omnes puberes Numidas* & negotiatores promiſcue interfectos eſſe. Atqui non omnes Numidae neque omnes negotiatores *armati* fuerunt. Niſi ad negotiatores tantum eam reſtrictionem referre velis: quod tamen poſitus verborum & mores victoris non patiuntur. Reſtitui igitur, quod eſt in MSS. melioribus & edd. aliquot, *armatis*. h. e. quicumque in manus venerant, qui fuga ſaluti ſuae conſulere non potuerant, interfecti ſunt. Remenſ. I. *obviam*; Fabric. I. *fuit*. Verbum illud eſt interficiendum. vide ad Cat. *c.* IV. n. 2.

INTERFECIT. Baſil. I. Franc. Academ. Senat. I. Uratisl. I. *interficit*: quia *necat* praecedit. Livius IV. *c.* VII. *magiſtratum* ineunt *A. Sempronius --- quorum in magiſtratu concordia domi, pacem etiam foris* praebuit. Noſter Cat. *c.* LVII. n. 3. *caſtra propere* movet, *ac ſub ipſis radicibus montium* conſedit. adde Eod. *c.* LIX. n. 3. Plura alibi. *Interfecit* autem Jugurtha per milites, & laudat eo nomine locum Cl. Daviſius ad Caeſar. VII. Gall. *c.* XIII. princ. Sic Caeſar I. Gall. *c.* XII. *Eos impeditos & inopinantes adgreſſus, magnam partem eorum* concidit. Sic alii paſſim. vide ad Cat. *c.* LV. n. 5.

C A P. XXVII.

xxix

1 Quod postquam Romae cognitum, & res in Senatu agitari coepta, idem illi ministri regis interpellando ac saepe gratia, in-
2 terdum jurgiis trahendo tempus, atrocitatem facti leniebbnt. Ac ni C. Memmius, tribunus plebis designatus, vir acer & infestus potentiae nobilitatis, populum Romanum edocuisset, ID AGI, UTI PER PAUCOS FACTIOSOS JUGURTHAE SCELUS CONDONARETUR, profecto omnis invidia protalandis consultationi-

CAP. XXVII. 1. Agitari coepta. Sic vetustissimi nostri. At Uratisl. 1. 2. Senat. 2. Heuss. Acad. Struv. Incerti, Rem. 2. Franc. Eccard. Guelf. 3. 4. 7. 9. 10. 11. 12. *coepit*. alterum non displicuit optimo cuique. Cic. III. de Oratore: *Post adhiberi* coepta est *ad ornatum etiam & dignitatem*. Livius I. c. LVII. *ubi id parum processit, obsidione munitionibusque* coepti *premi hostes*.

Idem illi ministri regis. Omnis manus *idem*, pro *iidem*. Fabricianus 1. *illi idem ministri regis*, ut forte hoc *illi* aliunde accesserit, ut c. XXV. n. 2. etsi haec alibi non male conjungantur. vide supra ad c. XIV. n. 21. Si *ministri regis* sine ullo Pronomine scripsisset, nihil desiderares. ii sunt, qui Jugurthae favebant, ejusque commodis inserviebant. Tacit. V. Ann. c. XI. *ut segnem Regulum ad opprimendos Sejani ministros oblique perstrinxerat*. adde infra c. XXIX. n. 2.

Interpellando. Guelf. 11. *interpretando*. *interpellare* est eorum, qui mediam actionem interrumpunt, auctore Asconio. Cicero I. ad Att. epist. XVI. *Sed haec tota res* interpellata *bello restiterat*. adde VI. Fam. epist. XIX. num. 8.

Trahendo tempus. Prolatando & differendo tempus decreti. supra c. XXIII. n. 2. *trahere bellum*. ita fere Florus IV. c. II. n. 13. *Decem annos* traxit *ista dominatio*, pro duravit, tenuit. infra c. XXXVI. n. 2. *At contra Jugurtha* trahere *omnia, & alias, deinde alias morae caussas facere*. Tacit. II. Hist. c. LXXXV. *per varias moras susceptum ad Vespasianum* iter trahens. is etiam pro consumere & transigere dixit III. Ann. c. XXXVII. diem *editionibus*, noctem *conviviis* traheret.

Leniebant. Eccard. Guelf. 3. & 10. Struv. *lenibant*. ut supra c. XXII. n. 1. *audibatur*. vide ad Cat. c. LXI. n. 8. Uratisl. 2. *atrocitatem sic leniebant*.

2. Tribunus pl. designatus. *Consul* addit Franc. quia hoc frequenter obvium. Tribuni plebis *designabantur* olim comitiis centuriatis, sed postea tributis, & quidem ante consules, ante quos etiam magistratum inibant. lege P. Manutium in Cic. I. ad Brutum ep. I. p. 16. ed. Wechel. A. 1580.

Infestus potentiae nobilitatis. Guelf. 9. *potentis nobilitatis*. 11. & Eccard. expungunt illud *potentiae*. Ergo *infestus nobilitati* scripsit, ut Cat. c. XVII. n. 7. *Cn. Pompejus* invisus *ipsi*. c. XIX. n. 1. *quod eum infestum inimicum* Cn. Pompejo *cognoverat*. Sed infra c. XXX. n. 3. de eodem Memmio: *cujus de libertate ingenii & odio* potentiae nobilitatis *supra diximus*. & quo loco huc tractum esse potest, vide ad Cat. c. XXXIX. extr. Guelf. 10. *populo R. edocuisset*. Incert. 1. *populum edocuisset*.

Id agi, uti — condonaretur. Ita C. Nepos Themistocle c. V. *certiorem eum fecit*, id agi, ut *pons — dissolveretur*. Livius XXXVI. c. XI. extr. *cum juventutem nactus*, id agebat, ut *pro obsidibus futuri venirent in potestatem regis*. Cic. III. epist. VII. num. 18. *Tu autem* si id agis, ut *minus mea caussa, dum absim, debere videaris*. Consule scripta ad Cat. *cap.* LII. n. 10. & 23.

Per paucos factiosos — condonaretur. Uratisl. 1. *condendaretur*; Franc. *condemnaretur*. nihil moror. Sed cum *per* non legatur in Guelf. 10. vide, an legendum: *uti paucis factiosis Jugurthae scelus condonaretur*. Cicero pro Coelio c. XXXII. *ne patiamini M. Coelium libidini muliebri* condonatum. ubi vide N. Abramium. Idem XIII. epist. LXXIII. n. 3. *peto, ut ejus filios* mihi *potissimum* condones. Justin. XXXII. c. II. *Senatus verecundia ejus motus, caussam* illi donavit. Ovid. II. Pont. epist. VII. v. 51. Culpa *gravis* precibus donatur *saepe suorum*. adde nostra ad Cic. V. ep. IV. n. 5. hoc esset, propter paucos factiosos, quorum interest,

tionibus dilapsa erat. tanta vis gratiae; atque pecuniae regis.
Sed ubi Senatus delicti conscientia populum timet; lege Sempro- 3
nia provinciae futuris Consulibus, Numidia atque Italia decretae:
Consules declarantur P. Scipio Nasica, L. Bestia Calpurnius; 4
Cal-

est, & in eorum gratiam condonaretur. Remens. 1. *flagitiosos* Guelferb. 2. *factiosos viros*, sed secunda vox inter versus perscripta est.

PROLATANDIS CONSULTATIONIBUS. Per id, quod prolatabantur consultationes, pro eo quod esset *prolatando consultationes*. Livius XXXIV. *c.* XXXI. *Quod ad multitudinem* servis liberandis *auctam & egentibus divisum agrum attinet*. ut recte Gronovius, quem vide. tale occurrit in nota ad *c.* VII. n. 4. & ad *c.* XXII. n. 5. Male ergo Guelf. 11. *in probandis consultationibus*, & Vinar. 2. *ex prolatandis consult.* male etiam Incert. 2. *protelandis*, quod sine certa caussa placuerat Manutio. diximus ad Catilin. *cap.* XLIII. num. 3.

DILAPSA FORET. Guelf. 1. & Senat. 2. *dilapsa erat*. optime, si quid video. Florus IV. *c.* II. n. 19. *Et* peractum erat *bellum sine sanguine, si Pompejum opprimere Brundusii* potuisset. cum observatis Freinshemio, & Cl. Duckero. Livius XXV. *c.* XXXI. extr. *Quod ni tam in tempore* subvenisset, *victoribus victisque pariter perniciosa fames* instabat. adde III. Histor. Orat. Macri n. 1. ubi similem constructionem edd. corruperunt. Sed hic nondum opera nostra defuncti sumus. Excipit mox: *tanta vis gratiae atque pecuniae regis* ERAT. at eum Guelferb. 1. exhibeat: *pecuniae erat regis*; 2. *regis incesseras*; in tribus aliis autem id verbum post *gratiae* ponatur: vides, non sine auctoritate vett. libb. illud deleri. Sic solet Crispus. vide supra *c.* III. n. 3. *c.* XXIV. n. 10. & infra ad *c.* CXIV. extr.

3. DELICTI CONSCIENTIA. Ex conscientia: quia noverat, sese deliquisse. Sic infra *c.* XLII. n. 1. *nobilitas noxia, atque eo perculsa*. Praepositionem addit Cat. *c.* XXXV. n. 2. ex *nulla conscientia de culpa*. sed alibi omittit, ut Cat. *cap.* XXIII. n. 3. *quia* inopia *minus largiri poterat*. ubi vide. adde VI. Hist. Orat. Cottae n. 6. Uratisl. 3. *delicti conscius*; sicuti infra *c.* XL. num. 2. Sed hic nihil mutandum. Senat. 2. *populum necat, timet*.

LEGE SEMPRONIA. Fabric. 1. *Sympronia*; 2. *Simpronia*. corrupte. Nec multo melius Glossae Academ. *Haec lex praecepit, si bellum immineret, ut publice illuc designati consules deligantur*. Struviani: *Sempronius fuit quidam, qui talem instituit legem, ut quolibet anno duo consules eligerentur, quorum unus custodiret Italiam, alter iter ad gentes devincendas rebelles*. Hodie satis constat, latam esse eam legem a C. Sempronio Graccho, ut quotannis ante comitia consularia designandis consulibus provinciae decernerentur duae, ex omni numero selectae, quae propterea *Consulares* dictae. Relinquebatur autem Consulum arbitrio, ut eas provincias compararent inter se, aut sorte dividerent, postquam senatus exercitum, aliaque utilia illis decrevisset. vide omnino Hottomannum, Manutium, Fr. Fabritium Argum. Orat. Cic. de provinciis Consularibus: ibique N. Abramium, Manut. de Leg. *c.* X. notas ad Cic. I. epist. VII. n. 26. infra *c.* XXXV. num. 3. *c.* XLIII. n. 1.

PROVINCIAE FUTURIS COSS. NUMIDIA &c. Guelf. 10. *futuris coss. Numidia atque Italia provinciae decretae*: cui non placuit discerpi adpositionem: *provinciae Numidia atque Italia*. Similiter tamen Livius XXXV. *c.* XL. Triumviri *deduxerunt eos* Q. Naevius, M. Minucius, M. Furius Crassipes. Cicero XIII. epist. LXV. n. 5. *tuque ipse & ex* ejus *observantia*, gratissimi hominis; *& ex* sociorum *gratia*, hominum amplissimorum, *maximum fructum capies*. Noster Cat. *c.* XXIX. n. 3. *ea* potestas *per Senatum* — maxima *permittitur*. adde Eod. *c.* XXXVIII. n. 1. *c.* LII. n. 26. Jug. *c.* XXV. n. 10. infra *c.* XXXI. n. 1. Multa *me dehortantur a vobis, Quirites, ni studium reip. omnia superet*; opes factionis, &c. Academ. *duae provinciae*. Fabric. 2. *decretae Numidia atque Italia*; Franc. *futtis consulibus*, litterarum compendio frustratus. Plerique *decretae sunt*. Habentur tamen tres, quatuor in Nostris, qui Rivio editaeque faveant.

4. P. SCIPIO NASICA. P. filio, P. nepote, qui, teste Cicerone, in hoc magistratu mortuus, in aedilitate autem repulsam passus est. vide Sigonium ad Fastos Coss. A. U. C. DCXLII. pag. 224. Pighium Annal. Tom. III. pag. 117.

L. BESTIA CALPURNIUS. Senat. 1. *L. Calpurnius Bestia*, ut cognomen tertio loco poneretur. Aliud vero docuimus exemplis ad princ. Catil. *C. Crispus Sallustius*, & nomina cognominibus postponi dudum observavit Lil. Gyraldus Dialog. IV. Sigonius II. Emendat. *c.* XVIII. & LIII. Manut. ad Cicer. II. Fam. Epist. VIII. Reinesius

5 Calpurnio Numidia, Scipioni Italia obvenit. deinde exercitus, qui in Africam portaretur, ſcribitur: ſtipendium, alia, quae bello uſui forent, decernuntur.

CAP. XXVIII.

XXX

1 AT Jugurtha, contra ſpem nuncio accepto, quippe cui, Romae omnia venum ire, in animo haeſerat; filium, & cum eo duo fami-

ad Inſcript. XIII. Claſſ. X. p. 605. Gronovius ad Senec. Suaſor. VII. Factum hoc inprimis eſſe, quando Praenomen non exprimeretur, obſervant Spanhem. de V. & P. Numiſm. Diſſert. VI. pag. 503. & Perizon. Animadv. Hiſt. *c.* III. pag. 133. contra quam obſervationem hoc etiam exemplo utitur Cl. Ducker. ad Flor. II. *c.* II. n. II. quem vide. adde Cat. *c.* XLVII. n. 4. Male ergo Urſinus contra tot Codd. ſcribere jubet *L. Calpurnius Beſtia*. Eccard. Guelſ. 11. & Incert. 2. *Calphurnius*; Guelſ. 3. *Capurnius*; 9. 10. 12. Struv. Incert. 1. Franc. Uratisl. 3. *Calſurnius*. Editam firmant lapides Capitolini, & vetuſtiſſimi libri. Sculptores atque librarii in litteris *F* & *P* non ſatis cauti fuerunt; unde apud Gruterum pag. 812. n. 4. habes AFRONIA, pro *Apronia* &c.

CALPURNIO NUMIDIA. Vinar. 2. iterum *Calpurnius*; Acad. & Struv. *Sed Calpurnio*.

ITALIA OBVENIT. Struv. *obvenerat*; Guelſ. 11. *venit*; 3. & Remenſ. 1. *evenit*; Eccard. *convenit*. *evenerat* in re ſimili occurrit infra *cap.* XLIII. n. 1. ubi illud confirmo, & de ſorte dici oſtendo. non minus quod hic in melioribus legitur. Livius XXV. *c.* XIII. *Qui cum inter ſe comparaſſent, ut alter in Campaniam exercitum duceret; Fulvius, cui ea* provincia obvenerat, *profectus nocte Beneventum, moenia eſt ingreſſus*. Tacit. III. Ann. *c.* XXXIII. n. 1. *ne quem magiſtratum, cui* provincia obveniſſet, *uxor comitaretur*.

5. DEINDE EXERCITUS -- SCRIBITUR. *Deinde* hic MSS. omnes. Eccard. & Guelſ. 2. a manu ſecunda: *deſcribitur*. vide Catil. *c.* XXXII. num. 1.

ALIAQUE, QUAE BELLO USUI FORENT. Commelinianus: *alia quaeque bello uſui forent*: & ſic Eccardianus a prima manu. Guelſ. 7. *aliaque omnia, quae b.* 10. *aliaque bello quae uſui f.* Baſil. 1. & Guelſ. 9. *atque alia, quae b.* Incert. 2. *& alia, quae*. Sed Struv. tantum *alia, quae bello*, antequam, addito altero *que*, corrumperentur. Fecit aliquid concurſus τῶν *que* & *quae*, ut locus varie legatur; quem tamen haud inſolitum eſſe, probavi ad Catil. *c.* III. num. 5. Sed Salluſtius ſcripſit, ut erat in Struviano, *alia, quae* ſine copula, quam pluribus locis, fide vett. librorum, expunximus. vide ad Cat. *c.* XV. n. 1. Gruterus, amputatis ceteris, mallet: *aliaque bello uſui decernuntur*. ſed iſtud pro more ſuo. vide Cat. *c.* XXV. n. 2. *cap.* LI. num. 12.

CAP. XXVIII. 1. CONTRA SPEM NUNCIO. Struv. *contra ſpem ſuam. Contra ſpem* pro Adjectivo ponitur: ut Cat. *c.* XXVI. n. 1. *Antonio ex voluntate*; ſupra *c.* XIV. n. 2. *abſtirpe ſocius*. adde Cat. *c.* VII. n. 4. & III. Hiſt. Epiſt. Pompeii n. 9. Recte ergo Terentius Phorm. A. II. Sc. 1. *v.* 9. *quia* praeter ſpem *atque* incredibile *hoc mihi obtigit*. Plautus Moſtell. Act. 1. Sc. III. *v.* 40. Inſperata *accidunt magis ſaepe, quam quae ſperes*.

ROMAE OMNIA VENIRE. Sic Gruterus ex ſelectioribus, ut ait, MSS. Palatinis, quod in noſtris protritae auctoritatis legitur. Meliores & plures Baſil. 1. Fabric. 1. a prima manu, Senat. 1. Vinar. 2. Uratisl. 1. 3. Eccard. Academ. Struv. Incerti, Remenſ. 1. Franc. Guelſ. 4. 9. 10. *venum ire*, quod revocavi, cum etiam in edd. vetuſtis atque mediis legeretur. Id ab aliis etiam librariis lectum eſſe, oſtendunt corruptelae. Uratisl. 2. *venumdatum iri*; Guelſ. 12. *venundari*; Senat. 2. Heuſſ. Fabric. 1. a manu ſecunda, Guelſ. 3. & 7. *venalia*: ita nempe interpretari voluerunt *venum ire*; cum *venire* illa etiam notione eis haud fuerit ignotum. neque notionem, ut alibi factum, multum curaſſent, ſiquidem ipſum verbum eſt ſatis frequentatum. *venum ire* itaque, ut *venum dare*: ſicut *peſſum dare*, *peſſum ire* &c. Sic Livius ac Gellius ſemel atque iterum, ut hic VII. *c.* IV. princ. *Pileatos ſervos* venum *ſolitos* ire. Plaut. Mercat. Act. II. Sc. III. *v.* 19. *illam abſtrahat, trans mare hinc* venum aſportet. alibi: *venum ducere*. Guelſ. 11. pro his: *omnia venum ire in animo haeſerat*, vacuum exhibet ſpatium.

familiaris ad Senatum legatos mittit: hisque, ut illis, quos, Hiempsale interfecto, miserat, praecepit, *omnis mortalis pecunia adgrediantur*. Qui postquam Romam adventabant; Senatus a Bestia con- 2
sultus: PLACERETNE LEGATOS JUGURTHAE RECIPI MOENIBUS. iique decrevere: *nisi regnum, ipsumque deditum venissent, uti*

. IN ANIMO HAESERAT. Uratisl. 2. *animo adhaeserat*; Basil. 1. *in animo inhaeserat*, non male. Nota sunt *in animum inducere*, *in urbem inire*, vide Cat. *c.* LIV. n. 4. item *c.* XV. extr. *prorsus* in *facie vultuque vecordia* inerat. ubi vide. nisi magis placet Guelf. 3. *haeserat*, sine illis *in animo*. Sic Plin. x. epist. XXXI. *Sed & illud* haereat nobis, *quam paucissimos milites a signis avocandos esse*. & Epist. XCVI. *Quam parce haec beneficia tribuam, utique, mi Secunde carissime*, haeret tibi. Sed cum alibi res animi vocabulo illo soleat exprimere, expungere non audeo. vide supra *c.* XI. n. 7. infra *cap.* LXXXIV. n. 4. Curt. VI. *c.* II. n. 8. *Adhuc* in animo *regis tenues reliquiae pristini moris* haerebant. Cic. 1. Acad. Qu. *c.* 1. *haeres in memoria*. Quinctilianus, Tacitus, alii sine Praepositione, *haerere animo*.

FILIUM, ET CUM EO DUOS FAMILIARES. Fabric. 2. *filium & duos familiares secum*. Catil. *c.* XXVIII. n. 1. C. *Cornelius &* cum eo *L. Varguntejus constituere*. Guelf. 9. & 10. *duo*. recte. Sic supra *c.* XXI. n. 4. *qui* ambo *reges adeant*, pro *ambos*. Saepissime autem *duo*, pro *duos* Livio restituit Gronovius. infra verbum *mittit* habet Eccard. in spatio interlineari recenter adpictum.

. IISQUE, UTI ILLIS. Posterius Pronomen, si per Codd. liceret, eleganter subaudires. in Eccard. corrupte *illos* fuit. Pro *iisque* membranae habent *hisque*, praeter Basil. 1. ubi *isque* legitur. Dedi hoc libris, & oppositioni, quae est in *his*, *illis*, ut *hisque* revocarem.

PRAECIPIT. Haec est scriptura editionum. Sed Eccard. Guelf. 1. 4. 9. 10. 11. 12. Vinar. 2. Acad. Fabriciani, Senat. 2. Heuss. Uratisl. 2. 3. Incert. 2. Franc. *praecepit*, quod & propter superius *mittit*, & proximum *adgrediantur* temere repudiarunt. Similiter peccarunt Catil. *c.* XLI. n. 5. *Cicero legatis* praecepit, *studium conjurationis vehementer* simulent. Confirmat lectionem, & opinionem de ortu erroris Guelferb. 9. Academ. & Struv. in quibus est *adgrederentur*.

OMNIS MORTALES PECUNIA ADGRED. Senat. 1. Fabric. 2. Vinar. 2. Acad. Guelf. 4. 11. *ut omnes mortales*; Fabric. 1. & Guelf. 2. *omnes ut mortales*. quam tamen particulam post Verba praecipiendi, rogandi, obtestandi, alia, plerumque Noster omittit. vide Catil. *c.* XXXII. n. 2. &c. *adgredi pecunia*, uti Cicero de eloquentia Orat. ad Brut. p. 201. *Vestibula nimirum honesta, aditusque ad caussam faciet illustres, cumque animos prima* adgressione *occupaverit, infirmabit excludetque contraria*. adde supra *c.* XVI. n. 4.

2. ROMAM ADVENTABANT. Guel. 2. *adveniebant*. Fabricianus uterque, *Romae adventabant*. Sic supra *c.* XXI. n. 3. *quos* Romae *missos audiverat*. ubi vide.

PLACERETNE. De hac Formula consulendi vide notam ad Cat. *c.* L. n. 3. *consultus*, sine Verbo *est*, scripsi ex tribus membranis.

RECIPI MOENIBUS. Uratisl. 1. *in moenibus*, quomodo correctum etiam in Eccardiano, qui antea habebat: *accepisses moenibus*. Caesar VII. Gall. *c.* XX. extr. *quem turpiter se ex fuga recipientem, ne qua civitas suis* finibus recipiat, *a me provisum est*. *cap.* LXVI. extr. *ne* tecto recipiatur, *ne ad liberos, ne ad parentes, ne ad uxorem aditum habeat*. Erat autem extra urbem *Villa publica*, qua recipiebantur legati urbem intrare vetiti. Livius XXXIX. de Legatis Carthaginiensium: *Quibus vetitis urbem ingredi, hospitium in villa publica, Senatus ad aedem Bellonae datus est*. Hic paullo aliter factum.

IIQUE DECREVERE. Plures *hique*; Basil. 1. Struv. Incert. 2. *hiique*; Franc. *ii*, sine copula, & Guelf. 2. *hi*. Pronomine carere poterat, & jungi: *Senatus consultus decrevere*. Noster eo modo passim utitur. Cat. *c.* XVI. n. 1. 2. *Juventutem* — ex illis *testes signatoresque falsos commodare*. adde Eod. *c.* XIX. n. 2. *c.* XXII. n. 3. *c.* XXIII. n. 6. *c.* XLIII. n. 1. *c.* XLVIII. n. 1. ita & Caesar 1. Gall. *c.* XV. equitatum *omnem praemittit*, qui videant, *quas in partes hostis iter faciat*: vide etiam, quae adnotamus infra *cap.* LVIII. n. 2. *magna* pars vulnerati aut *occisi*. Sic Livius XXX. *c.* XVII. *&* quidquid aliud *fecerit*, quod *cordi foret Masinissae*, ea *patres comprobare atque laudare*. Plura passim Gronovius, Davisius ad Caesar. II. Civ. *c.* VI. ad Cic. 1. de Nat. Deor. *c.* XXXVIII. Burmannus ad Vellej. Pat. II. *c.* CXIV. Duckerus ad Flor. 1. *c.* IX. extr.

3 *uti in diebus (proxumis) decem Italia decederent*. Consul Numidis ex Senati decreto nunciari jubet. ita infectis rebus illi domum di-
4 scedunt. Interim Calpurnius, parato exercitu, legat sibi homines nobilis, factiosos, quorum auctoritate, quae deliquisset, munita fore sperabat: in quis fuit Scaurus, cujus de natura & habitu supra me-

NISI REGNUM. Sic nostri primi ordinis & Gruterus, Guelf. 10. *nisi sibi regnumque ipsumque*; Vinar. 2. *ipsumque Jugurtham*.

IN DIEBUS PROXUMIS DECEM. *In*, pro *intra* dies decem. *proxumis* non legitur in Fabric. 1. nisi ab alio atramento. idque in formula ista, quae multis decretis addita est, fere omittitur. Sic & Seneca de morte Claud. *cap.* XIII. *placet mihi, in eum severe animadverti ——— eumque quamprimum exportari, & coelo* intra dies XXX. *excedere, Olympo* intra diem tertium. Plinius IX. *cap.* LI. *ceterae feminae* in triduo *excludunt*. vide N. Heinsium ad Petron. *cap.* XLV. Lucret. II. *v.* 77. In*que* brevi spatio *mutantur saecla animantum*. adde Cat. *c.* XLVIII. num. 5.

ITALIA DECEDERENT. Uratisl. 2. *de Italia dec.* 3. *de Italia discederent*; Struv. *Italia descederent*; Vinar. a. Guelf. 1. & 4. *It. discederent*; Guelf. 9. *ab It. decederent*. vide *c.* XX. num. 1.

3. NUMIDIS EX SENATI DECRETO. Palatinus 3. & cum eo Uratisl. 2. omittunt τὸ *Numidis*. unde Gruterus: *id consul ex Senati decreto nunciari jubet*. male. nam abjecta voce *Numidis* edita elegantior, nec opus est *id* infarcire. vide ad III. Hist. Epist. Pompeii n. 9. & ad Cat. *c.* XXXII. n. 3. mox Acad. *nunciare jubet*.

ITA INFECTIS REBUS ILLI D. D. Sic omnes Gruteriani, etiam impressi vetusti. Fabricianus tamen 1. *illi infectis rebus ita domum reversi sunt*, quomodo Carrio edidit; non ita male, ut censuit Gruterus, modo particula *ita* expungatur. Quid enim? non graviter satis & breviter haec: *Consul ex Senati decreto nunciari jubet: illi, infectis rebus, domum reversi sunt*? & hoc quidem *reversi sunt* exstat etiam in Fabric. 2. pro quo Guelferb. 4. *decedunt*; sed 9. omittit *illi domum*, habetque *discedunt*, quod in ceteris omnibus visitur.

4. LEGAT SIBI HOMINES NOBILIS. *Adolescentes* adjiciunt Uratisl. a. & Vinar. 2. Deinde Acad. Uratislavienses, Incert. 2. Fabric. a. Struv. Franc. Vinar. 2. Guelf. 7. 10. 12. *legit*; Incert. 1. & Guelf. 2. *eligit*. Meliores reliqui *legat*, quod tamen in Fabric. 1. coeptum est corrumpi in *legit*. *Legare* est legatos adsumere, Graecis πρεσβεύειν. Cicero VI. epist. VI. n. 20. *Cassium* sibi legavit, *Brutum Galliae praefecit*. Vellejus II. *c.* XXXII. *Cn. Pompejus, multis & praeclaris viris in id bellum* adsumtis, *brevi terrarum orbem liberavit*. illi fuerunt Pompeji legati. vide Boeclerum ad locum. Iterum Cicero ad Atticum: *Dolabella me* sibi legavit. Moris autem erat, qui in provincias abibant, ut *legatos* sibi, rerum agendarum administros adsumerent. vide Cat. *c.* XLII. extr. infra *c.* XL. n. 1. & 4. Interpp. Cic. pro Q. Ligario *c.* 1. Hottomanoum ad Cic. III. in Verr. *c.* XCVI.

AUCTORITATE ---- MUNITA FORE SPER. Guelf. 2. *auctoritas*, sed eadem manus emendavit. Struv. Franc. & Guelf. 11. *ea, quae deliquisset*. Vinar. 2. *impunita fore*. perperam. Insignis figura est Grutero illud *auctoritate munitum est*, & utitur eadem Q. Cicero de Petit. *c.* VII. extr. Marcus frater IX. epist. XVIII. n. 2. munio *me ad haec tempora*. Noster infra *cap.* XXXI. n. 14. *eadem in vos fecisse, pro munimento habent*. vide ad Cat. *c.* LVIII. n. 17. ad Cic. IV. epist. XIV. n. 6. Claudian. III. Stilic. *v.* 46. *popularibus illi* Munito *studiis languebat gratia Patrum*.

CUJUS DE NATURA ET HABITU. Uratisl. 2. *& habitus*; Struv. *& abitu*; Guelf. 10. *& ambitu*. nempe *ambitus* & *habitus* confunduntur etiam apud Senecam VII. Nat. Qu. *c.* XV. *Mille in unum licet congreges, numquam hunc habitum solis aequabunt*. ibi vulgo edunt, *ambitum solis*: quod eo factum, quia vetustissimi scribae *h* partim non scriberent, partim nota supra litteram vocalem posita designabant: quam notam postea pro alia, quae *m* referret, habuerunt. *Habitus* autem est *conditio, indoles*, quomodo sese quis habet natura. Latinus Pacat. Paneg. *cap.* VI. *Sive cum veneris* (animus) *fingis habitaculum pro* habitu *suo*. Gellius Argum. Lib. VIII. *de* natura *&* habitu *memoriae*. Cicero I. de Invent. p. 50. Habitum *autem adpellamus animi aut corporis* constantem *&* absolutam *aliqua in re* perfectionem, *aut virtutis aut artis perceptionem alicujus, aut quamvis scientiam. Et item corporis aliquam commoditatem, non natura datam, sed* studio *&* industria *comparatam*. Hinc Idem II. de Inv.

memoravimus. Nam in Consule nostro multae bonaeque artes ani- 5
mi & corporis erant: quas omnis avaritia praepediebat. patiens la-
borum, acri ingenio, satis providens, belli haud ignarus, firmissu-
mus contra pericula & insidias. Sed legiones per Italiam Rhegi- 6
um, atque inde Siciliam, porro ex Sicilia in Africam transve-
ctae. Igitur Calpurnius initio, paratis commeatibus, acriter Nu- 7
midiam ingressus est, multos mortalis, & urbis aliquot pugnando
capit.

CAP.

Inv. pag. 67. *ex habitu animi aut corporis pleraque pertinent ad easdem res*. Noster intra c. xcv. num. 2. *idoneum visum est, de natura cultuque ejus paucis dicere*. adde Cat. c. xliii. nu. 4. & supra c. vii. num. 4. Sic Corn. Nepos *naturam* pro *ingenio* ponit Alcib. *cap.* 1. *ut omnes admirarentur, in uno homine tantam inesse dissimilitudinem, tamque diversam* naturam.

5. Multae bonaeque artes. Miror sic solum Nazarianum ex Gruterianis habere, ceteris abesse copulam. Nostri omnes *multae bonaeque*, praeter Guelf. 11. Struv. Incert. 1. Fabric. 2. illud autem significantius, & utraque vox eo modo, quasi separatim & per se sua notione fungitur. Vide intra ad c. lxxviii. extr. *inter illos & frequentem Numidiam* multi vastique *loci erant*. Fabric. 2. *& animi, & corporis*. non male.

Avaritia praepediebat. Guelf. 11. *propediebat*. *praepedire* est proprie anteire, superare. inde pro *impedire* ponunt. Florus 11. c. viii. n. 17. *Sed haec omnia* praepedita *magnitudine sua*. Dictys 1. c. x. *quem non aliter atque Alexandrum Helenae desiderium a recto consilio* praepediebat. Cicero: praepeditus *morbo*. Exempla eorum, qui aliis bonis artibus praediti, avaritia tamen abstracti sunt, habes apud Herodian. iii. c. viii. n. 13. 14. Sulpic. Sever. Dialog. iii. c. xi.

Firmissumus contra pericula. Academ. *fortissimus*, ab interprete. ea enim notione *firmus* ponitur, quod notamus ad Cic. ii. epist. iii. ubi vide Davisium. Livius xxiii. *cap.* xvii. n. 5. alibi. Aemulatur Dictys 1. c. xxi. 1. *adversus infortunia* firmissimus. infra *cap.* lvi. n. 2. *quod genus ex copiis regis, quia fallere nequibat*, firmissimum *erat*. ita *firmissimus* & *fortissimus* permutata apud Caesar. 1. Gall. c. xxv. *nec unde consulares exercitus satis* firmi ad *tantum bellum efficerentur, inibatur ratio*. ubi plura Gronovius, qui & Davisio, & Wassio praeivit.

6. Rhegium. Basil. 1. *Hegium*; plures *regium*. sed Lapides *Rhegium*. & urbem, & promontorium hoc nomine in extremo Italiae versus Siciliam describit Cellar. ii. *cap.* ix. pag. 918.

Atque inde Siciliam. Sic etiam apud nos Fabriciani, Basil. 1. Eccard. Acad. Franc. Remenses, Uratisl. 1. Senat. 2. Heuss. Struv. Guelf. 2. 4. 10. sine Praepositione, quam imperiti addunt, *in Siciliam*. Detrahunt enim nonnumquam provinciarum nominibus Praepositiones. Exempla supra posuimus ad c. vii. n. 2. *praefecit Numidis, quos* Hispaniam *mittebat*. adde c. xxii. n. 1. *inde* deest Uratisl. 2. atque 3. pro eo Struv. *perinde*. Gu. 10. *in Africa*.

7. Initio paratis commeatibus. Haec vulgo sic distinguunt, ut *initio paratis comm.* jungatur. Sed quid illud sibi velit, nemo dixit. Nostram distinctionem agnoscunt quidam MSS. & contextus firmat. *Initio* enim acriter ingrediebatur Numidiam, quamdiu commeatus essent parati; iis consumtis & belli asperitate cognita (*cap.* xxix. num. 1.) ille ardor elanguit. infra *cap.* xliii. extr. *Itaque, ex sententia omnibus rebus paratis compositisque, in Numidiam proficiscitur*. *cap.* xciv. princ. *paratis compositisque omnibus, ad locum pergit*. mox *cap.* xxix. n. 2. *a principio*; ut hic *initio*.

Acriter Numidiam ingressus est. Eccard. Guelf. 3. 10. & 11. *in Numidiam*. Franc. & Uratisl. 2. *aggressus est*. Wassius adtulit Capitolin. in Maximin. c. xxi. Acrior *denique Italiam* ingressus est. Justin. xli. c. iv. n. 7. *cum praedonum manu* Parthos ingressus, *praefectum eorum Andragoram oppressit*. ubi male Tan. Faber maluit *aggressus*.

Multosque mortalis. Senat. 2. & Heuss. *mortalesque multos*, quia Adjectivum postponitur in proximis: *urbes aliquot*. Guelf. 10. *multosque mortalium*. Melius Franc. & Fabric. 2. *multos mortales*, sine Conjunctione, quam etiam Fabric. 1. inter versus perscripsit. Sic fere semper in narrationibus Noster. vide ad Cat. c. xliii. n. 2.

Et

CAP. XXIX.

XXXI.

1 SED ubi Jugurtha per legatos pecunia tentare, bellique, quod administrabat, asperitatem ostendere coepit: animus aeger avari-
2 tia facile conversus est. Ceterum socius & administer omnium consilio-

ET URBIS ALIQUOT PUGNANDO CEPIT. *Et* non legitur in Guelf. 10. & ex eo deleri posset. dictionem *pugnando capere* ad Cat. *c.* VII. extr. illustravimus. & quamquam ea plurimum de urbibus captis adhibeatur; hic tamen etiam de *hominibus* dicitur. Nisi malueris solum *cepit* per Zeugma ad superiora *multos mortales* referre, quod nec ipsum insolens est. vide quae infra scripsimus ad *c.* LXIII. n. 6. *Etiam tum alios magistratus* plebes, *consulatum nobilitas inter se per manus* tradebat. *aliquos* desideratur in Eccardiano; Fabriciani, *& aliquot urbes*. Sed Incert. 1. atque duo alii, *capit*. quod adridet. vide supra *cap.* XII. n. 4. *c.* XIII. num. 6.

CAP. XXIX. 1. PECUNIA TENTARE. Pronomen addunt Incert. 1. Struv. Guelf. 9. *illum tentare*; Franc. *Romanos tentare*. absolute posuit infra *c.* XLVI. n. 4. ut multa alia verba. vide ad Cat. *c.* LVIII. n. 1. alibi *dolis*, *insidiis*, *bello* tentare. Tacit. 1. Hist. *c.* LXXIV. *ita* promissis *simul*, *ac* minis *tentabantur*.

BELLIQUE, QUOD ADMINISTRABAT. *Que* neglectum est in Uratisl. 3. *Administrare bellum* is dicitur, cui negotium datum est, ut bellum ex alius voluntate geratur. Dicitur tamen etiam pro *gerere*, *operari*, *facere*. Caesar 1. Civ. *c.* XXV. *Pompejum remanere Brundusii ---- quo facilius ---- ex utraque parte* bellum administrare *posset*. infra 1. de Rep. Ord. *c.* IV. extr. *quomodo in* belli administratione *scorta aut convivia exercuerint nonnulli*. Nota sunt *administrare remp.* Ita & *administrare factum*, *segetem*, alia, quibus operam adhibemus. vide Cl. Burmannum ad Quinctilian. VI. *c.* V. pag. 576. Aliter *administrant milites* in opere. de quo infra ad *cap.* XCII. extr. mox *administer*. num. 2.

ASPERITATEM OSTENDERE COEPIT. Fabric. 2. *austeritatem*; Eccard. *asperitate*. infra *c.* XCII. n. 4. *aliam rem adgreditur*, *non eadem* asperitate, *ceterum haud secus difficilem*. Sic Catil. *c.* X. n. 2. *Qui labores*, *pericula*, *dubias atque* asperas res *facile toleraverant*.

ANIMUS AEGER. Guelf. 11. *aeger animis avaritia*. Vinar. 2. *aeger in avaritia*. *Aeger* dicitur animus, qui aliqua libidine tenetur, quae *morbi* dicuntur. Male ergo *aeger avaritia* conjungitur. infra *c.* LXXI. n. 1. *ubi*, *cognitis Bomilcaris verbis*, *primo cura*, *deinde*, *uti* aegrum animum *solet*, *somnus cepit*. vide ibi adnotata, & cognosces, saepissime de animo *sollicito*, & *curis* oppresso dici: quae significatio hic, si ad asperitatem belli respicias, non prorsus aliena videtur. Priori significatu Seneca Epist. XVII. ad fin. de avaris: *nihil refert*, *utrum* animus aeger *in divitiis*, *an in paupertate ponatur*. *malum suum illum sequitur*. Ipse posteriorem amplector.

FACILE CONVERSUS EST. Guelf. 12. inter lineas *facile* exhibet. Franc. *a rep. conversus est*. immo conversus est a primo suo ardore, *c.* XXVIII. extr. ad studium Jugurthae. Sic *convertit* Catil. *c.* VI. n. 7. de conversione ad rem deteriorem dicitur. Vellejus II. *c.* CXII. *mira pravitate animi atque ingenii in praecipitia* conversus. Curt. IV. *c.* XIV. n. 16. *Et quae antea pro illis erant*, *in contrarium* conversa sunt. Sine termini notatione, pro *mutari*. Cic. VIII. ad Attic. epist. XIII. *vide*, *quam* conversa *res est*. cet.

2. SOCIUS ET ADMINISTER O. CONSILIORUM. *Socius*, quocum consocio, communico consilia: *Administer* qui eadem exsequitur. Struv. Guelf. 4. 9. 12. *socius ac minister*; Franc. Incert. 1. & Guelf. 10. *& minister*. quomodo Cicer. 1. epist. IX. n. 29. *seditionum servos ac* ministros. Silius XV. *v.* 149. *Certatim comites rerum bellique* ministros *Agglomerant sese*. Iterum Cicer. de Amicit. *c.* X. *cum postularetur*, *ut aut libidinis* ministri, *aut* adjutores *essent ad injuriam*. pro Flacco *c.* II. *Socii consiliorum*, ministri *comitesque vexantur*. Vellej. Pat. II. *cap.* CXXIX. *consiliorum suorum* ministro *& adjutore usus Druso*. Neque tamen male *administer*, quod ceteri Codd. praeferunt; nisi quod post verbum *administrabat* non suaviter ea vox legatur: neque *& ad* in loco suspecto rite sese excipiant. Cic. pro Flacco *c.* XXX. *Polemocratem scripsisti*, *mercenarium &* administrum *consiliorum suorum*. Male autem Guelf. 1. & Uratisl. 3. *administrator*. *Socium* vidimus apud Ciceronem, quem perbelle Silius *comitem* vocat:

ut

filiorum adsumitur Scaurus: qui tametsi a principio, plerisque ex fa-
ctione ejus corruptis, acerrume regem impugnaverat; tamen magni-
tudine pecuniae a bono honestoque in pravum abstractus est. Sed Ju- 3
gurtha primum tantummodo belli moram redimebat, existumans,
sese aliquid interim Romae pretio, aut gratia effecturum: postea
vero quam participem negotii Scaurum acceperat; in maxumam spem
adductus recuperandae pacis, statuit cum eis de omnibus pactio-
nibus

ut & Plautus Pseudol. A. I. Sc. I. v. 14. *Nam tu me antidhac Supremum habuisti* comitem consiliis *tuis*. Id. Milit. A. IV. Sc. II. v. 22. Socium *suorum* consiliorum *& participem consiliarium*. Denique Tacitus I. Ann. *cap.* III. *collega imperii, consors Tribuniciae potestatis* adsumitur. *omnium* non est in Guelf. II. sed Eccard. *consiliorum*.

PLERISQUE EX F. EJUS CORRUPTIS. Guelf. 10. *plerique sed ex factione ejus*. *Ejus* ad Scaurum pertinet, non regem. Sic infra c. XCVI. n. 2. *ipse ab nullo repetere, magis id laborare, ut illi quam plurimi deberent*. ubi vide. *corruptus* est in vitium abstractus, & saepissime *pecunia corrumpere*. infra c. XXXII. nu. 3. *Fuere, qui auro corrupti elephantos Jugurthae traderent*. C. Nep. Milt. c. VII. *quod a rege* corruptus *infectis rebus discessisset*.

MAGNITUDINE PECUNIAE. Guelf. 2. & Uratisl. 3. *in magnitudine*; Guelf. 10. *pro magnitudine*. etenim sic solent librarii sextum Casum interpretari. vide ad Cat. c. XXXI. nu. 3.

IN PRAVUM ABSTRACTUS EST. *Distractus est* Incert. I. pro var. lectione; Eccard. *in pravum actus est*. alterum vehementius: sicuti *praecipitem ire*, & *abire*, quod placuit Crispo Cat. *cap.* XXV. num. 4. Sic Cato, *transversum trudere*. vide supra ad c. VI. num. 3. De hoc Scauro Florus III. *cap.* I. *cum in Scauro ipsos Romani imperii mores expugnasset Jugurtha*.

3. PRIMUM T. B. MORAM REDIMEBAT. Fabriciani, Struv. & Incert. I. *primo*: in Gu. 2. fecit corrector *primam*. Uratisl. 2. *redimerat*, Eccard. & Guelf. 10. *retinebat*, sine sale, sine sensu. *Redimit moram belli*, qui pretio quaerit dilationem belli. Sic Lucanus I. v. 99. *Crassus erat* belli *medius* mora. Silius VIII. v. 33. *Excute sollicito Fabium*. *sola* illa *Latinos* sub juga mittendi mora. cum observatione Drackenb. Justin. VI. c. III. *nec* moram *agendis rebus facit*. Tacit. II. Hist. c. XXXII. *multa bella impetu valida per taedia & moras evanuisse*. *Redimere* proprie. Glossa Senat. I. *pecunia comparabat*. Caesar I. Civ. c. XXXIX. extr. *quo facto duas res consecutus est, quod pignore animos centurionum devinxit, & largitione* redemit *militum* voluntates.

SESE ALIQUID INTERIM. Fabriciani & Struv. *se aliquid*; Vinar. 2. *aliud*, quae supra c. I. n. 2. & alibi confunduntur. Terent. Andr. A. II. Sc. I. v. 15. *Credo, impetrabo, ut aliquot saltem nuptiis prorogat dies*. Interea *fiet aliquid*. quem locum comparabat olim Vir doctissimus mihique amicissimus Joach. Christophorus Benicke, Praeceptor tunc meus in Lyceo, quod est Landsbergae ad Wartham, perindustrius: ejusque rei pro eo, quo Virum optimum prosequor, adfectu, non sine voluptate memini. Illi autem debeo, quod jam tum cum cura, & magno, qui puero inerat, ardore has litteras excolere omneque scriptorum genus evolvere coeperim.

PRETIO AUT GRATIA EFFECTURUM. Guelf. 7. *facturum esse*. Cat. c. XLIX. num. I. *neque* gratia, *neque precibus, neque* pretio *Ciceronem impellere potuere*. ibi vide.

PARTICIPEM NEGOTII. Remens. I. *negotio* non audies.

ACCEPIT. Egregius ille Commelinianus, quidam Wassii, tres Guelferbb. Fabriciani, Academ. & Struv. *acceperas*. Gruterus inde suspicatur: *postea vero participe Scauro in maxumam* cet. quomodo nusquam locutus est Sallustius, neque alius quisquam facile loqui vellet. Nihil muta, nisi *accepit* in *acceperat*, jubentibus optimis membranis. Cat. c. LVI. nu. 2. *deinde, ut quisque voluntarius, aut ex sociis in castra* venit, *aequaliter* distribuerat. quem locum itidem corruperant. Auctor Vitae Virgili: *ita brevi* convaluit *tempore, ut multo ante satos populos* adaequavisset. Livius XXXVIII. c. XLVIII. *Posteaquam Gallos indomitos atque implacabiles* cernebam, *tum demum vi atque armis coercendos* ratus sum. Et recte τῷ *Posteaquam* jungitur Tempus Plusquam perfectum. Idem Livius XXII. *cap.* XLVIII. Postquam *omnium animos oculosque* occupaverat *certamen, tum, arreptis scutis, aversam* adoriuntur *Romanorum aciem*. Vinar. 2. *accipit*. non male. vide *cap.* XX. num. I. Guelf. 3. *in maxima spe adductus*.

4 nibus praesens agere ; Ceterum interea , fidei causa , mittitur a Consule Sextius Quaestor in oppidum Jugurthae Vagam : cujus rei species erat acceptio frumenti , quod Calpurnius palam legatis im-
5 peraverat : quoniam deditionis mora induciae agitabantur . Igitur rex , uti constituerat , in castra venit : ac pauca , praesenti consilio , locutus de invidia facti , atque in deditionem uti acciperetur ; reliqua cum Bestia & Scauro secreta transigit : dein postero die , quasi

CUM DE EIS OMNIBUS FACTIONIBUS. Guelf. 9. *cum eisdem omnibus pactionibus*, corrupte. Academ. *cum eo ; eis* non est in Remensi 1. at Guelf. 4. *cum eis* omittit. Struv. & Gu. 4. *ex omnibus pactionibus*. Ciacconius supervacuam habet vocem *pactionibus* ; eaque non legitur a prima manu in Guelf. 12. Fuerit igitur Sallustii : *statuit de omnibus praesens agere*. cetera sartorum. *pactiones* habes infra *cap.* XI. n. 1.

4. FIDEI CAUSSA. Fidei faciendae caussa ; ut Jugurtha fidem haberet Bestiae, missus Sextius Quaestor quasi obses in oppidum Jugurthae. vide ad Cat. *cap.* XII. num. 4. Curt. VIII. *cap.* II. n. 31. *Praemissum igitur Oxartem cum matre liberisque & totius cognationis grege sequebatur, ne exspectato quidem fidei pignore, quod Oxartes promiserat*. Noster infra *cap.* LXXXV. n. 29. *Non possum fidei caussa imagines — ostentare*.

SEXTIUS QUAESTOR . Fabr. 2. Struv. Senat. 2. Heuss. Guelf. 11. Incerti, Struv. Franc. *Sextus quaestor* . aliis *Sestius* . vide Pighii Annal. Tom. III. pag. 119.

VACCAM . Remens. 1. & Incert. 2. *Vacca* . alii *Vacam* ; quidam *Vagam* . vide infra c. XLVII. num. 1. *cap.* LXVI. n. 2. & *cap.* LXVIII. Ptolemaeo, Plinio, Plutarcho, Silio, Augustino dicitur *Vaga* . vide loca apud Cellar. IV. *cap.* V. pag. 175. et sic Nazarianus infra *cap.* LXVI. cujus, & nostrorum fide scripsi *Vagam* . Librarii enim in propriis Nominibus saepe notiora vocabula scripserunt. Sic pro *Cirta*, Fabric. 1. semper *Circa* ; pro *Tisidium* infra *cap.* LXII. n. 8. unus *residuum* , &c. & quamvis *Vaga* satis ex usu, *Vacca* tamen iis ingeniis accommodatius.

SPECIES ERAT. *Obtentus*, Glossa Fabric. 1. praetextus. Franc. *spes erat* . ita peccant Cat. *cap.* XXXVIII. num. 2. *Senati specie*. ubi vide. *erat* non multum est necessarium.

PALAM LEGATIS IMPERAVERAT. Fabric. 2. et Eccard. omittunt *legatis*.

DEDITIONIS MORA . Per moram , quam faciebat deditio . h. e. quod vulgo dicunt *pendente deditione* . infra *cap.* XXXVI. num. 2. *ita belli modo , modo pacis mora Consulem ludificare*.

INDUCIAE AGITABANTUR . Guelf. 1. *induciae dabantur* . Noster *agitare pacem , bellum* , similia . vide ad Cat. *cap.* LXI. extr. infra *cap.* CIX. num. 2. de *Induciis* A. Gellius I. *cap.* XXV. Ceterum haec ratio : *quoniam deditionis* cet. ad superiora : *mittitur in oppidum Vagam* pertinet, a quibus interpositis quibusdam separatur, ut Cat. *cap.* XXIX. extr. supra *cap.* XVII. num. 5.

5. PRAESENTI CONSILIO. Bellico, quod adde infra *cap.* LXII. n. 4. 5. Male importunus quidam & hic , & aliis locis in Senator. 1. reposuit *concilio*. nam etsi illa in libris vett. passim confusa sint ; postquam tamen eruditiss. Gronovius ad Liv. XXIV. *cap.* II. pluribus & distincte ostendit, quid sit *consilium*, quid *concilium* , ex illa confusione nullo negotio expedire nos possumus . Lapsus tamen est I. Wasse ad Cat. *cap.* XXXV. seu XXXVI. n. 2. & post tantam lucem *concilium* apud Nostrum scribere jubet, ubi judicum notatur consessus , quod est contra eam , quam Gronovius quarto loco posuit , notionem . adde Davisium ad Caesar II. Civ. *cap.* XXX. Perizonium ad Dictyn I. *cap.* VIII. Dissert. §. XXXIX. Cic. XV. epist. II. n. 7. Drackenborch. ad Silium XI. v. 71. Hic Fabric. 2. & Struv. *consilio* non scripserunt in contextu.

DE INVIDIA SUI FACTI . Sic Gruterus . Rivius jusserat *facti sui*, ut sequatur Pronomen. ei adsentiuntur Nostri , ed. Hackiana & adseclae. Vinar. 2. & Uratisl. 2. *de invidia fratris sui* . Id *sui* ejeci , quomodo membranae ejiciunt infra *cap.* CII. num. 12. *pauca pro delicto verba facit* . *cap.* XXXV. num. 8. *super gratiam atque pecuniam suam invidiam facti esse*. *De invidia* , & *uti — acciperetur*, Nomen & Verbum ab uno *locutus* reguntur, de quo genere plura ad *cap.* XIV. num. 7. EXCURSU II. num. 4.

SECRETA TRANSIGIT . *Transigit* confirmat Basil. 1. & Gu. 2. idque rei aptum judicat Gruterus. vide *cap.* XXXVII. extrem. Fabric. Uratisl. Vinar. secundi, Academ. Guelf. 3. & a manu secun-

quasi per saturam exquisitis sententiis, in deditionem accipitur. Sed; 6
uti pro consilio imperatum, elephanti triginta, pecus atque equi
multi, cum parvo argenti pondere Quaestori traduntur. Calpurnius
Romam ad magistratus rogandos proficiscitur. In Numidia & exer- 7
citu nostro pax agitabatur.

CAP.

secunda 2. *secreto*. Uratisl. 3. *secrete*. Melius hic Nomen pro Adverbio ponitur, quod valde usitatum est. vide ad Cat. *cap.* LX. n. 3. Guelf. 9. *furtim transfegit secreta*. Supra Guelf. 4. & Eccard. *in dedictione*; ibidem *uti* non legitur in Guelf. 3. sed 7. *in dedit. uti acciperetur*, quod rebus sic comparatis, unice probandum. vide infra ad *cap.* CII. n. 3.

DEIN POSTERO DIE. Guelf. 11. *deinde postremo quasi*; Acad. *dein postremo die*.

QUASI PER SATURAM. Sic meliores uno consensu Guelf. 1. *satyram* scripsit; recentiores *satiram*. Praeterea Eccard. Guelf. 7. 9. 10. 11. 12. Vinar. 2. Uratisl. 2. 3. Struv. Incert. 2. Remens. 1. Franc. *quasi per saturam (satiram) legem*. inde Guelf. 4. *quasi per legem sent.* 3. Senat. 1. & Fabric. 2. *quasi per Scaurum sent. exquis.* quae sunt ineptorum commenta. QUASI PER SATURAM significat per quandam confusionem, sine certo ordine, argumento, inquisitione, quae in sententiis perrogandis observanda erant. Non male Glossa Guelf. 1. Satyra *vas, in quo gentiles diis variorum animalium carnes offerebant*. in animo habuit *sacra miscella*, quae dicuntur *πάγκαρπος θυσία*, ubi de omni frugum genere diis offerebatur. inde nempe *Lanx Satura* (in lancem enim conjiciebant illa) primum dicta. vide Casaubonum de Satirica Graec. poesi & Romanorum Satira. Festus p. 483. Satura *& cibi genus ex variis rebus conditum est, & lex multis aliis legibus conferta. Itaque in sanctione legum adscribitur: neve* per saturam *abrogato, aut derogato. S. Annius Luscus in ea, quam dixit adversus Ti. Gracchum: Imperium, quod plebes* per saturam *dederat, id abrogatum est. & C. Laelius in ea, quam pro se dixit; dein postero die, quasi* per saturam *sententiis exquisitis, in deditionem accipitur*. Haec Festus; ubi in postrema citatione manifesto Sallustii nomen, & ante illud verba Laelii omissa sunt. nam Crispum Laelii verba usurpasse, quod Dacerius statuit, incredibile est. Res monet ridendi materiam non negligere, quam praebet Glossa Struviani. ea hujuscemodi est: *Satirus fuit Romanus, qui condidit legem hanc, quod quicumque vellet se Romanis (dedere) reciperetur*.

EXQUISITIS SENTENTIIS. Infra *cap.* CXIII. n. 3. *regis sui sententiam* exquireret. Caesar III. Gall. *cap.* III. *consilio celeriter convocato*, sententias exquirere *coepit*.

IN DEDITIONEM ACCIPITUR. Guelf. 7. & Uratisl. 3. *in deditione*; Remens. 1. *in deditione accipit*; Academ. *in deditionem traditur*. dictio adsuit, eoque immutata est. Sed vide Cat. *cap.* XVIII. num. 3. Curt. VII. *cap.* VI. n. 7. *Rex fide data, & captivis receptis, gentem* in deditionem accepit. ubi simul n. 6. *dedituros*, *dedere*, *deditionem* sine Tautologia leguntur. Saepius Justinus.

6. PRO CONSILIO IMPERATUM ERAT. Remens. 1. *imperatum est*. invadit ille Verbum Substantivum: neque prohibeo. Eccard. *paratum erat*. Struvian. *pro concilio*. vide num. 5. *Pro* est *in*, ut supra *cap.* VIII. n. 2. *donatum atque laudatum magnifice* pro concione. infra *c.* LXVII. n. 1. *mulieres puerique* pro tectis *aedificiorum saxa — mittere*. vide Festum. Charisium II. pag. 209. Gronov. IV. Observat. *cap.* 1. Struv. *praeceptum erat*.

CUM PARVO ARGENTI PONDERE. Guelf. 9. *munere*; 10. *auri & argenti*. 2. primitus non habuit *parvo*. ast 9. 10. 11. 12. Eccard. Struv. Incerti, Uratisl. 3. Fabr. 2. Remens. 1. & Franc. *non cum parvo*, aut *cum non parvo*. quod recte rejecit Gruterus. Quaestori enim dabatur, quod in aerarium populi R. esset referendum. Parva igitur summa erat, prae ea, privatim quam acceperant Calpurnius, Scaurus, reliqui. aliter Metellus infra *cap.* LXII. n. 5. adde *cap.* XXXI. n. 19.

7. AD MAGISTRATUS ROGANDOS. Guelf. 9. *magistratum*, quod etiam in Academ. repositum est. Franc. omittit *ad*, quod per praecedentem syllabam excidit. *Rogare* magistratus est *creare* per populum comitiis centuriatis *rogatum*; id Bestiae datum, quia Scipio, cui Italia obvenerat & comitia habere potuisset, mortuus erat. vide ad *cap.* XXVII. num. 4. alioquin sorte, aut alio modo Comitiorum praeses alter Consulum constituebatur. vide Manutium de Comm. *cap.* VI. Livius XXXVIII. *cap.* XLII. *Exitu prope anni M. Valerius consul ex Liguribus* ad magistratus subrogandos *Romam venit — Comitia* consulibus rogandis *fuerunt a. d.* XIII. *kalendas Martias*. Gellius XIII. *cap.* XV. ex Messalla: *Praetor neque* praetorem, *neque* consulem *jure* rogare *potest, quia imperium*

 minus

CAP. XXX.

XXXII.

1 Postquam res in Africa gestas, quoque modo actae forent fama divolgavit; Romae per omnis locos & conventus de facto Consulis agitari: apud plebem gravis invidia; Patres, probarentne tantum flagitium, an decretum Consulis subverterent, parum constabat.

minus praetor, majus habet consul, & a minore imperio majus, aut major collega rogari jure non potest. Formula Rogationibus propria erat, VELITIS, JUBEATIS —— ROGO, QUIRITES. vide omnino Brisson. II. Form. princ. adde infra *cap.* XXXVI. n. 4. Catil. *cap.* XXIV. n. 1.

IN NUMIDIA & EXERCITU N. *Et* abest ab Eccard. & Guelf. 9. mutant illud in *cum*, Franc. in *in*, Struv. τὸ ex primum sustulisse videtur, cum hoc in illud saepe transeat in libb. vett. Guelf. 11. *Igitur in Numidia*. vide *cap.* XXVI. n. 3.

PAX AGITABATUR. Guelf. 9. *exagitabatur*. Senat. 2. Heussian. *agebatur*. vide supra num. 4. *cap.* XIV. num. 10. *Laeti pacem* agitabamus. Fabric. 1. *agitabat*, omissa, per incuriam librarii, nota supra *e* litteram, qua *ur* exprimere volunt.

CAP. XXX. 1. QUOQUE MODO ACTAE FORENT. *Que* omittunt Remens. 1. Franc. Eccard. & Guelf. 9. Sed 4. 7. 11. item Struvian. *& quomodo*; Senat. 2. Heuss. Guelf. 1. & 2. *quoquo modo*. Easdem frustrationes habes Cat. c. XXIII. n. 4. *de Catilinae conjuratione* quae quoque modo *audierat compluribus narravit*. ubi hanc lectionem multis tuemur. Sed hoc loco Crispus distinguit inter *rem gerere*, & *agere*, quae tamen alibi promiscua sunt. Differunt sane, & hic propter *quoque modo* secundum verbum, distinctionis caussa necessarium fuit. Sic geminat Noster verba Cat. *cap.* LI. n. 14. ubi vide. & illud *agere* bene qualitatem & conditionem rei gestae notare potest. infra c. LX. *lenius agere*. II. de Rep. Ord. extr. quocumque modo ages, *ea res tibi reique publicae feliciter eveniat*. Livius III. *cap.* VI. *Principium anni* ita agebatur. Justin. IV. c. V. *Nicias, seu pudore* male actae rei, *seu metu destitutae spei civium, seu impellente fato, manere contendit*. C. Nepos Attico *cap.* XV. *tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur* agere.

FAMA DIVULGAVIT. Recte Basil. 1. *divulgavit*. Guelf. 3. *disulgavit*; 10. *divulgatur*. Supra *cap.* XIII. n. 1. *fama divulgatur*.

PER OMNIS LOCOS & CONVENTUS. I. *in omnibus locis* cet. Guelf. 10. *& omnino per omnes locos, conventus de*, cet. *Conventus* proprie, ubicumque convenirent homines, publice & privatim. vide Gronov. ad Senec. v. Benef. *cap.* XV.

APUD PLEBEM GRAVIS INVIDIA. Eccard. *apud plevis*, extremitate proximae vocis, ut fieri solet, abreptus.

PATRES SOLLICITI ERANT —— PARUM CONSTABAT. Aut *sollicti erant*, aut *parum constabat* est ab manu mala. Vidit ex parte Gruterus, etsi, praeter morem, meticulosus & benignus. Struv. *quia parum constabat*. Si igitur posterius omittas, erit ut Cat. *cap.* XLVI. n. 2. *porro autem* anxius erat, *in maxumo scelere tantis civibus deprehensis*, quid *facto opus*. ubi fecerant: *anxius erat, dubitans*, cet. Sed res docebit, prius potius *solliciti erant* correctorum commentum esse: idque alio loco, nescio an ex Remensibus, excerpta Gudii ponunt: *probarentne tantum flagitium, patres solliciti erant; an* cet. Plura sunt, quae corruptioni favebant. Primo, quod supra *apud plebem gravis invidia*, sine verbo Substantivo positum esset; quod cum Glossator quidam adposuisset, post aliam vocem irrepsit, adscivitque simul, ut solet, verbi, quod sententiam claudit, aliquam significationem. Dein, quod statim *plebem* ac *patres*, & quid de illis memoraverit Noster, continuo, inquam, opponere voluerunt. Porro longum nimis fuit Verbum *parum constabat*, quod in tali positu infinitis locis de fine praeripuerunt librarii. Denique ipsa Latinitas & constructio Verborum omnem conatum talium ingeniorum adjuvit; quae non adeo insolens Cat. *cap.* XI. num. 2. supra *cap.* XIV. num. 14. fraudi tamen fuit. Hic nempe *patres — parum constabat* σολοικίζειν visum est; cum tamen *parum constabat* absolute accipi potuisset, ut apud Dictyn 1. *cap.* IX. & *probarentne patres* jungi, uti Cat. *cap.* XXXI. num. 7. ubi similem lapsum indicavi. Sed quod nunc expressimus, condonandum est Sallustio, ut alia alus. Primum etenim Casum oppositionis, aut significationis caussa ponere solent,

ſtabat. Ac maxume eos potentia Scauri, quod is auctor & ſocius 2
Beſtiae ferebatur, a vero, bono impediebat. At C. Memmius, 3
cujus de libertate ingenii & odio potentiae nobilitatis ſupra diximus,
inter dubitationem & moras Senati, concionibus populum ad vindi-
candum hortari: monere, ne rempublicam, ne libertatem ſuam de-
ſere-

lent, etiamſi Verbum ſubſequens alium Caſum exigit. Plautus Poen. Act. III. Sc. III. v. 46. *Tu, ſi te dii ament, agere tuam rem* occaſio eſt pro *Tibi*. Terent. Hecyra Act. III. Sc. I. v. 6. *Nam nos omnes, quibus eſt alicunde aliquis objectus labos, Omne quod eſt interea tempus, priusquam id reſcitum eſt*, lucro eſt. pro *nobis omnibus*. ubi vide eruditam Donati obſervationem. Ea & plura loca indicat Sanctius IV. Minerv. c. XI. ibique Perizonius. adde Daviſium ad Caeſar. I. Gall. c. XVIII. & ad Auct. B. Afric. *cap.* XXV.

TANTUM FLAGITIUM. Guelf. II. *flagitium factum tantum*. Lege, *flagitium tantum*. Mox Eccard. *deverterent*, pro *ſubverterent*. hoc utitur Catilin. *cap.* X. num. 4. Juſtin. XII. *cap.* V. *Maxime indignabatur, carpi ſe ſermonibus ſuorum, Philippi patris patriaeque mores ſubvertiſſe*.

2. AC MAXUME EOS. Poſtrema vox non legitur in Guelf. 9. & poteſt intelligi. Guelf. II. *eo*.

AUCTOR ET SOCIUS BESTIAE. *Auctor*, cujus auctoritate & conſiliis aliquid factum eſt. unde non modo inventor, ſed etiam qui adprobat *auctor* dicitur. vide Gronov. ad Livium II. c. LII. & *auctoritas* eſt conſilium. Idem ad Juſtin. XII. c. I. num. 6. Cicero: *deditionis ſuaſor & auctor*. Terentius Eunuch. A. II. Sc. III. *jubeo, cogo atque impero. Nuſquam defugiam* auctoritatem.

A VERO BONOQUE IMPEDIEBAT. Uratisl. 3. *impendebat*; Guelf. 4. *impediebat*, ut ſupra *cap.* XXII. num. I. *audiebatur*. Incert. 2. *a vero & bono*. optime Academ. *a* vero, bono *impediebat*, quomodo *aequum, bonum; jus, bonum*, alia apud Plautum, Ciceronem & Noſtrum. vide ad Cat. c. IX. nu. I. & Budaeum ad leg. I. D. de juſtit. & jure.

3. DE LIBERTATE INGENII. Eccard. *ingeni*, & mox *Memmi*, antiquo modo. vide ad Cat. c. XXXIX. num. 6. Franc. *de nobilitate ingenii*, non male. ita de equitibus reip. ſtudioſis Cat. c. XLIX. extr. *animi* nobilitate *impulſi*. ubi vide. Foret igitur *libertate* expolitio: niſi & heec vox ſuam vim haberet. c. XXVII. num. 2. nominat *virum acrem*; idque recte de viro libertatem ſuam experiente, c. XXXI. nu. 5. Vellej. II. c. LXVIII. *immodica & intempeſtiva* libertate *uſos adverſus C. Caeſarem Marullum Epidium Flavumque Caeſetium trib. pl.* Tacitus XV. Ann. c. LXI. *qui saepius* libertatem Senecae, *quam ſervitium expertus eſſet*. Sed Gruterus haec omnia pro ſpuriis habet. Forſitan vere.

CUJUS — ET ODIO POTENTIAE NOBILITATIS. Tres Genitivi copulantur, quorum duo ab Nomine *odio*; unus (*nobilitatis*) ab altero eorum (*potentiae*) pendet. Prius notavimus ad ea Cic. II. epiſt. XIII. num. 5. *Genus inſtitutorum & rationum mearum diſſimilitudinem nonnullam habet cum* illius *adminiſtratione* provinciae. adde X. ep. XXIV. n. 5. Poſterius ad ea VI. ep. XX. n. 3. *de curatione aliqua* munerum regionum.

SUPRA DIXIMUS. Fabric. 2. *ſupra docuimus*; Academ. Senat. 2. & Heuſſ. *memoravimus*. Stant illi pro Grutero.

INTER DUBITATIONEM ET MORAS. Eccard. & alii duo: *inter dubitationes*, eo, quod excipit *moras*. Sed vide ſupra ad c. VII. n. 4. Nihil mutat Aruſianus, qui his verbis recte probat, *inter illud* dici, pro *cum id agitur*. vide infra *cap.* XL. num. 4.

CONCIONIBUS. Guelf. 10. *in concionibus*; Struv. *in concione*; Remenſ. I. Franc. & Fabric. 2. *concionibus habitis*; Guelf. 9. *conc. factis*; 7. *advocatis concionibus*. perinde quaſi id nomen ſine ſtipatoribus incedere, non jus eſſet. cum tamen Cicero VII. epiſt. I. num. 14. *His ego tamen diebus*, ludis ſcenicis, *ne forte videar tibi non modo beatus, ſed liber omnino fuiſſe*. Livius XXXI. c. L. Comitiis *aediles curules creati ſunt forte ambo, qui ſtatim occipere magiſtratum non poſſent*. adde Diomedem I. pag. 303. infra *cap.* LXXIII. num. 5. *Metellum omnibus* concionibus *capitis arceſſere*.

AD VINDICANDUM HORTARI. Guelf. 9. *ad vindicandis*; alii *ad judicandum*; Eccard. *ad vindicandam necem*. male. ad vindicandum in eos, qui contra remp. cum Jugurtha pactiones feciſſent. vide *cap.* XXXI. num. 18. habes id verbi abſolute poſitum etiam *cap.* XLV. extr.

MONERE, NE REMP. NE LIBERT. Uratiſlavienſes, Senat. I. Vinar. 2. Remenſ. I. Baſil. I. (qui corrupte habet *movere*) & Incert. 2. *monere populum R. ne libertatem* cet. Fabric. I. Franc. Struv. Senat. 2. Heuſſ. Academ. Remenſ. 2. Guelf. 2.

fererent : multa superba , crudelia facinora nobilitatis ostendere :
4 prorsus intentus omni modo plebis animum accendebat . Sed quoniam ea tempestate Memmii facundia clara pollensque fuit ; decere existumavi , unam ex tam multis orationem perscribere : ac potissimum , quae in concione post reditum Bestiae hujuscemodi verbis disseruit.

CAP.

9. 10. *monere populum R. ne remp. ne libert.* Erroris caussa manifesta est . Scribunt enim *R.Pl.* aut *R.P.* MSS. *rempublicam* , ex quo fecerunt *P.R.* seu *populum Romanum* . vide ad Cat. *cap.* XXXI. n.7. Eccard. omittit *monere* ; idque ex Verbo *hortari* ita intelligendum esset , ut alibi *docere*, *addere* ex aliis Verbis . vide ad Cat. *c.* XLVII. nu.1. Attamen Noster post alia Verba saepe exprimere solet *monere* , *admonere* . vide Cat. *cap.* XXI. nu.4. quod tamen huic loco parum praesidii praebet , si , quod excipit , Verbum *ostendere* nihil juvat . Praeterea duo MSS. *ne* omittunt ; tres *neque libertatem* scribunt : unus *ne libertatem* . Denique Vinariensis 1. qui in his verbis rursus incipit , *ne libertatem deferent*, τὸ *suam* omisit . Itaque locus sic refingendus erit : *concionibus populum ad vindicandum hortari, remp. libertatem ne deferent multa* cet.

DESERERENT. *Deserunt* remp. qui eam non curant ; libertatem , qui ea non utuntur , sed imminui potius patiuntur . Justin. XIV. *cap.* II. *damna melius vincendo possent reparare* , *quam* deserendo *victoriam* . vide Cat. *cap.* XLV. extr.

MULTA SUPERBA ET CRUDELIA . Sic Gruterus . aliae edd. *superba*, *crudelia*, sine copula : & sic tres Guelferbb. Eccard. uterque Fabricianus & Remens. 1. idque ex more Crispi . vide supra *c.* IV. num.8. *c.* XVIII. num.1. Eccard. & Uratisl. 2. scribunt *superbia* . vide ad Cat. *c.* XX. num. V. de *superbia* & *crudelitate* , quae ambitioni propria, vide Eod. *c.* X. num. 4. & infra *cap.* XXXI.

PRORSUS INTENTUS OMNI MODO . Guelf. 2. iterum omisit *intentus*, ut supra *c.* XXIII. nu. 1. & ne hic Grutero auscultes, adde Cat. *c.* XIII. extr. Guelf. 11. *intentos* . 9. *omnino* , pro *omni modo* ; 3. *incendebat* .

4. ROM. MEMMII FACUNDIA CL. POLLENSQUE FUIT . *Romae* non est in Remens. 1. neque in uno Wassii . recte . Inculcant passim eam vocem. vide supra *cap.* XXV. num. 6. Fabric. 1. hic *Menmii* scribit; sed alibi cum Basil. 1. aliisque vetustis *Memmii* . *Pollens* facundia est, quae suam vim habet , & obtinet : uti *gratia pollet*, *auctoritate pollere* . *Clarus* & *pollens* jungit Noster supra *c.* I. nu. 3. ubi vide Venantius Fortunat. 1. de Vit. Mart. Prol. *Stemmate, corde, fide*, pollens *Paullinus & ore* , *Versibus explicuit Martini dogma magistri* . Alii *potens* . Hinc Capitolin. Maximin. *c.* III. *Oratorem* potentissimum *eundemque doctissimum* . quomodo Thucydid. 1. *cap.* CXXXIX. extr. λέγειν τε καὶ πράσσειν ΔΥΝΑΤΩΤΑΤΟΣ. & D. Lucas *cap.* XXIV. comm. 19. ΔΥΝΑΤΟΣ ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ . mox Vinar. 2. *decedere*, pro *decere* .

UNAM EX TAM MULTIS ORATIONEM EJUS . Guelf. 4. Incerti, Struv. Franc. Uratisl. 3. *unam ex t. multis orationibus* . Guelf. 11. *unam orationem ex t. m. orationibus* . male . Verum notissima etiam genera dicendi offendiculo fuerunt imperitis . Eccard. *orationem ea perscribere* , pro *ejus* ; id quod plane omittitur in Guelf. 9. & 10. recte & eleganter . vide Cat. *c.* LI. num.8. *cap.* XXXIII. num.2.

AC POTISSIMUM EA DICAM, QUAE IN CONC. Sic quidem & Nostri meliores . Ast Guelf. 2.4.9. 10. 11. 12. Struv. Senat. 2. Heuss. Vinarienses , Franc. Uratisl. 2.3. Remens. 1. & Incerti : *eam dicam* , *quam* ; Acad. *eam dicam* , *qua* . Propter praecedens *orationem* haec ita reformata esse, nemo ignorat : Cum tamen Crispus & optimus quisque ad sensum potius respicere soleant . Cat. *c.* LI. num. 42. *Virtus atque sapientia major in illis fuit* , *qui ex parvis opibus tantum* imperium *fecere* , *quam in nobis qui* ea *bene* parta *vix retinemus* . ubi lege adnotata . adde supra *cap.* XXIV. num.8. & infra *cap.* LVII. num.4. Verum multum hic locus debet, si usquam alias, Grutero. Is revocans eum ad Sallustii genium , ex conjectura ita repurgavit: *ac potissimum*, *quae post reditum Bestiae hujuscemodi verbis disseruit* . Juvant duo apud nos MSS. Eccard. *dicam ea*, *quod in conc.* Guelf. 7. omittit *dicam* : & id quidem Verbum intruserant Cat. *c.* III. num. 2. ubi vide . Expunxi itaque, quod Gruterus non fecerat , *ea dicam* ; sed de reliquis *in concione* cum per Codd. non liqueat , amplius pronuncio . Eadem labe infectus Noster supra *c.* XVII. nu. 2. *de eo haud facile compertum* narraverim : *cetera quam paucissimis* . adjiciunt ibi *absolvam* . Utitur Noster

CAP. XXXI.

xxxiii.

MUlta dehortantur a vobis, Quirites, ni studium reipublicae omnia 1
superet: opes factionis, vestra patientia, jus nullum; ac maxu-
me, quod innocentiae plus periculi, quam honoris, est. Nam illa quidem pi- 2
get

ster eadem figura Cat. *cap.* XL. num 6. *cap.* XX. num.8. *c.* LI. num.19. *c.* LII. num.28. Supra *cap.* I. num.X. *c.* XIV. num.7. infra *cap.* LIV. num.8. *c.* LVI. nu.1. *c.* LXXVI. nu.2. I. Hist. Or. Lepidi n. 13. quibus locis quaedam notamus. addo hic Corn. Celsum III. *c.* IV. p.119. *Nam potest primo die primus cibus* dandus esse, *potest secundo, potest tertio, potest non nisi quarto aut quinto; potest post unam accessionem, potest post duas, potest post plures.* Pomp. Mela I. *c.* IV. *Nunc exactius oras sinusque dicturo inde est commodissimum* incipere, *unde terras nostrum pelagus ingreditur: & ab iis potissimum, quae influenti dextra sunt.* Vellejus II. *c.* XX. extr. *cujus augendae C. Marium cum filio de exsilio* revocavit, quique *cum iis pulsi erant.* Plinius VII. *cap.* XXXIX. *Sed hoc* pretium *belli, non hominis* fuit; tam, *hercules, quam libidinis, non formae* cet. qua forma Seneca multum utitur. Intellige itaque: ac potissimum *perscribam*; aut, ac potissimum *decere existumavi perscribere.* Hoc Zeugma, illud Synezeugmenon, sive Syllepsin vocare solent, qui his modis Nomina imposuerunt. nam quod *ea* tutius deleatur, certa res est: & similia vidimus Catilin. *cap.* XLIX. num.4. *cap.* LII. num. 13. & jam modo apud Vellejum.

CAP. XXXI. 1. MULTA — OPES FACTIONIS. Separata est, interpositis plusculis verbis, adpositio, pariter ut supra *c.* XXVII. num.4. ubi vide. Ita & Cato, quem Noster sequitur apud Gellium XIII. *c.* XXIII. Multa *me dehortata sunt huc prodire*, anni, aetas, cet.

ME DEHORTANTUR A VOBIS. Basil. 1. Struv. & Remens. 1. *Multa dehortantur me*, sed Gu. 4. illud *me* inter lineas exhibet. Cat. *c.* XX. nu. 15. *Res, tempus — magis, quam Oratio* hortentur. Eod. *c.* LVIII. num.19. *Animus, aetas, virtus vestra* hortantur. sic supra *c.* XXIV. nu. 4. infra n.6. & 27. Sed quid illud *a vobis?* Scio, ut capiant interpretes, & jungant cum Verbo. Verosimile tamen est, Sallustium *Multa a vobis* intellectum voluisse, pro *vestra*, a parte Vestrum, uti Cat. *c.* LVIII. num.6. de loco locutus est. Accedit Terentius Eunuch. A. III. Sc. V. v. 9. *Atque ab eo gratiam hanc, quam video velle, inibo.* ubi vide Donatum, adde Act. V. Sc. VII. v. 5. Cic. III. epist. XIII. num. 2. quibus *ego a tali viro contentus eram.* ubi alia talia adnotavimus. adde IV. epist. VI. num. 10. V. epist. III. nu. 1. XVI. epist. XXII. num. 3. Sic Jo. Brantius interpretatur illa Caesar. VII. Gall. *c.* XVII. *nulla tamen* vox *est* ab iis *audita populi R. majestate & superioribus victoriis indigna.* Cicero II. de Nat. D. *Illud vero ab Aristotele animadversum*, a quo pleraque *quis potest non mirari*, hoc est, *cujus pleraque*, docente Gronovio ad Liv. XXVII. *cap.* V.

QUIRITES. Glossa Senat. 1. *dicti ab asta.* & Struv. ab *hasta*, quae *Quiris* Sabinis dicebatur. dein *quiritare* urbanorum, & *jubilare* rusticorum memorat. Auctor Nominis *Mars* deus, qui *Quirinus*, sive *hastatus* dictus; unde *Quirites* ejus progenies, & *Quirinus* Romulus. Festus, Varro, alii.

OMNIA SUPERET. Academ. Incert. 1. Eccard. Guelf. 1. 7. & 9. *superaret.* Sic Cat. *cap.* XXXIV. num.1. & supra *c.* XXVII. num. X. Nihil tamen muto.

VESTRA PATIENTIA. In vetustis aliquot nostris olim fuerat *potentia*, quod tamen correctum est in Fabric. 1. Academ. aliis. in Eccard. *parentia* an *potentia*, an aliud quid scriptum sit, non adsequor. *Patientia* recte pro animo humili, & ad omnes injurias perferendas demisso. Tacit. Agric. *c.* XV. *Nihil profici patientia, nisi ut graviora tamquam ex facili tolerantibus imperentur.* Livius I. *c.* L. *Tentari profecto* patientiam, *ut si jugum acceperint, obnoxios premat.* II. *c.* XLIV. *Diu sustentatum id malum, partim Patrum consiliis, partim* patientia plebis *jam ad extrema venisse.* Est tamen & *patientia* in laude apud Latinos, ubi quis res difficiles & asperas magno animo tolerat. vide Drackenborch. ad Silium VI. v. 545. infra Guelf. 12. *quod plus innocentiae periculi, quam h. est.* quod non indignum auctore. vide Cat. *cap.* XXIX. num. X.

2. NAM ILLA QUIDEM PIGET. Academ. Senat. 2. Heuss. *Nam & illa quidem.* Invenerunt isti: *Et illa quidem.* Guelf. 9. *Nam illa quod piget decere.*

HIS ANNIS XV. *His*, qui proxime sunt elapsi. vide

get dicere, his annis XV. quam ludibrio fueritis superbiae paucorum; quam foede quamque inulti perierint vestri defensores; ut vobis animus
3 *ab ignavia atque secordia corruptus sit: qui ne nunc quidem, obnoxiis inimicis, exsurgitis, atque etiam nunc timetis, quibus decet terrori esse. Sed*

vide ad *cap.* XI. num.6. Livius XXV. *c.* XXXI. *paucis* his *annis*. Acad. Guelf.1. & 7. *his annis* XII. Fabric. I. *his annis* X. uterque numerus XII. & X. melius tamen posterior conspirat cum caede C. Gracchi, qui X. ante annos erat occisus. Sed & numerus XV. recte habet. Est enim *ἀπαρτιλογία*, ut numerus rotundetur, ut medius esset inter caedem C. & Tiberii Gracchorum. Tiberius enim anno ante XXII. occisus est, & per ea tempora plebs plurimum est passa. vide infra *c.* XLII. Fateor tamen, aptius legi posse, *his annis* XX.

QUAM LUDIBRIO FUERITIS. Falso Guelf. II. *quantum*, pro *quam*. miror, ni *quanto*. vide n.14. & Cat. *c.* VII. nu.4. Sidonius Carm. II. *v.* 548. Quam *nunc tibi classis & arma* Tractentur, quam *magna geras*, quam *tempore parvo*. Cic. XV. epist. XI. princ. *Quantae tibi curae meus honor fuerit*, *&* quam *idem exstiteris consul in me ornando* & *amplificando* cet. vide ibi citata. *Ludibrio esse* est indignis modis tractari, indigna pati. Cat. *cap.* XX. num. 9. *ubi alienae superbiae* ludibrio fueris. ubi vide.

QUAMQUE INULTI PERIERINT. Basil. 1. *quoque multi*. & *multi* quidem, pro *inulti* scribunt etiam Uratislavienses, Vinar. 2. cum aliis tribus, ut solent haec perpetuo confundi. vide infra *cap.* LXX. num. 3. alibi. Drackenb. ad Sil. IV. *vers.*16. Guelf. II. *quem quamque inulti*; Uratisl. 3. *quam inulti*. Est & in quatuor aliis *perierunt*. Pessime omnium corrector quidam in Eccard. fecit *inulti*. Catilin. *cap.* LVIII. num. 21. *Cavete*, inulti *animam amittatis*. ubi vide.

UT VOBIS ANIMUS. *Ut* est in membranis nostris omnibus, non *uti*, & hic fere significat *quam*. Plinius Paneg. *c.* XXI. *Quod quidem nomen* qua *benignitate*, qua *indulgentia exerces! ut cum civibus tuis, quasi cum liberis parens, vivis! ut reversus imperator, qui privatus exieras, agnoscis, agnosceris!* Eccard. *ut plebis animus!* docere voluit homuncio, tertium, pro secundo Casu, Substantivum, pro Possessivo poni; Sed quis talia corrumpet? Supra *cap.* X. nu.3. *Nunc quoniam* mihi *natura vitae finem facit*. & millies alibi.

AB IGNAVIA ET SECORD. CORRUPTUS SIT. Ita Codd. & Lucretius III. *v.* 835. *Quod letalibus* ab *rebus* munita *tenetur*. Cicero XIII. ep. X. num.1. *Satis enim* commendatum *tibi eum arbitrabar* ab *ipso more majorum*, ibi non inutilia, ni fallor, prolata sunt. Eadem Praepositio eleganter abundat apud Horat. I. Sat. IV. *v.* 26. *Aut* ab *avaritia, aut misera ambitione* laborat. & infra *c.* XLVIII. num. 3. Vastus ab *natura & humano cultu*. Etenim cum haec Particula Passivis Verbis juncta etiam pueris *caussam* denotet; non adeo insolens esse poterit, quod eadem Absolutis Verbis, & Nominibus Verbalibus, quia etiam aliis Nominibus adjecta hanc naturam servat.

3. NE NUNC QUIDEM. Academ. Struv. Vinar. 2. Uratisl. 3. Guelf. 3. 4. 7. 9. 11. 12. *qui nec nunc quidem*, quod frequens erratum esse docuit R. Bentlejus ad Horat. II. Sat. III. *v.* 262. ubi & *ne nunc quidem* illustrat exemplo Ciceronis Parad. IV. *Ergo ego semper civis: tu* ne nunc quidem, alius. Forte tamen Crispi sit: *qui nec obnoxiis inimicis*, cet. *nec* pro etiam non, ne quidem. Justin. XII. *cap.* XVI. *ut*, *illo praesente, nullius hostis arma*, nec inermes, *timuerint*. Florus II. *c.* VIII. num.12. *Nam rex praelium* nec spectare *poterat*, cum nota Duckeriana.

OBNOXIIS INIMICIS. Cum inimici vestri delicti conscientia vobis subjecti sint. Male Guelf. 9. *innoxii*; male etiam plerique Codd. *obnoxii*, pro *obnoxiis*. IV. Hist. Epist. Mithridat. num.4. *Ille enim* obnoxius, *qualem tu voles, societatem accipiet*. Livius XXIII. *cap.* XII. *si reticeam aut superbus, aut* obnoxius *videor: quorum alterum est hominis alienae libertatis obliti; alterum suae*. Zeno Veron. Serm. VI. *Quem tacentem, tamquam* obnoxium — *ad crucem perduxerunt*. Sed Cat. *c.* XX. nu.7. *his* obnoxii, *quibus, si resp. valeret, formidini essemus*. Absolute posuit Eod. *c.* XIV. num.6. ubi vide. & infra *c.* XLII. num.1.

EXSURGITIS. Basil. 1. *Surgitis*; Remens. 1. *consurgitis*; Vinar. 2. & Uratisl. 2. *insurgitis*, quod ἐμφατικώτερον I. Wassio. Sed *exsurgere* in ejus notione habes apud Tacitum II. Hist. *c.* LXXVI. num.4. Cicero XII. epist. X. num.9. *auctoritate vestra resp.* exsurget *& in aliquo statu tolerabili consistet*. alibi dixit *animum erigere, expergisci*, Cat. *cap.* XX. nu.14. *c.* XXXIX. num.3.

ATQUE ETIAM NUNC. Academ. *atque nunc*, sine *etiam*; Guelf. 9. *atque etiam*, tertia vocula omis-

Sed quamquam haec talia sunt: tamen obviam ire factionis potentiae a- 4
nimus subigit. certe ego libertatem, quae mihi a parente tradita est, ex- 5
periar: verum id frustra, an ob rem faciam, in vestra manu situm, Qui-
rites. Neque ego hortor, quod saepe majores vestri fecere, uti contra in- 6
jurias XXXIV.

omissa. *atque etiam*, ut alii *& etiam*. vide supra ad *c.* I. n. 5. *multumque* etiam *periculosa petunt. etiam nunc*, ut alibi *etiam tunc*. vide ad Cat. *c.* II. n. I. & *c.* LII. n. 25. *Vos cunctamini* etiam nunc. Justin. VIII. *c.* IV. n. 7. *Graeciam* etiam nunc *& viribus, & dignitate orbis terrarum principem.* alia ad Cic. IV. epist. I. num. 9. *Cujus* jam etiam *nomen invitus audio*. Scribe autem divisim: *atque & jam nunc*.

TIMETIS EOS, QUIBUS VOS DECET. Merum rus. Scribe: *atque & jam nunc timetis, quis decet terrori esse*. Pronomen *vos* Fabric. I. Basil. I. Senatorii, Incerti. Vinar. 2. Heuss. Struv. Eccard. Guelf. I. 2. 3. 4. 7. 10. 12. non agnoscunt. Crediderunt autem, *inimicos & plebem R.* non recte opponi, nisi *vos* inculcarent, quod alibi factum etiam notavimus, ut supra *c.* XXIV. n. 7. & fore, qui, *vos* non addito, *quibus decet*, contra usum Latinorum, compingerent. Alterum Pronomen *eos* est contra decus Sallustii, qui hujusmodi demonstrationem omittit, quod docui ad Cat. *c.* XIII. n. 2. pluribus exemplis. adde Eod. *c.* LVIII. n. 17. *Semper in proelio maximum est periculum*, qui *maxime timent*. pro *iis, qui*. Denique pro *quibus* Senat. I. *quis*, a prima manu, quae & Sallustii fuit. vide infra ad *c.* LXXX. n. 5. Vinar. I. *deceret*; Eccard. *decet timori esse*.

4. QUAMQUAM HAEC TALIA SUNT. Fabriciani: *talia haec sint*; Guelf. 9. *haec ita sint*. *Sint* legitur etiam in Struv. Senat. I. Franc. & Incert. 3.

OBVIAM IRE FACT. POT. Fabriciani & Basil. I. *ire obviam*: quo ordine *c.* XIV. extr. ire obviam *injuriae*. Alii *potentiae factionis*: sed Heussian. omittit vocem *potentiae*, ut Catil. *c.* XXXIV. num. 2. & supra *c.* XXVII. num. 2. si nimirum cum Inc. 2. legas, *ire obviam factioni*.

ANIMUS SUBIGIT. Franc. *subegit*. perperam. vide *c.* XXIV. n. 2.

5. CERTE. *Zum wenigsten*, saltem. h. e. Etiamsi promittere nollem me obviam *ire* posse factioni; hoc tamen *certe* faciam, libertatem meam experiar. Sic supra *cap.* IV. n. 3. Certe, *quibus maxima industria videtur*, &c. Cicer. I. Tusc. Qu. *c.* XLIX. *homines mortem vel optare incipiant, vel certe timere desistant*. Livius XXXI. *c.* VII. *Ne aequaveritis Annibali Philippum-Pyrrho* certe *aequabitis*. Parum itaque aberat, quin *ego* ejecissem, quod illis tantum placuit, qui Memmium *de se* aliquid contra *plebem* dicere putarunt; cum potius vis oppositionis in Verbis *obviam ire*, & *experiri libertatem* quaerenda sit.

MIHI A PARENTE MEO TRADITA EST. Eccard. *a meo parente*; Guelf. 12. omisit illud *mihi*; mallem *meo*; quo expulso in omnem partem significantior est Oratio. Nec raro quidem istud reticetur. vide *c.* XIV. n. I. Tibullus II. eleg. IV. princ. *Hic mihi servitium video dominamque paratam. Jam mihi* libertas *illa* paterna *vale*. h. e. a parente tradita. ibi v. c. Jo. Antonius Vulpius opportune contulit Cic. pro Quinctio *c.* III. *Cum ei natura nihil melius quam vocem dedisset*, pater *nihil*, *praeter* libertatem, reliquisset, *vocem in quaestum contulit, libertate usus est, quo impunius dicax esset*. ad quem locum Passeratium vide.

LIBERTATEM — EXPERIAR. Exercebo; utar libertate ita, ut vos admoneam ad vindicandum in proditores reip. Plinius Paneg. *c.* LXVII. *scietque nos, quoties* libertatem, *quam dedit*, experiemur, *sibi parere*. Sic & Livius tum alibi, tum XXXIX. *c.* XXVI. *Ita servorum modo, praeter spem repente manumissorum*, licentiam *vocis & linguae* experiri. adde Cat. *c.* XXVI. n. 5. pro eo Justin. IX. *c.* IV. extr. & quam *verbis nequeunt*, *verbis* usurpant libertatem. sic recte Faber. Emendandus etiam Florus II. *cap.* XVII. n. 3. *numquam conferre vires suas libuit, neque aut* experiri libertatem *suam, aut publice tueri*. sic lego. vulgo omnes addunt *imperium experiri*. Eodem modo Treb. Pollio Tyrann. *c.* XII. *Jam ego faxim, ut Gallienus, sordidissimus foeminarum omnium*, duces *sui parentis intelligat*.

AN OB REM. Eccard. *quam ob rem*. male. Dixit pro *frustrane, an ob rem*: ut Cat. *cap.* LII. n. 10. *nostra*, an *nobiscum una hostium futura sint*. ubi plura. *ob rem* est, *ob utilitatem, cum utilitate*, non frustra. Terent. Phorm. Act. III. Sc. II. *v.* 40. *non pudet Vanitatis? minime, dum* ob rem. Cat. *c.* XX. n. I. in rem *fore credens, universos adpellare*. ubi vide.

IN VESTRA MANU SITUM EST. *Est* non habet Fabric. 2. sed Struv. *in vestra manu est*, omisso illo *situm* hoc modo loquitur supra *c.* XIV. num. 4. sed adprobo Fabricianum. Cat. *c.* LII. num. II. *eo resp. in extremo* sita. Lucanus VII. *v.* 253. In manibus vestris, *quantus sit Caesar*, habetis.

6. NEQUE EGO VOS HORTOR. Fabric. I. *N. vos*

jurias armati eatis. Nihil vi, nihil secessione opus: necesse est, suomet
7 *ipsi more praecipites eant. Occiso Tiberio Gracco, quem regnum parare ajebant, in plebem Romanam quaestiones habitae sunt. Post C. Gracci & M. Fulvii caedem, item multi vestri ordinis in carcere necati sunt: utrius-*

ego hortor. ego, non est in Guelferb. 10. nec Vinar. 2. quod tamen retineo, ut Catil. *c.* LII. n. 24. At *vos* cum Guelf. 3. & 12. delevi. vide ad n. 1.

MAJORES VESTRI FECERE. Fabriciani, Basil. 1. Guelf. 4. & alii *majores nostri*. neque displicet. vide Cat. *c.* XXXIII. n. 2. aliis propter *vos*, & *eatis*, h. e. quod ad plebem directa esset Oratio, alterum adrisit; sed caussa non sufficit.

CONTRA INJURIAS ARMATI EATIS. Academ. *arma captatis*, ex Glossa. infra *c.* CI. n. 8. *Profligatis his*, quos advorsum ierat, *rediens*. supra *cap.* XXV. n. 6. *homines claros* contra inceptum *suum* venisse. Tacit. XI. Ann. *c.* X. *& huic* contra itum *ad amnem Erindem*. junge observationem ad Cat. *c.* LIII. n. 3. & ad *c.* XLIX. num. 2. Guelf. 3. *injuriam*.

NIHIL VI, NIHIL SECESSIONE OPUS EST. Haec, *opus est; necesse est* prima manus non perscripsit in Guelf. 4. & profecto valde ingrato modo ea hic sunt posita. Commode etiam intelliguntur, quandoquidem haud raro *necesse est* omittatur. vide Gronov. IV. Observat. *c.* VIII. aut ex superiori *contra ire* aliud Verbum adsumere licet, *agendum* aut simile, ut Cat. *c.* LI. n. 9. *c.* LII. n. 9. Remens. 1. *discessione*. contra Cat. *c.* XXXIII. n. 2. Respexit locum Curtius X. *c.* VIII. n. 16. *Nihil* seditione est opus. *nam inter se certantium praemia, qui quieverint, occupabunt*. Catullus Carm. XVI. *v.* 5. *Castum esse decet pium poetam Ipsum, versiculos* nihil necesse *est*.

SUOMET IPSI MORE PRAECIPITES EANT. Basil. 1. & Vinar. 2. *sumet ipsi more. sui more*, ut Cicero *tui vita;* Varro *tui villa;* Plautus *mei, tui labor.* vide notam ad Cic. II. epist. VI. n. 13. *tui unius studio*. Sed ut eo loco hoc ferri posset, ita hic prorsus alienum est, & librarii propter *ipsi* in eam terminationem prolapsi esse videntur, cum tamen *nosmet ipsi, suamet ipsum*, alia alibi dixerit. vide notam ad Cat. *c.* XX. n. 6. *Suo* igitur *more* praecipites eunt, qui per suas malas artes damnantur, omniaque mala sibi adtrahunt, quas artes mox enumerat. Catil. *cap.* XXV. num. 4. *luxuria atque inopia* praeceps abierat. infra *c.* XLI. num. 9. *nihil pensi, neque sancti habere, quoad semetipsa* praecipitavit.

7. TIB. GRACCHO. *Gracco* scribunt Uratisl. 1. Academ. Senat. 2. Heuss. Vinar. 2. Eccard. Guelf. 11. 12. quidam *Graco*, alii *Gracho;* Vetustissimi tamen Fabriciani, Basil. 1. & Guelferbb. *Graccho*, etsi, quam primo loco posuimus, scripturam sunt, qui defendant. vide supra *cap.* XVI. num. 2. & Drackenborch. ad Silium VI. *v.* 497.

REGNUM PARARE. Franc. Academ. Senat. 2. Heuss. *regnum sibi parare*. ceteri sapiunt omnes. Testatur id egregie Cic. Lael. *c.* XII. *Tib. Gracchus* regnum *occupare conatus est*, *vel* regnavit *is quidem paucos menses*. vide praeter Historicos alios de eo Caes. I. Civ. *c.* VII. Nostrum infra *c.* XLII. Tacit. III. Ann. *c.* XXVII. *Hinc* Gracchi *& Saturnini, turbatores plebis*.

QUAESTIONES HABITAE SUNT. Sic nostri omnes, praeter Incertos, Struv. Franc. & juniores Guelferbb. qui addunt *graves*, quam recte vocem Gruterus abjecit. infra n. 13. quaestiones *injustas pro munimento habent*. n. 18. *vindicandum* quaestionibus *& indicio ipsius Jugurthae*. Hodie dicunt *inquisitiones*. Noster *c.* XL. n. 1. *uti* quaereretur *in eos*. num. 4. *tres* quaesitores. n. 5. quaestione *exercita aspere violenterque*. Vellej. II. *c.* XVII. *Crudelesque mox* quaestiones *in amicos clientesque Gracchorum habitas*. Recte quidem I. Wasse refutat Gruterum, qui dixerat nullas quaestiones graves esse; sed propterea non *fere invitus*, ut ipse ait, verum lubentissime eum voluntate tot membranarum inducere *graves* debuit.

POST C. GRACCHI ET M. FULVII. Vide de his supra ad *c.* XVI. num. 2. Cicer. I. Catilin. *c.* II. & IV. Catil. *c.* II. Eccard. *M. Fulvi*, morte suo.

VESTRI ITEM ORDINIS MULTI MORTALES. Sic Gruterus, nescio, an ex MSS. suis. Nostri omnes *item vestri ord. m. m.* aut, ut Fabriciani & Guelferb. 1. *item multi vestri ordinis in carcere necati sunt*, omisso nomine *mortales*, quod tamen addit Catilin. *cap.* II. num. 8. alibi, ut Catil. *c.* I. num. 1. *c.* LI. n. 1. & passim *homines*. Eccard. neglexit nomen *multi:* quod quidem etiam abesse posset; sed melius est tribus illis adsentiri. De his ita Appianus I. Civ. p. 366. καὶ τοὺς συμφρονήσαντας ὁ Ὀπίμιος συλλαβὼν, ἐς τὸ φυλακτήριον ἐνέβαλέ τε καὶ ἀποπνιγῆναι προσέταξε. adde Cat. *cap.* LV. n. 2.

LIBIDO FORUM FINEM FECIT. *Eorum*, quod Grutero supervacuum fuit, expungit Guelf. 9. nos

utriusque cladis non lex, verum lubido eorum finem fecit. Sed ſane fue- 8
rit regni paratio, plebi ſua reſtituere. quidquid ſine ſanguine civium ul-
ciſci nequitur jure factum ſit. Superioribus annis taciti indignabamini, 9
aerarium expilari; reges & populos liberos paucis nobilibus vectigal pen-
dere; penes eosdem & ſummam gloriam, & maxumas divitias eſſe: ta-
men haec talia facinora impune ſuſcepiſſe, parum habuere. itaque po-
ſtremo

nos cum illo. *finem fecit* lubido, ut ſupra *c.* v. num. 2. *vaſtitas Italiae*. Seneca I. de Clement. *c.* XII. de Sulla: *cui occidendi* finem fecit *inopia hoſtium*. adde Catil. *cap.* LI. n. 34. & 36.

8. SED SANE FUERIT REGNI PARATIO. Gu. 3. *fuerat*; Heuſſian. *Sed cedamus ſane fuerit*, ab interprete; qui formulam eſſe concedendi indicaverat. Supra *c.* XXIV. n. 7. *Quae* ſane fuerint *noſtrae injuriae*. Academ. Struv. Incerti, Franc. Guelſ. 1. 7. 10. 11. 12. *regni reparatio*. Ceterum totam hanc ſententiam Baſil. 1. in margine ſcriptam habere, comperi: & jam olim aliquid hic latere ſenſi, quod tamen ſine meliorum libb. ope non eruo. Conjecturam infra propono.

PLEBI SUA RESTITUERE. Incert. 2. *reparatio, jura reſtituere*. Eccard. Acad. Struv. Franc. Uratisl. 3. Guelſ. 4. 7. 9. 10. 11. 12. *plebi ſua jura reſtituere*. Sic corrumpunt infra *c.* LXII. num. 8. *ex mala conſcientia* digna *timere*. ſupra *cap.* X. num. 2. *nam ut alia magna & egregia* tua *omittam*.

QUIDQUID SINE SANGUINE CIV. U. N. Fuit aliud quid primitus in Senat. 1. nam voces *ſine ſanguine* in litura leguntur. Senſus eſt, quantum in loco dubiae ſanitatis video, Ea facinora, quae non aliter, niſi ſummo ſupplicio vindicari poſſunt, jure facta fuerint. Ii nempe, qui Gracchos, Fulvium ceterosque occiderant, jure ſuo uſos eſſe, concedere vult: etſi iidem illi rectius capite poenas ſolvere deberent. Tamen eſſe alia impia facinora nobilitatis, in quibus tali praetextu, *regni parationis*, uti non poſſet, quia *tacita* (n. 9.) plebs fuit, nec per tribunos actionibus ejus obviam ivit.

ULCISCI NEQUITUR. Vinar. 1. Senat. 2. Heuſſ. Guelſ. 1. Remenſ. 2. *nequitur*: idemque fuit olim in Senat. 1. Guelſ. 2. 3. 4. quod raſura probat. Locutos eſſe ita veteres pro *nequit*, adnotavit Feſtus, Diomedes, alii: Sicuti *poſſetur*, *poteſtur*. vide Nonium *c.* X. Apulej. Apolog. p. 274. *pollicitus ita facturum, ne ſic quidem* quitus eſt. Lucretius I. *verſ.* 1045. *Dum veniant aliae, ac ſuppleri ſumma* queatur. Plautus Rud. A. IV. Sc. IV. *v.* 20. *Ut* nequitur *comprimi*. vide Perizon. ad Dictyn II. *c.* VIII. Diſſert. §. XXXIX. Caſp. Barthius XXV. Adv. *cap.* VII. & XXXIV. *c.* XVI. *ulciſci* poſitum hic eſſe Paſſive, animadvertit. atque ita poſtulat Latinitatis ratio. unde ſupra *c.* XXVII. n. 1. *poſtquam res in ſenatu* agitari *coepta*.

JURE FACTUM SIT. Eccard. & Guelſ. 11. *jure factum eſt*. & ita forte primitus Fabric. 2. qui nunc tantum *jure factum*. Vide, lector, an haec tota περιοχὴν ita ſit reformanda: *Sed ſane fuerit plebi ſua reſtituere, quod ſine ſanguine civium ulciſci nequitur*, reciſis omnibus, quae ſunt reliqua. ita illud *reſtituere, quod*, produxit primo *factum, quod* & ex eo *ſua jura, jure* illi adhaeſit: quae cum in margine eſſent adnotata, abierunt in alium locum. Alius forte pro *factum* poſtea ſumſit *aliquid, quod*: unde illud *quidquid*. Denique *fuerit* ita praeciſe poſitum per interpretem ex ſuperioribus accepit *regni paratio*, & cento ille contectus eſt.

9. SUPERIORIBUS ANNIS. Vinar. 2. *Superioris annis*, ſcribae errore. *Taciti* indignabamini, qui non verbis nec factis prodebatis indignationem, & facinora non vindicabatis. Id in Fragmentis *muſſantes* vocat. Juſtin. VIII. *c.* V. num. 10. *ſed* tacitus moeror & luctus, *verentibus, ne ipſae lacrymae pro contumelia haberentur*.

AERARIUM EXPILARI. Senat. 1. a prima manu, *expilare*, puta *quosdam* homines, ut Cat. *c.* LI. n. 40. Vinar. 2. Struv. Franc. Uratisl. 3. Remenſ. 1. Guelſ. 7. 10. 11. *exſpoliari*; Eccard. *ſpoliari*, quae interpretantur Verbum *expilari*, quo ſaepe Cicero utitur. Sueton. Julio *c.* LIV. *in Gallia fana templaque deum donis referta* expilavit.

PAUCIS NOBILIBUS VECTIGAL PENDERE. Vinar. 1. *pendere vectigal*; Fabric. 2. *vectigalia*. Sed illud *nobilibus* vix eſt, ut ab Salluſtio credam, qui *paucos* de factione nobilium nude dicere ſolet. vide Cat. *c.* XX. n. 7. infra *c.* XLI. num. 7.

ET SUMMAM GLORIAM ET M. D. ESSE. Remenſ. 2. *& ſummam gratiam*. Eleganter Guelſ. 12. *& gloriam ſummam*, ut Adjectivum ſequatur. vide ſupra *c.* XX. n. 8. Academ. *divitias extra*, pro *eſſe*.

stremo leges, majestas vestra, divina & humana omnia hostibus tradita sunt. Neque eos, qui fecere, pudet aut poenitet: sed incedunt per ora vestra magnifice; sacerdotia & consulatus, pars triumphos suos ostentantes:

HAEC TALIA FACINORA IMP. SUSCEPISSE. Fabric. 2. *talia* non agnoscit. pro ejus salute daret aliquis potius *τὸ facinora*. Supra *cap.* x. num. 8. *colite*, *observate* talem hunc *virum*. Apulej. de Habit. Doctr. Plat. p. 23. Hunc talem *non solum inferre, sed ne referre quidem oportet injuriam.* p. 24. *Nec frustra* hic talis *amator est turpium voluptatum*. Terent. Eunuch. Act. I. Sc. II. *Et istam nunc times — ne* illam talem *praeripiat tibi*. *Suscipere* est admittere, audere facinus, ut saepe Cicero. pro *incipere* seu *in se recipere*, dixit Cat. *c.* XXVIII. n. 3. adde supra *c.* XIV. n. 12. Catullus Carm. LXXXIX. *Quid facit is, patruum qui non sinit esse maritum? Ecquid scis quantum* suscipiat *sceleris?* Sylvius ad Cic. pro Cluentio *c.* XI. extr. Gu. 9. *haec omnia talia*; 7. *haec & alia*.

PARUM HABUERE. Non suffecit illis, non substiterunt in iis, sed majora ausi sunt. Vinar. 1. ab initio habuit *parum fuit*. id expressit Capitolinus Marco *cap.* XVIII. *Et* parum *sane* fuit, *quod illi honores divinos omnis aetas — dedit, nisi quod etiam sacrilegus judicatus est, qui ejus imaginem non habuit.* Liv. XXXVIII. *c.* LIV. parum fuisse, *non laudari pro rostris P. Africanum post mortem, nisi etiam accusaretur*. Noster infra num. 22. *illis* parum est *impune male fecisse*. Recte ergo hic *parum habuere*, nec audiendi Eccard. Vinar. 2. Franc. qui *pro nihilo habuere*. Aeschines contra Ctesiph. p. 295. *ὐκ ἀγαπᾷ, ὐδ' ἱκανὸν ἦγεν αὐτῷ*. Cato apud Gell. XVII. *c.* XIII. *Neque* satis habuit, *quod eam in occulto vitiaverat, quin ejus famam prostitueret*. Vellejus II. *c.* LXXVI. *qui natus obscurissimis initiis* parum habebat *summa accepisse — nisi in id adscendisset* &c. Quinctil. Declam. XIV. *c.* V. parum *se lenociniis*, parum putant agere *mendaciis, & cum omnes* &c. Lactant. V. *cap.* IX. parum habent *interficere, quos oderunt, nisi etiam crudelitas corporibus illudat*. Seneca II. de benefic. *c.* XII. parum judicavit, *si senator senex supplex sibi eo more jacuisset, quo victi hostes hostibus jacuere: invenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet*.

DIVINA ET HUMANA OMNIA. Fabric. 1. & Struv. *div. & humana hostibus omnia tradita sunt:* quorum exemplari forte fuit inter lineas adjecta vox *omnia:* eam certe Fabric. 2. nusquam habet. Agnoscit Noster Cat. *c.* XI. n. 6. *sacra profanaque* omnia *polluere*. ubi vide. supra *c.* V. num. 2. *divina atque humana* cuncta *permiscuit*. Est tamen & iis locis unus & alter Codd. qui omittat, & Sallustius ipse alibi. *hostibus* abest Guelferb. 9. adde *c.* XXXII. num. 3.

10. QUI EA FECERE, PUDET AUT POEN. *Ea* non est sani coloris in Fabric. 1. neque ego genuinum esse, persuadere mihi possum. Cat. *c.* VIII. n. 4. *Ita eorum*, qui fecere *virtus tanta habetur*. ubi erat antea: *qui ea fecere*. Geminum prorsus supra *cap.* IV. num. 8. Livius II. *Nec patres satis moderate ferre laetitiam. adeoque* neminem *noxae* poenitebat, *ut etiam insontes fecisse videri vellent, palamque ferrent, malo domandam tribuniciam potestatem*.

INCEDUNT. Verbum impudentiae est & ostentationis. dico infra ad 1. Hist. Or. Lepidi num. 24. *quare itaque tanto agmine atque animis* incedit.

PER ORA VESTRA MAGNIFICE. *Magnifici* scribunt Eccard. Guelf. 3. Vinar. 2. Acad. Senat. 2. & Heuss. cumque iis Gruterus. atque sic Berneccerus citat ad Justin. XVI. *c.* V. num. 5. utrumque rectum; sed alterum Nostro etiam alibi placuit. *Per ora* Academ. non fuit pro gustu, deditque *per opera*. Sed Justinus: *captivos senatores in triumphi modum* per ora civium *trahit*. adi & Barthium ad Stat. II. Theb. *v.* 651. Brockhus. ad Propert. II. eleg. 1. *v.* 2. Drackenb. ad Sil. III. *v.* 135. Cl. Bentlej. ad Horat. II. Sat. 1. *v.* 65. *Nitidus qua quisque* per ora Incederet *introrsum turpis*. Sic alii & Noster *in ore ducis*. unde intelliges Senecam Epist. CV. post princ. *Sic vero invidiam effugies, si te non* ingesseris oculis, *si bona tua non jactaveris, si scieris in sinu gaudere*. *Magnifice* tuetur Auctor infra *cap.* XCIII. num. 1. *an fortunam opperiretur, qua saepe* prospere *usus fuerat*. *cap.* LXXXVII. extr. *Romanos remoto metu*, laxius licentius*que futuros*. adde supra *c.* XIV. num. 11. *cap.* X. num. 7. Catil. *c.* LVIII. num. 9.

PARS TRIUMPHOS SUOS OSTENT. *Pars* semel posuit, cum hodie scribant: pars *sacerd. & cons.* pars *triumphos* &c. vide supra *cap.* XIX. num. 1.

HONORI, NON PRAEDAE HABEANT. Perinde quasi ea habeant in honorem data, aut ut ipsis honorem adferant; ac non potius *rapuerint*, & praedam esse, omnes scirent. Ita evolvere licet duplicem constructionem, quam scitissime conjungit. ut supra *c.* XVII. nu. 3. infra *c.* LXXXIX. n. 4. *Ejus cives apud Jugurtham immunes, levi imperio, & ob ea fidelissimi* habebantur.

Prius

tes: perinde quasi bonori, non praedae babeant. Servi aere parati im- 11
peria injusta dominorum non perferunt: vos, Quirites, imperio nati,
aequo animo servitutem toleratis. At qui sunt bi, qui rempublicam oc- 12
cupavere? bomines sceleratissumi, cruentis manibus, immani avaritia,
no-

Prius illustrabit Tacitus III. Ann. *c.* XXXII. *paternas* ei *angustias & nobilitatem sine probro actam* honori *quam ignominiae* habendam *ducebat*. Posterius Quinctil. Institut. Proem. p. 8. *curam morum, qui diserti babebantur, reliquerunt. ea vero destituta infirmioribus ingeniis velut* praedae fuit. Utrumque infra *c.* LXIX. o. 3. *civitas magna & opulens*, poenae *cuncta*, *aut* praedae *fuit*. h. e. poenam dedit aut praedam. Eccard. *& non praedae*, *ea* non est sincerum in Fabric. 1. & Struv. sed Guelf. 1. 9. 12. expungunt plane; quos sum secutus, cum antea ostentarent: *perinde quasi* ea *bonori* cet. Guelf. 1. & 3. Incert. 2. Uratisl. 1. Seoat. 2. & Heuss. *proinde*.

11. SERVI AERE PARATI. Remens. 1. Guelf. 11. Uratisl. 3. *servire parati* corrupte, ut Vinar. 1. *sevire parati*. nec melius Incert. 2. Franc. & Guelf. 2. *Servi aere comparati*. *Parare* est comparare, emere. Seneca IV. Benefic. *c.* XII. *Nemo Tusculanum aut Tiburtinum paraturus, salubritatis caussa & aestivi secessus, quoto anno emturus sit, disputat*. ubi alia Gronovius, sed quae fere etiam Buchoerus 1. de Comm. rat. dic. *c.* 1. §. 2. adduxit. quem omnino consulas docentem plenum esse *aere*, *pecunia parare*, quod hic Sallustius expressit. ita infra *c.* XXXV. n. 4. pretio, *sicuti multa confecerat*, *insidiatores Massivae* paret. Caesar IV. Gall. *c.* II. *quaeque impenso* parat pretio. Horatius II. Sat. III. *v.* 128. *populum si caedere saxis Incipias, servosve, tuo quos* aere pararis. Ceterum recte addidit *aere parati*, cum ita & antea jam in servitute fuisse apud eos, qui vendiderunt, innuat, & mox n. 12. adeo exaggeret mores dominorum plebis Romanae, non muneribus sed caede & quaestionibus grassantium in plebem.

INJUSTA IMPERIA DOMINORUM. Fabriciani & duo Guelferbytani: *imperia injusta*, quod est convenientius. ita juvamus supra *c.* XX. n. 1. Vinar. 1. *non patiuntur*.

VOS, QUIRITES, IMPERIO NATI. Sic Rivius atque Gruterus. Guelf. 1. 2. 3. 9. 11. Fabric. 1. Basil. 1. Academ. Senatorii, Heussian. Incerti, Vinarienses, Uratisl. 1. & 2. *in imperio nati*. Ceteri Rivianam & editam lectionem confirmant. Neque utriusque sententia est satis commoda, quod censuit Manutius. nam si conferas *c.* XIV. n. 11. intelliges, quando Sallustius *in imperio* dicere consueverit, quae dictio hic omnem sensum corrumpet. At *imperio natus* dicitur, qui nascitur *ad imperandum*, non ad serviendum. Vim illam tertii casus passim illustravimus. vide ad Cat. *c.* III. n. 1. & ad Fragmenta, ubi *vino invitare* contra vulgares expositiones vindicamus, & supra *c.* XVII. n. 5. Sic Cicero de clar. Orat. Foro & multitudini *nata est eloquentia*. Seneca Excerpt. Controv. III. Praefat. p. 427. *Diligentissime tibi me excusarem tamquam* huic rei *non essem* natus. Luc. Senec. Epist. LXXVI. *id in quoque optimum est*, cui nascitur, *quo censetur*. Livium non dicam, quem hanc locutionem inprimis dilexisse, ostendit Gronovius IV. Observat. *c.* XVII. Igitur ad alios. Ovid. II. Am. eleg. III. *v.* 7. *Non tu* natus equo, *non fortibus utilis armis*. Exponit Florus I. *c.* XIII. *gens* nata ad interitum *bominum:* quomodo Noster in Histor. *nati* ad *ea subvertunda*. Dictys II. *c.* XXII. *qui innoxii & culpae ejus vacui*, nati *paucorum* libidini, *paullo post alieni sceleris poenas subire cogemini*. Lamprid. Commodo *c.* II. *ut* probris natum *magis, quam* ei loco *eum crederes, ad quem fortuna provexit*. Treb. Pollio Gallien. *c.* XVI. Natus abdomini *ac* voluptatibus. Compares & illa: *Rex tuus venit* tibi. item *Puer natus est* nobis, de quo vide Serm. III. de Nativ. Domi. Guarrici Abb. Igniac. qui & de Resurr. Serm. II. *Quis enim ambigat lucrosum esse commercium*, mori mundo, *ut possis dicere, mibi vivere Cbristus est & mori lucrum*. Alia enim etiam in Dissertt. nostris collegimus.

AEQUO ANIMO SERVITUTEM TOLER. Eccard. *tolerabitis. aequanimiter*, patienter ferre dicunt, quod est *aequo animo*. Cic. in Vatin. *c.* XVI. *qui omnia in pecunia posuisset*, *bonore* animo aequo *carere debere*. Apulej. Apolog. p. 295. *Quis aequo* animo *pateretur*, *si me per boc veneficii arcesseres*, cet.

12. AT QUI SUNT HI, QUI. Guelf. 10. *At bii, qui sunt bii, qui* cet. Forsan: *At qui sunt, qui remp. occupavere*.

CRUENT. MAN. IMMANI AVAR. Omittuntur haec omnia in Academico, in aliis varie transponuntur: nec aliunde provenit ista hallucinatio, nisi quod oratio non satis aequalis visa est. de quo uberius ad Cat. *c.* XVIII. n. 4.

IDEMQUE SUPERBISSUMI. Sic Gruterus ex omnibus MSS. & edd. antiquis, quas ipse vidit.

nocentissumi, idemque superbissumi; quis fides, decus, pietas, postremo
13 *honesta atque inhonesta omnia quaestui sunt. Pars eorum occidisse tri-*
bunos plebis; alii quaestiones injustas; plerique caedem in vos fecisse,
14 *pro munimento habent. Ita quam quisque pessume fecit, tam maxume*
tutus est. metum a scelere suo ad ignaviam vestram transtulere: quos
omnis

Sic & apud nos Fabriciani, Incert. 1. Rem. 1. Acad. Senat. 2. Heuss. Uratisl. 3. Guelf. 1. 3. 4. 9. & Eccard. non *iidemque*. Nos jam supra *isdem*, *is* pro *iis* & similia cum optimis membranis exprimi curavimus. vide supra *c.* XIV. n. 10. *c.* XVII. n. 2. & ad Cat. *c.* XXXIX. n. 6. Guelf. 2. Vinarienses, Senat. 1. Basil. 1. Incert. 2. Franc. Uratisl. 2. *& idem superbissumi*. Struv. *& idemque*. Unus Uratisl. 1. *& iidem*; Eccard. *idem*, sine copula. *c.* XIV. n. 11. *fratre meo*, atque eodem *propinquo suo interfecto*.

POSTREMO HON. A. INHON. OMNIA. Fabriciani: *honesta omnia atque inhonesta*. Franc. *omnia hon. a. inhonesta*. illud elegantius, quod & revocandum duco.

13. OCCIDISSE TRIBUNOS PLEBIS. *Occidisse* Verbum ponitur pro Nomine quarti Casus, ut pro alio Casu mox n. 14. *quos omnis eadem* cupere, *eadem* odisse, *eadem* metuere *in unum coegit*. Plautus Curcul. A. 1. Sc. 1. *v.* 28. *Ita tuum conferto semper* amare, *si sapis*, *Ne id quod ames, populus si sciat, tibi sit probro*. Apulej. Ἀνεχομένῳ: *Nobis cupido* velle *dat*, posse *abnegat*. Cic. XIII. ad Att. epist. XXVIII. *cum* vivere *ipsum turpe sit nobis*. Lucanus I. *Semper nocuit* differre *paratis*. Terent. Andr. A. III. Sc. II. *v.* 4. *Dato* bibere *summo*, cum observatione Donati. Ausonius Idyll. XXX. *Invidi numquam*, cupere *atque* ambire *refugi*. Jurare *aut* falsum dicere *par habui*. Sic *accere vincere*, pro *a victoria*. vide Gronov. ad Senec. Hippolyt. *v.* 805. Jam Noster tale Verbum, & ipsum Nomen conjungit ad eamdem constructionem, ut Horatius IV. Od. 1. *v.* 29. *Me nec* femina, *nec* puer, *Jam nec* spes *animi credula mutui*, *Nec* certare *juvat* mero. Rutilius I. Itiner. princ. *Velocem potius* reditum *mirabere lector*, *Quam cito Romuleis* posse carere *bonis*. Haimo Homil. in Pentecost. *Omnem* gloriam, *&* posse *suum totum ad laudem dei patris referebat*. Celsus I. *c.* III. *Implet autem corpus frequentior* cibus, *& quam plenissime* digerere. Vide & EXCURSUM II. n. 4. in Jug. *c.* XIV. n. 7.

PLERIQUE CAEDEM IN VOS FECISSE. Uratisl. I. *pleris caedem*. forte pro *pleri*, quod est *plures*. Guelf. 10. *contra vivos fecisse*. male. Catil. *c.* X. n. 4. *foeda crudeliaque* in civibus *facinora facere*. ibi alii *in cives*.

PRO MUNIMENTO HABENT. Pro tutela dominationis suae. Fabric. 2. & Franc. *monimento*; Eccard. & Incert. 2. *monumento*. non male. alterum tamen reliqui muniunt. Sic supra *cap.* XXVIII. n. 4. *quorum auctoritate quae deliquisset, munita fore sperabat*. ubi vide. infra *c.* XXXIII. n. 2. *cujus impudentia contra jus & injurias omnis* munitus *foret*.

14. QUAM QUISQUE PESSUME FECIT, TAM MAXUME. Nihil in hac dictione corrumpendum; etsi varie tentent libri. *tam maxume* non fuit in Franc. & *maxume* solum delet Uratisl. 3. quod in Struv. alio loco ponitur. Uratisl. 2. & 3. Vinar. 2. & Guelf. 11. *quantum*, ex interpretatione τοῦ *quam*. vide ad n. 2. Lucretius I. *v.* 538. *Et* quam *quaeque* magis *cohibet res intus inane*, Tam magis *his rebus penitus tentata labascit*. Gifanius *quo magis*. Varro de R. R. quam *paucissimos reliqueris*, tam *optimi in alendo fiunt*. Terent. Heaut. A. V. Sc. II. *Adolescens* quam *minima in spe situs erit*, Tam *facillime patris pacem in leges conficiet suas*. Gellius XIX. *c.* III. *qui maledicit & vituperat*, quanto *id acerbius facit*, tam maxime *ille pro iniquo & inimico ducitur*. ita & Graeci, ut Aristoteles II. Nicom. *c.* III. n. 21. alii per *quanto*, uti Aelredus II. Spec. Charit. *c.* XX. quanto *quisque negligentior fuerit vel mente infirmior*, tanto *in dei amore probabitur perfectior*. Pluribus tamen *ut* placuit. Cic. II. de Orat. ut *quisque* optime *Graece sciret*, ita *esse* nequissimum. Caesar I. Civ. *c.* II. ut *quisque* acerbissime *crudelissimeque dixit*, ita maxime *ab inimicis Caesaris collaudatur*. Seneca de Const. Sap. *c.* XI. ut *quisque contemtissimus & ludibrio est*, ita *solutissimae linguae est*. Sic etiam Dictys VI. *c.* VII. Sententiam in Histor. Fragm. ita expressit. *injuria gravitate tutior est*.

AD IGNAVIAM VESTRAM TRANSTULERE. Fabriciani: *ad ignaviam transtulere vestram*; Struvian. *lentum*, pro *metum*. non placet. *Sceleribus* alioquin metus conjunctus est; sed illi homines desinunt timere, postquam scelera sceleribus addendo, quae vos per *ignaviam* non vindicatis, vobis *formidolosi* facti sunt. supra *c.* I. n. 4. *suam quisque* culpam *auctores ad negotia* transferunt. ubi vide.

EADEM CUPERE — EADEM METUERE IN U. C.

Om-

omnis eadem cupere, eadem odisse, eadem metuere in unum coegit. sed 15
haec inter bonos amicitia est, inter malos factio. Quod si tam libertatis 16
curam haberetis, quam illi ad dominationem accensi sunt; profecto neque XXXV.
res publica, sicuti nunc, vastaretur; & beneficia vestra penes optumos,
non audacissumos, forent. Majores vestri, parandi juris & majestatis 17
constituendae gratia, bis, per secessionem, armati Aventinum occupavere:
vos pro libertate, quam ab illis accepistis, non summa ope nitemini? at-
que eo vehementius, quod majus dedecus est, parta amittere, quam
omni-

Omisit Academ. *in unum coegit.* Claudianus II. Ruffin. *v.* 317. *Talibus adclamant dictis infame nocentum Concilium, qui perpetuis crevere rapinis, Et quos una facit Rufino caussa sodales: Illicitum duxisse nihil.* delicta *fuere* Nexus *amicitiae.*

15. SED HAEC INTER BONOS CET. Incert. 2. *Sed hoc;* Eccard. *Sed haec res.* Nota sunt, *hoc opus*, hic labor *est*, alia plura, de quibus nos ad Cat. *c.* VII. n. 6. Vinar. 1. a prima manu: *inter hos factio est.* Tertullianus Apologet. *cap.* XXXIX. *Cum boni coeunt, cum pii & casti congregantur, non est* factio *dicenda, sed* curia. Fabric. 2. *est* alio loco habet, nempe: *amicitia est, inter malos factio* eo, aut nullo loco, collocari debet.

16. QUOD SI TAM VOS LIBERTATIS. Guelf. 7. Fabriciani, Senat. 2. & Heuss. *quod si vos* tantam *libertatis curam* cet. scilicet propter Nomen *curam.* Sed Latini aut *curam habere*, pro Verbo habent: aut Verbo *Habere* particulam aptant, sicuti Noster Cat. *c.* VII. n. 4. magis *lubidinem habebant.* ibi vide, & Eod. ad *c.* LVIII. n. 9. supra etiam hoc *cap. n.* 2. *vos* non est in Guelf. 1. & 4. neque in Struviano & Remensi 1. in aliis sedem mutat. vide ad n. 3.

AD DOMINATIONEM. Guelf. 3. *ad dannationem;* Acad. *ad damnationem vestram;* Senat. 2. & Heuss. *ad dominationem vestri.*

SICUTI NUNC, VASTARETUR. Priora *sicuti nunc*, absunt ab Remensi 1. nec multum desiderantur. Omittit ipse Crispus III. Hist. in Orat. Macri.

BENEFICIA VESTRA PENES OPTUMOS. *Beneficia* populi Consulatus, Sacerdotia, Praetura aliique honores in rep. frequenter vocantur; quia suffragiis populi mandati. vide infra *c.* LXXXV. n. 3. & 8. Dilexit Crispus *penes*, *apud.* Cat. *c.* XX. n. 8. *Itaque omnis gratia, potentia* ---- apud *illos sunt, aut* ubi *illi volunt.* 1. Hist. Or. Lepidi n. 13. *Leges, judicia, aerarium* penes *unum; denique necis civium & vitae licentia.* adde supra n. 9. infra *c.* XLI. n. 7.

17. MAJORES VESTRI. Guelf. 9. 10. Fabriciani & quidam alii, *Majores nostri*, qua confusione nihil magis obvium. vide Cat. *c.* XXXIII. num. 2.

MAJESTATIS CONSTITUENDAE GRATIA. Guelf. 3. *confirmandae*, ab interprete. Vellejus Pat. II. *c.* CIII. n. 3. *ut & tribuniciae potestatis consortionem Neroni* constitueret. ibi vide Cl. Burmannum. Cicero pro Caecina *c.* XIV. *videte, quod* jus *nobis*, *quam* conditionem *vobismet ipsi, quam denique civitati* legem constituere *velitis.* Justinus XLI. *c.* V. *quaesito simul* constitutoque *regno.*

BIS, PER SECESSIONEM. De his plebis secessionibus dixi ad Cat. *c.* XXXIII. n. 3. Sed num plebs *bis* Aventinum occupaverit, jam olim fuit dubium. vide Livium II. *c.* XXXII. Eccard. *per cessionem.*

ARMATI AVENTINUM OCCUPAVERE. *Aventinum montem* scribunt Fabriciani, Vinar. 2. Acad. Remens. 2. Struv. Franc. Incert. 2. Eccard. Guelf. 7. 9. 10. 11. ut Florus I. *c.* I. n. 6. *Remus* montem Aventinum, *hic Palatinum occupat.* ubi Freinshemius de origine nominis, quod perperam Basil. 1. & Academ. *Adventinum* scripsere. idem ille I. *c.* XXIV. *ab Aventino monte*, *c.* XXV. in *monte Janiculo.* Seneca de Brevit. Vit. *cap.* XIV. Aventinum montem *extra pomoeria esse.* Saepe tamen Livius *Aventinum* nude, & Neutro etiam Genere. vide Sigonium ad I. *c.* XXXIII.

NONNE SUMMA OPE NITEMINI? Fabriciani, *non summa o. nitemini.* recte *non* pro *nonne*, atque illud *ne* etiam alibi non exprimitur. vide supra *c.* XIV. n. 9. Seneca Epist. LVIII. p. 205. Vis *tu non timere, ne semel fiat, quod quotidie fit?* ubi plura Gronovius & post eum Cl. Bentlejus ad Horat. II. Sat. VI. *v.* 92. Terentius Andr. A. V. Sc. II. *v.* II. *Eho*, non *tute dixti esse inter eos inimicitias?* Uratisl. 2. *niteremini;* 1. Eccard. Guelf. 1. 11. 12. *nitimini.*

QUO MAJUS. Academ. & Franc. *quoniam;* Placuit itaque illis, quod in Senat. 1. Struv. Incert. 2. Remensi 1. Guelf. 9. legitur: *quod majus dedecus est.* nec id perperam. nam ceteris eo

---- *quo*

81 *omnino non paravisse. Dicet aliquis. Quid igitur censes? vindicandum in eos, qui hosti prodidere rempublicam: non manu, neque vi; quod*

---*quo* eadem extremitate imposuit. ita peccant supra *c.* XXII. n. 3. Si vero *eo* pet *ob id* interpreteris, uti certe accipit Noster Cat. *c.* XX. n. 3. quia *multis & magnis tempestatibus vos cognovi fortes fidosque mihi*, eo *animus ausus est.* & Eod. *c.* XXII. n. 2. *atque eo dictitare fecisse:* tam *quod*, quam *quo* locum suum tueri poterit. hoc eo magis accommodatum ingenio scribarum. Rem. 1. *quod magis.*

. PARTA AMITTERE, QUAM OMNINO NON PAR. *Parata*, pro *parta*, legitur in Guelf. 3. 9. Vinar. 1. & Fabric. 2. a prima manu. non alia de caussa, quam quod sequitur *paravisse*. Alterum Catil. *c.* LI. n. 42. *qui ea bene parta vix retinemus.* supra *c.* X. n. 4. *quos neque auro parare queas, officio & fide pariuntur.* ubi vide. Cat. *cap.* II. n. 4. *quibus artibus initio partum est.* Contra *parata* defendimus infra 1. Hist. Orat. Lepidi n. 17. Porro Vinar. 1. Fabric. 2. Senat. 1. & Guelf. 1. *omittere;* Vinar. 2. & Eecard. *paruisse*, quod & vitio typorum visitur in ed. Gruteri, pro *paravisse*. Sententia ipsa Graecis Latinisque Scriptoribus est tractata. Claudian. II. Stilic. *v.* 325. *instituit sublimem Brutus honorem: Adseruit Stilico.* plus est servasse *repertum, Quam quaesisse novum.* ibi vide Barthium. adde Nostr. Catil. *c.* LI. n. 42. Cumulat talia Gruterus Discurs. XVII. in Tacitum. Freinshem. ad Flor. II. *c.* XVII. n. 8. quem & lege ad IV. *c.* XII. n. 21. item Gebhard. ad Corn. Nep. Reges *c.* II. n. 3. Bernegger. ad Justin. XXV. *c.* IV. n. 3. Curt. IV. *c.* XIV. n. 25. *Ite alacres & spe pleni, ut quam gloriam* accepistis a majoribus *vestris, posteris relinquatis.* Pro *omnino non*, Uratisl. 1. *omnino nihil paravisse.* Illud est *plane non*, ut III. Hist. Orat. Macri n. 3. *statui, certaminis adversa pro libertate, potiora esse viro forti, quam* omnino non *certasse.* Curt. IV. *c.* X. n. 24. Semel omnino *eam viderat.* Cicero: *vix, aut* omnino non *posse fieri.*

18. DICET ALIQUIS. QUID IGITUR CENSES? Sic recte interpungit Rivius, & habet adstipulantes septem ex nostris MSS. Reliqui omnes: *Quid igitur? Censes vindicandum* cet. Sed cum Fabric. 1. habeat, *Dicit aliquis;* Remens. 1. Incert. 2. Guelf. 9. *Diceret aliquis;* in Guelf. 22. vero hae voces jam olim erasae sint; confirmor in ea sententia, quod Sallustius sine tali additamento reliquerit solummodo: *Quid igitur censes?* Sic Catil. *c.* LI. n. 43. Placet igitur eos *dimitti & augeri exercitum Catilinae?* ubi vide. Novi, quod etiam III. Histor. Orat. Macri numer. 14. illa formula addatur: Novi Demosthenem Exord. XXXIX. Τί ἂν ΑΝ ΤΙΣ ΕΙΠΟΙ, ϲὺ ἀγορεύεις; Olynthiaca 1. pagin. 3. similiter, & alibi passim locutum esse. Verum ut Demostheni ac Ciceroni hoc concedendum esset; ita dubito, an sit in Sallustio ferendum. & jam dudum ille ex Macri Oratione locus viris doctis suspectus fuit. Cicero VIII. ad Attic. epistol. XIV. Toties ne igitur *sententiam mutas? ego tecum, tanquam mecum loquor.*

VINDICANDUM IN EOS, QUI. Non morabor MSS. vitia, *Censeo, utique censeo, Respondemus non*, aut alia. Habent tamen praeterea *indicandum, judicandum*, Guelf. 3. *vindicandum in eis.* ut apud Florum II. *c.* VI. n. 55. *imitari coepit Annibalem, & Italiae suae clades* in Africa vindicare, ubi tamen scripti & edd. vett. *in Africam.* atque sic aliquoties Apulejus *vindicare in quem facinus.* vide Pricaeum ad III. Miles. pag. 140. 141. S. Caesarius Homil. XIV. quae inscribitur: *Expositio quare sancti & justi viri in hoc saeculo* in peccatoribus *vindicaverunt.* in ea, inquam, dixit: *quia nisi ille zelo Dei commotus* in paucos vindicasset, *cunctos Dei justitia perdidisset.* Noster mox n. 25. *quae nisi quaesita erunt, nisi* vindicatum in noxios, *quid erit* cet. & Cat. *c.* IX. n. 4. *saepius* vindicatum *est* in eos, *qui contra imperium in hostem pugnaverant.*

QUI HOSTI PRODIDERE REMP. Guelf. 4. *qui hostis;* 9. *qui hostibus reip. prod.* errore ea nota R. P. orto. Fabric. 2. & Incert. 1. *qui hostibus p. r.* Jugurtham innuit, de eoque infra n. 21. hosti *acerrumo* prodita *senatus auctoritas.* *Prodere*, est rem deserere, aut tradere male tractandam, sive in caussa esse, ut is, cui proditur, aliqua re abutatur, quam ipse tueri debeas. Caesar 1. Civ. *c.* XXI. *queritur in concione, sese projectum ac* proditum *a Cn. Pompejo.* Silius XVI. *v.* 620. *Tu fessos obvius hostes Deseris, ac septem denudas* proditor *arces.* ubi vide Interpretes. Cicero 1. ad Q. Fratr. epist. III. *Amici partim deseruerunt me, partim etiam* prodiderunt. Or. post Red. in Sen. *c.* XIII. *ut me & remp. non modo desererent, sed etiam hostibus reip.* proderent. Livius II. *c.* LVII. remp. prodi *per motum, ac deseri.* XXVI. *c.* XXXVI. *Publica* prodendo, *tua nequidquam serves.* Sueton. Tiberio *c.* LIV. *variisque fraude inductos, ut & concitarentur ad convicia, & concitati* proderentur, *accusavit per litteras.* sic MS. vetustissimus. vulgo *perderentur.* Senec. Epist. CXIV. pag. 565. *Quomodo in vino non ante lingua titubat,*

quod magis fecisse, quam illis accidisse indignum; verum quaestionibus & indicio ipsius Jugurthae. qui si dediticius est, profecto jussis vestris obe- 19
diens erit: sin ea contemnit; scilicet existumabitis, qualis illa pax, aut deditio, ex qua ad Jugurtham scelerum impunitas, ad paucos potentis maxumae divitiae, in rempublicam damna atque dedecora pervenerint. Nisi

tubat, quam mens cessit oneri, & inclinata, vel prodita *est*. elegantissime *inclinata* vel *prodita*, & frustra Lipsius contra MSS. *perdita*. Vinar. I. *prodidere patriam*.

NON MANU, NEQUE VI. Eccard. *in manu, neque vi*; Guelf. II. *non m. aut vi*. Fabric. 2. *non manu, neque vi opus est*. perperam. intelligis *vindicandum censeo*. *Manu ac vi* & Cicero, & alii conjungunt. hoc violentam actionem, illud & hanc praesentem, & propriam auctoritatem indicat. Nazarius Paneg. *cap.* XXI. *cum introitus* vi, manu *quaereretur*. adde supra *cap.* XX. n. 4. Pomponius de Or. Jur. *omniaque* manu *a regibus gubernabantur*.

Q. M. VOS FECISSE, Q. I. A. INDIGNUM EST. *Vos* ejectum est ab Remensi I. cum ei hic non magis, quam supra num. 16. locus debeatur: tanto minus, quod Sallustius potius *vobis* scripsisset. Haud paullo melius Heuslian. Senat. 2. Guelf. 4. & 10. *est* inducere jubent. & sic supra *cap.* X. n. 2. *difficillimum*. Sensum illustrat. Caesar Cat. *cap.* LI. n. 6. 7. *magis quid* se dignum *foret, quam quid in illis* jure fieri posset, *quaerebant. Hoc idem providendum est, P. C. ne plus valeat*, & quae sequuntur. adde ibid. n. 26. & Sulpic. Sev. II. Hist. *cap.* LI. Vellejus II. *cap.* XX. n. 3. *Haec injuria homine, quam exemplo* dignior *fuit*. Vide exemplum Memmii, dignitati servientis, infra *cap.* XXXIII. n. 3. & Scipionis apud Polybium XV. *cap.* IV.

INDICIO IPSIUS JUGURTHAE. Guelf. I. *Jugurthae ipsius*: at II. & 12. omittunt Pronomen. Cat. *cap.* XLVIII. n. 9. Ipsum Crassum *ego postea praedicantem audivi*.

19. QUI SI DEDITICIUS EST. Sic Fabric. Senat. Basil. Vinar. Guelf. primi & Guelf. 2. Ceteri *deditus*; Fabric. 2. & Eccard. *dedicius*. in Fabriciano I. olim *dedititius* fuisse videtur, de quo monuit Rivius. *dediticius* est apud Caesarem, Livium, Ciceronem, Sueton. Aug. *cap.* XV. Tiber. *cap.* IX. Fabr. I. *esset*, pro *est*: quod tamen rectius exauditur.

JUSSIS VESTRIS OBEDIENS ERIT. Acad. *obediens est*. eleganter. ut Cat. *cap.* LI. num. 25. Guelf. 12. Basil. I. & Fabr. I. *jussis nostris*. Ceterum Participiis Activis saepe adjungi Verbum Substantivum, ut *dicens est*, *habens es*, similia, docuit Sanctius III. Minerv. *cap.* X. ubi Perizonius & hoc Nostri *obediens eris* adjecit.

SCILICET AESTUMABITIS. Struv. *profecto*, *scilicet existimabitis*, de Glossa, quae interpretata est *scilicet*, quod hic habet vim adfirmandi, aut pro *certo*, *liquido* ponitur. Cic. XV. epist. XV. num. 3. *Ego autem ex interitu ejus nullam spem* scilicet *mihi proponebam, ex reliquiis magnam*. adde notam Cellarii ad IX. ep. VI. n. 2. Francian. omittit *scilicet*; mallem *existimabitis*, & sensus erit: *scire licet, qualis illa deditio* cet. vide supra *cap.* IV. n. 6. Si Verbum retineas, non aliud esse debet, quam *existimabitis*, quod omnes nostri MSS. & edd. vetustissimae confirmant. & lapsus est Rivius, quando sensum *aestimabitis* postulare dixit. Numquam ea mens fuit Memmio, ut tum demum populus R. inciperet *aestumare*, h. e. judicare & perpendere; sed ut liquido cognoscerent, intelligerent: quod est apud Nostrum *existumare*. supra *cap.* IV. num. 4. *Qui si reputaverint —— profecto* existumabunt, *magis me merito, quam ignavia judicium animi mutavisse*. III. Hist. Or. Macri princ. *Si* parum existumaretis, *quid inter jus a majoribus relictum vobis, & hoc a Sulla paratum servitium interesset*. itaque in pristinas sedes restitui.

Q. ILLA PAX AUT DEDITIO SIT. *Illa* abest ab Remensi I. & Franc. pro quo Eccard. *ipsa pax*. Fabriciani: *qualis illa pax* fuit, *aut deditio*; Guelf. II. *illa pax fuerit, a. d.* Franc. *illa p. a. d. foret*. Bene ergo *τὸ sit* me expunxisse arbitror. vide ad Jug. extr. mox *potentes* est supervacuum.

IN REMP. DAMNA. Sic Gruterus. & firmant Fabric. I. Guelf. 2. & Incert. I. eodem ducunt Eccard. Vinar. I. & Remeus. 2. *at in remp.* Reliqui, *ad remp.* quia eadem Praepositio superius est posita, in quo tamen Auctor sibi indulget. vide Cat. *cap.* XXXI. num. 6. *cap.* LI. num. 43. Celsus Praefat. *Verumtamen* apud *Graecos aliquanto magis, quam* in *ceteris nationibus est exculta*. Nisi magis placet scriptura Academici: *reip. damna a. d. pervenerint*. *reip.* inquam, ut supra *cap.* IV. num. 4. *majusque commodum ex otio meo, quam ex aliorum negotiis* reip. venturum. ubi vide.

DAMNA ATQUE DEDECORA. Fabric. I. *damna, dedecora*, sine copula. ut supra *cap.* XVIII. n. I. *cap.* XXX. n. 3. alibi.

20 *Nisi forte nondum etiam vos dominationis eorum satietas tenet; & il-*
la, quam haec tempora, magis placent, cum regna, provinciae, leges,
jura, judicia, bella atque paces, postremo divina & humana omnia pe-
nes paucos erant: vos autem, hoc est, populus Romanus, invicti ab ho-
stibus, imperatores omnium gentium, satis habebatis animam retinere.
21 *nam servitutem quidem quis vestram recusare audebat? Atque ego tamen*
etsi

20. NISI FORTE. De peculiari hoc loquendi modo dixi ad *cap.* III. extr.

DOMINATIONIS EORUM SATIETAS TENET. Incert. 2. neglexit *eorum*, scripsit tamen *consatietat*. Ciacconius videre jubet, an scripserit Crispus *satiat tenet*, quomodo scripsit II. Histor. ubi vide. Vellem Codd. aestum nostrum explicarent, qui omnes in *satietat* consentiunt. Guelf. 3. *damnationis*, quia olim scribebant *dominus*, *damnatio*. Uratisl. 3. *teneat*, propter *nisi*. sed frustra, quod exempla alibi data ostendunt.

ET ILLA, QUAM HAEC TEMPORA, MAGIS PL. Fabric. 1. *& si illa*: forte ab interprete, qui *nisi* repetendum esse, adnotaverat. *illa* tempora intelligit, cum dominabantur in plebem pauci potentes, *haec* δεικτικῶς, quibus vindicare possumus in obnoxios proditores reip. vide supra ad Cat. *cap.* IV. n. 7. adnotata. Senat. 2. & Heuss. *placent magis*. non male. Cat. *cap.* XXII. n. 2. *quo inter se fidi magis forent*. ibi vide.

BELLA ATQUE PACES. Guelf. 2. & Incert. 1. *atque bella, paces*: ita, ut ex spatio inter versus eam particulam *atque* recepisse videri possent. ut infra *c.* LI. n. 1. *arma, equi, viri*, hostes, cives *permixti*. ubi alii: *hostes atque cives*. adi locum. *Paces* plurium numero dici, jam Nonius observavit. vide Interp. ad Plaut. Persa A. V. Sc. 1. *v.* 1. *pacibus perfectis*. Sensum commode expressit Aeschines contra Ctesiphont. p. 308.

PENES PAUCOS ERANT. Acad. punctis confodit Verbum *erat*, nec intercedo: qui id ex Sallustio didici, & abesse posse, ut *cap.* XXIV. n. 10. &, si sensus requireret, ex proximo *habebatis* adsumi posse *habebantur*. Vinar. 2. *pene paucos*.

VOS AUTEM, HOC EST, POP. R. Recte Gruterus tuetur hanc lectionem ex libris suis, quibuscum & nostri faciunt, praeter Eccard. ubi deest, *hoc est*; & Guelf. 12. ubi *hoc est pop. R.* ut multa passim, ab mala manu erasa sunt. Emphasin egregiam vocat Gruterus: nec esse nudam & supervacuam interpretationem, sed praecedenti Nomini, aut Pronomini, quae facile praetervolant, pondus addere, adnotavi & exemplis firmavi ad Cic. II. ep. XVII. n. 6. *De praeda mea, praeter* quaestores *urbanos*, id est, populum R. *teruncium nec attigit, nec tacturus est quisquam*. Dinarchus contra Demosth. p. 104. Καὶ ΥΜΕΙΣ μὲν, Ο ΔΗΜΟΣ ΑΠΑΣ, κινδυνεύει. adde Cic. XIII. ep. XXII. n. 4. Id. I. Agrar. *cap.* 1. *Proscribit in sua lege* vectigalia, *quae decemviri vendant*, hoc est, *proscribit actionem* publicorum bonorum. Curt. IX. *c.* VI. n. 15. *Jamque confusis vocibus eum orabant, ut tandem exsatiatae laudi modum faceret, ac saluti* suae, id est, publicae *parceret*. Locus Quinctiliani est XII. Inst. *c.* 1048. *civilibus bellis ---- neque spe, neque metu declinatus animus, quo minus* optimis *se* partibus, id est, reipublicae, *jungeret*. junge Gronov. ad Liv. Epitom. LXXXVII. Franc. *hoc est, resp.*

INVICTI AB HOST. IMPERAT. OMN. GENTIUM. Postrema vox deficit Incert. 2. Florus II. *c.* XIV. n. 4. *populus R.* invictus a *veris* regibus, *ab illo imaginario & scenico rege superatur*. ita Roma *domina gentium, Regina, terrarum dea, Romani rerum domini*, & quae sunt aliae laudes apud Virgil. I. Aen. *v.* 286. Martial. XII. epigr. VIII. Xiphilinum in Severo p. 321. Rutilium I. Itinerar. vide Spanhem. de praest. & usu Num. Dissert. VII. Cl. Puteanum ad Mamert. Paneg. *cap.* 1. alios.

SATIS HABEBATIS. Infra Or. Macri: *abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur* cet. Corn. Nepos Epamin. *c.* VIII. *eoque res perduxit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedaemonii* satis haberent, *si salvi esse possent*. Annib. *c.* X. *a ceteris tantum* satis habeant, *se defendere*. Cic. V. ep. II. n. 14. satis habeas, *nihil me etiam tecum de tui fratris injuria conqueri*. Curt. IV. *c.* IX. n. 20. *Rex monere, ut* satis haberent *arma retinere, cetera se redditurum*. Contra *parum habere*, supra n. 9. & alibi *satis placere*, Cat. *cap.* II. n. 1.

ANIMAM RETINERE. Verbum *retinere* in litura perscripsit Fabric. 1. & habuit fortasse olim, quod nunc in Fabr. 2. legitur, *animam non interire*.

RECUSARE AUDEBAT. Guelf. 2. pro Verbo *recusare* aliud habuit ab initio. Fabric. 2. & Uratisl. 3. *audeat*, pro *audebat*. supra *quidem* non legitur in Guelf. II.

21. ATQUE EGO. Guelf. 1. *at ego*; 3. omittit *ego*. vide ad *c.* IV. n. 3.

TAMETSI

etsi viro flagitiosissumum existumo impune injuriam accepisse ; tamen vos hominibus sceleratissumis ignoscere, quoniam cives sunt, aequo animo paterer, nisi misericordia in perniciem casura esset. Nam et illis, quan- 22
tum importunitatis habent, parum est, impune male fecisse, nisi dein- XXXVI.
de faciundi licentia eripitur: & vobis aeterna sollicitudo remanebit, cum intel-

TAMETSI VIRO FLAGITIOSISSUMUM EXIST. *Viro* non habet Vinar. 1. nec Senat. 2. Ceteri fere *virum flagitiosissimum* ; Uratisl. 3. Guelf. 3. & 9. *virum flagitiosum*. Non male *in virum flagitiosissimum*, aut *in viros*, cum eo ducant Codd. Fabric. 1. Senat. 1. uterque a manu secunda, Vinar. 2. & Guelf. 1. qui *viros flagitiosissimos* praeferunt. *cap.* LXV. n. 2. *quod contumeliosum* in eos *foret*. Sed rectissime Rivius *viro* restituit, ut Valerius Flaccus : *Sed turpe* viro *timuisse futura*. nec moretur quod de omni plebe Rom. loquitur. Seneca VII. Suasor. pag. 54. *Nullum tamen fuit Camilli opus majus, quam quod* indignum *putavit* viro, *salutem pactioni debere*. *impune injuriam accipere* eo flagitiosum viro existimatur, quod semper pro ignavia habitum est. vide Herodian. III. *cap.* VI. num. 9. Heussian. *virum tam flagitiosiss.* Eccard. *impunem injuriam* ; Remens. 1. *suscepisse*, pro *accepisse*. Clare Guelf. 4. *tamen etsi* ; & sic Incert. 2. vide ad Cat. *cap.* XXI. n. 1.

NISI MISERICORDIA IN PERNIC. Scripti nostri : *ni misericordia*. Sententiam expressit etiam Cat. *cap.* LII. n. 27. Quatuor, *misericordia vestra*.

22. NAM & ILLIS. Incerti, Remens. 1. Struv. Uratisl. 2. & 3. Guelf. 7. 9. 10. 11. 12. *Nam & illi*. ita nempe *illi quantum importunitatis habent* foret conjungendum, ut Cat. *cap.* XI. num. 2. huic *quia bonae artes desunt, dolis atque fallaciis* contendit. Sed cum *illis* in optimis Codd. exstet, sensumque planiorem adferat, immutare quidquam non debui.

QUANTUM IMPORTUNIT. HABENT. Mireris, obscuram fuisse hanc formulam interpretibus, cum jam nostra aetate frequentetur : *qua est modestia* ; *quae mea liberalitas*, & quae sunt similia. Dictum itaque pro eo, quod esset : *pro ea, qua sunt importunitate*, ut Plinius 1. epist. XV. *Audisses comoedum, vel lectorem, vel lyristen, vel*, quae mea liberalitas, *omnes*. Cic. XII. epist. XXIX. num. 5. *Nec dubito, quin sine mea commendatione*, quod tuum est judicium de hominibus, *ipsius Lamiae caussa studiose omnia facturus sis*. Error est operarum in ed. Wassii, quando Perizonium ad Sueton. pag. 223. super hoc genus dicendi citat. Tractat Vir ille doctissimus ad Sanctii Minerv. II. *cap.* IX. pag. 233. ed. Franequ. A. 1702. Guelf. 3. *oportunitatis*, quomodo Commelinianus. Fabric. 1. a manu secunda : *qui tantum imp. habent* ; Guelf. 4. *impunitatis*, ab correctore, qui pessimum arripuit. *Importunitatem* vocant *impotentiam*, & libidinosam audaciam. Lepidus Cic. XII. epist. XII. num. 5. *Si contra* importunissimos *latrones arma cepi*. Idem II. Verr. *iste, quamquam est incredibili* importunitate, *& audacia, tamen subito solus destitutus pertimuit & conturbatus est*. vide plura apud Gronov. ad Senec. IV. Benef. *cap.* III. Auctor B. Afric. *cap.* LXXXVII. *sedandae eorum* importunitatis *gratia singulis HS. C. divisit*. Adposite magis Florus I. *cap.* VIII. n. 7. *Postremo Superbi illius* importuna *dominatio non nihil, immo vel plurimum profuit*. ubi Cl. Duckerus ostendit, saepe *importunus* & *importunitas* de tyrannis & impotenti dominatione dici.

PARUM EST IMPUNE MALE FEC. De *parum est*, & excipiente *nisi*, vide supra ad num. 9. & Front. de Aquaed. Art. LXXXIX. Sed Guelf. 9. omittit *est*, cui lubens adsentior. Eccard. Guelf. 3. Franc. & Uratisl. 2. *multum fecisse*.

NISI D. F. LICENTIA ERIPITUR. Eccard. Guelf. 10. Vinar. 1. Fabric. 2. Academ. Incerti, Franc. & Remens. 1. *eripiatur*. vide n. 20. Cat. *cap.* XX. n. 6. IV. Hist. Epist. Mithrid. num. 2. quemadmodum *Si* cum Indicandi Modo profert, III. Hist. Orat. Macri num. 11. Uratisl. 2. & Vinar. 2. *nisi demum faciundi*. quod corruptum esse, nemo non intelligit. de *licentia* voce, vide ad Cat. *cap.* XII. n. 4.

AETERNA SOLLICITUDO REMANEBIT. Basil. 1. *alterna sollicitudo*, quod & Ciacconius in quibusdam ostendit. Hinc multa de *alterno* Wassius ; & nos quaedam possemus, si verba perdere vellemus. Lapsus autem ex AE, in AL perquam proclivis. *Aeternum* est perpetuum. Manilius IV. Astron. v. 3. Aeternisque *senet* curis, *dum quaerimus aevum, Perdimus & nullo votorum fine beati Victuros agimus semper, nec vivimus umquam*. Lactant. de Ira D. *cap.* XVIII. *Qui autem commovetur, tamquam intempestiva lenitate, vel saepius, quam necesse est, vel etiam semper ignoscit, is —— sibi* aeternam *molestiarum materiam subministrat*. Guelf. 3. & 10. *manebit*, pro *remanebit* ;

intellegetis, aut serviundum esse, aut per manus libertatem retinendam.
23 *Nam fidei quidem, aut concordiae quae spes? Dominari illi volunt; vos li-*
beri esse: facere illi injurias; vos probibere: postremo sociis vestris veluti
24 *hostibus; hostibus pro sociis utuntur. Potestne in tam divorsis mentibus pax,*
25 *aut amicitia esse? Quare moneo hortorque, ne tantum scelus impunitum*
omittatis. Non peculatus aerarii factus est, neque per vim sociis ereptae
pecu-

bit; II. Uratisl. I. & Senat. I. *permanebit*. editum significantius.

Cum intellegetis. Basil. I. Guelf. I. & 2. *intellegitis*; Acad. Senar. 2. Uratisl. 3. Heuss. Guelf. 9. & 10. *intelligitis*; Fabric. I. & Senat. I. *intellegetis*, ut quidem scripsi: Sed adsentior Grutero, qui duas has voces strangulari voluit. Non enim juvant sensum, sed impediunt, & *sollicitudo*, *serviendum esse* cet. cum vi quadam dicitur, quam additamentum, *cum intellegetis*, perdit. Idem Verbum, ex Glossa natum, interfecimus Cat. *cap.* XLVI. n. 2. & abfuisse ab hoc loco, ex Fabriciano I. conjicio, qui mox *aut serviendo esse*: nempe corrector jungebat *sollicitudo serviendo*.

Aut per manus libert. retinendam. Remens. I. *eripiendam*. Similiter fere I. Hist. Lepidus: *Hac tempestate serviundum, aut imperitandum: habendus metus est, aut faciundus, Quirites*. *Per manus* est per vim, vide ad n. 18.

23. Nam fidei q. aut conc. quae spes est. Sic & nostri Codd. nisi quod Uratisl. 2. *quidem*; Academ. autem Verbum *est* omittat. *Fidem* intelligit illam, quam cives civibus praestare debent: eum illi contra pauci omnia *per fraudem* agerent. Olim tamen editi *fidei & concordiae*, ut sit ἓν διὰ δυοῖν, & ad concordiam & amicitiam cum fide colendam respiciatur. nisi & in edita hanc sententiam sequi volueris. Tacit. II. Hist. *cap.* VII. *victores victique numquam* solida fide *coalescunt*.

Sociis vestris, veluti hostibus. Plerique scripti *sociis nostris*, etiam vetustissimi nostri. Plerique etiam semel tantum *hostibus* scripsere, hoc modo: *sociis nostris veluti hostibus, pro sociis utuntur*, quod non est admirandum. Hinc tamen Eccard. *& vestris hostibus pro soc. ut*. & Senat. 2. ac Heussian. *pro sociis hostibus utuntur*. *Pro* idem est, ac *veluti*. intra *cap.* XCVIII. n. 6. *quia non fugerent*, pro victoribus *agere*. ubi plura. *Utuntur* bene, & exposui ad Cat. *cap.* XXVI. n. 1. *facile se ex voluntate* Antonio *usurum*. Eodem *cap.* XX. n. 16. *vel* imperatore, *vel* milite *me* utimini. Adposite Ulpianus in Demosthen. Olynth. I. p. 15. per verbum *uti* denotari docuit, aliquem ex nostro arbitratu tractare. Καθ᾽ ὧν γάρ, inquit, *ἐξουσίαν ἔχομεν, ὅτι βουλόμεθα πράττειν, κατὰ τούτων τὸ* ΧΡΗΣΘΑΙ *λέγομεν*. Itaque nempe pro *habere*, & pro *tractare* passim accipitur. Lamprid. Severo *c.* XVII. *Referebat Encolpius*, quo *ille* familiarissimo usus *est*. Capitolin. Marco *cap.* II. *usus est magistro*, & similia. Idem Pio *cap.* XI. Amicis *suis in imperio* non aliter usus *est*, *quam privatus*. & mox: *libertis suis* severissume *usus est*. quae posteriora cum nove dici videantur, ex prima tamen τοῦ *habere* notione derivari queunt. Certe inde apud Nostrum intelligitur. *uti* pro *suis* dixit Terent. Andr. Prolog. *v.* 14. Auct. II. de Rep. Ord. *cap.* III. *Lubidine ac licentia sua* pro legibus *utuntur*.

24. Potestne in tam diversis mentibus. *Divorsis*, scripsit Guelf. 2. Sed Struvian. *Potestne tantis adversis mentibus*: duplici adsumta interpretatione. Primum *in* omittit, & constructionem absolutam amplectitur, eum illud *in tam div. mentibus* eumdem sensum adferat, scilicet: *cum tam diversae mentes sint*: quod supra *cap.* XIV. num. II. *in imperio vestro*; & Cat. *cap.* LI. n. 15. *in hominibus impiis*; et Eod. *cap.* II. extr. *in magna copia rerum*. ibique collata satis superque illustrabunt. Deinde *diversis* praetulit, quia *adversus* idem denotat. diximus ad Cat. *cap.* V. num. 8. diversa *inter se vitia*. Lucan. III. *v.* 679. *Nulla tamen plures hoc edidit aequore clades, Quam pelago* diversa *lues*. Livius: *Ut* loca diversa; *sic* dispari *etiam modo oppugnabant*. Ceterum, quod mentibus diversis nulla amicitia, neque concordia sperari queat, cognoscas ex Cat. *cap.* XX. n. 4. Thucydid. III. *cap.* X. Herodian. V. *cap.* X.

25. Ne t. scelus impunitum dimittatis. Sic Carrio, Gruterus et omnes edd. recentiores. Sed omnes scripti atque olim impressi *omittatis*, neque divinare possum, quare ejecerint. nam id forte non impulit, quod scripsit Catil. *cap.* LI. num. 5. *impunitos dimisere*, ubi de Rhodiis non punitis loquitur. Tacitus XVI. Ann. *cap.* XXIII. *quia vim civitatis Pergamenae* inultam omiserat. Curt. III. *cap.* XI. num. 23. *Namque id solum* intactum omiserant *milites*.

Pecu-

pecuniae: quae quamquam gravia; tamen consuetudine jam pro nihilo 26
habentur. Hosti acerrumo prodita Senati auctoritas, proditum imperium vestrum: domi militiaeque respublica venalis fuit. Quae nisi quaesita erunt, ni vindicatum in noxios: quid reliquum, nisi ut illis, qui ea fecere, obedientes vivamus? nam impune quae libet facere, id est Regem esse. Neque ego, Quirites, hortor, ut malitis civis vestros perpe- 27
ram, quam recte fecisse; sed ne, ignoscendo malis, bonos perditum eatis.

Ad

PECULATUS AERARII. Eccard. *aerari:* & eam vocem Bongarsii & quosdam Palatinos Codd. exclusisse, scribit Gruterus. Nostri omnes retinent; etsi sine illa frequenter Cicero *peculatus* voce utatur, quam Glossae MSS. reddunt *expilationem* & *direptionem*. Tacitus XIII. Ann. *cap.* XLIII. *direptos socios ac* publicae pecuniae peculatum *detulere*. Florus III. *cap.* XVII. *interceptis vectigalibus, suo jure* peculabantur remp.

QUAE QUAMQUAM GRAVIA SUNT. *Sunt* omittit Guelf. 10. quod proxime sequente Verbo *haberi* apud Nostrum plerumque intelligitur. vide Cat. *cap.* I. num. 4. & *c.* LI. nu. 17. in aliis est *sint*.

CONSUETUDINE JAM PRO NIHILO HAB. Fabric. 2. *pro consuetudine nihil habentur*. inde accepit Eccard. Guelf. 10. & 11. *pro consuetudine jam pro nihilo habentur*. illud *jam* exclusit etiam Incert. 1. Vim consuetudinis lepide depingit Apuleius in fabula de Psyche VI. Metam. pag. 76. Cic. III. Offic. *c.* XVII. *Hoc quamquam video propter depravationem consuetudinis, neque* more *turpe haberi*. adde II. Philipp. *c.* XLII. Caesar II. Civ. *c.* XXIX. *Nam etiam Caesaris beneficium mutaverat consuetudo*. Seneca de Tranqu. *c.* X. *calamitatum mollimentum* consuetudinem *invenit, cito in familiaritatem* gravissima *adducens*. addatur Id. I. de Clem. *c.* XXII. Id. V. Benef. *c.* XXI. *Multa legem non habent, nec actionem: ad quae* consuetudo *vitae humanae dat aditum*. Auctor Queroli Act. I. Sc. II. *Non facile intelligo, perjurium joculare quid putas. Tamen transeamus, quod, ut video*, consuetudo *jam fecit* leve. Plaut. Trin. Act. IV. Sc. III. *vers.* 26. *Ambitio jam* more *sancta est, libera'st a Legibus*, & quae ibi plura.

PRODITA SENATI AUCTORITAS. Abunde de Verbo supra ad nu. 18.

RESP. VENALIS FUIT. Tres Codd. *populus R. venalis fuit*, uti Dinarchus e. Demosth. p. 94. *καὶ τῦ ϛρατηγῦ αὐτῶν ὠνίυ ὄντος*. Sed de omnibus rebus, quae, accepta mercede, produntur, deferuntur, condonantur, bene dicitur. Sic supra *c.* VIII. n. 1. *Romae* omnia *venalia esse*.

26. NISI QUAESITA ERUNT. *Erunt* abest ab Academico. *quaerere* quid sit, patet ex nu. 7. & *quae* dixit, pro *de quibus:* sicuti *rogare, interrogare, laborare* quid. vide ad Cic. IX. epist. III. num. 4.

NISI VINDICATUM IN NOXIOS. *Vindicabitis*, aut *vindicamus* habuit priminis Vinar. 1. Sed Guelf. 10. & Struvian. *nisi vindicandum;* Fabric. 2. *nisi vindicata in noxios*. nempe *facinus in aliquem vindicare* Latini dicunt. dixi ad n. 18. unde tamen simul cognoscere licet, nihil hic temere esse novandum. Plures membranae *ni*, pro *nisi*.

QUID ERIT RELIQUUM. *Erit* expulit Guelf. 10. Recte. Supra *c.* XXIV. n. 8. quid reliquum, *nisi vis vestra, quo moveri possit*. Mox mallem *ea*, aut potius omne istud: *qui ea fecere*, expungi, ut translatum ex n. 10. hujus *cap.*

OBEDIENTES VIVAMUS. Plus est, quam *obedientes simus*, & perpetuitatem simul denotat. Ausonius Epigr. LXXXVIII. *Jurisconsulto, cui vivit* adultera *conjux, Papia lex placuit*. Lamprid. Severo *c.* LIX. *Posthaec cum ingenti amore apud populum & Senatum* viveret. Sic Lucanus III. *Pacique* intentus agebat. vide ad Cic. IV. epist. IX. nu. 13. Plautus Casina: *Malo hercle vestro tam* versuti vivitis.

QUAELIBET FACERE. Guelf. 3. cum aliis duobus: *quae libet*. vide ad Cat. *c.* V. n. 4. inde Vinar. 2. *ea, quae libet*.

ID EST REGEM ESSE. Vinar. 1. Academ. Senatorii, Struv. Heuss. Guelf. 10. & 11. *idem regem esse;* Guelf. 1. *idem est regem e.* Ita Cicero pro Sulla *c.* XVII. Regnum est, *dicere in quem velis, & defendere, quem velis*.

27. NEQUE EGO VOS, QUIR. HORTOR. Acad. omittit *ego*, ut passim fit in hac formula; sed Guelf. 4. inducit τὸ *vos*, quod etiam alibi delevimus. vide supra ad num. 6.

UTI MALITIS CIVIS VESTROS PERPERAM. Uti nempe cupide vindictam exerceatis, quod est eorum, qui cupiunt inimicos suos impingere, perperam facere, quo ipsi copiam habeant vindicandi. Haec etiam Seneca de Ira & de Clementia libris inculcat. In quibusdam nostris est: *uti jam malitis;* sed deferuntur a melioribus.

28 *Ad hoc in republica multo praestat beneficii, quam maleficii immemorem esse. bonus tantummodo segnior fit, ubi neglegas; at malus improbior.*
29 *Ad hoc si injuriae non sint, haud saepe auxilii egeas.*

CAP. XXXII.

XXXVII.
1 HAec atque alia hujuscemodi saepe dicundo, Memmius populo persuadet, uti L. Cassius, qui tum Praetor erat, ad Jugurtham

vestros non habet Fabric. 2. neque iste quidquam Sallustio detraxit. *perperam* Glossae Eccard. & Academ. interpretantur *perverse*.

NE IGNOSCENDO MALIS, BONOS PERDATIS. *Etatis* legimus in Academ. & Vinar. 2. *perditum ire* quid sit, multis ostendimus ad Cat. c. XXXVI. n.4. Sententiam habet Cato Cat. c.LII. n.12. *ne, dum paucis sceleratis parcunt, bonos omnis perditum eant*. ubi vide. adde 1. Hist. Orat. Philippi. Salvian. VII. de Gubern. D. p. 323. ibique Rittershusium.

28. MULTO PRAESTAT. Eccard. *multo melius praestat*, expositionem admiscens. nam *multo praestat* est, *multo melius est*. Guelf. 3. *multum*. Curt. VI. c. III. num. 15. quanto *autem* praestat *territum adhuc & vix mentis suae compotem opprimere?*

BENEFICII, QUAM MALEFICII IMMEMOREM ESSE. Basil. 1. Fabriciani a prima manu, Gu. 1. 2. 4. & 10. *memorem esse*. non viderunt illi sapientiam Memmii, qui bene addiderat, *in republica*. nam in hominibus privatis praestat *beneficii, quam maleficii memorem esse*; at non in rep. Nimirum *praemio & poena resp. continetur*, ex dicto Solonis apud Cicer. ad Brutum Epist. XV. Utraque necessaria sunt; utraque sua habent emolumenta, quod Philippus docet 1. Histor. Orat. Sed quando quaeritur, utrius neglectus praemiine, an poenae majora damna adferat reipublicae? Memmius, & prudentissimus quisque censet, neglecti praemii, neglectorumque beneficiorum non tanta esse mala, quanta impuniti maleficii. *nam bonus*, inquit, *tantummodo segnior fit*, cet. Interpretatur & pluribus confirmat Reinhard. ad Lipsii IV. Polit. c. IX. num. 11. quem adi. Norunt hodie, & plusquam utile. Utinam meminissent etiam illius Periclis apud Thucyd. II. c. XLVI. ἆθλα γὰρ οἷς κεῖται ἀρετῆς μέγιστα, τοῖσδε καὶ ἄνδρες ἄριστοι πολιτεύουσι. *Beneficium & maleficium* dixit cum Catone, Plauto, Caesare, Cicerone, pro *Benefactis, malefactis*. Livius XXV. c. XXXI. *non plura per annos L.* benefacta *Hieronis, quam paucis his annis* maleficia *eorum, qui Syracusas tenuerint, erga populum R. esse*. adde Cat. c. VIII. num. 5.

BONUS TANTUMMODO SEGNIOR FIT. Adeoque actio ejus minuitur, nec tantum nocet reip. quantum is, cujus actiones augentur. Noster II. de Rep. Ord. c. VII. *Quippe gloria industria alitur; ubi eam dempseris, ipsa per se virtus amara atque aspera est*. adde Lactant. V. c. XVIII. ista vero, quae huic sententiae adjiciuntur, *ubi neglegas*, pro adulterinis mihi valde suspecta sunt.

AT MALUS IMPROBIOR. Cicero pro Milone c. XVI. *Quis ignorat, maximam illecebram esse peccandi, impunitatis spem*. Lentulus Cic. XII. epist. XIV. num. 9. *Quorum improbitatem aliquando retundi, & non pati* impunitate augeri, *non solum utile est reip. nostrae, sed etiam necessarium*.

29. SI INJ. N. S. HAUD SAEPE AUXILII EGEAS. Praefracta haec sententia, & ante exspectatum cadens, nec semet satis explicans. Glossae veteres & quidam Interpretes *auxilii* intelligunt *tribunicii*. Reinhard. dicto l. nimis late, nullo auxilio opus esse. Mihi, quid sibi velit, non constat; nisi & hoc additamento probare voluerit, praestare, beneficii, quam maleficii, immemorem esse. Nam si maleficia punias, & eo modo homines a delictis prohibeas; non opus erit, praemiis homines allicere ad beneficia, ad *auxilium* reip. ferendum contra malos. Ita fere etiam I. Fr. Gronovius. nam quas sub Wittichii nomine venditas habeo notae ineditae, eae locum, ut pleraque difficiliora, transeunt. Perperam Guelf. 11. *Si injuriae sint*; Vinar. 2. *non sunt*; Academ. *haud sane auxilii egeas*; Fabric. 2. *auxilio*. vide ad c. 1. num. 3.

CAP. XXXII. 1. HAEC ATQUE ALIA HUJUSCEMODI. Eccard. *Haec eo atque alia*; Gu. 11. *Haec atque italia*. male & profectum ex eo, quod Vinar. 2. habet: *Haec & alia*. infra *cap.* LXII. num. 2. *His atque* talibus aliis *ad deditionem regis animum impellit*. Ovid. XIV. Metam.

tham mitteretur, interpofita fide publica, Romam duceret; quo facilius indicio regis, Scauri & reliquorum, quos pecuniae captae arceffebant, delicta patefierent. Dum haec Romae geruntur, qui in Nu- 2
midia relicti a Beftia exercitui praeerant, fecuti morem imperatoris,

Metam. *v.*198. Haec & plura *ferox*. Apulej. Florid. p.347. *Atque* haec & alia ejufdem modi *tam Graece, quam Latine gemino voto, pari ftudio, fimili ftilo*.

Saepe indicendo. Sic Gruterus, quem tot editores fecuri fecurum funt fecuti. Fateor & ex noftris plurimos, nempe Uratislavienfes, Vinarienfes, Fabric. 1. Remenf. 1. Incert. 2. Acad. Struv. Eccard. Guelf. 1. 2. 4. 10. 11. 12. eam propugnare fcripturam; fed ii partim cum fpecie peccant, habentque *in dicendo*, divifis vocibus. id vero librariis follemne fuit, fexto Cafu Praepofitiones *cum*, *pro*, *prae*, fed maxime *in* expofitionis cauffa adjicere. vide fupra *cap.* XXIX. num. 2. *cap.* XXXI. num. 11. Haec nobis cauffa dedit tandem *indicendo*, cujus loco ex Guelf. 3. & 9. Senat. utroque, Fabric. 2. Franc. & Heuff. repofui *dicundo*, quod vett. quaedam & recentiores edd. etiam habent.

Populo Romano persuadet. Sic etiam Gruterus. MSS. autem noftri expellunt *Romano*, idque Waffius fuorum auctoritate inducere juffit. Supra *c.* XXX. num. 3. *concionibus* populum *ad vindicandum hortari*. ubi in fcriptis *populum R.* Sed paffim eodem modo confpurcarunt Auctorem.

L. Cassius. Qui non multo poft conful ab Helvetiis occifus eft. Caefar 1. B. Gall. *c.* VII. Livius Epit. LXV. *tum* habet Guelf. 4. inter verfus; 1. & 9. *fuadet*, pro *perfuadet*.

Eumque interposita fide publica. Gu. 10. *cumque interp. fide populi Romani d.* Sed Eccard. & Guelf. 11. non agnofcunt *eumque*, idemque non eft in Guelf. 4. qui pro eo inter lineas exhibet *& eum*. Abire praecepi, adductus iis, quae notata funt ad Catilin. *cap.* XLVIII. num. 4. *Se miffum a M. Craffo, qui Catilinae nunciaret, ne Lentulus, Cethegus--- deprehenfi terrerent*. ubi dabant: *ne eum Lentulus*. adde fupra *cap.* XV. num. 1. *cap.* VII. num. V. & *cap.* IX. num. 1. Guelf. 9. *impofita*, pro *interpofita*. male. Neque id pro abundanti habendum, etfi infra dixerit *cap.* XXXV. num. 7. *comes ejus, qui Romam* fide publica *venerat*. non magis, quam Cat. *c.* XLIV. num. 3. data *&* accepta *fide*. Cicero pro C. Cornelio 1. p. 969. ed. Graev. *Tum* interpofita fide *per tres legatos --- Romam armati reverterunt*. Caefar V. Gall. *cap.* VI. fidem *reliquis* interponere, *jusjurandum pofcere*. Sic Juftin. VII. *c.* VII. *alia bella* interpofita pactione *componit*. Valer. Max. IV. *cap.* VII. num. 1. *Captivos ab Annibale*, interpofita *pactione nummorum, receperat*. adde infra num. 5.

Scauri et reliquorum. Copula vacat in Eccardiano.

Qu. pecuniae captae arcessebant. Sic etiam apud nos pauci. At Bafil. 1. Vinarienfes, Uratislavienfes, Heuff. Eccard. Academ. Senat. 2. Incerti, Remenf. 2. Guelf. 2. 3. 4. 9. 10. *accerfebant*, quam confpirationem tot Codicum in hoc Verbo apud Noftrum alibi etiam reperias. vide ad Catilin. *cap.* XL. num. 6. Struv. *accefebant*; Senat. 1. & Franc. *arcebant*; Fabric. 1. *arceffebat*. quid hic voluiffet, ignorabam ante, quam Guelf. 1. confulerem, ubi legitur: *quos pecunia capta arceffebat*. nempe ut *facinus expellit, damnat*; fic *pecunia capta arceffit* eos, qui *captae pecuniae arceffuntur*. An fuit *quos pecunia capta arceffebant*? nam & iftud Latinum eft, & *arceffebat* ab imperitis propterea receptum diceres, quod de *populo* fermo eft. Suetoo. Tiber. *c.* LIII. *fimulans, fe veneni* crimine *arceffi*. *Captae* deficit Uratisl. 2. pro quo Fabriciani, *acceptae*, ex Gloffa. Tacit. III. Ann. *c.* LXVII. *faevitiae* captarum*que* pecuniarum *teneri reum*. IV. *c.* XXXI. *convictus*, pecuniam *ob rem judicatam* cepiffe, & fic ille faepe.

x. Exercitui praeerant. Guelf. 9. *exercitui noftro*. Sed Academicus a prima manu acceperat *exercitu*, ut *luxu*, *venatu*, alia, pro *venatui*. vide fupra *c.* VI. nu. 1.

Secuti morem imperat. sui. *Sui* in membranis locum mutat, nec meum eft, illud mutari. Guelf. 10. *ficuti morem*; 3. *fecundum morem*. *Sequi* eft imitari: fed proprie dicitur, ut Catilin. *cap.* LII. num. 22. *laudamus divitias*, fequimur *inertiam*. adeo verum eft illud Livii V. *cap.* XXVIII. *multitudinem femper ferme regenti effe fimilem*. Tacit. II. Hift. *c.* LXVIII. *Legati tribunique ex moribus imperatorum feveritatem* aemulantur, *vel tempeftivis conviviis gaudent: perinde miles intentus aut licentior*.

Plurima et flagit. facinora fecere. 10. & 12. omittunt *&*, fed perperam. vide infra ad *c.* LXXVIII. extr. Guelf. 9. *ac flagitiofa*, & eodem modo Uratisl. 2. fed Incert. 2. omifit *faci-*

3 ris, plurima & flagitiosissuma facinora fecere. Fuere, qui auro corrupti elephantos Jugurthae traderent; alii perfugas vendere; pars
4 ex pacatis praedas agebant. tanta vis avaritiae in animos eorum,
5 veluti tabes, invaserat. At Cassius, perlata rogatione a C. Memmio, ac perculsa omni nobilitate, ad Jugurtham proficiscitur; ei timido &ex

facinora. eumdem errorem animadvertimus supra *c.* v. num.4.

3. Fuere, qui auro corrupti. Guelf. 11. *fuere homines, qui*; 7. *fuere tales, qui*, atque sic Remens. 2. at Franc. *fuere alii, qui*. Corrupte certe, sed sic ubivis impingunt. vide quae notavimus supra ad *c.* iv. num.3. Sic infra *cap.* xxxvi. nu. 3. *ac* fuere, qui *tum Albinum haud ignarum consilii regis existumarent*: ibi libri idem peccant. item Cat. *c.* xvii. nu.7. & quae ibidem ad *c.* xix. nu.4. adduxi, ea omnia similiter corrupta in nostris quibusdam leguntur. Quae res cum sit adeo frequens, commodavit nobis emendationem quamdam Cat. *cap.* xxxix. num.5. *auro* omisit Vinar. 2. quo tamen facto non sensus, sed oratio corrumpitur. adde supra *c.* xxix. num.2.

Elephantos Jugurthae traderent. Sic & nostri vetusti. Uratisl. 3. Incerti, Eccard. Guelf. 7. 9. 10. & 12. *elephantes*. atque eodem modo miscent infra *cap.* lx. num. 1. *c.* lxii. nu. 5. Sed semper *elephantis*, Dativo plurium Numeri: nec umquam aliter. *tradere*, pro *reddere* posuit, quod observat Grutcrus, & eodem modo dicto *cap.* xl. num. 1. Sed sic *tradere* sere & *prodere*, ut explicuimus *c.* xxxi. num. 18. idem sunt, & Auctor promiscue utitur d. *cap.* num. 9.

Venderent---agebant. Mallet Gruterus *vendere — agere*, idque tanto proclivius suspicatur, quod exstet in Bongarsii Codd. *agerent*. idem ex nostris habent Academ. Heuss. Senat. 2. Remens. 1. fuit etiam olim in Fabric. 1. & forte Guelf. 2. Nec tamen probo. Sed, si Sallustium legere volupe est, ita rescribas, necesse est: *traderent; alii perfugas vendere; pars ex pacatis praedas agebant*. ita nempe Catilin. *c.* xxi. n. 34. *polliceri; increpat; laudare; admonebat; dimisit* copulavit. & similia habes supra *cap.* xv. num. 2. *cap.* xxiii. num. 1. adde Excursum III. in Catil.

Ex pacatis. Remens. 1. *pacificatis*. intellige *regionibus*, quod addidit Caesar iii. B. Gall. *c.* xi. alia Wassius, sed & illa Senec. vi. Nat. Quaest. *c.* vii. *Hinc qui medius inter* pacata & hostilia *fluit Danubius*.

4. In animos e. v. t. invaserat. Firmant nostri meliores. Erasa tamen est Praepositio *in* in Fabric. 1. Guelf. 4. & Vinar. 1. In aliis, nempe Senat. 2. Heuss. Academ. Fabric. 2. Struv. Remensibus, Franc. Guelf. 7. 11. 12. numquam fuit: in ceteris hodieque exstat. & sic Cic. ii. Offic. *cap.* xxi. *modo enim hoc malum in hanc remp.* invasit. Noster iterat Praepositionem Catilin. *cap.* liv. num. 4. & alibi. Sic Livius. xli. *c.* xxviii. in *urbem* inire. Cic. vi. epist. xiii. num. 4. in *bellum* ingredi. alia passim. Voces *veluti tabes* post Verbum *invaserat* scriptae sunt in Academico: Vereor, ne illae ab alio, quam Crispo, sint adjectae. idem censeo de Pronomine *eorum*, quod in Guelf. 10. non legitur. Eccard. *corrupti veluti tabes*.

5. At Cassius praetor. *Praetor* non legitur in Basil. 1. nec Guelf. 9. pro eo *P. R.* aut *R. P.* aut *populi Romani* habent Eccard. Incert. 2. Remens. 1. Franc. Guelf. 2. & 3. Utrumque autem Guelf. 10. Senat. 1. Struv. & Vinar. 2. nempe, *praetor populi R.* de qua permutatione vide Interpp. ad Vellej. ii. *cap.* xl. & lxi. Consuetudo Sallustii jussit, ut *praetor* hic omitterem.

Perlata rogatione a C. Memmio. Erasa sunt a C. Memmio in Guelf. 12. pro *rogatione* Guelf. 9. habet *oratione*. *Rogatio* dicta, quandocumque populus interrogabatur: *Velitis jubetisne*. vide Gellium x. *c.* xx. Noster infra *c.* xl. num. 1. C. *Mamilius Limetanus Trib. pl.* rogationem *ad populum promulgat, uti quaereretur in eos*, & quae sequuntur. addatur Popma ad Cic. Attic. iii. epist. iv.

Ac perculsa omni nobilitate. Ita meliores. at Uratislavienses, Guelf. 10. Senat. 2. Heuss. Incert. 2. *percussa*; Struv. *percussa timore*. id rectum foret, & probavimus ad Cat. *c.* vi. nu. 4. Sed non id sensit Sallustius hoc loco. infra *c.* xlii. num. 1. *nobilitas noxia atque eo perculsa*. ubi vide. *timore* post vocem *nobilitate* adjecit etiam Vin. 2.

Eique timido. Academ. *eoque timido*. recte, si scripseris etiam *diffidente*, cum Vinar. 2. ostendat *diffidentia*. vide infra ad *c.* lxiii. n. 1. elegantius Eccard. *ei timido*, sine Conjunctione. quod interim reposui, cum tamen etiam Pronomen abigi cupiam. vide supra ad n. 1. & ad Cat. *c.* xliii. num. 4.

Et ex conscientia. *Et* non scripsere Eccard. Guelf. 9. 10. 12. *ex* etiam Eccard. omisit, quomodo Uratisl. 2. quod saepe accidit, ut *&* *ex* copu-

& ex conscientia diffidenti rebus suis persuadet: *quo se populo Romano dedidisset, ne vim, quam misericordiam, experiri mallet*. Privatim praeterea fidem suam interponit, quam ille non minoris, quam publicam ducebat. talis ea tempestate fama de Cassio.

CAP. XXXIII.

XXXVIII

IGitur Jugurtha, contra decus regium, cultu quam maxume mise- 1
rabili, cum Cassio Romam venit. Ac tamen etsi in ipso magna 2
vis

copulata leguntur. Vinar. 2. *exque conscientia*. infra *c.* LXII. n. 8. *rursus coepit flectere animum suum, & ex mala conscientia digna timere*. adde Cat. *c.* XXXV. n. 2. & quae ibi. Guelferb. 9. *conscientia scelerum*. Tacit. II. Ann. *cap.* LXVII. *per ingentia promissa quamvis ambiguum & scelera sua reputantem perpulit, ut praesidia Romana intraret*. Isidorus II. Soliloqu. *Numquam non timidus est reus animus. mens enim mala conscientiae propriae stimulis semper agitatur*.

QUONIAM SE POP. R. DEDIDISSET. Fabriciani, Basil. 1. Senatorii, Vinar. 1. Uratisl. 1. & 3. Remenses, Heuss. Franc. Eccard. Incerti, Guelf. 1. 2. 7. 9. 11. 12. *quo* habent, pro *quoniam*. & sic Gruteriani. iidem fere omnes *dedisset*, quod de suis etiam testatur Wassius. *Quo* itaque recepi, & pluribus jam ad Cat. *c.* XXXIV. num. 2. demonstravi, quod bene pro *quia*, *quoniam* ponatur. ea vide sis.

QUAM MISERICORDIAM EJUS. Hoc *ejus* abjiciunt Eccard. Fabric. 2. & Gu. 11. & eum tam prope *sit populo* R. comprobavi. vide ad n. 1. citata. Livius XLIV. *c.* IX. *misit, qui magistratibus principibusque suaderent, fidem clementiamque Romanorum, quam vim experiri mallent*. Curt. VIII. *c.* II. n. 27. *coepit hortari, ut fidem quam vim Macedonum mallet experiri*. Noster infra *c.* CII. n. 9. *& vim & gratiam nostram experiri*.

EXPERIRI MALIT. Scripti & priores impressi *mallet*; quod inepto consilio mutarunt. Cat. *c.* XLIV. n. 3. *T. Volturcium* mittit — *ut societatem* confirmarent. ubi vide.

PRIVATIM P. FIDEM S. INTERPONIT. Dictio illustrata supra n. 1. Sensus est, Cassium Jugurthae non publicam modo, sed & suam fidem dedisse, eum inviolatum futurum. Egregie Cicer. pro Sex. Rosc. Amer. *c.* XXXIX. *Si hanc ei rem* privatim *Sex. Roscius mandavisset — inque eam rem* fidem suam, *si quid opus esse putaret*, interposuisset, &c. Guelf. 3. *imponit*.

NON MINORIS, QUAM PUBLICAM. Guelf. 9. *quam populo*; 10. *quam populus*. perverse. Rem. 1. Eccard. Guelf. 3. & 7. Vinar. 2. *non minoris pretii*. ut passim augent. vide Cat. *c.* LII. n. 5.

TALIS EA T. FAMA D. C. ERAT. Adeo clara & nobilis erat ea tempestate gravitas fidesque Cassii. Academ. *fuit*, pro *erat*. neutro opus est.

CAP. XXXIII. 1. CONTRA DECUS REGIUM. Guelf. 10. & Remens. 1. *contra decus regni*. *Decus* quid sit, exposui supra ad *c.* III. extr. Tacit. II. Ann. *c.* LV. *quod* contra decus Romani nominis — *colluviem illam nationum comitate nimia coluisset*. Explicat Auctor de B. Alexandr. *c.* LXVII. *Dejotarus, depositis regiis insignibus, neque tantum privato vestitu, sed etiam reorum habitu supplex ad Caesarem venit*. Justin. XII. *c.* XII. *quem*, contra decus regium, *Alexander diu luxit*. Livius XXIV. *c.* XL. *rex, sicut somno excitus erat, prope seminudus fugiens, militi quoque, nedum* regi *vix* decoro *habitu*, &c.

CULTU QUAM M. MISERABILI. Qualis solet esse reorum, aut deprecantium, quando misericordiam movere volunt: veste squalida, barba capilloque promissis. Auctor B. Alexandr. *c.* XXXII. *veste ea sumta, qua supplices dominantes deprecari consueverunt*. multa de hoc habitu Bernegger. ad Justin. XXXVI. *c.* IV. n. 2. Freinshem. ad Flor. III. *c.* 1. n. 4. praeter Baysium, Rubenium, Ferrarium, quorum monumenta hanc partem antiquitatis, data opera, illustrant.

CUM CASSIO ROMAM VENIT. Sic membranae nostrae. quod eo tellor, quia in edd. recentioribus omittunt voces, *cum Cassio*: non quidem cum magno adeo sensus incommodo: tamen contra fidem Codd.

2. AC TAMETSI. Guelf. 11. *Ac tamen si &*; Vinar. 1. a prima manu, *tamen etsi*. itaque scripsi. Sic supra *c.* XXV. n. 11.

vis animi erat, confirmatus ab omnibus, quorum potentia aut scelere cuncta gesserat; C. Baebium tribunum plebis magna mercede parat, cujus impudentia contra jus & injurias omnis munitus foret.
3 At C. Memmius, advocata concione, quamquam regi infesta plebes erat, & pars *in vincula duci* jubebat, pars *ni socios sceleris aperiret, more majorum, de hoste supplicium sumi;* dignitati, quam irae,

CONFIRMATUS AB OMNIBUS. Pessime Gruterus & Wassius distinguunt post *vis erat;* quasi in hoc verbo *confirmatus* jam coepisset alterum Periodi membrum reddi. Verum quamquam aliquomodo τὸ *confirmatus* a Verbo *parat* sustentetur: poteris tamen etiam intelligere: *ac* tametsi *confirmatus esset*. Scilicet haec natura & vis est Nominativi absoluti. cujus mentio facta ad *c.* I. n. 4. Sin *captus pravis cupidinibus ad inertiam & voluptates corporis pessum datus est, perniciosa lubidine paullisper usus, naturae infirmitas* accusatur. Nec tantum imperium *ἐστὶ in ipso erat*, ut propterea *confirmato* rescribi deberet. Cat. *c.* LIV. n. 4. *Postremo Caesar* in animum induxerat *laborare, vigilare; negotiis amicorum* intentus, *sua neglegere*. ubi & major distinctio juvat. Rutilius I. Itiner. *v.* 581. *Narrabat memini; multos* emensus *honores, Tuscorum regimen plus placuisse* sibi. ibi itidem sententia requirebat *emenso*. adde supra *cap.* XXIV. num. 4. Turbarunt & infra in loco haud multum absimili *c.* LXXVII. num. I. *ni id festinaret, in summo periculo* suam *salutem, illorum* socios *fore*. pro *sociorum*. Tale est Liv. XXXIII. *c.* I. *pergit ire ad urbem, jussis legionis hastatis (ea duomillia militum erant) sequi se, mille passuum intervallo* distantes. ubi malunt *distantem, distante, distantibus*. Sed *distantes* absoluta constructione intellige: ut ita *ipse & legiones* distarent mille passuum intervallo. Cum Grutero incedunt Academ. Struv. Senat. 2. & Heussian. qui scribunt: *tamen confirmatus ab omnibus*. quod est contra *caput* XXXII. num. 5. ubi docet, Jugurtham per se timidum fuisse.

CUNCTA EA GESSERAT, QUAE SUPRA DIXIMUS. Ita solum Uratisl. I. & 2. Vinar. 2. Eccard. Guelf. I. 3. 9. & II. Reliqui, *quae supra memoravimus*. Praeterea Senat. 2. *tanta ea gesserat;* Uratisl. I. *eas;* sed Struvian. *cuncta gesserat*, sine Pronomine. Guelf. II. etiam Verbum *gesserat* omisit. Quid proclivius, quam scribere: *cuncta gesserat: C. Baebium* &c. resectis reliquis. Adsentitur Wassius. Sic supra *c.* XXXI. n. 10. *neque eos*, qui fecere, *pudet aut poenitet*. ubi vide.

C. BAEBIUM TRIBUNUM PL. Sordidae & incultae edd. quaedam nuperae: *C. Baebium tamen tribunum pl.* quomodo nullus ex nostris, neque ex Gruterianis. Omittitur illud *tamen* iterum n. 3. & alia exempla produximus infra ad *c.* XXXV. num. 9. Guelf. 9. *Sed Baebium tribunum pl.* Guelf. I. *Cornelius Baebium tribunum populi*.

CONTRA JUS ET INJURIAS OMNES. Putschius reprehendit Colerum, quod ita scripserit. ipse *contra vis & injurias omnes*. Quasi vero solus Colerus eam lectionem produxerit, & non eadem sit omnium MSS. & edd. vett. eorum certe, quos oculis nostris usurpavimus. Supra *c.* XIV. n. 16. *quibus pro magnitudine* jus & injurias omnes *curae esse decet*. Hic tamen Fabrician. uterque: *jus & omnis injurias*. de dictione *munitus foret*, vide supra ad *cap.* XXVIII. n. 4. Talis tribuni meminit Vellejus II. *c.* XXXIII. *Manilius tribunus pl.* semper venalis *& alienae minister potentiae*. quid mirum in *urbe venali?* *c.* XXXV. extr.

3. INFESTA PLEBES ERAT, ET PARS. Quidam, *erat plebes;* Remens. I. & Guelf. 4. omittunt *&*. Hinc feceris: *quamquam regi infesta plebes, pars in vincula duci jubebant*, ut Cat. *c.* XLVIII. n. 5. *jubebant* scriptum fuisse, inde conjeci, quod Academ. intra Verbo *sumi* adjiciunt *censebant*, & ita solet Crispus.

DE HOSTE SUPPLICIUM SUMI. *Dicebat* addit Guelf. 10. sed Vinar. I. Senat. 2. & Heuss. *censebat*. male. Remens. I. *sumere;* Franc. & Guelf. 10. *sumendum;* quod vero, si in melioribus extaret, defendi posset, quippe immutatum propter *duci*. Sic vero Quinctilian. I. *c.* VII. p. 92. *Nec ipse ad extremam usque anxietatem & ineptas cavillationes descendendum, atque his ingenia concidi & comminui, credo*. ubi pro *credo* melius legeres *censeo*. adde Nostrum I. Histor. Or. Lepidi n. 23. ubi plura. *Sceleris sui* habent plerique MSS. Rivii tamen & nuperae edd. omittunt.

DIGNITATI. Struv. Remens. I. & Franc. *tamen dignitati*. dixi n. 2.

D. QUAM IRAE MAGIS CONSULENS. Sic Guelf. 2. 3. 4. & II. Fabriciani, Basil. I. Vinarienses, Senat. I. & Struvianus: ceteri, *dignitati magis, quam irae consulens*. abesse jubet particulam

I. Wasse:

irae, magis consulens, sedare motus, & animos mollire; postremo
confirmare, *fidem publicam per sese inviolatam fore*. post, ubi silen- 4
tium coepit, producto Jugurtha, verba facit: *Romae Numidiaeque facinora ejus* memorat; *scelera in patrem fratresque* ostendit: *quibus juvantibus quibusque ministris egerit, quamquam intelligat populus Romanus; tamen velle manifesta magis ex illo habere: si vera aperiret*, *in*

I. Wasse: retinet tamen Noster Cat. *c.* LI. n. 7. *neu* magis *irae*, *quam famae* consulatis. ubi unus MS. viri illius doctissimi τὸ *magis* evadit. me noo multum invito. vide collecta Cat. *cap.* VIII. n. I. & *c.* IX. extr.

ANIMOS EORUM MOLLIRE. Eleganter Remens. I. interficit Pronomen *eorum*, intelligendum relinquens, quod jus est, *plebis*, ut *cap.* XXXII. n. 5. *Mollire*, dixit, quod supra *c.* XI. extr. *lenire*. Horat. Epod. V. *v.* 83. mollibus lenire *verbis impias preces*. Terent. Phorm. A. IV. Sc. III. *v.* 27. *Postquam bontiaem bis verbis sentio* mollirier.

PER SESE INVIOLATAM FORE. Acumen Glareani est supervacuum, & hoc loco *per sese* Memmium respicit. Is nempe dixit, sese curaturum, ut, *quantum in se sit*, quantum ipse perficere queat, fides publica maneat inviolata. vide infra *c.* LXIV. n. 3.

4. UBI SILENTIUM COEPIT. Guelf. 9. 10. II. *coepit fieri*; Eccard. & Struv. *coepit fieri in populo*. Noster *nobilitas*, *dies*, *deditio* coepit, sine tali adpendice. *c.* LXII. n. 7. *c.* LXXXV. num. 7. *c.* XCI. n. 4.

PRODUCTO JUGURTHA. Prima vox deficit Academico. *Producere*, de iis, qui in concionem, aut conspectum judicantium ducuntur, proprie dicitur. Apulejus III. Metam. *Mane praestolatus, ad gravissimum judicii vestri sacramentum, curavi eum* produci. vide Pricaeum ibi p. 140. Sed potius est, consuluisse Sigonium ad ea Livii XXVII. *c.* LI. *inde* producti *in concionem legati*. addo Cic. XII. epist. III. num. 4. *Itaque* productus *in Concionem a Canutio*. II. Philipp. *c.* XXXI. extr. Productus *autem in concionem a tribuno pl. cum respondisses, te ici tuae caussa venisse: populum etiam in te dicacem reddidisti*. adde Corradum & Manutium ad Cicer. I. Attic. epist. XIV. ubi docent, potuisse tribunos quem vellent in concionem producere, ut quibus de rebus esset interrogatus, responderet.

ROMAE NUMIDIAEQUE. *Numidiae*, pro *in Numidia*, constructione, quae Urbium Nominibus dicitur esse propria. vide Davisium ad Auctor. VIII. de B. Gall. *cap.* I. *Caesaris nostri Commentarios rerum gestarum* Galliae *non comparandos superioribus atque insequentibus ejus scriptis*. adde Bernegger. ad Justin. XIV. *cap.* V. n. 9. Caesar. III. Civ. *c.* CVI. *cum audisset Pompejum* Cypri *visum*. Sic recte Duckerus Flor. I. *c.* XVIII. n. II. intelligit: Lucaniae *suprema pugna sub Arusinis, quos vocant, campis*. quem vide & Freinshem. ad III. *cap.* X. oum. 16. Ea ratione Claudiao. Laud. Serenae *vers.* 26. *terrae pelagique*. Guelferb. 9. *facta ejus facinora*. Sed ea Nomina omittuntur. vide infra *c.* LV. n. 4.

IN PATREM FRATRESQUE. Ex adoptione. Alioquin & illud notum, *parentes* dictos esse, sequiori maxime aetate, sanguine conjunctos, quod dudum docuit Casaubonus. vide Cellarium ad Eutrop. I. *c.* VII. n. 4. *Propter quam caussam Brutus*, parens *&* *ipse Tarquinii*, *populum concitavit*. *Fratres* autem patrueles etiam vetustis oominantur. vide Muretum & Vulpium ad Catull. Carm. CVIII. *v.* 4. Perizon. Animadvers. Histor. *c.* III. Basil. I. *in fratres patremque*. quod placet.

EA EGERIT. Guelf. II. *ea gesserit*; Eccard. *ea mala egerit*; Struv. & Incert. 2. *egerit ea*. Inde jam concluderes, adulterinum esse τὸ *ea*: sed & Vinar. 2. plane omisit. *c.* XXX. num. I. *Postquam* res *in Africa gestas*, *quoque modo* actae *forent*, *fama divolgavit*. adde *c.* XXXI. n. 10. *c.* VII. n. 6.

TAMEN VELLE M. MAGIS EX ILLO HABERE. *Tamen* vacat io Guelf. 9. pro eo II. *tantum velle*. nempe *tantum* & *tamen* perpetuo confunduotur. *magis* omittit Eccard. credo, quod non suo esset loco positum. at Cat. *c.* XXII. n. 2. *quo inter se* fidi magis *forent*. & sic supra *c.* XXXI. n. 20. Denique verbum *habere* ab alia manu scriptum legitur in Fabric. I. & *velle ex quo manifesta* recte dicitur. vide supra ad *c.* XXXIV. n. 9. expungere tamen non audeo.

SI VERA APERIRET. Debetur Gruteri libris & edd. vetustis: quibus plerique ex nostris sese adjungunt. Basil. I. tamen cum paucis, *si verum aperiat*; alii *si verum aperiret*: Hoc *aperiret* proximum *reticeas* corrupit. Jungit tame ita Cat. *c.* XLVIII. n. 4. *ne -- deprehensi* terrerent, *eoque magis* properet *ad urbem accedere*. ubi vide. Sed in Guelf. 3. neque *aperiret*, oeque *aperiat* legitur. eleganter.

in fide & clementia populi Romani magnam ſpem illi ſitam : ſin reticeat, non ſociis ſaluti fore ; ſeſe ſuasque ſpes corrupturum.

C A P. XXXIV.

1 DEin, ubi Memmius dicundi finem fecit, & Jugurtha reſpondere juſſus eſt, C. Baebius tribunus plebis, quem pecunia corruptum ſupra diximus, regem tacere jubet : ac tamen etſi multitudo, quae in concione aderat, vehementer accenſa, terrebat eum clamore, voltu, ſaepe impetu atque aliis omnibus, quae ira fieri amat: vicit

NON SOCIIS SALUTI FORE. Baſil. 1. *non ſaluti ſociis fore*. *Non* poſuit pro *non modo non*, ut ſolent Latini. obſervavimus quaedam ad Cic. 1. ep. IX. *v.* 23. & IX. ep. XVI. n. 14. de *non modo* ea notione poſito. Plura Muretus X. Var. Lect. *cap.* XVII. Vechnerus, Daviſius ad Auct. VIII. Gall. *cap.* XXXIII. & docti interpp. paſſim. Spartianus Vero *c.* VI. *Et qui* non *ipſam remp.* ſed *nos ipſos vix ſuſtentare poſſit*. Guelf. 10. *non ſocii ſaluti forent*.

SED SE SUASQUE SPES CORRUPTURUM. Sic ad hunc diem ediderunt. at Guelf. 7. *& ſe ſ. ſ. corruiturum*. Uratisl. 1. *ſed ſuaſque ſpes corrupturum*, omiſſo Provocabulo *ſe*; at Guelf. 4. 10. Uratisl. 2. 3. & Vinar. 2. *ſeſe ſuaſque ſpes*, omiſſa Adverſativa *Sed*. eamdem omittit Franc. *ſeſuaſque*, & hoc revocavi. Sic ſupra *c.* XXI. n. 2. eamdem particulam Auctor reticet: Sic *c.* X. n. 4. & Cat. *c.* LII. n. 6. ubi vide. Etiam poſt *Non tantum*, *Sed etiam* non exprimitur. Seneca Herc. Fur. *v.* 16. Nec *ipſe* tantum *Bacchus aut Bacchi parens Adiere ſuperos: ne qua pars probro vacet*, Mundus *puellae ſerta Gnoſſiacae gerit*. *ſuasque opes*, pro *ſuasque ſpes*, legitur in Eccard. Guelf. 9. 10. 11. 12. Uratisl. 3. Incert. 1. & Franc. non ita probe: *Spes* omnia bona futura denotat, & hic quidem ſperandam impunitatem & regnum Numidiae. Cat. *c.* XXI. n. 1. *quibus neque res neque* ſpes *bona ulla*. Eod. *c.* XX. *mala res*, ſpes *multo aſperior*. III. Hiſt. Epiſt. Pompeii n. 2. *omnis opes*, & ſpes meas *privatas conſumſi*. adde Cat. *c.* XXXV. n. 4. Ovid. V. Metam. *v.* 377. de Proſerpina Venus: *nam* ſpes *adfectat* easdem. Capitolin. Macrino *c.* IV. *Nam ſtatione ejus redemto*, & ſpe *ingenti* propoſita, &c. Guelf. 3. a manu ſecunda, Senat. 2. & Heuſſ. *ſuasque res*. & illud depravatum.

CAP. XXXIV. 1. DICENDI FINEM FECIT. Guelf. 3. *dicundi*. 9. *facit*, pro *fecit*. Plerique omnes *Deinde*.

SUPRA DIXIMUS. Ita Noſter frequentiſſime, & maxime hoc B. Jugurthino: adeo, ut raro ſupervacanea formula videri poſſet; quemadmodum hoc loco videbatur Grutero. Ubicumque tamen per eam aut perſpicuitatem, aut rationes rei inferunt, pro ſupervacua non habenda eſt: eſtque eo pacto apud alios aeque frequens. Livius XXV. *c.* XXXII. extr. *Ibi Cn. Scipio, cum quibus* ante dictum *eſt*, *cotiis ſubſtitit*. Id. XXVI. *c.* XXXIX. *Claſſis viginti ferme navium Rhegii ſtabat:* & paucis interjectis: *claſſem viginti navium*, ſicut ante dictum eſt, *effecit*. & ſic ille ſaepius. Dionyſ. Halic. 1. *cap.* III. καθάπερ ἔφην, *c.* V. ὥσπερ ἔφην. *c.* VIII. ὑπὲρ ὧν ὑποσχόμην λόγον ὀλίγῳ πρότερον. &c. Dictys 1. *c.* XI. *Igitur Antenor, cujus de ſanctitate morum* ſupra memoravimus. *c.* XVIII. *claſſium numerus, quem ex diverſis Graeciae regnis contractum* ſupra expoſuimus. Id. II. *c.* II. *Theſſandrus, quem Polynicis* ſupra memoravimus. *c.* XLIX. *At rex*, ſicut ſupra diximus, *transgreſſus*. & paucis ante lineis memoraverat. Sic vero ille etiam haud raro, in his cum cura Salluſtii ſui veſtigiis inſiſtens. Tacit. VI. Ann. *c.* IV. *Latiaris*, ut retuli, *praecipuus*, &c. XIV. Ann. *c.* XXXIII. *iis*, quae memoravi *locis*. *c.* XL. *iis*, quos memoravi, *& aliis minus illuſtribus*. Nec Hiſtorici tantum hac formula delectantur, ſed etiam Oratores. plura tamen proferre non debeo. adde infra *c.* XL. n. 4.

AC TAMETSI. Gu. 10. *ac etſi*; Heuſſ. *Ac tamen etſi*, ut *c.* XXXIII. n. 2. Gu. 9. *multitudo plebis*.

QUAE IN CONCIONE ADERAT. Vinar. 2. *qui*. Forte *qui aderant*, ut ſupra *c.* XVI. n. 1. ex optimo Cod. *Vicit tamen* pars illa, qui *vero pretium aut gratiam* anteferebant. Ciacconius voces *in concione* additas eſſe auguratur; at Gruterus nihil movet, ſed mox n. 2. *ex concione diſcedit* abjectum cupit. Libri noſtri cum vulgatis incedunt.

CLAMORE, VULTU. Baſil. 1. Uratisl. 2. Senat. 2. & Heuſſian. *voltu*. *Voltum* non oris, ſed totius cor-

vicit tamen impudentia. Ita populus ludibrio habitus ex concione 2
discessit: Jugurthae Bestiaeque & ceteris, quos illa quaestio exagitabat, animi augescunt.

CAP. XXXV.

XXXIX.

EA erat tempestate Romae Numida quidam, nomine Massiva, 1
Gulussae filius, Masinissae nepos: qui, quia, in dissensione regum, Jugurthae advorsus fuerat; dedita Cirta & Adherbale interfecto, profugus ex Africa abierat. Huic Sp. Albinus, qui proxumo 2
anno post Bestiam cum Q. Minucio Rufo Consulatum gerebat, persuadet, quoniam ex stirpe Masinissae sit, Jugurtham ob scelera invidia cum metu urgueat; regnum Numidiae ab Senatu petat. Avi-

corporis intellexisse videtur, quem graphice descripsit infra *c.* LX. n.4. Sic *c.* CXIII. n.4. voltu corporis *pariter, atque animo varius*.

QUAE IRA FIERI AMAT. Notat Quinctilianus IX. *c.* III. Sallustium ex Graeco plurima transtulisse, & pro exemplo citat: *vulgus amat fieri*. id vulgo in Fragmentis Crispi nostri ponunt; cum verosimile sit, Fabium ex hoc loco desumsisse. Exponendum itaque foret: *quae per iram fieri solent*, si haec ab Graecis desumta. Thucydid. III. *c.* XLII. *ἂν τὸ μὲν μετ' ἀνοίας* ΦΙΛΕΙ *γίγνεσθαι, τὸ δὲ μετ' ἀπαιδευσίας καὶ βραχύτητος γνώμης*, *c.* LXXXV. *οἷον* ΦΙΛΕΙ *ἐν τῷ τοιούτῳ γίγνεσθαι*. ubi Scholiastes: *καὶ οἷον εἰκός ἐστιν ἐν τοιαύτῃ στάσει*. Hesiodus *v.* 788. ΦΙΛΕΕΙ *δέ τε κέρτομα βάζειν*. Herodian. I. *c.* 2. n. 8. ΦΙΛΕΙ *γάρ πως ἀεὶ τὸ ὑπήκοον ζήλῳ τῆς τοῦ ἄρχοντος γνώμης βιοῦν*. Sic & Latini. Horat. III. Od. XVI. *v.* 9. Aurum *per medios ire satellites, Et perrumpere* amat *saxa*. Id. I. Sat. X. *v.* 60. amet *scripsisse ducentos Ante cibum versus*. Dictys I. *c.* III. *Sicut in tali re fieri* amat. infra *c.* XLI. n. 3.

VICIT TAMEN IMPUDENTIA. Guelf. 2. *vincit*. Struv. *vicit tamen* bellum *impudentia*, quod ex nomine *Baebii* ortum. habent enim Rem. I. Eccard. Guelf. 7. 10. 11. 12. *impudentia Baebii*, Franc. *Bibuli*.

2. POPULUS LUDIBRIO HABITUS. *Ludibrio haberi* quid sit, indicatum ad Catil. *c.* XX. n. 9. adde supra *c.* XXXI. n. 1. Hic tamen magis proprie accipitur.

EX CONCIONE DISCEDIT. Pervetustus ille Commelinianus, item Fabric. 2. Remenses, Acad. Uratisl. 3. Guelf. 1. & 9. *discessit*: quod valde vereor, ne sit propter sequens *augescunt* in aliud tempus immutatum. vide supra *c.* XII. n. 4. Franc. Praepositionem omittit. Struv. *& ex concione*. mox Guelf. 9. *quibus illa quaestio exagitabatur*.

ANIMI AUGESCUNT. Guelf. 9. *animi crescunt*. ab interprete *augere animum* saepe Livius. vide ad eum Gronovium VII. *c.* VII. pro *crescere*. Tacitus Agric. *cap.* III. *ut corpora lente* augescunt, *cito exstinguuntur*. Terent. Heaut. A. III. Sc. I. *v.* 14. *mihi quotidie magis* Augescit *aegritudo de filio*.

CAP. XXXV. 1. NUMIDA QUIDAM, NOMINE. In Academ. *quidam*; in Guelf. 3. *nomine* non leguntur. Franc. autem *Romae* non agnoscit.

IN DISSENSIONE REGUM. Eccard. & Struv. *discensione*; Franc. Guelf. 9. 10. 11. *discessione*; Acad. *seditione regum*. Auctor B. Afric. *c.* XCVII. *ideo, quod initio* per dissensionem principum *societatem cum Juba inierant*.

PROF. EX AFRICA ABIERAT. Guelf. 2. *profugus ex Africa profugerat*; 9. *ex Africa Romam abierat*. vide infra ad *c.* CX. extr.

2. SPURIUS ALBINUS. Guelf. 12. *Albinus Spurius*. Cassiodorus *Spurium Postumium* vocat. vide Pighii Annal. Tom. III. p. 120.

CUM Q. MINUCIO RUFO. Fabric. 2. *Q. Mucio*; Acad. *Q. Manicio*; Franc. & Incert. 2. *Q. Munificio*. Sed Praenomen in omnibus libris corrupte *Q.* est, cum ceteri scriptores omnes *Marcum* nominent. vide Pighium l. c. Sed verba illa: *Rufo consulatum gerebat*, in Vinar. 1. perscripta sunt in rasura, & Guelf. 9. habet *consulatum regebat*. Mox Uratisl. 1. *de stirpe*; Guelf. 4. *ipse sit*; Academ. *esset*; Guelf. 7. *erat*.

JUGURTHAM OB SCELERA INVIDIA C. METU URG. H. e. & quoniam Jugurtham & *invidia* & *metus* urgeat, dum non modo invisus sit Romanis; sed ipse etiam timeat. Male Crispinus; sed nec ceteri satis capiunt. Est enim in Struv.

3 Avidus Consul belli gerundi movere, quam senescere omnia malebat. ipsi provincia Numidia; Minucio Macedonia evenerat.
4 Quae postquam Massiva agitare coepit, neque Jugurthae in amicis satis praesidii est: quod eorum alium conscientia, alium mala fama & timor impediebat: Bomilcari, proxumo ac maxume fido sibi, imperat,

Struv. Remens. 1. Franc. Guelf. 4. *ut Jugurtham*: quasi hic jam inciperet alterum Periodi membrum, (id enim plerisque editoribus haesisse, distinctiones eorum documento sunt) & Massiva demum Jugurthae metum incutere deberet, qui dudum veritus erat, ne regno excideret. Senatorii, Fabric. 1. Academ. Heuss. Uratisl. 3. Eccard. Guelf. 1. 2. 10. 11. *Jugurthamque*. non quidem contra sensum, sed contra morem Sallustii: cujus cum alioquin haud adeo ignarus esset Gruterus, hic tamen talem nexum probare potuit. Vide mihi ad Cat. *c.* III. extr. ubi eadem omissa Copula easdem turbas dedit. adde infra *c.* LXVIII. n. 4. Eccard. & Fabric. 1. alio modo succurrunt loco. habent, *invidia cum metu urgebat*. qui mihi (nisi varietas ex antiqua scriptura *urgueat* orta est) persuaserunt, fuisse olim: *invidia cum metu urgeant*, sicuti Catilin. *c.* XLVIII. n. 1. Lentulus cum *ceteris* constituerant. ubi vide. infra III. Histor. Epist. Pomp. n. 6. C. Herennius *cum urbe* deleti. *Cum* pro *&* placuit Nostro Catil. *cap.* XII. n. 2. *Juventutem luxuria atque avaritia* cum *superbia invasere*. *c.* XXX. num. 1. C. *Manlium arma cepisse* cum *magna multitudine*. infra *cap.* XLI. n. 7. *populus* militia *atque* inopia *urguebatur*. Curtius V. *c.* III. n. 11. *Anceps oppidanos malum* urgebat; *nec sisti vis hostium poterat*. *Urgueat* hoc loco, ut perpetuo, scripsit Incert. 2. vide supra ad *c.* XXIV. num. 4.

3. AVIDUS CONSUL BELLI GERUNDI. *Gerundi* omittit Guelf. 3. & si eam, simulque vocem *belli* abjeceris, nihil Sallustio decedit. Horat. 1. Sat. IV. *v.* 126. avidos *vicinum funus ut* aegros *Exanimat*. pro *avidos vitae*.

MOVERI, QUAM SENESCERE, OMNIA MAL. Hic Fabriciani, Remenses, Basil. 1. Academ. Senatorii, Franc. Incerti, Eccard. Guelf. 2. 3. & 10. *movere*, non *moveri*. eodemque modo edd. Venetae atque Gryphiana. Ea prudentia loco moverunt genuinam Crispi scripturam, qua idem ausi sunt Catil. *c.* LI. n. 40. *Postquam resp. adolevit* — circumvenire *innocentes*, *alia hujusccemodi* fieri *coepere*. ubi hoc genus pluribus tuemur. *Omnia* non respondet in Remensi 2. quasi iste *senescere* ad avidum consulem retulisset, ut Livius XXV. *c.* VII. *Vir inquieti animi & minime otium*, *quo tum* senescere *videbatur*, *patientis*. Sed retulit Crispus ad *omnia*, ut Cat. *c.* XX. n. 10. *illis annis atque divitiis* omnia consenuerunt. Livius XXX. *c.* XIX. *Multique alii ignobiles populi* senescere *Punicum* bellum *cernentes*, *defecere*. Guelf. 11. *novari*, pro *movere*.

PROVINCIA NUMIDIA — EVENERAT. Acad. *Numidia provincia*; mallem, illud *provincia* nusquam esset. Sic supra *c.* XXVII. n. 4. *Calpurnio Numidia*, *Italia Scipioni obvenerat*. Atque *obvenit* scribit hoc loco Fabric. 2. Sed *evenerat* tuetur infra *c.* XLIII. n. 1. *Metelloque Numidia* evenerat. ubi vide. Utroque loco mentio facta est antea *provinciarum*, quam ista verba legerentur. Quod cum aliter factum sit hoc loco; neque ego τὸ *provincia* acrius impugnabo. De rebus *Minucii* in eo imperio contra Scordiscos & Triballos Thracas gestis, vide Epitom. Liv. LXV. Flor. III. *capit.* IV. alios. adi Pighii Annal. Tom. III. pag. 128.

4. SATIS PRAESIDII EST. Remens. 1. *s. praesidii erat*. Sed Senat. 1. nullum Verbum addidit.

MALA FAMA ET TIMOR IMPEDIEBAT. Fabric. 2. priores duas voces in margine ab alio scriba habet addita. Tres autem alii *timor animi* ostentant, quod tantopere placuit Putschio, non Grutero. istud habes Cat. *c.* LVIII. n. 2. timor animi *auribus officit*. ubi vide. Meliores nostri Grutero favent omnes. infra *cap.* LXX. n. 5. *is postquam magnitudine facinoris perculsus ad tempus non venit*, metus*que rem* impediebat. *Impediebat* intellige, quo minus Jugurthae praesidio essent. Sic *impedimenta* infra *c.* XL. n. 2. & supra *c.* XXX. num. 2. *ac maxume eos potentia Scauri a vero*, *bono* impediebat.

BOMILCARI. Qui Roma profugus abit, *n.* 9. Dux postea est exercitus Jugurthini, *c.* XLIX. n. 1. ab Metello corrumpitur, *c.* LXI. n. 4. Jugurtham ad deditionem impellit, *c.* LXII. n. 2. propterea regi suspectus, ipseque eumdem suspiciens consilium coepit Jugurtham interficere *c.* LXX. Re per interceptas Bomilcaris litteras, *c.* LXXI. prodita, ab Jugurtha interficitur, *cap.* LXXII. n. 1.

PROXUMO AC MAXUME FIDO SIBI. Fabric. 2. *proxume sibi ac maxume fido*. non male. Guelf. 7. *pro-*

perat, *pretio*, *ficuti multa confecerat*, *infidiatores Maffivae paret*, *ac maxume occulte*: *fin id parum procedat*, *quovis modo Numidam interficiat*. Bomilcar mature regis mandata exfequitur: & per homi- 5
nes talis negotii artifices itinera egreffufque ejus, poftremo loca atque tempora cuncta explorat: deinde, ubi res poftulabat, infidias tendit. Igitur unus ex eo numero, qui ad caedem parati, paullo in- 6
con-

proxumo fuo. Sed *fibi* ita refpuere potuiffet, ut Cat. *c*. XIV. n. 6. ubi & n. 3. expofitum, qui dicantur *proximi*.

SICUTI MULTA CONFECERAT. Guelf. 10. *multa confuerat*; 2. a prima manu, *effecerat*. Ea mutant fupra *c*. XII. n. 4. *Numida mandata brevi* confecit.

INSIDIATORES MASSIVAE PARET. Guelf. 1. Vinar. 1. & Fabriciani cum Remenfi 1. *ut* addunt, quod tamen nemo magis, quam Salluftius, poft verba monendi, imperandi cet. omittere folet. vide *c*. XII. n. 3. Fabric. 2. *ut infidias M. paret*. Ciceroni tamen nota vox *infidiator*. Juftin. XIII. *c*. VIII. *Sed res Eumenem non latuit*. *itaque infidiae in* infidiatores *verfae*. Guelf. 9. *parare*. Scripfit Auctor, quod eft in Academico, *pararet*. Sic *c*. XXXII. n. 5. perfuadet, ne *vim*, *quam mifericordiam*, *experiri* mallet.

AC MAXUME OCCULTE. Illud *maxume* defideratur in Guelf. 7. Pro Grutero facit; qui tres voces ideo expellit, quod infidiae femper fint *occultae*. Sed Nofter *infidias* & *infidiatores* cum effectu intelligit, ita ut intelligat *caedem*, quam per infidias intenderat. Catilin. *c*. XXXII. n. 2. *opes factionis confirment*, infidias *confuli maturent*. Tacit. I. Hift. *c*. LXXV. *Sed infidiatores ab Othone in Germaniam*, *a Vitellio urbem miffi*. *Utrifque fruftra fuit*. vide locum, fi cognofcere cupis, quod infidiatores non femper fint *occulti*. Et quando Nofter mox narrat, quod unus ex eo numero fit deprehenfus; indicat certe, quam illae infidiae non fuerint occultae. Fallit itaque ratiocinium viri doctiffimi. Catil. *c*. XLV. n. 1. & 2. *imperat*, *uti* per infidias *Allobrogum comitatus deprehendant*. *Homines militares* occulte *pontem obfidunt*. Nota funt Ciceronis *infra fubfcripfi*: *ante praecogitatum*; Livii XXXIII. *c*. XXXI. pr. *clam muffantes*. alia ad *c*. XIX. n. 5. *c*. XIII. n. 5. Quid ergo hic follicitamus, ubi per feparatim additum Adverbium diverfa voluntas, diverfaeque notiones neceffario exprimuntur. vide ad Catilin. *cap*. I. extr. EXCURS. I. Denique *occultas*, & *occultiores infidias* etiam Cicero dixit.

SIN ID PARUM PROCEDAT. Infra *c*. XLVI. n. 4. *perfuadet*, *uti Jugurtham* maxume *vivum*, *fin* id parum procederet, *necatum fibi traderent*. fupra *c*. XI. n. 9. *Quae ubi* tardius procedunt. Livius I. *cap*. LVII. *ubi* id parum proceffit, *obfidione munitionibufque coepti premi hoftes*.

5. ET PER HOMINES T. N. ARTIFICES. *Et* abeft ab Guelf. 3. bene, quae mea mens eft. nam in explanatione eorum, quae jam antea paucis comprehenfa pofita funt, omitti folet copula. vide fupra ad *c*. II. n. 3. *Homines artifices*, ad eam formam, qua fupra *c*. XII. n. 5. *mulier ancilla*, ubi vide. Capitolin. Macrino *c*. IV. *Macrinum libertinum*, hominem *proftibulum*, *fervilibus officiis occupatum*. Livius XL. *c*. LIII. Galli *Tranfalpini*, *tria millia* hominum. Lactant. II. *cap*. IV. *Immiffis* latronibus fervis, *impune fublata eft*. *Artifices* vocat, qui ufum & exercitium infidiarum habebant, ut faepe Curtius. vide Davifium ad Caefar. I. Civit. *cap*. LVIII. Prudent. I. Symmach. *verf*. 99.

> Artificem fcelerum *fimplex mirata vetuftas*.

ITINERA EGRESSUSQUE EJUS. Guelf. 11. *itinera congreffufque ejus*. male. *Egreffus*, ut Noftri *Ausgang*, tam de egreffu extra urbem, quam extra domum dicitur. Tacit. XI. Ann. *c*. XII. *Illa non furtim*, *fed multo comitatu ventitare domum*; egreffibus *adhaerefcere*, *largiri opes*, *honores*. Id. XV. *c*. XXXVI. *audire fecretas querimonias*, *quod tantum aditurus effet* iter, *cujus ne modicos quidem* egreffus *toleratent*. Hinc idem etiam de progreffu in publicum eadem voce ufus eft.

INSIDIAS TENDIT. Incert. 2. Remenf. 1. & Guelf. 4. *tetendit*. Forte eadem ratione adducti Guelf. 3. aliique duo *poftulat* fcripfere, ne fcilicet diverfa tempora concurrerent. Faceffere juffi hanc fapientiam ad *c*. XXXIII. n. 4. & alibi paffim.

6. QUI AD CAEDEM PARATI ERANT. Numquam haec Salluftius fcripfit, cui fatis fuperque fuit: *unus ex eo numero paullo inconfultius Maffivam adgreditur*. Sic Cat. *c*. XLII. n. 3. Ex eo numero

consultius Massivam adgreditur, illum obtruncat: sed ipse deprehensus, multis hortantibus & inprimis Albino consule, indicium profi-
7 tetur. Fit reus magis ex aequo bonoque, quam ex jure gentium,
8 Bomilcar; comes ejus, qui Romam fide publica venerat. At Jugurtha manifestus tanti sceleris, non prius omisit contra verum ni-
ti, quam animum advortit, supra gratiam atque pecuniam suam
9 invidiam facti esse. Igitur, quamquam in priore actione ex amicis quin-

mero *complures Q. Metellus Celer in vincula conjecerat*. vide ibi & Eod. ad *c.* XXXII. n. 3. Firmat sententiam nostram & Guelf. 3. *quem ad caedem paraverant;* & Fabric. a. *ex eo numero militum ad caedem parati erant;* & Guelf. 10. qui *erant* omisit. Sed Guelf. 3. etiam eo haesitasse potest, quod *eo numero, qui erant* non bene cohaererent: Verum intelligere debuisset *numero* eorum, *qui*, cet. quod interpretamur ad Cat. *c.* XXXIII. n. 1. Coelius VIII. epist. VIII. *Ex eo numero, quos ex S. C. in provincias ire oporteret.*

Paullo inconsultius. Fabric. 1. *pauloque inconsultius*. habet in margine adpictam Glossam: *Inconsultius. quia opportunitatem, dum clam fieri posset, exspectare noluit, & actutum deprehensus est*. vide Catilin. *cap.* XLII. num. 2.

Illum obtruncat. Incert. a. & Franc. *illumque obtruncat*. pessime. vide ad Catilin. *c.* XIIII. num. 2. *Cethegus Ciceronis januam obsideret, eum vi adgrederetur*. ubi vulgo *eumque*. Supra *c.* XXVIII. num. 7. *acriter Numidiam ingressus est*, multos *mortalis & urbis aliquot pugnando capit.* ubi *multosque*. adde *cap.* XXXII. num. 5. mox Fabriciani: *sed ille deprehensus*.

Indicium profitetur. Non est fateri, se indicaturum, ut multi interpretantur; sed re ipsa indicare, quod sit subornatus a Bomilcare in caedem Massivae. Tacitus VI. Ann. *c.* III. extr. *& summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret*. Seneca Excerpt. x. Controv. VI. *nil magis fur timui, quam ne dominus furtum agnoscere nollet.* --- Profiteor indicium *furti mei. civitas conscia est*. adde Catil. *c.* XLVIII. n. 5. & 6.

7. Ex aequo bonoque. Guelf. 10. & Incert. a. *ex aequo & bono*. Num scripsit *aequo, bono?* ut *c.* XXX. n. a. *Aequum* & *bonum* opponitur Juri Gentium, ut alibi passim summo strictoque juri. Estque id, quod in se justum & utile est reip. Diceres, quod jure naturae est praeceptum, quando *jus gentium*, pro moribus, mutuo gentium consensu receptis, agnoscere velis. *Jure* autem *Gentium* etiam *comites* Legatorum, eorumque, quos, fide publica data, violare non licet, ab omni injuria tutos esse, ex antiquo fecialium Carmine probat Grotius II. de Jure B. & P. *c.* XVIII. §. VIII. *Rex, facisne me tu regium nuncium populi Romani Quiritium; Vasa* comitesque *meos*. adde quos Freinshem. ad Flor. I. *cap.* XVIII. n. 5. citat.

8. Manifestus tanti sceleris. Sic Cat. *c.* LII. extr. *manifestis rerum capitalium*. ubi vide. Capitolin. Marco *c.* XXIV. *quamvis nonnunquam contra* manifestos *& gravium criminum reos inexorabilis permaneret*. Sic Livius XXXII. *c.* I. *sacrilegii compertus*.

Omisit contra verum niti. Senat. a. *misit*, pro *omisit;* Struv. *comisit*. Uratisl. 3. *obniti*, pro *niti*.

Quam animadvertit. Guelf. 3. *animadverterit;* 7. *animadvertere*. I. Wasse ex Arondeliano dedit *animum advortit*, quod certe verum. Sic infra *c.* LXIX. n. I. *Vaccenses ubi* animum advortere, *ad se versum exercitum pergere*. *c.* XCIII. n. a. animum advortit *inter saxa repentes cochleas*. ubi vide.

Invidiam facti esse. Vinar. 2. *invidia;* I. *invidiam factam esse. invidia facti*, ut Catil. *c.* XXII. n. 3. *qui* Ciceronis invidiam *leniri credebant atrocitate sceleris eorum, qui poenas dederunt*. ubi dixi. Supra recte Incert. I. omisit Pronomen *suam*.

9. In priore actione. Plures *in priori;* Eccard. *in priorem actionem;* Vinar. a. & Struv. *in priori pactione*. Immo *actione*, qua accusatus erat; ut Ciceronis *Actio* in Verrem, quia tum caussa *agebatur*. vide Passerat. ad Cicer. pro Caecina *c.* I. III. & XII. adde Quinctil. III. Instit. *c.* V. Guther. de Jure man. III. *c.* XXV.

Quinquaginta vades dederat. *Vades* sunt, qui spondebant, reum capitis ad caussam dicendam praesto futurum, aut semet ipsos mulctam, qua damnatus esset, soluturos. Glossa Senat. I. *Gislas;* voce antiqua Germanica, *Geyssel*. Liv. XXV. *c.* IV. *Tribuni rei capitalis diem Postumio dixerunt; ac*, ni vades daret, *prehendi a viatore atque in carcerem duci jusserunt*. vi-

quinquaginta vades dederat; regno magis, quam vadibus consulens, clam in Numidiam Bomilcarem dimittit: veritus, ne reliquos popularis metus invaderet parendi sibi, si de illo supplicium sumtum foret. Et ipse paucis diebus profectus est, jussus ab Senatu Italia decedere. Sed postquam Roma egressus est, fertur saepe eo tacitus respiciens, postremo dixisse: URBEM VENALEM ET MATURE PERITURAM, SI EMTOREM INVENERIT.

CAP.

vide Salmas. de modo Usur. *cap.* XVI. Gronov. ad Liv. II. *cap.* XIII.

REGNO MAGIS, QUAM VADIBUS. Guelf. 9. *tamen magis regno*. Ceteri recte omittunt, etsi etiam Leidensis Bibliothecae Codex habeat: *regno tamen magis*. inepte, quod testatur, & exemplis firmat Muncker. ad Fulgent. Mythol. I. Praefat. Supra *cap.* X. n. 7. *in omni certamine qui opulentior est*, etiamsi *accipis injuriam*, quia *plus potest*, *facere videtur*. *cap.* XXVI. n. 2. tametsi *omnia potiora fide Jugurthae rebatur*; quia *penes eosdem*, *si advorsaretur*, *cogendi potestas erat* —— *deditionem facit*. *cap.* XXXIII. n. 2. tametsi *in ipso magna vis animi erat* —— C. Baebium *tribunum pl. magna mercede parat*. & n. 3. quamquam *regi infesta plebes erat* —— dignitati *magis*, *quam irae consulens* cet. adde III. Hist. Or. Macri n. 20. Florus II. *cap.* VI. n. 33. *Syracusae*, quamvis *Archimedis ingenio defenderentur*, aliquando *cesserunt*. cum nota Duckeri. Seneca I. de Clement. *cap.* I. Quamvis *enim recte factorum verus fructus sit fecisse* —— juvat *inspicere & circuire bonam conscientiam*. ubi cum tot egregii Codd. non aliter exhibeant, ediderunt tamen: *juvat* tamen *inspicere*, cet. contra mentem Gronovii, quem ibi consule. Lucanus II. *v.* 178. *Vidimus*, *& toto* quamvis *in corpore caeso*, Nil *animae mortale datum*. Ovid. I. Amor. Eleg. XV. v. 14. Quamvis *ingenio non valet*, arte *valet*. vide et Cat. *cap.* XVII. num. 6. Mox Fabric. I. *in Numidia dimittit*; sed Guelf. 10. sine Praepositione *Numidiam*, ut supra *cap.* XXVIII. num. 6. *Siciliam*. Vinar. 2. & Uratisl. 2. *demittit*. quomodo Gryphiana. vide ad Cat. *cap.* XXVII. n. I.

RELIQUOS POULARIS. *Popularis* scripsit. Guelf. I. ceteri *populares*. Ita Numidas vocat. Curtius saepissime, ut VI. *cap.* IV. n. 9. *Agitasse Darium custodiam corporis sui peregrino militi tradere*, *damnata* popularium *fide*. Infra Basil. I. ordinem mutat: *sumtum supplicium foret*.

PAUCIS DIEBUS EODEM PROFECTUS EST. Eccard. *Etiam ipse post paucis diebus*; Guelf. 9. *paucis diebus post*. vide ad *c.* XIII. n. 6. *itaque* paucis diebus *legatos mittit*. Fabric. I. *eodem* inter versus exhibet: quod forte si abesset, nemo hodie infarciret.

ITALIA DECEDERE. *Italia* vacat in Guelf. 3. deinde Incert. I. Vinar. 2. Guelf. 2. 9. 10. 11. *discedere*, quae tum alibi, tum *cap.* XXIII. n. I. permutantur. De ipso more jubendi Italia decedere, quaedam ad cap. XXVIII. n. 2.

10. POSTQUAM ROMA EGRESSUS EST. Guelf. 11. *Sed postquam postquam egressus est*, ut alterum *postquam* scripsisse videatur, quia animo haeserat in exemplari suo lectum *Romam*. ita nempe, non *Roma*, scripserunt Remenses, Fabric. I. a prima manu, & Vinar. 2. Sic ex Crispi I. Histor. citant Grammatici: *Gens raro egressa* finis *suos*. ubi vide. Aurel. Victor Epitom. *cap.* V. *noctis medio* egressus urbem. Sic infra *c.* XLIV. n. 4. in MSS. *postquam decreverat non* egredi provinciam. Sueton. Augusto *cap.* LXIII. *pueritiam egressus*. Fabric. 2. *Romae egressus*.

SAEPE EO TACITUS RESPICIENS. Haec positura in nostris melioribus, praeter Fabricianis, qui *tacitus eo respiciens*. Quidam: *eo saepe tacitus*. Guelf. 3. *respectans*, ut *pollicitare*, *imperitare* & alia apud Nostrum & antiquiores.

URBEM VENALEM. Academ. Guelf. 2. & 7. *O urbem venalem*. & sic verba refert Livii Epit. LXIV. atque Orosius V. *cap.* XV. Sed Sallustium puto tantum retulisse Orationem indirectam, idque indicare voluit Guelf. 10. *Urbem Romam esse venalem*.

SI EMTOREM INVENERIT. Ita Aeschines in Timarch. pag. 185. Πολλάκις ἐνεθυμήθην τὴν εὐτυχίαν τὴν τῆς ὑμετέρας πόλεως κατὰ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ κατὰ ταῦτα ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους οὐδεὶς ἐγένετο ΤΗΣ Ἀνδρίων ΠΟΛΕΩΣ ΩΝΗΤΗΣ. adde Freinshem. ad Flor. III. *cap.* I. extr.

CAP. XXXVI.

XL.
1 INterim Albinus, renovato bello, commeatum, ſtipendium, alia,
quae militibus uſui forent, maturat in Africam portare; ac ſta-
tim ipſe profectus, uti ante comitia, quod tempus haud longe ab-
2 erat, armis, aut deditione, aut quovis modo bellum conficeret. At
contra Jugurtha trahere omnia, & alias, deinde alias morae cauſ-
ſas facere: polliceri deditionem, ac deinde metum ſimulare: in-
ſtanti cedere, & paullo poſt, ne ſui diffiderent, inſtare: ita bel-
3 li modo, modo pacis mora Conſulem ludificare. Ac fuere, qui
tum Albinum haud ignarum conſilii regis exiſtumarent; neque
ex tanta properantia tam facile tractum bellum ſecordia magis,
quam

CAP. XXXVI. 1. RENOVATO BELLO. *Renovato* manus ſecunda ſcripſit in Fabr. 1. prima tamen dederat tres priores litteras *ren* .... ut adpareat, non voluiſſe, quod in Guelf. 12. exaratum eſt, *revocato*. infra *cap.* LIV. num. 5. *ubi videt*, bellum renovari, *quod, niſi ex illius lubidine, geri non poſſet*. Cic. XII. epiſt. XXX. n. 6. *Sic vehementius nos laboramus, qui profligato bello ac paene ſublato* renovatum bellum *gerere conamur*.

MATURAT IN AFRICAM PORTARE. Guelf. 2. *maturat portare in Africam*. Nullus tamen omnium omiſit Verbum *portare*, quod haud abſurde abeſſet. Non damnat, quod temere ſcripſit Waſſius, ſed tuetur Verbum illud Gronovius ad Livium XXXIX. *cap.* XLV. addidit illa Livii: *niſi omni vi* perficere maturaſſet; maturaret venire; *maturaſſent ire, maturarent inſtruere*. ea Taciti: *ſequi maturaſſet; maturavit claudere*; aliaque loca, in quibus & ille Noſtri infra *cap.* LXXXIX. n. 5. *maturavere iter pergere*. ubi vide. Haud abſimiliter *cap.* LXIV. num. 3. *ne feſtinaret abire*. Cat. *cap.* XVIII. extr. *Ni Catilina* maturaſſet *pro curia ſignum ſociis* dare. ubi certe ordo evincit, Salluſtium ita omnino ſcripſiſſe. *cap.* XX. n. 3. *animus* auſus eſt *maximum atque pulcherrumum facinus* incipere. Haec jam ſatis morem Noſtri oſtendunt. mox *ipſe* praeterit Remenſis 1.

COMITIA, QUOD TEMPUS. Nempe *tempus comitiorum*, de qua elegantia vide ſupra notata ad *cap.* V. n. 1. item ad *cap.* XVII. n. 2. *declivem* latitudinem, quem locum *Catabathmon incolae adpellant*. infra *cap.* LXXV. n. 6. *Ipſe ex* flumine, quam *proxumam oppido* aquam *ſupra diximus, jumenta onerat*. Livius II. *cap.* XX. cohorti *ſuae*, quam *delectam* manum *praeſidii cauſſa circa ſe habebat*. & ſic Juſtinus XVIII. *cap.* IV. *Eliſſa quoque Acerbae avunculo ſuo*, ſacerdoti *Herculis*, qui honos *ſecundus* a rege *erat, nubit*. *longe* non fuit primitus in Academico.

2. AT CONTRA JUGURTHA TRAHERE OMNIA. Guelf. 1. *protrahere*. ſed infra num. 3. *tractum bellum*; quomodo & ſupra *cap.* XXIII. num. 2. ubi vide. Florus IV. *cap.* II. num. 42. *Pompejus adverſus haec nectere moras, tergiverſari*, cet.

PAULLO POST, NE SUI DIFFIDERENT, INSTARE. *Poſt* non habet Guelf. 3. pro *diffiderent*, Eccard. *deficerent*. quomodo infra *cap.* LI. n. 4. Tamen *diffidere* magis placet. Inſtando autem, adgrediendo, tentando paullatim fiducia militibus creſcit. vide infra *cap.* LXXXVII. & Juſtin. VII. *cap.* VI. Guelf. 10. *ſtare*, pro *inſtare*. mox Uratisl. 1. & Vinar. 1. *moram*. male. vide infra *cap.* L. n. 4.

3. AC FUERE, QUI TUM. Guelf. 11. *ac fuere homines*. Remenſ. 2. & Guelf. 10. negligunt *tum*. Recte fortaſſis. aut *tum* de exiſtimantium tempore intelligendum erit, ſicuti Cat. *cap.* XVII. n. 7. *Fuere item* ea tempeſtate, *qui crederent*. *cap.* XXII. n. 1. *Fuere* ea tempeſtate, *qui dicerent*.

EX TANTA PROPERANTIA. Cum antea ita properaſſet Albinus. *Ex* pro poſt, ut Cat. *c.* IV. n. 1. Caeſar 1. Civ. *cap.* LXX. ex *magnis* rupibus, *nactus planiciem*. de quo loco bene Gronovius & Daviſius. Spartianus Severo *cap.* XIV. *Plautianum* ex amiciſſimo, *cognita ejus vita, ita odio habuit, ut & hoſtem publicum adpellaret*. h. e. cum antea amiciſſimus fuiſſet. Id. *cap.* LIV. *Verum Gallicanae mentes-ſeveritatem homi-*

quam dolo crederent. Sed postquam, dilapso tempore, comitiorum 4 XLI.
dies adventabat; Albinus, Aulo fratre in castris pro Praetore relicto, Romam decessit.

CAP. XXXVII.

EA tempestate Romae seditionibus tribuniciis atrociter res pu- 1
blica agitabatur. P. Lucullus & L. Annius, tribuni plebis, re- 2
sisten-

hominis nimiam & longe majorem post Heliogabalum *non tulerunt*. Sensus itaque est: Cum notum esset, Albinum ita properasse ad bellum, num. 1. nemo aliter, quam dolo factum esse credebat, cum acciperent, bellum trahi ab eodem, nec tam celeriter confici, ut ab festinante sibi persuaserant. Dictys III. *cap.* III. extrem. *scilicet quia fluxa fides & animi parum spectati*, *neque* tam subita mutatio sine dolo *credebatur*.

4. DILAPSO TEMPORE. Guelf. 1. *delapso*. vide ad *cap.* 1. n. 4.

COMITIORUM DIES ADVENTABAT. Carrio, Hackianae, Crispinus, *adventabant*, quomodo & Fabriciani & Remensis 1. voluit etiam Gu. 2. sed *n* litteram eadem manus induxit. Reliqui omnes, quod expressimus. & sic Cat. *c.* XXVI. num. 5. *Postquam* dies *comitiorum* venit. & quando *dies* pro *tempore* ponitur, semper singulari Numero adhibetur. Compara notam ad Cat. *cap.* LI. n. 25.

AULO FRATRE &c. Saepe absente imperatore res male gestae: quod alii non aeque, illo praesente, suis hostiumque rebus adtendunt, & saepe ignari omnium, aut prospero rerum successu, quem alienae prudentiae debent, inflati, postea in audaciam ac temeritatem prolabuntur. vide Justin. XLII. *cap.* IV. Caesar. III. Civ. *c.* LI. aliam rationem addidit Plaut. Amphitr. A. 1. Sc. III. *v.* 6. *Sed ubi summus imperator non adest ad exercitum*, *Citius quod non facto est usus*, *fit*, *quam quod facto est opus*. *Pro Praetore* vocat, quem infra *cap.* XXXVIII. num. 1. *legatum* nominat. Auct. B. Alexandr. *Cassius Longinus in Hispania* pro praetore *provinciae ulterioris obtinendae caussa* relictus.

ROMAM DECESSIT. Variant libri & interpretes. illi etiam, qui veram lectionem amplectuntur, facti sui non justam adferunt caussam. Guelf. 1. & 3. Vinar. 1. Fabriciani, Incert. 1. *discessit*, & sic Senat. 1. a manu secunda, prima enim *decessit*. Guelf. 7. *secessit*: Vinar. 2. Academ. Uratisl. 2. Struv. Incert. 2. Remens. 2. Franc. Guelf. 4. & 11. *recessit*, quod ex illo *decessit* ortum est, quod recte in reliquis exaratum est. Sed Franc. prodidit, dum *Romam* omittit, cur aliis displicuerit *decessit*, quod non, nisi *de provincia*, *e provincia decedere* dici posse, autumarent. Contra Latini Verbo adjungunt Nomen cum diversa Praepositione, ut uno amplius Verbo supersedeant. Hinc *decedere Romam* dicunt concise, pro *decedere* Africa, & cedere, seu se conferre *Romam*. Notamus hunc morem ad Catil. *cap.* XXVII. num. 1. *in Apuliam dimisit*, & ad Ej. *cap.* LVII. num. 1. *reliquos* in *agrum Pistoriensem abducit*. Sic supra *cap.* VIII. num. 2. *In praetorium abduxit*. *cap.* XX. num. 1. *legati Africa discessere*. Plenius Caesar v. Gall. princ. *discedens* ab *hibernis Caesar* in *Italiam*. Brevius Auct. VIII. Gall. *cap.* L. *Caesaris* decedentis *convellere gratiam cupiebant*. Virg. 1. Aen. *v.* 516. *penitusque alias* avexerat oras. ubi & confusi *decedere* & *discedere* exempla habes VIII. Eclog. *v.* 14. IV. Georg. *v.* 465. Thucyd. 1. *c.* LV. init. *οἱ δὲ Κορίνθιοι ἀποπλεύσαντες ἐπ' οἴκου*. Justin. XI. *cap.* X. num. 14. Amota *igitur imbelli aetate* Carthaginem.

CAP. XXXVII. 1. ATROCITER RESP. Uratisl. 3. *autoritate resp.* Guelf. 10. *atrociter populi R.*

2. P. LUCULLUS & L. ANNIUS. Fabric. 1. Senat. 2. & Heuss. *P. L. Lucullus*. Struv. *P. Lucius*; Acad. *P. Lucillus*; Guelf. 12. *P. Lucilius*. Incert. 1. *P. Lucillius*; Franc. *P. Lucidius*. Vinar. 2. *& L. Antonius*. Uratisl. 1. omittit *Tribuni plebis*. priorem etiam Pighius Annal. Tom. III. pag. 123. *L. Lucilium* vocat. quommodo edd. Venetae. *Annium* quemdam competitorem tribunatus occidisse traditur Apulejus Saturninus apud Florum III. *c.* XVI. sed libri ceterique scriptores dissentiunt in homine.

CONTINUARE MAGISTRATUM NITEBANTUR. Vinar. 1. *nitebantur*, *ut idem ipsi consules per alium annum designarentur*. Sic ille in contextu, sed perperam. melius Glossa Guelf. 4.

ſiſtentibus collegis, ccntinuare magiſtratum nitebantur: quae diſſen-
3 ſio totius anni comitia impediebat. Ea mora in ſpem adductus
Aulus, quem pro Praetore in caſtris relictum ſupra diximus, aut con-
ficiundi belli, aut terrore exercitus ab rege pecuniae capiundae,
milites menſe Januario ex hibernis in expeditionem evocat; ma-
gnis itineribus, hieme aſpera, pervenit ad oppidum Suthul, ubi
regis

continuare ipſi ſibi. Illi vox *magiſtratus* offendiculo fuit; quod jam olim opinio invalverat, Tribunatum pleb. non eſſe magiſtratum. Sed vide ad Cat. *cap.* XXXIX. num. 2. addo Livium IV. *cap.* II. *Finem non fieri poſſe. in eadem civitate* tribunos plebis *& patres eſſe. aut hunc ordinem, aut* illum magiſtratum *tollendum eſſe*. Vellejus II. *cap.* VI. *quia alterum etiam* continuavit *tribunatum*. adde Coelium Epiſt. V. ad Ciceronem.

TOTIUS ANNI COMITIA. H. e. omnia anni comitia, non tantum Tribunorum, ſed etiam magiſtratuum majorum. Sic Livius III. *cap.* XV. *Solliciti reliquum noctis —— in ſtationibus diſponendis ad opportuna* omnis urbis *loca, egere*. Noſter infra *cap.* CIII. n. I. *obſeſſum turrim regiam, quo Jugurtha* perfugas omnes *praeſidium impoſuerat*. adde notam ad Cat. *cap.* XLIII. n. I. & Gifanium ad Lucret. pag. 353. Livius XXXVI. *cap.* X. *ut incerti fluctuarentur animi inter metum* praeſentem *hoſtium, & verecundiam* abſentium *ſociorum*. ubi peſsime Muretus *praeſentium*. Pariter peccant apud Flor. III. *cap.* XIV. n. 5. *injecta manu depulit roſtris, adeoque* praeſenti metu *mortis exterruit, ut abdicare ſe magiſtratu cogeretur*. peccant, inquam, qui ibi *praeſentis* praeferunt.

3. EA MORA IN SPEM ADDUCTUS. Uratisl. 2. *eo more*. Auct. B. Alexandr. *cap.* XLIII. *Cujus & infelicitas vivi & ſubita mors*, in *magnam* ſpem *Octavium* adduxit *provinciae potiundae*. Livius XXVII. *cap.* XLV. *Parva momenta* in ſpem *metumque* impellunt *animos*.

QUEM PROPRAETOREM IN CASTRIS. Fabriciani, *quem praetorem*; Franc. *Aulus propraetor, quem in caſtris*, cet. Eccard. *quem Propraetorem*, & ſic Gruterus. Sed noſtri reliqui *pro Praetore*, idque rectum & antiqua ſcriptura. vide *cap.* XXXVI. extrem. & quae nos ad Cat. *cap.* XIX. num. 2. *Quaeſtor* pro Praetore *miſſus eſt*.

AUT CONFICIUNDI BELLI. *Cauſſa* adjiciunt Academ. Eccard. Guelf. 10. Struv. *gratia* Vinar. 2. &, ordine mutato, Franc. Uratisl. 1. & 3. *aut cauſſa conf.* 6. Hinc Vinar. 1. *aut cauſſa conf. belli ſpe, aut*. Sed Senat. 2. & Heuſſ. *aut conf. belli ſpe*. unde ſatis clarum, ex Gloſſa ea eſſe deſumta; quo loco *cauſſa* ſcribitur in Guelf. X. Sed *ſpe* intelligitur, nempe *in* ſpem *adductus conficiundi, capiundae*. *Conficere bellum* dixit ſupra *cap.* XXXVI. n. 1. dixit Livius, Caeſar, alii. rurſus Noſter IV. Hiſt. Ep. Mithridat. n. 16. & Seneca Ep. XIII. *& illudit nobis illa, quae* conficere bellum *ſolet, fama*.

EX HIBERNIS. Franc. *ex tabernaculis*, corruptum ex eo quod legitur in Struv. Incert. 1. Uratisl. 3. Guelf. 4. 9. 11. 12. *ex bibernaculis*; Eccard. *ex bibernalis*. Sed verum *ex bibernis*. Florus 1. *cap.* XII. num. 8. *Tunc primum biematum ſub pellibus*; (ea *bibernacula* erant) *taxata ſtipendio* hiberna. h. e. pro *bibernis*, in urbibus habendis, ſtipendium accepere. infra *cap.* LXII. n. 4. *cunctos ſenatorii ordinis ex* hibernis *arceſſiri jubet*. *cap.* C. n. 1. *deia Marius, uti coeperat, in* hiberna. Contra *aeſtiva*, *c.* XLIV. n. 3. *aeſtivorum tempus*; n. 4. *quantum temporis* aeſtivorum. vide & Cat. *cap.* IX. n. 4. plura enim Adjectiva ſunt, quae diutina conſuetudine quaſi in Subſtantiva degenerarunt.

MAGNISQUE ITINERIBUS. Fabric. 2. *at magnis itineribus*; Fabric. 1. Guelf. X. & IX. omittunt copulam, pro more Criſpi in his narrationibus, quem ſupra ad *cap.* XXXII. obſervavi. Hic eo juſtius copula exulat, quod iſtud Aſyndeton mire facit ad properantiam Auli. Sollemne autem eſſe optimis Scriptoribus, particulis vel additis, vel omiſsis, rebus verba accommodare, pulchre docuit Ulpianus ad Demoſthen. Olynthiacam 1.

HIEME ASPERA. Uratisl. 2. *bieme aſpera loca*; Vinar. 1. *per loca bieme aſpera*. immo, cum hiems aſpera eſſet. Cat. *cap.* XLVI. n. 6. magna frequentia *ejus ordinis, Volturcium introducit*. Supra *c.* VI. n. 2. *poſtquam hominem adoleſcentem* exacta *ſua* aetate, parvis liberis, *magis magiſque creſcere intellegit*. infra n. 4. *ſaevitia temporis & opportunitate loci*. & ſic paſſim. vide & Cic. IV. ep. VI. n. 10. IX. epiſt. 1. n. 4. Diſputat de hoc genere Diomedes 1. pag. 303. & Latinum eloquium deficere exiſtimat, quod Graecis ὄντος, ὄντι eſſe ſolet. Sic ſupra *cap.* XXX. num. 3. *concionibus*, Livius ſaepe *comitiis*; ubi intelligi *exiſtentibus*, ſive Nomen ex Verbo
Sub-

regis thesauri erant. Quod quamquam & saevitia temporis, & opportunitate loci neque capi, neque obsideri poterat: (nam circum murum, situm in praerupti montis extremo, planicies limosa hiemalibus aquis paludem fecerat) tamen aut simulandi gratia, quo regi formidinem adderet; aut cupidine caecus, vineas agere, aggerem jacere, alia, quae incepto usui forent, properare. 4

CAP.

Substantivo, patet ex Livio XL. *c.* XVIII. princ. Comitia *consulibus rogandis* fuere.

AD OPPIDUM SUTHUL. Quidam libri non adspirant, *Sutul*; Uratisl. 2. *Suchul*. infra de Thala urbe *c.* LXXV. num. 1. Noster memorat, quod ibi *plerique regis thesauri* fuerint; & *c.* XCII. num. 6. de castello quodam in praerupta petra posito: *ibi regis thesauri erant*; quod castellum cum hoc oppido *Suthule* magnam habere adfinitatem videtur. videtur autem tantum. Sed Strabo XVII. pag. 572. *Capsam τὸ γαζοφυλάκιον τοῦ Ιυγούρθα* nominat: ut adeo in pluribus oppidis thesauros habuerit Jugurtha. Noster tamen *c.* LXXXIX. nihil tale de Capsa. quod cum animadvertisset Glareanus, collatione locorum diligenter facta, urbium quaedam nomina emendanda censet: quod fortasse haud necessarium.

4. ET SAEVITIA TEMPORIS. Hiemis nempe. Dictys VI. *c.* VIII. *Dein*, saevitia hiemis *multum mari fatigatus*. Curt. VIII. *c.* IV. num. 13. *castra, quae in humido quidem, sed jam coeli mitescente* saevitia, *locaverant*. Supra *Quod* non legitur in Fabric. 1.

ET OPPORTUNITATE LOCI. Guelf. 11. Uratisl. 2. & 3. *importunitate loci*; Vinar. 2. *inopportunitate loci*; Vinar. 2. *inopportunitate*. perperam. intelligit naturam & situm loci, qui erat adversus Aulum opportunissimus. Sic loquitur infra *c.* LXXXVIII. num. 4. *loci* inter lineas jacet in Guelf. IX.

NEQUE OBSIDERI POTERAT. Vinar. 1. *neque obs. poterat; tamen abiit, nam circum*, cet. Guelf. 11. *neque obsideri patuit*.

SITUM IN PRAER. MONTIS EXTREMO. Uratisl. 2. *extremo fine*. ab interprete. nam *extremum* est, quod *finem* dicunt. Glossa Fabric. 1. *in margine*, quomodo radices montis interpretari voluit. murus in infima parte montis positus erat. Livius XXVIII. *c.* IX. princ. Extremo *aestatis ejus, qua haec in Graecia gesta*. *cap.* XXXVII. *& jam* extremum autumni *erat*. Cic. X. epist. XXVI. nu. 3. *itaque jucundissimis tuis litteris, stomachatus sum* in extremo. *Situm* dixit, pro *positum*. vide Donat. ad Terent. Adelph. A. III. Sc. II. Tacitus II. Ann. *cap.* VII. *veterem aram Druso* sitam *disjecerant*.

HIEMALIBUS AQUIS. Guelf. 10. *gelualibus aquis*. quod Palmerius in Thosano reperit. Carrio & Putschius praeferunt *hiemantibus aquis*, quia Seneca Epist. CXIV. alicubi Crispum *hiemantibus* dixisse, testatur. Vix tamen id satis erit, ut receptam lectionem omnibus MSS. nostris, Gruteri, Rivii aliorumque comprobatam repudiemus.

OB THESAUROS OPPIDI POTIUNDI. Spurium quid redolebant Grutero hae quatuor voces, neque legitimo parente natas esse, facile dixerim. Wassius duos Codd. citat, a quibus excluduntur; idem firmat Fabric. 1. *cupidine caecus ob thesauros potiundos*. Basil. 1. habuit primitus: *ob thesauros oppidi*, sine illo *potiundi*. Guelf. 9. *thesauros auri oppidi*. Sunt quidem apud Nostrum quaedam explanationes, speciem Glossarum mentientes, vide Cat. *c.* XLIX. num. 2. Sed quae ab hac, nullum sensus emolumentum adferente, multum diversae sunt. Et ut dicam, quod res, Latinitas Sallustii ne quidem patitur *cupidine caecus ob thesauros*; dubito, an Ciceronis, ceterorumque meliorum. Denique eamdem rem iisdem fere verbis supra memoraverat. Repurgavi itaque locum, resectis spinis illis. Quas ut interferent, oppositio, ut saepissime, correctores impulit. Aut simulandi gratia, *quo regi* cet. non debebat nude dicere, *cupidine caecus*, quod illis referre *aut simulandi gratia* videbatur; sed addendum erat, quod illis *quo regi* cet. responderet. Peccaverunt eodem modo Catil. *cap.* XII. num. 5. ubi vide. item ad Cat. *c.* LXI. num. 2. *quem quisque pugnando locum ceperat, cum* amissa anima *corpore tegebat*. ubi vulgo ea de caussa: quem quisque *vivus*, cet. 1. Hist. Or. Lepidi num. 2. *& utrumque per injuriam malunt, quam optumo jure liberi agere*. ubi eodem errore abstractus Ciacconius malebat: *&* vincti *per injuriam*, cet.

VINEAS AGERE. Vineas descripsi supra ad *c.* XXI. num. 3. Eae recte dicuntur *agi*; sicuti infra *procedere*. adi & D. Vossium ad Caesar. II. Civ. *cap.* II.

AGGEREM JACERE. Sic prorsus & infra *cap.* LXXXVI. nu. 3. *aggerem* jaciebant, non modo ut fossas explerent; sed etiam ut aequarent mu-

CAP. XXXVIII.

XLII.
1 AT Jugurtha, cognita vanitate atque imperitia legati, ſubdo-
lus augere amentiam: miſſitare ſupplicantis legatos: ipſe,
2 quaſi vitabundus, per ſaltuoſa loca & tramites exercitum ductare. De-
nique Aulum ſpe pactionis perpulit, uti, relicto Suthule, in abditas
regio-

rorum altitudinem. ſuper eas turres exſtruebant, ex quibus ſimul, & ex ipſo aggere oppidani telis petebantur, ut ceteras machinas tuto admovere liceret. Deſcripſit egregie Zoſimus II. *cap.* XXV. adde Caeſar. VII. Gall. *cap.* XXIV. Lipſium II. Poliorc. *cap.* III. Schelium ad Polybium p. 1123.

ALIAQUE, QUAE INCEPTO USUI FORENT, PROPERARE. Gruterus: ego, inquit, potius dixiſſem: *aliaque incepto uſui properare*, neglectis ceteris; ſemper enim illi Pronomen & Verbum Subſtantivum odioſum: cum tamen bene multis exemplis, iiſque, quos nec ipſe tentaverat, demonſtraverimus ad Cat. *c.* XXXIX. nu. 5. a brevitate Salluſtii iſta non ſemper abhorrere. Caeſar II. Gall. *c.* XII. *Caſtris munitis vineas agere*, quaeque *ad oppugnandum uſui* erant, *comparare coepit*. Sed cum unus apud Waſſium, apud nos Academ. & Struv. *alia* habeant ſine copula, ita reſcribendum fuit, ut ſupra *c.* XXVII. nu. 5. *incepto* eſt in noſtris omnibus. at Fabriciani, Vinar. I. Franc. Eccard. Struv. Guelf. 9. & II. Senat. I. & Guelf. 12. a manu ſecunda, *praeparare*. Sed *properare* elegantius eſt, & dixit infra. *properare iter*. Virgil. XII. Aen. *v.* 425. Arma *citi* properate *viro*. ubi Servius comparat Salluſtii, *Soleas feſtinate*. eumdem vide IV. Georg. *v.* 170. & IX. Aen. *v.* 401. Noſter infra *c.* LXXVII. num. I. *ni* id *feſtinaret*. Tacitus I. Hiſt. *c.* LXXVII. quaedam *ex dignitate reip.* pleraque *contra decus ex praeſenti uſu* properando. & ſic ille ſaepius. Statius I. Silv. II. *verſ.* 266. *Eja age, praeclaros Latio* properate nepotes. ubi vide Barthium. Sic & *cunctari quid*. Valer. Flaccus II. *v.* 92. *Adclinem ſcopulo inveniunt, miſerentque foventque* Alternos *aegro* cunctantem *poplite* greſſus.

CAP. XXXVIII. I. VANITATE ATQUE IMPERITIA. *Imperitiae* ducis ſimilem cladem tribuit Vellej. II. *cap.* I. & vivis Noſter coloribus depingit, quomodo ſe Jugurtha armaverit Auli imprudentia, quod Corn. Nepos Dion. *c.* VIII. dixit. Juvat addere judicium Flori II. *c.* XVIII. num. II. *Tanti eſſe exercitum, quanti imperatorem, vere proditum eſt*. adde infra *cap.* XLIX. num. 2. *Vanitatem* pro temeritate & inconſiderantia, poſuit etiam Catilin. *c.* XXIII. num. 2.

SUBDOLUS EJUS AUGERE AMENTIAM. Vinarienſes, Senat. I. Baſil. I. cum tribus *ſubdole*; Uratisl. 2. & 3. *ſubdolo*. imo *ſubdolus* Nomen, pro Adverbio ponitur. Cat. *c.* LX. nu. 3. *illi* haud timidi *reſiſtunt*. ubi vide. infra *c.* XLIV. num. 6. *pecoris & mancipiorum praedas* certantes *agere*. II. de Rep. Ord. *ſorte atque alterius ſocordia dominationem oblatam* inſolentes *agitant*. Virgil. I. Aen. *v.* 423. *Jamque aſcendebant collem, qui* plurimus *urbi imminet*. uti Ovidius: *quique erat in falſo* plurimus *ore deus*. Spartian. Adriano *cap.* XX. *Fiſci advocatum* primus *inſtituit*. ut Juſtin. I. *cap.* I. *primus mutavit*. Vopiſcus Aureliano *c.* XXIV. *qua poſſet Aurelianus* occultus *aſcendere*. Sueton. Tiber. *c.* XXXIII. *Et ſi quem reorum elabi gratia, rumor eſſet*, ſubitus *aderat*. Ennius apud Cic. I. de Divinat. *Quamquam* multa *manus ad caeli caerula templa Tendebam lacrumans*. Deinde perquam eleganter Fabric. I. & Vinar. 2. omittunt Pronomen *ejus*, cum ſenſus per ſuperius *legati* bene ſuſtentetur. Sic *c.* XXXII. num. 5. *quo ſe* populo R. *dedidiſſet*, *ne* vim, *quam* miſericordiam *experiri mallet*.

IPSE QUASI VITABUNDUS. Guelf. I. *muſitare*; Remenſ. I. *muſſitare*. Guelf. II. *per latuoſa loca & tramites occultos*. Simulata ejuſmodi fuga ſaepius aut temeritatem addidit hoſti, aut in inſidias praecipitavit. Frontin. II. Strateg. *cap.* V. num. 40. *Juba Curionis animum ſimulato regreſſu impulit in vanam alacritatem*. vide Zevecot. in Flor. I. *cap.* III. pag. 17. in aliorum libris non legitur *quaſi*, quod ab imperitis additum eſſe ſcio, etſi noſtri omnes tueantur.

2. SPE PACTIONIS PERPULIT. Eccard. Incert. I. & Guelf. 7. *pepulit*. falſum. Livius I. *c.* XLV. *ſaepe iterando eadem*, perpulit *tandem ut Romae fanum Dianae populi Latini cum populo R. facerent*. adde Gronov. ad III. *c.* XXX. Noſter Cat. *c.* XXVI. num. 4. *Antonium pactione provinciae* perpulerat, *ne contra remp. ſentiret*.

INSE-

regiones sese, veluti cedentem, insequeretur. Interea per homines 3
callidos die noctuque exercitum tentabat: centuriones ducesque tur-
marum, partim uti transfugerent, (corrumpere;) alii, signo da-
to, locum uti desererent. ita delicta occultiora fore. Quae post- 4
quam ex sententia instruit; intempesta nocte, de improviso mul-
titu-

INSEQUERETUR: ITA DELICTA OCCULTIORA FORE. Mirum Epiphonema in hoc loco, nec imperitius paedagogus quispiam umquam scripsit. Cujus *delicta*? Jugurthaene, an Auli? Cur *occultiora*; aut quae omnino? Mihi haec omnia turpissime transjecta videntur, & ab imperitis scribis, aut correctoribus huc potissimum adscita, quod aliquo modo cum *abditis regionibus* connexionem habere crederent. Sed compara supra *c.* XXI. extr. *velle & censere eos ab armis discedere, de controversiis jure potius, quam bello disceptare*: ita *sequeillisque dignum* fore. Compone reliqua omnia, neque dubitabis, alium longe nexum inter superiora, & quae per hoc *ita* subjiciuntur, esse debere. Quare bona tua, lector, venia abs te peterem, ne impudentiae, aut audaciae vertas, quod haec verba: *ita delicta occultiora fore*, tamquam colonos, aliis sedibus posuerim, ubi & habent, quod agant, & grata acceptaque erunt. Confirmat animum meum, quod non modo in Nostro passim hujusmodi verborum transpositiones observaverim in scriptis Codd. vide Catilin. *cap.* XXIX. num. 3. *cap.* XXXI. num. 7. infra *cap.* LXIII. num. 6. adde EXCURS. II. in Catilinam; sed etiam quod in aliis scriptoribus easdem corruptelas invenerint viri docti. Insigne exemplum dabit animadversio I. G. Graevii ad Rutilii Itinerar. I. *v.* x63. Sed accidit, quod accidere necesse erat, ut aliquam speciem inducerent librarii. non Senat. 2. qui dedit *occultatiora*; neque Uratisl. x. qui *occultatione*; neque Incert. 2. qui *essent* pro varia lectione exhibet, ut alii *forent*: sed Commelinianus aliique vetusti, ubi legas, *occultiora fuere*, quasi Sallustius Auli facinus salse traduxisset; quemadmodum Lucanus ferio II. extr. *Non quia te Superi patrio privare sepulchro Maluerint, Phariae busto damnantur arenae: Parcitur Hesperiae*, procul hoc ut in orbe remoto Abscondat fortuna nefas, *Romanaque tellus Immaculata sui servetur sanguine Magni*. Sed viderant isti librarii, quam esset hoc additamentum per Verbum *fore* alienum; eorum autem commentum gravitatem Sallustii infringit, & ne sic quidem cum Orationis nexu conciliari potest. *fore* autem tum vett. edd. tum alii MSS. apud nos autem Remens. 2. Struv. Incert. I. Franc. Academ. Senat. 2. Heuss. Guelf. 3. & 11. amplectuntur.

3. DIE NOCTUQUE. Nostri omnes *die*, & sic edd. meliores, non *diu*; quod habet infra *c.* LXX. num. I. vide Jac. Gronov. ad Tacit. XV. Ann. *c.* XII.

EXERCITUM TENTABAT. Remensis I. omisit vocem *exercitum*. Atqui Livius XXIV. *c.* XIII. *Triduum ibi moratus Poenus, ab omni parte* tentato praesidio. *c.* XIV. *Consul ad* Casilinum tentandum *venit*. Claudian. B. Get. *v.* 88. *Nostri quondam qui* militis *auro Adgressus* tentare fidem. Thucydid. I. *cap.* LXI. ἐς ΠΕΙΡΑΣΑΝΤΕΣ πρῶτον ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ, ἐς οὐχ ἑλόντες. ii & ipse Crispus supra *c.* XVIII. nu. 7. *c.* XX. num. 5. *c.* XXIII. num. I. infra *c.* LII. nu. I. Casum Nominis adjungunt. posset ille quidem ex proximis, ut alibi, exaudiri; tamen quae nu. 6. memorantur necessario τὸ *exercitum* requirere videntur.

PARTIM UTI TRANSFUGERENT. Remens. 2. non habet *partim*: Basil. I. & a manu secunda Fabric. I. *turmarum partium uti* cet. vulgo etiam male interpungunt. Recte autem Eccard. omisit Verbum *corrumpere*, quod ex superiori *tentabat* est intelligendum. vide supra *c.* XII. n. 3. sequitur id Verbum nu. 6. Vinar. I. a prima manu *ali*, pro *alii*.

LOCUM UTI DESERERENT. *Uti* vacat in Gu. 9. & 12. pro *desererent*, II. *disererent*. Remens. I. *loco desererent*. quid sit *locum deserere*, patet infra ex num. 6.

ITA DELICTA OCCULTIORA F. Ita nempe, si locum desererent, fore, ut non prodidisse Romanos viderentur, nec tam aperte peccaturos, quam illos, qui transfugerent. Fabric. I. elegantius: *ita occultiora delicta f.*

4. POSTQUAM EX SENTENTIA INSTRUXIT. Basil. I. Fabriciani, Incert. x. Franc. Senatorii, Vinarienses, Heuss. Academ. Struv. Uratisl. 2. Guelf. I. 4. 9. 10. 11. *instruit*, quod propter *postquam* edd. immutaverant recentiores: nam & formis cusi vetustissimi *instruit* praeferunt. Sic infra *c.* LII. num. 6. Postquam *Rutilium consedisse jam, & animo vacuum* accipit. ubi vide. Remens. I. *instituit*. mox Guelf. 9. *cum multitudine*. vide *cap.* XX. num. 7.

5. PER-

5 titudine Numidarum Auli castra circumvenit. Milites Romani, tu-
multu perculsi insolito, arma capere alii, alii se abdere, pars ter-
ritos confirmare; trepidare omnibus locis: vis magna hostium,
coelum nocte atque nubibus obscuratum; periculum anceps: postre-
6 mo fugere, an manere, tutius foret, in incerto erat. Sed ex eo nu-
mero, quos paullo ante corruptos diximus, cohors una Ligurum, cum
dua-

5. PERCULSI TUMULTU INSOLITO. Dictys II. c. XLII. *qui territi atque* improviso tumultu *exsangues*. Sed Fabriciani, Vinar. 1. Struv. Uratisl. 1. Franc. & tres Guelferbb. *tumultu perculsi insolito*. id adprobavi. Eccard. & Guelf. 10. *percussi*. adde infra c. LXVII. nu. 1. & XCIX. nu. 2. Vinar. 1. *timore insolito*.

ARMA CAPERE ALII. Postrema vox non legitur in Struv. Incert. 1. Franc. Eccard. Guelf. 1. 4. 9. Sed habent vetustiores; & Academ. *capere* omittit, non vero *alii*. infra Senat. 1. *territat*; Vinar. 1. *conterritos*.

TREPIDARE OMNIBUS LOCIS. Haec recte conjungit Gruterus, adsensu membranarum, quas nos contulimus, confirmatus. At quando ille idem dixit *trepidare* esse satagere cum fructu, minus recte Sallustium intellexit; nec, quis ipsi hujus significationis auctor fuerit, reperio. *Trepidare* proprie est discurrere, huc illuc sese vertere, inde secretiore significatu, ut docet Gronov. ad Liv. XXVII. c. 1. negotium capessere, commovere se, satagere, sine fructu, quod solet in metu insolito fieri. Florus III. c. X. nu. 17. *Plena erant tumultu hostico littora*, *&* trepidantia *ad conspectum rei novae* carpenta *volitabant*. adde infra c. LXVIII. num. 1. *Romani milites, improviso metu* --- trepidare *ad arcem oppidi*. & quae ibi. Copulam addunt Fabriciani: *& trepidare*.

COELUM NOCTE ATQUE NUBIBUS OBSCURATUM. Fabric. 1. a prima manu: *caelum nubibus atque obscuratum*. unde factum, ut in Eccard. & Fabric. 2. voces duae *nocte atque* plane non legerentur, juvante Virgilio: *& obtenta densantur* nocte *tenebrae*. Et *nox*, & *nubes* lucem exstinguunt, atque utrumque bene copulatur. Curt. IV. *cap.* III. num. 16. *Media* nox *erat* --- *cum subito spissae* nubes *intendere se coelo, &, quidquid* lucis *internitebat, effusa caligine* exstinctum *est*. Eccard. *obfuscatum*. Curt. IV. *cap.* IX. num. 15. *caligine* obscurante *lucem*. Claudian. 1. Rapt. *foedat* nube *diem*. Gellius XIX. c. 1. *caelum atrum*, & post paullo: *ubi caelum enituit*.

PERICULUM ANCEPS. Senat. 2. & Heuss. addunt *instabat*. quod Guelf. 9. alio loco inculcat. sed Remens. 1. & Franc. *erat*, frustra omnes. *Anceps* periculum vocat duplex illud & *in castris* a violentia hostium, & *extra castra* in fuga, quae illis minime tuta erat: quod continuo Auctor clarius ostendit, ut Cat. c. XXIX. n. 1. ubi vide.

IN INCERTO ERAT. Guelf. 9. & 11. *incerto erat*; omissa Praepositione. at Incert. 2. *in incertum*. Eadem varietas Catilio. c. XLI. nu. 1.

6. EX EO NUMERO, QUOS PAULLO ANTE &c. Gruterus primum delet *paullo ante*; deinde potuisset, inquit, adhuc brevius unica voce: *ex numero corruptorum*: quae vero hodierna latinitas est, & mirificam auribus Sallustianis verberationem dat. Aliud de Sallustio tibi persuadebis ex nota ad ea Cat. c. XXXIX. n. 5. *fuere extra conjurationem* complures, qui *ad Catilinam profecti* sunt: & ex iis, quae supra ad *cap.* XXXIV. num. 1. collegimus. junge *cap.* XXXV. num. 6. Eccard. *quos paullo ante pecunia diximus*.

COHORS UNA LIGURUM. *Cohortes* & auxiliorum erant, & legionariae: eaeque ex peditibus; ut *turmae* equitum. Utrasque Noster memorat infra *cap.* LI. num. 3. & *cap.* LV. nu. 4. vide notam ad Catilin. *cap.* LVI. nu. 1. *Ligures* socii populi R. postquam per multas clades tandem ab L. Aemilio Scauro in deditionem accepti sunt. vide Florum II. *cap.* III. Memorantur eorum auxilia apud Livium XLII. *cap.* XXXV. & passim. Liguris cujusdam egregium factum, quo Mario & exercitui R. multum profuit, infra memoratur *cap.* XCIII. XCIV.

CUM DUABUS TURMIS THRACUM. *Turma* erat triginta equitum, Varro IV. de L. L. *cap.* XVI. & triginta turmae singulis legionibus addebantur. vide Stewech. ad Veget. II. *cap.* VI. *Thraces* inde ab Macedonico bello in exercitu Romano fuerunt. Ii per partes victi, magnas calamitates Romanis ad extremum usque intulerunt. Didius, Drusus, Minucius, Piso, Curio, Appius, Lucullus, alii eos varie adtriverunt. vide Florum III. *cap.* IV. & Sext. Rufum Breviar. *cap.* IX. Ceterum in melioribus libris semper *Threcas*, non *Thracas* scribi, multi docuerunt, & Jan. Guilielm. 1. Verisimil. *cap.* XIX. plane damnat scripturam per

duabus turmis Thracum, & paucis gregariis militibus, transiere ad regem: & centurio primi pili tertiae legionis per munitionem, quam, uti defenderet, acceperat, locum hostibus introeundi dedit: eaque Numidae cuncti irrupere. Nostri foeda fuga, plerique 7
abjectis

per *a*. in nostris tamen Codd. *Threcum* nobis reperire non licuit, sed plerique *Thraeum*; quidam *Tracum*; Basil. 1. Fabr. 2. & Incert. 2. *Trachum*; Struv. *Tirichum* scribunt.

ET PAUCIS GREGARIIS MILITIBUS. Franc. praeterit *paucis*; Struv. & Incert. 2. *& paucis ex gregariis militibus:* forte pro *pauci ex greg.* quod probat Wassius. ita supra *c.* XX. num. 3. *multos* mortales, *cum* pecore, *atque aliam* praedam *capit*.

TRANSIERE AD REGEM. Fabriciani, Senat. 2. Uratisl. 2. & Heussian. *transiere*, quomodo Nazar. & Palat. 2. apud Gruterum, qui dubitanter pro meliori habet. Sed praeterquam quod lapsus librariis fuerit in proclivi, correctores etiam ita maluisse possunt, propter singulare Nomen *cohors una*, abs qua praecipue Verbum dependet. ita nempe saepe peccatum. vide supra *cap.* XXXV. num. 2. III. Hist. Epist. Pompeii num. 6. & ad Catil. *cap.* XLIII. n. 1. plura.

ET CENTURIO PRIMI PILI. Glossa Senat. 1. *primae aquilae*, quia legerat centurionem primi pili praeesse *aquilae*, apud Veget. II. *c.* VIII. Remens. 1. *primipilanus*. In omni legione tria genera erant militum, *Hastati*, *Principes*, Triarii, sive *Pilani*. Singulorum generum decem centuriones erant, quia in totidem ordines essent divisa. *Primus* itaque *centurio* inter Principes, *primus princeps* dictus est, *secundus* deinde, *tertius*, usque ad *decimum*: iique ita ordine & honore sese excipiebant. Livius XXVI. *c.* VI. *primi principis signum*. Sic inter decem ordines *Hastatorum*, primus ordo honore insignis erat, ejusque centurio *primus Hastatus*. Livius XXVII. *cap.* XIV. *Signum primi Hastati*. XXVI. *cap.* V. *secundi hastati signum*. Eodem modo inter decem centuriones Triariorum primus non *primus triarius*, sed *primus Pilus*, *Primipilus*, seu *Centurio primi Pili* dictus est, qui & reliquos centuriones Triariorum, & *primum Hastatum* & *primum Principem* dignitate anteibat. Caesar II. Bell. Gall. *cap.* XXV. *omnibus fere* centurionibus *aut vulneratis*, *aut occisis*, *in his* primo Pilo *P. Sextio Baculo*. Livius XLII. *cap.* XXXIV. *Biennium* miles gregarius *fui adversus Philippum regem: tertio anno virtutis caussa mihi T. Quintius Flaminius* decumum ordinem hastatum *adsignavit* —— *miles voluntarius cum M. Porcio consule in Hispaniam profectus sum* —— *hic me imperator dignum judicavit cui* primum hastatum *prioris centuriae adsignaret. Tertio iterum voluntarius miles factus sum* —— *a Man. Acilio mihi* primus princeps *prioris centuriae est adsignatus* —— *Quater intra paucos annos* primum pilum *duxi*. Sed haec, praeter Lipsium, pluribus illustrat Ald. Manutius II. Quaesit. per Epist. ep. III. adde Marcilium ad Sueton. Vespasian. *c.* I. pag. 8.

PER MUNITIONEM. *Valli*, sive *portae*. nam in portis etiam castrorum turres extruebant ad defensionem, ut in ipso vallo Auct. VIII. B. Gall. *cap.* IV. *Portis fores altioresque* turres *imposuit*. adi Lipsium V. de milit. Dialog. V. Curt. IX. *c.* III. n. 19. *munimenta castrorum*. Noster infra *castra levi munimento*, item *c.* LVIII. *Jugurtha* munimento *castrorum impeditus*, *cum alii super* vallum *praecipitarentur*, *alii* in angustiis *ipsi sibi properantes officerent*. Sed lege inprimis *cap.* C. num. 4. qui lucem huic loco foeneratur. Fabric. 2. *locum hostibus* intrandi *dedit*.

EAQUE NUMIDAE CUNCTI IRRUPERE. *Cuncti* omisit Fabric. 1. *Numidae* Guelf. 7. praeterea Guelf. II. *ea parte Num. c. i.* 7. *eaque loca N.* Vinar. 1. & Franc. *eaque parte*. Glossa Fabric. 1. *ad eum locum*. nempe quia praecedit, *locum* dedit. Cat. *c.* LVII. n. 3. *sub ipsis* radicibus *montium consedit*, qua illi *descensus erat*. Thucydides II. *c.* XXIII. ἀνεχώρησαν δὲ Βοιωτῆς, οὐχ' ΗΠΕΡ ἐσέβαλον. Caesar V. Gall. *c.* LI. *obstructis* portis, *quod* ea *non posse introrumpere videbantur*. Curt. III. *c.* IV. n. 7. *per hoc dorsum*, qua *maxime introrsum mari cedit*, *asperi tres aditus*. Vellej. II. *c.* CXI. *ne* qua *posset erumpere*. Lactant. de Phoenice: *Est* locus *in primo felix oriente remotus* Qua *patet aeterni maxima porta poli* —— *Sed* qua *sol verno fundit ab axe diem*. Claudian. I. Ruffin. *v.* 124. *Est* locus, *extremum* qua *pandit Gallia litus*. adde supra *c.* XXIV. n. 8. & in Catil. EXCURS. VIII. n. 3. pro *irrupere* Vinar. 1. Academ. Senat. 2. Heuss. Remens. 1. Franc. Uratisl. 3. *irrumpere*. non male. Basil. 1. *erupere*.

7. NOSTRI FOEDA FUGA. *Turpem* vocat ipse Crispus infra *c.* CVI. n. 3. Livius XXX. *c.* VI. *Foeda primum* fuga, *deinde strage obruerant itinera portarum*. supra *c.* XXXI. n. 2. *quam* foede, *quamque inulti perierint vestri defensores*. Florus I.

abjectis armis, proxumum collem occupavere. Nox atque praeda ca-
9 strorum hostes, quo minus victoria uterentur, remorata sunt. Dein Jugurtha postero die cum Aulo in colloquio verba fecit: *tametsi ipsum cum exercitu fame, ferro clausum tenet: tamen se humanarum rerum memorem; si secum foedus faceret, incolumis omnis sub jugum*

c. I. *ut Romulus Jovem oraret*, *ut* foedam *suorum* fugam *sisteret*.

PLERIQUE ABJECTIS ARMIS. Id vero longe foedissimum, cum *fortes* milites *arma & vitam eodem aestimant pretio*, ut ait Diodorus XIV. *c.* XV. Vide plura in eam rem apud Gruterum in Liv. I. *c.* XXVII. cujus vestigiis insistit Cl. Bentlejus ad Horat. I. ep. XXI. *v.* 67. Perdidit *arma*, *locum virtutis deseruit*, *qui Semper in augenda festinat & obruitur re*. Basil. I. *Nostri plerique foeda fuga*, *abi.* perperam.

8. QUO MINUS VICTORIA UTERENTUR. *Utitur* victoria, qui eam exercet, prosequitur, & commoda, quam potest maxima, per eam sibi quaerit. Florus II. *c.* VI. n. 19. *si Annibal quemadmodum sciret vincere*, *sic* uti victoria *scisset*. Sic Jo. Salisber. III. *cap.* X. Nug. Cur. utitur Noster eadem dictione Catil. *c.* XXXIX. num. 4. ubi & *c.* XII. extr. dixit: *quasi injuriam facere*, *id demum esset* imperio uti. infra *c.* XLII. num. 4. vide Zevecotium ad Flori d. l. pag. 104.

NOX ATQUE PRAEDA --- REMORATA SUNT. Guelf. I. *remota sunt*, cum Glossa *removerunt*. & sic Fabric. I. a prima manu. Post duo Feminina Nomina posuit Neutrum plurale: & in ea caussa ab omnibus Grammaticis locus laudatur. Habes exempla apud Nostrum Cat. *c.* V. n. 7. *c.* XX. n. 2. & 14. *c.* XXXI. n. I. & alibi. plura Perizon. ad Sanct. IV. *cap.* X. Burmannus ad Quinctil. VII. *c.* IV. & ad Declam. CCXLVII. Fr. Fabritius ad Cic. III. Offic. *cap.* V. Celsus Praefat. pag. 6. *Eademque ratione cum* spiritus *gravis est*, *cum* somnus *aut* vigilia *urget*, *eum mederi posse arbitrantur*, *qui prius*, illa ipsa *qualiter* eveniant, *perceperit*. Justin. I. *cap.* VII. num. 7. *Croeso* & vita, & *patrimonii* partes, & Urbs *Barce* concessa sunt. Sententiam aemulatur Tacit. I. Ann. *cap.* LXV. *Juvit hostium aviditas*, *omissa caede*, praedam sectantium.

9. FAME FERROQUE CLAUSUM TENET. Haec est scriptura omnium membranarum. Mutavit Hackiana primum in *teneret* postremum verbum, cum etiam Guelf. 3. & II. praeferant *teneat*. utrique male. Vopiscus Aureliano *cap.* XXXVI. *Illos vero debere suae vitae*, *si viri sunt*, *subvenire*. pro *si viri essent*. Porro Guelf. 9. & Incert. 2. *fame*, *ferro*, sine Copula: quibus succurrunt etiam Basil. I. Acad. Struv. Remens. I. & Franc. ubi *fame & ferro*. Sed *clausum tenet fame* non aeque proprie dicitur, ut *ferro*: adeoque aliud Verbum penes primam vocem est intelligendum. Sic Catil. *cap.* XVI. num. 2. *post ubi* famam *atque* pudorem *eorum* attriverat. ubi vide. adde infra *c.* XLII. n. 4. *multos mortalis* ferro, *aut* fuga exstinxit. item *c.* XLIX. n. 5. *uti quemque* pecunia *aut* honore extulerat. A. Gellius XIII. *c.* XXIII. extr. *Qui se nihil habere & nihil tamen egere*, *ac nihil cupere dicunt*, *cum &* habendo, *&* egendo, *&* cupiendo ardeant. vide & Cat. *c.* LI. n. 9. *c.* LII. n. 9. supra *c.* XVII. n. 3. & quae passim adnotamus.

HUMANARUM RERUM MEMOREM. *Quae fluxae & mobiles*, *semper in adversa mutantur*, quomodo Sallustius explicuit infra *c.* CIV. n. 2. Plautus Truc. A. II. Sc. I. *v.* 8. *Iste nunc id habet*, *quod nos habuimus*. humanum *factum factum est*. *Actutum fortunae solent mutarier*. Tacit. I. Ann. *c.* LXXII. cuncta *mortalium* incerta, *quantoque plus adeptus foret*, *tanto se magis in lubrico dictitans*. Dictys I. *c.* XXIII. *Agamemnon sive eorum*, *quae praecesserant*, *satis prudens*, *seu* humanatum rerum necessitatem, *animo reputans*, *& ob id adversus infortunia firmissimus*, &c.

SUB JUGUM MISSURUM. Vinar. I. & Uratisl. 3. *sub jugo missurum*: & sic infra *c.* XLIX. n. 2. aliquot Codd. item apud Caesarem I. Gall. *cap.* VII. teste Ursino, qui Livium, quem omnes in hac re laudant, adscripsit III. *c.* XXVIII. *Sed ut exprimatur tandem confessio*, *subjectam domitamque esse gentem*, *sub jugum abituros*. *Tribus hastis jugum fit*, *humi fixis duabus superque eas transversa una deligata*. Sub *hoc* jugo *dictator Aequos* misit. Sic Commodianus: *intrare* sub antro; &, *ire* sub rege. Morem hunc, veluti ab Romanis inventum, sistit Dionysius III. Ant. *c.* XXI. Ἔστι δὲ Ῥωμαίοις νόμιμον, ὅταν πολεμίων παραδιδόντων τὰ ὅπλα γένωνται κύριοι, δύο καταπήττειν ξύλα ὀρθὰ, καὶ τρίτον ἐφαρμόττειν αὐτοῖς ἄνωθεν πλάγιον, ἔπειθ᾽ ὑπάγειν τοὺς αἰχμαλώτους ὑπὸ ταῦτα, καὶ διελθόντας ἀπολύειν ἐλευθέρους ἐπὶ τὰ σφέτερα. τοῦτο καλεῖται παρ᾽ αὐτοῖς ζυγόν. Florus, tamquam inventor L. Quinctius fuisset, I. *cap.* XI. *Inde in aciem profectus*, *ne quid a rustici operis imitatione cessa-*

jugum missurum: praeterea, uti diebus decem Numidia decederet. Quae 10 quamquam gravia & flagitii plena erant: tamen, quia mortis metu mutabant, sicuti regi libuerat, pax convenit.

CAP. XXXIX.

XLIII.

SEd ubi ea Romae comperta sunt, metus atque moeror civitatem invasere: pars dolere pro gloria imperii: pars insolita rerum bellicarum timere libertati: Aulo omnes infesti, ac maxume, qui bello 1

cessaret, victos more pecudum sub jugum misit. Sed ante eum in usu fuit. oovus mos videbatur Mithridati apud Justin. XXXVIII. *c.* IV. *a multis civitatibus Italiae deletos Romanorum exercitus ferro, a quibusdam* novo *contumeliae* more *sub jugum missos*. Apud alios postea translationi inservit, ut apud Senec. Epist. LXXXVIII. *Fortitudo contemtrix timendorum est: terribilia,* & sub jugum *libertatem nostram* mittentia *despicit, provocat, frangit.*

10. QUAE QUAMQUAM GRAVIA. Sic uno coosensu nostri Codd. unus apud Rivium: *quae gravia quamquam;* cum statim secuta est Hackiana. Sic tamen infra *c.* XXXIX. n.5. in uno MS. reperi: *persequi* quamquam *Jugurtham* &c.

QUIA MORTIS METU MUTABANTUR. Sic Gu. 1. 2. 4. 9. Fabric. 1. Acad. Struv. Incert. 2. Fr. & Uratisl. 3. Ceteri varie turbant. Senat. 1. Vinar. 1. & Fabric. 2. *minitabantur;* Basil. 1. Incert. 1. Guelf. 7. *multabantur;* Eccard. Guelf. 10. 12. *tenebantur;* Guelf. 11. *tenebatur;* Vinar. 2. *cogebantur;* Uratisl. 2. *cogebatur;* Senat. 2. & Heuss. *angustiabantur;* Uratisl. 1. *urgebantur;* Guelf. 3. *mortis metuebant pericula.* Lego cum Palmerio *mutabant;* eo magis, quod in quibusdam Codd. est *nutabant*, & his verbis haud raro syllaba *ur* adjici soleat. vide infra *cap.* LXXXIX. num. 7. *Mutabant* itaque pro *mutabantur* capiendum, quod Palmerius Spicileg. XIV. pag. 865. illustrat. Catullus Carm. XXII. *tantum abhorret ac* mutat. ubi vide Livinejum. eo modo Gellius XIII. *c.* III. *necessitudinem & necessitatem* mutare *longe, longeque differre.* Aut, si haesitas in illis, Lucret. I. *vers.* 788. *Nec cessare haec inter se* mutare, *meare De caelo ad terram, de terra ad sidera mundi.* Livius III. *cap.* X. *quod interciderit, sparsum ita jacuisse per aliquot dies, ut nihil odor mutaret.* Noster infra *c.* CIV. num. 2. *semper in adversa* mutant. ubi vulgo *mutantur.* adde Luc. Fruterii Epist. ad Mambinum, quae adjicitur ejusdem Verisimilibus. Jam *mutabant metu mortis*, erit permutabantur cum metuenda morte: h. e. accipiebantur pro morte; & nisi acciperentur, ferro aut fame moriendum erat. nam *mutare quid aliquo*, pro permutare cum quo, vel pro quo, unice rectum esse, docuit Val. Acidalius Div. & Interpr. in Plaut. Capteiv. *cap.* I. & sic utitur Noster Catil. *cap.* LVIII. num. 15. & III. Histor. Orat. Macri num. 26. Catullus Carm. XII. *qui tua furta vel* talento Mutari *velit.* Vinar. 1. omisit vocem *metu* habetque *mortis mutabantur*, sed ita, ut postrema in *mortis* syllaba non sit sincera; forte pro *morte mutabant*. Sed talis emendatio est prorsus supervacua, etsi alibi ita peccaverint viri docti. vide notam supra ad *cap.* XXXVII. num. 2. mox Guelf. 9. *sicuti regi libuit;* 11. *regi habuerat;* Struvian. *placuerat*, quae permutantur etiam supra *c.* XXIV. n. 10. Eutropius VII. *c.* III. *pax postremo convenit.* Metaphrastes: *ἐπὶ σπονδαῖς ἀνεχώρησεν.* Justin. XXX. *c.* III. n. 10. *ut* pax, *quae in Macedonia non* conveniebat, *Romae ab senatu peteretur.* Claudian. VI. Hon. *v.* 452. *memoremque tuorum, Roma,* ducum, *quibus haud umquam vel morte parata Foedus* lucis amor *pepigit dispendia famae.* adde infra *c.* XXXIX. num. 1. *c.* CXVII. extr. n. 3.

CAP. XXXIX. 1. METUS A. M. CIVIT. INVASERE. Guelferb. 11. *invaserat.* contra Nostrum Catil. *cap.* XXVIII. num. 4. & Dictyn II. *c.* VIII. Metus *atque* moeror *universos* invasere. Struv. *cives*, pro *civitatem*. Sed compara Cat. *cap.* XXXI. num. 1. ubi & similem Explanationem invenias.

TIMERE LIBERTATI. Guelf. 9. *libertatem*, qui valde imperitus fuerit, necesse est. Supra Franc. *pro gloria imperii, ne in servitutem redigerentur*, ex Glossa manifestaria. Hunc timorem egregie sistit Cat. cit. *c.* XXXI. n. 3.

QUI BELLO SAEPE PRAECLARI FUERANT. Eccard. Guelf. 3. & 12. *clari fuerant.* Supra *c.* V. n. 4. praeclara *rei militaris facinora.* *c.* XIV.

bello saepe praeclari fuerant; quod armatus dedecore potius, quam
2 manu, salutem quaesiverat. Ob ea Consul Albinus ex delicto fra-
tris invidiam, ac deinde periculum timens, Senatum de foedere
consulebat. & tamen interim exercitui supplementum scribere: ab
sociis & nomine Latino auxilia arcessere: denique modis omnibus
festi-

n.21. *sceleribus suis ferox atque* praeclarus. ubi in duobus MSS. itidem *clarus* exaratur: quae & alibi confuoduntur. Curt. VIII. *c.* IX. n. I. *semper* bello, *quam post victoriam*, clarior. Sic idem III. *c.* XII. n. 19. egregios bello *viros, & tot gentium secum domitores, indicta caussa veritus esset occidere*. Noster supra *c.* XIII. n. I. *bello meliores*. Guelf. 9. omittit *saepe*, habetque *fuere*; 4. *fuerint*. unde Verbum Substantivum abscindes.

DEDECORE POTIUS. Fabric. 2. *per dedecora*. indecoram intelligit pactionem, de qua tali Eutrop. II. *cap.* IV. *Samnites Romanos ingenti dedecore vicerunt*. adde Stat. III. Theb. *v.*66. & infra *c.* CVII. n. I. Bello Punico secundo Romani eos cives, qui *cum armati essent*, capi potuissent, pro haud necessariis reip. suae habuerunt. lege Livium XXII. *cap.* LX. Senec. V. Controvers. VII. & quae egregia Horat. III. Oda V.

QUAM MANU SALUTEM QUAESIERIT. *Manu*, est virtute & pugnando. ut Homerus Iliad. O. ad fin. Τῷ ἐν ΧΕΡΣΙ φόως, ὁ μειλιχίῃ πολέμοιο. infra *c.* XCVIII. n. I. manu *consulere militibus, quoniam imperare conturbatis omnibus non poterat*. adde supra *c.* V. n. 4. *Quaerere salutem* est adquirere sibi. Sic III. Hist. Epist. Pompeii n. I. *quoties a prima adolescentia ductu meo scelestissumi hostes fusi, & vobis salus quaesita est*. Hic vero Basil. I. Fabric. I. Incerti, Academ. Senat. I. Vinar. 2. Struv. Uratisl. I. Guelf. 2. 3. 7. 9. 10. 11. 12. *quaesiveras*, aut *quaesierat* scribunt. & tale quid notatum supra ad *c.* XXXVIII. n. 9. Certe in consensu tot librorum repudiare non potui.

2. OB EA CONSUL ALBINUS EX DELICTO FRATR. Gruterus aut ista: *ob ea Consul*, aut haec: *ex delicto fratris* pro Glossatorum commento habet. Sed fallitur, ut saepe alias. Neque vero *ob ea*, quod ad metum, moerorem & indignationem Romanorum pertinet; & *ex delicto fratris*, quae earum rerum, & quae mox memorat, *periculi* & *invidiae* caussa fuit unum sunt idemque. & talia duriuscule etiam alibi copulantur. vide Cat. *c.* XLV. num. I. *Ex* caussam notat, ut supra *c.* VII. n. 5. *alterum ex providentia timorem, alterum temeritatem ex audacia adferre plerumque solet*. ubi vide. Struv. *periculum belli timens*. Male periculum *quaestionis, judicii* intelligendum. Lege Machiavellum Discurs. ad Liv. I. *c.* XXX.

SENATUM DE FOEDERE CONSULEBAT. Vinarienses, Senatorii, Guelf. 3. & Heussian. ita in contextu: *Senatum de foedere consulebat, utrum foedus, quod pepigerat cum Jugurtha, firmum & sic factum perdurare debuisset, nec ne*. quae Fabric. I. Academ. Struv. & Guelf. 2. in margine pro Glossa exhibent, quo loco haberi debent.

EXERCITUI SUPPLEMENTUM SCRIB. Gruterus in Nazariano *exercitu*, aut *exercitus* olim fuisse testatur, & Fabric. I. litteram *i* tamquam ab alia manu adjectam ostentat. Sic nempe supra *luxu*, pro *luxui* dixit *c.* VI. n. I. ubi alia adtulimus.

AB SOCIIS ET NOMINE LATINO. Eccard. *in nomine Latino*. male. Glossa Struviani: Socii *accipiuntur hic pro omnibus sociis Romanorum universaliter*; Nomen Latinum *sumitur solummodo pro Latio, & praecipue illis civitatibus, quae sunt vicinae Romae*: quae etiam peccat. *Socii* sunt Italici, extra Latium antiquum positi; *Nomen Latinum* sunt Latini. & hi ita frequenter memorantur ab Historicis, ut etiam *socii Latini nominis* junctim utrique populi adpellentur. Noster mox *c.* XI. n. 2. & *c.* XLIII. n. 2. *Ceterum ad ea patranda senati auctoritate socii, nomenque Latinum & reges ultro auxilia mittere, postremo omnis civitas summo studio adnitebatur*. Saepissime Livius. vide & Flor. III. *c.* XVIII. Sigon. I. de antiqu. jur. Ital. *c.* II. & distincte, licet paucis, haec tractantem Cellarium Dissert. de Pauli Apostoli Romana civitate §. XI. Ipsam dictionem, *nomen Latinum* a Graecis desumtam esse, docuit Guil. Canter. II. Nov. Lect. *c.* X. & sunt sane apud Latinos *nomen Romanum, Volscum, Ceninum, Albanum* omnibus nota, pro *Romanis*, h. e. iis, qui Romani nominantur, *hominibus Romanis*, &c. Justin. XXXVII. *c.* I. *omne* nomen, *quod & tunc, & antea Antiochi bello infesta contra populum R. arma tulerat, deleri jusserat*. D. Joannes Apocalyps. *cap.* XI. comm. 13. ὀνόματα ἀνθρώπων. Cic. Parad. IV. *cap.* I. *cum ferro pulsis magistratibus* Senatus nomen *in rep.* non *erat*. ubi male Graevius particulam *non* inculcatam putat.

AUXILIA ARCESSERE. Sic Fabriciani, Incert. 2.

festinare. Senatus ita, uti par fuerat, decernit, SUO ATQUE PO- 3
PULI INJUSSU NULLUM POTUISSE FOEDUS FIERI. Consul 4
impeditus a tribunis plebis ne, quas paraverat copias, secum portaret,
paucis diebus in Africam proficiscitur. nam omnis exercitus, uti
convenerat, Numidia deductus, in provincia hiemabat. Postquam 5
eo venit: quamquam persequi Jugurtham & mederi fraternae invi-
diae animus ardebat; cognitis militibus, quos praeter fugam, solu-
to

cert. 2. Remens. 2. Eccard. Guelf. 10. & 11. ex quis aliquot, *arcescere* scribunt. ceteri *accersere*. Senat. 2. & Heuss. *accessire*; Guelf. 1. *accersire*. mox Fabriciani *modis omnibus*, positura elegantiore.

3. ITA, UTI PAR FUERAT, DECERNIT. Vinar. 2. Uratisl. 2. & Franc. omiserunt *ita*. vide ad Cat. c. II. n. 3. Guelf. 2. *ita, par uti fuerat*; 9. *uti ita par fuerat*. Vinar. 2. & Franc. *decrevit*.

SUO ATQUE POPULI INJUSSU. Incert. 1. *absque suo populique jussu*; Guelf. 10. *suo absque populo sine jussu*; Franc. *sine populi jussu*; Guelf. 9. *sine suo atque populi jussu*. nugae. *injussus* proba vox, & nemini apud Livium non lecta. vide Sigonium ad Liv. III. c. LXIII. Sic apud Nostrum *incultus*. vide supra c. II. extr. Cic. III. Offic. c. XXX. injussu *enim populi Senatusque fecerant*. Ea de caussa, quod nempe *injussu populi* pax fieri non potuisset, soluta est pax Caudina. vide Livium IX. c. V. VIII. IX. Et semper in ignominiosis foederibus, Romanos ita sese gessisse adnotavit Eutropius X. c. IX. Sed aliud sentit apud Livium Pontius, & ipse Cicero I. Offic. c. XIII.

4. IMPEDITUS A TRIB. PL. Poterant enim tribuni plebis decretis actionibusque Consulis ac Senatus intercedere. lege Valer. Max. II. c. II. n. 7. Caesar. I. B. Civ. c. V. Appianum Parthic. p. 135. Vinar. 2. *Consul ipse*. Guelf. 2. & 10. *a tribuno plebis*. Uratisl. 1. *quas paraverat, secum copias portaret*. Justin. XXXII. c. IV. *auro suo in statuis, quas* secum portabat, *infuso*. Eccard. *in Africa proficiscitur*.

NUMIDIA DEDUCTUS IN PROVINCIA. Locus per se intellectu facilis; Numidia deducendus erat ex pacto, *cap.* XXXVIII. n. 9. in provincia Romanorum, quam descripsit c. XIX. n. 7. hiemabat. Libri tamen turbant. Fabric. 1. *in Numidia deductus*, ex prima littera vocis *numidia* errore orto, inde tamen Fabric. 2. fecit *in Numidiam deductus*, quod est contra omnem sensum. Franc. *a Numidia*; Senat. 2. & Heuss. *deductus de Numidia*, ita nempe corrupti, ut illi qui supra *discedere Africa* & *decedere* haud intactum reliquerunt, c. XX. n. 1. & alibi. Basil. 1. *Num. ded. provincia hiemabat*, omissa Praepositione: sed Struv. Guelf. 9. 10. 11. *N. deductus in provinciam*. Vinar. 2. *diductus*.

5. MEDERI FRATERNAE INVIDIAE. Delictum fratris corrigendo, dum Jugurtham persequeretur, & aut deditione, aut quovis modo bellum conficeret: eo fere modo, quo Fabius Maximus filii invidiae medebatur apud Liv. Epitom. XI. Phrasin servat Corn. Nep. Pelopid. c. 1. *Itaque utrique rei occurram & medebor cum* satietati, *tum* ignorantiae *lectorum*. Cic. Lib. 1. in Verr. c. V. *quaerat non solum, quemadmodum nostro* crimini, *verum etiam quo pacto suae* confessioni *possit* mederi. Guelf. 10. *persequi quamquam*.

ANIMO ARDEBAT. Struvian. Incerti, Franc. Guelf. 7. & 10. *animus ardebat*. recte, ut opinor, & sic supra c. XXV. n. 7. animus *cupidine caecus ad inceptum scelus* rapiebat. Et sicut alii *studio incensus*; sic Noster *studium accensum* dixit supra c. VI. extr. itaque Cat. c. XXV. n. 3. ex vetustissimis nostris scripsimus: *lubido sic accensa*, ubi omnino notam videas I. de Rep. Ord. c. VIII. *ad reprehendenda aliena facta, aut dicta* ardet *omnibus* animus. Livius XXXVIII. *cap.* XXV. ardentibus *ira* animis. Catullus Carm. LXIII. *vers.* 226. *Nostros ut luctus, nostraeque* incendia mentis *Carbasus obscura dicat ferrugine Ibera*. Et profecto id magis aptum animo, in quo ira & aegritudo permista sunt, & propterea ultum injurias festinat.

SOLUTO IMPERIO. Imperator enim pari contumelia cum milite notatus, ademtis insignibus imperii armisque, inconditam multitudinem, non exercitum ducebat. id quod in simili clade perspicue Livius ostendit. Hos autem milites longe corruptissimos descripsit Noster infra *capit.* XLIV. Supra *tamen*, quod edd. quaedam infarciunt, MSS. haud agnoscunt. vide supra ad *capit.* XXXV. numer. 9.

LICENTIA ATQUE LASCIVIA. *Atque* hic cum vi sua est accipiendum, pro eo, quod esset: *atque inde orta*. Sic in loco vexatissimo Caesaris III. Gall. c. XXIV. *cum sua cunctatione*, atque

to imperio, licentia atque lascivia corruperat, ex copia rerum statuit, nihil sibi agitandum.

CAP. XL.

XLIV.

1 INterea Romae C. Mamilius Limetanus tribunus plebis rogationem ad populum promulgat, *uti quaereretur in eos, quorum consilio Jugurtha Senati decreta neglegisset; quique ab eo in legationibus, aut imperiis pecunias accepissent; qui elephantos, quique perfugas tradidissent; item qui de pace, aut bello cum hostibus pactiones fecissent.* Huic

opinione, timidiores hostes, nostros milites alacriores ad pugnandum effecisset. h. e. ex cunctatione hostium (quae hostilem militem, ignarum consilii ducum, timidiorem reddebat) orta opinio de metu hostium apud milites Rom. quae ipsos alacriores effecit. adde infra *c.* XCVII. extr. Recte Quinctilian. IX. *c.* IV. *quorumdam in oratione simili paene* licentia lascivientium. cujus indicium debes Cl. Bentlejo ad Horat. I. Carm. XIX. *v.* 3. Noster Catil. *c.* XII. n. 2. *ex divitiis juventutem luxuria* atque *avaritia cum superbia invasere:* ubi vim particulae ipse exponit Crispus, & Ovidius ibidem productus bene illustrat.

EX COPIA RERUM. Pro conditione rerum, cum haec rerum facies esset. vidit Rivius, & nos illustramus infra ad *cap.* XCVIII. n. 3. *Tum Marius* ex copia rerum *consilium trahit.*

NIHIL SIBI AGITANDUM. Guelf. 4. 10. 11. Fabriciani, Uratisl. 1. Struv. Incert. 1. & Remens. 1. *agendum*, quomodo Carrio. eum reprehendit Gruterus, *agitandum* loco Sulpic. Sever. II. Hist. *c.* XCIV. firmat Wassius. *Sibi* intelligis *a se.* Cicer. pro Cluentio *c.* VI. *Statuit tamen nihil* sibi *in tantis injuriis ac tanto scelere matris gravius* faciendum, *quam ut illa matre ne uteretur.*

CAP. XL. 1. C. MAMILIUS LIMITANUS. Fabriciani, Remenses, Basil. 1. Senatorii, Vinarienses, Acad. Uratisl. 1. & 2. Struv. Heuss. Eccard. Guelf. 1. & 10. scribunt C. *Manillus.* iidemque plerique *Limetanus;* sed Eccard. Guelf. 1. 2. 4. 7. 11. Uratisl. 2. *Limitanus;* Struv. *Luttitanus;* Senat. 2. & Heuss. *Lunetanus;* Acad. *Limmetinus;* Guelf. 9. *Limitaneus;* 10. *Limtanus;* 12. *Limentanus.* praeterea Guelf. 3. *Mammilius;* 4. *Manillius;* 11. *Manillius;* Incert. 1. Franc. & Guelf. 9. C. *Mallius.* & sic apud A. Gellium VI. *cap.* XI. *Mallium, Manlium, Manilium* habent Codd. ubi Pighius C. *Mamilium* reponendum esse, judicat Tom. III. Ann. pag. 123. quem vide. eadem confusio in Flor. I. *c.* XI. n. 1. ubi etiam *Mamilium* praeferunt. Multa de hac Mamiliana rogatione Cicero in Bruto pag. 176. *P. Galba* rogatione Mamilia, *Jugurthinae conjurationis invidia, cum pro sese ipse dixisset, oppressus est.* —— *nam invidiosa* lege Mamilia *quaestio C. Galbam sacerdotem & quatuor consulares, L. Bestiam, C. Catonem, Sp. Albinum, civemque praestantissimum L. Opimium Gracchi interfectorem a populo absolutum, cum is contra populi studium stetisset, Gracchani judices sustulerunt.*

ROGATIONEM AD POPULUM PROMULGAT. Quid sit *rogatio*, dictum ad *c.* XXXII. n. 5. Fabric. 1. *promulget;* Guelf. 7. *pervulgat. Promulgat* is, qui proponit, in vulgus edit, ut, qui velit, intercedat; nullo intercedente, lex feratur. Cic. I. ad Attic. epist. XIII. *deinde ex Senatusconsulto Consules* rogationem promulgasse. cum nota Manutii. Liv. IV. *c.* I. *eo processit deinde, ut* rogationem *novem tribuni* promulgarent, *ut populo potestas esset, seu de plebe, seu de patribus vellet, consules faciendi.* adde Cic. Or. ad Quir. post Red. *c.* IV.

QUAERERETUR IN EOS. Acad. *inquireretur.* corrupte. vide *c.* XXXI. n. 7. infra n. 4.

SENATI DECRETA NEGLEXISSET. Struvian. *neglisset;* Incert. 2. *neglisisset;* Basil. 1. *neglegisset.* vetusto modo. vide ad Cat. *c.* V. n. 9. item supra *c.* XVIII. n. II. Antonius apud Cicer. XIII. Phil. *cap.* XVI. *Theopompum nudum, expulsum a Trebonio, confugere Alexandriam* neglegistis. atque ita ex optimo libro rescripsi.

QUIQUE AB EO IN LEGATIONIBUS cet. Incert. 2. *qui*, sine Conjunctione; Guelf. 11. *quisque. in legationibus* & *in imperiis* exponit Perizonius ad Sanct. IV. Min. *c.* IV. cum essent in legationibus. Caecina Cic. VI. ep. VII. n. 17. *Nisi* ser-

Huic rogationi partim conſcii ſibi, alii ex partium invidia pericu- 2
la metuentes, quoniam aperte reſiſtere non poterant, quin illa &
alia talia placere ſibi faterentur; occulte per amicos, ac maxume
per homines nominis Latini & ſocios Italicos impedimenta parabant.
Sed plebes, incredibile memoratu eſt, quam intenta fuerit, quan- 3
taque vi rogationem juſſerit, decreverit, voluerit: magis odio no-
bilitatis, cui mala illa parabantur, quam cura reipublicae. tanta lu-
bido in partibus. Igitur ceteris metu perculſis, M. Scaurus, quem 4
lega-

forte aut in miſeria *nimis ſtulte*, *aut* in amicitia *nimis impudenter sibi onus impono*. Vatin. Cic. v. epiſt. ix. n. 1. *Non, puto, repudiabis in honore, quem in periculo recepiſti.* vide noſtra ad Cat. *c.* XXXVII. n. 6. mox Eccard. Guelf. 7. 10. 11. 12. Franc. Senat. 2. Heuſſ. & Uratisl. 3. *elephantes*. Vinar. 1. *quique elephantos venderent.* deſumſit ex *c.* XXXII. n. 2. Guelf. 10. *profugatos*, pro *perfugas*. Senat. 1. *qui perfugas*, omiſſa Copula. quod probaverim.

2. PARTIM CONSCII SIBI. Franc. neglexit *partim*. Guelf. 1. *partim ſibi conſcii*; at 3. Pronomen expungere jubet. iſque mox, *ex partium invidia*, etiam omiſit, quae tamen ſententia flagitat. quia nempe in iis partibus (nobilitatis) erant, quae ſeſe invidia oneraverant, periculum metuebant. vide n. 3. & infra *c.* LXXIII. n. 4. Fabriciani: *periculum metuentes*, quod ab iis mutatum eſſe, mihi fere perſuadeo, quibus concurſus ejuſdem litterae inviſus fuit. Guelf. 10. *ſibi pericula m.*

QUIN ILLA, ET ALIA TALIA. *Talia* non eſt in Fabric. 2. Eccard. Guelf. 4. 11. & ſic infra *c.* LXIV. n. 3. *poſtquam haec atque* alia talia *dixit.* ibi, inquam, ſunt in noſtris, qui omittant *talia*. vide tamen ſupra *c.* XXXII. n. 1. *haec atque* alia hujuſcemodi *ſaepe dicundo*.

ET SOCIOS ITALICOS. De quibus ſupra ad *c.* XXXIX. n. 2. Fortaſſe vox *Italicos* abundat; ſed Codd. omnes retinent. *Socii* autem & *nomen Latinum* cum haberent in legibus ferendis ſua ſuffragia, eo modo Mamilianam rogationem impedire poterant. vide Sigon. 1. de A. jure Italiae *c.* IV. & XXI. Vinar. 1. *impedimentum parabant.* idem mox a prima manu, item uterque Senatorius & Heuſſian. perſpicue *plebes* ſcripſerunt.

3. QUAM INTENTA FUERIT. Fabriciani, Struvian. Incert. 2. Franc. *quantum intenta fuerit.* forte ex Cat. *c.* VII. n. 4. *Sed civitas, incredibile memoratu eſt*, quantum *brevi creverit*. Nos tamen ſupra ad *c.* XXXI. n. 2. & 14. pluribus exemplis oſtendimus, *quam*, eſſe *quantum:* & hic quidem vero haud abſimile eſt, propter excipiens *tanta*, eam particulam eſſe immutatam.

QUANTAQUE VI. *Vis* multitudinem atque frequentiam, hic intentionem atque ardorem plebis notat. infra *c.* XCII. *quem locum* ſumma vi *capere intendit*. Cic. III. in Verr. *c.* LIII. Summa vi *data eſt opera a me, ut quam plurimo decumas venderem*.

ROGATIONEM JUSSERIT, DECREVERIT, VOLUERIT. Mirum viſum librariis, Verba illa cumulari, cum proprie de populo ſaltem *juſſerit*, aut *juſſerit ac voluerit* dicere debuiſſet. Inde Vinar. 2. Acad. Senat. 2. Heuſſian. Incert. 1. Uratisl. 2. Guelf. 3. & 9. omittunt Verba, *decreverit, voluerit:* eademque in Fabriciano 1. eraſa ſunt. Diceres *decreverit* propterea additum eſſe, quod populus ad Senatum referebat, ut, quos vellet quaeſitores, *decerneret*, quod ex Liv. XXXVIII. *cap.* LIV. patet. Sed tam ardoris cauſſa, quam ut rogationis perlatio eo melius notaretur, conjuncta ea eſſe, putamus. Reſpexit fortaſſe Arnobius VII. adv. Gent. *Mactus hoc vino inferio eſto, quid eſt aliud, quam dicere, tantum eſto mactus, quantum* volo, *tantum amplificatus, quantum* jubeo, *tantum honoris adſumito, quantum te habere* decerno, *&* *verborum circumſcriptione* definio.

ODIO NOBILITATIS, CUI MALA ILLA. Guelf. *accenſa odio. mala* ſignate. vide infra ad *c.* C. n. 5. *pudore magis, quam* malo *exercitum coercebat*. Vinar. 1. *parantur*.

4. CETERIS METU PERCULSIS. Guelf. 10. *percuſſis*. quod adprobavi ad Cat. *c.* VI. n. 4. adde Eod. *c.* XXVIII. n. 1.

QUEM LEGATUM B. FUISSE, SUPRA MEMORAVIMUS. Verbum *fuiſſe* auctoritate Baſil. 1. Franc. Incert. 1. & Guelf. 4. delevimus. Supra *c.* XII. n. 1. *primo conventu, quem ab regulis* factum, *ſupra* memoravi. alia habes Catil. *c.* XXVII. num. 1. XLIV. num. 4. XLVI. n. 2. adde ſupra *c.* XXII. num. 2. pro *memoravimus*, Incert. 1. *diximus:* At Baſil. 1. Fabriciani, Senatorii, Eccard. Acad. Vinar. 1. Heuſſ. Rem. 2. Guelf. 1. & 10. *docuimus*, quod non debebat di-

legatum Bestiae supra docuimus, inter laetitiam plebis, & suorum fugam, trepida etiam tum civitate, cum ex Mamilia rogatione tres quaesitores rogarentur, effecerat, uti ipse in eo numero crearetur. Sed quaestio exercita aspere violenterque ex rumore, & lubidine ple-

displicere. infra *c.* XLIX. n. I. *in eo colle, quem transvorso itinere porrectum* docuimus. Dictys I. *c.* XIX. *quem a cunctis regem omnium declaratum, supra* docuimus. Id. II. *cap.* XIX. *quam Chrysi* filiam *supra* docuimus. *c.* XXVIII. *quem* sacerdotem *Sminthii Apollinis supra* docuimus.

INTER LAETITIAM PLEBIS cet. Cum plebs laeta esset, suique fugerent. sic exponit Arusianus Messus supra *c.* XXX. n. 3. Cat. *c.* III. n. 4. inter *tanta vitia.* *c.* XLIII. n. 3. Inter *haec parata atque decreta.* Livius XXIV. *c.* XIX. *Casilinum*, inter *colloquia cunctationemque petentium fidem, per occasionem captum est.* Celsus Praefat. *Verique simile est*, inter *non multa auxilia adversae valetudinis, plerumque tamen eam bonam contigisse ob bonos mores.* Aelredus de Spir. Amic. Praef. inter *mores & vitia, quibus aetas illa periclitari solet, tota se mea mens dedit affectui & devovit amori.* adde III. Hist. Orat. Macri n. 27. Vorstium ad Valer. Max. I. *c.* I. ext. 8. & III. *c.* II. n. 23.

ET SUORUM FUGAM. *Fugam* infra *c.* XLII. n. 4. dixit *exsilium.* ut Florus III. *c.* XVI. n. 3. *Unus tamen exstitit, qui mallet* exsilium. *Igitur post Metelli* fugam *omni nobilitate perculsa*, &c. Hic tamen pro eo, quod antecedit, sumsisse videtur, & *fugam* dixisse, statum perculsorum atque ex conscientia jam victorum. vide Servium ad X. Aen. *v.* 14.

TREPIDA ETIAM TUM CIVITATE. *Trepida* i. e. satagente & incerta. Statius II. Theb. *v.* 476. *Talis adhuc* trepidum *liquit Calydonius Heros Concilium.* ubi proba Casp. Barthius. Fabriciani, *trepida tunc etiam civitate.* vide ad Cat. *c.* II. n. I.

EX MAMILIANA ROGATIONE. Remenses, Guelf. I. & 9. *Mamilliana*; Incert. 2. *Mallii*; Guelf. II. *Manilii*; Ceteri *Mamilli*; at Vinar. I. *Mamilla*; Senat. I. *Mamilia.* idque vere; quomodo & Cicero. Nam Latini Gentilia faciunt, quae Primitivis sunt similia. Sic *Latius*, *Thracius*, *Africus.* item *Galliae mulieres* apud Nostrum IV. Histor. ubi vide. Cum ergo plurimi Codd. *Mamilli* habeant, *Mamilia* ex uno revocavi, quod & Vinar. I. tuetur.

TRES QUAESITORES. *Quaesitores*, in Novellis Justiniani Ἐρευνῆτες recte nominati, sunt judices publicarum quaestionum. Nam antequam Sulla quaestiones perpetuas constitueret, in gravioribus criminibus, de quibus nulla lex, aut non satis distincte esset lata, judicia extraordinaria decernebantur, quibus qui praeerant *Quaesitores* adpellati. vide ex multis Abram. & Graevium ad Cic. pro Milone *c.* V. Hottomann. ad Cic. in Vatin. *c.* XI. Hinc Seneca Herc. Fur. *v.* 731. *Non unus alta sede* quaesitor *sedens Judicia trepidis sera sortitur reis.* ubi, & ad *v.* 744. bene Gronovius. Interim Fabric. I. Uratisl. 2. Guelferb. 9. & 12. *Quaestores* scribunt, non *Quaesitores.* & sic apud Festum, *Quaestores parricidii.* & Varro IV. de L. L. *c.* XIV. *Quaestores, a quaerendo, qui conquirerent publicas pecunias & maleficia, quae triumviri capitales, nunc conquirunt: ab his postea, qui* quaestionum judicia *exercent*, quaestores *dicti.* Sic olim apud Livium IX. *c.* XXVI. *ipsos adeo dictatorem magistrumque equitum reos magis, quam* quaestores *idoneos* ejus criminis *esse.* mox omnis manus, *uti ipse.*

5. SED QUAESTIONE EXERCITA. Adnotant *exercita* & *exercitata* inveniri in Codd. Posterius habent Vinar. I. Uratisl. 3. Acad. Senat. 2. Heuss. Fabric. 2. Struv. Remens. I. Franc. Guelf. 9. 10. II. 12. reliqui *exercita*, uti alibi *excita*, pro *excitata.* vide ad Cat. *c.* XV. n. 4. *tutus*, pro *tutatus*, alia. nam *exercere quaestionem* habet Livius l. c. & alibi cum Cicerone frequenter; uti *exercere judicium.* Praetereunt autem adnotare, quomodo in MSS. vox *quaestione* sese habeat. Testor autem Vinarienses, Fabricianos, Basil. I. Senat. I. Remens. 2. Struv. Incert. 2. Guelf. I. 2. 3. 4. quorum omnium non adeo sublesta fides, habere *quaestio*, non autem, quod in edd. adhuc est lectum, *quaestione.* & Vinar. quidem 2. Struv. Incert. 2. & Fabric. 2. Verbum *est* addunt: *quaestio est exercitata*, aut *quaestio exercita est.* Debebis itaque nostris libris hujus etiam loci restitutionem, qui nunc longe melius procedit. quid *quaestione* invexerit, cognosces inferius paullo ad ea verba: *ut saepe nobilitatem.* *est* autem ita omisit Cat. *c.* LV. extr. *de ceteris eodem modo supplicium* sumtum. vide ad Jugurth. extr. Livius III. *c.* VIII. *impigre* promissum *auxilium.* *duo consulares exercitus* scripti.

EX RUMORE ET LIBIDINE PLEBIS. Fabric. 2. *ex more & libidine plebis*; Guelf. 9. *ex rumoribus.* *ex rumore* est, prout quisque conscius delictorum fama ferebatur, ita in eum animadverteba-

plebis. ut saepe nobilitatem, sic ea tempestate plebem ex secundis rebus insolentia ceperat.

CAP. XLI.

XLV.

CEterum mos partium popularium & Senati factionum, ac dein- 1
de omnium malarum artium paucis ante annis Romae ortus, otio & abundantia earum rerum, quae prima mortales ducunt. Nam

tebatur, quod exemplo Albini, si *cap.* XXXVI. n. 3. legeris, constabit. Tacit. III. Ann. *cap.* LXIX. *Non quidem sibi ignava, quae de Silano vulgabantur, sed non* ex rumore *statuendum*. adi etiam Cat. *cap.* VIII. n. 1.

UT SAEPE NOBILITATEM. Struvianus: *quia ut saepe nobilitatem*. Nempe Ellipsis Particulae *quia*, *nam*, *&*, aut similis cujusdam, quae Nostro adeo familiaris, supra nobis *quaestione* dederat. Sed sic Cat. *cap.* XIII. num. 4. *Haec juventutem, ubi familiares opes defecerant, ad facinora incendebant*. Animus *imbutus malis artibus facile lubidinibus carebat: eo profusius omnibus modis quaestui atque sumtui deditus erat*. Sic infra *cap.* LXVII. n. 2. *cap.* LXIX. n. 2. & 3. adde supra *cap.* II. n. 3.

EX SECUNDIS REBUS INSOLENTIA. I. propter res secundas, ut Cat. XII. n. 2. ex divitiis *juventutem luxuria atque avaritia cum superbia invasere*. in rem adnotavimus quaedam ad Cat. *cap.* XI. extr. & tamquam singulare observat Statius V. Silv. 1. *v.* 117. *Nec tamen hic mutata quies, probitasve* secundis Intumuit: *tenor idem animo moresque modesti, Fortuna crescente, manent*. Eutropius X. *cap.* IV. *Verum* insolentia rerum secundarum *aliquantum Constantinus ex illa favorabili animi docilitate mutavit*.

CAP. XLI. 1. MOS PARTIUM POPULARIUM &c. Adsentior Grutero, qui haec misere interpolata esse censet: neque enim amplius requirit sententia, quam haec: *Ceterum mos partium, ac deinde omnium malarum artium*. Cat. *cap.* IV. num. 2. *quod mihi a spe, metu*, partibus reip. *animus liber erat*. adde infra *cap.* XLII. extr. supra *cap.* XL. n. 3. *tanta lubido* in partibus *erat*. Variant nostri. Basil. 1. *partium mos popularium*; Guelf. 2. *& senatores factionum*: supra scriptum: *& senatorum*, quomodo Fabr. 1. a manu secunda. Academ. prius illud ostendit; Vinar. 1. *& senatorum & factionum*; Senat. 1. *senatorum ac factionum*. Itaque minore detrimento verborum locum ita restituerem. *Ceterum mos partium populi & Senati, ac deinde* cet. sive *popularium & Senati* addidit *populi & Senati*, ut decebat eo loco, ubi in originem partium curatius inquirere instituerat, quibus alibi supersedere potuisset. eo certe ducunt Codd. *Factionum* vocabulum ex Glossa illius *partium* ortum traxit: Et cum in vetustis *populi*, per notam *PL*, *Ppl.* aut aliter soleat notari, *Senati* autem itidem antiqua extremitate prolatum sit; habuerunt librarii & imperiti correctores copiam, vulgatam lectionem procudendi. vide tamen n. 10.

PAUCIS ANTE ANNIS R. ORTUS EST. Senat. 2. *paucis tamen annis*. *paucis annis* intelligit, ante bellum Jugurthinum. inter id & Carthaginem deletam intercedunt anni XXXV. Sed Verbum Substantivum, fide Fabric. 2. Guelf. 3. expunxi.

OTIO & ABUNDANTIA. Vide, quae disserit Auctor Cat. *cap.* XXXVI. n. 4. breviter Florus III. *cap.* XII. *Quae enim res alia* furores civiles *peperit, quam* nimia felicitas.

EARUM RERUM, QUAE PRIMA. Eccard. *quo prima*. Incert. 2. *eorum, quae prima*. Male. *Ea res, earum rerum* est Periphrasis solius Provocabuli Demonstrativi. cum itaque sensu illud tantum inferre debeat, scriptorum vero omne genus ad sensum saepius, quam ad verba respiciat; evenit, ut *res, quod*; *rerum, quae* & alia talia passim conjungantur. plane ut Ovid. 1. Fast. *v.* 103. Res *sum* prisca *Ianus*. vide Scaliger. ad Varr. 1. de R. R. pag. 210. Hinc Noster Cat. *cap.* XI. n. 4. *Nihil tam* asperum, *neque tam* difficile, *quin cupidissime factum essent, dum* ea res *civitatem aere alieno liberaret*. ibi dixi. infra *c.* CIV. n. 2. *ignari* rerum *humanarum, quae fluxae atque nobiles semper in* advorsa *mutant*. Livius XXXII. *cap.* XXIX. *delectu* rebusque *aliis divinis humanisque*, quae *per ipsos* agenda *erant, perfectis*. Cicero XVI. epist. IV. num. 5. *Illud, mi Tiro, te rogo, sumtui ne parcas* ulla *in* re, quod *ad valetudinem opus sit*. & quae ibi notamus. Auctor VIII. Gall. *cap.* XLVI. *quam* rem, *sicut* cetera, *celeriter feliciterque*

Ttt confe-

2 Nam ante Carthaginem deletam populus & Senatus Romanus pla-
cide modesteque inter se rempublicam tractabant : neque gloriae ,
neque dominationis certamen inter civis erat : metus hostilis in
3 bonis artibus civitatem retinebat . Sed ubi illa formido mentibus
discessit ; scilicet ea , quae secundae res amant , lascivia atque su-
perbia

confecit. A. Gellius I. c. XIV. *memoratis multis magnisque* rebus , quae *bene ac benivole post redditam pacem Samnitibus fecisset* . D. Hieronymus Epist. ad Ripar. Presb. contra Vigilantium : *Acceptis primum litteris tuis , non respondere superbiae est , respondere temeritatis . De* his *enim* rebus *interrogas* , quae *& proferre & audire sacrilegium est* . Sic MS. saepe laudatus , ex quo perquam multa ad priscam elegantiam reformari possent in D. Hieronymo , haud infante . *Prima* sunt praecipua & rebus omnibus anteferenda , quod explicui ad Cat. *cap.* XXXVI. n. 4.

2. Ante Carthaginem deletam . Hic est terminus ille fatalis , & principium corruptae prorsus disciplinae Romanae. vide I. Histor. & Cat. *cap.* X. n. I.

Placide modesteque . Uratisl. I. *honesteque* . *Modeste* scriptum , pro *moderate* . vide Cat. *cap.* XI. n. 4. *Placide* est quiete; ut Cat. *cap.* XXXIX. num. 2. *quo plebem in magistratu* placidius *tractarent* .

Inter se remp. tractabant. *Tractare* pro administrare & curam gerere. Cat. *cap.* LI. n. 28. *Lacedaemonii devictis Atheniensibus triginta viros imposuere , qui* remp. *eorum* tractarent. ubi vide . *Inter se* est ipsi utrique , ita ut & populus & Senatus remp. capesserent . notissima formula , quam tamen non eodem semper sensu adhibent . vide Cat. *cap.* XXII. n. 2. infra *cap.* LXIII. n. 7. Cicero IX. epist. III. n. 4. *ne nostra nobiscum , aut* inter nos *cessatio vituperetur* . Livius XXXIII. *cap.* XXXII. *Consules* inter sese *jusserunt* , Fabio *exercitum tradi* . Justin. Praefat. num. 3. *& quae historici Graecorum , prout commodum cuique fuit* , inter sese *gregatim occupaverunt* .

Neque gloriae —— certamen inter civis . Atqui Cat. *cap.* VII. n. 6. de primis illis incorruptis Romanis memorat : *Sed* gloriae *maximum* certamen *inter ipsos erat* , cet. inde , credo , Guelf. 10. scripsit : *magnum certamen inter civis* . Immo ibi veram gloriam , quae ex victis hostibus & virtute paratur , intelligit ; hic vero de *gloria* falsa (vide n. 10.) & quae ex oppressis civibus oritur , verba facit . id vero per additum *neque dominationis* innuitur , ut supra *cap.* XXXI. n. 23. *Nam* fidei *quidem* , aut *concordiae quae spes ?* ubi additum *concordiae* docet , quo sensu prius *fidei* sit accipiendum .

Metus hostilis . De ea re Florus III. *cap.* XII. n. 2. *Poenorum* hostium *imminens* metus *disciplinam veterem continebat* . ubi vide Freinshemio adnotata . junge Boeclerum ad Vellej. Pat. II. *cap.* I. Gruterum Discursu XXXVIII. in Tacitum. *Hostilis* pro hostium , ab hoste : ut num. I. *popularis* , pro populi , & III. Hist. Orat. Macri n. 6. *militare* , pro militiae. ubi vide. adde Cat. *cap.* VII. num. 2. I. Hist. *metu Punico*. h. e. Poenorum.

In b. artibus civitatem retinebat. Vox *civitatem* locum mutat in Fabricianis : *civit. in b. art. retinebat*. mihi , irreptitiam esse , satis constat. Fabric. 2. *in bonis rebus*. *Retinebat* in omnibus nostris exstat : Rivius tamen memorat , alios habere , *continebat*. & hoc quidem est proprium verbum disciplinae , atque magistrorum , quod docuit Gronovius ad Phaedr. II. Prolog. *v.* I. adde ibi & ad Petron. *cap.* II. Burmannum. unde Livius XXXIV. *cap.* IX. *disciplinam inter validiores optime* timor continet . Celsus III. *cap.* IV. *primis diebus aeger qua ratione* continendus sit . Mihi tamen longe magis placet *retinebat* , ex more illo Sallustii , quo plures notiones simul exprimere solet . Supra *cap.* XV. n. 5. recte dixit , *animum* ab *consueta* lubidine continuit . hic vero intelligit *ab* malis artibus *retinuit in* bonis artibus. vide supra ad *cap.* XXXVI. extr. Cic. I. epist. VII. *qui nos , quos favendo* in *communi caussa* retinere *potuerunt* , *invidendo abalienarunt* . & sic I. de Rep. Ord. *retinere ab stultitia* . Hinc & simplex adrisit Livio XXXIV. *cap.* XXVII. *Metu & acerbitate poenarum* tenebat *animos* .

3. Ubi formido illa mentibus discessit . Sic Gruterus ex suis membranis , item Fabriciani , Incerti , Franc. Guelf. I. 3. 9. 10. Vinarienses , Senat. 2. & Heuss. Sed improbat Gronovius ad Livium IV. *cap.* LII. praefertque *decessit* : cum ante eum & ibi legeretur : *ubi hae sollicitudines* discessere , & apud Caesar. II. Gall. *cap.* VII. hostibus *eadem de caussa spes oppidi potiundi* discessit. ubi secutus conjecturam Gronovii Davisius contra omnes Codd. edidit *decessit* . ergo & supra *cap.* XX. num. I. *Postquam diviso regno* , *legati* Africa discessere , & multa alia corrigenda erunt . quod

perbia incesſere. Ita, quod in advorſis rebus optaverant, otium, 4
poſtquam adepti ſunt, aſperius, acerbiuſque fuit. Namque coepere 5
nobili-

quod contra exiſtimo. Struvian. *diſcedit*.

SCILICET EA, QUAE SECUNDAE R. AMANT. *Scilicet ea* ſuperflua ſunt Grutero, & forte aliis, quibus modo pro corruptis omnibus lectionibus pugnare, non eſt animus. Guelſ. 7. particulam *ſcilicet* poſitam habet ante vocem *laſcivia*: ceteri nihil movent. Palmerii *ilicet* in nullo MS. reperitur, & Salluſtio, qui eam particulam non ſine circumſpectione poſuiſſet, non valde conſentaneum eſt. Si vero tale quid requiritur, *ſcilicet* ſenſu adfirmationis poſſet quidem tolerari, ſed non ſine incommodo. Senſus eſt, ea, quae ſecundis rebus oriri *ſolent*. Sic ſupra *cap.* XXXIV. num. I. *quae ira fieri* amat. Eccard. *invadere*, pro *inceſſere*.

4. QUOD IN ADVERSIS REBUS OPTAVERANT, OTIUM. Male haec turbat Popma: male etiam Gruterus, Hackianae, Waſſius diſtinguunt, dum *otium poſtquam adepti ſunt*, conglutinant. Hoc voluit: *Otium*, *quod* in a. r. optaverant, poſtquam ad. ſunt, *aſperius acerbiuſque fuit*. Guelſ. 4. & 10. omittunt *quod*; Uratiſl. 1. *otium*. idque eadem de cauſſa. Supra *cap.* XXXIX. num. 4. *impeditus*, *ne quas paraverat*, copias, *ſecum portaret*. Cato I. de R. R. *cap.* VI. plura ſimiliter dixit: Cicero V. epiſt. II. num. 16. non abhorret, ubi alia adnotavi. Livius III. *cap.* XII. quod *offendat in eo*, fervorem & audaciam, *aetatem quotidie auferre*. XXIV. *cap.* XL. *Eadem aeſtate & cum Philippo rege*, quod *jam ante ſuſpectum fuerat*, bellum *motum eſt*. Noſter *cap.* XIV. num. 15. *fratri*, quem *minume decuit*, propinquus, *per ſcelus vitam eripuit*. Guelferb. 3. *otium optaverunt*; 9. in *adverſis*, ſine addito *rebus*.

ASPERIUS ACERBIUSQUE FUIT. Fabriciani: *acerbius aſperiusque fuere*, & primus addidit inter lineas, nempe *laſcivia atque ſuperbia*. Non probo: & ex ſuperioribus conſtat ad *otium* haec pertinere. Academ. *apertius acerbiuſque fuere*. Senat. 2. & Heuſſ. *acrius acerbiusque inter eos fuit*. Baſil. 1. Struv. Incert. 2. Remenſes, Franc. Guelſ. 4. *aſperius acerbiuſque fit*; Vinar. 2. Guelſ. 3. Uratiſl. 2. *aſp. ac. tulere*. Contra ſingulos pro vulgata ſtabit Cat. *cap.* X. num. 2. *Qui labores*, *pericula*, *dubias atque* aſperas *res facile toleraverant*, *iis* otium, *divitiae optandae aliis*, *oneri miſeriaeque* fuere. ubi de *aſperis* rebus quaedam notavimus. vide & ſupra *cap.* XXIX. num. 1. & de *otii* malis Catil. *cap.* XXXI. num. 1. Sulpicia Carm. de ſtatu Reip. *Romulidarum igitur longa & gravis exitium* pax. *Fuit* autem, non *fit*, neque *tulere*, probum eſſe, illa docent *cap.* LXXXV. n. 7. *Ita ad hoc aetatis a pueritia* fui, *ut omnes labores & pericula conſueta habeam*. & *cap.* LXXXVII. extr. *Romanos*, *remoto metu*, *laxius licentiusque* futuros. & ſic Noſter paſſim. Sed Remenſ. 1. *aſperius acerbiusque* bello *fit*, ex Gloſſa, quae in explicatione non eſt ſpernenda, in contextu autem putida & abſurda. Notamus talia ad Cat. *cap.* XVI. n. 3. *gratuito* potius *malus atque crudelis erat*. quomodo & Tacitus I. Hiſt. *cap.* XV. *pax & quies* acrioribus *ſtimulis animos explorant*: *quia* &c.

5. NAMQUE COEPERE — IN LUBIDINEM VERTERE. Gruterus tentat Verbum *coepere*: nos in ſimili cauſſa interceſſimus Cat. *cap.* VII. num. 1. Non illi, credo, librariis tamen, quorum errores mox produco, impoſuit elegans Prolepſis, *coepere in lubidinem vertere*, quod tam ad *nobilitatem*, quam *populum* referri voluit Noſter. Ita Auſon. Periocha Iliad. III. Argivos, *ſua quemque acies*, *in caſtra* ſequuntur. ibi Vinetus. Chariſius IV. pag. 250. Πρόληψις *eſt*, *cum ante numerus verbo redditur*, *quam res perſonaeve finiantur*, *ut* (Virg. XII. Aen. v. 161.) *Continuo* reges ingenti mole, *Latinus Quadriiugo vehitur curru*, *bigis it Turnus in albis*, *Tum pater Aeneas Romanae ſtirpis origo*, *Et juxta Aſcanius*, *magnae ſpes altera Romae*, Procedunt caſtris. Haec ille, qui alia ex Virgilio laudare potuiſſet. Rurſus Auſonius Idyll. XXXI. *Tranſeo & alternis rure vel urbe fruor*. vide notata ad Cat. c. XLVII. extr. & ſupra c. XII. n. 2.

NOBILITAS DIGNITATEM. *In ſuperbiam*, addunt pauci ex deterioribus libris. Struv. Guelſ. 3. 11. 12. *nobilitas dignitatem in dominationem*, *populus* &c. quos partim dicta figura, partim inveteratus ille & ſaepiſſime taxatus error *aequalitatis* ludibrio habuit. vide modo ſupra *cap.* XXXVII. n. 4. Nobilitas dignitatem *in libidinem* vertit, quando ea ad lubidinem abutebatur, quam egregie oſtendit Cat. *cap.* XXXVIII. h. e. quando ſpecie dignitatis conſervandae dominationem, ſuperbiam, crudelitatem ſibi muniebat. Populus libertatem lubidinoſe exercebat, dum honeſto ejus nomine optima inſtituta allatrabat, ſeditiones excitabat, omnique licentiae patrocinata, nobiles ſenatumque, qua poterat, vexabat. vide ibidem & quae mox Noſter. De tali *cupiditate* adhibet vocem *cap.* XL. num. 3. *tanta* lubido *in partibus erat*. adde Catil. *cap.* XI. num. 4. infra *cap.* XLII. n. 4.

nobilitas dignitatem, populus libertatem in lubidinem vetere: sibi quisque ducere, trahere, rapere. Ita omnia in duas partis abstra-
6 cta sunt. respublica quae media fuerat, dilacerata. Ceterum nobilitas factione magis pollebat: plebis vis soluta atque dispersa, in multitudine, minus poterat: paucorum arbitrio belli domique agi-
7 tabatur: penes eosdem aerarium, provinciae, magistratus, gloriae triumphique erant: populus militia atque inopia urguebatur; prae-

n. 4. Tacitus Agric. *cap.* v. *Nec Agricola licenter, more juvenum, qui* militiam in lasciviam vertunt, *neque segniter ad voluptates et commeatus, titulum tribunatus & inscitiam retulit*. Flor. III. *cap.* III. num. 8. *consilione id egerit imperator*, an errorem in consilium verterit, *dubium*. Alio modo, non ita plene, diceres: Nobilitas dignitate, populus libertate non pro re, sed pro lubidine sua usi sunt.

Sibi quisque duc. trahere, rapere. Malebat aliquis, *pro se quisque*; sed frustra: cum omne id, quod ex illo *pro se* sperari posset, per vulgatam satis exprimatur. Cat. *cap.* VII. n. 6. Sese quisque *hostem ferire —— properabat*. ubi dixi. Plaut. Mostell. Act. I. Sc. II. *v.* 20. sibi quisque *Inde exemplum expetunt*; sibi quisque *simile, suo usque sumtu*. Guelf. 7. omisit Verbum *trahere*; sive eo solum ipso, sive multiplicatis Verbis inductus. At Cat. *cap.* XI. n. 4. rapere *omnes*, trahere, *domum alius, alius agros* cupere. Plautus Trin. Act. II. Sc. II. *v.* 10. *quod manu non queunt Tangere, tantum fas habent, quo manus abstineant: Cetera rape*, trahe, *fuge, late*. Horat. II. Sat. III. *v.* 126. *quare, Si quidvis satis est*, perjuras, subripis, aufers *Undique? Trahere, rapere* violentiae; *Ducere* astutiae, & occulte sibi trahentium: quemadmodum alibi *duci* volentes; *trahi* inviti dicuntur. ita Cicero, *in se animos ducere, ducere ad credendum*. Tacit. XV. Ann. *c.* LI. *militum acerrimos* duceret in partes, *& praemia digna exspectaret*.

Resp. quae media fuerat, dilacerata. Fabric. 2. pro varia lectione: *quae in medio fuit*. nempe inter infestas illas partes. Sic Livius II. *cap.* LVII. *Dum tribuni consulesque ad se quisque omnia trahant, nihil* relictum *esse virium* in medio; *distractam, dilaceratamque remp.* Seneca Epist. CIV. *Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis illinc plebem & omnem erectum ad res novas vulgum: hinc optimates & equestrem ordinem, quidquid erat in civitate sancti & lecti: duos* in medio relictos, *Rempublicam & Catonem*. Sed idem sensus ex vulgata lectione efficitur. Sic Thucyd. III. *cap.* LXXXII. *τὰ δὲ μέσα τῶν πολιτῶν*. vide plura apud Gronov. ad Liv. IV. *cap.* XLIII. Valer. Max. VII. *cap.* VI. num. 4. *de his temporibus: quo tempore non reip. victoria quaerebatur, sed praemium victoriae res erat publica*. Guelf. 7. *dilaniata*; II. *dilaceratur*.

6. Atque dispersa, in multitudine m. p. Haec est MSS. omnium lectio, quam pessimo consilio, & magno sententiae malo mutarunt in *atque in multitudinem dispersa*. *in multitudine* dixit, pro quamvis multi essent. Eadem brevitate Cat. *cap.* XXXVII. extr. *namque duobus Senati* decretis *ex tanta multitudine neque praemio inductus conjurationem patefecerat, neque ex castris Catilinae quisquam omnium discesserat*. Saepe post *in*, hac virtute positum, sequitur *tamen*. Cic. V. epist. II. *Hoc non potest in te non honorificentissime esse dictum, me* in clarissimis *atque amplissimis* rebus, tamen *aliquod testimonium tuae vocis habere voluisse*. Pluribus illustravimus ad Cat. *cap.* LI. n. 15.

7. Belli domique agitabatur. *Domi militiaeque*. Sed & illud auctores observant. Plaut. Captiv. Prolog. extr. *Valete, judices justissimi, Domi* bellique *duellatores optumi*. Aur. Victor Epit. *cap.* XI. domi bellique *tolerantior videbatur*. vide Heinsium ad Ovid. XII. Metam. *v.* 186. Voluerant edd. *belli domique* resp. *agitabatur*: sed contra scriptos omnes. dum Sallustius *agitare* & *agere* absolute ponit. vide supra *cap.* XVIII. n. 9. *cap.* XIX. n. 5. Guelf. I. *bello domique*: 3. *belli, domi* neglecta Conjunctione. Vocem *resp.* admittunt Incerti, Struv. Franc. sed Acad. *res agitabatur*.

Gloriae triumphique erant. Incertis exulat illud *que*. Forsan probaveris. vide *cap.* LI. num. I.

Militia atque inopia urgebatur. Incert. *urguebatur*. De re vide I. Histor. Orat. Lepidi. & III. Histor. Orat. Macri.

Cum paucis diripiebant. Guelf. 7. *cum paucis nobilibus*, ex Glossa, quod docebit nota ad Catil. *cap.* XX. num. 7. Uratisl. 2. & Guelf. 3. omittunt *cum paucis*, quos non reprehendo: mutare quidquam non audeo. *Praedas bellicas* publicas fuisse, nec Imperatorem in suos usus convertere debuisse, quin rationem redderet,

praedas bellicas imperatores cum paucis diripiebant. Interea paren- 8
tes, aut parvi liberi militum, ut quisque potentiori confinis erat,
sedibus pellebantur. Ita cum potentia avaritia, sine modestiaque 9
invadere; polluere & vastare omnia; nihil pensi, neque sancti
habere, quoad semet ipsa praecipitavit. Nam ubi primum (ex 10
nobilitate) reperti sunt, qui veram gloriam injustae potentiae
ante-

deret, exemplum Scipionis docebit apud Gellium IV. *cap.* XVIII. adde Schelium in Polybium.

8. PARENTES, AUT PARVI LIBERI MILITUM. Guelf. 7. *senes parentes*; Remens. 2. *parvuli liberi*. *parvi* tuetur Quinctilian. Declam. XIII. *Postquam, proximos quosque revellendo terminos, ager* locupletis *latius inundavit: aequatae solo villae, excisa patria sacra, & cum conjugibus* parvisque liberis, *respectantes patrium larem, migraverunt veteres coloni*.

UTI QUISQUE POTENTIORI CONFINIS ERAT. *Erant*, habet Uratisl. 3. non improbo. quomodo potentiores aut vi aut pretio adquisiverint latifundia, docet Appianus I. Civ. pag. 353. *Confinis* in *adfinis* mutant Struv. Remens. 1. Franc. & Guelf. 12. sed perperam. *confines*, sunt contermini, vicini, quomodo Cic. VI. Parad. *c.* II. vocat, ubi Crasso objicit *expulsiones vicinorum*. quae loca jam citavit Ducker. ad Flor. III. *c.* XIV. num. 3. Sic voce utitur Varro I. R.R. *c.* XVI. *si quid ita est in confinibus fundis, ut nostris agris prosit*. Seneca Epist. CXX. *Sunt enim virtutibus vitia confinia*. inde *Confinium*, & *confinales* apud Siculum Flaccum. Stephanus Archiep. Epist. ad Damasum inter ejus Epist. VII. *quidam fratres* in confinio *nobis positi quosdam fratres nostros a proprio dejiciunt gradu*; Eccard. *confinibus*.

SEDIBUS PELLEBANTUR. Academ. & Struv. *pellebantur*. Cic. II. Agrar. *cap.* XXXI. *Exturbari &* expelli *plebem ex agris*. Caesar. VI. Gall. *cap.* XXII. *ne latos fines parare studeant, potentioresque humiliores possessionibus* expellant. Senec. Ep. XC. *Licet agros agris adjiciat*, vicinum *vel pretio* pellat *aeris, vel injuria; licet in provinciarum spatium rura dilatet, & possessionem vocet per sua longam peregrinationem: nulla nos finium propagatio eo reducet, unde discessimus*.

9. NIHIL PENSI, NEQUE SANCTI HABERE. Urati. l. 2. *nihil sancti, aut pensi habere*. Gu. 3. *nihil sancti, neque pretiosi habere*. Sed contra Severum Sulpicium, & Nostrum Cat. *c.* V. nu. 6. ubi vide. Sidonius III. ep. XIII. *quibus nihil* pensi, *neque* sancti *est in adpetendis turpitudinibus*.

QUOAD SEMET IPSA PRAECIPITAVIT. Guelf. II. *quam*, pro *quoad*; Vinar. 2. *quoad usque*. *Quoad* est tam diu, donec. docebit Gronovius ad Liv. XXIII. *c.* XXVI. Corn. Nep. Epamin. *c.* II. *usque* eo *retinuit*, quoad *renunciatum est vicisse Boeotios*. Omittitur igitur particula Pronominis Demonstrativi, ut in aliis similibus. vide ad Cat. *c.* XXXIV. num. 2. & tam de tempore quam modo & processu loci recte dicitur. *semetipsa* Rivius ex suis; Nostri fere *semetipsam*: nisi quod Guelf. 3. illud pro varia lectione exhibeat. eamque formam probavimus ad Cat. *c.* XX. num. 6. sed Guelf. 4. utrumque Pronomen omisit; recte, ut opinor, quo Sallustius ipsa abrupta dictione rem praecipitem denotaret. nam *praecipitare*, pro *praecipitari*, vulgatissima figura, dicere licuit, & vidimus exempla supra ad *c.* XIV. nu. 23. Sed *c.* XXXI. num. 6. *necesse est*, suomet ipsi *more praecipites eant*.

10. UBI PRIMUM EX NOBILITATE REPERTI SUNT. Interpolatus est locus, & nullius commodi sensus. Haud sane nobilitatis studium verae gloriae excitavit Gracchos, ut potentiae paucorum obviam irent: neque umquam mali & boni inter nobiles caussae fuerunt, ut seditiones & permixtio civitatis exsisterent. Non, nisi imperitus, sibi persuadebit, per eos, quos *ex nobilitate* repertos esse dicit, Gracchos intelligi, etiamsi illi genere fuerint nobiles: cum & hoc, & proximo *cap. nobilitatem* perpetuo contraponat Gracchis atque plebi; nec ullum sententiae pondus in eo positum sit, quod fuerint *ex nobilitate*; sed quod veram gloriam quaesiverint, plebemque in libertatem vindicaverint. Sentis igitur duas voces istas, *ex nobilitate*, ab inficeto homine adsutas esse, aeque ac *homines*, *aliqui*, *plures* saepissime addita indicavimus supra ad *c.* XXXII. num. 3. Vidit in vulgata lectione difficultatem librarius Senat. 1. & Glossam prorsus contrariam addidit: *qui injustam potentiam verae gloriae anteponerent*. quae tamen non juvat, sed corrumpit locum. Abjectis autem spuriis istis, & de Gracchis, & de aliis verae gloriae studiosis Sallustium quam optime capies.

anteponerent ; moveri civitas , & permixtio civilis , quaſi diſceſſio terrae , oriri coepit.

C A P. XLII.

XLVI.
1 NAM poſtquam Tiberius & C. Graccus , quorum majores Punico atque aliis bellis multum reipublicae addiderant , vindicare plebem in libertatem & paucorum ſcelera patefacere coepere : nobilitas noxia, atque eo perculſa , modo per ſocios ac nomen Latinum,

ET DISSENSIO CIVILIS,QUASI PERMIXTIO TERRAE, ORIRI COEPIT. Propoſui vulgarem lectionem, quae diſplicuit jam Grutero , poſtea Waſſio. Tentant illi quaedam, tentavit etiam Gronovius , quae tamen parum procedunt . Dura eſt locutio *permixtio terrae* , Grutero ; maluit Gronovius *permixtio rerum*. ſed nec illa *diſſenſio civilis* bene habet, & pro rei gravitate haud ſatis valida eſt. Uratisl. 3. & Gu. 9. ſcribunt *diſceſſio civilis*, & hae voces *diſſenſio* & *diſceſſio* alibi permutantur. Porro Gu. 2. *quaſi permixtio terrae atque maris* ; 1. *quaſi permixtione terrere coepit*, quomodo a prima manu Fabric. 1. qui nunc una cum Vinar. a. & Academ. *quaſi permixtione terrae oriri coepit* . Inde conſulto conſilio reſcribendum exiſtimo, *moveri civitas , & permixtio civilis , quaſi diſceſſio terrae , oriri coepit* . Haeſitavi paullulum, *diſceſſio*, an *diſceſſione* ſcriberem ; cum hoc Cat. *c.* x. extr. exigere videretur , atque *permixtione* in noſtris tribus , ac vetuſtiſſimis Nazar. & Commelin. ſcriptum foret. Sed cum ſaepius Noſter ſimilitudines primo Caſu proponat , vide Cat. *c.* XXXVI. extr. & *c.* LIII. nu. 5. & libri omnes *diſceſſio* , aut *diſſenſio* praeferant ; *diſceſſio* ſatis placere debuit . eo magis , quod extremam ſyllabam *ne* inde ortam eſſe ſuſpicabar , quod vetuſtus quidam librarius aut extremum *o* non ſatis pure perſcripſiſſet , aut per litteram quamdam ſuperimpoſitam voci illi alias ſedes monſtraſſet . Solent enim librarii litteris *b. a* , & , quando res requirit , pluribus id munus in ſcriptura imponere , quod nos numeris : iiſque voces transpoſitas in ſuum ordinem reſtituere . Verba certe emendationi noſtrae egregie favent. *Permixtio civilis* de turbis & ſeditionibus civium dicitur , uti Verba *miſcere* , *permiſcere* . Cat. *c.* II. num. 3. *neque aliud alio ferri , neque mutari ac* miſceri *omnia cerneres* . ubi vide. Cic. II. Agrar. *c.* XXXIII. *Homines non inerant in urbe , qui malis concionibus , turbulentis ſenatusconſultis , iniquis imperiis* remp. miſcerent. adpoſite Aur. Victor Caeſar. *c.* XLI. num. 14. *Cujus gratia reip.* permixtionem *fore oſtentorum mira prodidere* . mutuabimur & alium locum Auguſtin. XV. Civ. D. *c.* XXII. *Facta eſt* permixtio , *&, iniquitate participata , quaedam utriuſque confuſio* civitatis . *Diſceſſio terrae* melius multo , quam *permixtio* , & dicitur de terrae hiatu , diviſu . Cic. III. Offic. *c.* IX. *Hinc ille Gyges inducitur a Platone : qui* , cum terra diſceſſiſſet , *magnis quibuſdam imbribus , in illum hiatum deſcendit* . quem hiatum ex terrae motu ſimul , & imbribus ortum eſſe tradidit Plato II. de Rep. vide Interpp. Ciceronis . adde Nic. Heinſium ad Ovid. III. Faſt. *verſ.* 371. Gronov. ad Senec. III. Beneſ. *c.* XXXVII. quod vero Ciceroni eſt *diſcedere*, id Livius XXII. *c.* 1. *findere magno hiatu* , dixit .

CAP. XLII. 1. TIB. ET C. GRACCHUS. Guelff. plerique, Vinar. uterque, uterque Senat. Fabric. a. Heuſian. Acad. Incerti, Franc. & Eccard. *Graccus* . vide ſupra *c.* XVI. nu. 2.

QUORUM MAJORES . Erat enim Tib. Gracchi clariſsimi & eminentiſsimi viri filius , P. Africani ex filia nepos. Vellej. Pat. II. *c.* 2. Plutarch. in Gracchis pag. 825. Struvian. *Punico bello atque aliis bellis* .

MULTUM REIP. ADDIDERANT . Multum auxerant remp. 1. de Rep. Ord. *& magnitudinem animi in* addendo, *non demendo* reip. *oſtendere* .

VINDICARE PLEB. IN LIBERTATEM . Fabriciani, Vinarienſes, Senatorii, Heuſian. Gu. 2. 9. II. *vendicare* ſcribunt: Fabric. 1. omiſerat *in libertatem* . Utrumque defendimus ad Catilin. *c.* XX. num. 6. *niſi noſmet ipſi vindicamus in libertatem*. Poſſet tamen etiam lectio Fabric. 1. placere .

PAUCORUM SCELERA PATEFACERE . Id proprium tribunorum opus , & nihil tam inimicum libertati, nihil magis inviſum , quam paucorum potentia. vide ſupra *c.* XXX. nu. 3. & Florum III. *c.* XIII. & quae ibi viri docti.

NOBI-

rinum, interdum per equites Romanos, quos spes societatis a plebe dimoverat, Graccorum actionibus obviam ierat: & primo Tiberium, dein paucos post annos eadem ingredientem Cajum, Tribunum alterum, alterum Triumvirum coloniis deducendis, cum M. Fulvio

NOBILITAS NOXIA. Nocentes & culpae conscii. alibi illi *obnoxii*, ut *c.* XXXI. num. 3. quod vero hoc loco fuisset contra proprietatem, cum statim adjiciat, *atque eo perculsa*. LIVIUS XXXIX. *cap.* XLI. extr. *multos, qui aut citati non adfuerant, aut vades deseruerant, partim noxios judicavit, partim comprehensos Romam ad senatum misit*. unde Tacit. V. Ann. *cap.* XI. *noxius conjurationis*. Franc. *nobilitas anxia*.

ATQUE EO PERCULSA. Senat. 2. Heuss. Gu. 10. *percussa*. perperam. *perculsa* est gradu suo depulsa, ut ex lubidine sua minus agere posset. Supra *cap.* XXXII. perculsa *omni nobilitate*. Florus III. *c.* XVI. *Igitur post Metelli fugam omni nobilitate* perculsa. Terent. Eunuch. Act. II. Sc. III. *quo trudis?* perculeris *jam tu me*. Recte Gronovius ad Liv. III. *c.* XXX. *Percelli* esse dicit everti, subverti, adfligi. quem omnino videas. Firmat etiam Cicero II. Cat. *c.* I. loco *ille* motus *est, cum ex urbe est depulsus*. & post pauca: *jacet ille nunc prostratusque est, Quirites, & se* perculsum *atque abjectum esse sensit*. Mox, *per socios* ac *nomen Latinum*, scripti nostri, praeter Fabricianos, omnes. illi autem & praetulerunt.

PER EQUITES R. QUOS SPES SOCIET. Eccard. *per milites R.* Guelf. 10. *ad plebem dimoverat*. male uterque. Equites R. adfectabant societatem nobilitatis, & hi illos saepe in partes traxerunt. Dimoverunt ab Senatu leges Semproniae & Corneliae, sed fuit tempus, cum ad concordiam redirent, vide Cic. IV. Cat. *c.* VII. Plin. XXXIII. Hist. N. *c.* II. Post Ciceronem, qui eos conjunxerat cum Senatu M. Cato rursus eos abalienavit, Cic. I. ep. VIII. num. 9. sed hoc dissidium leve fuit. Et hi motus multum temporis fuere in rep. Adde Florum III. *c.* XII. nu. 9. Academ. *spe societatis*.

GRACCORUM ACTIONIBUS OBV. IERAT. Uratisl. 1. *ierat obviam*. Guelf. 9. *erat*; 10. *ivat*. Senat. 1. *Graccorum factionibus*. corrupte. Cat. *c.* XLIII. num. 1. *L. Bestia quereretur de* actionibus *Ciceronis*.

EADEM INGREDIENTEM. Guelf. 10. 11. & Incert. 2. *eadem via ingredientem*; Uratisl. 2. *eadem opera*. Utrumque ex Glossa, sed quae earum verior sit, dicendum. Auctor I. de Rep. Ord. priorem expressit: *Ergo animus ferox, prava via ingressus, fertur accensus in socios modo, modo in cives*. & Noster Cat. *c.* XI. num. 2. *Sed ille* vera via *nititur*. & supra *c.* XVI. num. 4. *Reliquos legatos* eadem via *adgressus*. Pseudo illum Sallustium nihil moror; at quae Crispus in hanc formam scripsit, ea non prohibent, quo minus *eadem* quarto Casu accipiamus: cum in illis *modus* tantum per sextum Casum exprimatur, id vero quod quarto indicandum fuerat, simul additum sit. quod contra est hoc loco. Itaque cum res potius ipsa, quam modus exprimendus sit, *eadem ingredientem* erit easdem actiones suscipientem, idem tentantem, quod Tiberius tentaverat. Justin. XXXVIII. *cap.* VII. *Multoque se timidius ac diffidentius* bella *Pontica* ingressum. & mox: *Nunc se diversam belli* conditionem ingredi. Sic Caesar, Livius, Cicero.

TRIBUNUM ALTERUM, ALTERUM TRIUMV. Unum *alterum* in plerisque Codd. omissum est, non tamen in omnibus; quod in concursu earumdem vocum, ut *modo, alii*, aliarum, non est rarum: & supra *c.* XXXI. num. 23. eo casu vox *sociis* exciderat. *Tribunum plebis* scribunt tantummodo tres infimae conditionis; meliores omnes cum Gruterianis *plebis* nusquam habent.

TRIUMVIRUM COLONIIS DEDUCENDIS. Quidam, *in deducendis*, contra morem Latinum. Uratisl. 1. *deducandis*. Fabric. 2. Eccard. & Senat. 2. *colonis deducendis*; quomodo etiam Fabric. 1. sed eadem manus alterum *i* statim adjecit. In vetustissimis fuisse *colonis* non dubito, sed ita ut *Memmi, aerari, dis, isdem* & similia, quae supra passim produximus ex membranis. Livius VIII. *c.* XVI. *Triumviros* coloniae deducendae *agroque dividundo creaverunt Caesonem Duilium, T. Quinctium, M. Fabium*. Florus III. *cap.* XIV. *Triumvir creatus* agris dividendis. Est nempe Dativus termini, & exponit Varro I. de R. R. *c.* II. *Viginti-Vir qui fuis* ad *agros* dividundos *Campanos*. & sic Livius *supplementum* in *Hispaniam*, quod illi XLII. *c.* I. *supplementum Hispaniae*. Habes apud eumdem, *Comitia consulibus rogandis, supplicatio prodigiis expiandis*, XL. *c.* XVIII. & XLII. *c.* II. Tacit. XIII. Ann. *cap.* XXXII. *Factum & senatusconsultum* ultioni *juxta & securitati*. Nam *Triumviri A. A. A. flando, feriundo* & hujuscemodi pervulgata sunt. De munere III. virorum coloniis deducendis,

2 vio Flacco ferro necaverant. Et ſane Graccis, cupidine victoriae,
3 haud ſatis moderatus animus fuit. Sed bono vinci ſatius eſt, quam
4 malo more injuriam vincere. Igitur ea victoria nobilitas ex lubidine ſua uſa, multos mortalis ferro, aut fuga exſtinxit; pluſque in reliquum ſibi timoris, quam potentiae, addidit. Quae res plerumque magnas civitatis peſſum dedit: dum alteri alteros vincere quo-

dis, vide Urſatum de Not. Roman. adde Godelevaeum ad Liv. pag.43.

Ferro necaverat. Vinar. 1. *necaverat ferro*. Sed Guelſ. 1. *ferro necaverant*, nempe *nobilitas*. quod probo. vide ad Catilin. *c.*XLIII. num. 1.

2. Haud satis mod. an. fuit. Guelſ. 3. *haud ſ. m. fuit animus*. Sed Fabric. 1. *haud ſatis animus moderatus fuit*: quicum & alii quatuor incedunt, cum edd. Hackianis. Sic alibi *ſatis* & *ſimul* a Verbis ſuis ſeparantur, Cat. *c.* XLIII. nu. 2. Jug. *c.* XX. nu. 3. & 6. Supra Acad. *cupidi de victoria*.

3. Sed bono vinci satius est, quam cet. *Bono* omittit Academ. Auget Guelſ. 7. *bono more vinci*. quomodo etiam interpp. quidam intellexere. Sed male. Intellexit etiam librarius Eccard. *Sed bono ſatius eſt, quam malo* cet. ignava ſententia, & quae neque gravitatem neque aculeos habeat. Capias ergo neceſſe eſt *bono viro*, *bono homini*, ut habet Gloſſa Senat. 1. Optimus quiſque ſatius ſemper habuit vinci, & pati injuriam, quam malo more ſe vindicare. id neglexerant Gracchi, tot cetera laudibus conſpicui, quas Vellejus, Appianus, Plutarchus praedicant. *Bono*, ut mox *vir bonus* apud Senecam, Noſter Cat. *c.* XIX. num. 2. *boni complures*. Hinc *Sed* eleganter hic poſitum, ut Graecorum δέ, quod & ſupra jam in Noſtro obſervatum eſt. Sententiam expreſsit Seneca IV. de Beneſ. *c.* XXXII. *Regnent hi, quia* vir bonus *quidam proavus eorum fuit, qui animum ſupra fortunam geſſit, qui* in diſſenſione civili, *quoniam ita expediebat reipublicae*, vinci, *quam* vincere *maluit*. in Phoeniſsis *v.* 491. *Id gerere bellum cupitis, in quo eſt optimum* vinci.

Quam malo more injuriam vincere. *Injuriam* omiſerunt Incert. 2. Senat. 2. & Heuſſianus: quia dictio illis difficilior paullo intellectu fuit. Audiamus Joſ. Waſsium: *malo more vincere injuriam* idem eſt, atque infra *quovis modo*, hoc eſt, *quo jure quave injuria*, vel ut ille ſe explicat, & *victos acerbius ulciſci*. injuriam *vincere* eſt, injuriam *perſequi*, vel, ut alibi, *fieri* injuria *validior*. vel *ſolvere* eam; aut denique *manu vindicare*. Haec ille. miro genere interpretandi; & vereor, ne id tibi accidat, quod illi, ut ſis multo, quam antea incertior. Sed ita ſe mores habent. Injuriam vincere, eſt hominem, qui infert injuriam, vincere & punire. Sic ſupra *cap.* XIV. extr. *ire obviam* injuriae. h. *Jugurthae*. c. XXII. n. 4. ſceleri *obviam iſſe*; *c.* V. nu. 1. *ſuperbiae*. & talia infinita. Sicuti *irae cedere* h. e. *irato*, & *irae reſiſtere*, *iram vincere*, de quibus ad Catil. *c.* XXXIV. n. 2. excursu IV. n. 2. in iſtis *malo more* etiam nullo bono more flexus ſibi ipſe diſponit. Eſt idem, quod *malo modo*, *vitio*, *injuſte*. Tacit. I. Ann. *c.* XXXV. *Saevum id*, malique moris *etiam furentibus viſum*.

4. Ea victoria n. ex lub. s. usa. *Uti victoria* eſſe *exercere eam*, diximus ad *c.* XXXVIII. num. 8. Imitatur Sulpic. Sever. II. Hiſt. *c.* XXIII. *In ea pugna victores Syri*, cruente *admodum* victoria *ſunt* uſi.

Ferro, aut fuga exstinxit. Recte *ferro exſtinxit*; ſed quomodo *fuga*? Nugentur alii, exſilium eſſe mortem civilem, & qui ſolum verterit, haberi pro civiliter mortuo. Rectius Cl. Perizonius etiam hoc exemplo uſus eſt, ut probaret ſaepe plura Nomina uno Verbo claudi, cum ad verum ſenſum aliud ſupplendum ſit, ad Sanct. Minerv. IV. *cap.* VIII. Sic ſupra *cap.* XXXVIII. num. 9. *tametſi ipſum* ſame *ferroque* clauſum *tenet*. ubi vide. *Fuga*, exſilium etiam ſupra *c.* XL. num. 4. notatum. Tacitus III. Ann. *c.* XXIV. *ob impudicitiam filiae ac neptis, quas urbe depulit, adulteroſque earum* morte, *aut* fuga *puniverit*.

In reliquum. Tempus. Plancus Cic. X. ep. VII. num. 4. *A te peto, ut, quarum rerum ſpe ad laudem me vocaſti, harum fructu* in reliquum *facias alacriorem*. Livius XXXVI. *c.* X. *Appius Lariſſam ad confirmandos* in reliquum *ſociorum animos deſcendit*. quomodo Tacit. IV. Ann. *c.* XXXVII. *in futurum*; Caeſar III. Gall. *c.* XVI. *in reliquum tempus*.

Dum alteri alteros vincere quovis. Locus expreſſus eſt ex Thucydide, qui ſeditionum in Graecia omniumque malorum cauſſas ex eodem fonte arceſsit, III. *cap.* LXXXII. *πάντι δὲ τρόπῳ ἀγωνιζόμενοι ἀλλήλων περιγίγνεσθαι, ἐτόλμησάν τε τὰ δεινότατα, ἐπεξῄεσάν τε,* τὰς

quovis modo; & victos acerbius ulcisci volunt. Sed de studiis partium & omnibus civitatis moribus si singulatim, aut pro magnitudine parem differere, tempus, quam res, maturius deserat. Quamobrem ad inceptum redeo.

CAP. XLIII.

XLVII.

1 POst Auli foedus exercitusque nostri foedam fugam, Q. Metellus & M. Silanus Consules designati (provincias) inter se parave-

τὰς φιλονεικίας ἐπὶ μεῖζον ἢ μέχρι τοῦ δικαίου καὶ τῇ πόλει ξυμφόρου προϊέντες, ἐς δὲ τὸ ἑκατέροις που ἀεὶ ἡδονὴν ἔχον ὁρίζοντες, καὶ ἢ μετὰ ψήφου ἀδίκου καταγνώσεως, ἢ χειρὶ κτώμενοι τὸ κρατεῖν, ἑτοῖμοι ἦσαν τὴν αὐτίκα φιλονεικίαν ἐκπιμπλάναι. Et Sallustius ad miserabile Graeciae exitium simul respexit. Sed & omnium in omnibus rebusp. factionum *aut universus interitus*, *aut victoris dominatus & regnum* exitus esse solet, Ciceronis verbis ex Or. de Harusp. Resp. *c.* xxv. Exemplum habes in studiis illis partium apud Ardeates, Liv. IV. *cap.* IX. Sed multo plura suppetunt. vide Boecler. ad Tacit. I. Ann. *cap.* I.

ACERBIUS ULCISCI. *Habet enim hoc vitium omnis ambitio, non respicit*, inquit Seneca Epist. LXXIV. quam lege. *Nec tam temperatae cupiditates sunt umquam, ut in eo, quod contingit, desinant*. Id. I. de Clem. *c.* I. nam omnes seditiosi *in perniciem alienam exsultant, etiamsi suam simul videant*. Ibid. *eo, quod nemini mortalium injuriae*, quas ab diversa passus est parte, *parvae videntur*, Sallust. Cat. *c.* LI. n. 11. adde Cicer. II. Offic. *c.* xxv. & exemplum Opimii, quod huc pertinet, apud Vellej. II. *cap.* VII.

5. SED DE STUDIIS PARTIUM. Sulpic. Sever. Dialog. I. *c.* VII. *Cum haec atque alia istiusmodi ab episcopis proderentur*, ex studiis partium *orta est seditio*. Mox Guelf. 3. Basil. 1. & Senat. 1. a prima manu: *& omnis civitatis moribus*, non *omnibus*, quod otiosum videbatur Grutero. Similis diversitas in Livio III. *c.* XV. *in stationibus disponendis ad opportuna* omnis *urbis loca*. Sic MSS. vulgo, *ad opportuna omnia*. vide nos supra ad *c.* XXXVII. n. 2.

PAREM DISSERERE. *Singulatim* plures ex nostris. *Parem*, tamquam ex abundanti additur; uti apud Cic. VII. ep. V. n. 4. *Coepi*. ubi vide. adde Cat. *c.* LIV. n. 4. Noster infra: *eorum perfidia, pro armis*, uti parat.

TEMPUS, Q. RES MATURIUS DESERET. Nostri omnes fere *me* addunt. Basil. 1. Struv. Incert. 1. Guelf. 11. 12. *me defereret*. Fabriciani, Senat. 1. Vinar. 2. Incert. 2. Guelf. 2. & 3. *me deferet*; Senat. 2. & Heuss. *me desiderat*. unde probavi, quod est in Academico, *me deserat*: etsi Pronomen cum reliquis abjecerim. *deserat*, pro *deseret*, ut supra *c.* I. n. 2. *Nam contra reputando, neque majus aliud, neque praestabilius* invenias. ubi & ad Cat. *c.* LVIII. n. 2. docui, Latinos eleganter Praesens Conjunctivi, pro Futuro, ponere. *me* omittit Cat. *c.* VII. extr. *ni ea re longius ab incepto* traheret. adde Eod. *c.* XX. extr. Nec morabitur Zeno Serm. XXV. *Deficiet* me *tempus enarrantem de singulis quibusque, quae in opus Evangelii procuranda edocemur hujus praecepti virtute*. nec Cicero, qui eodem prorsus modo pro Sex. Rosc. Am. *c.* XXXII. *Haec tu, Eruci, tot & tanta si nactus esses in reo, quam diu diceres? quo te modo jactares?* tempus, *hercle*, te citius, *quam oratio* deficeret.

CAP. XLIII. 1. POST AULI FOEDUS. In tribus MSS. melioribus Gruteri erat *Post Albini foedus*, quod is, se non sine caussa adnotare, dixit. tres etiam nobis visi sunt, qui habeant *Albini*, nempe Senat. 1. Guelf. 2. a manu prima, & ab secunda Fabric. 1. Caussa fuerit, quod *Auli* delictum, fratri *Albino* sit imputatum. Sed propterea nihil mutandum. Rivius in aliis invenit *fugam foedam*. Nostri Adjectivum primo loco ponunt, sed melius foret: *exercitusque nostri fugam*, sine illa descriptione fugae, quae ex *c.* XXXVIII. n. 7. petita est, ubi de voce *foeda* diximus.

METELLUS ET SILANUS. Ita edd. Alibi tamen semper Sallustius ubi Consulum aliorumque primo meminit Praenomina, saepe etiam cognomina addere solet. Haec animum advortens ex Vinar. 2. Franc. & Guelf. 10. reposui, *Q. Metellus & M. Silanus*. sic Cicero, sic Cassiodorus. vide Sigonium in Fastos & Triumph. Rom. p. 225. Pighii Annal. tom. III. p. 125. in A. U. C. DCXLIV. *Q. Caecilius Metellus* a devicto Jugurtha *Numidicus* dictus, vir acer & summae con-

raverunt: Metelloque Numidia evenerat, acri viro, & quamquam advorso populi partium, fama tamen aequabili & inviolata. Is

ſtantiae. qui Cenſor eum in leges Apuleii Saturnini jurare nollet, in exſilium miſſus eſt, quod adeo fortiter tulit, ut non niſi precibus & lacrymis filii, qui propterea *Pii* eognomen adeptus eſt, Romam redierit. Apulejus I. Civ. pag. 369. Cicer. pro Sextio c. xvi. Flor. III. c. xvi. Seneca Epiſt. xxiv. *M. Junius Silanus* is, cui Gallia provincia evenit, propter adventum Cimbrorum, contra quos male pugnavit, Florus III. cap. III. Livius Epit. lxv.

Provincias inter se partiverant. Quidam, in quibus Fabric. 2. *inter ſe provincias partiverant*. Uratisl. 1. *pativerunt. partiverant* tuetur Servius ad I. Aen. v. 198. Sed ſummi in his litteris viri, Petr. Victorius ad Cic. I. epiſt. ix. n. 74. & I. Fr. Gronovius I. Obſervat. c. x. reſtituunt: *provincias inter ſe paraverant*, quod eſſet, ſine forte inter ſe conſtituerant de provinciis, quod Manutius eo non recipit, quia ſequitur *evenerat*: quem tamen egregie retundit Gronovius. Fortaſſe tamen praeterea vox *provincias*, quod illos latuit, exſcindenda erit, idque non mea lubidine, ſed auctoritate Fabric. I. qui non habet, niſi aliis litterarum ductibus in margine adpictam: eorumque ſuffragio, in quibus locum mutat. Sic Cicero I. c. *Si curiata lex non eſſet, ſe paraturum cum collega, tibique ſucceſſurum*. Sic ſaepe Livius, cum aut praecedat, aut ſequatur mentio provinciae, quam inter ſe pararent: quemadmodum hic mox *Numidiam* legimus, cujus gratia haec memorantur. vide Cellar. ad Cicer. I. c. *partire* longe aliud eſſe, ex Liv. xxvii. c. vii. diſcas: adhoc *ti* ſyllaba & littera *a* in MSS. non multum differunt, ut adeo & inde vulgata illa invaſerit, quam nunc, tanta auctoritate ſubnixus, immutavi. Illud *provincias* compedibus, quas vides, coercui, ne in poſterum cum detrimento gloriae Salluſtii libere vagetur. adi Manut. de Legib. c. x. Lyclam. de Magiſtr. c. vii.

Metelloque Numidia evenerat. Sic omnes noſtri, non *obvenerat*. Illud de forte, & de paratione dicitur, quod probavit Gronovius. Livius xxi. c. lxiii. princ. *cui eae legiones* forte evenerant. *cap.* xvii. *Nominatae jam antea conſulibus provinciae erant: tum ſortiri juſſi. Cornelio Hiſpania, Sempronio Africa cum Sicilia* evenit. xxiv. c. xliv. *P. Sempronio provincia Ariminum, Cn. Fulvio Sueſſula, cum binis item legionibus* evenerunt. adde Perizon. ad Liv. xxv. extr. & eumdem Liv. xxvi. c. xxii. & xxviii. c. xlv. Sigon. & Gronov. ad xxviii. c. xlv. & xlii. *cap.* iv. & tam poſt ſortitionem, quam parationem *evenire* recte poni, patet ex xxxii. c. viii. & aliis locis permultis.

Acri viro. Eo nomine laudatur Memmius ſupra *cap.* xxvii. num. 2. *vir acer & infeſtus potentiae nobilitatis*. Livius xxiv. c. xxxvii. *L. Pinarius erat vir acer*. Laudabilius id eſt, quam *vehemens*, quod ea fere notione vidimus Catil. c. xliii. num. 4. adde ſupra c. xx. num. 2.

Et quamquam adverso populi partibus. Scripturam hanc edd. & proletarii noſtri MSS. adſerunt. At Fabriciani, Remenſes, Baſil. I. Vinarienſes, Struv. Incert. I. Franc. Uratisl. 2. & 3. Guelf. I. 2. 4. 7. 9. 10. 11. 12. *populi partium*; & praeterea Guelf. I. Vinar. I. Fabric. 2. & Incert. I. *adverſus*, non *adverſ.*. Senat. I. *adverſo populo partium*; Uratisl. I. *adverſo populis partium*. Incert. 2. pro Var. Lect. *adverſus populis partium*; Guelf. 10. *adverſum*. Easdem varietates in ſuis obſervarunt Gruterus & Waſſius, ſed quid conſtituendum ſit, praetereunt. Ut ergo vetuſtiſſimorum auctoritati veliſicemur, poſſes refingere: *& quamquam adverſarum populo partium*, ut Livius I. *cap.* li. *per* adverſae factionis *quoſdam Aricinos*. Noſter Cat. c. xxxvii. n. 10. *quicumque* aliarum, *atque Senati*, partium *erant*. Aut ab ſcriptura membranarum in omnibus litteris ſtandum erit, ut ex his: *adverſo populi partium* idem ille ſenſus eliciatur, dum *adverſus partium* ita capi poſſet, ut apud Auſon. Parental. Epigr. xiv. *Ore decens*, *bonus ingenio*, *facundus & omni Dexteritate vigens* praecipuusque *fide*. & mox: *Indole maturus*, funere acerbus *obis*. Aut, cum ita tamen *populo* revocandum eſſet, *populi partium adverſus*, pro eo, qui in aliis, quam populus, ſtat partibus, non adeo barbarum erit, & lenius quid habet, quam *populi partibus adverſus*: qua ratione alibi etiam ſecundus, pro tertio Caſu ponitur, quod exempla probant ſupra ad c. ii. num. 3. adſcripta. Sub hac ſententia, quae ſatis quidem certa eſt, etiamſi voces paullo difficilius ſequantur, revocavi Commeliniani, Nazar. Fabric. Baſil. I. & omnium vetuſtiorum membranarum lectionem. Erunt animo vacui, qui aut noſtram ſimul interpretationem probabunt, aut, copia facta, meliora excogitabunt. quod quidem nemini invidemus. Satius enim habemus parum, quam nihil, dicere: & ab eorum moribus perpetuo diſſentimus, qui difficilia quaeque intacta

Is ubi primum magiſtratum ingreſſus eſt, alia omnia ſibi cum col- 2
lega ratus, ad bellum, quod geſturus erat, animum intendit. Igi- 3
tur diffidens veteri exercitui, milites ſcribere, praeſidia undique arceſſere: arma, tela, equos, cetera inſtrumenta militiae parare: ad hoc commeatum affatim: denique omnia, quae bello vario & multarum

tacta omittunt, in ceteris miro adparatu ſeſe jactantes. Adderem aliud. Senat. I. ſcripturam: *adverſo populo partium*, per Hypallagen accipere liceret, pro *partibus populi*. Sic Cicero *humanitate corporis*, pro *corpore humanitatis* dixit. vide nos ad I. Hiſt. Or. Philippi. num. 21. Graev. ad Cic. III. Offic. *cap.* VI. Sed praeterquam quod meliores Codd. ingenium illud deſtituant, luxuriari locus atque tempus non permittunt.

FAMA TAMEN AEQUABILI. h. e. *aequali* apud nobilitatem & plebem. Nam quod iterum Waſſius de fama *ſemper in depravata & ſui tenoris* ſibi fingit, id tale eſt, qualia multa viri illius doctiſſimi. Advertiſſet additum *& inviolata*, atque latere illi non potuiſſet, quae laus voci *aequali* deeſt, eam per illud additum ſuppleri. vide *c.* XLI. n. 2. Ita autem *aequabilis* apud Noſtrum occurrit Catil. *c.* II. n. 3. vide & ſupra *c.* I. num. 2. Juſtin. II. *c.* VII. de Solone: *qui tanto temperamento inter plebem ſenatumque egit, ut ab utrisque* parem gratiam *traheret*. Cicer. IV. ad Att. epiſt. XV. *veni in ſpectaculum; primum, magno &* aequabili *plauſu*. *Inviolatam* famam, perbelle A. Gellius VI. *c.* VIII. vocat *ſinceram*. Guelferb. 9. *aequali*; 10. *aequalibus*.

2. ALIA OMNIA SIBI CUM COLLEGA RATUS. Guelf. 3. *a. c. levia & communia ſibi cum collega r.* 7. *a. o. leviora & communia*; Uratisl. 3. *alia o. communia ſimul ſibi c. c. r.* Ceteri omnes, ut editur. Sed & editam miſere exagitant interpretes, & nihil proficiunt. Senſus eſt: *alia omnia*, quam bellum cum Jugurtha, *ſe ſimul cum collega agere*, nec adeo intenſiſſima cura opus eſſe; at bellum in Numidia ſibi ſoli curandum eſſe. Erant nempe auſpicia, prodigia procuranda, aliaque divina & humana, quae Conſules communi conſilio agebant, quorum quaedam enumerat Livius XXI. *c.* LXIII. Sed provincia, ut cuique ſorte obvenerat, uni erat adminiſtranda. Dictio apud Ciceronem valde frequens, ſed ita, ut fere de juribus amicitiae & neceſſitudinis intelligant. Plautus Caſina Act. II. Sc. II. *v.* 12. *Nam vicinam neminem amo merito magis, quam te: Nec* quacum plura ſunt mihi, *quae ego velim*. ubi vide Gronovium. Sed in illis ſaepe communes intentiones, communem voluntatem, eadem cupere, eadem odiſſe intelligere poteris; ſic & de communibus actionibus, negotiis, quae alter cum altero perficit, interpretari debes. nam ea vis eſt Praepoſitionis *Cum*, quam iſte Uratislavienſis non male per *ſimul* explanavit. Cic. V. epiſt. XXI. n. I. *ex quibus intellexi, te ſumma cupiditate adfectum eſſe videndi mei: quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam. nam* tecum eſſe mihi omnia, *ita quae opto contingant, ut vehementer velim*. h. e. vehementer volo in omnibus ita erga te agere, adfectum eſſe, ut tu erga me, ut eo modo omnia inter nos communia ſint. de *negotiis* eleganter ex Aſin. Pollion. ad Cic. X. epiſt. XXXI. n. 4. conſtabit. adde II. ep. XXII. n. 15.

ANIMUM INTENDIT. Hoc eſt, verbis Livii XXXVII. *c.* XXXVI. extr. *totam curam in belli adparatum intendit*.

3. MILITES SCRIBERE. Olim editi & ſcripti noſtri aut, *milites eligere, ſcribere*; aut *milites ſcribere, eligere*. Sed Rivius τὸ *eligere* expunxit, quod etiam alibi Verbo *ſcribere* pro Gloſſa adhaeſit; cum librarii bene noſſent, per *dilectum* olim milites eſſe *ſcriptos*, qui nomina ſua militiae dediſſent.

PRAESIDIA UNDIQUE ARCESSERE. Sic Fabriciani, Vinar. I. Incert. I. Uratisl. 3. Guelf. I. 9. 10. 11. 12. Ceteri fere *accerſere*, praeter Senat. 2. Heuſl. & Incert. 2. qui *accerſire*. Guelf. 10. *unumquemque*, pro *undique*; 9. *praeſidiaque.. p. undique arceſſere*.

ARMA, TELA. Quid proprie notent, quando haec utraque ponantur, diximus ad Cat. *c.* XLII. n. 2. Livius V. *c.* VI. *L. Horatius* arma, tela, *frumentum, quaeque belli alia tempora poſcent, provideat*. Dictys I. *c.* XVI. *His peractis, ad parandas opes atque* inſtrumenta militiae, *ſinguli ſua in regna diſcedunt.* ---- arma, tela, equi, *naves, atque haec omnia toto biennio praeparantur*.

QUAE IN BELLO VARIO ET MULTARUM. Fabric. I. & Guelf. 12. omittunt Praepoſitionem, & ſic aliquot MSS. apud Gruterum, quibus auſcultavi, cum perpetuo Salluſtius, Tacitus, Dictys, alii, *bello uſui eſſe*, non *in bello*, ſcribant. Cat. *c.* XXXII. n. I. *antecapere, quae* bello *uſui forent*. & ſic *c.* XXXIX. extr. Patet ex interprete Caeſare I. Gall. *c.* XXXVIII. *namque omnium rerum, quae* ad bellum *uſui erant, ſumma erat*

4 rum rerum egenti usui esse solent. Ceterum ad ea patranda Senati auctoritate socii nomenque Latinum, reges ultro auxilia mittere :
5 postremo omnis civitas summo studio adnitebatur. Itaque, ex sententia omnibus rebus paratis compositisque, in Numidiam proficiscitur, magna spe civium, cum propter bonas artis, tum maxume, quod advorsum divitias animum invictum gerebat : et avari-

in eo oppido facultas. Sic Livius loco citando. Consentit Gruterus; sed in eo maximopere ab ipso dissentio, quod illud *vario* abjectum cupit. *Varium* bellum est, quod non uno praelio, aut una expugnatione conficitur, sed cujus multae sunt formae. Sic infra c. LI. num. 2. *Ceterum* facies *totius negotii* varia. Florus IV. cap. II. num. 26. *Anceps*, varium*que*, *& cruentum in Hispania* bellum *cum legatis Cn. Pompeii*.

USUI ESSE SOLENT. Guelf. 9. *quae in bello utuntur vario*. optima Gloss. Senat. 1. & Guelf. 1. *utilitati, aut usui esse solent*: quos eadem labes tetigit. Franc. *utilitati esse solent*. *Usui esse* notissima dictio, & pro eo, quo utimur, ut hoc loco; & pro eo, quod utilitatem adfert. vide supra c. IV. n. 1. *inprimis magno* usui est *memoria rerum gestarum*. Sic Caesar l. c. *ad bellum usui*. Curt. III. c. IV. n. 3. *igni ferroque Ciliciam vastat, ut hosti solitudinem faciat: quidquid* usui esse potest, *corrumpit*. Livius XXIV. c. XLVI. *Comparatis omnibus, quae* ad *urbes oppugnandas* usui *sunt*. Dictys 1. cap. XX. *eamque & quae nuptiis* usui essent, *matri e mitteret*. Silius XIII. v. III. *At postquam properata fatis, quae commonet* usus, *Dat signum*. adde supra c. XXXVI. n. 1. c. XXXVII. extr.

4. AD EA PATRANDA. Eccard. Acad. Senat. 2. Heuss. & Guelf. 2. a manu secunda, *paranda*, quod lectum num. 2. & *patrare*, sine ullo respectu, est *perficere*. vide supra c. XXI. num. 2.

SENATUS AUCTORITATE. *Senati* scripsi contra edd. omnes. Senatus autem decernebat auxilia aliaque, quae bello usui essent, provinciis. Dictum ad c. XXVII. num. 3. de *sociis & nomine Latino* supra ad cap. XXXIX. num. 2. adde Liv. XXII. cap. XXXVIII. Drackenb. ad Sil. XIV. v. 70.

ET REGES ULTRO AUXILIA MITTENDO. Persanabis hoc loco Sallustium Eccardianus Codex, qui obsert: *nomenque Latinum, reges ultro tendentes, postremo*, &c. sic ille. unde satis constat, primo & abjiciendum esse : quod feci. deinde *reges ultro, postremo omnis civitas*, &c. & nihil amplius legendum esse : quo casu & retineri possit. Aut, si id nimium videtur, revocabimus interim, quod quinque Palatini, Guelf. 3. & 12. Vinarienses, Incert. 1. Uratisl. 2. Franc. Senat. 2. & Heuss. servarunt, *auxilia mittere*: quod eo tantum est corruptum, quia *studio adnitebantur* hanc Orationem claudit; quorum tamen Verborum imperium non ita late patet, si *auxilia mittere* etiam de sociis & nomine Latino intellexeris; nisi haec *reges ultro auxilia mittere* quasi interposita putaveris. Aliis tamen ea oppositio perfecte elegans videbitur: *senatus auctoritate* socii nomenque Latinum; reges *ultro* auxilia mittebant. *Mittere* & *adnitebantur* jungit, ut supra c. XV. num. 2. *contemnere*, *extollere* & *nitebantur*.

SUMMO STUDIO ADNITEBATUR. Struvian. *enitebatur*; Eccard. *nitebantur*; Incert. 2. & Remens. 2. *adnitebantur*. vere. Sic supra cap. XXVIII. n. 2. *Senatus --- ii decrevere*. Et hic quidem *socii, reges, nomen Latinum*, in nulla mora sunt, quo minus *adnitebantur* recipiamus: etsi nec valde jubeant. vide supra ad c. XIX. n. 1.

5. EX SENTENTIA. Guelf. 2. *ex voto*. fecit deinde manus secunda, quod etiam in Fabric. 2. & Vinar. 1. legitur, *ex voto & sententia*. Ea dicuntur esse *ex sententia*, quae respondent animo nostro. infra c. CIX. extr. *Vir sanctus &* ex sententia *ambobus*. Inde jocus ille importuni hominis apud A. Gellium IV. cap. XX. qui rogatus a Censore: *Ut tu ex animi tui sententia uxorem habes*, respondit: *habeo equidem uxorem, sed non hercle* ex *animi mei* sententia. Sic vero etiam Cicero *ex sententia navigare*, item *procedit ex sententia*.

PARATIS, COMPOSITISQUE. Struv. *ἀσυνδέτως, paratis, compositis*; sed Fabrician. 1. etiam *compositis* omittit. infra c. XCIV. n. 1. *paratis* compositisque *omnibus*. Seneca ad Helv. c. V. *at qui futuro se bello ante bellum* paraverunt, compositi *& aptati; primum, qui tumultuosissimus est, ictum facile excipiunt*. mox Guelf. 12. *Numidiam proficiscetur*.

MAGNA SPE CIVIUM. Vinar. 1. Struv. Fabric. 1. a prima manu, Guelf. 12. *cum magna spe*. At Livius 1. cap. 11. *qui* haud dubia spe *profectus, famam nominis sui pacaturam Aequos*. vide, quae

avaritia magistratuum ante id tempus in Numidia nostrae opes contusae, hostiumque auctae erant.

CAP. XLIV.

XLVIII.

SED ubi in Africam venit, exercitus ei traditur Sp. Albini pro 1
Consule iners, imbellis, neque periculi, neque laboris patiens, lingua, quam manu, promtior, praedator ex sociis, & ipse praeda hostium,

quae diximus ad *c.* XXXVII. n. 3. & ad Catilin. *c.* LI. n. 32. item Cic. VII. epist. XVII. n. 2. mox Guelf. 10. *cum propter ceteras artes bonas.* sed hoc Nomeo negligit Noster etiam supra *c.* IV. num. 5.

ADVORSUM DIVITIAS INVICTUM AN. GER. Academ. *adversos;* Guelf. 9. *adversis.* perperam. *Invictus contra, in, adversus quem* sunt probatissimae Latinitatis. Ausonius Ephemer. Orat. *Da, pater,* invictam contra *omnia crimina mentem.* Justinus XII. *c.* XV. *adeo, sicuti in hostem, ita & in mortem* invictus *animus fuit.* Seneca ad Helv. *c.* V. *At ille, qui se laetis rebus non inflavit, nec mutatis contrahit;* adversus *utrumque statum* invictum animum *tenet, exploratae jam firmitatis.* alio modo IV. Nat. Quaest. Praefat. *Adjice nunc* invictum muneribus *animum, & in tanto avaritiae certamine numquam suppositam manum lucro.* Sic Thucydid. II. *c.* IX. φιλόπολίς τε, ἢ ΧΡΗΜΑΤΩΝ ΚΡΕΙΣΣΩΝ. & mox: *χρήμασι δὲ νικωμένου.* Livius IV. *c.* X. *& adversus tribunos auctoritate plura, quam certamine* tenuit. Ceterum ut Thucydides, sic Plato aliique inter maximas virtutes numerant *animum adversus divitias invictum.* Unde Cicero II. Offic. *c.* XI. *maximeque admirantur eum, qui* pecunia non movetur: *quod in quo viro perspectum sit, hunc igni spectatum arbitrantur.* Posituram, in vocabulis *animum invictum,* uterque Fabricianus suggessit.

ET AVARITIA — NOSTRAE OPES CONTUSAE. Fractae & imminutae. Academ. *Nam ex avaritia;* Vinar. 2. & Uratisl. 2. *Et pro avaritia.* Vinar. 1. & Guelf. 9. *magistratus;* Incert. 1. & Guelferb. 11. *concussae;* Franc. *confusae.* male. Auct. 1. de Rep. Ord. *c.* V. *Aliter non orbis terrarum, neque cuncta gentes conglobatae movere, aut* contundere *queunt hoc imperium.* Ovid. V. Trist. eleg. XVII. *v.* 31. Contudit *ingenium patientia.* Propert. IV. eleg. II. *v.* 52. *Atque Sabina feri* contudit *arma Tati.* Virg. I. Aen. *v.* 268. *Bellum ingens geret Italia populosque feroces* Contundet. Cicero II. Philipp. *c.* XII. contudi *& fregi exsultantis latronis audaciam.* mox Guelf. IX. *hostium auctae erant,* sine copula. eleganter.

CAP. XLIV. 1. EXERC. EI TR. SP. ALBINI PROCONSULIS. Sic Gruterus ex melioribus suis, quibus adhaerent Vinar. 1. Fabric. 2. Guelf. 2. & 5. & a prima manu Fabric. 1. Reliqui omnes, *a Sp. Albino Proconsule.* Fuit itaque Sallustii: *Sp. Albini Proconsule:* & haec dictio diversam illam lectionem peperit. vide ad Cat. *c.* XIX. n. 1. Fabric. 1. *ei* inter lineas scripsit, idque decore exauditur. vide ad Cat. *c.* LVIII. n. 1. Eccard. *ubi in Africa venit.*

INERS, IMBELLIS. Tales fere posterioris aevi milites. Plinius VIII. epist. XIV. *Nos juvenes fuimus quidem in castris; sed cum suspecta virtus,* inertia *in pretio, cum ducibus auctoritas nulla, nulla militibus* verecundia, *nusquam imperium, nusquam obsequium: omnia* soluta, turbata *atque etiam in contrarium versa.* Descripsit alium, haud multum dissimilem exercitum Claudian. II. Eutrop. *v.* 409. seqq. quem lege.

LINGUA, QUAM MANU, PROMTIOR. Familiare hoc militibus vitium, ut verbis minacibus, quam factis non possunt, quaerant auctoritatem, inter pocula debellent hostes, dies noctesque continuent gloriando, postremo lingua quam manu fiot promtiores. Silius XIV. *v.* 31. promtae *gens* linguae. Livius VII. *c.* IV. *quia infacundior sit, &* lingua inpromtus. II. *c.* XLVI. *Nunc jubent Etruscos probra jacere, nunc armatis sibi quisque* lingua promtum *hostem offerri.* XXII. *c.* XLIV. extr. *Videret, ut quibus* lingua *tam* promta *ac temeraria, aeque in pugna vigerent manus.* Franc. *praeclarior ex sociis,* per istam confusionem *cl* & *d*, de qua ad *c.* XXII. n. 1.

SINE IMPERIO, ET MODESTIA HABITUS. Acrius Fabric. 1. *sine imperio, sine modestia:* in quo se facile legentibus probabit. Guelf. 10. *abiens,* forte pro *habens.* Verbum certe tenendum, ut Catil. *c.* XI. n. 5. *exercitum, quem luxuriose* ni-

2 stium, sine imperio & modestia habitus. Ita imperatori novo plus
ex malis moribus sollicitudinis, quam ex copia militum auxilii, aut
3 spei bonae accedebat. Statuit tamen Metellus, quamquam & aestivorum tempus comitiorum mora imminuerat, & exspectatione eventi civium animos intentos putabat; non prius bellum adtingere,
4 quam, majorum disciplina, milites laborare coegisset. Nam Albi-

nimisque liberaliter habuerat. *Modestia*, est moderamen, docente Donato. Hic tamen nihil vetat, *modestiam* & verecundiam militum intelligere, vide Cat. *c.* XI. n. 4. etiamsi ita Verbum *habitus* duplici quadam notione sit accipiendum, ut supra *cap.* XXXVIII. n. 9. *tametsi ipsum cum exercitu* fame *ferroque clausum tenes*.

2. AUXILII, AUT BONAE SPEI. Eccard. *auxilium*. quale quid ex Guelf. 1. adnotavimus Catil. *c.* XLII. n. 2. *festinando, agitando omnia plus timoris, quam* periculum *effecerant*. ubi vide. Deinde Basil. 1. Struv. & Guelf. 1. *spei bonae*, ut rescripsi. vide supra *c.* XX. n. 1. & *c.* XXXI. n. 11. Sic Caesar II. Civ. *c.* V. *Plenus* spei bonae, *atque animi adversus eos proficiscitur*. ut Euripides Hecuba *v.* 351. ἐθρέφθην ΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΛΩΝ ὕπο. Lucianus Somn. pag. 3. χρηστὰς ἐλπίδας. infra *c.* CXIII. n. 3. *illi pariter laeti, ac* spei bonae *pleni esse*. ubi vide. Guelf. 9. *accedebant*.

3. ET AESTIVORUM TEMPUS COMITIORUM MORA. Bongarsii codex, *aestivum tempus*: quomodo a manu secunda Guelf. 12. Neutrum placuit Grutero, qui aliquando conjecit: *quamquam & aestiva comitiorum mora imminuerat*. non, hercle, adeo male; nisi quod plane adsentiri nequeam. Excipit, paucis interjectis, *quantum* temporis *aestivorum*. id corrumpentibus vocem *tempus* subministrasse videtur. Sensus alioquin apertus est: *moram* comitiorum, de qua *c.* XXXVII. n. 2. 3. imminuisse tempus rerum per aestatem agendarum. Dicunt enim Latini ut *hiberna*, sic *aestiva*, quod hodie *Campagne* dicere consueverunt. vide quaedam ad Cic. III. epist. IX. n. 14. *quod non statim, ut adpellatus imperator sim, sed aliis rebus additis* aestivisque confectis *litteras miserim*. Uratisl. 1. *aest. temp. mora comitiorum*. Fabric. 2. vocabulum *mora* non habet in contextu. unde scriberes. *quamquam aestivorum tempus, comitiorum imminuerat*. Sed cum commodo haud ita magno.

ET EXSPECTATIONE EVENTI. Eccard. *exsp. adventus*; ceteri omnes *eventus*; Gruterus *eventi*. Curt. VIII. *c.* I. n. 44. *in* eventum *rei, quam tanto impetu acturus esset, intenti*. adde infra *c.* LI. n. 2. *exspectatione intentus* probe dixit. non quidem ut Cat. *c.* II. *aliquo negotio intentus*; sed ut Tacit. XVI. Ann. *c.* VIII. *Silanus* intentior metu & exitio *patrui ad praecavendum*. Noster etiam alibi *intentus* absolute & frequenter. adde infra *c.* LXVII. n. 1. Frontin. 1. *c.* IV. n. 9. *Cumque* exspectatione *barbaros teneret* intentos.

MAJORUM DISCIPLINA. Sistit illam Catil. *c.* VII. n. 4. & Claudian. IV. Conf. Hon. *v.* 320. *Si bella sonant, prius agmina* duris *Exerce* studiis, *& saevo praestrue Marti. Non brumae requies, non hibernacula segnes Enervent torpore manus: ponenda salubri Castra loco: praebenda vigil custodia vallo*. & quae ibi sequuntur, adnotavitque Barthius. De exercitu apud Numantiam a Scipione correcto Florus II. *cap.* XVIII. *Sic reductio* in disciplinam *milite, commissa acies*. Lamprid. Alexandr. *cap.* LIII. Disciplina majorum *imperium tenet, quae si dilabatur, & nomen Romanum & imperium amittemus*. Plura Gruterus Discursu XXXVII. in Tacitum.

MILITES LABORARE COEGISSET. Guelf. 3. & Fabric. a. *labore coegisset*. quod Gruterus in tribus suis cum invenisset, conjecit: *labore coercuisset, aut correxisset*. Sed Livius XXXV. *c.* XXXV. *ut quas haberet copias, non fineret marcescere otio: sed educeret & in armis* decurrere cogeret, *simul animos acueret & corpus exerceret*. Erant laborum multa genera, quibus Romanus miles exercebatur: fossam fodere, vallum ferre, vigilias servare, cum signis incedere, cibum & arma portare, quae Noster ipse recenset infra *c.* XLV. recenset alia & ista Herodian. II. *c.* X. additque n. 12. δοκίμιον γὰρ στρατιωτῶν ΚΑΜΑΤΟΣ, ἀλλ' οὐ τρυφή. Seneca Epist. LVI. *Magni imperatores cum male parere militem vident, aliquo* labore compescunt, *& expeditionibus detinent. numquam vacat lascivire districtis, nihilque tam certum est, quam otii vitia negotio discuti*. Plures militum domi militiaeque labores ex Scriptoribus collegit Gruterus ad Livium I. *cap.* XXXI. quem utiliter conferas. adde Rappolt. in Horat. p. 284.

4. NON EGREDI PROVINCIA. Fabric. 1. & Acad. *non egredi de provincia*. Eccard. Senat. 2. & Heuss.

binus, Auli fratris exercitusque clade perculsus, postquam decreverat non egredi provincia, quantum temporis aestivorum in imperio fuit, plerumque milites stativis castris habebat: nisi cum odos, aut pabuli egestas locum mutare subegerat. Sed neque more militari vigiliae deducebantur: uti cuique lubebat, ab signis aberat. Lixae permixti cum militibus die noctuque vagabantur, & pa-

Heuss. *non egr. provinciam.* quomodo supra *c.* xxxv. n. 10. *postquam* Romam *egressus est*. Supra Guelf. 9. 10. 12. Senat. 2. Heuss. & Uratisl. 3. *percussus*, pro *perculsus*.

QUANTUM TEMPORIS AESTIVORUM. Fabriciani, *quantum aestivorum temporis*. Vinar. 1. & Guelf. 10. *quantum tempus aestivorum*. Propter iterationem secundi Casus mutarunt, ut Catilin. *c.* XXIII. n. 4. *At Fulvia* insolentiae Curii caussa *cognita*, ubi scripserant *insolentia*. vide in eum locum notata. Mox, sine Praepositione, *imperio fuit* scribunt Vinar. 1. Incert. 1. Franc. Guelf. 1. 3. 9. & 11. Sed male. vide supra ad *cap.* XL. num. 1. Academ. *fuit* omisit.

STATIVIS CASTRIS HABEBAT. Sic Rivius, Gruterus, Fabric. 1. Senatorii, Basil. 1. Heussian. & quatuor Guelferbb. At Fabric. 2. Acad. Vinar. 1. Uratisl. 1. Eccard. Remenses, Guelf. 2. 9. 10. *statutis castris*; addita Praepositione Guelf. 11. Vinar. 2. Uratisl. 2. & 3. Struv. Incerti, & Franc. *in statutis castris*. perperam id quidem, ut illi qui *statutos in castris* ex nostris praetulerunt. *Stativa* sunt proprie castra diutius uno loco fixa. docuit ex Lipsio v. Milit. R. Dialog. 1. Davisius ad Caesar. III. Civ. *c.* XXXVII. *Scipio* in castris stativis *biduum moratus*. Livius XXII. *cap.* IX. *ibi per dies aliquot* stativa *habita*. XXXVII. *c.* XXXIII. *ibi paucos dies* stativa *habuit*. Saepe in diuturnum, ut hoc loco, tempus, quasi hibernaecula aedificata, & inde *mansiones* dicta. vide Stewech. in Veget. III. *c.* IV. Schelium in Hygin. pag. 1109. Praepositionem *in* omisit etiam supra *c.* XL. num. 8. in dictione haud absimili. item *cap.* XII. n. 5. quomodo Livius *statu quodam esse*, pro *in statu*. vide Gronov. ad III. *cap.* LXVIII. Tacitus XIV. *c.* XXXVIII. *Contractus deinde omnis exercitus sub pellibus* habitus *est*. adde Catil. *c.* XI. num. 5.

NISI CUM ODOS. Qui, ut necesse est, diutius uno loco pecore hominibusque morantibus oriri, aeremque vitiare solet, cujus remedium frequens castrorum mutatio. vide Vegetium III. *c.* 1. male Guelf. 11. *nisi* pudor *a. p. e.* loca *mutare subegerant*.

5. VIGILIAE DEDUCEBANTUR. Carrio *ducebantur*, habetque adsensum Senat. 1. Fabric. 2. Incertorum, Franciani, Struv. a prima manu, Eccard. Guelf. 3. 7. 9. & 11. Wassius *ducere vigilias* componit cum illo *ducere somnos*; imperite, ne quid amplius dicam. *deducere*, quasi *diducere*, dispartiri & suis quasque locis adtribuere. Notum est *describere*, ea Praepositionis notione. Noster 1. Hist. Or. Philippi n. 11. *Praesidia* deducta *atque imposita*. quamquam is locus habeat dubitationem, adnotavi tamen ad eum Frontinum, qui confirmat. Confirmant praeterea Guelf. 1. 4. 10. 12. Vinarienses, Fabric. 1. Basil. 1. Acad. Senat. 2. & Heussianus, qui genuine *deducebantur*. Manilius 1. *vers.* 457. *Haec igitur magno* divisas *aethere sedes Signa tenent mundi totum* deducta *per orbem*. quomodo ille alibi. Sed *ducere* & *deducere* confusa etiam videbis apud Quinctil. VII. *c.* 1. Justin. II. *c.* III. n. 24. Vellej. Pat. 1. *c.* XIV. Claudian. II. Eutrop. *v.* 418. *vicibus custodia nullis Advigilat vallo*.

UTI CUIQUE LUBEBAT. Fabriciani, *libuit*: quod si in edd. haberemus, ego non damnarem. Uratisl. 2. *licebat*. Vinar. 2. *utique cuique lib.* 1. *ut unicuique libebat*. Mox Fabric. 2. *ex signis aberat*. Contra Metellus imperavit *c.* XLV. n. 2. *uti cum signis frequentes incederent*. idque primum docendi sunt milites, ex *cap.* LXXX. num. 2. adde Stewech. ad Veget. 1. *cap.* XXVI.

LIXAE. Glossa Senat. 1. *Coci*. ita censent etiam viri docti. alii alia tradunt. Nos alibi pluribus & perspicue ostendimus, hoc vocabulo omne genus hominum *ordinibus solutorum*, & qui non proprie sunt milites, contineri; & veriverbium esse *laxus*, sive *luxus*, h. e. solutus. vide de Usu Orthogr. Lat. *c.* III. §. XI. n. 9. & 10.

PERMIXTI CUM MILITIBUS. Struv. Remens. 1. Eccard. Guelf. 9. & 10. *permixti cum equitibus*. Senat. 1. *permixti militibus*. Supra *Gaetulos secum miscuere*. infra: *te optimum* cum *pessumo omnium Jugurtha miscendo*. item *c.* XLVI. n. 7. cum *his* permixti *velites*. Sed *c.* LX. num. 2. *clamor permixtus* hortatione. Teneo tamen *cum*; teneo *permixti*, etsi hoc omiserit Francianus.

Diu

palantes agros vaſtare, villas expugnare, pecoris & mancipiorum praedas certantes agere: eaque mutare cum mercatoribus vino advectitio, & aliis talibus: praeterea, frumentum publice datum vendere, panem in dies mercari: poſtremo, quaecumque dici aut fingi queunt ignaviae luxuriaeque probra, in illo exercitu cuncta fuere, & alia amplius.

CAP.

DIU NOCTUQUE VAGABANTUR. Noſtri, *die noctuque*, ut ſupra *c.* XXXVIII. n. 3. Tot Codd. gratia partim, alii auctoritate perpulerunt, ut *die* reduxerim. Dictys I. *c.* XIX. *ac ne tanta vis exercitus ſine rectore effuſius, ac ſine modo militiae* vagaretur, *praeficiunt ante omnes Palamedem*. Liv. XXIV. *c.* VII. *Gallorum vulgus per agros ſe ſparſerat*, deſertiſque ſignis *ad occupandum omnia pro victoribus* vagabantur.

ET PALANTES AGROS VASTARE. Ne pro ſupervacaneis habeas iſta, *& palantes*, adi notata ad *c.* XVIII. n. x. quae tamen per abſentiam noſtram valde conſpurcata ſunt. *Sparſos*, interpretatur Juſtin. V. *c.* V. *praedae dulcedine.* Sic & Livius, qui XLII. *c.* LV. *vagari Macedonas* effuſos *per Theſſaliam*.

VILLAS EXPUGNARE. Non tam hoſtium, quam ſociorum. erant enim in provincia: idque ſupra n. I. *praedator ex ſociis*.

PRAEDAS CERTANTES AGERE. Academ. *certatim*, ex Gloſſa. vide ſupra *c.* XXXVIII. n. I. ſubdolus *ejus augere amentiam.* alterum infra *cap.* LXVII. n. I. Vinar. 2. & Urariſl. 2. *certantes agitare. agere* habes ſupra *c.* XX. extr. ubi vide. neque mos Salluſtii circa Verba Iterativa tantum valet, ut contra proprietatem, eum ſenſu incerto, *agitare* recipiamus. Mox Incerti, & ed. Gryphiana: *ea mutare*, excluſa copula. quod placet.

MUTARE CUM MERCATORIBUS VINO. Guelf. 4. *cum vino; 7. 9.* 10. 11. 12. Struv. Franc. & Vinar. 2. *pro vino*. Sed *mutare quid qua re*, cum alibi, tum ſupra dixit *c.* XXXVIII. extr. ubi vide. Et hic additur *cum mercatoribus*, ut perſonae commutantes res inter ſe ſimul exprimerentur: de quo notat quaedam Gronov. ad Plaut. Capteiv. Prolog. *v.* 28. Sic Noſter ſupra *c.* XVIII. n. *9. mutare res* inter ſe *inſtituerant*. Guelf. 10. *vino aviti;* Vinar. I. *vino avetitio*. Vina peregrina intelligit, quae aetate illa fuere permulta. Celebrantur *Chium*, *Lesbium*, *Calenum*, *Ariuſium*, *Nardinum*, *Rheticum*, *Maroneum*, multa alia.

FRUMENTUM PUBLICE DATUM. Haec enim cura Imperatoris: & certo die, in ſingulos plerumque menſes (unde *menſtruum*) militibus admetiebatur. Caeſar VI. Gall. *c.* XXXIII. *poſt diem ſeptimum ſeſe reverſurum confirmat: quam ad diem ei legioni, quae in praeſidio relinquebatur, deberi frumentum ſciebat.* vide Lipſ. V. de Mil. Rom. Dial. XVI. & I. Elect. *c.* II. Sed illa, & num licuerit frumentum vendere, & cur militi frumentum potius, quam panis, ſit datum, & quae alia ad hanc rem ſpectant doctiſſime exſequitur Schelius in Polyb. *c.* VII. & VIII. neque mirandum milites iſtos piſtores & coquos fuiſſe, cum de Antonino Caracalla, homine militari & antiquae ſeveritatis tradiderit Herodianus IV. *c.* VII. quod triticum ſua manu molere, maſſam inde conficere, in carbonibus coquere, & eo veſci conſueverit.

PANEM IN DIES MERCARI. Eccard. Guelf. *9.* & Franc. *panes*, ut ſaepiſſime peccant. Eccard. *in die;* Guelf. 12. *in diem*, quomodo Laur. Valla III. Eleg. *c.* LXVIII. Ceteri *in dies* cum Aruſiano Meſſo in libello Elocution. qui exponit quotidie. *in diem* autem ille quidem interpretatur *ad futurum*, adducto Terentii Eunuch. Recte *in dies*, pro *in dies ſingulos*. quomodo fere Cat. *c.* XVI. n. 3. *in praeſens.* infra *c.* LXXIV. n. I. *itinera praefectoſque* in dies *mutare*. Sic Cic. XIV. Attic. ep. XXIII. *Conſilia temporum ſunt, quae* in horas *commutari vides*. Noſter I. Hiſt. *quorum praeterea vulgus* in dies *uſum habes*.

CUNCTA FUERE, ET ALIA AMPLIUS. *Cuncta* omittunt Senat. 2. & Heuſſian. *alia* Remenſ. I. Sed Fabriciani, Vinar. I. & Guelf. 4. *& amplius alia*. Guelf. 7. *etiam amplius alia fuere, quae nec dici, nec fingi poſſunt*. Sequitur ſuum Thucyd. III. *c.* LXXXI. ὃ οἷον φιλεῖ ἐν τῷ τοιούτῳ γίγνεσθαι, οὐδὲν ὅ, τι οὐ ξυνέβη, ΚΑΙ ΕΤΙ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ. Erit ergo cum tali reſtrictione de *exercitu* illud *dici & fingi poſſe* intelligendum. Attamen & formulis talibus ſaepe παχυλῶς utuntur, ut *ſupra, quam cuiquam credibile*, & quae ſunt ſimilia, non ſemper moroſe ad rei veritatem trahenda. *amplius* eſt *plura*, ut Cat. *c.* XX. n. II.

CAP.

CAP. XLV.

XLIX.

SEd in ea difficultate Metellum non minus, quam in rebus hostilibus, magnum & sapientem virum fuisse comperior. tanta temperantia inter ambitionem saevitiamque moderatum. Namque edicto primum adjumenta ignaviae sustulisse, *ne quisquam in castris panem, aut quem alium coctum cibum venderet; ne lixae exercitum seque-* 1 2

CAP. XLV. 1. QUAM IN REBUS HOSTILIBUS. In rebus, quae cum hoste gerendae & observandae erant Metello. Cic. III. Offic. *c.* XXIX. *Regulus vero non debuit conditiones pactionesque bellicas & hostiles perturbare perjurio.* Supra *Metellum* non habet Eccard. Ordinem mutat Guelf. 9. *non minus Metellum, quam in rebus hostilibus.*

FUISSE COMPERIOR. Eccard. Franc. Remens. 1. Vinar. 2. Struv. Uratisl. 1. & 3. Guelf. 3. 4. 7. 9. 10. 11. 12. *comperio.* Ceteri *comperior;* at Senat. 1. *comperi.* Eadem varietas infra semel atque iterum occurrit. Guelf. 9. omisit *fuisse.* ut supra *cap.* XL. n. 4. *quem* legatum *Bestiae supra* docuimus. ubi vide.

TANTA TEMPERANTIA INTER AMB. &c. Justinus II. *cap.* VII. *tanto* temperamento *inter plebem senatumque egit.* Idem IX. *cap.* IV. *Atque ita* inter *tacitam laetitiam & dolorem hostium* temperavit, *ut neque apud suos exsultasse, neque apud victos insultasse videretur.* *Ambitionem* vocat studium favoris militum. nam ut milites faverent, luxuriose eos habebant duces. Sic usus voce III. Hist. Epist. Pompeii num. 5. *non ex* ambitione *mea egi.* ubi vide. Ea caussa delicta militum negligere, *ambitionis;* omnia severissime & ex lubidine punire *saevitiae* est: inter quae Metellus sapienter medium tenuit. Tacit. Agric. *cap.* VII. extrem. *Ita successor simul et ultor electus, rarissima* moderatione *maluit videri invenisse bonos, quam fecisse.* ubi lege, quae disserit Buchnerus.

2. NAMQUE EDICTO PRIMO. Fabric. 1. & Guelf. 12. *Nam*, pro *namque.* In postrema vocula variant, *primo*, aut *primum* praeferentes. Gruterus maluit *primum* ex vetustioribus suis, quod et mihi adridet. mox Uratisl. 2. *comperio sustulisse;* Fabric. 2. *sustulisse comperior;* Franc. Struv. Guelf. 9. & 10. *sustulisse dicitur.* ab ingenio interpretum, qui senserunt *comperior* Verbum hic esse exaudiendum. Sic infra *cap.* LXXVI. n. 2. *Ceterum proditionem timebat, quam vitare posse celeritate* putabat. *nam talia consilia per otium & ex opportunitate* capi. Ita Apulej. II. Metam. post princip. *Nec fuit in illa civitate, quod aspiciens, id esse crederem, quod esset, sed omnia prorsus ferali murmure in aliam effigiem translata: ut & lapides, quos offenderem, de homine duratos —— & fontanos latices de corporibus humanis fluxos* crederem. *Jam statuas & imagines* incessuras, *parietes* locuturos. *boves & id genus pecus* dictura *praesagium; de ipso vero coelo et jubaris orbe subito* venturum *oraculum. Sic attonitus* &c. adde supra *cap.* XXX. n. 4.

AUT QUEM ALIUM COCTUM CIBUM. Ita vetustiores nostri: pauci, *alium cibum coctum;* Guelf. 3. *coctum cibum alium.* Franc. *aut aliquem alium.* Guelf. 7. *venderet praecepit;* Eccard. *venderent.* Academ. *in castris venderet.* Meminit Valer. Max. II. *cap.* VII. num. 2. *cibumque coctum venalem proponi vetuit.* Frontin. Strateg. IV. *cap.* 1. num. 2. *Cum insuper probibuisset alia carne, quam a se assa elixave milites uti.*

NE LIXAE EXERCITUM SEQUERENTUR. Vinar. 2. *& ne lixae.* Justin. XXXVII. *cap.* X. *quippe* LXXX. *millia armatorum*, secuta *sunt* CCC. *millia* lixarum; *ex quibus coquorum, pistorum, scenicorumque major numerus fuit.*

SERVUM AUT JUMENTUM HABERET. Stante disciplina rari in castris servi, nec nisi digniorum, ducum tribunorumque. Duces egregii, ut Scipio, saepe illis modum posuere. At sub Imperatoribus passim cuique gregario servus. vide Schelium in Polyb. & Salmasium ad Spartiani Adrian. *cap.* XIII. *Jumenta* etiam Scipio, *ne exonerarent militem, vendidit*, testis Livius Epit. LVII. Academ. *aut adjumentum haberet.*

CETERIS ARTE MODUM STATUISSE. *Ceteris* qui non essent gregarii *arctum* servorum jumentorumque numerum permisit; praefinivit, quis quotque haberet. Lipsius V. de Milit. Roman. Dialog. V. Guelferb. 10. *ceteris arte m. statuit.* Fabric. 2. *ceteris instituisset.*

sequerentur ; ne miles gregarius in castris, neve in agmine servum aut jumentum haberet ; ceteris arte modum statuisse. praeterea transvorsis itineribus quotidie castra movere, juxta, ac si hostes adessent, vallo atque fossa munire, vigilias crebras ponere, & ipse cum legatis circumire: item in agmine in primis modo, modo in postremis, saepe in medio adesse, ne quispiam ordine egrederetur, uti cum signis

TRANSVORSIS IT. QUOT. CASTRA MOVERE. *Transvorsa* itinera, quae non fiunt recta via, sed in transversum, in latera ut vulgo dicunt, viae, oblique. infra *cap.* XLIX. num. 1. *in eo colle, quem* transvorso *itinere porrectum docuimus*. ubi vide. Guelf. 10. *castra metare*. immo *movere*, quod etiam absolute ita usurpatur. Suetoo. Caesar. *cap.* LX. *cum minime quis moturum putaret*. Auctor B. Afric. *cap.* LXXV. *Postero die* castra movet. Noster Cat. *cap.* LVII. n. 3. castra *propere* movet, *ac sub ipsis radicibus montium consedit*.

JUXTA, AC SI HOSTES AOESSENT. *Aeque, ac; non aliter, ac*. nec licuit Guelf. 4. mittere. Virg. XII. Aen. *v.* 856. *Nec secus*, ac *nervo per nubem impulsa sagitta*. Supra *cap.* IV. *perinde* ac *si praetura* &c. Addit Perizon. in Sanct. I. Minerv. *cap.* XVI. Livium 1. *cap.* LIV. *Absentium bona* juxta, atque *damnatorum divisa sunt*. Noster Cat. *cap.* XXXVII. *homines reip.* juxta, ac *sibi consuluisse*. De tali more Auctor B. Afric. *cap.* XXXII. *Caesar jubet milites rursus ad opus redire, &* per caussam munitionum *tirones in labore defatigare non intermittit*. adde Vellej. Paterc. II. *cap.* LXXVIII.

VIGILIAS CREBRAS PONERE. Uratisl. 3. *vigilantes ;* X. *crebro*. uterque insulse. Supra *cap.* XLIV. *neque more militari* vigiliae *deducebantur*. adde notam ad Cat. *cap.* XIV. n. 1. infra *cap.* C. n. 4. vigilias *ipse circuire*.

ET EAS IPSE CUM LEGATIS CIRCUIRE. Ut Marius i. d. & officium tribunorum, vel eorum, qui exercitui praesunt, esse ait Macer leg. 12. §. 2. D. de re militari, *vigilias interdum circumire*. Tribunorum diu fuit, qui postea probatissimos elegerunt, qui pro se illa opera fungerentur. Postremo militiae gradus factus, & *circitores* ab re oominati. docet Vegetius III. *cap.* VIII. ibique interpres. *Circuire*, plerique nostri ; ac Basil. 1. Incert. 1. Franc. *circumire*, quomodo in vetustissimis aliis scribi dicunt. Certe in Tacito, ad optimum codicem exacto, habes *circumire ;* itaque scribendum esse, docet Papirianus apud Cassiodor. pag. 2294. adde infra *cap.* XLIX. n. 2. Guelf. 11. *circuere ;* 7. *circumvenire*. Eleganter Uratisl. 3. omittit *eas*, fortasse etiam vere: vide supra *c.* XXXVIII. n. 1. De vigiliis Lipsius V. Dialog. IX. Schel. in Polybium.

IN AGMINE. I. e. cum incederet exercitus. dictum ab *agendo*. Quod eum ne tirones quidem lateat, contra imperitum quemdam ex Servio & Isidoro docere debuit Davisius ad Auct. B. Alexandr. *cap.* XLIII. *ut* in agmine *dimicare sit coactus*. Glossa Guelf. 1. ad *cap.* XLIX. n. 6. Agmen *dicitur, cum exercitus iter facit, ab* agendo *vocatum. nam agmen dicitur, quod in longitudine directum est, qualiter iter esse solet, cum exercitus portis procedit. Quidquid fuerit aliud, abusive dicitur.*

IN PRIMIS MODO, MOOO IN POSTR. Significanter *in*, pro *inter*, & sequitur alia Praepositio in Verbo. Claudian. IV. Cons. Hon. *v.* 349. *Nunc eques* in *medias equitum te* conferre *turmas: Nunc pedes* adsistas *pediti. tum promtius ibunt Te socio*. Supra: *multitudo, quae* in *concione* aderat. infra: in *pugna* adesse. Vide *cap.* C. n. 4. & de Verbo *adesse* Cat. *cap.* LII. n. 18. Guelf. II. *in posteris*.

NE QUISQUAM ORDINE EGREOERETUR. Vinarieoses, Senatorii, Basil. 1. Heussian. Guelf. 1. & 4. *ne quispiam ;* quomodo nuspiam Sallustius. at Plautus Aulul. Act. 1. Sc. II. *v.* 13. *Quod* quispiam *ignem quaerat, extingui volo, Ne caussae quid sit, quod te* quisquam *quaeritet*. Id. Stich. Act. 1. Sc. III. *v.* 17. *Nunc si ridiculum hominem quaeret* quispiam. sic ille aliquoties. neque ille solus ; sed ipse Cicero. Dictys III. *cap.* XXI. *non tu mihi caussa hujusce fortunae, sed deorum* quispiam. Boetius III. Prosa XI. *aliarum secundae sunt steriles arenae, quas si in alia* quispiam *loca transferre conetur, arescant*. adde Apulejum de Deo Socr. pag. 52. 53. Satis proprie Noster: & si multa requiris, octo illi codices, fidei & auctoritatis conspectae respondeant. Vinarienses a. & Uratisl. a. *ab ordine egrederetur*. de necessitate servandorum ordinum Stewech. ad Veget. 1. *cap.* XXVI.

CUM SIGNIS FREQUENTER INCEOERENT. Vacat *cum* in Remensi 2. sed perperam. infra *cap.* LIX. num. 2. cum *paucis esse*. Cicero: *Servus*

ſignis frequentes incederent, miles cibum & arma portaret. Ita 3
prohibendo a deliſtis magis, quam vindicando exercitum brevi confirmavit.

CAP. XLVI.

1.

INterea Jugurtha, ubi, quae Metellus agebat, ex nunciis accepit; ſimul de innocentia ejus certior Romae factus, diffidere ſuis 1
rebus, ac tum demum veram deditionem facere conatus eſt. Igitur 2
lega-

vus dicitur cum *Vardaeis eſse*. uti alibi, *cum telo*. hic tamen aliter de iis, qui ſigna obſervant, & *cum* iis incedunt. Capitolin. Pio *cap.* I. *Pueritiam egit* cum *avo paterno*. Guelf. 9. *frequenter*. *cap.* XLIV. n. 5. *praedas* certantes *agere*. Guelf. 10. *intenderent*.

CIAUM & ARMA PORTARET. Plane, ut Scipio ſuos coegit. vide Frontin. IV. *cap.* I. n. I. portabant cibum aliquot dierum, aliquando dimidiati menſis, ſed & integri, apud Livium XLIV. *cap.* II. Miratur Lipſius laborem & onera militum: miratur ipſe Cicero II. Tuſc. Qu. *cap.* XVI. *Militiae noſter —— qui labor, quantus agminis?* ferre *plus dimidiati menſis* cibaria: *ferre ſi quid ad uſum velint. Ferre vallum; nam ſcutum*, &c. Minuit laborem C. Marius, *qui vaſa & cibaria militum in faſciculos aptata furcis impoſuit, ſub quibus & habile onus & facilis requies eſſet:* unde proverbium: *Muli Mariani*, Frontin. IV. *cap.* I. n. 7. ubi videatur Tennulius.

3. ITA PROHIBENDO A DELICTIS MAGIS. Acad. *a deliſto*. Eutropius IV. *cap.* XI. *Metellus exercitum ingenti ſeveritate & moderatione correſtum*, cum nihil in quemquam cruentum faceret, *ad diſciplinam Romanam reduxit*. Idem *cap.* VIII. de Scipione: *Militem* exercendo *magis, quam* puniendo, *ſine aliqua acerbitate, correxit*. Vellej. II. *c.* CXXI. *cum Viennenſium diſsenſiones* coercitione *magis, quam* poena *molliſſet*. Id vero multo promtiorem facit militem, qui ducem ſuum non tam timet, quam amat. quod demonſtrat Onoſander Strateg. *cap.* I. & Leo Taſtic. *cap.* XX. n. II. *confirmare* exercitum, ut Cat. *cap.* XXXII. num. 2. *opes faſtionis* confirment; et de iis quidem proprie, qui dubii ſunt, & in pejora inclinant. vide ad Cat. *cap.* XLVI. n. 3. Curt. VIII. *cap.* II. num. 13. *decem diebus, maxime ad* confirmandum *pudorem, conſumtis*. Id. IX. *cap.* X. n. 18. *ut vexatos* milites, *quiete* firmaret. Claudian. I. Stilic. *v.* 305. *veteres* firmare *cohortes, Explorare novas*. Auſtor I. de Rep. Ord. *cap.* I. firmanda *reſp. bonis pacis artibus*. Corn. Nepos Dion. *cap.* VIII. *conjurationem* confirmat. ubi tamen melius *conjuratione* legas. *Confirmat* erga exercitum, qui eum *firmum* reddit adverſus hoſtem, & cum obnoxius fuiſſet hoſti, in bonis artibus promtum. adde Planc. Cic. X. ep. VIII. n. 6. 7.

CAP. XLVI. I. DE INNOCENTIA EJUS CERTIOR ROMAE FACTUS. *Innocentiam* peculiariter vocant, quae eſt in recuſandis muneribus, quibus non facile corrumpi poteſt. *Avaritiae* opponit Caeſar I. Gall. *cap.* XL. *Scire enim quibuſcumque exercitus diſto audiens non fuerit; aut, male re geſta, fortunam defuiſſe: aut, aliquo facinore comperto, avaritiam eſſe conviſtam. ſuam* innocentiam *perpetua vita, felicitatem Helvetiorum bello eſſe perſpeſtam*. Cic. pro Manil. *cap.* XIII. *Ac primum, quanta* innocentia *debent eſſe imperatores, quanta deinde omnibus in rebus temperantia!* avaritiae ibi etiam opponi, cenſuit Boſius ad C. Nepot. Ariſtid. *cap.* II. Laudat in duce Tacit. I. Hiſt. *cap.* XLV. *induſtriae ejus* innocentiae*que, quaſi malis artibus, infenſi*. adde Cat. *cap.* XII. n. I. Supra Guelf. 10. *Metellus quae agebat*; idem, *certius faſtus*. Acad. *quod M. agebat*. Guelf. II. *diffidens ſuis rebus*. de Verbo *diffidere* diximus ad Cat. *cap.* XXXI. n. 3.

VERAM DED. FACERE CONATUS EST. Gruterus conjicit: *ver. deditionem conari*. quod nemo ex Salluſtio probare potuerit. I. Hiſt. Or. Philippi: *prohibere ne* conari *quidem*. Cl. Quadrigarius: *ſatis ſunt diu* conati, *numquam quiverunt* incendere. *deditionem facere* adhibet ſupra *cap.* XXVI. n. 2. *ac tum* non legitur in Guelf. 10. pro quo Senat. 2. *ac tamen veram*.

2. CUM SUPPLICIIS. Ἱκετηρίας ἔχοντας, ut loquitur Dinarch. contra Demoſth. pag. 14. ſive *ἱκετηρίας προτείνοντας*, Dionyſ. Halic. I. *cap.* XX. Tenebant enim pacem petentes in manibus vel corollam, vel frondem ex oliva aut lauro, quae *ſupplicia* adpellant, teſte Jo. Hartung. I. Dec. Loc. Memorab. *cap.* VIII.

legatos ad consulem cum suppliciis mittit, qui tantummodo ipsi libe-
3 risque vitam peterent, alia omnia dederent populo Romano. Sed
Metello jam antea experimentis cognitum erat genus Numidarum in-
4 fidum, ingenio mobili, novarum rerum avidum. Itaque legatos alium
ab alio divorsos adgreditur; ac paullatim tentando, postquam op-
portunos cognovit, multa pollicendo persuadet, *uti Jugurtham ma-
xume vivum, sin id parum procedat, necatum sibi traderent:* cete-
5 rum palam, quae ex voluntate forent, regi nunciari jubet. Deinde
ipse

n. 4. Inde *velatae manus* apud Plautum, *velati ramis oleae* apud Virgilium, & multa alia apud Graecos Latinosque, quae vide apud Hadr. Junium II. Animadversorum *cap.* XI. Non multum diversus *Caduceus*, quem Mercurio adtribuunt. lege Diodor. Sic. V. *cap.* LXXV. & Alberic. de Deor. imag. *cap.* VI. adde etiam Interpretes Justin. XI. *cap.* X.

IPSI LIBERISQUE VITAM PETERENT. Fabric. 2. *qui tantummodo ipsi vitam liberisque peterent*. probe. Vinar. I. *alia omnia populo R. dederent*. Remens. I. *dedere*, & sic Fabric. I. primitus voluit, cum continuo editam reposuit. Sed quomodo *dedere* in Sallustio improbare queamus, non video.

3. JAM ANTEA EXPERIMENTIS COGNITUM ERAT. Guelf. 10. *jam ante ea experimentum cognitum erat*. Recte *experimentis*. Quinctil. I. *cap.* XII. *mirum sit forsitan, sed experimentis deprehendas*. Frontin. IV. Strat. *cap.* VII. n. 6. *Q. Sertorius* experimento *didicerat, imparem se universo Romanorum exercitui*. Jo. Cassianus IV. de instit. renunc. *cap.* IV. *quod omnimodis observari debere, multis sunt* experimentis *frequenter* edocti. Omittit vocabulum Auct. B. Alexandr. *cap.* XXIV. *Caesar etsi fallacem gentem, semperque alia cogitantem, alia simulantem* bene cognitam *habebat*.

GENUS NUMIDARUM INFIDUM. Eccard. *infimum*. Sic infra de Numidis *cap.* LXVI. n. 2. *nam vulgus maxume Numidarum ingenio mobili, seditiosum* &c. Multum autem prodest ducibus aliisque, quibus rerum gerendarum negotium datur, nosse animos hominum. vide II. de Rep. Ord. *cap.* I. Tacit. Agric. *cap.* XIX. *Ceterum animorum provinciae prudens, simulque doctus per aliena experimenta*, &c.

4. ALIUM AB ALIO DIVERSOS. Basil. I. & Academ. negligunt Praepositionem *ab*, quam non debebant. Proprie enim Sallustius vocem *divorsos*, a Verbo *diverto*, *divertor*, cujus indicium pete ex notis ad Cat. *cap.* II. num. I. & *cap.* LXI. num. 3. inde Cic. Topic. *cap.* XII. *diversus* ab *aliis* ut Noster Cat. *cap.* XXXIV. num. 3. & active *divertit acies*, Lucan. II. *v.* 469. v. Cat. *cap.* LII. num. 13. Frustra ergo Remens. 2. *disgressos*; item Eccard. & Uratisl. 3. *diverso*. Recte autem Basil. I. *divorsos*, cum vulgarem scripturam edd. repraesentent.

AC PAULLATIM TENTANDO. Numerant hoc in artibus Politicis, & ea laude adduxit Clapmar. I. de arcan. rerump. *cap.* VI. Saepe etiam apud Romanos duces factitatum; & saepius, credo, quam litteris proditum est, ut dolo ac fraude pro armis uterentur. Primis tamen temporibus has artes fugiebant, nec ad purum justumque duellum pertinere putabant. vide Freinshem. ad Flor. II. *cap.* XVII. n. 17. Struvian. *opportunos cognovit*, expulso Provocabulo. verissime. Cat. *cap.* XIV. num. 6. *dum illos* obnoxios fidosque *faceret*. ubi alii plerique itidem *sibi* immittunt.

NECATUM SIBI TRADERENT. Eccard. *tradant*, ob Verbum *procedat* ac *persuadet*: propter *traderent* vero Guelf. 10. scripsit *procederet*. Frustra uterque, quod ostendunt notata supra ad *cap.* XXXI. n. I. & ad Cat. *cap.* XXXIV. num. I.

QUAE EX VOLUNTATE FORENT. Guelf. 3. Franc. Acad. Senat. 2. Heuss. & Vinar. 2. *Cetera palam*; Senat. I. *cetera tam palam*, quo ipso utramque illam lectionem exprimere voluit. Recte *ceterum*, & simili lapsu *cap.* XLV. n. 2. *primo* corrupte scripserant. Sed illud *ex voluntate* ad Jugurtham, an ad Metellum referendum sit, dubitares, nisi per addita, *quae forent*, Metellus magis indicari videretur. Nimirum palam jubet regi nunciari, quae pace & deditione Jugurthae Metellus velit. ita nec pollicebatur, nec abnuebat pacem, *cap.* XLVII. extr. Sic Cat. XXVI. n. I. *facile se* ex voluntate *Antonio usurum*. ubi vide.

5. DEINDE IPSE P. D. INTENTO ATQUE INF. *Deinde* scripti omnes, uno consensu. Posses *deinde* abjicere, si alio loco haec verba haberentur, et talis, ut est Cat. *cap.* LV. n. I. Sed hic potius *ipse* eradendum erit, ut fecit Guelf. 12.
quod

ipse paucis diebus, intento atque infesto exercitu, in Numidiam procedit : ubi, contra belli faciem, tuguria plena hominum, pecora cultoresque in agris : ex oppidis & mapalibus praefecti Regis obvii procedebant, parati, frumentum dare, commeatum portare, postre-

quod per oppositionem *Legatorum* libri temere hic adsciverunt. Basil. 1. *cum intento*. Sed eam particulam omittit passim, & supra c. XXXVIII. num. 4. *intentus* dicitur exercitus, qui animum in bellum, non ad omnia alia, *intendit*. Livius XXIV. c. XXXV. extr. *Sed tamen metu Himilconis Poenorumque, quam poterat maxime*, intentus, *atque agmine ad omnes casus composito ibat*. adde infra c. XLIX. oum. 4. *infestus*, qui etiam stimulatur in hostem. addebat enim superior ignominia militi ardorem, quod post similes clades ostendit Livius. Sic & supra c. XXIII. num. 2. *hostem infestum*. adde cap. LVII. num. 3.

IN NUMIDIAM PROCEOIT. Guelf. 10. *in Numidia procedere*; ultimum in Nazariano etiam fuisse olim suspicatur Gruterus. nec mihi tamen placet. Silius VII. v. 91. *Jam Fabius, tacito* procedens *agmine & arte Bellandi lento similis, praecluserat omnes Fortunaeque hostique vias*. infra c. L. nu. 2. *deinde ipse pro re atque loco paullatim* procedere.

CONTRA BELLI FACIEM. Belli quippe tempore agri deseruntur. Mamert. in Genethl. Max. c. X. *Poeno in summis Alpibus viso, Italia contremuit; statim pascua agrique deserta, omnes familiae rusticanae silvas & ferarum cubilia petivere*.

TUGURIA PLENA HOMINUM cet. Guelf. 3. *plena* omisit, quod cuiquam posset blandiri, non mihi. Ceterum simillimam adventu hostis faciem pacis sistit Livius VI. c. XXVI. Usus inde consilio Pharnaces apud Script. B. Alexandr. c. XXXVI. *magnam autem multitudinem pecoris intra eas fauces dissipari jussit --- ut, si amicus Domitius eas angustias transiret, nihil de insidiis suspicaretur, cum in agris* & pecora, & homines *animadverteret versari, tamquam amicorum adventu*.

PECORA CULTORESQUE IN AGRIS ERANT. *Cultores* nostrates eadem proprietate *Baver* vocant. Curt. IV. c. XIV. nu. 11. *Omnia tam diutino bello exhausta post tergum sunt: non incolas suos urbes, non* cultores *habent terrae*. *erant* Grutero suspectum, neque sine caussa. alibi certe Sallustius omittit, quod ad finem hujus belli ostendimus: & ego delevi. Fabriciani ordinem mutant: *cultores pecoraque in agris erant*. quid eos abstraxerit, haud obscurum est. Uratisl. 2. *pec. cultores in a. e.* sine copula.

EX OPPIOIS ET MAPALIBUS. *Mapalia* vocat vicos & villas in agris, quos communi lingua hodie *pagos* vocamus. Sed proptie Numidarum agrestium, propter formam aedificiorum. vide supra c. XVIII. num. 8. Mox Guelf. 9. *profectis regis*; Acad. Vinar. 1. Senat. 2. & Heuss. *praefecti regi*. corrupte. ut Guelf. 10. *ex podis & mapalibus*.

OBVII PROCEOEBANT. *Obvii* tuentur apud nos Guelf. 1. & 2. Senat. 1. Vinar. 2. Basil. 1. & Remens. 2. quod supra & alibi aliquoties in *obviam* est mutatum. Gruterus Verbum *procedebant* ex Glossa irrepsisse putat. nostri omnes retinent, nisi quod in Guelf. 12. non sit sani coloris. infra c. LXIX. num. 1. *cum magno gaudio* obvii procedunt. c. CXIII. nu. 5. *quasi* obvius *honoris caussa* procedit *in tumulum*. Dictys VI. c. IX. *Acasto* obvius venit, *eique quinam esset indicat*. is alibi *obviam procedere*, quomodo Justinus aliique. Sed Gruterus propterea infestus erat Verbo, quod proxime praecesserat, *in Numidiam procedit*. & habet ea res aliquam suspicionem: nisi & alibi eadem Verba parvo intervallo iteraret Noster. ut supra c. XIII. nu. 2. & 3. *Omni Numid.... imperare* parat. *Adherbal ----* parabat *armis contendere*. adde cap. XXIX. ou. 5. & Cat. c. XXIII. nu. 3. Quanıobrem nihil muto.

PARATI FRUMENTUM DARE. Caesar I. Civ. c. VII. extr. *Conclamant sese* paratos *esse, imperatoris sui tribunorumque pl. injurias* defendere. Auct. B. Afric. c. VI. *Interim in itinere ex oppidis & castellis legationes venire, polliceri frumentum*, paratosque *esse, quae imperasset*, facere. Lentulus Cic. XII. epist. XV. nu. 5. *in naves cum omnibus suis latronibus atque omni pecunia* conscendere *esse* paratum *Italiamque* petere. Sic non modo *impotens sperare, Celer excipere, Callidus suspendere, Eximius servare*, quae vide apud Bentlej. ad Horat. I. Od. I. princ. Sed etiam *conjurant incendere*, & similia, de quibus ad Cat. c. LII. num. 24.

COMMEATUM PORTARE. Remens. 1. *commeatum parare*. Male. *Commeatus* proprie, quod cum agmine incedit, & exercitus necessitatibus inservit. Eum parati erant *portare*; quia levare partim milites labore, partim jumeota volebant. vide c. XLV. nu. 2. Deinde *commeatus* pro cibariis aliisque necessariis ipse positus est. vide Cat. cap. LVIII. oum. 9. & *commeatus*

 porta-

6 postremo omnia, quae imperarentur, facere. Neque Metellus idcirco minus, sed pariter, ac si hostes adessent, munito agmine incedere, late explorare omnia, illa deditionis signa ostentui crede-
7 re, & insidiis locum tentare. Itaque ipse cum expeditis cohortibus, item funditorum & sagittariorum delecta manu apud primos erat; in postremo C. Marius legatus cum equitibus curabat: in utrum-

portare idem esse putarunt hoc loco, quod *praebere commeatum*. Sed, si quid video, minus accurate. vide infra *c.* LXXV. num. 5.

QUAE IMPERARINTUR, FACERE. Senat. 1. *quae imperantur*; Remens. 1. *quae imperaret*; Guelf. 3. *quae imploret*. in Fabric. 1. post Verbum *imperarentur* rasura est, cujusnam vocabuli, non adsequor. *Imperaret* defendit Auct. B. Afric. *c.* VI. de formula vide infra *cap.* LXII. num. 3.

6. IDCIRCO MINUS. Codd. nostri *idcirco* scribunt, neque, qui mutant, certas adferunt rationes. Academ. *Neque M. idcirco non minus*.

MUNITO AGMINE. Quomodo Tacit. XIII. *cap.* XL. *Non ignaro duce nostro, qui viae pariter & pugnae composuerat exercitum*. infra *c.* C. nu. 1. *sed pariter atque in conspectu hostium* quadrato agmine *incedere*. ubi vide. quomodo agmen *munitum* fuerit, mox enarrat. *pariter* hic omittit Uratisl. 3.

LATE EXPLORARE OMNIA. Hac distinctione quatuor tantum in nostris. reliqui *omnia illa d. s. o. credere* conjungunt. Hinc Fabric. 2. *omnia deditionis signa*, sine Pronomine; at Guelf. 11. *omnia* omisit. non probo. Praecipit Vegetius III. *c.* VI. *Dux profecturus in agrum hostilem praemittat, qui loca, per quae iter faciendum est, in progressu & a tergo, dextra laevaque perlustrent, ne aliquas adversarii moliantur insidias*.

OSTENTUI CREDERE. Juniores MSS. *ostentui esse credere*. Uratisl. 1. *ostentatui*. male. *Ostentui* est *obtentui*, ubi aliqua species obtenditur, aliud latet. Aliter paullo supra *c.* XXIV. n. 10. Cic. 1. Agrar. *c.* VII. *veritate, non* ostentatione *popularis*. Tacit. 1. Hist. *c.* LXXVIII. *dedit nova jura Cappadociae, nova Africae* ostentui *magis, quam* mansura. Sed Curtius *ostendere speciem*, pro quo Noster *c.* LXVI. num. 2. nude *ostentabat*.

ET INSIDIIS LOCUM TENTARE. Gronovius legendum censet *tentari*, ex sola conjectura, quae eum hoc loco, etsi istud rariusculum in egregio illo viro, fefellit. Poterat, alia littera mutata, exquisitius effingi: & insidias *locum tentare*, ut *insidias* posuisset pro *insidiatoribus*. sicuti Hirtius VIII. Gall. *c.* XIX. *qui sustinuerant primos impetus* insidiarum, *hoc ipso fiunt superiores*. Poterat *locum* tentare intelligi, quasi ipse locus suspectus fuisset, sicuti consul Marcius *urbem Dium ingressus, vix satis credebat in tantis rebus sine caussa relictis non aliquem subesse dolum*, Livius XLIV. *c.* VII. Sed illi conatus omnes frustranei sunt. Amat hanc varietatem, quod saepe monere coacti sumus, Sallustius, & Activa atque Passiva conjungit. Intelligas igitur, necesse est *homines quosdam*, illum nempe illosve, qui deditionis signa dederant, *insidiis locum tentare* credebat. Exempla plura pete ex notis ad Catilin. *cap.* LI. num. 40. circumvenire *innocentes, alia hujusce modi* fieri *coepere*. & infra ad *c.* CXIV. nu. 2. *Romani sic habuere, alia omnia virtuti suae prona esse; cum Gallis pro salute, non pro gloria* certare.

7. ITAQUE IPSE CUM EXPEDITIS. Struv. *Itaque cum ipse*. Lepidius Academ. *Itaque cum exp. ipse cohortibus*. Egit autem & hoc pro bono duce Metellus, qui in hostem ducens apud primos fuit. vide Buchner. in Tacit. Agric. *cap.* XVIII.

FUNDITORUM ET SAGITTARIORUM. Incert. 2. *fundatorum*, quomodo peccant libri infra *c.* CV. num. 2. Eccard. *sagittatorum*. *Sagittarii* post Punicum bellum II. in exercitu Romano, sed inter auxiliares fuisse, collectos nempe ex Cretensibus, Thracibus aliisque gentibus, probabit Lipsius IV. Poliorc. Dial. VI. ita & *funditores*, de quibus vide infra l. c. & Lips. IV. Pol. Dial. II.

C. MARIUS LEGATUS C. E. CURABAT. *Marium* cognosces interim ex *c.* LXIII. & LXIV. cum infra multo plura de eo, ut qui hoc bellum confecerit, occurrent. *Legatum* Metelli fuisse, Vellejus, Plutarchus, alii tradunt: de qua dignitate & munere diximus ad Cat. *cap.* LIX. nu. 4. Ridicule Struv. *cum equitibus currebat*. Equites scilicet erant, currendum bono Mario. *Curare* proprium verbum esse, dixi ad Catilin. *c.* LIX. nu. 3. C. *Manlium in dextera, Faesulanum quemdam in sinistra parte* curare *jubet*. infra *c.* LVII. n. 2. Ceterum duo hic genera equitum memorantur, legionarii & auxiliares.

utrumque latus auxiliarios equites tribunis legionum & praefectis
cohortium dispertiverat, uti cum his permixti velites, quacumque
accederent, equitatus hostium propulsarent. Nam in Jugurtha tan- 8
tus dolus, tantaque peritia locorum & militiae erat, uti, absens,
an praesens, pacem, an bellum gerens perniciosior esset, in in-
certo haberetur.

CAP.

res, de quibus Herm. Hugo III. de milit. equestri *c.* V. Lipsius II. Milit. Dial. VI. VII.

TRIBUNIS LEGION. ET PRAEFECTIS COHORT. Proba haec. & ita de *tribunis* & *praefectis* docuimus ad Cat. LIX. n.6. Guelf.4. a prima manu: *tribunos l.e. praefectos c.* Vinar. 2. *cohortum*. Praeterea Incert. 1. Senat. 2. Vinar. 2. Uratisl. 3. Guelf. 7. 11. & 12. *dispartiveras*. vide *cap.* LIII. extr.

UTI CUM HIS PERMIXTI VELITES. Vinar. 1. *& cum his*. Senat. 1. *mixti*, pro *permixti*, uti & Guelf. 2. & 12. a prima manu. pro *velites* Uratisl. 2. *vexillites*. *Velites* in subsidium equitum inventi primum, quod essent levi armatura & facile illis sese adjungerent. Eorum originem vide apud Liv. XXVI. *c.* IV. & Valer. Max. II. *c.* III. n.3. Proprie illi erant, qui in equos equitum insilirent, & , cum ad hostem adpropinquassent, celeri saltu descenderent. atque id adnotaverat Glossa Guelf. 1. vide Lips. III. Dial. I. Salmas. de re mil. *c.* XVI.

QUOCUMQUE ACCEDERENT, EQUITATUS. Gu. 9. *accederet*. Norat ille, hoc Verbum de equitatibus hostium intelligendum esse, & mirabatur numerum Plurium. Sed sic Caesar I. Civ. *c.* LXI. *Hinc* magnos equitatus, *magnaque auxilia exspectabant*. cum nota Davisii. Florus III. *c.* XI. n.8. *Tum* circumfusi *undique* equitatus, *in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderunt*. Sic Noster Cat. *c.* XLV. num. 1. *comitatus deprehendant*, plurali numero. Sed quid illud *quocumque*, nisi de exercitu Metelli capias? Si capis, nihil dixit Sallustius. Intelligendum itaque de equitatu Jugurthae, quo ille Romanos repente adgredi poterat. idque saepe fecit. vide infra *c.* L. nu. 5. *c.* LIV. n.9. *c.* LVI. nu.4. *c.* LIX. nu.2. *c.* LX. n.3. Ita autem non *quocumque*, sed *quacumque* legendum est. idque contra edd. & scriptos omnes reposui. Sic supra *c.* XXXVIII. nu.6. *eaque Numidae cuncti irrupere*. ubi vide. Frontin. I. *c.* IV. nu.4. *& ipse cum cetera manu*, qua *non expectabatur*, aditus, *intravit*. Livius IV. *c.* XIX. *is cum ad impetum Tolumnii*, quacumque *se intendisset*, *trepidantes Romanas videres turmas*. *hostium* deficit Fabric. 1. perperam.

8. NAM IN JUGURTHA — ERAT. Struv. & Guelf. 10. sine Praepositione, *Jugurtha*. Sed Senat. 1. Vinar. 1. Guelf. 1. & Fabric. 2. *Nam Jugurthae*, uti nostri Latini fere solent. Supra *cap.* XXVIII. nu. 5. in *Consule nostro multae bonaeque artes animi & corporis* erant. Cat. *c.* LII. n. 42. *virtus atque sapientia major* in illis fuit. ubi plura produximus. Sed cum hic Guelf. 4. *erant*; Vinar. 2. & Uratisl. 2. *inerat* scripserint, videndum, anne *erat* sic ejiciendum?

TANTAQUE PERITIA LOCORUM ET MILITIAE. Vinar. 1. *tanta*, sine conjunctione, & videtur ita validius. Senat. 2. & Heussian. *& militia*. *cap.* XXVIII. nu.5. *rei militaris magna scientia*. Uratisl. 3. *locorum atque provinciae*.

ABSENS, AN PRAESENS. Guelf. 4. *absens ac praesens*; 10. *abs. & praes.* Senat. 1. Incert. 2. *abs. aut praesens*; Fabriciani, Remens. 2. Vinar. 1. Guelf. 1. & Uratisl. 1. *absens vel praesens*. Unde recte Gruterus restituere jubet, *absens*, *praesens*, sine ulla voce intermedia. Confer supra *c.* XIX. num.7.

PACEM, AN BELLUM GERENS. Ciacconius aliquid deesse suspicatur. Deest *agens*, sed illud ex Verbo *gerens*, per usitatam Figuram Syllepsin, est intelligendum. Plene dixit Cat. *c.* XXXI. n.2. *neque bellum* gerere, *neque pacem* habere. Sed infra eadem brevitate *c.* CIX. nu. 2. *quaesitum ab eo*, *pacem*, *an bellum* agitaturus *foret*. Notavimus alia supra *c.* XXXVIII. num. 9. Guelf. 9. *pernitior esset*: quomodo codex Bongarsii; uterque certe compendio scripturae in eam vocem corruptus.

IN INCERTO HABERETUR. Guelf. 1. 3. 9. & 11. item Basil. 1. Remens. 2. Uratisl. 2. & 3. sine Praepositione, *incerto haberetur*. Fabric. 1. *incertum*; 2. *incertum haberet*. quo minus dubium, nos recte Cat. *c.* XLI. princ. scripsisse: *Sed Allobroges diu* in incerto *habuere*. adde supra *c.* V. num.3.

CAP.

peravit frumentum, & alia, quae bello usui forent: ratus id, quod res monebat, frequentiam negotiatorum & commeatum (juvaturum exercitum) etiam paratis rebus munimento fore. Inter haec nego- 3
tia Jugurtha impensius modo legatos supplices mittere, pacem orare: praeter suam liberorumque vitam, omnia Metello dedere. Quos 4
item,

doctissimis Glareano & Grutero, leviter adjuvantibus MSS. nostris, delevi. *imperare frumentum*, *pecuniam*, *naves*, similia; uti *curare pecuniam*, *injurias*, cetera, omissis Verbis *conferre*, *portare*, *praeparare*, Latini frequentissime. vide EXCURSUM n. 5.

RATUS ID, QUOD RES MONEBAT. Hanc formulam pluribus explicatam & illustratam dedimus Cat. *c.* XXX. n. 2. *res monet*, quod ipsa res in mentem vocat. Cat. *cap.* V. extr. Res *ipsa* hortari *videtur*, *quoniam de moribus civitatis tempus* admonuit.

FREQU. NEGOT. ET COMMEATUM JUVATURUM EXERCITUM, ETIAM. Expunxi Verba, *juvaturum exercitum*, secutus Rivium, Palmerium, Gruterum. vide EXCURSUM n. 6. Rivius etiam ab silentio Grammaticorum, qui numquam *juvo*, *juvavi* ex Nostro, aut alio veteri laudant, damnavit: etsi Plinius IV. epist. XV. num. 13. scripserit: *ut illum — omni opera*, *omni labore*, *gratia simus* juvaturi. ubi vide Cellarium, & Burmannum ad Petron. Sat. *c.* XVIII. Laudant quidem ex Nostro *explicatum*, *occanui*, *agnoturus*, similia: & Priscianus IX. pag. 851. plura eorum, quae, imminutis primae Positionis syllabis, proferuntur, olim etiam secundum Analogiam prolata esse, admonet. Verum cum alia simul concurrunt, quae l. c. adduximus, non succurrunt ista suspecto Verbo. Sequiori aetate plura talia prolata sunt. ut *adplicavi* apud Justin. II. *cap.* XII. num. 2. in MSS. *personavi*, apud Prudent. Peristeph. Praefat. extr. *crepavi*, Id. Pass. X. *v.* 760. *emicavit*, apud Quinctil. I. *c.* VI. qui reprehendit. &c. *Commeatum* accipio de iis, qui frequentes Vagam commearent, quod probavi Ibid. in EXCUR. U. Nec *commeatuum* praefero, etiamsi *negotiatorum* inducere posset: eum contra soleat Crispus. vide Catil. *c.* VI. n. 21. *ubi mox & ipse*, *& exercitus ardor*, *elanguit*. ubi debuisset, *& ipsius*. Simile mendum in Sueton. Caesar. *c.* XXV. *Omnem Galliam*, *praeter* socios, *& bene meritas* civitates *in provinciae formam redegit*. Sic MS. Salmasii. vulgo *socias*. Exquisitissime Noster infra *c.* LXXVII. num. 1. *ni id festinaret*, *in summo periculo* suam *salutem*, *illorum* socios fore. pro *sociorum*. ibi vide. Neque certe voluit Auctor *frequentiam* de *commeatu* intelligi, sed tantum de negotiatoribus, ibi incolentibus.

ETIAM PARATIS REBUS MUNIMENTO FORE. Fore, ut illi praesidio essent rebus suis Vagae paratis; adjumento praesidio, & frumento ceterisque bello utilibus munimento. Sic saepe *parare* Verbo utitur; sic & *res paratas compositasque*. adde Catilin. *c.* XXXII. num. 2. Supra *c.* XXXI. num. 19. *Pars occidisse tribunos plebis pro* munimento *habent*. Catil. *c.* XXXII. num. 1. *ab incendio urbem vigiliis intellegebat* munitam. adde supra *c.* XXVIII. n. 4. *quorum auctoritate*, *quae deliquisset*, munita *fore sperabat*.

3. IMPENSIUS MODO. *Modo* omittit Guelf. 4. Sed eum, aliosque Ablativos eleganter Comparativis addunt. infra *c.* LXXV. n. 1. *impensius* modo *rebus suis diffidens*. ubi vide. Supra Guelf. 1. *inter negotia*, omisso Pronomine. Aliter, *inter haec*, *inter ea*. vide Perizon. ad Sanct. IV. Minerv. *c.* IV.

PRAETER SUAM LIBERORUMQUE VITAM. Franc. *suorumque*. non probo. vide *c.* XLVI. n. 2. mox *Metello* nomen deficit Uratisl. 3. & Gu. 12.

4. QUOS ITEM, UTI PRIORES, CONSUL ILLECTOS. Hic & nostrorum codd. ordo est, quem Rivius recte revocavit. Fabric. 2. *quos uti illectos consul*. forte fuit: *quos item consul illectos*, abjectis illis, *uti priores*. Uratisl. 1. *illecto ad proditionem*; Vinar. 1. *hortatos ad proditionem*. Rivii libri vetusti habuere *inlectos*, & sic apud nos Guelf. 1. & Basil. 1. qui etiam *inpensius*, *inposuit* hoc *cap.* & ad eumdem modum alia semper scribit. Sunt, qui hanc scripturam nostra aetate revocarunt, in quibus Freinshemius, Brockhusius, Cuningamius, alii. Olim ita scriptum esse, Quinctilianus docet, quem ego auctorem in primis opportunissimum credo. Is ubi de ὀρθοεπείᾳ disserit I. Instit. *c.* VI. reprehendit quosdam, qui *conire*, quam *coire* dicere maluerint, secuti nempe Orthographiam; quam adeo non reprehendit, ut & *cap.* VII. *inmunis*, *obtineat*, quod *optineat* enunciabatur, & lib. XI. *c.* III. *perlexit*, *conlegit*, recte scribi doceat, etsi aliter in pronunciatione fiat. Et habemus indubia monumenta, marmora & numismata, ubi *inlustres*, *inpendia*, *inrita* & similia leguntur. Quibus

item, uti priores, Consul illectos ad proditionem domum dimittebat: regi pacem, quam postulabat, neque abnuere, neque polliceri, & inter eas moras promissa legatorum exspectare.

CAP. XLVIII.

LI.

1 JUgurtha ubi Metelli dicta cum factis composuit, ac se suis artibus tentari animadvortit; quippe cui verbis pax nunciabatur, ceterum re bellum asperrumum erat: urbs maxuma alienata, ager hostibus cognitus, animi popularium tentati, coactus rerum necessitudine,

cum in scriptura nostra facile adhaesissemus, sufflaminavii tamen judicium doctissimi Fabii: *Abolita atque abrogata retinere, insolentiae cujusdam est, & frivolae in parvis jactantiae.* Ubicumque vero per pronunciationem licuit, ut in *adferre*, *obficere*, *adsingere*, eo proclivius nobis fuit vetustissimam & omnis antiquitatis usu comprobatam scripturam sequi, quod hac aetate bona pars eruditorum manu sua subscripsit.

DOMUM DIMITTEBAT. Sic omnis manus; non *mittebat*, quod novitii obserunt. vide Cat. *c.* XXVII. n. I. neutrum Verbum legitur in Uratisl. 2. Sed ordo in ceteris non perstat, cum multi *dimittebat domum* exaraverint.

INTER EAS MORAS. Uratisl. 2. omisit vocabulum *moras*. unde manus secunda fecit, *inter ea*. Guelf. 2. *exspectabat*.

CAP. XLVIII. 1. METELLI DICTA CUM FACTIS COMPOSUIT. *Cum factis* non legebatur in Incert. 2. Posses potius voce *dicta* carere, si scripsisset: *Metelli facta composuit*, siquidem supra dictorum Metelli mentio facta est, ex qua exaudiendum esset. Verum nihil prorsus mutandum. *Componere* est comparare, apud Virgilium, Tacitum, Quinctilianum, &c.

SE SUIS ARTIBUS. Ut de Hannibale Florus II. *c.* VI. num. 26. *quippe adversus hostem toties victorem, tam callidum, non virtute tantum, sed* suis *etiam pugnare* consiliis *oportebat.* & Livius XXI. *c.* XXXIV. *ibi non bello aperto, sed* suis artibus, *fraude, deinde insidiis est prope circumventus.* Id. XXII. *c.* XVI. *nec Annibalem fefellit*, suis se artibus *peti.* Inde Justin. IX. *c.* VIII. *Hic aperte, ille* artibus bella *tractabat.* quo tamen significatu hic necessario non sumitur, sed ut Florus III. *c.* IV. extr. *nec aliter cruentissimi hostium, quam* suis moribus *domiti:* qui de nostro Metello III. *c.* I. *qui callidissimum hostem — * artibus suis *adgressus est.* ubi vide Freinshemium, Gruterum ad Liv. I. *c.* XI. Ordo Gruteri, *se suis artibus*, in nostris optimis & reliquis tantum non omnibus visitur; blanditur tamen aliorum, *suis se artibus*, quomodo Livius l. c.

VERBIS PAX NUNCIABATUR, CETERUM RE. Vinar. I. *nunciebatur*, ut infra *c.* L. n. 4. *sauciebantur.* *verbis* omiserat Guelf. 3. ut mox *re* non exstat in Incert. 2. Hoc quidem omisit Auctor Cat. *c.* XXXVIII. n. 3. & certum est, non semper utrumque ab aliis etiam exprimi: multo minus hoc loco, necesse est, cum *nunciabatur*, & *erat* Verba per se eumdem sensum adferant. Ista autem frequentissima sunt, quale illud Thucyd. III. *c.* LXX. *τῷ μὲν* ΛΟΓΩ *ὀκτακοσίων ταλάντων τοῖς προξένοις διηγγυημένοι*, ΕΡΓΩ *δὲ πεπεισμένοι* Κορινθίοις Κέρκυραν *προσποιῆσαι.* & Livii XXXV. *c.* XLVI. *Liberandae Graeciae*, re, *non* verbis *& simulatione, quod fecissent Romani.* XXXVII. *c.* LIII. *ipsi autem tanto obligatos beneficio* verbo *socios*, re *vera subjectos imperio & obnoxios habituri sint.* Eccard. & Guelf. 10. *in re.* Guelf. 3. *gerebatur*, *erat*.

URBS MAXUMA ALIENATA. Corn. Nepos Hamil. *cap.* II. *omnia* oppida alienata, *in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africae, restituit patriae.* adde Nostrum Cat. *c.* XXXV. num. 3.

ANIMI POPULARIUM TENTATI. Livius XXVI. *c.* XXIV. *Per idem tempus M. Valerius Laevinus*, tentatis *prius per secreta colloquia principum* animis, *ad indictum concilium Aetolorum classe expedita venit.* adde supra *c.* XXIX. n. I. *cap.* XXXVIII. n. 3.

COACTUS RERUM NECESSITUDINE. h. e. tot necessitatibus impulsus. vide ad III. Hist. Epist. Pompeii n. 8. *neu* cogatis necessitatibus *privatim mihi consulere.* Fabric. 2. *coactus iterum rerum nec.*

STA-

tudine, statuit armis certare. Igitur explorato hostium itinere, in 2
spem victoriae adductus ex opportunitate loci, quas maxumas co-
pias potest omnium generum parat, ac per tramites occultos exer-
citum Metelli antevenit. Erat in ea parte Numidiae, quam Adher- 3
bal in divisione possederat, flumen oriens a meridie, nomine Muthul;
a quo aberat mons ferme millia passuum xx. tractu pari, vastus ab
natura

STATUIT ARMIS CERTARE. Guelf. 7. *armis tratare*. Supra *c.* XIII. n. 3. *parabat* armis *contendere*. Caesar. I. Gall. *c.* XXXI. *cum his Aeduos eorumque clientes semel atque iterum* armis contendisse; *magnam calamitatem pulsos accepisse*. Tacit. II. Hist. *c.* XLVII. *ut de principatu* certaremus armis.

2. EXPLORATO HOSTIUM ITINERE. Vox *hostium* deficit Senat. I. propterea, opinor, quod Romanos ita nomioat: quod alibi saepissime factum.

IN SPEM VICTORIAE AOOUCTUS. Hoc *adductus* omisit Fabric. 2. Sed *cap.* XXXVII. o. 3. *Ea mora in spem* adductus *Aulus*. ubi vide. Eccard. *in spe v. adductus*. *Ex* pro *per*, sive *propter*, ut supra *c.* XXXII. n. 5. & passim.

OMNIUM GENERUM PARAT. Eccard. *quam maxumas omnium generum potest copias parat*. Guelf. 2. *omnium parat generum*. Franc. & Guelf. 10. *omnium* gentium *parat*. male. Catil. *c.* XXIV. n. 3. *plurimos* cujusque generis *homines adscivisse dicitur*. adde Cat. *c.* XXXIX. n. 6. supra *cap.* XLVII. n. I. Palmerius ex cod. ut ait, Bertiniensi *omne genus*: quod alibi probum, ab Sallustio autem & hoc maxime loco plane alienum est.

AC PER TRAMITES OCCULTOS. Guelf. 10. *ac per milites occultos*. Academ. & Senat. 2. *a. p. tramites occulte*. Recte Eccard. *ac per* tramites *exercitum M. antevenit*. *Trames* via non militaris, sed angusta, privata, & quae simul faciat itineris compendium. ita fere Glossae veteres. vide Barth. ad Stat. II. Theb. *v.* 48. Justin. XXXVIII. *c.* IX. *per* compendiosos tramites *occupatum retrahit*. Livius II. *c.* XXXIX. *inde in Latinam* viam *transversis* tramitibus *transgressus*. Cic. Phil. XIII. *c.* IX. *egressus est*, *non* viis, *sed* tramitibus, *paludatus*. supra *c.* XXXVIII. n. I. *per saltuosa loca* & tramites *exercitum ductare*. itaque ex Cat. *c.* LVII. n. I. vocem *occultos* adscitam arbitror.

3. FLUMEN ORIENS A MERIDIE. Uratisl. 2. *fluvius*. supra Eccard. *possiderat*. Glossa Fabric. I. *fluens a meridie*. non male. Plautus Trin. Act. IV. Sc. II. *v.* 98. *Ad caput* amnis, *quod de ceolo* exoritur, *sub solio Jovis* — *boriola advecti sumus Usque aqua advorsa per amnem*. mox Guelf. 3. *Muchul*; 9. *Mutul*; 10. *Nuthul*. Senat. 2. *Mucula*; Heuss. *Muaula*; Uratisl. I. *Muthula*.

QUO AHFRAT. Gruterus ex unico Nazariano delet Praepositionem, cum reliqui ejus, Rivii & nostri omnes habeant, *a quo aberat*. Cat. *c.* XL. num. 5. *nam tum Brutus* ab *Roma* aberat. Caesar VII. Gall. *c.* LXIII. ab *hoc concilio* absuerunt. Curt. IX. *c.* X. n. 23. *haud procul* a *Perside* aberant.

MILLIA PASSUUM XX. *Millia* delet Guelf. I. & *passuum* erasum est in Fabric. I. quod certe melius, quam illud alterum, omitteretur. vide infra *c.* LXXV. n. 2. Ciacconio spatium XX. millium non videtur genuinum, & aut III. aut VII. substituere jubet. aliter Rutilius non potuisset uno die tantum itineris conficere, castra ponere, & Metello obviam procedere, *c.* L. n. I. *c.* LII. o. 5. 6. *c.* LIII. num. 5. At valde ignarus fuerit vir ille doctus veterum itinerum militarium, cum Vegetius I. *c.* IX. doceat, *militari gradu viginti millia passuum, horis quinque duntaxat aestivis conficienda esse*. ergo Rutilius octo, vel novem horis totidem conficere non potuit? Caesaris autem exercitus XXV. millia passuum superavit. vide Hottomann. ad Caesar. I. Gall. *c.* LIII. ubi Caesar fugientes Germanos quioquagiota millia passuum emensos esse scribit. Ipsis imperatoribus iter uoius diei erant XVIII. millia passuum, quod *mansionis* nomine veniebat, Lactant. de mort. persec. *cap.* XLV. & Procopius itineri diurno XXVIII. & XXXIII. passuum millia adtribuit, quod constabit ex I. Goth. *c.* XIV. & II. Goth. *c.* X. Quamobrem non amplius mirandum erit, Rutilium XX. millia confecisse, in primis *properantem*, *c.* LII. n. 5. Sed & illud Ciacconio satisfacere potuisset, quod Auctor *ferme* adjecit, numerum rotuodum praeferens. vide *cap.* XXXI. num. 2. Academ. & Fabric. I. *millia* XX. *passuum*; Vinar. 2. & Uratisl. 2. *per millia*.

TRACTU PARI. *Cum decurrente flumine*, puta: ita ut mons & fluvius omnibus fere locis aequaliter distarent, quod mox rudiori figura, ut licuit, ostendimus. Florus I. *cap.* XIII. pari *vecordia mactant*. *pari* venerationi priori.

natura & humano cultu : sed ex eo medio quasi collis oriebatur, in immensum pertinens, vestitus oleastro ac mirtetis, aliisque generibus arbo-

Contra Plin. v. Hist. Nat. *c.* III. *Granicus* diverso tractu *in Propontida fluit*. & sic de fluviorum progressu saepissime. Sed eleganter *tractum siderum* dixit Manil. I. *v.* 532. & III. *v.* 360. de ordine & progressu eorum. Sic *tractus arborum*, *maris*, *flammarum* apud alios, quasi pro *latitudine* quadam eorumdem, qua voce *c.* XVIII. Noster usus est.

Vastus ab natura. Vinar. 2. & Uratisl. 2. omittunt Praepositionem, morem secuti vulgi. Cic. I. Offic. *cap.* XLIV. ab *doctoribus atque doctrina* instructi. Plancus Cic. x. ep. xv. num. 3. ab *equitatu* firmus. ep. VIII. n. 12. ab *omni re* paratus. Apulej. de Deo Socrat. pag. 55. *Hoc enim nec a patre haereditarium est, nec casu pendulum, nec* a suffragio *annieulum, nec* a *corpore* caducum, *nec* ab *aetate* mutabile. Unde vides, saepe per *quod ad* hanc Praepositionem interpretandam esse, saepe autem eadem *caussam* denotari, uti supra *c.* XXXI. num. 2. *animus* ab *ignavia* & *socordia* corruptus. ubi consule notam. Hic vero dubia dictio esset, *vastus humano cultu*, aut certe Sallustio indigna. Nam objective intelligi posset, ut Auct. VIII. Gall. *c.* XXIV. *vastare civibus, aedificiis, pecore*. quod vero sola Praepositione evitari poterat. *Humano cultu* eleganter, ut Claudian. II. Rufin. *v.* 41. *Torrida semper solibus*, humano *nescit mansuescere* cultu. Sic infra *cap.* extr. *pecore atque* cultoribus *frequentabantur*.

Sed ex eo medio quasi collis or. Fingunt sibi interpretes collem in medio monte: quod supra modum ineptum est, & collem in medio monte qui in immensum pertineret, nemo mortalium usquam locorum vidit. Terminum orientis collis indicat Auctor, ut Caesar I. Gall. *c.* I. *Eorum una pars initium capit* a flumine *Rhodano* — *Belgae* ab *extremis Galliae finibus* oriuntur, pertinent *ad inferiorem partem fluminis Rheni*. — *Aquitania* a *Garumna flumine*. Id. II. *c.* VIII. *is collis paullulum* ex *planitie editus*, &c. Incipiebat itaque collis ex medio monte, ita ut, transverso itinere, porrectus esset, & latitudine sua, (eam enim longitudinem interim vocamus, qua a monte ad fluvium versus procedebat) in immensum pertinebat. Acclivem ergo hanc latitudinem *quasi collem* vocat. Obscura fuit descriptio haec interpretibus, quod ex obscuris adnotationibus cernas. nos lineis quibusdam situm designavimus, ut imaginationem lectoris excitaremus.

Septentr. *flumen* oriens a Meridie

Collis in immensum pertinens.

Jugurtha extenuata suorum acie consedit

Metelli iter.

Mons tractu pari cum flumine.

Similem topographiam habet Statius II. Theb. *v.* 498. Lecta dolis sedes: *gemini procul urbe malignis Faucibus urgentur colles, quos umbra superni Montis, & incurvis claudunt juga frondea silvis; Insidias natura loco, caecamque latendi Struxit opem*. Similes etiam alii passim.

In immensum pertingens. Senat. 2. & Heuss. *in immenso pertingens*; alii *in* omittunt; Guelf. 9. *immensum perstringens*. Recte Gronovius ad Liv. xxv. *c.* XXIV. *in immensum pertinens*, quem jam secutae sunt Hackianae & Crispini. Sic Caesar loco superius adscripto.

Vestitus oleastro. *Vestitus* est consitus. Liv. XXII. *c.* XXVIII. *Ager omnis medius erat, prima specie inutilis insidiatori, quia non modo silvestre quidquam, sed ne* vepribus *quidem* vestitum *habebat*. Apulej. de Mundo pag. 58. *Terra frequentatur animantibus, silvarum viriditate* vestitur. Ausonius Mosella *v.* 157. *Gauranum sic alma jugum vindemia* vestit. Cicer. II. de Nat. Deor. *c.* LIII. *montes* vestiti *atque silvestres*. Plura collegere Car. Langius ad Cic. II. Offic. *c.* XXV. Demptler. ad Claudian. I. Rapt. *v.* 189. N. Heinsius ad Ovid. I. Fast. *v.* 153. Gronov. ad Justin. XII. *c.* VII. n. 7. Non omittam Liv. XXI. *c.* LIV. *Erat in medio rivus, praealtis utrimque clausus ripis, & circa obsitus palustribus herbis, & quibus inculta ferme* vestiuntur, *virgultis vepribusque*.

Quae humi arido atque arenoso. Magna inconstantia in libris vett. Guelf. 3. & Senat. 1. *humo arida atque arenoso*; Fabriciani, Incerti, Acad. Struv. Senat. 2. Heuss. Franc. Uratisl. 3. Guelf. 9. 11. 12. *humo arida a. arenosa*, aut *arenosaque*; Remenses & Uratisl. 1. *humi arida a. arenosa*, secuti Canonicam nostram. latini-

arborum, quae humi arido atque arenoso gignuntur. Media autem planicies deserta penuria aquae: praeter flumini propinqua loca: ea consita arbustis pecore atque cultoribus frequentabantur. 4

CAP. XLIX.

LIII

IGitur in eo colle, quem, transvorso itinere, porrectum docuimus, Jugurtha, extenuata suorum acie, consedit: elephantis & parti co- 1

latinitatem; sed quae potius *humi aridae*, requireret, ut *domi meae*. Vinar. 2. & Uratisl. 2. *humi in arido atque arenoso loco gignuntur*, qui Glossam simul scripserunt. Igitur editam illam *humi arido atque arenoso*, ex Basil. 1. Vinar. 1. Eccard. Guelf. 1. & 4. Prisciano XVIII. p. 1214. & Arusiano Messo MS. in voce *Humi*, melioribus aliquot Gruteri, aliorumque MSS. retinendam censeo; ita, ut *arenoso humi* idem sit, ac *solo arenoso humi:* id quod vidit Rivius & placuit Scioppio ad Sanct. IV. Min. *c.* IV. in voce *Solum*. Idque perspicuitatis caussa ita scriptum est, ubi de certi loci qualitate dicendum erat; si audimus Varronem apud Charisium I. p. 84. ita nempe *ardua montium*, *terrena viarum*, *opportuna locorum*, *egregii juvenum*, plura dicuntur, quae alibi adnotamus. adde Cat. *c.* LIII. n. 5. Sic Tacit. II. Hist. *c.* LXXXVIII. *ubi* lubrico viae *vel occursu alicujus procidissent*. Claudian. Mamert. III. de Statu an. *c.* IV. *Tu qui ex* opinionis incerto *vis* certam *ferre* sententiam, *convinceris docere*, *quod nescis*. Sedulius II. *v.* 223. Caecaque *praecipites tranant* incerta profundi.

GIGNUNTUR. Unus *nascuntur*. male. Sic infra *c.* XCIII. n. 4. *quo juncta* gignentium *natura fert*.

4. MEDIA AUTEM PLANITIES. Campi illi, qui inter montem, collem & fluvium erant medii. *c.* L. n. 6.

PRAETER FLUMINI PROPINQUA LOCA. Unus Struv. *fluminis;* ceteri omnes *flumini*. illud tamen in recentioribus edd. legitur, & sic citat Munckerus ad Lactant. Plac. XI. Fab. XI. comparatum cum C. Nepot. Hannib. *c.* V. *In* propinquis urbis *montibus moratus est*. adde supra *c.* XLIII. n. 1. Nos a MSS. recedere non debuimus. Uratisl. 3. omisit τὸ *loca*.

EA CONSITA ARBUSTIS. Guelf. 12. a manu secunda: *ea sita arbustis*. Livius XXXIII. *cap.* VI. *Magnum utriusque impedimentum fuit ager* consitus *crebris* arboribus. Silius X. *v.* 533. *Ilex proavorum* consita *seclo*. ubi vide plura ab N. Heinsio & Cl. Drackenbotchio notata. De *arbustis* plerique ita tradunt, ut intelligant *locum*, ubi arbores satae sunt. Sed jam Isidorus docuit, novellam arborem, eodem nomine insigniri. Noster pro *arboribus* sumsisse videtur, ut Manilius II. *vers.* 22. *Atque* arbusta *vagis essent quod adultera pomis*. Noster infra *c.* LIII. num. 1. *prospectum ager* arbustis consitus *prohibebat*. Forte & Tacit. II. Histor. *capit.* XLI. *adspectus armorum* densis arbustis *prohibebatur*.

CAP. XLIX. 1. TRANSVERSO ITINERE. H. e. ut iter transversum esset colli, qui erat a latere itineris. Ea latinitate infra *c.* LII. n. 3. *Denique Romani* advorso colle *evadunt*. ubi vide. Quid censes de nota Wassii: Nempe monte viam ad rectos angulos insecante. potuit autem dixisse, *transvorsum itineri montem*. Haec ille. Errat, etiamsi dicas invito excidisse *montem*, pro *collem*. Nam quid illud: *Nempe monte viam* cet. Denique non poterat *transversum itineri collem* dicere, si umquam proprietati studuit Crispus. poterat *adversum itineri collem* dicere, si *iter* nullo respectu ad iter facientes positum esset. & tamen non ita proprie, ut est *transvorso itinere*. *transversi* etenim *colli* incedebant Romani per mediam planiciem *ad* flumen *versus*. Sic Livius XXVIII. *c.* XXX. *Jam in ipsa pugna haec cum infesto rostro peteret hostium navem*, obliqua *ipsa ictum alterius rostri excipiebat: illa cum* transversa *objiceretur hosti, repente intorta in proram circumagebatur*. Ergo *transversum* proprie est, obliquum, quod latus advertit, nostris *seitwerts*, *queer*, & male cum adverso, contrario confundit etiam Barthius ad Stat. I. Theb. *v.* 348. cui quaedam debet nota Wassiana. infra *c.* L. n. 1. *existumans hostes crebro impetu & transvorsis praeliis iter suum remoraturos*. adde h. *c.* extr. supra *c.* VI. n. 3. & *c.* XLV. n. 4.

PORRECTUM DOCUIMUS. Cap. XLVIII. n. 3. & quando *collem* dixit, non montem, illud *oriens* satis est, etiamsi non respiciatur *in immensum pertinens*, ut intelligamus porrectum fuisse trans-

copiarum pedeſtrium Bomilcarem praefecit, eumque edocet, quae ageret; ipſe propior montem cum omni equitatu pedites dilectos
2 collocat: dein ſingulas turmas atque manipulos circumiens monet atque obteſtatur, *uti memores priſtinae virtutis & victoriae ſeque re-*

tranſvorſo itinere. Livius I. *c.* III. *novam ipſe aliam ſub Albano monte condidit. quae ab ſitu* porrectae *in dorſo* urbis *Longa Alba adpellata.* Mela I. *c.* I. *Haec ergo ab ortu* porrecta *in occaſum, & quia ſic jacet, aliquanto, quam ubi latiſſima eſt longior. c.* XIX. *Hinc* orti *montes longo ſe jugo* exporrigunt. Eſt ergo Verbum ſpatium denotandi, non proprie *planitiem*, quod voluit Ciaccon. ad Caeſar. II. Gall. *c.* XIX. Guelf. 9. *ſupra docuimus.* 10. *tranſverſos itinere porrecto.*

EXTENUATA SUORUM ACIE. *Extenſa*, & quam minime conferta aut condenſata acie. *tenuatam* enim & *extenuatam* aciem *confertae* opponi ex Auct. de B. Afric. *c.* XIV. Vegetio II. *c.* III. & III. *c.* XV. recte docuit Heinſius ad Sil. I. *v.* 396. Poſſes quidem in arctum collecta & contracta intelligere; ſed illum ſenſum proprium magis praeferendum exiſtimo. Exiſtimavit etiam vetus litterator, qui eadem manu, qua contextus eſt ſcriptus, in Fabrician. I. ſupra vocem *extenuata*, poſuit, *i. ſparſim.*

CONSEDIT. Infra n. 5. *inter virgulta equi Numidaeque* conſederant. Liv. XXVIII. *c.* II. *ibi in cava valle, atque ob id occulta,* conſidere *militem & cibum capere jubet.* Noſter Cat. *c.* LVII. n. 3. & ſupra *c.* XXI. n. 2.

EUMQUE EDOCET, QUAE AGERET. Vinar. I. Incert. 2. & Guelf. 12. *eumque docet.* Fabriciani & Guelf. 9. *quid ageret.* vide Cat. *c.* XLVIII. num. 4.

IPSE PROPIOR MONTEM. Academ. Remenſ. 2. & Guelf. 3. a manu ſecunda, *propior monti*, ut edit. Gryphiana. vide quae diximus ad Catil. *c.* XI. n. I. *quod tamen vitium* propius virtutem *erat.* Remenſ. I. *monte.* Senat. 2. Guelf. 7. &, a manu ſecunda, 2. *propius*, quod ne te moveat, vide ſupra *c.* XXXVIII. n. I. & Cat. *c.* XLIII. num. I. Inepte Uratisl. 3. & Guelf. 9. *proprior.* male etiam Vinar. I. omittit vocabulum *montem.*

CUM OMNI EQUITATU ET PEDIT. DEL. SUOS COLLOCAT. Guelf. II. omiſit Conjunctionem &. in quinque aliis legitur, *delectis ſuis:* itaque *collocat*, pro *collocatur* eſſet accipiendum. Sed Fabric. I. non agnoſcit Pronomen *ſuos*, & Senat. I. Incert. 2. Guelf. 2. & 3. habent *delectos*. Scribe ergo: *Ipſe propior montem cum omni equitatu pedites delectos collocat. pedites cum equitatu*, ut ſupra *c.* XXXV. num. 2. *invidia* cum *metu*. infra *c.* LX. num. 4. *cohortes* cum *omni equitatu*. Partem peditum permiſit Bomilcari, partem eamque meliorem ſibi ſervavit, & in ea parte collis, quae eſſet monti propinqua, eam omnemque equitatum collocavit. Alioquin neſcias, qui illi *ſuos* fuerint, ſi equites & pedites non fuerunt. Praeterea Fabrician. I. & Guelferb. 9. *delectis* ſcribunt. vere. ſic infra *c.* LI. n. 5. vide Catil. *c.* XXXVI. n. 4. Sed malles forſitan: *cum o. equitatu & peditibus delectis eſſe*, ut illud *ſuos*, ex hoc *eſſe* ortum videatur. aut reſecto tam *eſſe*, quam *collocat;* ut illud vel ſubintelligatur, vel *ἀπὸ κοινοῦ conſedit* adſumatur. Interpretes tamen omnes ſilent, & in vulgata adquieſcunt, quae extra controverſiam corrupta eſt. id multis locis accidiſſe, experimentis compertum habemus.

2. SINGULAS TURMAS ET MANIPULOS. Loquitur ad morem exercitus Romani, in quo turma numerus triginta *equitum*, vide ſupra ad *c.* XXXVIII. n. 6. *Manipulus* proprie de *peditibus*, eratque exercitus pars minima, quae unum ſignum ſequebatur, auctore Varrone IV. de L. L. illud ſignum antiquiſſimis temporibus erat manipulus foeni, unde nomen tractum eſſe exiſtimat Ovid. III. Faſt. *v.* 118. & cum eo Gloſſa Guelf. I. ad *c.* XLVI. n. 7. ubi ducentorum militum fuiſſe tradidit. & recte, quantum ex diviſione legionis videas, ad Cat. *c.* LVI. n. I. iſta autem Gloſſa bonam partem deſcripta eſt ex Iſidoro IX. Orig. *c.* III. Prima aetate manipulus tantum centum habebat milites, & poſtremis temporibus pauciores. vide Stewech. in Veget. II. *c.* XIII. & Lipſium IV. milit. R. Dialog. V. *maniplos* ſcribunt Eccard. & Guelferb. 9. hic etiam *circuens;* ceteri fere *circuiens;* Baſil. I. & Incert. I. ut nos, *circumiens.* vide ſupra *c.* XLV. n. 2. mox Guelf. II. Senat. 2. & Heuſſ. *atque teſtatur*, pro *obteſtatur.*

MEMORES PRISTINAE VIRTUTIS ET VICTORIAE. Dubito, an ſic dederit Salluſtius. Guelf. II. omittit *memores;* 12. *& victoriae.* Notamus quidem ſimilia ad Cat. *c.* LVIII. n. 12. & LX. n. 7. quae vero contextus facile tutatur. At hic non quidem *memores priſtinae victoriae* mallem, ſed cum Guelf. 12. *memores priſtinae virtutis ſeſe*, cet. Cauſſae ſervit, & loci oppor-

tu-

regnumque ſuum ab Romanorum avaritia defendant: cum his certamen fore, quos antea victos ſub jugum miſerint: ducem illis, non animum mutatum: quae ab imperatore decuerint, omnia ſuis proviſa; locum ſuperiorem, uti prudentes cum imperitis, ne pauciores cum pluribus, aut ru-

tunitati quod debebatur, virtuti ſuorum adſcribit, quae certe non tanta erat, cum Romanos ſub jugum mitterent. Caeſar II. Gall. c. XXI. *Milites non longiore oratione eſt cohortatus, quam uti* ſuae priſtinae virtutis *memoriam retinerent.* Uratisl. 3. *memores priſtinae victoriae & virtutis.*

AB ROMANORUM AVARITIA. Eamdem criminatur apud Bocchum infra c. LXXXI. n. 1. & ſane eadem omnibus regibus odioſa & inviſa erat. vide IV. Hiſt. epiſt. Mithrid.

CUM IIS CERT. F. Q. VICTOS ANTEA. Scripti omnes, *cum his*. Multi autem eadem, quae hic Jugurtha, inculcant: quia ſemel victum militem vulgo nullius uſus habebant. Scipio apud Liv. XXI. c. XL. *Cum iis eſt vobis, milites, pugnandum, quos terra marique priore bello viciſtis: a quibus ſtipendium per viginti annos exegiſtis: a quibus capta belli praemia, Siciliam ac Sardiniam habetis.* item Phormio apud Thucydidem II. c. LXXXIX. quem Noſter egregie expreſſit. Sulla infra c. CVI. n. 3. Juſtin. VI. c. IV. *Sed victis, adverſus paullo ante victores, nec animus, neque vires pares fuere:* cum nota Berneggeri. adde omnino Gruteri in Tacit. Diſcurſ. XIV.

SUB JUGUM MISERINT. Vinar. 2. *ſub jugo miſerant*; Uratisl. 2. *ſub jugo miſerat*. vide cap. XXXVIII. num. 9. *miſerat* legitur etiam in Franc. Remenſi 1. & Incert. 1. at Fabric. 2. *miſerunt*; Incert. 2. *miſerit*. optime. vide Catil. c. LVII. n. 1. & ſupra c. XLVI. n. 2. c. XIV. num. 9.

DUCEM ILLIS, NON ANIMUM. Sed noſſe debebat, & multis cladibus expertus eſt, *plus reponendum in duce, quam in exercitu*, Tacit. Germ. c. XXX. & *fortuna vireſque cum duce* ſaepiſſime *mutata*, Claudian. in Eutrop. II. v. 415. etiamſi non ſemper, Juſtin. II. c. XIV. vide ſupra c. XXXVIII. n. 1.

QUAE AB IMPERATORE DECUERINT. Puta *provideri*. ſupra c. XIV. n. 15. *fratri, quem minume* decuit, *propinquus per ſcelus vitam* eripuit. unde male Urſinus hoc loco *debuerint*, quod animadvertit Gronov. ad Liv. XXVII. c. XV. Metellus Cic. V. epiſt. I. n. 3. *Nunc video illum* circumventum, *me* deſertum, *a quibus minime* conveniebat. Dictys II. c. XV. circumventus, *a quibus minime* debuerat, *indigno modo interiit*. Idem VI. extr. vulneratus *ab eo, quem minime* crediderat, *triduo poſt mortem obiit.* adde I. Hiſt. Orat. Philippi n. 1. & 10. ſupra c. XVIII. n. 3. Cat. c. XXIX. n. 2. Pompejus apud Lucan. VII. v. 354. *Quae vincere poſſent Omnia contulimus.* Darius ſimiliter apud Curt. IV. c. XIV. n. 12. *Quod mearum ſuit partium, exercitum comparavi*, cet. Eccard. *ab imperatore bono.* Vinar. 1. *decuerant* a manu ſecunda.

OMNIA SUIS PROVISA; LOCUM SUPERIOR. UTI. *Providere* in eligendo *conſilium*, in vitando *cautionem* ſimul comprehendit. Cic. ad Attic. II. epiſt. 1. *quod a me ita praecautum atque* proviſum eſt. adde Catil. c. LII. n. 4. Livius V. c. XLIX. *Omnia quae arte belli ſecunda ſuis eligi praepararive poterant*, providit. Pendent ab hoc Verbo *locum*, & *uti*, *ne conſererent*, Nomen ſimul, & Verbum, quod pluribus illuſtratum ad c. XIV. n. 7. *erat majeſtatis populi R. prohibere* injuriam, *& ne cujuſquam regnum per ſcelus* creſceret, EXCURSU II. n. 4. Sed loco Pronominis *ſuis* aliud ſcripſerat prima manus Fabric. 1. duae tamen priores litterae *ſu* ab ea perſcriptae leguntur. Acad. *omnia ſatis proviſa*. deleas licet Pronomen, adſentiente Tacito V. Hiſt. c. XVII.

PRUDENTES CUM IMPERITIS. Gloſſa Guelf. 2. prudentes, *i. periti loci*; imperitis, *i. ignaris loci*. ita certe intelligendum & ſimul *prudentes*, h. e. ſcientes praelium eſſe committendum, & *imperitis* contra, quibus praelium erat eo loco inopinatum. Hoc ni feceris, idem mox indicabit cum illis, *rudes cum bello melioribus*. *Prudens* ſaepiſſime pro eo qui ſcit, gnarus eſt. docui ad Ciceronem & infra I. Hiſt. ad ea: Prudens *omnium, quae Senatus cenſuerat*. Jam *imperitus* pro ignaro eſt apud Caeſar. V. Gall. c. XXVII. *quod non adeo ſit* imperitus rerum, *ut ſuis copiis populum R. ſe ſuperare poſſe confidat*. Phaedrus I. Fab. XXIII. *Repente liberalis ſtultis gratus eſt; Verum* peritis *irritos tendit dolos*. cui opponi *imprudentem* & ignarum docuit Schefferus ad I. Fab. XXII. extr. Cicer. pro Cornel. Balb. c. XX. *dicat, ſe non* imperitum *foederis, non* rudem *exemplorum, non* ignarum *belli fuiſſe*. adde Interpp. ad Flor. III. cap. I.

AUT RUDES CUM B. MELIORIBUS. *Rudes* nempe *bello*, pro imperitis & non exercitatis ad bellum. Sic ſupra, *belli haud ignarus*. & ita Claudian. III. Rapt. v. 215. *Noſtra* rudis *gaudere*

3 *rudes cum bello melioribus manum consererent. proinde parati intentique essent, signo dato, Romanos invadere: illum diem aut omnis labores & victorias confirmaturum, aut maxumarum aerumnarum initium fore.*
4 Ad hoc viritim, uti quemque, ob militare facinus, pecunia aut honore extulerat, commonefacere beneficii sui, & eum ipsum aliis ostentare: postremo, pro cujusque ingenio, pollicendo, minitan-

dere malis & nectare largo Instaurare dapes. Lucanus IV. *v.* 635. *Constitit Alcides stupefactus robore tanto: Nec sic Inachiis, quamvis* rudis *esset in undis Defectam timuit reparatis unguibus hydrum*. Ovid. I. Fast. *v.* 83. *Colla* rudes operum *praebent ferienda juvenci*. *Bello meliores*, illustratos vide supra ad *c.* XIII. n. 1.

MANUM CONSERERENT. Guelf. 10. *conserent*. Eccard. *manibus consererent*. *manum conserere* dixit etiam infra *c.* L. n 4. & alibi.

3. PARATI INTENTIQUE ESSENT. Guelf. 11. *parati proinde intentique essent*. *Intentus* est, qui animo habet rem agendam; ejusque initium imperiumque exspectat. *Paratus*, qui, quae in agendo opus, praeparavit. Nihil est, esse *paratum*, cum contra animum res accidit, quem omnia non opinata confundunt; sed nihil est etiam *intentum* esse, si instrumenta agendi deficiunt. Hinc Noster Cat. *c.* XXVII. n. 2. *hortari, uti semper* intenti paratique *essent*. Eod. *c.* LVIII. n. 8. *moneo, uti* forti atque parato *animo sitis*. Liv. XXII. *c.* XXXIX. armatus intentusque *sis, neque occasioni tuae desis, neque suam occasionem hosti des*. Id. XXIV. *c.* XXXVIII. Intenti *ergo omnes* armatique *signum exspectabitis*. *c.* XXXIX. *militesque* intenti *dudum* atque parati. Sueton. Caesar. *c.* LXV. *&* paratum & intentum *momentis omnibus, quo vellet, educeret*. Tacit. II. Ann. *c.* XVI. Intentus paratusque *miles, ut ordo agminis, in aciem adsisteret*. Id. I. Hist. *c.* LXII. Instructi intentique *signum profectionis exposcunt*. adde supra *c.* XXIII. n. 1. infra *c.* LVII. n. 3.

OMNIS LABORES ET VICTORIAS CONFIRMATURUM. *Victoria confirmatur*, quando firma & stabilis redditur, ut pro ea non amplius debeas *laborare*. Sic *firmare* & *confirmare* pacem, concordiam; item valetudinem, regnum, dominationem & infinita alia apud Ciceronem, Caesarem, Livium, C. Nepotem, Justinum, omnibus nota. Apte ergo conjungit *labores & victorias*, etsi per se *labores confirmare*, pro finire eosdem vix alibi reperias. Sed ita saepe unum Verbum duobus Nominibus adjungitur, ut ex sensu, aliud deficere, aut positum alteri Nomini minus respondere videatur. vide supra *c.* XVII. n. 3. & *c.* XXXVIII. n. 9. & mox n. 4.

AUT MAXUMARUM AERUMNARUM INIT. F. Aemulatur Tacit. XII. Ann. *cap.* XXXIV. *illum diem, illam aciem testabatur aut reciperandae libertatis, aut servitutis aeternae initium fore*. Noster Thucydidem suum II. *c.* XII. ὅτι ἥδε ἡ ἡμέρα τοῖς Ἕλλησι μεγάλων κακῶν ἄρξει. Claudianus II. Ruffin. *v.* 192. Illa dies *potuit nostris imponere finem Cladibus, & sceleris caussas auferre futuri*. Guelf. 10. *aut maximam aer. in. fore*.

4. AD HOC VIRITIM. Illa ad universos loquitur; nunc singulos aut monet, aut increpat, cet. Eleganter Seneca IV. Nat. Qu. *c.* VII. *In universum de ventis diximus: nunc* viritim *incipiemus illos excutere*. Auct. B. Alexandr. *c.* LXV. *praemia bene meritis &* viritim, *& publice tribuit*. Factum interdum idem *nominatim*. vide Cat. *c.* LIX. n. 5.

PECUNIA, AUT HONORE EXTULERAT. Proprie *honore efferre*, sed improprie *pecunia efferre*, pro *pecunia augere*, donare, in quo saepe etiam honor positus est. Eam loquendi rationem jam modo adnotavimus, n. 3. Tacit. I. Ann. *c.* III. *geminatis* consulatibus *eum* extulit. Noster *c.* XLII. n. 4. *multos mortales* ferro *aut* fuga exstinxit. Paullo planius Ovidius: Divitiis *etiam multos &* honoribus auctos *Vidi, qui tulerant in caput arma suum*. nam *augere honoribus* usitatius est, quam *pecunia efferre*. vide infra ad *c.* LXXXVI. n. 3.

COMMONEFACERE BENEFICII SUI. Guelf. 9. *commune beneficii sui facere*. Primam vocem in *commone* restituendo, dabis, quod Lucretius cum suo, *disque supatis*, Virgilius, *super* unus *eram*, vide ad Catil. *c.* LII. num. 10. ipse non audio.

ALIIS OSTENTARE. Acad. & Remens. 1. *aliis ostendere*.

PRO CUJUSCUMQUE INGENIO. MSS. aliquot apud Wassium, ex nostris Fabriciani, Remenses, Basil. 1. Acad. Vinarienses, Senat. 1. Uratisl. 2. Eccard. Struv. Guelf. 1. 2. 3. 4. 7. 9. 10. 12. omittunt Praepositionem *pro*. Gu. 3. *cujus ingenium*; Senat. 1. & Struv. *cujusque ingenium*; Acad. *cujuscumque ingenio*. Sed cur Praepositionem tot Codd. omiserint, caussam non video, nisi in negligentia librariorum. An fuit, *ne* cu-

tando, obtestando, alium alio modo excitare; cum interim Metellus, ignarus hostium, monte degrediens cum exercitu conspicitur. primo dubius, quidnam insolita facies ostenderet, (nam inter virgulata equi Numidaeque consederant, neque plane occultati humilitate

cujusque ingenium, sub intellecto *erat* ? Cat. *cap.* XIV. num. 6. *uti cujusque studium ex aetate flagrabat*. quae tamen lectio minus placeret, quam edita. Si cum MSS. *cujusque studio* praefers, necesse est *pro* vel *ex* intelligas, quae in aliis constructionibus haud raro omittuntur. Gruterus & Wassius vulgatae subscribunt.

Pollicendo, minitando, obtestando. Incert. I. & manu secunda Guelf. 12. *pollicitundo*. Vinar. 2. & Uratisl. 2. *invitando*, pro *minitando*. Acad. Franc. Incert. 1. Guelf. 3. Uratisl. I. & 3. *ostentando*. Eccard. *obstentando*. infra Vinar. 1. *eccitare*.

Monte degrediens. Guelf. 3. *disgrediens*. Fabriciani, Basil. & Vinar. primi, Senatorii, Heuss. Franc. Guelf. I. 2. 4. 9. 10. II. *digrediens*. & ita variant *cap.* I. n. I. *neque colle digredi animadvertit*. *degredi* venerandus Codex Taciti IV. Ann. *cap.* XLIX. & III. Hist. *cap.* LXVII. ubi notatur ex alto *descensus*. aliter infra *cap.* XCIV. n. 2. adde Sigon. ad Liv. V. *cap.* XLVI. Gronov. ad Melam. II. *cap.* V. *Atax ex Pirenaeo monte* degressus, uti contra MSS. vir ille doctus scripsit; qui injuste reprehendit Vossium, quod *digredi* & *degredi*; item *deductus* & *diductus* pro iisdem habuit. Origine certe unum sunt idemque, sicut alibi demonstravimus, vide supra ad *cap.* I. n. 4. sed usus aliquod discrimen invexit, quod hoc loco neglexissemus, periculo librorum; nisi vetustissimi cum Grutero & vulgata scriptura facerent. Florus III. *cap.* XVI. *ab arce* degressus. cum nota Cl. Duckeri. Tres nostri *egrediens*; Fabr. I. & Franc. *montem*.

Cum exercitu conspicatur. Sic Gruterus ex sola Donati ad Terent. Eunuch. A. II. Sc. III. citatione. MSS. Rivii, Gruteri, Wassii, nostri omnes omnino *conspicitur*, aut, ut unus Guelf. 12. a prima manu, *monte digrediens exercitum conspicit*, & Senat. I. *prospicitur*. Valde se torquet Glareanus, mire etiam reliqui peccant, qui *conspicatur* propterea malunt, quod Metellus Jugurtham conspexerit, & de eo sermo sit. Non revocant sibi in mentem, haec saepe inverti, & Subjectum saepe mutari in id, quod magistri Objectum vocant. Recte ergo *Metellus conspicitur*, qui non poterat Jugurtham *conspicere*, ut non simul ab illo *conspiceretur*. Sic Caesar II. Gall. *cap.* XIX. *Caesar, equitatu praemisso, subsequebatur omnibus copiis: sed ratio ordoque agminis aliter se habebat, ac Belgae ad Nervios detulerant*: nam *quod* hostis adpropinquabat, *consuetudine sua Caesar* VI. *legiones expeditas ducebat*. ubi eodem errore, quo Nostri interpretes, captus Gabr. Faernus malebat, *hosti*, eo, scilicet, quod Caesar, non hostis, in motu fuerit. Peccavit ergo & Seneca II. Nat. Qu. *cap.* XLIV. ubi de fulmine: *quaedam frangi debere, quaedam elidi et distringi, quaedam* admoveri. pro *quibusdam admoveri*. ubi tamen doctissimus Gronovius extraxit scrupulum, ostenditque persaepe ea dici admoveri, quibus immotis proprie alii, vel alia admoventur. Cui simile illud Corn. Severi in Aetna *v.* 226. *Capitique adtollere coelum*, pro *caput coelo*. Treb. Pollio Claud. *cap.* XVII. *nihil me gravius accepit, quam quod notoria tua intimasti*. pro ego accepi. adde notas ad Cat. *cap.* XLVII. n. 2. & I. Hist. Orat. Phil. n. 21. & Coelii Epist. VII. n. 4. Sed fere sentio, offendiculo fuisse bonis viris, quod vox *Metellus* duplici modo, & objective & subjective, ut loquuntur, sit intelligenda: cum tamen sine difficultate ista legantur infra *cap.* XCVII. n. 4. *et priusquam* exercitus *aut* instrui, *aut sarcinas* colligere *quivit*. hoc locum corrupit; cum illud, *Metellus a Jugurtha conspicitur*, ex superioribus, ubi de Jugurtha sermo fuit, verum esse adpareat. Sed semel recto Casu posito, eoque satis definito per additum, *ignarus hostium*, nunc tamquam ex insperato, prolabitur ad istius habitum tactaque describendum.

5. Quidnam insolita facies ostenderet. Vinar. I. *quinam*. facies collis, Numidarum, equorum ceterarumque rerum, ut infra *facies negotii, locorum*, supra *facies urbis*. vide Cat. *cap.* XXXI. n. I. *ostendit*, quodcumque aliquid *significat*, vel *praebet* videndum, timendum aut sperandum. Tacit. I. Ann. *cap.* XXVI. *nisi quod mutatus princeps* licentiam *turbarum et e civili bello* spem *praemiorum* ostendebat. adde infra *cap.* LXVI. n. 2.

Equi Numidaeque. H. e. equites peditesque Numidiae. Sic saepissime *equi, virique*, ut hoc *pedites*, illud *equites* denotet. Florus II. *cap.* VII. n. 8. *Consul a terris omnia* equis virisque *quatiebat*. adde infra *c.* LI. n. I. Auct. VII. de B. Gall. *c.* XXXVI. *at* Germanos equitesque

litate arborum, & tamen incerti, quidnam esset: cum natura loci, tum dolo ipsi atque signa militaria obscurati) dein, brevi cognitis insidiis,

tesque *imprudentibus omnibus de improviso advolasse & praelium commisisse*. Hanc MSStorum lectionem temere immutavit Scaliger. intelliguntur omnino *pedites Germani*. Inde dicunt *milites equitesque*, item *exercitum equitatumque*, vide D. Vossium ad v. B.Gall. *c.* x. princ. Gronov. ad Liv. XXVIII. *cap.* I. Davisium ad Caesar. VII. Gall. *cap.* LXI. & ad II. Civ. *c.* XXXIX. *capti* homines equitesque *producebantur*. vide etiam quos laudat Cl. Duckerus ad Flor. I. *cap.* XVIII. n. 6.

CONSEDERANT. Senat. 2. Guelf. 3. & 12. *considerant*; 10. *descenderant*. vide supra n. t. De verbo *exsistere* notat hic Cl. Wassius quaedam ad Auct. de B. Afric. *cap.* VII. quem jam advocaverat Gronov. ad Liv. XXV. *cap.* XXI. ubi idem verbum illustrat. adde Eundem ad Senec. Thyest. *v.* 741. & Gifan. ad Lucret. pag. 341. Sed quid haec ad Sallustium?

NEQUE PLANE OCCULTATI HUMIL. ARB. Guelf. 3. primitus *neque plane occulta*; sicuti mox Uratisl. I. *incerta*. Guelf. 10. Academ. Struv. & Remens. I. *plene*, pro *plane*. sine dubio ab sciolo quodam, qui noverat *plane* notare *plene*, *omnino*. Confunduntur etiam ab aliis scribis librariis. vide Cl. Drackenborch. ad Sil. III. *v.* 532.

ET TAMEN, QUIDNAM ESSET, INCERTI. MSS. nostri *& tamen incerti, quidnam esset*. Guelf. II. omisit *&*; Uratisl. 2. *tamen*. INCERTI proprie posuit pro iis, qui haud certo cognoscuntur. proprie, inquam, & eleganter. Est enim a Verbum *Cerno*, Participium Passivum *Certus*, is, qui certo cognitus est. Sic proprie *amicus certus*, *certa pestis*, *auxilium certum*, *genus certissimum*, quae ab antiquissimis pro *spectato*, certe *cognito* ponuntur. Ergo ut Noster alibi *infestum* pro eo, qui infestatur; *ignarum* pro eo, qui ignoratur posuit. vide Cat. *c.* XV. n. 4. & infra *cap.* XCIII. n. 3. ibique notata; sic *incertum* pro eo, qui non distinguitur (est enim *cerno* ab Graecorum κρίνω) certe cognoscitur, quidnam sit. Vulgus activam tantum notionem certam habet. Sic Tacit. I. Ann. *c.* L. *iter hostibus* incautum. Plaut. Rud. Act. I. Sc. V. *v.* 17. *Quae in locis* nesciis *nescia spe sumus*. & ita Tacit. III. Ann. *cap.* XLII. *Florus* incertis latebris *victores frustratus*, *postremo visis militibus*, *qui effugia insederant*, *sua manu cecidit*. Pro *quidnam esset* praeferat aliquis, *quidnam essent*; nisi vulgata magis incertum quid notaret, & ob id loco aptior foret. Eadem de caussa Neutrum posuit *quidnam*; quomodo tamen alii etiam solent. Florus IV. *cap.* II. n. 79. *Caesar eadem timens*, *postquam* idem *esse coeperat*, quod *Pompejus*. cum observatione Duckeri. ita nos quaedam ad ea Cic. V. epist. XII. n. 21. *Neque enim tu is es*, *qui* quid sis, *nescias*. quae vide.

IPSI ATQUE SIGNA MIL. OBSCURATI. Eccard. *obscurata*; neque in Fabric. I. extremitas sine suspicione est. Defendit *obscurati* Perizonius ad Sanct. IV. Min. *cap.* VIII. adde Cic. XVI. epist. V. num. I. & V. epist. XXI. num. 14. ubi similiter remotiori Adjectivum aptatur. vide & supra ad *cap.* XVII. num. 2. Ceterum *ipsi* natura loci, *signa militaria* dolo erant obscurati; etsi ad utrosque natura loci & dolus referri queat. vide Caesar. VII. Gall. *cap.* XLV. & infra *cap.* LXXVIII. extr.

PAULLISPER AGMEN CONSTITUIT. Sic & nostri Codd. & reliqui a viris doctis excussi, praeter Basil. I. Uratisl. I. 2. Guelf. 3. 10. II. 12. ubi legitur *instituit*. Rivius in suo Fabriciano offendit *constitit*, quod placuit Grutero & Ciacconio. Reprehensi omnes ab Gronovio ad Liv. XXVII. *cap.* XVI. eumque sequente Cl. Wassio. Falsum sane fuerit Verbum *constitit*, injuste tamen reprehendit Gronovius eodem nomine omnes. Ciacconium & ipse desero, qui nomen *agmen* primo Casu accepit, ut esset *agmen stetit*. Rivium & Gruterum pro certissimo habeo *constitit*, pro *constituit* accepisse: quomodo Gifanius ad Lucret. pag. 321. 322. ex eo Rupertus & Colerus ad h. l. & Vechner. Hellenol. I. *cap.* VII. pag. 50. qui simul reprehendendi erant. Ridiculus, ut saepe, est Wassius, ubi ait: *illud* constitit *merum est alterius vocis interpretamentum*. Contra bonus vir dicere debuerat: cum *consistere* notione τῦ *constituere* multo maxime ignotum fuerit Glossargis; et si ipse pro *stetit* accipit, ne interpretamentum quidem esse poterit. *constituere* numquam aliud quid significavit in his dictionibus, quam collocare, stabilem facere; quae notio omnibus haeret tironibus. Quare alterum certe exquisitius est: nec tamen contra proprietatem. Nam & *Sisto* est, *stare facio*, si ita loqui liceat; ergo *consisto*; curo, ut omnes desistant ab eundo, ut omnes stent. Laudat Gellium atque Caesarem Gifanius. Invenio apud Caesar. I. Civ. *cap.* XLI. *Potestate facta*, *Afranius* copias *educit*, *& in medio colle sub castris* constitit. ubi propterea Jo. Davis. maluit *constituit*, ex quatuor Codd. quod *educit* Praesentis esse temporis; quae infirmissima est ratiuncu-

fidiis, paullisper agmen constitit. ibi commutatis ordinibus, in dextero latere, quod proximum hostis erat, triplicibus subsidiis aciem instruxit: inter manipulos funditores & sagittarios dispertit: equitatum omnem in cornibus locat: ac pauca pro tempore milites hortatus, aciem, sicuti instruxerat, tranvorsis principiis, in planum deducit. 6

CAP.

tiuncula, & infinitis locis a nobis refutata. Similiter *confidere* pro facio confidere apud Plaut. Trinummo A. II. Sc. II. v. 19. *Haec tibi, si mea imperia capesses*, multa bona *in pectore* confident. Haec satis ad defensionem Rivii atque Gruteri, virorum omnium optime de Sallustio meritorum. Videndum ergo erit, an recte reprehendatur Dausquius, ubi Silii ista tuetur xv. v. 636. *Deponunt abitus curam trepidique* coactas Consistunt acies *& spes ad praelia vertunt*. ubi ex notis videas, doctos viros veluti de compacto rem gerere, & *sistere* aeque ac *consistere* passim condemnare.

6. Commutatis ordinibus. Quia hostis erat ab latere, dextrum latus in primam aciem immutabatur. Igitur Hastati, qui recta quasi linea & aequali cum fluvio processerant, in latus vertebantur dextrum, & quasi ea linea obliqua nunc esset, procedebant; sic et principes & triarii. Hoc est *commutatis ordinibus*. Facilius id fuit, quod munito jam antea agmine incesserant, quod tale erat, ut non per legiones, sed per ordines totus exercitus esset instructus, ita ut primo Extraordinarii & auxilia; deinde omnes omnium legionum hastati, post principes; triarii denique omnes incederent. claudente agmen manu sociorum, aut expeditis cohortibus. docet Polybius: quem egregie illustrat Patricius de Re Mil. Part. XIII. Sect. VI. VII. VIII. Vulgo hunc locum pessime capiunt. vide Gronov. IV. Observat. Omiss. pag. 429. & Eumdem ad Tacit. II. Annal. *cap.* XVI. extr. Conferas etiam Schelium ad Polyb. *cap.* XII. Res & infra mox, & ex *cap.* L. n. 2. illustrior erit.

Triplicibus subsidiis ac. instruxit. *Triplicia subsidia* intelligunt *Hastatos*, *Principes*, *Triarios*, quos & eo nomine haud raro insigniri, etsi magis proprie *Principes* & *Triarii* tantum hoc nomen gerant, adnotat Salmasius de re mil. *cap.* VII. Ergo prima acies fuit, quae mox *Principia* nominantur, quam ex solis velitibus constitisse male opinatur idem ille Vir doctissimus. Saepe *triplex acies* apud Caesarem, ut Gall. *cap.* XLIX. *acieque* triplici instructa *ad eum locum venit*. & I. Civ. *cap.* LXXXIII. *Acies erat Afraniana* duplex — *Caesaris* triplex. Sed praeterquam quod illae aliter instructae, nihil cum his *triplicibus subsidiis* commune habent, & posses ita hanc Metelli aciem *quadruplicem* vocare.

Inter manipulos. H. e. intervalla manipulorum, aut spatia, quae manipulum a manipulo separabant. de quibus Livius VIII. *c.* VIII. & ad eum plura scribens Patric.d.l.Part. IV. Sect. VIII. Vinar. 2. *fundatores*; Incerr. I. Franc. Guelf. 7. 10. 11. 12. *dispartit*. Supra meliores & plurimi *proximum hostes*, cum Acad. Struv. Franc. Guelf. 3. 7. 9. 10. 11. 12. *hostibus* habeant. vide supra ad *cap.* XVIII. n. II.

Equitatum omnem. *Equitatum* auxiliorum. ita aciei ordo jubet. *cap.* L. n. 2. & *c.* XLVI. n. 7. Glossa Guelf. I. Cornua *vocantur extremitas exercitus, quod intorta sit*. Addebantur prisca rep. Romanis legionibus socii, in duas partes divisi, & ab utraque parte mediae Romanotum aciei adjecti. equites illi erant atque pedites. Utrique *Cornua*; proprie tamen *alae* equites, qui in istis cornibus: *cohortes* pedites adpellati. Postea tamen *alae* nomen & *aliorum* tam peditibus, quam equitibus communicatum. Noster tamen distincte, quod vides ex *cap.* L. n. 2. adde Salmasium de Re milit. *cap.* VII. *locat* verbum omittunt Senat. 2. & Heuss. pro eo Remens. I. *collocat*; Academ. *circumlocat*.

Pauca pro tempore m. hortatus. Vinar. I. *pauca pro tempore locutus mil. hortatus*. Fabric.2. neglexerat *pauca*. Nimirum *hortari pauca*, non satis visum ex usu. At Cat. *c.* XXVII. n. 3. multa *de ignavia eorum* questus. ibi vide plura. Unde factum, ut Tacitus II. Ann. dixerit: hortantibus *quibusdam* inediam *& lenem* exitum. *pro tempore*. i. e. ut tempus permittebat. Livius XXX. *cap.* XVI. *his raptim* pro tempore *instructis*. Dictys I. *cap.* IV. *Dein* pro tempore *regem breviter consolatus*; *positis etiam ex divisione, quae in tali negotio* tempus patiebatur, *navem adscendere facit*. Id. II. *c.* III. *ac* pro tempore *cohortati suos, tamquam restauratis viribus acrius hostes incurrunt*. vide ad Cat. *cap.* XXX. n. 5.

Transvorsis principiis. H. e. ut nihilominus principia aut prima frons aciei, quae adversus

CAP. L.

LIV.
1 SEd ubi Numidas quietos, neque colle degredi animadvortit, veritus ex anni tempore & inopia aquae, ne siti conficeretur exercitus, Rutilium legatum cum expeditis cohortibus & parte equitum praemisit ad flumen, uti locum castris antecaperet: existumans, hostis crebro impetu & transvorsis praeliis iter suum remoraturos, &

versus Jugurtham instructa erat, transversa incederet latusque ad Jugurtham haberet versum. Addendum hoc erat, ne quis lector intelligeret, Metellum statim e monte in hostem duxisse, cum ille sua via processerit. Sunt interpretes, qui de obliquo gradu fabulantur mira. sed incassum. Neque Salmasius recte de *principiis*, quae ut & antesignanos *velites* facit, eamque rem iterum iterumque iterat. Meliora longe eruditissimus Schelius ad Hygin. notis pag. 1052. seqq. Haec *principia*, quae fuerint, ex *cap.* XLVI. n. 7. apertum est. cum enim sinistrae alae equites, qui in hac ordinatione & in hoc agmine principes facti sunt, antea in sinistro latere fuerint, & in expeditarum cohortium locum nunc successerint, consequens est, ut reliquos ordines, ita & has *expeditas cohortes* in dextrum latus progressas, & in prima adeo acie fuisse. delectae autem erant non ex sociis, quod voluit Patricius; sed ex legionibus etiam, quod recte Schelius adstruxit. Salmasius autem ubicumque nomen *expediti* audit, de velitibus & levi armatura cogitat: quod quam sit importunum, vel ex Catil. *cap.* LVII. num. 4. constare poterit.

CAP. L. 1. NEQUE COLLE DEGREDI ANIM. Sic Gruterus. At Fabriciani, Vinarienses, Acad. Senat. 1. Incerti, Struv. Eccard. Guelf. 2. 9. 10. 11. *digredi*. vide supra *cap.* LXIX. n. 4. Vinar. 1. omisit *colle*. & pro *quietos*, Franc. Guelf. 3. & 11. exhibent *equites*. male. Vinar. 2. *advertit*. fuit ergo primitus *animum advortit*.

EX ANNI TEMPORE. Fabriciani, & a manu secunda Guelf. 3. *ex anni temperie*. ab Glossa. intelligit *aestatem*, ut infra VI. Fragm. Hist. *hiemem* in illis: *Sed ubi* tempore anni *mare classibus patefactum est*. Corn. Severi Aetna *v.* 237. Tempora *cur varient* anni. Livius III. *cap.* VIII. princ. *Inde paullatim, seu pace Deum impetrata, seu graviore* tempore anni *jam circumacto, defuncta morbis corpora salubriora esse incipere*. Symmachus I. Epist. VII. *Nunc properato opus est, ut dum* anni tempus *calet, Autumni bona raptim fruamur*.

NE SITI CONFICERETUR. Commeliniano abfuit particula *ne*. forte offendit ille exemplari, quod est in Vinar. 2. *siti ne conficeretur*. Guelf. 2. *confiteretur*, lapsu proclivi. alterum pro superare, debilitare, & similibus notionibus frequens. vide ad Cic. IX. epist. XX. n. 3.

RUTILIUM LEGATUM. *P. Rutilium Rufum* putant, qui Consul fuit cum Cn. Manlio A. V. 648. vir innocentissimus, exsilio tamen ob caussam iniquam mulctatus. Laudat eum passim Seneca & Cicero. Vide Freinshem. ad Flor. III. *cap.* XVII. n. 3. quibus adde Minuc. Felic. *cap.* V. cum nota Cellarii.

CUM EXPEDITIS COHORT. & PARTE EQU. Uratisl. 1. *a parte equitum*. Guelf. 9. *cum expeditis ex parte equitum*, omisso vocabulo *cohortibus*. male. *Expeditae cohortes*, quae sunt sine impedimentis, saepe etiam leviter tantum armati. Livius XXXI. *cap.* XXIV. Cum expeditis quinque *millibus* peditum *& trecentis* equitibus *extemplo profectus, cursu prope Chalcidem contendit*. adde infra *cap.* LVI. num. 3. & *cap.* LXVIII. num. 2. *legionem & equites Numidas expeditos* memorat. Plancus Cic. X. epist. XV. n. 7. *Antonium praemissum cum equitibus & cohortibus —— ipse maximis itineribus cum quatuor legionibus* expeditis *et reliquo* equitatu *subsequar*.

HOSTES CREBRO IMPETU ET TRANSVORSIS PR. Basil. 1. *hostis*, antiquo modo & vero. Guelf. 7. & 11. *extimans*. *&* non est in Eccard. *transvorsa praelia* vocat, quae erant Romanis ab latere. vide *cap.* XLIX. num. 1. mox iterum Eccard. & Guelf. 11. omittunt *&*. ubi probo. bene enim habet principium, sine illa copula: *quoniam armis*, &c. quid sit *diffidere armis*, cognoscas ex Catil. *cap.* XXXI. num. 3.

LASSITUDINEM & SITIM M. TENTATUROS. H. e. tentaturos, ut lassitudine & siti deficeret exercitus. Frequens ea ratione dictio *tentare*

fortu-

& quoniam armis diffiderent, lassitudinem & sitim militum tentatu- 2
ros. Dein ipse pro re atque loco, sicuti monte descenderat, paulla-
tim procedere: Marium post principia habere: ipse cum sinistrae alae
equitibus esse, qui in agmine principes facti erant. At Jugurtha, 3
ubi extremum agmen Metelli primos suos praetergressum videt,
praesidio quasi duum millium peditum montem occupabat, qua Me-
tellus descenderat: ne forte cedentibus advorsariis receptui, ac post
munimento foret. dein, repente signo dato, hostis invadit. Nu- 4
midae alii postremos caedere; pars a sinistra ac dextera tentare;
infen-

fortunam. vide *c.* VII. nu. 1. *c.* XLVI. nu. 6. *insidiis* locum *tentare*. *c.* XVIII. nu. 7. *tentare agros*. Vellej. II. *c.* LXXI. *ne* tentata *quidem hostis* misericordia. Florus III. *c.* V. *male* tentatus *veneno* spiritus. Noster infra *c.* XC. num. 1. *frumenti inopia* tentabatur.

2. DEIN IPSE PRO RE ATQUE LOCO, cet. *Ipse* abest Guelf. 1. mox Guelf. 11. *de monte*; Eccard. *descenderant*; Guelf. 9. *discesserat*. Acad. *f. m. paullatim descenderat*, *procedere*. contra sensum auctoris.

POST PRINCIPIA HABERE. Ut qui curaret primam aciem. de *principiis* his *c.* XLIX. extr. Guelf. 4. *habebat*.

QUI IN AGMINE PRINCIPES F. E. Guelf. 9. *princeps*, ut saepe aberrarunt librarii. Wassius ad haec: *Principes* i. e. vicem obtinentes principum, respectu hostium principes erant. Egregie iterum fallitur. Legerat modo Marium post principia fuisse; quid ergo Metellus ibi? immo sinistra ala revera NB. *in agmine* principes nunc erant, postquam Ordines immutati; & respectu hostium principia erant prima acies. vide *c.* XLIX. extr.

3. EXTREMUM AGMEN METELLI. Acad. *extremo*. *Extremum agmen* nunc erat cornu dextrum, seu praecise equites alae dextrae.

PRIMOS SUOS PRAETERGRESSUM VIDET. *Primi* Jugurthae erant, quos primum praetergrediebantur Romani, h. e. quos Jugurtha in colle proxime montem collocaverat. vide *cap.* XLIX. nu. 1. Ceterum Fabriciani, Basil. 1. Senat. 1. Vinat. 1. Acad. Uratisl. 2. Guelf. 1. & 3. a prima omnes, ab secunda etiam Guelf. 4. habent *praetergressos*, quod Gruterus in optimis suis & plurimis etiam invenit. Esset extremum *agmen praetergressos* videt, ut *multitudo exsequerentur*, *utraque manus se incluserant*, *plebs agitabant*; *familia*, *quorum*; *civitas*, *quos*; *Senatus decrevere*, & sexcenta alia. vide notas supra ad *c.* XIV. num. 6. *c.* XXVIII. n. 2. & alibi. Sed cum apertum sit, quod locus corruptioni librariorum fuerit obnoxius, qui saepe proximo Nomini Adjectiva aptant; nihil quidquam mutandum existimavi.

PRAESIDIO QUASI MM. PEDITUM M. OCC. *Peditum* omisit Fabric. a. & in Guelf. 10. nimis quam locum mutat. Et sive pedites, sive equites fuerint, haud requiritur id vocabulum: vide autem, an ex *c.* LI. nu. 3. aliquis litterator infausto successu huc adscripserit. *Praesidio occupare*, ut Curt. III. *c.* IV. nu. 4. *Sed longe utilius fuit*, *angustias aditus*, *qui Ciliciam aperit*, *valido* occupare praesidio, *jugumque opportune itineri imminens obtinere*. Auct. B. Afric. *c.* LXXIX. *Locaque idonea opportunaque complura* praesidiis occupare. *Quasi*, ut Graecorum ὡς, frequenter numeris additur, pro *fere*, *circiter*. Sedulius, presse D. Lucae *c.* III. comm. 23. ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα exprimens, II. *v.* 141. *Sex* quasi *lustra gerens placidam Jordanis ad undam Venit*. Sueton. Calig. *c.* LVIII. *hora* quasi *septima*.

QUA METELLUS DESCEND. Guelf. 10. *quo*; & sic a prima manu 4. Soloecismum timuere. Vide quae notamus supra ad *c.* XXXVIII. num. 6. locum *hostibus introeundi dedit*, *eaque Numidae cuncti irrupere*.

RECEPTUI, AC POST MUNIMENTO FORET. Guelf. 11. haud agnoscit τὸ *post*. idemque *monimento* scribit, Uratisl. 1. *monumento*. Eleganter Senat. 2. & Heussian. cum Arondeliano: *ac* pro *munimento foret*. Repudiarunt propter *receptui*, & eundem Casum praetulerunt: ignari Sallustium & optimum quemque hanc varietatem adamare, quorum exempla prolata sunt ad Cat. *c.* XXV. nu. 2. adde Eod. *c.* LIII. nu. 2. & LX. n. 2. Supra *c.* XXXI. nu. 13. pro munimento *habens*. adde ibid. num. 23.

HOSTES INVADIT. Guelf. 4. *invasit*; 11. *invadunt*. Praeterea MSS. tredecim ita distinguunt: *Dein repente*, *signo dato*, *hostes invadit*.

4. PARS A SINISTRA AC DEXTRA TENTARE. Basil. 1. a prima manu, Fabric. 1. & Franc. *a dextra ac sinistra*, cum vulgi sermone, contra quem ubivis auctores primae Classis. Exempla dedimus supra *cap.* XXI. num. 3. Praepositionem *a* expun-

insensi adesse atque instare: omnibus locis Romanorum ordines conturbare; quorum etiam qui firmioribus animis obvii hostibus fuerant, ludificati incerto praelio, ipsi modo eminus sauciabantur, neque contra feriundi, aut manum conferendi copia erat. antea jam docti ab Jugurtha equites, ubicumque Romanorum turba insequi coeperat, non confertim, neque in unum sese recipiebant, sed

gunt Guelf.9. & Vinar.1. deinde Guelf. 11. *in sinistra*. Adi, si lubet, notam ad Cat. *c.* LIX num. 2.

INFENSI ADESSE ATQUE INSTARE. Franc. Incert. 1. Guelf. 4. 11. & 12. *infensi adesse*, *instare*, *atque omnibus* cet. ab ingenio sciolorum, quibus *adesse atque instare* ita odiosum, ut alibi *multa atque praeclara* & similia. At *adesse* aptum rei & nomini *infensi*. Livius XXV. *c.*XXXIV. *deinde adsidue dies noctesque infestus* aderat. habent hoc etiam loco Remenses & Guelf. 11. *infesti*. Florus III. *c.*V. Aderat, instabat, *saevitia quasi virtute utebatur*. ubi Freinshemius contulit Senec. Epist. LIII. *Domina est*, adest & *jubet*, adde Cat. *c.*LII. n.18. *si paullulum modo vos languere viderint*, *jam omnes feroces* aderunt. infra Guelf.3. primitus, *R. ordines tentare*. sed emendatrix manus reposuit vulgarum. Lege Auct. de B. Afric. *c.* LXX.

QUORUM ETIAM QUI FIRMIORIBUS ANIMIS. Guelf. 4. *eorum etiam*, qui idem n.4. *casi* scripserat, pro *quasi*. Eccard. *firmioribus annis*; Uratisl.2. *armis*; Struv. & Franc. *animi*. forte *firmiores animi*, ut alibi *dubius*, *incertus animi*. Sed nihil muto. Vinar. 1. *obvii hostibus fuere*, quomodo a manu secunda, sed antiqua, Fabric. 1. Meo animo neutrum placet, neutrum Sallustii est, neque *fuere*, neque *fuerant*.

LUDIFICATI INCERTO PRAELIO. Franc. *incepto praelio*. pessime. *incertum* vocat non stabile, & varium. Simile prorsus praelii genus descripsit Caesar v. Gall. *c.* XV. XVI. *Ludificari* de tali praelio Tacit. III. Ann. *c.*XXI. *Sed Tacfarinas perculsis Numidis & obsidia aspernantibus spargit bellum; ubi instaretur, cedens, ac rursum in terga remeans, & dum ea ratio barbaro fuit, irritum fessumque Romanum impune* ludificabatur. Sic & de navibus ictum rostrorum eludentibus Florus II. *cap.* II. *Longe illis nauticae artes, detergere remos &* ludificari *fuga rostra*. Sic fere supra *c.*XXXIV. num.2. *ludibrio habere*.

IPSI MODO SAUCIABANTUR. Gruterus cum in Commeliniano non deprehendisset ea *ipsi modo*, parum absuit, quin eum comprobaret. Bene est, quod nihil mutavit. nam & Pronomen & particula *modo* aptum est, ad notandum Romanos solummodo, non hostes sauciatos esse, & utrumque alios eleganter excludit. Supra *c.* XI. num. 8. *ea* modo *animo habere*, *quibus Hiempsal per dolum caperetur*. Cat. *c.* XXXIX. extr. *cujusque modi genus hominum*, *quod* modo *bello usui foret*. Struv. Vinar. 1. & Uratisl. 2. *sauciebantur*.

AUT CONFERENDI MANUM COPIA ERAT. Struv. *conferendi manum*. vide *c.* XLIX. num.2. Franc. *copia fuit*. Academ. expungit Verbum Substantivum.

5. ANTE JAM DO. AB JUG. EQUITES. Uratisl. 1. *antequam docti*. Guelf. 9. *docti Jugurtha equites*, sine Praepositione, pro *Jugurthae*. sed alterum convenientius. Guelf.11. *milites*, pro *equites*. perpetua ista quidem confusione.

UBICUMQUE ROM. TURMA INS. COEPERAT. Remenses, Struv. Franc. Guelf. 3. & 7. *ubi*, pro *ubicumque*. Fabric.1. a prima manu: *ubicumque Romanos ins. coeperant*; 2. *u. Romanorum populum i. coeperant*; Guelf. 1. & 3. *u. R. turmas ins. coeperant*; 10. *u. R. turbam i. coeperant*. contra sententiam. intelligit enim ubicumque Romanorum turma equestris Jugurthae equites insequi coeperat; & id nu.6. dicit *persequi*. Guelf. 7. *turba*. Forte fuerat: *ubic. Rom. turba ins. coeperant*. vide nu. 3. de *turma*, vide ad *c.* XXXVIII. num.6.

NON CONFERTIM, NEQUE IN UNUM. Struv. Incert.2. Eccard. Uratisl.2. Franc. Guelf. 4. 9. 11. 12. *non confertim in unum*, sine copula disjungendi. Perperam: cum aliud sit longe *confertim* sese recipere, ubi multi simul conjuncti, ut in turma, manipulo sese recipiunt: aliud *in unum* locum sese recipere, cum dispersi etiam primum in unum tandem locum convenire queant, quem persequentes petere possent. Sed corrumpentes propter proxima, *alius alio quam m. diversi* Conjunctionem abjecerunt. Vinar. 2. *confertim*. Caesar. v. Gall. *cap.*XVI. *Accedebat huc*, *ut numquam* conserti, *sed rari magnisque intervallis praeliarentur*. *sese* omittit Eccard. quod in Guelf. 9. locum mutat.

ALIUS ALIO, QUAM MAX. DIVORSI. Guelf. 11. *sed unus ab alio quam max. diversi*. male. Caesar

ſed alius alio quam maxume divorſi. Ita numero priores ſi ab per- 6
ſequendo hoſtis deterrere nequiverant, disjectos ab tergo, aut lateribus circumveniebant: ſin opportunior fugae collis, quam campi fuerant; ea vero conſueti Numidarum equi facile inter virgulta evadere: noſtros aſperitas & inſolentia loci retinebat.

CAP. LI.

CEterum facies totius negotii varia, incerta, foeda atque miſera- LV. 1
bilis: diſperſi a ſuis pars cedere, alii inſequi; neque ſigna, neque ordi-

Caeſar II. Gall. *cap.* XXII. *cum* diverſae *legiones* aliae alia *in parte hoſtibus reſiſterent*. ſic legit P. Ciacconius. ſed vulgata habet, *cum diverſis locis legiones*. Noſter infra *c.* CI. num. 2. *quia* divorſi *redeuntes*, alius ab alia *parte, atque omnes idem ſignificabant*. Guelf. 9. & Acad. *aliis alio*. pro *alis* forte. de quo ad Cat. *c.* LX. num. 5.

6. ITA NUMERO PRIORES. Vinar. 1. a manu ſecunda, *numero pauciores*; Incert. 2. *numero plures*. Ceteri recte *priores*, h. e. plures nempe Romanos. *prior*, qui antecellit, ut apud Thucydidem οἱ πρῶτοι χρήμασι καὶ γένει. Noſter ſupra *c.* X. num. 7. *qui* aetate *&* ſapientia prior *es*.

SI A PERSEQUENDO HOSTIS DETERRERE NEQU. Guelf. 9. *in perſequendo*; Baſil. 1. Fabric. 1. Uratisl. 1. Guelf. 1. & 2. *ab perſequendo*, h. e. ſi fuga ſua Romanos deterrere nequiverant a perſequendo.

DISJECTOS AB TERGO A. LAT. CIRCUMVENIEBANT. Senat. 2. & Heuſſ. *abs tergo*. *disjectos* intelligit ab acie ſua, ut mox *c.* LI. n. 1. *diſperſi a ſuis*. ſimul etiam ex ordine ſuo egreſſos, turma diſſipata, ad perſequendum diverſos illos Numidas. quomodo C. Nepos Attic. *c.* VIII. *disjectus globus*. Lucret. I. *v.* 651. *Acrior ardor enim conductis partibus eſſet: Languidior porro* disjectis *diſque ſupatis*. Caeſar II. Civ. *cap.* XLI. *Numidae integri celeritate impetum noſtrorum effugiebant, rurſuſque ad ordines ſuos ſe recipientes circumibant, & ab acie excludebant*. Id. V. Gall. *c.* XXXV. *rurſus cum in eum locum, unde erant egreſſi, reverti coeperant, & ab iis, qui ceſſerant, & ab iis, qui proximi ſteterant, circumveniebantur*. adde de B. Afric. *c.* XV. *Circumvenire* Noſtro eſt occidere, ferire, ab eo quod praecedit, id quod ſequitur. vide Cat. *c.* XXXI. nu. 9. Denique lege Thucydidis III. *c.* XCVII. ſimilis pugnae deſcriptionem, quam egregie aemulatur Criſpus.

SIN OPP. F. COLLIS, QUAM CAMPI FUERANT. Sic edd. at MSS. Gruteri, Fabriciani, Remenſ. 2. Baſil. 1. Vinar. 2. Incerti, Acad. Senat. 1. Struv. Uratisl. 3. Guelf. 1. 2. 3. 7. 10. 12. *fuerat*, quod tuetur Perizonius ad Sanct. IV. *c.* VIII. ita Livius XXXI. *c.* XXIV. porta ea, *velut in ore urbis poſita major aliquanto patentiorque, quam* ceterae, eſt. Et dubito quidem in conſenſu codicum. Nihilo minus veram eſſe editam lectionem, exiſtimo: tum quod ea abhorreat ab ingenio librariorum, tum quod non ab Salluſtio, apud quem magna vis eſt propinquitatis. Ita certe Catilin. *c.* XXV. num. 3. *Sed ei cariora ſemper* omnia, *quam decus atque pudicitia* fuit. ubi vide. infra *cap.* LXXXV. num. 30. *Hae* ſunt *meae imagines, haec* nobilitas. Emendatum, ut in Nazariano, ſic Fabric. 1. *quam campus fuerat*. Senat. 1. *opportunior fuga*.

EA VERO CONSUETI NUMID. Sic & noſtri MSS. niſi quod Vinar. 1. a manu ſecunda, Senat. 2. Heuſſ. habeant *eo vero*. Fabric. 2. *ejus vero*; Guelf. 12. ab correctore, *tum vero*. *Ea* abunde probatum ſupra ad *c.* XVIII. num. 2. & *cap.* XXXVIII. num. 6. Vinar. 2. & Remenſ. 2. *ea vero loca*. Guelf. 7. & 11. *vero* neglexerunt. id etiam male. vide Cat. *c.* LXI. nu. 1.

NOSTROS ASP. ET INS. LOCI RETINEBAT. Uratisl. 3. *aſperitates*; Senat. 1. omiſit Copulam; Uratisl. 2. vocem *loci*. Eccard. *retinebant* ſcripſit, non male. Lege Caeſar. II. Gall. *c.* XIX. & Herodian. III. *c.* XIV. extr.

CAP. LI. 1. FACIES T. N. VARIA, INCERTA. Guelf. 1. *negotii totius*. Eccard. *varia atque incerta*, iſque mox inter *foeda* & *miſerabilis* eam particulam non habet. *Varia* facies, quae multiplex. ut ſupra *c.* XLIII. n. 2. *quae in* bello vario *ac multarum rerum egenti uſui eſſe ſolent*. Cat. *c.* V. num. 4. *Animus varius*. IV. Hiſtor. Epiſt. Mithrid. num. 15. *varia praelia*.

DISPERSI A SUIS PARS CEDERE, ALII INSEQUI. Guelf.

ordines observare; ubi quemque periculum ceperat, ibi resistere ac propulsare: arma, tela, equi, viri, hostes, cives permixti; nihil
2 consilio, neque imperio agi: fors omnia regere. Itaque multum
3 die processerat, cum etiam tum eventus in incerto erat. Denique omni-

Guelf. 9. *dispersa*; Eccard. & Uratisl. 2. *alia insequi*: propter nomen *pars*, quae vero summam inscitiam produnt. Supra *cap.* XIV. pars *in crucem* acti. & sic perpetuo. vide infra *cap.* LVIII. num. 2. Fabric. 2. *pars cecidere*. male.

NEQUE SIGNA, NEQUE ORDINES OBSERVARE. Quibus alioquin Romani valde intenti erant, nec ipso incerto tali praelio ordines facile deserebant. testis est Caesar ll. cc. infra *c.* LXXX. n. 2. *Eorum multitudinem in unum cogit, ac paullatim consuefacit* ordines *habere*, *signa sequi*, *imperium* observare. Justin. XLI. *cap.* IV. extr. *quem* diem *Parthi exinde sollemnem, velut initium libertatis* observant.

UBI QUEMQUE PERICULUM C. I. R. A. P. Franc. *ubicumque*. Guelf. 12. *ubi quemquam*. 4. *stare ac pulsare*, posterius correctum, non prius. 9. *instare ac propulsare*. Fuit sine dubio, *restare ac propulsare*. Livius IV. *c.* LVIII. *quia summa vi* restare *nunciabantur*, *parum cogitaverunt*, *nulla virtute superari humanarum virium modum*. ubi vide Gronovium, & ad VI. *c.* VII.

ARMA --- HOSTES, CIVES PERMIXTI. Basil. I. Senatorii, Acad. Heuss. Remenses, Struv. Franc. Uratisl. I. Eccard. Guelf. 1. 3. 4. 7. 9. 11. 12. *hostes atque cives*. reliqui Fabriciani, Vinarienses, ceteri recte cum Grutero omittunt. Sic *c.* XXXI. nu. 20. *cum regna, provinciae, leges, jura, judicia*, bella, paces: *postremo divina & humana omnia penes paucos erant*. *c.* XLI. n. 7. *penes eosdem aerarium, provinciae, magistratus*, gloriae, triumphi *erant*. infra *c.* XCVII. nu. 5. equites, pedites *permixti*. *c.* CI. num. 11. *sequi, fugere, occidi, capi*, equi, viri *adflicti* cet. ubi totidem verba ἀσυνδέτως conjungit, & plura *c.* XXXI. nu. 20. quod vidimus. adde Cat. *c.* XXXVII. n. 3. Cic. IV. Cat. *c.* IX. *omnes ordines ad conservandam remp.* mente, voluntate, studio, virtute, voce *consentiunt*. Florus I. *c.* XVIII. *cum totius viribus Epiri, Thessaliae, Macedoniae, incognitisque in id tempus elephantis*, mari, terra, viris, equis, armis, *addito insuper ferarum terrore, veniebat*. Graphice similem habitum depingit Noster infra *c.* CI. & Silius VI. *v.* 6. 7. 8. Tacit. VI. Ann. *cap.* XIX.

FORS OMNIA REGERE. Haec, *agi, fors omnia* omissa sunt in Fabric. I. *fors* pro casu & fortuna, ut *c.* I. n. I. forte *potius, quam virtute regatur*. ubi vide. Caesar VI. Gall. *c.* XVII. *Jovem imperium coeleste tenere; Martem bella* regere. quod paullo aliter dictum est. Male Guelf. 11. *gerere*; 3. *gerebat*. etsi haec verba infinitis locis confundantur.

2. ITAQUE MULTUM DIEI PROCESSERAT. Gu. I. *multum dei*, forte pro *die*, quod est in V. C. Ciacconii. Sic infra *c.* LII. nu. 3. *& jam* die *vesper erat*. ubi vide. Phrasin ipsam illustravimus supra ad *c.* XXI. num. 7. *ubi* plerumque *noctis* processit. Dictys II. *cap.* IV. *jamque diei plurimum* processerat. Livius XXVIII. *c.* XV. *&* procedente *jam* die *vires etiam deficere Asdrubalis exercitum coeperant*.

CUM ETIAM TUM EVENTUS IN INC. E. Struv. *tum etiam eventus*. corrupte. Horat. I. Sat. V. *v.* 20. *Jamque dies aderat, nil* cum *procedere lintrem Sentimus*. Curt. IV. *c.* XVI. num. X. *Jamque abundans multitudine aciem circumvehi coeperat*, cum *Parmenio equites nunciare jubet Alexandro*. n. 19. *Jamque signa converterat*, cum *equites*, cet. num. 21. cum *repente ex adverso adparuit agmen equitum*. Spartian. Adriano *c.* III. *Praetor factus est Sura bis; Serviano iterum* Coss. cum *sestertium iterum vicies ad ludos edendos a Trajano accepit*. Noster infra *c.* CI. nu. 8. *Jamque paullum a fuga aberant*, cum *Sulla ab latere Mauris incurrit*. *c.* XXVIII. num. 4. *Jamque dies consumtus erat*, cum *tamen barbari nihil remittere*. adde infra *cap.* LX. num. 6. Unde & Ciacconius hoc loco voluit: *Et jam multum diei processerat, cum etiam*, cet. quod frustra profecto cogitavit, ne respiciens quidem iterationem particulae *etiam*. Vinar. I. & Fabric. 2. *cum etiam eventus tum*; hoc *tum* omittunt Eccard. & Struv. hic etiam & Guelf. 4. a manu secunda, *eventus belli*. Sed Silius IX. *v.* 354. *Jamque inter varias fortuna utrimque virorum Alternata vices*, incerto *eluserat iras* Eventu. Sic Caesar VII. Gall. *c.* LXXX. *pugnae eventus*. pro quo *c.* LXII. *At* incerto *etiam nunc* exitu *victoriae*. Seneca V. Benef. *c.* III. *ab iis certaminibus removerunt, in quibus victorem facie non judex, non per se ipse* exitus, *sed vox cedentis & tradere jubentis*. Guelf. I. a prima manu, *in incertum erat*. Reliqui, ut edimus. vide *c.* XLVI. extr.

3. LABORE ET AESTU LANGUIDIS. Academ. *languidis, consumtis*. Noster Cat. *c.* LII. n. 18. *si paullulum modo vos languere viderint, jam omnes feroces aderunt*. Cic. II. Cat. *c.* V. *Vino* langui-

omnibus labore & aestu languidis, Metellus ubi videt Numidas minus instare, paullatim milites in unum conducit, ordines restituit, & cohortes legionarias IIII. advorsum pedites hostium collocat. eorum magna pars superioribus locis fessa consederat. Simul orare, 4
hortari milites, *ne deficerent, neu paterentur hostis fugientes vincere: neque illis castra esse, neque munimentum ullum, quo cedentes tenderent: in armis omnia sita*. Sed ne Jugurtha quidem interea quietus; cir- 5
cum-

languidi, *confecti cibo*. Curt. VIII. c. XIV. n. 32. *multoque sanguine profuso* languidis *manibus magis elapsa, quam excussa tela mittebat*. vide ad Cat. c. LIII. n. 3.

NUMIDAS MINUS INSTARE. Duo, *nimis instare*, sed falso. Auct. B. Afric. c. XVII. *Itaque signo dato, cum jam hostes languide negligenterque tela mitterent, subito immittit cohortes*.

IN UNUM CONDUCIT. Vinar. 2. *in unum constituit*. Guelferb. 10. *in unum deducit*. Eccard. *in unum* omisit, ne esset oratio superflua. Sed Cat. c. XVII. n. 2. in unum *omnis* convocat. ibi dixi.

ORDINES RESTITUIT. Senat. 2. & Heuss. *constituit*. Acad. Eccard. & Guelf. 10. *instituit*. Recte ordines laxati & disjecti *restitui* dicuntur, ut Seneca II. Benef. c. XXXVIII. *Certate, obsecro vos, & fusi quoque restituite aciem*. C. Nep. Themist. c. VI. *idemque muros Atheniensium* restituit *praecipuo periculo suo*. Justin. VI. c. IV. *qui*, restituto *praelio, non difficulter hostibus victoriam eripuit*.

COHORTES LEGIONARIAS IV. Decem in legione cohortes fuisse, alibi dictum, & comprobat Tennulius ad Frontin. I. Strateg. *cap.* VI. n. 1. Schelius Dissert. ad Polyb. c. ult. Eas manipulos tres, hastatorum, principum, triariorum singulos habuisse, admixtis etiam suis velitibus, probe docuit Lipsius II. Milit. Dial. IV. Praeterea IIII. non IV. scribunt omnes MSS. meliores: quem modum utinam & nobis perpetuo sequi licuisset. *adversum*, aut *advorsum* iidem libri; non *adversus*.

MAGNA PARS SUPERIORIBUS LOCIS. Guelf. 9. *maxima pars*. *Superiora* loca collis intelligit. vide c. LII. n. 3. Caesar I. Civ. c. LXV. locis superioribus *consistit aciemque instruit*.

4. SIMUL ORARE, HORTARI MILITES. Acad. *simulque*. Ceterum plerique nostri *orare & hortari*; sed Vinar. 1. Incert. 1. Remens. 2. tresque praeterea cum Rivio & Grutero copula destituuntur. Mallem autem Nomen *milites* abjiceretur; sed Codd. non juvant.

NE DEFICERENT. *Deficere*, est animum despondere & nihil facere. Caesar II. Civ. c. XXXI. *Neque tanti timoris sum, ut ipse* deficiam. & sic ille saepissime. Sic & *defectus* passim, qui usque eo defessus est, ut nihil quidquam agat. mox Basil. 1. *hostis fugientes*. Fabric. 2. *fugentes*.

NEQUE I. CASTRA E. NEQUE MUN. ULLUM. Fabric. 2. *castrum*. alterum *neque* deficit Struviano, & Uratisl. 2. scripsit *nec*. Rivius in Fabriciano suo, Gruterus in Nazariano repererunt, quod nos in Guelf. 1. *neque illis c. e. neque illis munimentum ullum*, ut Pronomen denuo ponatur. Vim & gratiam singularem in eo sentit Rivius; contra Gruterus oratoribus tribuit, quem hic non agat Crispus. At agit oratorem quidem, Metellumque adhortantem sistit. Me vero aliud est, quod ab hac lectione revocet: ipse sensus Pronominis iterati. Iterant quippe auctores, quando in re per illud demonstrata, magna quaedam spes, aut res sita est, aut persona curatius describenda, atque iterum iterumque menti est subjicienda: Ut apud Ciceronem, *Sed humanus dolor* is *quidem*; apud Nostrum, *En* illa, illa *quam saepe optastis libertas*, item, *fratre meo, atque* eodem *propinquo suo interfecto*. Terentius: *Quem neque fides, neque jusjurandum, neque* illum *misericordia repressit*, Adelph. Act. III. Sc. II. ubi vide Donatum; quale tamen hic sententia non poscit: nisi ita interpretari velis, quod Romani, & illi quidem in terra hostili, nullum monumentum habebant, & Metellum fingere, hac iteratione eos ad sui conditionisque suae considerationem voluisse impellere. mox pro *cedentes* in Fabricianis olim aut *accedentes*, aut *excedentes* scriptum fuit: nam prima Verbi syllaba nunc erasa est. in Franciano autem haec omnia: *Neque illis castra -- tenderent*, omissa sunt: credo, quod verebatur, ne Crispus sibi ipse obloqueretur, qui de castris quaedam *cap.* L. num. 1. At castra quae fere XX. millia passuum absunt, *nulla* sunt iis, qui ex pugna castrorum praesidium petunt, & cum armis nequiverint vallo ac fossa sese defendere volunt. id vides ex *cap.* LII. num. 3.

5. SED, NEC JUGURTHA QUIDEM. Incert. 2. Guelf. 9. & 12. *Sed neque Jug. quidem*. Vinarienses, Fabric. 2. Incert. 1. Rem. 2. Senat. 2. Heuss. Uratisl. 1. & 2. Guelf. 1. & 3. *Sed ne Jugurtha*

 qui-

cumire, hortari, renovare praelium, & ipse cum dilectis tentare omnia: subvenire suis, hostibus dubiis instare, quos firmos cognoverat, eminus pugnando retinere.

CAP. LII.

LIV.
1 EO modo inter se duo imperatores summi viri, certabant: ipsi pa-
2 res, ceterum opibus disparibus. Nam Metello virtus militum
erat, locus advorsus: Jugurthae alia omnia, praeter milites, op-
3 portuna. Denique Romani, ubi intellegunt, neque sibi perfugium
esse, neque ab hoste copiam pugnandi fieri; & jam die vesper erat; advorso

quidem, atque sic scribendum. Confunduntur ista in libris etiam vetustissimis. vide Pierium ad I. Georg. *v.* 126. & 390. Ducker. ad Flor. II. *c.* V. n. 3. Et hic quidem videtur sententia *nec tueri*; re autem inspecta non tuetur. Et quid hoc esset, *Sed et ne quidem Jugurtha?* Malis forsitan *Sed* nec *Jugurtha interea quietus erat*. nam *nec* est *ne quidem*, aut *etiam non*. vide supra *c.* XXXI. n. 3. Verbum *erat* non legitur in Vinar. 2. Franc. Uratisl. 2.

CIRCUIRE, HORTARI. Basil. 1. Acad. Struv. Franc. & Guelf. 4. *circumire*. notatum supra *c.* XLV. n. 2. Lactant. de mort. persec. *cap.* XLVII. *Maximinus aciem* circumire, *ac milites Licinianos nunc precibus sollicitare, nunc donis*.

RENOVARE PRAELIUM. Incert. 2. *revocare*. Eadem confusio supra *cap.* XXXVI. n. 1. *renovato bello*. Caesar I. Gall. *cap.* XXV. *id conspicati Helvetii, qui in montem sese receperant, rursus instare &* praelium redintegrare *coeperunt*. Justin. XXXVIII. *c.* II. n. 2. *Cum quo Mithridates* praelium renovat, *victumque Cappadociae regno expellit*. Curt. IX. *c.* VIII. n. 19. renovato *ergo praelio*. Mox Fabriciani, *cum electis*. Senat. 2. Guelf. 9. & Uratisl. 2. *cum dilectis*, ut *c.* XLIX. n. 1.

HOSTIBUS DUBIIS INST. QUOS FIRMOS COGN. Basil. 1. & Fabric. 1. *dubius instare*. Corrupte. *dubii* hostes opponuntur *firmis*, suntque qui non possunt resistere, aut inclinant in fugam: ut alibi saepissime *dubius*, pro eo, qui in deteriorem partem inclinat. vide supra *c.* XIV. n. 5. Eleganter Seneca VI. Nat. Qu. *c.* I. *Nam & Herculanensis pars oppidi ruit, dubieque stant etiam, quae relicta sunt*. Caesar VII. Gall. *Cohortes, quas minime* firmas *ad dimicandum esse existimabat*. Plancus Cic. X. ep. IX. num. 5. *Copias adduco & genere, & numero, & fidelitate* firmissima. Frontin. II. Strateg. *c.* III. n. 22. *Legiones secundum virtutem cujusque* firmissimas *in cornibus & in medio collocavit*. Noster supra *c.* L. num. 4. *quorum etiam qui* firmioribus *animis hostibus obvii fuerant*. adi ad *c.* XXVIII. n. 5. Male Academ. *desinere*, pro *retinere*.

CAP. LII. 1. EO M. INTER SE DUO IMP. Hic est ordo in MSS. omnibus, quem recentiores edd. turbarunt. Guelf. 1. *duo imperatores summi*, omisso illo *viri*. 12. *viri certabant summi*. Remens. 1. *summa vi certabant*. Supra *c.* XXII. n. 2. *virtute, non malitia, P. Scipioni*, summo viro, *placuisse*. Fabriciani, pro *certabant*, habent *pugnabant*.

2. METELLO VIRTUS MILITUM ERAT. Struv. *virtus hominum erat*. Guelf. 12. Verbum Substantivum inter lineas exhibet: quod tamen, credo, huic loco necessarium est.

3. UBI INTELLEGUNT, NEQUE SIBI PERFUG. ESSE. *Intellegunt* scriptum est in Senat. 1. Gu. 1. & 2. ut & Eccard. *perfugium* habent ii, qui sunt ex prima classe, reliqui, novem numero, *profugium*, quam varietatem videas etiam Cat. *c.* LIV. n. 3.

ET JAM DIE VESPER ERAT. Sic Gruteriana, ejusque traduces. reliquae fere *diei vesper*. Sed reperit Rivius in duobus MSS. *die*; idque exstat in Frane. & Remensi 2. si excerptis fidem habeo. Certe in Senat. 1. & Guelf. 1. his oculis video *die* sancte exaratum. idem confirmat scriptura Fabric. 2. *& jam vesper erat deficiente die*. Adprobat hanc scripturam C. Caesar, qui in libris de Analogia semper *hujus die*, *hujus specie* scribendum esse docuit. Et Gellius testatur, sese in venerandae vetustatis libro Sallustii *die* patrio casu legisse, etsi non hoc, sed alio loco, nempe intra *c.* XCVII. n. 3. vide eum IX. Noct. Att. *c.* XIV. In ore omnium est Virgilius I. Georg. *v.* 208. *Libra die somnique pares ubi fecerit horas*. ubi vide Ser-

adversο colle, ficuti praeceptum fuerat, evadunt. Amisso loco, 4
Numidae fusi fugatique, pauci interiere; plerosque velocitas &
regio hostibus ignara tutata sunt. Interea Bomilcar, quem ele- 5
phantis & parti copiarum pedestrium praefectum ab Jugurtha supra
dixi-

Servium ac Pierium, qui uterque hunc inclinatum Sallustio placuisse etiam in voce *acie*, pro *aciei* adnotant. Plautus Pseud. A. IV. Sc. VII. *v.* 59. *nam propero: vides Jam die multum esse*. Sic *fide* supra ad *c.* XVI. num. 3. & *c.* XXI. n. 2. *& quia* die *extremum erat*. adde Gebhard. II. Crepund. *c.* VII. Torrent. ad Horat. III. Od. VII. *v.* 4. Sic vero *die vesper*, ut alibi *anni tempus; vultus corporis*. intra *c.* CVI. n. 2. *post, ubi castra locata &* die *vesper erat*. Dictys III. *c.* XX. *Postquam certandi praemiorumque finis factus, & jam* diei vesper *erat*. Gellius II. *c.* XXI. *Nox fuit, & clemens mare, &* anni aestas. Terent. Heaut. A. I. Sc. I. *v.* 116. *sed, ut* diei tempus *est, Monere me oportet hunc vicinum Phaniam.* & sic Sc. II. extr. Auson. Epitaph. XXXII. *Omnia quae longo* vitae *cupiuntur in* aevo. Minuc. Fel. *c.* XXXVIII. *quid nobis invidemus, si veritas divinitatis nostri* temporis aetate *maturuit*. ubi tamen commode *temporis aestate* conjicit Jac. Gronovius. Fabric. I. *& jam vesper erat diei*. Vinar. 2. & Uratisl. 2. *aderat*, pro *erat*.

ADVORSO COLLE, S. P. F. EVADUNT. Eccard. *adversus colles;* Vinar. I. & Guelf. 7. *invadunt*. *Advorso colle* idem est, ac *in adversum collem.* Non quidem, ut *colle* sit antiquus Dativus: quod censuit Schultingius ad Senec. Controv. Sed quod ii, qui *evadunt*, h. e. procedunt & ad certum locum escendunt ita quidem, ut *collis* illis *adversus* sit, non possunt in alium locum, quam in collem, pervenire. Sic forte Livius XXVII. *c.* XXV. Secundis collibus, *via nuda ac facili decurrentes*. Noster adamavit hanc absolutam structuram, etiam ubi Verba aderant, quae alium Casum exposcerent. Catilin. *cap.* IX. extr. *&*, accepta injuria, ignoscere, *quam* persequi *malebant*. Eod. *c.* XI. n. 4. *Sulla*, bonis initiis, *malos eventus habuit*. adde IV. Hist. Epist. Mithrid. n. 15. & infra *c.* LXIII. n. I. Supra *c.* XIX. n. 3. *ad Catabathmon*, secundo mari, *prima Cyrene est*. *c.* XLIX. num. I. *in eo colle, quem*, transvorso itinere, *porrectum docuimus*. *Adversum* autem est, quod oppositum, & sese *ad* me incedentem *vertit*. Adposite Ovid. I. Amor. eleg. IX. *Ibit* in adversos montes *duplicataque nimbo Flumina.* & sic exquisite Caesar eo vocabulo utitur. vide Ciaccon. ad II. Gall. *c.* VIII. & II. Civ. *cap.* XV. Postremo *evadere* significantius, quam *invadere*, illudque vadendo atque eundo superare, & adeo ad certum terminum pervenire notat: quamvis semidocti, quae est nostrae aetatis, nostraeque terrae imperitia, *evadere* fere nihil, quam *effugere* notare existiment. Livius XXVI. *cap.* XLV. *Cum summus quisque* evadere *non posset*, & paucis interjectis: *Neptunum jubebat ducem itineris sequi, ac medio stagno* evadere *ad moenia*. Virgilius II. Aen. *v.* 458. Evado *ad summi fastigia culminis.* Silius VIII. *v.* 155. *Tecta peto celsosque gradus* evadere *nitor;* quod expressum est ex Virg. IV. Aen. *v.* 685. adde supra *c.* XIV. n. 9. Quinctil. Instit. Or. Prooem. p. 10. *altius tamen ibunt, qui ad summa nitentur, quam qui praesumta desperatione quo velint* evadendi, *protinus circa ima substiterint*. Jam non ad summa tantum, sed etiam ad aequalia, immo & ad inferiora refertur ea Praepositio. Seneca de morte Claud. *c.* XII. *quem Mercurius item festinare jussit, & virga morantem impulit. Dicto citius Narcissus* evolat, *omnia proclivia sunt, facile descenditur*. Fabriciani & Basil. I. *sicuti praeceptum erat*.

4. PLEROSQUE VELOCITAS E. R. H. IGNARA. Basil. Vinar. Remens. primi, Guelf. 3. *pluresque;* Guelf. II. *plerisque*. Vox *hostibus* non visitur in Fabric. 2. neque multum desideratur; desideratur tamen. Vinar. I. *hostibus ignota*, id quidem ex Glossa. Supra *c.* XVIII. *Mare magnum &* ignara *lingua commercia prohibebant*. ubi vide.

TUTATA SUNT. Sic & nostri vetustiores. At Remens. 2. Struv. Senat. 2. Heuss. Guelf. 4. & 12. *tuta sunt*. infra *c.* LXXIV. extr. *Numidas in omnibus praeliis magis pedes, quam arma* tutata *sunt*. ubi tamen in MSS. eadem varietas. Alibi *tutari, tutandos* dixit, quod nescio, an omnino *tuta* damnet. male vero Guelf. 9. *mutata;* male etiam 7. *tutatae sunt*, ut Cat. *c.* LI. n. 12. *fama atque fortuna* pares *sunt*. Sed supra *cap.* XXXVIII. n. 8. Nox *atque* praeda *castrorum* remorata *sunt*. ubi vide.

5. PRAEFECTUM AB JUGURTHA SUPRA DIXIMUS. Pro vocibus duabus postremis Fabriciani, *praediximus;* Guelf. 3. *retulimus*. Vinar. I. *supra docuimus*. infra Guelf. 10. *progressus est*. Incert. 2. *praetergressus*, sine Verbo Substantivo.

SUOS IN AEQUUM LOCUM DEDUCIT. Guelf.

diximus, ubi eum Rutilius praetergressus est, paullatim suos in aequum locum deducit: ac, dum legatus ad flumen, quo praemissus erat, festinans pergit, quietus, uti res postulabat, aciem ex-
6 ornat: neque remittit, quid ubique hostis ageret, explorare. Postquam Rutilium consedisse jam, & animo vacuum accepit, simulque ex Jugurthae praelio clamorem augeri; veritus, ne legatus, cognita re, laborantibus suis auxilio foret, aciem, quam diffidens virtuti mili-

12. *viros in aequum*, &c. Uratisl. 3. *in aequum deducit*, omisso nomine *locum*. Mirum, quod Wassius de *aequo loco* dubitare potuerit, ut exponat vel planum, vel hosti aeque ac sibi faventem. Certe *planum* intelligit, campos nempe, cum antea per collem iter fecisset, aut consedisset, ne ab Metelli exercitu, aut Rutilio conspiceretur. vide *c.* XLIX. n. I. Caesar III. Civ. *c.* LXXIII. locum aequum *ad dimicandum dedisse*; ibi aliqua specie dubitari poterat. Noster Catil. *c.* LIX. n. I. *atque instructos ordines* in locum aequum *deducit*. Tac. I. Annal. *c.* LXVIII. *Non hic silvas, nec paludes, sed aequis locis aequos deos*. infra Eccard. *quod praemissus erat*.

FESTINANS PERGIT. Vinar. I. & Guelf. 10. *peregit*. Vinar. I. *veluti res postulabat*.

ACIEM EXORNAT. I. instruit. ut Cat. *cap.* XXXVI. n. I. *dum vicinitatem, antea sollicitatam, armis* exornat. ubi vide.

QUID UBIQUE HOSTIS AGERET, EXPLORARE. Guelf. 4. *hostis quid ageret ubique*. 7. *quid ubi hostis a*. Malc. *quid ageret*. *& ubi id ageret* proprie deberet exponi, h. e. quid utrobique & quibus quidque locis ageret. Plura dicta sunt ad Cat. *cap.* XXVII. n. I. *praeterea alium alio*, quem ubique *opportunum credebat*. & Eod. ad *c.* XLVII. n. I. *Volturcius interrogatus*, quid, aut qua de caussa *consilii habuisset*. addo infra *c.* LIV. n. 2. *Jugurtha* ubi *gentium*, aut quid *agitaret exploratum misit*.

6. POSTQUAM R. CONS. JAM ET AN. VACUUM ACCEPIT. *Jam* omittunt Remens. 2. & Academicus. mutat locum in Eccard. *consedisse*, *& jam in animo v. a*. Forte, quia post Verbum paullo insolentius ponitur Particula. at Catil. *c.* LII. num. 25. *Vos* cunctamini etiam nunc, *quid intra moenia adprehensis hostibus faciatis*. Animo *vacuus* dicitur, qui est securus & nihil magnopere animo propositum habens. infra III. Hist. *M. Antonius perdundae pecuniae genitus*, vacuus*que curis*, *nisi instantibus*. Ovid. II. *v.* 557. *Atque utinam revoces animum paullisper ab ira Et* vacuo *jubeas hinc tibi pauca legi*. Terent. Phorm. Act. II. Sc. I. *v.* 25. *venire unctum atque lautum a balneis*, Otiosum ab animo; *cum ille cura & sumtu absumitur*. Praeterea Eccard. Guelf. II. Remens. 2. & tres alii *accipit*, non *accepit*. Cat. *c.* XLV. n. 3. Postquam *ad id loci legati cum Volturcio veniunt*. Eod. *c.* XXVIII. n. 2. *Curius* ubi intellegit, *quantum periculi consuli impendeat*. *cap.* LVII. n. 5. *Catilina* postquam videt *montibus atque copiis hostium sese clausum*. *c.* XL. n. 3. Postquam *illos videt* queri. Supra *c.* VII. n. I. *ubi videt*. *c.* XIV. n. II. ubi *me iisdem dolis* nequit *capere*. *c.* XV. n. 5. *postquam videt*. & sic *c.* XX. num. I. & *c.* XXXVIII. num. 4. *Quae* postquam *ex sententia* instruit. h. *cap.* n. 3. *ubi intellegunt*. & sic locis longe plurimis. Sic & Dictys IV. princ. *Sed* postquam *Trojanis palam* est. *cap.* VI. postquam *requies* est. & Terent. Hecyr. A. I. Sc. II. *Pamphilus* postquam videt *paratas nuptias*. Hic, quo minus *accipit* rescripserim, remoratum est illud, quod infra bene quidem penes Verbum *augeri* exauditur *accipit*; priore autem loco melius est *accepit*. & diversum quidem primo loco ponere solet ab eo, quod est secundo exaudiendum; non contra. Attamen simile quid notabis Catilin. *cap.* XIX. num. 4. in Verbo *dicunt*. Quare si *accipit* hic adriserit, non multum nitar contra.

SIMULQUE EX I. PR. CLAM. AUGERI. Intellige *accepit*, vel *accipit*, quod male immitit Struvianus. Guelf. 4. *simulque comperit ex Jug.* &c. infra *c.* LVI. n. I. *ubi se dolis fatigari videt*, *neque ab hoste copiam pugnandi* fieri. adde supra ad *c.* XXX. n. 4. Academ. *Jugurthae praelio*, sine Praepositione.

LABORANTIBUS SUIS AUXILIO FORET. Guelf. 4. *fore*. Eccard. omittit *suis*; Fabric. 2. *laborantibus*. Ceteri integram servant vulgatam. *Laborantes* dicuntur, qui in magno periculo versantur, unde semet aegre expediunt. Catil. *c.* LX. *Interea Catilina cum expeditis in prima acie versari*, laborantibus *succurrere*. ubi quaedam adscripsi.

ARTE STATUERAT. Guelferb. 4. *per artes statuere*; Struvian. *per artes statuerat*. miserabilis Glossa, cujus auctor putavit *arte*, esse ab Nomine *ars*, cum sit Adverbium, quod vulgo

militum arte statuerat, quo hostium itineri obficeret, latius porrigit;
eoque modo ad Rutilii castra procedit.

CAP. LIII.

LVII.

ROmani ex improviso pulveris vim magnam animadvortunt ; 1
nam prospectum ager arbustis consitus prohibebat. Et primo
rati humum aridam vento agitari : post ubi aequabilem manere ,
&, sicuti acies movebatur, magis magisque adpropinquare vident ,
cognita re, properantes arma capiunt, ac pro castris, sicuti impera-
batur , consistunt . Deinde , ubi propius ventum , utrimque 2
ma-

vulgo *arcte* scribunt. Noster perpetuo *arte*, *artissume*, *artius*. Catil. c. LIX. n. 2. *reliqua signa in subsidio* artius *collocat*. Virg. I. Aen. v. 297. *dirae ferro & compagibus* artis *Claudentur belli portae*. ubi non modo in omnibus Virgilianis vetustissimis, sed etiam aliorum auctorum MSS. constanter ita scribi, testis est peridoneus Jo. Pierius.

LATIUS PORRIGIT, EOQUE MODO. Rem. 2. & Academ. *porrexit*, quod improbo. at eleganter Franc. *eo modo ad R. c. p.* Guelf. 10. *ad Rutilum*; Eccard. *ad Rutili castra*, & is quidem supra etiam *Rutilus* pro *Rutilius* scripsit. Gu. 7. *procedunt*; 9. *pervenit*.

CAP. LIII. 1. PULVERIS V. M. ANIMADVERTUNT. *Vis magna*, pro multitudine. infra c. LXXV. n. 7. *tanta* vis *aquae*. & passim. Eccard. *animadvertit*. Fabriciani, *p. vim magnam advertunt*. Scribe, *animum advortunt*, ut alibi & infra c. XCIII. n. 2. Pulvis autem semper pro indicio habitus adventantium hostium, & egregie ea re utitur Seneca Epist. XIII. Hinc Claudian. II. Stilic. v. 398. *Fallax o quoties* pulvis *deludet amorem*. ubi vide N. Heinsium. Seneca Phoeniss. v. 394. *Vide, ut atra nubes* pulvere *abscondat diem*, *Fumoque similes campus in caelum erigat Nebulas*, *equestri fracta quas tellus pede Submittit*, cet. Caesar. IV. Gall. c. XXXII. *ii*, *qui in statione erant*, *Caesari renunciarunt*, pulverem *majorem*, *quam consuetudo ferret*, *in ea parte videri*, *quam in partem legio iter fecisset*.

AGER ARBUSTIS CONSITUS. Guelf. 4. *arbutis consitus*. vide c. XLVIII. n. 4.

HUMUM ARIDAM VENTO AGITARI. Perbelle Guelferb. 3. omittit nomen *humum*. Sic infra *cap.* LXXIX. num. 6. *ventus* agitat *arenam*. Apuleius tamen de Mundo pagin. 62. *Vertex ille est*, *veluti dicitur*, *Dine*, *cum* torquetur humus arida *& ab imo erigitur in summum*.

AEQUABILEM MANERE, AC S. A. MOVEBATUR. Vinar. 1. & Uratisl. 2. *aequabile manere*, per concursum ejusdem litterae truncati. Senat. 2. & Heussian. *terram aequabilem manere*. Guelf. 9. *permanere*; Acad. *manere vident*. Omnes fere *sicuti*. Sed Eccard. omittit *movebatur*, & mox etiam *vident*: quasi ille legere voluisset: *post ubi aequabile manere*, *atque*, *sicuti acies*, *magis magisque adpropinquare*. pro, illud, quod animum advorterant, aequabile *manebat*. vide infra ad c. XCVIII. num. 2. Ipse Crispus, quandocumque per Particulam *sicuti*, *veluti* similitudinem proponit, numquam Verbum addit, sed praecise, *contagio quasi*, *uti tabes*, *sicuti effoeta parentum*, *veluti grandinem*, *quasi discessio terrae*, vide Catil. c. LIII. n. 5. & supra *cap.* XLI. extr. Unde cognosces, posse sine detrimento sententiae vulgatae lectioni Verbum *movebatur* demi. quamquam eodem modo infra n. 7. *strepitu*, veluti *hostes* adventare, *alteri apud alteris formidinem facere*. ubi vide.

AC PRO CASTRIS --- CONSISTUNT. Acie nempe pro castris instructa, ut saepe apud Caesarem. Et *consistere* tam in acie, quam adversus hostem bene dicitur. Seneca Epist. XXIX. *Adtolle animum*, *adversus fortuita* consiste. vide Gronov. ad Epist. XIII. *pro* castris, ut infra c. LIX. n. 1. *equitatum omnem* pro castris *agitare jubet*. adde Cat. c. XVIII. n. 8. *sicuti imperabatur* non agnoscit Vinar. 1.

2. MAGNO CLAMORE CONCURRITUR. Sic omnes edd. Sed Vinar. 1. Franc. Senat. 2. & Heuss. atque Guelf. 3. *magno clamore concurrunt*, quod propter superius *ventum*, in vulgatam immutatum videtur : invito Sallustio, qui eodem modu Catilin. c. LX. num. 2. *Postquam eo* ventum, *unde a ferentariis praelium committi*

3 magno clamore concurrunt. Numidae tantummodo remorati, dum
in elephantis auxilium putant; postquam impeditos ramis arborum,
atque ita disjectos circumveniri vident, fugam faciunt: ac plerique,
abjectis armis, collis, aut noctis, quae jam aderat, auxilio inte-
4 gri abeunt. Elephanti quatuor capti, reliqui omnes, numero qua-
5 draginta, interfecti. At Romani, quamquam itinere atque opere
ca-

posset, maximo clamore cum infestis signis concurrunt. ubi iridem duo MSS. *concurritur*. Sed plura hujus generis adnotavimus ad Cat. *c.* LIII. n. 3. & *cap.* LI. n. 40. Guelf. 12. *magno labore concurritur*. *Deinde* est in scriptis nostris omnibus.

3. TANTUMMODO REMORATI, DUM. Rem. 2. *remoratis;* sed Guelf. 1. *remoti:* quae Verba confunduntur etiam supra *c.* XXXVIII. n. 8. *dum* post *tantummodo* pro *tamdiu* recte ponitur. Noster Catil. *c.* XXXVI. nu. 1. *paucos dies commoratus*, dum *vicinitatem armis exornat*. Varro 1. de R. R. *c.* II. *Itaque* dum *id nobiscum una videatis, ac venit aeditimus, docete nos*. Phaedrus 1. Fab. XIX. *Tempus exorans breve*, Dum *firmiores posset catulos ducere*. Lucan. 1. *v.* 207. *Subsedit dubius, totam* dum *colligit iram*.

IN ELEPHANTIS AUXILIUM PUTANT. Sic est: firmissimus semper, qui nusquam, nisi in semet ipse spem habet, *c.* LX. n. 1. Toties fere etiam alia munimenta militi obsecerunt, quoties elephanti, qui communi semper periculo in aciem producti sunt, Auct. B. Afric. *c.* XXVII. extr. Eccard. omisit Praepositionem *in*. Exsistebat inde aliquando: *dum elephantes auxilium putant*. Cave audias! Alterum verius & Sallustianum. immo & proprium magis, quod alibi docui. Vide quaedam ad ea Cat. *c.* XLIII. extr. *maxumum bonum* in *celeritate* putabant. Sic Eod. *c.* XIX. n. 2. *quia boni quamplures praesidium* in *eo* putabant. Sic Primitivo usus Valer. Max. III. *c.* VIII. ext. 9. *amicos inimicosque juxta* ponere. Et quoties audis: *in eo hoc vel illud mihi positum;* etiam *repositum?* Sed demus, non ad proprietatem respiciendum esse in structura ista (jubet tamen Sallustius) quoties Noster, aliique ante Verba aestimandi, judicandi & cognoscendi *esse* omisit? Vide quaedam Catil. *c.* I. n. 3. adde Eod. *c.* XXVII. n. 1. & XLVI. n. 2.

POSTQUAM EOS IMPEDITOS RAM. ARB. *Eos* omittunt Guelf. 3. & 4. & probo facinus. Supra *c.* VII. n. 6. *Imperator omnis fere res asperas per* Jugurtham *agere, in amicis habere, magis magisque* (eum) *indies amplecti:* Pronomen abest ab ed. nostra. adde *c.* XLV. n. 2. Caesar. 1. Gall. *c.* XXVIII. *quorum per fines ierant, his uti conquirerent & reducerent*, (eos) *imperavit*. Sueton. Caesar. *c.* 1. Corneliam *Cinnae quater consulis filiam duxit uxorem:* ex qua *illi mox Julia nata est: neque ut* repudiaret, *compelli a Dictatore Sulla ullo modo potuit*. ubi vide Casaubonum. Nos etiam tot locis eamdem elegantiam in Nostro observamus, ut omnia enumerare pigeat.

ATQUE ITA DISJECTOS. Remens. 1. & Vinar. 2. destituuntur Particula *ita*, quam Noster eleganter pro *ob id, per id*, quod impediti essent ramis arborum, adhibuit: etsi alibi eamdem vim in sola Conjunctione *atque* observaverim. vide supra ad *c.* XXXIX. n. 5. Hic Codd. non deserui, cum ea particula etiam statum simul inferre possit, in quo circumventi sunt. Livius XLI. *c.* VII. *Quid* ita *non potius A. Manlius Romam venisset;* Cic. XIII. Att. epist. 1. *Non dubitat, quin ego a te hoc nutu consequi possim*, ita *etiam, si aedificaturus esses*.

FUGAM FACIUNT. Sic infra *c.* LVIII. n. 4. *animadvortit* fugam *ad se vorsum* fieri. Terent. Eunuch. A. IV. Sc. VII. *v.* 17. *Ut tu illos procul hinc ex occulto caederes:* facerent fugam. Plane ut *iter facere* pervulgatum & probis auctoribus usitatum. Unde Virgil. 11. Aen. *v.* 640. *vos agitate fugam*. & Vopiscus Aurelian. *c.* 11. *pedibus in sententiam* transitum faciens. Auct. de Or. Gent. Rom. *c.* XV. *fuso praesidio interfectoque Lauso, Mezentium* fugam facere *coegerunt*.

COLLIS AUT NOCTIS Q. J. A. AUXILIO. *Auxilia*, quod proprie etiam Nostrates eloquuntur, de omni re, quae juvat, aut opportuna est. Ennius: *At ego, omnipotens, te exposco, ut hoc* consilium *Achivis* auxilio *fuat*. Vinar. 2. & Guelf. 12. *collis ac noctis;* Franc. *atque noctis*.

4. NUMERO QUADRAGINTA INTERFECTI. Remens. 1. Franc. Struv. Incert. 1. & Guelf. 12. *numero triginta*. Guelf. 4. nunc etiam XXX. sed cum vestigio, erasum esse unum X. de quo bene monuit Gruterus. In eodem 4. non visitur *omnes*.

5. FESSI LAETIQUE ERANT. Sic recte Gruterus, habetque ex nostris in suis partibus Fabri-

caſtrorum & praelio feſſi laetique erant; tamen, quod Metellus amplius opinione morabatur, inſtructi intentique obviam procedunt. Nam dolus Numidarum nihil languidi, neque remiſſi patiebatur. 6
Ac primo, obſcura nocte, poſtquam haud procul inter ſe erant, 7
ſtrepitu, velut hoſtes adventare, alteri apud alteros formidinem ſimul,

bricianos, Baſil. 1. Academ. Senat. 1. Incertos, Franc. Uratisl. 1. & 3. Vinar. 1. Eccard. Guelf. 1. 2. 9. 11. 12. id etiam poſtulat ſententia; non *laſſique*, quod Vinar. 2. Uratisl. a. Guelf. 3. & 4. oſtentant & in Hackianis, Criſpi & quae ab his pendent edd. legitur: Remenſ. 1. *feſſi laſſi erant*; qua forma Struvian. Senat. a. & Heuſſ. *feſſi laeti erant*; Vinar. 1. *laetique aderant*; Guelf. 10. *feſſi erant*, omiſſo illo *laetique*. *Laſſique* primum ex interpretatione τοῦ *feſſi* ortum eſt, ut apud Virgilium v. Eclog. *v.* 46. & propter ſimilitudinem poſtea facile exturbavit illud *laetique*. *Feſſi* erant itinere, opere, & praelio; *laeti* perfecto opere & praelio bene pugnato, quod utrumque ſcilicet ab obviam eundo remorari poterat. Et haec eleganter copulat, ut Silius VI. *v.* 571. *Jamque ubi conſpectu redeuntia viſa propinquo Corpora*, ſollicite laeti *funduntur*. Eleganter etiam *atque* opere, *&* praelio, ut oſtenderet ipſa Oratione multitudinem & proceſſum laboris, quod in his particulis ſtudioſe obſervant. vide ſupra *cap.* XXXVII. numer. 3.

MORABATUR, INSTRUCTI INTENTIQUE. Fabric. 1. *morabantur*; Uratisl. 1. *operabatur*, Fabric. 1. *inſtructique intentique*. Guelf. 12. *viam procedunt*, omiſſo *ob*; ſed 10. *obviam* non habet. 4. *procedebant*.

6. NAM DOLUS NUMIDARUM. Bene de dolo Numidarum Auct. B. Afric. *c.* LXXIII. de Jugurtha Noſter ſupra *c.* XLVI. extr.

NIHIL LANGU. N. REMISSI PATIEBATUR. Guelf. 10. *patiebantur*. Dolus Numidarum non permittebat languorem. Sic infra *c.* LXXXVIII. n. 2. *nihil apud ſe* remiſſum, *neque apud illos tutum* pati. Ammianus XVI. *c.* X. *ubi vero praeliorum ardor nihil* perpeti *poterat ſegne*. de voce *languidi* vide ad *c.* LI. n. 3. Cic. IV. de Fin. *c.* XXVIII. *Urgent tamen, & nihil* remittunt: quomodo Noſter infra *c.* XCVIII. n. 2. Tacit. II. Ann. *c.* XIII. *adſultatum eſt caſtris ſine conjectu teli, poſtquam crebrat pro munimentis cohortes*, *&* nihil remiſſum *ſenſere*. Claud. IV. Conſ. Hon. *v.* 333. *Tum vota cave ſecura remittas Incluſumve putes. multis damnoſa fuere* Gaudia. *diſperſi pereunt ſomnoque ſoluti. Saepius incautae nocuit* victoria *turbae*.

7. HAUD PROCUL INTER SE. Sic infra *c.* LV. n. 6. *duobus locis haud* longe inter ſe *caſtra faciebant*. ubi vide. alibi etiam *inter ſe* eſt *alteri ab alteris*. adi ſupra *c.* XLI. n. a. ſupra Guelf. 7. & 12. cum aliis *obſcurata nocte*. *c.* XXI. n. 2. obſcuro *etiam tum lumine*. *erant* omiſit Remenſ. 1.

STREPITU, VELUTI HOSTES ADVENTARE. Sic Gruterus cum MSS. noſtris omnibus, cum vulgo indicatae etiam ſupra edd. habeant, *veluti hoſtes adventarent*. Mihi vero ab interprete iſtud Verbum videtur profectum, ut ſupra n. 1. *poſt ubi aequabilem manere*, *&*, ſicuti acies, *magis magiſque adpropinquare vident*. Confirmat egregie Tacit. III. Hiſt. *c.* X. n. a. *&* *viſi procul ſociorum equites, vanam formidinem*, ut hoſtes, *fecere*. Nam *ſtrepitus* armorum, & incertarum etiam vocum, indicium hoſtium. de utroque eam vocem adhibet Noſter infra *c.* LX. n. 2. & *c.* XCVIII. n. 6. Silius IX. *v.* 278. *Jamque propinquabant acies, agilique virorum Diſcurſu, mixtoque ſimul calefacta per ora Cornipedum hinnitu, & multum* ſtrepitantibus *armis Errabat caecum turbata per agmina murmur*.

ALTERI APUD ALTEROS FORMID. S. ET TUMULTUM. Nazarian. & Commelin. apud Gruterum; ex noſtris Vinar. 1. & Guelf. 1. *alteri apud alterum*. Vidimus quidem exempla mutati Numeri ad Cat. *c.* XX. n. 8. & paſſim. Hic vero librarii *alteri* tertio Caſu accepiſſe videntur, *alteri fecerant formidinem apud alterum*; ſed parum ſcite. Supra *c.* XLII. *dum* alteri alteros *vincere quovis modo — volunt*. *formidinem facere*, ut I. Hiſt. Orat. Lepidi n. 1. *Clementia & probitas veſtra — plurimum nobi timoris* faciunt. & ibid. n. 10. *habendus eſt* metus, *aut* faciundus. Tacit. III. Hiſt. *c.* LXXIX. *quae gnara Vitellianis, incomperta hoſtibus* metum fecerant. infra *c.* CV. n. 3. *qui temere & effuſe euntes, Sullae aliiſque omnibus & numerum ampliorem vero & hoſtilem* metum efficiebant. Fabriciani omittunt, *& tumultum*. perperam. *tumultus* eſt, quando praepropere & interdum cum trepidatione aliquid agitur. Caeſar VII. Gall. *c.* LXI. *Uno fere tempore ſub lucem hoſtibus nunciatur in caſtris Romanorum praeter conſuetudinem* tumultuari, *& magnum ire agmen adverſo flumine*. *c.* XLV. *iis imperat, ut paullo* tumultuoſius *omnibus in locis pervagarentur*. vide Budaeum in Pandect. p. 139. infra *c.* LVII. n. 3. *inſenſi intentique* ſine tumultu *manent*.

IM-

mul, & tumultum facere: & paene imprudentia admiſſum facinus mi-
8 ſerabile, ni utrimque praemiſſi equites rem exploraviſſent. Igitur,
pro metu, repente gaudium exortum, milites alius alium laeti ad-
pellant, acta edocent atque audiunt: ſua quiſque fortia facta ad coe-
lum ferre. Quippe res humanae ita ſeſe habent: in victoria vel
ignavis gloriari licet; advorſae res etiam bonos detractant.

CAP.

IMPRUDENTIA ADM. FACINUS MISERAB. Uratisl. 3. *improvidentia*. quidam, ſed pauci, *admiſſum eſſet*; duo *foret*; unus *fore*. ſed recte damnant Rivius & Gruterus. Vinar. 1. *nefas miſerabile*.

UTRIMQUE P. EQUITES REM EXPLORAV. Fabric. 1. *utrorumque praemiſſi equites*. Guelf. 10. *praemiſſi milites*. Vinar. 2. *res exploraviſſent*. Guelf. 7. *exploraſſent*.

8. REPENTE GAUDIUM EXORTUM. Fabriciani & Guelf. 11. omittunt *repente*. at Noſter Cat. c. XXXI. n. 1. *ex ſumma laetitia atque laſcivia* repente *omnis triſtitia invaſit*. Vinar. 1. *gaudium ortum*; Rem. 1. *gaudium eſt ortum*.

ALIUS ALIUM LAETI APPELLANT. Guelf. 10. *alium alios*; 9. *alii alios*. recte *alius alium*, ut Cat. c. VI. n. X. ubi vide. *laeti* non eſt in Guelf. 9. Et Uratisl. 2. habet *laetos*. *adpellare*, pro *colloqui* habes ſupra c. XXII. n. 5.

ACTA EDOCENT, ATQUE AUDIUNT. Guelf. 10. *acta docent*. Sed elegantius Vinar. 2. & Uratisl. 2. *acta edocent*, *audiunt*, repudiata Copula. Bene de his militum moribus Caeſ. II. Civ. c. XXXIX. *Erant per ſe magna quae geſſerant equites -- haec tamen ab ipſis inflatius commemorabantur, ut de ſuis homines laudibus libenter praedicant*.

SUA QUISQUE F. F. AD COELUM FERT. Nimis, quam ingratum hoc *ad coelum fert* accidat auribus. Senat. 1. *in coelum fert*; Struv. *ad coelum ferunt*. Vinar. 1. *ad coelum ferri*. Recte Incert. 2. & a prima manu Fabric. 1. *ferre*, quomodo MS. Purſchii, & quidam apud Gruter. *fert* certe ſegne nimis eſt, & pro eo mallem *ferunt*; niſi MSptorum *ferre* ſatis placeret. Sed propterea non debuerat *adpellare*, *edocere*, *audire*, reſcribere Gruter. contra omnes omnino Codd. cum noſſe debebat, Salluſtium hos Modos conjungere, ut ſupra c. XXIII. n. 1. *vallo atque foſſa moenia* circumdat, *turris* extruit, *eaſque praeſidiis* firmat: *praeterea dies nocteſque aut per vim, aut dolis* tentare. ubi citavi Cat. c. XXI. n. 4. quo loco plura. adde infra c. LIV. n. 6. De phraſi *ad coelum ferre* ad Cat. c. LIII. n. 1. Tacit. Agric. c. XXV. *ſaepe iiſdem caſtris pedes equeſque & nauticus miles mixti copiis & laetitia* ſua quiſque *facta*, *ſuos caſus* attollerent: *ac modo ſilvarum & montium profunda, modo tempeſtatum ac fluctuum adverſa* — militari jactantia *compararentur*.

IN VICTORIA VEL IGNAVIS GLORIARI L. Nam *proſpera omnes ſibi vindicant*, adverſa uni imputantur, inquit Tacit. Agric. c. XXVII. & quoniam *ſecundae res mire ſunt vitiis obtentui*, quod Noſter dixit II. Hiſt. evenit, ut ſub obtentu proſperi eventus miles etiam ignavus laudis partem ad ſe trahere queat.

ETIAM BONOS DETRECTANT. H. e. *imminuunt*, *detrahunt gloriae eorum*, *proſternunt*, ut Tacitus loquitur. Vinar. 1. & Guelf. 1. *detrectent*; 2. *detractent*; Acad. *deturpant*. Baſil. 1. Rem. 2. cum Aldo: *decretant*, & Baſil. 1. addita Gloſſa: *decolorant*, *dedecorant*. fruſtra, & errore ex ſcribendi modo orta, cum omiſſo *c*, littera *t* facillime in *c*, cui in minuſcula ſcriptura eſt ſimillima, degeneraverit. unde etiamnum in Guelf. 4. legitur, *decretant*. At Eccard. Incert. Struv. Franc. Uratisl. 3. Heuſſ. Guelf. 2. 3. 7. 11. 12. *detractant*, quod Fabric. 2. pro var. lectione, & Nazarianus a prima manu itidem agnoſcunt. ita autem, non *detrectant* in Poetarum aeque, ac Oratorum libris vetuſtiſſimis ſcribi, teſtatur Pierius ad Virg. III. Georg. v. 57. Sic in Dialog. de Orator. c. XI. *Foro enim arbitrabar*, *ut a laudatione eorum digreſſus* detractaret *poetas*, *atque carminum ſtudium proſterneret*. Sic Acidalius, quem vide. adde Ducker. ad Flor. I. c. XXII. n. X. Livius XXXVIII. c. XLIX. *Caeca invidia eſt*, *nec quidquam aliud ſcit*, *quam* detrectare virtutes, *corrumpere honores ac praemia earum*. Nos plura Diſſert. II. de Uſu Orthogr. Lat. c. III. §. VI. & VII. ubi de permutatione litterarum vocalium *a* & *e*. Commodian. Inſtruct. XXVIII. *Graſſaris*, *inſanis*, detractas *nunc & dei nomen*. Inſtruct. XXXI. *Uno verbo ſuo qualiter vos ille* detractat. Sic ſupra ex MSS. notavimus *diſpartiri*, pro *diſpertiri*, c. XLVI. n. 7. c. XLIX. n. 7. Apulej. Apolog. p. 310. *Iſte vero nec diis rurationis ſegetis ullas, aut vitis, aut gregis primitias* impartit. Guelf. 10. *detrahant*. in ſententiam vide Interpp. ad Corn. Nep. Datam. c. V. n. 4.

CAP.

CAP. LIV.

LVIII.
Metellus in iisdem castris quatriduo moratus, saucios cum cu- 1
ra refecit, meritos in praeliis more militiae donat, univer-
sos in concione laudat atque agit gratias; hortatur, *ad cetera, quae
levia sunt, parem animum gerant: pro victoria satis jam pugna-
tum, reliquos labores pro praeda fore*. Tamen interim transfugas 2
& alios opportunos, Jugurtha ubi gentium, aut quid agitaret, cum
paucisne esset, an exercitum haberet, uti sese victus gereret, explora-
tum

CAP. LIV. 1. IN IISDEM CASTRIS QUATRIDUO M. *In* omittunt Franc. & Uratisl. 3. plerique *hisdem* etiam Fabric. 1. & Basil. 1. At Incerti, Senat. 1. Fabric. 2. & Guelf. 3. *isdem*. Guelf. 10. *quatriduos*; 3. *aliq. diu moratus*. Senat. 2. Heuss. & Uratisl. 3. *quasi triduo*. Uratisl. 1. non agnoscit vocem *castris*.

SAUCIOS CUM CURA REFICIT. Senat. 1. Vinar. 1. Guelf. 2. & Struv. *refecit*; Franc. Guelf. 9. & 11. *saucios curare fecit*. qui & ipsi *refecit*, non *reficit*, propugnant. male autem Verbum immutant. male etiam Incert. 1. Eccard. Guelf. 4. 7. *saucios cura reficit*: cum quasi peculiare fuerit Sallustio *cum cura*, adnotatum sit ab Seneca. vide quae adtulimus ad Cat. *cap.* LI. n. 38. Curt. III. *cap.* XII. n. 13. *Alexander postero die* cum cura *sepultis militibus*. Plaut. Menaechm. Act. V. Sc. IV. *v.* 7. *Magna* cum cura *ego illum curari volo*. id alii dicunt *adcurate*. Multum autem imperatores semper circa saucios solliciti fuerunt, ut recte curarentur, & tanta prosecuti sunt comitate, ut etiam visitarent, vulnera inspicerent, ceteraque officia exhiberent. vide Caesar. III. Civ. *cap.* LXXV. Liv. II. *cap.* XLVII. & observationem Boecleri ad Vellej. Par. II. *cap.* CXIV. Hinc Cic. pro Murena *c.* XVIII. *quare gravis est illa oratio, me saucium* recreavit, *me praeda donavit, hoc duce castra cepimus, signa contulimus*, &c.

MERITOS IN PRAELIIS, M. M. DONAT. Inepte Vinar. 1. *emeritos*, aeque ac Incert. 1. *in praelio*. Moris illius perquam laudabilis donandi milites memini supra ad *cap.* VIII. n. 2. Livius XXVI. *cap.* XLVIII. ubi de Scipione, qui Trebellium & Digitium coronis muralibus donaverat, *tum reliquos*, addit, *prout cuique meritum virtusque erat* donavit. *ante omnes C. Laelium praefectum classis & omni genere* laudis *sibimet ipsi aequavit, & corona aurea ac triginta bubus* donavit.

UNIVERSOS IN CONCIONE LAUDAT. Et hujus rei l. c. auctores dedimus, quae & jam apud Graecos in usu, adeo ut etiam caesi in praeliis publice laudarentur, ut exempla illustria apud Thucydidem probant, Livius XXXVIII. Laudati *quoque pro concione omnes sunt donatique pro merito quisque*. & testatur ille saepissime. Auct. B. Afric. *cap.* LXXXVI. *postero die in conspectu oppidanorum milites* collaudat, *totumque exercitum veteranum* donavit, praemia *fortissimo cuique ac bene merito pro suggestu tribuit*.

ATQUE AGIT GRATIAS. Vinar. 1. *atque agit grates*, quod non probarim. Atque hoc quidem, pro more, sine Casu suo ponitur, cum diversus praecedat, nempe *universos*. Sic Cic. pro Cluent. *cap.* II. *unaquaque* de re *dicam, & diluam*. Livius XXXVI. *cap.* XXXI. *Si qua haberent*, de quibus *aut* recusare, *aut in posterum* cavere *sibi vellent, Corinthum ad se venirent*. Noster Cat. *cap.* XLVIII. n. 6. eumque *in vinculis retinendum, neque amplius potestatem* faciundam. Hieronym. Praefat. in Ecclesiast. *Cum Ecclesiasten sanctae Blesillae legerem, ut* eam *ad contemtum mundi hujus* provocarem, *et omne, quod in mundo cerneret*, putaret *esse pro nihilo*.

AD CETERA, QUAE LEVIA SUNT. Sic omnes MSS. cum perperam edd. *sint* exhibeant. vide infra ad *cap.* LXIII. n. 1.

PAREM ANIMUM GERANT. Senat. 1. *paratum animum gerant*. perperam. Guelf. 10. *quaerant*. valde oscitanter. *gerere animum* Livius, Lucanus, alii. Saepe Dictys, ut I. *cap.* IX. *eamque benigne salutans*, animum *bonum uti* gereret, *hortatur*. adde V. *cap.* VII. & IX.

SATIS JAM PUGNATUM. Basil. 1. *jam pugnatum satis*. Fabric. 1. deficit particula *jam*. Mox Incerti, Remens. 1. Struv. Uratisl. 3. Guelf. 12. *rel. labores praedae fore*. Guelf. 7. *praedam fore*. Recte *pro praeda*, ille quidem exposuit *praedam*, quomodo supra *cap.* XXII. n. 4.

2. UBI GENTIUM A. QUID AGITARET. Vinar. 2. Acad. Senat. 2. Heuss. Uratisl. 2. Guelf. 11.

3 tum misit. At ille sese in loca saltuosa & natura munita recepe-
rat: ibique cogebat exercitum numero hominum ampliorem, sed
hebetem infirmumque, agri ac pecoris magis, quam belli cultorem.
4 Id ea gratia eveniebat, quod praeter regios equites nemo omnium
Numidarum ex fuga regem sequitur; quo cujusque animus fert,
eo discedunt: neque id flagitium militiae ducitur: ita se mores
ha-

12. *ubivis gentium*. Acad. Franc. Guelf. 2. & 12. *aut quid ageret*. utrumque corrupte.

UT SESE VICTUS GERERET. Senat. 2. & Heuss. *an sese ut victus gereret*. Guelf. 10. *vel sese ut victus agereret*. quomodo sese postquam victus esset gereret. vide n. 5. Sic infra: *tanta mobilitate sese Numidae gerunt*. vide ad *cap.* LV. n. 1. Eccard. *victum*; Vinar. 1. *exploratum misit*. quod sequitur *sese*, non est in Guelf. 10. Et 9. habet *naturae munita*.

3. IBIQUE COGEBAT EXERCITUM. Guelf. 9. & Fabric. 2. *ubique cogebat*. forte pro *ubi cogebat*, nam haec inter se permutantur. vide Cat. *cap.* LX. extr. & supra *cap.* VIII. n. 2. Guelf. 4. *quogebat exercitum*. Virg. VIII. Aen. v. 7. *undique* cogunt Auxilia *&* *latos vastant cultoribus agros*. Noster infra *cap.* XCV. n. 1. adde supra *cap.* X. n. 4. Uratisl. 2. deest vox *exercitum*.

SED HEBETEM INFIRMUMQUE. Guelf. 11. *sed ebentem*. *hebes* dicitur, qui ad rem non est exercitatus, non promtus, nec aptus. Noster Cat. *cap.* XII. n. 1. hebescere *virtus*, *paupertas probro haberi*, *innocentia pro malivolentia duci coepit*. ibi vide. Cic. II. de Div. *cap.* L. *Epicurus*, *quem* hebetem *&* rudem *dicere soletis*.

AGRI AC PECORIS MAGIS, Q. B. CULTOREM. Vinar. 1. *agri pecorisque*; 2. *agri aut pecoris*. Exercitus *cultor*, ut alibi *victor*, item *animus contemtor*. vide *cap.* LVIII. n. 5. & *cap.* LXIV. n. 1. *Cultor pecoris*, ut *agri*, recte dicitur, ex proprietate Verbi *colere*, de qua ad *c.* LXXXV. n. 34.

4. ID EA GRATIA EVENIEBAT. Neglexit haec Guelf. 4. cum magno orationis incommodo. *ea gratia*, ut *ea caussa*. Cat. *c.* LII. n. 7. *multosque mortalis* ea caussa *advorsos habeo*. Plautus Trucul. Prolog. *v.* 9. *Sed hoc agamus*, qua *huc ventum est* gratia. A. II. Sc. II. *v.* 33. *ex cerebro expellam*. AS. quanam gratia? ST. *quia adeo fores* &c. Sticho A. V. Sc. I. *v.* 5. *Qui nihil ocius venit tamen* hac gratia.

PRAETER REGIOS EQUITES. Hac positura MSS. Sed Uratisl. 1. & Guelf. 2. *regios equitatus*; nam & hoc Nomen plurali Numero positum habemus supra *cap.* XLVI. n. 7. Guelf. 7. *regios milites*.

NEMO OMNIUM NUMIDARUM. Ab his vocibus *nemo omnium*, usque ad easdem infra n. 10. librarius Guelf. 11. similitudine vocabulorum frustratus, media omnia non scripsit. vide Cat. *cap.* LI. n. 33. infra *cap.* LXV. n. 2. Fabric. 2. *nemo omnium Numida*; fuit etiam aliud quid, quam *Numidarum* primitus in Fabric. 1. illud expressit Crispinus ex edit. Amstelod. & Noster supra *cap.* XXX. extr. *decere existumavi*, unam *ex tam multis* orationem *ejus perscribere*. Sed contra tot Codd. non pertendo.

EX FUGA REGEM SEQUITUR. *Ex* proprie, non modo *post* notat, de quo ad *cap.* XXXVI. n. 3. sed miscet etiam de illa notione, ex *praelio profugit in provinciam*, ex *invidia in gratiam venit*, quae Noster *cap.* XIII. n. 4. & 7. Ceterum Acad. Fabric. 2. Struv. & Guelf. 10. *sequebatur*, quod est contra consuetudinem Sallustii, ubi mores gentium exponit. Sic infra *c.* LIX. n. 3. *Neque diutius Numidae resistere* quivissent, *ni pedites cum equitibus permixti magnam cladem in congressu* facerent. pro *fecissent*. adde ibi notata. Uratisl. 2. & Guelf. 12. *sequuntur*. Quae ab his excipiunt *quo cujusque* —— *habent* non leguntur in Vinar. 1. nisi ab alia manu in margine scripta.

QUO CUI. ANIM. FERT, EO DISCEDUNT. Uratisl. 3. *quo cujus animus fert*. Verbo *fert* destituitur Eccardianus, non bene. Cat. *c.* LVIII. num. 6. *Diutius in his locis esse*, *si maxume* animus ferat, *frumenti atque aliarum rerum egestas prohibet*. ubi vide. Idem codex *ex eo discedunt*. Sed recte visum Grutero, dictiunculam *eo* otiari, neque vero legitur in Incert. 2. & alibi perpetuo *qua*, *quacumque*, item *quo* solitarie apud Nostrum ponitur, non respondente *ea*, aut *eo*. Florus III. *cap.* XI. n. 10. *Reliquiae infelicis exercitus*, quo quemque *rapuit fuga*, *in Armeniam*, *Ciliciam*, *Syriamque distractae*. Curt. V. *cap.* XIII. n. 18. *Barbari*, qua quemque *aut spes ducebat*, *aut pavor*, *dissipabantur*. Illa vero consuetudo, post malam pugnam Regem ducemve deserendi, & quo quisque voluerit, discedendi, in sacra scriptura tribuitur etiam Israelitis. Eamdem de pleri sque Asiaticis populis tradidit Herodotus; de Illyriis Thucydides; de Parthis Herodianus; de Germanis Tacitus;

habent. Igitur Metellus ubi videt regis etiam tum animum ferocem; bellum renovari, quod, nisi ex illius lubidine, geri posset; praeterea iniquum certamen sibi cum hostibus, minore detrimento illos, vinci, quam suos vincere: statuit non praeliis, neque acie, sed alio

Tacitus; de aliis alii, sed aliter paullulum.

NEQUE IN FLAGITIUM MILITIAE DUCITUR. Vacat vox *militiae*, in Guelf. 3. Sic Tacitus, ubi de Germanis, II. Ann. *cap.* XIV. *sine pudore* flagitii, *sine cura ducum abire, fugere. militiae* si addas, capiendum pro *militare*, ut supra n. 1. *mos militiae*. *cap.* V. n. 5. *facinora rei militaris*, ubi vide. Vinar. 2. *flag. militiae apud illos ducitur*.

ITA SE MORES HABENT. I.e. ii sunt mores, moribus ergo licitum est. *sese habere* pro *esse* supra illustravimus. Cat. *cap.* II. n. 3. *aequabilius atque constantius sese res humanae haberent*. Corn. Nepos Hamilc. *cap.* II. *multo aliter, ac sperabat, rempublicam se habentem cognovit*. Terent. Adelph. A. III. Sc. IV. princ. *Omnem rem* quo pacto haberet, *enarramus ordine*.

5. ANIMUM REGIS ETIAM TUM FEROC. Sic quidem Gruterus, sed paucis & infimis MSS. adsentientibus. Fabriciani; *etiam tunc regis animum*; Franc. & Incert. 1. *etiam regis tum animum*; Vinar. 1. *etiam regis animum tum*; Academ. Senat. 1. Struv. Remens. 2. Guelf. 1. 2. & 3. *regis etiam tum animum*. & sic Palat. primus & secundus. Praeterea Eccard. omittit *esse*, quod perpetuo fere post Verbum *videt* reticetur. infra *cap.* LXI. n. 1. *Metellus postquam* videt *frustra inceptum*.

BELLUM RENOVARI. Vide supra *cap.* XXXVI. num. 1.

NISI ILLIUS LUB. GERI NON POSSET. Senat. 1. Guelf. 9. & 10. *non posse*. Sed Vinar. 1. & Fabric. 2. a prima manu, cum Struviano: *quod n. ex i. l. geri posset*, omissa particula negandi, plane ut apud Florum in membranis vetustissimis 1. *cap.* XII. n. 8. *Adactus miles sua sponte jurejurando*, nisi *capta urbe, remeare*. ubi vulgo *non remeare*. vide ibi Freinshemium. & docuit Salmasius *nisi* saepius poni, pro *non nisi*: utut contradicat Gronovius ad Liv. XXXIV. *cap.* XVI. *Tria eo die laudabilia fecisse putatur. unum, quod circumducto exercitu, procul navibus suis castrisque, ubi spem*, nisi *in virtute*, haberent, *inter medios hostes praelium commisit*. Sic omnes, & ipsius Gronovii editio. Recte Cl. Duckerus amplius cogitandum existimat, quando Gronovius censet, omnibus locis, ubi *nisi*, pro *non nisi* ponitur, excidisse particulam *non*. Qui vero potuit excidere, cum librarii semper notissima quaeque scribant, & *non* potius adjecissent, ut hoc loco in Fabriciano 2. factum? Ergo eas dictiones per Syllepsin expones. bellum renovari, quod, *si* ex illius lubidine geri *non* posset, geri non posset. Et sic Flori loco: *si* capta urbe *non* remearet, non remeare. Qui dubitat, secum vellem cogitet, *nisi* non multum absimiliter in aliis formulis separandum esse: & praeterea, *Non* & *Non modo*, pro *Non modo non* idoneis auctoribus usurpatum esse; quod hoc loco nobis etiam concedendum &c.

INIMICUM CERTAMEN S. CUM HOSTIBUS. Verissime Rivius: *iniquum certamen*, quidquid dicat Gruterus. Saepissime istae voces confunduntur, quod ostendit Burmannus ad Quinctil. Declam. VII. *cap.* IV. & Calpurn. Flacci Declam. XXIX. & alibi. Tuetur etiam *iniquum* Freinshem. ad Flor. III. *cap.* XVI. n. 1. comparatque Virgil. X. Aen. *v.* 889. *pugna congressus iniqua*. Accedunt MSS. Franc. Incert. 1. & Guelf. 12. qui a prima manu *iniquum*. item Guelf. 3. ubi *ininquum*; & Uratisl. 2. ubi *inium*, h.e. *inicum* legitur. & sic Soldus, Hackianae, Crispinus. *Iniquum* quod non aequum; ubi non emolumenta victoris, ut in aliis praeliis. Sic Cic. pro Caecina *cap.* XXIII. *iniquior defensio*, quae accusanti prodest. Aur. Victor de vir. illustr. *cap.* XXIII. *praedam* inique *divisit*. Livius XXI. *cap.* 1. *& adeo varia belli fortuna ancepsque Mars fuit, ut propius periculo fuerint, qui vicerunt*. Uratisl. 1. *inimi... certamen sibi fore*, resectis ceteris. Guelf. 10. *fore cum hostibus*.

MINORE DETRIMENTO ILLOS VINCI. Incert. 2. omisit Pronomen *illos*, quem adprobo. vide supra *cap.* XV. n. 1.

NON PRAELIIS, NEQUE ACIE. MSS. Gruteri, ex nostris Fabriciani, Incerti, Vinarienses, Basil. 1. Academ. Senat. 1. Franc. Guelf. 1. 2. 3. & 7. *in acie*, quod repudiare non decet. Sic *in tempore, in imperio, in manibus, in loco* apud Nostrum. Sed editores retinuit *praeliis*, ideoque Remens. 1. scripsit: *non in praeliis neque acie*. Sed Cat. *cap.* LX. num. 2. *maxumo* clamore, cum *infestis signis concurrunt*. ubi vide. adde supra *cap.* L. num. 3. Nostri omnes, *alio more*. item Fabr. 1. Basil. 1. Acad. Uratisl. 1. Guelf. 1. & 9. *gerundum*, non *gerendum*.

6 alio more bellum gerundum. Itaque in Numidiae loca opulentissima
pergit, agros vastat, multa castella & oppida temere munita, aut si-
ne praesidio capit incenditque, puberes interficit, alia omnia militum
praeda esse. Ea formidine multi mortales Romanis dediti obsides,
frumentum & alia, quae usui forent, adfatim praebita: ubicumque
res postulabat, praesidium impositum. Quae negotia multo ma-
7 gis, quam praelium male pugnatum (ab suis) regem terrebant.
quip-

6. VASTAT, MULTA CASTELLA E. O. TEMERE MUNITA. Vinar. 1. & Fabric. 2. *vastare*. non placet, & librarios junxisse video *pergit vastare multa castella*. *Temere munita* dicuntur, quae *non justis* munitionibus cincta sunt, ut Plautus Bacchid. *Rapidus fluvius est hic, non hac temere transiri potest*. quod Charisius interpretatur, *non cito, non facile*, sed perperam. Catullus Carm. LXVII. *v.* 78. *Nil mihi tam valde placeat, Rhamnusia virgo, Quod temere invitis* suscipiatur *heris*. Sic Justinus, *temere inferre*, *temere committere bellum*. Sic omne quod non est ex lege, non cum consilio provisum, non perductum ad debitum suum habitum *temerarium* scriptores dicunt.

TEMERE MUNITA, AUT SINE PRAESIDIO. H. e. sine praesidio relicta, existentes, ut supra *cap.* XL. n. 1. infra *cap.* LXVII. n. 3. *postea milites* palantes, inermos, *quippe in tali die, ac* sine imperio *adgrediuntur*. Salvianus VI. de Gub. D. Fortissimi *quondam Romani erant, nunc* sine viribus. adde supra *cap.* V. n. 3. VI. Hist. Orat. Cottae n. 4. Cat. *cap.* LI. n. 13. Dictys IV. *cap.* XI. *re* maxima, *&* super vota *omnium, perfecta*. Idem II. *cap.* 1. *Neque* versis *his, atque* in fuga *parcere*. ad quem locum Sallustii verba produxit Perizonius. Senat. 2. & Heuss. *capit, incendit*, sine copula.

INTERFICI JUBET; ALIA O. M. PRAEDAM ESSE. Sic Putschius, & cum eo Gruterus recentioresque edd. omnes, nisi quod Crispinus *praeda esse*. MSS. vero ad unum omnes: *puberes interfecit: jubet alia omnia m. praedam esse;* aut, ut Eccard. & Guelf. 9. *interfecit: jubet alia* &c. Struv. tamen & Guelf. 2. *praeda esse*. Venetae: *praedae esse*. Magna vero secordia est, quod non viderint interpretes, illud *jubet* esse ab Glossa, & scribendum, ut nos nunc edidimus. *interficit* nempe exposuerunt, *interfici jubet*, atque id vere: quare istud Verbum, cum ita in membranis constantissime legatur, ex uno Putschii non erat una littera truncandum. Neque tamen *jubet* cum sequentibus, quod librarii fecerunt, copulandum; cum *praedae* ut bona hostium sint, non *jussu*, sed *permissu* opus habet. Sed sit sane hoc non perpetuum, & doceas licet, quod bene habeat, *jubere praedam esse*, Viri tamen docti, qui distinctionem immutarunt, omnes damnabunt. Sic *cap.* XXVI. extrem. *Jugurtha Adherbalem excruciatum* necat, *dein omnes puberes Numidas & negotiatores promiscue* interfecit. ubi vide. Sed nihil frequentius. *Alia omnia militum praeda esse*, hoc est, *erant*. ut alibi saepissime. Atque is transitus adhuc veritati obfecit. Sed sic modo *cap.* LII. n. 8. *milites alius alium laeti* adpellant, *acta* edocent, audiunt: *sua quisque fortia facta ad coelum* ferre. ibi locum indicavi, quo varia hujus formae congesta sunt. pro *alia omnia*, Uratisl. 3. *omnia animalia*.

ET ALIA, QUAE V. F. AFFATIM PRAEBITA. Eccard. *& alia omnia*. Uratisl. 1. *praedita sunt*. Acad. *praebebant*.

7. QUAE NEGOTIA. Vetuste, pro quo hodie fere *Quae* nude. Sic *cap.* VI. n. 2. Quibus rebus *Micipsa tametsi initio laetus fuerat —— tamen vehementer* negotio *permotus*. ubi vide. Cat. *cap.* XXIV. n. 1. *Consules declarantur M. Tullius & C. Antonius*, quod factum *primo popularis conjurationis concussit*. Adjunge supra *cap.* XXXVI. n. 1. & infra *cap.* LXXIII. extr.

PRAELIUM MALE PUGNATUM AB SUIS. *Male pugnare & bene*, pro feliciter, vel infeliciter. h. e. ut superior sis, vel inferior, elegans & usitatissimum. infra *cap.* LVI. n. 3. *quod oppidum post* malam pugnam *ab rege defecerat*. Mallem itaque & hoc loco excludere illa, *ab suis*. Livius III. *cap.* IV. *Hernici &* male pugnatum, *& consulem exercitumque obsideri, nunciaverunt*. ubi magis necessarium erat addi *ab Romanis*. Sic in aliis dictionibus *male* est cum magno malo aut incommodo. Plin. VIII. *cap.* XVI. *videbatur &* male credi *libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas*. vide Gronov. ad Senec. de Brev. Vit. *c.* XVIII. Ovid. III. Trist. eleg. x. *Pellibus & sutis* arcent male *frigora braccis*. de quo Heinsius ad Ovid. II. Fast. *v.* 160. Idem I. Fast. *v.* 559. Servata male *parte boum Jove natus abibas*. h. e. perdita. Seneca Suasor. v. *Errat circa damna sua, & quae* male expertus *est, vota deponit*. Dictiones *regem terrebant* non exstant
in

quippe cui spes omnis in fuga sita, sequi cogebatur; & qui sua loca defen- 8
dere nequiverat, in alienis bellum gerere. Tamen ex copia, quod 9
optumum videbatur, consilium capit: exercitum plerumque in is-
dem locis opperiri jubet; ipse cum delectis equitibus Metellum se-
quitur, nocturnis & aviis itineribus ignoratus Romanos palantis
repente adgreditur. eorum plerique inermes cadunt, multi capiun- 10
tur: nemo omnium intactus profugit. & Numidae, priusquam
ex castris subveniretur, sicuti jussi erant, in proxumos collis disce-
dunt.

CAP.

in Vinatiense 1. eaedemque in rasura scriptae sunt in Senat. 1. De quo acutiores cogitent.

8. QUIPPE CUJUS SPES OMNIS. Ita meliores Gruteri & plures ex nostris. Sed Basil.1. Acad. Struv. Incert.1. Remens.1. Eccard. Guelf.3. & 7. *quippe cui*. quod cur rejiciat Gruterus caussam non adtulit. Rivius utrumque, quod ad sensum adtinet, rectum putabat: & propterea nihil motat. Nobis *cui* paullo melius ad demonstrationem & oppositionem comparatum videtur, quam *cujus*, & ob id revocavimus. Firmat Noster c. LXXXV. num.4. mihi *spes omnes in memet sitae*. & sic ille alibi. *sita* inter versus, sed prima manus scripsit in Fabric. 1. Melius autem Verbum *erat*, punctis suppositis damnat Guelf.7. qui alioquin hoc Verbi ubivis inculcat. Vinar.1. *quippe cujus omnis*, omisso nomine *spes*.

QUI SUA LOCA D. N. IN ALIENIS B. GERERE. *Sua* loca sunt sibi opportuna, & quae vel optaverit, vel elegerit sibi ad pugnam, ut supra c.XLVIII. nu.2. & c.XLIX. nu.1. *aliena* sibi iniqua & hostibus opportuniora. Noster infra c. LXI. num.1. *neque Jugurtham, nisi ex insidiis, aut* suo loco, *pugnam facere*. Livius XLII. *cap.* XLIII. suo *maxime tempore, atque* alieno *hostibus incipere bellum posset*. Ovid. Heroid. Epist. XII. v.84. *Sed mihi tam faciles unde* meosque *deos*. Horat. Epod. IX. v.30. *Ventis iturus non* suis. Martial. X. Epigr. CIV. v.3. *Et cursu facili* tuisque *ventis*. Jam *alieno loco* pugnare, & similia notissima sunt. adde his Schulting. ad Senec. 1. Controv. V. pag. 106. Gronov. IV. Observ. c.XVII. & Drackenborch. ad Silium XII. v.193. Vix credibile, doctos interpretes hoc loco haesitare potuisse. Vinar.1. & Guelf. 10. *nequiverant*; Eccard. *locis in alienis*; Basil.1. a prima manu: *in aliis locis bellum gerere*.

9. EX INOPIA, QUOD OPTUMUM. Academ. *quod opportunum videbatur*. Guelf. 2. *ex in copia*; 4. a prima manu *ex copia*. verissime. nam *ex inopia consilium trahere* Sallustius dicere non potuit; sed librarii cum *copiam* legunt, semper multitudinem & abundantiam concipiunt, quam sciunt Jugurthae non adfuisse. At *copia* est occasio, opportunitas, sive *id, quod suppetit*; nulla determinatione magni, aut parvi; multi, aut non multi. Sic infra c. XCVIII. nu. 3. *Tum Marius* ex copia rerum *consilium trahit*. ubi vide plura. Restitui ergo verum Crispo vocabulum.

EXERCITUM PLERUMQUE. *Plerumque* est Adjectivum, ut recte Ciacconius animadvertit, & sic saepissime Noster. Catilin. c.XXIII. num. 6. & c.XXXVIII. num.2. *pleraque nobilitas*. adde infra c.LXXIX. nu. 2. Utitur & Juvencus 1. Hist. Evang. v.23. *Istius hic* partem *populi* pleramque *docendo ad verum converteret iter*. *isdem locis* scribunt Senat.1. Fabric.2. Incert.1. Guelf.2. & 3. Ceteri *iisdem*.

NOCTURNIS ET AVIIS ITINER. IGNORATUS. Eccard. *nocturnis avitiis itineribus*. Franc. & *aliis*. Vinar. 2. & *deviis*. Recte *aviis*, ut Livius XXV. c.XXXII. *ne fuso eo perculsi, alter Asdrubal & Mago* in avios *saltus montesque recipientes sese, bellum extraherent*. Saepe *devius* eodem modo. vide Gronov. ad Liv. III. c.XIII. & Interpp. Flori II. c.XII. n.5. Corn. Nepos Eumene c.III. n.5. *Itaque hoc ejus fuit prudentissimum consilium, ut* deviis itineribus *milites duceret, in quibus vera audire non possent*. Ceterum Senat.2. *ignoratur*; Vinar. Uratisl. Fabric. secundi, & Guelf.12. *ignorantes*. Vinar.1. *ignaros*. Unde eliceres *ignarus* passiva & propria notione, qua supra c.XVIII. num. 6. & alibi. nisi & *ignoratus* probum esset. Tacit. III. Hist. c. LXXIV. *Turbae sacricolarum immixtus* ignoratusque—*delituit*. & ibidem c.XXIII. *ignorati*. Senat. 2. *electis equitibus*. Fabric. 2. *delectis militibus*; Acad. *dilectis*.

PALANTIS REPENTE ADGREDITUR. Guelf. 3. *invadit*. *palantes* dicit dispersos & passim euntes extra castra. vide supra c.XLIV. nu. 5.

10. INTACTUS PROFUGIT. Eccard. *intantus*. *intactus* pro *integro*, sed mitius illud. Li-

CAP. LV.

LXI.
1 INterim Romae gaudium ingens ortum, cognitis Metelli rebus: ut seque & exercitum more majorum gereret; in advorso loco, victor tamen virtute fuisset; hostium agro potiretur; Jugurtham magnificum ex Auli secordia, spem salutis in solitudine,
2 aut fuga coegisset habere. Itaque Senatus OB EA FELICITER ACTA DIS IMMORTALIBUS SUPPLICIA DECERNERE: civitas

vius x. c.XXVII. *Hinc victor Martius lupus*, integer & intactus, *gentis nos Martiae & conditoris nostri admonuit*. Silius x. v. 63. integer, oro, Intactus*que abeas*. infra c.LXVII. n.3. *unus ex omnibus Italicis profugit* intactus.

EX CASTRIS SUBVENIRETUR. Palantibus illis. Noster supra, *laborantibus subvenire*. Sed Caesar VII. Gall. c.LXX. *Laborantibus nostris Caesar Germanos* submisit. & praecise c.LXXXV. *laborantibus* submittit. qui locus male sollicitatur. infra pro *sicuti jussi erant*, Remens. 1. *sicuti diversi erant*, non sine gratia, nec praeter usum Latinorum. Sed plures Codd. obstant, & eum Remensem tantummodo in excerptis Gudianis habeo, qui interdum dormitavit. Gu. 10. *discedat*; Franc. *descendunt*.

CAP. LV. 1. UT SEQUE ET EXERCITUM M. M. GERERET. Eccard. Heuss. & Guelf. 10. *ut seque exercitum*, omissa copula &. Incert. 1. *ut se exercitumque*. Uratisl. 1. *se & exercitum*. Recte *seque &*, quod demonstramus supra ad c.VI. n.3. Putschius magno animo invadit Verbum *gereret* ex Servio ad Virg. v. Aen. v. 408. pro quo Franc. *regeret*; Eccard. *duceret*. sed frustra in omnem partem. *gerere se*, *gerere exercitum* est colere, tractare, habere, uti supra c. LIV. nu.2. infra c.LXXXV. nu.47. *meque vosque in omnibus rebus juxta* geram. Alibi *gerere imperia*, *gerere remp. prospere*, *feliciter*. vide Brisson. II. Form. p.206. & Nostrum infra *cap.* C. extr.

IN ADVORSO LOCO, VICTOR TAMEN V.F. Eccard. Struv. Senat. a. Heuss. Guelf. 3.7.9.10.12. *ut in adv. loco*. Guelf. 4. *ut quamvis in adv. l.* Uratisl. 3. *ut in adv. licet loco*. Vinar. a. *quamquam i. a. l.* Academ. *quamvis in adv. l.* Hi ita turbant: sed Fabric. 2. & Guelf. 11. omittunt *tamen*. Nempe non potest *tamen* poni, nisi *quamvis*, *licet*, *quamquam* sit praemissum, quod plane falsum esse, ex nota ad c. XXXV. n.9. & c. XLI. nu.6. constare poterit. adde Gronov. ad Liv. XXVII. c. XXV. *Philippum & Nabin* hostes bello superatos *ab S. Quinctio*, tamen *in regno relictos*. Terent. Andr. A. 1. Sc.1. v.67. *Nam qui cum ingeniis conflictatur ejusmodi, Neque commovetur animus in ea re* tamen. A.V. Sc. III. v. 8. *ut praeter civium morem atque legem & sui voluntatem patris* Tamen *hanc habere studeat*. Adelph. Act. 1. Sc. II. v. 39. *Alieniore aetate, post faceres* tamen. Quibus locis videndus Donatus. Cic. IV. epist. VI. num. 3. *Cujus officia jucundiora saepe mihi fuerint, numquam* tamen *gratiora*. ubi Claudian. Epist. 1. ad Hadrian. v. 6. adscripsi. Sic voluit Freinshem. apud Flor. IV. c. 1. num. 11. *parte conjurationis oppressa*, tamen *ab incepto Catilina non destitit*. Plura Fr. Fabritius ad Cic. 1. Offic. c. XLIII. ubi recte & hunc Sallustii locum vindicat. Male Senat. a. & Heuss. *virtutes fecisset*, pro *virtute fuisset*.

MAGNIFICUM EX AULI SECORDIA. *Magnificus* proprie, qui est magno animo, sed & res majores, quam sunt, aestimat. vide Cat. c. LI. nu.9. Cicero 1. Offic. c. XXIII. *quod ex animo excelso* magnifico*que quaerimus*. Noster infra c. LXXXIV. num. 1. *alia praeterea* magnifica *pro se, & illis dolentia*. Unde etiam in vitio ponitur, & de homine arrogante & jactabundo dicitur, quod docuit Pius Annotat. Poster. c. VIII. adde supra c. XXXI. num. 10. Praeterea Fabriciani, Incerti & Guelf. 3. habent, *ex Albini secordia*, quae confusio nominis *Auli & Albini* obvia fuit supra c. XLIII. num. 1. & alibi.

SPEM SALUTIS IN SOLITUDINE cet. Guelf. 4. *spem saluti*; Guelf. 10. & Uratisl. 3. *in solitudinem aut fugam*. Guelf. 1. pro var. lectione *per fugam*.

2. DIIS IMM. SUPPLICIA DECERNERE. Fabric. 1. *dis immortalibus*. Uratisl. 2. *supplicia decrevit*. Guelf. 3. *supplicationes decrevere*, perperam substituto vocabulo magis vulgato; nam & *supplicia* pro precibus, gratulationibus & votis ad immortales deos factis, dicuntur. vide Cat. c. LII. num. 29. Eaque supplicia decernebantur vel bello,

vitas trepida antea & sollicita de belli eventu, laeta agere: fama de Metello praeclara esse. Igitur eo intentior ad victoriam niti, om- 3
nibus modis festinare, cavere tamen, necubi hosti opportunus fieret:
meminisse, post gloriam invidiam sequi. Ita quo clarior erat, eo ma- 4
gis

bello aut gravi quodam malo imminente; vel re feliciter gesta. vide Abramium ad Cic. de Prov. Consular. *cap.* XI. & Brisson. II. Form. pag. 205. seqq. Dicebantur etiam *gratulationes*, *salutationes deorum*; item *ad gratias agendum* deos adire, & quae sunt similia. vide Livium XXX. *c.* XXI. XLV. *c.* II. Cic. II. epist. XV. n. I. item XV. epist. V. nu. 3. Herodian. VII. *c.* VI. & Caesar. VII. B. Gall. extr.

LAETA AGERE. Uratisl. I. Senat. 2. & Heuss. *laetitiam agere*, & ita alii quatuor in margine pro var. lect. sed temere immutatur *laeta*, cum & alibi *nudi*, *vagi*, *laeti agunt* sit facile repertu. vide notas supra ad *c.* XVIII. nu. 9. & *c.* XIX. nu. 5. infra, *divorsi agebant*. adde, si placet, Dictyn V. *c.* VI. X. & XVII. Sed Guelf. I. & a prima manu 12. *laeti agere*. Fortasse ab Sallustio id erit, qui ita Cat. *cap.* XVII. num. 7. *confisum*, *si* conjuratio *valuisset*, *facile apud* illos *principem fore*. item *cap.* V. num. 8. *civitas*, *quos*. ubi vide. adde infra *cap.* LVIII. num. 2.

DE METELLO FAMA PRAECLARA ESSE. Sic edd. etiam Gruteri. At Vinar. I. Fabriciani, Incert. I. Guelf. 2. & 3. *fama de M. praeclara esse*. optime, & ad numeros Sallustii. Sic & supra *cap.* XXXII. extr. *Talis ea tempestate* fama de *Cassio*. Guelf. II. *praeclare erat*. Sed Dictys VI. *c.* VI. *De Penelopa ejusque pudicitia* praeclara *fama*. Qui forte doceat, Verbum *esse* a malo ingenio male esse adjectum.

3. IGITUR EO INTENT. AD VICT. NITI. Gu. 3. omittit *eo*; 10. *Igitur*, quod vero facilius abjiceretur, quam *eo*. II. *victoriam tuebatur*, pro *ad victoriam niti*, quod sese satis tuetur. & sic supra *c.* IV. num. 6. *victoriam* intelligit plenam & debellandum Jugurtham, seu bellum patrandum. Nam ita etiam *bello vincere*, & *praelio vincere* distinguunt. vide hic *c.* LIV. num. I.

NECUBI HOSTI OPPORTUNUS FIERET. Pueriliter Guelf. 7. *cavere se tamen*, quem scribam Germanum lingua & natione fuisse, varia indicia sunt in promtu. 12. omittit *tamen*. 10. scripsit *nec ubi alibi*. At Vinar. I. Fabric. 2. Struv. Uratisl. 2. Remens. I. & Incerti 2. *neubi*. At Remens. 2. & Guelf. 4. *ne alibi*. Sed illud *ali* passim abjicitur, & deficit in dictiuncula *necubi*, quae est conflata ex *ne* & *aliquo ubi*, veteres enim etiam Adverbiis Pronomina adjungebant; ut *quo inde*; *in qua ibi*, alia. vide Jos. Scaliger. Conject. ad Varron. Adpend. pag. 178. Sic *Alicunde*, *Sicunde*, pro *si alicunde*. vide Graev. ad Sueton. August. *c.* XLIX. Ex MSS. tamen conjiceres fuisse olim: *ne ubi ubi hosti opp. fieret*. Sic Livius II. *c.* II. ne ubi ubi *regum desiderium esset*, *regem sacrificulum creant*: ex emendatione Gronovii. *Necubi* multi, & cum iis Zeno Veron. Serm. XIII. *Angelus tua castra praecedit*: necubi *crimen excuses*. Senat. I. *necubi hosti opportunitas fieret*; Vinar. & Uratisl. secundi: *hostis opportunus*. male. is est hosti opportunus, quem hostis cum commodo suo facile invadit. Supra *c.* XX. num. 2. *opportunus injuriae*. ubi vide. infra IV. Hist. Epist. Mithrid. n. 2. *Tibi perpetua pace frui liceret*, *nisi* hostes opportuni *& scelestissumi*.

MEM. POST GLORIAM INVIDIAM SEQUI. Gu. 10. *meminerat*. *invidia* autem *gloriae comes*, Corn. Nep. Chabr. *c.* III. n. 3. idem docuit Hermocrates apud Thucydid. VI. *c.* XIII. adde Nostrum Cat. *c.* VI. num. 4.

4. ITA QUO CLARIOR, EO M. ANXIUS ERAT. Scripti omnes nostri, aliorum plerique & optimi: *Ita quo clarior erat*, adduntque plerique, *eo magis anxius erat*, quidam tamen, ut Fabriciani, posteriore loco omittunt. Ergo & nos ad Nomen *clarior* addimus Verbum Substantivum, quo positu videas verbum *reliquerunt* Cat. *c.* XX. n. 8. ubi vide. adde Eod. *c.* XXXIII. nu. 3. & supra *c.* XI. nu. 5. Cic. II. de Orat. XIX. *Jubet verisimilem* esse, *& apertam & brevem*. Sed nec in reliquis primarias membranas deserere potui. Nazarianus nempe, Commelin. & Palat. 2. item aliquot quos contulit Wassius (si is quidem satis accurate & Codd. & Gruterianam notam tractavit) addunt vocem *animus*. Accedunt ex nostris Academ. Senat. I. Guelf. I. & 9. habentque, ut illi, *eo magis animus anxius erat*. Sed Fabric. I. a prima manu, *eo magis animosior*. Quid igitur? scripsit Sallustius: *eo magis animi anxius*, & extremitas *τȣ̃ animi* partim per extremitatem *τȣ̃ anxius*; partim per imperitiam librariorum immutata est. Adde, quod permultis aliis locis haec constructio est corrupta in aliis libris: & eadem Sallustio ab Grammaticis antiquis aliquoties tributa, quae loca in Fragmentis videre poteris. Denique Arusianus Messius Sallustium adduxit dicentem: *anxius* animi *& incer-*

gis animi anxius : neque post insidias Jugurthae effuso exercitu praedari : ubi frumento , aut pabulo opus erat, cohortes cum omni equitatu praesidium agitabant : exercitus partim ipse, reliquos Ma-
5.6 rius ducebat. Sed igni magis, quam praeda, ager vastabatur. Duobus locis,

incertus , nec IV. Histor. librum , ubi vulgo ponitur , adscripsit . Haec eo pertinent , ut haud difficulter credamus , tale quid hic ab Sallustio perscriptum : & cum proxime accedant optimi libri, non aliud fuisse, quam *animi anxius* . Sic Virg. IV. Aen. *v.* 529. *infelix* animi *Phoenissa* . Seneca V. Benef. *c.* VI. princ. *Non est quod* nimius animi *Macedonas* , *&* *Graecos* , *&* *Caras* , *&* *Persas* , *&* *nationes districtas sine exercitu suspiciat* . Catullus Carm. LXII. nu.4. *vagus animi* . Et pro hac elegantia mallem, si ita res ferret, *magis* omitti , ut illud a Communi exaudiretur , ut quaedam alia paullo insolentiora vidimus ad *c.* XVI. extr. Sed non defensoribus istis tempus eget . De Agricola Tacitus *c.* V. *nihil adpetere in jactationem*, *nihil ob formidinem recusare* , *simulque* anxius *&* *intentus agere* , cum observatione Buchneri.

POST INSIDIAS JUGURTHAE . I. e. ab Jugurtha factas, & post pleraque Nomina cum Praepositione posita, tale Nomen aut Participium intelligi , boni interpretes norunt. Sic & Cat. *c.* XII. num.4. *neque victis quidquam praeter* injuriae *licentiam eripiebant* . ubi vide . Eod. *c.* V. nu.6. *Hunc* post dominationem *L. Sullae lubido maxuma invaserat reip. capiundae*. adde supra *c.* XII. num.2. Terent. Andr. A. III. Sc. II. *Signa* ad salutem *esse;* ubi Donatus *ferentia* , aut *pertinentia* supplendum esse docet . Alibi , *sine fraude* , *sine injuria* . Cic. III. epist. XIII. n. 2. *quibus ego* a tali viro *contentus eram*. Horat. I. Od. XVIII. *v.* 5. *Quis* post vina *gravem militiam* , *aut pauperiem crepat* . Justin. VIII. *c.* 1. num.6. *quasi* post arma *&* bellum , *locum legibus reliquissent*. ubi vide Jo. Vorstium. *insidias* autem vocat, quando Jugurtha repente nec opinatus Romanos palantes adgressus est , *c.* LIV. num.9.

EFFUSO EXERCITU PRAEDARI . Fabric. 2. & Guelf. 11. *fuso exercitu*. Pessime, etsi aliquis corrector ita dederit etiam in Fabric. 1. *Effusi* sunt, dispersi, palantes, ut supra dixerat. infra *c.* CV. nu.3. *qui temere & effuse euntes* . *c.* LXXXVII. extr. effusos *hostis invadi posse* . Curt. IX. *c.* VIII. num.19. *barbari* effuse *sequentes* . Livius : *effusa fuga* . Dictys II. *c.* XCIII. *palantes* effusique *ruere ad portas*.

COHORTES CUM OMNI EQUITATU . Socii nempe , sive auxilia . Franc. *praesidium agebant* : Vinar. 1. *praesidia agitabant* . Infra Guelf. 12. *exercitum partim* ; Eccard. *tantum partem* . Scribe, *exercitus partim ipse* , ut solet Sallustius cum suo Catone. infra *c.* LXXXX. nu. 13. *Quae illi audire & legere solent* , eorum partim *vidi*, *alia egomet gessi* . Livius XXVI. *cap.* XLVI. partim copiarum *ad tumulum expugnandum mittit*. Sed haec cum cura Gronovius III. Observat. *cap.* II.

5. SED IGNI MAGIS QUAM PRAEDA A. V. Eccard. *ignis* ; Vinar. 2. & Guelf. 10. *igne* . *Igni* quod urerent urbes, urerent agros, ut est apud Curt. IV. *c.* XIV. num.4. Senec. Theb. *vers.* 560. *quod armis tuis infestis solum*, Segetesque *adultas sternis* , *&* *totos* fugam *Edis per agros* . *nemo sic vastat sua* . *Quae* corripi igne , *quae meti gladio jubes* , *Aliena credis*. Livius XXIII. *c.* XLI. extr. *adeoque omnia ferro atque* igni *vastavit*, *ut antiquarum cladium Samnio memoriam renovaret* . Columella de R. R. Praefat. *Inter ferrum &* ignes, *hosticisque excursionibus vastatae fruges* . & sic alii permulti . *Praeda* est praedando, ut diximus & illustravimus ad Cat. *c.* XII. nu.4. Dictys V. *c.* XVII. *quae singuli* praeda *multorum annorum quaesiverant* . vocem *ager* omittit Guelf. 2.

6. HAUD LONGE INTER SE. Puta *distantes* ; aut *distantibus* , nempe locis ; aut *distantia* , ut ad *castra* referas . Sed mihi prius adridet . Supra *c.* LIII. num.7. *postquam haud* procul inter se *erant* . Et ipsum *longe* , pro *longe distantes* , aut *spatio interposito* , quod propius ad naturam Adverbii est, posuit Auct. B. Afric. *c.* XXIV. *unis castris factis* III. *millia passuum* longe *considunt* . h. e. ab Caesare . Caesar VII. Gall. *c.* XVI. *locum castris deligit*, *paludibus silvisque munitum* , *ab Avarico* longe *millia passuum* XV. Inde *Longus*, pro longinquo , longe dissito. Capitolin. Gordianis *c.* X. longam *porticum petierunt* . Inde & illae dictiones *Longe illi* , *longe est* , *longe tibi* explanandae , de quibus vide Drackenborch. ad Silium XVII. *v.* 50. & Duckerum ad Flor. II. *c.* 10. nu.8. Gruterus dicere debuisset , Verbum *faciebant* superfluum esse : qui semper in angustum cogit copiam Crispi . Uratisl. 1. *haud longe iter castra faciebant* .

locis, haud longe inter se, castra faciebant. ubi vi opus erat, cun- 7
cti aderant: ceterum, quo fuga atque formido latius crescerent, di-
vorsi agebant. Eo tempore Jugurtha per collis sequi: tempus, aut lo- 8
cum pugnae quaerere: qua venturum hostem audierat, pabulum &
aquarum fontis, quorum penuria erat, corrumpere: modo se Me-
tello, interdum Mario ostendere; postremos in agmine tentare, ac
statim in collis regredi, rursus aliis, post aliis minitari: neque
praelium facere, neque otium pati; tantummodo hostem ab ince-
pto retinere.

CAP. LVI.

LX.

ROmanus imperator ubi se dolis fatigari videt, neque ab hoste co- 1
piam pugnandi fieri; urbem magnam, & in ea parte, qua si-
ta erat, arcem regni, nomine Zamam, statuit obpugnare: ratus id,
quod

7. UBI VI OPUS ERAT. Guelf. 10. *vis*. Omiserunt hoc nomen Senat. 2. & Heussianus. Gu. 10. *cuncti erant*. perperam. vide Catil. *c.* XLII. num. 18.

QUO FUGA ATQUE FORMIDO LAT. CRESC. Vinar. 1. *quo fuga aut form. lat. crescerent*. Hoc *crescerent* in tali re gravius est, & probandum. Supra *c.* XXXIX. n. 1. metus *atque* moeror *civitatem* invasere. de *fuga* eo sensu vide Senecam n. 5. adscriptum. Livius XXVIII. *c.* XLIV. *Illuc* terror fugaque, *populatio agrorum, defectio sociorum, ceterae belli clades vertantur*. Idem XXVI. *multae stationes* pavore *atque* fuga *desertae sunt*. ubi plura Gronovius. *Crescere late*, pro extendi, in latitudinem augeri; ut alibi *gliscere*, quod idem est. Livius XXXIX. *c.* XVI. Crescit & serpit *quotidie malum*. Minuc. Fel. *c.* IX. *Ac jam, ut fecundius nequiora proveniant, serpentibus in dies perditis moribus, per universum orbem sacraria ista teterrima impiae coitionis* adolescunt. C. Nep. Attic. *cap.* X. *Cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeo conjuncte vixit, ut ad extremam aetatem* amicitia *eorum* creverit. h. e. propagata sit. Guelf. 9. *diversi agebant se*; Eccard. omittit *diversi*. Incert. 2. & Guelf. 11. *diversi agitabant*, quod placuit Putschio; non mihi. vide supra n. 2. alterum habes n. 4.

8. PER COLLES SEQUI. Guelf. 9. *pro*. Cat. *c.* LVI. n. 4. *Catilina* per montis *iter facere*. ubi dixi.

TEMPUS, AUT LOCUM. Nempe *opportunum*. Seneca Hippolyt. *v.* 425. *quid dubitas? dedit* Tempus locumque *casus*. infra Franc. *quo venturum h. audierat*.

POSTREMOS IN AGMINE. Vinar. 2. & Gu. 11. *postremo in agmine*. male. intelligit *novissimum agmen*, ut Caesar nominat 1. Gall. *c.* XV. mox Guelf. 10. omittit *in*; sed Incert. 2. non habet *in colles*.

RURSUS ALIIS, POST ALIIS MINITARI. Vinar. 2. tantummodo: *post al. minitari*; Gu. 4. *rursus aliis minitari*; Struv. *rursus minitari*, ceteris neglectis. Eccard. *aliis post alios*. *post* Adverbium est, & *aliis* tertius Casus; sicuti supra *alias, deinde alias*, *c.* XXXVI. n. 2. infra Vinar. 1. *neque pati otiam*. vide *c.* LIII. n. 6. Guelf. 9. *ab inceptu retinere*.

CAP. LVI. 1. R. I. UBI SE DOLIS FATIGARI V. Guelf. 4. & 10. omittunt *se*. vide supra *c.* III. n. 3. posterior etiam *dolus*. Tacit. 1. Hist. *c.* XLVI. *Tum locupletissimus quisque miles labore ac saevitia* fatigari. Suspicor etiam, illud *imperator* esse ab mala manu. Nam *Romanus*, *Numida* eleganter Noster alibi praecise ponit. vide infra *c.* LXXXI. n. 3.

ET IN EA PARTE, QUA SITA ERAT. Eccard. *& in ea, qua sita erat*, atque sic Commelinianus. Sed Remens. 2. *& qua sita erat*, resectis ceteris: atque ita voluit Gruterus. vide notata ad *cap.* XVIII. n. 2. Blanditur id quidem specie quadam, quae nescio, an sit adulterina. nam de Remensi 2. nihil compertum habeo. Vetustum esse codicem, & qui habeat centum aliquot annos, scio; sed Gudius, qui contulit, non semper certa fide usus est, & conjecturas pro MS. lectione haud raro obsert. Retinet etiam Noster Cat. *c.* XXVII. n. 1. *Igitur C. Man-*

quod negotium poscebat, Jugurtham laborantibus suis auxilio ven-
2 turum, ibique praelium fore. At ille, quae parabantur, a perfugis
edoctus, magnis itineribus Metellum antevenit: oppidanos hortatur,
moenia defendant, additis auxilio perfugis; quod genus ex copiis
3 regis, quia fallere nequibant, firmissumum. Praeterea pollicetur,
in tempore semet cum exercitu adfore. Ita compositis rebus, in
loca

lium Faesulas, *atque* in eam partem *Etruriae dimisit*. Erant autem plures jam olim Numidiae partes, etsi in positu & nominibus non conveniat inter auctores.

Arcem regni. *Arces* proprie vocant castella, quae sunt in finibus regionis, quibus quasi vicini hostes arceantur. Livius x. *c.* I. *Coloniam aegre patientes*, *velut* arcem *suis finibus impositam*. Idem xxxiii. *c.* xiv. *Eam urbem pro* arce *habiturus Philippus adversus Graeciae civitates*. Deinde etiam munita oppida in quaque regione, quibus ager in fide retinetur, & hostes, si qui irruant, defenduntur. Sic Livius xliv. *c.* xxxi. *Ad Scodram inde ventum est*, *id quod belli caput fuerat: non eo solum*, *quod Gentius eam sibi ceperat*, *velut* regni *totius* arcem, *sed etiam quod Labeatium gentis munitissima longe est & difficilis aditu*. Posteriore significatu hic capimus. de *Zama* vide Sil. Italic. iii. *v.* 261. Cellar. iv. *c.* v. p. 175. & de necessario hoc simul, ac prudenti Metelli consilio arcem regni oppugnantis Gruter. ad Tacit. Disc. viii. Bernegger. ad Justin. xxii. *c.* v. mutat ordinem Fabric. 2. *Zamam nomine*.

2. Quae parabantur, a. p. e. magnis it. Gu. 7. *quae praeparabantur*. 10. *a profugis*. Acad. *maximis itineribus*: de qua dictione ad Cat. *c.* lvii. n. 1. Guelf. 9. *Metellum antevertit*. Supra *c.* iv. n. 3. *qui antea solebant nobilitatem* antevenire. alterum est apud Ciceronem, Terentium, Caesarem, Tacitum, eadem notione.

Perfugis, quod genus ex cop. regis ect. Vinar. 2. *addit his aux. perfugas*, ut unus Rivii, nisi quod is Pronomen omittat. Struvian. *ex copiis regiis*. Rursus Vinar. 2. *quae fallere nequibant*; Guelf. 2. *quia f. nequibant*, itaque scripsi, secutus morem perpetuum Sallustii. vide iii. Hist. Or. Macri extr. Bene Noster *fallere nequibant*. Gravissima enim poena in transfugas apud Romanos constituta, iique propterea mortem potius oppetierunt, aut alia demum ausi sunt, quam in popularium manus venirent. vide infra *c.* lxxvi. num. 5. & 6. *c.* lxii. num. 6. & 7. Exstant omnia cruciatuum genera in transfugas edita. Manus eis praecisae; securi percussi; in crucem acti, aut bestiis objecti, a Fabiis, Africanis, Paullis: nec mitiora ab Metello erant exspectanda. vide Valer. Maxim. ii. *cap.* vii. num. 11. seqq. Sed lege omnino Sichterman. de poenis milit. *cap.* xi. Necessitas ergo & timor supplicii firmos fidosque faciebat; cum alioquin omnes desertores ac proditores sint sublestae fidei: vide Camerar. i. subcisiv. *cap.* vii. Guelferb. 10. *firmissimus*; 11. *fortissimum*, quae supra etiam semel atque iterum permutata. vide de voce *cap.* xxviii. num. 5. Recte autem Incert. 2. omisit Substantivum Verbum *erat*.

Pollicetur, in tempore semet c. e. adfore. *In tempore*, est opportune, pro *tempore opportuno*. Saepius Plautus atque Terentius, quorum quaedam loca congessit Tennulius ad Frontin. i. Strateg. *c.* i. princ. *M. Portius Cato*, *devictas ab se Hispaniae civitates*, *existimabat* in tempore *rebellaturas*. & observavit Donatus ad A. iv. Sc. iv. ita dici, pro *tempore*, vel *tempori*. adde Cat. *cap.* xlviii. n. 5. ita Tacit. xiii. Ann. *c.* xlvii. *Pons Milvius* in eo tempore *celebris nocturnis illecebris erat*. Sed Noster i. Hist. *ferocia Mithridatis* in tempore *bellaturi*. & iv. Hist. Epist. Mithrid. n. 18. Livius xxv. *c.* ix. *Se* in tempore *editurum*, *quae vellet agi*. *c.* xxxi. extr. *quod ni tam* in tempore *subvenisset*, *victoribus victisque pariter perniciosa fames instabat*. Id. xxviii. *c.* viii. *nulli tamen se rei* in tempore *occurrisse*. & mox: *&* in tempore *laborantibus sociis latum ab se auxilium*. atque is eodem modo alibi passim. Deinde Vinarienses & Senat. i. *semet ipsum*; Guelf. 10. *se*. At Guef. i. *pollicetur*, *in tempore cum exercitu adfore*, omisso Pronomine. Atque Noster quidem aliique penes Verba Infinitiva, maxime autem post Verbum *polliceor* ea abjicere solent. vide supra *c.* xiv. n. 1. & 3.

3. Ita compositis rebus. Postrema vox deficit Struviano. Acad. *in loca quam m. munita*. Gu. 2. *Itaque e. r. in l. q. m. o. discessit*.

Ac paullo post cognoscit. Fabriciani, Vinarienses, Incerti, Senat. 2. Heussian. Gu. 2. 3. & 11. *ac post paullo*. infra *c.* cvi. num. 3. *forsitan* post paullo *morbo interiturae vitae parceret*. ubi vide plura.

Fru-

loca quam maxume occulta discedit, ac post paullo cognoscit, Ma-
rium ex itinere frumentatum cum paucis cohortibus Siccam mis-
sum: quod oppidum primum omnium post malam pugnam ab rege
defecerat. Eo cum dilectis equitibus noctu pergit, & jam egredi- 4
entibus Romanis in porta pugnam facit: simul magna voce Siccen-
ses hortatur, *uti cohortis ab tergo circumveniant: fortunam praeclari*
facinoris casum dare; si id fecerint, postea sese in regno, illos in li-
bertate sine metu aetatem acturos. Ac ni Marius signa inferre at- 5
que evadere oppido properavisset, profecto cuncti, aut magna pars
Siccen-

FRUMENTATUM CUM P.C. SICCAM MISSUM. Fabric. 2. *ob frumenta*. ab interprete. *Frumentari* enim dicunt, frumentum colligere, portare, quaerere, sicuti *aquari*, *materiari*, *lignari*. infra *c.* XCIII. n. 2. *castris* aquatum *egressus*. Cato II. Orig. *Qui* aquatum, *ut* lignatum *videntur ire*. Caesar VII. Gall. *c.* LXXIII. *Erat uno tempore & materiari, & frumentari, & tantas munitiones fieri necesse*. Auct. B. Afric. *c.* IX. *ipse cum expedita manu proficiscitur circum villas* frumentatum. *Siccam* urbem (quidam *Sicam*, alii *Sicham*, sed pauci) illustrat Cellar. IV. *cap.* V. pag. 178. ubi etiam de nominis origine.

POST MALAM PUGNAM. Uratisl. 1. *post magnam malam ab r. d.* Guelf. 7. *post malam pugnam, quam supra memoravi. mala* pro adversa, ut supra *male pugnare*, *c.* LIV. n. 7. ubi vide. Academ. *ab rege discesserat*. male. Eccard. autem ab his verbis *ab rege*, ad Verbum *facit*, propter eamdem vocem (*pugnam*) omnia desiderat.

4. ET JAM EGREDIENTIBUS R. *Jam* non legitur in contextu Guelf. 12. pro *egredientibus*. Uratisl. 2. *aggredientibus*, qui & supra *motu*, pro *noctu*. idemque *pugnam fecit*, non *facit*. Phrasin servat infra *c.* LVII. n. 3. *cupere* praelium *in manibus* facere. *c.* LXI. n. 1. *neque Jugurtham, nisi ex insidiis, aut suo loco* pugnam facere. *c.* LXXXII. n. 1. *ex commodo* pugnam facere. Tacit. III. Ann. *c.* XXI. *prosperam adversum Numidas* pugnam facit.

MAGNA VOCE SICCENSES HORT. Senat. 2. *cum magna voce*. Guelf. 9. omittit nomen *Siccenses*, quod sine magno incommodo intelligitur: eo magis, quod absolute Verbum *hortari* Noster ubivis fere ponit. vide *c.* XXXI. n. 1. Fabric. 2. *uti ab tergo circumveniant*, omissa voce *cohortes*, Guelf. 11. *Sicut censes*, pro *Siccenses*.

FORT. ILLIS PRAECL. FAC. CASUM DARE. Guelf. 9. *illi*. Fabric. 1. a prima manu *illos*. Sed optime omnium Senat. 1. qui Pronomen omittit. Cat. *c.* XLVIII. n. 4. *Qui Catilinae nunciaret, ne deprehensi ex conjuratione terrerent*. ubi vide. & praeterea post Verba *addere*, *dare*, *eripere* frequenter tertium Casum omittunt. vide ad Cat. *c.* LVIII. n. 1. Eccard. *fortuna -- casus dare*. Guelf. 4. *praeclaris*. Rude atque impolitum Acad. *facinoris triumphum dare*. *Casus* hic opportunitas & occasio, sive id, quod forte accidit. vide ad *c.* XXV. n. 9. *sperans*, *aut dolis sese* casum *victoriae inventurum*. Tacit. XIII. Ann. *c.* XXXVI. *quamquam incautos barbaros, & bene gerendae rei* casum *offerri scripserat*. vide I. Fr. Gronov. ad I. Ann. *c.* XIII. *si* casus *daretur, ausurum*; & ad Livium XXX. *c.* XXX. *Hoc quoque* ludibrium casus *ediderit fortuna*; & ad Justin. XXVII. *c.* II. casum *tam indignum fortunae miserantes*.

SESE IN REGNO, ILLOS IN LIBERTATE. Franc. omittit *sese*. Guelf. 12. *libertate*, sine Praepositione. At Vinar. 1. Remens. 2. & Guelf. 9. *in libertatem s. m. aetatem acturos*; ut infra *cap.* CXII. extr. *ob remp.* in *hostium* potestatem. adde Cat. *c.* XIX. n. 3. ubi, *in provinciam iter faciens*, pro *in provincia*. Vel inde verosimile est, Sallustium ita scripsisse, quia prae ceteris diversos Casus sub unam Constructionem cogere solet. vide ad Cat. *c.* XXXIII. n. 1. Acad. *aetatem agere*, pro *acturos*.

5. SIGNA INFERRE, ATQUE EVAOFRE OPPIDO. Vinar. 1. neglexit nomen *signa*. *Signa inferebantur* in illam partem, in quam acies convertenda erat. Caesar VII. Gall. *c.* LXVII. *Si qua in parte nostri laborare, aut gravius premi videbantur, eo* signa inferri *Caesar*, *aciemque converti jubebat*. adde Cat. *cap.* LX. n. 2. Magis placet, quod in uno MS. apud Wassium exulat Verbum *evadere*, scriptumque est *properavisset ex oppido*, quod dictum, ut alibi *maturare in oppidum*, ut *festinare*, *properare* passim in eamdem formam. Tamen & hoc exemplo docuit Janus Guilielm. Quaest. in Plaut. Cistell. *cap.* IV. *evadere* idem esse, quod Graecis ἐκβαίνειν. Guelf. 10. *invadere*. Mallem omni-

Siccensium fidem mutavissent. tanta mobilitate sese Numidae agunt.
6 Sed milites Jugurthini paullisper ab rege sustentati, postquam majore vi hostes urguent, paucis amissis, profugi discedunt.

CAP. LVII.

LXI

1 MArius ad Zamam pervenit. id oppidum in campo situm, magis opere, quam natura munitum erat: nullius idoneae rei e-
2 gens, armis virisque opulentum. Igitur Metellus, pro tempore atque loco

omnino *evadere oppidum*, ut *erepere silvam*, *egredi fines* Noster alibi dixit.

TANTA MOBILITATE SESE N. AGUNT. Edd. quaedam, & scripti deteriores, *gerunt:* alterum Basil. 1. Vinar. 1. Fabriciani, Guelf. 1. & reliqui vetustiores tuentur, & Rivius loco Vopisci: *In hospitiis caste se agant*. Uratisl. 3. *in tanta mobilitate:* quo pacto *sese* esset excludendum. Sed haec frustra. Remens. 1. & Gu. II. *nobilitate:* quae confusio observata est Cat. c. XLIX. extr. & alibi. Struv. *mutabilitate*. male. Caesar II. Gall. c. I. *qui* mobilitate *& levitate animi novis imperiis studebant*. infra c. LXVI. n. 2. *vulgus Numidarum ingenio* mobili. & hoc ingenium ostendit Noster etiam supra c. XLVI. n. 3.

6. PAULLISPER AB REGE SUSTENTATI. Duo Gruteriani & Guelf. 4. excludunt voculas, *ab rege*. & verissime quidem; cum dixerit, milites *Jugurthini*, & de Jugurtha ipsomet praesente res certa sit ex n. 4. Is Guelf. 4. habet *sustenti sunt*. infra c. CI. num. 9. *Jugurtha dum* sustentare *suos & prope jam adeptam victoriam retinere cupit*. Tacit. II. Hist. c. XV. *Tangrarum cohortium praefecti*, sustentata *diu* acie, *telis obruuntur*.

MAJORE VI HOSTES URGENT. Incert. 2. & Gu. 3. *urguent*. vide supra c. XXIV. n. 3. *major vis* proprie Latinis dicitur, *vis*, *quae superat*, cui resisti non potest; ut *major impetus* apud Justin. IV. c. I. princ. *Siciliam ferunt angustis quondam faucibus Italiae adhaesisse; direptamque velut a corpore* majore impetu *superi maris*. ubi vide Gronovium. Horat. Epod. VII. v. 13. *Furorne caecos, an rapit* vis acrior *An culpa?* ubi etiam Bentlejus de *vi majore*. Scribit etiam Academ. *vi majore*, qui positus non displicet. Fabric. 1. *paucis admissis*.

CAP. LVII. 1. MARIUS AD ZAMAM PERV. *Ad* non hic abundat, ut alibi Urbium Nominibus Praepositionem addere solent: de quo diximus ad Cat. c. XL. n. 5. Sed notat adventum Marii in terram quae est circa Zamam. Sic Caesar III. Civ. c. XL. *Cn. Pompejus filius* ad Oricum *venit*, qui nec ipse Oricum ingressus est. ibi vide D. Vossium. Cic. III. ep. V. n. 2. *Si* ad Sidam *navigassem*. XV. ep. II. n. 3. *Castra* ad Cybistra *locavi*. infra Noster *cap.* LVIII. n. 1. *Dum* apud Zamam *sic certatur*.

IN CAMPO SITUM, MAGIS OPERE, QU. Hessian. Rem. 1. & Incert. 2. *id oppidum compositum*, errore ex contractis duabus vocibus orto. Senat. 2. *campo situm*, sine Praepositione. Guelf. II. *magna ope*, *quam natura*. male. *Natura* munita oppida, quae situ loci, paludibus, fluminibus, rupe, monte muniuntur, vide supra c. XXXVII. infra c. XCII. natura, *velut* opere, *praeceps*. Livius XXX. c. IX. *Locus cum* operibus, *tum suapte* natura *tutus:* Caesar I. Gall. c. XXXVIII. *idque* natura loci *sic muniebatur*, &c. *Opere* ergo & *operibus* muniuntur, quibus adduntur munitiones, muri, turres, ceteraque id genus opera. Caesar V. Gall. c. IX. *locum nacti egregie &* natura, *&* opere *munitum*. Ibid. c. LVII. *cum & loci* natura, *&* manu *munitissimis castris sese contineret*. Curtius III. c. I. n. 7. *in turrim*, *&* situ, *&* opere *multum editam*. *Erat* non male vacat in Vinar. 2.

NULLIUS IDONEAE REI. *Idoneum*, quod *aptum* bello & utile. Sic Cat. c. LI. n. 38. adde ibid. n. 27. infra c. LXXV. n. 3. *aquae idonea*.

ARMIS VIRISQUE OPULENTUM. Instructum & validum. Acad. *armis & re virisque*. multa de *opulento* Perizon. Animadv. Histor. *cap.* VII. Noster supra c. XVI. n. 5. infra c. LXXV. n. 1. *id oppidum magnum &* opulentum.

2. CUNCTA MOENIA EXERC. CIRCUMVENIT. *Cuncta* moenia, pro omnibus partibus moenium, ut infra c. XCII. n. 4. *mons saxeus* omnis *natura*, *velut opere atque consulto praeceps*. Vinar. 2. *cuncta exercitu moenia*. Vinar. 1. *exercitu circumdat*, quod etiam Latine dicitur. vide supra c. XXIII. n. 1. Sed alterum exquisitius. infra *cap.* LXVIII. num. 2. *pervenit in quamdam*

loco paratis rebus, cuncta moenia exercitu circumvenit. legatis imperat, ubi quisque curaret : deinde, signo dato, undique clamor 3
ingens oritur. neque ea res Numidas terret ; infensi intentique sine tumultu manent : praelium incipitur. Romani, pro inge- 4
nio quisque, pars eminus glande, aut lapidibus pugnare ; alii suc-

dam planitiem, *locis paullo superioribus* circumventam. *c.* LXXVI. n. 3. *vallo fossaque moenia* circumvenit. Tacit. II. Ann. *c.* VI. *Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas* circumveniens, *apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur*. XII. Ann. *c.* L. extr. *patientiam abrumpunt*, armisque *regiam* circumveniunt. I. Ann. *c.* XXV. *ceteri tribunal ingenti agmine* circumveniunt. Hoc autem genus oppugnationis *coronam* dicunt, ut Livius XLIII. *c.* XVIII. de qua plura Lipsius I. Poliorcet. Dial. IV. mox Uratisl. I. *uti quisque*, pro *ubi*. De verbo *curare*, supra *c.* XLVI. n. 7. Tacit. Ann. *cap.* XXXI. *Duo apud ripam Rheni exercitus erant. cui nomen superiori sub C. Silio legato ; inferiorem A. Caecina* curabat.

3. UNDIQUE SIMUL CLAMOR I. ORITUR. Fabriciani & Incert. I. cum aliis duobus *exoritur*. Incert. 2. omittit *simul*, sed male & contra modum oppugnantium.

NEQUE EA RES NUM. TERRET. Haec omnia desiderantur in Senat. 2. & Heussiano. Guelf. 4. omittit *infensi*. 12. scribit *neque eas res*. 9. *intenti infensique*. Vinar. I. *incensi intentique*. Supra *c.* L. n. 4. infensi *adesse atque instare*. vide & supra *c.* XLVI. n. 5. quibus adde Auson. Perioch. Iliad. XIX. Infesto *deinde atque* intento *exercitu pergit in praelium*. *Sine tumultu* dixit, pro sine confusione rerum agendarum. v. supra *c.* LIII. n. 7.

4. ROMANI PRO INGENIO QUISQUE. *Quisque* non est in Guelf. 7. *pro ingenio* est, ut cuique ingenium h. e. indoles, natura erat ; nempe ut audaces, aut timidi erant. infra n. 6. id dixit *pro moribus*. *c.* LVIII. n. 2. *nostri sibi quisque* pro moribus *consulunt*. Cat. *c.* LVIII. n. 2. *quanta cujusque animo audacia* natura, *aut* moribus *inest*. Justinus II. *c.* II. *Justitia gentis* ingeniis *culta*, *non legibus*. pro quo Sallustius *naturam*, Tacitus *mores* adpellavit. Sic Noster II. Hist. *ingenio loci*, & VI. Fragm. princ. *suopte ingenio*.

PARS EMINUS GLANDE, AUT LAPIDIBUS. *Glans* militaris plumbeus globulus erat, quem funda aut aliis machinis jaculabantur. Ovid. II. Metam. *v.* 727. *Non secus exarsit, quam cum Balearica* plumbum Funda *jacit*. Tacit. V. Hist. *cap.* XVII. *saxis*, glandibus*que & ceteris* missilibus *praelium incipitur*. & diserte Auct. B. Afric. *c.* XX. *glandes fundere*, ubi de adparatu talium missilium. aliud genus memorat Caesar V. Gall. *c.* XLIII. *ferventes* nempe *glandes ex fusili argilla*. *glande* autem dixit, pro *glandibus*, ut Livius XXXVIII. *c.* XXI. *sagittis*, glande, *jaculis*. Sic Noster extr. h. *c.* *tormentis*, *aut* manu *emissa*. ubi vide alia.

EVADERE ALII, ALII SUCCEDERE, AC. Sic primus Carrio. Eum secuti administer Hackianus, Crispinus & I. Wasse, perquam, si umquam alibi, somnolenter & inscite. Nostri omnes, cum Grutero rectius omittunt, nisi quod ab secunda manu addita sint Senat. I. & Fabric. I. a prima manu habuit: *alii evadere*, *vel succedere*, *vel murum ascendere*, *ac murum*, cet. Sed nec sententia loci illud additamentum admittit. Duo tantummodo erant genera obpugnantium : *eminus* alii glande, aut lapidibus pugnabant ; alii *cominus* pugnandi copiam quaerebant, succedebant nempe ad murum, quem partim suffodiebant, partim scalis superare nitebantur. Duo etiam genera defensionis erant : in hos, qui propius murum successerant saxa, sudes, pila, picem jaculabantur ; in illos, qui procul manserunt, tela. Haec perspicue Crispus. Quo ergo medii illi cum suo *evadere alii* evadent ? aut quae ista oppositio : *pars eminus pugnare*, *alii evadere?* Stupor hominum ! Sed vide, quaeso, ut ceperint locum. Wassius in Indice : *evadere alii* (retreat) *alii succedere* (advance) Haec iste : profecto non saniora, quam Crispini interpretatio est; quam tamen incredibili passim fastu Wassius exagitat. ea ita habet : *Scilicet qui labore fessi*, *aut ab hostibus vulnerati sunt*, *secedunt : in eorum locum succedunt*. Non compositi melius cum Bitho Bacchius. Immo *evadere* longe alio in usu est apud Crispum, vide *c.* LII. num. 3. & *Succedere* est propius accedere, seu subire murum, aut alium quem locum. infra *cap.* XCIV. num. 3. *testudine acta* succedere. Livius XXXI. *cap.* XLV. *& adsuetudine* succedendi muros, *& pertinacia subierunt primi*. Id. I. *cap.* XXVII. *sensim ad montes* succedit. XXIV. *cap.* XIX. *ubi cum multa* succedentes *temere* moenibus *Romani mi-*

succedere, ac murum modo subfodere, modo scalis adgredi: cupere
5 praelium in manibus facere. Contra ea oppidani in proxumos saxa
volvere; sudes, pila, praeterea picem sulphure & taeda mixtam
6 ardentia mittere. Sed nec illos, qui procul manserant, timor animi
satis muniverat. nam plerosque jacula tormentis, aut manu emissa
vol-

lites acciperent vulnera. XXVI. *cap.* XLIV. *ipse trium prae se juvenum validorum scutis oppositis ad urbem* succedit. id idem ille IV. *c.* XXII. *subire* vocat. Sallustius apud Serv. ad V. Eclog. Virg. *v.* 5. *cum* murum *hostium* successisset, *poenas dederat.* Sic & alibi *succedere*, pro *subire*, vide Gebhard. II. Crepund. *c.* IX. Florus IV. *c.* IX. n. 6. *qui simulato metu, adeo passus est hostem* castris *succedere*, *donec* cet. Verum parco operae, plures ut adducam. Ne vero & hic forte malis: *alii succedere murum, ac suffodere modo, modo scalis adgredi*, vide *c.* CVI. n. 7. & alia loca complura, ubi ex iis, quae sequuntur, oratio integra redditur.

AC MURUM MODO SUFFODERE. Vetustiores Fabric. 1. Basil. 1. & Senat. 1. *subfodere*, quod est sub muro fodere, ut ita murus *subruatur*. Livius XXI. *c.* XI. *Afros cum dolabris ad* subruendum *ab imo murum mittit.* Curt. VII. *c.* VI. n. 23. *Cuniculo ergo* subfossa *moenia.* vide de *subfossoribus* aliisque talibus Casp. Barthium ad Stat. II. Theb. *v.* 418.

CUPERE PRAELIUM IN MANIBUS FACERE. Plerique scripti ita distinguunt: *adgredi cupere. praelium in m. f.* Fabric. 2. & Incert. 1. *praelium manibus*. Gruteriana, *cupere praelium in manibus*, omisso verbo *facere*, quod A. Popma ex Glossa profectum dixerat. id omnes nostri Codd. tenent, & auctor se satis defendit Cat. *c.* XX. n. 3. Neque Praepositionem *in* omitterem: cum ita plerique loquantur, cum hostium propinquitatem, & praelium *cominus* factum describunt. vide VI. Fragm. Or. Cottae n. 6. Caesar II. Gall. *c.* XIX. *ut paene uno tempore & ad silvas, & in flumine, & jam* in manibus *nostris hostes viderentur.* Virg. XII. Aen. *stat campus & arma Et Mars* in manibus. vide Gronov. ad Senec. Epist. XCIV. Ovid. IV. Pont. epist. VII. *v.* 43. *Ut propius ventum est, admota*que dextera dextrae, *Resque fero potuit* cominus *ense geri.* Veget. I. *c.* XXI. *Sed cum ad pilam, ut adpellant, venitur &* manu ad manum *gladiis pugnatur.* Alii *ad pedem venire*, secuti Ennium: *Hic* pes pede *premitur, armis teruntur arma.* adde Quinctilian. Declam. III. Latin. Pacatus Parag. Maxim. *c.* XXXV. *Res venit ad capulos.*

5. SAXA VOLVERE; SUDES, PILA. Infra *c.* LX. n. 6. *cum oppidani concurrunt*, lapides, ignem, *alia praeterea* tela *ingerunt.* ubi vide. Livius XXIII. *c.* XXXVIII. *inde primum saxis*, sudibus*que & ceteris missilibus propugnatores moenia atque urbem tuebantur.* Caesar II. Civ. *c.* XI. *Oppidani* saxa, *quam maxima possunt, vectibus promovent, praecipitataque muro in musculum* devolvunt. Descripsit hanc defensionem probe Silius I. *v.* 320. & 354. adde de *sudibus* Catil. *c.* LVI. n. 3. Herodian. VIII. *c.* IV. *οἱ δ' Ἀκυλήσιοι λίθοις τε ἔβαλλον ἄνωθεν* & quae ibi sequuntur plura, hoc loco non aliena. Vinar. 1. & Acad. *Contra*, sine Pronomine *ea*.

PRAETEREA PICE ET SULPHURE TAEDAM MISTAM ARDENTIA MITTERE. Sic Gruterus, quem novitiae edd. omnes sunt secutae. Sed male, aeque ac Carrio. Legendum esse, ut nos scripsimus; & *ardentia*, pro *ardentem* positum esse, eo, quod ad multas simul res, *quae ardebant*, picem nempe, sulphur & taedam oratio refertur; & quae alia ad illustrationem pertinent, pluribus exsequor EXCURSU V. quem vide.

6. SED NE ILLOS QUIDEM, QUI. Vinar. 2. Struv. Guelf. 7. & 12. omittunt *quidem*; item Academ. & Incert. 2. qui scribunt *nec illos, qui procul manserat:* cum Eccard. Remens. 1. Senat. 2. Heuss. & Guelf. 4. scribant, *sed nec illos quidem. Nec* pro *ne quidem* illustravi ad *c.* XXXI. n. 3.

TIMOR A. SATIS MUNIVERAT. Eccard. *munierat. timor munit*, quando *prae timore* sese muniunt, per Hypallagen figuram, de qua supra ad *c.* V. n. 2. Cicer. IV. epist. IV. n. 3. Consilium *tuum hoc Achaicum negotium* non recusavisse, *cum semper probavissem, tum magis probavi lectis tuis proximis litteris.* ubi vide.

TORMENTIS, AUT MANU EMISSA. Struv. Incert. Franc. & Guelf. 12. *tormentis, aut manibus*. Cat. *c.* XX. n. 8. *repulsas nobis reliquere, pericula*, egestatem. ubi plura. Eod. *c.* LI. n. 16. *neque illum in tanta re* gratiam, *aut* inimicitias *exercere.* item *c.* LXI. extr. *per omnem exercitum laetitia, moeror, luctus atque* gaudia *agitabantur.* ubi etiam quaedam notavimus. adde supra *c.* 4. n. IV. *c.* VI. n. 1. infra *c.* LX. num. 6. *lapides*, ignem, *alia praeterea tela ingerunt.* Horat. IV. Od. IV. *v.* 60. *Ducit* opes animumque *ferro.* ubi vide Cl. Bentlejum. *Tormentis* excutiebantur tela, & omne genus illustravit Li-

volnerabant: parique periculo, sed fama impari, boni atque ignavi erant.

CAP. LVIII.

LXII.

DUM apud Zamam sic certatur, Jugurtha ex improviso castra hostium cum magna manu invadit: remissis, qui in praesidio 1
erant, & omnia magis, quam praelium exspectantibus, portam irrumpit. At nostri, repentino metu perculsi, sibi quisque pro mo- 2
ribus consulunt: alii fugere, alii arma capere: magna pars volnerati,

Lipsius. bene Seneca I. de Ira *c.* IX. *Non aliter, quam quae* tormentis exprimuntur tela, *in potestate mittentis sunt, in quantum* torqueantur. Recte quoque *emissa*. Caesar II. Gall. *c.* XXIII. *pilis emissis*. Auct. B. Hisp. *cap.* XIII. *omni genere telorum* emisso. Livius XXVIII. *cap.* XXXIII. *deinde* emissis *levibus telis, gladios nudant & collato pede res coepta geri est.* Idem IV. *cap.* XXXIII. *faces partim* emissae *excipiuntur, partim vi eripiuntur*. Cic. II. Tusc. Qu. *cap.* XXIV. *lapidum & telorum* emissiones. quae, scio, quantum differant ab Nostro. Acad. Senat. 2. Heuss. & Uratisl. 2. *volnerabant*.

PARIQUE PERICULO, SED FAMA IMPARI. *Periculo esse*, pro *in periculo* non damno. Cic. IV. epist. XV. n. 3. *tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne* quo periculo *te* proprio *existimares* esse. ubi vide. & Gisb. Cuperum ad Petron. Sat. *c.* CXXIX. Placet tamen etiam, quod habet Guelf. 3. *paresque periculo, sed fama impari*. Supra *c.* VI. n. I. pollens *viribus*, decora *facie*. *c.* LII. n. I. *ipsi* pares, *ceterum opibus* disparibus. infra *c.* LXXVIII. n. 2. impares *magnitudine*, pari *natura*. Gellius XIX. *c.* IX. *Adolescens e terra Asia, de equestri loco*, laetae indolis, *moribusque & fortuna bene* ornatus. adde supra *c.* XXXI. n. 12. III. Hist. Or. Macri n. 14. & quae collegimus plura ad Cat. *c.* XVIII. n. 4. Lege Sulpic. Sev. I. Dial. *c.* XXIV.

BONI ATQUE IGNAVI. *Boni* pro fortibus positi sunt, & contra ignavi. ut infra *c.* XCII. extr. *optimus*, pro fortissimo. vide etiam ad *c.* XIII. n. I. & Horat. I. Od. XV. *v.* 28. melior *patre*. vide Cat. *c.* XI. n. 2.

CAP. LVIII. I. DUM APUD ZAMAM. Gu. 2. a prima manu, *sic certantur*. *Apud* est circa, quod supra *c.* LVIII. n. I. *ad. c.* XX. num. I. *certum ratus, quod ex amicis* apud Numantiam *acceperat*. ubi vide. Cic. XVI. epist. III. num. I. *Nos* apud Alyziam *unum diem commorati sumus*. Dictys I. *c.* XII. *Dum haec* apud Trojam *aguntur*.

REMISSIS, QUI IN PRAESIDIO ERANT. Acad. *repulsis*. corrupte. Guelf. 7. *quibusdam remissis*. Sensus est, cum remissi & non intenti essent in hostem. Supra *c.* LIII. n. 6. *Nam dolus Numidarum nihil languidi, neque* remissi *patiebatur*.

ET OMNIA MAGIS, QUAM PRAEL. Sic omnes MSS. cum editis, quae sunt adcuratiores. infra *c.* LXXIX. n. 7. *denique* omnia *malle*, quam *victi abire*. vide Catil. *c.* XXV. n. 3. Fabric. I. Incert. I. & Guelf. 7. *irrupit*. ceteri *irrumpit*. Eccard. *irrumpere*: quod alii non dubitabunt recipere, ut supra *c.* LIV. n. 6.

2. AT NOSTRI REP. METU PERCULSI. Particula *At* odiosa est auribus: nec eam alibi Sallustius expressit. non *c.* XXXVIII. n. 7. non *c.* LIX. n. 2. Adhibet tamen eamdem h. *c.* n. 6. Senat. 2. & Heuss. *metu percussi*. Fabric. I. *timore repentino perculsi*. 2. *rep. tim. perculsi*.

SIBI QUISQUE PRO MORIBUS CONS. Guelf. I. *sibi quique*. male. sed eadem permutatio supra *c.* I. n. 4. Haeret etiam apud Hegesippum in voce mendum I. *c.* XIV. *Occurrere fratrum legati*, sibi quisque *Romanae opis auxilium implorantes*. Vulgo *sibi quique implorantes*. Vinar. I. *sibi quisque p. m. consulit*. inepte, & propter *quisque*: quod tamen in alio etiam nexu cum Plurali Numero conjungitur. vide ad Catil. *c.* XXXVII. n. 6. *pro moribus* notat, ut vel fortes, vel timidi erant: quomodo *c.* LVII. n. 4. *pro ingenio*.

MAGNA PARS VULNERATI, AUT OCCISI. Acad. & Uratisl. 2. *volnerati*. *Pars vulnerati* sollemni suo more. Supra *c.* XIV. n. 15. pars *in crucem* acti, pars *bestiis* objecti *sunt*. *c.* XV. n. 2. *praeterea magna* pars *gratia* depravati. Sic & Livius XXIII. *c.* XLIV. *quamquam utraque* pars *certaminis* avidi *erant*. Silius Ital. V. *v.* 494. *pars* ex-

3 rati, aut occisi. Ceterum ex omni multitudine non amplius quadraginta, memores nominis Romani, grege facto, locum cepere, quam alii, editiorem; neque inde maxuma vi depelli quiverunt: sed tela eminus missa remittere, pauci in pluribus minus frustrati: sin Numidae propius accessissent, ibi vero virtutem ostende-

excussi. & IX. *v.* 301. pars *implevere propinquos* Divisi *montes*. Plura Gronovius ad Livium I. *c.* LIX. & II. de Pec. Vet. *c.* IV. Eadem Synesis infra *c.* CV. n. 2. Cohors *Peligna cum velitaribus armis, neque his secus atque aliis armis adversus tela hostium* muniti. Livius XXVI. *c.* XXXV. *Haec ingens* turba circumfusi *fremebant*. Ovid. I. Metam. *v.* 92. *Nec supplex* turba *timebant Judicis ora sui: sed erant sine vindice* tuti. item *manus, quorum; civitas, quos*, alia supra ad *c.* XIV. n. 6.

3. MEMORES NOMINIS ROMANI. Sese esse Romanos, & quid illos deceat: ita ut pro gloria fere & dignitate Rom. poni videatur. Non circumspecte satis citat locum Tennulius ad Frontin. I. *c.* II. n. 2. ut probet *nomen Romanum* esse ipsos Romanos; de quo nos supra ad *c.* XXIX. n. 2. Cicero pro Balbo *c.* V. *o* nomen *nostri imperii! o populi R. excellens* dignitas. Horat. III. Od. V. *v.* 10. *Anciliorum, & nominis, & togae Oblitus*. Graeci recte *ἀξίωμα*. Zosimus I. *c.* XXVIII. ἐκ τοῦ τῆς Ῥωμαίων ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ *ἀναμνήσας*. Sed opportune Idem III. *c.* XXIX. ἐκ δὲ τῶν εἰς φυγὴν τετραμμένων, ἄνδρες ἑξήκοντα μόνοι, σφῶν δὲ τοῦ ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ μεμνημένοι, παραβαλλόμενοί τε ἄχρι θανάτου, τοῦ φρουρίου γεγόνασιν ἐγκρατεῖς. Livius IV. *c.* XXXIII. *Agite*, nominis Romani *& virtutis patrum vestraeque memores, vertite incendium hoc in hostium urbem*. Ita vero Plinius XXXVI. *c.* XV. Pudor, *Romani nominis proprius, saepe res perditas servavit in praeliis. non amplius sexaginta*, pro *non plures, quam*. vide Cat. *c.* XX. n. 11. Justin. VI. *c.* VII. *adversus* XV. *millia militum* non amplius centum *viri pugnae se offerunt*. Livius XXXVI. *c.* XXXVIII. *duas* amplius *horas dubium certamen sustinuere*. & mox: *ex Romanis sociisque* minus *trecenti perierunt*. Idem XXXVIII. *c.* XXIV. *unde hostes* paullo plus *decem millia aberant*. adde Cat. *c.* LIX. num. 6.

GREGE FACTO LOCUM CEPERE. Vinar. I. *locum cepere grege facto*. Cat. *c.* L. n. 2. grege facto, *cum telis ad sese irrumperent*. Livius IV. *c.* IX. *manu* facta *virginem ex domo matris rapiunt*. Sulpic. Sev. Epist. III. n. 8. *Ita* grege facto, *omnes in unum illae volucres congregatae, relicto flumine, montes silvasque petierunt*. *Cepere* autem in omnibus scriptis & edd. vetustis legitur; non, quod Hackianae & Crispini obferunt & Perizonio etiam placuit, *capere*. Gu. 10. *paullo, quam aliis, ed.* Struv. Guelf. 12. & Franc. *quam alii loci*. Sed *alii* non visitur in Guelf. II. & mihi dudum hoc *quam alii* pro Glossa suspectum fuit.

NEQUE INDE MAX. VI DEPELLI QUIVERUNT. *Inde* non scripsit manus prima in Basil. I. nec forte necessarium est. Guelf. II. *neque i. m. vi pelli queunt*; Vinar. 2. vi *divelli quiverunt*. Curt. IV. *c.* XI. n. 19. Hinc *me* depellite, *ut sciam vestrum esse, quod ceditis*. Tacit. I. Histor. *c.* XVI. *quem sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis* depulere. Tres, *quiverunt*; duo, *quivere*, sed non vetustissimi. Eccardian. *neque i. m. vi depelli nequiverunt*; quod in hac re non est absurdum, ut eo validius negaret. vide notata supra ad *cap.* XIII. numer. 5.

EMINUS MISSA REMITTERE. Vinar. 2. Guelf. 2. & 10. *eminus emissa*, ut *c.* LVII. n. 6. Sed frequens *mittere tela*. vide etiam D. Vossium ad Caesar. I. Gall. *c.* XXX. Eccard. *emittere*, pro *remittere*. Caesar II. Gall. *c.* XXVII. *ut ex tumulo tela in nostros conjicerent, pilaque intercepta* remitterent.

PAUCI IN PLURIBUS M. FRUSTRATI. Eccard. Senat. 2. Heuss. Guelf. 7. & 10. *frustrari*. non probo. alterum etiam Gruteriani tuentur. *Frustrati* Passive de his, qui non frustra mittunt tela, qui non innoxie, sed inter confertos certius aliquem confodiunt. Florus I. *c.* X. *Sed ubi* frustrato *circa purpuratum ejus* ictu *tenetur, ardentibus focis injicit manum*. ubi vide Duckerum. Caesar III. Gall. *c.* IV. *neque ullum* frustra *telum ex loco superiore* mittere. Seneca epist. VII. *ad ictum totis corporibus expositi, numquam* frustra *manum* mittunt. Hegesippus II. *c.* XV. *in* confertos *missa telorum vis, haud facile* frustrari.

IBI VERO VIRTUTEM OSTENDERE. *Vero* neglexit Guelf. II. sed minus eleganter. vide Catilin. *c.* LXI. n. 1. & lege Caesar. V. Gall. *c.* XXXIV. Guelferb. 4. *fundere, caedere atque fugare*. Supra Fabriciani, Senat. 1. Vinar. 1. Guelf. 1. 7. 9. & 11. aliique, *Si Numidae*, non *sin*.

4. CUM

dere & eos maxuma vi caedere, fundere atque fugare. Interim 4
Metellus cum acerrume rem gereret, clamorem hostilem ab ter-
go accepit: dein, converso equo animadvortit, fugam ad se vorsum
fieri: quae res indicabat popularis esse. Igitur equitatum omnem ad 5
castra propere mittit, ac statim C. Marium cum cohortibus sociorum;
eumque lacrumans *per amicitiam perque rempublicam obsecrat*, *ne*
quam

4. CUM ACERRUME REM GERERET. Guelf. 2. a manu secunda, *regeret*. 10. & Remenf. 1. *rem ageret*. Guelf. 11. omittit Nomen *rem*. male omnes. *Rem gerere* pro dimicare, pugnare & aliis talibus usitatissimum, & docuit Muretus IX. Var. Lect. *cap.* VII. Noster Cat. *cap.* LX. num. 2. *pila omittunt*, *gladiis* res geritur. Seneca Epist. VII. *exitus pugnantium mors est: ferro & igne* res geritur. Livius XXVIII. *cap.* II. *tum pes cum pede collatus*, *& gladiis* geri res *coepta est*. Plinius II. *cap.* LXVII. *In quo* res gerente C. *Caesare Augusti filio*. Valer. Max. II. *c.* VII. n. 10. *Cum apud Contrebiam* res gereretur. Sic omnes alii.

CLAMOREM & TUMULTUM HOSTILEM. Vinar. 2. *& tumultum hostium*. Sed Senat. 1. Vinar. 1. Acad. Struv. Incert. 1. Eccard. Guelf. 1. 2. & 7. *clamorem vel tumultum hostilem*. quod indicio est, sciolos in hunc locum grassatos esse. Hinc jam olim Franc. omisit voces, *clamorem &*. Sed mihi lubet cum Fabriciano utroque voces *& tumultum* extinguere. *Clamor hostilis* jam satis indicare poterat, hostes adesse. Caesar III. Civ. *cap.* CV. *Eodem die Antiochiae in Syria bis tantus* exercitus clamor *& signorum sonus exauditus est*, *ut in muros armata civitas discurreret*. *militarem clamorem* vocat Valer. Max. I. *cap.* VI. n. 12. *clamorem* nude Jul. Obsequ. de Prodig. *cap.* CXXV. Noster infra *cap.* LX. n. 2. Clamor *permixtus*, &c. Rursus Caesar III. Gall. *cap.* XXII. *Cum iis Adcantuannus eruptionem facere conatus*, clamore *ab ea parte munitionis* sublato, *cum ad arma milites concurrissent*. &c. Curt. IV. *cap.* VI. n. 4. *Jamque ad regem praeliantium* clamor *pervenerat*. Supra *cap.* LII. num. 6. *simulque ex Jugurthae praelio* clamorem *augeri*. Talem ergo *clamorem* intelliget, qui vel ab hostibus, vel praesentibus hostibus editur, quasi bellicus, praeliaris; sicuti infra *metum hostilem* dixit, *cap.* CV. num. 3. & supra *cap.* XLV. n. 1. *res hostiles*. *Accepit* nostri omnes. Nazarianus tamen habuit *accipit*, quod placuit Grutero & Wassio.

FUGAM AD SE VORSUM FIERI. Eccard. Gu. 7. Incert. 2. & Franc. *adversum se*; Acad. *sese adversum*. Noster infra *cap.* LXIX. ptinc. *Vaccenses ubi animadvertere*, ad *se* vorsum *exercitum pergere*. & Cat. *cap.* LVI. n. 4. ad *urbem modo*, *modo* in *Galliam* versus *castra movere*. ubi vide plura. Auct. B. Hisp. *c.* X. ad *Cordubam* versus *iter facere coepit*. *c.* XI. ad *Cordubam* versus *persecuti sunt eos*. Sed Uratisl. 2. *ad se versam*, ut Livius XXIV. *urbem* in *Macedoniam opportune* versam. vide l. c. *vorsum* scribit Basil. 1. & alii duo, non *versum*. *indicabat* est in omnibus.

5. AD CASTRA PROPERE MITTIT. Basil. 1. Fabriciani, Academ. Struv. Eccard. Guelf. 1. 4. 10. & 11. *misit*. Probo, quod est in reliquis scriptis & edd. & suspicor, propter superius *accepit* Tempus hujus Verbi esse immutatum: cum tamen res ipsa, & illud additum *propere* (pro quo Guelf. 11. *prope*) praesentem Metelli operam & praesens tempus exigere videantur.

AC STATIM C. MARIUM C. C. SOCIORUM. Addit Remenf. 2. *suorum misit*. perperam. illud *misit*, vel *mittit* intelligitur ex superius posito Verbo. vide supra *cap.* XXX. n. 4. & infra *cap.* LXXVI. n. 2. *Statim*, quod superfluum videri posset, non est, dixit pro continuo. h. e. simul ac equitatum miserat, mittit etiam C. Marium cum cohortibus sociorum. Cic. X. ad Att. epist. IV. *Ego ad te* statim *habebo*, *quod scribam*, *simul ut Curionem videro*. Tacitus I. Ann. *cap.* LXII. *Tarda sunt*, *quae in commune expostulantur: privatam gratiam* statim *mereare*, statim *recipias*. de *Cohortibus* supra. adde Theod. Marcilium ad Sueton. Vespasian. *cap.* IV. Recte autem *cum* cohortibus. infra *cap.* CV. n. 2. *Is missus* cum *praesidio equitum*. Curt. IV. *cap.* XII. n. 1. *Ille quidem confestim Mazaeum* cum *tribus millibus* —— *equitum praemisit*. & sic supra *cap.* XLVI. n. 7.

LACRUMANS PER AMICITIAM PERQUE. Eccard. *lacrumis*. at infra *cap.* LXXI. extr. lacrumans *obtestatur per amicitiam*, perque *sua antea fideliter acta*. Unde nec audirem Incert. 1. *per amicitiam*, *per rempublicamque*. Sic Cicero, *ex eoque*, pro *exque eo*; *ad Consulemque*, alia. At saepissime *inque*, non exspectata secunda voce; etsi idem Tullius I. epist. V. *in senatuque*. Valer. Max. II. *cap.* VII. n. 11. *Rebelles itaque manus a corporibus suis distractae*, inque

quam contumeliam remanere in exercitu victore, neve hostis inultos abire
6 *sinat*: ille brevi mandata efficit. At Jugurtha munimento castrorum impeditus, cum alii super vallum praecipitarentur, alii in angustiis ipsi sibi properantes obsicerent, multis amissis, in loca mu-
7 nita sese recepit. Metellus, infecto negotio, postquam nox aderat, in castra cum exercitu revortitur.

CAP.

cruentato solo sparsae. Eccard. *postulabat*, pro *obsecrat*.

REMANERE IN EXERCITU VICTORE. Franc. exlulavit *remanere*; atque videndum erit, quatenus ille Sallustii manum repraesentavit. Hujus quidem Verbi sensum eleganter proximum *sinat* sustinere videtur, & eodem modo, eadem opportunitate auxerant Crispum supra *c.* XXIV. extr. Porro Eccard. Remens. 1. Incert. 2. Senat. 2. Heuss. Uratisl. 3. Guelf. 9. 10. & 11. *in exercitu victoriae*; Guelf. 12. solitarie *in exercitu*. *Exercitus victor*, ut infra *cap.* LXIV. n. 1. *animus contemtor*. Supra *cap.* LIV. n. 3. *exercitus cultor*. Livius IV. *cap.* XV. *cibo objiciendo ratum* victorem *finitimorum omnium* populum *in servitutem perlici posse*. Id. XXV. *cap.* XIX. *quin multo minus se suumque toties* victorem exercitum *sustinere Romani possent*. Frontin. II. *cap.* II. num. II. *eorum* exercitum *fudit*, *in illum diem terra marique* victorem. cum nota Tennulii. Virg. VII. Aen. *v.* 38. advena *classem Cum primum Ausoniis* exercitus *adpulit oris*. alia infra producemus. mox Senat. 1. Guelf. 1. *ne vel hostes inultos abire sinat*.

BREVI MANDATA EFFICIT. Senat. 1. Vinar. 2. Eccard. Guelf. 2. & 9. *effecit*. Guelf. 7. *conficit*. quae miscentur etiam supra *cap.* XII. num. 4. *Numida mandata brevi conficit*. infra Guelf. 3. *Et Jugurtha*.

6. CUM ALII SUPER VALLUM PRAECIP. Sic omnes Codd. Ciacconius tamen legi jubet: *Cum alii se per vallum praecipitarent*. Corrumpit ille praegnantem Sallustii sententiam, qui non tam *praecipitare super vallum*, quam *alii super vallum* jungi voluit, ut mox *alii in angustiis*. Illi nempe, qui *super vallum* processerant, praecipitabantur. infra *cap.* C. n. 4. *alios* super vallum *in munimentis locare*. & ea ratione supra *cap.* XXVIII. n. 1. *nuncius contra spem*. ubi vide. Particulam *cum*, ut alibi *quod*, ad Explanationem adhibuit, uti Dictys II. *cap.* XLII. *properantium multitudine impedito ingressu*, cum *super alium alius ruinae modo praecipitarentur*. Corn. Celsus Praefat. pag. 8. *Non posse vero comprehendi, patere ex eorum, qui de his disputarunt* discordia: eum *de ista re neque inter sapientiae professores, neque inter ipsos medicos conveniat*. adde ad Cat. *c.* XXXV. num. 3.

IN ANGUSTIIS IPSI SIBI PROP. OBFICERENT. Guelf. 9. *ipse sibi*. Incert. 1. & Guelf. 11. *ipsis sibi*. De tali agmine Caesar V. Gall. *cap.* XLIII. *ut se sub ipso vallo constipaverant, recessumque primis ultimi non dabant*. Latin. Pacat. *cap.* XXXI. *At ubi impulsa acies fronsque laxata & fiducia in pedes versa est, ire praecipites aut globo fugere & se invicem* festinando *tardare*.

IN LOCA MUNITA SESE RECIPIT. Sic Gruteri, Wassii, quaeque cum maxime aliae manibus teruntur edd. At nostri etiam illi, qui Gruterianis parum concedunt, Fabriciani, Basil. 1. Remenses, Incert. 2. Franc. Eccard. Guelf. 1. 2. 4. & 9. *recepit*. reliqui fere *recipit*, quod librariis non, nisi ob sequens *revortitur*, placuit: cum nos longe aliud edocti simus ab Sallustio. Sic supra *cap.* XII. num. 4. *Numida mandata brevi* confecit, *atque uti doctus erat, noctu Jugurthae milites* introducit. ubi vide loca alia citata. Eadem corruptela infecerat supra *cap.* XXXIV. num. 2. *Ita populus ludibrio habitus ex concione* discessit: *Jugurthae Bestiaeque & ceteris quos ea quaestio agitabat animi* augescunt. ita ibi ex vetustis scripsi.

7. IN CASTRA CUM EX. REVORTITUR. Guelf. 12. in margine exhibet primas voces *in castra*, & 3. scripsit *convertit*, pro *revertitur*. Forte *revortit* Sallustii fuit, ut alibi *vertit*, *mutat*, similia, quorum sylvulam habes ad *cap.* LXXXV. num. 9.

CAP.

CAP. LIX.

LXIII.

IGitur postero die, prius, quam ad obpugnandum egrederetur, 1
equitatum omnem in ea parte, qua regis adventus erat, pro
castris agitare jubet: portas & proxuma loca tribunis dispertit:
deinde ipse pergit ad oppidum, atque, ut superiore die, murum adgreditur. Interim Jugurtha ex occulto repente nostros invadit. qui 2
in proximo locati fuerant, paullisper territi perturbantur: reliqui cito subveniunt. Neque diutius Numidae resistere quivissent, ni 3
pedi-

CAP. LIX. 1. PRIUSQUAM AO OBP. EGRED. *Ad* omittit Guelf. 10. scribitque *progrederetur*. 11. *ad pugnandum*, & *egreditur*. Franc. *priusquam oppido pugnandum egrederetur*. *Egrederetur* nempe castris, *c.* LVIII. oum. 7.

IN EA PARTE, QUA REGIS AOVENTUS ERAT. Hoc *erat* io libris nostris legitur, sed otiose, ut arbitror. exstat tamen in simili formula Cat. *c.* LVII. num. 3. Supervacua etiam aoimo & auribus meis vocum triga, *in ea parte*. vide supra ad *c.* LVI. num. 1. Vioar. 1. *qua regi adventus erat*.

PRO CASTRIS AGITARE JUBET. *Pro*, ante. ut Cat. *c.* XVIII. num. 8. *pro curia*. infra *c.* C. nu. 4. *excubitum in* portis *cohortes ex legionibus*, pro castris *equites auxiliarios mittere*. Caesar I. Gall. *cap.* XLVIII. *Ex eo die dies continuos* V. *Caesar* pro castris *suas copias produxit*, & *aciem instructam habuit*. *Agitare*. ita infra *c.* XCIV. num. 5. *sed* pro muro *dies noctesque* agitare.

PORTAS ET PR. LOCA TRIB. OISPERTIT. *Loca* non habetur in Remensi 1. Agnoscit Auctor supra *c.* XIX. oum. 4. & 6. Guelf. 3. deficit *tribunis*; quia forte vocabulum per notam in exemplari exaratum librarius transiit. scribit ille cum primo ejusdem Bibliothecae, *disperdit*. At 7. 10. 11. & Uratisl. 3. *dispartit*. quomodo supra aliquoties. Mox omnes *deinde*: sed *ipse* desideratur io Struv. & Franciano; quam eamdem varietatem supra adnotare memini.

ATQUE, UTI SUPERIORE OIE, MURUM. *Atque* vacat io Senat. 2. Plures, etiam vetusti, *superiori die*. vide ad Cat. *c.* XIX. extr. Guelf. 3. *in superiore die*. *murum* hoc loco non habet Gu. 10. sed supra post Verbum dispartit: deleri tamen vetat *c.* LVII. ou. 2. & *c.* XXIII. nu. 1.

2. QUI IN PROXIMO LOCATI FUERANT. H. e. quos Jugurtha primum adtigerat, quique ex Romaois pro castris collocatis illi proximi erant. Haec autem constans membranarum lectio; nisi quod Academ. *qui in proximo loco fuerant*; & Vinar. 2. cum Guelf. 3. praeferunt, *in primo*, quod pessimo consilio contra tot Codd. intrudere voluit Putschius. *in primo* illustramus infra *c.* LXVIII. extr. eaque vocabula permutantur etiam in MSS. apud Sueton. Caesar. *c.* L. & *proximum* exquisite pro *primo* dici, adnotat Gisanius io Lucretium pag. 408. Hi autem *in proximo* locati dicuntur, ut Sueton. Jul. *c.* XXXII. *Quidam eximia magnitudine & forma* in proximo *sedens repente adparuit*. & *c.* LXV. *Non enim ubique & semper, sed cum hostis* in proximo *esset, coercebat*. Curt. IV. *c.* V. num. 21. *qui* proximi *excubabant*. Sic infra *c.* LXXV. num. 6. *Ex flumine, quam* proxumam *oppido aquam supra diximus*. Sulpic. Sev. de Vir. Mart. *cap.* XXII. *Hoc tempore, cum dies judicii* in proximo *est*. infra Fabriciani, *paullisper turbabantur*. & hoc alteri praeferunt probati Codd. Cat. *c.* XVIII. num. 4. Eccard. *perturbabantur*.

3. NEQUE OIUTIUS N. RESISTERE QUIVISSENT. Guelf. 11. *neque diu*, offensus illo Comparativo, quem tamen saepe alii pro prima Positione adhibent. Cat. *c.* XXXIX. num. 2. *quo plebem in magistratu* placidius *tractarent*. Est tamen in his tacita quaedam Ellipsis, quam explicui ad Cat. *c.* XVI. n. 3. item supra *c.* XLI. nu. 4. *otium* asperius acerbius*que fuit*. Sic *diutius* erit, pro diutius, quam primum sub impetum; quam reliqui subvenerunt. Cic. Laelio *c.* XXVII. Diutius *enim jam in hoc desiderio esse non possum*. h. e. diutius, quam fui. Hoc tamen simul observari velim, saepe in Comparativo inesse tantum extensionem quamdam, sine quodam respectu ad *quam*, quod vulgo adhaeret. Id patet ex usu *τῶν plures, plura*, de quo bene monuit Jo. Schefferus ad Justin. XI. *cap.* XV. num. 5. adde Cat. *c.* XXXIX. num. 4. & Perizon. ad Sanct. II. Min. *cap.* X. Guelf. 3.

 quie-

pedites cum equitibus permixti magnam cladem in congressu facerent. quibus illi freti, non, ut equestri praelio solet, sequi, dein cedere; sed advorsis equis concurrere, implicare ac perturbare aciem: ita expeditis peditibus suis, hostis paene victos dare.

CAP.

quiverant, pro *quivissent*. Sed inter *quivissent* & *facerent* (quod Guelf.4. male mutat in *fecissent*) iste nexus est, qui apud Livium II. c. LVI. violatusque esset *tribunus*, *ni & concio omnis atrox coorta pro tribuno esset*, & *concursus hominum in forum ex tota urbe concitatae multitudinis* fieret. & in eam formam laudat locum Gronovius ad XXXIV. *cap.* XI. ubi plura collegit. adde Nostrum Cat. *c.* XXXIX. num.4. Florus III. *c.* III. num.13. *Et, si statim infesto agmine urbem* petissent, *grande discrimen* esset. Haec cum alibi locum habeant, hic tamen Sallustius peculiari modo Imperfectum tempus posuit, quia non tam quod tunc factum fuisset, sed etiam quid moris sit exponere voluit: quo pacto alibi tempora variavit. Sic supra *c.*LIV. num.4. *Id ea gratia* eveniebat, *quod praeter regios equites nemo omnium Numidarum ex fuga regem* sequitur. ubi etiam, si simpliciter narrasset, dicere debebat *sequebatur*. infra *c.*CI. nu.1. *undique simul speculatores citi se* ostendunt: *qui re hostis adesse* intelligitur. pro *intelligebatur*, quod Glossae habent. Tale illud Flori III. *c.*XXI. nu. 12. poterat *videri jure agere, nisi caussam suam saevitia* corrumperet. ita nempe moris est; alioquin diceret *corrupisset*. Haec vulgo non intelligunt.

PEDITES CUM EQUITIBUS PERMIXTI. Hac arte praeter Jugurtham Romani, Germanique usi sunt. Ipse Metellus supra velites equitibus miscet, *c.* XLVI. nu.7. de quo more Livius XXVI. c.IV. *auctorem peditum equiti immiscendorum centurionem Q. Navium ferunt*. Auct.VIII.Gall. *c.*XVII. *equitatum praemittit; huic interponit praesidia levis armaturae*. Auct. B. Afric.*cap.* LXXXI. *levique armatura inter equites interjecta*. De Germanis Caesar I. Gall. *cap.* XLVIII. *Equitum millia erant* VI. *totidem numero pedites velocissimi ac fortissimi, quos ex omni copia singuli singulos, suae salutis caussa delegerant*. lege quae sequuntur, & ibidem Hottomannum. adde VI. B. Gall. *c.*XXXIII. & VII. *c.*LXV. & de Numidis Auct. B. Afric.*cap.*LXIX. *in Caesaris legionarios impetum faciunt* Numidae *levisque armaturae, mirabili velocitate praediti, qui inter equites pugnabant, una pariterque cum equitibus accurrere & refugere consueverant*.

SEQUI, DEIN CEDERE. Eccard. *sequebantur, deinde cedere*. alteram lectionem supra scriptam habet. Guelf.9. omittit Verbum *sequi*; 4. particulam *dein*, quae neque in Struviano legitur. Morem hunc equestris praelii Noster & alibi descripsit. apud Servium ita habet: *More equestris praelii, sumtis tergis atque redditis, & egressi ad faciliores ictus loco cedebant*. Livius XXXI. *c.*XXXV. *Crediderunt regii, genus pugnae, quo adsueverant, fore, ut equites invicem insequentes refugientesque, nunc telis uterentur, nunc terga darent*. Descripsit etiam Dio. vide Freinshem. in Flor. II. *c.* II. num.35.

SED ADVORSIS EQUIS CONCURRERE. *Sed* deficit Remensi 1. & Guelf.2. a prima manu: cujus formae exempla adnotavimus ad Cat. *c.* XVIII. extr. & *c.*LII. nu.6. Dein Basil. 1. Remens.2. Guelf. 1. Senat.1. Fabric.1. & a manu prima 2. *sed adversi sequi, concurrere*; Academ. *aversi sequi*. ceteri rectius *adversis equis*, & per scribarum errorem postremum *s* vocis *adversis*, sequenti vocabulo additum est. quem lapsum vidimus Cat. *c.*XXI. n.4. & supra ad *c.* LVII. nu.5. EXCURSU V. nu.1. Guelf.9. & 10. *adversis equis currere*; 11. *adversis equitibus*; 4. *adversi concurrere*; 3. *consistere*.

IMPLICARE AC PERTURBARE ACIEM. Senat. 1. *implicari*, quod non frustra adnotaverim: Academ. *impeditare*, pro *implicare*. Curt. IV. c.III. num. 24. *ad* implicanda *navigia, quae muros subibant*.

EXP. PED. SUIS H. PAENE VICTOS DARE. Duplicem ex his verbis elicias sensum. Equites Numidae paene ipsi vincebant hostes, & paene victos tradebant quasi expeditis suis peditibus plane conficiendos. quem tamen admittere sensum, multae rationes vetant. Ergo intellige, per expeditos suos pedites hostes paene *vincebant*. *Victum dare* pro vincere, ut Terent. Heaut. A. V. Sc.1. extr. *si vivo adeo exor*natum dabo, *Adeo* depexum, *ut, dum vivat, meminerit semper mei*. Phorm. A. V. Sc. VII. v. 81. *Hisce ego illam dictis ita tibi* incensam dabo. Plautus Cistell. A. II. Sc.III. *v.* 51. perfectum *hoc ego* dabo *negotium*. Pseudol. A.1. Sc.V. *v.*116. Effectum *hoc hodie* reddam *utrumque ad vesperam*. Virgilius XII. Aen. *v.* 337. *Nunc te mea dextera bello* Defensum dabit. Seneca Medea *v.* 528. *Scythas Pelasgis junge*, demersos dabo. Lucilius: *Haec ubi* dicta dedit, *pausam fecit ore loquendi*. Compone *rapta tenere*, *neglecta habere*, & infra *c.* CVI. nu. 4. coenatos esse *jubet*.

CAP.

CAP. LX.

LXXI.
EOdem tempore apud Zamam magna vi certabatur. Ubi quis- 1
que legatus, aut tribunus curabat, eo acerrume niti; neque
alius in alio magis, quam in sese spem habere: pariter oppidani age-
re. oppugnare, aut parare omnibus locis: avidius alteri alteros sau-
ciare, quam semet tegere. clamor permixtus hortatione, laetitia, 2
gemitu: item strepitus armorum ad coelum ferri: tela utrimque
vola-

CAP. LX. 1. MAGNA VI CERTABATUR. Vinar. 1. *Edem tempore*, a prima manu; Acad. *Eo tempore*. Franc. & Uratisl. 2. *certatur*. Fabric. 2. *certatum est*, quod etiam in 1. primitus fuisse suspicor. Cat. c. LX. nu. 3. *maxuma* vi *certatur*. ubi vide. Lactant. de mort. persec. c. XLIV. *Acies pari fronte concurrit*, summa vi *utrimque pugnatur*.

NEQUE ALIUS IN ALIO MAGIS, QUAM. Vinar. 1. *atque alius*; contra mentem Auctoris & ingenium fortium virorum. Silius I. v. 312. *Clara nec in numero virtus latet: Obvia quisque Ora duci portans*, ceu solus *bella capessit*. Guelf. 2. Senat. 2. & Heuss. *neque alius* alio *magis*, sine Praepositione *in*. Uratisl. 3. *in alio magis sese spem hb.* Fabriciani, Vinar. 1. Eccard. Uratisl. 1. Incert. 2. & Guelf. 1. *quam in se spem habere*. Supra c. XIV. nu. 10. *Spes omnis in armis erat*. adde Cat. c. LII. n. 28. Probe Xenophon II. Hist. Graec. apud Wassium; Ἄ'Ἄ', ὦ ἄνδρες, ὅτω χρὴ ποιεῖν, ὅπως ἕκαστός τις ἑαυτῷ ξυνείσεται τῆς νίκης αἰτιώτατος ὤν.

OPPUGNARE, AUT PARARE OMNIBUS LOCIS. Haec constantissima membranarum scriptura. Omnes Rivii, Gruteri, Wassii *obpugnare*, aut *oppugnare*. Sic & nostri, praeter Vinar. 2. & Guelf. 3. qui *pugnare* ostentant, quod Crispinus & sequaces exprimunt. Interpretes illud *obpugnare* de obsessis accipiunt; itaque jam olim Ciacconius *propugnare* emendavit, & post eum eodem modo Gronovius. Sed Gruterus vetat *obpugnare* immutari: nec permittent, qui locum inspexerint. Distinctio hominibus errori fuit, quam neque Gruterus recte posuit. incideodum scilicet post Verbum *agere*. (pro quo Vinar. 1. *agebant*, hercle non sufficete.) Et hoc *obpugnare* de Romanis, illud *parare* de oppidanis intelligendum est. Hoc moris Sallustio, qui primum, ubi de pluribus narrat, singulos sistit, & deinde quasi in commune aliquid subjicit. Cat. c. LX. nu. 3. *Veterani, pristinae virtutis memores, comminus acriter instare; illi haud timidi resistunt*, maxuma vi certatur. adde supra c. LI. num. 1. item c. LIII. num. 8. *acta edocent atque audiunt*: sua quisque *fortia facta ad coelum ferre*. & sic mox nu. 2. *tela utrimque volare*. infra c. LXXVI. nu. 4. *Contra haec oppidani festinare*, parare: *prorsus ab* utrisque *nihil reliquum fieri*. & c. LXXV. extr. *Oppidani nihilo segnius* parare: *idem nostri facere*. Vinar. 1. *atque parare*. ea omittit Uratisl. 1. sed Guelf. 7. *parare ea, quae erant paranda*.

AVIDIUS ALTERI ALTEROS SAUCIARE. Eccard. *alteros alteri*. idem & Guelf. 7. *quam semet tegerent*. Uratisl. 2. *avidi alteri*, & *quam semet tangere*; Guelf. 10. *semet ipsos*. Livius II. c. VI. *neuter, dum hostem vulneraret, sui protegendi corporis memor*.

2. CLAMOR PERMIXTUS HORTATIONE, LAET. GEMITU. Struv. Incerti, Eccard. Guelf. 4. & 11. *permixtus exhortatione*; Franc. *exultatione*. *Hortatur* in praeliis noo dux modo, sed & milites se invicem. Cat. c. VI. nu. 5. *alius alium hortari*. infra num. 4. *Gemitus* in pugna meminit etiam Gellius in eximia illa pugnae descriptione, quam infra damus, & Auct. B. Hispan. *cap.* XXXI. *Ita cum clamori intermixtus esset* gemitus, *gladiorumque crepitus auribus oblatus, imperitorum mentes timore praepediebat*.

STREPITUS ARMORUM AD COELUM F. *Crepitum* dixit Livius XXV. c. VI. *Ad Syracusas terra marique res geritur: clamorem pugnantium* crepitumque *armorum exaudimus resides ipsi ac segnes*. & ea vocabula passim confusa esse, docent viri docti ad Tibull. II. eleg. V. v. 73. & Silium Ital. XVI. v. 30. *Strepitum* tuetur Noster infra c. XCIX. & Justinus XXIV. *cap.* VIII. *Audisse stridorem arcus*, strepitumque armorum. Haec fere Oudendorp. ad. Jul. Obsequ. de Prodig. *cap.* CIV. videatur Laur. Valla IV. Eleg. *cap.* XXIX.

TELA UTRIMQUE VOLARE. *Volare* de telis nostrates etiam. Ennius apud Macrob. VI. c. 1. *Tamen inde* volans *secum abstulit* ha-

3 volare. Sed illi, qui moenia defensabant, ubi hostes paullulum modo pugnam remiserant, intenti praelium equestre prospectabant.
4 eos, uti quaeque Jugurthae res erant, laetos modo, modo pavidos animadvorteres: ac, sicuti audiri a suis, aut cerni possent, monere alii, alii hortari, aut manu significare, aut niti corporibus, & huc illuc, quasi

sta *Insigne*. videatur Columna ad Ennium pag. 189. & Gisanius ad Lucret. pag. 483. Sic *tela volantia* A. Gellius XV. *c.* XVIII. *Cornelius quidam — repente mota mente conspicere se procul dixit pugnam acerrimam pugnari, ac deinde cedere alios, alios urgere, caedem, fugam*, tela volantia, *instaurationem pugnae, impressionem*, gemitus, *vulnera, proinde ut si ipse in praelio versaretur, coram videre sese vociferatus est; ac postea subito exclamavit, Caesarem vicisse*.

3. UBI HOSTES PAULLULUM MODO P.R. Gu. 12. *Sed qui moenia defensabant*, eraso Pronomine. Eccard. & Guelf. 7. *defendebant*. Vinar. 1. *uti hostes*. Fabriciani, Basil. 1. Struv. & Vinar. 1. *paullum modo*, non *paullulum*. Eccard. *pugna remiserant*. Caesar VII. Gall. *c.* XIV. *diligentiam in perdiscendo ac memoriam* remittunt. Curt. IV. *c.* XVI. num. 4. *Parmenio ignorabat quidem caussam sua sponte* pugnae remissae.

PRAELIUM EQUESTRE PROSPECTABANT. Gu. 11. *spectabant*; Uratisl. 3. *exspectabant*. Curt. VII. *c.* VI. num. 4. *quippe ex edito monte cuncta* prospexerant. Sueton. Nerone *c.* XXXVIII. *Hoc incendium e turri Maecenatiana* prospectans. Manilius II. *vers.* 949. *Tergaque* prospectat *Phoebi, qui viderat ora*. Tacit. I. Hist. *c.* XXXIII. *Non exspectandum, ut compositis castris forum invadat*, & prospectante *Galba Capitolium adeat*.

4. UTI QUAEQUE JUGURTHAE RES ERANT. Fabric. 1. a manu secunda, sed bene antiqua: *Eosque, uticunque Jugurthae res erant*. Perperam, & contra morem Sallustii. Supra *c.* XXVI. extr. uti quisque *armatis obvius fuerat*. Dictys 1. *c.* XIX. uti quisque *malo obviam fuerat, vastabatur*. Idem II. *c.* II. uti quisque *in manus venerat*. *c.* XLVI. ut quisque *locum ceperat*. &c. mox Guelf. 12. *modo laetos, modo pavidos*. alterum *modo* deficit Eccardiano.

AC SICUTI AUDIRI A SUIS, AUT CERNI, cet. Nusquam elegantius, nec vividius (si, quae infra *cap.* CI. nu. 11. habet, excipias) res gestas Sallustius descripsit: nusquam mores hominum in tali studio ac periculo curatius expressit. usque adeo, ut ipse & aciem cernere equestrem, & oppidanos e muris prospectantes atque gestus corporis imitantes coram intueri videris. Tanta autem vis est cupiditatis animi, ut in corpore habitum, gestus, actiones effingat, quas in alio adesse vehementer cupit. Et quotidie videmus homines aliis, quos amant, quibusque animus intentus est, exscreando, sese vertendo & aliis talibus succurrere: ignaros saepe ipsos, quid agant. En tibi similem Hypotyposin Quinctiliani Declam. IX. *c.* IX. *O quam sollicitus spectavi! quam adtonita mente! quam* simili *corporis* motu! *Quoties ad infestum mucronem*, quasi ipse peterer, *me submisi! Quoties ad conatus erectus sum!* Perbelle & ille. nisi quod Declamatorem quaesivisse, Sallustium in hanc elegantiam velut incidisse, sentias. Adderem Heliodorum IV. Aethiop. Sed eum cum Quinctiliano jam composuit Gruterus ad Livium I. *c.* XXV. eum lege. Non hujus spiritus sunt quae habet Auct. B. Afric. *c.* XV. & Curt. VI. *c.* I. num. 10. Unum *alii* deest Vinar. 1. Sed pessime Uratisl. 2. *niti cornibus*, pro *corporibus*.

HUC ET ILLUC QUASI. Sic Gruterus, Wassius ceteraeque edd. nuperae, contra MSS. & olim impressorum fidem. Basil. 1. Incerti, Acad. Senatorii, Vinarienses, Heusian. Uratisl. 1. & 3. Franc. Eccard. Guelf. 1. 2. & 12. cum Gruterianis: *& ea huc & illuc*. Fabriciani primitus, Guelf. 3. 4. & 10. *& huc & illuc*, Guelf. 7. *& huc ea & illuc*; 9. *& ita huc & illuc*; Remensis 2. *& huc illucque*; Struvian. a prima manu, *& huc, illuc*, qui unus veram nobis sistit lectionem. Primum sane *&*, cum omnes omnino Codd. exhibeant, excludere non debuerant. *ea* recte in exsilium miserunt; additum enim, quod alibi saepe accidit, ab iis, qui *agitare* Verbum absolutum tolerare, aut capere non poterant: cum *huc illuc agitare* per se, aut intellectis *corporibus*, vel *corpora*, de motu in has, vel illas partes & perspicuum, & vel solo Tacito satis confirmatum esse queat, ex quo jam Wassius, *Huc, illuc agere, circumagi; huc, illuc ferre, distrahi* advocavit. Is etiam docere potest, Copulam recte inter particulas omitti. Sic Noster Cat. *c.* XI. num. 2. *bonus, ignavus*, ubi plura. VI. Fragm. Orat. Cottae princ. *domi, militiae*. IV. Hist. Epist. Mithrid. num. 17. procul, juxta *sitos*. adde supra *c.* XVII. num. 5. XXIII. num. 1. Lucretius V. *v.* 880. Hinc, illinc *parvis, ut non sic esse potis sit*. Tacit. I. Hist. *c.* LXXVI. *Nusquam fides, aut amor*, metu

quasi vitabundi, aut jacientes tela, agitare. Quod ubi Mario co- 5
gnitum est (nam is in ea parte curabat) consulto lenius agere, ac
diffidentiam rei simulare: pati Numidas sine tumultu regis prae-
lium visere. Ita illis studio suorum adstrictis, repente magna vi mu- 6
rum adgreditur: & jam scalis egressi milites prope summa cepe-
rant, cum oppidani concurrunt, lapides, ignem, alia praeterea tela ingerunt.

metu ac necessitate huc illuc *mutabantur*. in SCto apud Frontin. de Aquaed. Art. CVI. *quibus locis* intra, extra *urbem apte castella privati facere possent*. Seneca Troad. *v.* 1043.

> *Solvet hunc coetum lacrimasque nostras*
> *Sparget* huc, illuc agitata *classis*.

Quinctilian. X. *c.* VII. *nec confundent ex diversis orationem, velut salientes* huc, illuc, *nec usquam insistentes*.

QUASI VITABUNDI, AUT JACIENTES TELA. Vinar.1. primitus & Guelf.6. (quem hic demum, post longum ab *c.* XVII. num. 5. intervallum, advocare possum) *aut jacentes tela*. Vetum alterum Florus III. *c.* XXII. *cum sudes & saxa undique a moenibus ac* tela jacerentur. *Jacere & vitare* sese respiciunt. Noster infra *c.* CI. nu.9. *Solus inter tela hostium* vitabundus *erumpit*. Pomp. Mela I. *c.* VIII. *Nudi sunt Gamphasantes, armorumque omnium ignari: nec* vitare *sciunt* tela, *nec* jacere: *ideoque obvios fugiunt*.

5. CONSULTO LENIUS AGERE. Eccard. Guelf. 3. & Incerti: *lenius agitare*, quod cum proxime scriptum sit, ab Sallustio vix profectum credas. Guelf.7. *levius agere*. Ciacconius conjicit *lentius*, quid somnolentius? Haerebat illi Auct. B. Alex. *c.* LXXI. *At Pharnaces omnia liberaliter pollicitus*, lentius agere, *decedendi diem postulare longiorem, pactiones interponere, in summa frustrari coepit*. Sed meminisse simul debebat Auct. B. Afric. *c.* VI. *iter* leniter *cum reliquis facere coepit*. Neque *lente* tantum egit Marius, sed etiam *leniter*, mitigato impetu illo primo & acri, quod supra num. 3. *remittere* dixit. quemadmodum *lene* & *remissum* opponit *forti* & *vehementi* Quinctilian. XII. *c.* X. Supra Eccard. *nam in ea p. curabat*, omisso Provocabulo; Guelf.10. *qui in ea parte*, omissa Particula *nam*.

AC DIFFIDENTIAM REI SIMULARE. Simulare & hoc quasi praetextu uti, quod diffideret rei seu urbis occupationi. male Eccard. Guelf.7. & 10. *dissimulare*.

6. ILLIS STUDIO SUORUM ADSTRICTIS. Vinar.1. *ita illi — adstricti*. *illi* etiam Eccard. Sed Guelf.4. *ita illis studio suis astentis*; 6. *studio succarum*; 10. *studiorum suorum ac structis*. Ciacconius interpretatur *occupatis*, ex *c.* LXX. num.1. Potes proprie magis *adtentis*, vel *captis*: unde sequitur altera illa notio, qua Curt. VI. *c.* VIII. num.12. *religione deum* adstrictus. Cic. Paradox.1. *c.* II. *neque opes, neque imperia, neque eas*, quibus *maxime* adstricti *sunt*, *voluptates in rebus bonis aut expetendis esse duxi*. 1. Acad. Qu. *c.* IV. *Nam ceteri tenentur ante* adstricti, *quam quid esset optimum judicare potuerunt*. Seneca ad Marc. *cap.* II. *Intenta in unam rem, & toto animo* affixa *talis in omni vita fuit, qualis in funere*.

ET JAM SCALIS ADGRESSI MILITES. Ita quidem Gruterus; ita etiam Senat.1. Guelf.1. & Incert. 2. At reliqui omnes *egressi*, quod Carrio jam edidit, & minime, quod Gruterus voluit, contra MSS. cum tot numero in nostris sint, qui *egressi* scribant. Remens.1. *congressi*. *Egredi*, ut escendere, evadere. Sic infra *c.* XCIII. n. 2. *studio legundi paullatim prope ad summum montis* egressus *est*. vide quae de Verbo *evadere* diximus ad *c.* LII. n.3. quae sequuntur, *prope summa ceperant*, non leguntur in Remensi 1. ac probabilior videri posset lectio. *& jam scalis prope egressi milites, cum* cet. Sed in vulgata nihil est superfluum, & illud *egressi* ponitur pro egredi cupientes, egredi incipientes, sive, uti infra *c.* CIX. nu.3. *digressi*, sine effectu. vide ad eum locum plura. Fabric. 2. & Guelf. 12. *prope jam summa*; ut infra *c.* XCV. nu. 3. *familia* prope jam *exstincta majorum ignavia*. quod tamen hic non aeque eleganter locum obtinet, cum praecedit, *& jam scalis egressi*. Academ. *summa loca*. Senat.1. *summa prope*; Guelf.7. *propere*. in 11. non adparet vocabulum *milites*.

CUM OPPIDANI CONCURRUNT. Franc. *tunc*; Struv. & Senat. 1. *tum*. male, & supra jam adnotavimus exempla, eleganter Latinos *Cum* in media periodo ponere, ad *c.* LI. num.2. *Itaque multum die processerat*, cum *etiam tum eventus in incerto erat*. Adnotavit idem Jo. Vorstius, vir perindustrius, ad haec Sulpic. Sev. II. *c.* XI. *Jamque ad medium machinae processerant*, cum *flagrante invidia gentium vicinae urbes conspirant*.

LAPI-

7 gerunt. Nostri primo resistere: deinde, ubi unae atque alterae scalae comminutae, qui supersteterant, adflicti sunt: ceteri quoquo modo potuere, pauci integri, magna pars confecti volneribus ab-
8 eunt. Denique utrimque praelium nox diremit.

CAP.

LAPIDES, IGNEM, ALIA PRAETEREA TELA INGERUNT. Academ. & Eccard. *ignes*, ut idem numerus servaretur. Sed vide supra c.LVII.extr. *jacula* tormentis, *aut* manu *emissa*. Fabric. 2. *tela praeterea*, omissa voce *alia*: & Uratisl. 1. ac 3. *tela* negligunt. Lapsus caussa fuit, quod librarii crederent, inconcinne *ignem* adnumerari *telis*. Verum non semper voces *&* *alia*, aut *alia praeterea* conjungunt, & quod his subjicitur, ad superiora etiam referunt. Ac referant sane hoc loco; monuimus jam ad Cat.c.XXVII.num. 2. *telum* dici, quidquid manu mittitur, adeoque & *ignem*, quo me defendo, hostesque vulnero, Livius IV. *cap.*XXIII. ignibus armata *ingens multitudo, facibusque ardentibus tota collucens velut fanatico instincta cursu in hostem ruit*. & mox: *utraque acies* armatur igni. qua ratione *dentes* etiam *tela* vocat Seneca III. de Ira *c.* IV. *Ingerere* tuetur & Frontin. II. *c.* III. *Velites & levem armaturam* ingerere tela *jussit*: & Tacit.II. Ann.*c.* LXXXI. *erigi scalas jussit, ac promtissimum quemque succedere; alios tormentis hastas, saxa & faces* ingerere. ut male adeo Vinar. 1. *gerunt* exhibeat.

7. UNAE ATQUE ALTERAE SCALAE COMMINUTAE. Franc. *unae, alterae*; Incert. 1. *unae atque aliae*. Guelf.6. *unae & alterae*. Horat.I. Sat.VI. v.101. *ducendus &* unus Et *comes* alter, *uti solus ne rusve peregreve Exirem*. *Deinde* omnes MSS. sed Guelf.1. omisit *ubi*. 3. *scalae confractae, comminutae*, ex interpretatione. Livius XXVI. *c.*XLV. *Rarae enim* scalae *altitudini aequari poterant —— Itaque cum summus quisque evadere non posset, subirent tamen alii, onere ipso* frangebantur. At Ennius: *saxo cere comminuit brum*. Cicero *frangere & comminuere*, Quinctilianus, *concidere & comminuere ingenia*. Unde Tacit.XIV. Ann. c.LVII. Perculso *Seneca, promptum suis Rufum Fenium* imminuere, pro frangere & evertere. Petron.*c.* LXIV. *vasa crystallina* comminuit *omnia*.

QUI SUPERSTETERANT, ADFLICTI SUNT. Non tam igne aut telis vulnerati; quam in terram prolapsi. Graphice Silius I. v. 347. *Invadunt manibus vallum, caesasque relinquunt In muris dextras*. De Verbo *adfligere* vide Gronovium IV. Observ. *c.*VIII. ubi de iis dici docet, qui impetu humi prosternuntur. infra *c.* CI. nu. II. *equi atque viri* adflicti. Sed *adfligere humi*, *ad terram* multis illustrant Lambinus & Bentlejus ad Horat. II. Sat. II. *v.* 79. Absolute, ut Noster, Seneca I. de Ira *c.* XVI. *Quid opus est mensam evertere? quid pocula* adfligere? ubi Lipsius: *in terram jacere & frangere*. Plinius VIII. H. N. *c.*IV. *adsiduo rotatum vertigine* adflixit. Tacitus II. Ann. *c.* XVII. extr. *Quidam turpi fuga in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium figebantur: alios prorutae arbores* adflixere. Ergo & hic *adflicti*, qui, comminutis scalis, in terram projecti sunt.

QUO QUISQUE MODO POTUERE. Vinar.1.Gu. 7. & Uratisl. 3. *quomodo potuere*; Guelf. 4. & 10. *quoque modo potuere*. Fabriciani, Incerti, Basil.1. Acad. Senatorii, credo & Remenses, Struv. Heuss. Eccard. Uratisl.1. 2. Guelf. 1. 2. 6. 9. 11. 12. *quoquomodo potuere*. Unus Vinar. 2. sincere, *quo quisque modo*, quod Putschius nobis obtulit, Hackii expresserunt, ceteri secuti sunt cum Wassio. Nam & Gruterus ex suis edidit, *quoquo modo*.

CONFECTI VULNERIBUS ABEUNT. Basil.1. Acad. Struv. Incert. 1. Guelf. 1. & 3. *vulneribus confecti*. Acad. Senat. 2. Heuss. & Uratisl. 2. *volneribus*. Curt. IV. *c.* VI. num. 25. *Betin egregia edita pugna multisque* vulneribus confectum *deseruerant sui*. Senat. 1. *abierant*. Gu.9. *abierunt*.

8. DEINDE UTRIMQUE PRAELIUM N. DIREMIT. Basil. 1. Incert. 1. Franc. Acad. Struv. Gu. 3. 4. 7. & 11. *Denique*, quod & Gruterus in aliquot suis invenit, & in edd. mediis. Neque improbat vir ille eruditus: neque ipse ego, etsi sciam Dictyn II. *c.* XXXII. Dein *nox communis amborum requies*, praelium diremit. Saepe ita Historici. Dares *c.* XIX. XX. XXI. *Nox praelium dirimit*. Livius XXI. *c.* LIX. Nox *accensum ingentibus animis* praelium diremit. Plinius IV. epist. IX. *Videor tenuisse. Actionem meam, ut praelia solet*, nox diremit. Stat. III. Theb. *v.* 677. *Haec alterna ducum* nox *interfusa* diremit. adde Cat. *c.* XVIII. extr.

CAP.

CAP. XLI.

LXV.

METellus, postquam videt frustra inceptum; neque oppidum 1
capi, neque Jugurtham, nisi ex insidiis, aut suo loco pugnam facere, & jam aestatem exactam esse, ab Zama discedit: & in his urbibus, quae ad se defecerant, satisque munitae loco, aut moenibus erant, praesidia imponit. Ceterum exercitum in provinciam 2
(quae

CAP. LXI. 1. POSTQUAM VIDET FRUSTRA INC. Basil. 1. *ubi videt*. utroque modo Noster loquitur. & cum hoc *c.* LX. n. 7. legatur, non est ulla necessitas, ut *postquam* aspernemur. Franc. Guelf. 7. & 11. *frustra bellum inceptum.* perperam id profecto. intelligit enim inceptam oppugnationem, & de talibus Noster frequenter *inceptum*, ut infra, *incepto suo occultato*, &c.

NEQUE JUGURTHAM, NISI EX INSIDIIS. Sic Vinar. 1. Fabric. 2. Guelf. 2. & 6. cum Struv. & Uratisl. 1. quam lectionem, apertissimo sensu, nemo facile deseret. Vexant tamen MSS. nostri. non Fabric. 1. qui *ni ex insidiis*, compendio scripturae; sed Senat. 1. Guelf. 1. & 11. qui *neque Jugurtham niti ex insidiis*; & praeterea Basil. 1. Eccard. Guelf. 4. 7. 9. 12. Incerti, Academ. Vinar. 2. Heuss. Uratisl. 2. & 3. qui, *neque Jugurtham niti, nisi ex insidiis*. Senat. 2. *n. I. vinci, nisi ex insidiis*. Guelf. 10. *n. I. ex insidiis niti*. Sed cum in aliis sit *nisi niti*; in aliis *niti* solum, expulsa particula *nisi*: satis, credo, adparebit, unde istae corruptelae ortae sunt. atque eo neminem a veritate depellent. Aliqui *insidiis* sine Praepositione, duo *in insidiis*.

AUT SUO LOCO PUGNAM F. Guelf. 2. *aut sub loco. suus locus* est sibi opportunus, quod pluribus adstructum vide supra ad *c.* LIV. n. 8. *qui* sua *loca defendere nequiverat*, *in* alienis *bellum gerere*. Eccard. *in suo loco*.

AESTATEM EXACTAM ESSE. Eccard. *aestate exacta*. non male, *etiam aestate exacta, ab Zama discedit*, ut supra *c.* LX. n. 7. in Palatino 2. *qui supersteterant adflictis*. nisi tamen intelligo, haec esse contra consuetudinem Sallustii. *Exacta aestas*, qui finita, transacta est, praeteriit, ut supra *cap.* VI. n. 2. *exacta aetate*. ubi vide. mox Guelf. 10. *ab Camba discedit*. Deinde omnis manus, *in his urbibus*; non *in iis*. Uratisl. 2. *& exhinc urbibus*.

QUAE AB SE DEFECERANT. Sic hodie legitur in libris vulgatis; & sic habent Vinarienses, Senatorii, Basil. 1. Acad. Struv. Heussian. Franc. Uratisl. 1. 2. Remens. 1. Eccard. Guelf. 1. 2. 6. At Uratisl. 3. Remens. 2. Guelf. 3. & 10. *a se*. 9. *a rege*; 12. *ab rege*, quomodo Priscianus, & interpretatur *a rege desciverant*: quale quid in Fabric. 1. qui diligenter cum Prisciano passim comparatus est, fuit. At habuit ille aliquando, item 2. Incerti, & quidam, quos Rivius contulit, *ad se defecerant*. Firmant quidam Gruteriani, firmat etiam MS. Arusianus Messus, ubi de dictione, *in urbibus imponit*, & diserte *ad se defecerant* citat. Haec Gruterus considerare debuisset, nec temere illud *ab se* praeferre, in quo nulla prorsus, si cum *ad se* compares, gratia, nulla vis; & quaedam etiam, quod Crispus summo studio vitat, Amphibologia. Librariis scio, quod imposuerit. At Nostrum scio plenum semper sensum sectari, & in iis maxime Verbis, quae cum Praepositione sunt conjuncta. Unde recte A. Popma nostrae lectioni accedit. Eam ita intellige: *quae* ab Jugurtha *defecerant* ad se, nempe Metellum. Plura protuli hujus formae supra ad *c.* XXXVI. extr. *Albinus, Aulo fratre in castris pro Praetore relicto, Romam* decessit. ubi vide. Livius illustrabit paullum II. *c.* X. in *urbem ex agris* demigrant. sed plenius XXIV. *c.* XXXV. *Urbes, quae in motu rerum* ad *Carthaginienses* defecerant. Male ergo Guelf. 6. *ab se defenderant*.

IN HIS URBIBUS — IMPONIT. Tres MSS. omittunt Praepositionem; & alibi fere cum tertio Casu construunt. vide ad Catil. *cap.* LI. n. 28. Hinc & Arusianus contra regulas & distinctiones Grammaticorum positum docet. Nempe alii *in naves, in equum, in ratem imponere* frequentant, quod vel ex Livio & Curtio constare poterit. Attamen & Cic. de Nat. Deor. *c.* XX. *sempiternum dominium* in cervicibus imponere. & Livius I. *c.* XVIII. *dextra* in capite *Numae* imposita. ubi tamen ex vetustissimis Codd. recte corrigunt *in caput*. Cornel. Nepos Cim. *cap.* IV. *Fuit enim tanta liberalitate, cum compluribus locis praedia hortosque haberet, ut numquam in eis custodem imposuerit, fructus servandi gratia*. quem

3 (quae proxuma est Numidiae) hiemandi gratia collocat. Neque id tempus, ex aliorum more, quieti, aut luxuriae concedit: sed, quoniam armis bellum parum procedebat, insidias regi per amicos
4 tendere, & eorum perfidia pro armis uti parat. Igitur Bomilcarem, qui Romae cum Jugurtha fuerat, & inde, vadibus datis, clam Massivae

frustrá tentant. Plura talia Gisanius in Lucretium p. 359. quem vide. Contra mox *in provinciam collocat.*

2. Ceterum exercitum. Vox posterior vacat in Guelf. 11. cui *ceterum* numero singulari positum oon placuit. at sic saepe Crispus, & vidimus supra *c.* LIV. *exercitum plerumque*, similiter positum. & Cat. *c.* LII. n. 32. Vita cetera *eorum huic sceleri obstat.* Eod. *c.* LIX. n. 5. *post eas* ceterum exercitum *in subsidiis artius collocat.* infra *c.* XCII. n. 6. *Etat inter* ceteram planitiem *mons saxeus.*

In provinciam, quae proxuma e. N. collocat. Acad. Senat. 2. Heuss. Guelf. 9. & 12. *in provincia — collocat.* Sed vide Gisanium l. c. Eleganter Acad. *quae proxuma Numidiae*, sine Verbo Substantivo, quod supra non legitur io Senat. 2. & Heuss. *satisque munitae loco, aut moenibus.* At, si haec ab Sallustio, scriptum foret potius, *quae proxume Numidiam*, ut supra *c.* XVIII. n. 11. Porro autem, cui bono *quae proxuma est Numidiae?* omnes sciunt *provinciam* Romanorum in Africa fuisse proxume Numidiam, & sine hae insulsa explanatione dixit Auctor supra *c.* XIII. n. 4. *victus ex praelio profugit in* provinciam. *c.* XXV. n. 5. *quam ocissume ad* provinciam *accedat.* & n. 10. *cum paucis equitibus in* ptovinciam *venit.* Quare pro certo constat, polluta haec & inficeta ex vetusta Glossa in textum adscita esse: quae meliore jure expungi queuot.

3. Ex aliorum more, quieti cet. Guelf. 4. & Struv. *aliorum more*, sine Praepositione. Alibi addit, & reticet eamdem. Hic cum melioribus & pluribus incedimus. Uratisl. 3. *quieti a. luxuriae condit.* corrupte; sicuti aliis locis ea Verba confunduntur. vide Quinctil. IX. *c.* III. p. 1001. Cic. pro Archia *c.* VI. *quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos* — conceditur *temporum, quantum alii tribuunt tempestivis conviviis* &c. *id tempus* intulit, tempus *hibernorum* intelligens ex Verbo *hiemandi.* quam figuram illustravimus supra ad *c.* XXXVI. oum. 1. adde *c.* V. num. 1.

Armis bellum parum proceoebat. *Parum* omittit Franc. sed oullo sensu; etsi ita sit in edd. quae in his terris nuper prodierunt. Planum est ex num. 1. quam parum bellum processerit, & ex *c.* LXXIII. n. 1. adde supra *c.* XXXV. n. 4. Eccard. *quoniam armis parum procedebat*, neglecto vocabulo *bellum*, qui gratius quid amplecti voluit. Nam non adeo difficulter *bellum* exauditur, vide infra *c.* LXIV. o. 5. ubi eadem vox ab aliquot Codd. iosarcitur; & si eam non subintelligas, *Metellus parum procedebat*, pro *parum proficiebat*, haud ineptum, neque alienum est. infra 1. Hist. Or. Philippi: *Nusquam etiam tum* Lepidum progressum *videbant.* adde *c.* LXXXV. n. 5.

Pro armis uti parat. Desunt haec Guelf. 12. & pro *uti parat*, scribit 11. *imperat*, qui supra paullo *per amicos* ignorat. Eccard. Gu. 9. Franc. Incert. 1. & Struv. *uti parabat.* *Pro armis* est loco armorum, & eamdem Praepositionem penes verbum *uti* servat *c.* XXXI. n. 23. *sociis vestris, veluti hostibus; hostibus*, pro sociis utuntur. Frontinus II. Strateg. *c.* II. n. 6. *ipsaque loci natura* pro munimentis usus, *clarissimum ducem vicit.* Sed illud *parabat* animo meo non displicet, in sollemni illa Sallustii Temporum mutatione, quae librariis, non iis doctissimis, offensioni esse potuisset. vide supra *cap.* XXXV. n. 4.

4. Bomilcarem, qui R. cum Jug. f. Lege *c.* XXXIV. n. 4. seqq. Vinar. 1. *igitur Bomilcar, qui*; 2. *Bomilchare*; Uratisl. 2. *Bomulcarem*. Guelf. 6. *qui Romae Jugurtha fuerat.* Pro *& inde* Eccard. non male. *unde.*

Vaoibus oatis, clam. Haec positura etiam io nostris MSS. nominatim Fabricianis, Basil. 1. Vinar. Incert. Acad. & reliquis fere omnibus. olim ita collocaverant: *& inde clam, vadibus datis, de Massivae*, &c. Gruterus alterum ex suis protulit, praeterea ex Commelioiano & Palat. 2. *Massivae de nece*, quomodo apud nos Senat. 1. & voluit etiam Acad. qui *de Massivae de nece.* Ceteri cum vulgo: *de Massivae nece.* At Fabriciani, Vioar. 1. & Guelf. 2. *Massivae nece*, sine Praepositione: quos & illum exquisitiorem positum prae oculis habuisse dicas. nam *nece judicium*, in primis cum *vadibus datis*, atque *clam* hoc loco concurrant, Latinum esse non arbitror; etsi alibi recte plures Ablativos junctim conspicere licet, ut Catilio. *c.* XI. num. 4. *Postquam L. Sulla, armis recepta rep. bonis initiis, malos eventus habuit.* qui locus fere huic geminus videtur. adde supra *c.* XXXIX.

vae de nece judicium fugerat, quod ei per maxumam amicitiam, maxuma copia fallendi erat, multis pollicitationibus adgreditur; ac primo efficit, uti ad se colloquendi gratia occultus veniat: dein fide data, *si Jugurtham vivum aut necatum tradidisset, fore, ut illi Senatus impunitatem, & sua omnia concederet*, facile Numidae persuadet, cum

c. XXXIX. n. 2. Sumamus ergo *judicium de nece*, ut Sueton. Calig. *c.* V. *judicia* de *eo*; ut Noster Cat. *c.* XXXV. n. 1. *conscientia* de *culpa*. in quibus *de* pro *super* accipi solet. Sed saepissime Tullius, ut, *multa & gravia* judicia de *conjuratorum scelere fecistis*: *judicium* de *Sullae bonis*: *Praetor* judicium *prius* de *probro*, *quam* de *re fieri maluit*, & plura alia. Jam Gruteri *Massivae de nece* ioterim adprobo, ut Cat. *c.* XXXVII. n. 4. *praeceps ierat multis* de *caussis*. ubi vide alia. Sed cum motus MSStorum, & commodum considero, quo illae tres voces hic ponuntur; in eam opiniooem ingredior, eas haud prorsus genuinas esse. Nam *judicium fugerat* nude sufficit; quomodo Cat. *cap.* XIV. num. 3. *convicti* judiciis, *aut pro factis* judicia *timentes*. Eod. *c.* XX. n. 8. *Repulsas nobis relinquere*, *pericula*, judicia, *egestatem*. *cap.* XXXIX. n. 2. *ceteros* judiciis *terrere*. Et cum dixisset *vadibus datis*, indicaverat judicium capitis fuisse. Denique totam rem supra memoravit, & in hujusmodi narrationibus Auctor numquam tot circumstantias iterare solet. quae omnia suspicionem de mendo faciunt. Auget paullulum ipse positus verborum, quo *vadibus datis* prius insinuat, quam caussam, nempe *necem Massivae*. Sunt alia, quibus sententiam meam confirmare possem. Sed alio properandum est. *Inde — judicium fugerat*, Verbum in duplici constructione, pro, *inde* judicium fugiens *fugerat*, aut, *inde*, nempe judicium *fugerat*. Sic Caesar 1. Gall. extr. *In* hiberna, *in* sequanos *exercitum duxit*. Alia ad Ciceronem. Is haud multum absimiliter XIII. ep. XXI. n. 2. *Nisi audirem* ibi *eum etiam nunc*, *ubi ego reliqui*, Cibyrae *commorari*. Treb. Pollio Gallien. *c.* XVI. dies *ac* noctes *stupris & vino* perdidit orbem *terrarum*. adde quae notamus supra ad *c.* XIX. n. 5. & compara scripta in Cat. *c.* LIII. n. 1.

PER MAXUMAM AM. MAX. COPIA F. Guelf. 9. *qui ei per*; 6. omittit *per*; 7. *quod pro maxuma amicitia*, omisso Provocabulo, & recte quidem: sed *per* non erat immutandum. Incert. 1. *quod ei per amicit. maxumam*, *maxuma cop. f. e.* Remens. 1. & Guelferb. 4. *per max. amicitiam copia fallendi erat*. Fabric. 2. negligit *fallendi*. Ex his id constare potest, aut revocandum esse positum Incert. 1. quem jam ad Catil. *cap.* IX. num. 1. & alibi passim illustravimus: aut scribendum: *quod per amicitiam maxuma copia fallendi erat*. Confirmat Tacit. II. Ann. *cap.* XXVI. *Pompejum Flaccum*, *veterem stipendiis & arcta cum rege amicitia*, eoque *accommodatiorem ad* fallendum, *ad id maxime Moesiae praefecit*. Prius magis placebit. & sic Catil. *cap.* II. num. 2. maxumam *gloriam*, *in* maxumo *imperio putare*. Supra *cap.* XXXI. *quam quisque* pessime *fecit*, *tam* maxume *tutus est*. Ceterum ea de re multi multa. vide inprimis Boecler. ad Tacit. 1. Ann. *c.* V. & Gebhard. ad Corn. Nep. Datam. *cap.* 11.

UTI AD SE COLL. CRATIA OCCULTUS VENIAT. Vinar. 1. *uti ad se gratia colloquendi*. quomodo librarii, secuti suae aetatis morem, etiam Cat. *c.* LXI. num. 8. dederant. Guelf. 6. *occultos veniat*; sed 4. *occultus* ioter lineas saltem servavit.

SI JUCURTHAM V. A. N. SIBI TRADIDISSET. *Si* in duobus locum mutat; Guelf. 3. plane exulat: ut infra *c.* LXIV. n. 5. *dimidia pars exercitus sibi* permitteretur, *paucis diebus Jugurtham in catenis habiturum*. ubi vide. *Sibi* vacat in Guelf. 12. & Verba quidem *dare*, *addere*, *trudere* sine tertio Casu frequeoter apud Nostrum occurrunt. vide Cat. *c.* LVIII. num. 1. junge supra *c.* XXIV. n. 3. & *c.* XLIV. n. 1. Supra tamen *c.* XLVI. n. 4. *persuadet*, *ut Jugurtham maxume vivum*, *sin id parum procedat*, *necatum* sibi *traderent*.

FORE, UT ILLI SENATUS I. E. S. O. CONCEDERET. Uratisl. 3. *forent illi senat.* quod oon frustra adnotaverim: oam alibi contra ex *fugerent*, fecere *fugere ut*. Senat. 2. *fore*, *ut senatus*, omisso Pronomine; quod factum parum placet. & insolentior paullo significatus Pronominis obfecisse videtur, de quo ad *c.* LXXVII. n. 1. Guelf. 11. *& sua omnia concedatur*: imo *concedat*, ut magistellis placeat. Sueton. Domit. *c.* XV. *adfirmantem*, fore, ut *brevi* laceraretur *a canibus*. Idem Julio *c.* LXXXI. *Quandoque ossa Capyis detecta essent*, fore, ut *Julo prognatus manu consanguineorum* necaretur. Sic & Cicero aliique passim. *dicit* Eccard. *dicebat* Guelf. 4. immittunt.

5. FACILE NUMIDAE PERSUADET. Guelf. 6. *persuadit*: pro *persuasit*, arbitror; sed eadem

cum ingenio infido, tum metuenti, ne, si pax cum Romanis fieret, ipse per conditiones ad supplicium traderetur.

CAP. LXII.

LXVI.

1 IS, ubi primum opportunum, Jugurtham anxium ac miserantem fortunas suas accedit: monet atque lacrumans obtestatur, *uti aliquando sibi liberisque & genti Numidarum, optume merenti, provideat: omnibus praeliis sese victos, agrum vastatum, multos mortalis captos*

manus *e* litteram super imposuit. Pessime autem nuperae edd. inde ab Hackiana omnes haec per maximam distinctionem a superioribus separant; cum recte Gruterus & Pareus minimam interserant, Gryphius mediam, quam etiam antiquiores Venetae agnoscunt. Sed 1470. nullam prorsus. quomodo etiam aliquot MSS.

CUM INGENIO INFIDO, TUM METUENTI. Franc. *tum metuendi gratia*; Guelf. 4. *metu*, sed alia manus reposuit vulgatum. Ea ita jungit, ut alibi *egens* & *summae audaciae*; *imbecilla* & *aevi brevis*. qualia collegimus ad Cat. *c.* XVIII. n. 4. & supra *c.* I. n. I. & sic III. Hist. Orat. Macri n. 14. *impigrae linguae*, & *memores*. adde I. Hist. Or. Lepidi n. 24.

METUENTI, NE SI PAX CUM ROM. Uratislavienses, Fabriciani, Remenses, Vinar. I. Senat. 2. Heuss. Eccard. Guelf. I. 4. 5. 6. II. 12. unanimi consensu expellunt Particulam *ne*, eademque, cum olim fuisset in Guelf. 2. nunc erasa est. Silent Rivius atque Gruterus; Wassius quatuor de suis nominat, qui in exsilium cum plerisque nostris conspirant. Ita Catilin. *c.* LVIII. extr. *cavete, inulti animum amittatis*, ubi alii, *ne inulti*. & *ut* quidem, quasi suo more, Crispus post multa Verba omittit. Academ. *metuenti, nisi pax*; Vinar. 2. *metuenti, ne, si pax Romanis fieret*, omissa Praepositione *cum*.

PER CONDITIONES AD SUPPLIC. TRAD. Uratisl. 3. *secundum conditiones*. de *conditionibus* infra *c.* CXII. n. I. Cicer. III. Verr. *cap.* XCVIII. *Hinc cum unae decumae lege &* conditione *trabantur: alterae novis institutis propter annonae rationem imperentur*. Meminisset Graevius eorum, quae Gronov. ad Livium XXXIV. *cap.* XXIII. scripsit, & non adprobasset C. Stephani & Gruteri factum, qui *consuetudine*, pro *conditione* reposuerunt. Vinar. 2. & Guelferb. 3. *ad supplicium daretur*. Guelferb. I. *traberetur*. male. alterum tuetur Catilin. *c.* XLV. num. 3.

CAP. LXII. I. JUGURTHAM ANXIUM AC. Struv. & Guelf. 6. *ad Jugurtham*. quomodo alibi Sallustius, ut Cat. *cap.* XLVIII. n. 4. *eoque magis properaret* ad *urbem* accedere. Sic *adire ad quem*. vide notam ad Catil. *cap.* XLI. extr. *Anxium* omittit Remens. I. dein Academ. *suas fortunas*; sed Guelf. 12. Pronomen neglexit. quid sit *miserari*, diximus supra ad *c.* XXIII. n. I. Guelf. 2. *accendit*, pro *accedit*, a prima manu. Incert. 2. Remens. I. & Uratisl. 2. *accessit*. Supra Guelf. II. & Veneta 1470. *ubi primum opportunum tempus fuit*. Verbum *fuit* non exstitit in Commeliniano, neque Bodlejano: Nostri omnes ostentant. At Cat. *c.* XXXVI. n. 2. *Haec* ubi *Romae* comperta. plura Eod. ad *c.* XXXVIII. n. I.

ATQUE LACRUMANS OBTESTATUR. *Lacrumans* non scripsit prima manus Fabric. 2. pro quo Acad. Guelf. 6. & 9. *lacrumis obtestatur*, plane ut supra *c.* LVIII. n. 5. mox scripti omnes, *uti aliquando*; sed Eccard. *uti* omisit. Dolabella Cic. IX. ep. IX. n. 6. *Illud a te peto, ut — tuis rebus* consulas, & aliquando *sibi potius, quam cuivis sis amicus*.

OPTUME MERENTI. Produxit *merenti* Rivius, quod Gruterus atque Carrio expresserunt. Nostri plerique *meritae*; Franc. *meritaeque*. Guelferb. 3. *merente*. at Vinar. I. Fabriciani, Remens. 2. & Guelferb. I. *merenti*. Fabric. I. *genti Numidarum optume merenti ita provideat*. Edit. Veneta 1470. *merenti*: quod propterea adnotandum fuit, quia Wassius ita confuse ejus editionis lectionem proponit, (tractavit enim & ille hanc 1470. editam) ut nescias *merenti* ne, an *meritaeque* in illa invenerit.

SESE VICTOS, AGRUM VASTATUM. Guelf. 10. & Franc. *sese victum*; 4. *se victos dicit*. Remens. I. & Guelf. II. *agros vastatos*. Guelf. II. *multos captos*, praeterita voce *mortalis*. idem a prima manu: *regni opes commutatas esse*; 6. *regni opes comminuta esse*. Diodorus Sicul. XVI. *cap.* XXIV. Τῆς δὲ νήσου διὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον κακω-

ptos aut occisos, regni opes comminutas esse: satis saepe jam & virtutem militum, & fortunam tentatam: caveret, ne, illo cunctante, Numidae sibi consulant. His atque talibus aliis ad deditionem regis animum 2
impellit. Mittuntur ad imperatorem legati: *Jugurtham imperata fa-* 3
cturum, ac sine ulla pactione sese regnumque suum in illius fidem tradere. Me-

καταφθαρείσης, καὶ πολλῶν ΑΝΘΡΩΠΩΝ *παρ' ἀμφοτέρων διαφθαρέντων.* adde supra *c.* XX. n. 3.

SATIS SAEPE JAM ET VIRTUTEM. Fabric. I. *satis saepe & jam virtutem*; X. *f. f. etiam & virtutem*. Rem. X. *satis etiam virtutem*. Guelf. 6. *satis saepe jam virtutem*. Veneta 1470. *satis saepe & virt.* Vulgatae elegantia ipsa sese tuetur contra has tentationes. partim etiam Dolabella ad Cic. IX. epist. IX. n. 7.

CAVEAT, NE ILLO CUNCT. NUM. SIBI CONSULANT. Guelf. 9. omittit *ne*, de quo modo ad *c.* LXI. extr. Eccard. *illo contemto*. Vinar. I. *illo cunctate*. Rem. I. *illo dubitante, aut cunctante*. *Cunctante* intellige *consulere*, nec muta verbum. infra *c.* XCVII. n. 2. *quem ubi cunctari accepit*. & alibi. De Verbo *consulere* dixi ad Cat. *c.* LI. n. 7. Noster III. Hist. Epist. Pompeii. *Neu cogatis necessitatibus, privatim* mihi consulere. Supra *cap.* LVIII. n. 2. sibi *quisque pro moribus* consulunt. Sic & Dolabella l. c. Livius XXIX. *c.* XXIV. *postulantem, ut aut trajiciatur tandem in Africam exercitus: aut, si mutata consilia sint, certior fiat, ut &* ipse sibi, *ac regno suo possit* consulere. adde supra *c.* XIV. n. X3. Uratisl. 2. Guelf. 2. & 6. *consultant*; Gu. II. & Fabric. 2. *consultent*. quomodo etiam Venet. 1470.

2. HIS ATQUE TALIBUS ALIIS. *Dictis* addit Franc. & manus secunda Guelf. 2. deinde Guelf. 9. & 10. *His verbis & suasionibus, ac talibus aliis*; imperite. at Guelf. 6. *His dictis atque talibus ad dedictionem r. a. i.* Recte ille *aliis* omittit, etsi passim, ut nunc habentur edd. ea vox addita adparet Sallustio, ut *c.* LXXXI. n. 2. *His atque* aliis talibus *dictis, ad Cirtam oppidum iter constituunt*. Supra *c.* XXXII. princ. *Haec atque* alia hujuscemodi *saepe dicundo*. Ast Tacitus Agric. *c.* XVI. princ. *His atque* talibus *invicem instincti, sumsere universi bellum*. & Noster alibi, difficiliori sensu, *alius* vocem neglexit, ut supra *c.* IV. n. 5. adde mox *c.* LXIV. num. 3.

3. LEGATI, QUI I. IMP. FACTURUM DICERENT. Struv. *qui per Jugurtham*. pessime. Eccard. *facturum diceret*. Sed nemo paullo humanior non sentiet, dictiones, *qui dicerent*, esse ab aliena manu, minime Sallustiana, & parum Historica. Historici enim aliique hoc additamentum respuunt, & sic supra *c.* XXV. n. 5. *litteras ad Jugurtham* mittunt, *quam ocissume ad provinciam accedat*. Cato in Fragm. Hist. ex Festo: *Propterea, quod complures venerant. Aetolos pacem velle.* h. e. *venerant, qui dicerent, Aetolos* cet. adde nos ad Cat. *c.* XXXII. extr. & *c.* XLVII. n. I. item infra *c.* LXX. n. 5. Plinius I. epist. V. n. 9. *Evigilaveram.* Nuntius *a Spurinna. venio ad te. Immo, ego ad te. Imperata facturum* est deditionis formula. Curt. VIII. *c.* X. n. I. *Alexandro fines Indiae ingresso gentium suarum reguli occurrerunt*, imperata facturi. & sic ille saepe. adde Nostrum supra *c.* XLVI. n. 5. infra *c.* LXXVII. n. 3.

SINE ULLA PACTIONE. Guelf. 3. *pacione*. Eccard. *pactionem*. Uratisl. 3. *sine compactione*. Hoc Floro II. *c.* XVIII. n. 12. *Sed cum Scipio veram velles &* sine exceptione *victoriam*, ubi bene Gruterus Sallustium laudat. adde supra *c.* XXIX. n. 3. *Pactiones* quasdam in deditione ostendit Brisson. IV. Form. p. 355.

IN ILLIUS FIDEM TRADERE. Fabric. I. Vinar. I. Senat. 2. Heuss. Guelf. I. & 10. *traderet*. Veneta 1493. & Lipsiens. 1510. *traderent*. nempe, *Legati qui dicerent & traderent*. Sed frustra, & salva est edita, ab reliquis scriptis & impressis servata. Academ. & Uratisl. X. *in illius fide*. Eccard. *illi in fide*. Franc. *illis fide tradere*, sine Praepositione. Scripsit itaque, ni fallor, Sallustius: *regnumque suum illius fide tradere. Fide*, pro *fidei*, quod notatum supra ad *c.* XVI. n. 3. Horat. III. Od. VII. *v.* 4. constantis *juvenem* fide *Gygen?* Sic *acie, die*, pro *aciei*, quae vide ad *c.* LII. n. 3. Jam dediticii & *in fidem*, & *fidei sese tradunt*, vide omnino ad Catil. *c.* XXXV. extr. & *fidei* quidem si scripseris, non erit, quo Wassius voces, *sine ulla pactione*, expellat, etsi male Polybium p. 1116. advocet. Caesar II. Gall. *c.* III. *qui dicerent, se suaque omnia* in fidem *atque potestatem populi R. permittere*. *c.* XXXI. *se suaque omnia eorum* potestati *permittere dixerunt*. Curt. VI. *c.* VII. n. 9. *quod caput suum permisisset* fidei *adhuc inexpertae*. Is saepe *in fidem accipere*, ut V. *c.* VI. n. X. *Multas urbes refertas opulentia regia partim expugnaverat, partim* in fidem *acceperat*. Ergo *expugnari, capi*; & *in fidem se tradere* opposita sunt; non *pactio*, & *sese fidei permittere*. Valer. Max. VI. *c.* V. n. I. *Faliscos non potestati, sed* fidei *se Romanorum commisisse.*

4 Metellus propere cunctos Senatorii ordinis ex hibernis arcessiri jubet:
5 eorum atque aliorum, quos idoneos ducebat, consilium habet. Ita
more majorum, ex consilii decreto, per legatos Jugurthae imperat,
argenti pondo ducenta millia, elephantos omnis, equorum & ar-
6 morum aliquantum. Quae postquam sine mora facta sunt, jubet
omnis

fisse. Fuerat etiam in Guelferb. 4. *in illius potestatem*; sed antiqua manus *fidem* reposuit.

4. CUNCTOS SENATORII ORDINIS. Veneta 1470. *senatori ordinis*, ut alibi *Rutili*, *isdem*, similia. Erant plerique *Legati* Imperatoris senatorii Ordinis, *Quaestores* saepe, multi etiam *Tribuni* militum, vide Livium XLII. *c.* XLIX. & Nostrum supra *c.* XXIX. n. 5. infra *c.* CIV. n. 1. *illosque & Sullam venire jubet*, *itemque L. Bellienum Utica Praetorem; praeterea omnes undique* Senatorii ordinis, *quibuscum mandata Bocchi cognoscit*. Inde & sequiore aetate *tribuni laticlavii*. Sed & alii Tribuni idonei erant consilio tali, quod bic Metellus convocat. Addebantur saepe *Centuriones* primorum ordinum, ut apud Caesarem, v. Gall. *c.* XXVIII. & XXXVII. alibi. nam singulare id, cum I. Gall. *cap.* XL. *omnium ordinum Centuriones* adhibentur, quod docuerunt viri docti ex Lipsio II. Milit. Dial. VIII. quem vide. adde Hottomannum ad v. Gall. *c.* XLVIII. & Gronov. ad Livium XLIV. *cap.* II.

ACCERSIRI JUBET. Sic Gruterus, Carrio, Grypbius & Veneta 1470. item Guelf. 6. 10. 11. 12. Fabric. 2. Remens. 1. Senat. 2. Heuss. Uratisl. 2. & 3. Contra Basil. 1. Fabric. 1. Vinarienses, Incerti, Senat. 1. Remens. 2. Uratisl. 1. Guelf. 1. 2. 3. & 7. *accersi* scribunt, canonico inclinatu. Basil. 1. a manu secunda *arcessi*. sed Struvian. *arcessiri*, atque id unice verum est, quandoquidem docti consentiunt, *arcessere*, non *accersere* esse scribendum. Inde pro *arcessi*, deducunt *arcessiri*, ut Columella IX. *c.* VIII. pro *lacessi*, dixit *lacessiri*: quod observavit doctiss. Cellarius ad Caesar. v. Gall. *c.* XI. *ex legionibus fabros deligit*, *& ex continenti alios* arcessiri *jubet*. Sic ille recte. Vulgo *accersiri* ibi circumferunt, etiam Davisius. Eadem confusio apud Corn. Nep. Attic. *c.* XXI. sed Gruterus, Gebhardus, Keuchenius ibi etiam *arcessiri* scribunt. Justin. XVII. *cap.* II. *quo eum* arcessiri *fama erat*. Ea productione Plautus *moriri*, pro *mori*, Asin. Act. 1. Scen. 1. *vers.* 108. moriri *sese misera mavolet*. Sed & alia tertii Ordinis Verba in quartum transeunt multa.

CONSILIUM HABET. *Habet* vacat in Guelf. 3. & pro eo inter versus scribitur *capit*. *Habere consilium* saepissime Livius. vide Gronov. loco proxime cit. Imitatur Dictys II. *c.* XX. *Propere senes omnes*, quorum consilium haberi *solitum erat*, *in unum ducunt*.

5. EX CONSILII DECRETO. Sic Livius & alii, *de consilii sententia*; Apulejus Apolog. p. 274. *Cum Lollius Urbicus V. C. verum videri*, *& ratum esse debere* de consilio *consularium virorum pronunciasset*. Dictys I. *cap.* IV. *tamen* ex consilii sententia *legantur prius ad Trojam*. *c.* XII. *Igitur* ex consilii sententia *idoneus locus deligitur*. II. *c.* VI. *Dein* ex consilii sententia *Achilles cum Ajace ad Telephum pervenere*. Dares *c.* XXIII. *&* ex consilii sententia *Agamemnon concedit inducias*. Eodem modo Catilin. *c.* XLII. n. 3. ex *Senati consulto*. ubi vide. Wassius hic iterum sese *concilium* & *concilii* malle testatur. Tu vero vide ad *c.* XXIX. num. 5. Mox Guelf. 1. pro *imperat*, *imponit*. Sed nimis frigide. vide ad *c.* XLVII. n. 2. EXCURS. IV. num. 5.

ARGENTI PONDO DUCENTA MILLIA. Eccard. Guelf. 3. 6. 11. 12. Acad. Franc. Vinar. 1. a manu secunda, Uratisl. 2. & 3. *pondera ducenta millia*. male & totam rem pluribus illuminavit Gronovius I. de Pec. Vet. *c.* VI. Intelligendum autem ducenta millia *libras*, vel *librarum* pondo. *Libra* argenti constabat centum drachmis seu denariis, Idem II. *c.* VI. ii fere duodecim & dimidium unciales sive thaleros efficiunt; si denarium tribus grossis aestimemus. Ergn ducenta millia argenti, sunt 2500000. Thaleri, h. e. ut vulgo dicunt 25. Tonnae, argenti non signati.

EQUORUM ET ARM. ALIQUANTUM. Edd. vett. & MSS. Incert. 2. Guelf. 6. 10. 12. *aliquantulum*. praeterea Vinar. 2. Franc. Uratisl. 3. Guelf. 7. 10. 11. *elephantes*, ut supra *c.* XL. n. 1.

6. JUBET OMNIS PERFUGAS V. ADDUCI. Si cum Grutero omne, quod quoque modo superfluum videtur, rescindere licet, liberandus erit Sallustius duobus Verbis *jubet adduci*. Nam & huc Verbum *imperat* pertinet: *imperat omnis perfugas vinctos*; & statim excipit, *adducti sunt*. addita formula, *uti jussum erat*, quam auctor plerumque ponit, quando idem Verbum, aut quid jussum fuerit antea nnn est expressum. vide supra ad *c.* XII. extr. *Numidae caput ejus*, ut jussi erant, *ad Jugurtham referunt*. Praeterea li-

omnis perſugas vinctos adduci. eorum magna pars, ut juſſum erat, 7
adducti: pauci, cum primum deditio coepit, ad regem Boc-
chum in Mauretaniam abierant. Igitur Jugurtha, ubi armis viris- 8
que & pecunia ſpoliatus, cum ipſe ad imperandum Tiſidium vo-
ca-

librarii etiam ſupra hujusmodi explicationes intruſere, & ubivis fere, ubi Verbum *imperat* & ſimilia antiqua elegantia ponitur. Sic Guelſ. 4. *imperat argenti pondo afferri ducenta milia*; 6. *millia, jubet adduci elephantos*. 12. *ducenta millia adduci*. Denique etiamſi Verbum *imperat*, non ſatis commode ad *perſugas vinctos* nude aptaretur; moris tamen eſt, Verba duobus membris in commune addere, quorum alteri tantum exacte reſpondent: cujus rei exempla paſſim adnotamus. vide interim ad *c.* XVII. n. 3. Ex his vero ſimillimum eſt, aut unum Verbum *jubet*, aut utrumque, & *jubet*, & *adduci* eſſe inducendum. Codd. nihil juvant, & quaſi de compacto pro vulgata militant.

7. IN MAURITANIAM AB. Guelſ. 10. *in Mauritania*. Baſil. 1. *in Mauretaniam*. vide ad Cat. *c.* XXI. n. 3. Supra Guelſ. 4. *cum primum deditio coepit fieri*. 6. & 10. *dedictio*, ut paſſim, & alter quidem perpetuo ſcribit. Remenſ. 2. *Mauritaniam*, ſine Praepoſitione, ut ſupra *Siciliam*, pro *in Siciliam*, *c.* XXVIII. n. 6.

8. UBI ARMIS VIRISQUE ET PECUNIA. Senat. 1. *pecuniaque*, ſed male, Vinar. 1. *& pecunia deſpoliatus eſt*. Acad. *ſe ſpoliatum videt*. unde expreſſi ſcripturam Guelſ. 11. qui Verbum *eſt* omittit. vide n. 1. Mox Baſil. 1. Struv. Vinar. 2. Struv. Eccard. & Guelſ. 3. & 9. *dum ipſe*; Guelſ. 1. *tum*. Recte *cum*; etſi & Gruteriani ſelectiores & Veneta 1470. cum aliis vetuſtis *dum* exhibeant. vide ad *c.* XXII. n. 1.

AD IMPERANDUM TISIDIUM VOCARETUR. Guelſ. 3. *dum ipſe quidquid conſul vellet ad imperandum* T. *v.* Struv. *dum ipſe ad imperatorem* T. *v.* Vinar. 2. *ad imperium*. & aliud, quam *imperandum* fuit in Guelſ. 2. Non mirum aeſtuaſſe adeo bonos librarios, cum omni tempore a viris egregiis, Salluſtii interpretibus aliisque mirum in modum locus agitatus ſit, & poſt tot demonſtrationes exactiſſimus Gruterus etiam ſibi perſuadere non potuerit, ita ſcriptum eſſe ab Salluſtio. Nimirum Paſſive ſumitur *ad imperandum*, pro *ut ipſi imperaretur*, quod vetuſtiſſima Gloſſa Fabric. 1. adnotavit, & Servius docuit ad Virg. VIII. Eclog. *v.* 71. exque eo etiam Gloſſa Guelſ. 12. Jam Gerundi Verbo eſſe Paſſivam ſignificationem, viri docti multis exemplis probarunt: quorum ſelecta quaedam mox ſubjiciemus, ut & cupidis harum rerum ſatisfaciamus, & ſcripturam receptam confirmemus. Ergo primum in Salluſtio ferunt Cat. *c.* X. n. 2. *iis otium, divitiae*, optandae *aliis oneri miſeriaeque fuere*. h. e. quae optantur. ſupra *c.* V. n. 3. *pauca ſupra repetam, quo* ad cognoſcendum *omnia illuſtria magis magiſque in aperto ſint*. Cic. III. epiſt. V. n. 1. *quo quidem hominem neminem potuiſti nec mihi amiciorem, nec (ut arbitror) ad ea* cognoſcenda, *quae ſcire volebam, aptiorem prudentioremque mittere*. h. e. *ut cognoſcerentur*. Sic IX. epiſt. XXV. n. 3. *Sed jocabimur alias coram, ut ſpero, brevi tempore: nunc ades* ad imperandum, *vel ad parendum potius: ſic enim antiqui loquebantur*. ubi poſteriora verba de Gloſſa eſſe exiſtimo: Aut ſi Ciceronis aetate *ad imperandum* novatores illi Paſſiva notione dicere noluerunt, factum eſt tantummodo propter Amphiboliam in ea formula. nam alia Gerundia ipſe Tullius & qui eum ſequuntur Paſſive uſurpant. Sic ille 1. act. in Verr. *c.* XVIII. *cum haec frequentia totius Italiae Roma diſceſſerit: quae convenit uno tempore undique comitiorum, judiciorum* cenſendi*que cauſſa*. i. *ut cenſeretur*, interprete Aſconio. Vellej. II. *c.* XV. *ut cives Romanos* ad cenſendum *ex provinciis in Italiam revocaverint*. Caeſar VI. Gall. *c.* II. *Senones* ad imperandum *non venire*. Sic Ciacconius, Urſinus & Perizonius. Varro 1. de R.R. *c.* XX. *Diebus paucis boves erunt manſueti* ad domandum *proni*. Sueton. Galba *c.* VIII. *Ex eo tempore prope ad Neronis medium principatum in ſeceſſu plurimum vixit, ne* ad geſtandum *quidem umquam aliter iter ingreſſus*. Juſtin. XVII. *c.* III. *Athenas quoque* erudiendi *gratia miſſus, quanto doctior majoribus ſuis, tanto & gratior populo fuit*. vide Sanct. III. Min. *c.* VIII. ibique Scioppium & Perizonium, qui pleraque illa & alia talia collegerunt. Suetonii locum adnotaverat etiam Cl. Schultingius ad h. l. Ciceron. IX. epiſt. XXV. Gronovius & Wittichius.

TISIDIUM VOCARETUR. Uratiſl. 1. & Incert. 2. *Theſidium*. Eccard. *Tiſidium caſtrum*. Guelſ. 11. *reſiduum*. Forte *Thiſica*, aut *Tiſdrum*, quod quidam haud procul ab Utica, cujus mox meminit Salluſtius, ponunt, intelligendum eſt, aut ſcriptum fuit ab Salluſtio. Sed in Fabric. 2. illud urbis nomen eſt omiſſum. Vinar. 1. *evocaretur*.

COEPIT FLECTERE ANIMUM. *Flectere*, pro ducere in contrariam partem. infra *c.* CII. extr. *animus barbari ab amicis* flexus. add. ſupra *c.* IX. n. 3.

Ex

caretur, rursus coepit flectere animum suum, & ex mala conscien-
9 tia digna timere. Denique multis diebus per dubitationem consum-
tis, cum modo taedio rerum advorsarum omnia bello potiora duce-
ret; interdum secum ipse reputaret, quam gravis casus in servitium
ex regno foret; multis magnisque praesidiis nequidquam perditis de
10 integro bellum sumit. Romae Senatus de provinciis consultus Numi-
diam Metello decreverat.

CAP.

EX MALA CONSCIENTIA DIGNA TIMERE. *Et* non est in Guelf. 3. & 10. *ex* omittit Guelf. 11. & Academicus; retinet Noster supra *c.* XXXII. n. 5. Rem. 2. *digne timere*. Guelf. 4. *supplicia digna timere*; 11. *digna tormenta*. ut fere corrumpunt supra *c.* XXXI. n. 8. *Sed sane fueris regni paratio plebi* sua *restituere*. adde Cat. *c.* LII. n. 4. pro *mala* aliud primum fuit perscriptum in Guelf. 12. Forte nudum dederat Crispus, *ex conscientia*, ut supra.

9. PER DUBITATIONEM CONSUMTIS. Vinar. 2. *consumtus*; Fabric. 1. *consultis*. corrupte. *Consumere diem & tempus*, Cic. 1. epist. 11. n. 1. dies *magna parte* consumtus *est altercatione Lentuli*. n. 6. diem consumi *volebant*. Ovid. Trist. IV. eleg. X. *v.* 114. *Sic tamen* absumo *decipioque diem*. adde Heinsium ad III. Fast. *v.* 116. Noster infra *c.* XCVIII. n. 2. *Jamque* dies consumtus *erat*. Livius XXIV. *c.* XX. Diebus *aliquot frustra ibi* absumtis. XXVII. *c.* XXXII. *Primum* diem, *quo fines hostium ingressi sunt*, *populando* absumserunt. Caesar V. Gall. *c.* XI. *In his rebus* dies *circiter* X. consumit.

OMNIA BELLO POTIORA DUCERET. Ut *c.* XXVI. n. 2. *tametsi omnia* potiora fide *Jugurthae rebatur*. Guelf. 6. *ducerent*. Supra Struvian. *rerum adversariarum*.

INTERDUM SECUM IPSE REPUTARET. Fabric. 2. Eccard. & alii quidam, una cum edd. aliquot, *ipse secum*; & Guelf. 6. omittit Provocabulum *ipse*; prorsus ut Cat. *c.* XXXII. n. 1. *ibi multa* secum ipse *volvens*. Uratisl. 2. *secum ipse reportaret*; Fabriciani, *repugnaret*. tamquam repugnasset in animo prioribus consiliis, quibus omnia bello potiora ducebat. Sed frustra hoc acumen adfectant. Cat. *c.* LII. n. 2. *eum sententias nonnullorum mecum ipse* reputo. supra *c.* XIII. n. 5. *in otio facinus suum cum animo* reputans.

Q. GRAVIS CASUS IN SERVITIUM EX REGNO. Duae postremae voces non exstant in Uratisl. 1. contra Guelf. 6. habet nusquam *in servitium*, legitque, *quam gravis casus ex regno foret*. Rem. 1. & Franc. *in servitium ire ex regno*. Eccard. *in servitio regno*. Incert. 2. *in servitutem ex regno*, ex Glossa. nam *servitium* pro *servitute* posuit, & sic infra *c.* XCIV. *Mario vecordiam objectare*, *militibus nostris Jugurthae* servitium *minari*. 1. Hist. Or. Lepidi: *dominationis in vos* servitium *suum mercedem dant*. Seneca Phoeniss. *v.* 599.

In servitutem cadere de regno grave est.

adde Thyest. *v.* 924. seqq.

MULTIS MAGNISQUE PRAESIDIIS. Vinar. 1. *multis magnis praesidiis*. corrupte, ut alias. vide infra ad *c.* LXXVIII. extr. Sed Eccard. & Gu. 10. *multisque magnis praesidiis*. secuti, ut arbitror, morem saeculi sui, quo inter duas voces, quae per Copulam *que* conjungendae erant, saepe priori eam adjiciebant. Adolphus Fab. 11. de feminis princ. *Uxoremque virum thalamus conjunxerat unus*. & sic ille aliique saepe ex eo numero. Nisi forte librarii haec cum superioribus conjungi voluerint. quod tamen minime debuerant. Guelf. 6. *ne quicquam perdictis*, ut iste *condictio*, pro *conditio* scribere adsolet. mox *de integro bellum sumit* nostri omnes, non *resumit*. Justin. II. *c.* XV. *Igitur Xerxes*, *cum proditionis dolum publicatum videret*, ex integro *bellum instituit*. lege Donatum ad Terent. Andr. A. IV. Sc. II. *v.* 5. Sic quod supra fuit *bellum renovare*, id etiam *integrare* dicunt, ut Livius I. *c.* XXIX. *Conspectus aliorum mutua miseratione* integrabat *lacrimas*. adde infra *c.* LXXIII. n. 1.

10. ET ROMAE SENATUS. Edit. Veneta 1470. *Et iterum Romae*. Sed rectius Veneta 1490. 94. 1500. Vit. & Lipsiens. 1510. *Romae senatus*, sine Copula, quam in progressu & transitu narrationum perpetuo fere Crispus omittit. in primis in tam brevi narratiuncula, quae hic subjicitur. cum iis ego delevi. Nempe prorogato in annum imperio Metellus Pro Consule in Numidia res gessit. vide Pighii Annal. Tom. III. p. 132. infra *c.* LXXIII. extr.

CAP.

CAP. LXIII.

LXVII.
PEr idem tempus Uticae forte C. Mario per hostias dis supplican- 1
te, *magna atque mirabilia portendi* haruspex dixerat, *proinde*, *quae ani-*

CAP. LXIII. 1. PER IDEM TEMPUS UTICAE. Fabric. 2. *Per inter idem tempus*. Ex Glossa esse τὸ *inter* nemo dubitabit; sed an illa vera sit, incompertum habeo. Nam Latini multis in formulis pro sexto Casu, adhibeot quartum cum Praepositione *per*: & ob eam caussam mallem *Eodem tempore* interpretari. Id vero observandum, oon hanc interpretationem esse exactissimam. Nam Casus auferendi notat tempus definitum, perfectum & exactum, quod alibi probavimus; & quartus Casus iocertum, indeterminatum atque continuum. Ergo hae formula paullo magis incertum tempus, & tractus quidam ejusdem, nullo momento designato, indicatur: unde *Circa eadem tempora*, & *Per eadem tempora* promiscue apud Vellei. II. *c.* VIII. Saepissime ita Historici. & Noster eadem fere ratione Cat. *c.* XXXVIII. num. 3. *per illa tempora*. Sed Dictys I. *c.* III. princ. Per idem tempus *Alexander Phrygius indignissimum facinus perpetraverat*. *cap.* XVIII. per idem tempus *Lycius Sarpedon* cet. II. *c.* VIII. per idem tempus — *metus atque moeror universos invasere*. ita *c.* XI. XV. XVIII. alibi. ita Livius, Caesar, Tacitus. Attamen Terentius Andr. Act. IV. Sc. IV. definite: *per tempus advenis*. qui Historicis nulla lex est. adde Cat. *c.* LI. num. 6. De celebri Romanorum portu *Utica*, diximus quaedam supra ad *c.* XXV. num. 5.

PER HOSTIAS DIIS SUPPLICANTI. Et mentem deum indaganti per hostias consultatorias, quod in Mario, religionibus omnibus nimis dedito, haud novum: utpote qui vatibus, aruspicibus supra modum deditus erat, adeo, ut sagam quamdam ex Syria secum duxisse tradant Plutarchus & Frontinus I. *c.* XI. Ipse interpretandarum religionum peritissimus habebatur, Valer. Max. I. *c.* V. num. 5. De tali hostia pulchre Ovid. XV. Metam. *v.* 137. *Protinus ereptas viventi pectore fibras Inspiciunt, mentesque deum* scrutantur *in illis*. *Harugas*, vel *harugas* ejusmodi hostias dici, quae exta inspiciendi caussa oblata sunt, docuit Festus, & Donatus ad Terent. Phorm. A. IV. Sc. IV. Guelf. 10. *supplicantibus*. Sed rectissime Eccard. & Guelf. 4. a prima manu, *supplicante*; quod forte etiam in Fabric. 1. fuerit, cum nunc ultima littera sit erasa. Latini enim saepissime absolutam constructionem amplectuntur, cum Verba adsint, quae Casum quemdam requirant, qui per Syllepsin est addendus. vide supra *c.* LII. num. 3. Cat. *c.* XLVIII. num. 7. *quo facilius*, adpellato Crasso, *reliquos* illius *potentia tegeret*. ubi vide notata. *c.* XLIX. extr. *ut nonnulli equites*, egrediente *ex Senatu* Caesare, *gladio minitarentur*. Virgilius II. Georg. *v.* 317. *nec*, semine jacto, *Concretam patitur radicem adfigere terrae*. ubi Servius: *Syllepsis est, per adjunctionem Casus: nam ex Ablativo, i. e.* semine, *adsumendus est Nominativus, h. e.* semen, *& erit sic: Nec* semine *jacto, patitur* semen *radicem terrae adfigere*. Claudian. VI. Cons. Hon. Praef. *v.* 1. *Omnia, quae sensu volvuntur vota diurno*, Pectore sopito, *reddit amica quies*. Livius XXIX. *c.* XXXIV. *Carthaginienses ala equitum amissa*, *alio* equitatu *per novum delectum* comparato, *Hannonem* praeficiunt. Idem I. *c.* VIII. *Quod ex duodecim populis communiter* creato rege, *singulos singuli populi lictores* dederint.

PORTENDI, HARUSPEX DIXERAT. Vinar. 1. & Fabric. 1. *aruspex*, quomodo libri vett. etiam Cat. *c.* XLVII. num. 2. & sic eo loco Veneta 1470. quae hic quidem *aruspex*; mox tamen *c.* LXIV. num. 1. iterum *auruspicis*. quod ex nota supra litteram primam, aspirantem indicante profectum esse potest: *Dixerat* signate, ut Plautus Poen. Act. II. Sc. 1. *v.* 8. *Vetui exta prosecarier, Neque ea adspicere volui. quoniam non bona Haruspex* dixit. Cicero III. Cat. *cap.* VIII. *Cum haruspices ex tota Etruria convenissent, caedes atque incendia — adpropinquare* dixerunt. quod aliter *responderunt*. vide ad Cat. l. c. *praedicunt* apud Tacit. I. Hist. *c.* XXVII. *Haruspex Umbricius tristia exta, & instantes insidias ac domesticum hostem* praedicit. Praedicebant & *praesentiebant*. Tibullus II. Eleg. V. *v.* 13. *Tuque regis sortes per te* praesentit *haruspex, Lubrica signavit cum deus exta notis*. Frustra ergo dubitanter Wassius ad Verbum *portendere*: vel in extis, vel a diis immortalibus; cum utrumque intelligatur, & saepe absolute id Verbum ponatur. vide supra ad *cap.* III. num. 2. Dii portendunt per exta. Livius XXXI. *cap.* VII. *Dii immortales mihi sacrificanti laeta omnia prosperaque* portendere; ut *somnio* portendunt apud Justin. I. *cap.* IV. *regni-*

animo agitabat, *fretus dis ageret: fortunam quam saepissume experi-*
2 *retur ; cuncta prospera eventura*. At illum jam antea consulatus ingens cupido exagitabat: ad quem capiundum, praeter vetustatem familiae, alia omnia abunde erant: industria, probitas, militiae magna scientia, animus belli ingens, domi modicus, lubidinis & divitiarum
3 victor, tantummodo gloriae avidus. Sed is natus & omnem pueritiam Arpinis altus, ubi primum aetas militiae patiens fuit, stipendiis

regnique ei amissionem portendi *responderunt*. infra *cap.* XCII. num. 2. *Deorum nutu cuncta* portendi. Sed de hoc genere divinationis operae etit pretium, legisse Chalcidium ad Timaeum; Origenem IV. contra Celsum; Theodoretum VII. adv. Graecns, & plerosque veteres ex Christianis, qui de extispicio ita fere disserunt, ut omnem rem daemnnibus quibusdam, qui fibras animarent, adtribuant.

PROINDE QUAE ANIMO AGITABAT. Hodie fere diccrent *agitaret*. Sed Cat. *cap.* XXVII. num. 4. *docet*, *se Manlium praemisisse ad eam multitudinem*, *quam ad capiunda arma* paraverat; *item alios* &c. supra *cap.* LIV. num. 1. *Hortatur*, *ad cetera*, *quae levia* sunt, *parem animum gerant*. infra *cap.* CVI. num. 3. *mansurum potius*, *quam proditis*, *quos* ducebat, *turpi fuga*, *vitae parceret*. VI. Fragm. Orat. Cottae num. 7. *ita classe*, *quae commeatus* tuebatur, *minore*, *quam antea navigamus*. Sic emendavi ex libris vett. adde supra *cap.* XXXIX. n. 1. Terent. Eunuch. Act. III. Sc. III. *aut dicat*, *quid* volt. ubi adeas Donatum. Caesar I. Gall. *cap.* XXXI. *nisi quid in Caesare populoque R. sit auxilii*, *omnibus Gallis idem esse faciendum*, *quod Helvetii* fecerunt, *ut domo emigrent*. Livius III. *cap.* XIII. *Se haud multo post*, *quam pestilentia in urbe* fuerat, *in juventutem*, *grassantem in Suburra incidisse*. Gu. 7. *in animo agitabat*. Acad. *quia omnia quaeque animo agitabat*. Forsitan pro, *proinde quaeque animo agitabat*. de illa dictione supra ad *cap.* XI. n. 1.

FRETUS DIIS AGERET. Basil. 1. Vinar. 2. Senat. 1. Guelf. 1. & 3. *dis* scribunt. Sed Senat. Vinar. Fabric. primi, Guelf. 1. 3. 9. & a manu secunda Fabric. 2. *agere*, decepti tum ipsa Constructione, tum etiam more scribentium, qui & uno ductu cum *e* littera scribere solebant. Nos errores hujusmodi bene multos produximus ad *cap.* XIV. EXCURSU II. n. 4.

FORTUNAM QUAM SAEPISSIME EXPERIRETUR. Fabric. 1. & Guelf. 6. *quam saepe*. Supra *cap.* LXII. num. 1. *satis saepe jam & virtutem militum*, & fortunam tentatam. adde *c.* XXXI. num. 5.

CUNCTA PROSPERE EVENTURA. Uratisl. 1. *omnia prospere ventura*. & *ventura* quidem scribunt etiam Guelf. 3. & 12. sed 11. *evenire*. Rectius Uratisl. 3. *prospera*; eamque lectionem expressit etiam Eccard. *cuncta prosperae eventura*. nam is alibi numquam *e* simplex per *ae* scribit, & hanc diphthongum semper junctim *æ*, non ita divisim. Ejus moris passim mentio facta, ut supra ad *cap.* XXIII. n. 2. & ad Cat. *c.* XLII. num. 2. Dictio etiam venusta. Probavimus ad haec Cat. *c.* XXVI. extr. *quoniam*, *quae occulte tentaverat*, aspera *foedaque evenerant*. Guelf. 6. *omnia prospere dicit eventura*.

2. PRAETER VETUSTATEM FAMILIAE, ALIA OMNIA. Erat enim Marius *novus homo*, infra *cap.* LXXIII. num. 6. & *cap.* LXXXV. ignoto parente, Aelianus XII. Var. Hist. *cap.* VI. qui a caliga ad consulatum perductus est, Seneca V. Benef. *cap.* XVI. Ut hic *vetustas familiae*, sic Vellej. Pat. II. *cap.* CXXVII. *novitas familiae*. Guelf. 9. *sibi alia omnia abunde erant*, quia videbat, tertium Casum omissum esse. vide supra *cap.* XLIV. n. 1. & *cap.* LXI. n. 4. Guelf. 11. omittit *alia*. Noster II. Hist. *modestus ad omnia* alia, *nisi ad dominationem*.

ANIMUS BELLI INGENS, DOMI MODICUS. Eleganter Guelf. 2. *animus ingens belli*, *domi modicus*; qualem posituram passim in Nostro vindicavimus, & modo *cap.* LXI. num. 4. *belli*, *domi*, ut alibi *domi militiaeque*; aut *belli domique*, quam formulam servat supra *cap.* XLI. n. 7. illud fortitudinem ejus & magnum animum in rebus bellicis notat, quod ostendet infra *cap.* LXXXV. & *cap.* XCVIII. n. 1. hoc *domi* ad res ipsius domesticas pertinebit, quae modicae & minime pro moribus temporis magnificae, *cap.* LXXXV. n. 39. Sic Cat. *cap.* IX. num. 3. *In suppliciis deorum magnifici*, domi *parci*, *in amicis fideles erant*. adde Cat. *cap.* LII. n. 21. Supra Accadem. *militiae magna conscientia*: mox Guelf. 4. *tamen modo gloriae avidus*. Vinar. 2. *gloriam avidius*.

3. NATUS, ATQUE OMNEM PUERITIAM ARPINI ALTUS. Guelf. 4. *Sed is natus Arpini*, *et omnem pueritiam*, &c. Recte ceteri, & sollemne est Sallustio postponere Nomina aut particulas, quae

diis faciundis, non Graeca facundia, neque urbanis munditiis sese exercuit: ita inter artis bonas integrum ingenium brevi adolevit. Ergo

quae etiam ad priora pertinent. vide Cat. *c.* xxxvi. num. 5. *cap.* xlvi. n. 5. Supra *cap.* v. n. 3. *cap.* iii. n. 2. & *cap.* lvii. n. 4. Fabr. 2. *Sed natus*, sine Provocabulo. *et* omittunt Guelf. 6. 9. 10. Deinde Basil. 1. Acad. Struv. Incerti, Franc. Uratisl. 3. Eccard. Guelf. 6. 10. & 11. scribunt *per omnem pueritiam*. & sic est in ed. 1470. ceterisque Venetis, Vit. atque Lipſ. 1510. Sed certe ex Glossa. Noster Cat. *cap.* xxvii. n. 2. dies noctesque *festinare*, *vigilare*. Eod. *cap.* xxxvi. n. 1. *Sed ipse* paucos dies *commoratus apud C. Flaminium Flamnam*. Supra *c.* xxiv. n. 3. quinctum *jam* mensem *obsessus teneor*. infra *c.* xci. n. 4. noctemque totam *itinere facto consedit*. Cic. vi. epist. v. nu. 7. *Itaque ne* punctum *quidem* temporis *in illa fortuna fuisses*. Id. xvi. epist. xii. n. 4. *Se praesentem* trinum nundinum *petiturum*. Justinus ii. *cap.* x. *Xerxes bellum a patre coeptum adversus Graeciam* quinquennium *instruxit*. cum nota Bongarsii. nam et ibi vulgo *per quinquennium* legebatur. adde Terent. Hecyra A. 1. Sc. ii. & A. iii. Sc. iv. ibique Donatum. Caesar vi. Gall. *c.* xxxvi. princ. *Cicero*, *qui* omnes superiores dies, *praeceptis Caesaris*, *summa diligentia milites in castris continuisset*. Sic MSS. etiam, quem nos contulimus. Vulgo, *per omnes superiores dies*. adi ibi Davisium. Praeterea *altus* est in vetustissimis nostris; at Incerti, Remenf. 1. Franc. Eccard. Senat. 2. Heussian. Vinar. 2. Guelf. 1. 7. 6. 11. & Veneta 1470. *alitus*. Fuere etiam Prisciani aetate codd. qui hoc praeferrent, teste eo libr. x. pag. 897. Et quoniam Noster *miseriti*, pro *miserti*; *arguitum*, pro *argutum* maluit, praeferrem etiam *alitus*. adde Sosip. Charisium iii. pag. 220. Guelf. 10. *autus* pro alitus, ita corrupte, ut supra Remenf. 2. *narus* pro *natus*. Jungit ea & Plaut. Rud. Act. iii. Sc. iv. *v.* 36. *Imo Athenis* natus altusque *educatusque Atticis*. & alicubi Cicero. pro *Arpini*, Uratisl. 2. *Alpini*; Vinar. 1. *Arpinas*. male. *Arpinum*, celebris Marii ac Ciceronis patria, unde hic illum suum vocat municipem ad Quir. post red. *cap.* viii. situm ad confluentes Liris atque Fibreni. vide Cellar. ii. *cap.* ix. pag. 821.

UBI PRIMUM AETAS MILITIAE PAT. F. *Aetas* non legitur in Remensi 1. neque in Pembrochiensi: & abundare visum Ciacconio. mihi haud displicebit, si inducatur. Sine eo Cat. *cap.* vii. n. 4. *juventus simul laboris ac belli patiens erat*. Neque tamen ita male Academicus: *ubi primum aetas patiens fuit*. quomodo Silius 1. *v.* 114. *ubi competet aetas*.

NON GRAECA FACUNDIA. Ipse Marius infra *cap.* lxxxv. n. 32. *Neque litteras Graecas didici*, &c. Et evenit in Mario, quod in plerisque *viris militiae natis*, *qui factis sunt magni*, *ad verborum linguaeque certamina rudes*, Livius x. *cap.* xxii. Tamen & rudis ille Marius favebat ingeniis. Cic. pro Arch. *cap.* ix. *Archias & ipsi illi C. Mario*, *qui durior ad haec studia videbatur*, *jucundus fuit*. Nam & hoc quotidie usu venire videmus, ut expertes omnium litterarum maturiore aetate, nisi bruta fuerint ingenia, deliciis litterarum adficiantur. Quibusdam etiam poenae nomine irrogatum vidimus, *Virtutem videant*, *intabescantque relicta*, Persius Sat. iii. *v.* 38.

NEQUE URBANIS MUNDITIIS. Guelf. 3. *mundanis munditiis*: dignum erat illo librario *saecularibus munditiis* scribere. Eccard. omittit vocem *urbanis*. Sed perperam. Intelligit omnem cultum, quo insaniebant in urbe. Convivia, delicias, elegantiam, familiam splendidam, qualia fere Marius enumerat infra *cap.* lxxxv. num. 39. 40. 41. adde Cat. *cap.* xiii. num. 3.

INTER ARTIS BONAS INTEGRUM ING. BR. ADOLEVIT. H. e. in bonis artibus innocens ille & indepravatus Marius magnus factus est. Ita interpretari jubet additum *brevi*; cum paullo alius sensus elici posset, si istam voculam cum Senat. 2. & Heuss. expunxeris. *integrum* vocat, nulla mala lubidine corruptum & solis bonis artibus deditum. Cic. pro Planc. *cap.* xx. *Numquam enim fere nobilitas*, integra *praesertim atque* innocens, *a populo R. supplex repudiata fuit*. adde Cat. *cap.* liv. num. 2. de Agricola Tacit. *cap.* iv. *per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque transegit*. *Arcebat eum ab illecebris peccantium praeter ipsius bonam* integramque *naturam*, *quod* &c. Et talia fere sunt praecepta Ciceronis ii. Offic. *cap.* xiii. ubi docet, quibus artibus novi & obscuri homines ad gloriam contendere debeant. *Inter bonas artis*, ut contra Cat. *cap.* iii. num. 4. *inter tanta vitia*. adde supra *cap.* xl. num. 4. Sed illud melius respondebit, si *brevi* fuerit omissum. Eritque sententia: Cum bonis tantum artibus ingenium sese exerceret, integrum mansit & adolevit. ut Justinus i. *cap.* ii. num. ii. *Filius belli studia deposuit*, *& veluti sexum cum matre mutasset*, *raro a viris visus in feminarum turba* consenuit. pro *vixit & consenuit*.

4 Ergo ubi primum tribunatum militarem a populo petit, plerisque
faciem ejus ignorantibus, facile notus per omnis tribus declaratur.
5 Deinde ab eo magistratu alium post alium sibi peperit: semperque
in potestatibus eo modo agitabat, uti ampliore, quam gerebat, di-
6 gnus haberetur. Tamen is ad id locorum talis vir (nam postea ambi-
tione

4. TRIBUNATUM MILITAREM A POPULO PETIT. *Militarem* scribunt MSS. nostri & edd. vett. non *militum*. Sed *ubi* non visitur in Fabric. 1. neque Guelf. 10. & cum eadem formula supra n. 3. adfuerit, latere aliquod ulcus facile suspicor. Guelf. 6. non habet *primum*: qui tamen surdo canit, sicuti & Acad. Fabric. 2. Franc. Uratisl. 1. & Guelf. 12. suum *petiit*. Veteres enim cum *petit*, pro *petiit* scribebant; tum post *ubi* & *postquam* Praesens tempus ponebant, quod ostendit nota ad *cap.* LII. num. 6. De *tribuno militari* dixi ad Cat. *cap.* LIX. num. 6. *A populo* dixit, quia tributis comitiis ea tempestate populus creabat, Livius XLII. c. XXXI. iique honoratiores, quam quos Consules, aut imperatores creabant, *Rufuli* vulgo dicti, Festus & Asconius. vide Lipsium II. de mil. Dialog. IX.

FACILE NOTUS PER OMNIS TRIBUS DECLAR. Ita consensu Codd. Palmerius tamen conjicit, *factis notus*, vel *forte notus*: quod otiosis tantum placere potest. Addere debuisset *fama notus*, ut Sidonius VII. epist. XIII. *Himerius notus mihi hactenus parum vultu, satis opinione*. Sed hanc oppositionem studiose negligit Noster, quod vidimus ad Cat. *cap.* XII. n. 5. & supra ad *cap.* XXXVII. n. 4. Quare non est sollicitanda vulgata lectio, quae hunc integrum sensum tenet: *etsi plerique faciem Marii ignorarent, bene tamen notus omnibus erat*. vide ad Cat. *cap.* XXXVI. n. 5. & supra ad *cap.* XLI. n. 6. *Noto* itaque conferebant magistratum illum, quod contra erat in Vitellio, de quo Tacit. III. Hist. *cap.* LXXXVI. *Consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores, nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum* non noverunt. *Bene* dixi *notus*, nam ita fere exponit Particulam Donatus, quem vide ad Cat. *cap.* XXXVII. n. 3. Sic Cicero *facile princeps*, *facile nobilissimus*; prorsus ut Noster *facile notus*. idem Cat. *c.* X. n. 2. *facile tolerare*. *Tribus* eo tempore in civitate Romana quinque & triginta, quae suffragium comitiis illis ferebant, Livius XXXII. *cap.* XXV. de quibus lege Sigon. I. de a. jure civ. Rom. *cap.* III.

5. AB EO MAGISTRATU. Vinar. 1. *magistratum*, ut ad sequentia referendum sit. Livius IX. c. XXX. tribunatum etiam *imperium* nominat.

ALIUM POST ALIUM SIBI PEPERIT. Uti supra *cap.* LV. n. 8. *rursus* aliis post aliis *minitari*. & hic fuit progressus ad maximum imperium κατ' ἐπανάβασιν, ut loquitur Herodianus VII. *cap.* V. Fabric. 1. manu prima habuisse videtur: *alios post alium*. *Sibi* locum mutat in Guelf. 7. pro quo *si* habet 6. Delendum omnino illud Pronomen, quod passim Noster subintelligi voluit. atque ita Cat. *cap.* II. n. 4.

IN POTESTATIBUS EO MODO AGITABAT. Scenat. 1. *potestatibus*, sine Praepositione. erunt autem, quibus & illa, & praeterea Nomen *potestatibus* addita ab aliena manu videbuntur. eo magis, quod Uratisl. 3. scribat *in potestate*. Alii tamen ita fere *magistratum potestatemque* conjungunt, ut *honorem & imperium*. Sic in veteri edicto leg. 1. §.1. D. quod quisque juris in alterum: *qui* magistratum potestatemve *habebit*. Cic. II. *cap.* VII. *cum omnes* potestates, *imperia, curationes ab universo populo R. proficisci convenit*. ita Legg. XII. Tabb. *ni major* potestas *prohibessit*. Fabr. 1. *eo modo* inter versus a prima manu. Perperam illud omitteretur. Cat. *cap.* XXIII. num. 3. *ferociter agitare*. alibi etiam aliis additamentis quidam agitandi modus exprimitur.

UT AMPLIORE, QUAM GER. DIGNUS HABER. Uratisl. 2. & 3. Struv. Incert. 1. Remens. 2. Franc. Guelf. 10. 12. *ut ampliore honore, quam gerebat*. Eccard. & Vinar. 2. *ampliore, q. gerebat, honore*. Guelf. 6. *ampliorem honore, quem gerebat*. male omnes. & hic quidem non intellexit concisum dicendi genus, quod est pro eo: *ut ampliore potestate, quam erat illa, quae ab illo gerebatur, dignus haberetur*. ita recte Perizonius, quem vide ad Sanct. II. Min. *cap.* X. extr. Ita autem agitare, ut hic Marius, difficillimum iis fuerit, qui vix, honoribus adeptis, dignos illis sese praestare possunt. Mamertinus pro Cos. grat. act. *cap.* XXXI. *Facilius est, imperator, bonis artibus mereri consulem fieri, quam industria & labore perficere, ut videaris meruisse, cum factus sis*. Multi tamen dum *priores honores accipiunt, proximos quosque merentur*, verbis Plinii II. ep. XIII. qui recte Paneg. *cap.* LXX. *Nihil magis prodest candidato ad sequentes honores, quam peractus optime magistratus*. adde Justin. VI. *c.* VIII. n. 8. Claud. Laud. Serenae *v.* 195.

6. TAMEN IS AD ID LOCORUM TALIS VIR. Academ.

tione praeceps datus est) petere non audebat. Etiam tum alios magistratus plebes, consulatum nobilitas inter se per manus tradebat. Novus

dem. & Fabric. 2. *Tamen ad id locorum*, omisso Pronomine *is*, quod hoc loco non adeo absurdum factum est. *Ad id locorum* Glossa Guelf. 1. reddit: *ad hanc dignitatem*. h. esset usque ad hanc dignitatem, qua nunc fulgebat, qui Legatus erat Metelli. Ponitur enim *locus* pro statu dignitatis: & saepissime quidem in Historiae Augustae Scriptoribus, qui *locis militaribus adjutus*, & hujuscemodi alia frequentant. Sic & Cicero XIV. epist. XVIII. nu. 4. *Vos videte, quid aliae faciant* isto loco *feminae*. ubi notulam nostram, si tanti, videas. Gronovius tamen ad Liv. XXVII. *c.* VII. extr. pluribus probat, *ad id locorum*, esse *ad id tempus*, & *locum* saepe pro *tempore* poni. addidit Nostri *c.* LXXII. num. 2. *Neque* post id locorum *Jugurthae dies, aut nox ulla quieta fuit*. ita & Livius XLIII. *c.* V. *nec se* ad id locorum *scire, propter quam caussam consuli pro hostibus fuerint*. Plautus Casina Act. 1. *v.* 30. *Primum omnium---- Postilla, ut semper improbus nibilque sis*. Post id locorum, *quando ad villam veneris, Dabitur tibi amphora una*, cet. Id. Trucul. A. III. Sc. 1. *v.* 15. *Eradicare est certum cum primis patrem*, Post id locorum *matrem*. Symmachus Epist. ad Ausonium: *Tibi uni* ad hoc locorum *nihil gratia praestitit, aut demsit invidia*. Aemulatur Apulejus, sed alia notione, de Habit. doctr. Plat. pag. 25. *Quare suadendum est fundatoribus rerump. ut* usque ad id locorum, *plebes suas taliter augeant, ut eidem rectori noti omnes esse possint*. addidit ille *usque*, quod & Livius, & Noster aliique alibi etiam omittunt, quod exempla demonstrant infra ad *c.* ult. num. 2. & male Veneta 1470. addit.

TALIS VIRCNAM POSTEA. Hoc ordine vix Basil. 1. Fabric. 1. Senat. 2. Heuss. apud nos. Nam reliqui omnes Parenthesin transjiciunt post Verbum *audebat*. Et talia observes Cat. *c.* XXXVIII. num. 1. Eod. *c.* XLVII. num. 4. &, ubi purae Parentheses, passim, etsi in paucioribus Codd. *Talis* ad laudem hoc loco, & ostenderat supra virtutes, ad quas per hanc vocem respicere jussit. Sic alibi Cat. *c.* LI. num. 17. *quid enim in* talis *homines crudele fieri potest?* Supra *c.* X. num. 8. *colite, observate* talem *hunc virum*. infra *cap.* CXII. num. 3. *Cum* talem *virum in potestatem habuisset*. Cic. XIII. epist. LXXIII. nu. 2. *mihi certe persuadeo, te*, talem *virum, nihil temere fecisse*. Idem III. epist. XII. nu. 3. talium *virorum tanta studia adsequi sola virtus potest*. quos ibi citavi, plura dabunt.

C. Nepos Themist. *c.* X. princ. *Hujus rex animi magnitudinem admirans, cupiensque* talem *virum sibi conciliari, veniam dedit*. Ennodius Vita Epiphanii: Talis *jam ad decimum octavum aetatis suae pervenit annum*.

AMBITIONE PRAECEPS DATUS EST. *Est* optime deficit Guelf. 6. *praecipitare, praecipitem ire*, frequens in his rebus. vide supra *c.* XXXI. nu. 6. Bene Plato apud Stobaeum Serm. XLI. *περιμάχητον τὸ ἄρχειν γιγνόμενον, οἰκεῖος ὤν, καὶ ἔνδον ὁ τοιοῦτος πόλεμος αὐτούς τε ἀπόλλυσι, καὶ τὴν ἄλλην πόλιν*. Mario *inexplebilem honorum famem* tribuit Florus III. *c.* XXI. adde Zevecot. ad Eumdem pag. 251.

CONSULATUM ADPETERE NON AUDEBAT. Quid illud? Marius, quem supra nu. 2. *ingenti consulatus cupidine exagitatum* dixerat, is nunc consulatum non audet *adpetere*? aut quis *adpetere*, pro sollemni illo *petere* umquam dixit? Contaminatus est dubio procul hic locus, & id satis arguunt MSS. Commelinianus vetustissimus, quinque Palatini, aliquot Wassii, apud nos Basil. 1. Fabric. 1. Incert. 2. Remensis uterque, Acad. Senat. 2. Heuss. Uratisl. 2. Franc. Eccard. Guelf. 1. 2. 4. 6. & 12. item Venet. 1493. omnes omittunt vocem *consulatum*; in paucis, qui habent, alio atque alio loco ponitur, & Guelf. 11. habet, *consulatus honorem appetere*; 9. vero eam vocem & praeterea Verbum *adpetere* ejicit. Tot tandem testes illud evincant, non esse ab Sallustio hanc vocem perscriptam. & qui consideraverit, quod ab n. 2. haec oratio maxime sit suspensa, ubi mentio facta *Consulatus*; & quod statim idem nomen recurrat, haud difficulter intelligi posse statuet. Eodem modo peccarunt Cat. *c.* XLIV. n. 2. *postulant* jusjurandum. *Ceteri nihil suspicantes* dant. ubi alii, *dant jusjurandum*. adde Eod. *c.* L. n. 6. *c.* LVI. n. 4. & LIII. n. 3. adde infra *c.* XCVIII. nu. 5. Neque sanum est Verbum *adpetere*, quod quilibet viderit, mutandum esse in *petere*: & ortum videtur ex Glossa quadam ejus, quod supra dixerat, *ad id locorum*, quod quidam litterator interpretabatur *ad consulatum*. unde transpositis vocibus dederunt hoc loco *consulatum adpetere*. Jam Eccard. Guelf. 3. & Uratisl. 3. item edd. Venetae 1470. 1490. 93. Vit. 1500. & Lips. 1510. sancte exhibent *petere*. atque sic statim *c.* LXIV. n. 1. petundi *gratia missionem rogat*. ubi vide. Nec offendere debet iteratio ejusdem Verbi: cum in sollemnibus vocabulis non aliter velint, nec possint Latini. vide supra *c.* XXIX. n. 5. Cat. *c.* LX. nu. 6. & 7. & quae ad Ei. *c.* XXIII. nu. 3.

7 Novus nemo tam clarus, neque tam egregiis factis erat, quin is indignus illo honore & quasi pollutus haberetur.

CAP. LXIV.

LXVIII.

1 IGitur ubi Marius haruſpicis dicta eodem intendere videt, quo cupido animi hortabatur; ab Metello petundi gratia miſſionem rogat:

adnotavimus. Ceterum *petere* & *adpetere* permutantur etiam infra *cap.* LXIV. num.2. in optimo MS.

ALIOS MAGISTRATUS PLEBES. Guelf.6. *plebs dabat*. Intellige a communi *per manus tradebat*, tantummodo *tradebat*, pro *mandabat*. Hac forma Cicero x. epiſt. XIV. num.3. *Sperabam etiam Lepidum temporibus admonitum*, tecum, *&* *reip. ſatis eſſe* facturum. ubi vide notata. Saepe enim alteri membro eorum, quae per commune Verbum clauduntur, pura adhaerent. Noſter Catilin. *c.* x. num.1. *fortuna* faevire, *ac miſcere* omnia *coepit*. Terent. Adelph. Act. 1. Sc. 1. *nam qui* mentiri, *aut fallere inſuerit* patrem. adde ſupra *cap.* XXX. num.4.

INTER SE PER MANUS TRADEBAT. Vinar. 2. *unus alteri per manus tradebat*. Gloſſa Guelf. 12. *de manu in manum*. Recte illa. nobiles tradebant inter ſe per manus conſulatum, ut in nullum alium, quam nobilem deveniret. Hoc ſtudium expreſſit dictio *per manus*. de qua plura exempla ſuppeditabit Eraſmus Chil. IV. Cent. v. Adag. XXVIII.

7. NOVUS NEMO. De hominibus *novis* plura vide ad Cat. *c.* XXIII. num.6.

CLARUS, NEQUE TAM EGREGIIS FACTIS ERAT. Baſil.1. Incerti, Fabric. 2. Eccard. Guelf. 6. & 11. *egregius factis*. quod Rivio cur placuerit, dicere nequeo. Librarios ſcio propter proximum *clarus* ita ſeripſiſſe, ut paſſim alibi turbant. Sed ſic modo *c.* LXI. extr. *Facile Numidae perſuadet*, *cum* ingenio infido, *tum* metuenti, *ne*, *ſi* cet. *c.* LVII. extr. pareſque *periculo*, *ſed* fama impari, *boni atque ignavi erant*. infra *c.* XCV. num.3. Cupidus *voluptatum*, *ſed gloriae* cupidior, otio luxurioſo *eſſe*. ubi *luxurioſus* in quibuſdam. Sed plura collegimus ad Cat. *c.* XVIII. num.4. Fabric. 1. Vinar. 1. Acad. Struv. Uratisl. 1. & 3. Guelf. 9. 10. 12. *egregius factus*. Tribus deeſt ſecundum *tam*; quem defectum non ita probo, ut Uratisl. 3. Guelf. 7. & 12. qui *erat* excludunt. Sic ſupra *c.* v. n. 1. *bellum*, *quia magnum atque atrox*, variaque victoria.

QUIN IS INDIGNUS ILLO HONORE. *Quin indignus* ſcribunt Fabric. 1. Franc. & Acad. ſine Pronomine. Eccard. *quin indignus ille habere*, *&* cet. omiſſo Nomine *honore*. mox *habebatur*. Guelf.10. Eodem modo Cat. *c.* XXIII. nu.6. *& quaſi* pollui *conſulatum credebant*.

CAP. LXIV. 1. UBI MARIUS HARUSPICIS DICTA. Guelf. 3. *Igitur Marius ubi aruſp.* Sed Fabric.1. deficit proprium Nomen. is, atque Struv. Franc. & quidam Guelff. *auruſpicis* ſcribunt; Guelf.6. *airuſpicis*. *Dicta* proprie, quae aliis *praedicta*, Cic. VI. epiſt. VI. num. 12. vide ſupra ad *c.* LXIII. nu. 1. *intendere* abeſt ab Senat.2. & Heuſſ. & mox Guelf. 10. *quo cupido eum hortabatur*. Fabric. 1. *hortaretur*. Ordo autem, quem expreſſimus, in omnibus noſtris conſpicitur. Aliis placuit: *eodem*, *quo cupido animi hortabatur*, *intendere videt*. Vides hic effectum auſpiciorum & praedictionem: quibus Marius mire confirmatus eſt. Convaluit iiſdem aliorum ſaepe improbitas, & ſingularis eſt obſervatio Herodiani VIII. *c.* III. & II. *cap.* IX. quem lege. adde Noſtr. Cat. *c.* XLVII. num.2.

PETUNDI GRATIA. Academ. Incerti, Eccard. Guelf.3. 4. 6. 7. 9. 10. 11. 12. aut *conſulatum*, aut *conſulatus petendi*. Eaque vox in aliis temere omiſſa videtur Glareano. Sed diximus modo ad *c.* LXIII. nu.6. *petere*, abſolute pro *conſulatum petere* dici, & ſic Noſter Cat. *cap.* XXI. extr. *ut* petitionem *ſuam curae haberent*. Cicero ſaepius 1. ad Attic. epiſt. 1. Petitionis *noſtrae hujuſmodi ratio eſt*. —— Competitores *qui certi eſſe videantur* —— *Catilina certus erit* competitor —— *de iis*, *qui nunc* petunt, *Caeſar certus putatur* —— *nemo eſt ex iis*, *qui nunc* petunt —— Petitorum *haec eſt cogitatio* —— *his duntaxat urbanis* competitoribus. Sic ille eadem epiſtola, qua omni ne ſemel quidem *conſulatus* mentio facta eſt. Idem & alibi ſaepe. adde infra *c.* XCII. extr.

MISSIONEM ROGAT. Eccard. *rogabat*; Uratisl.3. *dimiſſionem*, ut hodie ſolent. *Miſſio* proprie immunitas a militia, eaque dabatur vel expletis ſtipendiis, vel ob morbos, vel denique ignominiae cauſſa. Lipſius v. de milit. Dial. XIX. Ste-

gât : cui quamquam virtus, gloria atque alia optanda bonis superabant, tamen inerat contemtor animus & superbia, commune nobilitatis malum. Itaque primum commotus insolita re, mirari ejus 2 consilium, & quasi per amicitiam monere, *ne tam prava inciperet, neu super fortunam animum gereret : non omnia omnibus cupienda esse: debere illi res suas satis placere : postremo caveret id petere a populo Roma-*

Stewech. ad Veget. II. c. III. Deinde etiam pro omni solutione a militia dicitur, ut apud Caesar. 3. Civ. c. LXXXVI.

ALIA OPTANDA BONIS SUPERABANT. Vinar. 1. destituitur vocabulo *bonis*. male. Intelligit *quae optantur a bonis*, ut Cat. *cap.* X. num. 2. *optandae aliis*. *Superant* quae abunde adsunt, ut Cat. *c.* XX. num. II. Livius III. c. XVII. *Comitia interim in foro sunt*, *senatus in curia est*, *velut cum otium* superat. Ovidius VII. Metam. *v.* 103. *Robora non desunt*, superat *mihi miles in hostem*.

TAMEN INERAT CONTEMTOR ANIMUS. Gu. 10. *tantum*; 4. *erat*; 11. *contemtus animus*. *Animus contemtor*, uti *animus victor*, *rector*, *rex*, *dominus*, *liberator*, *deprecator*, *contemplator*, alia, quae vide apud Bentlej. ad Horat. IV. Od. IX. *v.* 39. ubi & Virgil. IX. Aen. *v.* 205. laudatur: *Est hic*, *est* animus *lucis* contemtor. Sic supra *c.* LVIII. nu. 5. *exercitus victor*. ubi vide. Sic Silius I. *v.* 173. *Carnificesve manus*. Ausonius Ephemer. Orat. *procul exige saevum* Insidiatorem *blandis erroribus* anguem. Seneca Controv. VII. *ultores ignes*. Prudent. Psychom. *v.* 278. *Cunctanti spes fida comes succurrit et offert* Ultorem gladium *laudisque inspirat amorem*. Petrus Chrysol. Serm. V. *artifex cavillatio*. & CXLIX. *artifex pictor*. Claudian. III. Rapt. *v.* 28. *Sed quid* dissuasor *honesti* Luxus, *et humanas oblimat copia mentes?* Lucanus IV. *v.* 258. *Ut dextrae justi* gladius dissuasor *adhaesit*. Martial. VIII. epigr. LI. *Livescit nulla caligine fusca*, *nec odit* Exploratores *nubila massa* focos. Augustin. VI. contra Pelag. *c.* V. *Propter quam Calligonum Valentiniani junioris Eunuchum* gladio *novimus* ultore *punitum*, *meretricis confessione convictum*. & infinita alia, quibus Latini statum atque habitum melius longe exprimunt, quam per Adjectivum.

SUPERBIA, COMMUNE NOB. MALUM. Inepte Eccard. *quod est commune n. m.* Lege autem Aristotelem III. Rhet. *c.* XV. de moribus nobilium, & adde Reinhard. ad Lips. II. Polit. *c.* XV. num. 5. atque Juvenalem nota illa Satyra VIII. Originem adtribuunt huic superbiae dignitatem parentum. Auget vero ipsa educatio, & serviles illae humilium blanditiae, quae pueris omnia infra se posita esse persuadent. Inepta illa quidem superbia; sed hodie ortum est aliud quoddam genus, quam *miserabilem* diceres *superbiam*; hominum inanium & ventosorum, quibus nec nobilitas, virtus, divitiae, nec quidvis aliud, sed sola de se ipsis, eaque valde exilis, opinio magnos spiritus facit. Mira natio & nocentissima.

2. MIRARI EJUS CONSILIUM. Guelf. 1. & 2. Academ. Vinarienses, Senat. 1. Incert. 2. Remens. 2. Franc. Uratisl. 2. *mirari primum ejus consilium*: quod ab superioribus: *itaque primum*, his verbis adhaesit. Guelf. 9. *imitari primum ejus consilium*. Sed illud *ejus* si abesset, gratior & suavior esset orationis tractus. Codd. tamen non adjuvant. Sequitur in Guelf. 6. *et quasi per mamicitiam*; Basil. 5. *neu tam prava inciperet*.

NEU SUPER FORTUNAM ANIMUM GER. Basil. 1. *neu tam supra fortunam*; *supra* est etiam in Franciano. Vinar. 2. *non super fortunam*. Dictum illud iis maxime esse debet, quos fortuna *avidos gloriae magis*, *quam capaces fecit*, Curt. IV. c. VII. num. 29. nam de ingenuis animis verum est illud Senecae Epist. XLIV. *Animus facit nobilem*, *cui ex quacumque conditione* supra fortunam *licet surgere*. iisdem verbis Idem Ep. XLI. *An potest aliquis* supra fortunam, *nisi ab illa adjutus*, *exsurgere?* Sed Noster *fortunam* intelligit, statum & conditionem, in qua Marius natus. Livius XXV. *cap.* XXXVII. *eques R. impiger juvenis*, *animique et ingenii aliquanto*, *majoris*, *quam* pro fortuna, *in qua erat natus*, Propertius III. eleg. VII. princ. *Maecenas eques Etrusco de sanguine regum*, *intra* fortunam *qui cupis esse* tuam. Ovidius: *et intra* Fortunam *debet quisque manere* suam.

DEBERE ILLI RES SUAS SATIS PLACERE. In Uratisl. 2. vacat Verbum *debere*. Guelf. 9. *debere ipsi*; Eccard. *debere sibi res*. male. & *illi* ita semper Noster. vide infra c. XCVI. n. 2. ubi similiter librarii peccant. Guelf. 6. *debere illis situs res suas placere*. *situs*, trajectis litteris vocalibus, pro *satis*, quod in hac formula servat No-

3 *Romano*; *quod illi jure negaretur*. Postquam haec atque talia dixit, neque animus Marii flectitur; respondit, *ubi primum potuisset per*
4 *negotia publica*, *facturum sese*, *quae peteret*. Ac postea saepius eadem postulanti, fertur dixisse, *ne festinaret abire*: *satis mature illum cum filio suo consulatum petiturum*. Is eo tempore contubernio patris ibidem militabat, annos natus circiter xx. quae res Marium cum pro

Noster Cat. *c*.II. n.I. *sua cuique* satis *placebant*. ubi vide. infra *c*. LXVI. extr. *quis tumultus ipse* & *res novae* satis placebant. *c*.LXXIV. num. 2. *neque illi res*, *neque consilium*, *aut quisquam hominum* satis placebat.

POSTREMO CAVERET ID PETERE A.P.R. Uratisl.1. *postremo placem cavere*. & *cavere* scripsit etiam Guelf.3. forte & 6. ubi, *postremo cause id petere*: nam *se* syllaba & *re* facile inter se permutantur, quemadmodum *cavere* & *caveret*, quod exempla ostendunt in EXCURSU II. n. 4. Basil.1. *id apetere a pop. R.* ut non mirari debeas, supra etiam *c*.LXIII. nu.6. haec Verba confusa esse. Fabriciani *id sibi petere a p. R.* Sed *sibi* illud Latinis est supervacaneum; & Sallustianis etiam Pronomen *id*. Mox Guelf. 6. *quod ille jure negaretur*; sed 11. Provocabulum neglexit.

3. POSTQUAM HAEC ATQUE ALIA TALIA DIXIT. Vinar.1. Remens. 1. Et Uratisl. 2. *Postquam haec atque alia dixit*; sed rectius Eccard. *haec atque talia dixit*, omisso illo *alia*, de quo ad *c*. LXII. num. 2. Hegesippus 1. *cap*. XXVI. His *atque* hujusmodi *regiorum satellitum sermonibus Hyrcanus per invidiam paullatim accendebatur*. *c*.XXVII. His & talibus *fregere juvenilem impetum*. Guelf.6. *talia alia*. 12. *haec omnia atque*. dein Uratisl.1. *neque animus* manu *flectitur*, pro *Marii*. Fabric. 2. *ubi potuisset*, sine *primum*.

POTUISSET PER NEGOTIA PUBLICA. Academ. *per negotia plurima*. POTUISSET, intellige *facere*, ex proximo *facturum*. Sic infra *c*.LXXXV. nu.38. *Majores eorum omnia*, *quae* licebat, *illis* reliquere ---- *virtutem non* reliquere, *neque* poterant. *c*.CII. nu.9. *Nunc*, *quoniam* per *illam* licet, *festina*. Supra *c*. III. n. 2. *Nam vi quidem regere patriam aut parentes*, *quamquam* & possis, & *delicta corrigas*. ubi quaedam jam adscripsimus, quaedam ad Cic. II. epist. XII. num.5. Id. VII. epist. XXXII. num. 9. *Tu*, *mi Volumni*, *cum* instituisti, & *mihi vides esse gratum*, scribe *ad me quam saepissime de rebus urbanis*. Id. XVI. epist. V. nu. 2. Poteris *igitur*, & facies, *si me diligis*, *ut quotidie sit Acastus in portu*. Terent. Adelph. A. III. Sc. IX. *Ni* facient, *quod illos* aequum est. ubi Scholiastes: *subauditur* facere, *a superiori per σύλληψιν intellectum*. Quinctil. Declam. 1. *c*.X. *Ego mehercule etiam illud admiror*, *quod cum patrem* vellet, *non novercam* percussit. PER *negotia publica*, eleganter de *caussa*, quae adhuc morata est. ut infra *per illam licet*. Cic. VII. epist.1.n.2. *cum* per valetudinem *posses*, *venire tamen noluisti*. vide Boxhorn. ad Plaut. A. II. Sc.1. *v*.16. quae ille ibi cum quodam incommodo protulit, ut illustraret Plauti *per tempus*, quod est *tempore*. Petron. Sat. *c*.CXII. *miles quidquid boni* per facultates *poterat*, *coemebat*. Pacatus Paneg. Maxim. *c*.XII. *Idem es*, *qui fuisti*, & *tantum tibi* per te *licet*, *quantum* per leges *licebat*. adde supra *c*. XXXIII. nu.3. Mox Guelf. 3. *quod peteret*; Uratisl. 2. *quae peterat*.

4. ILLUM CUM FILIO SUO CONSUL. PETITURUM. *Illum* haud legitur in Vinar. 2. ejusque absentia exiguam, aut nullam parit difficultatem. Idem codex & Guelf.3. *cum filio*, sine Pronomine, & eleganter. infra tamen *c*. LXXXV. n. 40. *ex parente* meo, & *ex aliis sanctis viris accepi*. Supra *c*.XIV. n.1. *Micipsa pater* meus *moriens praecepit*. At Cat. *c*.XXXI. num. 3. *miserari parvos* liberos. adde Eod. *c*.LI. n.4. ibique notata. Fabric.2. *consulatum petere*, quomodo Noster supra *c*.XIV. num.1. estque cum multa gravitate dictum pro *petiturum*. nec tamen hoc loco recipere audeo.

IS EO TEMPORE CONTUBERNIO PATRIS. Academ. Struv. Incert.2. Remens.1. & Guelf.3. *Nam is eo tempore*. male. Ante Rivium vulgo dabant, *in contubernio patris*. is vero ex MSS. suis & vetustis impressis Praepositionem delevit, acceduntque nostri Fabriciani, Basil.1. Incert. 1. Academ. Struvian. Senatorii, Vinar. 1. Remenses, Franc. Heuss. Eccard. Uratisl. 1. 3. Guelf. 1. 2. 3. 4. 6. 7. 9. 11. 12. ceteris paucis adhaeret Praepositio aut *in*, aut *cum*: sed haec soli Gu. 10. Corrupte Academ. *eo tempore cum tyberino patris*. *Contubernium* proprie de militibus octo, vel undecim conjunctis dicitur, quorum unus contubernii caput nominabatur, familiarius & sub uno papilione degentibus, simul etiam in expeditionem euntibus. de quibus vide Schel. in Hyginum pag. 1028. & Tor-

pro honore, quem adfectabat, tum contra Metellum vehementer accenderat. Ita cupidine atque ira, pessumis consultoribus, grassari: neque facto ullo, neque dicto abstinere, quod modo ambitiosum foret:

Torrent. ad Sueton. Vespas. *c.* III. extr. Deinde etiam de adolescentibus nobilibus imperatoribus sese adplicantibus, rem militarem, aut provincias cognoscendi caussa, dicitur, eos esse *in contubernio* ducis aut magistratuum, sub quorum oculis & cura agebant. Tacit. Agric. *c.* V. *Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paullino diligenti ac moderato duci adprobavit, electus quem contubernio aestimaret.* hoc *castrense contubernium*, Plinio Praefat. Nat. Hist. p. 2. Et prorsus, ut Noster, observante etiam Torrentio Sueton. Caesar. *capite* II. *Stipendia prima in Asia fecit M. Thermi praetoris* contubernio. Duces, ut nobiles adolescentes, sic & filios contubernio suo habebant. Frontinus Strateg. IV. *c.* I. num. II. *Q. Metellus consul, quamvis nulla lege impediretur, quin filium* contubernalem *perpetuum haberet, maluit tamen eum in ordine merere.* & ibidem n. 12. *P. Rutilius consul cum secundum leges* in contubernio suo *filium posset habere, in legione militem fecit.* adde Lips. V. de milit. Dial. II.

ANNOS NATUS CIRCITER XX. Vossius exponit *ante annos xx. natus:* posses dicere, Latinos dicere *natus*, pro *habens*; non quidem ut haec vocabula sint Synonyma, sed ut *natus* tamquam ex abundanti addatur, quemadmodum alibi *homo natu*, *vir natus*, alia. pro a nativitate annos habens XX. Ipsa dictio apud Ciceronem aliosque est satis frequens. Curt. VI. *cap.* XI. n. 32. *ne pater* LXX. natus *annos, tanti exercitus dux, tantae pecuniae custos, interim exstingueretur.* C. Nepos Dion. *c.* X. *diem obiit circiter annos* LV. natus. &c. Ceterum aetas consularis, sive qua Metelli filius legitime petere poterat, erat annus XLIII. vide Pighii Annal. Tom. II. p. 334.

CUM PRO HONORE. *Cum* delent Fabriciani & Guelf. 3. plures *tum* scripsere. *pro* non est in Eccard. neque Guelf. 1. quia boni librarii utramque particulam pro Praepositione habuere, alterutra supervacua videri debuit. Aliis etiam forte non satis ex regulis fuit, *pro honore accendere*, eujus tamen elegantiam mox monstrabimus. Intelligit accensum esse Marium, ut eo vehementius adpeteret honorem, nempe consulatum.

TUM CONTRA METELLUM VEHEM. ACCEND. *Tum* non adparet in Guelf. 3. 12. Et 6. omittit vocem *Metellum*. Ineptissime 11. *tum pro licentia, quam nequibat ab illo impetrare contra Metellum*, &c. Nempe *accendere contra quem*, est irritare & incitare in quem, sive, ut agat vehementius contra aliquem. Sic alibi Verbo *accendere* aliae adduntur Praepositiones, ut supra *c.* VI. n. 3. *studia* in *Jugurtham accensa*, ubi vide. Tacitus IV. Histor. *c.* LXXVIII. *Tutor & Classicus & Civilis suis quisque locis pugnam ciebant: Gallos* pro *libertate, Batavos* pro *gloria, Germanos* ad *praedam* instigantes. Cicero I. epist. IX. n. 16. *quippe qui etiam Ravennae Crassum ante vidisset, ab eoque* in *me esses* incensus. ita infra *c.* LXXXVIII. n. 3. *statuit urbes, quae viris aut loco* pro *hostibus, & advorsum se opportunissimae erant, singulas circumvenire.* De vi Verbi passim diximus. Livius XXII. *c.* XIII. irritat *etiam de industria ducem, si forte* accensum *tot indignitatibus cladibusque sociorum detrahere ad aequum certamen possit.* Vinar. 1. *vehementer accendit.*

5. PESSUMIS CONSULTORIBUS, GRASSARI. Guelf. 9. *pessumis bis duobus consultoribus*; Struv. *cultoribus*. Male. *Consultores* vocat, sicuti apud Horatium *dolor suadet*, vide ad Cat. *cap.* LI, n. 1. Sic Livius VII. *c.* XL. *Quin omissis ira & spe*, fallacibus auctoribus, *nos ipsos nostraque omnia cognitae permittimus fidei.* Sed sequitur suum Thucydid. III. *c.* XII. Δύο μὲν ἐναντιώτατα τῇ εὐβουλίᾳ τάχος τε καὶ ὀργή. Nostrum expressit Jo. Salisber. II. Nug. Cur. *c.* VI. *jam inedia, fame & ira* pessimis *usa* consultoribus, *contra ipsa armatur jura naturae.* de *cupiditate* idem Thucyd. VI. *c.* III. Ἐπιθυμίᾳ μὲν γὰρ ἐλάχιστα χαλεπτῶν. Eccard. & Guelf. 7. *ex cupidine*; 12. *cupide.* male vide supra *c.* I. n. 3. Tacit. IV. Hist. *c.* XVI. *Civilis* dolo grassandum *ratus*. sic iste alibi. Ex hac ira inimicitiae inter Marium & Metellum, Cicero ad Quir. post Red. *cap.* IV. & Marius postea filium Metelli in exsilium egit, Plutarch. Mario pag. 430.

NEQUE FACTO ULLO, NEQUE DICTO ABSTINERE. Memoravit mox *factum* ambitiosum, *dicta* etiam talia, & amant haec conjungere auctores, ita ut apud alios in formulam transierit, quod bene docuit Boxhornius ad Tacit. II. Annal. *cap.* LIII. *vetera suorum* facta dictaque *praeferentes*. post eum Cl. Burmannus, quem vide ad Catilin. *caput* XXIII. numer. 2. *prorsus neque* dicere, *neque* facere *quidquam pensi habebat*. Cicero XV. epist. IX. numer. 3. *cum ab hominibus prudentissimis viris-*

ret: milites, quibus in hibernis praeerat, laxiore imperio, quam antea, habere: apud negotiatores, quorum magna multitudo Uticae erat, criminose simul, & magnifice de bello loqui: *dimidia pars exercitus sibi permitteretur, paucis diebus Jugurtham in catenis habiturum: ab imperatoribus consulto trahi, quod homo inanis & regiae superbiae imperio nimis*

virisque optimis, omnibus dictis, factis, *studiis, institutis vel me tui similem esse audio, vel te mei*. Non video itaque, cur Eccard. vocem *dicto* omiserit. Sed cum Fabriciani, *neque facto aliquo;* Guelf. 1. *neque facto alio* scribunt, id sentio, vocem *ullo* ab Glossatoribus invectam esse: pariter ut vidimus Cat. *c.* LII. n. 33. *si dis, aut hominibus unquam* ullis *pepercit*, ubi idem in voce *ullis* incertum offerunt tres MSS. adde Eod. *c.* LI. n. 33. & supra *c.* XXII. n. 2.

QUOD MODO AMBITIOSUM FORET. *Ambitiosum* vocat, quod est ad favorem acquirendum comparatum. Sic supra *c.* XLV. n. 1. *ambitionem* posuit, & infra *c.* LXXXVI. n. 3. Suetonius Augusto *c.* XXV. *Neque ullos militum commilitones adpellabat, sed milites: ac ne a filiis quidem aut privignis suis imperio praeditis aliter adpellari passus est:* ambitiosius *id existimans, quam aut ratio militaris, aut temporum quies, aut sua domusque suae majestas postularet.* alia alibi.

LAXIORE IMPERIO. Id dixerat Cat. *c.* XI. n. 5. *luxuriose habere*, nisi quod alterum sit paullo lenius. Laudat locum & ex eo restituit Dictyn III. *cap.* 1. Perizonius: *At Trojani cum auxiliaribus* laxiore militia, *neque circa exercitum solliciti, socordius agitare*. infra *cap.* LXXXVII. extr. *remoto metu*, laxius *licentiusque futuros*.

APUD NEGOTIATORES. Publicanos equestris ordinis intelligit Cl. Wassius ex Vellejo Pat. II. *c.* XI. non satis adcurate. nam is ita: *Hic per publicanos* aliosque *in Africa* negotiantes *criminatus Metelli lentitudinem*, &c. Et nos quaedam de negotiatoribus, ut diversi sunt a *publicanis*, ad Cat. *c.* XL. n. 2. Et de *publicanis*, infra ad *cap.* LXV. n. 4. Ceterum quod de *commeatu* admonet contra Vellejum, praecepit jam Auson. Popma.

CRIMINOSE SIMUL ET MAGNIFICE. *Criminose* in Metellum, quem criminabatur; *magnifice* de se, & ab se mature conficiendo bello. Sic fere infra *c.* LXXXIV. n. 1. *alia praeterea* magnifica *pro se, & illis* dolentia. Tamen Fabric. 1. vocem *criminose* in litura perscriptam exhibet: quam tamen Ciceroni placuisse scimus. Tacitus III. Hist. *c.* XXXVIII. *nec defuere, qui ipsum Tuscum & alios, sed* criminosius *Blaesum incusarent*. Dictys I. *c.* VI. *ut si quae* criminose *objecta sint, praesenti refutatione diluantur*. Guelferb. 12. omittit *simul*. Veneta 1470. *criminose, & simul magnifice.* perperam. & jam alibi diximus Latinos *simul*, ut Graeci τε, ante & ponere. Fabric. 2. omittit, *de bello*. ceteri omnes retinent.

DIMIDIA P. EX. SI SIBI PERMITTERETUR. Sic Gruterus cum meliore parte MSS. & vett. edd. at Incert. 2. & Franc. *si dimidia p. e. sibi p.* Incert. 1. Guelf. 4. & Veneta 1470. *dim. p. e. sibi si permitteretur*. Quidam vero Codd. apud Glareanum, item edd. Colceri, Elzeviriana A. 1634. Crispini, harumque exempla & exemplaria omittunt conjunctionem *Si*, quae hoc loco elegantissime reticetur. & variae istae particulae transpositiones in MSS. probant olim etiam exsulasse. Cic. V. Verr. *c.* LXV. cognosceret, *hominem; aliquid de summo supplicio remitteres:* ignoraret, *tum hoc juris in omnes constitueres*. sic Manutius, qui plura exempla adtulit. Virg. IV. Aen. *v.* 31. *tu quoque magnam Partem opere in tanto*, sineret *dolor, Icare, haberes*. Plinius I. ep. XII. Dedisses *huic animo par corpus, fecisset, quod optabat*. Coelius VIII. ep. VI. n. 3. *cum quo simultas tibi* non fuisset, *liberius tibi de tota re esset*. Tibullus I. eleg. VII. *v.* 43. *At mihi servandam* credas, *non saeva recuso Verbera, detracto non ego vincla pedum*.

PAUCIS DIEBUS JUGURT. IN CATENIS HABIT. *Paucis diebus*, pro intra paucos dies, illustravimus supra ad *c.* XIII. n. 6. *in catenis* ex antiquo more, ubi captivi catenis vinciebantur, infra *c.* CXIII. extr. Statius III. Silv. II. *v.* 120.

Actias Ausonias fugit Cleopatra catenas.

Eas portabant secum milites, teste Josepho III. de B. Jud. *c.* III. Unde Florus III. *c.* VII. num. 2. *Primus invasit insulam M. Antonius, cum ingenti quidem victoriae spe atque fiducia, adeo ut plures* catenas *in navibus, quam arma portaret*. ubi lege Freinshemio citatos.

AB IMPERATORE CONSULTO TRAHI. Acad. Incerti, Senat. 2. Heuss. Remens. 1. Franc. Eccard. Guelf. 4. 9. 10. 11. *consulto trahi bellum* partim, partim *consulto bellum trahi*. Ceteri recte omittunt, cum ex superioribus *de bello loqui*, idem vocabulum intelligatur: cujus figurae exempla habes supra ad *c.* I. n. 5. ad Cat. *c.* XXVI.

nimis gauderet. Quae omnia illis eo firmiora videbantur, quod diu- 6
turnitate belli res familiaris corruperant, & animo cupienti nihil satis festinatur.

CAP.

c.XXVI. n.2. alibi. Eodem fere modo Livius productus supra ad *c*.XXIII. n.2. ubi dictionem *trahere bellum* confirmavi. Eadem figura apud Justin.IX. *c*.III. num.4.5. *diu dissimulatum* bellum *Atheniensibus infert: quorum caussae Thebani se junxere, metuentes, ne, victis Atheniensibus (bellum) veluti vicinum incendium ad se transiret*. quod vocabulum uncinis inclusi, delendum est: cum MSS. aut non agnoscant, aut *belli* alio atque alio loco pro illo exhibeant. Eadem criminatio apud Livium XXII. *c*. XXV. *Non praesensem solum dictatorem obstitisse rei bene gerendae, sed absentem etiam gestae obstare: & in* ducendo bello *sedulo tempus terere, quo diutius ia magistratu sit, solusque & Romae, & ia exercita imperium habeat*. adde Cic. III. Offic. *c*.XX.

QUOD HOMO INANIS. Eleganter Latini *inanes* vocant τὰς κενοδόξους, jejunos; gloriae deditos, sed vanae, & quae speciem tantum habet; nullius ipsi magnae rei capaces. unde & κενὸς Suidae Tom.II. pag.295. saepe μάταιος. Lucretius I. *vers*.641. *Clarus ob obscuram linguam magis inter* inanes *Quamde gravis inter Grajos, qui* vera *requirunt*. Horat. I. Sat. IV. *v*.76. Inanes *Hoc juvat, haud illud quaerentes, num sine sensu Tempore num faciant alieno*. Tacit. Agric. *c*.VI. *Ludos &* inania *honoris modo rationis atque abundantiae duxit*. Claudian. Gigantom. *v*.36. *His ubi consiliis animos elusit* inanes, *Jam credant vicisse deos*. Plinius XXXIV. *c*. VIII. ad fin. de Catone Zenonis statuam in Cypria expeditione non vendente, *quia Philosophi erat, ut obiter*, inquit, *hoc quoque noscatur tam* inane *exemplum*. Eleganter Cic. II. ep.XVII. n.16. *Illud vero* pusilli *animi, & ipsa malevolentia* jejuni *atque* inanis, *quod Ariobarzanem - non regem, sed regis Ariobarzanis filium adpellat*. qui optime explanat. adde VI. ep.VI. n.15.

ET REGIAE SUPERBIAE. Ita vetustissimi nostri Basil.I. Fabric.I. ceteri; non *& superbiae regiae*. Veneta 1470. copulam omittit, *homo inanis regiae superbiae*. *Regium* dicunt, quidquid intolerabile, & immodicum. Livius III. *cap*. XIX. *loquaces, seditiosos, semina discordiarum, iterum atque tertiam tribunos, pessimis artibus*, regia licentia *vivere*: adde supra XXXI. num. 26. & Cicer. I. ad Attic. epist. XVI.

IMPERIO NIMIS GAUDERET. Nempe *dulcis amor regni, blandumque potestas*. Stat.II. Theb. *v*.399. & inde multi imperio adsueti, non poterant privati esse. vide Justin. XXXI. *c*. I. ibique Berneggerum. Vinar.1. *gaudet*; Eccard. & Uratisl.3. *in imperio*. *gaudere* posuit pro *delectari*, ut fere *c*.II. n.4. *gaudia*. Curt. VIII. *c*. IX. n.26. *avium, quarum visu maxime* gaudent, *argenteae effigies opera distinguunt*. Lucanus I. gaudet, *viam fecisse ruina*.

6. QUAE OMNIA ILLIS EO FIRMIORA VIDEB. Vinar.1. *quae omnia illi eo f. v.* Sed Eccard. omisit Pronomen *illis*, quem hoc loco adprobare nequeo, si in proximis quaedam vulgatae lectionis mutatio est instituenda. Sin autem ea recte habet, facile Provocabulo careas, ut supra *c*.XII. n.1. *eo* vacat in Guelf.10. *Firmam* hic certum, verum, quod eleganter supra *c*.LI. n.5. *dubio* opponit. Sic Cicero *firma opinio*; *firma argumenta*. Silius IV. *v*. 127. *Adsis o*, firmesque *tuae, pater, alitis* omen. Terent. Heaut. A.II. Sc.II. *v*.96. *fabulae: Nihil satis* firmi *video, quam ob rem accipere hunc mihi expediat metum*.

QUOD DIUTURN. B. RES FAMIL. CORRUPERANT. Guelf.6.9.10. *quia*. 6. *durnitate belli*. 10. *pro diut. b.* Vinar. 1. *res fam. corrumperant*. Guelferbyt. 6. & 12. *corrumperat*; 9. *res familiaris corrupta erat*. quasi scripsisset Sallustius, quod Carrio voluit: *res familiaris corruperat*, ut infra II. Hist. *eo res eorum auxit*, & alia ad *c*. LXXXV. n.9. Nihil tamen facile mutaverim, cum antiqua illa scriptura *familiaris*, pro *familiares* illas turbas dedisse potest. Nam *corrumperant*, pro *corruperant* familiare nostris Codd. ex quibus alibi *relinquerat*, & similia adnotavimus. *Corrumpere* autem, ut alibi *praedam, opportunitates corrumpere*, Catilin. *cap*. XLIII. num. 3. Justin. II. *c*. XV. *ne vires otio* corrumperent. Non plane perditam, sed adtritam & imminutam rem familiarem intelligit.

ANIMO CUPIENTI NIHIL SATIS FESTINATUR. Id ita extulit P. Syrus: *Et cupiditati & ipsa tarda celeritas*. Seneca ad Helv. *c*. XI. *Cupiditati nihil satis est — Nec hoc in pecunia tantum, aut alimentis evenit: eadem natura est in omni* desiderio, *quod non ex inopia, sed ex vitio nascitur. quidquid illi congesseris, non finis erit cupiditatis, sed gradus*. Statius I. Theb. *v*.314. *jam jamque animis male debita regna Concipit, & longum signis cunctantibus annum Stare gemit*. ubi vide Casp. Barthium. Pacatus Paneg. Maxim. *c*.XXXVII. *Ut est omne desiderium post spem iuva-*

C A P. LXV.

LXIX.

1 ERat praeterea in exercitu nostro Numida quidam, nomine Gauda, Mastanabalis filius, Masinissae nepos, quem Micipsa testamento secundum heredem scripserat, morbis confectus, & ob eam
2 caussam mente paullum imminuta. Cui Metellus petenti, more regum uti sellam juxta poneret; item postea custodiae causa turmam

tientius. Claudian. de nuptiis Honor. *v.* 14. *Incusat spes aegra moras, longique videntur Stare dies, segnemque rotam non flectere Phoebe*. & alia apud alios passim. adde Auct. de Bello Alexandr. *c.* LI. ad fin.

CAP. LXV. 1. Nomine Gauda, Mastanabalis f. Gruterus, *Manastabalis*, & sic Fabric. 2. Vinar. 2. Incerti, Academicus. At Vinar. 1. *Manastabili filius*. Senat. 2. Heussian. Struv. Uratisl. 2. 3. Eccard. Guelf. 3. 7. 12. *Manastabilis*; 6. *Manastrabilis*; 9. *Manifestabilis*; 2. *Mastanabilis*, quomodo Jos. Wasse. Sed Basil. 1. Fabric. 1. Senat. 1. Guelf. 1. & 4. *Mastanabalis*, quomodo id nomen scribitur *c.* V. n. 6. In tribus reperi, *nomine Cauda*. Guelf. 6. omittit *quidam*.

Testamento secundum haeredem scripserat. Vinar. 1. *statuerat*; Academ. *fecerat vel scripserat*. Apage istam inscitiam! *scribere heredem* Latinis notum satis superque. Tacit. 1. Ann. *c.* VIII. *tertio gradu primores civitatis scripserat*. Plinius Paneg. *c.* XLIII. *In eodem genere ponendum est, quod testamenta nostra secura sunt: nec unus omnium, numquam* scriptus, heres *est*. Salvianus III. ad Eccles. Cathol. *illum* heredem scribo *proximum meum*. secundus autem *heres* dicebatur, qui cum primus aut non posset, aut nollet hereditatem adire, heres erat. Sueton. Jul. *c.* LXXXIII. *plures percussorum in tutoribus filii, si quis sibi nasceretur, nominavit. D. Brutum etiam in* secundis *heredibus*. quod Appianus II. Civ. pag. 518. Δέκιμος ὁ Βροῦτος ἐν τοῖς δευτέροις κληρονόμοις ἐγέγραπτο παῖς. addit ille, pro more suo: ἑτέρους κληρονόμους προσγράφειν Ῥωμαίοις ἔθος, εἰ μὴ κληρονομοῖεν οἱ πρότεροι. Cicero XIII. ep. LXI. n. 1. *quod quidem ille testamento declaravit, qui me tum tutorem, tum etiam* secundum heredem *institueris*. Ita & *tertius heres* JCtis cognitus. De quibus etiam *secundo*, aut *tertio loco scribi* dicebant. Nam quae de *ima cera* hac in re dici possent, ea vide apud Jac. Nic. Loensem Epiphill. V. *c.* VI. & Jo. Mercerum 1. Opinion. *c.* XII. *Heredem* per simplex *e* in MSS. scribi scias; eamque scripturam doctiores, ut antiquissimam, hodie amplectuntur.

Morbis confectus, et ob eam caussam. Struv. Guelf. 9. Incert. 2. & Franc. *morbo confectus*. Variant etiam in eo MSS. nostri, ut *paullum*, aut *paullulum* scribant: sed illud est in antiquioribus. Septem juniores *immutata*; Guelf. 4. *imminuerat*; Uratisl. 3. *minuta*. Guelf. 11. *mentem paullulum inde mutatam*. Omnes autem, *& ob eam caussam*, non, quod quibusdam placuit, *& ob ea mente paull. i.* Grutero autem haec omnia: *& ob ea m. p. imminuta* valde superflua videntur, quia sequitur n. 3. *hominem ob morbos animo parum valido*. Sed si haec unica caussa est, non ea tantum, sed etiam illa *morbis confectus* superflua esse debent. Non abhorret tamen Sallustius, si res ita ferat, eamdem rem bis memorare, dum in ipso modo narrandi aliquid immutetur. Ejus rei luculentum exemplum habemus supra *cap.* XVII. n. 5. & 6.

2. Petenti, more regum, uti sellam juxta p. Guelf. 4. *petenti, ut concederet sibi, more reg.* quod Verbum *concederet*, post Nomen *regum* immittit Guelf. 11. alii autem in sequenti membro. Distinctio illa, quam modo posuimus, est ex parte ab Grutero, quam Wassius dedit; cum antea darent *petenti more regum* conjuncta. Sed etiam post vocabulum *regum*, minima interpunctio est tollenda; quod fecit Gruterus & Pareus. ut scriptum sit ita, pro *uti, more regum, sellam juxta poneret*. vide infra *cap.* CII. num. 3. quamquam duae voces *more regum* aliquid spurii redoleant. sella autem utebantur imperatores, quae castrensis dicta est, in tribunali & alias, si publice praesiderent, Sueton. Galba *c.* XVIII. ibique Torrentius. Ei proximi erant legati, & honoratissimus quisque. Tacit. II. Histor. *c.* LIX. *Valentem & Caecinam laudatos pro concione curuli suae circumposuit, tamquam ita secundi haberentur a Caesare*. Sed reges proxime sede-

turmam equitum Romanorum, utrumque negaverat: honorem, quod eorum modo foret, quos populus Romanus reges adpellavisset; praesidium, quod contumeliosum in eos foret, si equites Romani satellites Numidae traderentur. Hunc Marius anxium adgreditur atque 3
hor-

sedebant. Sueton. Nerone c. XIII. *Perductum inde in theatrum regem Tiridatem, ac rursus supplicantem, juxta se latere dextro collocavit.* adde omnino Chimentellium. Eccard. Guelf. 12. Acad. Franc. & Uratisl. 3. *juxta se poneret;* tres alii *juxta suam.* Male. Tacit. IV. Ann. *cap.* LIV. *tum* propter *discumberet*. Sueton. Domit. c. XI. *adsidere in toro* juxta *coegit*. Idem Tiber. *cap.* XXXIII. *magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumque se offerebat consiliarium, adsidebatque* juxtim, *vel ex adverso in parte primori*. Integra est dictio apud Caesar. III. Civ. *cap.* XX.

CUSTODIAE CAUSSA TURMAM EQUIT. R. Eccard. *ut concederet sibi custodiae c. e. e. R.* Struvian. *equitum ut concederet sibi Rom.* Guelf. 10. post vocem *Romanorum* eandem Glossam posuit. Timebat forte Gauda, cum haec ab Metello posceret, ne ipse ita insidiis Jugurthae periret, ut Romae Massiva, supra c. XXXV.

UTRUMQUE NEGAVERAT. Guelf. 1. *utrumque negaverat honorem. Sellae negavit honorem, quod.* sic ille ex Glossa manifestaria. *Utrumque* dixit pro *utramque rem*, praesidium autem ab honore ipse Crispus distinguit. Senec. de Tranqu. An. c. 1. *per quos* neutrum *licet, nec tanquam in bello paratum esse, nec tanquam in pace securum.* adde plura hujus formae producta ad Cat. c. IX. n. 3.

HONOREM, QUOD EORUM MODO FORET. *Honorem* juxta ponendae sellae. vide Chimentell. de hon. Bisellii c. XXXVI. REGES adpellabantur ab Romanis, more sollemni, quo & *amici* & *socii*. vide supra c. XXIV. n. 3. Cicero de Harusp. Resp. c. XIII. *Atque hunc tamen Dejotarum saepe ab Senatu* regali nomine *dignum existimatum, clarissimorum imperatorum testimoniis ornatum, tu etiam* regem adpellari, *cum Brogitaro jubes. Sed alter est* rex *judicio senatus, per nos: pecunia Brogitarus per te* adpellatus.

CONTUMELIOSUM IN EOS FORET, SI. Fabriciani: *quod praesidium contumeliosum* cet. & illud *quod* ab alio, quam Sallustio, adjectum esse arbitror, quia ille in secundo membro eleganter omittit. ita & alii. vide notata ad c. v. n. 1. Guelf. 3. a prima manu, *in eo foret*. sed Fabric. 1. voculas *in eos* nusquam habet, exsulantque eae etiam ab edd. Venetis. Quo minus tamen illis calculum adjiciam, facit in primis structura ab vulgo paullulum aliena, *in eos, si:* & hanc impulisse verosimile est, ut *in eos* expungeretur. Posses leviori modo illi incommodo mederi, si scriberes: *contumeliosum in eos foret, qui equites R. satellites N. tr.* ut esset duplex Ἐπεξήγησις. Aliter Freinshemius in Curt. VII. c. V. n. 3. qui putat fuisse: *contumeliosum in nos foret, si:* quamquam vulgatam tolerabilem dicat: Glareanus propter indignitatem rei *in eos* additum esse censet, cum omitti poterat. Sed non tam ob indignitatem rei, quam ob perspicuitatem, & rem ipsam, quae incerta erat, ita locutus est Noster, sicuti Catilin. c. XL. n. 1. Illud *si* eleganter in re incerta & facienda. Silius XI. v. 334. *Per si quid superest vitae, per jura parentis — oro.* Cic. IX. epist. XI. n. 3. *ut* si qui *mibi obtrectent, a te refutentur.* Item Pronomen demonstrativum non semper habet, quod accurate respondeat. Idem Cic. XII. epist. XXVI. princ. *L. Mescinius* ea *mecum necessitudine conjunctus est,* quod *mibi quaestor fuit*. Sed adposite ille III. epist. VIII. n. 10. *Jam non tam mibi videntur injuriam facere* hi, qui *haec disputant, quam* si cujus *aures ad hanc disputationem patent.* & post Red. in Sen. c. X. *Tantum vestra auctoritas valuit, ut omne* is *flagitium se committere putaret,* si *quis non veniret.* Neque abit Liv. XXXIX. c. XVII. *Senatores* indici *praemium proposuerunt,* si quis *quem ad se duxisset, nomenve absentis detulisset*.

SATELLITES NUMIDAE TRADERENTUR. Sic recte edd. etiamsi Fabriciani, Vinarienses, Incerti, Remenses, Franc. Struv. Senat. 2. Heuss. Acad. Uratislavienses, Guelf. 3. 6. 7. 9. 10. 11. 12. omnes habeant *satelliti Numidae*. *Satellites*, ut infra c. CIII. n. 1. *obsessum turrim regiam, quo Jugurtha* perfugas *omnes* praesidium *imposuerat*. ubi vide. Cat. c. XL. n. 3. *miseriis suis* remedium mortem *exspectare*. ibi jam quaedam alia adscripta sunt. Eod. c. XLII. extr. qui *ei provinciae* legatus *praeerat*.

3. MARIUS ANXIUM ADGREDITUR ATQUE HORTATUR. Vinar. 1. non habet Nomen *Marius:* Eccard. *anxius*, pro *anxium*. Duae postremae voces, *atque hortatur* superflua sunt. Servant tamen omnes Codd. nec ego loco moveo. vide tamen supra ad c. XII. n. 3.

CONTUMELIARUM IN IMPERATOREM C. S. A. POENAS PETAT. Et hic locus ostendere poterit,

hortatur, uti contumeliarum imperatoris cum suo auxilio poenas petat. hominem ob morbos animo parum valido secunda oratione extollit: *illum regem, ingentem virum, Masinissae nepotem esse: si Jugurtha captus, aut occisus, imperium Numidiae sine mora habiturum: id adeo mature posse evenire, si ipse consul ad id bellum missus foret.* Ita-

terit, unde Sallustius tam male vulgo audiat, ob insolentem quamdam Latinitatem. ita certe nullus Latinnrum umquam locutus est: neque poterat. Sed Crispum solum rudis adeo & impolitae linguae fuisse credas eave. Correctorum labes est, imperitorum probra, quae Nostro adfinguntur. Hic certe cum in paucissimis Codd. *in imperatorem* legatur, & quinque aliae lectiones ex membranis adripi potuissent, pessimam omnium editores elegerunt. Ita quidem est in Fabric. 2. Senat. 1. & Guelf. 2. Sed Basil. 1. & Remenses, Academ. Uratisl. 2. Incert. 2. Franc. Guelferb. *6. 7. 9.* 10. & 11. cum Commeliniano, Palat. 5. 7. 8. *9. contumeliarum imperatori*, quae paullo melior fuisset vulgata. Struvian. Incert. 1. Heuss. Senat. 2. *contumeliarum imperatorem*, sine Praepositione; iique scribae extremitate primae vocis *contumeliarum*, cum ea mente inhaereret, frustrati sunt. Fabric. 1. a prima manu & Palat. 3. *contumeliarum imperatore*, ex vulgari confusione litterarum *e* & *i*; sive potius, quod *s* littera, quam MSS. τῷ *i* in fine adjicere solent, figuram τοῦ *e* obtulerit. Quid multa? Restituamus latinitatem Sallustii ex Guelf. 1. 3. 4. ut illi a prima manu habuerunt, item ex Vinar. 2. qui habent *contumeliarum imperatoris*. idem in suis invenit Wassius, sed quibus libris nescias. nam Veneta 1470. *in imperatorem*, illa A. 1493. *imperatori* exhibent. & hoc est etiam in veteri ista Lipsiensi 1510. magna cum cura per Baccal. Martinum Herbipolensem impressa. Proxime autem accedit ad genuinam scripturam, propter modum *s* in fine adpingendi, de quo dixi, & per quem supra *c.* LIX. n. 1. *regi*, pro *regis*, in veteri libro, alibi *imperatori*, pro *imperatoris*, atque alia scripta sunt. Nam quod vulgo legitur partim ex eodem fonte, partim inde provenit, quod vocabulis ab *in*, aut *im* incipientibus librarii saepissime *in* adjecerunt, quod lepidis exemplis monstravi ad Catilin. *c.* II. n. 1. adde supra *c.* XXXI. num. II. Formula ipsa *petere poenas* & *repetere* frequens apud auctores, neque ii semper addunt *ab quo*, sed tantum injuriam exprimunt, *cujus poenas* petunt. Curtius III. *cap.* II. n. 18. *Expetes* poenas mei consilii spreti *is ipse, contra quem tibi suasi.* Cicero I. ad Attic. epist. XVI. pag. 108. *fore, ut aperte victrix nequitia ac libido* poenas *ab optimo quoque peteret* sui doloris, *quem improbissimo cuique inusserat severitas consulatus mei.* vides in his posterioribus verbis circumscriptum, quod Noster voce *Imperatoris* expressit, qua intelligit illatas *ab imperatore* contumelias. Caesar I. Gall. *cap.* XXX. *tametsi pro veteribus* Helvetiorum *injuriis populus Rom.* ab iis *poenas bello repetisset.* Noster adstrictius, ut Catilin. *cap.* XII. num. 4. Nam concursus ejusdem Casus tironibus tantum formidolosus erit; nec iis quidem, cum meminerint *cap.* XXX. numer. 3.

OB MORBOS AN. PARUM VALIDO. Fabric. 2. & Guelf. 12. *validum*, ut perpetuo imperiti, & vidimus modo *c.* LXIII. extr. *novus nemo tam clarus neque* egregiis *factis erat*, cet. ubi dabant *egregius*. idem mendum sustuli Cat. *c.* XV. n. 2. *timens privignum* adulta *aetate*, ubi vulgo *adultum*. Justin. III. *c.* V. n. 5. *Tyrtaeum poetam* claudo pede *misere*. sic MSS. vulgo *claudum*. atque is scriptor permultis locis tali, aut simili medicina eget.

ILLUM REGEM, INGENTEM VIRUM. Sic meliores nostri, non *virum ingentem*. Vinar. 1. & Fabric. 1. *illum regem ingentem, virum esse, Masinissae nepotem esse.* male. mox Basil. 1. *si vi Jugurtha captus*. Fabric. 1. & Franc. *aut occisus esset*. & *foret* quidem continuo sequitur, hic vero melius exauditur, quam altero loco, ubi *missus foret* inducere jubet Gruterus. vide Cat. *c.* XXXIV. n. 2.

IN ADEO MATURE POSSE EV. Guelf. *9. id ideo.* quomodo peccatum Catil. *c.* XXXVII. n. II. ubi vide.

CONSUL AD ID BELLUM MISSUS FORET. Vinar. 1. *ad id missus foret*, omisso nomine *bellum*. Uratisl. 2. *ad id illum missus f.* Veneta 1470. *ad id praelium*. Fabricianus uterque cum Carrione: *si ipse consul ad bellum missus foret*, quod damnat Gruterus. Puto in hac varietate recte habere Vinar. 1. neque video, cur omisisset librarius vocem nemini, nisi illi generi, valde necessariam. *Ad id* ergo erit, pro *ob id*, nempe ad capiendum, aut occidendum Jugurtham, quod supra dixit, & Gaudae imperium Numidiae restituendum. Livius XXVI. *cap.* XL. *Romanos* ad id ipsum *missos, in urbem receperunt*. Phaedrus Prolog. V. princ. *Cum destinassem* ope-

Itaque & illum, & equites Romanos, milites & negotiatores alios 4
ipse, plerosque spes pacis impellit, uti Romam ad suos necessarios
aspere in Metellum de bello scribant, Marium imperatorem poscant.
Sic illi a multis mortalibus honestissuma suffragatione consulatus pe- 5
tebatur. simul ea tempestate plebes, nobilitate fusa per legem Mamiliam, novos extollebat. Ita Mario cuncta procedere.

CAP.

operis habere terminum In hoc, *ut aliis esset materiae satis.* ubi vide Interpretes. Hygin. Fab. LXXXIX. *Itaque Hercules* ad hoc *navibus comparatis, ut Trojam expugnaret, venis.* Noster tamen infra c. LXXXV. n. 10. *Quaeso reputate cum animis vestris, num id mutari melius sit, si quem ex illo globo nobilitatis* ad hoc, *aut aliud tale* negotium mittatis.

4. ET EQUITES R. MILITES ET NEGOTIATORES. *Milites* omittunt Basil. 1. Remens. 1. & Incert. 2. item Commelin. & Palat. 7. propterea, credo, quod *equites* & *milites* boni librarii non satis commode jungi credebant. de quo non nihil monui supra ad c. XLIX. n. 4. Verum per *equites* non intelligit *equitatum*, qui erat in exercitu, nec eos, de quibus n. 2. mentio facta est; sed *publicanos*, quos, ni fallor, *cap.* LXIV. n. 5. communi *negotiatorum* nomine comprehendit, & haud obscure confirmat Vellejus. Cic. pro Fontej. c. XVI. *Omnes illius provinciae* publicani, *agricolae, pecuarii, ceterique* negotiatores *Fontejum defendunt. Equites* autem R. conducebant vectigalia a populo, & Ordo publicanorum ex ordine erat equestri. Idem Cic. pro Planc. c. IX. *Adjungam etiam, si vit, id, quod tu huic etiam obesse putas, patrem* publicanum, *qui ordo quanto adjumento sit in honore quis nescit? flos enim* equitum R. *ornamentum civitatis, firmamentum reip.* publicanorum ordine *continetur.* adde Appian. II. Civ. p. 435. *milites* & *negotiatores* sistit idem c. LXIV. num. 5.

PLEROSQUE PACIS SPES IMPELLIT. Guelf. 3. 6. 7. 9. 10. 11. 12. Eccard. Remens. 1. Incerti, Franc. Acad. Struv. Vinar. 2. & Uratislavienses, *pacis spe*, aut *spe pacis*. Sed alterum Latinum & Nostro saepissime probatum. Catil. c. XIV. n. 3. *quos* manus *atque* lingua *perjurio, aut sanguine civili* alebat. Eod. c. XVIII. extr. ea res *consilium* diremit. c. XXVIII. extr. *quibus* lubido *atque* luxuria *ex magnis rapinis nihil reliqui fecerant.* c. LVI. n. 3. *uti quemque* casus *armaverat.* Supra c. V. n. 2. *studiis civilibus* bellum *atque* vastitas *Italiae finem* fecit. ubi vide alia. Horat. I. Sat. II. v. 44. *quin etiam illud Accidit, ut cuidam testes caudamque salacem Demeteret* ferrum. Sic *pietas scribit, pietas admonet*, & quae alia Gronov. ad Liv. XXXIV. c. VI. nam pridem docuit Budaeus Comment. Lingu. Gr. pag. 200. quidquid occasionem, materiam caussamve aliquam praebet, id Graecis atque Latinis efficere rem dici. Vinar. 1. *plerosque spes impellit.*

ROMAM AD SUOS NECESSARIOS. Fabric. 2. *Romae*, pro *Romam*, quomodo supra semel atque iterum. *Necessarios* proprie dicunt, adfines aut cognatos, in quos *necessaria officia* conferuntur, ut ex Aelio Gallo docet P. Festus. Curt. VII. c. II. n. 36. *Simpliciter* ad necessarios *suos quisque* scripserat, *quae sentiebat.* quem cum Sallustio jam comparavit Th. Munckerus ad Hygin. Poet. Astron. Praefat. pag. 346. adde supra c. XIV. n. 16. Plutarch. Mario p. 409. *τοῖς οἴκοι γραφόντων.*

5. HONESTISSUMA SUFFRAGATIONE. *Suffragatio* vox Cicerone, Seneca, Curtio, Val. Maximo, Suetonio usitata, non *suffragium* proprie est: neque enim proprie dicas *suffragio petere cui consulatum*; sed studium, commendatio, intercessio. In antiquis enim illis suffragiis magna erat studiorum contentio, Varro III. de R. R. c. V. ad fin. unde postea sollemni adpellatione *suffragatores* dicti, qui commendabant apud principem & intercedebant, Valesius in Ammian. XXIX. c. III. Hinc C. Nepos Alcib. c. V. *post*, suffragante *Theramene, populiscito restituitur.* Suetonius Claud. c. XL. *De quaestore quodam candidato inter caussas suae* suffragationis *posuit, quod pater ejus frigidam aegro sibi tempestive dedisset.* Curt. VII. c. I. n. 11. *ad magna & honorata ministeria illius maxime* suffragatione *producti.* adde Plin. III. epist. XX. n. 5. Similiter per alios potius, quam per se, etsi magna cupiditate flagraret, petebat imperium Macrinus, de quo bene Capitolin. c. V.

NOBILITATE FUSA PER LEGEM MAMILIAM. Guel. 10. Incert. 2. Remens. 1. & Veneta 1470. *nobilitate perculsa*, ut supra c. XLII. n. 1. Uratisl. 3. & Guelf. 11. *percussa.* Male. Cicero *frangere hostem, adversarium*, XII. Philipp. c. II. & in his contentionibus civilibus omnia ad militaria certamina comparata. Sic supra c. XL. n. 4. *inter laetitiam plebis & suorum* fugam. *Fusus* in

CAP. LXVI.

LXX

1 INterim Jugurtha postquam, omissa deditione, bellum incipit, cum magna cura parare omnia, festinare, cogere exercitum: civitates, quae ab se defecerant, formidine, aut ostentando praemia adfectare: communire suos locos, arma, tela, alia, quae spe pacis amiserat,

in alia translatione, sed eleganti est apud Cic. v. Verr. *c.* XI. DE LEGE MAMILIA mira Glossargi & interpretes. Non intelligit aliam, quam cujus supra *c.* XL. n. 1. & 4. facta est mentio; etsi ibi *rogatio* nominetur. nam perlata rogatione eaque jussa a populo *Lex* erat, quod Auctor ibidem indicat, ex Cicer. pro Sext. *cap.* XXXV. colligitur, & post Q. Hortensium dictatorem in rep. constitutum esse, docet Gellius XV. *c.* XXVII. adde eumdem X. *c.* XX. & Flor. III. *c.* XVII. n. 9. *Manuliam* scribunt Fabric. 1. Vinar. 1. Struvian. Incert. 2. Basil. 1. Senat. 2. Heuss. Uratisl. 1. & 3. Eccard. Guelf. 1. & 3. cum Veneta 1470. quo etiam ducunt Senat. 1. Vinar. 2. Acad. Fabric. 2. Guelf. 2. & 6. qui scribunt *Mamilliam*. Franc. *Mammiliam*. Incert. 1. Guelf. 7. 9. 10. 11. 12. *Maniliam*. Sed Guelf. 4. *Mamillianam*. quod confirmat emendationem nostram supra *c.* XL. n. 4. *cum ex* Mamilia *rogatione tres quaesitores rogarentur*. ibi vulgo omnes edd. *Manuliana*. Uratisl. 3. *novos homines extollere*; & mox, *cuncta prospere procedere*.

CAP. LXVI. 1. OMISSA DEDITIONE, BELLUM INC. Rem. 1. *amissa deditione*. Incerti, Acad. Struv. Remens. 1. Vinar. 2. Guelf. 6. 7. 9. 10. *bellum incepit*; Guelferb. 11. Franc. Senat. 2. & Heuss. *bellum coepit*. Male, & propter particulam *Postquam*. Sed vide ad *c.* LII. n. 6. Male etiam Franc. *parare* mox omisit.

CIVITATES, QUAE AB SE DEFECERANT. Supra in re simili *c.* LVI. n. 3. maluit *oppidum defecerat*. hic *civitates* dixit. Credo, quia *affectare*, *praemia*, *formidinem ostentare* proprie ad homines spectat, etsi ita *deficere* etiam comparatum est. Suspicandi vero copia est, vocem *civitates* ab aliena manu esse additam, intelligendumque *loca* ex sequenti: *quae loca ab se defecerant*. & hujus quidem figurae quaedam exempla ponam ad *c.* XCVIII. n. 5. Nihil tamen mutandum esse pronuncio. *Civitas* de Roma dixit Noster Cat. *c.* XXXI. n. 1. & supra *c.* LV. n. 1. infra de Vaga *c.* LXIX. n. 3. civitas *magna & opulens praedae cuncta, aut poenae fuit*. VI. Frag. *mapalia circumjecta sunt* civitati. Eutropius III. *c.* VIII. *Afrorum ducem apud Agrigentum* civitatem *cum ipso oppido cepit*.

AUT OSTENTANDO PRAEMIA ADFECTARE. Guelf. 1. *ostendendo praemia*. *Adfectare* proprie est quaerere, ut adficiamus, ut nostra faciamus. Vellej. Pat. II. *c.* XXXIX. *Gallias — saepe & adfectavimus, & amisimus*. Tacitus IV. Hist. *c.* LXVI. *Civilis societate Agrippinensium auctus proximas civitates* adfectare, *aut adversantibus bellum inferre statuit*. idem alibi eadem notione. Corn. Nepos Attic. *c.* XIII. *omni diligentia munditiem non adfluentem* adfectabat. vide Barthium XII. Advers. *c.* VII. & ad Statium I. Theb. *v.* 132.

COMMUNIRE SUOS LOCOS. Acad. Remens. 1. Guelf. 4. 7. 10. 11. 12. *circummunire*. Guelf. 6. *circumminire*. Franc. *circumvenire*; Eccard. *circuire suos locos*, qualis ex parte varietas supra adnotata est. Curtius V. *c.* V. n. 1. & 8. *communire castra*.

ALIAQUE, QUAE SPE P. A. REFICERE, A. COMMERC. Incert. 2. *atque alia, quae*, reformidans concursum τῶ *que*, *quae*. quod quidem non debuerat, ut ostendimus ad Catilin. *c.* III. n. 5. Tamen ex Eccard. Guelf. 3. & 10. scripsi: *alia, quae spe pacis amiserat*, insistens mori Sallustiano, quem vidimus supra *c.* XXVII. n. 5. XXXVII. n. 4. alibi. Vinar. 2. & Academ. *spes pacis*. Fabric. 1. a prima manu: *quae spe amiserat*. *Reficere* non est reparare & emendare, sed *iterum*, *denuo facere*, sicuti apud Corn. Nepotem *reficere muros*; apud Caesarem *oppida vicosque restituere*, pro *reaedificare*; apud Lucretium *recreare*. &c. Cicer. Laelio *cap.* XXV. *cum ferret legem de tribunis plebis* reficiendis. Aur. Victor Vir. Illustr. *c.* LXXIII. *competitore interfecto tribunus pleb.* refectus. — *Saturninus tertio tribunus pleb.* refectus. Leviter etiam suspecta sunt, quae excipiunt, *aut commercari*. Quae si abessent, latiore significatu Verbum *reficere* sumendum esset, ut hoc *commercari* comprehendat. siquidem Noster alibi *facere* pro colligere, comparare cum probatis dixit: quo pertinet illud Senecae adnotatum: *exercitum argento* fecit. Sic Varro & Justinus, *reficere impensas*. Persua-

rat, reficere, aut commercari: servitia Romanorum adlicere, & eos
ipsos, qui in praesidiis erant, pecunia tentare: prorsus nihil inta-
ctum, neque quietum pati: cuncta agitare. Igitur Vagenses, quo 2
Metellus initio, Jugurtha pacificante, praesidium imposuerat, fati-
gati regis suppliciis, neque antea voluntate alienati, principes civi-
tatis inter se conjurant: nam volgus, uti plerumque solet, & ma-
xume

suadet Guelf. 3. a quo illud *commercari* exsulat.

EOS IPSOS, QUI IN PRAES. ERANT. Guelf. 3. *& eo ipsos*. 4. *qui praesidiis erant*, sine Praepositione, sed perperam. vide supra ad *cap.* XL. n. 1. *qui ab eo* in legationibus, *aut* imperiis *pecunias accepissent*.

2. IGITUR VACCENSES, QUO METELLUS. A. ead. Guelf. 6. & 10. *Igitur Vacenses*, quomodo Commelin. At Nazarianus *Vagenses*: ita scribendum esse dixi ad *cap.* XXIX n. 4. *quo*, pro quorum in oppido, & illustravi dicendi genus supra ad *cap.* XLVII. n. 1. moneo etiam quaedam ad III. Hist. Or. Macri n. 15. Contrario modo *Same*, *eorum*; *Syracusae*, *eos*, alia dicuntur. vide ad Cat. *cap.* V. n. 8. Supra *cap.* LII. n. 5. *dum ad* flumen, quo *praemissus erat*, *festinans pergit*. Sidonius I. ep. XI. *Inter haec fremere* Arelatenses, quo *loci res agebatur*, *& quaerere* &c.

INITIO PACIFICANTE JUGURTHA. Rem narrat supra *c.* XLVII. eoque tempore Jugurtham legatos misisse, veramque deditionem facere conatum esse, legimus *cap.* XLVI. n. 1. & *c.* XLVII. n. 3. id *pacificare* vocat, h. e. de pace agere, pacem facere studere. Verbum sine effectu, qualia notamus infra *cap.* CIX. n. 3. Utut paullo durius haec accidant, suspecta tamen esse nollem. Eccard. *praesidium posuerat*.

FATIGATI REGIS SUPPLICIIS. Glossa Fabric. 1. vetustissima: *suppliciis i. donis*, quia num. 1. formidinis tantum & praemiorum, non *precum* est mentio. Neque tamen illa sine precibus fuerunt, quod ex *cap.* LVI. n. 4. patet. Afranius: *Nullam profecto accessi ad aram, quin deos* suppliciis, *sumtu, votis, donis, precibus, plorans, obsecrans nequidquam* defatigarem. Livius 1. *cap.* XI. *Hersilia conjux* precibus *captarum* fatigata. Justinus XXIII. *cap.* 1. fatigatus querelis *sociorum Dionysius*. Supra *cap.* XI. n. 4. fatigatus *a fratre*. adde *cap.* XIV. num. 20. *supplicia* autem & preces, & omnem cultum deorum hominumve involvunt. vide Cat. *cap.* IX. num. 2. LII. num. 29. Mox Fabric. 2. *neque antea alienati*: omisso vocabulo *voluntate*.

PRINCIPES CIVITATIS INTER SE CONJURANT. Guelf. 11. & Struvianus *conjuraverant*. Gruterus haud eleganter conjicit *conjurare*. Illud potius est animadvertere, quomodo cum supra *Vaccenses* dixit, intulerit Auctor *principes civitatis*. Diximus quaedam de separata Adpositione supra ad *cap.* XXVII. n. 3. *lege Sempronia* provinciae *futuris consulibus* Numidia atque Italia *decretae*. adde etiam infra *cap.* LXXXV. n. 4. & III. Hist. Orat. Macri n. 22. & ad Cic. IV. epist. VII. n. 5. Verum eadem etiam verba, aut eumdem sensum aliis verbis scriptores repetere solent, ubi quaedam necessario interponenda fuerunt. Livius XL. *cap.* LIII. *Consul profectus* in Ligures, *per invios montes vallesque saltus cum exercitu transgressus, signis collatis* cum hoste *pugnavit*. Caesar III. Gall. *cap.* XX. *multis praeterea viris fortibus* Tolosa, Carcasone & Narbone, *quae sunt civitates Galliae provinciae finitimae*, ex his regionibus *nominatim evocatis*. ubi vide Davisium. Idem III. Civ. *cap.* XCV. *Caesar* Pompejanis *ex fuga intra vallum compulsis*, *nullum spatium* perterritis *dare oportere aestimans*, *milites cohortatus est*. Claudian. II. Stilic. *v.* 6. *Principio magni custos* Clementia *mundi*, *Quae Jovis incoluit Zonam*—Haec Dea *pro templis et Thure calentibus aris Te fruitur*. quem locum ad Epanalepsin Auctoribus usitatam illustrandum advocavit Cl. Drackenborch. ad Silium XII. *v.* 441. quem adeas. Simile quid supra sese obtulit *cap.* LXI. n. 4. *atque* inde *vadibus datis clam Massivae de nece* judicium *fugerat*. Capitolin. Gordianis *cap.* XXVII. *Etiam* Persas, *ut brevi multa connectam*, *ab Antiochensium cervicibus*, *quas jam nexas Persico ferro gerebant*, *&* reges *Persarum*, *&* leges *amovimus*. Tum sensui, tum memoriae lectoris succurrunt scriptorum optimi; cum hodie imperiti id omne ignorent, criminenturque in elegantioribus. Sed formula *inter se conjurant* non rite satis respondet, cum *inter se* paullo exquisitius adhibeat Noster. vide supra *cap.* XLI. n. 2. Sequitur infra *compositis* inter se *rebus*; & Cat. *cap.* LII. n. 24. *Conjuravere* nude scripsit. Caesar II. Gall. *c.* 1. *omnes Belgas contra P. R.* conjurare, *obsidesque* inter se *dare*. Quare forte hoc loco *inter se* erit expungendum.

xume Numidarum, ingenio mobili, ſeditioſum atque diſcordioſum erat, cupidum novarum rerum, quieti & otio adverſum: dein, compoſitis inter ſe rebus, diem tertium conſtituunt: quod is feſtus celebratuſque per omnem Africam ludum & laſciviam magis, quam

Nam vulgus. Baſil. 1. Senatorii, Academ. Heuſſ. & Uratisl. 2. *nam volgus*.

Seoitiosum atque discoroiosum erat. Fabric. 2. *atque diſcordioſum* omittit. Guelf. 2. *atque ſocordioſum*, editam pro var. lect. repraeſentans. Senat. 1. *ingenio mobile*. uſitatiſſimo errore. vide ſupra *cap.* XLVI. num. 3. A. Gellius III. *cap.* XII. docet, a Verbis inclinatum in *oſus* fieri non debere, reprehenditque *biboſus*; Sed a Nominibus concedit, probatque *Vinoſus*. *vitioſus*. addit IV. *cap.* IX. exceſſum quemdam per huiuſcemodi Nomina denotari; quomodo fere Diomedes 1. pag. 313. Sic Poetae *ramoſus*, *doloſus*, *venoſus*. Noſter Catil. *cap.* VIII. n. 5. *negotioſus*, *cap.* XLVIII. n. 2. *calamitoſus*, ad hanc formam. Cato in Fragm. *victorioſus*; Cic. IV. Tuſc. *cap.* XII. *gravedinoſus*; Terent. Eunuch. A. IV. Sc. III. *v.* 1. *ſceleroſus*, alii alia dixerunt. Sed *diſcordioſus* etiam Sidonius IX. ep. III. & VI. ep. II. notante Waſſio. Sequior aetas licentius talia formavit, dixitque *coloroſus*, *amoroſus*, *canoroſus*, *decoroſus*, *doloroſus*, *dulcoroſus*, alia, quae vide apud Daumium ad Bernhard. Palponiſt. II. *v.* 75. Poſt *erat* diſtinguunt MSS. & edd. vett. nec tamen peccaret, qui id Verbi eradicaret.

In diem tertium constituunt. Struvian. Guelf. 7. & 10. addunt *caedem*; Incert. 1. Guelf. 6. & 11. *conſtituunt interfectionem*; Franc. *occiſionem conſtituunt*. Male omnes, & eo Verbo parum ſententiam juvant, quae plura requirit ex proximis diſcenda. Ita nempe Verbo *conſtituere* utuntur veteres, abſolute poſito, ut *locum*, *tempus*, *negotium conſtituere* intelligant, unum horum ſaepe addant, reliqua exaudiant. Docuit hoc, magna vi exemplorum addita, Optimus Gronovius 1. Obſerv. *cap.* 1. ubi pleraque, quae Waſſius adſcripſit, praecepta videbis. Rarius tamen *in diem conſtituere*. etſi ita fere Cicero 1. Agrar. *c.* II. *audiſtis auctionem populi R. proſcriptam a tribuno plebis*, conſtitutam in *menſem Januarium*. Frequentius, & elegantius *diem conſtituere*. Unde fecerim hoc loco: *dein, compoſitis inter ſe rebus, diem tertium conſtituunt*. Sic Cic. XII. Att. epiſt. II. extr. *ſimul enim & diem Tyrannioni* conſtituemus, *& ſi quid aliud*. III. Catil. *cap.* VII. *Non ille nobis* Saturnalia conſtituiſſet, *neque tanto ante exitii ac fati diem reip. denunciaſſet*. Loquitur de caede Senatus, a coniuratis conſtituta. adde ſupra *cap.* LXX. n. 4. & *cap.* LXXV. num. 5. Ratio hujus conciſae dictionis eſt in more Hiſtoricorum poſita. Nam ut illi ſaepe antea factum expediendum pluribus & plane narrant, poſtea autem ſimpliciter addunt *& factum eſt*, aut ſimilia, intelligentes omnia illa, quae conſtituta eſſe memoraverant; ſic contra rem in ipſo facto pluribus narrant, ut hic n. 3. 4. & paucis tantum, ſive uno Verbo conſilia, quae anteceſſerant, exponunt. vide Caeſar. II. Gall. *cap.* 1. & ſupra *c.* XII. extr. Sic *conſtituta dies*, *nox*, *tempus*. vide Cat. *cap.* XLV. num. 1. Livius XXIX. *cap.* 1. *dicta dies*. & ſic Cic. XVI. ep. X. n. 4. infra *cap.* XCIII. extr. *& negotio proximum* diem conſtituit. Junge obſervata ad *cap.* XCII. extr.

Quod is festus celebratusque p. o. A. Guelf. 6. *quod is* dies *feſtus*: Sicuti *cap.* LI. n. 40. *Tum* lex *Porcia aliaeque paratae, quibus* legibus *exſilium damnatis permiſſum*. ubi vide plura. Guelf. 3. *quod is feſtus*; Fabric. 2. *feſtus celebriſque*. Supra *cap.* XLVII. num. 1. *forum rerum venalium totius regni maxume* celebratum. Et *dies* proprie *celebratus* dicitur, quo die eſt frequentia locis publicis ad epulas, delubra deorum, theatra, ganeas. Eo modo *feſtus* & *feſtino*; *celer* & *celebro* aliquis comparare queat. Adi Zinzerling. Promulſ. Crit. Juv. *cap.* XI. Saepe autem tales dies funeſti fuerunt. Exſules Thebani *diem delegerunt, ad inimicos opprimendos, civitatemque liberandam, eum, quo maximi magiſtratus ſimul conſueverant epulari*, Corn. Nepos Pelopid. *cap.* II. & III. Commodus bis tali die, qui ludis ſollemnibus celebratur, petitus eſt, Herodianus 1. *cap.* IX. & X. Sic Florus III. *cap.* XVIII. *Primum fuit belli in Albano monte conſilium, ut feſto die Latinarum Julius Caeſar & Martius Philippus conſules inter ſacra et aras immolarentur*, &c.

Luoum & lasciviam magis, q. f. ostentabat. Ludus nempe, ſaltatio, crebrior invitatio, pſallere & alia hujuſcemodi propria illis diebus. vide Brockhuſium ad Tibull. II. eleg. 1. *v.* 29. Et ita *laſciviam* poſuit Livius 1. *cap.* V. *ut nudi juvenes per* luxum (an & hic *ludum*?) *et* laſciviam *currerent*. de Feſto Lupercalium. Gronov. *per luſum*. Aur. Victor Caeſar. *cap.* XIV. *palatia exſtruere, curare epulas, ſigna, tabulas pictas: poſtremo omnia ſatis anxie*

quam formidinem oſtentabat. Sed ubi tempus fuit, centuriones tri- 3
bunosque militares, & ipſum praefectum oppidi T. Turpilium Silanum, alius alium domos ſuas invitant: eos omnis, praeter Turpilium, inter epulas obtruncant: poſtea milites palantis, inermos, quippe in tali die ac ſine imperio, adgrediuntur. Idem plebes fa- 4
cit, pars edocti ab nobilitate, alii ſtudio talium rerum incitati: quis acta conſiliumque ignorantibus tumultus ipſe & res novae ſatis placebant.

CAP.

xie proſpicere, *quae* luxus laſciviaeque *eſſent*. Eam *laſciviam* vide eleganter deſcriptam Curtio VIII. *c.* X. n. 15. ſeqq. & de voce Budaeum in Pxndect. pag. 229. Feſtis etiam diebus, veluti ex formula, *nihil ferium*, *nihil feriae rei* agi dicebant. vide Gronov. ad Liv. XXIII. *cap.* VII. & ſupra *cap.* XXXIX. n. 5. Guelf. 1. *oſtendebat*; II. *oſtendebant*. Expreſſit locum Abbas Urſpergenſis Chronic. ad ann. MCLXVII. ſive quis alius auctor fragmenti, quod Wolffg. Lazius I. Comm. Reip. R. *cap.* VIII. & xlibi Vellejo tribuit: *Igitur* LIX. *die, quam eo ventum eſt, cum is dies deae Ciſiae celeberrimus* ludum & laſciviam magis, quxm formidinem oſtentaret, *immanis barbarorum multitudo ex proximis ſilvis repente erumpens*, *ex improviſo caſtra irrupis*. In quo & alia Salluſtiana legas.

3. UBI TEMPUS FUIT. Poſtrema vox deſideratut in Guelf. 1. nec male. vide Car. *c.* XXXVI. n. X. & XXXVIII. n. 1. Mox tres quatuorve *tribunos militares*, omiſſa Copula.

PRAEFECTUM OPPIDI T. TURPILIUM S. *Praefectus* oppidi, qui praeſidio praeerat, hodie *Commendant*. Antiquiſſima xdpellatio & ab regibus, qui domo profecti, relinquebant *Praefectum Urbi*, Tacitus VI. Ann. *cap.* XI. Supra *c.* XLVI. n. 5. *Ex oppidis & mapalibus* praefecti regis *obvii procedebant*. *Silanum* non eſt in Guelf. 4. Hunc *Tit. Turpilium*, qui antea praefectus fabrum in exercitu fuerat, capitis damnatum occidit Metellus, adnitente Mario, qui noverat, hoſpitem eſſe Metelli. Inde apertae inter eos offenſiones, docente Plutarcho p. 409. Guelf. X. *Turpinium*.

DOMOS SUAS INVITANT. Guelf. 2. & 6. *domos ſuos*, ut editio Gruteri, operarum, credo, incuria. Urxtisl. 3. & Franc. *ad domos ſuas*. Fabric. X. Vinar. X. Uratisl. X. & Guelf. 9. *in domos ſuas*. Sed infra *cap.* LXXVI. num. 6. *aurum & argentum* domum regiam *comportant*. Alibi veteres Codd. *domus* quarto Caſu. vide Pierium ad II. Georg. *v.* 115. Hic vero omnes *domos*.

INTER EPULAS OBTRUNCANT. Elegans uſus Praepoſitionis *inter*, quam adnotavimus Cat. *cap.* III. num. 4. Plura Cl. Duckerus ad Flor. II. *cap.* VI. n. 41.

MILITES PALANTES, INERMIS. Immo *inermos*, quod eſt in Baſil. 1. & infra *cap.* XCIV. num. X. atque CVII. num. 1. ſicuti *imbecilius*, *declivus*, alia veteribus frequentata. vide Cat. *cap.* III. n. 4. & ſupra *cap.* I. n. 1. Plinius VII. *cap.* XIX. *Socratem clarum ſapientia eodem ſemper viſum vultu, nec aut* hilaro *magis, aut turbato*. Sic MSS. & ex iis Harduinus. Urxtisl. X. *in armis*.

IN TALI DIE, AC SINE IMPERIO. *Sine imperio* puta agitantes, quod illuſtrxvimus ſupra *cap.* LIV. n. 6. *oppida temere munita*, *aut* ſine praeſidio. xddas licet Plin. II. *cap.* XXV. *Xiphias vocavere*, *quae ſunt omnium* pallidiſsimxe. *& quodam gladii* oitore, *ac* ſine *ullis* rxdiis. Guelf. 3. & Vinar. X. *quippe tali die*. ſciolorum manus eſt. nam Salluſtius Cat. *c.* XLVIII. num. 5. *quia* in *tali* tempore *tanta vis hominis leniunda*, *quam exagitanda videbatur*. ubi vide. In txli die milites inermos fuiſſe, auctor eſt Herodianus II. *cap.* XIII. *κελεύει τὰ μὲν ὅπλα αὐτοὺς καταλιπεῖν ἐν τῇ στρατοπέδῳ, πάντας δὲ ἐξελθεῖν εἰρηνικῷ σχήματι, ὥσπερ εἰώθασι θύοντι ἢ ἑορτάζοντος βασιλέως ὑποπομπεύειν*. Sed Chiaſmum etiam obſervare ſtudioſi talium rerum meminerint, quippe *in tali die*, ad poſterius *inermos*; *ſine imperio* ad prius *palantis* retulit Auctor. ita Cat. *cap.* XIV. num. 3. *quos manus atque lingua*, *perjurio*, *aut ſanguine civili alebat*. ibi vide.

4. STUDIO TAL. RERUM INCITATI. Abeſt *incitati* ab Uratisl. 3. Et ſimilis eſt ſtructura Cat. *c.* XXXIII. n. 3. *plebes aut dominandi ſtudio permota*, *aut* ſuperbia magiſtratuum, *armata a patribus ſeceſſit*. Interim Criſpus noſter etiam in his plenas dictiones ſectatur, quod dixi ad haec Cat. *cap.* VI. n. 4. *nam ceteri metu perculſi a periculis aberant*.

QUIS ACTA CONSILIUMQUE IGNORANTIBUS. Noſtri etiam, tribus exceptis, uno ore *quis*, non *queis* nec *quibus*. Sed Guelf. 3. *quis acta conſi-*

CAP. LXVII.

LXXI.

1 ROmani milites, improviso metu, incerti ignarique, quid potissumum facerent, trepidare ad arcem oppidi, ubi signa & scuta erant: praesidium hostium, portae ante clausae fugam prohibebant: ad hoc mulieres puerique pro tectis aedificiorum saxa, & alia,

lii ignorantibus; 9. quibus aptis consiliumque ign. Acta intelligit caedem inter epulas centurionum tribunorumque. Supra *cap.* LIII. n. 8. acta *edocent atque audiunt*. Curt. V. *cap.* XIII. n. 7. *ex hoc* acta *cognoscit*. pro eo *quae egerat* infra *cap.* XCIV. n. 3. *Consilium* intelligit principum, conjurationem de omni Romano praesidio delendo. vide Cat. *cap.* XVIII. n. 5. & 6. & ad *cap.* XVII. Eod. n. 4. Nihil planius.

CAP. LXVII. 1. IMPROVISO METU, INCERTI. Guelf. 6. & 11. Franc. & Struv. *perculsi improviso metu*. Guelf. 10. *percussi ex improviso metu*. Perperam, etsi ita alibi locutus sit Auctor. Potius intelligit *propter improvisum metum* incerti ignarique erant. ita locutus est Cat. *cap.* XXIII. num. 3. ubi vide, & supra *cap.* XXVII. n. 3. Nam Struviano emendatrix manus addidit *ex* improviso metu.

TREPIDARE AD ARCEM OPPIDI. Nihil omnino hujus lectionis immutandum, etsi Basil. 1. Fabric. 2. Vinarienses, Senatorii, Heuss. Uratisl. 2. & 3. Struv. Incert. 2. Eccard. Guelf. 1. 2. 3. 9. & 11. scribant *trepidare arcem oppidi*, omissa Praepositione, ut Gruterus aliique. Firmat Praepositionem etiam Venetae 1470. *trepidant, capere ad arcem oppidi*. ceteri nostri MSS. omnes eamdem agnoscunt. Gruterum bene repressit Gronovius ad Liv. XXVII. *cap.* 1. ubi & Livii illud ex XXIII. laudat: *dum in sua quisque ministeria discursu* trepidat *ad prima signa, succeditque ad muros acies*. adjecit Duckerus ad Flor. III. *cap.* X. n. 17. Liv. IX. *cap.* XXXVII. *Alios immobiles, alios semisomnos in cubilibus suis, maximam partem* ad arma trepidantes *caedes oppressit*. quos vide. Neque tamen ii dicunt, an *trepidare ad* idem sit, ac *trepidare apud, circa arcem*; an *trepidare ad arcem versus* h. e. discurrere ex omnibus locis ad arcem, ut intrent eam. nam & Livius *trepidare circa advenam* et similia dixit; Hirtius *circa vallum trepidare*. Posteriorem notionem tueri posses illis, *maturare in Africam, festinare ad urbem*, ceteris. atque ita accipit Palmer. Spicileg. II. p. 634. qui hoc exemplo dici posse autumat, *trepidare domum, trepidare in naves*. Sed propria notio Verbi *trepidare* priorem significatum recipere jubet. sic supra *cap.* XXXVIII. num. 5. *trepidare omnibus locis*. infra *cap.* LXXXV. num. 10. Festus enim ab *τρέπω* deduxit, ut sit huc illuc se vertere; ultro, citro discurrere: quo pacto cum termini Praepositione construi non potest. adde Caesar. V. Gall. *cap.* XXXIII. Dices: hi milites fuerunt antea palantes per urbem, exprimendum ergo fuerat festinasse eos ad arcem; de qua re tamen nullum Verbum legitur, nisi hoc *trepidare*. Mihi vero hoc satis expressum esse videtur ipso illo Verbo. Nam si trepidant circa arcem, necesse est illos eodem venisse: & in tali necessitate subintelliguntur alia etiam Verba. Sic Cat. *cap.* XLIV. num. 1. *quod* signatum *ad civis perferant*, pro *scriptum & signatum*. ubi vide. & supra *cap.* LXIII. n. 3.

MULIERES PUERIQUE PRO TECTIS AEDIF. Etiam mulieres & imbelle genus ex loco tuto saepe ita pugnavit: saepe & aliis domus pro munimento, & tecta aedificiorum loca fuerunt, unde in hostes tuto lapides, ignem, alia praeterea tela ingererent. Thucyd. II. *cap.* IV. *ἔπειτα πολλῷ θορύβῳ αὐτῶν τε προσβαλόντων καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν οἰκετῶν ἅμα ἀπὸ τῶν οἰκιῶν κραυγῇ τε καὶ ὀλολυγῇ χρωμένων, λίθοις τε καὶ κεράμῳ βαλλόντων*, & quae ibi sequuntur non multum ab hoc tumultu dissimilia. Illustrat Herodian. I. *cap.* XII. *ἀποκλείσαντες τὰς τῶν οἰκιῶν εἰσόδους, ἐς τε τὰ δωμάτια ἀναβάντες λίθοις καὶ κεράμοις ἔβαλλον τοὺς ἱππεῖς* &c. Livius XXVI. *c.* X. *tunc in domos atque* in tecta *refugiebant: vagosque in viis suos pro hostibus*, lapidibus *telisque incessebant*. Curtius IV. *cap.* IV. n. 13. *Magna pars* summa tectorum *obtinebat*, saxa *& quidquid manibus fors dederat, ingerentes subeuntibus*. Illud recte ad rationem aedificiorum veterum exigit Gruterus, & ad usum Praepositionis *pro*. Ponitur enim ea pro eo, quod esset *in loco tectorum, de tectis*. Sicuti *pro cornibus, pro suggestu, pro tribunali*, pro *in tribunali, de suggestu* frequentatur. vide Ducker. ad Flor. IV. *cap.* II. num. 91. Tacitus XIV. *cap.* XXX. princ. *Stabat* pro littore *diversa acies*. Guelf. 6. *certatum mittere*. Uratisl. 3. *ante pro tectis*.

2. NE-

alia, quae locus praebebat, certatim mittere. Ita neque caveri an- 2
ceps malum, neque a fortissumis infirmissumo generi resisti posse:
juxta boni malique, strenui & imbelles inulti obtruncati. In ea tan- 3
ta asperitate, saevissumis Numidis & oppido undique clauso, Turpilius unus ex omnibus Italicis profugit intactus: id misericordiane hospitis, an pactione, an casu ita evenerit, parum comperimus;

2. NEQUE CAVERI ANCEPS MALUM. Guelf. 10. *neque* cavere *anceps malum*, nempe milites Romani: nihil morante, quod sequitur *a fortissimis resisti*. vide Cat. *c.* LI. num. 40. *Anceps* malum, quod & ab Numidis principibus plebeque, *c.* LXVI. num. 3. 4. & ab mulieribus & pueris, num. 1. imminebat. vide ad Catil. *cap.* XXIX. num. 1.

BONI M. STRENUI ET IMBELLES. Vinar. 1. Fabric. 2. Incert. 2. Struv. Uratisl. 2. & 3. *Strenui & imbecilles*. Sed *imbelles*, pro bello non aptis, ignavis, recte opponuntur *strenuis*. Curt. IV. *c.* XIV. num. 4. *Numquam ignorari viros* fortes: *at* imbelles, *ex latebris suos erutos, nihil praeter nomina, adferre*. Et ne Glossam forte putes, vide dicta ad Catilin. *cap.* XX. num. 7. *Ceteri omnes* strenui, boni, *nobiles atque ignobiles volgus fuimus*. Nam *bonus* quidem latius patet, & ad omnem virtutem, fortitudinem, prudentiam in tali periculo, & alia talia spectat, quod dudum docuit Suidas in V. ἀγαθός.

INULTI OBTRUNCATI. Vinarienses, Senat. 1. Struv. Uratislavienses, Guelf. 1. 2. 3. 6. 7. 9. *multi*, pro *inulti*, quae saepissime confundi supra diximus. Hic recte *inulti*, qui semet ipsi non ulciscebantur, etsi postea Metellus hoc fecerit. vide ad Cat. *c.* LVIII. num. 21. Academ. *inulte*. Porro Basil. 1. Fabriciani, Guelf. 3. 4. & 9. *obtruncati*: quod expressit Gruterus probatque. sed eumdem in simili caussa supra deterruimus, neque hic cum illo facimus. Quamquam enim pleraque antea infinita prolata sunt, *trepidare*, *mittere*, *posse*; hic tamen in ipso Verbo est aliquid finiti, & ipse exitus illius tumultus, qui propterea Indicandi modo necessario proferendus erat. Jejuni autem hominis esset, in Verbis aequalitatem quaerere, quam certe quaesiverunt Struvian. & Academicus, qui supra scripserant, *resisti poterat*. immo habemus supra *c.* XLIII. num. 4. *Senati auctoritati socii nomenque Latinum, reges ultro auxilia mittere: postremo omnis civitas summo studio adnitebatur*. habemus talia plura ad Catilin. *c.* XXI. num. 4. Terentius Adelph. Act. I. Sc. I. *vers.* 19. *ille contra Ruri* agere *vitam, semper parce ac duriter se* habere: *uxorem* duxit: *nati filii Duo*. Idem Phorm. Act. I. Sc. V. *v.* 1. *Itane tandem uxorem* duxit *Antipho injussu meo? Nec meum imperium, age, mitto imperium, non simultatem meam* Revereri, *saltem non* pudere? Ex quibus Terentianis male concludit cum suo Policario Barthol. Barrientus Annot. Silv. *c.* X. quod Infinitivum, ponatur pro Perfecto Indicativi. Nam eo acumine ex Nostro Catilin. *cap.* XLII. num. 4. *agere --- effecerant* concluderet, poni etiam pro Plusquamperfecto. Contra nos diversa tempora conjungi passim docuimus. vide ad Cat. *c.* XII. nu. 1. Supra *c.* XII. nu. 4. & LVIII. nu. 6.

3. SAEVISSUMIS NUMIDIS. Senat. 2. *severitate Numidis*. Vinar. 2. Guelf. 7. & 11. *a saevissumis Numidis*. Heuss. omittit vocem *saevissumis*. Intelligis *cum saevissimi essent Numidae*, ut apud Caesar. I. Gall. *c.* XXX. *propterea quod eo consilio*, florentissimis rebus, *domos suas Helvetii reliquissent, ut toti Galliae bellum inferrent*. adde supra *c.* XXXVII. nu. 3. *Saevissumis*, qui in omnes incensi erant. Florus I. *cap.* I. *tandem* saevientibus *intervenere raptae laceris comis*. Supra *c.* VII. nu. 2.

AN CASU ITA EVENERIT. Supra Vinar. 2. *minimane hospitis*; Senat. 1. Guelf. 3. & Uratisl. 2. *aut pactione, aut casu*; Basil. 1. Vinar. 2. Senat. 2. Heuss. Remenses, Academ. Incert. 1. Struvian. Guelf. 1. 10. & 11. *an pactione, aut casu*. Guelf. 6. *aut causam. & ac an pactione*. Plutarchus Mario pag. 409. Veram caussam fuisse lene imperium Turpilii, tradit; & falsum crimen proditionis fuisse, brevi post ejus supplicium esse manifestatum.

NISI, QUIA ILLI. *Illi* delent Vinar. 2. Gu. 10. & 11. At infra Eccard. & Senat. 1. *fuit* expungi jubent. alterutrum, salva scriptura Sallustii, inducere possumus: malui tamen cum illis melioribus Verbum Substantivum in exsilium mittere, confirmatus loco ex Catilin. *c.* XL. num. 2. NISI plerique hic pro *Sed*, aut *Verum tamen* accipiunt. Nihil autem ex proprietate particulam perdidisse, monstravimus ad *cap.* XXIV. num. 5. Caussam parum comperimus, *Nisi* quod improbus intestabilisque videtur. Plautus Menaechm. Prolog. *vers.* 59. *Ei liberorum, nisi divitiae, nihil erat*. ubi

mus: nisi, quia illi in tanto malo turpis vita fama integra potior, improbus intestabilisque videtur.

CAP. LXVIII.

1 Metellus, postquam de rebus Vagae actis comperit, paullisper moestus e conspectu abit: deinde, ubi ira & aegritudo
2 permixta, cum maxuma cura ultum ire injurias festinat. Legionem, cum qua hiemabat, &, quam plurimos potest Numidas equites pariter cum

vide Gronovium, qui itidem per *Sed* interpretatur. Caesar v. Gall. c.XIII. *Nos nihil de eo percunctationibus* reperiebamus, nisi, *certis ex aqua mensuris, breviores esse noctes, quam in continente*, videbamus. ubi Davisius ad Gronovium remittit. multo plura tamen Rivius, Manutius in Sallustium, ut Terent. Adelph. A.IV.Sc.V. *Nescio*, nisi, *quia tam misere hoc cupio esse verum*, *eo* vereor *magis* &c.

TURPIS VITA INTEGRA FAMA. Incert. 1. & Fabric. 2. *turpis vita, fama integra potior fuit*, pro more Sallustii, quem modo ad *cap.* LXIII. num. 2. indicavimus. Sic supra c. VII. num. 5. *& praelio* strenuus *erat*, *&* bonus *consilio: quorum alterum ex providentia* timorem, *alterum* temeritatem *ex audacia adferre plerumque solet*. c. X. num. 3. *qui tibi propinqui* genere, beneficio *meo fratres sunt*. c. XX. extr. *suis* animum, terrorem *hostibus augere*. c. XXI. num. 9. *& gloriam* summam *&* maxumas *divitias esse*. adde c. LXI. num. 4. & Cat. c. IX. num. 1. Guelf. 7. *integra quam fama*. Supra c. XXVI. nu. 1. *tametsi omnia* potiora *fide Jugurthae rebatur*. Boni autem duces saepe mori maluerunt, quam amisso exercitu vitam servare. vide Freinshem. ad Curt. VII. c. II. num. 38. & ad Flor. IV. c. II. num. 34. Nostrum infra c. CVI. num. 3.

IMPROBUS INTESTABILISQUE VIDETUR. *Improbum* dicunt, qui est sceleris manifestus, sicuti *improbe factum* omne genus sceleris comprehendit. vide Nannium VI. Miscellan. *cap.* VII. & infra IV. Histor. extr. Pro *intestabilis*, Guelf. II. Glossa Senat. I. exponit, *excommunicatusque:* neque id multum importune. Sumunt enim pro homine, qui communi civium jure vitaque indignus est, ut in illo XII. Tabb. *improbus intestabilisque esto*, apud A. Gellium IV. c. VII. Proprie ille est, qui nec testimonium dicere, nec testamentum facere aut testamento aliquid consequi potest, quod vidit Rivius: eoque jure potior pars de jure libertatis continebatur. Hinc pro homine nequam & exsecrando ponitur. I. Hist. Orat. Lepidi nu. 1. *neque se aliter tutum putet, quam si pejor atque* intestabilior *metu vestro fuerit*. Prudent. Pass. X. v. 77. *Infame monstrum, vilis*, intestabilis, *Tu ventilator urbis & vulgi levis Procella*. Apulejus pag. 19. de Hab. D. Plat. *Sollicitudinem & laborem —— si adversum naturam turpissimarum rerum caussa gignerentur*, malas intestabilesque *esse*.

CAP. LXVIII. 1. PAULLISPER M. E CONSPECTU ABIT. Vinar. 1. Fabric. 2. Struv. & Franc. *abiit*. Guelf. I. & 6. *ex conspectu*. Gu. 2. *esse conspectu*. 10. *ex conspectu militum*. 9. *comperivit*. 10. & II. *ita actis*. Uratisl. I. *paullisper motus*.

UBI IRA ET AEGRITUDO PERMIXTA SUNT. Novissimam dictionem oscitantiae librariorum tribuit Gruterus. Recte ille, & abest ab Gu. 3. vide supra c. LXII. num. 1.

ULTUM IRE INJURIAS FESTINAT. Guelf. 3. abest vox *injurias*, quam adesse sensus flagitat: sed ejicere liceret Verbum *ire*, etsi frequenter ita Noster, & frequentissime aemulus Nostri Hegesippus. Ejus locum tenet *festinat*; & *ultum festinat*, est, ut apud Apulejum *raptum festinabat*. vide notam ad Cat. c. XXXVI. num. 4. Sed testis locupletissimus ipse Crispus III. Hist. Orat. Macri num. 16. *magna illa consulum imperia & patrum decreta vos exsequendo rata efficitis, Quirites: ultroque licentiam in vos auctum, atque* adjutum properatis. Consuevit tamen Noster post Verbum *maturare*, aliud Verbum exprimere. vide supra c. XXXVI. num. 1. & sic in formula ipsa Hegesippus. Acad. *injurias suas*.

2. PARITER CUM OCCASU SOLIS. Simul & eodem tempore, quo sol occidebat, infra *cap.* LXXVI. num. 1. pariter cum *capta Thala legati venerant*. c. CVI. num. 5. pariter cum *ortu solis castra metabatur*. 1. de Rep. Ord. *omnia mala* pariter cum *honore pecuniae desinent:* sicuti etiam post *atque*, *juxta* particulas *cum* ponitur. vide

cum occasu solis expeditos educit : & postera die circiter horam tertiam pervenit in quamdam planitiem, locis paullo superioribus circumventam. Ibi milites fessos itineris magnitudine, & jam ab- 3
nuentis omnia docet, *oppidum Vagam non amplius mille passuum abesse : decere illos reliquum laborem aequo animo pati, dum pro civibus suis, viris fortissimis atque miserrumis, poenas caperent*, praeterea praedam benigne ostentat. Ita animis eorum arrectis, 4
equi-

vide Cat. *c.* LVIII. num. 5. Sed & *cum* solitarium in hoc usu. Caesar v. Gall. *cap.* XLVI. *Exiit* cum nuncio *Crassus*. Auct. B. Afric. *c.* XII. *& hercle* cum *eo* nuncio *pulvis ingens conspici coeptus est*. Minuc. Fel. *c.* IV. *&* cum dicto *ejus adsedimus*. Vox *solis* deficit Gu.3.

CIRCITER HORAM TERTIAM. Fabric. 2. in textu, & pro var. lect. Guelf. 2. *circiter horam nonam*: quae mera Glossa est. Nam cum Romani diem tam aestivum, quam hibernum dividerent in duodecim horas aequales ; hora eorum hiberna *tertia*, exacte respondebit nostrae *nonae*.

LOCIS P. SUPERIORIBUS CIRCUMVENTAM. Circumdatam, ut supra *c.* LVII. num. 2. Guelf. 6. *circumvenitam*. Hegesippus III. *c.* XXVI. *arenoso undique littore* circumvenitur. *Superiora loca* ita dixerat Noster *c.* LI. nu. 3.

3. ET JAM ABNUENTIS OMNIA. *Abnuentis* scribunt cum Nazariano Basil. 1. & Guelf. 1. Sed II. *etiam jam & abn.* Eccard. *annuentes omnia*. Corrupte. *Abnuunt* milites, qui detrectant omnia & recusant prae lassitudine. Livius XXVII. *c.* XLIX. *Ille pugnantes hortando pariterque obeundo pericula sustinuit : ille fessos* abnuentes*que taedio & labore, nunc precando, nunc castigando accendit*. Tractum inde, quod nutus indicium voluntatis. Quinctil. XI. *c.* III. *Quippe non manus solum, sed etiam* nutus *declarant nostram* voluntatem, *& in mutis pro* sermone *sunt*. infra *c.* LXXXIV. nu. 3.

NON AMPLIUS MILLE PASSUUM. Uratisl. 1. *mille passuum intervallo*. Sic est : *intervallo*, *spatio*, *itinere* intelligere licet, ne necesse sit cum Guelf. 11. *passibus* scribere ; Sed in textum recipere non licet. Infra tamen, si locus mendo vacat, *c.* CVI. num. 5. *Jugurtham circiter*, duum millium intervallo *ante consedisse*. At Cic. v. ad Att. epist. XVI. extr. *nos in castra properabamus, quae* aberant bidui. Plerique tamen propter additum *mille* ; alii propter *amplius* secundum Casum posuisse Nostrum existimabunt. Guelf. 6. *decere & docet illos reliquum*, cet. *aequo* deficit Guelf. 10.

PRAEDAM BENIGNE OSTENTAT. Guelf. 9. *ostendit*. Supra *c.* LXVI. num. 1. *formidine, aut praemia* ostentando. Pro *offerre* saepissime Tacitus, ut 1. Hist. *c.* XXII. *aulam Neronis & luxus, adulteria, matrimonia ceterasque regnorum libidines avido talium, si auderet, ut sua* ostentantes. Fabric. 2. *praedam abunde ostentat* : quod est ex Glossa. Noster Cat. *c.* XI. num. 5. *liberaliter* ; *c.* XLI. num. 5. *bene polliceri*, ubi vide. Justin. XI. *c.* XII. *exsequias* benigne *prosecutus est*. isque contra v. *cap.* II. *commeatus* maligne *praebere*. Praedam autem, aut partem ejus militibus saepe concessit imperator. de quo erudite Schelius ad Polybium Dissert. IX.

4. EQUITES IN PRIMO LATERE. *Latere*, si ab Nomine *latus* sextum Casum putas, sine dubio corruptum est, & laudo viros doctissimos, Palmerium, Colerum, Gruterum, Gronovium, qui ex *late* corruptum esse docuerunt : adderem, ex *late ire*, quod pro Glossa ex sequentibus adscriptum olim fuit. Esset tamen, quod pro *latere*, si Verbum facimus, dici posset ; modo firmum satis foret Donati interpretatio Virg. III. Aen. *vers.* 636. *quod torva solum sub fronte* latebat, h. e. *late patebat*, inquit ille, itemque Servius MS. P. Danielis, quod testatur ad Fragm. Petronii pag. 687. ea Virgilii III. Aen. *v.* 237. *& scuta* latentia *condunt*, *latentia* exponit *late patentia*. Sic hoc loco *latere*, pro patere, sive late incedere dictum foret. Loca tamen Virgilii nihil probant, & priore significatur, tectum fuisse oculum & promicuisse sub fronte torva : & posteriore est figura Poetarum, cujus exempla dedimus ad Catilin. *c.* I. extr. *indigens eget*, EXCURSU I. nempe condunt ut lateant, seu diligenter condunt. Neque *latere* hoc sensu satis ex Analogia videtur ; etiamsi occurrant *densere*, pro *densare*, & pauca talia, item illa, quae ex Activis in Absoluta mutata sunt. Haesitaveram tamen per morem librariorum, qui *late* potius, quam quidvis aliud scripsissent, cum viderent excipere *artissime* : cum me subito confirmavit partim numerus Sallustianus, & illud etiam ingratum, quod vulgo in oculos aures-

equites in primo late, pedites quam artiſſume ire, ſigna occultare jubet.

CAP. LXIX.

LXXII.

1. VAgenſes ubi animum advortere, ad ſe vorſum exercitum pergere: primo, uti erat res, Metellum rati, portas clauſere: deinde,

aureſque incurrit: *latere*, *ire*, *occultare* jubet: partim indecorum ſententiae, ſi *latere* tenemus pro Verbo, ubi conſueta notio, quae eſt *occultum eſſe*, non poteſt non aliquid indignum & ineptum inferre; & talis Amphibologia Salluſtio inviſa. Librarios autem, *latere*, cum pro Subſtantivo Nomine habuerint, illud *in primo* fruſtratum eſt, cui ſatius habuerunt quidlibet adplicare, quam praeciſum intelligere *in prima parte*. ut alibi *in extremo*, *in obliquum*, *in tranſverſum*. Multa habes apud Gronovium in Liv. x. *cap.* XIV. ut: *arma ſignaque per turbidam lucem* in primo *adparebant*. item: *Levis armaturae partem ante vallum* in primo *locavit*. ita vitiatum apud Senecam de Brev. Vitae *c.* I. *ſicut miſſa eſt* a primo, *decurret*, ubi fecerant *a primo die*, teſte eodem illo ad de Vit. Beata *c.* VII. Reſtituit etiam v. Nat. Qu. *c.* XIV. *Repetam nunc*, *quod* in primo *dixeram*. adde ſupra *c.* LIX. num. 2. Sic ex MS. conjecimus Cat. *c.* LX. num. 4. *Catilina cum expeditis* in primo *verſari*. adde Abrah. Gronovium ad Juſtin. XII. *c.* VII. num. 1. Quo tempore mos invaleſcet, contra Codd. omnes auctores emendandi, exiſtent, quibus adridebit hoc loco: *equites in primo*, *pedites quam art.* cet. omiſſa Particula *late*. Habet enim ea lectio quod delicatulis maximopere fuerit ex voluntate. Cur vero non excipiat *in ſecundo*, *in proximo*, *deinde*, aut ſimile quid, res ipſa oſtendit, citati auctores, & quae mox ad *c.* LXIX. nu. 1. notamus. adde EXCURS. IV. num. 4.

PEDITES QUAM ARTISSUME IRE, ET SIGNA. *Quam* omittit Guelf. 11. pro quo Vinar. 1. *pediteſque artiſſume ire*. Eleganter Guelf. 12. & Remenſ. 1. deeſt Copula *&*, quos adprobo, ſi equites pariter ac pedites ſigna ſua occultarunt; Sin de ſolis peditibus intelligendum eſt, recte copula additur. Sed equitibus vexilla ſua ſigna fuiſſe, nota res eſt, & ea etiam ab aliarum gentium equitatuum ſignis diverſa, ratio ipſa dictitat. Ergo & ea occultanda fuerunt. vide ſupra *c.* XLIX. num. 4. Haec omnia *& ſigna occultare* deſiderantur in Senat. 2. & Heuſſiano. at ſolum Verbum *jubet* non legitur in Franciano: quos falſos eſſe, liquido patet.

CAP. LXIX. 1. ANIMADVERTERE, AD SE VERSUM. Fabriciani a prima manu & Baſil. 1. *animum advertere*, quod equidem miror, cum Gruterus in ſuis incorruptioribus, Waſſius in duobus repererit, Gronov. ad Liv. XXIV. *c.* XLVIII. adprobaverit, non jam dudum receptum eſſe. vide infra *c.* XCIII. nu. 2. animum advortit *inter ſaxa repentis cochleas*. Eccard. & Guelf. 1. *animo advertere*. quod nec ipſum eſt ſine exemplo. Sed alterum vetuſtius, &, quod primum, noſtro adamatum. *animo adverto* Varro apud Nonium *c.* II. nu. 714. Vitruvius v. Praefat. Plinius XXV. *cap.* II. alibi Uratisl. 2. *adverſum exercitum pergere*. Incert. 2. Franc. Guelf. 10. *adverſum ſe*. quomodo miſcent ſupra *c.* LVIII. num. 4. *animadvortit fugam* ad *ſe* vorſum *fieri*. *vorſum* ſcribunt Baſil. Fabric. Senat. primi & Gu. 3. ceteri *verſum*. Guelf. 7. omiſit vocem *exercitum*. Gu. 6. *exercitum ire*.

PRIMO, UTI RES ERAT, METELLUM ESSE RATI. Vinar. 1. *primo rati*, *uti res erat*. *primo* abeſt ab Guelf. 10. & 11. Et ſic ſaepe *deinde* ponitur, ut non praecedat *primo*, *initio*. Supra *c.* XIX. num. 3. *non*, *uti equeſtri praelio ſolet*, *ſequi*, dein *cedere*. *c.* L. num. 3. *ne forte cedentibus adverſariis receptui*, *ac* poſt *munimento foret*. Livius XXXIV. *c.* XIX. *commeatus tamen haud ſecus*, *quam in pace portabant*. dein *ſaepe munimenta eorum ingredientes*. ubi vide Gronovium. Id. XXXV. *c.* XI. *in agrum latinem evecti*, *omnia propinqua viae tecta incendunt*: *proximo* deinde *vico inferunt ignem*. Mox Fabriciani, Baſil. 1. Incert. 1. Struv. Franc. Gu. 1. 2. 6. 7. & 12. *uti erat res*; ſed Veneta 1470. tantum, *uti erat*, ſine Nomine *res*, quod tenet Noſter Cat. *c.* LI. num. 20. Deinde mallem abigi *τὸ eſſe*, ut ſcripſerit *Metellum rati*, ſicuti continuo *Jugurtham arbitrati*, ubi aliquot ſcripti immittunt *eſſe*. quod tamen Cat. *c.* I. nu. 3. *c.* XLVII. extr. ſupra *c.* LIII. num. 3. alibi paſſim reticet Noſter.

UBI NEQUE AGROS VASTARI, ET EOS. Franc. *ubi*

de, ubi neque agros vaſtari, & eos, qui primi aderant, Numidas
equites vident; rurſum Jugurtham arbitrati, cum magno gaudio
obvii procedunt. Equites peditesque, repente ſigno dato, alii vol- 2
gum effuſum oppido caedere; alii ad portas feſtinare; pars turris
capere: ira atque praedae ſpes amplius, quam laſſitudo poſſe. Ita 3
Vagenſes biduum modo ex perfidia laetati: civitas magna & opulens
poenae

ubi agros non vaſtari, &c. nempe ita melius reſpondet &. At Criſpus *neque* atque & opponit, jubetque *neque* ſolvere in *& non.* vide notata ſupra ad *c.*1. n. 5. Eccard. *vaſtare*, nempe exercitum; quae elegantia hoc loco non abſurda videtur. vide infra *c.* CXIV. n. 2. Guelſ. 3. *qui primi erant.*

RURSUM JUGURTHAM ARBITRATI. *Rurſum* ſcribunt Baſil. 1. Fabric. 3. Struv. Senat. 1. tres Guelferbb. pro *rurſus*; uti *vorſum*, pro *vorſus*, & *prorſum* apud Catonem, pro *prorſus*. *Rurſum* ſaepe Plautus, item Juſtinus, Livius, alii. Et bene hic *rurſum*, cum vertuntur opiniones in alium. Sic Tacit. III. Hiſtor. *cap.* XXII. *Praelium atrox, his*, rurſus *illis exitiabile*. quare male, opinor, omittitur ea particula in Fabric. 1. & Guelſ. 7. Male etiam Remenſ. 1. Franc. & Guelſ. 10. *obviam procedunt*; cum reliqui omnes MSS. item Veneta 1470. 1490. aliaeque edd. habeant *obvii.* vide ſupra *cap.* XLVI. num. 5. & tamen Waſſius Venetis tribuit *obviam*.

2. VULGUM EFFUSUM OPPIDO. *Vulgum* eſt in Vinar. 1. Fabric. 1. Struv. Incertis, Franc. tribus Guelferbb. & edd. Venetis. pro quo Baſil. 1. Guelſ. 2. & 10. Senatorii & Heuſſianus, *volgum*. At Fabric. Vinar. Incert. ſecundi, Uratisl. 1. & quinque Guelff. *vulgus*. Academ. Guelſ. 9. & Uratisl. 2. *volgus*; quae varietas occurrit iterum infra *c.* LXXIII. n. 5. Latinum eſt *vulgus effuſum*, hoc pueri docentur; antiqui tamen *vulgum*, quarto Caſu, & ſua ſcriptura *volgum* malebant, ut Siſenna in Fragm. Hiſt. *Imperitum concitat volgum*. Ennius: *quod ſcis In* volgum *volgas*; Varro eodem modo. EFFUSUM *oppido* dixit, ut Livius V. *c.* XL. *Alia maxime plebis turba* ex urbe effuſa *velut agmine jam uno petiit janiculum*. Silius II. *v.*151. *Non exſpectatum Tyriis* effuderat *agmen*. ubi plura Drackenborchius. Dictys II. *c.* XXXII. *propere* effuſi *portis*. Ita Florus III. *c.* XXI. num. 6. *dilatoque Mithridate, Eſquilina Collinaque porta geminum agmen urbi* infudit. Guelſ. 10. *ubique caedere*; Uratisl. 2. *alii portas feſtinare*; Guelſ. 9. *ad portam*.

PARS TURRES CAPERE. *Turris* ſcribit Baſil. 1. quod Rivius atque Gruterus obliti ſunt ad priſcum habitum reformare. Guelſ. 9. *pars turres aſcendere*.

IRA ATQUE SPES PRAEDAE. MSS. antiquiores: *ira atque praedae ſpes*. quomodo exprimendum curavi. Eſt quippe in voce *praedae* vis maxima: alibi autem, ubi in *ſpe* ea ſita eſt, hoc nomen praeponunt, ſi per numerum licet. vide Cat. *c.* XLI. n. 2. Guelſ. 1. *irae atque praedae ſpes*. corrupte. Uratisl. 2. *amplius laſſitudo*, omiſſa particula *quam*. Academ. *poterat*, pro *poſſe*. De vi *ſpei* bene Caeſar III. Gall. *c.* XXVI. *noſtri* redintegratis *viribus, quod plerumque in* ſpe victoriae *accidere conſuevit, acrius impugnare coeperunt*.

3. BIDUUM MODO EX PERFIDIA LAETATI. Saepe brevis fuit talis laetitia. Claudian. B. Get. *v.*72. *Sed caret eventu nimius furor. improba numquam* Spes laetata *diu.* &c. Caeſar V. *c.* LII. *Virtute eorum expiato incommodo, neque hoſtibus* diutina laetitia, *neque ipſis longior dolor relinquatur*. Livius XXXV. *c.* XXVI. extr. *eo plus in ea, quorum uſu calleret, ſpei nactus*, breve *id tyranno* gaudium *ſe effecturum adfirmabat*. Talia Tacitus IV. Hiſt. *c.* LXXII. ibi legenda. Virgilius X. Aen. *v.*739. *Non me, quicumque es, inulto, Victor*, nec longum laetabere. unde accepit Statius III. Theb. *v.*95. Non longum *reducem* laetati, *in tecta ferebant*. *Ex* perfidia dixit. cum alibi *laetari quid*, aut *quare*, ut terminum ſimul, & cauſſam notaret. Hunc etiam ſupra *c.* XLIV. n. 2. *Ita imperatori novo plus ex malis moribus* ſollicitudinis, *quam ex copia militum auxilii aut bonae* ſpei *accedebat*. adde III. Hiſt. Orat. Macri n. 4. Guelſ. 6. *laeti*; 4. & 10. *biduo*. Sed Eccard. omittit Praepoſitionem *ex*.

CIVITAS MAGNA ET OPULENS. Academ. Franc. Guelſ. 11. & 12. *& opulenta*. Ceteri omnes, *& opulens*. Sic Corn. Nepos Chabr. *c.* III. *neque animo aequo pauperes alienam* opulentium *intuentur fortunam.* Apulej. VIII. Metam. p. 208. *pervenimus ad quoddam caſtellum frequens &* opulens.

POENAE CUNCTA, AUT PRAEDAE FUIT. MSS. plerique: *cuncta poenae, aut* &c. Neque tamen ille ordo ab omnibus deſeritur, cum ipſe in quatuor Codd. verba ita, ut edidimus, collocata

4 poenae cuncta, aut praedae fuit. Turpilius, quem praefectum oppidi unum ex omnibus profugisse, supra ostendimus, jussus a Metello caussam dicere, postquam sese parum expurgat, condemnatus, verberatusque capite poenas solvit. nam is civis ex Latio erat.

CAP.

deprehenderim. POENAE fuit ea pars civitatis, qui interfecti sunt, & interfectis Romanis poenas dederunt. Ovid. XIV. Metam. *v.* 216. *Solus, inops, exspes, leto* poenaeque *relictus, Haud procul adspexi longo post tempore navim.* PRAEDAE bona civitatis fuerant, quia direpta omnis a militibus. Livius XXIV. *cap.* XXXVI. *Legionem Romanam venientem Syracusas* praedae *haud dubie sibi* futuram *Himilco ratus*. adde Catil. *cap.* XXI. num. 4. Haec ita apte conjungit sub uno Verbo *fuit*, ut supra *cap.* XXXI. n. 10. *perinde quasi* honori, *non* praedae *habeant*.

4. TURPILIUS, QUEM PRAEFECTUM cet. Fabric. 1. *Turpilium*, sincere atque perquam scite; simul, ut opinor, vere. pro eo, quod esset: *quem* Turpilium -- *is* jussus &c. vide Servium P. Danielis ad Virgil. I. Aen. *v.* 577. Urbem, *quam statuo, vestra* est. Plautus Amphitr. A. IV. Sc. I. *v.* 1. Naucratem, *quem convenire volui, in navi* non erat. Terent. Andr. Prolog. *v.* 3. *populo ut placerent, quas fecisset* fabulas. ubi Donatus videndus. Sulpic. ad Cic. IV. ep. V. n. 2. *quia per quos ea confieri debet* propinquos *ac* familiares, ipsi *pari modestia adficiuntur*: ubi de eadem figura monui. adde supra *c.* XIV. n. 10. Cetera in MSS. male habita sunt. Guelf. 6. omisit *unum*. Pro *ostendimus*, Franc. *diximus*; Guelf. 3. *monstravimus*. Alii *docuimus, meminimus*. Aliquid superflui subesse videtur in formula, & forte duae voces *praefectum oppidi*. Id enim potissimum ex *c.* LXVII. num. 3. lectori haesisse, confidere poterat Crispus.

I. A METELLO CAUSSAM DICERE. *A* vacat in Uratisl. 2. pro *caussam*, Eccard. *caussas*. Gu. 6. *caussam ducere*. Lepide Franc. *caussam dicere, quare fugisset*. quid homines corruperit hujusmodi fuit, quale quod Nostros hodie occupavit, qui putant *caussam dicere* esse, sese defendere, purgare. Proprie *caussam dicere*, rem, de qua in judicio quaeritur, proponere, ut inde ab judice, cognita caussa, statui queat. Quod cum in reum plerumque cadat, inde illa notio defensionis tracta est. Ita *cognoscere caussam*, Catil. *c.* XLII. n. 3. & supra *c.* XIV. n. 20. ita *docere, discere, nosse caussam*, de quibus ad Cic. VII. ep. XXI. n. 1. adde X. ep. XXVI. n. 4. Corn. Nep. Iphicr. *c.* III. caussam *capitis semel* dixit. Phocion. *c.* XIX. n. 2. *ab eodem, cum capitis* caussam diceret, *in judiciis* defensus. Sic addit Noster *expurgat*, atque sic Severus Sulpicius.

POSTQ. SESE PARUM EXPURGAT. Guelf. 11. *parum purgat*. Fabric. 1. *parum sese excusat*. ex Glossa. Aemulatur locum Sulpic. Sever. II. Hist. *c.* XLIX. *Ita deducti Instantius & Priscillianus: quorum Instantius prior jussus* caussam dicere; *postquam sese parum* expurgabat, *indignus esse episcopatu pronunciatus est*.

CONDEMNATUS VERBERATUSQUE. Basil. 1. *condemnatusque verberatusque*. Guelf. 9. *condemnatusque*, omisso altero *verberatusque*. 10. *verberibusque*. Struv. *verberatus atque cap.* Uratisl. 2. tantum *que* rescidit. Mihi vulgata non est sollicitanda, & *verberatus* pertinet ad morem ultimi supplicii apud Romanos. vide Cat. *c.* LI. n. 21. Guelf. 6. *capite poenas persolvis*; 11. *poenas dedit*.

NAM IS CIVIS EX LATIO ERAT. Fabric. 1. *nam civis ex Collatio erat*, omisso Pronomine, aut *nam cujus ex collatio erit*, & Glossa reddit *conspiratio* vocem penultimam. Is ergo cum a. Basil. 1. Struv. Remensi 1. Franc. Vinar. 1. Senat. 2. Heuss. Eccard. Guelf. 1. 2. 6. 9. 10. 11. 12. & edd. Venetis scripserunt *Collatio*, pro *Latio*. Guelf. 7. *Colatio*; Acad. *tollatio*; Incert. 1. & Remens. 2. *ex Conlatio*. ad urbem *Collatiam* sine dubio respicientes. Rectius ceteri & vulgata. Nam etsi in castris fuerit ducis liberrimum imperium; tamen post leges Porciam atque Semproniam videntur Romani illi veteres cives, ut diversi sunt ab sociis & Latino nomine, non morte sed exsilio esse mulctari, ut videtur Lipsio V. de Milit. R. Dial. XVIII. nam virgis caesum habes ejusmodi praefectum apud Val. Max. II. *c.* VII. n. 4. Frustra inde Gruterus hoc falsum esse autumat, quod in castris severius animadversum sit in Romanos, quam in socios. Nam animadversiones extraordinarias, delicta, & personas puniendas non satis distinguit.

CAP. LXX.

LXXIII.

PEr idem tempus Bomilcar, cujus impulsu Jugurtha deditionem, 1
quam metu deseruit, inceperat, suspectus regi, & ipse eum suspiciens, novas res cupere: ad perniciem ejus dolum quaerere; diu
noctuque fatigare animum. denique omnia tentando, socium sibi ad- 2
jungit Nabdalsam, hominem nobilem, magnis opibus, carum acceptumque popularibus suis: qui plerumque seorsum ab rege exercitum ductare, & omnes res exsequi solitus erat, quae Jugurthae

CAP. LXX. 1. PER IDEM TEMPUS. Vinar. 1. *Perinde tempus*. Uratisl. 1. & Guelf. 9. *deditionem -- acceperat*.

ET IPSE EUM SUSPICIENS. Guelf. 3. *suspectans*, quomodo Tacitus saepe & Apulejus. alterum venustius: venusta etiam oppositio *suspectus*, & *suspiciens*, quomodo Cic. IX. ep. XV. n. 4. *amas* & *amandus*. Apulejus Apolog. p. 332. *non minus* suspectans *novam domum*, *quam ipsa jam ob unum divortium* suspectanda. Seneca Epist. III. *Nam multi* favere *docuerunt*, *dum timent* falli, *& aliis jus peccandi* suspicando *fecerunt*. *Naturale* autem est *& odisse*, *quem timeas*, *& quem metueris infestare*, *si possis*, inquit Minuc. Fel. c. XXVII. *Suspiciens* tuetur etiam Casp. Barthius XXIX. Advers. c. 1. Ergo & *suspectio*, pro *suspicione* malverunt auctores, vide Gudium ad Phaedr. III. Prolog. & Fab. X. Tennulium ad Frontin. c. VIII. n. 5. neque tamen *suspicio* Nomen negat Verbum ejusdem formae esse: cum *Volo*, *Colo*, *Procerto* & alia talia Nomina ostendimus alibi eadem extremitate cum Verbis exire. Sed Guelf. 10. perperam omisit hoc *suspiciens*.

AD PERNICIEM EJUS DOLUM QUAERERE. Fabric. 2. *dolos quaerere*. Unde elicias, quod Nonius citat: *& perniciem ejus dolo quaerere;* & probavit se Ciacconio. Male. *ad perniciem*, ut Cat. c. XXVI. n. 2. *Neque illi tamen* ad cavendum, dolus, *aut astutiae deerant*. Curtius III. c. V. n. 15. *Cum* ad perniciem *ejus etiam a latere ipsius pecunia sollicitaret hostis*. Justin. XXXIX. c. V. *vires suas* in perniciem *mutuam converterunt*.

DIU NOCTUQUE FATIGARE ANIMUM. Nostri MSS. plerique omnes, *die noctuque*. *diu* tamen in Senat. 1. Remens. 2. & a manu emendatrice in Guelf. 12. legitur.

2. SOCIUM SIBI ADJUNGIT. *Socium* in margine scriptum est in Fabric. 1. sed a prima manu. neque ea vox multum est necessaria. Catil. c. XXIV. n. 4. *viros earum*, *vel* adjungere *sibi*, *vel interficere*. adde tamen ad Cat. c. XLVII. n. 1. Remens. 2. & Guelf. 12. *adjunxit:* quomodo supra c. LXVII. n. 2. ubi vide. In nomine viri variant MSS. quidam *Nabdalsam*; alii *Nabdasam*; plures *Napdalsam*.

MAGNIS OPIBUS CLARUM, ACCEPTUMQUE. Ita Codd. sed scribendum omnino: *magnis opibus*, *carum acceptumque*. & vidit I. Wassius. Nos autem plura hujusmodi peccata passim notavimus. Sic Cat. c. XLVIII. n. 5. *Hominem* nobilem, maxumis divitiis, *summa potentia*. Supra c. VI. n. 1. pollens *viribus*, decora facie, *sed multo maxume ingenio validus*. c. XXXI. n. 12. *homines sceleratissumi*, cruentis manibus, immani avaritia, *nocentissumi*, *iidemque superbissumi*. c. LXIII. n. 7. *Novus nemo tam* clarus, *neque tam* egregiis factis *erat*, *quin* &c. Nam & *carus acceptusque* est ex formula, & Sallustio adamatum. Supra c. XII. n. 3. *qui proxumus lictor Jugurthae*, carus acceptusque *semper fuerat*. infra c. CVIII. n. 1. *Mauro ob ingenii multa bona* carus acceptusque. Dictys I. cap. XX. *in quo praeter ceteros Graecos* jucundus acceptusque *erat*. II. c. XV. *vir* optimus acceptusque *in exercitu*. c. XXIX. gratum acceptumque *in exercitu*. IV. *cap.* IX. amabilis atque acceptus *popularibus*. male ergo Basiliens. 1. *acceptabilemque popularibus*. sed male etiam vulgata, quam ad veritatem reformavi. Saepissime autem *carus* & *clarus* permutantur. vide Drackenb. ad Silium I. *vers.* 564.

EXERCITUM DUCTARE. Ridebatur olim haec formula, ut quae haberet Aeschrologiam, aut Cacophaton, utut sancte dixerit ista passim Sallustius, teste Fabio VIII. Instit. *cap.* III. Sed in quo sita sit illa Aeschrologia, haud recte dicunt viri docti. Auson. Popma in de Differ. Verb. p. 173. Ex eo indecorum trahit, quod *ductare* sit dissolute & sine ordine ducere, Cl.

thae fesso, aut majoribus adstricto superaverant: ex quo illi glo-
3 ria opesque inventae. Igitur utriusque consilio dies insidiis statui-
4 tur: cetera, uti res posceret, ex tempore parari placuit. Nabdal-
sa ad exercitum profectus, quem inter hiberna Romanorum jussus
5 habebat, ne ager, inultis hostibus, vastaretur. Is postquam, magni-
tudine

Burmannus, Philander aliique putant, in eo latere, quod ductare verbum sit obscenae significationis, & proprie *ductari* scorta dicantur. Ita certe Plautus Poenul. Act. IV. Sc. II. v. 46. *Neque triobulum ullum amicae das*, & *ductas gratiis*. & alibi. vide Muret. VI. Var. Lect. c. VII. Verum si in eo verbo Cacophaton, necesse est, ut sit etiam in *ducere*, cum hoc etiam de scortis dicatur, cum ad libidinem abducuntur. Plaut. Casina A. V. Grex v. 5. *Qui faxit, clam uxorem* ducat scortum *semper, quod volet*. Mostell. Act. I. Sc. I. v. 35. *Lubet potare, amare*, scorta ducere. Neque absolute *ductare* risere illi corrupti atque molles; sed *ductare exercitum*. Scio, quod turpiculum subsit: neque tamen omnibus hic illud aperire, necesse duco. aliter haec sacra constare possunt. Qui volet, discat ex Juvenal. Sat. VI. v. 238. Habemus tamen non modo *ducere exercitum* apud omnes auctores, quod non multum difficilius ad eamdem obscenitatem trahi potuisset; sed etiam *ductare* Verbum apud eos, qui frequentativis, pro simplicibus utuntur: idque cum ejusmodi Nominibus copulatum, quae impuro animo aeque facile copiam dabunt de flagitiosissimis quibusque cogitandi. Sed accidit huic loco, quod supra ad c. XXI. n. 2. in simili formula admonuimus. quae vide. Tacitus II. Hist. c. C. *Scripsit Fabius Valens* exercitui, quem *ipse* ductaverat. Noster Cat. c. XI. & XVII. Supra c. XXXVIII. alibi. Monendum & illud, deesse Fabriciano utrique Provocabulum *qui*; ut *solitus* sine Verbo Substantivo legendum sit.

ET OMNES RES EXSEQUI SOLITUS ERAT. Uratisl. 1. & Guelferb. 1. omittunt Nomen *res*: in uno est *omnia*. Nihil muta. & non comparet in Guelf. 10. & pro *adstricto* 12. habet *stricto*.

SUPERAVERANT. I. superfuerant. Id antiqui malebant, quoniam *superesse* eo tempore alia notione frequentabatur, de qua videndus A. Gellius I. c. XXII. Hinc Virg. II. Aen. v. 643. *Vidimus excidia & captae* superavimus *urbi*. Horatius Arte v. 326. *dicat Filius Albini, si de quincunce remota est Uncia, quid* superet? Coelius epist. V. n. 9. *quam facile tunc sit omnia impedire, & quam hoc Caesari, qui sua caussa temp. non curet*, superet, *non te fallit*. ubi Manutius videndus, & praeterea Bangius II. Observ. Philol. pag. 789.

GLORIAE OPESQUE INVENTAE. Guelf. 3. *invenere*. Fabric. 1. a prima manu, *inventa*. Et quamquam editam abunde confirmare posses ex iis, quae dicta sunt ad Cat. c. X. num. 2. sonantius tamen quid, & gravius hoc loco *inventa* habere videtur, ut supra c. XXXVIII. n. 8. Nox *atque* praeda *castrorum hostes* remorata *sunt*. Fabric. uterque *gloria magna*. Justin. XXVIII. c. II. *qui uxores, cum propter originis dehonestamenta non* invenirent, *vi publica rapuerint*.

3. UTRIUSQUE CONSILIO DIES INS. STAT. Gu. 1. *utriusque consiliis*. inepte, quomodo saepe scioli. 9. *utrisque consilio*. isque cum 10. *statuit*, pro *statuitur*.

EX TEMPORE PARARI PLACUIT. Guelf. 9. *extemplo* a prima manu. Uratisl. 1. & 2. *ubi res posceret*. Fabric. 1. *uti res exposceret*. *parari* in plurimis legitur; pauci tamen *parare*.

4. AD EXERCITUM PROFECTUS. Guelf. 6. *profecissem*. Remens. 1. *proficiscitur*. Mox Guelf. 3. *ipsius habebat*, pro *jussus*. Fabriciani, Incert. 1. & Guelf. 1. *ne ager* inultus *hostibus*. pessime profecto, etsi de hominibus, qui sese ulcisci possunt recte ita supra c. LXVII. num. 2. Sed Noster etiam supra cap. XLII. n. 4. *Dum alteri alteros vincere quovis modo, & victos acerbius* ulcisci *volunt*. Ergo *inultis* pro impunitis passive dixit, ut supra c. XXXI. n. 8. & c. LVIII. n. 5. *neve hostes* inultos *abire sinat*. Ita de eadem re Livius XXX. c. XLII. *finibus sociorum non excessisse: dedisse operam, ne* impune *in agros eorum transcenderent populatores*. Guelf. 4. *inultis hostibus ne ager vastaretur*: ita esset, pro *ab hostibus inultis*. Sed vulgatum praefero. Denique Guelf. 6. *in hiberna Romanorum*. Et ex c. LXI. n. 2. adparet plerumque exercitum in pruvincia in hibernis esse collocatum: ubi tamen Nabdalsa exercitum habere non poterat. At *in* haec *hiberna*, i. *contra* habere quivit. Ergo aut ita scribendum, aut *hiberna* de Romano praesidio urbibus occupatis imposito intelligendum erit.

5. PERCULSUS. Rivii MSS. *percussus*; atque sic Guelf. 10. Ceteri, ut editur. alterum tamen rectius ex nota ad Cat. c. VI. n. 4. *facinoris* delet Eccardianus.

Ad

tudine facinoris perculsus, ad tempus non venit, metusque rem impediebat; Bomilcar simul cupidus incepta patrandi, & timore socii an-

AD TEMPUS NON VENIT. Non legitur in Guelf. 6. *ad tempus*, sed librarii vitio. Est autem, pro *ad constitutum tempus*, sicuti alibi *dies*, *tempus* praecise ponuntur, & intelligendum est tale Adjectivum. Eleganter autem Praepositio *ad* temporis definitioni servit. Sic Cicero pro Caecina *c.* XII. *homines inermes, qui* ad constitutum *experiundi juris gratia* venissent, *armis, viris, terrore periculoque mortis repulerit*. ubi vide Hottomannum & Passeratium. Hyginus Fab. CXLVIII. *Ille cum* ad constitutum venisset, *concidit cum Venere in plagas.* Sic fere Frontin. Strateg. II. *c.* V. n. 31. Ad *cujus rei* sensum *Pompejo immittente legionem*. ubi Tennulius eadem prope adnotat, quae Gronovius ad Senec. IV. Benefic. *c.* VI. Cic. IX. epist. V. princ. *Mihi vero* ad Nonas *bene maturum videtur fore*.

METUSQUE REM IMPEDIEBAT. Ita omnes omnino Codd. & quamquam habeant, quae otiosis minus placere possint, sunt tamen bene Sallustiana, qui illud *perculsus* explicare voluit, ut alia alibi. vide supra *c.* XXXVIII. n. 5. *c.* LVIII. n. 6. & quae ibi.

BOMILCAR SIMUL CUPIDINIBUS INCEPTA. Pro *simul* Guelf. 3. *consimul*; sed Fabric. 2. eam particulam plane omittit. Perperam: cum illud *simul* ponatur pro *&*, quod etiam in sequentibus respondet. Sic Noster III. Hist. Orat. Macri n. 21. simul *comparant delenimenta*, & *differunt vos in adventum Cn. Pompeii*. Livius XXXIII. *c.* XII. *ita componendam pacem esse, ut Graecia etiam absentibus Romanis, satis potens tuendae* simul *pacis*, *libertatis*que *esset*. ubi plura Gronovius. Alibi, veluti particula *que*, prioris membri fini additur. Supra *cap.* LXIV. n. 5. *criminose* simul, & *magnifice de bello loqui*. Alibi pro *&* solitario. Supra *cap.* IV. n. 2. *Cujus de virtute quia multi dixere praetereundum puto*, simul *ne quis per insolentiam existimet, menet studium laudando extollere*. Alibi denique *simul*, *simul*; pro *&*, *&*. Caesar. IV. Gall. *c.* XIII. *Germani ad eum in castra venerunt*, simul, *ut dicebatur*, *sui expurgandi caussa* —— simul *ut*, *si quid possent fallendo*, *de induciis impetrarent*. quem locum nequidquam sollicitat Hottomannus, ut bene ostendit Davisius. Ast Remensis I. simul hanc particulam, & vocem *cupidinibus* omisit, ut esset *simul* anxius *incepta patrandi*; aut incepta patrandi, subintellecto *caussa*, quod saepe desideratur. Hoc aliis multum sapiat; mihi non placere, fateor. Denique inde a Rivio in omnibus edd. legitur *cupidinibus*, cum ante eum in omnibus, etiam in Veneta 1470. habeatur *cupidus*. At dixit esse *cupidinibus* in omnibus suis MSS. Contra omnes Palatini, quatuor Wassii, apud nos Basil. 1. Eccard. Guelf. 2. 3. 4. 6. 10. 11. 12. Incerti, Academ. Struvian. Franc. Vinarienses, Senat. 1. & Uratislav. 1. hi omnes monstraot *cupidus*, etiam Fabriciani; qui tamen olim alterum habuerunt. Sed esto de Codd. ipsam sententiam examinemus. Una tantum cupido erat incepta patrandi, unde ergo *cupidinibus*? quod aliis facile fuerit non cum cura sequi, Noster tamen negligere non solet. Supra *cap.* XXV. n. 6. *metu atque* lubidine *divorsus agitabatur*. Porro autem scripseris cum Senat. 2. & Heussiano *cupidine*, num *cupidine & timore* (ita enim capiunt vulgo) anxius ad unum finem impellitur, ut litteras mittat? Immo vero hoc apud Sallustium foret *cupidine & timore* incertus erat, quod vide, quam sit absurdum. vide Catilin. *cap.* XLVI. n. 2. ne dicam de eo; cupidine & timore socii *anxius*, *ne* cet. Ergo librariorum, aut sciolorum est illud *cupidinibus*, qui habere volebaot, quod responderet sequenti *timore*, quibusque decurtatum videbatur, *cupidus incepta patrandi*: Cum tamen Crispus duas caussas adferat, quare litteras miserit, quae non aliter erant exprimendae. Firmat Dictys II. *cap.* XXXI. Commotus *rei indignatione*, *simul pernicie defessi exercitus* anxius. Noster ipse infra *c.* CII. num. 3.

TIMORE SOCII ANXIUS, NE. Non *suo timore* propter socium, id enim satis exprimit vocabulum *anxius*; sed quia videbat socium timere; & metu suo rem impedire, adeoque *timore socii* est Nabdalsae timore. Hunc sensum suadent praemissa: *metusque rem impediebat*, idque constare debuit Bomilcari. idem incertum in vocabulo *timor* cum addito secundo Casu est Catil. *c.* XXXI. n. 3. quod nos sustulimus. Pro priore significatu facit paullulum Horatii, *timidus procellae*; Ovidii *timidus deorum*. At Livius planiorem, vitandae ambiguitatis caussa, maluit constructionem, XXI. *cap.* XVI. *tantusque simul moeror patres misericordiaque sociorum peremtorum indigne, & pudor non lati auxilii, & ira in Carthaginienses*, metusque de *summa rerum cepit*. Facit etiam, quod supra *c.* XI. num. 8. ira *&* metu *anxius* scripsit, ubi de Jugurthae ira & metu loquitur, qui anxius erat. Denique quod *ne* excipit, quod eo melius post *timore*, si cum

anxius, ne, omiſſo vetere conſilio, novum quaereret, litteras ad eum per homines fidelis mittit, *mollitiem ſecordiamque viri accuſari, teſtari deos, per quos juraviſſet; praemia Metelli in peſtem ne converteret; Jugurthae exitium adeſſe, ceterum ſuane, an virtute Metelli periret,*

anxio tribuas, procedet. Sed haec parum contra alterum ſenſum. Nam *ne* ſequitur poſt *anxius*, ut Catil. *c.* XLVI. n. 2. *quid*. Item ſupra *c.* VI. extr. ne *qua ſeditio aut bellum orietur*, anxius *erat*. Dictys II. *c.* XXXIII. *Agamemnon* anxius, ne *decus regium amitteret*. Deinde *timore*, pro propter timorem, bene additur illi Nomini. Sic Noſter Fragm. VI. *neque* illis anxius, *quia reliqua glorioſius retinebat*. Tacitus III. Hiſt. *c.* LII. *Mucianus tam celeri* victoria anxius. IV. Hiſt. *c.* LXXX. favore *militum* anxius, & ſuperbia viri, *aequalium quoque adeo ſuperiorum intolerantis*. Dictys VI. *cap.* IX. Ob quae *anxius Acaſtus*. Id. I. *c.* VII. quibus rebus *anxius Priamus*. Sic *timore ſocii*, eſt *ob timorem*. atque hoc praetulit, ut vitaret tautologiam, cum ſupra *metus* ſit poſitus: plane ut Catil. *c.* LI. n. 18. 19. *Nam profecto aut* metus, *aut injuria* — *de* timore *ſupervacaneum eſt*. item ſupra *c.* XXXI. n. 3. & 17. adde Catil. *c.* XL. num. 3.

NE OMISSO VETERE CONSILIO, NOVUM. Guelf. 7. *auxilium ne o. v. c. novum quaereret*. Acad. & Guelf. 10. *ne, o. vetere, conſilium nov. qu.* utroque modo loquuntur auctores. Vinar. I. & Struv. *ne amiſſo veteri conſilio. veteri* eſt etiam in Acad. & pro var. lect. in Fabric. 2. ſed *amiſſo* in Franc. At infra *c.* XCIII. n. 1. *omitteretne inceptum*. & ea quidem Verba, quae ab *a* & *o* incipiunt, ſaepe inter ſe permutantur, ut *accurrere*, & *occurrere*, *c.* CI. n. 10.

AD EUM PER HOMINES FIDELES MITTIT. Guelf. 6. *ad eos*. corrupte, ut vides. *homines* omittitur in Guelf. 10. quod ceteri rectius ſervant. Uratisl. 2. *ſibi fideles*; Guelf. 11. *per hom. fidos*.

IN QUEIS MOLLITIEM SOCORDIAMQUE VIRI. MSS. habent *in quis*, ut alibi ſemper. Cat. *c.* XXX. n. 1. *litteras recitavit*, in quibus *ſcriptum erat*. Cicero etiam ſine Praepoſitione, ut I. ep. IX. n. 77. *accepi tuas* litteras *de publicanis*, quibus *aequitatem tuam non potui non probare*. V. epiſt. XIX. n. 2. *Superiores* litterae *tuae me admodum delectarunt*, quibus & *exſpectatum meum adventum abs te amanter videbam* cet. Plinius I. epiſt. VIII. n. 1. *Peropportune mihi redditae ſunt* litterae *tuae*, quibus *flagitabas* cet. Haec conſiderans, adſentior Guelf. 3. qui tam multis locis Salluſtio profuit, & hoc loco *in quis* omittit. pariter, ut Catil. *c.* XXXIV. n. 2. *optumo cuique* litteras mittit, *ſe falſis criminibus circumventum*, cet. ubi vide. ſupra *c.* XXV. n. 5. *Dein brevi Uticam adpulſi*, litteras *ad Jugurtham* mittunt, *quam ociſſume ad provinciam accedat*. adde *c.* LXII. n. 3. Baſil. I. Vinar. I. Senat. I. Guelf. 2. Struv. & Franc. *mollitiam*, aut *molliciam*. plures *ſecordiamque*. *Viri*, ut Catil. *c.* XLVIII. n. 5. *hominis*. ubi vide. Sed eodem vocabulo uſus eſt ſupra *c.* IX. n. 3. *Juraviſſet* eſt in melioribus omnibus.

MONERE, NE PRAEMIA METELLI IN PEST. CONV. Propoſui vulgatam lectionem, quam unico Verbo imminutam nunc vides auctoritate optimi Fabric. I. qui Verbum *monere* omiſit, & ne quidem inter lineas additum habet, ut alibi factum in tali re adnotavimus. Nimirum hoc *monere* ex verbo *accuſare*, ſive ex communi *litteras mittit*, ita exaudiendum, ut Catil. *c.* XXI. n. 2. ex Verbo *polliceri* alia Verba: *Tum Catilina* polliceri *tabulas novas* — *Praeterea* eſſe *in Hiſpania citeriore Piſonem* — petere *conſulatum C. Antonium*. ubi vide citata complura hujuſcemodi. item ſupra *c.* XII. n. 3. Rurſus Catil. *c.* XXXI. n. 7. *voce ſupplici* poſtulare, *Patres conſcripti ne quid de ſe temere crederent*, *ea familia* ortum, *ita ab adoleſcentia vitam* inſtituiſſe, *ut omnia bona in ſpe haberet*. adde Eod. *c.* XXX. n. 6. Deinde & ordinem immutavi ex Guelf. 4. Struvian. & Incert. 2. qui habent: *praemia M. in peſtem ne converteret*. de quo infra ad *c.* CII. n. 3. nam illud *ſuam*, quod adhaeſerat voci *peſtem*, jam Gruterus exturbavit, neque adparet in edd. primis, neque in Guelf. I. 2. 3. 4. 6. 10. 11. Eccard. Fabricianis, Baſil. I. Acad. Struv. Vinarienſibus, Senatoriis, Heuſſ. Uratisl. I. Franc. Remenſi I. ut mirer non Amſtelodamenſes & Elzevirios; ſed ſervum illum Hackianum, Criſpinum & adſeclas, qui Pronomen illud nihilominus nobis propinant. Uratisl. I. *committeret*, pro *converteret*, quod ſaepiſſime apud Tacitum hac notione legitur. adde ſupra *c.* XLI. n. 5.

JUGURTHAE EXITIUM ADESSE. *Senat.* 2. Gu. 11. & 12. *exitum*. Ceteri omnes ſapiunt. Vinar. I. *exetium*. Guelf. 10. *prope adeſſe*.

SUANE, AN METELLI VIRTUTE PERIRET. Vinar. I. *ſua*, *Metelli virtute*, quod nimis praeciſum. Guelf. 10. *ſua*, *Metelline*, *an virtute*; 7. & 11. *ſua*, *an Metelli*, ut mox *praemia*, *an cruciatum*, & alia ad Cat. *c.* LII. n. 10. *Sua* ad

Nab-

ret, id modo agitari: proinde reputaret cum animo suo, praemia, an cruciatum mallet.

CAP. LXXI.

LXXIV.

SED cum hae litterae adlatae, forte Nabdalsa, exercito corpore 1
fessus, in lecto quiescebat. ubi, cognitis Bomilcaris verbis, primo 2
cu-

Nabdalsam, aut ad Nabdalsam & Bomilcarem simul pertinere, bene observat Perizon. ad Sanct. II. Min. *c.* XII.

PROINDE REPUTARET CUM A. S. PRAEMIA, AN. Eccard. & Guelf. 9. *perinde*; 7. *provide reputaret.* 6. *praemia & cruciatum.* 11. *maleres.* Forte fuit, *proinde reputaret cum animo suo praemia & cruciatum*, abjecto Verbo *mallet*. non enim sine vi singulari Epistola in gravissimo vocabulo desinit. Sic supra *c.* XIII. facinus *suum cum animo reputans.* Cat. *c.* XLI. n. 3. Haec *illis volventibus*.

CAP. LXXI. 1. CUM HAE LITTERAE ADLATAE. In junioribus MSS. est fere *hee litterae*, pro *eae*. Basil. 1. *cum haec litterae*. Senat. 1. *Sed cum litterae adlatae*, optime omnium, nisi malis, *sed cum eae adlatae*, quod mihi magis probatur. Uratisl. 3. Gu. 3. 4. & 9. *ablatae*; quae iterum n. 3. confunduntur.

EXERCITO CORPORE FESSUS. Vinar. 1. Acad. Struv. Incert. 2. Remens. 1. Franc. Eccard. Guelf. 6. 7. 9. 10. 11. 12. & Venetae edd. *exercitato*, quod ex Grammaticorum regulis falsum pronunciari posset. vide Cl. Duckerum ad Flor. I. *c.* III. n. 2. Noster ita *excitus*, Cat. *c.* XV. n. 4. atque infra *c.* LXXII. extr. ubi vide. Sed Guelf. 3. omittit *fessus*: credo, quod cum Nonio *exercito* sumserit pro *fatigato*, quo casu certe abundat vox *fessus*, & sic fere Noster IV. Histor. Epist. Mithrid. n. 13. Alibi tamen altera formula utitur.

2. COGNITIS BOMILCARIS VERBIS. Guelf. 11. *cognitus*. Sed Senat. 2. & Heuss. eam vocem non agnoscunt. Vinar. 1. *cognitis consiliis Bomilcaris*.

UTI AEGRUM ANIMUM SOLET. *Aegrum* animum vocat, qui curis angitur, aut exercitus est. Silius VIII. *vers.* 118. *nova sacra parabam Quis aegram mentem & trepidantia corda levares Infelix germana tori.* & sic *aegritudo* Ciceroni IV. Tusc. *c.* VII. *Est opinio recens mali praesentis, in quo demitti contrahique animo, rectum esse videatur.* Statius IV. Theb. *v.* 38. *Rex tristis & aeger Pondere curarum.* Livius II. *c.* III. *ita, jam sua sponte* aegris animis, *legati ab regibus superveniunt*. Sed fuerit forsitan: *uti aegrum animi solet*. ut Livius XXX. *c.* XV. *ne quid* aeger animi *ferox juvenis gravius consuleret*. ubi vide Gronovium & Cl. Drackenborch. ad Sil. III. *v.* 72. Noster apud Arusianum, *aeger consilii*. adde supra ad *c.* LV. n. 4. Et sic alii permulti, qui veram illam conjecturam persuaderent. Codd. non juvant. Curtius distincte IV. *c.* XIII. n. 17. *Tandem gravatum animi anxietate* corpus *altior somnus oppressit.* ubi tamen pro cetera scriptoris elegantia aliquid ulceris latere suspicor. & forte duae voces *anxietate corpus* spuriae sunt. Sed haec videbit Cl. Heumannus. Alibi etiam *aegrum* pro defatigato posuerunt, ut in re simili Virgilius II. Aen. *v.* 268. *Tempus erat, quo prima quies mortalibus* aegris *Incipit & dono divum gratissima serpis*.

SOMNUS CEPIT. *Eum*, vel *illum* addunt quatuor libri scripti, sed qui sint infimae auctoritatis. Bene autem ex Nomine *Nabdalsa* intelligitur, ut supra *c.* VI. n. 3. *Terrebat natura mortalium*, ubi vulgo *Terrebat eum. c.* XI. n. 1. *sic locutus cum litteris* dimisit. ubi, *eum dimisit.* adde Catil. *c.* XLVIII. n. 4. Alioquin autem aeger animus somno carere solet. Tibullus III. eleg. IV. *v.* 19. *Nec me sopierat menti deus utilis aegrae Somnus. sollicitas deficit ante domus.* quem locum bene exponit & physica ratione illustrat Guil. Canterus I. Nov. Lect. *c.* XVIII. Sed aliquamdiu tantummodo caret, & quoad curis maxime agitatur. Postea vero ubi bene defatigatus est, neque exitum rei invenit, desinit agitari, & somnus obrepit. Id pro suo more Crispus expressit particulis *primo, deinde:* quae lentam reddunt orationem, & processum unius ex altero denotant; id quod veteres interpretes recte adnotarunt. vide supra ad *c.* XXXVII. n. 3. Adposite Claudian. II. Ruffin. *v.* 326. *Ille* diu *curis animum stimulantibus aegrum*, Labitur in somnos. Statius I. Theb. *v.* 339. *Jam pecudes volucresque tacent: jam* somnus avaris Inserpit curis, *pronusque per aera nutat, Grata laboratae referens oblivia vitae.* ubi vide omnino Casp. Barthium. Justin. XI. *c.* XIII. pr. *Tum repente ante praelium* curis confectum *Alexandrum*

3 cura, deinde, uti aegrum animum solet, somnus cepit. Erat ei Numida quidam negotiorum curator, fidus acceptusque, & omnium con-
4 siliorum, nisi novissumi, particeps. Qui postquam adlatas litteras audivit, ex consuetudine ratus opera aut ingenio suo opus esse, in tabernaculum introivit: dormiente illo epistolam, super caput in pulvino temere positam, sumit ac perlegit. dein propere, cognitis insidiis,

drum somnus *arripuit*. cujus exemplo Augusti & Othonis addidit Gruterus ad Livium I. *c.* LI. Aemulatur Nostrum Sulpic. Severus Epist. II. num. 2.

3. NEGOTIORUM CURATOR FIDUS ACCEPTUSQUE. Supra Remens. 1. *Erat Numida*, omisso Provocabulo. Senatorii, Struv. & Heussianus: *negotiatorum curator*. Sed Struviano additum inter lineas, *familiarium*: at Guelf. 3. & Veneta 1470. *negotiorum familiarum curator*: corrupte, opinor, ex *familiarium*, quod tamen additamentum prorsus supervacaneum. Fuerit autem necesse est intimae admissionis ille negotiorum curator, qui tabernaculum introivit, epistolam sumsit & legit. Ac sane jam olim habebant principes viri administros, qui essent ab epistolis, quique principem, argumentis litterarum enarratis, lectionis adsiduae & multiplicis onere sublevarent. vide omnino Herodian. IV. *c.* XII. ibique Boeclerum pag. 437. *fidus* dixit, ut est necessarium homini omnium consiliorum participi. Ammianus XXI. *c.* XXVI. pr. *apud Persas nemo consiliorum est conscius, praeter optimates taciturnos & fidos, apud quos silentii quoque colitur numen*. Guelf. 9. *negotiorumque*.

OMNIUM CONSILIORUM —— PARTICEPS. Uratisl. 3. *participes*, consueto in his errore. Justin. I. *c.* IV. *Natus infans datur occidendus Harpago, regis amico & arcanorum* participi. Suetonius Othon. *c.* III. pr. *Omnium autem* consiliorum *secretorumque* particeps. Catil. *c.* XVII. num. 5. *Erant complures paullo occultius* consilii *hujusce* participes. Plinius II. *c.* XII. *haud alio modo, quam* consiliorum *naturae* particeps.

4. POSTQUAM ADLATAS LITTERAS AUDIVIT. Uratisl. 3. Guelf. 3. & 9. *ablatas*, ut n. 1. sed ea vox plane non legitur in Guelf. 6. at Uratisl. 2. omittit nomen *litteras*, & Guelf. 10. verbum *audivit*.

EX CONSUETUDINE RATUS. Fabriciani, Basil. 1. Acad. Vinar. 1. Eccard. Incert. 1. Guelf. 6. 9. & 11. cum Veneta 1470. *& ex consuetudine*. habent etiam quidam Riviani & Gruteriani illud *&* praemissum, qua tamen minime opus est, judice Grutero. Ortum est primum ex modo scribendi Praepositionem *ex*, & hujusmodi librariorum lapsum etiam supra adnotavimus.

OPERA, AUT INGENIO SUO OPUS ESSE. Gu. 1. *esset*. *Operam* intelligit, in exsequendis rebus; *ingenium*, in consultando. his enim rebus administri tales funguntur. *Ingenii* voce ita utitur Cat. *c.* 1. n. 3. & 6. interdum uno vocabulo *opera* utrumque exprimunt.

IN TABERNACULUM INTROIIT. Fabric. 2. *in tabernaculo introivit*. At ceteri omnes *in tabernaculum; introivit* autem est praeterea in Eccard. Guelf. 3. 6. 7. 10. 11. 12. Vinariensibus, Academ. Struv. Incertis, Remensibus & Franciano. pro eo *introiit*. scribunt Basil. 1. Fabric. 1. Guelf. 9. & Veneta 1470. aliaeque edd. Ceteri *introit*, credo, contractum ex *introiit*. Nam eam imprudentiam editoribus quibusdam non imputabo, quod propter *sumit*, *perlegit*, Praesens tempus etiam in hoc Verbo praetulerint; nam vidimus ita supra *c.* XII. n. 4. *Numida brevi mandata* confecit, *atque Jugurthae milites* introducit. ubi vide. *c.* LVIII. n. 6. *Jugurtha —— sese* recepit. *Metellus* revortitur. Scripsissem itaque libenter *introit*, pro *introiit*, quod Gruterus edidit: cum alibi frequenter duo *i*, in unum contrahere soleat; nisi plures Codd. *introivit* expressissent. Nam & hoc Sallustio placuit, ut *laboravisset* potius, *toleravisse*, *patravissent*, *nequivisset* diceret, pro *laborasset*, reliquis. vide supra *c.* XV. n. 1. *c.* LXX. n. 5. alibi.

SUPER CAPUT IN PULVINO TEMERE POSITAM. Eccard. *super in pulvino*: quasi ille tantum voluisset, *super pulvino*, adnotata varia lectione *in pulvino*. Guelf. 11. *super capite*, a prima manu, sed perperam & emendatum est a secunda manu. Eccardianum confirmat aliquantum Curt. III. *c.* VI. n. 7. *epistolam sigillo annuli sui impressam* pulvino, *cui incumbebat, subjecit*. atque sic Corn. Nepos Pelopid. *c.* III. Et si *in pulvino* posuit, necesse est, fuisse positum etiam *super caput*: cum *pulvinus* sit *προσκεφάλαιον* Plutarcho. At Vossius *pulvinum* dicit, quo in sedendo utimur; *pulvinar* quod dormituri capiti supponimus. quod vix ille persuadebit. Latini tamen promiscue *pulvinum*,

fidiis, ad regem pergit. Nabdalsa, post paullo experrectus, ubi neque epistolam reperit, & rem omnem, uti acta, cognovit: primo indicem persequi conatus; postquam id frustra fuit, Jugurtham placandi gratia accedit, *quae ipse paravisset, perfidia clientis sui praeventa:* lacru-

mum, quod capiti, dorso supponitur, dicunt, atque interdum aliis partibus substernitur: sicuti Nostrates *ein Kussen*, idque prohibuit, quo minus *super pulvino* rescriberem, etsi hoc verissimum videatur. De particula *temere* diximus supra ad *c.* LIV. n. 6.

5. POST PAULLO EXPFRRECTUS. Nostri praeter unum, omnes, *paullo post*. alterum Rivius ex vetere Cod. produxit & confirmatur infra *c.* CVI. n. 3. Remens. 1. & Guelf. 9. *expergefactus*. emendatum io posteriore *expergectus*. forte *expergitus*, ut veteres loquebantur, vide Scaliger. Conject. ad Varron. VI. de L. L. princ. Lucillius III. *Et somni pueros cum mane* expergitus *clamas*. Priscian. x. p. 888. Lucret. III. *v.* 944. *Nec quisquam* expergitus *exstat*. quomodo etiam Apulejus. adde Gronov. ad Liv. VII. *c.* XXXVI.

UTI ACTA ERAT, EX PERFUGIS COGNOVIT. Guelf. 11. *rem omnem, uti erat*, sine illo *acta:* quod propterea alteri praeferres, quod & recte ita dicatur, & dictio ita latius pateat, ut simul quae etiamnum agebat index Numida comprehendat. Nisi forte id acumen frustrancum est, idemque satis ex vulgata intelligatur; quandoquidem illa, quae eo tempore, quo experrectus est, agebat Numida ne quidem ex aliis discere potuit. Sed frustra nugamur. Scripsi cum Incert. 2. *rem omnem, uti acta, ex perfugis cognovit*. Sic supra *c.* XXVI. num. 3. uti *quisque armatis* obvius. Sed oe sic quidem plene repurgatus est locus. Guelferb. 3. *uti acta eras, ex scurris cognovit*, pro *ex perfugis;* Palat. 3. *ex servis cognovit;* Nazarian. *expertus cognovit*. Unde rectissime Gruterus judicavit, petitum esse additamentum *ex perfugis* ex *cap.* LXXIII. num. 1. cujus generis corruptelas permultas adootavimus ad Catilin. *c.* XXXIX. extr. aliam supra *c.* XL. num. 3. & passim.

PERSEQUI CUNATUS. Vioar. 1. *conatur*. Guelf. 6. *postquam frustra fuit*, abjecto Provocabulo *id*. infra Guelf. 3. *placandi gratia accepit*. 10. *procedit*. Vinariens. 1. *accessis*. Gruterus infeliciter Verbum *conatus* desiderari posse, arbitratur. & eodem modo peccavit supra *capite* XLVI. num. 1.

DICIT, QUAE I. PARAV. FACERE, PERF. CLIENT. S. PRAEVENTA. Ita Gruterus, ita omnes Codd. MSS. praeter paucos, quos oominamus. Inepte Wassius reliqua ut scripsimus; sed *praeventum*, ex lectione Carrionis, qui ita: *accedit, quae ipse paravisset, perfidia clientis sui facere praeventum*. hanc repraesentant Elzeviriana, Hackianae, Crispini, & quae his secundas faciunt edd. sed quod dixi contra MSS. & vett. edd. fidem. Habent tamen Fabric. 1. Guelf. 3. Veneta 1470. & 1490. &c. *dicit, quae ipse paravisset, perfidia clientis sui facere praeventa*. Ex qua inconstantia id primo certum, clarum est, Verbum *facere* ex Glossa irrepsisse, quod & aliis aliquot locis male additur: cum alibi etiam *parare*, & saepissime quidem, absolute ponatur. Deinde pro *dicit*, quod MSS. & Gruteriana cum vetustis agnoscit, habet Eccard. Guelf. 7. & 12. *dicitque;* 6. & 11. *dicit omnia, quaeque*. Sed in 2. desideratur id Verbum, & recte atque eleganter abegerunt edd. supra nominatae. Eam figuram modo notabamus ad *c.* LXX. n. 5. & viginti amplius locis ab sciolis Sallustio intrusum est. Sed supra *c.* XIV. n. 20. *quos audio* ambire, fatigare *vos singulos*, ne *quid de absente statuatis*, fingere *me verba & fugam simulare*, &c. vide infra *c.* CIX. o. 3. ita Graevius capit Cic. III. ep. IX. *v.* 6. *quod te* adeunt *fere omnes*, si *quid velis*. Tandem *praeventa* sancte omnes nostri: & non modo personae, sed & res, consilia praevenire dicimus. infra *c.* LXXVIII. n. 2. *explorare itinera regum*, consilia & insidias *eorum* antevenire. Cic. III. Offic. *c.* XXVIII. *nulla igitur vis fuit religionis, quae tantam* utilitatem praeverteret. Justin. XXII. *c.* III. *Sed haec callida* commenta *Poenorum &* sententias *inauditas* mors *Hamilcaris* praevenit. Boetius v. Prosa VI. *uno ictu* mutationes *suas manens* praevenit *atque complectitur*. Sic Quinctilianus, *praevenire vires fiducia;* Valer. Maximus, *praevenire ignominiam morte;* Suetooius, *praevenire nuncios de se;* Tacitus, *praeventa gratia*. Noster ita alibi saepe *antecapere famem, quae bello usui*, alia. Ergo tenui *praeventa* cum omnibus MSS. *dicit* ex uno & pluribus editis abjeci; item *facere*, jubente Sallustio & ioconstantia positus illius.

PERQUE SUA ANTEA FIOELITER ACTA. Vioar. 1. & Guelf. 12. *feliciter acta*. male. pristioam suam fidem testatur, in omnibus actionibus, & saepe ita praeterita in memoriam revocant obtestando: quomodo precando. Ovid. x. Met. *v.* 391. *Instas anus; canosque suos & inania*

lacrumans obteſtatur *per amicitiam, perque ſua antea fideliter acta; ne ſuper tali ſcelere ſuſpectum ſeſe haberet.*

C A P. LXXII.

LXXV.

1 AD ea rex aliter, atque animo gerebat, placide reſpondit. Bomilcare aliisque multis, quos ſocios inſidiarum cognoverat, interfectis, iram oppreſſerat: ne qua ex eo negotio ſeditio orire-
2 tur. Neque poſt id locorum Jugurthae dies, aut nox ulla quieta fuere: neque loco, neque mortali cuiquam, aut tempori ſatis credere:

nudans Ubera. per cunas alimentaque prima *precatur.* Senec. Herc. Fur. *v.* 1183. *per te meorum* facinorum laudem *precor.* &c. Eccard. *perque ſua facta tum fideliter acta.*

CAP. LXXII. 1. ALITER, ATQUE ANIMO GEREBAT. Vinar. 2. *aliter, ac animo g.* Rem. 1. *atque animo habet.* Guelf. 6. *animo haberet:* & hoc quidem alibi eleganter poſuit, ſupra *c.* XI. n. 8. Hic *animo gerere* non ſollicitarem. Dictys III. *c.* XIV. *decretum quippe* animo gerebat *ſecum, in patriam ſolum uti adveheret.* Alibi etiam hoc Verbum ſcite pro *habere* ponunt, ut obſervarunt Interpp. ad Phaedr. 1. Fab. XIII. *Quantum decoris* corpore *&* vultu geris. adde infra *c.* LXXXIV. n. 4. Supra Rem. 1. & Guelf. 6. *Ad haec rex.*

PLACIDE RESPONDIT. Sic & noſtri MSS. omnes, non *benigne*, quod deſumtum eſt ex *c.* XI. num. 1. habetque Dictys II. *c.* V. *Ad ea Telephus, etſi dolore vulneris immodice adflictabatur*, benigne *tamen* reſpondens &c. Utrumque infra *c.* CII. n. 12. *Ad ea Bocchus* placide *&* benigne. & Dictys II. *c.* XXVI. *placida oratione.* Nos de voce ad Cat. *c.* XXXIX. num. 2.

BOMILCARE, ALIISQUE MULTIS. Eccard. *Bomilcar aliisque.* Incert. 2. *& aliis;* edd. quaedam: *atque aliis*, ut & hoc loco Copula ab manu mala adjecta videatur. vide ſupra *c.* XXVII. n. 5. & LXVI. n. 1. Guelf. 1. a prima manu: *quos ſocius.* 6. *coqui noverat*, pro *cognoverat.*

IRAM OPPRESSERAT. Repreſſerat & continuerat, ne etiam in Nabdalſam ſaeviret. Tacit. VI. Ann. *cap.* L. *tantoque magis* iram premens, *inſtaurari epulas jubet.* IV. Hiſt. *c.* LXXII. *Cerialis metu infamiae* preſſit iras. Sic *comprimere* Seneca Medea *v.* 381. *Reſiſte, &* iras comprime, *ac retine impetum. Reprimere* Ennodius Vita Epiphanii: *At ille paratiſſimus* iram repreſſit, *nec vindictae ſpe provocatus efferbuit.* Sic *tegere, condere iram*, Seneca, Silius, alii, modo hoc, modo *diſſimulandi* ſignificatu: cum *opprimere* illud plane exprimat. Florus IV. *c.* VII. n. 4. *Sic* vindicta *Caeſaris dilata potius, quam* oppreſſa *eſt.* ubi vide Cl. Duckerum. Seneca ad Helviam *c.* XVI. *Optimum inter pietatem & rationem temperamentum eſt, & ſentire* dolorem, *&* opprimere.

NE QUA EX EO NEGOTIO SEDITIO. Guelf. 6. *neque ex eo negotio;* II. omittit vocem *negotio:* mallem ipſe potius Pronomen, uti ſupra *c.* VI. n. 2. *vehementer* negotio *permotus.* ubi vide. atque ita *c.* XCIII. extr. in MSS. *&* negotio *proximum diem conſtituit.*

2. NEQUE POST ID LOCORUM JUGURTHAE. Vinar. 1. *Neque poſthac Jugurthae;* Struv. Remenſ. 1. Franc. Guelf. 4. & 11. *Neque poſt id negotiorum.* Guelf. 6. *Neque poſtquam hoc factum id negotiorum Jugurthae.* Corrupti omnes: cum Noſter *id locorum*, pro *id temporis* dixerit, ut ſupra *c.* LXIII. n. 6. *Tamen is ad* id locorum *talis vir.* ubi vide. infra *c.* CII. princ. *Poſtea* loci *Conſul haud dubie jam victor.*

DIES, AUT NOX ULLA QUIETA FUIT. *Ulla* omiſit Francianus; ſed perquam ſcite Guelf. 3. *quieta fuere*, ut *nox atque praeda remorata ſunt*, ſupra *c.* XXXVIII. n. 8. ubi vide.

NEQUE LOCO, NEQUE MORT. C. AUT TEMPORI. Guelf. 6. *neque locum, aut tempori neque cuiquam mortali*, quia ſcilicet alibi *locus ac tempus*, veluti de formula, conjunguntur, hoc loco non ſeparandum eſſe duxit. Uratisl. 1. *n. l. n. m. cuiquam ſatis credere aut tempori*, quod aſperum nimis, & ſomnolentia librarii invectum. Senat. 1. *tempore.* Guelf. 2. *cuique.* Uratisl. 2. *credebat.* Ita fere Seneca Epiſt. CIV. *Ipſa pax timores ſubminiſtrabit, ne tutis quidem* habebitur fides, *conſternata ſemel mente.* Talis ille Commodus apud Herodian. 1. *cap.* XIII. *περιδεὴς ὑπάρχων κινδύνων*, ΑΠΙΣΤΩΣ *προσεφέρετο* ΠΑΣΙΝ. & *cap.* VIII. *κοινὸς ἐχθρὸς πάντων.*

dere: civis, hoſtis juxta metuere: circumſpectare omnia, & omni ſtrepitu paveſcere: alio atque alio loco, ſaepe contra decus regium noctu requieſcere: interdum ſomno excitus, arreptis armis tumultum facere. ita formidine, quaſi vecordia, exagitari.

CAP.

πάντως ὑγιῶν. Tyrannis talem vitam tribuit Cicero Lael. *c.* xv. apud quos *omnia ſuſpecta atque ſollicita*. Noſter iisdem verbis utitur Cat. *c.* xxxi. *neque loco, neque homini cuiquam ſatis* credere. & ii. de Rep. Ord. *Profecto ſi id accidat*, neque *tibi* nox, neque dies *curam animi ſedaverit, quin inſomniis exercitus furibundus atque amens alienata mente feraris.* Seneca i. de Clem. *c.* xiii. *Non amicorum fidei* credens, *non liberorum pietati.* adde infra *cap.* lxxiv. num. 1.

Cives hostesque juxta metuere. Sic Gruterus. & Baſil. 1. *civis hoſtesque*. Waſſius: *civis, h. juxta*, ex quibus libris, non adnotavit. certe apud nos Guelf. 1. & Incert. 2. *cives, hoſtes juxta metuere:* atque Commelin. apud Gruterum. Alibi tamen Noſter copulam potius addit. Cat. *cap.* ii. n. 8. *vitam mortem*que juxta *aeſtumo*. Eod. *c.* lxi. n. 3. *ſuae hoſtium*que *vitae* juxta *pepercerant*. ubi ab uno MS. itidem *que* exulat. infra *c.* xcv. n. 3. *litteris Graecis* atque *Latinis* juxta, *atque doctiſſime eruditus*. Guelf. 3. *cives hoſtesque metuere*, omiſſa particula *juxta*. quomodo alius MS. peccat Cat. *c.* li. n. 30. infra *c.* lxxxviii. n. 1.

Circumspectare omnia, et omni strep. Guelf. 3. *circumſpectare, omnique ſtrepitu paveſcere*, reſectis ceteris. *&* vero tantum deſideratur in Eccard. Guelf. 11. & 12. Sed Uratiſl. 2. *& in omni ſtrepitu;* Guelf. 7. *& pro omni ſtrepitu*. Vulgatum tuetur Aruſianus Meſſus. Unde nec audierim Eccard. qui *timeſcere*, pro *paveſcere:* nec Guelf. 6. qui *paciere*, forte pto *pavere*, exhibet.

Alio atque alio loco, saepe. *Atque alio* deficit Guelf. 1. 2. 7. & 6. Senatoriis, Fabricianis, Vinar. 1. Baſil. 1. Uratiſl. 1. 3. Academ. Struv. Incert. 1. Remenſibus; Franc. & Heuſſiano, qui omnes: *paveſcere, alio loco ſaepe* &c. Incert. 2. *alio atque loco;* Guelf. 4. *alio ſaepe* &c. Eccard. *atque loco alio*, omiſſo priore *alio*. At Curtius iv. *c.* 1. n. 35. *tribus praeliis*, alia atque alia *regione commiſſis*. Livius xxv. *c.* xxiii. *idem ſaepius eodem modo* alii atque alii. xxx. *cap.* xxviii. *Cum adſueſſent per aliquot annos bellum* aliis atque aliis *in Italiae partibus gerere*. Plinius ii. *c.* xciii. extr. *quibus in rebus quid poſſit aliud cauſſae adferre mortalium quiſpiam, quam diffuſae per omne naturae ſubinde* aliter atque aliter *numen erumpens*. Ibid. *c.* ciii. *In Reatino fons Neminie adpellatus* alio atque alio loco *exoritur*. Quid ſit *contra decus regium*, diximus ſupra *c.* xxxiii. num. 1. Academ. *contra regium decus*. Fabric. 2. Incerti & Remenſ. 2. *quieſcere*, pro *requieſcere:* quomodo tamen Cicero: *nullam partem noctis requievit*.

Interdum somno excitus. Guelf. 6. *inter illum ſomno exitus*. *exitus* ſcripſit, pro *excitus*, ut Cat. *c.* xv. n. 4. *mentem* excitam *vaſtabat;* ubi alius *exitam*. Guelf. 3. omiſſo Nomine: *interdum excitus*. quomodo infra *c.* xcix. num. 2. *Mauri atque Gaetuli ignoto atque horribili ſonitu repente* exciti. & Livius v. *c.* xlvii. *Namque clangore eorum alarumque crepitu* excitus *M. Manlius*. Sed hic nihil muto, neque cum Eccard. *exercitus;* neque cum Struv. *exercitatus*, aut cum Guelf. 7. 10. 11. *excitatus* praetulerim. *ſomno excitus* eſt apud Livium & Tacitum. vide Gronov. ad Liv. vii. *c.* xxxvi. Sulpic. Sever. Epiſt. ii. ſomno*que* excitus *congratulari coeperam viſioni*. *Rara autem metuentibus quies*, dixit Juſtin. ii. *c.* xiii. adde Bernegger. ad xxiv. *c.* viii. num. 13. Gruter. in Tacit. Diſcurſ. xxix.

Arreptis armis tumultum facere. Quaſi adeſſent, qui vim pararent. Ita enim accidere ſolet, ut, quae metuunt homines, per ſomnum etiam occurrant exterreantque. vide Drackenborch. ad Sil. i. *v.* 64. Barth. ad Stat. ii. Theb. *v.* 337. Claudian. ii. Ruff. *v.* 139. *torquetur pace futura, Nec recipit ſomnos & ſaepe* cubilibus amens Excutitur, *poenamque luit formidine poenae*. Id. iv. Conſ. Hon. *v.* 297. *qui talia curat, inanes Horrebit* ſtrepitus *nulla non anxius hora*.

Ita formidine, quasi vecordia. In maxima formidine plerumque eſt quaedam amentia, & Noſter docet infra *cap.* xcix. num. 3. *terror, quaſi vecordia, ceperat*. adde Car. *c.* xv. extr. Guelf. 10. *Ita formidare, quaſi* &c. 6. *exagitare*.

CAP. LXXIII.

LXXVI.

1 IGitur Metellus, ubi de casu Bomilcaris & indicio patefacto ex per-
fugis cognovit, rursus, tamquam ad integrum bellum, cuncta pa-
2 rat festinatque. Marium, fatigantem de profectione, simul & in-
3 vitum, & offensum sibi, parum idoneum ratus, domum dimittit. Et
Romae plebes, litteris, quae de Metello ac Mario missae erant,
co-

CAP. LXXIII. 1. DE CASU B. ET INDICIO PAT. *Casum* posuit pro *morte*, per consuetam εὐφημίαν. Sic de Hiempsale supra *c.* XIV. n. 22. *Tamen laetandum magis, quam dolendum puto casum suum.* Dictys IV. *c.* VIII. *non jam dolor in casu Memnonis, sed metus summae rerum & desperatio incesserat.* adi Perizon. Diss. ad Ejusd. III. *c.* XIV. §. XXXIX. *&* omisit Guelf. 10. scribitque 6. *de casu B. cum indicio patefacto. patefacto* abundat, ut supra *profiteri indicium*, *c.* XXXV. n. 6. Uratisl. 1. *cognovit ex perfugis:* ceteri positura recepta.

TAMQUAM AD INTEGRUM BELLUM. Uratisl. 3. *rursus ad integrum cuncta parat*. quae lectio suos habebit fautores. Guelf. 2. *tamquam ad tegrum bellum. integrum bellum* dixit etiam Tacit. II. Hist. *c.* XVII. *Interim Vitellius victoriae suae nescius*, ut *ad* integrum bellum, *reliquas Germanici exercitus vires trahebat*. Curt. IX. *c.* IV. n. 16. *postquam* integrum bellum *cum ferocissimis Indiae gentibus superesse cognoverunt*. Ceterum usitatissima haec concisa dictio, *ad bellum cuncta parare:* pro *ad bellum gerendum;* ut Curt. IV. *cap.* VIII. num. 13. *pecuniam, quam* in bellum *impenderat, reddidit.* Talia passim multa occurrunt. Catil. *cap.* 21. num. 21. *quamobrem* in sententiam *non addidisti*. Lucanus IX. *quod non* in regna *laboras.* Cicero: *cum haberes* in sumtum. Zeno Ver. Serm. VII. *puer nascitur* ad gladium. Florus I. *c.* I. *juventus* ad subita belli *excubaret*. Plinius Praefat. Hist. Nat. *Simul, ut hac mea petulantia fiat, quod proxime non fieri questus es in alia procaci epistola nostra, ut* in quaedam acta *exeant*. Quae haud absurdum est cum his usitatis comparare, ut in minus usitatis claritati succurrant, vide ad Cat. *c.* XXVII. extr. & *c.* 21. num. 26.

2. SIMUL ET INVITUM ET OFF. SIBI PARUM. Sic Gruterus cumque eo edd. vett. & Fabriciani, Vinarienses, Senatorii, Basil. 1. Heuss. Franc. Remens. 2. Eccard. Guelf. 1. 2. 3. 4. 6. & 12. Ceteri falso *invisum:* quod Palmerius suo more tuetur. Marius *invitus* cum Metello erat, & Romae consulatum petere animo ardebat; idemque *offensus* erat *Metello* h. e. ab Metello, si proprie Pronomen *sibi* exponas, & ob eam caussam iratus. Quamobrem male edd. Venetae, etiam princeps illa, cum nuperis distinguunt post *offensum;* Rectius MSS. qui post *sibi* consuetum sibi punctum ponunt. Quam distinctionem aperte adfirmat Guelf. 6. *invitum & offensum sibi & ideo iratum parum* &c. *Idoneum* sine Pronomine tali salvum praestant *obnoxius*, *fidus* aliaque Crispo absolute dicta. vide Cat. *c.* XIV. n. 6. *c.* XXIII. n. 3. adde Eod. *c.* LVI. n. 13. & supra *c.* XLVI. n. 3. Ast *offensus sibi* omnino exprimendum erat proprietatis studioso: ut 1. de Rep. Ord. Mihi *decretum est*, pro *a me*. Ausonius de Penelope: *Intemerata* procis *& tot servata per annos Oscula vix* ipsi *cognita Telemacho*. Alia multa supra jam adnotata. vide *c.* XXXIX. n. 1. Inde illa vulgaris notio, qua *offensus* pro irato, infenso sumitur. Saepe Justino ita *offensus* & *offensa*, quae tamen facile ad proprietatem exigas, ut 1. *c.* IX. *sed* offensus superstitionibus *Aegyptiorum Apis ceterorumque deorum aedes dirui jubet*. Nobiscum incedunt Passeratius & Brockhusius ad Propert. III. eleg. VI. extr. quos consule. Mox *domum dimittit* libri omnes. & vide ad Cat. *c.* XXVII. num. 1.

3. ET ROMAE PLEBES. Sic scribunt Basil. 1. Fabric. 1. Incert. 2. Senatorii, Heuss. Vinar. 1. Guelf. 1. 3. & 9. Ceteri *plebs.* dixi ad Cat. *c.* XXXVII. n. 1.

LITTERIS -- MISSAE ERANT, COGNITIS. Sic omnes nostri MSS. ac edd. vett. neque aliter Wassiana ceteraeque recentiores. At Gruterus omisit odiosum illud *cognitis*, neque tamen auctores codd. adjecit. *Litteris accipere*, nota formula, & Noster supra *c.* IX. n. 2. *ubi, quae fama acceperat, ex litteris imperatoris ita esse cognovit*. Unde ex *c.* LXXI. n. 1. adscitum esse, existimari posset; inprimis cum modo Eod. *c.* num. 4. *cognitis insidiis; c.* LXXII. n. 1. *cognoverat;* & hoc *c.* n. 1. *cognovit* inculcentur. Ne tamen

cognitis, volenti animo de ambobus acceperant. Imperatori nobilitas, 4
quae antea decori, invidiae esse: at illi alteri generis humilitas favorem addiderat. ceterum in utroque magis studia partium, quam
bona, aut mala sua moderata. Praeterea seditiosi magistratus volgum 5
exa-

tamen temere Grutero accederem perfecit & summa tot librorum concordia, & quod Sallustius alibi; *grege facto; ante praelium factum; magno exercitu* comparato *bellum gerere*; interposita *fide publica*, & similia quaedam dixit. vide supra *c.* XXI. n. 3. & *c.* XXXII. num. 1. Neque *cognitis* simpliciter pro *lectis*, quod alibi fieri solet, accepit: Cat. *c.* XII. n. 3. sed proprie, pro comperto eo, quod litteris erat perscriptum, evulgato in plebem. Tale quid est supra *c.* XXII. n. 2. *Quorum Jugurtha* accepta *oratione, respondit*: eum e vulgo aliquis dixisset: *quibus*, vel *quorum orationi respondit*. adde *c.* LXIII. n. 1. Acad. *de Metello a Mario*. in Guelf. 10. *litteris*, post vocem *cognitis* ponitur.

VOLENTI ANIMO DE AMBOBUS ACCEPERANT. Sic omnes Riviani, Gruteriani, nostri etiam, praeter Fabric. 1. cui deest vox *animo*. Eademque non legebatur in uno Palmerii, unde illa cum Carrione: *volentia de ambobus acceperant*. Cur non *volentia animo*? ut una tantum littera exciderit, sicuti Catil. *c.* XXIII. n. 2. *probri gratia amoverant*, ubi alii *moverant*, ex concursu eusdem litterae. Sed male deserunt viri docti codices, nec intelligunt elegantiam receptae lectionis. *Volenti animo* faciunt sextum casum, cum sit tertius, qui ita explicandus est: *quae erant* animo eorum volenti, de ambobus *acceperant*. Graeca est structura, ut indicavit Priscianus, de qua moneo infra ad *c.* LXXXIV. n. 2. *quia neque* plebi *militia* volenti *putabatur*. ubi vide. Ibi tantummodo Verbum Substantivum, hic vero etiam Pronomen Relativum omittitur. ea res imposuit interpretibus. Sed eodem modo Noster III. Hist. Epist. Pompeii num. 9. *Hispaniam vastavimus; praeter maritimas civitates, ultro* nobis sumtui onerique: sic libri unici. vulgo *quae* immiserunt. adde ibi notata. Sic Rhenanus legit in Tacit. III. Histor. *cap.* LII. *Iique omnes de festinatione Primi ac Vari sinistre, & Muciano volenti rescripsere*. h. e. quae erant Muciano volenti. Id hoc loco ab ipso sensu exigitur. Nam *volentia* essent quasi *cupita* dudum & desiderata: at quae volenti sunt animo, ea jam modo, cum cognoscimus, placent, iisque favemus in praesenti. Atque ex n. 7. adparet, non antea plebem voluisse talia de Mario ac Metello. quod egregie receptam lectionem confirmat. Occurrit Palmerius, & *volentibus animis* ita potius scribendum fuisse, ait. Inscitiam hominis! qui ex Sallustio non didicit, quomodo *animus, animo, animi* ab illo accipiatur. Ejus defensores mitto ad Cat. *c.* LVIII. n. 2. & *cap.* XL. extr. *quo* legatis animus *amplior esset*. adde etiam *c.* LII. n. 8. & supra *c.* XIV. n. 22.

4. QUAE ANTEA DECORI FUERAT. Sic edd. At MSS. Fabriciani, Senat. 1. Basil. 1. Acad. Incerti, Struv. Remens. 2. Guelf. 1. 2. & 9. Veneta 1470. 1493. *decori fuit*. Guelf. 10. a prima manu *decori erat*. Delevimus ergo praeeuntibus Remens. 1. & Uratisl. 3. istud *fuerat*, cum mox ex *esse* Verbo illud intelligi queat, & in eadem constructione sileatur alibi. vide supra *c.* III. n. 3. & *c.* LXIII. extr. Guelf. 7. *invidiae modo esse*. nempe propter praecedens *nunc*. Sed vide supra *c.* IV. n. 7.

FAVOREM ADDIDERAT. Sic Cat. *c.* LIV. n. 2. *huic severitas dignitatem* addiderat. Fabriciani, *addidit*. Sed vide ad *c.* LXVII. n. 2. Guelf. 6. *addiderant*.

MAGIS STUDIA PARTIUM --- MODERATA. Fabric. 2. Guelf. 2. 3. & 9. *moderabantur*; Vinar. 1. & Fabric. 1. *moderabant*. Sed editum satis placet. Dictum autem est pro eo, quod esset *regnarunt, vigebant*. h. e. magis ex studiis partium Metellum invidia, Marium favor sequebatur, quam ex bonis virtutibus aut vitiis eorum. Livius III. *c.* XI. *Quemcunque lictor jussu consulis prehendisset, tribunus mitti jubebat. neque suum cuique jus* modum faciebat, *sed virium spe & manu obtinendum erat, quod intenderes*. vide supra *c.* XL. n. 3. Guelf. 3. *ceterum utroque* sine Praepositione, perperam id quidem: cum *in* hoc loco sit *quod ad*. ita Cat. *c.* LI. n. 15. *in hominibus impiis*. ubi vide plura. Eleganter autem Vinar. 1. omittit particulam *magis*, ut supra *c.* XXXIII. n. 3. *irae*, quam *famae consulens*. Atque ita Sallustium scripsisse, certum est. vide & Cat. *c.* IX. extr.

5. SEDITIOSI MAGISTRATUS. Haud dubie *tribunos pl.* intelligit, quos satis invidiose eodem modo descripsit Catil. *c.* L. n. 1. adde Cicer. II. epist. XII. n. 1. Florum III. *c.* XXIII. Ab Nostro accepit Apulejus de Hab. doctr. Plat. pag. 28. *Et primum quidem confunditur, cum prudentiores viri per* magistratus seditiosos *civitate pelluntur*. Mox Guelferb. 1. & Incert. 2. *vulgus*

exagitare, Metellum omnibus concionibus capitis arcessere, Marii
6 virtutem in majus celebrare. Denique plebes sic accensa, uti opifices agrestesque omnes, quorum res fidesque in manibus sitae erant, relictis operibus, frequentarent Marium, & sua necessaria post illius
7 honorem ducerent. Ita, perculsa nobilitate, post multas tempestates novo homini consulatus mandatur. & postea populus a Tribuno plebis

exagitare. Ceteri *vulgum*; Basil. 1. Acad. Uratisl. 2. & Guelf. 2. *volgum*, ut supra *c.* LXIX. n. 2. Senat. 1. & Basil. 1. *excitare*, pro *exagitare*. Guelf. 6. *exercitare*. Sed *exagitare* pro sollicitare, accendere deinde in quem tuetur Noster Cat. *c.* XXXVIII. n. 1. *coepere Senatum criminando* plebem exagitare. ubi vide. adjunge Eod. *cap.* XLVIII. n. 5.

CONCIONIBUS CAPITIS ARCESSERE. Vinar. 1. Franc. Guelf. 10. & 12. *capitis reum arcessere*. Remens. 1. Guelf. 9. & 11. *poena capitis arcessere*. Pueriliter. Hodie fere *crimine*, aut *judicio* in iis dictionibus intelligi docent. Supra *cap.* XXXII. n. 1. *quos* pecuniae captae *arcessebant*. Cicero II. Offic. *c.* XIV. *ne quem umquam innocentem* judicio capitis *arcessas*. cum nota Fr. Fabritii. Academ. Struv. Senat. 2. Heuss. Guelf. 3. 4. & 7. *accersere*; Remens. 1. *accessere*. Guelferb. 7. *omnibus conditionibus*. Livius XLIII. *c.* XV. *Lucretium tribuni plebis absentem* concionibus adsiduis *lacerabant*. ita supra *cap.* XXX. num. 3.

IN MAJUS CELEBRARE. Uratisl. 3. *in manu*; Basil. 1. *in manus celebrare*. Pessime. *Celebrabant* non solum virtutem Marii, & frequenter de ea loquebantur, sed augebant eamdem; & majorem praedicando faciebant. Sumsit ab Thucydide I. *c.* XXI. ὡς ποιηταὶ ὑμνήκασι περὶ αὐτῶν ΕΠΙ ΤΟ ΜΕΙΖΟΝ κοσμοῦντες. Sallustius apud Lactantium I. *cap.* XXI. *quia principes intelligendi divina fuerunt, vetustatem, ut cetera in majus componentem, altores Jovis celebravisse*. Carrin II. Antiqu. Lect. *c.* VII. addidit Claudian. B. Get. *v.* 15. *licet omnia vates* In majus *celebrata ferunt*. Sic fere Plinius X. *cap.* XXXVI. *alioqui soluto volatu* in multum *velociores*.

6. DENIQUE PLEBES SIC ACCENSA. *Plebes* scribunt Basil. 1. Fabric. 1. Guelf. 2. & 3. Senat. 1. & Vinar. 1. *Accensa*, intelligit, studio in Marium. vide *c.* VI. extr. Porro autem *agrestesque omnes* in omnibus libris offendimus. Gruterus dedit *agrestisque omnis*, quem nimis secure secutus est Wassius.

QU. RES FIDESQUE IN MANIBUS SITAE ERANT. Academ. *quorum spes fidesque*, ut decebat bonum Monachum. RES sunt opes familiares, res domestica, ut saepissime Terentius. Heaut. A. III. Sc. I. *v.* 77. *Tu* rem *perire & ipsum non poteris pati*. Hec. A. II. Sc. I. *v.* 27. *rei serviens*. Livius XXXIII. *c.* XLVI. Res, *fama vitaque omnium in illorum potestate erat*. FIDES idem, quod barbaris *Creditum*, ut recte observat Rivius. Sic III. Hist. Epist. Pompeii n. 9. *Ego non* rem *familiarem modo, verum etiam* fidem *consumsi*. quem citat Sigonius ad haec Liv. XXIII. *c.* XLVIII. *Itaque nisi* fide *staret resp. opibus non staturam*. Haecque duo frequenter conjuncta reperias. Plaut. Truc. A. I. Sc. I. *v.* 24. *Exemplo & ipsus periit, &* res, *&* fides. *v.* 38. *Cum* rem fidemque *nosque nosmet perdimus*. Id. Epid. A. II. Sc. II. *v.* 36. *Ubi* fidemque, rem*que, seque, teque properat perdere*. Mostell. A. I. Sc. II. *v.* 64. *nunc simul* res, fides, *fama, virtus Decusque deseruerunt*. IN MANIBUS dixit, pro in opere manuum, quomodo Cat. *c.* XXXVII. n. 7. *manuum mercedem*, ubi vide. plura autem Gronov. II. Observ. *c.* VII. & Interpp. Curtii IV. *c.* I. n. 25. Denique mallem *sitae*, sine Verbo Substantivo. vide *c.* CXIV. extr. aut potius *sita*. ita enim Senat. 1. *sita erant*, ut modo *c.* LXXII. n. 2. *Neque illi* dies *aut* nox ulla quieta fuere.

FREQUENTARENT MARIUM ET — DUCERENT, Fabric. 1. Incert. 2. Remens. 1. & Eccard. *frequentabant*. quae inducere queant, ut pro certo adfirmes, Sallustium scripsisse, quod est in Fabric. 2. & Guelf. 7. *frequentare Marium & — ducere*, cum in Eccard. etiam *ducere* adpareat. Nam etiam post particulas Infinitivos illos ponere consuevit Noster. vide infra ad *c.* XCVIII. num. 2.

POS ILLIUS HONOREM DUCERENT. Honorem illius suis necessariis praeferrent: negligerent opera sua, ut Marius Consulatus honorem adipisceretur. Tacitus III. Hist. *c.* LXIV. *ut ceteri* post *Sabinum* haberentur. vide ad Cat. *c.* LIII. num. 3.

7. ITA PERCULSA NOBILITATE. Nobilitate eo tempore fusa per legem Mamiliam, adeoque de gradu suo & lubidine depulsa. Supra *c.* XLII. n. 1. *Nobilitas noxia atque eo* perculsa. Livius III. *c.* XI. *Tum prope jam* perculsis *aliis* tribunis *A. Virginius, ex collegio unus, Caesoni capitis diem dixit*.

POST

bis Manilio Mancino rogatus, QUEM VELLET CUM JUGURTHA BELLUM GERERE? frequens Marium jussit. Senatus paullo ante Metello decreverat: ea res frustra fuit.

CAP.

POST MULTAS TEMPESTATES. Cum multo ante tempore id factum non esset. Post Marium longo intervallo id contigit Ciceroni, Catil. *c.* XXIII. n. 6. de quo ipse II. Agrar. *c.* I. *Me perlongo intervallo prope memoriae temporumque nostrorum primum hominem novum consulem fecistis: & eum locum, quem nobilitas praesidiis firmatum atque omni ratione obvallatum tenebat, me duce rescidistis, virtutique in posterum patere voluistis.* ad eum locum vide Interpretes. Ille vero valde ineptus fuit, qui hic in voce *tempestates* de *turbis* cogitavit, cum toties Sallustius *ea tempestate*, & similia dixerit, ut notaret *tempus*. atque ita Livius, Tacitus, Curtius aeque frequenter, idque ferendum esse, judicavit Cicero de Orator. *cap.* XXXVIII. Mansit ea notione apud Historicos usque ad infimam Latinitatis aetatem, quod Dictys, Hegesippus, Sulpicius Severus, iisque juniores ostendunt. Spartian. Adrian. *cap.* XXV. in. *Ea* tempestate *supervenit quaedam mulier*. Varro VI. de L. L. *c.* III. *Libri augurum pro* tempore, tempestatem *dicunt: itaque in* XII. *tabulis: solis occasus diei suprema* tempestas *esto*.

NOVO HOMINI CONS. MAND. Uratisl. I. *novi hominum*. Guelf. 9. *novo hominum*. corrupte. de *novis hominibus* diximus ad Cat. *c.* XXIII. n. 6. Eccard. *consulatus commendatur*. sed *mandare* proprium esse ex eodem disces loco. Gu. 9. *mandatus*; 10. *mandabatur*.

MANLIO MANTINO ROGATUS. Vinar. I. *L. Manlio Marino*; Academ. Struv. Incert. 2. Guelf. 7. 10. & II. *Mallio Numantino*; 9. *Mallio Mantino*; 6. *Manlio Numantino*; Eccard. *Manlio Amantino*; Guelf. I. *Manchino*; 3. *Malchino*. Sed propius veram lectionem Guelferb. 4. *L. Manilio Mantio*. 12. *Manlio Manchino*; Uratisl. 3. *Manilio Numantino*; Franc. *Mamilio Mancino*; Basil. I. *Manlio Mancilio*. Scribendum nempe cum Senat. I. *Manilio Mancino*, quod jam vidit Pighius Tom. III. Ann. p. 116. addendum etiam Praenomen *Lucii*, quod in quibusdam Codd. legitur: nisi illud ex nota *TR. PL.* ortum traxit. Jam *Manlio*, *Mallio*, *Manilio*, & *Mamilio* in scriptis libris confundi, vel ex nota ad *c.* XL. n. I. & 4. & ad *c.* LXV. n. 5. constare poterit. Litterae autem *t* & *c* in vetustioribus MSS. ut in Fabric. I. vix umquam distinguuntur: ob quam caussam etiam apud Horatium I. Sat. II. *v.* 25. *Malchinus* & *Maltbinus* promiscue legitur. Unde *tingere* & *cingere*: *tum* & *cum*; *tantus* & *cautus* & similia perpetuo confunduntur. vide Corn. van Bynckersboeck IV. Observ. jur. R. *c.* XXI. Heinsium ad Claudian. IV. Cons. Hon. *v.* 77. Drackenb. ad Sil. I. *v.* 40. Itaque *Manilio Mancino* rescripsi, eum posterius ita etiam scriptum fuerit in pervetusto Commeliniano, & Palat. 7. Praeterea Academ. omisit Praepositionem *a*; Guelf. 6. scribit, *rogatus*, *interrogatus*, ex Glossa. sed alterum magis proprium. vide supra *cap.* XXXII. n. 5.

SED SENATUS PAULLO ANTE METELLO NUMIDIAM DECREVERAT. Haec est vulgata lectio, quam etiam Rivius, Gruterus, Wassius retinuerunt. Eam una voce augent edd. vett. Venetae 1470. 1493. & quae hac vetustior 1490. & Viterb. item Incert. 2. Remens. I. Uratisl. 2. Guelf. 6. 9. 10. & 12. *Numidiam provinciam decreverat*. Ceteri varie turbant, ita ut Gruteriani, ex quibus non aliter vir ille doctus se expedire potuit, quam ut omnia haec a putidissima Glossa profecta esse diceret, aut denique, refectis ceteris, legeret: *& Senatus paullo post decrevit*. *Eodem* cet. quae tamen putidiora sunt longe vulgatis. Sed videamus commenta MSS. Fabriciani & Guelf. I. *Sed Senatus paullo decio decreverat*; ita & Guelf. 2. verum omisso vocabulo *Senatus*, quod neque in Guelf. 4. neque aliis aliquot legit. Vinar. I. *Sed Senatus paullo decreverat*; quomodo Senat. 2. nisi quod *paullum* exhibeat. Basil. I. *Sed paullo decreverat*, quomodo Heuss. & Remens. 2. mutato *paullo*, in *paullum*. Struv. *Sed paullo ante Metellum decreverat*. Incert. I. *Sed Sen. p. a. decr. Metello*. Alii voces tantummodo transponunt, eique transpositioni maxime voces *Senatus* & *Numidiam* obnoxiae sunt. Primum igitur *Numidiam* est expellendum, quod in optimis Codd. non legitur, & adsumtum est ab imperitis, quia *decernere* absolute positum concoquere non poterant: cum tamen ἀπὸ κοινοῦ intelligatur, senatus decreverat Metello *bellum cum Jugurtha gerendum*, ut Livius XLII. *quod bellum Senatus cum Perseo jussisset*. quomodo is saepiuscule. Glossa autem ex *cap.* LXII. extr. & *cap.* XXVII. n. 3. correctoribus placuit. Deinde *Metello* est retinendum, nisi *Metellum* malueris: Librarii omiserunt id nomen partim, quod *paullo* loco Nominis illis fuit, cui *Decio* junxerunt; partim quod unica tantum litiera *M* notissimam vocem in hoc libro notatam invenirent. Ita cer-

CAP. LXXIV.

LXXVII.

1 Eodem tempore Jugurtha, amissis amicis, quorum plerosque ipse necaverat, ceteri formidine, pars ad Romanos, alii ad regem Bocchum profugerant; cum neque bellum geri sine administris posset, & novorum fidem in tanta perfidia veterum experiri periculosum

certe Academ. *sed paullo ante Senatus M. Numidiam decreverat*. *M.* scripsit, pro *Metello*. quomodo alibi *M.* pro *Marius*; *I.* pro *Jugurtha*; *B.* pro *Bestia* in MSS. ostendi. Prior illa caussa sustulit particulam *ante*; cujus loco ex Verbo *decreverat* lapsu cujusdam librarii *dec.* forte bis scriptum, dedit nobis Decio. Denique cur tot libri vocem *Senatus* omittant, prodidit Senat. 1. ubi *Sed* non legitur: *Senatus Paullo decio decreverat*. Ergo cum *Sen.* vel S. ostenderent notarum, ex eo scribae *sed* fecerunt. cum tamen elegantius istud exaudiatur, *Senatus* vero necessario addendum sit. ut adeo ab Sallustio scriptum sit: *frequens Marium jussit. Senatus paullo ante Metello decreverat. Ea res frustra fuit.*

EA RES FRUSTRA FUIT. Guelf. 12. *fuit frustra*; Fabriciani, *frustra erat*. quod suspectum reddit Verbum Substantivum. *ea res* pro more ejus aetatis, quae *id* ita circumscribit. infra *c.* LXXXIV. n. 3. *Sed ea res frustra sperata*. ubi vide. Metellus itaque, cum ex S. C. provinciam in alterum annum prorogato imperio pro Consule (*cap.* LXII. extr.) obtinere potuisset, successori Mario Consuli, adnitente plebe, concedere debuit. vide infra *c.* LXXXII. numer. 2. & Pighium Annal. Tom. III. pagin. 140.

CAP. LXXIV. 1. IPSE NECAVERAT, CET. FORMIDINE. Deest *ipse* Uratisl. 1. sed ceteri omnes agnoscunt. Acad. Incert. 1. & Veneta 1470. *ceteri perculsi formidine*: quomodo contaminarunt imperiti *c.* LXVII. n. 1. Sed *c.* LXX. n. 1. *quam* metu *deseruit*. & sic alibi. AMICOS hic vocat, qui sunt circa regem, consiliarii & administri rerum gerendarum, *proximi*, ut Bomilcarem adpellat *c.* XXXV. n. 4. Justin. XI. *c.* IX. n. 10. *Memor tamen adhuc Darium vivere, Parmenionem ad occupandam Persicam classem, aliosque* amicos *ad recipiendas Asiae civitates misit*. adde Bernegger. ad IX. *c.* VIII. n. 17. & XXXIV. *c.* III. n. 3. Lipsium ad Senec. VI. Benef. *c.* XXXIII. alios.

AD REGEM BOCCHUM PROFUGERANT. Bocchus rex Mauretaniae, supra *c.* XIX. n. 7. adde infra *c.* LXXX. Uratisl. 2. Struv. Acad. & Guelf. 2. *Boccum*; Eccard. *Bocum*. Fabric. 2. *ad Bocchum regem*. Vinar. 2. *profugerent*; Acad. *perfugerant*; Guelf. 10. *fugerant*.

NEQUE BELLUM GERI SINE ADMINISTRIS P. Ita omnes omnino MSS. & edd. vett. Turpiter se dedit administer Hackianus: *cum bellum geri sine adm. non posset*: veritus, ut puto, relationem inter *neque*, ac *&*. de qua nos abunde ad *c.* 1. extr. neque *regerentur magis, quam regerent casus, & eo magnitudinis procederent*, cet. quibus multa praeterea ex Nostro addere posses. *Sine*, haud visitur in Guelf. 7. Pro *administris* habent Uratisl. 3. Eccard. Guelf. 7. 11. & 12. *ministris*. Alterum tuemur supra *c.* XXIX. n. 2. *ceterum socius &* administer *omnium consiliorum adsumitur Scaurus*. Verbum *geri* deficit Uratisl. 2.

NOVORUMQUE FIDEM. Sic Gruterus, Pareus, Wassius. & princeps ille sic, ait, esse in MSS. antiquissimis, nam recentiores copula carere. Quod contra est in nostris. Nam omnes membranae chartaeque vetustae habent quidem Copulam, verum *&*, ut nuperae quaedam & veteres edd. non *que*. At optimus Fabric. 1. & Guelf. 1. eadem destituuntur, quod per similitudinem posterioris syllabae in *posset* factum est. Neque omnino mihi persuadere possum aliud, quam *& novorum* Gruteri antiquissimas membranas habuisse; cum alioquin non esset contra Latinitatem *novorumque*. Ceterum *in tanta perfidia* est idem, quod *cum veterum perfidia tanta esset*. Catil. *cap.* II. num. 10. *in magna copia rerum*. ubi vide.

VARIUS INCERTUSQUE AGITABATUR. Vinar. 2. Senatorii, Heuss. Acad. Basil. 1. Fabriciani, Guelf. 1. 2. 3. & Veneta 1470. *vanus incertusque*. lapsus autem facillimus ex *varius* in *vanus*. At Vinar. 1. Incerti, Struv. Uratisl. 3. Remens. 1. Franc. Eccard. Guelf. 4. 9. 10. 11. 12. *vagus incertusque*. Ceteri cum edd. Venetis 1490. 1493. 1500. & Vitemb. atque Lips. 1510. *varius incertusque*, ut MSS. Riviani. quibus adsentior. Sed in Verbo *agitabatur* mendum est, quod non animadverterunt interpretes. Legendum

losum duceret, varius incertusque agitabat: Neque illi res, neque consilium aut quisquam hominum satis placebat: itinera praefectosque in dies mutare: modo advorsum hostes, interdum in solitudines pergere: saepe in fuga, ac post paullo spem in armis habere: dubitare, virtuti popularium, an fide minus crederet. ita, quocumque intenderat, res advorsae erant. Sed inter eas moras repente sese 2
Metel-

dum nempe cum vetustissimo Commeliniano & utroque Fabrieiano, *agitabat*: etiamsi supra *cap.* xxv. n. 6. dixerit, *divorsus agitabatur*. Altera dictio est prorsus ab Sallustio aliena, at haec *varius agitabat*, *incertus agitabat*, confirmatur illis, quae prolata sunt supra ad *cap.* xviii. n. 9. item ad ea *cap.* xix. n. 5. *super Numidiam Gaetulos accepimus partim in tuguriis, alios inculsius*, vagos *agitare*. Sic *cap.* lx. n. 4. *huc, illuc quasi* vitabundi *aut* jacientes *tela* agitare. Accedit quisquis est ille Sallustianus de Rep. Ord. ii. *tanto asperius in adversis, magisque anxie agitat*: siquidem & alibi atque cum aliis Verbis Nomina & Adverbia Crispus noster permutare solet. Adde *cap.* liv. n. 2. *Jugurtha ubi gentium, aut quid* agitaret. & pro voce *varius* infra *cap.* cxiii. n. 3. quam cum *incerto* jungit supra *cap.* li. n. 1. *Ceterum facies totius negotii* varia, incerta, *foeda atque miserabilis*. Scilicet *pavidis consilia in incerto sunt*, auctore Tacito iii. Ann. *c.* ix. n. 2.

A. QUISQUAM HOMINUM SATIS PLACEBAT. Guelf. 3. 7. 9. Acad. Fabriciani, Struv. Remens. 1. Franc. *omnium* scribunt, pro hominum, Jos. autem Scaliger ad Corn. Severi Aetnam *v.* 127. hie legebat *hominum*, quomodo *apium*, *paludium*, *principium*, pro *principum*. vide Bongars. ad Justin. i. *cap.* x. n. 1. nobis tamen nihil hujusmodi fuit obvium, & si umquam *hominium* in quodam cod. perscriptum fuit, ex incerto, *hominum* ne, an *omnium* librarius scriberet ortum esse potest. Fabric. 2. omittit *satis* particulam: quo tamen ipso impingit graviter in formulam, quam vide supra *cap.* lxiv. n. 2. *Hominum* autem tuetur *cap.* lxxii. num. 2. At Eccard. Uratisl. 3. Veneta 1490. 1493. Viteberg. & Lips. 1510. *placebant*, quod a sciolis immutatum est. Ita enim, non *placebat* scribendum esse ostendit Cat. *c.* xxviii. n. 4. *cap.* xlvii. extr. supra *cap.* xxxix. n. 1. & *cap.* lv. n. 7. quamvis nec alterum prorsus contra morem Sallustii dictum est. vide ad Cat. *cap.* xii. n. 1. Guelf. 3. & 9. *quisquis*, pro *quisquam* obserunt.

ITINERA, PRAEFECTOSQUE IN DIES MUTARE. *Praefectos* sine Copula Academicus, qui eamdem vocabulo *instructique* infra nu. 2. demit. Vinar. 1. *profectosque*; unde Incert. 1. a manu secunda, Guelf. Venetae 1490. 1493. 1500. Viteberg. & Lips. 1510. *profectusque*. Sicuti supra *cap.* xxxv. n. 5. *itinera egressusque*. Nihilominus improbo, & *praefectos* verum esse, sentio. Accedit quod *hominum* meminerit, qui illi non placuissent, quibus rite subjungit *praefectos*. Nam ab iis post insidias Bomilcaris atque Nabdalsae plurimum metuebat.

M. ADVORSUM H. INTERDUM IN SOLITUD. PERGERE. Incert. 2. & edd. vett. *adversus*. Vinar. 2. *in solitudinem*. mallem. *hostem*, *in solitudines*: sed locus vix patitur. Censeas licet de Justin. v. *cap.* iii. extr. *atque ita* in bellum *adversus Lacedaemonios pergit*. ita Codd. ut Justini additamentum insit; qui ab Trojo duas dictiones *in bellum* non accepit.

IN FUGA, AC POST PAULLO SPEM IN ARMIS H. Uratisl. 3. Guelf. 4. 9. & 11. *in fugam*. quae itidem varie exhibent Codd. Cat. *c.* lvii. n. 4. *Ac* libri nostri & Gruterus. Wassius *at*; Fabric. 1. *aut*, de quo infra ad *cap.* lxxxii. n. 2. *post paullo* Gruterus & nuperae edd. atque sic Basil. 1. cum tribus aliis MSS. & edd. Pomponianis, Viteberg. & Lips. 1510. Ceteri cum Veneta 1470. & edd. mediis *paullo post*. adi ad *cap.* cvi. n. 3. Sed Incert. 1. adstrictius: *in fuga, post in armis spem habere*. Et hoc ordine *in armis spem habere* collocant verba MSS. fere omnes. Sed quem cum Grutero expressimus tres bonae notae confirmant & Veneta 1470.

VIRTUTI, AN FIDEI POPULARIUM M. C. Ita Gruterus & Wassius. Sed Fabriciani, Guelf. 3. & 6. cum Veneta principe elegantius, *virtuti popularium, an fidei*. Praeterea Fabric. 1. *virtute p. an fide*; Veneta 1490. 1493. Viteberg. Lips. 1510. *virtute an fidei*. Unde liquidissime patet scribendum esse, *virtuti p. an fide minus crederet*. *Fide* pro *fidei*, ut alibi *die*, *acie*. vide supra ad *cap.* xvi. n. 3. & ad *cap.* lxii. n. 3. Guelf. 6. & Uratisl. 3. *crederent*.

2. INTER EAS MORAS REPENTE SESE. *Sese* Basil. 1. Incert. 1. Guelf. 3. Franc. & edd. vett. Ceteri *se*. *Inter moras*, pro eo, quod esset, *cum ita moraretur*. vide n. 1. Sic supra *c.* xlvii. n. 3. *Inter haec negotia*; n. 4. *&* inter eas moras promis-

Metellus cum exercitu ostendit. Numidae ab Jugurtha pro tem-
3 pore parati instructique: dein praelium incipitur. Qua in parte rex adfuit, ibi aliquamdiu certatum: ceteri omnes (ejus milites) primo concursu pulsi fugatique. Romani signorum & armorum aliquanto numero, hostium paucorum potiti. nam ferme Numidas in omnibus praeliis pedes magis, quam arma tuta sunt.

CAP.

promissa legatorum exspectare. adde Cat. *cap.* III. n. 4. & *cap.* XLIII. n. 3.

PARATI INSTRUCTIQUE SUNT. Guelf. 4. *instructique erant*; 6. *parati erant instructique*. Sed Senat. 1. Fabriciani, Eccard. Guelf. 2. 10. 12. Veneta 1470. nullum Verbum Substantivum agnoscunt; in eo concordantes cum Gruterianis melioribus, ex quibus vir doctissimus jam induxit. Eleganter collocat haec Guelf. 10. *parati pro tempore instructique*. Porro Guelf. 1. *dein bellum incipitur*. Uratisl. 3. *incipere*.

3. QUA IN P. REX PUGNAE AOFUIT. Senat. 2.& Heuss. *Qua parte*, quos minime audio. Fallor, aut propter Verbum *adfuit* Praepositionem neglexerunt. At supra *cap.* XLV. n. x. *item in agmine* in *primis modo*, *modo* in *postremis*, *saepe* in *medio* adesse. Sequitur in Guelf. 6. *pugna affuit*. Sed Senat. 2. Heussian. Guelf. 4. & 11. vocem *pugnae* plane omittunt, rectissime: aut multam Sallustio de socordia lectoris opinionem imputes, necesse est; qui *pugnae* addere necessarium duxit, cum sine eo ipsa res clara sit atque perspicua; & supra jam scripserit: *praelium incipitur*, item *qua in parte*. Aliter infra *cap.* LXXXVII. n. 2. & *cap.* CI. n. 5. atque ex priore illo loco derivara videtur vox otiosa. Mox *ibi* non legitur in Guelf. 4. scripserat tamen librarius versu superiore, *parati ibi*. Eccard. Guelf. 10. Veneta 1470. *aliquantulum certatum*. Reliqui *aliquamdiu*: quod tuetur vel proximum *aliquanto*.

CETERI OMNES EJUS MILITES PULSI. Fabriciani, Basil. 1. Acad. Struv. Incert. 2. Guelf. 1. 2. Veneta 1490. 1493. 1500. Viteberg. & Lips. 1510. *ceteri ejus omnes milites*. Reliqui cum principe ed. Grutero favent, praeter Incert. 1. *ceteri omnes m. ejus*, & Franc. *milites cet. ejus omnes*. Unde bene Gruterus: illa *ejus milites* paxillo si suspendantur, nihil aucturi perient. Adderem ego, nisi suspendantur, permultum gratiae Sallustio periturum. adeo insulsa & Glossatoribus digna sunt. Mox somnolenter edd. omnes *primo congressu*. Perplacet lectio Fabricianorum, & Guelf. 6. *primo concursu*. id dignum celeri Romanorum victoria, & nemo, nisi imperitissimus tiro docendus est, *concursum*, *concurrere* de praeliis dici, ut exempla pigeat adscribere. Vide tamen Ducker. ad Flor. III. *cap.* III. n. 14. & Cat. *cap.* LIX. nu. 2. Ita apte Corn. Nep. Cimon. *cap.* II. *barbarorum* uno concursu *maximam vim prostravit*. Sed corrumpentibus non placuit propter additum *primo*. Fingebant enim in praeliis Romanorum unum *concursum*, sed plures *congressus*. At iis nihili erat auctoritas Nepotis, nihili etiam Livii *primus impetus* toties dictus: nihili denique *prima initia*, si hoc omnino addendum, optimis scriptoribus usurpatum. Generatim Latini per adjectum *primus* initium cujusque rei exprimere solent. Ergo nec illa insolenter Livius XXXIX. *cap.* XXIII. inchoata initia *a Philippo sunt, & is ipse, si diutius vixisset, id bellum gessisset*. Tacitus XIII. Ann. *cap.* X. *quamquam censuissent patres*, *ut* principium *anni* inciperet *mense Decembri*.

ET ALIQUANTO NUMERO HOSTIUM POTITI. Ita quidem omnes edd. Contra MSS. omnes: *& aliquanto numero hostium paucorum potiti*, voce auctiores, quam sine ulla spuriae scripturae suspicione nostri omnes, etiam edd. vett. omnes Gruteriani retinent. Eadem non potest non in Wassii libris fuisse, sed ille nihil inde protulit. Suspicabatur inde Gruterus scribendum: *& numero paucorum potiti*. quod est ipsa asperitas, & plebi vix condonanda Latinitas. Adplaudente optimo quoque restitui locum ex quinque MSS. qui ceterarum membranarum lectionem salvam habent, omissa tantum particula *&*, quae ante *aliquanto* ponitur. Scribo: *Romani, s. & armorum aliquanto numero, hostium paucorum potiti*. ita est aperte scriptum in Vinar. 1. Guelf. 3. 10. 11. & IX. Quilibet viderit, quid sit, quod correctores ad Copulam inserendam impulit, quod Gruterum a vera emendatione prohibuit. Concursus nempe diversi Casus, sexti & secundi ad unum Verbum *potiti*: qui tamen hoc loco non amplius potest, quam Cat. *c.* XXXIII. n. 1. *plerique* patriae, *sed omnes* fama *atque* fortunis *expertes sumus*. ubi plura adnotavimus. Adde infra ad *cap.* LXXXIV. num. x. quem locum simili modo emendavimus.

NUMI-

CAP. LXXV.

XXXVIII.

EA fuga Jugurtha impensius modo rebus suis diffidens cum perfu- 1
gis & parte equitatus in solitudines, dein Thalam pervenit, in oppidum magnum & opulentum, ubi plerique thesauri, filiorumque

NUMIDAS IN OMNIBUS PRAELIIS. Basil. 1. & Fabric. 1. a prima manu, *Numidis*: quia *tuta* Nomen illis fuit, & copularunt *Numidis fuere* (*sunt*) *tuta*, quomodo illi scribunt. Incert. 2. omittit vocabulum *Numidas*; *&* *praeliis* non legitur in Acad. neque Uratisl. 3.

MAGIS PEDES, QUAM ARMA TUTA SUNT. Gu. 10. *magis fuga & velocitas quasi, quam arma*, ex Glossa τῦ *pedes*, quod Uratisl. 3. omisit. *pedes* tutantur, non insolentius fuga & velocitate, quam *lingua* & *manus alit*. vide Cat. c. XIV. n. 3. Lat. Pacatus Paneg. Theod. *cap.* XXXVI. *At ubi impulsu acies fronsque laxata, &* fiducia in pedes *versa est, ire praecipites, aut globo fugere*, &c. Sulpic. Sev. 1. Hist. *cap.* XXIII. *Tum vero nutu Dei in fugam versi, non imperia exsequi, non ordines observare, omne* praesidium in pedibus *habere*. Noster infra *cap.* CVII. n. 1. *nec decere quemquam, qui manus armaverit*, ab *inermis* pedibus auxilium *petere*. TUTA recte Gruterus & Commel. Nazar. & Palat. 2. Accedunt Basil. 1. Fabric. 1. Eccard. Guelf. 1. 2. 3. 4. 9. & 10. Ceteri *tutata*. At Academ. Struv. Incerti, Remens. 2. Franc. Guelf. 6. 7. 11. 12. *tutati sunt*: duplici errore. *Tuta* primum pro *tutata* malunt veteres, quod saepe librarii mutarunt. Plinius VII. Hist. Nat. Praefat. *Truncos etiam arboresque cortice, interdum gemino, a frigoribus* & *calore* tuta est. Sic est in MSS. vulgari *tutata est*. Frontin. II. *cap.* XII. n. 3. *atque ita simulatis auxiliis* tutus est, *donec instrueretur exspectatis*. ibi etiam contra MSS. edunt *tutatus*. adde supra *cap.* LII. n. 4. Deinde *tuta*, aut *tutata*, non mutandum erat in *tutati*. tum, quod ita ad utrumque & *pedes* & *arma* referri queat; tum, quia Latini posteriori aptant adposita. Supra *cap.* L. n. 6. *Sin opportunior fugae* collis, *quam campi* fuerant. ubi vide citatum locum, quo plura congessimus.

CAP. LXXV. 1. EA FUGA. *Facta*. Cat. *cap.* XLIII. n. 1. Eo signo *proxima nocte cetera multitudo suum quisque negotium exsequerentur*. ubi vide.

IMPENSIUS MODO. *Modo*, pro quam modus esset, quod *Nomen* eleganter additur Comparativis. Supra *cap.* XLVIII. num. 3. *Jugurtha* impensius modo *legatos supplices mittere*. *Impensum* autem vocant, quod est vehemens, multum magnumque. vide Popmam ad Cic. XIV. epist. XIII. ad Fam. epist. LXIV. num. 5. *Strabonem Servilium tibi saepe commendavi, nunc eo facio id* impensius, *quod ejus caussam Nero suscepit*. Sueton. Claudian. *cap.* XI. *tanto* impensius *petere*.

DEIN THALAM PERVENIT. *Thalae* oppidi Numidiae incerti positus, meminit Strabo, Florus, Tacitus. loca vide apud Cellar. IV. *cap.* V. p. 185. 186. Noster iterum infra *cap.* LXXXIX. n. 6.

IN OPPIDUM MAGN. & OPULENTUM. Sic Gruterus atque Fabriciani, Basil. 1. Senatorii, Vinarienses, Uratisl. 1. & 3. Heuss. Academ. Guelf. 1. 2. 4. 7. & 9. At Wassius, Incerti, Struv. Uratisl. 2. Guelf. 3. 10. & 12. *id oppidum*. Franc. *ad oppidum*. Veneta 1470. *in id opp.* deinde Uratisl. 1. Guelf. 9. 10. & 11. *atque opulentum*. Gruterus mallet abjici Praepositionem *in*. Rectius autem antea haec a Glossographis esse, suspicabatur. Certe quinque hae voces quid sententiae addant, aut cur omnino ab Sallustio exarandae fuerint, nemo facile dixerit, nisi qui Crispum cum Caesare comparare voluerit. Desumsit vetus quidam litterator ex *cap.* LXIX. num. 3. *civitas* magna & opulens *praedae cuncta, aut poenae fuit*. Haec autem si sustuleris, non ita male mox cum libris vetustis legere poteris, *ibique plerique*, &c.

UBI PLERAIQUE THESAURI, FILIORUMQUE. Basil. 1. Vinar. 2. Uratisl. 1. Incerti, Franc. Struv. Eccard. Guelf. 1. 4. 6. 9. 10. *ibique*; Guelf. 11. *sibique*; 12. & Uratisl. 2. *ibi*; Senat. 1. *ubique*. at Guelf. 3. *ubi* omittit. *ubi*, inquam, quod librarii corruperunt, ut alibi passim. vide Cat. *cap.* LX. extr. Jug. *cap.* VIII. n. 2. & *cap.* LIV. n. 3. Sic supra *cap.* XLVII. n. 1. *nomine Vaga* —— ubi *& incolere, & mercari consueverant Italici generis multi mortales*. Uratisl. 2. *plures thesauri*. Ceterum similiter Juba oppidum Zamam probe munitum elegerat, quo inito bello, pecuniam charissimasque res comportaverat; ubique conjuges atque liberos habebat. vide Auct. B. Afric. *cap.* XCI.

MULTUS PUERITIAE CULTUS. Guelf. 3. *adul-*

2 que ejus multus pueritiae cultus erat. Quae postquam Metello comperta, quamquam inter Thalam flumenque proximum, spatio millium quinquaginta, loca arida atque vasta esse cognoverat; tamen spe patrandi belli, (si ejus oppidi potitus foret) omnis asperi-
3 tates supervadere, ac naturam etiam vincere adgreditur. Igitur omnia jumen-

tae pueritiae. quo ipse litterator quidam ostendere voluit, filios ejus jam adultos fuisse, quorum unum *cap.* XXVIII. n. 1. legatum Romam misit. Sed Latini *pueritiae*, ut *pueri*, *adolescentuli* vocabulis latiore significatu utuntur; vide Cat. *cap.* XXXVIII. n. 1. *Cultum* intelligit non modo vestimenta, sed omnia quae ad educationem, ornatum & magnificentiam liberorum regis requiruntur, ut hic fere idem sit, quod nostrates dicunt *Hoff-statt*. vide supra ad *cap.* V. extr. Guelf. 7. *peritiae cultus*; Eccard. *filiorum ejus, multusque cultus pueritia erat*. *Filiorum*, credo, etiam ad *filias* Jugurthae spectat, vide intra *cap.* LXXX. n. 6. quos supra *c.* XLVII. n. 3. usitato *liberorum* nomine exprimit. A potiore enim sexu denominationem sumunt, & *filios*, *patres*, *socios*, *fratres*, *avos*, *reges* dicunt, qui sint ex utroque sexu. vide Muncker. ad Hygin. Fab. CLIX. Quinctilian. IX. *cap.* III. *Jungit autem & diversos sexus, ut marem feminamque* filios *dicimus*. cum observatione Cl. Burmanni. adde Schulting. ad Calpurn. Flacci Declam. XII.

2. IN SPATIO MILLIUM QUINQUAGINTA. Remens. 1. *in thalem spatio*; Senat. 2. *in spatio omnium* millia L. Heuss. *in spatio omnia millia*; Incert. 2. & Uratisl. 2. *in spatium millium*. *In* additum est ab correctoribus, & omittit Guelf. 9. quem nos secuti sumus. Sic plane infra *cap.* CVI. num. 5. *Jugurtham circiter duum millium* intervallo *ante consedisse*. Ubi & similiter nomen *passuum* omisit. Sic *modiorum* omittit Seneca de Brev. Vit. *cap.* XVIII. *ut tibi* multa millia *frumenti bene committerentur*. item *aeris*. Cic. III. Offic. *cap.* XV. *addidit centum millia*. *Passus* desideratur apud Liv. XXXVI. *cap.* X. *Oppidum Gonni* viginti millia *ab Larissa abest*. Id. XLI. *cap.* XIX. *victique Dardani compelluntur in urbem, quae fere* duodecim millia *ab castris Bastarnarum*. adde supra *cap.* XI. num. 6. *cap.* XLVIII. num. 3. & Cic. X. epist. XXXII. num. 4. Ceterum & Gruterus jusserat Praepositionem *in* deleri.

SI EJUS OPPIDI POT. FOR. Brevitatis studiosus has voces omisisset, inquit Gruterus: & nos illi facile adsentimur. Vinar. 1. Guelf. 6. & Uratisl. 1. *ejus oppido*, quomodo Commel. Palat. 6. unde Gruterus *oppido* pro Adverbio capit. sed quid eum in hanc opinionem duxerit, nec ipse video, nec ille exposuit. Guelf. 4. *ejus oppidi si p. f.* Nihil verius, quam haec ab Glossa esse profecta. Supra Incert. 2. *in spe adductus patrandi b.*

NATURAM ETIAM VINCERE ADGRED. Eccard. *vim etiam cedere adgreditur*; Venera 1470. & Gryphiana: *naturam loci*. pessime. *Naturam* vocat ardua vastaque loca, per quae homines iter facere non possunt: quam Metellus vicit, dum consilio aquam iis locis habuit, ubi natura nullam dabat. intra *cap.* LXXVI. n. 1. naturam *ipsam, ceteris imperitantem, industria vicerat*. Hegesippus 1. *cap.* XXX. *Denique aliquamdiu rex in incerto haesit, non reperiens quemadmodum* naturam vinceret. Claudian. Ger. v. 525. *Te patiar suadente fugam, cum cesseris omnis Obsequiis* natura *meis*. Sulpic. Sev. Dial. 1. *cap.* XVIII. *medias flammas nihil cunctatus ingreditur: quae mox tam audaci fide* victae, *velut illis quondam Hebraeis pueris, cessere venienti*. Superata natura *est, fugit incendium*. Caesar. VI. Gall. *cap.* XLIII. *ut paene* naturam *studio* vincerent. Herodian. III. *cap.* IV. n. 11. τὴν δὲ ΦΥΣΕΩΣ ΝΙΚΩΣΙΣ τὴν τέχνην. Plinius VII. *c.* XXVII. extr. *Ceteri profecto victores hominum fuere, Sergius* vicit *etiam fortunam*.

3. JUMENTA SARCINIS LEVARI JUBET. Fabriciani, *levare jubet*, & tamen inferius *portari*. neque displicet. Academ. *omnia* deest. de *jumentis* bene Seneca Epist. LXXVII. *Quare fortia dorso jumenta sint, quaeris? quia eorum hic unus est usus*, sarcinam *ferre*.

NISI FRUMENTO DIERUM DECEM. Remens. 1. & Guelf. 6. *nisi frumentum*; Fabric. 1. & Guelf. 2. *nisi frumenta*; quasi portari ex sequenti intellexerint. Mihi nihil mutandum videtur, cum *frumento* dixerit pro *sarcinis frumenti*. Livius II. *cap.* XIII. *deinde in admirationem versus, supra* Coclites Muciosque *dicere id* facinus *esse*. Justinus II. *cap.* XIV. *Confecto bello, cum de praemiis civitatum ageretur, omnium judicio Atheniensium* virtus ceteris *praelata*. ubi vide Jo. Vorstium & ad 1. *cap.* VII. n. 14. ubi tamen notam ejus ex edit. ipsius A. 1673. repetas; nam Graevius, Gronoviusque omittunt. adde Gronov. IV. Observ. *cap.* VIII. & ad Livii Epit. XLVII.

CETERUM UTRES MODO. *Utres* sunt vasa ex corio,

jumenta sarcinis levari jubet, nisi frumento dierum decem: cete- 3
rum utres modo, & alia aquae idonea portari. Praeterea conquirit 4
ex agris, quam plurimum potest, domiti pecoris; eoque imponit
vasa cujusque modi, pleraque lignea, collecta ex tuguriis Numi-
darum. Ad hoc finitumis imperat, qui se post regis fugam Metello 5
dederant, quam plurimum quisque aquae portarent, diem locumque,
ubi

torio, ut Glossae MS. docent, aquae, aliorumque liquidorum, portandae idonea. Curt. IV. c. VII. nu. 12. *Nulla arbor, nullum culti soli occurrebat vestigium. aqua etiam defecerat, quam* utribus *cameli devexerant.*

Et alia aquae idonea. Guelf. 6. 7. 11. Remens. 1. & Vinar. 1. *& alia, quae idonea*; Eccard. *utres & alia modo, quae idonea*; Acad. *alia atque, idonea*; Incert. 2. *aliaque idonea*; Gu. 3. *& alia idonea*. recte, puto, omittunt vocem *aquae*, quam res ipsa intellectui obfert. nam *idoneus*, *aptus dignus*, *absurdum* & similia praecise proferuntur. vide Cat. c. LI. n. 27. infra c. LXXVI. n. 3. alia. Veneta 1470. *& alia vasa, quae idonea aquae*. & *vasa* quideo adjicit etiam Guelf. 10.

4. Conquirit ex agris. Vinar. 1. *exquirit ex agris*. Guelf. 10. *quam maximum potest*.

Eoque imponit vasa cujusque modi. *Eoque* habent MSS. & edd. vett. nec usquam, nisi in nuperis legas *eique*. Uratisl. 2. *eosque imponit*; 3. *in eoque imponit*. At Senat. a. & Heussian. *eo imponit*, abjecta Conjunctione, quam alibi narrando omittere solet. vide Cat. c. XLIII. nu. a. & supra c. XXXII. nu. 5. Eademque particula destituitur etiam Nazarianus. Posuit autem *eo*, tamquam Adverbium esset, quomodo supra c. LXVI. nu. a. *Vaccenses*, quo *Metellus praesidium* imposuerat. Guelf. 6. *vasa cujusque cum modi*. 10. & Incerti, *cujuscumque modi*.

5. Qui se post regis fugam M. dedioerant. Illud *se* in Franc. Struv. aliisque locum mutat. Guelf. 6. *qui postquam se regis fugam*: mox eadem manus *quam* punctis confodit, ut legendum sit: *qui post se regis fugam*. Ita alibi Pronomina *vos*, *se*, *illum* ex naturali sede in alium transferuntur. vide ad c. XIV. extr. Ceterum omnes nostri Codd. habent, *Metello dederant*, neque id quisquam editorum animadvertit. Revocandum existimavi, confirmatus illo Quinctiliani Declam. CCCXXXIX. ad fin. *Ille vero, qui se in servitutem* hosti dedit, *qui objectis armis parata in vincula praebuit manus, quam tandem nobis spem in posterum facit.* & illis Catilin. c. XLV. num. 3. *sine mora Praetoribus se* tradunt. & extr. *veluti hostibus sese praetoribus* dedit. ubi vide. Saepe etiam apud Terentium *dare* & *dedere* notiones inter se miscent.

Quam plurimum quisque a. portaret. Guelf. 9. *quam quisque plurimum*: 3. omittit *quisque*; 11. scribit *portarent*. Unde scriberes, *quam quisque plurimum aquae portarent*. vide ad Cat. c. XLIII. num. 1.

Ubi praesto forent, praedicit. Sic edd. omnes, & interpretes viri undequaque doctissimi in utramque, quod ajunt, aurem dormiunt, & solita sibi securitate transeunt. At Fabriciani, Basil. 1. Eccard. Incerti, Remenses, Vinarienses, Senatorii, Uratislavienses, Acad. Heuss. Struv. Gu. 1. 2. 4. 6. 7. 9. 10. 11. 12. Veneta 1470. 1490. 1500. uno omnes ore: *ubi praesto fuerit*. In Lugdunensi 1533. primum *forent* conspicio. nam Guelf. 3. cum Viteberg. Veneta 1493. & Lipsiensi 1510. habent *fuerint*. Franc. *ubi praesto sint*. Non disputabo pluribus, quae harum vera sit lectio: tantummodo *fuerint* recepi, quod proximum est scripturae membranarum, & rem eleganter exprimit. vide Gellium XVII. c. VII. Sed quodcumque fuerit, aut *uti praesto forent*, aut *ubi praesto fuerint*, ab sciolis infartum esse scias. Latini enim, & inprimis Sallustius, *diem*, *locum constituere*, aut *praedicere* usurpant, ut intelligant *diem*, quo die, & *locum*, ad quem locum aquam portarent. Haec intelligunt, non exprimunt. id quod ex nota ad c. LXVI. num. a. satis superque constabit. Gemina labes haesit adhuc infra c. CXIII. num. a. *Postea* tempore *&* loco *constituto*, in colloquium uti de pace veniretur, *Bocchus Sullam*, cet. At oppido rudis sit, qui ista *in colloquium* cet. ut adscititia ex interpretatione non damnet, maxime cum contextum inspexerit. Porro Eccard. *praedixit*; Guelf. 9. *dicit*. non male. Caesar I. Gall. c. VI. *Omnibus rebus ad profectionem comparatis*, diem dicunt, *qua die ad ripam Rhodani omnes conveniant*. vide ad II. Hist. Fragm. de *dictis pecuniis*. Cic. XVI. epist. X. num. 4. *Tu Musis nostris para ut operas reddas; nostra ad* diem dictam *fient*. *Dicit* vero Sallustius scripserat, cum aliquis interpres inter versum adderet *prae*. ex quo postea & *praesto*, & *praedicit* derivatum est.

6 *ubi praesto fuerint praedicit*. Ipse ex flumine, quam proximam
oppido aquam supra diximus, jumenta onerat. eo modo instructus
7 ad Thalam proficiscitur. Deinde ubi ad id loci ventum, quo Nu-
midis praeceperat, & castra posita munitaque sunt; tanta repente
coelo missa vis aquae dicitur, ut ea modo exercitui satis superque fo-
8 ret. Praeterea commeatus spe amplior: quia Numidae, sicuti pleri-
que

6. IPSE EX FLUMINE, QUAM PROX. OPP. AQUAM. Guelf.9. *ipse ex aqua fluminis, quam prox. opp. dix.* 10. & Struv. *ipse ex fluminis, quam*, cet. Fabric. 2. *quod proximum*, atque sic a manu prima Guelf. 12. pro eo 11. *quem proximum opp. s. d.* omissa voce *aquam*, cum Franc. *oppido* non agnoscat. Vides, ut laboraverint librarii in difficiliori constructione, *flumine, quam aquam*. Sed eodem modo supra c. XXXVI. num.1. *uti ante* comitia, quod tempus *haud longe aberat*. ubi vide notata. Ceterum Fabriciani, Veneta 1470. cum paucis aliis, *quam proximam aquam oppido*, ut statim redderent Nomen, quod structuram turbat. Ceteri, ut expressimus. *Proxima* hic ita capiendum, ut non sit *propinqua maxime*, sed proxima longo intervallo, ut recte monuit Badius adducto Virgil.v. Aen. v.320. *Proximus huic, longo sed proximus intervallo, Insequitur Salius*. ubi Servium videas. Ausonius Ep. XIII. Proxima *sint quaevis, sed* longe proxima *multo Ex intervallo, quae Massiliensia*. alio etiam loco ita posuerat Crispus, observante Nonio Marcello, ubi docet, *proxumum* veteres dixisse, non solum adhaerens & adjunctum, verum etiam longe remotum, si tamen inter duo discreta nihil medium exstitisset.

7. AD ID LOCI VENTUM, QUOD NUM. PR. Sic Gruterus ex Naz. & Commelin. qui illi *quod* obtulerunt pariter, ut nobis Basil. 1. Fabric.1. Senatorii, Heuss. Uratisl.1. 2. Gu.1. 2. & 6. Non tamen adsensum praebere possum, quin potius ex reliquis nostris omnibus, & edd. vett. atque mediis legendum existimem *quo*. Nam Crispus noster in Provocabulis & particulis relativis eum morem observat, ut adcurate rem atque terminum, situm locumque exprimant; simul demonstrandi particulis in eo respondeant. Sic supra c.1. extr. *Et* eo *magnitudinis procederent*, ubi *pro mortalibus gloria aeterni fierent*. c. XVIII. num. 2. qua *nox coegerat, sedes habebant*. quem locum similiter corruperant, nos vero firmis rationibus vindicamus, quas vide. Jam *ad id loci*, idem est, quod *eo loci*, cui necesse est *quo* respondeat, non *quod*: ac illud quidem habes supra *cap.* LXVI. num. 2. infra c. CII. num.1. 2. c. CIII. nu.1. alibi. Et quamquam in iis Pronomen *quo* ab Verbo proximo sustineri dicas, hic etiam exponere debes, *quo* ut aquam *comportarent* Numidis *praeceperat*. Neque hodie ignota sunt illa Terentii: *hac* caussa, qua *dixi tibi*; Gellii: *in eo*, quo *dixi libro disserit*. Hirtii: *in* eo *loco*, quo *paullo ante commemoravi*. vide Davisium ad Caesar. III. Civ. c. LXIX. ad Auct. de B. Afric. c. XLI. Cl. Bentlejum ad Horat. I. Sat. VI. v.15. Est in ed. vet. *Numidas*.

COELO MISSA VIS AQUAE DICITUR. Senat.2. & Heuss. *de coelo*; Academ. *a coelo*; Guelf. 12. *e coelo*. At sine Praepositione supra c. XVII. nu.5. coelo *terraque penuria aquarum*. Franc.& Guelf.4. *coelo emissa*, quae confunduntur supra c. LVIII. num.3. Guelf.3. *missa aquae vis dicitur*, quod non contra numeros Sallustii esse videtur: & quibus Ennius haeret, illis ita scribendum esse, pro certo habebitur. Eum sequitur Dictys I. c. XVI. *propter magnam* opum vim. VIS dicitur pro copia & multitudine. Supra *cap.* LIII. num.1. *pulveris* vim magnam *animadvertunt*. infra c. XCI. num. 1. maxuma vis *utrium effecta*. Livius XXVIII. c. XV. *nisi ex vehementi sole, qualis inter graves imbre nubes effulget*, tanta vis aquae *dejecisset, ut vix in castra sua receperint se victores*. Saepius Dictys Cretensis. Cic. VII. epist. XVIII. num. 11. vim maximam *ranunculorum se commosse constabat*. ubi vide. Sed & sine addito *magna, tanta* absolute pro multitudine dici, nuper docuit Cl. Duckerus ad Flor. IV. c. II. num.72. *secuta* vis *sanguinis*. Supra Eccard. & Guelf.12. *αὐτόθι τοῖς posita, munita sunt*.

SATIS SUPERQUE FORET. *Satis superque* ad Verbum referuntur, cum ad Nomen relata pro Adjectivis posita sint, quod de similibus particulis admonemus ad Cat. c. LVIII. nu. 9. Sed Livius XXV. c. XXXII. *Et spes erat* satis superque *ad id virium esse*. Alterum magis proprie, aut certe ex usu Sallustii. nec aliud patitur locus, cum innuat aquam ex pluvia suffecisse iis, ex eademque superfuisse. Absolute Auct. Dialogi de Orator. *cap.* IV. *omissis forensium Musarum angustiis, in quibus* satis *mihi* superque *sudatum est*.

8. SICUTI PLERIQUE IN NOVA DEDITIONE. No-

que in nova deditione, officia intenderant. Ceterum milites religio- 9
ne pluvia magis usi: eaque res multum animis eorum addidit. nam
rati sese dis immortalibus curae esse. Deinde postero die, contra
opinionem Jugurthae, ad Thalam perveniunt. Oppidani, qui se lo- 10
corum asperitate munitos crediderant, magna atque insolita re per-
culsi, nihilo segnius bellum parare: idem nostri facere.

CAP.

Nova, pro *recenti* posuit. Aliter Tacit. II. Ann. c. II. *Et accepere barbari laetantes, ut ferme ad nova imperia*. Et in tali tempore quilibet victoris voluntati prolixe & cito respondet. Claudian. I. Stilic. v. 203. *Qui nec principibus, donis precibusve vocati, Paruerant, jussi properant, segnique verentur Offendisse mora*. adde Caesar. II. Gall. c. XLIII.

OFFICIA INTENDERANT. Guelf. 6. *servitia officia intenderant*. Melius *officia*. nam *intendere* est augere, prolixa facere. plus adtulerant, quam jussi erant. Tacitus I. Hist. *cap.* XII. extr. *quippe hiantes in magna fortuna* cupiditates, *ipsa Galbae facilitas* intendebat. *cap.* XXIV. *Quam velut publicam* largitionem *Otho secretioribus apud singulos praemiis* intendebat. Sueton. Tiber. *cap.* LXII. pr. *Auxit* intenditque *saevitiam exacerbatus indicio de morte filii sui Drusi*. adde Scioppium III. Verisim. *cap.* IV.

9. MILITES RELIGIONE PLUVIA M. USI. Gu. 4. *pro religione*; Alii *ex religione*, quas praepositiones intelligere nihil vetat; addere autem imperitiae est. vide supra c. LXXIV. n. I. *Religionem* autem pro respectu & cultu deorum dixit, quam Seneca Epist. LXV. *primum vinculum militiae vocat*. Et haeret his viris, quod est apud Liv. V. c. LI. *Omnia prospera evenisse colentibus deos, adversa spernentibus*. lege omnino Lipsium I. Polit. c. III. & IV. c. IX. num. 106. quaeque ibi doctissimus Reinhardus ubertim collegit.

MULTUM ANIMIS EORUM ADDIDIT. Animosiores reddidit. Male Acad. omittit *multum*: male etiam Vinar. 2. *multum animum e. addidit*. Esset aliquid: *eaque res animum eis addidit*, uti Plaut. Amphitr. Act. I. Sc. I. v. 94. *Perduelles penetrant se in fugam: ibi nostris animus additus est*. Alterum habes supra c. XLII. num. I. & 4. alibi.

SESE DIS IMMORTALIBUS CURAE ESSE. Deos sese curare, sui curam gerere, quod rebus prosperis credebant illi; contra adversis, deos non esse, nec res humanas curare frequenter legas. vide supra c. XIV. num. 21. & in auxilio nec opinato hujusmodi opiniones & sermones quosdam dabit Gruterus ad Liv. XLIII. c. XXXIII. Statius I. Silv. IV. v. I. 4. *Estis io Superi—Es coelo*, diis es, *Germanice*, cordi. cum notis Barthii. Auct. VIII. Gall. c. XLIII. *Quo facto repente fons perennis exhaustus, tantam adtulit oppidanis salutis desperationem, ut id non hominum consilio, sed deorum voluntate factum putarent*. Lege Corn. Nep. Agesil. c. II. adde infra c. XCII. num. 2.

AD THALAM PERVENIUNT. Academ. & a prima manu Struv. *pervenit*, nempe Metellus cum suis. Nihil muta; sed vide Cat. c. LVII. num. I. Supra Guelf. II. *postremo die*, male. neque enim tantum spatium una die emetiri poterant. Omnes autem *postero*, non *postera*: & *deinde*, non *dein*. quae novatores quidam invexerunt.

10. OPPIDANI, QUI SE L. A. M. CREDIDERANT. Academ. *Oppidum*, *qui sese*; sed contra reliquos omnes. Guelf. 4. *munitos crederent*, sed eadem manus emendavit. pro *locorum*, Guelf. 3. *conventum* aut aliud quid exhibet, cum tamen & ibi nunc *locorum* sit repositum. Neque id abjiciendum. Caesar I. Gall. c. II. *quod undique* loci *natura tuti Helvetii continentur*. Vellej. II. c. XCV. *gentes* locis tutissimas, *aditu difficillimas*. c. CVI. *situ* locorum *tutissima*. Cic. II. epist. X. num. 3. locorum *quibusdam angustiis, & natura montium fretus*. Ceterum ab his usque ad c. XCV. n. 3. deficit Struvianus.

NIHILO SEGNIUS BELLUM PARARE. Forte, *nihilo sequius* scriptum fuit primitus, pro *secus*, vel *secius*, quae inter se permutantur. vide Mureti XVI. Var. Lect. c. XIX. Sueton. Neron. c. XLII. *Nec* eo secius *quidquam ex consuetudine luxus atque desidiae omisit*. Caesar II. Civ. v. VII. extr. *Massilienses tamen* nihilo sequius *ad defensionem urbis reliqua adparare coeperunt*. ubi cum in vett. cdd. *segnius* reperiret Davisius probum id esse, hoc Sallustii loco & Corn. Nepot. Datam. c. II. probare nititur contra Heinsium ad Ovid. II. Metam. v. 101. Tuetur etiam Gebhardus ad Nepotem, quibus addas Curt. VIII. c. X. num. 28. *quo vectus, ne obligato quidem vulnere*, haud segnius *destinata exsequebatur*. Sed utut in Curtio ferendum sit, in Sallustio mallem omnino *nihilo sequius*.

CAP. LXXVI.

LXXIX.
1 Sed rex nihil jam infectum Metello credens, quippe qui omnia; arma, tela, locos, tempora, denique naturam ipsam, ceteris imperitantem, industria vicerat, cum liberis & magna parte pecuniae ex oppido noctu profugit: neque postea in ullo loco amplius una die, aut una nocte moratus, simulabat sese negotii gratia properare; ceterum proditionem timebat, quam vitare posse celeritate putabat. nam talia consilia per otium, & ex opportunitate capi.
At

sequitur. Hoc enim habet in superiore *insolita re perculsi*, quod contrario sensu inferat; at alterum nihil; cum & perculsi festinare soleant, & trepidare, quod haud segniter fieri solet. Codd. tamen omnes *segnius* habent, nisi quod Guelf. 11. *segnis* praeterat. *Bellum parare* cum Glossa non absona hoc loco habet Auct. VIII. B. Gall. *c.* XXIV. *cum videret nullam jam esse civitatem*, *quae* bellum pararet, *quo sibi resisteret*.

Idem nostri facere. Uratisl. 2. *idemque*; Vinar. 1. Acad. & Guelf. 6. *fecere*. non male. Gu. 10. *faciunt*. Cat. *c.* LX. num. 1. idem facit *hostium exercitus*. vide Eod. ad *c.* LV. nu. 2.

CAP. LXXVI. 1. Nihil jam M. infectum cred. MSS. Fabriciani, Basil. 1. Acad. Incert. 1. Franc. cum quatuor aliis: *nihil jam infectum Metello credens*, atque sic omnes edd. vett. *jam* omittunt Fabric. 2. Incert. 2. & Veneta 1470. priores illi scribunt, *nihil infectum a Metello*, frustra. *Infectum* dixit, pro eo, quod barbare esset *infacibile*, uti *inaccessus*, pro *inaccessibili*, cet. Tacit. Agric. *c.* XVIII. nu. 7. *ut obstupefacti hostes*, *qui classem*, *qui naves*, *qui mare exspectabant*, *nihil arduum*, *aut* invictum crediderint *sic ad bellum venientibus*. Apulej. 1. Metam. pag. 15. ed. Pricaei: *Nam & mihi*, *& tibi*, *& cunctis hominibus multa usu venire mira*, *& paene* infecta.

Quippe qui omnia arma, tela. *Qui* omittit Veneta 1470. Praeterea post *omnia* aperte distinguunt Uratisl. 1. Fabric. 2. & Guelf. 2. recte, arbitror. Nam talia praemittere, aut subjungere solent, cum ipsas partes enarrant. Catullus Carm. XIX. *v.* 17. *Pro quis* omnia *honoribus* haec *necesse Priapo Praestare*, *& domini hortulum vineamque tueri*. Noster intra *c.* LXXXV. nu. 4. *Adhoc alii si deliquere*, *vetus nobilitas*, *majorum fortia facta*, *cognatorum & adfinium opes*, *multae clientelae*, omnia haec *praesidio adsunt*. adde III. Hist. Orat. Macri nu. 22. & 26. & quae notamus ad Cat. *c.* IX. num. 3. Horat. 1. Sat. II. pr. *Ambubajarum collegia*, *pharmacopolae*, *Mendici*, *mimae*, *balatrones*, hoc genus omne *Moestum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli*.

Locos, tempora. Ita Gruterus, & cum eo Basil. 1. Fabriciani, Acad. & edd. vett. Ceteri fere *loca*, ut supra *c.* LIV. nu. 8. *qui sua* loca *defendere nequiverat*, *in alienis bellum gerere*. At *c.* LXVI. nu. 1. *communire suos* locos.

Naturam ipsam, ceteris imperitantem. Diximus, quod satis superque, ad *c.* LXXV. nu. 2. *ac naturam etiam vincere adgreditur*. Hunc locum respexit Guntherus Ligur. VI. *v.* 92. *At rex invictum quod suscepisset agendum Nil patiens*, ipsam, quae cunctis imperat, *acri Ingenio fervens*, naturam *vincere tentat*. Guelf. 7. & 11. *imperantem*.

Ex oppido noctu profugit. *Ex* delet Gu. 11. pro *noctu* Vinar. 2. *nocte*, contra MSS. omnes & edd. vett. Supra Venetae priores: *& magna pecunia*.

In ullo loco amplius una die a. una n. Guelf. 7. & 10. *in uno loco*. sed 6. & 9. *in nullo loco*, ut duplex sit negatio, quam non prorsus refugiunt Latini. vide supra ad *c.* XIII. nu. 5. Basil. 1. Eccard. Guelf. 6. 11. & 12. *uno die*. Deinde Fabric. 2. Guelf. 6. & 12. *aut nocte* omisso altero *una*. Sed has geminationes Sallustio usitatas esse, monstravi ad Cat. *c.* XLIX. num. 1. & supra *c.* XIX. nu. 8. Guelf. 7. *morabatur*; Uratisl. 2. *simulatur*; Fabriciani, *gratia negotii*. Auct. VIII. B. Gall. *c.* XLIV. *Crebro enim* mutandis locis *multorum fides se committebat*, *quod nusquam diutius sine periculo* commoraturus *videbatur*, *cum sibi conscius esset*, *quam inimicum deberet Caesarem habere*. Insigne exemplum Mithridatis apud Justin. XXXVII. *c.* II. Ruperto adnotatum, qui insidias veritus, venandi studium finxit, *quo per septem annos neque urbis*,

At Metellus ubi oppidanos praelio intentos, simul oppidum & ope- 2
ribus, & loco munitum videt, vallo fossaque moenia circumvenit.
Deinde locis ex copia maxume idoneis vineas agere, aggerem jace- 3
re, & super aggerem impositis turribus opus & administros tutari.
Con-

urbis, neque ruris tecto usus est; sed per silvas vagatus, diversis montium regionibus pernoctabat, ignaris omnibus, quibus esset locis.

VITARE POSSE, CELERITATE PUTABAT. Sic MSS. omnes, qui modo non sunt fublestissimae fidei, item edd. vett. & Gruterus. Inepte alii *vitari*: neque caussam scio, nisi ea sit proximum *capi*. de quo monui ad *c.* LIII. n.a. *Celeritate* Glossa Fabric.1. interpretatur, *locorum instabilitate*. ita quidem sensus requirit, sed qui ita adhibuerit vocem, non reperio. Quare simpliciter intelligo *celeritate itinerum*, ut Tacit. IV. Hist. *c.* XXIV. *ut quam maximis per ripam itineribus* celeraret. Cic. XVI. ad Attic. epist. X. *ajunt enim eum Caesariana uti celeritate*. Caesar III. Civ. *c.* LXXIX. *Iis de caussis uterque eorum* celeritati *studebat, ut suis esset auxilio, & ad opprimendos adversarios, ne occasio temporis deesset*. adde Corn. Nepot. Agesil. c. II. & IV. Senat. a. *celeritatem*.

ET EX OPPORTUNITATE CAPI. *Et* deest Vinar. a. Incert. 1. Uratisl. 1. Eccard. Guelf. 4. 7. 9. 10. At Guelf. 3. *ex* omisit, ut sentire queas, ex compositione τῶν *&*, *ex* rem illam exstitisse. Idem jam supra adnotavimus. Guelf. 6. Fabric. 2. & edd. vett. *solent capi*; Guelf. 7. 11. & 12. *capiuntur*. Difficile fuit illis a superiore *putabat* exaudire; quamobrem Guelf. 3. scripsit, *capi putabat*. Ita supra *c.* XLV. n. 2. *magnum & sapientem virum fuisse* comperior: *tanta temperantia inter ambitionem saevitiamque* moderatum. *Namque edicto primum adjumenta ignaviae* sustulisse. ubi vide. adde infra *c.* LXXXII. num. 3. item *c.* LIV. n. 8. *sequi* cogebatur, *& qui sua loca defendere nequiverat, in alienis bellum* gerere. quomodo item *c.* LVI. nu. 1. & Cat. *c.* XXX. nu. 5. De *otio*, quod sceleratissimis quibusque consiliis favet bene Caesar I. Civ. *c.* XXX. *Erant sententiae, quae conandum omnibus modis, castraque Vari obpugnanda censerent. quod* hujusmodi *militum* consiliis otium *maxime contrarium esse arbitrarentur.*

2. ET OPERIBUS ET LOCO MUNITUM. *Operibus*, i. munitionibus manu factis; *loco*, i. naturali situ. quomodo supra *c.* LVII. num. 1. *id oppidum in campo situm, magis* opere, *quam* natura *munitum erat*. ubi vide. alibi *opportunitatem loci* eodem sensu dixit. vide *c.* XXXVII. num. 4. Cap. LXI. nu. 1. *in iis urbibus, quae ab se defecerant, satisque munitae* loco, *aut* moenibus *erant, praesidia imponit.*

VALLO FOSSAQUE. De his dictum supra ad *c.* XXIII. num. 1.

3. DEINDE JUBET LOCIS EX COPIA M. 10. Guelf. a. a prima manu & 3. *deinde duobus locis*. Sed neque *jubet*, neque *duobus* habent Vinar. 1. & Uratisl. 1. Ordo etiam turbatur in Fabric. a. *Deinde ex copia jubet*, cet. Glareanus quoque *jubet* in suis Codd. omnibus non reperisse videtur, atque is pro superfluo habet. Ipse induxi illud, quod alibi viderim frequenter ab librariis inculcatum; & de simili mendo dixi supra ad *c.* LXII. nu. 6. & eodem prorsus modo loquitur supra *c.* XXXVII. extr. EX COPIA, quid denotet, incertus est Glareanus; sed postea cum Soldo *de locorum multitudine* accipit. Recte illud. dicitur enim pro *ex omni copia* locorum, quibus vineas agere potuisset: neque vero iis omnia loca apta esse, clare docet Livius XXI. *c.* VIII. infra *c.* XCIII. num. 8. *Itaque* ex copia *tubicinum & cornicinum quinque numero quam velocissimos delegit*. Auct. B. Alexandr. *c.* XV. *quin* ex omni prospectu *locum spectaculo caperet*. Male Guelf. 10. *ex copia rerum*, quod ex *c.* XXXIX. num. 5. desumtum est, & 6. *ex opida*.

SUPERQUE EAS AGGEREM JACERE, ET SUPER AGGEREM. Corrupta haec esse, jam viderunt Glareanus & Popma; neque doctiores librarii tantam inscitiam & absurditatem in Sallustio tolerassent, nisi *superque eas* forte pro *praeterea* accepissent. Quis enim vel fando audivit, vel adeo fecunda imaginatione praeditus est, ut *super vineas* aggerem & turres impositas fingere sibi queat? Accedit aestus MSS. qui Verbum *impositis* & Pronomen *eas* varie transjiciunt: & Guelf. 3. *subterque eas* scribit; Gu. 1. & Vinar. 1. *super easque*; Guelf. 6. *super eos*; Senat. a. & Heuss. *eas* omittunt; In Fabric. 2. *jacere & super aggerem* non est perscriptum in contextu. Quae omnia plus satis confirmant, ea, *superque eas* non esse ab Sallustio, sed alieni ingenii foetum: fortasse inde primum procreatum, quod *superque eum* pro his, *& super aggerem*, in quodam libro perscriptum fuit. Usus autem aggeris in oppugnatione, ut in eo turres tormentaque locarent, quod bene descripsit Lucanus III. *v.* 394. adde supra *cap.* XXXVII. num. 4.

4 Contra haec oppidani festinare, parare: prorsus ab utrisque nihil
5 reliquum fieri. Denique Romani, multo ante labore praeliisque
fatigati, post dies quadraginta, quam eo ventum erat, oppido mo-
6 do potiti: praeda omnis ab perfugis corrupta. Ii postquam murum
arietibus feriri, resque suas adflictas vident, aurum atque argen-
tum,

OPUS & ADMINISTROS TUTARI. Vinar. 1. *opus aministris tutari*. Fabric. 2. *opus & administrantes*. Incert. 1. & Guelf. 12. *ministros*. perperam: etiamsi Glareanus Aldo succenseat, quod *administros*, non *ministros* ediderit. infra *cap.* XCII. num. 9. *milites neque pro opere consistere, — neque inter vineas sine periculo* administrare. quo plura contulimus.

4. CONTRA HAEC OPPIDANI FESTINARE. Deest haec Guelf. 6. & 11. atque ita Tacitum loqui, notamus ad Cat. *c.* XXXVIII. n. 2. *Contra eos summa ope nitebatur pleraque nobilitas*. adde Jug. *cap.* 1. n. 2. Guelf. 9. *praeparare*.

AB UTRISQUE NIHIL RELIQUUM FIERI. Gu. 6. *ab utriusque*. Eccard. *nil reliquum*. Dicunt autem *nihil reliquum*, & *nihil reliqui*. vide Cat. *cap.* XXVIII. extr. Cic. III. epist. XIII. n. 2. & VII. epist. XXVIII. n. 8.

5. MULTO ANTE LABORE PRAELIISQUE. Uratisl. 1. *multum ante labore*; 3. *praesidiisque*; Guelf. 9. *laborare*.

QUAM EO VENTUM ERAT. Guelf. 3. *quo eo ventum*; 11. *qua eo ventum*. Cicero *quibus* dixisset, ut V. epist. XX. n. 20. Ipse tamen alibi *cum* & *quam* in simili constructione, etiam ubi *post* non praecesserat. Corn. Nepos Arist. *cap.* III. *Decessit fere* post *annum quartum*, quam *Temistocles Athenis erat expulsus*. Livius XXVIII. *cap.* XLV. *Die quadragesimo quinto*, quam ex *silvis detracta erat*. Id. XLIII. *cap.* IX. Intra *dies sexaginta*, quam *in provinciam venit*. Contrahit formulam Justin. XXXVIII. *c.* VIII. pr. *Sic excitatis militibus*, post *annos tres & viginti* sumti regni, *in Romana bella descendit*. Guelf. 12. *quam eo ventum est*. immo tolle Verbum Substantivum. *cap.* LXXV. num. 7.

OPPIDO MODO POTITI. Rectius Uratisl. 3. *oppidi*. Omittunt *modo* Fabric. 2. Uratisl. 1. & Guelf. 1. non audio. Posuit pro *tantummodo*, respiciens ad *praedam*, qua non potiti sunt Romani. infra *cap.* LXXVIII. n. 4. *Ejus civitatis lingua* modo *conversa connubio Numidarum: legum cultusque pleraque Sidonica*. Supra *cap.* L. n. 5. *ipsi* modo *eminus sauciabantur: neque contra feriundi, aut manum conserundi potestas erat*.

PRAEDA OMNIS A PERFUGIS CORRUPTA. Gu. 4. *praeda rerum omnis*, inutili & supervacua limitatione. Vinarienses, Fabric. 1. Senat. 1. Eccard. Guelf. 1. 4. & 7. *ab perfugis*: ita supra *cap.* L. n. 6. *ab persequendo*, in melioribus libris. *Corrupta*, nempe *igni*, quod mox addit. Caesar. VII. Gall. *cap.* LXIV. *aequo modo animo sua ipsi* frumenta corrumpant, *aedificiaque incendant*, &c. Liv. XXI. *cap.* XV. *pleraque ab dominis de industria* corrupta *erant*.

6. MURUM ARIETIBUS FERIRI. Cum aries murum percussisset, vix sine direptione civitatis deditio permittebatur, quod ex loco Caesaris II. Gall. *cap.* XXXII. viri docti probant, *Se magis*, inquit Caesar, *consuetudine sua, quam merito eorum, civitatem conservaturum, si prius, quam aries murum attigisset, se dedidissent*. ibi vide Jo. Brantium. Ea caussa durior certe Thalensium videbatur conditio, sed durissima perfugarum. *Ferire* eleganter de *ariete*, etiam Livius XXI. *cap.* VIII. *jam enim feriebantur arietibus muri*. Patet ergo fuisse machinam sternendis muris, de cujus origine Vitruvius X. *cap.* XIX. *Primum ad oppugnationes Aries sic inventus esse memoratur. Carthaginienses ad Gades oppugnandas castra posuerunt. Cum autem castellum ante cepissent, id demoliri sunt conati. Postquam non habuerunt ad demolitionem ferramenta, sumserunt* lignum, *idque manibus sustinentes, capiteque ejus summum murum continenter pulsantes, summos lapidum ordines dejiciebant, & ita gradatim ex ordine totam munitionem dissipaverunt*. Vide omnino Lipsium III. Poliorc. Dial. 1. & Stewech. ad Veget. IV. *cap.* XIV.

RESQUE SUAS ADFLICTAS VIDENT. Unus ex nostris *adversas*. Sed adversae res non compellunt ad ultimam desperationem. Justin. IV. *cap.* V. *dum* res *quamvis* adflictae, *nondum tamen perditae forent*. *Adflictae*, i. inclinatae, in angustias redactae, pessumdatae, quomodo saepe ea voce Cicero utitur. vide ad Cat. *cap.* V. num. 5. locum adscriptum. Tacitus III. Hist. *cap.* XLVI. *Externa vi & perfidia sociali prope* adflicta *Romana* res. IV. Histor. *cap.* XIV. *Numquam magis* adflictam rem *Romanam*.

AURUM ATQUE ARGENTUM. Edd. vulgares, *aurum argentumque*. Sed Gruteriani MSS. *aurum, argentum*, sine copula. Wassius, *aurum atque argentum*, & sic Basil. 1. Fabriciani, Incer-

tum, & alia, quae prima ducuntur, domum regiam comportant: ibi vino & epulis onerati, illaque, & domum, & semet igni corrumpunt; & quas victi ab hostibus poenas metuerent, eas ipsi volentes pependere.

CAP.

Iocerti, & edd. vett. Guelf. 6. & 10. *aurum & argentum*.

QUAE PRIMA DUCUNTUR. Eccard. *dicuntur*. Vinar. 1. & Fabric. 2. *ducunt*, quod probaverim, intelligens *homines*, *mortales*, quod addidit supra *c.* XLI. n. 1. id vero Latini eleganter intelligunt, ut monstravi ad Cat. *cap.* LI. num. 40. hic vero *illi* etiam intelligi posset. Quae *prima* nominentur, exposui ad Cat. *cap.* XXXVI. n. 4. Ea non male *carissimas res* vocat Auct. B. Afric. *cap.* XCI.

DOMUM REGIAM COMPORTANT. Fabric. 2. Franc. & Guelf. 7. *in domum regiam*: quomodo Cat. *c.* XL. n. 5. *ille eos* in domum *Decimi Bruti perducit*. Sed uti Pronomina Possessiva frequenter eodem Casu adjunguntur nomini *domi*, *domo*, *domum*; sic et Adjectiva Possessionem notantia. Cat. *cap.* XXXVIII. num. 1. *de improviso* domi suae *imparatum confodere*. Corn. Nepos Pelop. *cap.* II. extrem. *qui cum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent*, domum Charonis *devenerunt*, *a quo & tempus & dies erat datus*. Cic. IV. epist. VII. n. 10. *nonne mavis sine periculo* domi tuae *esse*, *quam cum periculo* alienae.

IBI VINO & EPULIS ONERATI. Veneta 1470. 1490. 1493. 1500. Viteb. & Lips. 1510. *gravati*; quod est mera interpretatio. Curt. IV. *cap.* IV. n. 5. *laetique omine eo ad epulas dilapsi* oneravere *se* vino; *quo* graves *orto sole navigia conscendunt*. Id. V. *cap.* VII. n. 4. *unus & alter*, *& ipsi* mero onerati, *adsentiunt*. Justin. I. *cap.* VIII. n. 6. *insuetos barbaros* vino *se* onerare *patitur*. Petron. Sat. *cap.* L. *nec non cocus* potione oneratus *est*. Sueton. Tiber. *cap.* LXI. *largi meri* potione oneratos. Ita nempe multi desperabundi & morti vicini acerbitatem mortis vincere adnisi sunt, ut onerati vino, & ad laetitiam artibus aliis excitati non sentirent illud, quod natura animalium integra & sana perhorrescit.

ILLAQUE & DOMUM & SEMET IGNI CORRUMPUNT. Guelf. 6. *illamque domum & semet*; 9. *& illa*, *& domum*, *& semet*. 11. omittit *igni*, forte, quia supra non est additum. Habet Florus II. *cap.* VI. n. 6. *tum desuper se suosque*, *cum omnibus opibus suis ferro & igni* corrumpunt. Noster infra *cap.* XCII. n. 3. *plura propter Capsensium miserias* igni corrumpit. ut male Basil. 1. *igni comburunt*. Eodem consilio Rex Juba maximam pyram construxerat, ut, rebus perditis, sese cum liberis, conjugibus, civibus & gaza concremaret, Auct. B. Afric. *c.* XCI. item Sardanapalus, qui hoc solo imitatus virum, teste Justino 1. *cap.* III. Plura exempla collegere Bernegger. ad Justin. XIII. *cap.* VI. Freinshem. ad Flor. II. *cap.* XVIII. n. 15. adde Drackenborch. ad Silium II. *v.* 579. & Zevecot. ad Flor. pag. 181.

AB HOSTIBUS POENAS METUERANT. Nam eodem modo victores saepe in hostes grassati. vide infra *cap.* XCI. ad fin. Equites Scipionis cum a Paradensibus non reciperentur *vi oppido potiti in medio foro lignis coacervatis omnibusque rebus eorum congestis*, *ignem subjiciunt*, *atque ejus oppidi incolas cujusque generis aetatisque vivos constrictosque in flammas conjiciunt*, *atque ita acerbissimo adficiunt supplicio*, Auct. B. Afric. *cap.* LXXXVII. *Poenas* ergo signate, respectu perfugarum proprie, item eorum, qui sese non statim dedidissent. Alioquin & calamitates, quas victi a victoribus patiuntur, eo nomine veniunt, quod docuit I. Fr. Gronovius ad haec Justin. III. *cap.* V. *Dein*, *cum per annos octoginta gravia servitutis verbera plerumque et vincula*, *ceteraque captivitatis mala perpessi essent*, *post longam* poenarum *patientiam*, *bellum instaurant*. Sed *metuerant* non est in omnibus libris: nam Iocert. 1. Senat. 2. & Heuss. *metuerant*; At Fabriciani, Senat. 1. Guelf. 1. & 6. Veneta 1470. *metuerent*, quod adprobavi. Incertum enim, an vere metuerint tales poenas, & *metuerent* est *metuere potuissent*. Caesar. 1. Gall. *cap.* XL. *qui tandem vererentur*, *aut cur de sua virtute aut de ipsius diligentia* desperarent? et mox: *quos tamen aliquis usus ac disciplina* sublevaret. Noster supra *cap.* 1. n. 5. *non* regerentur *magis*, *quam* regerent *casus*, *& eo magnitudinis* procederent, *ubi pro mortalibus gloria aeterni* fierent. Et cui certa dictio magis placet, noverit ille, eam post Pronomen relativum saepissime mutari in incertam. vide Cat. *c.* XX. n. 11. Eod. *c.* XXXIX. extr. ut vel hac ratione *metuerent* immutari non licuisset.

IPSI VOLENTES PEPENDERE. Malebat Gruterus, *pendere*, atque ita est in Guelf. 3. 7. 10. Fabricianis, Vinar. Uratislaviensibus, Iocert. 2. Senat. 2. Heuss. et Franc. proclivi lapsu. Nam Gruterum in eadem caussa jam supra refutavi-

CAP. LXXVII.

1 SEd pariter cum capta Thala legati ex oppido Lepti ad Metellum venerant, orantes, *uti praesidium praefectumque eo mitteret; Hamilcarem quemdam, hominem nobilem, factiosum, novis rebus studere; advorsum quem neque imperia magistratuum, neque leges valerent: ni id festinaret, in summo periculo suam salutem, illorum socios*

mus *c.* LXVII. num.2. adde *c.* XXVI. num.3. *Volentes*, ut Statius II. Silv. VI. *v.* 15. *cui dulce* volenti *Servitium, cui triste nihil*. Sulpic. Sev. I. Hist. *c.* XXV. *daret* volentibus *discedendi potestatem*. Virg. VIII. Aen. *v.* 275. *Communemque vocate deum & date vina* volentes. ita ille saepe. Guelf.1. *perpendere*. 11. *perdere*.

CAP. LXXVII. 1. PARITER CUM CAPTA THALA. In Guelf. 3. erasa est particula *cum*; 12. *cum capta Thala erat*, eidemque deest *ad Metellum*. *pariter cum* fusius illustravimus supra ad *c.* LXVIII. num. 2. pariter cum *occasu solis expeditos educit*. Fabric. 1. *veniunt*. alterum pro var. lect.

ORANTES, UTI PRAESID. PR. EO MITTERET. *Eo* deest Guelf. 3. & 9. atque hic quidem *committeret* scribit plane ut Fabric. 2. 10. *eo imponeret*; quod est pro Grutero, qui *uti eo mitteret* expungit, legitque: *orantes praesidium praefectumque*, quod etiam confirmatur extr. h. *cap.* At Senat. a. Heuss. *oraret*; Guelf. autem 12. *orantes* prorsus abjecit. Unde legeres: *legati— venerant, uti praesidium* cet. omisso verbo *orantes*, quod ita addiderunt, ut supra *c.* LXII. n.3. *qui dicerent*. Sequitur autem itidem n. 2. *rogatum*, & nu.4. *quae petebant*.

HAMILCAREM QUEMDAM. Eccard. Guelf. 4. 10. 12. *Hamilcarem dicebant quemdam*. 6. Uratisl. 3. Academ. & Franc. *Bomilcarem*; quia scilicet id nomen in Nostro est altero frequentius.

SUAM SALUTEM, ILLORUM SOCIOS F. Fabriciani, Incerti, Senat. 1. Franc. Acad. Uratisl.1. Eccard. Guelf. 3. 6. 9. 11. 12. *& illorum socios*, quomodo edd. vett. Fabric. 1. a prima manu acceperat, *& illos socios*, sed eadem manus *illorum* statim mox reposuit. Gruterus, praeceps ille ad quidlibet eliminandum, duas voces *illorum socios*, pro Glossa declarat, quas nec ceteri interpp. satis capiunt, ut fere solent in remotioribus formulis. *Illorum* male ad Leptitanos referas, recte ad Romanos, quorum illi socii erant. Sic Pronomine utitur supra *c.* LXVI. num.4. *simul magna voce Siccenses hortatur, cohortes ab tergo circumveniant, fortunam illis praeclari facinoris casum dare*. *c.* LXI. num. 4. *Si Jugurtham vivum aut necatum sibi tradidisset, fore ut illi senatus impunitatem & sua omnia concederet*. Verum tamen hoc non adeo obscurum, aut insolens esse potuit, quam genus adpositionis, *suam salutem, illorum socios*: cum Canones minimum jussissent: *suam sociorum salutem*. quomodo Ausonius Ep. XXIII. *nec culpa duorum ista, sed* unius *tantum* tua. Cic. XI. Att. epist. XV. Solius meum *peccatum corrigi non potest*. Plautus Menaechm. A. V. Sc. II. *v.* 118. *Imperium* tuum *demutat atque dictum* Apollinis. Seneca Epist. XCII. pag. 427. *non coena, aut ambulatio, aut vestis bona sunt, sed* meum *in his propositum*, servantis *in quaque re ratione convenientem modum*. cum observatione Gronovii. Unde, credo, factum, ut quidam libri ostenderent: *illorum sociorum esse*, quod tamen in nullis ex nostris deprehendimus. Neque omnino opus est mutatione. Nam uti alibi saepe Sallustius quaedam distincte proponit, significatus caussa; quae, absque hoc foret, adstrictius dici potuissent: vide infra *c.* LXXVIII. extr. ita & haec *illorum socios*, tamquam sola posita essent, a superioribus separavit, quoniam in eo maxima vis posita est. Et jam alibi adnotavimus Adpositionem non necessario eodem casu proferri debere. vide modo ad ea *c.* XXXIII. num.2. *& quamquam* in ipso *magna vis animi erat*, confirmatus *ab omnibus*. adde Cat. *c.* LIII. num.5. & *c.* LIV. num.4. Accedit Livius I. *c.* III. *Erant adolescentes*, quorum *in regno libido solutior fuerat*, aequales sodalesque *adolescentium Tarquiniorum*. Sensus requirebat, *aequalium sodaliumque*. Item Seneca de Tranqu. *c.* 1. Illum *tamen* habitum *in me maxime deprehendo, nec bona fide* liberatum *iis, quae timebam & oderam nec rursus* obnoxium. quasi esset: *nec bona fide liberatum me deprehendo*: nam ad *habitum* haec referri non possunt. Vopiscus Tacito *c.* XIII. *Et prima quidem* illi *cura* imperatoris

focios fore. Nam Leptitani jam inde a principio belli Jugurthini 2
ad Bestiam consulem, & postea Romam miserant, amicitiam so-
cietatemque rogatum. Deinde, ubi ea impetrata, semper boni 3
fidelesque mansere, & cuncta a Bestia, Albino Metelloque impe-
rata navi fecerant. Itaque ab imperatore facile, quae petebant, 4
adepti. Emissae eo cohortes Ligurum quatuor, & C. Annius prae-
fectus.

CAP. LXXVIII.

LXXX.
ID oppidum ab Sidoniis conditum, quos accepimus profugos ob di- 1
scordias civilis, navibus in eos locos venisse: ceterum situm
inter

toris *facti haec fuit*. ubi in angustum coactas Salmasii copias videas, qui alieno Ciceronis loco dictionem tuetur. Igitur ut Cat. *cap.*xx. num.2. spes *magna*, dominatio, *in manibus frustra fuissent*, recte dixerat, pro eo quod quidam malebant *dominationis*: ita hic *illorum socios*, pro *qui illorum socii essent*. adde supra *c.* LXI. num. 4.

2. JAM INDE A PRINCIPIO BELLI JUGURTHINI. Eccard. Guelf. 7. 11. 12. Incert. 2. & duo alii, *jam ante*, vel *jam antea a principio*. Acad. *jam idem a pr.* Supra *c.* XIV. nu. 2. *& jam ab stirpe socium*. At Fabric. 2. & Guelf. 10. *jam inde* omittunt, quibus non magis opus est, quam additamento *Jugurthini*.

3. UBI EA IMPETRATA. Alii, *ubi ea impetrata fuere*; Eccard. *ubi ea sunt impetrata*; Guelf. 6. *ea ubi fuere impetrata*. Sed Verbo Substantivo carent Guelf. 1. 2. 3. Senatorii, Vinarienses, Heuss. & Academicus. Fabriciani, *impetrata sunt*.

BONI FIDELESQUE MANSERE. *Boni fidelesque* veluti sollemnis adpellatio *sociorum*, vide supra ad *c.* V. num. 5.

NAVE FECERUNT. Ita Gruterus ex melioribus suis. ita etiam Guelf. 1. Senat. 1. Vinar. 1. Fabric. 2. quo & pertinet Guelf. 3. Uratisl. 2. *ignave*; Guelf. 1. *grave*. At 2. & 7. *naviter*; Eccard. Incerti, Guelf. 6. 12. & edd. vett. *gnaviter*; Uratisl. 3. & Guelf. 11. *graviter*. Ceteri *navi*, quomodo Carrio. & parum sane refert *nave*, an *navi*; item *gnave*, an *gnavi* scripseris. Nam veteres utraque Terminatione haec Adverbia proferebant, utroque etiam modo, vel per nudum *n*, vel per *gn* hoc vocabulum scribebant, sicuti *naevus* & *gnaevus*, alia talia, quae alio loco collegimus. vide Quinctilian. I. *c.* VII. Priscian. II. p. 569. Terent. Maur. pag. 2402. *Nave* autem Festus citat ex Plauti Frivolaria: Nave *agere oportet, quod agas; non ductarie*. ut *ignave* Cicero II. Tusc. Qu. *c.* XXIII. Horatius II. Epist. I. *v.* 67. Attamen, cum Sallustius alibi potius Nomina pro Adverbiis adhibere soleat, vide *c.* LII. num. 5. adprobarem libenter *navi*, pro diligentes, strenui: quod & usus, & ratio hoc loco permittunt. De scriptura *navi*, pro *gnavi*, vide N. Heinsium ad Ovid. V. Trist. eleg. III. *v.* 37.

4. QUAE PETEBANT ADEPTI. Fabric. 1. *quod petebant*. Acad. Uratisl. 1. & ceteri hujus generis *adepti sunt*. Remens. 1. *ademti*.

EMISSAE EO COHORTES LIGURUM III. *Eo* non suo loco exhibent Eccard. & Guelf. 4. Pro *emissae*, Guelf. 3. *missae*, quomodo olim legebatur. Vinar. 1. & Fabric. 2. *Eo missae cohortes Ligurum* IV. *Emittere tela*, illustravimus supra ad *c.* LVII. num. 6. Sed an aeque eleganter *emittere cohortes* dicatur, nondum exploratum habeo. etsi sciam Justini XLII. *cap.* IV. *ad postremum in securos laetosque partem legionem* emisit. Curt. IX. *cap.* IX. num. 5. *Paucos tamen navigio* emisit *in ripam, qui agrestes vagos exciperent*. *Cohors Ligurum* memorata etiam supra *cap.* XXXVIII. num. 6. Mox pro C. *Annius*, edd. vett. *D. Annius*; Veneta 1470. & Guelf. 11. *G. Antonius*; Guelf. 6. *Sannius praefectus*.

CAP. LXXVIII. 1. AB SIDONIIS CONDITUM EST. Phoenices nempe multarum in Africa urbium conditores memorantur. vide supra ad *c.* XIX. n. 1. & de urbe *Sidon* ejusque origine plura Cellarius III. *c.* XII. p. 450. 451. *Tyriis* oriundam facit Leptin Plinius V. *cap.* XIX. quem-

2 inter duas Syrtis, quibus nomen ex re inditum. Nam duo sunt
sinus prope in extrema Africa, impares magnitudine, pari natura:
quorum proxuma terrae praealta sunt; cetera, uti fors tulit, alta;
3 alia in tempestate vadosa. Nam ubi mare magnum esse, & saevire
ven-

admodum in aliis Tyrii & Sidonii confunduntur, populi ejusdem originis. Vinar. 1. Fabric. 2. & Guelf. 12. *ab Sidonis*.

Profugos, ob discordias civilis. Propter discordias domesticas multos alias sibi sedes quaesivisse exemplis probat Gruterus ad Liv. I. *c.* XXXIV. ubi tamen in hoc Sallustii loco oppida Leptin & Thalam confundit. Alias caussas coloniarum vide supra *c.* XIX. n. 2. Gu. 10. *ob civilem discordiam*.

Inter duas Syrtis. *Syrtes* ita clare descripsit Crispus Noster, ut nihil insuper addi posse videatur. addo tamen Tibullum III. eleg. IV. *v.* 91. qui *horrendam Syrtim* vocat, ut simul admoneam, Brockhusium quaedam ibidem de iis adnotasse. addo propter Leptin Statium IV. Silv. V. *vers.* 29.

> *Tene in remotis* Syrtibus *avia*
> Leptis *creavit?*

vide & Curt. IV. *c.* VII. nu. 20. Hegesippus II. *c.* IX. *Nec* Syrtes *praeteribo, terribiles etiam solo auditu*. Regionem Syrticam optime omnium descripsit Cellarius IV. *c.* III. pag. 117. seqq. Eccard. *Syrtus*.

Quibus nomen ex re inditum. *Ex re*, i. ex natura sua, quia vere *trahunt*, & ἀπὸ τοῦ σύρειν nomen acceperunt. Cassius Hemina apud Plin. XXIX. *c.* 1. *Vulnerarium eum fuisse e re dictum*, i. a vulneribus curandis. Florus I. *c.* VII. *Cui cognomen superbo* ex moribus *datum*. Pomp. Mela III. *c.* VII. *Ad Tamum insula est Chryse, ad Gangem Argyre — atque ita, ut maxime videtur, aut* ex re *nomen, aut* ex vocabulo *ficta fabula est*. Horat. II. Sat. II. *v.* 56. *Cui canis* ex vero *ductum cognomen adhaeret*. adde Cat. *c.* X. nu. 5. Solent autem Latini alia etiam vocabula eodem modo interpretari. vide Gronov. ad Senec. I. de Ira *c.* III.

2. Prope in extrema Africa. *Prope* non legitur in Guelf. 9. quam tamen particulam sensus haud damnat. Incert. 2. & Uratisl. 3. *in extrema parte Africae*, quae mera Glossa, qualem fere vidimus Cat. *c.* XVI. nu. 5. *in* extremis terris *bellum gerebat*. Sic *extrema Gallia, extremus lectus*, quae ad Ciceronem adnotavimus. Plautus Cistellar. extr. *More majorum plausum date* postrema *in comoedia*. Celsus II. *cap.* 1. *At si a* prima *hieme ad* ultimum *ver Austri continuarint, laterum dolores & insania febricitantium — quam celerrime rapiunt*. Noster infra *cap.* CVIII. num. 1. *coecum corpus*.

Impares magnitudine, pari natura. Vinar. 1. Senat. 2. Heuss. Incert. 2. Eccard. Guelf. 4. 6. 7. & 9. *pares* natura; ut scilicet responderet exacte τῷ *impares*. Sed vide supra ad *c.* LVII. exit.

Proxuma terrae praealta sunt. Acad. Incert. 2. Guelf. 6. 7. 10. 11. 12. *proxuma loca terrae*, quomodo peccatum *c.* XXXI. num. 8. & alibi saepius. Uratisl. 2. *perlati sunt*. Eccard. Acad. Guelf. 6. 7. 9. Uratisl. 1. & 3. *peralta*. Curtius IV. *c.* II. num. 9. *muros turresque urbis* praealtum *mare ambiebat*. num. 19. *quidquid ingerebatur* praealtum *absorbebat mare*. Tacitus V. Hist. *cap.* XV. *cum* praealtis *paludibus arma equique haurirentur*. Certissimum autem est, scripsisse Sallustium *proxuma terram*, ut alibi semper. Vidit Gronovius III. Observ. *c.* II. & cum eo Rupertus.

Alta; alia in tempestate vadosa. *Alta* omittit Guelf. 6. & 12. *in* 1. scribit, *in tempesti pestate*. Rutilius I. Itiner. *v.* 453. *In Volaterranum, vero* vada *nomine tractum Ingressus dubii tramitis* alta *lego*. Et sic Curtius *praealtum* mare & *vadum* opponit. Eccard. *uti fortuna tulit*: plures *fors*, pro *fors*: sicuti *c.* 1. n. 1. Barthius corrigit, *alia alta, alia in* cet. ad Stat. I. Theb. *v.* 687. sed infeliciter.

3. Nam ubi mare magnum esse. *Magnum* vocat hic mare intumescens, & tempestate inflatum, ut in noto illo Lucretii II. princ. *Suave* mari magno *turbantibus aequora ventis E terra magnum alterius spectare laborem*. quem cum Sallustio comparavit Jan. Dousa Praecidan. pro Catullo Carm. XXV. *velut minuta* magno *Deprensa navis* in mari, *vesaniente vento*, *c.* VI. pag. 394. & jam Servius *magnum* interpretatus est *procellosum*. vide Jan. Dousam F. ad Catullum Not. *c.* III. pag. 534. & Gifanium ad Lucretium.

Et saevire ventis coepit. Eccard. *ventibus*; Gu. 10. *venus*. At Senat. 2. Heuss. Guelf. 1. & 7. *& saevire* ventus *coepit*. Recte quidem *ventus saevit*, & habes apud Tacitum & Caesar. III. Gall. *c.* XIII. *Accedebat, ut cum* saevire ventus *coepisset, & se vento dedissent*, cet. At alterum juxta probum & tuetur Silius XIII. *v.* 600.

Sae-

ventis coepit, limum arenamque & saxa ingentia fluctus trahunt:
ita facies locorum cum ventis simul mutatur. Ejus civitatis lingua 4
modo conversa connubio Numidarum: leges, cultusque pleraque Sidonica. quae eo facilius retinebant, quod procul ab imperio regis
aetatem agebant. Inter illos & frequentem Numidiam multi vasti- 5
que loci erant.

CAP.

Saevit stridoribus *arbor*. Rutilius 1. Itiner. *v.* 187. *Occidua infido dum* saevit gurgite *Plias*, *Dumque procellosi temporis* ira *cadis*. *coepit* deest Uratisl. 2. non bene.

Ita facies locorum cum v. s. mutatur. Guelf. 12. *mutatur simul*; 7. *simul immutatur*. fortasse supervacuum existimabis illud *simul*. *Facies* de animatis & inanimis dicitur. vide Cat. *c.* XV. extr. & *c.* XXXI. num. 1. & sic de situ Sardiniae Noster II. Hist. facie *vestigii humani*. Tacit. IV. Ann. *c.* LXVII. *Antequam Vesuvius mons ardescens* faciem loci *verteret*. Boetius I. Prosa IV. *Nihilne te ipsa* loci facies *movet*. & Prosa V. *Itaque non tam me* loci hujus, *quam tua* facies *movet*.

Mutatur: Syrtes ab tractu nominatae. Ejus civ. Ita adhuc in edd. nostris legimus. Sed jam Putschius admonuit, ea superflua esse. Neque ipse superflua tantum censeo, sed adeo putida, aut si quid majus dicendum est, ut ex permultis Glossis quae Sallustium adhuc dehonestarunt, haec una sit apertissima eademque teterrima. Ex Sallustio autem non dicam; ex nullo probato Scriptore hujus explanationis, si hoc nomine digna, exemplum nemo umquam adferre poterit; nisi forte librariorum commenta sequi voluerit. Adhoc ne suo quidem loco posita est, & quo nunc legitur ne habet quidem sub levissima specie, quod sententiae addat. Quid autem aliud: *Syrtibus ex re nomen inditum*, quam *Syrtes ab tractu nominatae?* Wassius adfert ex Cat. *c.* VI. num. 6. *hi vel aetate, vel curae similitudine Patres adpellabantur*. additque: Quare nihil muto. Sed quid ille locus vel adjumenti simile habeat, nondum perspexi: neque Wassium credo perspexisse. MSS. omnes agnoscunt, nisi quod in Guelf. 2. a prima manu inductae sint quatuor illae voces. Remens. 2. *abstractu nominatae*; Guelf. 6. *obtractu*. At edd. vett. Veneta 1490. quam quidem aetatem illi adsigno, cum tempus impressionis non sit adjectum, 1493. 1500. Viteberg. Lipsiens. 1510. plane non habent, nec suspicionem temere omissarum praebent, nisi quod post *mutatur* majore distinctione posita incipiant; *Igitur ejus civitatis* cet. Et cum his nostra potius incedat, quam inani superstitione manifesto falsa retineat.

4. Lingua modo conversa. Postrema vox deficit Vinar. 1. sed cum incommodo magno sententiae. de *modo* diximus ad *c.* LXXVI. num. 5. Uratisl. 2. *connubia Numidarum*.

Legum cultusque pleraque Sidonica. Senat. 2. Heuss. Uratisl. 3. *leges cultusque & instituta pleraque*; Vinar. 1. Incert. 2. Guelf. 6. Veneta 1470. ceteraeque vett. *leges, cultusque pleraque Sedonica*. quod non temere damnaverim, ni vulgato praeferam. tum, quod Neutrum *pleraque* ad *leges cultusque* usitate satis referatur, vide supra *c.* LXXVI. nu. 1. tum maxime, quod & *cultus* secundo Casu accipere queas, etiamsi *leges* non eo sit Casu positum: quod supra confirmavimus exemplo Flori: *ubi mox & ipse, & exercitus ardor elanguit*. vide ad *c.* XLVII. nu. 2. Dicas, *leges* Sidoniacae omnes esse non potuerunt, cum sub imperio regio essent. At illud senserunt MSS. cum suo *instituta*, ut molliore sensu acciperent vocabulum *leges*. Et erant etiam sub regibus civitates, qui *suis legibus* viverent. Quod de Leptitanis apertum est, quod statim, bello cum Jugurtha incipiente, *Romam miserunt, amicitiam societatemque rogatum*. Et sic Capsenses infra *cap.* LXXXIX. nu. 4. *apud* Jugurtham *immunes, levi imperio*, & ob ea fidelissimi habebantur. Pro *Sidonica* Acad. *sunt instituta*. Mox *eo* desiderat Guelf. 4. 9. autem scribit *retinebantur*; 6. *qui*, pro *quod*. & infra 9. *aetatem habebant*, quomodo Noster alibi. vide Cat. *c.* LI. num. 12. Argutulus quis dixisset *procul ab imperio*; sine addito *regis*. vide Caesar. I. Gall. *c.* I. & IV. Gall. *c.* III.

5. Inter illos et frequentem Numid. Academ. *inter illos & Carthaginienses & frequentem Num. frequentem* intelligit oppidis & cultoribus. vide supra ad *c.* XVII. nu. 2. Juvencus 1. Hist. Ev. *v.* 451. *Et Judaea* frequens populi, *Galilaeaque plebes*.

Multi vastique loci erant. Ex edd. Amstelod. & Elzever. Hackii & Crispinus, *inculti* propinant, sed contra omnes omnino MSS. vett. & recentiorum meliores edd. Senat. 1. *multique vastique*. *Multi* latitudinem & interval-

CAP. LXXIX.

LXXXI.
1 SEd quoniam in has regiones per Leptitanorum negotia venimus ;
non indignum videtur egregium atque mirabile facinus duorum
2 Carthaginiensium memorare . eam rem locus admonuit . Qua tempe-
state Carthaginienses pleraeque Africae imperitabant , Cyrenen-
3 ses quoque magni atque opulenti fuere . Ager in medio are-
no-

intervallum majus denotat , idemque est , ac *multi vasti loci erant* . Sic supra c.XXVIII. nu. 5. *Nam in consule nostro* multae *bonae*que *artes animi & corporis erant* . c.XXXII. num.2. *secuti morem imperatoris* plurima & *flagitiosissima facinora fecere* . c.LXII. num.9. multis *magnis*que *praesidiis nequidquam perditis* . infra c. LXXXIV. nu.1. multus atque *ferox instare* . c.CII. num.10. Multa atque *opportuna habes , quo facilius errata officiis superes* . c.CVIII. num.1. *Ibi cum Boccho Numida quidam* multum & *familiariter agebat* . Pomp. Mela 1. c. II. *Interiora terrarum* multae *variae*que *gentes habitant* . Monui autem modo ad c.LXXVII. nu.1. significatus caussa hanc Dialysin fieri, ut separatim intelligantur *multa* , cui sua vis inest, & quae praeterea per copulam adduntur . Quam rationem Latini Graecique etiam in figura *ἓν διὰ δυοῖν* aliisque talibus secuti sunt . Nec audio *cap.* LXXXIX. nu.3. *Nam praeter oppido propinqua alia omnia* vasta, inculta , *egentia aquae* .

CAP. LXXIX. 1. SED QUONIAM IN HAS. Elegans formula digressiones & observationes necessarias ordiendi, cui similem legas Cat. *c.* V. nu.9. & supra c.XVII. princ. Corn. Nep. Pelopid. c. III. *Hoc loco libet interponere , etsi sejunctum ab re posita est , nimia fiducia quantae calamitati soleat esse* . Caesar VI. Gall. *cap.* XI. *Quoniam ad hunc locum perventum est , non alienum esse videtur de Galliae Germaniaeque moribus , & quo differant eae nationes inter sese proponere*. Sulpic. Sev. de Vit. Mart. *cap.* XXII. *Et quia de diabolo ejusdemque artibus sermo exortus est, non ab re videtur, licet extrinsecus , referre quod gestum est* cet. Dialog. II. c.VI. *Et quia palatium semel ingressi sumus , licet diversis in palatio temporibus gesta connectam* . MSS. *Leptinorum* ; *Lepitariorum* ; *Pletitanorum* atque aliis modis nomen corrumpunt.

EGREGIUM ATQUE MIRABILE FACINUS . Vinar.1. *egrejum*. Sunt MSS. & edd. in quibus legitur *memorabile facinus* : sicuti Cat. *cap.* IV. num.4. *Nam id facinus inprimis ego memorabile existimo* . Sed cum statim verbum adjiciat *memorare*, praestat cum MSS. melioribus Fabric. Basil. Vinar.1. ceterisque *mirabile* retinere , cum & in edd. vett. legatur, & Gruteriani omnes tueantur. Guelf.1. *admirabile*.

EAM REM NOS LOCUS ADMONUIT. Fabriciani & Veneta 1470. *eam rem locus nos ammonuit ;* Guelf.12. *eam nos rem locus adm.* Sed Vinar. 2. Senat. 2. Heuss. Guelf. 10.& edd.Pomponianae, Viteberg. Lips.1510. *nos* recte omittunt. ut Cat. c. V. nu.9. *Res ipsa* hortari *videtur*. Eod. c.VII. extr. *ni ea res longius ab incepto* traheret . Aurel. Victor Caes. c. XXVIII. *& quoniam nomen* admonuit, *nostra quoque aetate*, cet. adde supra c.XLII. nu.5.

2. PLERAEQUE AFRICAE IMPERITABANT . Arusianus Messius MS. V. *Imperator* . Imperat hac re . Sallust. Jug. *Carthaginenses pleraque Africa imperitabant* . Sed nihil tale in Codd. nostris invenitur: nec scio, an ita *imperare Africa* dicere potuerit, ut Cat. *cap.* III. *intentus aliquo negotio*. Eccard. & Franc. *plerique Africae ;* Uratisl. 2. *plerisque Africae* . quod factum eo existimo, quod insolens illis videbatur *pleraeque* Singulari Numero positum . de quo vide supra ad c.LIV. n.9. Academ.& Gu. 7. *imperabant*. Sed perperam.

CYRENENSES QUOQUE . Unde *Cyrenaica* regio, ab oppido *Cyrene*, de cujus situ supra c. XIX. num.3.

3. UNA SPECIE . Posterior vox deest Remensi 2. Mutant eam in *facie* , Guelf.7. edd. Pompon. Viteb. & Lips.1510. quomodo supra *cap.* LXXVIII. num. 3. *ita* facies locorum *cum ventis mutatur* . Sed *speciem* etiam pro externo habitu dicere solent, qui aliis *facies* dicitur . Noster IV. Hist. *equites cataphracti ferrea omni* specie . Cic. 1. Fam. epist. IX. *qui splendorem & speciem hujus vitae intuentur , sollicitudinem autem & laborem perspicere non possunt* . *Faciem* autem , *figuram* , & *speciem* eleganter comparat A. Gellius XIII. *cap.* XXIX.

NEQUE

nosus, una specie: neque flumen, neque mons erat, qui finis eorum discerneret; quae res eos in magno diuturno bello inter se habuit. Postquam utrimque legiones, item classes susae fugataeque, 4
& alteri alteros aliquantum adtriverant; veriti, ne mox victos victoresque defessos alius adgrederetur, per inducias sponsionem faciunt, *uti certo die legati domo proficiscerentur; quo in loco inter se obvii fuissent, is communis utriusque populi finis haberetur*. Igitur Carthagi- 5
ne duo fratres missi, quibus nomen Philaenis erat, maturavere iter pergere:

NEQUE FLUMEN, NEQUE MONS ERAT. Incert. 2. Uratisl. 2. Guelf. 7. 9. & 10. *in quo neque flumen* &c. Vinar. 1. *neque montes erant:* quod partim ex pronunciatione τῶ *mons* ortum est; qua caussa alibi *ancepes*, *participes* scripta adnotavimus: partim ex eo, quod mox scriberetur *discernerent*, cui Verbo bonus librarius Nomen pluralis numeri adjungere voluit. *Flumina* autem & *montes* usitatissimi fines terrarum regionumque.

QUI F. EORUM DISCERNERET. Desiderantur haec in Guelf. 3. cum tamen minime sint supervacua. Vinar. 1. *qui f. eor. discernerent*. Sed Guelf. 6. *quae fines e. discernerent*, quod ab Sallustii more non est dissonum. *eorum* exsulat Uratisl. 3.

EOS IN MAGNO DIUT. B. INTER SE HABUIT. Provocabulum *eos* bona fide omittunt Fabric. 1. Guelf. 2. & 12. deteriore Vinar. 1. qui infra scripsit *eos inter se habuit*. Sed illud bene abesse, ex nota ad *c.* LIII. n. 3. cognoscas. atque ita Cat. *c.* LVIII. n. 18. *magna spes tenet*, pro *me tenet*. item Eod. *c.* XX. extr. *nisi animus fallit. in bello habere*, ut frequenter Cic. *habuit se sollicitum cogitatio*, *habere miserum*, vide pro Flacco *c.* XIX. & VII. epist. III. num. 3. Celsus, *antiqui tales* in tenebris *habebant*. quomodo Noster, *habere in custodiis*. Ita *habere in bello*, pro *exercere bello*.

4. LEGIONES, ITEM CLASSES. *Legiones*, pro exercitibus. vide Cat. *c.* LIII. n. 3. Guelf. 9. *item classes*, *equitum turmae saepe*, &c. quasi iste ex Virgilio *classes* interpretari voluisset *equestres copias*, sic enim ille voce utitur. videatur Tan. Faber ad Liv. IV. *c.* XXXIV. adde Servium ad VI. Aen. *v.* 1. Ita *classem procinctam*, Festus interpretatur *exercitum instructum*, quomodo Fab. Pictor apud A. Gellium X. *cap.* XV. Sed hae argutiae non sunt hujus loci, cum Cyreneoses & Carthaginieoses *classe*, ut hodie accipitur, confligere potuerunt. Guelferb. 7. *fatigatae fusaeque sunt*. 6. & Eccard. *fugataeque fusae sunt*. Remens. 2. *itemque classes*.

ALIQUANTUM ADTRIVERANT. Remens. 2. *detriverant*. Supra *c.* V. *Italiae opes maxume* adtriverat. Justinus XLI. *c.* VI. *multa tamen Eucratides bella magna virtute gessit; quibus* adtritus &c. Incert. 1. Eccard. Guelf. 10. Uratisl. 1. & 3. & edd. vett. *aliquantulum*.

VICTOS VICTORESQUE DEFESSOS ALIUS ADGR. Guelf. 3. *victos*, *victores defessos*. eleganter. & haec caussa, qua in Guelf. 1. *victos* nomen omissum est: etsi illud non exprimatur Cat. *c.* XXXIX. n. 4. *neque illis*, *qui* victoriam *adepti*, *diutius ea uti licuisset*, *quin* defessis *& exsanguibus*, *qui plus posset*, *imperium atque libertatem extorqueret*. atque ita 1. de Rep. Ord. *c.* V. At Livius 1. *c.* XXIII. *Memor esto*, *jam cum signum pugnae dabis*, *has duas acies spectaculo fore; ut fessos confectosque simul* victorem *ac* victum *adgrediantur*. Eccard. *alius aggrederetur alium*. Vinar. 2. *alius hostis*. Sed Remens. 1. abfuit *alius*.

SPONSIONEM FACIUNT. Guelf. 9. *sponsionem statuunt*. *facere* saepissime Cicero, ut III. Offic. *c.* XIX. *cum is* sponsionem fecisset, *ni vir bonus esset*. ubi quaedam adnotat de *sponsionibus* Graevius. adde Interpp. ad Cic. pro Quinctil. *cap.* VIII. & XIV. & pro Caecin. *cap.* XXVIII. Valer. Maxim. VI. *c.* V. num. 4. *cum quo sponsio fieret*.

QUO IN LOCO I. S. O. F. IS COMMUNIS. Vinar. 1. & edd. Pomponianae: *& quo in loco*. Guelf. 6. 11. & 12. *quo loco*, sine Praepositione. vide tamen ad Cat. *c.* LVIII. n. 5. *Nunc quo in loco res nostrae sint*. Alii pro *is*, habent *ibi*: quod alibi, ubi nomen aliud, quam *locus* praecesserit praeferendum esset: hic vero *is* recte habet. Guelf. 6. Uratisl. 2. & Incert. 2. *is locus communis* &c. ita Caesar saepiuscule. Sed cum Nostro alii ut plurimum. vide notam ad Cic. IV. epist. V. num. 2.

5. IGITUR CARTHAGINE DUO FRATRES. Gu. 6. *a Carthagine*; 7. *ex Carthagine*; 10. *de Carthagine*, quomodo & Uratisl. 2. Eccard. & Veneta 1470. *Carthaginenses*.

QUIBUS NOMEN PHILAENIS ERAT. Omnes

omni-

pergere: Cyrenenses tardius iere. Id secordiane, an casu acciderit,
6 parum cognovi. Ceterum solet in illis locis tempestas haud secus, atque in mari retinere. Nam ubi per loca aequalia & nuda gignentium

omnino MSS. nostri cum Veneta 1470. *Philaenes:* eodem modo Gruteriani omnes & Aldina, quam propterea reprehendit Glareanus, eo argumento, quod ipse Crispus infra n. 9. *Philaeni*, & n. 10. *Philaenis* inclinaverit: quibus certe locis Codd. nihil novant. Atque cum alibi librarii *popularis*, in *populares*; *civis*, in *cives*, alia in hanc formam immutaverint; credibile quidem est, eosdem vocem *Philaenis* eodem modo tractasse, eo magis, quod in Guelf. 1. scriptum est *Philones*. Credibile etiam, cum supra c. XIX. num. 3. *Philenon*, graeca extremitate legissent, eos & hoc loco *Philenes* scripsisse, cui illa extremitas proxime accederet. Etenim quod primus Casus etiam in hac structura locum habere posset, probant illa, quae congessit Gronovius ad Liv. 1. *cap.* 1. *cui nomen* Arethusa; *cui nomen* Acradina *est*; *cui nomen est* Phormio. Deinde eo loco, quo diserte nomen exponit, licuit etiam Sallustio *Philaenes* scribere, ut acceperat: aliter autem ubi sine illa cura de iisdem narrat, ut infra n. 9. 10. Eum morem in ipso Pomp. Mela observabis, etiamsi ille *ex Philaenis fratribus* in hac re scripserit 1. c. VII. & Plinius v. c. IV. *Philaenorum*.

Maturavere iter pergere. Academ. Remenses, Franc. & quaedam edd. vett. *hi maturavere iter pergere*. Guelf. 1. *matavere*; Vinar. 2. *mutavere*; 1. *matere vere*; *iter* non est in Guelf. 3. & pro *pergere*, 10. *peragere*. Notanter autem *maturavere pergere*, quomodo supra c. XXXVI. n. 1. *alia, quae bello usui forent*, maturat *in Africam* portare. Plautus Pseud. A. V. Sc. 1. v. 4. *Pergitin' pergere*. Noster Cat. c. XLVIII. n. 4. *eoque magis* properaret *ad urbem* accedere. Plinius x. c. XXIII. *Cychramus perseverantior* festinat *etiam* pervenire *ad expetitas sibi terras*. Plancus Cic. x. epist. XXI. n. 5. *pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod potuerat per litteras ipse, ut* maturarem venire. Dialog. de Orat. c. III. *Atque ideo* maturare *hujus libri editionem* festino. Plautus Cistell. A. II. Sc. III. v. 39. Destiti innare *usque adeo, donec se adjurat anus Jam mihi monstrare*. D. Lucas Act. III. com. 3. ἠμέραν [illegible] ΛΑΒΕΙΝ. Jam ne *peragere* malis ex MS. & Virg. VI. Aen. v. 384. *Ergo iter inceptum* peragunt, *fluvioque propinquant:* faciet Terentius Hecyra A. I. Sc. II. fin. pergam, *quo coepi*, *hoc* iter. Livius XXXI. c. XLI. *Aetoli inopia praedae inde aversi, in Perroebiam* ire pergunt. quod quidem est valde frequentatum.

Socordiane, an casu ita acc. p. c. Uratisl. 1. *discordiane, an casu*. Vinar. 1. Remens. 2. Guelf. 6. 7. 9. & 12. *socordia, ancasu*, omissa Enclitica *ne:* quomodo saepissime Latini. vide ad Cat. c. LII. n. 10. Incerti & Guelf. 12. a manu secunda: *parum cognovimus*.

6. In illis locis. Fabric. 1. *in locis illis*. atque sic edd. quaedam nuperae.

Tempestas haud secus atque in mari. Fabric. 1. *haud secus in mari*, & alia manu inter versus *atque* scriptum est. In arenis ita, ut in mari, tempestas retinet. Curt. IV. c. VII. n. 11. *Sed ut aperuere se campi alto obruti sabulo*, haud secus, quam profundum aequor ingressi, *terram oculis requirebant*. Seneca Herc. Fur. v. 319. *cum per arentem plagam Et fluctuantes* more turbati maris *Abiit arenas*. II. Nat. Qu. c. XXX. *quem arena Austro mota, & more nivis incidens, texit, deinde obruit*. Mela I. c. VIII. *rupes cum hominum manu adtingitur, Auster immodicus surgit, arenasque* quasi maria *agens*, siccis *saevit* fluctibus. cum nota Ciacconii. vide Jo. Savaron. ad Sidon. VIII. Epist. XII. Bentlej. ad Horat. III. Od. IV. v. 31.

Retinere. Guelf. 6. 7. & edd. vett. *retinere homines*; Franc. *itinera hominum retinere*. Vinar. 2. *retineri*. *Retinere* posuit pro tenere & morari, retardare. Supra c. L. extr. *Nostros asperitas & insolentia loci* retinebat. c. LI. extr. *quos firmos cognoverat, eminus pugnando* retinere. c. LV. extr. *hostem ab incepto* retinere. Cicero: *Labebar longius, nisi me* retinuissem. Suet. Tib. c. LXXIII. *Sed &* tempestatibus *& ingravescente vi morbi* retentus, *paullo post obiit in villa Lucullianа. Iter* autem & *homines* addere, non opus esse, adfirmabit nota ad c. XCII. extr.

Et nuda gignentium. I. *genitorum*, arborum & fruticum. Apulej. I. de Hab. Doctr. Plat. p. 6. *Animam vero animantium omnium non corpoream — omniumque* gignentium *esse seniorem*. Egesippus IV. c. XVI. *Urbs condita in campo, cui supereminet mons diffusior & nudus* gignentium. infra c. XLIII. n. 4. *quo cuncta* gignentium *natura fert*. Sic alibi *volentia*, pro *volita* quasi; Vitruvius *nascentia*, pro *nata*. adde Perizon. ad Sanct. I. c. XV. *Nudus* cum secundo casu illustrat Drackenborch. ad Sil. IV. *vers.* 608.

Ventus coortus arenam humo excitavit. Gu. 6. *ventum*; 2. *exortus*; 11. *ortus*; 9. *ab humo*; 1. *excitabit*. *ortus* etiam Vinar. 1. *exortus* est

tium ventus coortus arenam humo excitavit, ea magna vi agitata, ora oculosque implere solet: ita prospectu impedito, morari iter.
Postquam Cyrenenses aliquanto posteriores se vident, & ob rem 7
corruptam domi poenas metuunt; criminari, Carthaginienses ante tempus domo digressos, conturbare rem: denique omnia malle,
quam victi abire. Sed cum Poeni aliam conditionem, tantummo- 8
do aequam, peterent, Graeci optionem Carthaginiensium faciunt, *vel*

est; Heuss. & Senat. 2. Sed Remens. 1. & Acad. *humo exagitavit*. & *exagitare* ac *excitare* confunduntur etiam apud Boetium I. Metro IV. *v.* 6. Plinius II. *c.* XLVIII. pr. *Nunc de repentinis flatibus, qui exhalante terra* coorti — *multiformes exsistunt*. Virg. III. Georg. *v.* 478. *Hic quondam morbo coeli miseranda* coorta *est Tempestas*. Florus II. *c.* VI. num. 45. *tanta ventorum violentia* coorta *est*. adde denique supra *c.* LIII. n. I.

ORA OCULOSQUE IMPLERE SOLET. MSS. omnes *solet* addunt cum Gruteriana & Wassiana, quod aliae edd. omittunt, &, si Codd. paullulum addixissent, ipse etiam exturbassem. Senat. 2. & Heuss. *ora, oculos implere solet*. unde diceres *oculos* esse pro Glossa additum. Sed Remens. 1. *ora* omittit, scribens, *oculos implere solet*. & cum dicas propter proxima de prospectu hoc *ora* omisisse: quae ratio infirmissima est. Edd. veit. omnes *impellere solet*, quod, cum aliquem sensum sustinere possei, non adsurgit ad alterum, *implere*.

PROSPECTU IMPEDITO, MORARI ITER. Gu. 9. *prospecto*; Senat. 2. & Heuss. *prospectu impeditorum*. Eccard. *morari solet iter*.

7. POSTERIORES SE ESSE VIDENT. Basil. 1. & Incert. 2. omittunt Verbum Substantivum: quomodo unus apud Wassium. Catil. *cap.* XXI. extr. *postquam omnium animos* alacres *videt*. Supra *cap.* LXI. num. I. *postquam videt* frustra inceptum. alibi. mox Vinar. I. *poenam metuunt*.

CRIMINARI, CARTHAGINIENSES. Ita distinguo. nam *Criminari* est hoc loco, tamquam crimen imputare, incusare. Cum Casu adsuit Cat. *c.* XXXVIII. n. I. Livius XXII. *c.* XXXIV. *Q. Baebius Herennius, tribunus plebis, cognatus* C. *Terentii*, criminando, *non senatum modo sed etiam augures*, quod *dictatorem* prohibuissent *comitia perficere*. Ausonius Epist. XXII. *Terram* infidelem, *nec* feracem criminans.

ANTE TEMPUS DOMO DIGRESSOS. *Domo* omittunt edd. Pomponianae, Viteb. & Lips. 1510. Pro *digressos*, Guelf. 3. *disgressos*; Fabriciani, Vinar. I. Remens. 1. & Guelf. 12. *domoegressos*, ut supra *c.* XXXV. n. 10. *Roma egressus*. item *egredi provincia*. Nihilominus alterum magis placet, idque verbo *discedere*, similiter supra aliquoties usurpato bene tueri queas. Curt. VI. *c.* VI. n. 35. *ab hac urbe* digresso, *supplementum novorum militum occurrit*. Alterum & propter voculam *domo*, & ob antiquam scripturam *degressos* invectum existimo.

OMNIA MALLE, QUAM VICTI ABIRE. I. plane, nullo modo velle vinci, ut hanc Macrologiam fuse illustravimus ad Cat. *c.* XIV. extr. & male Veneta 1470. *omnia mallebant, quam victi abirent*: quod *abirent* etiam Eccard. expressit. Academ. Uratisl. 2. & Guelf. 6. *omnia pati malle, quam* &c. *Victi abire*, ut *victus discessit, repulsus abibis*, ex more Latinorum. vide infra ad *c.* CX. extr.

8. ALIAM CONDITIONEM. Uratisl. 3. *aliam deditionem*: turpissimo librarii lapsu. Valer. Max. V. *cap.* VI. ext. n. 4. *postremo acerbitate* conditionis *injuriam discutere conati sunt*, in eadem re. Cicero pro P. Quinctio *c.* XIV. *qui, cum revocetur ad id judicium, unde haec nata sunt omnia*, conditionem aequissimam *repudiet*. *c.* XXII. *non* conditio, *non sponsio, non denique ulla umquam intercessit postulatio*. Coelius ep. XIV. n. 7. *Fert illam tamen* conditionem, *ut ambo exercitus tradant*. Justin. I. *cap.* VI. *rogat, si* conditio *proponatur, utrius vitae sortem legant, hesterni laboris, an praesentium epularum*.

GRAECI OPTIONEM CARTHAG. FACIUNT. *Electionem* quasi faciunt, ut nostrates *die Wahl haben*. nam *optare* pro *eligere* Noster dixit apud Nonium. vide III. Histor. Male edd. P. Laeti: *opinionem Carthaginensibus faciunt*: Gu. II. *illi opinionem* C. *faciunt*; 6. *facere*. *Optio* proprie est arbitrium & potestas optandi vel eligendi e duobus & pluribus, ut docuit Gronov. ad Plaut. Casin. A. II. Sc. II. *v.* 16. Ita Livius XXVI. *c.* XXIX. *nam cum extra sortem collegae* optionem *dari provinciae iniquum fuerit, quanto majorem injuriam, immo contumeliam esse, sortem suam ad eum transferri*. Saepius Cicero *optionem dare*. at Dictys I. *c.* X. optionem *Helenae* offert, *si ei videretur, domum ad suos regredi*.

vel illi, quos finis populo suo peterent, ibi vivi obruerentur ; vel ea-
9 *dem conditione sese, quem in locum vellent, processuros*. Philaeni,
condítione probata, seque vitamque reipublicae condonavere. ita
10 vivi obruti. Carthaginienses in eo loco Philaenis fratribus aras
consecravere ; aliique illis domi honores instituti. Nunc ad rem
redeo.

CAP.

QUOS FINIS POPULO S. P. IBI VIVI. Sic meliores Gruteri atque nostri. Incerti, Remens. 1. Franc. Acad. Vinar. 2. Uratisl. 3. Eccard. Guelf. 6. 7. 9. 11. & 12. *quo fines ;* itaque conjecerat Ciacconius. Guelf. 1. *qui fines*, quod non librarius pro antiquo Ablativo *qui* scripsit, sed *illi*, *qui* conjunxit. Neque id probum hoc loco, etiamsi *quo* intellexeris. nam Sallustius potius scripsisset, *qua finis populo suo peterent:* &, si ita scripsisset, non adderet *ibi*. Quod vero cum omnes Codd. habeant, legendum omnino *quos finis*. adde supra n.4. & infra *c.* CXII. num.3. Supra *uti* non legitur in Vinar. 1. Guelf. 3. 7. & 12. idque elegantius intelligitur. Etiam vox *finis* non est in Vinar. 1. vitio librarii. Edd. Pomponianae & quae iis fere adhaerent Viteb. & Lips. *quo finis populo suo quaererent*. Senat. 2. & Heuss. *ibi humi obruerentur*.

VEL EADEM CONDITIONE SESE. Eccard. *vel eadem sese*, omisso Nomine *conditione*, quod quidem justo saepius iteratur. *vel* deest Uratisl. 2. sicuti *in* 3. qui, *quem locum vellent*. At edd. vett. voce auctiores sunt, *processuros dimitterent*, vel *dimitteret*. quae nihili est. *quem in locum* ipsi *vellent* Cyreneoses fratres.

9. SEQUE VITAMQUE SUAM REIP. CONOONAVERE. Guelf. 10. *vitam suam reip. condonavere*, ceteris neglectis, ex scioli cujusdam judicio. Mallem tamen, *seque vitamque reip.* omisso Pronomine *suam*, quod in his formulis, ut *seque remquep.* aliis talibus Noster omittit. Rationem petesis ex dictis ad Cat. *c.* LII. n. 8. *qui* mihi *atque* animo *nullius umquam delicti gratiam fecissem.* adde infra *c.* LXXXV. n. 27. Guelf. 3. *reip. donavere*. Utrovis modo Latini loquuntur, ut exempla monstrant supra ad *cap.* XXVII. n. 2. Alterum tamen, quod editur, paullo frequentius; & cognoscas ex citatis ad Cat. *c.* LII. num. 8.

ITA VIVI OBRUTI. Senat. 2. *ita vi obruti ;* Heuss. *ita vim obruti*. Sed mihi haec genuina esse, nemo facile persuadebit. Neque eo mihi suspecta sunt, quod supra eadem verba posita sunt, *ibi vivi obruerentur ;* sed quod eam rem satis superque declaravit Noster his verbis: *conditione probata, seque vitamque reip. condonavere*. Historici autem, qui brevitatem sectatur, non est eamdem rem tot ambagibus proponere: & ipse Cicero in praeceptis historiae scribendae docuit, non omnia, ne dum idem aliquot formulis, exprimenda esse. vide ad Cat. *c.* XXVIII. n. 3.

10. IN EO LOCO PHILAENIS F. A. C. *Loco* omittit Guelf. 12. at 3. scribit, *eo in loco*. ut supra, *quo in loco*. Wassius quaedam de dictione *aras consecravere*, quam notes concisam esse, pro *aras* statuerunt & *consecrarunt*, quomodo Noster Cat. *c.* XLIV. n. 1. & supra *c.* LXVII. n. 1. Strabonis aetate illae arae non exstabant: Plinius *ex arena* fuisse, testatur; & Oliverius ad Melam adnotat, hodie esse *Porto de Saba*. Ex Plinio fabulae locum elicias. Cum in ceteris locis aequalibus viderent exstare duos montes prominentes, eos vix natura, sed ab hominibus positos crediderunt, ceteraque, ut procederet fabula, finxere.

ALIIQUE ILLIS DOMI HON. INSTITUTI. Basil. 1. *aliterque*. Veneta 1470. *alios illis d. h. instituunt*. Nimitum ut *consecravere* & *instituunt* recte penderent ab communi nomine *Carthaginienses*. quam inanitatem pluribus confutavi ad Cat. *cap.* LIII. n. 3. *Sciebam saepe numero parva manu cum magnis legionibus hostium* contendisse; *cognoveram parvis copiis bella* gesta *cum opulentis regibus*. Guelf. 10. *instructi sunt ; 9.* & Fraoc. *constituti*. Plin. XXXVI. H. Nat. extr. *ob id Compitalia & ludos Laribus primum* instituisse.

CAP. LXXX.

LXXXII.

Jugurtha postquam, amissa Thala, nihil satis firmum contra Me- 1
tellum putat, per magnas solitudines cum paucis profectus, pervenit ad Gaetulos, genus hominum ferum incultumque, & eo tempore ignarum nominis Romani. Eorum multitudinem in unum co- 2
git: ac paullatim consuefacit ordines habere, signa sequi, imperium observare, item alia militaria facere. Praeterea regis Bocchi 3
proxumos magnis muneribus, & majoribus promissis ad studium sui perducit. quis adjutoribus regem adgressus, impellit, uti advorsum Romanos bellum suscipiat. Id ea gratia facilius proniusque fuit, 4
quod Bocchus initio hujusce belli legatos Romam miserat, foedus & ami-

CAP. LXXX. 1. GENUS HOM. FERUM. Remens. 1. Guelf. 10. & 12. *ferox*. sed male. Supra Incert. 2. *firmissimum contra Metellum*. Ceteri omnes *firmum*. Forte *c.* XXVIII. n. 5. *firmissimus contra pericula & insidias*, aliquid contulit, ut librarius locum pollueret.

IGNARUM NOMINIS R. Quomodo fere locutus est de Boccho supra *c.* XIX. n. 7.

2. MULTITUDINEM I. U. COGIT. Vinar. 1. & Guelf. 9. *eorum multitudine*. Vinar. 2. Acad. Incert. 2. Remens. 1. Guelf. 2. 4. 6. 10. & 12. *in unum coepit*: quod vix librariorum aut sciolorum peccatum dicere audeo, qui potius ob *consuefacit*, *perducit* & *impellit* alterum scripsissent. ita nempe corruperant supra *cap.* XII. n. 4. *Numida mandata brevi* confecit, *atque Jugurthae milites* introducit. adde *cap.* LXXI. num. 4.

CONSUEFACIT ORDINES HABERE. Guelf. 3. & 12. *consuefecit*; 10. *ordinem habere*. Maximum autem in ordinum observatione Romani certe praeliorum momentum ponebant. Herodian. IV. *c.* XIV. n. 15. Τά τε ἐν ὅπλα λαμβάνωμεν, ἐν τῇ συνήθει Ῥωμαίοις εὐκοσμίᾳ καττύμεθα. ἐν γὰρ τῷ ἀνδραγαθίζεσθαι, τὸ μὲν τῶν βαρβάρων ἄτακτον πλῆθος ἐκ προσκαίρως ὡρμισμένων, αὐτὸ ἴσως γένοιτ' ἂν ἐναντίον. adde Claudian. B. Gild. *v.* 440. Livius XXIII. *c.* XXXV. *Ibi, quia otiosa stativa erant, crebro decurrere milites cogebat, ut tirones adsuescerent* signa sequi, *& in acie agnoscere* ordines *suos*. Id. XXIV. *c.* XLVIII. *ordinatosque proxime morem Romanum, instruendo & decurrendo* signa sequi, *&* servare ordines *docuit*. Curtius III. *c.* II. n. 13. *ad nutum monentis intenti*, sequi signa, ordines servare *didicere*. adde supra *c.* XLV. n. 2. & *c.* XLIX. n. 6. Gaetulorum & Maurorum militiae scientiam non adeo magnam fuisse, patet infra ex *c.* XCVII. num. 4.

IMPERIUM OBSERVARE. Quod imperatum est exsequi. Bene Sulpic. Sev. I. *c.* XXXIII. *Tum vero nutu dei in fugam versi non* imperia exsequi, *non ordines observare*. Justin. XXI. *c.* IV. *decreto modum nuptiarum sumtibus statuunt*, idque observari *non ab uno, sed ab omnibus jubent*. Uratisl. 2. *ita alia militaria facere*.

3. REGIS BOCCHI PROXIMOS M. M. *Regis*, non est in Guelf. 10. *Proxumos* vocat, qui alibi *amici* dicuntur, consiliarii hodie & administri rerum gerendarum. vide ad Cat. *c.* XIV. n. 3. Vinar. 1. *proximos muneribus, majoribus promissis*, sine vocabulo *magnis*, quod elegantius abesset. Guelf. 2. *magnis itineribus*, sed jam olim *muneribus* est correctum.

AD STUDIUM SUI PERDUCIT. Guelf. 6. *suis ad studium*; sed recte Fabric. 1. *sui ad studium*. Male Vinar. 2. & Fabric. 2. *ad studium suum*. Incert. 2. *perduxit*; edd. Pompon. Viteb. & Lips. *perlicit*. quod jam rejecit Gruterus. Veneta 1470. *producit*: ita, ut *perfugus* & *profugus*, aliaque talia saepissime confunduntur.

QUIS ADJUTORIBUS REG. ADGRESSUS. Pro *adjutoribus* aliud primitus scriptum fuit in Guelf. 12. Mox Basil. 1. Vinar. 1. Fabric. 2. Incerti, Franc. *uti adversus Romanos*. *uti* reliqui omnes etiam & *adversum*. Sed Remenses, Guelf. 3. & 9. *bellum incipiat*. Sed editum *suscipiat* recte habet.

4. ID EA GRATIA FACILIUS PRONIUSQUE. Abiit a more Sallustii optimus Gruterus, dum *ea gratia* natum in officina interpretum dixit: qui tamen nihil movet supra *c.* LIV. n. 4. *Id* ea gratia *eveniebat*, quod *praeter regios equites nemo — regem sequitur*. ubi vide. Cognosces in-

vel illi, quos finis populo suo peterent, ibi vivi obruerentur; vel ea-
9 *dem conditione sese, quem in locum vellent, processuros.* Philaeni, conditione probata, seque vitamque reipublicae condonavere. ita
10 vivi obruti. Carthaginienses in eo loco Philaenis fratribus aras consecravere; aliique illis domi honores instituti. Nunc ad rem redeo.

CAP.

QUOS FINIS POPULO S. P. IBI VIVI. Sic meliores Gruteri atque nostri. Incerti, Remens. 1. Franc. Acad. Vinar. 2. Uratisl. 3. Eccard. Guelf. 6. 7. 9. 11. & 12. *quo fines;* itaque conjecerat Ciacconius. Guelf. 1. *qui fines*, quod non librarius pro antiquo Ablativo *qui* scripsit, sed *illi*, *qui* conjunxit. Neque id probum hoc loco, etiamsi *quo* intellexeris. nam Sallustius potius scripsisset, *qua finis populo suo peterent:* &, si ita scripsisset, non adderet *ibi*. Quod vero cum omnes Codd. habeant, legendum omnino *quos finis*. adde supra n.4. & infra *c.* CXII. num.3. Supra *uti* non legitur in Vinar. 1. Guelf. 3. 7. & 12. idque elegantius intelligitur. Etiam vox *finis* non est in Vinar. 1. vitio librarii. Edd. Pomponianae & quae iis fere adhaerent Viteb. & Lips. *quo finis populo suo quaererent.* Senat. 2. & Heuss. *ibi humi obruerentur.*

VEL EADEM CONDITIONE SESE. Eccard. *vel eadem sese*, omisso Nomine *conditione*, quod quidem justo saepius iteratur. *vel* deest Uratisl. 2. sicuti *in* 3. qui, *quem locum vellent*. At edd. vett. voce auctiores sunt, *processuros dimitterent*, vel *dimitteret.* quae nihili est. *quem in locum* ipsi *vellent* Cyreneoses fratres.

9. SEQUE VITAMQUE SUAM REIP. CONOONAVERE. Guelf. 10. *vitam suam reip. condonavere*, ceteris neglectis, ex scioli cujusdam judicio. Mallem tamen, *seque vitamque reip.* omisso Pronomine *suam*, quod in his formulis, ut *seque remquep.* aliis talibus Noster omittit. Rationem petesis ex dictis ad Cat. *c.* LII. n. 8. *qui* mihi *atque* animo *nullius umquam delicti gratiam fecissem.* adde infra *c.* LXXXV. n. 27. Guelf. 3. *reip. donavere*. Utrovis modo Latini loquuntur, ut exempla monstrant supra ad *cap.* XXVII. n. 2. Alterum tamen, quod editur, paullo frequentius; & cognoscas ex citatis ad Cat. *c.* LII. num. 8.

ITA VIVI OBRUTI. Senat. 2. *ita vi obruti;* Heuss. *ita vim obruti*. Sed mihi haec genuina esse, nemo facile persuadebit. Neque eo mihi suspecta sunt, quod supra eadem verba posita sunt, *ibi vivi obruerentur;* sed quod eam rem satis superque declaravit Noster his verbis: *conditione probata, seque vitamque reip. condonavere*. Historici autem, qui brevitatem sectatur, non est eamdem rem tot ambagibus proponere: & ipse Cicero in praeceptis historiae scribendae docuit, non omnia, ne dum idem aliquot formulis, exprimenda esse. vide ad Cat. *c.* XXVIII. n. 3.

10. IN EO LOCO PHILAENIS F. A. C. *Loco* omittit Guelf. 12. at 3. scribit, *eo in loco*. ut supra, *quo in loco*. Wassius quaedam de dictione *aras consecravere*, quam notes concisam esse, pro *aras* statuerunt & *consecrarunt*, quomodo Noster Cat. *c.* XLIV. n. 1. & supra *c.* LXVII. n. 1. Strabonis aetate illae arae non exstabant: Plinius *ex arena* fuisse, testatur; & Oliverius ad Melam adnotat, hodie esse *Porto de Saba*. Ex Plinio fabulae locum elicias. Cum in ceteris locis aequalibus viderent exstare duos montes prominentes, eos vix natura, sed ab hominibus positos crediderunt, ceteraque, ut procederet fabula, finxere.

ALIIQUE ILLIS DOMI HON. INSTITUTI. Basil. 1. *aliterque*. Veneta 1470. *alios illis d. h. instituunt*. Nimirum ut *consecravere* & *instituunt* recte penderent ab communi nomine *Carthaginienses*. quam inanitatem pluribus confutavi ad Cat. *cap.* LIII. n. 3. *Sciebam saepe numero parva manu cum magnis legionibus hostium* contendisse; *cognoveram parvis copiis bella* gesta *cum opulentis regibus*. Guelf. 10. *instructi sunt; 9.* & Franc. *constituti*. Plin. XXXVI. H. Nat. extr. *ob id Compitalia & ludos Laribus primum* instituisse.

CAP.

CAP. LXXX.

LXXXII.

JUgurtha poſtquam, amiſſa Thala, nihil ſatis firmum contra Metellum putat, per magnas ſolitudines cum paucis profectus, pervenit ad Gaetulos, genus hominum ferum incultumque, & eo tempore ignarum nominis Romani. Eorum multitudinem in unum co- 1
git: ac paullatim conſuefacit ordines habere, ſigna ſequi, imperium obſervare, item alia militaria facere. Praeterea regis Bocchi 2
proximos magnis muneribus, & majoribus promiſſis ad ſtudium ſui 3
perducit. quis adjutoribus regem adgreſſus, impellit, uti advorſum Romanos bellum ſuſcipiat. Id ea gratia facilius proniusque fuit, 4
quod Bocchus initio hujuſce belli legatos Romam miſerat, foedus & ami-

CAP. LXXX. 1. GENUS HOM. FERUM. Remenſ. 1. Guelf. 10. & 11. *ferox*. ſed male. Supra Incert. 2. *firmiſſimum contra Metellum*. Ceteri omnes *firmum*. Forte *c.* XXVIII. n. 5. *firmiſſimus contra pericula & inſidias*, aliquid contulit, ut librarius locum pollueret.

IGNARUM NOMINIS R. Quomodo fere locutus eſt de Boccho ſupra *c.* XIX. n. 7.

2. MULTITUDINEM I. U. COGIT. Vinar. 1. & Guelf. 9. *eorum multitudine*. Vinar. 2. Acad. Incert. 2. Remenſ. 1. Guelf. 2. 4. 6. 10. & 11. *in unum coegit*: quod vix librariorum aut ſciolorum peccatum dicere audeo, qui potius ob *conſuefacit*, *perducit* & *impellit* alterum ſcripſiſſent. ita nempe corruperant ſupra *cap.* XII. n. 4. *Numida mandata brevi confecit*, *atque Jugurthae milites introducit*. adde *cap.* LXXI. num. 4.

CONSUEFACIT ORDINES HABERE. Guelf. 3. & 12. *conſuefecit*; 10. *ordinem habere*. Maximum autem in ordinum obſervatione Romani certe praeliorum momentum ponebant. Herodian. IV. *c.* XIV. n. 15. *Τά τε ἐν ὅπλα λαμβάνωμεν, ἐν τῷ συνήθει Ῥωμαίοις εὐκοσμίᾳ ταττόμεθα. ἐν γὰρ τῷ ἀνδρίζεσθαι, τὸ μὲν τῶν βαρβάρων ἄτακτον πλῆθος ἐκ προσκαίρου ἀθροισμένων, αὐτὸ ἴσως γένοιτ' ἂν ἐναντίον*. adde Claudian. B. Gild. v. 440. Livius XXIII. *c.* XXXV. *Ibi, quia otioſa ſtativa erant, crebro decurrere milites cogebat, ut tirones adſueſcerent ſigna ſequi, & in acie agnoſcere ordines ſuos*. Id. XXIV. *c.* XLVIII. *ordinatosque proxime morem Romanum, inſtruendo & decurrendo ſigna ſequi, & ſervare ordines docuit*. Curtius III. *c.* II. n. 13. *ad nutum monentis intenti*, ſequi ſigna, ordines ſervare *didicere*. adde ſupra *c.* XLV. n. 2. & *c.* XLIX. n. 6. Gaetulorum & Maurorum militiae ſcientiam non adeo magnam fuiſſe, patet infra ex *c.* XCVII. num. 4.

IMPERIUM OBSERVARE. Quod imperatum eſt exſequi. Bene Sulpic. Sev. I. *c.* XXXIII. *Tum vero nutu dei in fugam verſi non* imperia exſequi, *non ordines obſervare*. Juſtin. XXI. *c.* IV. *decreto modum nuptiarum ſumtibus ſtatuunt*, *idque* obſervari *non ab uno*, *ſed ab omnibus jubent*. Uratisl. 2. *ita alia militaria facere*.

3. REGIS BOCCHI PROXIMOS M. M. *Regis*, non eſt in Guelf. 10. *Proximos* vocat, qui alibi *amici* dicuntur, conſiliarii hodie & adminiſtri rerum gerendarum. vide ad Cat. *c.* XIV. n. 3. Vinar. 1. *proximos muneribus*, *majoribus promiſſis*, ſine vocabulo *magnis*, quod elegantius abeſſet. Guelf. 2. *magnis itineribus*, ſed jam olim *muneribus* eſt correctum.

AD STUDIUM SUI PERDUCIT. Guelf. 6. *ſuis ad ſtudium*; ſed recte Fabric. 1. *ſui ad ſtudium*. Male Vinar. 2. & Fabric. 2. *ad ſtudium ſuum*. Incert. 2. *perduxit*; edd. Pompon. Viteb. & Lipſ. *perlicit*. quod jam rejecit Gruterus. Veneta 1470. *producit*: ita, ut *perfugus* & *profugus*, aliaque talia ſaepiſſime confunduntur.

QUIS ADJUTORIBUS REG. ADGRESSUS. Pro *adjutoribus* aliud primitus ſcriptum fuit in Guelf. 11. Mox Baſil. 1. Vinar. 1. Fabric. 2. Incerti, Franc. *uti adverſus Romanos*. *uti* reliqui omnes etiam & *adverſum*. Sed Remenſes, Guelf. 3. & 9. *bellum incipiat*. Sed editum *ſuſcipiat* recte habet.

4. ID EA GRATIA FACILIUS PRONIUSQUE. Abiit a more Salluſtii optimus Gruterus, dum *ea gratia* natum in officina interpretum dixit: qui tamen nihil movet ſupra *c.* LIV. n. 4. *Id* ea gratia *eveniebat*, quod *praeter regios equites nemo — regem ſequitur*. ubi vide. Cognoſces in-

5 & amicitiam petitum. quam rem opportunissimam incepto bello pauci impediverant, caeci avaritia, quis omnia honesta atque inho-
6 nesta vendere mos erat. Etiam antea Jugurthae filia Bocchi nupserat.

indidem, male Eccard. exsulare hoc loco *quod.* Idem Criticus dubitat de voce *facilius*, quam tamen optime in his poni, ex notula ad haec Cic. VII. epist. XXIII. n. 3. patet: *Sed essent, mi Galle, omnia* facilia, *si & ea mercatus esses, quae ego desiderabam, & ad eam summam, quam volueram.* Ita Noster Catil. *c.* XXVI. n. 1. facile *se ex voluntate Antonio usurum.* Ita alibi, *facile persuadet*, alia. Nam nulla est abundantia *facilius proniusque*, cum illud sit *facile factu* Jugurthae; hoc autem *pronius* Bocchi inclinationem ad audendum aliquid contra Romanos innuat, quae utraque duobus vocabulis rite exprimuntur. Sic *obnoxios fidosque* copulat Noster, cum alii uno ex his contenti esse soleant. item *amicos sociosque, proxumos familiaresque*, Catil. *c.* XV. & XVI. adde EXCURSUM II. in Catil. n. 5. Lactant. I. *c.* I. *Eruntque illis omnia* facilia, prona, *manifesta: modo ne pigeat ad percipiendam sapientiae disciplinam legendi, vel audiendi patientiam commodare.*

INITIO HUJUSCE BELLI. Eccard. Incert. 2. Senat. 2. Heuss. Guelf. 6. & 10. *initio hujuscemodi belli.* iofra Acad. *petiturum*, pro *petitum.* vide supra *c.* XX. n. 5.

5. OPORTUNISSIMAM INCOEPTO BELLI. Ita & nostri aliquot cum Gruterianis. At Vinarienses, Senat. 2. Heuss. Franc. Uratisl. 2. Remeos. 1. Guelf. 3. 4. 7. 11. 12. & edd. vett. omnes *incepto bello:* prorsus ut Cat. *c.* IV. n. 2. *a quo* incepto studio *me ambitio mala detinuerat.* Supra *c.* XXV. n. 7. *porro autem animus, cupidine caecus, ad* inceptum scelus *rapiebat.* Neque abhorrebat multum ab hac lectione, *incepto bello*, doctissimus Rivius. Litem ramen componit Incert. 1. qui, *quam rem oportunissimam incepto pauci impediverant*, omisso Nomine *belli.* Sic nude posuit supra *c.* LXI. n. 1. *Metellus postquam videt frustra* inceptum. ubi tamen similiter quidam libri adjiciunt *bellum. pauci* abest ab Uratislav. 3. Denique Vinar. 1. *impetiverant.*

QUIS OMNIA HONESTA ATQUE INHON. Eadem scripsit Sallustius Catil. *c.* XXX. n. 4. QUIS scribunt MSS. omnes & edd. vett. non *queis;* praeter Incert. 2. & Guelf. 9. ubi *quibus* legitur, ut fere semper Bello Catilinario. *Queis* placuit illis, qui *i* longam per diphthongum notandum esse putarunt. Atque sic apud Varronem legas *beis, plebei, queis* cum similibus. In lapidibus Capitolinis: HEI. FRATRES GERMANI. FUERUNT, Sigon. ad Liv. XL. *c.* XLII. in numis Augusti, CIVIBUS. SERVATEIS. in Cenotaphio Pisano: DEVICTEIS. AUT. IN. FIDEM. RECEPTIS. BELLICOSISSIMIS. AC. MAXSUMIS. GENTIBUS. de quo lege disputantem Eminentissimum Norisium. Frequentatur Lucilli praeceptum IX. Satyr. quem Velius Longus p. 2220. & Quinctilian. I. *c.* VII. citant: *Jam* pueri *venere e postremum facito atque* i, *Ut* puerei *plures fiant.* i *si facis solum* Pupilli, pueri, Lucilli, *hoc unius fiet.* Sed optime Fabius addit, *& supervacuum hoc esse, & incommodum aliquando.* Velius autem pagin. 2221. *hoc mihi videtur supervacaneae esse observationis.* Utramque scripturam aurea aetate usitatam fuisse, vel monumentum Pisanum docere potest. Codd. nostri numquam *queis* habent: idque de aliis testantur viri docti. vide Drackenborch. ad Silium I. *v.* 13. vide supra *c.* XVIII. n. 1. *c.* XIII. n. 6. *c.* XXXI. n. 3. & passim. Cic. X. ad Attic. epist. XI. *Sunt his ipsis malis, in* quis *sumus, miseriora.* ubi vide Malaspinam, qui bene ex Grammaticis monstrat *quibus*, ab antiquo *ques* descendere; sed *quis*, ab *qui*, uti ab *iste*, *istis.* His adde Donatum ad Terent. Adelph. A. II. Sc. III. Sueton. August. *c.* XXXVI. pr. *Auctor & aliarum rerum fuit: in* quis, *ne acta Senatus publicarentur.* Sic Codex Salmasii. vide Graev. Eod. ad *c.* XXI. Pompon. Mela II. *c.* II. e quis *Haemus in tantum altitudinis abit.* Sic MSS. vide ad locum Gronovii notam. S. Damasus Carm. XXIX. *v.* 9. Quis *magis virgineum placuit retinere pudorem.*

6. JUGURTHAE FILIA BOCCHO NUPSERAT. Florus atque Plutarchus Bocchum Jugurthae socerum & Jugurtham Bocchi generum faciunt. Unde jam olim Castilioneus & Freinshemius *Bocchi* hic legendum esse, censuerunt: quae arripuit Spanhemius in de praestantia & usu Numismatum, neque quidquam novi adtulit. *Bocchi* certe scribitur in duobus MSS. Castilionei, & praeterea in Vinar. 2. Franc. Uratisl. 3. Incert. 1. Eccard. Guelf. 4. 7. 9. 10. 11. & edd. Pomponii, Viteb. & Lips. 1510. quorum & Plutarchi Florique auctoritate illud reposui. Non enim hos Auctores ejus socordiae reos peragam, qua alii quidem nomina cognationum & adfinitatum saepe confundunt. vide Bongars. & Bernegger. ad Justin. XVIII. *c.* IV. num. 8. Denique & collocatio nominis *Jugurthae* apud

rat. Verum ea necessitudo apud Numidas Maurosque levis duci-
tur: quod singuli, pro opibus quisque, quam plurimas uxores,
denas alii, alii plures habent; sed reges eo amplius. Ita animus 7
multitudine distrahitur; nulla pro socia obtinet: pariter omnes vi-
les sunt.

CAP. LXXXI.

IGitur in locum ambobus placitum exercitus conveniunt. ibi, fi- 1
de data & accepta, Jugurtha Bocchi animum oratione accendit:
*Romanos injustos, profunda avaritia, communis omnium hostis esse:
eamdem illos caussam belli cum Boccho habere, quam secum & cum aliis
gen-*

apud Nostrum leviter eamdem emendationem suadet.

LEVIS DUCITUR. Franc. *levis efficitur*. Mox Guelf. 1. & 3. Acad. & Incert. 2. *quia singuli*. Guelf. 3. *pro opibus quique*. 7. *cujusque*. Franc. *quisque* omisit.

DENAS ALII, ALII PLURES HABENT. Sic MSS. nostri. Eccard. *habet*; Fabric. 1. & edd. vett. *habeant*. Alterum *alii* omittit Guelf. 6. & 10. hic vero scripsit: *is denas, alii plures*.

7. MULTITUDINE DISTRAHITUR. Adposite de Persis Ammian. Marc. XXIII. c. XII. *per libidines varias charitas dispersa torpescit*. & multa talia apud Euripidem Andromache leguntur. Lactant. III. c. XXI. in re simili: *Quomodo servari caritas potest, ubi nihil certum est, quod ametur*. & quae sequuntur. adde VI. c. XXIII. Bene Fabric. 2. *multitudine animus distrahitur*. male Uratisl. 3. discerditur.

NULLAM PRO SOCIA OBTINET. Acad. Incert. 2. & Guelf. 10. *obtinent*; Fabric. 2. & Guelf. 2. *nullam pro socia habet*, manifesto ab interprete. Sed neque edita vitio caret. Scioli haec pendere voluerunt ab Nomine *animus*, eoque non potuerunt aliter, quam *nullam* scribere. Sed recte Guelf. 11. edd. Pompon. Laeti, Viteb. Lips. 1510. *nulla pro socia obtinet*: atque ita Latini, praecipue Crispus. vide supra ad c. XVII. num. 7. Cicero pro Sulla c. VI. *patri & filio, quorum alter apud me parentis gravitatem, alter filii suavitatem* obtinebat. Plinius XXXII. c. IX. *contra dorycnium aut opocarpathon antidoti* vicem obtinent. Pro eo recte Noster *pro socia*. vide infra c. XCVIII. n. 6. Quinctil. Declam. CCCLXXVI. *Cum ergo quaeratur mihi uxor*, socia tori, vitae consors, *in omne saeculum mihi eligenda est*.

CAP. LXXXI. 1. AMBOBUS PLACITUM. Franc. Incert. 2. Uratisl. 1. Guelf. 6. & 10. *placidum*: quomodo saepissime, ob vicinitatem soni *d* & *t*, libri vett. peccant. vide Drackenb. ad Silium I. v. 11.

IBI FIDE DATA ET ACCEPTA. Guelf. 10. *& accetata*, forte pro *acceptata*. Sed alterum est ex formula, de qua nos ad Cat. c. XLIV. n. 3. mox Guelf. 4. vocem *oratione* omittit, & eam nusquam alibi Sallustius addit. At Catilin. c. LIX. extr. *Ea* commemorando *militum animos* accendebat. Nec tamen illud *oratione* tuetur. Quare additum existimo ab illis, qui *accendit* & quae sequuntur verba non bene cohaerere crederent, cum tamen *diciteque* ita hic intelligendum, ut permultis locis aliis. vide supra *cap.* XII. n. 3. *cap.* XXV. n. 5. Catil. *cap.* XLVII. num. 1.

INJUSTOS, PROFUNDA AVARITIA. Compara cum hac oratione Epist. Mithridatis IV. Hist. ubi plura de his moribus Romanorum, quibus tribuit *cupidinem* profundam *imperii & divitiarum*. De voce *profunda* Rupertus & Ciacconius jam monuerunt, nec dissimile est illud Catil. c. V. n. 5. Vastus *animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat*. Apulejus: *insatiabilem* profundumque *ventrem semper esitando distendit*. Plinius XXX. c. II. profunda *animi vitia*: ut Quinctil. Declam. XVII. *profunda scelera*. Sed proprie magis de *avaritia*. quomodo Seneca de insatiabili voluptate gulae Epist. LXXXIX. profunda *& insatiabilis gula*. Eleganter Galgacus apud Tacit. Agric. c. XXX. *Romani, si locuples hostis est*, avari: *si pauper, ambitiosi*.

COMMUNES OMNIUM HOSTES ESSE. Guelf. 6. *omnium hominum*. Uratisl. 2. *hostium esse*. Recte scripsit Guelf. 3. *communis o. hostis esse*. cum Gru-

gentibus, lubidinem imperitandi: quis omnia regna adversa sint: tum
sese, paullo ante Carthaginienses, item regem Persen, post, uti quis-
2 *que opulentissumus videatur, ita Romanis hostem fore.* His atque aliis
talibus dictis ad Cirtam oppidum iter constituunt: quod ibi Metellus
3 praedam captivosque & impedimenta locaverat. Ita Jugurtha ratus,
aut,

Gruterus *communes o. hostes*, & Wassius cum Hackianis: *communes o. hostis* dederint. Nihil autem in dictione superfluum. De praedonibus Cicer. IV. Verr. *c.* IX. *qui cum* communes *hostes sint* omnium, & V. Verr. *c.* XXX. communem *hostem* gentium nationum*que omnium*. atque ita alibi.

SECUM ET CUM ALIIS GENTIBUS. Ita MSS. meliores nostri Fabriciani, Basil. 1. Remens. 2. Senat. 1. Vinar. 1. Guelf. 1. 2. 3. male edd. quaedam illud *cum* omittunt. Guelf. 6. *secum, cum aliis g.*

LUBIDINEM IMPERITANDI. Ita recte Fabric. 1. Senatorii, Heuss. Guelf. 1. 2. & 12. cum Veneta 1470. Ceteri omnes *lubidine*. quale erratum in aliquot MSS. adnotavi ad Catil. *c.* II. num. 2. lubidinem *dominandi caussam belli habere*. Academ. Remens. 1. & Guelf. 12. *imperandi*. vide *c.* LXXIX. n. 2. Eam Romanorum iniquitatem fatetur ipse Florus III. *cap.* VII. & ex multis injustissimis eorum bellis, quibus certatim auctores alias atque alias caussas praetexere solent, nemini obscurum est. Graviter de eadem re Lactant. VI. *cap.* VI. & IX. quem lege.

QUIS OMNIA REGNA ADV. SINT. *Quis* respicit ad superiora, *communes omnium hostis esse*, & per illa interposita subjiciendorum ratio explicatur. Iis, inquit hostibus, qui lubidinem imperitandi caussam belli habent, *his* omnia regna adv. sunt. vide ad Cat. *c.* XXXVIII. n. 1. Basil. 1. Incerti, Eccard. Guelf. 6. 7. 11. & 12. *adversa sunt*, non *sint*, quod tueri posses ex dictis ad *c.* LXIII. n. 1. Cur *regna* Romanis adversa, exposuit Mithridates Epist. n. 17. *Omnia non serva, & maxume* regna *hostilia ducunt. Namque pauci libertatem, pars magna justos* dominos *volunt: nos suspecti sumus* aemuli *& in tempore* vindices *adfuturi*.

ITEM REGEM PERSEN. Fabric. 1. *Persen regem*. vide omnino cit. Epist. Basil. 1. Franc. *regem Persae*.

UTI QUISQUE OPULENTISSIMUS VIDEATUR. Sic MSS. Rivii, Gruteri, Wassii & nostri plerique, cum antea legeretur *videbatur*. idque exstat in Remens. Incert. Uratisl. Vinar. secundis. Guelf. 11. *videtur*. Recte autem atque ordine Gruterus Verbum *videatur* salva sententia deleri posse, censet. Supra *c.* XXVI. n. 3. *Numidas* —— uti *quisque armatis* obvius, *interfecit*. Sed idem Verbum inculcarunt Catil. *c.* IV. n. 2. *statui res gestas populi R. carptim*, ut *quaeque memoria digna* videbantur, *perscribere*. ubi vide locum Pomp. Melae. Eod. *c.* LII. n. 10. *sed* cujus *haec* cumque modi, *nostra an nobiscum* cet. ubi etiam *videntur* addiderant. VI. Histor. Or. Cottae n. 5. *Pro quis beneficiis vix satis gratus* (videar) *si singulis animam, quam nequeo, concesserim*. Senat. 1. Eccard. Uratisl. 1. & Guelf. 1. *ubi quisque*. male. Fabric. 2. mox *ita* ejicit. sed bene multa hujus structurae, *uti* —— *ita*, ex auctoribus prolata sunt supra ad *c.* XXXI. n. 14.

2. HIS ATQUE ALIIS TALIBUS DICTIS. Non ita scripsit Sallustius. Remens. 1. edd. Pomponii, Viteb. & Lips. 1510. omittunt *dictis*, quod tamen in Veneta 1470. legitur. Fabric. 2. *aliis* non nisi in margine exhibet. Ergo fuerat olim: *His atque talibus ad* Cirtam *oppidum iter constituunt*. vide supra ad *c.* LXII. n. 2. ubi in MSS. idem error. Franc. delet *oppidum*. Uratisl. 1. *iter instituunt*.

CAPTIVOSQUE ET IMPEDIMENTA. *Que* vacat in Guelf. 11. At Eccard. Guelf. 1. & 10. *&* non agnoscunt. Nihil muta. nosti, quam sit hoc modo dicendi nihil apud Nostrum frequentius. vide supra *c.* LIII. n. 5. *c.* LXXVI. extr. infra *cap.* LXXXIV. n. 2. & LXXXVII. n. 2. Seneca de Const. *c.* XII. *Quod illis talorum nucumque* & *aeris minuti avaritia est; his auri, argenti*que & *urbium. quod illi inter ipsos magistratus gerunt, & praetextam fasces*que & *tribunal imitantur; hi eadem in campo foro*que & *in curia serio ludunt*. Tertull. Apolog. *c.* IV. *Socrate contentus, qui in contumeliam deorum quercum, hircum*que & *canem dejerabat*. &c. Guelf. 2. *ibique Metellus*. Ex hac, aut simili scriptura ortum est vulgatum, *ibi Q. Metellus*: nam alibi semper Praenomen reticere solet.

3. CAPTA URBE, OPERAE PRETIUM FORE. Guelf. 10. *capta praeda urbe*. Basil. 1. *capta urbe, pretium fore*, rejecto illo *operae*, quod tantummodo recentissima manus adscripsit. Ita Tacitus I. Ann. *c.* LVII. Pretium fuit *Germanico convertere agmen*. III. Hist. *c.* VIII. *in Veronensibus* pretium fuit. Aldus etiam Manutius ex vett. libris *operae* vocabulum damnavit. cui adsentior. sed male advocat *c.* CX. n. 3. ut videbimus.

aut, capta urbe, operae pretium fore; aut, si Romanus auxilio suis venisset, praelio sese certaturos. Nam callidus id modo festinabat, 4
Bocchi pacem imminuere; ne moras agitando, aliud, quam bellum, mallet.

CAP. LXXXII.

LXXXIV.

IMperator postquam de regum societate cognovit, non temere, 1
neque, uti saepe jam victo Jugurtha consueverat, omnibus locis pugnandi copiam facit: ceterum haud procul ab Cirta, castris munitis, regis opperitur; melius ratus, cognitis Mauris, quoniam is novus

bimus. Alteram formulam posuit Auctor Cat. *c.* XII. n.3.

SI ROMANUS AUXILIO SUIS VENISSET. Vinar. 1. *si dux Romanus* &c. Basil. 1. Remenses, Acad. Franc. Uratisl. 2. & 3. Guelf. 2. 6. 10. 12. *dux Romanus*; Eccard. *dux Romanorum*. Ceteri recte vulgatam servant. Livius I. *c.* XXIII. *Ibi infit* Albanus. i. dictator Albanus. Id. XXXII. *c.* XI. extr. *His copiis ita dimissis, eo intentius* Romanus *undique instat capi stationes*. i. Romanus consul. *c.* XXXI. *Inter hoc* Romanus *ad extremum litus progressus*. i. imperator Romanus. *c.* XXXII. princ. *Cum* Romanus *eum aequum censeret, morem dicere*. & mox: *tum Romanus*. & sic aliis locis quam plurimis; ut saepe apud Nostrum *Numida*, pro Jugurtha; *Maurus*, pro rege Maurorum Boccho *c.* CVIII. num. 1. & 3. *c.* CXII. extr. *c.* CXIII. n. 3. Sic & *Romanus* pro exercitu R. Liv. XXXIX. *cap.* XXI. *Superati praelio sunt, ad duodecim millia hominum caesa, plus duo capta: & castris* Romanus *potitus*.

4. ID MODO FESTINABAT. *Id* abundanter additur, & alia exempla congessimus ad Cat. *c.* XLVIII. n. 7. Festinabat Jugurtha, ut Bocchum *facinore admisso, ad sanitatem reverti puderet*, verbis Caesar. VII. Gall. *c.* XLII. vide plura apud Freinshem. ad Flor. I. *c.* IX. n. 1. Uratisl. 2. *eo modo festinabat*. Guelf. 9. *pacem minuere*. vide infra *c.* CX. n. 2.

NE MORAS AGITANDO. Basil. 1. Senatorii, Acad. Heuss. Remens. 1. Fabric. 2. & Eccard. *ne mox agitando*. Incert. 2. Franc. & Guelf. 6. *ne mox agitando moras*, utraque lectione adnotata. Remens. 2. *ne mox exagitando*. unde fuere, qui, ut *mox agitandi* defenderent, agitare, pro cogitare sumserunt, Glareanus ad h. l. & C. Langius ad Cic. I. Offic. *c.* XXIV. Sed frustra. Noster *agitare inducias, pacem, bellum*, & similia passim. vide supra *c.* XXIX. num. 4.

ALIUD, QUAM BELLUM MALLET. *Aliud* deest Senat. 2. & *bellum* Guelf. 10. Omnes autem *quam* agnoscunt. quod cum in Coloniensi non legeret Palmerius, statim mox *aliud bello* procudebat, ut adferret eruditam scilicet observationem, quam hodie nemo ignorat, nec eo tempore quisquam tamquam novam audiebat. Guelf. 11. *maleret* a manu secunda: prima dederat *maneret*.

CAP. LXXXII. 1. UTI SAEPE JAM VICTO I. Vinar. 1. *Neque saepe uti jam victo I.* Eccard. & *neque*, & *saepe* omittit: cum tamen *temere* & *non omnibus locis pugnam facere* circumspecte Sallustius scripserit. Guelf. 12. *jam victo* inter lineas ostentat. Uratisl. 1. *in omnibus locis*.

PUGNANDI COPIAM FACIT. Guelf. 10. *pugnando*. male. Catil. *c.* LVI. num. 4. *hostibus occasionem* pugnandi *non dare*. Guelf. 9. *copia facit*. Plautus Cistell. Act. I. Sc. II. *v.* 18. *Ubi mihi potestas primum evenit, ilico* Feci ejus *ei, quod me oravit*, copiam. Milit. A. IV. Sc. II. *v.* 19. conveniundi *mihi potestas eveniat*. Fabric. 1. Remens. 2. Guelf. 2. & 10. *copiam fecit*. quod alii mutarunt, propter excipiens *opperitur*. vide *c.* LXXX. num. 2. Fabric. 2. *facere*, uti conjecerat Gruterus. idque loco maxime accommodatum. vide *cap.* LIV. num. 6. & *cap.* LVIII. n. 1. Non autem semper ad praelium festinandum esse, docuit Zevecot. ad Flor. I. *c.* XIII. p. 39.

REGES OPPERITUR. Ita edd. omnes. at Gu. 3. *regis opperitur*. quod adprobo.

COGNITIS MAURIS. Prudenter & ex officio boni Imperatoris, qui & ipse, & milites ejus hostem nosse debent. Silius VIII. *v.* 48. *novus Hannibalis sat nomina ferre Si discit miles, nec frigidus adspicit hostem.* *v.* 313. *tu (proh Superi!) tu protenus arma? Tu campum noscas ante,*

2 novus hoſtis acceſſerat, ex commodo pugnam facere. Interim Roma per litteras certior fit, provinciam Numidiam Mario datam. nam conſulem factum, jam antea acceperat. Quis rebus ſupra bonum atque honeſtum perculſus, neque lacrumas tenere, neque moderari linguam: vir egregius in aliis artibus, nimis molliter aegritudinem

exploresque trahendo, Quantum hoſti victus. tu non, quae copia rerum, Quae natura loci, quod ſit, timabere ſollers Armorum genus? &c. Valer. Flaccus IV. *v.* 284. *Hunc pudor, hunc* noto *jam ſpes audentior* hoſte *Inſtimulat*. Ita Caeſar II. Gall. *c.* VIII. *quotidie tamen equeſtribus praeliis, quid hoſtis virtute poſſet, & quid noſtri auderent, periclitabatur.* adde IV. Gall. *c.* XX. Auct. B. Afric. *cap.* LXXII. *ſollicitabatur autem his rebus, quod nondum hoſtium legiones cognoverat*, & quae ſequuntur. Cautus ille Hannibal cum Flaminio non ante pugnare voluit, quam ejus ingenium noſſet. vide Livium. Peſſime ergo Guelf. 11. *incognitis*. adde Gruter. ad Liv. VII. *cap.* XVII. & Zevecot. ad Florum pag. 99.

NOVUS HOSTIS ACCESSERAT. Livius II. *c.* VI. *Vejentes vinci ab Romano milite ſueti, fuſi fugatique. Tarquinienſis* novus hoſtis *non ſtetit ſolum, ſed etiam ab ſua parte Romanum pepulit*. Oroſius III. *c.* XXIII. *Seleucus quoque ex Aſia majore deſcendens*, novus *Antigono hoſtis* acceſſit. Male Acad. & Guelf. 10. vocem *hoſtis* neglexerunt. Fabric. 2. *acceſſit*. Guelf. 12. *ex quomodo*.

2. ROMA PER LITTERAS CERTIOR FIT. Hoc ordine MSS. meliores, non, *fit certior. fit* deeſt Guelf. 11. deinde 6. *allatas per litteras*; Fabriciani & Franc. *Romae*, ut alibi ſaepius. Senat. 2. & Heuſſ. *ex Roma*. ita ſupra *c.* LXXXIX. n. 5. *Igitur* Carthagine *duo fratres miſſi*, corruperant. Is etiam poſitus, *provinciam Num. Mario datam*, eſt MSS. & vett. impreſſorum, quem nuperi quidam temere mutarunt. In aliis eſt *antea acceperat*; ſed plerique *ante*. Guelf. 10. *anteceperat*.

QUIBUS REBUS SUPRA B. AUT HONESTUM. Recte Guelf. 3. *quis rebus*, etſi alterum omnes omnino edd. propinent. vide *c.* LXXX. num. 5. ſed *rebus* non viſitur in Eccard. qui tamen vehementer impingit in morem Salluſtii, & idem mendum Cat. *c.* XXXI. n. 1. adnotavimus. *bonum & honeſtum* eſt quidem in Baſil. 1. Fabric. 1. Senatoriis, Heuſſ. Eccard. Vinar. 1. Uratisl. 2. Acad. Franc. Guelf. 3. 4. 6. 9. 10. 12. Nec tamen probo. Gruterum vide, qui cum in MSS. ita reperiſſet, ſine ulla alia cauſſa ab vulgata lectione, *bonum atque honeſtum*, abire potuit: quam in aliquot Codd. reperiſſe debet, cum reliqui noſtri & omnes edd. vett. eam repraeſentent. Noverat ille formulam, noverat etiam in optimis MSS. *atque* & *aut* confundi, ut Virgil. III. Georg. *v.* 329. Sed non ex alienis hoc probabimus; Salluſtius nobis ſufficiat. Cat. *c.* XXXI. n. 5. *diſſimulandi cauſſa* atque *ſui expurgandi*. vulgo, *aut ſui*. *c.* XXXIX. num. 4. *imperium* atque *libertatem*; alii *aut*. item, *ſuperior*, aut *aequa manu*. *c.* LI. num. 4. *reges* atque *populi*; *c.* LII. num. 33. *ſi dis*, aut *hominibus umquam ullis pepercit*. *c.* LIX. num. 6. *tribunus*, aut *praefectus*; Supra *c.* XXIII. num. 1. *vallo* atque *foſſa moenia circumdat*; *c.* LIII. num. 3. *collis* aut *noctis auxilio*; infra *c.* LXXXVII. num. 2. *gloriam* atque *divitias quaeri*. *c.* LXXVIII. n. 6. *pacem* atque *bellum mutare ſolitus*. Vide loca, quibus modo *aut*, modo *atque* importune ſubſtitui etiam ab optimis libris cognoſces. Uratisl. 1. *bonum & honeſtum*; Fabric. 2. *bonum ac honeſtum*. HONESTUM poſuit pro *decoro*, ut Cat. *c.* VII. n. 6. Supra *cap.* V. num. 5. *amicitia Maſiniſſae* bona atque honeſta *nobis permanſit*; *c.* VIII. num. 1. *quibus divitiae* bono honeſtoque *potiores erant*. III. Hiſtor. *ſi vera* & honeſta *flagitium ſuperaverit*. &c.

NEQUE LACRYMAS TENERE. Eccard. *neque lacrimans tenere*. Eam rem ita extulit Dictys IV. *c.* XIII. *Solus namque omnium, paene* ultra virilem modum *interitu Achillis conſternatus eſt*.

EGREGIUS IN ALIIS ARTIBUS. Guelf. 10. & Eccard. *egreg. in alteris artibus*. Guelf. 9. *in* omittit, quam in aliis etiam neglectam reperit Rivius. Sed Cicero 1. de Orat. *Si eſt idem* in *procuratione civitatis* egregius. A. Gellius X. *c.* XI. *Nigidius, homo* in *omnium bonarum artium diſciplinis* egregius.

N. MOLLITER AEGRITUDINEM PATI. Non dixit *muliebriter aegritudinem pati*, ut Horatius, Juſtinus, alii: etſi vox *molliter* nimis eumdem, ſed paullo digniorem ſenſum habeat. Alibi Noſter, *aequo animo pati*. Auct. II. de Rep. Ord. Aſperrume *rectorem* patitur. Auct. Declam. in Cicer. princ. Graviter & *iniquo animo maledicta tua* paterer. Reprehendit etiam Cicer. 1. Offic. eos, *qui in dolore ſunt* molliores.

3. ALII

dinem pati. Quam rem alii in superbiam vortebant: alii bonum 3
ingenium contumelia accensum esse: multi, quod jam parta victoria
ex manibus eriperetur. nobis satis cognitum, illum magis honore Marii, quam injuria sua excruciatum, neque tam anxie laturum fuisse, si ademta provincia alii, quam Mario, traderetur.

CAP.

3. ALII IN SUPERBIAM VORTEBANT. *Vortebant* scripsere Senat. Guelf. Basil. primi. id Verbum pro *ducebant* intelligendum est, propter sequentia, quibus ea notione respondet. Non enim *dicebant* aut aliud quid illis interserendum est. Ita supra *c.* XVII. num. 3. *In divisione orbis terrae plerique in parte tertia Africam* posuere, *pauci tantummodo Asiam & Europam* esse. *c.* XVIII. num. 4. *hi proxumos nostrum mare locos* occupavere; *Sed Persae intra Oceanum magis*. adde Cat. *c.* XXXVI. n. 3. *c.* LI. n. 9. & I. Hist. Orat. Philippi n. 6. Supra *c.* XXXVIII. n. 9. & *c.* LXII. n. 5. Aliis etiam locis hanc Syllepsin, ut quidam nominant, illustravimus. infra *c.* LXXXV. n. 26. *ne quis modestiam* in conscientiam *duceret*. Sic *est in usum*, Frontin. de Aquaed. Art. XXVII.

BONUM ING. CONT. ACCENSUM ESSE. Rem. I. *accensum esse dicebant*. Fabric. I. *bonum* haud scripsit, ac sine eo Cat. *c.* XX. n. 6. *Ceterum mihi in dies magis* animus *accenditur*. Atque alibi eodem modo. Nisi tamen *bonum* addidit, ut virtutem Metelli inoueret, quae quo major cujusque animo inest, eo magis aspere injuriam patitur. Supra *c.* XXII. n. 3. *quo plura bene atque strenue fecisset, eo animum suum injuriam minus tolerare*.

JAM PARTA VICTORIA EX M. ERIPERETUR. Academ. *jam parata victoria in manibus erip.* Fabric. 2. *ex manibus provincia eriperetur*. unde suspicabar: *quod jam victoria in manibus eriperetur*, resectis ceteris. h. e. victoria quae in manibus fuerat. quo genere supra usus est auctor. Mox tamen tamquam paullo asperius seposui. Adstrictius Sulpic. Sev. I. Hist. *cap.* LI. *Quo nuncio Sennacherib ad sua tuenda conversus, fremens & clamitans*, victori *sibi* victoriam eripi, *bellum omisit*. Florus II. *c.* XVI. *Sed (fata rerum!) cum Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit*. cum nota Freinshemii. Eccard. *jam* omisit. *Ex manibus* Codd. ceteri. atque ita Cat. *c.* XLVIII. n. 4. & supra *c.* XXIV. n. 10. Curt. IV. *cap.* XVI. num. 3. *Frendente Alexandro*, eripi *sibi victoriam* e manibus, *& Darium felicius fugere, quam sequi se*. Aliter Justin. XXXVIII. *c.* V. n. 7. Raptam *tamen sibi esse* victoriam *ab illis, quorum nihil est, nisi bello quaesitum*.

HONORE MARII. Ita solent aemuli: sed magis in honore eorum, quos paullo ante infra se positos viderunt. Simile prorsus exemplum pete ex Herodiano III. *c.* II. n. 5.

INJURIA SUA EXCRUCIATUM. Guelf. 12. *ex sua injuria*. In Verbo *excruciatum* nihil variant Codd. & valde frigidum, prae altero, Commeliniani *exercitum*, quod tamen placere poterat Grutero, sponte sua animo ejiciens Terentianos hujusmodi flosculos, omnium ore celebratos. Nimium illi videbatur. At augent talia optimi scriptores. Cat. *c.* XV. num. 4. *ita conscientia mentem excitam* vastabat. ubi eumdem errorem erraruni. Plaut. Milit. Act. IV. Sc. II. *v.* 76. *quid illam miseram animi* excrucias. Cic. XIV. epist. III. pt. *nec me meae miseriae magis* excruciant, *quam tuae vestraeque*. Is ea ratione IV. Acad. Qu. *lacerari dolore*. II. de Invent. *quae contra omnia uterque simili via praeceptorum* torquere *ad suae caussae commodum debebit*. Id. Orat. ad Brut. *ita flexibiles, ut sequatur, quocumque* torqueas. v. ad Attic. ep. I. *Pontinium* extrudas. ad Q. Fratrem: *ne quis casus* perimeret *superiora*. Ita Comici, *Nullus sum, perii*, rei augendae caussa. Livius XXXV. *c.* XLVIII. *maria terrasque complere*. Ausonius Idyll. VII. *Et velox inopes usura* trucidat. Trebell. Pollio Gall. *c.* VII. *fracto* foedere, *quod promiserat*. Florus II. *c.* VI. n. 2. Urebat *nobilem populum ablatum mare*. quod Polybius simplicius *βαρέως ἔφερον*, III. *cap.* XIII. Sed apud Annaeum plura hujus generis. Lucanus V. *Tonat augure* surdo. Spartian. Adriano *c.* XVII. *de eo, qui amicos ad prandium* clamabat. Capitol. Pio *c.* X. *Cum vocaretur ab* ostentatione *pietatis*. Iterum Auson. Epitaph. VIII. *Hoc tegor in tumulo quarti jam* prodigus *aevi*. adde supra *c.* XLIV. extr. & quae de hac figura Seneca VII. Benef. *c.* XXIII.

ANXIE LATURUM F. SI ADEMTA PROV. Uratisl. 3. *tam anxium*. Senat. 2. & Heuss. *ea laturum fuisse*. Vinar. I. Acad. Senat. 2. Heuss. Guelf. 7. 10. & 11. cum edd. vett. *si adepta provincia*, ea passim inter se permutantur, & duobus exemplis demonstrat H. Stephan. I. Schediasm. XXIV.

CAP. LXXXIII.

1 IGitur eo dolore impeditus, & quia stultitiae videbatur alienam rem periculo suo curare, legatos ad Bocchum mittit, postulatum, *ne sine caussa hostis populo Romano fieret: habere eum magnam copiam societatis amicitiaeque conjungendae, quae potior bello esset; quamquam opibus confideret, non debere incerta pro certis mutare: omne bellum sumi facile, ceterum aegerrume desinere: non in ejusdem potestate initium ejus & finem esse: incipere cuivis, etiam ignavo licere; deponi,*

cum

CAP. LXXXIII. 1. Quia stultitiae videb. Fabric. 2. *stultitiae idesse videbatur*. Fabric. 1. omiserat nomen *stultitiae*, & ab alia manu accepit inter versus *stultitia*, quod legitur praeterea in Acad. Uratisl. 1. & 3. Eccard. Guelf. 2. 4. 7. 11. 1x. ut Cicero Bruto, *brevitas laus est:* item alibi, *honos est*. Sed recte ceteri MSS. cum edd. priscis *stultitiae*, ut supra *c.* xiv. n. 7. *tamen* erat majestatis *populi R. prohibere injuriam*. Aeschines contra Timarch. pag. 180. πάντα μὲν εἶναι πολλὰς ABEΛTHPIAΣ. Cic. xv. epist. iv. n. 43. *philosophiam illam veram & antiquam, quae quibusdam otii esse ac desidiae videtur*. Id. 1. ep. ix. *artis est*. Caesar iv. Gall. *c.* xiii. *Exspectare vero, dum hostium copiae augerentur* — summae dementiae *esse existimabat*. iii. Civ. *c.* lxxii. *Non illi paucitatem nostrorum militum* — caussae fuisse *cogitabant*. Zeno Veron. Serm. liii. *similis namque ejusdemque* ignaviae est, *in adversis humilem ac miserabilem fieri, in prosperis insolenter efferri*. Ponitur nempe iste gignendi Casus pro Adjectivo, quae sua Natura eum Casum Substantivi bene patiuntur. vide infra ad *c.* lxxxviii. num. 4. adde praeterea iii. Histor. Orat. Macri n. 10. Mox mallem deleri *postulatum*.

Habere eum magnam copiam. Basil. Fabric. Senat. Vinar. primi, Acad. Incert. 2. Remensis, Uratisl. 1. 3. Eccard. Guelf. 1. 2. 6. 7. 9. 10. 11. *habere tum magnam*, & sic edd. vett. Guelf. 4. *habere tam magnam*, quomodo quidam Gruteri. Guelf. 12. *habet enim magnam;* Vinar. 2. Senat. 2. Heuss. *habere tamen magnam*. Ceteri pauci *eum*, quod Rivius atque Gruterus adprobant. Neque dicas, Bocchum non antea, sed *tum* copiam habuisse amicitiae conjungendae: Nam Sallustius in eo significatu numquam *tum* praecise ponere solet. Saepissime autem temporis particulas omittit. Sed rectius nec *tum*, nec *eum* leges. Guelf. 3. & Incert. 2. *amicitiaeque conveniendae*. Supra Incerti, Fabric. x. & Guelf. 10. *hostis populi Romani*. Ceterum imitatur hanc admonitionem Herodian. vi. *c.* ii. n. 10.

Quae potior bello esset. Acad. *quo potior;* Eccard. & Guelf. 4. *quae potior esset*, omisso eleganter Nomine *bello*. Vinar. 1. *q. p. bello foret*. Franc. & Guelf. 9. *quae potiora bello essent*. quod ex meliori codice arriperem; nisi & Sallustius Singularem Numerum in hoc positu amaret Catil. *c.* xii. num. 1. & *c.* xxv. num. 3. ad *copiam* etiam cum auctore referre poteris.

Quamquam op. suis confideret, tamen. Basil. 1. *& quamquam;* Academ. *& quantum;* Edd. Pomponii, *quam qui opibus*. Uratisl. 1. *non tamen incerta pro certis mutare*. Unde verissime Fabric. 2. *quamquam opibus confideret, non debere*, &c. omissis *suis*, & *tamen*. De omisso Pronomine diximus ad Cat. *cap.* xxxv. num. 1. atque ita supra *cap.* ix. n. x. *nobis ob merita carus*. adde *c.* lxxxv. n. 4. Alteram Ellipsin firmavi exemplis supra ad *cap.* xxxv. num. 9.

Incerta pro certis mutare. Cat. *c.* xx. n. 2. *neque ego per ignaviam, aut vana ingenia* incerta pro certis *captarem*. Sed in Guelf. ix. erasa est Praepositio *pro*. nec alibi umquam eam addidit Crispus, etsi saepissime Verbo *mutare* usus sit. Jam *mutare incerta certis* est incerta eligere pro certis, ut supra *cap.* xxxviii. extr. quae *quamquam flagitii plena, quia mortis* metu mutabant, *sicuti regi lubuerat, pax convenit*. ubi vide plura. Librarii autem loco superius adscripto, & illo Cat. *c.* xvii. n. 6. ubi *incerta pro certis* Auctor scripserat, sed non cum Verbo *mutare*, abstracti esse videntur. Rem, pro eximia sua simplicitate, ita extulit Herodotus 1. *cap.* lxxxvii. οὐδεὶς γὰρ οὕτω ἀνόητός ἐστι, ὅς, τις πόλεμον πρὸ εἰρήνης αἱρέεται.

Sumi

cum victores velint. proinde sibi regnoque consuleret; neu florentis res
suas cum Jugurthae perditis misceret. Ad ea rex satis placide verba facit: 2
sese pacem cupere, sed Jugurthae fortunarum misereri. si eadem illi co-
pia fieret, omnia conventura. Rursus imperator contra postulata Boc- 3
chi nuncios mittit. ille probare, partim abnuere. Eo modo saepe
ab

SUMI FACILE CETERUM AEGERRUME DESINERE. *Sumere* bellum est adsumere, incipere, ut diximus supra ad *c.* XX. n. 5. Tacit. IV. Hist. *c.* LXIX. Sumi bellum *etiam ab ignavis, strenuissimi cujusque periculo geri.* Sulpic. Sev. II. Hist. *c.* XIX. *ne forte frequentibus malis impulsi* bellum sumerent, *praesidium arci imposuit.* Pro *aegerrume*, Fabriciani, Incerti, Vinar. 1. Senat. 1. Guelf. 1. 2. 9. & edd. Pompon. *acerrime;* Guelf. 6. *accerrime.* Veneta 1470. *asperrime.* Franc. lepide: *sumi facile, ceterum asperrime sustinere, aegerrime desinere.* In proclivi fuit ex *aegerrime* facere *acerrime*, cum *c* & *g* litterae frequenter in MSS. altera in alteram transire soleant: & *ae* diphthongus saepe una littera truncata sit. Alterum recte tuetur Rivius ex eo Ciceronis de Senect. *c.* XX. *Omnis conglutinatio recens* aegre, *inveterata* facile *divellitur.* Lactant. VI. *c.* VI. *At id suscipere* facile est, *implere* difficile: *quia cum te certamini congressionique commiseris, in arbitrio dei, non tuo posita victoria est.*

IN EJUSDEM POTESTATE. Guelf. 3. *non in ejus potestate.* male. 12. *in ejus simul potestate.* sed id est, quod *ejusdem* una voce exprimas. Franc. *in eadem potestate.* Senat. 1. & Uratisl. 3. *non ejusdem potestate.* ex quo aliquis, *non ejusdem potestatis* eliciat; sed operae pretium non erit. Guelf. 9. *non in ejusdem potestatem.* quod elegantioribus placebit. atque ita infra *c.* CXII. n. 3. Vinar. 1. *initium, & finem esse*, sine Pro-vocabulo *ejus.* ac id non valde necessarium loco videtur.

CUIVIS, ETIAM IGNAVO. Vinar. 1. *cuique, ignavo etiam licere.* quod non multo melius, quam Guelf. 11. *etiam cuiquam ignavo.* 9. *cuique ignavo.* nam *etiam* abest etiam 7. sed 10. *cuivis, & ignavo.* quod maxime placet. Rem. 2. *cujusvis, etiam ignavo.* Fabric. 1. *licet.*

DEPONI, CUM VICTORES VELINT. Ita meliores nostri omnes. Guelf. 7. & 9. *non deponi, nisi cum victores velint.* Inde adparet, fuisse in quodam codice: *deponi, nisi victores velint.* *cum* deest Guelf. 2. sed 11. *non deponi, aut cum victores velint.* Vinar. 2. *sed deponi, cum* cet. Acad. *volunt;* Rem. 1. *vellent.* vide Cat. *c.* LVIII. n. 15. & Zevecot. ad Flor. p. 35.

SIBI REGNOQUE SUO CONSULERET. *Suo* deest Edd. Pomponii Laeti, Viteb. & Lips. 1510. idque recte factum pronuncio. vide Cat. *c.* LI. n. 4. & *c.* XXXV. extr.

NEU FLORENTIS RES SUAS. Vide IV. Hist. n. 2. Epist. Mithridatis, qui Arsacen impellere voluit, ut *florentis res, cum suis perditis misceret.* Eccard. omittit *res.* Guelf. 9. *perditis rebus.* 11. *praedictis;* Uratisl. 2. *perditissimis.*

2. SATIS PLACIDE VERBA FACIT. *Verba facit* Grutero ab librario additum videtur. neque ipse secus existimo. Supra *c.* LXXII. n. 1. *satis placide* respondet. Mox Vinar. 1. & Fabric. 1. *se pacem cupere*, non *sese.*

SI EADEM ILLI COPIA FIERET. Fabric. 1. a prima manu, Uratisl. 1. Guelf. 7. & 10. *si eadem illi copia foret.* quod probo. Nam Noster non adhaeret semper dictioni copiam *facere, fieri.* Sed etiam *copia est, copiam habee* alibi dixit. Guelf. 4. *conventura dicebat.* pessime. *Conveniunt* illa, in quibus utraque pars consentiunt. vide supra ad *cap.* XXXVIII. extr. Livius Epit. LXXXIV. *quae* conditio *cum justa senatui videretur, per Carbonem factionemque ejus, ne* conveniret, *effectum est.* Infra *postula* scripsit Vinar. 1. pro *postulata.*

3. PROBARE PARTIM, ALIA ABNUERE. Fabric. 1. Incert. 2. Uratisl. 1. Guelf. 6. 9. & 12. *prob. partim, partim abnuere.* Fabric. 2. *partim probare, partim abnuere.* Ex quo certum, clarum, recte scripsisse Senat. 1. Vinar. 1. Uratisl. 3. Guelf. 1. & 2. *ille probare, partim abnuere.* quomodo etiam Veneta 1470. Adprobat Gronovius ad Liv. III. *c.* XXXVII. ubi plura talia collegit, in quibus particulae relativae semel tantum ponuntur. Noster Catil. *c.* L. n. 1. *liberti & pauci ex clientibus Lentuli opifices atque servitia ad eum eripiendum sollicitabant*, partim *exquirebant duces multitudinum.* sic ibi omnes edd. & MSS. Eod. *c.* LXI. n. 8. *volventes hostilia cadavera, amicum*, pars *hospitem reperiebant.* Supra *c.* XIX. num. 1. *haeque brevi multum auctae originibus suis praesidio*, aliae *decori fuere.* *c.* XXXI. n. 10. *incedunt per ora vestra magnifice, sacerdotia & consulatus*, pars *triumphos suos ostentantes.* Adseruerat olim doctissimus Budaeus in Pandect. *partim* nusquam solitarium legi: sed eum refutavit dudum H. Magius 1. Miscell. *cap.* VII. reprehendit etiam Gifan. ad Lucret. pagin. 399. Noster denique III. Histor. Or. Macri n. 15. *Dein ne vos ad virilia illa vocem,*

ab utroque missis remissisque nunciis tempus procedere, &, ex Metelli voluntate, bellum intactum trahi.

C A P. LXXXIV.

LXXXVI.

I AT Marius, ut supra diximus, cupientissuma plebe Consul factus, postquam ei provinciam Numidiam populus jussit, antea jam infestus nobilitati, tum vero multus atque ferox instare: singulos modo, modo universos laedere: dictitare, *sese consulatum ex vi-*

quo tribunos plebi, modo *patricium magistratum* cet. qui locus vulgo corruptissimus circumferebatur, sed propter solam particulam *modo* semel positam. Alia, quae sunt apud Nostrum, non memoro, illa nempe, ubi *alii*, *alii* concurrunt, & saepissime in MSS. alterum deficit. nam in iis librarii ipsi sese tuentur, qui & alibi, ubi eaedem voces iterabantur, alteram saepe neglexerunt. vide supra *c.* XXXI. n. 23. Volcatius Cassio *c.* III. saepe *religiosus*, alias *contemtor sacrorum; avidus vini*, interim *abstinens*. Sic *tum* semel posuit Frontinus de Aquaed. Praefat. Noster alibi *simul*. vide EXCURSUM IV. n. 4. Guelf. 9. *partim abnuit*. 10. *probari partem*. Uratisl. 2. & Guelf. 2. *illa*, pro *ille*, nempe Bocchus.

MISSIS REMISSISQUE. Pro quo Caesar I. Gall. *c.* XLII. *cum saepe* ultro citroque *inter eos legati mitterentur*. Supra *c.* LVIII. n. 3. *sola missa remittere*. Infra *ex* deest Uratisl. 1. *bellum* omittit Francianus; *intactum* Uratisl. 3. pro quo 2. *infectum*. Fabric. a. *protrahi*. Sed *trahi* usitatissimum in hoc significatu. vide supra *c.* LXIV. num. 5.

CAP. LXXXIV. I. CUPIENTISSUMA PLEBE. *Cupiens* pro studente, adnitente frequens apud Plautum ceterosque, frequentissimum apud Q. Septimium. Ennii illud notum: *Stultus est, qui cupida* cupiens *cupienter cupit*. At Aurel. Victor Caesar. *cap.* XXIX. numer. 3. *Julius Valens* cupientissimo vulgo *imperium capit*.

EI PROV. NUMIDIAM POPULUS JUSSIT. Perperam Fabric. a. *populus dari jussit*. nam istud perpetuo in hac dictione excluditur ab optimis scriptoribus. Sed ab illo certe pendet tertius Casus *ei*; quamquam & in alia constructione ille Casus Verbo *jubere* addatur. vide Sanct. II. Minerv. *c.* IV. ibique Perizonium. Muncker. ad Hygin. Fab. CXCVI. Davisium ad Caesar. III. Civ. *cap.* XCVIII. At recte damnavit exactissimus Gronovius *jubeo tibi*, & cum Cl. Burmanno ad Petron. Sat. *c.* LXXI. facio, qui semper Verbum intelligendum esse, hoc ipso Crispi loco probavit. adde & supra *c.* LXXIII. extr. Uratislav. 2. vacat *Numidiam*. Et sufficiebat, *postquam ei provinciam populus jussit*. Similem Glossam loco proxime citato animadvertimus.

ANTEA JAM INFESTUS NOBILITATI. Guelf. 9. *& antea infestus nob.* Vinar. 1. & Uratisl. 1. *infensus*. Guelf. 2. *infestus nobilitate*, quod est contra veritatem. Florus III. *c.* XVI. *Tantum animorum viro Marius dabat*, *qui* nobilitati *semper* inimicus, cet. Valer. Max. II. *cap.* II. n. 1. C. *Marius civis alioquin magnificus*, *sed novitatis suae conscientia* vetustati non sane propitius. Eccard. *infestus nobilitatis*. atque id etiam corruptum est. Catil. *c.* XIX. num. 1. *quod eum infestum inimicum* Cn. Pompejo *cognoverat*.

TUM VERO MULTUS ATQUE FEROX INSTARE. *Vero* deest Fabric. a. & Guelf. 10. quem lapsum nobis se jam supra obtulisse, memini. Contra Catil. *c.* LXI. n. 1. *Sed confecto praelio*, tum vero *cerneres*. ubi vide. MULTUS est, ubi pro molesto, moroso atque gravi accipitur. Plautus Menaechm. A. II. Sc. II. *v.* 41. *Heu hercle hominem* multum *& odiosum mihi!* Vopiscus Aurelian. *c.* XXXII. *atque*, *ut erat ferox animi*, *cogitatione* multus, *vehementer irascens*, cet. ubi vide, quae largiter adnotavit Salmasius. Sic & *nimius* Tacit. Agric. *c.* VII. *legio legatis quoque consularibus* nimia *ac formidolosa erat*. Seneca Agamemn. *v.* 84. *Quaeque superbos urit Erinnys*, Nimias *semper comitata domos*. Sunt & alia Adjectiva, quae proprium significatum deferunt, eorumque vocabulorum adsumunt, quibuscum frequentius conjunguntur. Ita *longus*, Cicer. III. epist. X. n. 6. ita *magnus* homo, pro *nequam*, Scaliger Conject. ad Varron. p. 71. 72. & *μέγας* apud Aristophanem, pro stolido & inepto, Idem pag. 119. Sed apud Nostrum de aliena notione non est cogitandum, qui, suo more, *multus atque ferox* dixit, pro multum fe-

victis illis spolia cepisse; alia praeterea magnifica pro se, & illis
dolentia. Interim, quae bello opus erant, prima habere: postulare 2
legionibus supplementum, auxilia a populis & regibus sociisque arcessere: praeterea ex Latio fortissimum quemque, plerosque militiae, paucos fama cognitos accire, & ambiendo cogere homines emeritis

ferociter, aut saepe & ferox. Ostendimus hoc dictione Crispi supra ad *c.* LXXVIII. extr. *inter eos & frequentem Numidiam* multi vastique *loci erant*.

SINGULOS MODO, MODO UNIVERSOS. Prius *modo* deficit Senat. 1. & Eccardiano. de quo modo dictum ad *c.* LXXXIII. n. 3. adde Catilin. *c.* XV. extr. mox Guelf. 4. & 10. *dictare*, pro *dictitare*, quae permutantur etiam Cat. *c.* XXII. n. 2. Guelf. 3. *agere*, pro *laedere*. in quo aliquid latet.

CONSULATUM EX VICT. I. SPOLIA CEPISSE. Eleganter Guelf. 1. *sese consulem ex v. i. spolia cepisse;* sed ea elegantia adfectata, non Sallustii videtur. Vinar. 2. Incert. 1. Franc. Guelf. 7. & 12. *quasi spolia*, aut *spolia quasi*, quod in aliis adpositionibus item factitatum est. Vinar. 1. & Uratisl. 1. *spolio cepisse*. Noster I. Histor. Orat. Lepidi: *Plebis innoxiae patrias* sedes *occupavere pauci satellites*, mercedem *scelerum*. atque ita IV. Hist. Epist. Mithrid. n. 18. ubi vide. Plura ad haec Cat. *c.* XL. n. 3. *miseriis suis* remedium mortem *exspectare*. Dictio autem acerbissima, qua & victoriam suam novi hominis nobilitati, & eorum ignaviam exprobrat. I. Hist. Or. Lepidi: *agendum atque obviam eundum est, Quirites, ne* spolia *vestra apud illos sint*. III. Hist. Orat. Macri: *Arcem habent ex* spoliis *vestris*. Seneca Troad. *v.* 990. *Hectoris* spolium *feret, Qui tulit Achillis?* adde Interpp. Pauli Ep. ad Philipp. *c.* II. comm. 6. & Perizon. Animadv. Hist. *c.* VII. Incert. 1. *spolia accepisse;* Veneta 1470. *suscepisse*. *Capere* Lex Pompilii regis apud Festum: *cujus auspicio classe procincta opima* spolia capiuntur. Cicero ex Accio: *Nec quisquam e nostris* spolia cepit *laudibus*. Livius XXIII. *c.* XLVI. extr. *cur non ferro decerneret; daretque opima* spolia *victus, aut victor* caperet.

ALIA PRAETEREA MAGN. PRO SE, ET ILLIS. Remens. 1. *alia magnifica*, neglecta particula *praeterea*. Mihi & illa, & voculae *pro se* supervacaneae videntur. vide *c.* LXXXVIII. n. 2. Ferimus tamen in Livio IX. *c.* XLI. *magnifice* de se, *ac contemtim* de Romanis *loquentes*. At Noster supra *c.* XXXI. n. 10. *Incedunt per ora vestra* magnifice. *c.* LXIV. n. 5. *criminose simul, &* magnifice *de bello loqui*. Atque si maxime *magnifica* hoc loco non per se notaret *magnifica de se*, quod vero adparet ex ll. cc. & *c.* LV. n. 1. additum tamen *alia* ostendere poterat, haec de Mario esse intelligenda, & ita ad honorem suum ab illo dicta esse, ut superiora. Infra *c.* CIII. n. 7. *copias, fidem, magnitudinem regis sui, & alia, quae aut* utilia, *aut* benevolentiae *credebant, oratione extollens*. quin ergo & ibi scribis, *utilia pro Romanis, aut benevolentiae regi suo?*

2. PRIMA HABERE. Basil. 1. *praemia habere;* Guelf. 2. *plurima habere*. uterque pessime. *Prima* sunt praecipua, tum ordine, tum dignitate. *Ante omnia* curabat, quae bello opus erant. Corn. Celsus III. *c.* IV. *Qua vero moderatione utendum sit, ut quantum fieri potest, omnia ista contingant*, prima *semper* habita *salute, in ipsis partibus curationum considerandum erit*. vide omnino ad Catil. *cap.* XXXVI. num. 4.

AUXILIA A POPULIS ET REGIBUS cet. Acad. & Remens. 2. *auxilia populis*, sine Praepositione. Vinar. 2. *a populis & regionibus*. *Populi & reges* perpetuo juncti incedunt in vectigalibus & auxiliis militaribus. vide Catil. *c.* XX. n. 7. Guelf. 11. *a regibus & a sociis*, quem offendit positus copularum, *&*, *que:* qui tamen Nostro familiarissimus. vide ad *c.* LXXXI. n. 2. *Socii* sunt Italici, quibus mox *Latinum nomen* adjungit, ut supra *c.* XLIII. n. 3. Fabric. 1. *accersiri;* Rem. 1. Uratisl. 1. Fabric. 2. pro var. lect. & Guelf. 2. *accersire;* Senat. 1. Franc. Uratisl. 3. Guelf. 1. 10. & 11. *arcessere*. Veneta 1470. *arcescere*. Ceteri *accersere*.

PLEROSQUE MILITIA, PAUCOS FAMA COGN. Guelf. 3. 6. & 10. *sibi militia:* qua explicatione nihil opus, cum *militia & fama* non aliter opponi queant, nisi illud singularem & quae non sit communis multorum hominum (id *famae* proprium) notitiam innuat. Homo autem militaris viros in praeliis fortes facile nosse poterat. vide de Petrejo Catil. *c.* LIX. extr. Vinar. 1. *famam cognitos*. quod praeterlabi sinam, ut alii habeant, quocum libi placeant multum. At Fabric. 1. antequam scalpellum pateretur, Basil. 1. Remenses, Vinarienses, Academ. Senat. 1. Uratisl. 1. & 2. Eccard. Guelf. 1. 2. 4. & 6. *plerosque* militiae, *paucos fama cognitos*. Ita etiam Nazarian. & aliquot Palatini, ita Fulvii liber, ex quo jam Manutius restituerat lo-

3 ritis stipendiis (secum proficisci.) Neque illi senatus, quamquam adversus erat, de ullo negotio abnuere audebat; ceterum supplementum etiam laetus decreverat: quia neque plebi militia volenti putabatur, & Marius aut belli usum, aut studia volgi amissurus.

locum. Editores tamen adhuc non receperant: quos jam supra aliquoties docui, Sallustium adamare diversos Casus conjungere. Et ne librariis talia imputentur, efficient, quae ex aliis etiam auctoribus adnotavi ad Cat. *c.* xxv. n. 2. litteris *Graecis atque Latinis docta:* multa alia, *quae instrumenta luxuriae*, it. Eod. ad *c.* xxxiii. n. 1. *plerique* patriae, *sed omnes* fama *atque* fortunis *expertes sumus.* & ad *c.*liii. n. 2. *quae populus R.* domi militiaque, *mari atque terra praeclara facinora fecit*. Ita supra *c.* lvi. n. 4. *postea sese* in regno, *illos* in libertatem *sine metu aetatem acturos*. *c.* lxxiv. num. 3. *Romani signorum & armorum aliquanto* numero, hostium *paucorum potiti*. quem locum, etsi alia etiam ratione MSS. hanc lectionem tueri poterant, tamen corrumpere maluerunt. At nemo mussat in Spart. Adriano *cap.* x. *Nec tribunum, nisi* plena barba *faceret; aut* ejus aetatis, *quae prudentia & annis tribunatus robur impleret*. Ferunt etiam laudantque talia, quale illud Tacit. xv. Annal. *cap.* liii. animi *validus*, *&* corpore *ingens*.

Accire. Edd. Pompon. Vit. Lips. 1510. *accipere*. Sed vix mihi persuadeo, ab Sallustio Verbum *accire* scriptum esse, qui potius ad commune *arcessere* hanc orationem retulit. vide *c.* xxx. n. 4. Alibi tamen etiam Verba geminare consuevit. vide ad Catil. *c.* xxxv. n. 3. etsi illa paullo diversa sint.

Et ambiendo cogere homines e. st. secum proficisci. Uratisl. a. *& obedientes cogere*. Incert. 2. *homines* omittit. perquam scite. & cum Guelf. 1. 2. 3. scripserint *emeritos stipendiis;* verosimile fit, Sallustium etiam omisisse. vide supra ad *c.* lxxiii. n. 3. Addit tamen *homines*, *nemo* aut simile Nomen Auctor in his constructionibus passim & 1. Hist. Orat. Lepidi n. 15. Quare hic nihil muto. At postremae duae voces sunt manifesto ab Glossargis, *secum proficisci*. *Secum* non est in edd. Pompon. Viteb. Lips. 1510. *Proficisci*, omnes quidem libri retinent, sed sensus respuit atque damnat. Nam *cogere secum proficisci* est per vim adigere, ut proficiscantur. In iis autem, qui emeritis stipendiis erant, nulla vis locum habet. precibus illi, pretio & his similibus evocabantur. vide ad Catil. *c.* lix. n. 3. Scio, quid contra dicere queas. In compositione *ambiundo cogere*, odiosam illam vim perire. Pereat sane, sed junge *secum proficisci*, & nisi sensum, ipsum cumulum tamen verborum adversaberis. Quid multa? *cogere* praecise positum fraudi fuit. Id tamen non tantum *in unum cogere;* sed cogere, ut secum proficiscantur per se denotare solet. infra *c.* xcv. n. 1. *quos uti ex Latio & a sociis* cogeret, *Romae relictus erat*. Livius xliii. *c.* xv. *milites ex Macedonico exercitu, qui quam multi abessent ab signis census docuit*, in provinciam cogebant. Sed ne cum termino quidem Verbum necessario accipiendum esse, Verba *arcessere*, *accire* docent. Loquitur enim de adparatu militari, quem Marius, antequam proficisceretur, instituerat. Atque sic *cogere* habes supra *c.* x. n. 4. & *c.* liv. n. 3. ubi vide.

3. Neque illi Senatus, quamquam adv. Guelf. 10. *Ne illi senatus*. Vinat. 1. *Neque illis*. Optime Remens. 1. Pronomen omittit. vide Catil. *c.* lii. n. 12. & 20. Fabric. 1. *quicquam adversus erat;* Vinat. 1. *quicquid*. male. Sed isti homines, *Neque illi s. quidquam adversus erat* per errorem junxerunt.

De ullo negotio abnuere audebat. Remens. a. Incerti, Fabric. 2. Senat. 1. Guelf. a. & 6. cum Veneta 1470. *de ullo negotio negare audebat*. Fabric. Vinar. & Uratisl. 1. *negare non audebat*. Ceteri *abnuere:* sed Eccard. Guelf. 11. & Uratisl. 2. *de nullo negotio abnuere non audebat*, ut triplici negatione utantur. Supra *c.* lxviii. n. 3. *milites jam* abnuentes *omnia*. Justin. xvi. *c.* iii. *Soli Heraclienses ob amicitiam regum Persicorum collationem* abnuerant. Livius iii. *c.* liv. *alii decemviri --- haud quidquam* abnuere. Noster *de negotio abnuere* dixit, ut alibi *docere de re; indicare de re*. vide Cat. *c.* xlviii. n. 3. supra *c.* xiii. n. 3.

Laetus decreverat. Vinar. 1. *decreverant*. Lege *laeti decreverant*, nec metuas praecedens *audebat*. vide ad Cat. *c.* xxiii. n. 8.

Neque plebi militiam volenti putabatur. Manifesto σολοικίζει haec lectio, quam dedit Gruterus, &, quasi ab Tacito confirmaretur, probat Wassius. Gruterus tamen omnes fere suos MSS. ita exhibere ait, quod vix crediderim: aut errorem potius operarum in ea nota agnoscerem. Apud nos Vinar. a. Uratisl. a. & 3. Academ. Fabric. 2. Guelf. 3. 4. & 12. habent, *neque plebe militiam volente putabatur*.

Se-

surus. Sed ea res frustra sperata tanta lubido cum Mario eundi ple-
rosque invaserat. Sese quisque praeda locupletem, victorem do- 4
mum

Senat. 2. Heuss. & Guelf. 11. *plebe militiam nolente putabatur Marius*, quae lectio eorum est qui latine nesciunt, & Tacitum Sallustiumque non legerunt. Basil. 1. Franc. Remenses, edd. Pomp. & Guelf. 6. *neque plebe militia volente*. Sunt & aliae quaedam exiguae varietates in libris nostris; sed nihil certius, quam cum Fabric. 1. Vinat. 1. Uratisl. 1. Guelf. 1. 2. & 7. legendum esse, *neque plebi militia volenti putabatur*. *Plebi volenti* necessario in hoc Graecismo eodem casu; & *militia*, propter *putabatur*, non *militiam* legendum est. Dictum autem, ut paullo clarius rem proponamus, *plebi volenti*, pro *plebi volens*, h. e. *volita* barbaro verbo, *cupita*. Nam ad vocabulum *militia*, illud *volens* referendum erat, quod vero Latini, Graecos imitati, ad Subjectum referunt. Ita & in aliis constructionibus, ut *illi* est Nomen *Tarquinio*; mihi *non licet esse malo*. quomodo & alia Adjectiva non suis Substantivis aptantur. vide ad Cic. v. epist. xx. num. 14. VIII. ep. IV. num. 5. XII. epist. XVI. num. 1. Nostrum Cat. *c.* XLIII. num. 1. & supra *c.* XXXVII. num. 2. Gronov. ad Melam. p. 7. Ita ergo Thucyd. II. *c.* III. τῷ γὰρ ΠΛΗΘΕΙ τῶν Πλαταιῶν ὁ ΒΟΥΛΟΜΕΝΩι ἦν τῶν Ἀθηναίων ἀφίστασθαι. i. Populo *enim Plataeensium* non *erat* volenti, *ab Atheniensibus deficere*. atque is eodem modo alibi. Noster supra *c.* LXXIII. num. 3. *litteris cognitis*, volenti animo *de ambobus acceperunt*. i. *quae essent ipsis volentibus*. infra *c.* C. nu. 4. *uti militibus exaequatus cum imperatore labos volentibus esset*. Tacitus Agric. *c.* XVIII. *ut* quibus *bellum* volentibus *erat*. ubi pleraque Taciti collegit Rhenanus, in quibus Wassius inepte Accusativum Casum quaerit. Addit Ciacconius Macrob. I. Sat. *c.* VII. *Facite*, *si* vobis volentibus *erit*, *diem communibus & fabulis*, *& epulis exigamus*. qui iterum iterumque ea forma usus est. Sed male inde, quod hi fere Verbum Substantivum addunt, ad eam correctionem prolabitur, quam jam praeceperat Leopardus IV. Emend. *cap.* XXXIII. cum tamen apud Nostrum paene semper *esse* reticeatur post Verba *puto*, *existimo*, *videatur*, & quae horum sunt notionis. Sed & illos, & MSS. aliquot frustra habuit iterum *neque*---*&* sese excipientes: quam tamen formam abunde illustravi supra ad *c.* I. num. 5. Melius Carrio III. Antiqu. Lect. *c.* XX. qui nostram lectionem defendit.

ET MARIUS AUT BELLI USUM. *Et* omittunt Vinar. 2. Academ. & Fabric. 2. sed perperam. Guelf. 12. *Marium*---*amissurum*. & id sciolorum commentum est. Pendet ab Verbo *putabatur*. i. Marius *credebatur*, *videbatur amissurus*. USUM BELLI dixit, pro eo, quo bello utebatur, nempe milites supplementi, ex quibus sibi commodum sperabat. Tacitus Germ. *cap.* XXIX. *Exemti oneribus & collationibus*, *& tantum in* usum praeliorum *sepositi*, *velut tela atque arma bellis reservantur*. vide supra *c.* XLIII. num. 3. Deinde Remens. 2. *aut studia & amicitias vulgi*. ex Glossa. Nam *studium*, est amor, inclinatio & favor. Supra *c.* VI. extr. studia *Numidarum in Jugurtham accensa*. Ea putabatur amissurus, si contra voluntatem plebem ad militiam cogeret. Guelf. 4. *amissurus credebat*.

SED EA RES FRUSTRA SPERATA. Vinar. 1. *Sed* ea *frustra sperata*. Male. nam Crispus *res* Nomen cum Pronomine potius, quam nudum Pronomen adhibere solet. Supra *c.* LXXXII. nu. 3. Quam rem *alii in superbiam vortebant*. *cap.* LXXIX. num. 1. eam rem *nos locus admonuit*. *c.* LXXV. num. 9. eaque res *multum animis eorum addidit*. *c.* LXXIII. extr. ea res *frustra fuit*. Cat. *c.* IX. num. 4. Quarum rerum *ego maxuma documenta haec habeo*. *c.* VII. extr. *Ni* ea res *longius ab incepto traheret*. *c.* XVIII. extr. Ea res *consilium diremit*. & sic millies alibi. Saepe etiam Pronomen Relativum Neutrum respicit hanc Periphrasin. Supra *c.* XLI. num. 1. *Otio & abundantia* earum rerum, quae *prima mortales ducunt*. ubi vide. Aut aliud Nomen Substantivum, quod nudo potius Pronomine Demonstrativo contentum fuisset. Cicero I. ad Attic. ep. III. *Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse*---ejus rei *consolationem ad te L. Saufejum missurum esse arbitror*. vide nos ad Cic. I. epist. VIII. num. 2.

TANTA LUBIDO C. M. E. P. INVASERAT. De his diximus ad Cat. *c.* VII. num. 3. *tanta cupido gloriae incesserat*. Unde constabit, male Fabricianos scribere, *invadit*: quod forte corruptum ex *invaderat*; male etiam Guelf. 1. habere, & *tanta lubido* cet.

4. PRAEDA LOCUPLETEM FORE. Guelf. 6. *praedae locupletem*, ut Livius XXXV. *c.* I. *Eo victorem*, opulentum praedae, *exercitum P. Cornelius reduxit*. Apulejus VII. Met. pag. 125. *Erat in proxima civitate juvenis natalibus praenobilis*, *equo clarus &* pecuniae *simul satis* locuples. Non aliter scripsit Sallustius, qui passim Nominibus abundantiae, aut inopiae secundum Casum adjicit. adde Petr. Victo-

mum reditum, alia hujuscemodi animis trahebant. & eos non paullum oratione sua Marius arrexerat. Nam postquam, omnibus, quae postulaverat, decretis, milites scribere volt, hortandi caussa simul, & nobilitatem, uti consueverat, exagitandi, concionem populi advocavit. Deinde hoc modo disseruit.

C A P. LXXXV.

LXXXVII.

I *SCio ego, Quirites, plerosque non isdem artibus imperium a vobis petere, &, postquam adepti sunt, gerere: primo industrios, supplicis, modicos esse; dehinc per ignaviam & superbiam aetatem agere. sed mihi con-*

rium XXVI. Var. Lect. c. XVII. Dubito, an *locupletum*, quod a manu prima exaratum fuit in Guelf. 2. Rectissime autem II. ejus nominis omisit Verbum *fore*. vide infra *cap.* XCII. num. 2.

. VICTOREM DOMUM REDITURUM. Eccard. *aut victorem d. rediturum sperabat*. Vinat. I. & Uratisl. I. *domi rediturum*, ut supra *Romae* pro *Romam* in MSS. ostendimus, *c.* XXI. num. 3.

ALIA HUJUSC. ANIMIS TRAHEBANT. Academ. Senat. 2. & Heuss. *in animis trahebant*. Incerti, Vinar. 2. Remens. 2. & Uratisl. 2. *animos trahebant*, forte pro *animo trahebant*. nam Franc. *animo trahebantur*. Juvencus I. Hist. Ev. *v.* 94. *Illa* trahens animo *per gaudia mixta pudorem, suppressae vocis pavitantia dicta volutat*, ut recte Barthius V. Advers. *c.* XIII. Sic *volvere, agitare animo*. A *trahere* Tacit. II. Ann. *c.* V. *tractare, celerandae victoriae intentior*, tractare *praeliorum vias & quae sibi saeva, vel prospera evenissent*. Noster infra *cap.* XCIII. nu. I. *anxius* trahere cum animo *suo*. Vinar. I. *aliaque hujusmodi*.

ET EOS NON PAULLUM OR. SUA M. ARREXERAT. Vinar. I. omittit *eos*, quod in Franc. & Guelf. II. locum mutat. Recte illud deleveris. Eccard. Guelf. 6. 10. aliique, *non paullulum*. Edd. Pompon. & Viteb. & Lips. 1510. *erexerat*, quomodo certe hoc loco scribendum. vide *c.* LXXXVI. num. I.

5. UTI CONSUEVERAT, EXAGITANDI. Guelf. I. *uti consuerat*. Scribe *consuerat*. Celsus II. *c.* I. *Vere tamen maxime, quaecumque humoris motu novantur; in metu esse* consuerunt. Livius XXXIX. *cap.* IX. *non digna quaestu, cui ancillula* adsuerat. Plautus Poen. A. III. Sc. II. *v.* 35. *Faciunt, scimrae quod* consuerunt. Guelf. 2. *orationem p. advocavit*. sed jam olim emendatum id est.

CAP. LXXXV. I. NON IISDEM ARTIBUS I. A. V. P. MSS. plerique, *non hisdem artibus*. quae res fecit, ut cum Senat. Vinar. Incert. primis, Uratisl. I. & 3. Guelf. I. & 3. scripserim *isdem*. Cat. *c.* II. num. 4. *imperium facile* iis artibus *retinetur, quibus initio partum est*. Nec solum de illis suo tempore jure querebatur Marius, omnis aevi exemplis constat, quod Gruterus integro Discursu IV. in Tacitum, veterum exemplis dictisque illustravit, *Magistratuum initia fine esse meliora*. Plautus Capt. A. II. Sc. I. *v.* 36. *Nam fere maxuma pars morem hunc homines habent; quod sibi volunt Dum id impetrant, boni sunt. sed ubi jam penes sese habent Ex bonis pessumi & fraudulentissumi Sunt*. Adjice omnino Guntherum I. *v.* 299. *Nam quod summa probos mutare potentia mores Dicitur*, & quae sequuntur, ubi presse Sallustii vestigiis insistit. Noster autem Catonem suum prae oculis habuit, uti ad eumdem Guntherum ostendit Rittershusius pag. 239. Denique plura dabunt Lipsius II. Polit. *c.* V. ibique Reinhardus.

PRIMO INDUSTRIOS, SUPPLICES. Fabriciani, Guelf. 3. Vinar. I. & Senat. I. *supplicis*. Scribendum nempe *supplicis*, antiquo more. Sed Guelf. 6. duabus vocibus *supplices, modicos* destituitur.

MODICOS ESSE. Veneta 1470. *medicos esse*: immo *politicos*. Sed facilis lapsus. *Modicus* est moderatus, modestus, & respicit *superbiam*, quam postea induunt. Supra *c.* LXIII. num. 2. *belli ingens domi* modicus. Tacitus IV. Hist. *c.* XL. *de absentia patris fratrisque ac juventa sua, pauca &* modica *disseruit, decorus habitu, & ignotis adhuc moribus*. Varro περὶ τύχης: *Sapiens est, bonum ferre potest* modice, *& malum fortiter aut leviter*.

DEHINC PER IGNAVIAM. Sic Fabriciani, Incert. 2. Academ. Vinar. I. Remens. 2. Senat. I. Ura-

contra ea videtur. Nam quo universa respublica pluris est, quam consula- 2
tus aut praetura, eo majore cura administrari, quam haec peti debere. Ne-
que me fallit, quantum cum maxumo beneficio vestro negotii sustineam. 3
Bel-

Uratisl.1. & 3. Guelf. 3. 6. 9. & Veneta 1470. Ceteri fere *deinde*. vide ad Cat. *c.* III. num. 2. *Per ignaviam* idem, ac *in ignavia*, aut *ignaviter*, ut exposuimus Cat. *c.* XX. num. 1. Eod. *c.* LI. num. 6. Male exsulat *aetatem* ab Guelf. 10.

SED MIHI CONTRA VIDETUR. Vinar. 1. *contra esse invidetur*. Uratisl.1. *contra esse videtur.* Fabric.2. *contra haec videtur*. Guelf. 7. *Sed mihi contra videntur*. At Fabric. 1. Incerti, Remenses, Basil. 1. Acad. Senatorii, Heuss. Vinar. 2. Uratisl.2. 3. Eccard. Guelf. 1. 2. 3. 4. 6. 9. 10. 11. 12. & Veneta 1470. *Contra ea videtur*, ut Cornelius Nepos, Caesar & Noster Cat. *c.* III. n.2. supra ea, *veluti ficta pro falsis ducit*. Alii tamen *ea* omittunt, & habet hic illud in ipso nexu & sententia aliquam difficultatem. Plinius I. epist. XX. num. 7. *ut contendat, hos ipsos ---- pauciora dixisse, quam ediderint*. *Ego* contra *puto*. Cic. VI. epist. IV. nu. 3. *Nunc tantum videmur intelligere, non diuturnum hoc bellum: etsi id ipsum nonnullis* videatur secus. Lamprid. Severo *cap.* XXV. *Hujus imperium incruentum litteris tradiderunt. quod* contra *est*. & ita Noster infra num. 21. Nihilominus cum proba sententia ita interpretari possumus: *Sed mihi* id, quod est *contra ea, videtur*: non video, cur tanta facilitate membranarum lectionem repudiemus. Auctor I. de Rep. Ord. *c.* I. qui Sallustianam dictionem in primis adfectavit. *At* contra id *eniti decet*, cet.

2. QUO UNIVERSA RESP. PLURIS EST. MSS. plerique *quo pluris est universa resp.* Basil.1. *quo pluris universa resp.* omisso Verbo Substantivo. Vinar.2. Acad. Franc. Incert. 1. Eccard. Guelf. 4. & 10. *quanto pluris est un. resp.* Incert. 2. *quantum pluris est*; Remens. 1. *quanto pluris pretii*. Veneta 1470. *quo resp. pluris est*, omisso *universa*. Neque, quid hoc sententiae adferat emolumenti, nisi corrumpat, video. Vis enim talis est. Bonus civis reip. caussa Consulatum & Praeturam petere debet. Nactus igitur illa, tanto majore cura partem reip. administrare debet, quanto superat resp. praeturam & consulatum, quae ejus caussa instituta sunt. Inde elucet, quomodo adhaereant superioribus, ubi de his, qui postquam honores adepti sunt, mores mutant, verba fecerat.

ILLAM ADMINISTRARI, QUAM HAEC PETI D. Veneta 1470. *administrari illam*. Sed recte Fabric. Vinar. Incert. primi Provocabulum abjiciunt, quod illi inculcarunt, qui *illam ---- haec* sese respicientia & elegantiae, & necessitatis crederent. Sed necessitatis nulla hic ratio, cum *resp.* paucas ante voces legatur, & duriora sunt, quae habentur infra n. 13. adde supra *c.* LXXI. n. 2. & *c.* XXXII. nu. 1. & LIII. n. 3. *c.* XVIII. n. 5. *quia neque* materia *in agris, neque ab Hispanis* emundi, *aut* mutandi *copia erat*. De elegantia ita constat ex Sallustio, eum nullam quaerere in tali oppositione. vide *c.* XLVI. nu. 5. & si qua tibi placet, ea parum concedit priori, quod *haec* posteriore loco posuerit, cum dicere potuisset, *eo majore cura* haec *administrari, quam peti debere*: ut *haec* intelligeret de consulatu & praetura. vide supra *c.* III. nu. 1. quamquam nec illam adsectari velim, cum in expositione altera acquiescendum sit, ut *illam*, vel *remp.* intelligamus.

3. CUM MAXIMO BENEFICIO VESTRO NEGOTII. Nequidquam Graevius in Cic. III. ad Attic. epist. XX. p. 329. legere jubet: *quantum* cum maxime *beneficio vestro negotii sustineam*. & accidit illi cum suo *cum maxime*, quod eo & superiore saeculo plurimis Criticorum, qui simul ac rarum, aut obsoletum verbum repperissent, illud omnibus locis infarcire nitebantur. Nam quid illud hic foret, *beneficio vestro permultum negotii sustineo?* idem, quod beneficio vestro adfligor, beneficio vestro molesti mihi estis: quod nec Mario, nec plebe auctoribus suis dignum erat. Noster sese ipse interpretatur infra n. 28. *qui mihi summum honorem, & maxumum negotium imposuistis*. i. e. Una cum maximo beneficio vestro, consulatu, maxumum etiam negotium me sustinere scio. Hanc vim Praepositionis neque Graevius, neque Ciacconius intellexisse videntur; quam tamen bene agnovit Perizonius ad Sanct. IV. Min. *c.* VI. neque cepit locum scriba Franciani, qui eam omisit. vide infra ad *c.* LXXXVI. nu. 3. *omnia* cum *pretio honesta videntur*. BENEFICIUM vocat consulatum, ut infra etiam, & *c.* XIV. nu. 8. Adherbal *regnum Numidiae*. Item *c.* XXXI. nu. 16. beneficia *vestra penes optumos, non audacissumos, forent*. Sic Seneca I. Controv. II. puellam populi suffragiis conservatam audacius vocat *populi beneficium*. vide ibi Schultingium. Ita *munus*, Justinus XXVIII. *c.* III. n. 15. *Quorum si illos poeniteat deponere imperium, & reddere illis* munus *suum: ipsi regem quaerant, cui imperent*. adde Berneg-

Bellum parare, simul, & aerario parcere; cogere ad militiam, quos nolis
offendere; domi forisque omnia curare; & ea agere inter invidos, occur-
4 *santis, factiosos, opinione, Quirites, asperius est. Ad hoc, alii si delique-*
re, vetus nobilitas, majorum facta fortia, cognatorum & adfinium opes,
multae clientelae, omnia haec praesidio adsunt: mihi spes omnes in me-
met sitae, quas necesse est & virtute, & innocentia tutari. nam alia infir-
5 *ma sunt. Et illud intellego, Quirites: omnium ora in me conversa esse:*
aequos

ger. ad XIII. c. IV. num. 9. Caesar I. Civ. c. IX. *dolere se, quod P. R.* beneficium *sibi per contumeliam ab inimicis extorqueretur*. Cicero pro Murena *cap. I. ut ejusdem hominis voce & declaratus consul, & defensus*, beneficium populi R. *cum vestra atque omnium civium salute tueatur*.

EOS, QUOS NOLIS OFFENDERE. Fabric. I. *eos, quos nobis offensos scio*. forte fuerat: *quos nolis offensos*. Nam *nolis* sese satis tuetur. Seneca de Morte Claud. *c.* XVI. extr. *pusillum subperturbatur, ut illum vidit canem nigrum, villosum sane, quem* non velis *tibi in tenebris occurrere*. Recte autem Incert. I. & Remens. 2. *eos* omittunt. vide Cat. *c.* XLIX. n. 4. *c.* LI. n. 34. *c.* LIV. nu. 5. & plura alia. Mox Uratisl. 2. *domi, foris omnia curare*.

ET EA AGERE INTER INFIDOS. *Agere* elegantiae caussa adjicitur, quomodo Cicero saepe *facere*. Ejus locum ex V. Tuscul. adnotavit Gifanius ad Lucret. pag. 343. *An Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere: nostrates philosophi* facere *non potuerunt*. Is autem solus est, qui ad Lucretium faciat: cetera aliena sunt. En tibi illum I. *vers.* 692. Dicere *porro ignem res omnis esse, neque ullam Rem veram in numero rerum constare, nisi ignem, Quod* facit *hic idem: perdelirum esse videtur*. Id. IV. *v.* IV. *quoniam nihil inde abradere possunt, nec penetrare, & abire in corpus corpore toto. Nam* facere *interdum* id *velle & certare videntur*. Adde omnino Cat. *c.* LV. nu. 2. & supra *c.* XXX. num. I.

OCCURSANTIS. Ita scripsit Basil. I. *Occursantes* sunt *obficientes, contra nitentes*. Lucret. V. *vers.* 716. *Corpus enim licet esse aliud, quod fertur, & una Labitur omnimodis* occursans *officiensque*.

OPINIONE, QU. ASPERIUS EST. Fabriciani, *opinatione*. Guelf. 6. *omni opinione*. 10. *opinionem*. male. Cicero Bruti princ. opinione *omnium* majorem *cepi dolorem*. Supra *cap.* LXXV. num. 8. *denique commeatus* spe amplior. Ita Seneca de morte Claud. *cap.* XVI. dicto *citius*. quod Heliodoro VII. λόγυ θᾶττον. Noster *cap.* LIII. num. 5. *quod Metellus* amplius opinione *morabatur*. adde notam ad Cat. *c.* LI. num. II.

4. ALII SI DELIQUERE. Uratisl. I. a manu secunda *aliis, si deliquere*. nimirum propter verba *praesidio adsunt*, quae claudunt sententiam. Sed ita judicantes refutavimus jam ad Cat. *cap.* XI. nu. 2. adde etiam supra *c.* XXXI. n. 22. Vinar. I. *dereliquere*. Academ. & Guelf. II. *delinquere*. Lege Herodian. II. *c.* X. nu. 5.

MAJORUM FACTA FORTIA. Guelf. 4. *majorum fortia cognatorum facta*. Qui confirmat Fabricianos & Uratisl. 3. *majorum fortia, cognatorum & adf.* exhibentes, sine nomine *facta*. Ita supra *c.* X. num. 2. *Nam ut alia* magna *& egregia tua omittam*: ubi vulgo *egregia facinora*. Quantum autem valeat majorum dignitas, ostendit Cicero in Pison. *c.* I. & Tacit. III. Hist. *c.* LXXXVI.

OMNIA HAEC PRAESIDIO ADSUNT. Veneta 1470. Edd. Pompon. Viteb. & Lips. 1510. *omnia praesidio adsunt*. Sed *haec* tuetur non magis Donatus ad ea Terentii Phorm. Act. I. Sc. II. *Qui fueris pater, quae mater, qui cognata tibi sit*, Omnia haec *confingam*; quam Catullus & Horatius supra ad *c.* LXXVI. num. I. adscripti. Guelf. 4. & 6. *praesidia adsunt*. quomodo Plautus Epid. Act. III. Sc. I. *v.* 14. *Nec mihi* Plus adjumenti ades, *quam ille, qui numquam etiam natu'st*. Guelf. 3. *praesidio sunt*. Sed *adesse* & Plautus tuetur, & Cic. IV. epist. VIII. nu. 3. *ut ad omnia, quae tui velint, ita* adsim praesto, *ut me non solum omnia debere tua caussa; sed ea quoque etiam, quae non possim, putent*. ubi alii *sim praesto*. Intra Franc. *mihi spes in memet sitae*, sine voce *omnes*.

ET VIRTUTE, ET INNOCENTIA TUTARI. Ita Rivius & Gruterus. Plerique MSS. *virtute, & innocentia*, ut prius & nusquam sit. Fabriciani, Guelf. 6. *ex virtute, & innocentia*, qui Rivio accedere videntur. Certe cum eo incedunt omnes edd. veteres. Senat. I. *virtute, vel innocentia*. Guelf. 10. *tueri*.

5. OMNIUM ORA IN ME CONVERSA ESSE. Uratisl. 3. & Veneta 1470. *omnia ora*. Gu. 4. *in me* habet inter lineas. Vinar. I. *in me concussa esse*. corrupte. Livius XXIV. *c.* IX. *Consulatum ineuntes, plus solito* converterant in se *civitatis* ani-

aequos bonosque favere: quippe benefacta mea reipublicae procedunt;
nobilitatem locum invadendi quaerere. Quo mihi acrius adnitendum 6
est, ut neque vos capiamini, & illi frustra sint. Ita ad hoc aetatis a pue- 7
ritia

animos. Idem XXX. *c.* III. *seu ut Scipioni gratificarentur*, in quem *tum omnis* versa *civitas erat*. Sueton. Vespas. *cap.* IV. *Ut primum adtigit provinciam, proximas quoque* convertit in se. Justin. IV. *c.* IV. nu. 10. In hunc *oculos civitas universa, in hunc suspensa* ora convertit. Dicitur ergo pro eo, quod esset *observare*, exspectatione eventus totentum esse, ut Noster supra locutus est. Aequi & boni scilicet observabant Marium, exspectabantque, quantum ille reip. esset additurus; nobilitas, quantum esset delicturus, ut locum invadendi haberent. De bona illa observatione Cicero Somn. Scip. *c.* II. in te *unum atque in tuum nomen* se convertet *civitas: te senatus, te omnes boni, te Latini intuebuntur: tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus*. adde Freinshem. ad Curt. VIII. *cap.* IV. num. 24.

AEQUOS BONOSQUE FAVERE. Guelf. 6. *favere mihi*. 10. *equos & boves favere*. bubulum ingenium.

BENEFACTA MEA REIP. PROCEDUNT. Remens. 2. *beneficia mea*, quómodo Veneta 1470. Sed reliqui omnes *benefacta*. Et quasi illa sola C. Marii praeclara facinora hoc nomine censerentur, Propertius II. eleg. I. *vers.* 23. *Regnave prima Remi* (non canerem) *aut animos Carthaginis altae, Cimbrorumque minas & benefacta Mari*. Ita Noster *benefacere*, Cat. *c.* III. n. 1. *Pulchrum est* benefacere reip. *etiam bene dicere haud absurdum est*. adde Gellium XVII. *c.* V. PROCEDUNT interpretor reputantur, considerantur. Comparavit N. Heinsius eum illo Ovidii Heroid. Ep. IX. *v.* 109. *Illi* procedit *rerum mensura tuarum. Cede bonis: heres laudis amica tuae*. Sed plura de hoc Verbo doctissimus Gronovius ad Liv. V. *cap.* XLVIII. ubi docet pro continuari, computari, valere, & his talibus istud Verbum poni. Ex iis constabit, non male pro *considerantur* hoc loco accipi posse, etsi alibi fere Noster pro *prospere cedere* posuerit. vide ad Cat. *c.* I. num. 5. Ita vero *benefacta reip.* junguntur, ut Catilin. *cap.* XXXII. num. 1. *quod neque* insidiae consuli *procedebant*. ubi vide.

6. QUO MIHI ACRIUS ADNITENDUM EST. *Quo* est *propter quod*, ut diximus ad Cat. *c.* I. nu. 4. Quo *mihi* rectius *videtur*. Guelf. 3. *est adnitendum*.

NEQUE VOS CAPIAMINI. An *capiamini a nobilitate?* quod tamen contra nexum Orationis esse videtur, qui requirit, ut haec de Mario intelligantur. Glossa Guelf. 4. *opprimamini*. Posses intelligere *capiamini spe*, decipiamini in favore vestro, dum ego non is essem, qualem velletis. Ita *capere* Tibullus III. eleg. VI. *v.* 45. *Nec vos aut* capiant *pendentia brachia collo, Aut* fallat *blanda sordida lingua prece*. Ita alii quam plures. Sed bono jure hoc *capiamini*, si ad superiora oculum vertas, ad nobilitatem, quae locum invadendi quaerebat, retuleris. Duo erant, quae Marium ad acrius adnitendum impellebant, quaeque proposita habebat. primum ne caperetur plebes ab nobilibus, qui, si Marius male remp. gessisset, acerbissime in illum simul, & plebem vindicaturi videbantur: alterum ut ipse nobilitati illuderet. Ex altera parte studium, ex altera odium stimulabant. *Neque* — *&* suo quidem more Sallustius, ut qui frequentissime ita loquitur; Sed non solus ita solet. vide supra ad *c.* I. num. 5.

FRUSTRA SINT. Frustra speraverint nos invadere, ut loquitur supra *c.* LXXXIV. nu. 3. Perperam Incerti, Acad. Franc. Vinarienses, Uratisl. 2. & 3. Guelf. 6. 7. 10. 11. & Veneta 1470. *frustrati sint*. Plautus Mercat. Act. III. Sc. I. *vers.* 30. *Nunc mulier, ne tu* frustra sis, *mea non es, ne arbitrere*. Amphitr. Act. III. Sc. III. *v.* 20. *Jam hi ambo & servos, & era* frustra sunt *duo Qui me Amphitruonem rentur esse*. Noster III. Hist. Orat. Macri num. 9. *Nam spem* frustra fuisse *intellexistis*. Forte & Corn. Nepos Hannib. *c.* II. num. 2. *neque ii frustra fuissent*, ubi contra fidem MSS. dederunt: *neque id frustra fecissent*.

7. ITA AD HOC AETATIS A PUER. FUI. Gu. 6. *ad hoc usque aetatis*. Sed illud *usque* Noster negligit. vide supra ad *c.* LXIII. num. 6. Primo autem loco terminum ad quem posuit, ut solent elegantiores, & monstravimus ad Cat. *cap.* XXXVI. nu. 4. Remens. 1. *fui doctus*; Guelf. 6. *fui edoctus*. Male. *Ita fui* dixit, pro *Is, talis* fui: quemadmodum alibi *Ita* particula loco Pronominis demonstrativi ponitur. vide supra ad *c.* XXI. num. 4. Cic. II. Epist. VI. num. 4. *ut eumdem te facile agnoscam* fuisse *in laude mea*, qui fueris *in salute*. Noster *cap.* LXIII. num. 6. *talis vir*. atque *c.* XLI. num. 4. *otium asperius acerbiusque* fuit.

CONSUETA HABEAM. Significantius id, quam *omnibus laboribus atque periculis adsueverim*. Ita Cat. *cap.* LVIII. nu. 1. *Compertum habeo*. alibi alia. Patet ex Livio XXXIII. *c.* XXXVIII. *& tum*

8 *ritia fui, ut omnis labores, pericula consueta habeam. Quae ante vestra*
beneficia gratuito faciebam, ea uti, accepta mercede, deseram, non est con-
9 *silium, Quirites. Illis difficile est in potestatibus temperare, qui per am-*
bitionem sese probos simulavere: mihi, qui omnem aetatem in optimis
10 *artibus egi, benefacere jam ex consuetudine in naturam vertit. Bellum*
me gerere cum Jugurtha jussistis; quam rem nobilitas aegerrume tu-
lit. Quaeso, reputate cum animis vestris, num id mutare melius sit, si
quem ex illo globo nobilitatis ad hoc, aut aliud tale negotium mittatis, ho-
mi-

satis & ipsis, & omnibus aliis adparare, ab rege impetratam *eos libertatem, non per occasionem* raptam habere. Vide & verba Edicti Praetoris ejusque interpretationem leg. 1. §. 19. & 22. D. de Flumin. ne quid in fl. publ.

8. ANTE VESTRA BENEFICIA GRATUITO F. Vinar. 2. *ante omnia vestra benef.* Uratisl. 2. *antea vestro beneficio*, atque ita a prima manu Fabric. 1. Scias itaque, duas voces *vestra beneficia* ex Glossa esse, quam suppeditavit n. 3. placuit autem imperitis propter expositionem *vestra beneficia* --- & *accepta mercede*, quae tamen ad *gratuito* aeque referas. Id enim est *sine mercede* aliquid facere. Cat. c. XVI. nu. 3. gratuito *potius malus atque crudelis erat*: ubi plura. Scribe: *quae antea gratuito faciebam.*

EA UTI, ACCEPTA MERCEDE, DESERAM. Gu. 10. *eam uti.* Sed nullo prorsus Pronomine opus est. Imitatur exacte Gunther. 1. Ligur. v. 296. *ni fallimur, artibus istis Seque suosque reget. neque enim quas hactenus* ultro *Et* gratis *coluit,* sumta mercede, *relinquet*. Tacit. XIV. Ann. c. XLIX. *non ideo aut consules mutavere relationem, aut Thrasea decessit sententia; ceterive, quae probaverant*, deseruere.

9. ILLIS DIFFICILE EST IN POT. TEMPERARE. *Est* vacat in Incert. 1. *in potestatibus* dixit, pro in potestatibus constitutis, ut supra *in imperio, in legationibus*. vide ad c. XL. num. 1. *Temperare* pro temperare sibi. Plautus Epidic. A. 1. Sc. II. v. 8. *Jam isthoc probior es, meo quidem animo, cum in amore* temperes. Plura hujusmodi collegit Vechnerus 1. Hellenol. *cap.* III. §. V. adde Cat. c. XI. extr. & c. LI. n. 36. Acad. & Vinar. 2. *tempeare*. Guelf. 12. *qui ambitione sese p. s.*

MIHI, QUI OMNEM AETATEM IN. Guelf. 9. *mihi* inter lineas ostentat. Vinar. 2. *qui jam omnem aetatem*. Guelf. 10. & 11. *aetatem optimis artibus*: quod corruptum esse, n. 1. docebit. Senat. 2. & Heuss. *in optimis rebus & artibus egi*. Vinar. 1. *egit*. Guelf. 6. *benefacere jam omnia*.

EX CONSUETUDINE IN NATURAM VERTIT. Turbant veteres Codices in Verbo *vertit*: & ita fere solent in hoc & aliis Verbis antiquo more prolatis, ut in Activo habeant vim Passivam. Hujus generis aliquot exempla collegimus EXCURSU VI. in Jugurtham. *Naturam* pro habitu quasi ingenito. nam pro *ingenio* posuit Noster supra c. VII. nu. 4. *ubi* naturam *P. Scipionis &* morem *hostium cognovit*. adde *cap.* LXVIII. num. 4. Ita *consuetudinem* dicunt esse *alteram naturam*.

10. BELLUM ME GERERE CUM JUG. JUSS. Fabric. 2. *Bellum gerere cum I.* extruso Pronomine. Guelf. 11. *Bellum mihi g. c. I. jussistis.* Scribe: *Bellum mihi cum Jugurtha jussistis*, ut exaudiatur *gerendum*. Supra c. LXXXIV. n. 1. *postquam* ei provinciam *populus* jussit. Livius XXXI. c. VIII. *obsecratique circa omnia pulvinaria dii, quod* bellum cum Philippo *populus jussisset, id bene ac feliciter eveniret*. Id. XXXVI. c. II. *quod populus R. eo tempore* duellum jussisset cum rege Antiocho esse, *quique sub imperio ejus essent*. & mox: *Si duellum*, quod cum Antiocho *rege* sumi *populus* jussit, *id ex sententia senatus populique R. confectum erit*.

NUM ID MUTARI MELIUS SIT. Guelf. 6. *an non id mutari*; Academ. *Utrum id mutari*; Fabric. 2. *idne mutari*. Basil. 1. *Num mutare id melius sit*. & *mutare* quidem scribunt etiam Franc. Guelf. 4. & 11. pro eo Uratisl. 2. *imitari*. *Id mutare* ex abundanti additur, quemadmodum *id caderet, id facias* apud Ciceronem. vide exempla ad Cat. *cap.* XLVIII. nu. 7. *Reputare cum animo* abunde firmatum supra c. XIII. nu. 5. Accedat Apulejus Florid. p. 345. Reputet cum animo suo, *quantum periculum conservandae existimationis hic adeat*.

SI QUEM EX ILLO GLOBO NOBILITATIS. Sic omnes MSS. & priscae edd. non *ecquem*, quod in mediis quibusdam legitur. *Globus* est manus, multitudo *conglobata*, quo Verbo usus Auctor 1. Epist. de Rep. Ord. Livius 1. *cap.* V. *Romulus non cum* globo *juvenum, sed aliis alio itinere jussis certo tempore ad regiam venire pastoribus, ad regem impetum fecit*. Vellejus II. c. LVIII.

minem veteris prosapiae ac multarum imaginum, & nullius stipendii: scilicet ut in tanta re, ignarus omnium, trepidet, festinet, sumat aliquem ex populo monitorem officii. Ita plerumque evenit, ut quem vos impe- 11
rare

c.LVIII. *Hi una cum* conjurationis globo, *stipati gladiatorum D. Bruti manu, Capitolium occupavere*. Tacit. Germ. c. XIII. *magno semper electorum* juvenum globo *circumdari, in pace decus, in bello praesidium*.

AD HOC, AUT ALIUD TALE NEGOTIUM. *Aliud tale* deest Remensi 1. *tale* tantum Incert. 2. Uratisl. 2. Heuss. & Senat. 2. Scribit autem Eccard. *haud hoc, aut aliud tale*. Vinar. 1. *adhoc, aut illud tale*. Veneta 1470. *ad hoc negotium, aut vel aliud tale negotium*. Edd. Pomp. Viteb. & Lips. 1510. *ad hoc negotii, aut vel aliud tale mittatis*. Quid locum corruperit, reperire nondum potui: nisi scripserat Sallustius: *adhoc, aut tale negotium*. & litterator quidam concursu ejusdem litterae offensus dedit, *vel tale*. tunc istae turbae.

HOMINEM VETERIS PROSAPIAE. Sumsit a Catone, qui 1. Orig. *veteres prosapias* dixit. Bene autem in homine plebejo Mario, & in re veteri vetusto etiam vocabulo usus est, nec tangit illum reprehensio Fabii 1. c. VI. pag. 83. & VIII. c. III. pag. 687. Usus est eodem aeque commode Sueton. Galba c. II. *nobilissimus magnaque &* vetere prosapia. Praeter Catonem, Plautum, Justinum, Apulejum, Prudentium, etiam Minucius Fel. c. XIV. princ. *homo Plautinae* prosapiae. Petr. Cellensis de Pan. cap. I. *Utcunque his & hujusmodi* antiquae *nobilitatis &* prosapiae *insignia reaccenduntur, & ad antiquum titulum gloriae filiorum dei recurritur*.

MULTARUM IMAGINUM. Peculiare hoc nobilitati, ut haberent imagines majorum in atriis positas, quas Macer Licinius fallissime exagitat III. Hist. Orat. n. 18. Earumdem meminit Noster supra c. IV. nu. 5. & infra hac Orat. num. 25. *Scilicet quia* imagines *non habeo, & quia mihi nova nobilitas est*. n. 29. *Non possum fidei caussa* imagines *ostentare*. Juvenalis Sat. VIII. v. 6. *Quis fructus generis tabula jactare capaci Corvinum, posthac multa contingere virga Fumosos equitum cum Dictatore magistros, Si coram Lepidis male vivitur*, & quae sequuntur. *Fumosos* vocat, propter vetustatem, ut Boetius 1. Prosa 1. *Quarum speciem, veluti* fumosas imagines *solet, caligo quaedam neglectae vetustatis obduxerat*. Statius II. Theb. *vers.* 214. *laeto regalia coetu* Atria *complentur*, species *est cernere* avorum *Cominus & vivis certantibus vultibus aera*. Seneca Epist. XLIV. *Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus*. Singulare autem jus fuisse, imaginem ad memoriam sui posteritati relinquere, patet ex Cic. V. Verr. *cap.* XIV.

NULLIUS STIPENDII. Erat enim & haec quaedam Romae quasi nobilitas, sua stipendia meruisse. & quoniam illud Reip. majori usui esse solebat, recte hic Marius *stipendia*, & *imagines* comparat. Nam etiam tum inceperant nobiles plebem militia urgere, ipsi immunes, supra *cap.* XLI. num. 7. adde Tacit. 1. Ann. c. XXXVI. & Stewech. in Veget. 1. *cap.* II. Infra Eccard. & Guelf. 12. *scilicet in tanta re*, omisso *ut*.

SUMAT ALIQUEM EX POPULO. Fabriciani, Incert. 2. Senat. 2. Heuss. & Vinar. 2. *sumet aliquem*, terminatione τῶν *trepidet, festinet* abstracti. Guelf. 6. *sumatque aliquem*. Mihi *aliquem* minus placet.

MONITOREM OFFICII SUI. Fabriciani & edd. vett. *monitorem sui officii*. Vinar. 1. *sui* omittit, quem interim secutus sum; cum vere etiam illud officii ejiciendum sit. *Monitor* enim per se est ille, qui facienda omittendave docet, & quorum in veteri militia multus usus. Unde Plinius Paneg. c. XV. *Neque enim prospexisse castra, brevemque militiam quasi transisse contentus, ita egisti tribunum, ut esse statim dux posses, nihilque* discendum *haberes tempore* docendi. Nempe primis annis *custodes*, deinde cum res agenda erat, *praeceptores & monitores* adjungebantur. vide Gebhard. ad Corn. Nep. Timoth. *cap.* III. num. 2. Symmachus III. epist. XIII. *Nullam Nestor tertio aevi sui saeculo militiae vacationem poposcit: nec Achilli excusavit aetatis suae frigus Phoenix* monitor. ubi plura Juretus. Hinc de paedagogo Terent. Phorm. A. II. Sc. 1. v. 3. *o Geta monitor*: & de duce Silius VIII. v. 373. *His Scaurus* monitor. adde Barth. ad Stat. II. Theb. v. 205. & XXI. Advers. c. II.

11. QUEM VOS IMPERARE JUSSISTIS. Vinar. 1. *imperatorem jussistis*. Non probo: etsi ita Livius 1. c. XXII. *Inde Tullum Hostilium* —— regem *populus* jussit.

IS SIBI IMPERATOREM ALIUM QUAERAT. Vinar. 1. Basil. 1. Incert. 2. Eccard. Guelf. 4. 9. & 12. *is imperatorem alium quaerat*, neglecto Provocabulo *sibi*. Sed Uratisl. 1. & illud, & praeterea *is* omisit. quem adprobo. Veneta 1470. non agnoscit *alium*, eaque etiam supra *vos* non exhibet. Guelf. 11. *imperatorem aliquem*. Rotun-

12 *rare jussistis, is imperatorem alium quaerat. Ac ego scio, Quirites, qui*
LXXXIIX *postquam Consules facti sunt, acta majorum & Graecorum militaria praecepta legere coeperint; homines praeposteri. Nam gerere, quam fieri*

tundior sane lectio erit: *quem vos imperare jussistis, imperatorem quaerat.* Et hoc *quaerere* non modo investigare est, ut *sumas*, quod supra posuit: sed etiam desiderare, indigere. Manilius I. *v.*414. *tunc di quoque magnos* Quaesivere *deos.* citat locum & plura Brockhus. ad Tibull. II. eleg. III. *v.* 26. adde Gronov. ad Liv. XXV. *c.* XXXVIII.

12. AT EGO SCIO, QUIRITES. Nonnulli *Atque:* quod innuit fuisse primitus *Ac ego scio.* Vocabulum *Quirites* non reperitur in omnibus. Unus, *scio aliquos;* id nempe sensu addendum, non scriptura. Nam ita *Sunt, qui; Erant, qui* & similia perfrequentia. Sic Cat. *c.* XXXII. extr. *Ex suo numero ad Marcium Regem mittit.* Supra *c.* XLI. n.10. *ubi primum reperti*, qui *verani gloriam injustae potentiae anteponerent.* Coelius Epist.I. n.1. *data opera paravi*, qui *sic omnia persequeretur.* Horatius Art.Poet. *v.*361. *erit*, quae, *si propius stes Te capiet magis; &* quaedam, *si longius abstes.* de quo recte monuit Cuningamius Animadv. in Horat. Bentl. *c.* XV. p.275. Sic *aliquid*, *quidquam* reticetur. vide supra *c.* XXII. nu. 2. Et *aliqui*, etiam ubi nullum Verbum praecedit. Notavit talia Gronov. ad Senec. II. de Ira *c.* XII. & XXXIV. adde supra *c.* LXXIX. num.6.

GRAECORUM MILITARIA PRAECEPTA. Plura eo tempore exstabant, quam quae hodie sunt cognita. *Xenophontem* tamen de praefectura, seu disciplina militari multis usui fuisse, compertum habemus, cujus etiam *Cyropaediam* ipse Cicero in rebus agendis propositam sibi habuit. Lege Lipsium I. Polit. *cap.* x. & ad eum Reinhard. pag. 454. Meminit hujusmodi *praeceptorum* Quinctil. II. *c.* V. *Sicut* de re militari *quamquam sunt tradita quaedam* praecepta *communia, magis tamen proderit scire, qua ducum quisque ratione, in quali loco, tempore sit usus sapienter, aut contra.* Increpat perversum morem rei militaris peritiam adfectandi Plinius Paneg. *c.* XIII. *postquam vero* studium armorum *a manibus* ad oculos, *ad voluptatem a labore translatum est; postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut civica, sed* Graeculus magister *adsistit, quam magnum est unum ex omnibus patrio more patria virtute laetari?* Praeposteros hic Marius perstringit. qui cum doctrinam ad usum conferre deberent, tunc primum praeceptis hujusmodi operam dare incipiunt. Alioquin enim haec talia haud prorsus negligenda, & ipse Polybius inter vias parandae scientiae militaris frequentem lectionem, institutionemque magistri recenset. Agnoscit eadem Cicero IV. Acad. Qu. *c.* I. & Tacit. Agric. *cap.* V. quod aliis veterum exemplis ita adprobatur, ut hodie maximos duces scimus Matheseos peritia Caesaris aliorumque lectione familiari, rebus suis gestis multum contulisse.

GERERE, QUAM FIERI TEMPORE POSTERIUS. *Gerere* intellige *consulatum; fieri, consulem.* Supra enim dixerat, *qui consules facti sunt*, & Verbum *facere* saepissime ita praecise ponitur, ut notissimum & vulgatum eo tempore nomen *consulis* secum sententia junctum habeat, quod de *petere* observavimus supra ad *c.* LXIV. num.I. petundi *gratia missionem rogat.* Sic Cicero apud Quinctilian. V. *c.* X. pag. 425. *Ac vide, an facile* fieri *tu potueris, cum is* factus *non sit.* ubi lege Cl. Burmannum, qui recte redarguit Victorium, qui VI. Var. Lect. *cap.* XV. *gerere, quam fieri consul* legendum censuit: etiamsi tale additamentum in tribus, sed deterioribus, nostris Codd. splendeat. Addo Spartian. Caracall. *cap.* I. *Reliquit Getam & Bassianum, quorum unum exercitus, alterum pater* dixit; puta *Caesarem*, quod eo tempore sollemne erat. Capitolin. de Pertinace: *Ipsi Commodo plurimum placuis; quia ille* esset iterum, *cum Pertinax* factus est. nimirum *Consul*, ut docuit Reinesius litteris ad Rappoltum, quem vide ad Horat. pag. 572. 573. Junge nobis adnotata infra ad *cap.* XCII. extr. Ex hoc, *consul*, priore loco intelligo *consulatum.* Nam talia interdum ex Nominibus & Verbis intelligenda esse, docui ad Catilin. *cap.* XVIII. num.I. Is autem *gerit* antea consulatum, quam factus est, qui in tribunatu, praetura aliisque potestatibus ita agitat, ut consulatu omnium judicio dignus habeatur, quod fere de Mario memoravit supra Noster *c.* LXIII. num. 5.

RE ATQUE USU PRIUS EST. H.e. Temporis ordine prius est *fieri*, quam *gerere*: quia nemo proprie consulatum antea gessit, quam factus est consul; At *re*, veritate & aequitate, *usu* etiam & utilitate prius est gerere, quam fieri. Ii enim *veri* consules sunt, qui omnibus consularibus virtutibus instructi petunt & fiunt: ii etiam reip. utilissimi. Sic *res* adhibetur Cat. *c.* X. n. 5. *amicitias inimicitiasque non* ex re, *sed* ex commodo *aestumare.* De *usu* vide supra
ad

fieri tempore posterius, re atque usu prius est. Comparate nunc, Qui- 13
rites, cum illorum superbia me hominem novum. Quae illi audire lege-
re solent eorum partim vidi, alia egomet gessi: quae illi litteris, ego
militando didici. Nunc vos existumate, facta an dicta pluris sint. Con- 14
temnunt novitatem meam; ego illorum ignaviam: Mihi fortuna, illis pro-
bra objectantur. quamquam ego naturam unam & communem omnium 15
existi-

ad *c.* XLIII. num. 3. Non satis adcurate Glossa Guelf. 6. *tempore*, i. administratione; *re atque usu*, i. doctrina. Glossa Fabric. 1. *Gerere posterius est tempore*, *quam fieri*, quia prius hoc sit quod ascifcit dignitatem, deinde debet id facere, quod quaerit dignitas. Sed tamen prius est re atque usu: nam antea multotiens debet id facere & gerere, quo probabilis habeatur ad consulatum accipiendum. Haec illa.

13. CUM I. SUPERBIA ME HOMINEM NOV. i. cum illis superbis. vide ad Catil. *c.* LII. n. 22. *Omnia* virtutis *praemia* ambitio *possidet*. Et haec quidem *superbia*, *homo* ita se respiciunt, ut apud Justinum, *omnium judicio Atheniensium* virtus ceteris *praelata*, vide supra ad *c.* LXXV. n. 3. Livius IV. *c.* XII. *criminari* plebem *desidem*, *&* fraudem *Senatus*. Noster III. Histor. Orat. Macri num. 3. factio *noxiorum*, *&* soli *innocentes*. Ausonius Epist. XXIII. *qualia magnus* Scipio, *longaevique dedit* sapientia *Laeli*.

QUAE ILLI AUDIRE ET LEGERE SOLENT. *Audire* ex magistris aliisque acta majorum recensentibus; *legere* praecepta militaria & res gestas. vide n. 12. Cicero pro Lege Man. *cap.* X. de Pompejo: *qui plura bella* gessit, *quam ceteri* legerunt. Idem pro Balbo *cap.* VI. *Nisi forte quae nos* libri docent *in umbra & otio*, *ea Cn. Pompejum neque*, *cum requiesceret*, litterae, *neque*, *cum rem gereret*, res ipsae *docere potuerunt*.

EORUM PARTEM VIDI. *Partim* corrigit Gronovius III. Observ. *c.* II. ex more Sallustii, qui ita frequenter cum Catone suo, Gellio, Livio aliisque. Supra *c.* LV. n. 4. *exercitus* partim *ipse*, *reliquos Marius ducebat*. adde Perizon. ad Sanct. IV. *c.* XIII. & Bosium ad Corn. Nep. Datam. *c.* X. n. 2.

EA EGO DIDICI MILITANDO. Hoc ordine Gruterus. At nostri Codd. *militando didici*. Incert. 2. Pronomen *ego* excludit; at Vinar. 2. & Uratisl. 3. *ea* omittunt, quod convenientius est. Sic Cat. *c.* LI. n. 14. quae *apud alios iracundia dicitur*, in imperio *superbia atque crudelitas adpellatur*. ubi vulgo *ea in imperio*.

NUNC VOS EXISTUMATE. Vinar. 1. Guelf. 4. & Veneta 1470. *Nunc vos aestimate*. Gu. II. *extimate*. *Existumare* hic cum majore decore ponitur, cum Marius non modo deliberationem & considerationem, sed etiam judicium & sententiam plebis faciat. vide ad Catil. *cap.* II. num. 8.

14. MIHI FORTUNA, ILLIS PROBRA. *Fortunam* intelligit humilioris generis: quae de omnibus talibus bonis dicitur. Seneca Ep. LXXVI. *Cum voles veram hominis aestimationem inire*, *& scire*, *qualis sit*, *nudum inspice*; *ponat patrimonium*, *ponat honores & alia* fortunae *mendacia*; *corpus ipsum exuat*. *animum intuere*, *qualis quantusque sit*: *alieno*, *an suo magnus*. adde supra *c.* LXIV. n. 2.

15. NATURAM UNAM ET COMMUNEM OMNIUM. *Naturam* valde proprie posuit pro nativitate, & procreatione, qua communia omnes bona, quod ad virtutem, adipiscuntur. id *originem* & *semina* dixit Claudian. Laud. Seren. *v.* 35. 36. Seneca III. Benef. *c.* XXVIII. *Eadem omnibus* principia, *eadem* origo. *nemo altero nobilior*, *nisi cui rectius ingenium & artibus bonis aptius* -- *Unus omnium parens mundus est*, *sive per splendidos*, *sive per sordidos gradus*, *ad hunc prima cujusque origo perducitur*. Frustra autem dubitant, *utrum sit efficacius ad recte vivendum bene institui*, *aut feliciter nasci*, Plinius Paneg. *c.* LXXXIV. Recte Minucius Fel. *c.* XXXVII. *Nobilitate generosus es? parentes tuos laudas*, *omnes tamen* pari sorte nascimur: *sola virtute distinguimur*. Boetius III. Metr. VI. *Omne hominum genus in terris Simili surgit ab ortu*, & quae sequuntur. Qui hodieque contra Marium sentiunt, non distinguunt ipsam *naturam*, & copiam institutionis educationemque. Et Horatii illud *fortes creantur fortibus & bonis* & quae Plutarchus de generosis equis atque canibus profert, non ultra procedunt, quam ad quaedam bona corporis, easque virtutes animi, quae ab natura corporis dependent. Contra bene institutus & recte educatus, qui corporis natura, & defectu spirituum *timidus* esse deberet, animo *fortis* erit. & sic in aliis.

SED FORTISSUMUM ATQUE GENEROSISSUMUM ESSE. Hoc *esse* excludunt Basil. 1. Incert. 1.

16 *existimo, sed fortissumum quemque generosissumum. Ac si jam ex patribus Albini, aut Bestiae quaeri posset, mene, an illos ex se gigni maluerint; quid responsuros creditis, nisi, sese liberos quam optumos voluisse?*
17 *Quod si jure me despiciunt, faciunt idem majoribus suis, quibus, uti mi-*
18 *bi, ex virtute nobilitas coepit. Invident honori meo; ergo invideant & labori, innocentiae, periculis etiam meis, quoniam per haec illum cepi.*

Verum

Eccard. Academ. Uratisl. 2. Guelf. 1. 3. & 12. Sed Fabric. 1. *fortissumum quemque generosum esse*. Male. Vellej. Pat. II. *c.* CXXVIII. *neque novus hic mos S. P. Q. R. est, putandi, quod* optimum *sit, esse* nobilissimum. vide Lipsium III. Polit. *c.* X. n. 6. 7. ejusque & Reinhardi notas. Quinctil. Declamat. III. de hoc Mario: *Cui vel gratior potest esse* nuda virtus, *apud quem* maximum *est ex se coepisse*. Verum Incert. 2. & Eccard. omittunt Disjunctivam *Sed*. At Guelf. 6. scribit: *sed fortissimum quemque sic generosissimum esse*. Unde *sic* pro *sed* scribendum existimo, quod ejecerunt partim, partim immutarunt in *Sed*, qui non videbant praemissum *uti*, *sicuti*. Nam ita intelliges: *Uti* naturam unam & communem omnium existimo; *sic* fortissimum quemque generosissimum existimo. ita nempe *uti* ponitur, & non excipit *sic*. vide supra *c.* II. num. 3.

16. MENE, AN ILLOS EX SE GIGNI MALUERINT. Deficit *ex se* Vinar. 2. At supra *c.* V. n. 7. *Is Adherbalem & Hiempsalem* ex sese *genuit*. ubi plura. infra Vinar. 1. *quid si responsuros creditis*.

LIBEROS QUAM OPTUMOS VOLUISSE. Id etiam pessimos parentum optare, tradidit Xenophon. Meliores etiam illud, quod apud Homerum Iliad. Z. *v.* 476. Hector: *Ζεῦ, ἄλλοι τε θεοὶ, δότε δὴ καὶ τόνδε γενέσθαι Παῖδ' ἐμὸν, ὡς καὶ ἐγώ περ, ἀριπρεπέα Τρώεσσιν, Ὧδε, βίην τ' ἀγαθὸν, καὶ Ἰλίου ἶφι ἀνάσσειν Καί ποτέ τις εἴπῃσι, πατρός δ' ὅγε πολλὸν ἀμείνων*. adde Herodian. I. *c.* V. Modestiae autem speciem habet, quod pro responsione, generatim posuit *liberos quam optumos ex se gigni voluisse:* cum revera intelligi voluerit, illos Marium potius, quam Bestiam Albinumque voluisse.

17. FACIANT IDEM MAJORIBUS SUIS. Manutius sententiae vim, quam alios corrupisse dicit, ipse pervertit, accipiens *idem majoribus*, pro idem cum majoribus; idem, quod majores. de quo genere loquendi nos pluribus ad Cat. *c.* XX. n. 3. Sensus est: Si me jure contemnunt, *contemnunt etiam* majores suos, &c. nam ita Verbum *facere* Verbum antecedens repetit, quod docui ad Cat. *c.* LV. n. 2. *ipse Lentulum in carcerem deducit*; idem fit *ceteris per Praetores*. & supra hoc *c.* n. 3. Perinde ergo erit sive *idem*, seu *item* cum Nazariano, Senat. 2. Hessian. Guelf. 1. & 3. legeris. *idem* Noster alibi: Alii *item*, & *ita*, pro *id*. Cicero III. ep. III. n. 2. *ut mature proficisceremur --- itaque fecimus*. Sed non perinde, *faciant*, aut *faciunt*, legere. illud vulgatae edd. Gruteri, Wassii ceteraeque & major pars MSS. retinent; at hoc ex Senat. 1. Gu. 3. & Uratisl. 1. restitui: cum & expresserit jam ed. Gryphiana, & Manutius quosdam male reprehendat, qui *faciunt* illo tempore legendum esse docuerint. Remenses & Eccard. *facient*. Sed considera, lector, superiora, *quod si jure me despiciunt*, & senties, recto Modo *faciunt* necessario legendum esse. At illis propter excipiens *invideant* hic eodem modo legendum esse videbatur: cum id potius argumento sit, Crispum, pro more suo, variasse. vide supra ad *c.* IV. n. 4. infra n. 27. Praeterea faciunt certe ita nobiles illi, si non aperte, tamen animo suo. De qua re egregie Aristoteles II. Rhet. *c.* XV. de moribus nobilium, quibus tribuit *Καταφρονητικὸν καὶ τῶν ὁμοίων τοῖς προγόνοις τοῖς αὐτοῦ*. additque caussam: *διότι πόῤῥω ταῦτα μᾶλλον, ἢ ἐγγὺς γινόμενα ἐντιμότερα καὶ εὐαλαζόνευτα*. Probo etiam Vinar. 1. qui *suis* omisit.

EX VIRTUTE NOBILITAS CEPIT. Ita Livius I. *c.* XXIV. *in novo populo, ubi omnis repentina atque* ex virtute nobilitas, *futurum locum forti ac strenuo viro*. ubi lege Gruterum & Valer. Max. III. *c.* IV. Horat. I. Sat. VI. At Guelf. 6. omittit illa, *ex virtute*. Recte, ut videtur. nam ex Glossa τῶ *uti mihi* orta videntur. Guelf. 2. *coeperit*; 10. *incepit*.

18. ERGO INVIDEANT LABORI. Eccard. Vinar. 2. & Guelf. 3. *ergo & invideant labori:* quod ab Sallustio ita scriptum esse, eo probabile fit, quod in aliis Codd. legitur *labori & innocentiae*. Vinar. 1. & Guelf. 11. *ergo invident*. Non probo. Incredibile foret, invidere aliquem labori, periculis: quod indefinita dictione mollitur paullulum, sed cum invidia haud minore. Ita enim loquimur, cum aliquid valde verosimile concludimus. Ita etiam cum permittimus quaedam fieri: quod utrumque ab hoc loco non adeo alienum est.

PER

Verum homines corrupti superbia ita aetatem agunt, quasi vestros ho- 19
nores contemnant; ita hos petunt, quasi honeste vixerint. Ne illi falsi 20
sunt, qui divorsissimas res pariter exspectant, ignaviae voluptatem, &
praemia virtutis. Atque etiam cum apud vos, aut in senatu verba faciunt, 21
pleraque oratione majores suos extollunt; eorum fortia facta memorando
clariores sese putant: quod contra. Nam quantum vita illorum prae- 22
clarior,

PER HAEC ILLUM CEPI. Guelf. 11. *per hoc*; 2. Vinar. 2. & Uratisl. 2. *illum honorem cepi.*

19. HOMINES CORRUPTI SUPERBIA. Vinar. & Uratisl. secundi: *Verum hi corrupti superbia.* quod persuadet *homines* ab aliena manu additum esse, Sallustiumque tantummodo scripsisse: *Verum corrupti superbia.*

VESTROS HONORES CONTEMNANT. Ita MSS. & edd. vett. non *honores vestros*. Uratisl. 2. *honorem vestrum*. Illi autem, qui non curabant honores & beneficia populi R. liberioris solutiorisque vitae erant, quam hic Marius nobilitati tribuit. Petebant tamen, quasi honeste vixerint, nempe non ex merito, sed quasi ex debito. infra n. 37. Non cepit locum Rupertus.

20. NAE ILLI FALSI SUNT. Basil. 1. & Veneta 1470. *Ne illi falsi sint*: quia nimirum *Ne* non adfirmandi Particula, sed Caussalis fuit. Pariter lapsi sunt librarii Cat. *c.* LII. n. 27. ubi vide. adde etiam supra *c.* XIV. n. 21. Guelf. 1. Vinar. 1. Senat. 2. & Heuss. *Nonne*; Guelf. 7. *Numne*; 10. *Nenon*.

DIVERSISSIMAS RES PARITER EXSP. Guelf. 4. *diversissima res*; Senat. 2. *durissimas res*. Cat. *c.* V. n. 8. *Quos pessuma ac* divorsa *inter se mala, luxuria atque avaritia vexabant*. *Pariter* est simul, uno tempore. vide supra *c.* LXVIII. n. 2. Neque male ad ipsas res, quas *junctim* exspectant, & unam non minus, quam alteram, cupiunt, particulam retuleris. *Exspectant* est in MSS. nisi quod in Guelf. 4. secunda manus fecit *experunt*. Sed illud bene confirmabis ex dictis ad *c.* XIV. n. 7. *inops, alienas opes* exspecto. Nam id non amplius novum erit Sallustiano lectori, unum Verbum ad diversa Nomina referri, quorum uni tantum exacte consentiat. vide supra *cap.* XLIX. num. 3.

21. CUM APUD VOS, AUT IN SENATU. Uratisl. 1. *atque etiam in senatu apud vos v. f.* Atque illud *cum* deest etiam Uratisl. 3. & profecto parum incommodi veremur, si deleatur: nisi quod sequentia n. 22. eam tueantur. Eccard. *Atque etiam apud vos cum in senatu v. f.* Vinar. 1. pariter *aut* omisit. Sed male. Diversa sunt apud populum, & in senatu verba facere; quod tirones vel duabus Ciceronis post Reditum Orationibus docere poteris. Viris autem illis offendiculo fuit *apud – in*; & certo scio, si *apud vos, aut apud Senatum* scriptum reperissent, nihil novaturos fuisse. At eodem modo Cat. *c.* LI. n. 14. *Quae* apud alios *iracundia dicitur*, in imperio *superbia atque crudelitas adpellatur*. Clarius Corn. Celsus, quem vide supra ad *c.* XXXI. n. 19.

PLERAQUE ORATIONE M. S. EXTOLLUNT. Gu. 10. *pleraque maxima oratione*, ab interprete haud satis docto; sed scriba eo multum inferiore. *pleraque* singulari Numero illustravimus supra ad *c.* LIV. n. 8.

CLARIORES SESE PUTANT. Vinar. 2. *clariores esse putant*. Putant sibi aliquid concedi claritudinis majorum: quod in iis quidem usu venire solet, qui propriis virtutibus splendent; non autem in his, qui per secordiam & ignaviam aetatem agunt. Juvenal. Sat. VIII. v. 40. *tumes alto Drusorum stemmate*. Sed idem v. 30. *quis enim generosum dixerit hunc, qui Indignus genere & praeclaro nomine tantum Insignis?* Boetius III. Prosa VI. *Quod si claritudinem praedicatio facit, illi sint clari necesse est, qui praedicantur. Quare splendidum te, si tuam non habes, aliena claritudo non efficit.*

QUOD CONTRA EST. *Est* non respondet in Guelf. 3. vide supra *c.* I. n. 2. & hoc *c.* num. 1. *Sed mihi contra ea videtur.*

22. NAM QUANTO ILLORUM VITA PRAECLARIOR. Scilicet cum tot praeclara nomina domestica exempla habeant incitamenta virtutum, tanto flagitiosiores sunt, si virtutem eorum non aemulantur, quanto majore vi illi urgent, ne ab se & genere suo degenerent. Unde Boetius l. c. *Quod si quid est in nobilitate bonum, id esse arbitror solum, ut imposita nobilitate necessitudo videatur, ne a majorum virtute degenerent*. Qui autem degenerant, ii, *absque communi in impios odio, quasi corruptores generis, exsecrabiliores sunt*, inquit Aur. Vict. Caesar. *c.* XVII. Ergo quibus talis necessitas non est imposita, minore cum flagitio secordes sunt & ignavi. Uratisl. 2. Guelf. 9. & 11. *vita illorum clarior*. quomodo supra aliquoties aberrarunt. Sed aliud objiciunt alii codices. Guelferb. 6. *nam*

23 *clarior, tanto horum secordia flagitiosior. Et profecto ita se res habet:*
majorum gloria posteris lumen est, neque bona neque mala in occulto pa-
24 *titur. Hujusce rei ego inopiam patior, Quirites; verum id, quod mul-*
25 *to praeclarius est, meamet facta dicere licet. Nunc videte, quam iniqui*
sint. Quod ex aliena virtute sibi adrogant, id mihi ex mea non conce-
dunt:

in quantum *vita illorum praeclarior:* quod est deterioris saeculi latinitas, quae nimium quantum hac formula delectabatur. vide Barth. ad Claudianum & XXIV. Advers. *cap.* III. qui ad Rutilii Itiner. I. *v.*46. barbaros vocat, qui hoc genus loquendi barbariae damnent. adde ad eumdem Rutil. Castalionis, Sitzmanni & Almeloveenii notas, Vorstium ad Justin. XLI. *c.* I. & Sulpicium Sev. de Vit. Mart. *c.*I. n.5. & ostendunt illi, meliore etiam aetate *in tantum, in quantum* usitatum fuisse; sed cum Verbis constructum, quae terminum paterentur. Apud Nostrum quidem spurium foret *in quantum;* confirmat tamen scripturam Senat.I. Fabric. I. Remens. I. Guelf. 3. & Venetae 1470. qui habent, *quantum v. i. praeclarior, tanto horum secordia flagitiosior:* quam optimis Codd. repraesentatam, repudiare non debui. Nam *quantum — tanto* recte componi, demonstravi supra ad *c.*I. num. 5. tanta *cura*, quanto *studio aliena petunt.* & *quantum* cum Comparativo jungit etiam Livius XXVI. *c.* XXIX. quantum majorem *injuriam, immo contumeliam esse, sortem suam ad eum transferri.* Prius firmat etiam Quinctil. XI. *c.* I. *Nam si* tantum *habent etiam verba momentum*, quanto *res ipsae majus.* cui adde Horat. III. Sat. II. *v.*313. ut est in MSS. & optimis edd. Tantum *dissimilem*, *&* tanto *certare minorem.*

23. POSTERIS QUASI LUMEN EST. Ita Gruterus & Wassius. ceterae edd. *quasi* omittunt, neque istud visitur in Fabricianis, Guelf.3. Veneta 1470. Seneca IV. Benef. *c.* XXX. *Ut loca sordida repercussu solis illustrantur, ita & inertes* majorum *suorum* luce *resplendent.* Papin. Stat. I. Silv. III. *v.*68.

—— —— Genus ipse suis, praemissaque retro
Nobilitas, nec origo latet, sed luce *sequente*
Vincitur & magno gaudet cessisse nepoti.

Quasi autem, & *veluti* passim libris vetustis, contra voluntatem auctorum addita animadvertere licebit. Plura in hanc rem notamus ad Cat. *c.* LI. n.13.14. adde Interpretes Juven. Sat. VIII. *v.*139.

NEQUE BONA, NEQUE MALA EORUM IN OCCULTO P. Adposite Cicero II. Offic. *c.* XIII. de nobilibus & celebribus: *in hunc oculi omnium conjiciuntur, atque in eum, quid agat, quemadmodum vivat, inquiritur: & tamquam in clarissima luce versetur, ita* nullum obscurum *potest nec* dictum *ejus esse, nec* factum. Quinctil. III. *c.* IX. *Nam & turpitudo generis opprobrio multis fuit, & quosdam* claritas *ipsa* potiores circa vitia, *& invisos magis fecit. Eorum* deest Guelf. 4. & 6. quos sum secutus. Intruserant etiam supra *c.* XXXIII. n.3. *sedare motus & animos* eorum *mollire.* item Cat. *c.* L. n. I. *comprobato* eorum *indicio. In occulto*, quod ceteri *occulta, obscura* dixissent, Sallustio familiare est. vide supra *c.* V. n. 3. *cap.* LI. n. 2. & Cat. *c.* XLI. n. 2.

24. MEAMET FACTA MIHI DICERE LICET. Fabriciani, & Guelf. I. *mea me facta*, ut supra *c.* IV. n. 2. Guelf.4. *me scilicet facta mihi dicere licet.* Eccard. & Guelf. II. *mea facta.* At Gu. 6. & Uratisl. 2. *meimet facta.* Ingeniose certe. Illi *Aemiliorum, Brutorum*, ego *mei* facta dicere possum. quasi illo Substantivo Pronomine personam exprimeret magis. Taliaque sunt apud Varronem, Plautum, Ciceronem a viris doctis adnotata. vide supra *c.* XXXI. n. 6. Recte Noster alibi *majores vestrum*, pro *vestri*, Cat. *c.* XXXIII. n. 3. & tuetur A. Gellius, qui etiam *labor mei* ex Plauto advocavit. Est & apud Apulejum *animus sui*, pro *suus*, de Deo Socrat. p. 50. *quod is deus, qui est* animus sui *cuique, quamquam sit immortalis, tamen quodammodo cum homine gignitur.* Analogia etiam patitur, quae *regia domus* non magis quam *regis domus* probat. Cum tamen tot viri eruditi obstrepant; audax nimium facinus existimaretur, ex duobus Codd. *meimet facta* rescribere. *mihi*, quod in VIII. I. aliisque locum mutat, omittunt Sen. 2. Heuss. Guelf. I. & 10. & ista Ellipsis grata est Sallustio. vide Cat. *c.* XXXV. n. 2. & XXXVI. num.4. infra n.41.

25. QUAM INIQUI SINT. Fabriciani, *quam sint iniqui;* Vinar. 2. *quam iniqui sunt.* Veneta 1470. *Nunc videte, quam iniqui;* sine Verbo Substantivo. Sic Cat. *c.* LXI. n.1. *tum vero cerneres, quanta animi vis in exercitu Catilinae.* Eod. *cap.* XLVI. n. 2. *quid facto opus. Adrogant* cum aliis paucis scribit Basil. I.

In

dunt: scilicet, quia imagines non habeo, & quia mihi nova nobilitas est; quam certe peperisse melius est, quam acceptam corrupisse. Equidem 26
ego non ignoro, si jam respondere velint, abunde illis facundam & compo- LXXXIX.
sitam orationem fore. Sed in maxumo vestro beneficio, cum omnibus lo-
cis

Id mihi ex mea non concedunt. Guelf. 3. *ex me;* eleganter. Adjuncta & Subjecta, Abstracta & Concreta, ut loquuntur, saepe componi, ostendunt notata supra n. 13. & ad *c.* LXXV. n. 3. Adde hic Cat. *c.* LI. n. 39. Illi adrogant sibi ex aliorum virtute, ex majorum suorum factis praeclaris nobilitatem; mihi non concedunt *ex me* meisque factis fortibus nobilitatem sumere.

Quia imagines n. habeo. Veneta 1470. *qui imagines non habeo.* Guelf. 6. edd. Pompon. Vieb. & Lipf. 1510. *quod imagines non habeo.* non displicet, etsi sequatur, *& quia*, vide Cat. *c.* XIX. n. 2. & I. Hist. Or. Lepidi n. 16. infra Uratisl. 1. *quia m. mala nobilitas est.* *nova* omittunt Senat. 2. & Heussianus; ut intelligerent, talis nobilitas, quam ipse peperi, & ea est *nova.* quae vox in Guelf. 4. & Incert. 1. etiam locum mutat, ut ab homine haud adtendente intrusa esse videatur.

Peperisse melius est, quam. Hoc ordine MSS. nostri & edd. vett. omnes. Gryphius, Gruterus, Wassius: *peperisse, quam acceptam corrupisse, melius est;* uti Catilin. *c.* VIII. extr. *Sua ab aliis benefacta* laudari, *quam ipse aliorum narrare* malebat. Eod. *cap.* IX. extr. *accepta injuria* ignoscere, *quam persequi*, malebant. Sed cum non constet, an ex vetusto quodam Cod. alteram posituram invexerint editores, cum nostris Codd. alteram sequor. Locum in oculis habuit Herodian. V. *c.* I. extr. *γένει γὰρ ἔνδοξον ἀρχὴν αὐτὸν παραδεχεῖν, ἢ τῷ ὑστέρῳ γένει ἄμεινον, ἢ κλῆρον προγονικὸν παραλαμβάνοντα τρόπῳ φαυλοτέρῳ καταισχῦναι.* Nimirum, ut Memmius docet, supra *c.* XXXI. n. 17. *majus dedecus est parta amittere, quam omnino non paravisse.*

Quam acceptam corrupisse. *Acceptam*, traditam a majoribus & ab aliis in se derivatam. Livius IV. *c.* XIX. *A. Cornelius Cossus, eximia pulchritudine corporis, animo ac viribus par, memorque generis, quod amplissimum acceptum, majus auctiusque* reliquit *posteris.* C. Nepos Timoth. princ. *Hic a patre* acceptam gloriam *multis auxit virtutibus.* Porro Guelferb. 6. *corrumpisse*, vide supra *c.* LXIV. num. 6. At Vinar. 1. a prima manu *corruisse*, quomodo perfidelis ille Nazarianus. quod sane vehementius, atque rei convenientius, pro *subvertisse*, quo Verbo utitur I. Hist. Orat. Lepidi n. 3. *praeclara Brutorum, Aemiliorum atque Lutatiorum proles, geniti ad ea, quae majores virtute peperere*, subvertunda. Atque *corruere* active potuit ponere, ut alibi *ruere*, pro facere ut ruant. Valer. Flaccus III. Arg. *v.* 582. *Obvia quaeque* rueres. Plautus Trin. A. IV. Sc. I. *v.* 18. *Imbres fluctusque atque procellae infensae frangere malum*, Ruere *antenas, scindere vela, ni tua pax propitia foret praesto.* adde Donat. ad Terent. Adelph. A. III. Sc. II. *v.* 21. Servium ad X. Aeneid. *v.* 254. & 756. ac Priscian. XVIII. pag. 1179. Ita *corruere* Catullus Carm. LXVII. *v.* 50. *Nam mihi quam dederit duplex Amathusia curam Scitis, & in quo me* corruerit *genere.* Sed rectius *torruerit* ediderunt. vide tamen Interpp. & Sanct. III. Min. *c.* III. adde Jug. *c.* XXXVII. n. 4. & III. Hist. Orat. Macri n. 12.

26. Equidem ego non ignoro. Guelf. 6. *Et quidem ego. ego* omittit Franc. sed perperam. vide ad Cat. *c.* LI. n. 15. Mox *mihi* expungunt omnes edd. vett. At Vinar. 1. *si jam mihi milites respondere velint.*

Facundam et compositam orat. fore. Senat. 1. Incerti, Academ. Franc. Eccard. Guelf. 2. 3. 6. 7. 10. & Veneta 1470. *abunde illis* facundiam *& compositam orationem fore.* Prorsus ut Catil. *c.* XX. n. 2. *neque ego per* ignaviam, *aut* vana ingenia *incerta pro certis captarem.* adde supra *c.* XLVII. n. 2. Gellius IX. *c.* II. *animalia* spurca *atque* probra. Academ. *& comtam orationem fore.* male. infra n. 31. *non sunt composita verba mea.* Plura ad Cat. *c.* LI. n. 9.

In maxumo vestro beneficio. Guelf. 7. *meo beneficio. Beneficium* vocat consulatum a populo in se collatum, ut supra n. 3. Et ipsa dictio idem notat, ac, *cum maximum beneficium mihi contulistis.* Ita supra *c.* XIV. n. II. *in imperio vestro.* ubi vide. infra Remens. 2. *meque vosque.* atque ita n. 47. meque vosque *in omnibus rebus juxta geram.* Sed nihil muta. nam *que* solitarium fere idem notat, quod diceres, *& propter me vos;* quod de Copula *atque* adnotavimus supra ad *c.* XXXIX. num. 5. Contra *meque, vosque* esset me similiter, pariter & vos: quod non aeque est ad sententiam loci.

Maledictis lacerent. Uratisl. 2. Guelf. 6. 10. & 11. *lacerant;* Uratisl. 1. *laceravent;* Gu. 9. *lacessirent.* III. Hist. Orat. Philippi n. 21. *differunt*

cis me vosque maledictis lacerent, non placuit reticere: ne quis mode-
27 *stiam in conscientiam duceret. Nam me quidem, ex animi sententia, nulla oratio laedere potest. quippe vera necesse est bene praedicet; falsam vi-*

vos in adventum Cn. Pompeii, *quem ipsum uti pertimuere sublatum in cervices suas, mox, demto metu*, lacerant. ubi vide plura. *Maledicta* quid proprie, vide ad Cat. *c.* XXI. n. 4. Vinat. 1. *reticere non placuit*.

MODESTIAM IN CONSCIENTIAM DUCERET. I. pro conscientia haberet. sive ne quis existumaret, me non prae modestia, sed quod mihi conscius eorum essem, quibus illi me lacerant, tacere. Vinar. 1. & Incert. 2. *in conscientia duceret*. Contra supra *c.* LXXXII. n. 3. *quam rem alii* in superbiam *vortebant*. infra *c.* XCII. n. 2. *omnia non bene consulta* in virtutem *trahebantur*. Apulejus Apolog. p. 275. *Vel mea caussa paucis refellenda sunt, ne is, qui sedulo laboro, ut ne quid maculae aut inhonestamenti in me admittam, videar cuipiam, si quid ex frivolis praeteriero, id* agnovisse *potius, quam contemsisse*. & quae sequuntur. Cicero pro Sextio *c.* XVIII. *Me vero non movit illius oratio, sed & eorum taciturnitas, in quos illa oratio tam improba conferebatur: qui tum, quamquam ob aliam caussam tacebant, tamen hominibus omnia timentibus*, tacendo loqui, *non infitiando* confiteri *videbantur*. Pro *modestiam* Fabric. 1. corrupte *molestiam*. eam cum *pudore* componit Catil. *c.* LIV. n. 3. Justinus XXXII. *c.* II. *turba querelarum confusus adolescens repente obticuit. Tunc senatus* verecundia *ejus motus, quae probata etiam antea, cum obses Romae esset, omnibus fuerat, caussam illi donavit; atque ita* modestia sua *Demetrius veniam patri — patrocinio* pudoris *obtinuit*.

27. NAM ME QUIDEM EX ANIMI MEI SENT. *Nam* & *quidem* desunt Guelf. 3. sed Vinar. 1. & Guelf. 10. delent tantum *me*; *quidem* solum Uratisl. 1. qui scribit: *Nam ego ex animi sententia*. Omnes edd. vett. & Guelf. 10. *equidem*, pro *quidem*: & prima littera per similem extremam in *me* facile absorberi poterat. Deinde Incert. 1. *ex animi conscientia*, dubio procul ab interprete. Ceterum is & 2. Fabric. uterque, Academ. Eccard. Uratislavienses, Senatorii, Heuss. Guelf. 2. 3. 6. & 12. & omnes edd. vett. *mei* omittunt, cujus nullo bono jure, nullo merito patrocinium suscepit Ursinus & Gruterus. Nam cum *me* antecedat, numquam, nisi ubi corruptus est a sciolis, Crispus Noster *mei* iterare solet; & nihili est contra hanc consuetudinem formula aliorum. vide Catil. *c.* XXXI. n. 7. XXXV. extr. supra *c.* XIV. n. 1. & 3. Et ex eo fonte fluxit nostra emendatio libris vett. adjuta *c.* IV. n. 1. *memet*, studium *laudando, extollere*. ubi vulgo *studium meum*. & alia *cap.* LXXIX. n. 9. *seque* vitamque *reip. condonavere*. EX ANIMI SENTENTIA est formula adseverandi, & vanitatem declinandi: quomodo alibi, *pro Deum atque hominum fidem, medius fidius, me hercules*, alia interposuit. vide Catilin. *c.* XX. n. 10. *c.* XXXV. n. 2. *c.* LI. n. 10. *c.* LII. n. 35. & mentio ejus facta supra ad *c.* XLIII. num. 5. adde Petron. Satyr. *c.* CIX. &, quem ibi laudat Burmannus, Gronov. IV. Observ. *c.* XIV.

QUIPPE VERA NECESSE EST BENE PRAEDICET. Academ. *quippe ut vera*: quod non temere improbandum, si altero membro *ita* intelligere volueris. Neque tamen verum esse, existimo; cum fraudem aperiat Guelferb. 6. *q. v. n. e. ut bene praedicet*. Senat. 1. & Fabric. 2. *quippe vera necesse est praedicent*, qui *vera*, non pro *vera oratione* & Subjecto, sed pro Objecto, *veritatem*, habuerunt. Atque ita pronuncio de Vinariensibus, Fabric. 1. Senat. 1. Heuss. Incert. 1. & edd. Pomp. Viteb. & Lipsiensi, in quibus *bene praedicent* legitur. *Bene praedicet* est bona & praeclara omnia praedicet: quod confirmavimus, cum alibi *bene facere, benigne pollicere* illustravimus. vide Catil. *c.* III. n. 1. & *c.* XLI. extr. De *praedicare* Eod. *c.* XLVIII. n. 9. Cicero, *honorate, honorifice, graviter, gloriose praedicare de quo*.

FALSAM VITA MORESQUE MEI SUPERANT. Fabriciani, Senat. 1. Vinar. 2. Incert. 1. Uratisl. 1. Guelf. 2. 7. & Veneta 1470. *falsa*, eodem errore, quem superiore nota rejecimus: quem adjuvit similitudo Casus *vera, falsa*, quae tot locis pestis fuit atque senium. vide supra *cap.* XIV. n. 14. Praeterea Vinar. 1. & Senat. 2. cum edd. Pomp. Viteb. & Lips. *falsam vitam moresque mei*, ex primae vocis extremitate, tertiaeque capite orta corruptela. Eccard. *falsa mea vita*. Unde fecerim: *falsam, eam vita moresque mei*. Sic Catil. *c.* XXXVII. n. 4. *Sed* urbana plebes, ea *vero praeceps ierat multis de caussis*: ubi plura adscripta sunt. Viderint acutiores: mihi haud vulgariter placet. Remens. 2. *falsam vita mea moresque superant*, quod & in aliis Codd. aliquid praesidii habet, qui *meique mores* aut alio modo Pronomen transferebant. Mox n. 30. *hae sunt* meae *imagines, haec nobilitas*. Supra *c.* XIX. n. 1. solli-
ci-

vita moresque mei superant. Sed quoniam vestra consilia accusantur, 28
qui mihi summum honorem, & maxumum negotium imposuistis: etiam atque etiam reputate, num id poenitendum sit. Non possum fidei caussa ima- 29
gines, neque triumphos, aut consulatus majorum meorum ostentare; at, si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia militaria dona; praeterea cica-

citata *plebe*, aliis*que novarum rerum avidis*. Vinar. 2. & Veneta 1470. *superent*: ne quid usquam inaequale esset, sed *praedicet* & *superent* paria justa sisterentur. dixi supra num. 17. SUPERANT probe dixit, pro vincunt adeoque refellunt, quomodo saepissime Cicero, *dicendo vincere*, ita probare dicendo, ut omnia contraria refellantur. Lucret. II. 747. *Quod quoniam* vinco *fieri nunc esse docebo*. ibi vide Lambinum, & notas ad Cicer. XI. epist. XXVIII. n. 4. Plautus Mostell. A. I. Sc. II. *v.* 10. *Atque hoc haud videtur verosimile vobis: At ego id factum esse ita ut credatis. Profecto ita esse, ut praedico, vero* vincam. adde supra *c.* XVI. n. I. Sed haec notissima. Praeivit Nostro Thucydides I. *c.* LXIX. *καίτοι ἐλέγεσθε ἀσφαλεῖς εἶναι, ὧν ἄρα ὁ λόγος τοῦ ἔργου* ΕΚΡΑΤΕΙ.

28. VESTRA CONSILIA ACCUSANTUR. Fabric. I. & Franc. *accusant*. Ceterum nexus n. 26. 27. & hujus 28. est paullo occultior. N. 26. dixit, sese necessario nobilibus oratione respondere debuisse; non quidem (n. 27.) propter se, suam vitam moresque, in quibus nihil vitii; sed tantummodo (n. 28.) propter honorem suum, quem imposuerit populus R. & quo sese digniorem nobilibus probare debuerit, ne quis (n. 26.) putaret, se ita indignum esse, ut dictitaverint inimici. Senat. I. *qui summum honorem*, omisso Pronomine *mihi*: quod frequentissime intellectui lectoris relinquit Crispus. vide ad *cap.* I. num. 3. & ad Catil. *cap.* LVIII. num. I.

ETIAM ATQUE ETIAM REPUTATE. Edd. Pompon. Viteb. & Lips. *animis reputate*. Franc. *reputate cum animis vestris*. hinc elucescit, desumtam esse hanc laciniam ex n. 10. hujus Cap. Deinde Fabric. I. *atque etiam*, neglecto priore *etiam*. Sed Guelf. 12. neque illud, neque *atque etiam* ostendit, quae tamen sententia postulat. Saepe ita Cicero, quod & vulgo notissimum. ita quoque Catullus Carm. LXIV. *Miser, ah miser, querendum est* etiam atque etiam *anime*. vide ad Cat. *c.* V. n. 7.

NUM EORUM POENITENDUM SIT. Sic MSS. nostri & vetr. edd. praeter Vinar. I. ni fallor, qui habet cum uno Rivii, *num id poenitendum sit*, quomodo jam edidit Carrio. Vulgatae lectionis multae caussae fuere, quae sunt adversum Carrionem: Sed tales illae, quae multa loca corruperunt. Quid enim necesse fuit *eorum* ad *consilia* potius referre, quam *id* ad ipsum factum? Hercle non magis, quam Cat. *c.* LI. n. 42. *Profecto virtus atque sapientia major in illis fuit, qui ex parvis opibus* tantum imperium *fecere, quam in nobis qui* ea *bene parta vix retinemus*; facere *id bene partum*. adde supra *c.* XXX. n. 4. Cat. *c.* XLVI. extr. Jam *id poenitendum* non insolentius dicitur, quam apud Cic. II. de Invent. *c.* XIII. *Utrum id facinus sit*, quod poenitere *fuerit necesse*. Columell. II. *c.* XI. *Itaque hic* ager, *sive exercetur, seu cessat, colono est* poenitendus, *ac tamquam pestilens refugiendus*. Quamobrem adsentior Carrioni, & MSS. duobus: scribo etiam cum optimo Fabric. I. *poenitundum*.

29. NON POSSUM FIDEI CAUSSA cet. Citat Ausonius Gratiar. act. *c.* XV. *Non possum fidei caussa ostendere imagines majorum meorum, ut ait apud Sallustium Marius*: sed, ut vides, paullo licentius citavit. nam & *ostendere*, pro *ostentare*, scripsit, saeculi sui linguam secutus, quam aemulatur Guelf. 10. qui item *ostendere* exhibet: & voces *neque triumphos aut consulatus*, ut sibi parum idoneas, omisit. Attamen eae *aut consulatus* deficiunt etiam Fabric. I. & pro *triumphos* Guelf. 6. scripsit *triumphales*. FIDEI CAUSSA, i. fidei faciendae caussa, fore, ut vos, me consulem fecisse, & bellum mihi cum Jugurtha jussisse, numquam poeniteat. Supra *c.* XXIX. n. 4. *Ceterum interea*, fidei caussa, *mittitur a Consule Sextius Quaestor in oppidum Numidarum Vagam*. Mox Vinar. I. *at res si postulet*.

HASTAS, VEXILLUM, PHALERAS. Academ. *exercitum hastam*; Uratisl. 2. *hostis*; Guelf. 6. *astae*; Fabriciani, Senat. I. Guelf. I. 7. & 12. *hastam, vexillum*; & hoc *vexillum* numerum primi vocabuli immutavit. HASTAE inter dona militaria eorum, qui rem praeclare gesserant, & forte facinus fecerunt. Primis temporibus *hasta pura* donabatur, qui primum in praelio vicisset, Serv. ad VI. Aen. *v.* 760. Deinde ei, qui hostem vulneraverat, aut strenue prae reliquis egerat, ut auctores sunt Festus & Polybius. vide Lipsium v. Milit. Dial. XVII. Marc. Donati Dilucidat. in Sueton. Caligul. *c.* XX.

cicatrices advorso corpore. Hae sunt meae imagines, haec nobilitas, non
30 *haereditate relicta, ut illa illis, sed quae ego plurimis laboribus & periculis*
31 *quaesivi. Non sunt composita verba mea: parum id facio; ipsa se virtus satis ostendit: illis artificio opus est, uti turpia facta oratione tegant.*

Ne-

c. XX. VEXILLA eodem nomine data esse, patet ex Vopisci Probo *cap.* v. *cum bello Sarmatico jam tribunus multa fortiter fecisset, publice in concione donatus est* hastis puris *quatuor, coronis vallaribus duabus, corona civica una,* vexillis puris *quatuor, armillis aureis duabus, torque aureo uno, patera sacrificali quinquelibri una.* Lipsius l. c. Sueton. Aug. *c.* XXV. *M. Agrippam in Sicilia post navalem victoriam* vexillo *caeruleo donavit.* qui & de ceteris donis consulendus. De PHALERIS, ornamentis equorum cum disputasset Ald. Manutius Quaesit. per Epist. epist. ult. ambigit ad postremum frontine, an maxillis, an pectori additae fuerint ex dissensu Suidae, Herodoti & Servii. Dubitatum ab illis, equorum solum, an & equitum fuerint ornamenta, de quo vide Duckerum ad Flor. I. *cap.* v. num. 6. Uratislav. 1. *auxilia*, pro *vexillum*; & 2. *alia militaria signa.*

CICATRICES ADVERSO CORPORE. Sex septem Codd. *in adverso corpore*, h. e. in adversa parte corporis, cui contrarium *corpus caecum*, *c.* CVII. num. I. Et cum Praepositione *sub*, dixit Silius v. *v.* 594. *Cerno, ait,* adverso *pulchrum* sub pectore *vulnus.* Contra Plinius *adverso corpore* sine Praepositione. vide ad Catil. *cap.* LXI. num. 3. quod plenius Quinctilian. II. *cap.* XV. *cicatrices, quas is* pectore adverso *pro patria* suscepisset. adde Jani Parrhasii Quaesit. Epist. LVI. Vinariens. I. & Basil. 1. *adverso pectore.*

30. HAEC NOBILITAS. Vinar. I. *haec nova nobilitas.* Supra *meae* delet Guelf. 10. Gruterus, *haec mea nobilitas*, sed contra libros manu exaratos. cum eo facit ed. Gryphiana; Wassius nobiscum.

NON HERED. RELICTA, UT ILLA ILLIS. *Relicta*, est neutrum plurale, ut Catil. *c.* XX. n. 2. Supra *c.* LXX. n. 2. & alibi passim. quod eo monendum fuit, quia librarii non ceperunt. nam Guelf. 9. *ut illas illis*; Rem. 1. *quem ego*; Vinar. I. *quam ego*, ut ad *nobilitatem* solum & *relicta*, & *quam* referretur.

EGO MEIS PLURIMIS LAB. ET P. QUAESIVI. Guelf. 9. *quae egomet mei plurimis:* qui ostendit, *meis* illud, quod vulgatae ferunt edd. ex illo *met* ortum esse: siquidem Franc. & Veneta 1470. recte omittunt *meis*. vide n. 27. in aliis varie locum mutat. Fabric. 2. Incert. 2. Franc & Veneta 1470. *pluribus* habent, pro *plurimis*, & quoniam eo pacto *pluribus laboribus* ingrato sono auribus accidunt, Pomponius in suis edd. omisit *pluribus*, quem sequuntur Viteb. & Lips. 1510. Sine eo Noster Cat. *c.* II. n. 2. *tum demum* periculo atque negotiis *compertum est.* ubi vide. Tandem pro *quaesivi*, Vinar. I. Fabric. 2. Uratisl. 1. Incert. I. & Guelf. 10. *adquisivi:* ex interpretatione, ut manifestum reddit nota ad haec *c.* IV. n. 3. *salutare plebem & conviviis gratiam* quaerere.

31. NON SUNT COMP. VERBA MEA. Basil. I. Vinar. I. Fabric. 2. & edd. Pompon. Viteb. & Lips. *mea verba*, quem tamen positum propter Aeschrologiam probare non possum. Vinar. I. omittit *sunt*. Ita fere Tydeus apud Euripidem Phoeniss. *v.* 603. *Τυδέως δ' ἔπαινον ἐν βραχεῖ Θήσω μέγαν, Οὐκ ἐν λόγοις ἦν λαμπρὸς, ἀλλ' ἐν ἀσπίδι* & quae ibi plura.

PARUM ID FACIO. Sic omnes, quotquot consuluimus, MSS. & edd. vett. nec abeunt Wassii; Gruterus tamen unus edidit, *parvi id facio*, timens Soloecismum in lectione vulgata, quia *facere*, pro *existimare* accepit. Tu propria notione intellige, ut frequenter in sermone negligentiore, quem Noster hic studiose quaesivit; pro *non id ego ago*, nimirum, ut verba mea sint composita. Supra num. 3. *domi forisque omnia curare, &* ea agere *inter invidos, occursantis, factiosos, opinione, Quirites, asperius est.* ubi vide. Seneca III. de Ira *cap.* XXIII. Faciebant, *quod homines* faciunt, *de rege suo male existimabant.* Saepe apud Ciceronem aliosque *fac, ut; id non faciendum putavi, ut; omnia feci, ut.* Sic *multum id feci*, aut *valde id laboravi*, quomodo Cicero loquitur. vide & Catil. *c.* XLIV. n. 5. *c.* LII. n. 10. & 23. supra *c.* XXVII. n. 2. *Parum* autem idem, quod alibi *minus*, & ponitur pro *non*. Plinius XVII. *c.* XVIII. *Cum taleam demittes, pede taleam opprimito. Si* parum descendat, *malleo, aut mateola adigito.* Noster III. Hist. Or. Macri princ. *Si* parum existumaretis, *quid inter jus a majoribus relictum & hoc servitium interesse, multis mihi differendum fuisset,* cet. infra n. 32. *parum placebat.*

IPSA SE VIRTUS SATIS OSTENDIT. *Se* omittunt Guelf. 4. & Veneta 1470. pro eo *sese* habet Rem. 2. quod etiam magis necessarium est ad sententiam, quam *satis*, quod Fabric. I. Gu. 7.

&

Neque litteras Graecas didici: parum placebat eas discere, quippe quae 32
ad virtutem doctoribus nihil profuerunt. At illa multo optuma reipu- 33
blicae doctus sum: hostem ferire, praesidia agitare; nihil metuere, nisi turpem

& Uratisl. 2. omittunt. Interim neque hoc mihi superfluum est, cum formulae illae sollemnes veteribus & maxime Crispo *satis placere*, & similes: inprimis cum hic respectus sit ad praeclaram orationem, quae concurrere debet, ut virtus sit illustris satis & praeclara. quod contra videtur Mario. P. Sempronius Asellio XIII. Hist. *facta sua spectare oportere, non dicta, si minus facundiosa essent*. Claudian. VI. Conf. Hon. v. 592. *Nil cumulat, verbisque nihil fiducia celat: Fucati sermonis opem mens conscia laudis Abnuit.* Mox *illis* ooo est in Eccard. incuria librarii.

Turpia facta oratione tegant. Gu. 9. *regantur.* Sumtum est ex Thucydide, ut adnotavit Manutius. *ὧν ἀγαθῶν μὲν ὄντων, βραχεῖα ἡ ἐπαγγελία ἀρκεῖ ἁμαρτανομένων δὲ, λόγῳ ἔπεσι κοσμηθέντες περικαλύμματι γίγνονται.*

32. Neque litteras Graecas didici. Idem est, ac si dixisset, *litteris operam non dedi:* quia pleraque & prima pars eruditionis Romanae litteris Graecis continebatur, quas nemo paullo elegantior ignorabat. vide Buchner. ad Tacit. Agric. *c.* V. & supra *c.* LXIII. n. 3. mox *eas* omittit Uratisl. 2.

Quippe quae ad virt. doctoribus nihil profuerunt. Verum sensum ex Plutarchi Mario p. 406. petas. Graeci nempe libertatem amiserant; eorum ergo litteras discere ridiculum existimabat, quippe in quibus nihil reperiri necesse sit, quod faciat ad virtutem: aliter doctores & cultores earum meliore instructi fuissent. Ita II. de Rep. Ord. *parantur haec disciplina Graecorum, sed virtus, vigilantia, labor apud Graecos nulla sunt*. Bene itaque *profuerunt* editur, etsi Senatorii, Heuss. Basil. I. Vinarienses, Acad. Uratisl. 2. Franc. Guelf. I. 2. 3. 4. 6. & edd. Pompon. habeant *profuerant*. quod nisi ita interpreteris: eo tempore, quo litteras Graecas discere debebam, videbam, quod nihil doctoribus profuissent; ab sciolis profectum licet dicas, qui propter *placebat* maluerunt etiam *profuerant*. Sed *profuerunt* magis placet: & non quid olim, sed etiam quid nunc sibi sit de Graecis judicii eo tempore exprimitur. Accedit fere Lactant. III. *c.* XV. *Quis est tandem qui non videat, eos omnes virtutis*, qua ipsi egent, *non esse doctores*. Nam quae hic Rupertus de litteris ad virtutem manu ducentibus congessit, ea non sunt hujus loci, aut melius discuntur ex Senec. Epist. LXXXVIII, Cicer. II. Offic. *cap.* II. Dione Cassio XLV. pag. 307. Marius intelligit singulatim *fortitudinem*, suam virtutem, qua unica praestabat; & quam Graecis defuisse eo probabat, quod libertatem amiserint, quam nemo bonus, nisi cum anima simul amittit. *Doctoribus* omittit Guelf. 12. & fuit, cum pro eo *auctoribus* conjicerem, quod nunc libenter desero; cum Graeci *doctores* vocentur non Marii modo, sed omnium qui litteras eorum discebant respectu: quippe qui communes omnium praeceptores & magistri habebantur. Ovid. III. Fast. v. 101. *Nondum tradideras victas victoribus artes Graecia, facundum, sed male forte genus.* adde Cic. I. de Orat. *c.* IV. & pro Flacco *c.* XXVI.

33. Multa optuma reip. doctus sum. Guelf. 4. 10. & 11. *multo opportuna*. Guelf. 2. *reip.* omittit & pro eo 7. habet *populo R.* vulgato vitio. *Optima* dixit *utilissima reip.* ut saepe *bonum* eo sensu. Senat. I. *praedoctus sum*, forte pro *edoctus*, quod Nostro placuit Cat. *cap.* XLVIII. n. 4. alibi.

Hostem ferire. Plures edd. & plerique omnes MSS. *hostes ferire*. alterum est in Eccard. & placuit Rivio atque Grutero. immo & Sallustio Cat. *c.* VII. n. 6.

Praesidia agitare. Veneta 1470. *praesidium.* quod probat in aliis etiam Codd. lectum esse *hostem*, cui alteram vocem adsimularunt. Ridicule autem Badius: expellere oppidis praesidia, sc. hostium. Vel praesidia hostium in fugam agere. quam interpretationem editores illos, qui selectas Badii notas nobis dederunt, sine animadversione reliquisse, iniquissimum est. Tu cape, ut supra *c.* LV. n. 4. *ubi frumento, aut pabulo opus erat, cohortes cum omni equitatu* praesidium agitabant. i. e. praesidio erant frumentantibus. Neque injuste inter majores labores Marius numerat: cum illi, qui in praesidiis locati erant primo hostium impetu atque adeo gravissime plerumque exciperentur. vide *cap.* LXI. num. 1. & 2.

Nihil metuere, nisi turpem famam. Ita fere, ut Caesar, de quo Lucanus I. v. 144. *sed nescia virtus stare loco*, solusque pudor *non vincere bello*. Vinar. 2. *turpem fugam vel famam*.

Hiemem et aestatem juxta pati. Senat. I. Franc. Guelf. 7. & 10. copulam reticent. de quo vide ad *c.* LXXII. n. 2. Idem requirit Claud. III. Conf. Hon. v. 239.

 Fri-

turpem famam; hiemem & aestatem juxta pati; humi requiescere; eo-
34 *dem tempore inopiam & laborem tolerare. His ego praeceptis milites hortabor: neque illos arte colam, me opulenter; neque gloriam meam labo-*

Frigora *saeva pati, gravibus non cedere nimbis,*
Aestivum *tolerare jubar.*

Humi requiescere. Omnia haec ad duritiem & laboris patientiam, quam in Mario probat Noster infra *c.c.* n. 4. & 5. atque hoc ex prisco instituto moribusque veterum virorum militarium, Cat. *c.* vii. n. 4. 5. Seneca ad Helv. *c.* x. *Scilicet majores nostri infelices erant, qui sibi manu sua parabant cibum, quibus* terra cubile *erat.* Atque ita ducum optimus quisque, ut ostendit in suo Trajano Plin. Paneg. *c.* xv. adde Interpp. Silii vii. *v.* 291. pro *humi* maluit *humo* Sulpic. Sev. Epist. i. n. 10. *quippe qui* nuda humo, *uno tantum cilicio superjecto*, cubare *consueverat.*

Eodem tempore inopiam et laborem. Poterant id Caesaris milites, de quibus Coelius Epist. xvii. extr. *Quid istic facitis? proelium exspectatis, quod firmissimum est? vestras copias non novi: nostri valde* depugnare, *& facile* algere & esurire *consueverunt*. ubi vide.

34. His ego praeceptis milites hort. *Praecepta* vocat exemplum suum, quo militibus praeire constituit: & sane Marius milites suos *pudore magis, quam malo coercuit*, infra *c.c.* n. 5. Silius xv. *v.* 577. Hortandi *genus acer habet* praecedere *ductor.* Plin. viii. ep. xiv. n. 6. *omnem denique senatorium morem, quod fidelissimum* praecipiendi *genus*, exemplis *docebantur.* Claudian. vi. Cons. Hon. *v.* 296. *In commune jubes si quid censesve tenendum, Primus* jussa subi. *tunc observantior aequi Fit populus* &c. ubi plura Barthius. Fabric. Basil. Incert. primi, Vinar. 2. & Guelf. 10. *his ergo praeceptis. ego* omittunt Guelf. 4. Incert. 2. & Academ. sed minus eleganter. nec scitius Pomponianae: *Ergo his ego praeceptis.* Vulgata recte habet.

Neque illos arcte colam, me opulenter. I. non illos arcte habebo, aspere & rigide tractabo, me indulgenter. Male Gruterus & Wassius *arcte* hoc loco scribunt, cum omnes MSS. *arte*, & illi ipsi supra *c.* lxviii. extr. & *c.* lii. extr. ita scripserint. vide quae dixi ad locum posteriorem, & adde quos citat Cl. Duckerus ad Flor. ii. *c.* vi. n. 31. qui scripturam illam satis confirmant. arte autem est *duriter, rigide*, quemadmodum *artae leges, arta jura*, aliaque dicuntur. Plaut. Asin. A. i. Sc. i. *v.* 63. *Quamquam illum mater* arte contenteque habet, *Patres ut consueverunt.* vide quae diximus ad iii. Hist. Orat. Macri n. 13. *Nunc animum advortite, & nisi viceritis, quoniam omnis injuria gravitate tutior est*, artius habebunt. Recte *artius habebunt.* Nam colere idem est, quod *habere, tractare*: unde *cultus* supra *c.* v. extr. *Jugurtham eodem* cultu, *quo liberos suos habuit.* Terent. Adelph. A. iii. Sc. ii. *& nos* coluit *maxime*, quod de majore ibi dixit, cum nos inferioribus tribuere soleamus. Clarius Apulejus Florid. pag. 344. *Nam* viliter semet ipsum colere, *sui contemtus est: barbare alios insectari audientium contumelia est.* Hodie *colere Deum* & *colere agrum* diversa esse putant: cum tamen proprie illud sit *habere* Deum, *habere* & *tractare* agrum ut dignum est: Et veteres in his notionibus saepe *habere*, pro *colere* posuerunt; quo trahères illud Exodi *c.* xx. comm. 3. Graeci certe θεραπεύειν ita promiscue lateque usurpant; cum contra Hebraei עבר & *servire*, & *colere* dicant, ut Proverb. *c.* xii. com. ii. ארמתו בער Rursus Latini non semper *colere*, sed etiam *imperare* dicunt *terrae.* Virgil. i. Georg. *Exercetque frequens tellurem atque* imperat *agris.* Sed haec tamquam aliena. *Colere*, ut dixi, est tractare: & *opulenter se colere*, est largius, & mollius sese habere. Bene Rivius Livium adscripsit, qui xxxiv. *c.* xviii. de Catone: *non cogitavit modo imperavitque, quae in rem essent, sed pleraque per se ipse transegit: nec in* quemquam *omnium* gravius *severiusque, quam in* semet *ipsum*, imperium *exercuit.* id quod Cato minor de se profitetur Catilin. *c.* lii. num. 8. Justin. iii. *c.* iii. num. 8. *Siquidem nihil lege ulla in alios sanxit, cujus non ipse primus in se documentum daret.* Aemulatur Nostrum pulchre Claudian. B. Get. *v.* 307. *Nec vobis* fortis monitor, *mihi* cautior *uni.*

Gloriam m. laborem illorum faciam. Quae fere miserrima est conditio militum, qui laborant, feriunt, caedunt, caduntque; dux gloriam rapit: illis praeter vulnera aut mortem nihil fit reliqui. *Intercipere* vocat Tacitus Agric. *c.* xxii. *Nec Agricola umquam* per alios gesta *avidus* intercepit: *seu centurio, seu praefectus, incorruptum facti testem habebat.* Graviter de ea re iii. Hist. Macer Orat. n. 17. Julianus in Caesar. Orat. Alexandri M. adde Lipsium iii. Pol. *c.* xi. num. 13. cum Adnotationibus.

Guelf. 6.

laborem illorum faciam. Hoc est utile, hoc civile imperium. Namque 35
cum tute per mollitiem agas, exercitum supplicio cogere, id est, dominum,
non imperatorem esse. Haec atque talia majores vestri faciundo seque 36
remque publicam celebravere. Quis nobilitas freta, ipsa dissimilis mo- 37
ribus, nos illorum aemulos contemnit; & omnis honores non ex merito,
sed

Guelf. 6. *laborem illorum statuam:* id segne nimis & corruptum. Supra *c.* XIV. num. II. *primum* regnum *ejus sceleris sui praedam fecit*. pessime ergo edd. mediae *labore*. Cicero pro M. Marcello *cap.* II. *Certe in armis maximam partem quasi suo jure fortuna sibi* vindicat, *& quidquid est prospere gestum, id paene omne* ducit suum.

HOC CIVILE IMPERIUM. I. cive dignum, qui civibus imperat. Inde pro moderato, leni & aequo frequenter. vide Muret. XI. Var. Lect. *c.* III. Livius XXXIII. *c.* XLVI. *Horum in tam impotenti regno (neque enim* civiliter *nimiis opibus utebantur) praetor factus Annibal*. Capitolin. Pio *c.* VI. *imperatoris fastigium ad summam* civilitatem *deduxit*. Eutrop. I. *cap.* VIII. *ne per diuturnitatem potestatis insolentiores redderentur, sed* civiles *semper essent*. VIII. *cap.* V. *Vir ingenii parum* civilis; *reverentia tamen fratris nihil umquam atrox ausus*. quod bene Metaphrastes: *ὑποληφθεὶς ἀνὴρ* ΚΟΙΝΟΣ *τε, ἢ ἀγαθὸς εἶναι. κοινὸς* est Latinorum *communis, comis, civilis, aequus*. Florus I. *c.* XXVI. n. 8. *altius se &* incivilius *efferentem*. Ex eodem fonte alia translatio apud A. Gellium Praefat. *civiliter eruditus*. adde, quos ad Flor. nominat Duckerus. Eadem ratione *ingenuus*, pro eo quod ingenuo homine dignum; *urbanus*, pro eo, quod urbe dignum, alia hujuscemodi dicta observabis. Martial. III. Epigr. XLVI. *invalidum est nobis*, ingenuum*que latus*. Servis enim nervos & robur tribuebant. Tandem I. Hist. Noster *servile imperium* ad eum sensum adhibet.

35. TUTE PER MOLLITIEM AGAS. Eccard. *cum te aliquis per mollitiem agat*. Guelf. 6. *tute per mollicie agas;* Venet. 1470. *per mollities*. *Per mollitiem agere* est in mollitie, molliter vivere. supra n. I. *dein* per ignaviam & superbiam *aetatem agere*. *Agere* absolute *c.* LV. num. X. *civitas laeta* agere. & sic passim. Ceterum notandum, hunc n. 35. veluti per Parenthesim, cui inservit particula *Namque*, legendum esse; & quae n. 36. sequuntur, ea respondent *n.* 34. Sic supra *c.* XVII. n. 6. & *c.* LXIII. n. 6.

EXERCITUM SUPPLICIO COGERE. Guelf. 6. *supplicio & jus cogere*. Vinar. I. *exercitum imperio cogere*. Male, *supplicio cogere* est poenis acerbissimis ad officium suum cogere. Vide quae dixi ad *c.* X. n. 4. *quos neque* armis cogere, *neque auro parare queas*.

ID EST, DOMINUM, NON IMPER. ESSE. Eccard. & Guelf. 6. *id dominum:* & prior ille omittit simul Verbum Substantivum. Vinar. I. Senat. 2. & Heuss. *idem dom. non imper. esse*. Fabriciani & Veneta 1470. *hoc est, dominum* cet. edd. Pomponii: *id est, dominum esse, non imperatorem:* quomodo Gruterus, sed contra MSS. nostros omnes. Supra *c.* XXXI. n. 26. *Nam impune quaelibet facere*, id est, *regem esse*.

36. HAEC ATQUE ALIA MAJORES VESTRI. Basil. I. Eccard. Academ. Senat. I. Vinar. X. Uratisl. I. Guelf. 2. 4. 7. & II. *Haec atque alia majores* &c. Incert. 2. & edd. vett. *Haec atque alia talia*. Probo *talia*, quod & in reliquis MSS. omnibus legitur. vide ad *c.* LXXXI. n. X.

SEQUE ET REMP. CELEBRAVERE. Ita Gryphius, Gruterus, Wassius; cum tamen optimi MSS. & omnes edd. vett. habeant, *seque remque publicam*. atque ita Auctor Cat. *c.* IX. n. 3. *seque* remque *publicam curabant*. Altera forma haud insolens est, & tuemur eam supra ad *c.* VI. n. 3. *opportunitas sua*que & *liberorum aetatis*. At contra Codd. quidquam immutare haud sustinuerim. Nam optimi & plurimi habent *seque remque;* ceteri aut *seque remp.* aut *seque rempublicamque*. *Celebrare* dixit iterum *c.* LXXXVI. n. 5. *quod ab eo genere* celebratus *auctusque erat*. Cic. V. ep. XII. n. 8. *Me a te potissimum ornari* celebrari*que velle*.

37. QUIS NOBILITAS FRETA, IPSA DISSIM. M. Fabric. I. *quibus*, cum Glossa *majoribus*. recte interpretatur, sed male scripsit *quibus*, & ceteri omnes *quis*. vide supra ad *c.* LXXX. n. 5. At Senat. I. *ipsa dissimilis majoribus:* ita nempe *Quis* intelligeretur *factis* praeclaris majorum. Nihil tamen moveo, & *dissimilis moribus*, pro alio more vivens, Cat. *c.* VI. n. X. ita dixit, ut supra *c.* LXXVIII. n. 2. *impares magnitudine*. Justin. XXXVIII. *c.* VIII. *Erat enim & vultu deformis, & statura brevis &* sagina ventris *non homini, sed* BELLUAE similis. atque ita alii.

OMNES HONORES NON EX MERITO. *Omnes* deest Gu. 4. Et Eccard. *ex* Praepositionem omisit. Sed nullum horum superfluum est. *Ex merito* est, pro *secundum meritum, per meritum suum*, ut Cat.

 c. VIII.

38 *sed quasi debitos a vobis repetit. Ceterum homines superbissimi procul errant. Majores eorum omnia, quae licebat, illis reliquere, divitias, imagines, memoriam sui praeclaram: virtutem non reliquere; neque*
39 *poterant: ea sola neque datur dono, neque accipitur. Sordidum me &*
XC. *incultis moribus ajunt; quia parum scite convivium exorno, neque histrionem*

c. VIII num. 1. ut alii *ex debito*; item Cicero *ex ordine*, pro vulgato *ordine*. vide Scheffer. ad Justin. VI. *c.* III. num. 2. Noster supra *c.* V. num. 4. *ex virtute*. Florus IV. *c.* XII. n. 28. *Denique non per adulationem*, *sed* ex meritis, *defuncto ibi fortissimo juvene*, *ipsi*, *quod numquam alias*, *Senatus cognomen ex provincia dedit*. adde supra *c.* XXXII. n. 5. & *c.* XLVIII. num. 2.

Sed quasi debitos a vobis repetit. Acad. Incert. 2. Franc. & Guelferb. 10. *sed quasi debito*, quo *ex merito* & *debito* cohaererent. Non audit Sallustius supra *c.* V. num. 3. *quo ad cognoscendum omnia* illustria, *magisque in aperto sint*. ubi vide. adde 1. Hist. Orat. Lepidi num. 24. Quid fuerit, cur Wassio in mentem venerit *quasi debita*, nescio. Ipse in ordinem se cogit Livio III. *c.* XLVII. *prensare homines coepit*, *& non orare solum precariam opem*, *sed* pro debita *petere*. Noster supra *cap.* XIV. num. 3. *uti* debitis *uterer*. repetere est Verbum eorum, qui debita poscunt. Matius Cicer. XI. epist. XXVIII. num. 17. *Quod tamen munus & hominis amicissimi memoriae*, *ac honoribus praestare etiam mortui* debui, *& optimae spei adolescenti ac dignissimo Caesare* repetenti *negare non potui*. Cic. 1. Tuscul. Qu. *c.* XXXIX. *Natura dedit usuram vitae — quid est igitur*, *quod querare*, *si* repetit *cum vult*. Curt. VII. *cap.* X. num. 9. *vitam*, *quam acceperent*, *pignori futurum esse dixerunt*, *reddituros*, *quandocumque* repetisset. Justin. XIX. *c.* I. n. 2. *adversus Afros quoque*, *vectigal pro solo urbis multorum annorum* repetentes, *dimicatum*. Imitatur, pro more suo, Herodian. V. *c.* I. n. 13. οἱ μὲν γὰρ ὥσπερ ΟΦΛΗΜΑ κληρονομίας εἰληφότες, ἀποχρῶνταί τε ἐνυβρίζουσιν ὡς ἄνωθεν ἴδιον κτήματι. Franc. & edd. Pomp. Vit. & Lips. *repetunt*, venuste satis, intelligens *nobiles*, ex *nobilitate*: atque ita Cat. *c.* XXIII. n. 6. *antea pleraque nobilitas invidia* aestuabat, *& quasi pollui consulatum* credebant. ubi vide. & supra ad *c.* XIV. n. 3. adde infra *c.* XCVI. n. 2.

38. Omnia, quae licebat illis, reliquere. *Quae licebat*, nempe *relinquere*, & talia notamus supra ad *c.* LXIV. n. 3. Eleganter tamen a prima manu Fabric. 1. *omnia*, licebat, *illis reliquere*. Ita nempe *licebat* pro licet positum est, ut in sequentibus intelligatur, *tamen* virtutem non reliquere. atque illud tamen post *etsi*, *licet*, *tametsi* frequenter reticetur. vide supra ad *c.* XXXV. n. 9. Ovidius II. Am. eleg. XI. v. 53. *Omnia pro veris credam*, *sint ficta* licebit. *Cur ego non votis blandiar ipse meis?*

Memoriam sui praeclaram. Guelf. 7. & 11. Senat. 2. Heuss. & Franc. *memoriam suam praeclaram*. quomodo libri variant Cat. *cap.* I. n. 3. *memoriam* nostri *quam maxume longam efficere*. ubi alii *nostram*.

Virtutem non reliquere. Uratisl. 2. Senat. 2. Heuss. Guelf. 6. & 10. *virtutem non relinquere*: quemadmodum supra Guelf. 4. & Vinar. 1. *quae licebat*, *illis relinquere*. hic Vinar. 1. *virtutem non linquere*. in hanc rem disputat quaedam Minuc. Fel. *c.* XVI. adde Rappolt. in Horat. p. 826.

Neque dono datur, neque accipitur. De fortuna similiter *c.* I. n. 4. *probitatem*, *industriam*, *aliasque artis bonas neque dare*, *neque eripere cuiquam potest*. Phrasin servat VI. Fragm. Or. Cottae. *Ut sine dedecore cum civibus fama & fortunis integer agat*, *id* dono datur *& accipitur*. Seneca Epist. XXVII. ad fin. *Bona mens nec* commodatur, *nec* emitur: *& puto si venalis esset*, *non haberet emtorem*. *at mala quotidie emitur*.

39. Et incultis moribus ajunt. Pro *&*, Guelf. 6. *esse*. Basil. 1. & Incert. 2. *& incultum moribus*. male. ita corrumpunt supra *c.* LXIII. extr. *Novus nemo tam* clarus, *neque tam* egregiis factis *erat*, *quin is*, &c.

Parum scite convivium exorno. I. instruo omnibus rebus, quas elegantiores requirunt. Ita Cat. *c.* XXXVI. n. 1. *exercitum exornare*, & Cicero, *rebus omnibus ornatissimus*. adde supra *c.* LII. n. 5. Cicero pro Quinct. *cap.* XXX. *Fatetur se non profusis sumtibus vivere*, *non ornare magnifice splendideque* convivium, *non habere domum clausam pudori & sanctimoniae*. IV. Verr. *c.* XX. ornare *& apparare* convivium. de quo ornatu necessario praecepit Varro apud Gellium XIII. *c.* XI. sed de luxu in his conviviis Seneca de Tranqu. An. *c.* I. & passim. Justin. XII. *c.* II. n. 11. *His rebus ingentes epularum adparatus adjicit* — *conviviumque juxta regiam magnificentiam ludis* exornat. Adhibebant comoedos, lyristas, psaltrias aliaque libidinis irritamenta, aut instrumenta luxuriae.

strionem ullum, neque pluris pretii coquum, quam villicum, habeo. quae mihi lubet confiteri. Nam ex parente meo, & ex sanctis viris ita accepi, munditias mulieribus, viris laborem convenire, omnibusque bonis opor-

xuriae. vide Plin. I. epist. XV. & Petronium. SCITE est eleganter, exquisite, quod nostrates *nach der Kunst*. vide Nonium c. IV. n. 447. & Festum.

NEQUE HISTRIONEM ULLUM. De histrionum origine, qui saltando, cantando etiam aliisque modis fabulas effingebant, commode Livius VII. c. II. idemque XXXIX. c. VI. testatur, quod interpositi sunt *convivalibus epulis*. adde Bulenger. de Conviv. II. c. XXX. Guelf. 9. *neque histrionem ullum novi.* immo intellige *habeo*. vide n. 40.

NEQUE PLURIS PRETII COQUUM, QUAM VILLICUM. Insistit vestigiis Catonis, qui apud Gellium XI. c. II. de antiquis moribus: *equos carius, quam* coquos *emebant*. *Coquus* nempe vile primitus mancipium, deinde cum gula varias artes requireret, artificiosissimus quisque coquorum maximi pretii fuit, & quasi in honorem magnarum familiarum *coqui* semper numerantur, quorum vel mille helluones habuerunt. vide Interpretes Petronii c. XXXVIII. & Cic. pro Sex. Rosc. Am. c. XLVI. *Villici* ergo deterioris conditionis apud luxuriosos, qui operi rustico faciendo praeerant, Varro I. de RR. c. II. Cato c. V. Uratisl. I. *pluris pretii equum*. Confirmat ille scripturam *coquum*: cum Senat. I. Basil. I. Fabric. 2. Guelf. I. 2. 6. & 9. scribant *cocum*, unus *coccum*, duo *coquum*. HABERE pluris pretii coquum, non est aestimare, ut apud Ovid. I. Trist. eleg. VIII. v. 44. Sed possidere. nam *coquus pluris pretii* ita dicitur, ut apud Cicer. XIII. epist. LXXVII. n. 4. *Dionysius servus meus, qui meam* bibliothecam multorum nummorum *tractavit, aufugit*. *pretii* omittunt Guelf. 7. 12. & edd. Pompon. Viteb. & Lips. 1510. atque ea vulgaris locutio est. Sed Wassius ex Plauto & Terentio ostendit *pretii* etiam haud male addi. vide Sanct. IV. Min. c. IV. Voc. *Aes & Pretium*. Plinius XII. c. XII. princ. *Radix & folium Indis est* maximo pretio. Livius XLI. c. XXIII. *& servulorum* minimi pretii *recipiendorum spe, nostram ipsorum libertatem subrui & tentari patimur*. Sic Cicero, *litterae multi officii; centurio libidinis rarae*, aliaque dicuntur. vide ad Catil. c. LI. n. 23. supra c. V. n. 4. Fabric. 2. *n. p. p. cocum habeo, quam villicum*; Uratisl. I. *neque coquum, quam villicum, pluris pretii habeo*.

QUAE MIHI LUBET CONFITERI. Guelf. I. *confiteri omnia*. Acad. & Fabric. 2. *quae lubet mihi*. Non male *mihi* excluseris.

40. ET EX PARENTE MEO, ET EX ALIIS SANCTIS V. Illud primum & neque MSS. neque impressi vett. agnoscunt; quod & de suis quibusdam testatur Wassius. quare induxi. Veneta 1470. *a parente meo*: quomodo & supra corruperant. Fabriciani, Vinar. 2. Incert. 2. Guelf. 7. & edd. vett. *& aliis sanctis viris*. Sed Noster Praepositiones cum vetustis geminat. vide supra c. XIX. n. 8. Incert. I. *& ex sanctis aliis*. Quamobrem scripsi cum perfideli Senat. I. *& ex sanctis viris*: iste enim τὸ *aliis* omittit. prorsus ut c. IV. n. 5. *Nam saepe audivi, Q. Maximum, P. Scipionem*, praeterea *civitatis nostrae praeclaros viros solitos ita dicere*. Ut ibi particula *praeterea*, sic hoc loco ipsa Marii modestia defectui tali succurrit, qui non nimis aperte patrem suum *sanctis* viris accensere voluit. Nam SANCTOS dicunt viros integerrimos, & in omni sua vita ad legem compositos. Cicer. IV. epist. XIII. n. 10. *nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo &* sanctissimo *ne benigne quidem polliceri possum*. infra c. CIX. extr. *Dabar internuncius* sanctus *vir & ex sententia ambobus*. Cic. pro R. Dejot. c. VII. *Ex hominis gravissimi &* sanctissimi *disciplina*. Proprie is dicitur, de quo lege sancitum & qui eo lege se continet. Cic. pro Balbo c. XIV. Sacrosanctum *esse nihil potest, nisi quod populus plebsve* sanxisset: *deinde sanctiones* sacrandae *sunt, aut genere ipso, aut obtestatione & consecratione legis aut poenae, cum caput ejus, qui contra fecit, consecratur*. Inde & inviolatus atque integer, & inviolabilis. Id. II. Phil. c. XXIV. *Tanta est enim caritas patriae, ut vestris etiam legionibus* sanctus *essem, quod eam a me servatam esse meminissent*.

MUNDITIAS MULIERIBUS, VIRIS LAB. C. *Munditias* intelligit exquisitiores, non illas *faciles*, ut Seneca adpellat Epist. V. *Hoc contra naturam est, torquere corpus suum, &* faciles *odisse* munditias, *& squallorem adpetere, & cibis non tantum vilibus uti, sed tetris & horridis*. vide plura apud Loccen. ad Corn. Nep. Attic. c. XIII. n. 5. De nimiis illis & muliebribus, aemulus nostri Herodianus V. c. V. ἢ οἰκμένος τὰ σωμάτα χαλλωπίσματα ἐκ ἀνδρείων ἀλλὰ ΘΗΛΕΙΑΙΣ πρέπειν. & cap. VIII. ὁρῶντες τὸ μὲν πρόσωπον καλλωπιζόμενον περιεργότερον ἢ κατὰ ΓΥΝΑΙΚΑ σώφρονα, περιδεραίοις δὲ χρυσίνοις ἐσθῆσί τε ἁπαλαῖς ΑΝΑΝΔΡΩΣ κοσμούμενον. Recte Quinctil. VIII. Praefat. *Cultus concessus atque magnificus addit hominibus, ut Graeco*

 ver-

oportere plus gloriae, qaam divitiarum; arma, non supellectilem decori
41 *esse. Quin ergo quod juvat, quod carum aestumant, id semper faciant: ament, potent; ubi adolescentiam habuere, ibi senectutem agant, in conviviis, dediti ventri & turpissimae parti corporis: sudorem, pulverem & alia talia relinquant nobis, quibus illa epulis jucundiora sunt. Ve-*

versu testatum est, auctoritatem; at muliebris *& luxuriosus, non corpus exornat, sed detegit mentem.* Plura Cicero I. Offic. *c.* XXXV. & XXXVI. ubi jubet *adhibendam* munditiam *non odiosam, neque exquisitam nimis, tantum quae fugiat agrestem & inhumanam negligentiam.* nam *venustatem muliebrem,* inquit, *ducere debemus, dignitatem virilem.* Huic adjunge Lipsium II. Polit. *c.* XV. n. 19. & 20.

PLUS GLORIAE, QUAM DIVITIARUM ESSE. Sic edd. omnes, quas hodie manibus terunt. At Fabric. 2. *quam divitiarum quaerere;* Franc. *acquirere.* MSS. Gruteri, aliquot Wassii, ex nostris Fabric. I. Senatorii, Heussian. Incert. I. Guelf. I. 2. & 9. cum omnibus edd. vett. *esse* omittunt, neque aliud Verbum surrogant. Impudentiae ergo esset contra tot & tales auctores niti. Sciolis quidem non placuit ex sequenti *decori esse* solum Verbum *esse* intelligere. At placuit veteribus & Nostro. Supra *cap.* LXIII. extr. *Etiam tum alios magistratus* plebes, *consulatum nobilitas inter se* per manus tradebat. ibi vide. Sententiam ita extulit Cat. *c.* VII. n. 6. *laudis avidi, pecuniae liberales erans;* gloriam *ingentem,* divitias *honestas volebant.*

ARMA, NON SUPELLECTILEM, DECORI ESSE. Guelf. 4. *arma accepi, non s. esse decori;* 3. *decora,* atque ita Nazarianus. Non male; nisi quod ab correctore excogitatum videatur, qui propter *esse* supra omissum ita melius orationem procedere videbat, si haec a Verbo *oportere* suspensa essent. Ita Catil. *c.* VII. n. 4. *magisque in* decoris armis *& militaribus equis, quam in scortis atque conviviis lubidinem habebant.* Livius XXI. *c.* IV. *Vestitus nihil inter aequales excellens,* arma *atque* equi *conspiciebantur.* Vulgatum aliquomodo tuetur Cic. I. Offic. *c.* XXXIX. *Cn. Octavio* honori fuisse *accepimus, quod praeclaram aedificasset in palatio & plenam dignitatis domum, quae cum vulgo viseretur,* suffragata *domino, novo homini putabatur ad consulatum.* & mox: *Ornanda est enim dignitas domo, non ex domo tota quaerenda: nec* domo dominus, *sed domino domus* honestanda est. & alia ibi in eam formam. Et, si aliud, quam *decori* scribere voluisset Crispus, dedisset potius: *arma, quam supellectilem, decora esse.* neque enim tam inhumanus fingendus est ut omnem omnino decoram supellectilem damnaret.

41. QUOD JUVAT, QUOD CARUM AESTUMANT. *Ergo* male desideratur in Uratisl. I. male etiam Acad. *quod juvas illos,* vide n. 24. Incert. 2. Eccard. Guelf. 3. 4. 6. 10. 11. 12. *quod carum existimant;* Franc. *existimatur;* Guelf. 7. *extimant.* Guelf. II. *id semper perficiant.*

AMENT, POTENT. Utrumque luxuriose. atque ita verbis utitur Cat. *c.* XI. n. 6. *Ibi primum insuevit exercitus populi R.* amare, potare. ibi vide.

UBI ADOLESCENTIAM HABUERE, IBI SEN. AG. Eodem verbo Liv. XXVI. *c.* II. *& eum in ganea lustrisque, ubi juventutem* egerit, *senectutem* acturum. Variat Noster etiam Catil. *c.* LI. n. 12. *qui demissi in obscuro* vitam habent —— *qui magno imperio praediti in excelso* aetatem agunt.

DEDITI VENTRI, ET TURPISSIMAE PARTI CORP. *Ventri* i. ingluviei & crapulis. Cat. *c.* II. n. 8. *dediti* ventri *atque somno.* ubi vide. *Turpissimam* illam *corporis partem* alibi haud veretur suo nomine adpellare. vide Cat. *c.* XIV. n. 2. Circumscribit etiam Auctor II. de Rep. Ord. *c.* IX. *lingua vana, manus cruentae, pedes fugaces, quae* honeste nominari nequeunt, *inhonestissuma.* quae eadem leguntur in Declamatione Pseudo-Sallustii.

SUDOREM, PULVEREM ET ALIA TALIA. Vinar. I. *sudorem, pulverem relinquetur, quibus illa* cet. reliquis in vulgata neglectis. *Sudorem, pulverem* ferre didicerant milites illi vetusti, eaque in laudibus suis habebant. Horat. II. Od. I. *v.* 21. *Videre magnos jam videor duces, Non* indecoro pulvere *sordidos.* Plinius IX. epist. II. *Sed nihil minus aptum arbitramur, quam arma vestra, cum castra, cum denique cornua, tubas,* sudorem, pulverem, *soles cogitamus.* Paneg. *c.* XIII. *cum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium* pulverem sudorem*que misceres.* Herodian. II. *c.* XIV. ΠΡΟΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΙΩΝ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΝΑΙΜΩΤΙ ΤΕ ΚΑΙ *ἀπόνως* ΤΟΣΑΤΤΑ ΚΑΤΩΡΘΩΚΟΤΑ.

EPULIS JUCUNDIORA SUNT. Guelf. II. *epula jocundiora.* Eccard. *epulis jocundiores.* Ceterum *jocundiora,* per quartam vocalem in prima syllaba scribunt Basil. I. Fabric. 2. Vinarienses,

Verum non est ita. Nam ubi se omnibus flagitiis dedecoravere turpissumi 42
viri, bonorum praemia ereptum eunt. Ita injustissume luxuria & igna- 43
via, pessumae artes, illis, qui coluere eas, nihil officiunt; reipublicae
innoxiae cladi sunt. Nunc quoniam illis, quantum mores mei, non illorum 44
flagitia, poscebant, respondi; pauca de republica loquar. Primum omni- 45
um de Numidia bonum habetote animum, Quirites. Nam quae ad hoc tem-
pus Jugurtham tuta sunt, omnia removistis, avaritiam, imperitiam, su-
perbiam. Deinde exercitus ibi est, locorum sciens; sed mehercule magis
stre-

ses, Acad. Senat. 2. Heuss. Guelf. 4. 6. 7. 9. 10. & Ven. 1470. Lapides & *jocundus* & *jucundus* per *u* ostentant. Plerique tamen posteriore modo scribere maluerunt, quod a *juvando* Cicero II. de Fin. *c.* IV. nomen illud derivavit. in Virgilio VI. Aeo. *v.* 363. *jocundum* scripsere: *Quod te per coeli* jocundum *lumen & auras, Per genitorem oro.* Et licet saoe ab *juvare* deducere, cum oihilo secius *o* retineatur, quod in permultis vocibus antiqui pro *u* scripsere.

42. VERUM NON EST ITA. Quidam Codd. *non ita est.* atque ita collocat Auctor Catil. *c.* LI. n. II. *Non ita est.* ubi vide. ἐκ ἔστι ταῦτα Graeci, ut Demosthenes de Corona pag. 319. 320. alibi.

43. UBI SE OMNIBUS FLAGITIIS DEDECORAVERE. Sic Gruterus. Sed MSS. omnes cum edd. vett. illud *omnibus* respuunt. Vinar. 1. *ubi flagitiis se dedecoravere.* infra Guelf. 6. *bonorum praemium.* praemia intelligit virtutis, n. 20. & fructum laboris, Cat. *c.* XXXV. n. 3.

44. ILLIS, QUI COLUERE EAS. Vinar. 1. *qui coluntur eas;* corruptum id ex *coluerunt.* *Artes colere* etiam Plautus Trinum. A. II. Sc. II. *v.* 15. *hisce ego te* artibus *gratiam Facio, neu colas, neu imbuas ingenium.* *Illis* deest Guelf. 10. neque adeo inhoneste subauditur. vide ad Catil. *c.* XIII. o. 2. supra Guelf. 1. *ita injustissima.*

REIP. INNOXIAE CLADI SUNT. Uratisl. 3. *clades sunt.* Vinar. 1. *claudi sunt.* Acad. *maximae cladi sunt.*

45. PRIMUM OMNIUM. Vacat *omnium* in Franc. quod tameo addidit Cat. *c.* XXXVII. o. 5. primum omnium *qui ubique probro atque petulantia maxume praestabant.* ubi vide. Livius XXII. *cap.* XXXVII. *Jam* omnium primum *ominis caussa victoriam auream pondo trecentum viginti adferre sese.* Plaut. Merc. A. III. Sc. IV. *v.* 24. primum omnium *perimus.* Pseud. A. IV. Sc. III. *v.* 9. Primum omnium *jam hunc comparem metuo meum Ne deserat me.* Hic ca formula id tantum deootat, quid praecipuum sit in ea de rep. oratione. neque illud *deinde*, quod sequitur, ad hoc primum respicit, sed ad ea potius: *nam quae ad hoc tempus* ect. Et moris Latini esse, has particulas solitarias ponere, ut non excipiat *secundo, deinde*, dudum docuit io Terentium Donatus. vide EXCURSUM IV. in Jug. n. 4. Cicer. 1. Offic. *c.* XXVIII. *Officium autem, quod ab eo ducitur, hanc* primum *habet viam, quae deducit ad convenientiam.* nec ibi aliquid excipit, quod τῷ *primum* respondeat. Id. II. epist. IX. o. 1. plura Fr. Fabritius ad 1. Offic. *c.* XIV.

BONUM HABETOTE ANIMUM. Ita Fabriciani apud nos & edd. Pompon. Viteb. & Lips. Ceteri fere *habete.* Uratisl. 1. *habere.* *Bonum animum habet*, qui confidit, omnia bona sperat. Plaut. Pseud. A. III. Sc. II. *v.* 77. CO. habe *modo* bonum animum. BA. *quaeso, qui possim, doce,* Animum bonum habere, *qui se ad me adducam domum?* A. IV. Sc. I. *v.* 18. *habe animum bonum.* Trucul. A. II. Sc. VI. *v.* 44. *habe bonum animum,* & sic alibi. Livius XXIV. *c.* XXXI. princ. *Enimvero conclamant*, bonum *ut* animum haberent, *omnem se cum illis fortunam subituros.* Curt. V. *c.* V. o. 8. *Rex abstersis, quas profuderat, lacrymis*, bonum habere animum *jubet; visuros urbes suas conjugesque.*

AD HOC TEMPUS JUGURTHAM TUTATA SUNT. Guelf. 4. & edd. vett. *usque ad hoc tempus.* Sed illud *usque* omitti, exempla monstrabunt infra ad *c.* CXIV. n. 2. *ad hoc tempus* autem illud est, quod una voce *adhuc* dicunt. Supra n. 7. *ita* ad hoc aetatis *a pueritia fui;* Plinius, *ad hoc aevi;* Terentius, *ad id diei;* Supra *c.* LXIII. n. 6. *ad id locorum.* ubi vide. *c.* XLIII. extr. *ante id tempus.* Plin. XXXV. *c.* VII. *incognitum* ad hoc tempus. infra *c.* CII. n. 8. Vinar. 1. Fabric. 1. Academ. Eccard. Guelf. 2. 3. 4. 6. & 10. *tuta sunt.* probavit jam Carrio. Supra *cap.* LXXIV. extr. *Nam ferme Numidas in omnibus praeliis magis pedes, quam arma*, tuta suot. ubi dixi, quam saepe hoc Verbum in *tutata sunt* corrumpatur.

AVARITIAM, IMP. SUPERBIAM. Vinarienses & Guelferb. 4. *atque superbiam.* Senat. 1. & Fa-

46 *strenuus, quam felix. Nam magna pars avaritia, aut temeritate ducum*
47 *adtrita est. Quamobrem vos, quibus militaris aetas, adnitimini mecum & capessite rempublicam: neque quemquam ex calamitate aliorum, aut imperatorum superbia metus ceperit. Egomet in agmine, in praelio con-*

Fabric. 2. *avaritia, imperitia, superbia.* perperam.

Exercitus ibi est locorum sciens. *Ibi* deest Fabric. 1. Senat. 2. & Heussiano. *est* non visitur in Uratisl. 3. neque Senat. 1. qui scribit, *exercitus ibidem locorum sciens. ibidem* pro *ibi est*, ut *idem* pro *id est* supra n. 35. *est* interposuit prudenti consilio, ne *ibi locorum* junctim intelligeretur, & *sciens* pro belli perito, ut Hegesippus III. *c.* IV. *prudens bellator*. Sed *locorum sciens* est peritus Numidiae; id, quod maxime facit, ut hi milites bonum animum habere queant: quibus alioquin nihil magis formidolosum fuit, quam in eas terras duci, quarum erant ipsi ignari. Itaque infra *c.* XCVII. n. 3. *quia* locorum scientes *erant*.

Magis strenuus, quam felix. Uratisl. 1. *quam infelix*. male. Sensus est, exercitum illum, pro sua fortitudine, si ducum avaritia & temeritas abfuisset, majorem felicitatem adepturum fuisse, cum nunc, praeter virtutem suam, nihil habeat praedae ceterique commodi, quin potius pessimis modis tractatus sit. Sed iste librarius ostendere voluit, ex isto positu particularum *magis, quam* sensum posterioris membri negantem effici, quod & nos demonstravimus ad Cat. *c.* XIV. extr. Infra *c.* XCV. n. 5. *Atque illi numquam super industriam fortuna fuit, multique dubitavere* fortior, an felicior *esset*.

46. Avaritia, aut temeritate ducum. Bestiae nimirum, *c.* XXIX. Albini, *cap.* XXXVI. Auli, *c.* XXXVII. Nec dubium, quin temeritatem etiam in Metellum contulerit Marius, quam tum aliis rebus, tum obsidione Zamae & miserabili illo praesidii Vagensis exitu plebi potuit persuadere, *c.* LVIII. LXI. & LXVI. Ipse Crispus *c.* XLIII. extr. *Et* avaritia *magistratuum ante id tempus in Numidia nostrae opes contusae, hostiumque auctae erant. Ducum* nomine certe *Aulus* comprehenditur, cum ille a fratre *pro Praetore* in castris relictus sit: neque vero eo nomine semper summi duces veniunt, quod docet Perizon Animadv. Histor. *cap.* VII. Guelferbyt. 11. *atterita est*. Rectius 1. ejusdem nominis Verbum Substantivum abigit.

47. Quibus militaris est aetas. Alii, *aetas est;* Edd. Pompon. Viteb. & Lips. *quibus inest militaris aetas:* quod documento erit, non injuria Uratisl. 2. sine Verbo habere: *quibus militaris aetas*. ut supra *c.* XXXV. n. 4. *neque* Jugurthae *satis praesidii;* Cat. *c.* XX. n. 12. *victoria* nobis *in manu:* alia infra ad *c.* CXIV. extr. Vinar. 1. *quibus militaris animus est:* imperite. Supplementum scribere volebat, *cap.* LXXXIV. n. 5. idque ex aetate militari sumtum, quae ab aetatis anno decimo septimo procedebat. vide ad Cat. *c.* VII. n. 4. Guelf. 3. *adnitemini mecum*, Vinar. 1. *annitemini;* sed Basil. 1. *mecum* omittit. Catil. *c.* XIX. n. 1. *postea Piso Quaestor pro Praetore missus est*, adnitente *Crasso*. Nec quidquam addidit Cato *c.* LII. n. 5. *expergiscimini aliquando, &* capessite *remp.* Habet tamen aliquid commune & civile illud *mecum*, pro persona dicentis.

Neque quemquam ex calamitate a. Gu. 1. & Senat. 1. *ne quem quam:* ubi illud *que*; per insequens *quem* extritum esse videtur. In sono ex concursu *que, quemquam* nihil vitii esse, patet ex dictis ad Cat. *c.* III. extr. Et negligentiorem esse hanc Marii orationem, quae proxime ad quotidianum sermonem accedat; nemo docendus est. Nam *neque* pro *& non* negantem orationem adfirmanti recte subjungere, dixi ad Catil. *c.* XXIV. n. 3. *post ubi aetas tantummodo quaestui*, neque *luxuriae modum fecerat*. infra Vinar. 1. *metus superbiae cepit;* Fabric. 2. *metus exceperit*. Alibi *metus invadit* apud nostrum, *percellit, percutit*. Sed ut *amor, luxuria, fiducia*, sic & *metus capit quemquam*. Justin. XI. *c.* 1. Amicos *quoque tam subita mutatione rerum haud mediocris* metus ceperat. adde supra *c.* I. n. 4.

Egomet in agmine, in praelio. Vinarienses, Basil. 1. Remenses, Uratisl. 1. Eccard. Guelf. 6. 7. 9. 10. & Veneta 1470. *aut in praelio*, sine dubio *aut*, pro *atque* scribentes, quod legitur in Edd. ceteris vett. quaeque alibi confundi, pluribus exemplis probavimus ad *c.* LXXXII. n. 3. Guelf. 12. *aut praeliis*. Uratisl. 2. *ut in praelio*. Ceteri omnes, ut editur. infra Fabric. 2. *consultor idem socius periculi*, omissa Conjunctione, contra communem Latinorum usum. Sic supra *c.* XIV. n. 11. *fratre meo* atque eodem *propinquo suo interfecto*. *Consultor* est dux, qui consulit, & prospicit militibus. Vocabulum habes infra *c.* CIII. n. 7. *simul ab eo petant, uti fautor consultorque sibi adsis*. *Socius* qui & ipse pericula subit, boni ducis & strenui militis

consultor idem, & socius periculi vobiscum adero; meque vosque in omnibus rebus juxta geram. Et profecto, dis juvantibus, omnia matura sunt, 48 *victoria, praeda, laus: quae si dubia aut procul essent, tamen omnis bonos reipublicae subvenire decebat. Etenim ignavia nemo immortalis factus:* 49 *neque quisquam parens liberis, uti aeterni forent, optavit; magis, uti boni honestique vitam exigerent. Plura dicerem, Quirites, si timidis vir-* 50 *tutem verba adderent: nam strenuis abunde dictum puto.*

CAP.

infra *c.* XCVIII. num. 2. & Cat. *c.* LX. nu. 4. Hoc ita extulit Cat. *c.* XX. ad fin. *vel imperatore, vel milite me utimini; neque* animus, *neque* corpus *a vobis aberit.* Ut ibi *abesse*, sic hic *adesse*, quod de his dicitur, qui quod sunt, cum aliorum commodo exhibent. vide supra n. 4. *c.* XLV. nu. 2. *c.* LXXIV. n. 3. Ita quidem *vobiscum* per se intelligere licet, pariter ac vos; nec peccat, qui ita accipit, ut supra *c.* XLV. nu. 2. *uti* cum signis *frequenter incederent*. Forte ita intelligendus Cic. Laelio *c.* IV. *cum & Philus & Manilius adessent, & alii plures, tuque etiam Scaevola* mecum *venisses*. Sed nulla caussa magnopere urget, ut tam hic, quam illic a propria notione recedamus.

MEQUE VOSQUE IN OMNIBUS REBUS. Ita Carrio, Wassius & vulgatae. Gruterus *me vosque*: atque ita melior pars MSS. & edd. vett. Franc. *meque & vos*: quomodo Guelf. 6. & 11. At *meque vosque* Guelf. 3. Vinar. 1. & alii tres, quorum auctoritate niti licet. Guelf. 11. *omnibus rebus*, sine Praepositione. *rebus* omittit Incert. 1. Male autem edd. Pomp. *juxta agam*. Supra *c.* LV. num. 1. *ut seque & exercitum more majorum* gereret.

48. OMNIA MATURA SUNT. Guelf. 11. *omnia prospera sunt*; 10. *omnia prospera erunt*. adeoque vere Incert. 2. nullum Verbum Substantivum tenet. nam *matura* non est mutandum, quod ponitur pro *facilia*, *in promtu*, & quae jam veluti maturum fructum colligere licet. Gellius X. *c.* XI. Ita Sueton. Calig. *c.* XLIV. *maturos* vocat, qui stipendia jamjam impleverunt, & mox missionem erant adepturi: quomodo Justin. XI. *c.* II. *matura imperia*, quae satis diu penes unum populum fuerunt, & nunc in alium transferenda sunt. Sic Cicero *maturum est*, *facultas matura*. adde Curt. VIII. *c.* V. nu. 5.

SI DUBIA A. PROCUL ESSENT. Senat. 1. a prima manu, *si dubio*; forte pro *si in dubio*. Remens. 1. omittit *essent*: pro eo Guelf. 9. *esse*. si positum est pro etiamsi, ut etiam Cicero & Terentius. vide Hottomann. ad Or. pro Sex. Rosc. Am. *c.* XLIII. atque ita in formula: *si nihil aliud*. adde Gronov. IV. de Pec. Vet. *c.* IV.

OMNIS BONOS REIP. SUBV. DECET. Guelf. 1. *omnibus bonis remp. subvenire decet*. atque Rivius etiam in duobus MSS. reperit *omnibus bonis*. Nam praeter Terentium & Plautum etiam A. Gellius *decet* cum tertio Casu construit, IX. Noct. Att. *c.* XV. *praefatur arrogantius & elatius, quam* aetati *ejus* decebat. & Arusianus Messus citat ex Nostro I. Hist. *Locum editiorem, quam* victoribus decebat, *cepit*. *Decet* plerique Codd. MSS. & edd. vulgatiores. Fabric. 2. Guelf. 12. & omnes edd. vett. *deceret*. Gruterus *decebat*; atque ita tres Palatini, unus Wassii, Basil. 1. & Vinar. 1. Latinos hoc modo, ut oratio sit eo certior, loqui, docebunt notae ad III. Hist. Orat. Macri num. 1. & II.

49. ETENIM NEMO IGNAVIA. Vinar. 1. *Et ignavia nemo imm. f.* Guelf. 6. *Enim nemo*; 2. *Etenim ignavia nemo*, ect.

NEQUE QUISQUAM PARENS LIBERIS, UTI. In tanta votorum insolentia & hoc quisquam parens optare potuit, quod tamen recte Noster in universum protulit, & *neque* intelligit *non tam*, ut supra *c.* XIV. n. 23. Sequitur autem, docente Manutio, Platonem, qui ita in Epitaphio: *οὐ γὰρ ἀθανάτους σφίσι παῖδας ηὔχοντο γενέσθαι, ἀλλ' ἀγαθοὺς καὶ εὐκλεεῖς*. Fabric. 2. & Franc. *liberos*, ut cohaereat cum Verbo optavit, etsi sensu potius est *liberi*, ad proximum *aeterni essent*. quod genus illustravimus supra ad *c.* XIV. n. 11. *me* extorrem *patria*, coopertum *miseriis* effecit, ut *ubivis tutius, quam in regno meo* essem. *uti* omittit Uratisl. 3.

MAGIS UTI BONI HON. V. EXIGERENT. Fabric. 2. & Gu. 6. *magis, quam uti*; Gu. 7. *sed magis*. nimirum *magis* pro *sed* positum est. Cic. III. Offic. *c.* XIII. *Non est aperti, non ingenui, non viri boni; versuti* potius, *obscuri, astuti*. Gu. 6. *vitam ducerent*, 10. *agerent*. perperam. Supra *c.* XIV. n. 15. *cum moerore & luctu morte graviorem* vitam exigunt.

50. SI TIMIDIS VERBA ADDERENT. Ita Cat. *c.* LVIII. n. 1. *Compertum ego habeo, milites*, verba *virtutem non* addere. Voces *si timidis* desunt Eccardiano; relictum tamen earum loco spatium vacuum, ne inde praesidium rapias, *timidis* expungendi. Guelf. 7. *plura differerem*. Bergerianus, quo nunc primum uti incipio, *dictum puto abunde*.

Ssss CAP.

CAP. LXXXVI.

xci. 1 HUjuſcemodi oratione habita, Marius poſtquam plebis animos
arrectos videt, propere commeatu, ſtipendio, armis, aliis
utilibus navis onerat: cum his A. Manlium legatum proficiſci ju-
2 bet. Ipſe interea milites ſcribere non more majorum, neque ex
claſſibus, ſed uti cujuſque lubido erat, capite cenſos pleroſque.
Id

CAP. LXXXVI. 1. HUJUSCEMODI ORAT. HAB. Franc. *Cujuſcemodi;* Vinar. 1. *ratione habita*. Infra Academ. *animos arreptos vidit;* Franc. *ereptos;* Incert. 1. & edd. Pomponii *erectos*, quae haud raro confunduntur. Hic probum maxime *arrectos*, quod non erectos modo, ſed & arrectos ad bellum & nutum Marii involvit. Sic Cat. *c.* XXXIX. nu. 3. *vetus certamen animos eorum* arrexit.

ALIISQUE UTILIBUS NAVIS ONERAT. *Aliiſque* vacat in Guelf. 6. At Incert. 2. & edd. Pompon. *atque aliis*. quod ſatis probat, cum Fabric. 1. & Eccard. ἀσυνδέτως ſcribendum eſſe *aliis utilibus;* quod & feſtinationi Marii, & mori Salluſtiano eſt accommodatiſſimum. vide ſupra *c.* LXXII. num. 1. & *c.* XXXVII. nu. 3. In verbis etiam juniores ſtudioſe imitantur. Trebellius Pollio Claud. *c.* III. *ſed teſtis eſt & tua conſcientia, & vita mea, me nihil unquam* cogitaſſe, dixiſſe, feciſſe *gratioſum*. Spartian. Adrian. *c.* XV. *Profeſſores omnium artium ſemper, ut doctior*, riſit, contempſit, obtrivit. Auſonius VII. Sapient. in Solone: *Bellum ille in Perſas parat*: Profectus, victus, vinctus, *regi* deditus *eſt*. Franc. *utilibus bello*. Guelf. 2. *aliiſque armis utilibus;* 11. *naves ornat*. male. nam ornamenta navium ſunt proprie, quae ad ipſas naves pertinent inſtrumenta. vide ad Cat. *c.* XXXVI. num. 1. Academ. *ſtipendiis & armis aliiſque utilibus*.

A. MANLIUM LEGATUM PROFICISCI JUBET. Praenomen *Auli* deſiderat Vinar. 1. & Remenſ. 1. Contra dignitatis nomen *legatum* haud reſpondet in Uratisl. 1. & eodem Vinar. 1. Plures *Mallium* ſcribunt, ut ſupra in eodem, aut ſimili nomine variatum eſſe, adnotavimus. Fabric. 1. *Aulum M.* ut *Manlii* nomen prima tantum littera exprimat: qui forte pro ſua fide, optime docuiſſet *Manlium*, an *Manilium* eſſet ſcribendum. Nam Oroſius cum noſtro *A. Manlium;* Plinius XXXIII. *cap.* 1. *A. Manilium* nominat. Berger. *A. Malium*.

2. NON MORE MAJORUM, NEQUE EX CLASSIBUS. Vinar. 2. *more majorum ex claſſibus*. quod tamen haud facile admitterem; cum Marius non modo in eo morem majorum tranſgreſſus eſt, quod non ex claſſibus ſcripſit; ſed etiam quod, uti cujuſque lubido erat, nomina recepit. CLASSES Romae *ſex* a Servio Tullio deſcriptae, ut *prima* eſſet eorum, qui centum millium aeris aut majorem cenſum haberent; *ſecunda*, qui intra centum uſque ad ſeptuaginta millium; *tertia*, qui inde ad quinquaginta millium; *quarta*, qui quinque & viginti millium; *quinta*, qui undecim millium cenſum haberent; *ſexta* infra eum numerum, hominum tenuiſſimorum, proletarios etiam & capite cenſos continebat. pro dignitate claſſium dignitas in militia, arma & tela conſtituta ſunt. de qua re lege Livium 1. *c.* XLIII. Arnobium 11. adv. Gent. pag. 80. *Claſſes* hic opponit *capite cenſis*, quia quinque priores potiſſimum eo nomine veniebant; ſicuti utrumque *Ordinem*, opponunt *ordini plebejo*, ut Vellej. 11. *c.* XXXIV. *viri* utriuſque ordinis; Sueton. Tiber. utriuſque ordinis *profligatiſſimus quiſque*. adde Plin. XXXV. *c.* 1. Cic. de Har. Reſp. *c.* XXVIII. Sed & ſingulatim primae claſſis homines *Claſſicos* vocabant, ceteros *infra claſſem*, auctore Gellio VII. *c.* XIII. junge Pighium Annal. Tom. 1. pag. 47. prorſus uti *Ordinem* praeciſe Senatorium Rutil. 1. Itinerar. *v.* 5. aliique dixerunt. Male Baſil. 1. *ex* omittit. Uratisl. 2. *ex caſſibus;* Vinar. 2. *ut cuicumque lubido erat*.

CAPITE CENSOS PLEROSQUE. *Capite cenſi*, homines tenuiſſimi cenſus, ſed qui *capite* tantum, i. e. quod inter cives eſſent, neque *capite minuti*, cenſebantur. Eos a militia liberos fuiſſe, tradidit cum inſigni ratione A. Gellius XVI. *c.* X. *Sed quoniam res pecuniaque familiaris obſidis vicem pignoriſque eſſe apud remp. videbatur —— neque proletarii, neque* capite cenſi *milites, niſi in tumultu maximo, ſcribebantur; quia familia pecuniaque his, aut tenuis, aut nulla eſſet. proletariorum tamen ordo honeſtior aliquanto & re, & nomine, quam capite cenſorum fuit.*
Sed

Id factum alii inopia bonorum, alii per ambitionem consulis memorabant: quod ab eo genere celebratus auctusque erat; & homini potentiam quaerenti egentissumus quisque opportunissumus: cui neque sua curae, quippe quae nulla sunt, & omnia cum pretio honesta 3

Sed quae de *honestiore* proletariorum *nomine* tradidit Aulus, ea minus probata sunt. Dictionem eleganter transtulit Seneca VII. Benef. *c.* VIII. *cum animum sapientis intuemur --- omnia illius esse dicimus. cum ad hoc jus quotidianum, si ita res tulerit*, capite censebitur. Eodem modo *ope*, *prudentia*, *pudore*, *dotibus censeri* dicunt. de *proletariis* adde Orosium IV. *cap.* I.

3. ID FACTUM --- MEMORABANT. Guelf. 9. *id factum esse*. male. vide *c.* LXXVI. n.1. Atque eodem modo Livius III. *c.* X. Id factum *ad impediendam legem tribuni* criminabantur, *ingensque aderat certamen*.

INOPIA BONORUM. Guelf. 6. *inopia bonorum militum*. *Boni* sunt ditiores, qui sunt in classibus, & plura de hac notione diximus ad Cat. *c.* XXXIII. num. 2. *volentibus omnibus* bonis: quae vide. *inopia* & *per ambitionem* diverso Casu ponuntur, ut supra *c.* VII. num.1. *neque* per vim, *neque* insidiis *opprimi posse*, cum ibi notatis.

PER AMBITIONEM CONSULIS. Per intempestivum studium Marii, favorem plebis & infimi cujusque adquirendi. Ita enim veteres *ambitionis* vocabulo, propria notione, utuntur: cum hodie id unicam tantum ambitionis speciem facere soleant doctores. Supra *c.* XLV. nu.1. *tanta temperantia inter* ambitionem *saevitiamque moderatum*. *c.* LXIV. nu.5. *neque facto ullo, neque dicto abstinere, quod modo* ambitiosum *foret*. infra *c.* C. nu.5. *quod multi* per ambitionem *fieri ajebant*. III. Hist. Epist. Pompeii nu. 5. *hiemem in castris, non per oppida, neque ex* ambitione *mea egi*. ubi quaedam alia. Horat. I. Sat. VI. *v.* 52. *Praesertim cautum dignos adsumere, prava* Ambitione *procul*. adde Livium XLIII. *c.* XVI. Frontin. de Aquaed. Art. CXII. & CXVII. Cic. III. epist. XVII. nu.5.

QUOD AB EO GENERE CELEBRATUS AUCTUSQUE E. Aliam rationem adfert Valer. Max. II. *c.* III. nu.1. fecisse nimirum id Marium novitatis suae conscientia. in quo mihi Valerius, qui legerat certe Sallustium, per vocabulum *ambitionis* abstractus videtur. Cum alioquin & illa caussa non sit inusitata. Zonaras T. II. pag. 226. *τῶν οἰκείων δ' ὅλον ἐπικαλύπτων δυσγένειαν, τοὺς μὲν εὐπατρίδας ἐτίμα, προσεποιεῖτο δὲ τοὺς ἐξ ἀφανῶν*. Fabric. 1. & Eccard. *celebratus actusque erat*. Remens. 1. *actosque*. male. & ea quidem nomina *auctor*, *actor*, & quae per *a* & *au* scribuntur saepissime confusa in MSS. legas. vide supra *c.* XXII. nu.2. CELEBRATUS dixit, quod vide *c.* LXXIII. nu.5. uti *c.* LXXXV. nu. 36. *Haec atque talia majores vestri faciundo seque remque p.* celebravere. AUCTUS nempe *honore*, promotus & in eam dignitatem evectus. Sic Horat. I. Sat. VI. *v.* 10. *Multos saepe viros nullis majoribus ortos Et vixisse probos, amplis & honoribus* auctos. vide supra ad *c.* XLIX. nu. 4. Inde *Auctor*, Claudian. I. Eutrop. *v.* 170. *solumque hoc rite peregit*, Auctorem *damnare suum*. ubi plura Barthius. Recte Cicero Bruto opponit *adfligere: quod judicaret hoc oratoris esse maxime proprium, rem* augere *posse laudando, vituperandoque rursus* adfligere. & ita Capitolin. Macrino *c.* II. pro quo Livius XXXVII. *c.* LIII. *extollere* & *deprimere*. vide Casaubon. ad Spartian. Adrian. *c.* X. Graeci eodem modo, ut docuit Graevius Hesiod. Lect. *c.* I. Denique Cic. VII. epist. XVII. num.5. *Sed cum te in amicitiam & fidem meam contulisses, semper te non modo tuendum mihi, sed etiam* augendum *atque ornandum putavi*.

EGENTISSIMUS QUISQUE OPPORTUNISSIMUS. *Quisque* omisit Guelf. 11. *est* addunt Franc. Guelf. 10. 11. 12. At Fabriciani, Vinarienses, Uratisl. 1. Berger. Guelf. 1. 2. 6. & 9. *opportunissimus erat*.

CUI NEQUE SUA CURAE. Sic Rivius, Carrio, Gruterus, fuitque ita olim in Guelf. 4. cum nunc ille, quod reliqui nostri omnes, ostentet, *cara*. Eccard. Academ. & Veneta 1470. *cura*. ut & illi legerint *curae* in exemplaribus, aut illa saltem, neglecta una littera, corrupta fuerint. Frustra I. Wasse *cara* pro aeque Sallustiano habet, quod frequentius opponatur *honesto*. *Cara* certe sunt etiam egentissumo cuique; at non omnibus talia, quae illi *curae* esse possint, ut propterea huic vel alteri in rep. potentiam quaerenti, non adhaereat. Considerasset bonus vir, quae adhaerent *quippe quae nulla sunt*, & objectionem suam de conjugibus & liberis non adjecisset. Vidisset Auctorem de fortunis & bonis loqui, quae nulla sunt egenis, adeoque nullam *curam* (at *cara* illi esse possunt, & sunt sane saepe justo amplius) excitant, ne talia amittat, illa ab adversis partibus invadantur, si uni sese adjunxerit. Clarum id ex Cat. *cap.* XXXVII. nu.3.

4 nesta videntur. Igitur Marius cum majore aliquanto numero, quam decretum erat, in Africam profectus, diebus paucis Uticam advehi-
5 tur. Exercitus ei traditur a P. Rutilio legato. nam Metellus conspectum Marii fugerat: ne videret ea, quae audita animus tolerare nequiverat.

CAP. LXXXVII.

LCII
1 SEd consul, expletis legionibus cohortibusque auxiliariis, in agrum fertilem & praeda onustum proficiscitur. omnia ibi capta militi-

nu.3. *Semper in civitate*, quibus opes nullae *sunt —— turba atque seditionibus* sine cura *aluntur*, *quoniam egestas facile habetur sine damno*. vide & Gellium XVI. *cap.* X. de militibus opulentis, quibus sua *curae* erant, ut ab hostibus defenderent. Veget. II. *cap.* XX. *Miles, qui sumtus suos scit apud signa depositos, de defendendo nihil cogitat: magis diligit signa: pro illis in acie fortius dimicat: more humani ingenii, ut pro illis habeat maximam* curam, *in quibus suam videt positam esse substantiam.* Plura Cicero pro Sextio & passim, ubi de bonis & ditioribus loquitur. Denique indecorum esset, *neque sua* cara, *quippe quae nulla sunt*; sed hoc decus Interpretes parum adtendunt. Librarii autem *cara* eo lubentius scripsere, quod excipit *honesta*, ut ejusdem terminationis ratio constaret. Mox Fabric.2. omittit *quippe*; *sunt* autem Guelf.11.

OMNIA CUM PRETIO HONESTA V. I. omnia, quibus modo pretium additur, honesta videntur. Guntherus VII. Ligur. *v.* 53. *Ut plebs illa nihil* cum spe mercedis *iniquum Judicat*, oblato *nihil est quod abhorreat* auro. Plancus VIII. epist. VIII. num.4. *Nam quis in ea fortuna —— &* cum ea spe, *quam in manibus habeo, aut sordidum quidquam pati, aut perniciosum concupiscere potest*. Jo. Salisber. VI. Nug. Cur. *c.* XXIV. *Omnia namque* cum precio *hodie, sed nec cras aliquid* sine precio *obtinebis.* adde supra *c.* LXXXV. num.3

4. MARIUS CUM ALIQUANTO MAJORE N. *Marius* nomen odiosum hoc loco, & plus, quam satis intelligitur: damnat illud Berger. *igitur cum aliquanto Marius majore num.* Fabriciani, *cum majore aliquanto numero*. atque ita solet Crispus. Academ. *quam decreverat*. male. intellige: quam, quo eum proficisci, decretum erat; ut supra *cap.* LXIII. num.5.

PAUCIS DIEBUS UTIC. ADVEHITUR. Fabriciani, *diebus paucis*. Franc. *Uticam advenit*. Supra *c.* XXV. num.5. *dein brevi Uticam* adpulsi. Curt. IV. *cap.* III. num.11. *cum Graecis militibus in Asiam nuper* advectus. Sic classis *advehit* apud Aur. Vict. Epit. *c.*1. pro quo C. Nepos *adventat*. Cicero, *Piraeeum, Romam advectus*. Sueton. Gramm. *cap.* XX. *a Caesare puerum Romam* advectum. ubi alii rectius *adductum*.

5. A P. RUTILIO LEGATO. Guelf.6. *a P. Rutilio*; Eccard. *a Pullio legato*. *P. Rutilium* habemus supra *c.* L. num.1. & *c.* LII. nu.5. & 6. Berger. *traditur* ei.

CONSPECTUM MARII FUGERAT. Guelf. 10. *ex conspectu*; Eccard. *e conspectu Marii fugerat*; Guelf.12. *conspectum M. profugerat*. male omnes.

NE VIDERET EA, QUAE AUDITA A. T. NEQU. Franc. *ne videat*; & mox *quae auditu*; Gu. 10. *nequibat*. *Visus* sensum in rebus asperis & ingratis duriorem semper habet *auditu*. Cic. VI. epist. 1. num.1. *tamen* oculi *augent dolorem, qui ea, quae* ceteri audiunt, *intueri coguntur; nec avertere a miseriis cogitationem sinunt*. epist. IV. nu.10. *in malis omnibus acerbius est videre, quam audire*. VII. epist. XXX. nu.2. *audire tolerabilius est, quam videre*. Malebam etiam Pronomen *ea* interire, ne viderem, quod auditu & sensu est paullo intolerabilius.

CAP. LXXXVII. 1. EXPLETIS LEGIONIBUS COH. *Explere* legiones illustravimus ad Cat. *c.* LVI. n.2. Neque abit Livius III. *c.* IV. *optimum visum est, T. Quintium cum sociali* exercitu *mitti*. *ad* eum explendum *Latini Hernicique & colonia Antium dare Quintio subitarios milites jussi*. Guelf.1. *cohortisque auxiliariis*; *que* abest Eccard. & Guelf. 7. sed 9. *auxiliaribus*. nempe terminationis *is*, & *ibus* in MSS. pro adjunctis vocabulis saepe permutantur. Sed cui bono hic additum sit *auxiliariis*, mul-

litibus donat. dein castella & oppida natura & viris parum muni-
ta adgreditur: praelia multa, ceterum alia levia aliis locis facere.
Interim novi milites sine metu pugnae adesse: videre fugientis capi, 2
occidi; fortissumum quemque tutissimum: armis libertatem, patriam
parentesque & alia omnia tegi: gloriam atque divitias quaeri. Sic 3
brevi spatio novi veteresque coaluere, & virtus omnium aequalis
facta. At reges, ubi de adventu Marii cognoverunt, divorsi in locos 4
diffi-

multum inquirendo oon reperias. Nam cum *cohortes* adjunguntur legionibus, semper *auxiliariae* intelliguntur. vide supra c.LI. nu.3. & c.LVIII. num.4.

ET PRAEDA ONUSTUM PROFICISCITUR. Eccard. & Guelf.4. *& praeda honestum*. qui illi Codd. *humus*, *honero* & similia per additum *h* scribere solent. Curt. IX. c. II. nu.10. *abundantes* oonstosque praeda, *magis parta frui velle, quam acquirenda fatigari*. adde supra c. XII. num.3.

IBI CAPTA MILITIBUS DONAT. Fabric. 2. omittit *ibi*. *praeda* autem egentissimi illi, & omnes milites confirmati. Caesar III. Civ. c. XXXI. *&* confirmandorum *militum caussis*, *diripiendas iis civitates dedit*. adde VII. Gall. c.XI. Herodian. I. c.V. Taeit. I. Ann. *cap.* II. Ceterum Marius non modo Romanos sociosque, sed etiam Numidas Gaetulosque omni modo adlieiebat, qui sub eo merentes, eonfecto bello, agris finibusque donati sunt. vide Scriptorem B. Afric. c. XXXII. XXXV. & LVI. Mox Senat.1. Uratisl.1. & Guelf.7. *dehinc*; Guelf.11. *natura, viris parum munita*.

ALIA LEVIA, ALIIS LOCIS FACERE. Eceard. *alia omnia levia l. fecerunt*; Uratisl. 2. *aliis sociis facere*. Nihil verius, quam, quod Ciaccooius etiam vidit, seribendum esse: *ceterum levia, alia aliis locis facere*: quod per errorem eujusdam vetusti librarii, qui *alia* scripserat, & oe id delere necesse esset, illi *levia* subjunxit, additis notis aut omissis, quae suo quodque loco vocabulum adsignaret, in tot Codd. propagatum est. Certe in tot exemplis Synehyseos, quae passim apud optimos scriptores observatur, nullum extat separatorum hoc modo, *alia*, *aliis*. Justin. V. c. IV. *Alcibiades cum classe victrici Asiam vastat*; multis locis praelia facit: *ubique victor recipit civitates*. Sed non Marius modo, verum & alii duces levioribus praeliis novitii exercitus animum augere solebant. vide notam ad c.LXXXII. nu.1. adde Veget. III. R. M. c.IX.

2. NOVI MILITES. Veneta 1470. *novi homines*.

FUGIENTIS CAPI, AUT OCCIDI. Uratisl.3. *fugientem*. Ineert.2. *capi & occidi*; sed Fabric. 2. Conjunctionem nullam agnoscit, quod gratum Wassio juxta ac nobis, qui jam ex conjectura *aut* deleri voluerat, eum videret infra c. CI. nu.11. *sequi, fugere*; oceidi, capi; *equi atque viri adflicti*. & Liv. VII. c. XXXIII. *tum* capi, occidi *Samnis*. Videbant autem hostium fugientes capi, oceidi, atque ita fugae non eonfidebant: Ne quis ista de suorum fuga aceipiat, qui ab suis exeepti, aut occisi sint.

PATRIAM PARENTESQUE. Vide ad Cat. *cap.* VI. num.5. *patriam parentesque armis* tegere. *Quaerere* pro adquirere, ut supra c.LXXXV. nu. 30. Vinar. 2. *omnia alia tegi*; Uratisl. 2. *omnia illa*. Guelf.6. omittit *et*; at Eccard. & Gu. 10. non habent *que*. Guelf.4. *gloriam aut divitias quaeri*. 9. *gloriam, divitias*, sine copula. Adjunge Cat. c.LVIII. nu.16. & 17. Tacit. Agric. c.XXX.

3. BREVI SPATIO NOVI VETERESQUE COALET. *Spatio* addunt omnes Codd. eum toties supra *brevi* nude dixisset. Ast & Cicero, *brevi tempore*, *in praesens tempus* dixit. Et ne illi soli tribuas, Noster supra c.LXXXV.n.45. *ad hoc tempus*. Ita infra c.LXXXIX. n.7. *ferina carne*; c.CVI. o.5. *duum millium intervallo*. Supra c.LII. n.3. *die vesper*; c.XXXV. n.5. *homo artifex*, & alia talia. adde c. LXXV. nu.2. Auct. Dial. de Orator. c.XVI. *quod* spatium temporis — *fortasse* longum *videatur* — *perquam* breve *& in proximo est*. Caesar VII. Gall. c. XI. *ad has res conficiendas sibi* tridui spatium *daret*. Sueton. Vespas. c.IV. *in* spatio brevi *duplex sacerdotium accepit*. Id. Claud. c.XII. *Quare* in brevi spatio *tantum amoris favorisque collegit*. Plinius VIII. *cap.* XLII. *Vivunt annis quidam quinquagenis*: *feminae* minore spatio. *&* omittunt Guelf. 12. edd. Pompon. atque sequaces. scite profecto atque vere.

4. DE ADVENTU M. COGNOVERUNT. Incert. 2. Senat. 2. & Heusian. *adventum M. cognoverunt*. perperam. nam & *rem cognoscere*, & *de re* latine dicitur. Supra c.LXXXII. num. 1. *postquam* de *regum societate* cognovit. infra c. XCVII. oum.4. *Consul simul ex multis* de hostium adventu *cognovit*.

difficilis abeunt. Ita Jugurthae placuerat, speranti, mox effusos hostis invadi *posse*; Romanos, sicuti plerosque, remoto metu, laxius licentiusque futuros.

CAP. LXXXVIII.

XCIII

1 METellus interea Romam profectus, contra spem suam, laetissumis animis excipitur: plebi patribusque, postquam invidia de-

DIVERSI IN LOCOS DIFFICILES ABEUNT. Academ. *diversa in loca*, Guelf. II. *in locis*; Uratisl. 1. *in colos*, syllabis per negligentiam transjectis. Uratisl. 2. *divisi*, quod saepe ἀντὶ τοῦ *diversi* scriptum reperitur. infra *c.* CI. num. 2. *quia* divorsi *redeuntes*; supra *c.* L. n. 5. divorsi *sese recipiebant*. Guelf. I. *in locos dissimiles*. corruptum illud. *difficiles* intellige *aditu*, quod nominis addit infra *c.* XCI. num. 7. eosque supra *natura munitos* dixit, *c.* LIV. nu. 3. Ita contra *facilis* frequenter praecise ponitur, ut intelligas, *paratu*, *aditu*, *intellectu*. Claudianus sive quis alius Poeta, de Laud. Herculis *vers.* 150. *juvat ire & libera rura Defensosque videre locos silvamque juvencis Jam facilem*. Martial. X. Epigr. XLVII. *Convictus* facilis, *sine arte mensa*. qui Senecae de Tranqu. *c.* I. *facilis parabilisque*. adde Heinsium ad Ovid. II. Fast. *vers.* 727.

MOX EFFUSOS HOSTES INVADI POSSE. Eccard. *effuso*; Fabric. 1. *mox fessos hostes*; 2. *mox fusos*. male. *effusi* sunt dispersi, palantes, sine cura incedentes, ut solent alii, ubi nullus ab hoste metus. vide supra ad *c.* LV. n. 4. Sed Gu. 3. *speranti, mox effusos hostes invadi*, resecto Verbo *posse*: quomodo & Crispum scripsisse, existimo: nam illud *posse* ipsam spem Jugurthae corrumpere videtur. Sic *sperans invadi*, ut Livius XXXII. *c.* XI. *His copiis ita dimissis, eo intentius Romanus undique* instat capi *stationes*. i. *ut capiantur*. *sperans*, *ut invadantur*. Nam Verbis spei & fiduciae, Praesens tempus ut plurimum subjungitur, ut res praesens eo magis denotetur; quod in illo Cic. V. Verr. *c.* XXVI. *supplicium* sumi *putatur*, pro *sumtum iri*, bene docuit Gronov. ad Liv. II. *c.* IV. Eo modo Justin. V. *c.* III. num. 3. *sperans*, ut *aut*, *concordante civitate*, *dux belli ab omnibus* legeretur, *aut*, *discordia inter ordines facta*, *ab altera parte in auxilium* vocaretur. quod recte Vorstius interpretatur, *se lectum iri*, *se vocatum iri*. Sic supra *c.* XIX. nu. 1. *munimenta regni* habere, pro *habiturum*, quod vulgo scribunt, aut *habere posse*. ubi alia adjecimus.

SICUTI PLEROSQUE. Fabric. 2. *sicuti plerumque*, alterum pro var. lect. adnotans Franc. *sicuti invaserat plerosque*. Sentiebant homines difficultatem, quod, sicuti *plerique* esse solent, intelligitur, *plerosque* tamen scribitur, propter commune *futuros*. Nam haec est conditio figurae, quam Syllepsin dicunt, ut saepe id aliquam immutationem subeat, cui Verbum commune aptatur. vide EXCURSUM VI. num. 3. in Catilin. Supra *c.* XVII. num. 3. Ita Catil. *cap.* XLVII. num. 1. *se nihil amplius scire*, *quam* legatos. ubi vide.

REMOTO METU, LAXIUS LICENTIUSQUE FUTUROS. Vinarienses, Academ. & Guelf. *latius licentiusque*: ille etiam Guelferbytanus *facturos*, pro *futuros*. *Latius* & *laxius*, *latus* & *laxus* saepe confundi docuit Cl. Bentlej. ad Horat. A. P. *v.* 209. adde ad II. Sat. II. *vers.* 113. Hic *laxius* non est sollicitandum, quod de iis dicitur, qui *laxiore imperio habentur*, quod Noster dixit *c.* LXIV. nu. 5. adde *c.* XL. nu. 5. laxius autem & licentius *esse* dicitur, pro *agere*, sese gerere. ad quam formam supra *c.* XIV. num. 11. *ut ubivis* tutius, *quam in regno meo*, essem. ubi vide. Ita in formula: *satin salve*. de qua ad IV. Histor. adde supra *c.* LXXXV. num. 7. *ita fui*. Quod sperabat Jugurtha, accidit apud Herodian. VI. *c.* V. *ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατιὰ τὴν πορείαν ἀμελέστερον ἐποιεῖτο, μήτε τινὸς φαινομένου, μήτε ἀνθεστῶτος*. Hinc & Arminius apud Vellej. II. *cap.* CXVIII. *haud imprudenter speculatus*, *neminem celerius opprimi*, *quam qui nihil* timeret, *& frequentissimum esse initium calamitatis securitatem*.

CAP. LXXXVIII. 1. CONTRA SPEM SUAM. *Spem*, pro opinione posuit, uti alibi *sperare*. vide EXCURSUM III. in Jugurtham. n. 3. Ita Cat. *c.* XX. *mala res*, spes *multo* asperior. adde Eod. *c.* XXI. n. 1. Vinar. 1. *Interim Metellus Romam profectus*.

LAETISSIMIS ANIMIS EXCIPITUR. Ita nostri. Alii *accipitur*; Veneta 1470. *suscipitur*. *Accipere* & *excipere* in simili notione permutantur apud

decesserat, juxta carus. Sed Marius impigre prudenterque suorum 2
& hostium res pariter adtendere; cognoscere quid boni utrisque,
aut contra esset; explorare itinera regum, consilia & insidias ante-
venire: nihil apud se remissum, neque apud illos tutum pati. Ita- 3
que Gaetulos, & Jugurtham ex sociis nostris praedam agentes, saepe
ad-

apud Silium XVII. *v.*5. ubi vide Cl. Drackenborchium. Excipere suetur Justin.VI. *c.* V. *Sed Conon, vastatis hostium terris, Athenas pergit, ubi magno civium gaudio* exceptus, *plus tamen tristitiae ipse ---- cepit*. Neque exceptus tantum benigne, sed triumphavit etiam postea. Testis Eutrop. IV. *c.*XI. *Et duo* triumphi *de Jugurtha, primus* per Metellum, *secundus per Marium, acti sunt*. & uterque Triumphus & Metelli, & Marii notatur in Fastis Consularibus: ille ad A. V. C. DCXLVI. hic ad Ann. DCXLIX. Metelli triumphi meminit etiam Vellejus, Aurel. Victor, Gellius, dum Orationem Metelli de triumpho suo citat. vide Sigon. ad Fastos pag. 226.

PATRIBUSQUE, POSTQ. INVIDIA DECESSERAT. Guelf. 7. & 10. *plebi, patribus*, sine copula. uti Cat. *c.*XI. num.2. *nam gloriam, honorem, imperium* bonus, ignavus aeque *sibi exoptant*. Livius XXVII. *c.* XVI. *Alii alios passim* sine discrimine armatos, inermes *caedunt*. Noster saepe tali formula utitur, ubi in MSS. paucis copula omittitur, sed edd. eamdem repraesentant. vide supra ad *c.* LXXII. num.2. civis, hostis *juxta metuere*. Uratisl. 1. Vinar. 2. Acad. Berger. Fabric. 2. Guelf. 7. 9. & 11. *discesserat*. Guelf. 4. *decesserat*. Justin. Praefat. extr. *Apud posteros cum obtrectationis* invidia decesserit, *industriae testimonium habituro*. Eccard. omittit *juxta carus*; pro quo Guelf. 3. *aeque carus*.

2. SUORUM ET HOST. RES P. ATTENDERE. Gu. 11. *impiger prudenterque*. Eccard. Vinar. 1. & Incert. 2. *suorum, hostium res pariter*. Mallem ipse *suas & hostium res*. Nam ceteri *suorum* tum propter aequalitatem, tum quod sequitur *utrisque* scripserunt. Et illi Codd. qui infra *utrimque* habent, non aliter, quam *suas*, in libris vett. fuisse, probant. Eccard. *pariter hostendere*; Basil. 1. *adtendere*.

QUID BONI UTRISQUE, AUT CONTRA ESSET. Basil. 1. Senat. 1. Incert. 2. Eccard. Guelf. 1. & 2. *quid boni utriusque*. quod non placet. Delibero de scriptura Fabriciani utriusque & Venetae 1470. *quid boni utrimque*. Apertam Glossam habent Senat. 2. & Heuss. *aut mali contra esset*. Sic *bene aut secus* & alia hujuscemodi.

CONSILIA ET INSIDIAS EORUM ANTEVENIRE. Vinar. 2. ita distinguit: *explorare itinera. regum consilia. & insidias eorum antevenire*. Fabric. 1. & Eccard. *consilium & insidias*. Sed *eorum* abest ab Vinar. 1. Franc. & edd. vett. nostris omnibus. Atque nimis propinquum est vocabulum *regum*, ut haud opus sit, per illud Pronomen intellectum adjuvare. Sic supra *c.* XXXVIII. nu. 1. *cognita vanitate & imperitia* legati, *subdolus augere* dementiam. adde *c.* LVI. nu. 4. & ad Cat. *c.* XLVIII. num. 4.

NIHIL APUD SE REMISSUM, NEQUE APUD ILLOS T. Aemulatur eleganter Thucydidem I. *c.* LXX. extr. Sed eo amplius *apud se* non legitur in Guelf. 6. neque Incert. 2. Ac illa quidem propter oppositionem *apud illos* addita esse, pro certo adfirmo. Frustra tamen infarcitur, ubi sermo est de Mario suas hostiumque res pariter adtendente. nec addidit supra *c.* LIII. n. 6. *Nam dolus Numidarum nihil languidi, neque* remissi *patiebatur*. Contra vidimus non multum diversa Glossemata Cat. *c.* XII. num. 5. *cap.* XXXI. num. 7. Supra *cap.* XXXVII. num. 4. *cap.* LXIII. num. 4. Inprimis huc spectat Cat. *cap.* LXI. num. 2. *Nam fere quem quisque* (vivus) *pugnando locum ceperat, eum*, amissa anima, *corpore tegebat*. ubi vide. Supra *c.* LXXXIV. nu. 1. *alia praeterea magnifica* (pro se,) *&* illis *dolentia*. *c.* LXXXV. num. 2. *eo majore cura* (illam) *administrari, quam* haec *peti debere*. adde infra num. 4. *Tutum* nihil pati esset, nihil pati integrum, quod illos tueri queat. nam ita *tutum* id quod tuetur, ut *falsus*, is, qui fallit. de quo largiter ad Cat. *c.* X. num. 5. & de *tuto* infra I. Hist. Orat. Lepidi nu. 8. plura Cl. Duckerus ad Flor. IV. *c.* II. nu. 23. Parum tamen sententiae decedit, si vel usitatiore notione intellexeris hoc loco.

3. EX SOCIIS NOSTRIS PRAEDAS AGENTES. Uratisl. 2. *ex ociis*; Guelf. 9. *& sociis*. Vinarienses, Fabriciani, Berger. Uratisl. 1. Senat. 2. Heuss. Guelf. 2. & 10. & Veneta 1470. *praedam agentes*; quod quare in ceteris corruptum sit, facile patet. *Saepe* id factum; ergo *praedas* scribendum. Immo vero, quia *saepe* additum est, ferendum est *praedam*, ut *c.* LVII. extr. *tormentis, aut* manu *emissa*. *manu*, pro *manibus*, quia *tela* dixerat multa; quae non una manu, sed pluribus emittuntur. ita *c.* VII. nu. 4. *naturam Scipionis &* morem *hostium cognovit*. alia alibi. Hinc *cap.* XX. num. 3. *multos mortalis*

adgressus itinere fuderat, ipsumque regem haud procul ab oppido
4 Cirta armis exuerat. Quae postquam gloriosa modo, neque belli
patrandi cognovit, statuit urbis, quae viris aut loco pro hostibus, & advor-

lis cum pecore atque aliam praedam *capit*. *cap.* LV. n. 5. *igni magis*, *quam* praeda *ager vastabatur*. Ut Virgilius, *multa tibi cadet* hostia. vide Charisium IV. pag. 241. Ausonius Profess. Epigr. XIX. *Mox schola & auditor multus praetextaque pubes Grammatici nomen divitiasque dedit*. Ovid. III. Fast. v. 251. Matris *me turba frequentans*. adde supra c. XX. extr.

SAEPE ADGR. ITINERE FUDERAT. Ita Gruterus ex MSS. suis tribus melioribus. Ita Fabriciani, Senat. I. Guelf. I. 10. cum omnibus edd. vett. Ceteri *in itinere*, quomodo infra c. XCI. num. I. Hic melius *itinere*, ut statum quo adgressus sit Marius, luculentius exprimeret. Sic Cat. c. XX. num. 3. *multis & magnis tempestatibus*; alibi, *terra marique*; *juventute*, pro *in juventute*, quod male olim damnabat Graevius. vide supra c. XLIV. nu. 4. & c. LVII. num. 6. Livius XXV. c. XIX. *Data pro quinque, octo millia militum, pars dimidia cives, pars socii: & ipse aliquantum voluntariorum* itinere *in agris concivit*. Capitolinus Marco c. XIV. *Via quoque, posteaquam iter ingressi sunt, sedens cum fratre in vehiculo Lucius, apoplexia arreptus periit*.

ARMIS EXUERAT. I. fecerat, ut Jugurtha abjectis armis fugeret. Livius XXII. c. XXI. *levi certamine fudere omnes, occisis quibusdam captisque: magna pars* armis exuta. Sic *exuere urbe, castris, provinciis*, quos eo necessitatis adigimus, ut relinquant, aut perdant urbem, castra, cet. Caesar III. Gall. c. VI. *Sic omnibus hostium copiis fusis*, armisque exutis, *se in castra munitionesque suas recipiunt*. Academ. *regem* omittit.

4. GLORIOSA MODO NEQUE BELLI PATRANDI. Vacat hoc omne in Eccardiano. Ceteri varie inficiunt. Fabric. I. Vinar. a. Franc. Uratisl. I. Guelf. 2. 9. & 11. *Quae postquam gloriosa facta sunt, neque b. patrandi copiam cognovit*. ex quibus aliquot, *neque copiam b. p. c.* Eodem modo Berger. Senat. a. Heuss. Guelf. 9. & 10. cum edd. Pomponii & sequacibus, nisi quod *facta sunt modo*, particula auctiores sint. Uratisl. a. *q. p. gloriosa videbantur, neque gloriam patrandi belli cognovit*. Senat. I. Acad. Fabric. 2. Incerti, Remens. 2. Guelf. 3. 4. 7. 6. & 12. cum Veneta 1470. *q. p. gl. modo, neque b. p. copiam cognovit*. sed *modo* omittit Guelf. 12. at I. cetera eodem modo, praeterquam quod *cognovit copiam* habeat. Ista spurcities Codd. confirmare poterat Rivium, ut cum Prisciano *copiam* deleret, quod omittitur in Vinar. I. qui habet: *q. p. gl. facta sunt neque b. patrandi cognovit*. illud *facta sunt* ortum est ex Glossa τῷ *gloriosa*, nempe *facta*. Sed cum quidam Codd. *modo* non agnoscant, videtur & illud expungendum esse, quod non multum sane est necessarium. subintelliges enim *quidem*, aut hoc ipsum *modo*. vide ad Cat. c. LII. num. 28. Supra c. XXXIII. num. 4. Quid vero librarios, aut correctores ad contaminanda haec induxerit, paucis accipe, ut sensum simul illustremus. Alterum fuit compositio τῶν *gloriosa*, & *belli patrandi*, quae toties offendiculo fuit. de illa infra ad c. CIII. num. 7. *fidem, magnitudinem regis sui, alia, quae aut* utilia, *aut* benevolentiae *credebant, oratione extollunt*. Alterum ipsa illa dictio *belli patrandi*, posita pro *ad bellum patrandum facientia*, quam neque Priscianus rite accepit, cum *caussa* subintelligi docet. Immo est Periphrasis Adjectivi, quod vim Gerundi, seu Participii Futuri miscet, uti diximus ad Cat. c. VI. num. 7. *regium imperium, quod initio* conservandae libertatis *& augendae reip. fuerat, in superbiam dominationemque convertit*. ubi itidem *caussa*, aut *gratia* frustra immittunt codices. Additur etiam aliis scriptoribus minus emendatis. Varro I. de R. R. c. XIX. *ea sola, quae* agri colendi *erunt, ut solent esse pecuaria, pauca habenda, quo facilius mancipia, quae solent se tueri, & adsidua esse possint*. Cic. II. de Invent. p. 79. *omnia supplicia, quae a legibus proficiscantur*, culpae *ac* malitiae vindicandae *esse constituta*. Scaliger, Victorius, Manutius eis locis *caussa* additum habent. Sed in Cicerone ab aliis viris doctis idem mendum observatum est II. Verrin. c. LIII. alibi. Alii tamen eodem genere loquendi utuntur. Plautus Rud. A. V. Sc. III. v. 18. *Jusjurandum* rei servandae, *non* perdendae *conditum est*. Livium V. c. III. & XXVII. c. IX. adduxit Rivius, quorum priori loco alia addidit Sigonius. addo XXXVIII. c. L. *Nihil tam* aequandae libertatis *esse, quam potentissimum quemque posse dicere caussam*. XL. c. XXIX. *cum animadvertisset pleraque* dissolvendarum religionum *esse*. quod Valer. Max. I. cap. I. num. 12. *ad solvendam religionem pertinere*. ita certe melius, quam addere *caussa*, quod neque aliis locis procedit. Tacit. IV. Hist. cap. XXV. *Tum e seditiosis unum vinciri jubet, magis* usurpandi juris, *quam quia unius culpa foret*. ubi vide Lipsium, qui & Plauti locum adducit, quod

advorsum se opportunissimae erant, singulas circumvenire: ita Jugurtham aut praesidiis nudatum, si ea pateretur, aut praelio certaturum. Nam Bocchus nuncios ad eum saepe miserat, *velle populi Ro-* 5
mani amicitiam, ne quid ab se hostile timeret. Id simulaveritne, quo 6
improvisus gravius accideret, an mobilitate ingenii pacem atque bellum mutare solitus, parum exploratum.

CAP. LXXXIX.

xciv.

SEd Consul, uti statuerat, oppida castellaque munita adire: 1
partim vi, alia metu, aut praemia ostentando avortere ab hostibus.

quod nunc demum intelligo. Id. XIII. Ann. c. extr. *quas Seneca, testificando quam honesta praeciperet, vel* jactandi ingenii, *voce principis vulgabat*. Ita caperem II. Ann. c. XXXVII. *nec ad invidiam ista, sed* conciliandae misericordiae *refero*. adde Quinctil. IV. c. I. extr. ibi Cl. Burmannum, ut & Davisium ad Caesar. I. Civ. c. LXXXII. Acidal. ad Vellej. II. c. II.

PRO HOSTIBUS ET ADVORSUM SE OPPORT. Grutero & Wassio suspecta vox *opportunissimae*. at in ea nihil MSS. audent. Contra *pro* omittit Incert. 2. & in Guelf. 6. non legitur *&*. Unde scripserit Sallustius: *urbes, quae viris, aut loco hostibus adversum se opportunissimae*. Alioquin *pro aliquo esse*, pro *favere*, *opportunum* esse, non rarum est. Ovidius, *pro Troja stabat Apollo*. & simpliciter Columella III. c. V. *Quod minime reor esse* pro agricola. *Se* omittit Bergerianus.

AUT PRAESIDIIS NUDATUM. Ita omnes omnino MSS. edd. vett. & recentiorum meliores, cum temerario ausu Gryphiana aliaeque praeferant *nudatum iri*. Melius fecissent, *nudari* rescribendo, quod pro *nudatum iri* posset accipi, ut *invadi* supra c. LXXXVII. n. 4. Sed *nudatum* cape pro *nudatum fore*, ut supra cap. LXXVI. n. 1. *infectum*, pro *infectum fore*. & adde Catil. c. XXVII. num. 1. & cap. XLVI. num. 2. Mox Uratisl. 3. *si ea paterent*. Basil. 1. *aut praelio certaretur*; Guelf. 4. *certaturum putabat*.

5. NUNCIOS AD EUM SAEPE MISERAT. Sic MSS. nostri atque Gruteri. alii: *nuncios saepe ad eum miserat*. Basil. 1. *ad eum nuncios saepe miserat*. Uratisl. 2. a manu secunda: *ne quid* abs *se hostile timeret*.

6. QUO IMPROVISUS GRAVIOR ACCEDERET. Eccard. & Remens. 1. *quo improvisos*. Uratisl. 2. *improviso*, quod Glossa est τῷ *improvisus*. Supra c. LII. n. 5. *dum legatus ad flumen, quo praemissus erat*, festinans *pergit*. & hujusmodi plura de voce *improvisus* Th. Munckerus ad Fulgent. Mythol. Praef. p. 9. Remens. 2. *gravior accideret*; Fabric. 1. & Franc. *accideret*, quomodo etiam Nazarianae membranae. atque ita infra c. CVII. n. 6. *quia de improviso acciderant* plures MSS. pro *accesserant*. ubi vide. Improvisa autem magis terrere solent. Livius III. cap. III. *Nec opinata etiam res plus trepidationis fecit*. vide Freinshem. ad Flor. I. c. XVIII. num. 6.

MOBILITATE ING. PACEM ATQUE BELLUM. Senat. 2. Acad. Guelf. 3. 6. & 11. *nobilitate*, quae confunduntur etiam Cat. c. XLIX. n. 4. & supra c. LVI. n. 5. Fabriciani, Incert. 2. Guelf. 6. & 11. *pacem aut bellum*. vide ad c. LXXXII. num. 2. Vinar. 1. Guelf. 2. & Veneta 1470. *solitus esset*; Guelf. 10. *sol. erat*; 9. *quod solitum esse*. porro 10. *parum exploratum habeo*; 3. & Franc. *parum exploratum*, sine ullo Verbo. Berger. *quod solitus esse*.

CAP. LXXXIX. 1. OPPIDA CASTELLAQUE MUNITA ADIRE. Guelf. 4. & 6. *oppida, castella munita*. Supra c. LIV. n. 6. *castella & oppida temere munita*. *Adire* eleganter, de iis, quae tentamus. Justin. XVIII. c. VII. *qui solus mortalium Pontum omnem Scythiamque pacaverit, quam nemo ante transire tuto atque* adire *potuerit*. Saepe Livius atque Curtius. Guelf. 9. *adire paravit*.

PARTIM VI, ALIA METU &c. Guelf. 4. *quae partim vi*; 9. *partim vim*; 10. *praemia aut metum ostentando*. Vinar. 2. *alia praemia ost*. Remens. 1. *ostendendo*. Guelf. 11. *abvertere ab hostibus*; 1. 9. & Basil. 1. *avortere*, & Guelf. 9. *avortere auxilium ab hostibus*: qui omnes nihil valent contra receptam lectionem. Nam ne *vim & metum* praeferas, faciet tam cap. XIII. numer. 2. *urbis partim* vi, *alias* voluntate *imperio*

2 bus. Ac primo mediocria gerebat, existumans, Jugurtham ob suos
3 tutandos in manus venturum. Sed ubi procul abesse, & aliis negotiis intentum accepit; majora & aspera adgredi tempus visum.

suo adjungit; quam c. LXVI. n. 1. *civitates* formidine, *aut* ostentando praemia *adfectare.* infra c. CXI. n. 3. *ne, fluxa fide usus, popularium animos* averteret. IV. Hist. Epist. Mithrid. *ei subvenientem Antiochum concessione Asiae per dolum* avertere. Tacit. IV. Hist. c. XIII. avertere *accita a Vitellio auxilia.*

2. PRIMO MEDIOCRIA GEREBAT. Uratisl. 1. *mediocriter gerebat;* at Guelf. 3. *mediocriter agebat.* qui unus Verbum *gerebat* vitiatum convincit. Vidit etiam sagacissimus Gronovius, genuinum non esse ad Livium II. c. XLVII. Intelligo eum illo *mediocria adgrediebatur:* at dissentio, quando *mediocria*, & *majora asperaque* intelligit *oppida & castella.* nam *mediocria* verius est capere *mediocres res*, & *majores magisque asperas res.* Crispus ipse se explicat c. XCII. n. 1. ubi de occupatione Capsae; *postquam* tantam rem *Marius patravit.* num. 3. *ubi* ea res *bene evenit.* num. 4. *denique* aliam rem *adgreditur, non eadem* asperitate, *ceterum haud secus difficilem.* adde supra c. X. n. 2. De ea figura, qua Verbum alio Modo atque Tempore iterandum est, diximus supra ad c. XVII. num. 2. & ad c. XXX. n. 4. adde III. Hist. Orat. Macri n. 7. Gronov. ad Liv. XXX. c. XXX. Nostrum Catil. c. XXIX. num. 2. Alioquin *gerere quid* non absurde dicitur. vide Th. Muncker. ad Fulgent. Mythol. II. pagin. 67.

JUGURTH. OB SUOS TUT. IN MANUS VENI. Gu. 3. solus *aestimans* habet, pro *existumans*: nec facile displicebit. Uratisl. 1. Academ. Inc. a. & Guelf. 10. *ad suos tutandos*, quod impingit in sententiam. Guelf. 11. *in manum.* Dictionem *in manus venire* desumsit ex Thucydide 1. c. L. & LII. qui eadem alibi utitur, pro *manum conserere.* Noster infra c. CI. n. 4. *ceteri in loco manentes ab jaculis eminus emissis corpus tegere, & si qui in* manus venerant *obtruncare.* adde supra c. LVII. n. 4. *cupere praelium* in manibus *facere.*

3. ILLUM PROCUL ABESSE, ET ALIIS NEGOT. Vinar. 1. *ubi procul illum abesse.* Sed Guelf. 4. *illum* non, nisi ab novitia valde manu inter versus adpictum, habet. Delevi propterea, & ostendi ad c. LXXI. n. 2. haec Pronomina non ita accepta esse Sallustio. item ad c. LXXXVIII. n. 2. *procul* non visitur in Eccardiano; Guelf. 3. omisit vocem *negotiis*, & Uratisl. 2. copulam &.

MAJORA ET MAGIS ASPERA AGGREDI T. VIS. EST. Guelf. 11. *majora & magna;* 10. *majora & aspera.* recte hic. atque ille testatur, fuisse correctorem, qui propter *aspera*, sine particula *magis* positum, rescriberet *magna & aspera*, pro *majora.* qua medicina haec dictio non indiget. nam ex *majora*, intelligitur *magis*, ut diximus supra ad c. XVI. num. 5. *quae* portuosior, & *aedificiis* magnis *exornata erat.* *Visum*, sine addito *est* scripsit Guelf. 3. & nos cum illo. Denique Franc. *aggrediendi tempus v. e.* Valde ignarus Latinitatis Sallustii & optimi cujusque. Eo, tiro, ex multis pauca exempla. Cat. c. IV. n. 1. *non fuit* consilium, *socordia atque desidia bonum otium.* conterere. *cap.* XVII. n. 6. *quibus in otio — vel molliter* vivere copia *erat.* Supra *cap.* III. extr. *Nisi* lubido *teneat, potentiae paucorum decus atque libertatem suam* gratificari. infra *cap.* CII. num. 5. *nobis* necessitudinem *demeres te & illum* persequi. Livius XXI. c. LIV. *Nunc corpora* curare tempus *est.* Terentius Hecyr. Act. IV. Sc. II. v. 21. tempus *est* concedere. Claud. 1. Rapt. v. 219. *Rem* peragi tempus. Virgil. Eclog. VIII. v. 87. *Talis amor teneat nec sit mihi* cura mederi. II. Aen. v. 10. *Sed si tantus* amor *casus* cognoscere *nostros, Et breviter Trojae supremum* audire *laborem.* ubi vide Servium. Corn. Nepos Lysandr. c. III. *iniit* consilia *reges* tollere. Cic. pro Quinct. c. XVI. extr. *eadem te hora* consilia *cepisse hominis propinqui fortunas funditus* evertere. II. Verr. c. XVII. *capit* consilium, *non* adesse *ad judicium.* adde Davisium in Caesar. VII. Gall. c. XXVI. & LXXI. Sed & Arnobius 1. adv. Gent. pag. 17. *Nonne vos* cogitatio *subit* disquirere. Sulpic. Sever. II. Hist. c. XVI. Holofernem cupido *incessit, deliciae corpore* abuti. Paullinus Nolan. Carm. III. v. 6. *male* velle facultas *Nulla sit ac bene* posse *adsit tranquilla* potestas. Carm. V. v. 5. *cui plena* potestas *Brutis ingenium, vocemque* insuadere *mutis.* Sed pauca promisimus. adde tamen III. Hist. Orat. Macri n. 13. In quibus ea subest ratio, quod Verba infinita pro Substantivis, plerumque quarti Casus, uti alibi sumuntur, & dictiones *animus est, consilium est*, aliaque tanquam Verba intelliguntur, quod partim agnoscas ex Jug. c. XXXI. n. 13. partim ex Cat. c. VII. n. 4.

4. INTER INGENTES SOLITUDINES O. M. A. V. *Ingentes* deest Guelf. 4. at Uratisl. 2. *solitudines* omisit. male uterque. Infra c. XCII. n. 5. *Erat* inter ceteram planiciem *mons saxeus.* Gruterus

sum. Erat inter ingentis solitudines oppidum magnum atque va- 4
lens, nomine Capsa: cujus conditor Hercules Libys memorabatur.
Ejus cives apud Jugurtham immunes, levi imperio, & ob ea fide-
lissumi habebantur: muniti advorsum hostis non moenibus modo,
& armis atque viris, multo magis locorum asperitate. Nam, prae- 5
ter oppido propinqua, alia omnia vasta, inculta, egentia aquae,
infesta

terus edidit: *magnum atque validum*. Wassii nostrique omnes *valens*: ut supra *c.* LXIX. n. 3. *opulens*, & Cicero, *firma civitas atque valens*.

NOMINE CAPSA. Corrupte vett. quidam impressi, *Tapsa*. MS. Orosii, *Chapia*. Strabo Κάψα. De qua plura Cellar. IV. *c.* IV. p. 140.

HERCULES LIBYS MEMORABATUR. Guelf. 10. & Heuss. *Libiis*; Senat. 2. *Lubis*; *Libys* positionem vide supra *c.* XVII. n. 1. Basil. 1. *libris memoratur*: quae lectio Cl. Iselio placebat, qui, si hic locus dematur, parum certum & exploratum *Herculem* illum *Libycum* esse, judicat: neque *Herculem Libyn* in sex illis, quos nomine commemorat, recenset Tullius III. de Nat. Deor. *c.* XVI. & ipse Crispus supra *c.* XVIII. unum tantum Herculem agnoscit; denique quidquid alii pro eo stabiliendo adserunt, pro infirmo habet Vir ille doctissimus, nobisque amicissimus. Florus nude, *urbem* Herculi conditam *Capsam*; Orosius autem ab *Hercule Phoenice* conditam scribit. is forte idem erit cum *Hercule Libye*. Est tamen apud Morellum Specim. r. numm. Tab. VI. nummus Postumi, cum inscriptione: HERCVLI. LIBYCO. Neque necessario adfirmandum est, eum propterea Africa oriundum esse, cum *Libys* dicatur: cum a transitu ejus per Africam, a lucta ejus Antaea hoc nomen illi haesisse potest: etiamsi id hoc quidem loco aliqua cum difficultate conjunctum esse videatur. De transitu illo vide Solinum *c.* XXV. Servium ad IV. Aen. *v.* 196. Idem ad VIII. Aen. *v.* 564. postquam docuerat, omnes viros fortes Hercules esse dictos, addit: *Licet eos* (Hercules) *primo* XLIV. *enumeraverint.. Hinc est quod legimus Herculem Tirynthium*, *Argivum*, Libyum, *Thebanum*. Haec ille. Sane permulta Herculis in Africa vestigia passim reperiuntur; & si ille idem est, quem Graeci *Ζῆνα Λίβυν*, ut Nonn. Dionys. III. *v.* 282. vocare solent, quod multis probari posset, jam non dubius erit *Hercules Libys*. Haec nostra sententia. Sed olim etiam cum Cl. Iselio dubitamus: eo magis, quod ex gravitate Sallustii fuisse videbatur, tale nomen, quale hic *Libys* est, non addi, aut potius *Libybus memorabatur* scribere.

LEVI IMPERIO, ET OB EA F. HABEBANTUR. Palmerius malebat *leni imperio*, atque ita Berneggerus ad Justin. V. *c.* 1. n. 11. atque ea quidem facile confunduntur. *Aspere imperare*, quod alibi dicitur, & *leni*, & *levi* opponitur. Alibi etiam *crudele*, *immoderatum* imperium, cui itidem *lene* respondet. Seneca Phoeniss. *v.* 659. *Qui vult amari*, languida *regnet manu*. *Habebantur* odiosum est Grutero, quod pro *erant* posuit Crispus, ut Cat. *c.* 1. n. 3. *divitiarum atque formae gloria fluxa atque fragilis*; *virtus clara aeternaque* habetur. ita supra *c.* XLIV. n. 1. *sine imperio atque modestia* habitus, qui locus geminus plane. nam & ibi Verbum *habere* duplici, sed non multum diversa, significatione hominibus respondet. qua de re vide notam ad *c.* XXXVIII. n. 9. Edd. vett. habent, *Cujus cives*; sed *cujus* quatuor ante voces posuerat.

VERUM ETIAM MULTO MAGIS LOCORUM ASP. Vinar. 1. *ver. e. m. magis siti & etiam locorum asperitate*. Guelf. 9. *ver. etiam situ ac multo magis loc. asp.* at 3. *verum etiam situ atque locorum asperitate*, omissis *multo magis*. Illud *situ* est vox nihil, & orta ex interpretatione τῷ *locorum asperitate*. Sed *etiam* non comparet in Guelf. 11. cujus loco *quod* ille, an *quoque*? scripsit. & Eccard. omittit *verum*. Ergo scribendum; *non moenibus modo & armis atque viris*, multo magis *locorum asperitate*. *multo magis* dixit, pro *sed multo magis*, quod ex nota ad *c.* LXXXVIII. n. 4. constabit: & post *non modo*, omitti *sed etiam*, dixi supra ad *c.* XXXIII. n. 4. nihil certius.

5. PRAETER OPPIDO PROPINQUA. Academ. Fabric. 2. Berger. Remenses, Incerti, Eccard. Guelf. 6. 9. 10. 11. 12. & edd. vett. *propinqua loca*, aut *loca propinqua*. quomodo etiam supra peccaverant. Alii *oppida propinqua*; Edd. Viteb. & Lips. 1510. *oppidum propinqua*. Supra *c.* XII. num. 2. *Reguli interea in loca* propinqua thesauris *alius alio concessere*. *c.* XLVIII. num. 4. *media autem planicies deserta*, *praeter* flumini propinqua. ubi male *loca* additur. *Vasta*, *inculta* non esse sollicitanda ex eod. *c.* n. 3. patet, *vastus ab* natura, *& humano* cultu. prius hic *vastum*; alterum *incultum* haud male vocat.

infesta serpentibus : quarum vis , sicuti omnium ferarum , inopia cibi acrior. adhoc natura serpentium ipsa perniciosa siti magis ,
6 quam alia re , accenditur. Ejus potiundi Marium maxuma cupido invaserat ; cum propter usum belli , tum quia res aspera videbatur; & Metellus oppidum Thalam magna gloria ceperat, haud dissimiliter situm munitumque : nisi quod apud Thalam haud longe a moenibus aliquot fontes erant ; Capsenses una modo , atque ea intra oppi-

cat . infra Guelferbyt. 11. *egentia* , nude & abjecto nomine *aquae* . male , ut arbitror.

INFESTA SERPENTIBUS . Guelf. 6. *pro serpentibus infesta ; 9. infesta serpentibus immutata ;* Fabric. 2. & Veneta 1470. *infesta a serpentibus* . male. Noster Cat. *c.* XV. n. 4. *dis hominibusque* infestus. ubi vide plura. *Serpentes* illae etiam carmine celebres sunt . Silius I. *v.* 212. *Sed qua se campis squalentibus Africa tendit*, Serpentum *largo coquitur fecunda veneno* . Horatius II. Sat. VIII. *v. 95. ut nihil omnino gustaremus ; veluti si Canidia adflasset pejor* serpentibus Afris . quod male sollicitant. Florus de eadem urbe, *anguibus arenisque vallata* . Mox *sicuti* non est in Uratisl. 2.

NATURA SERPENTIUM IPSA PERNICIOSA . Acad. *serpentium natura* . Berger. *natura ipsa serpentum ;* Guelf. 9. *satis per se ipsa ; 6. per se ipsa perniciosa* . Sic *c.* IV. n. 8. *quasi praetura & consulatus* — per se ipsa *clara*, *magnifica sint*. atque ita alii, Nosterque alibi, ut adnotatum ad eum locum . Nihilominus pleique Codd. *nat. serpentium ipsa* . At Fabriciani, Incert. 1. & Veneta 1470. etiam *ipsa* omittunt: quos parum vidisse , censeo . Nam *ipsa* hic pro *in se* , *per se ipsa* ponitur , & ad proximum *accenditur* , quod innuit accedere aliquid naturae serpentium, respicit. Ita Livius XXIII. *cap.* XLII. C. *Flaminii caussa* ipsius , *patrisque* . quomodo & Noster Catil. *c.* XXXI. n. 7. *Natura serpentium*, i. serpentes, uti saepissime Lucretius . e. g. III. *v.* 303. *At* natura boum *placido magis aere vivit* . vide Tan. Fabrum ad I. *v.* 132.

6. EJUS POTIUNDI M. M. CUPIDO INV. A. eadem. *Cujus potiundi* . Vinar. 1. *maxima libido invaserat* .

TUM QUIA RES ASPERA VID. Eccard. *tum propter quia* , &c. putide satis . Supra *cap.* XLIII. num. 4. *cum* propter *artis bonas* , *tum maxime* quod *adversum divitias invictum animum gerebat* .

OPPIDUM THALAM MAGNA GLORIA . Fabric. 1. & duo alii : *oppidum Thala* . vide de ista occupatione & urbe ipsa *cap.* LXXV. LXXVI. ubi *Thalam* leges . Eccard. *maxima gloria acceperat* . Vinar. 1. *maxima gl. ceperat.* Franc. *haud aliter situm munitumque ;* sed Eccard. *munitumque* omittit . Melius fuisset : *haud dissimiliter munitum*, nam illud simul *situm* naturalem exprimit, n. 5. Sed hoc locus vix patitur.

NON LONGE A MOENIBUS A. F. E. Vinar. 1. *haud procul a moenibus* . Supra *c.* XXVII. n. 1. *Erat* haud longe ab *eo itinere* , *quo Metellus pergebat* . Guelf. 3. *aliquod fontes* , emendatum a manu secunda, *aliqui fontes* .

ATQUE EA INTRA OPPIDUM , JUGI AQUA . Gu. 6. *una modo jugi aqua , & ea erat intra oppidum* , *sed cetera* &c. quae ab Glossatoribus conficta esse, nemo non videt. 9. & 11. *atque ea intra erat oppidum*, quod eodem pertinet . Verbum Substantivum intelligendum est , & vidimus talia supra ad *c.* LXXIII. num. 3. Senat. 1. & Eccard. *ea* omittunt : & quamvis hoc Pronomen abjici posset , tamen conservandum puto . Supra *c.* XIV. n. 11. *fratre meo* , *atque* eodem *propinquo suo* , *interfecto* . ubi vide . Capitolin. Marco *c.* XXV. *nam & praefectum Praetorio sibi fecerat* , *qui* & ipse *occisus est* . *Oppidum* deest Franciano, & *atque* Gu. 10. Moz 1. *jungi aqua ; 2. jugi aquae* . Immo *jugis aqua* , pro perenni, seu scaturiente, qualis in puteis, illis erat intra oppidum. Cic. II. de Div. *c.* XIII. *Etiamne futurum esse* , aquae jugis *colore praesentiunt*. Plaut. Pseud. Act. 1. Sc. 1. *v.* 82. *Nam is mihi* thesaurus jugis *in nostra est domo* . Noster *fontem* & *jugem aquam* bene conjungit.

CETERA PLUVIA UTEBANTUR. Uratisl. 2. *cetera animalia pluvia utebantur ;* Fabric. 2. *per cetera* , ab interprete , qui *cetera* quarto casu accepit, Graeco more, pro *quod ad cetera*. de quo supra ad *c.* XI2. n. 7. cetera *ignarus*. Reliqui *cetera* acceperunt sexto Casu, cum & supra *ceterum exercitum* dixit, *c.* L2I. num. 2. & hac constructione idem sensus efficiatur , per *cetera* aqua , *qua* utebantur , *pluvia* erat . Auct. B. Alexandr. *c.* XVI. *reliquae* propinquam fugam *ad oppidum capiunt*. Veneta 1470. *utuntur* .

7. IBIQUE, ET IN OMNI AFRICA. Fabric. 1. Guelferb. 9. & 10. *ubique :* quae confundun-tur

oppidum, jugi aqua, cetera pluvia utebantur. Id ibique, & in 7
omni Africa, qui procul a mari incultius agebant, eo facilius tolerabatur, quia Numidae plerumque lacte & ferina carne vescebantur, neque salem, neque alia irritamenta gulae quaerebant:
Cibus illis advorsum famem atque sitim, non lubidini, neque luxu- 8
riae erat.

CAP.

tur etiam Catilin. *cap.* LX. extr. vide & supra *c.* LXXV. n. 1. Guelferb. 7. neglexit Conjunctionem *&*.

QUAE P. A MARI INCULTIUS AGEBAT. *Procul a mari* nostri Codd. at Carrio & Gruterus: *procul a mare*. Rivius vidit libros, qui haberent *procul mari*, expulsa Praepositione, ut Cicero ex Poeta, *patria procul*; Lucretius, *ambitione procul*; Curtius, *procul urbe*. Liv. VII. *c.* XXXIX. & *haud* procul Anxure *esse*; & *ruri agere vitam* procul ambitione *ac* furo *constituit*. At Noster Cat. *c.* IV. n. 1. & supra *c.* IV. n. 2. *procul a rep. aetatem habere*, *agere*. Gu. 1. *incultus agebat*; 7. *agebantur*. Vinar. 2. Senat. 2. Heuss. Acad. Franc. Guelf. 11. & 12. *agebatur*, quod incuria librariorum corruptum est ex *agebant*, quod clare legitur in Guelf. 4. & 10. Scribendum: *qui pr. a mari incultius agebant*. Ita supra *c.* XVI. n. 2. *Vicit tamen in Senatu* illa pars, qui *vero pretium aut gratiam* anteferebant. ubi locum citatum adeas. adde & *c.* LVIII. n. 2. Sic vero *c.* XIX. n. 5. *Super Numidiam Gaetulos accepimus partim in tuguriis*, *alios* incultius *vagos* agitare.

LACTE ET FERINA CARNE VESCEBANTUR. Uratisl. 1. *quia Numidiae plerumque lacte* cet. mihi illud *Numidae* valde suspectum est, & probe intelligitor. Franc. & edd. vett. *Numidae plerique*. Remens. 1. *& ferina carne vescabant*. Alii vocem *carne* omittunt; scilicet quia *bubula*, *suilla* dicimus. Plane, ut Lipsius contra auctoritatem vett. librorum *potionem* expungere jubebat in Plin. VII. *c.* LIII. *edita caena* calidam potionem *in pultario poposcit*. Is etiam XXIII. *c.* VII. Bubulas carnes *additi caules magno ligni compendio percoquunt*. Tacitus XIII. *c.* XVI. frigida *in* aqua *adfunditur venenum*. Sic *dextra manus*, *homo adolescens* passim, & apud Nostrum. Cic. Laelio *c.* III. *ut ex tam alto dignitatis gradu ad* superos *videatur* deos *potius*, *quam ad inferos pervenisse*. Cat. *c.* XXXI. num. 7. inquilinus civis *urbis Romae*. Columella Praefat. X. *cum parcior apud priscos esset frugalitas*, *largior tamen pauperibus usus fuit epularum*, *lactis copia*, ferinaque *ac domesticarum pecudum* carne. LACTIS autem & *ferinae* usus antiquissimus. Ovidius IV. Fast. *v.* 369. Lacte *mero veteres usi memorantur & herbis Sponte sua si quas terra ferebat*, *ait*. Noster supra *c.* XVIII. n. 1. *quis cibus erat* caro ferina *& humi pabulum*. Caesar IV. Gall. *c.* 1. de Germanis: *neque multum frumento*, *sed maximam partem* lacte, *atque* pecore *vivunt*, *multumque sunt in venationibus. quae res & cibi genere*, *& quotidiana exercitatione & libertate vitae & vires alit*, *& immani corporum magnitudine efficit*. v. Gall. *c.* XIV. lacte *&* carne *vivunt*.

NEQUE SALEM, NEQUE ALIA IRRITAMENTA GUL. Excellentissima voce *irritamenti*, & egregia descriptione usus est. Utinam omnes agnoscerent, salem ceteraque condimenta non aliud, nisi irritamenta gulae esse. Auson. Idyll. v. *Nec nostros reticebo cibos*, *quos priscus habet mos*, Irritamentum *quibus additur aequoreum* sal. Priscorum Heroum tempore varietatem ciborum & condimenta cognita fuisse, rectissime negat Plato: & frustra contrarium probare nititur Marsilius Cognatus III. Var. Observ. *c.* IX. Locum Homeri, quo salis usum multis Trojano saeculo incognitum fuisse, adfirmat, bene vindicavit Jo. Brodaeus VI. Miscell. *c.* III. *alia* omittunt Guelf. 7. & Veneta 1470. in Eccard. *neque* haud legitur.

8. CIBUS ILLIS ADVORSUM FAMEM. Gu. 9. *cibus*, *potus illis*, Berger. *cibus illis & potus*; edd. Pompon. & adseclae, *cibus potusque*. mox Guelf. 4. *sitim* omittit. Quae omnia inde profluxerunt, quod *Cibum* non simul *potum* denotare existimarunt. Ea enim de caussa Rivius etiam laborat, & postremo *lac* illis *cibo* ac *potui* fuisse concludit, quod vero est argutari. *Cibum* potiorem partem, pro *cibo* & *potu* dixit, uti alii *victum*, pro *victu* & *cultu*, uti nos precamur τὸν ΑΡΤΟΝ *ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον*, uti Noster Cat. *c.* II. n. 8. *dedite ventri*, pro voluptatibus corporis. Ita & Cicero Parad. 1. *cap.* II. *pecuniam*, pro omnibus bonis, & ibidem: *num ullam cogitationem habuisse videantur*, *aut* argenti *ad avaritiam*, *aut amoenitatum ad delectationem*. ubi scioli fecerunt, *aut auri*, *aut argenti*. Ita *simulare* frequenter pro *simulare & dissimulare*; uti *Castores*, *gemini Castores*, pro *Castore* & *Polluce*. adde Gellium XVII. *c.* II. ubi *verba dare*, pro *actione fallere* habet.

CAP. XC.

xcv

1 IGitur Consul, omnibus exploratis, credo, dis fretus, Nam contra tantas difficultates consilio satis providere non poterat: quippe etiam frumenti inopia tentabatur, quod Numidae pabulo pecoris magis, quam arvo student, & quodcumque natum fuerat, jussu regis in loca munita contulerant, ager autem aridus & frugum vacuus ea tempestate, Nam aestatis extremum erat; tamen pro rei copia satis pro-

Terentius Eunuch. A. v. Sc. VIII. *propino;* Ausonius Parental. Epigr. II. *patres*, pro *majoribus*, haud dissimiliter usurpant. Idem Auson. Profess. Epigr. IV. abstemius *cibi atque vini*. Ita alii *congiarium*, *antidotum*, alia multa. ita *cibo abstinuit*, pro *cibo ac potu* passim.

NON LUBIDINI, NEQUE LUXURIAE ERAT. Vinar. a. & Uratisl. a. *non lub. atque luxuriae erat*. Berger. *non libidine neque luxuria erat*. Contra corrupti illi Romani. vide Cat. *c.* XIII. n. 3. At ostendit antiqua illa & minus corruptarum gentium consuetudo, quod Horatius docet, *Vivitur parvo bene*, quod & Seneca Epist. XXV. demonstrat. adde Rappolt. Comment. in Horat. p. 294. & 302. seqq.

CAP. XC. 1. CREDO DIIS FRETUS. Franc. *credo diis faventibus*. Basil. 1. Fabric. a. Senat. 1. Vinar. a. Guelf. 1. 2. & 3. *dis fretus*. Id Sallustius non frustra addidit, sive, ut Marium fortunae suae confidisse declararet, de qua *c.* XCIII. n. 1. sive religionem ejus, qua aruspicibus sagisque nimium deditus erat indicandi caussa, de qua supra ad *c.* LXIII. n. 1. Ad prius illud pertinet, quod *consilio* opponit, quemadmodum infra *c.* XCII. n. 6. *Sed ea res* forte, *quam* consilio *melius gesta*.

CONSILIO SATIS PROVIDERE NON POTERAT. Ab Fabriciano, quem Rivius tractavit, exsulavit particula *contra*, ut intelligendum esset, *difficultates providere*, sicuti apud Terentium: *quae si non astu providentur*. Nostri omnes eam servant, & multo rectius. At Veneta 1470. omittit particulam *satis;* nec id bene. Guelf. 10. *providere nequiverat*.

FRUMENTI INOPIA TENTABATUR. Fabriciani, *inopia agitabatur*, ex Glossa haud valde erudita. ea enim *inopia* accepit pro sexto Casu: ut Lucretius VI. *v.* 1101. *Nonne vides etiam caeli* novitate *& aquarum* Tentari, *procul a patria domoque quicumque adveniunt*. Ita *morbo tentari*, atque Florus IV. *c.* II. n. 27. *Sic fame castra* tentata *sunt*. ubi Cl. Duckerus existimat, Sallustium eodem modo locutum esse. Non ita est. *Inopia* est prima Positio, & Crispo illae res dicuntur *tentari*, quae, periculum est, ne eveniant; aut quas quaerimus, experimur, ut eveniant. vide notam ad ea *c.* L. n. 1. *hostes crebro impetu & transvorsis praeliis iter suum remoraturos*, &, *quoniam armis diffiderent*, lassitudinem & sitim *militum* tentaturos. Atque ita proprie magis loquitur. Veneta 1470. *inopia tenebatur*. Mox Vinar. 2. Incerti, Franc. *quia Numidae*.

QUAM ARVO STUDENT. Illud *quam* haud agnoscit Eccardianus: mallem hoc retineri, & abigi *magis*, quod passim ante *quam* Noster omittit. vide ad Catil. *c.* XX. extr. *Arvo* i. agro arando, colendo, conserendo parum student, quia, ut memoraverat, plerique lacte & ferina carne vescebantur.

QUODCUMQUE NATUM FUERAT. Senat. 1. *quodc. fuerat natum*. Edd. Pompon. cum traducibus: *quodcunque semen natum fuerat*. Male. *natum* dicitur etiam de proventu inanimo, ut Noster supra *c.* LXXIX. n. 6. *per loca aequalia & nuda* gignentium. Columella IV. *c.* XXIV. *Sarmenta lata, vetera, male* nata, *contorta, deorsum spectantia recidito*.

AGER AUTEM ARIDUS ET FRUGUM V. E. T. *Autem* omisit Guelf. 11. Mihi vox *aridus* plus quam suspecta est, & derivata ex *c.* XLVIII. n. 3. aut aliunde adtracta videtur: nam quid hic agat, nihil est. Nisi forte Sallustium talem Physicum facere velis, qui agro arido fruges citius maturescere statuerit. Grutero non haec, sed *ea tempestate* videntur ex Glossa. scilicet quia sequitur, *nam aestatis extremum erat*. in quo ab illo dissentio. At *erat* non comparet in Guelf. 4. idque Incert. 1. alio exhibet loco.

TAMEN PRO R. C. SATIS PROVIDENTER EXORNAT. Rem. 1. *& tamen pro rei copia*. Parum juvat. Viderat autem ille hoc *tamen* ad verba, quae sunt ante Parenthesin, relata parum cohaerere. quod tamen vitium nullum est: siquidem ea, quae interponuntur, lectoris animo hae-

providenter exornat: pecus omne, quod superioribus diebus praedae fuerat, equitibus auxiliariis agendum adtribuit; A. Manlium 2
legatum cum cohortibus expeditis ad oppidum Laris, ubi stipendium & commeatum locaverat, ire jubet, se praedabundum post paucos dies eodem venturum. Sic incepto suo occulto pergit ad flumen 3
Tanam.

CAP.

haerentia necessario particulam flagitant. Atque ita Cicer. VI. epist. XIV. n. 9. *Tu fac habeas fortem animum ---- quod ea de rep. semper voluisti atque sensisti*, ut non modo cum secunda sperare debeas; *sed etiam si omnia adversa essent*, tamen *conscientia & factorum & consiliorum tuorum, quaecumque acciderent, fortissimo & maximo animo ferre deberes*. Franc. *satis provide;* Fabric. 1. & Eccard. *satis evidenter exornat*. male. per particulam *providenter* iteratur idem sensus, qui ante Parenthesin fuit positus, ut Cic. IX. epist. XVI. n. 2. *Sic, mi Paete, habeto:* quidquid arte fieri poterit (*non enim jam satis est consilio pugnare: artificium quoddam excogitandum est*) *sed tamen* quidquid elaborari, *aut* effici potuerit *ad istorum benevolentiam conciliandum & colligendum, summo studio me consecutum esse*. Atque talia quaedam notamus supra ad *c.* LXVI. n. 2. plura ad Cic. XV. epist. X. n. 1. EXORNAT autem intellige *iter* ad Capsam, de quo hoc & superiore cap. mentio. Nam exornare est *instruere*, *adparare* apud Nostrum. vide supra ad *c.* LXXXV. n. 39. atque eodem modo Cicero, *adornare petitionem & instruere*, *exornare testem*. item Terentius, *ornare fugam*. Eunuch. A. IV. Sc. IV. *v.* 6. & A. III. Sc. V. *v.* 34. Nomen vero *iter* non exprimitur, sicuti saepius Crispus *parare*, *comparare* praecise posuit. vide ad *c.* XCII. extr.

2. AGENDUM ATTRIBUIT. Eccard. *de superioribus diebus ---- auxiliaris;* Guelf. 4. inter lineas ostendit *agendum;* Rem. 1. Uratisl. 3. Eccard. & Guelf. 3. *agendum tribuit;* Fabric. 2. *distribuit*, quod sequitur *c.* XCI. n. 1. *Agere* de pecore dicitur, quod propellitur eo, quo volumus: inde *actus* & *abactus*. inde *agere praedam*. vide supra *c.* XX. n. 8. Curt. III. *c.* XI. n. 17. Agebantur *ergo a tam paucis* pecorum *modo: & idem metus, qui cogebat fugere, fugientes morabatur*.

A. MANLIUM LEGATUM. Vinar. 1. *Auxilium Manlium legatum*. vide eum supra *c.* LXXXVI. num. 1.

AD OPPIDUM LARIS. Ita MSS. & Ven. 1470. At Franc. & edd. Pompon. *ad oppidum Larim*. Sed illud *Laris*, quo Casu dictum sit, ambigunt interpretes, dum alii quartum putant plurium Numeri; alii patrium Casum singularem statuunt, in quis Perizonius ad Sanct. II. Min. *c.* III. nempe ut *oppidum Patavii*, *flumen Rheni*, *mons Synae*, *fons Arethusae*, alia dicuntur, de quibus vide Cl. Ducker. ad Flor. II. *c.* VI. n. 18. At Itinerar. *Laribus*, & Augustinus, *a Laribus* scribunt. quod quamquam a Ptolemaei oppido *Λάρης* situ haud parum abeat, ut demonstravit Cl. Cellarius IV. *c.* V. pag. 174. mihi tamen magis placet *Laris* Accusativo Casu: cum & in aliis oppidis Itineratio & Ptolemaeo; huic etiam & Sallustio haud satis conveniat. Idem fere in oppido *Tralles* adnotatum ad Cic. III. epist. V. n. 1.

DICITQUE, SE PRAEDABUNDUM. Vox prima tolli posset, inquit Gruterus, nisi eam retinerent MSS. ad unum omnes. Nostri etiam retinent; nihilominus delevi, cum vel centies apud Nostrum illud Verbum ab librariis intrudatur, & partim Codd. meliores, partim viri docti jam dudum sustulerint. Locus geminus est infra *c.* CIX. n. 3. *Tum rex, uti praeceptum fuerat, post diem decimum redire* jubet, ac *nihil etiam nunc decrevisse, sed illo die responsurum*. ubi vide. Eccard. Guelf. 7. & 9. omittunt *se*. quod tamen conservandum censeo; etsi saepius illud etiam penes Verba infinita Noster reticeat.

3. SIC INCEPTO S. OCCULTATO. *Sic* omittit Guelf. 3. isque una cum 6. 12. & Eccard. *incepto suo occulto*. quod ita in *occultato* corruptum videtur, ut supra *excitus*, in *excitatus; exercitus*, in *exercitatus; tuta*, in *tutata*. vide *c.* LXXI. n. 1. *c.* LXXIV. extr.

AD FLUMEN TANAM. Ita vix unus & alter MSS. Senat. 1. Fabric. 1. Gu. 2. 4. & 9. *Tanam;* Gu. 7. *Thanai;* Basil. 1. Vinar. 2. Fabr. 2. Incerti, Acad. Berger. Gu. 10. & Veneta 1470. *Tanaim*, vel *Thanaym;* Gu. 11. *Dianaim;* Uratisl. 1. *Tanari;* Heuss. *Tamen*. At Gu. 1. omittit nomen proprium. Ceteri cum edd. Pompon. & adseclis *Tanam*. *Tanan* scribendum, aut *Tanin* potius.

CAP.

CAP. XCI.

XCVI.

1 CEterum in itinere quotidie pecus exercitui per centurias, item
turmas aequaliter distribuerat, & ex coriis utres uti fierent,
curabat: simul & inopiam frumenti lenire, &, ignaris omnibus,
parare, quae mox usui forent. denique sexto die, cum ad flumen
2 ventum est, maxima vis utrium effecta. Ibi castris levi munimento
posi-

CAP. XCI. 1. PECUS EXERCITUI PER CENT. Interpretes plerique male; quidam etiam ridicule locum capiunt: nec scio, qui veram sententiam proposuerit, quam Phil. Melanchthonem. Vulgo intelligunt, pecus hoc agendum non equitibus tantum, sed centuriis etiam peditum datum esse; quod tamen manifesto peccat in *c.* XC. n. 2. Intellige autem, Marium, quia inopia frumenti erat, pecus (boves, oves, cet.) aequaliter centuriis & turmis distribuisse, ut eo pro cibo uterentur, ex mactatorum autem coriis utres facerent. Quo facto duo sibi opportuna obtinebat. alterum, ut inopia frumenti leniretur; alterum, ut ipsi milites nescirent, cui bono utres conficerentur. Saepe autem eodem consilio usi sunt maximi duces, ut pro frumento pecus militibus darent. Caesar III. Civ. *c.* XLVII. *non, illis hordeum cum daretur, non legumina recusabant:* pecus *vero, cujus rei summa erat ex Epiro copia, magno in honore habebant.* Idem VII. Gall. *c.* XVII. *usque eo, ut complures dies milites* frumento *caruerint,* & pecore, *e longinquioribus vicis adacto, extremam famem sustentarent.* Vegetius IV. *c.* VI. obsidionem timentes docet omne genus animalium comparare, *ut adminiculo carnis frumenta sufficiant.* quod erat & Marii consilium. Venetae 1490. 1493. Viteb. & Lips. 1510. *in itinere quotidie quadraginta duo pecua exercitui* cet. quae ineptia inde orta, quod Guelf. 4. Uratisl. 3. Franc. & Venet. 1470. scribunt, *per centurias, item turmas* XXX. *duo* (vel *duas*) *aequaliter distribuerat.* id vero ex Glossa τῶ *turmas* profluxit, qualem vidi in Guelf. 2. ubi supra vocem *turmas*, adscribitur, XXX. *milites.* vide supra *c.* XLIX. n. 2. Remens. 1. *exercitus per centurias.*

AEQUALITER DISTRIBUERAT. Ita nempe, ut si centuria quaeque acceperat v. gr. decem oves, singulae turmae acciperent *tres.* At Ciacconius, Legerem, inquit, *distribuebat*, sequitur enim *uti fierent curabat.* Atqui *distribuebat* est in Fracciano; sed perperam. Nam illa mutatio Temporum est Sallustio longe familiarissima. Melius tamen Guelf. 3. a prima manu: *aequaliter distribuere.* Atque ita Catil. *c.* LVI. n. 4. *hostibus occasionem pugnandi non* dare: sperabat *sese prope diem magnas copias habiturum.* Supra *c.* XV. n. 2. *Jugurthae virtutem* extollere *laudibus: gratia, voce, denique omnibus modis* nitebantur. *c.* XLIII. n. 4. *reges ultro auxilia* mittere: *postremo omnis civitas summo studio* adnitebatur.

SIMUL ET INOPIAM FRUMENTI LENIRE. I. quo facto simul & inopiam cet. Basil. 1. Acad. Guelf. 1. & 2. omittunt Conjunctionem *&*; eamque delendam putat Wassius. Male. Haesitasset ille certe, si locum cepisset. Nam *simul* denotat tantum eodem tempore, eodem facto effectas esse duas res: eas res distincte semper per *&*, *&* Noster proponit. At ubi alterum horum non exprimi necesse est, ibi *simul* — *&* sese excipiunt. *Lenire* inopiam, pro *levare*, ut Cat. *c.* XXIII. n. 3. *lenire invidiam.* ubi vide. Eccard. *lenibat*; Guelf. 10. omittit *frumenti.*

ET IGNARIS OMNIBUS PARARE. Guelferb. 1. *pararet.* Eccard. vacat *mox.* Palmerius ex conjectura: *& gnavus omnia.* Immo, nec milites sciebant, qua de caussa aut in quem finem utres facerent, cum crederent, ne coria perirent, eadem effici. Id ita Marius cupiebat, quo tanto occultius inceptum suum esset, & ne perfugae quidem Jugurthae indicare possent.

SEXTO DIE, CUM AD FLUMEN. Guelf. 10. *sexta die*; 11. delet *cum*; Eccard. *apud flumen v. e.* Guelf. 3. *ventum esset.* qui ferme damnat Verbum Substantivum. Ea, *maxima vis utrium effecta*, non comparent in Guelf. 11. *Maxima vis*, pro maxima multitudo illustravimus ad *c.* LXXV. n. 7. Guelf. 12. *effeta.*

2. LEVI MUNIMENTO POSITIS. Eccard. *leni munimento.* Mox Vinat. 2. & Acad. *cibum capere jubet.*

SIMUL CUM OCCASU S. EGREDERENTUR. Vide supra ad *c.* LXVIII. n. 2. pariter cum *occasu solis expeditos educit.* Franc. & Gu. 10. *adgrederentur.*

At

positis, milites cibum capere, atque, uti simul cum occasu solis e-
grederentur, paratos esse jubet: omnibus sarcinis abjectis, aqua mo-
do seque & jumenta onerare. Dein, postquam tempus visum, castris 3
egreditur, noctemque totam itinere facto, consedit. idem proxuma
facit. dein tertia, multo ante lucis adventum, pervenit in locum
tumulosum, ab Capsa non amplius duum millium intervallo: ibi-
que, quam occultissume potest, cum omnibus copiis opperitur. Sed 4
ubi dies coepit, & Numidae nihil hostile metuentes multi oppi-
do egressi; repente omnem equitatum, & cum his velocissimos pedi-
tes cursu tendere ad Capsam, & portas obsidere jubet: deinde ipse
inten-

At *egrederentur* intelligit *castris*. Infra *c.* CVI. n. 4. *prima vigilia silentio* egredi *jubet*. addit Nomen n. 3.

SEQUE ET JUMENTA ONERARE. Vinar. I. *&* *se*, *&* *jumenta onerare*; Eccard. *seque jumenta onerare*. Prior ille interpretari voluit *seque*, *&*, eo modo, quo nos supra ad *c.* VI. n. 3. Rem. I. *onerarent*: Verissima est recepta lectio, in quam sensu additur *jubet*. Ita posuit commune Verbum supra *c.* LXXVI. n. 2. item *c.* LVI. n. I. alibi.

3. DEIN, POSTQUAM TEMPUS VISUM. Vinar. I. *Deinde*; Uratisl. I. *Dehinc*. Eccard. *post tempus visum*; Franc. *postquam visum*. Gu. 4. *castris agreditur*.

NOCTEMQUE TOTAM ITINERE FACTO. *Que* desideratur in Guelf. 9. Deinde Remens. I. Eccard. Incert. 2. Franc. Guelf. 6. 7. & 11. *noctemque per totam*. Ita & supra suum addiderant librarii *c.* LXIII. n. 3. *Is natus*, *atque* omnem pueritiam *Arpini altus*. ubi plura congessimus. De Verbo *consedit* vide ad Cat. *c.* LVII. n. 3. Gu. 7. *mane consedit*.

IDEM PROXUMA FACIT. Guelf. 3. *item*. Uratisl. 2. Guelf. 6. & 9. *in proxuma*; Fabriciani, aliique pauci: *idemque proxima nocte facit*. Non invaderem *idemque*; at *nocte* Sallustium non addidisse, constat. Plura hujus formae apud illum reperiuntur. vide ad Cat. *cap.* XXXIX. n. 4. IV. Hist. Epist. Mithrid. n. 23. VI. Hist. Or. Cottae n. 9. Supra *c.* I. extr. Sed & vulgo ita nunc loquimur.

TERTIA MULTO ANTE LUCIS ADV. Palmerius, *ante lucem adventam*, contra omnes Codd. eumque jam rejecit Rupertus. Uratisl. 2. *dein in tertia*; Franc. *tertia ante lucis adventum*, omittens *multo*. Prudentius Hymn. II. *v.* 75. *Eo usque dum* lux surgeret *Sudavit impar praelium*. Plin. XVIII. *c.* XXV. *Aut enim* adventu Solis *occultantur stellae & conspici desinunt*. Pro eo Dictys III. *c.* XX. *lucis principio*.

IN LOCUM TUMULOSUM. Veneta 1470. *ad locum tum.* Guelf. I. *in locum Tumulsum*, cum addita Glossa *nomen loci*. inepte. Fabric. 2. & Uratisl. I. *in locum tumultuosum*. *Tumulosus* locus est, ubi *tumuli* plures, & qui fere similis illi, quem descripsit *c.* LXVIII. n. 2. *pervenit in quandam planiciem locis paullo superioribus circumventam*. Utitur voce etiam Ammianus.

AB CAPSA NON AMPLIUS II. MILLIUM INTERV. Veneta 1470. ceteraeque edd. vett. *longe ab Capsa non* rel. Guelf. 7. *a Capsa distante*. Sed ea Verba, *situs*, *dissitus*, eleganter omittuntur, ut diximus supra ad *c.* LV. n. 6. *duobus locis*, haud longe inter se, *castra faciebant*. Aut etiam *intervallo interposito*, uti infra *c.* CVI. n. 5. *Jugurtham circiter duum millium* intervallo *ante eum consedisse*. Nam Nomen *passuum* subintelligi vulgatius est, & dictum supra ad *c.* LXXV. num. 2. Mox omnes fere *ibique*; dum tamen *ibi*.

CUM OMNIBUS COPIIS OPPERITUR. Eccard. Franc. Berger. Uratisl. 2. Guelf. 7. 10. 12. & edd. Pompon. *diem opperitur*. At quam putidum, si id omnino intelligendum est, hic inculcare; cum mox sequitur: *ubi dies coepit*. Et alia aspera magis notamus infra ad *c.* XCVIII. n. 5. Verum infra *cap.* CI. num. 2. *advorsum omnia paratus*, *ibidem* opperitur: praecise, aut intelligens *hostem*. Ita nempe alibi *fortunam*, *frigus*, *lassitudinem opperiri*. vide Catilin. *cap.* XIII. num. 3. & infra *cap.* XCIII. num. I.

4. MULTI OPPIDO EGRESSI. Guelf. 6. & Veneta 1470. omittunt *multi*. In uno fuerat primitus *multo*. Supra Eccard. *cum dies coepit*. Vinar. 2. *repente omnium equitatum*; Academ. *& his velocissumos*, sine Praepositione. Guelf. 9. *& cum is*.

CURSU TENDERE AD CAPSAM. Incert. 2. Gu. 4. & 9. *cursum tendere*. Caesar III. Gall.

5 intentus propere ſequi, neque milites praedari ſinere. Quae poſt-
quam oppidani cognovere; res trepidae, metus ingens, malum im-
proviſum, ad hoc pars civium extra moenia in hoſtium poteſtate,
6 coegere, uti deditionem facerent. Ceterum oppidum incenſum:
Numidae puberes interfecti; alii omnes venum dati: praeda mi-
7 litibus diviſa. Id facinus contra jus belli, non avaritia, neque
ſcelere

cap. XIX. *Huc maximo* curſu contenderunt, *ut quam minimum ſpatii ad ſe colligendos armandosque Romanis daretur*. Ita Tacitus *tendere* ſaepiuſcule, & Cicero *animo ad quid tendere*. *Ad Capſam* tendere, addita Praepoſitione, dixit, paullo aliter, ac ſupra *c.* LVII. n. 1. *Marius* ad Zamam *pervenit*. ubi vide.

Et portas obsidere jubet. Eleganter Gu. 10. negligit Copulam. Fabric. 1. *portis obſidere*. vitio librarii. Alibi ſemper quartum caſum addidit, ubi Verbum *obſidere*, pro inſidere, aut cum cura obſervare poſuit. Catilin. *cap.* XXVII. num. 2. *opportuna* loca *armatis hominibus* obſidere. ubi quaedam diximus. Eodem autem modo Vaga capta ſupra *cap.* LXIX. num. 2.

Ipse intentus propere sequi. Eccard. deficit *ipſe*, quod tamen Noſter in hujuſmodi oppoſitione numquam negligit. Guelf. 3. *prope*. Uratisl. 1. *propere intentus ſequi*. Unus *intentius*; Remenſ. 1. *introitus p. ſequi*. Vinar. 2. & Uratisl. 2. *nititur propere ſequi*.

Neque milites praedari sinere. Guelf. 9. expungit *milites*. haud dico, quam bene. Vinar. 1. *praeclari ſinere*: de quo peccato dictum ad *c.* XXIII. n. 1. Franc. *praedari ſinebat*.

5. Quae postquam oppidani cognovere. Voces duas poſtremas exhibet tantummodo in margine Guelf. 12.

Res trepidae. Ita vocat ſtatum trepidum, in quo quid conſilii capiendum, incertum eſt. Livius XXXIV. *c.* XI. *Legati ubi haec audierunt, flentes ad genua conſulis provolvuntur. orant, ne ſe in* rebus *tam* trepidis *deſerat*. Id. XXII. *c.* V. *Conſul, perculſis omnibus, ipſe ſatis, ut in* trepida re, *impavidus, turbatos ordines inſtruit*. Silius VII. princ. *Interea* trepidis *Fabius ſpes unica* rebus. Supra *c.* XL. n. 4. trepida *etiam tum* civitate.

Pars civ. extra moenia in host. pot. Multa comminiſcitur Gruterus, cum in quodam cod. *comprehenſa* legiſſet, quod illi adeo placuit, ut reliqua fere omnia exturbaret, eo retento, aut in *potita* mutato. Nimirum illi Ellipſis Verbi Subſtantivi impoſuit, quam bene adſtruit doctiſs. Perizonius ad Sanct. IV. *c.* IV. Voce *Ens*. eaque frequentiſſima apud Noſtrum. Ita *in hoſtium poteſtate*, dictum, pro *quae erat in hoſtium poteſtate*. adde infra *c.* CXII. extr. Adeſt tamen quidam verborum cumulus haud multum neceſſarius; cumque Remenſis 1. haec omnia, *in h. poteſtate coegere*, omittat, videndum arbitror, ſintne forte ea, *extra moenia*, tollenda. Utrumque tamen Livius XXIV. *c.* I. in ſimili caſu, qui ibi legendus. ubi inter alia: *Deinde ubi Poenus adparuit in collibus, & refugientes pauci aliam omnem multitudinem* in poteſtate hoſtium eſſe *adferebant*. & mox: *cum illi, quorum propinqui* extra urbem *intercluſi* ab hoſtibus *erant, velut obſidibus datis, pigneratos haberent animos*. adde Caeſar. VII. Gall. *cap.* XLVII. & XLVIII. Placuerat etiam Grutero Commelinianı *cogere*, quod exſtat etiam in Eccard. Guelf. 4. 6. 7. 10. 11. 12. & Veneta 1470. Mihi tamen a vulgato *coegere* non recedendum videtur. Sed Guelf. 1. non viliſſima pars illius Bibliothecae, *in hoſtium poteſtatem*, atque ita Latinos locutos eſſe, nemo hodie eſt, qui neſciat. vide infra *c.* CXII. num. 3. Guelf. 4. *cogere alios*; 10. *cogere ſuos*. Eccard. *uti* neglexit.

6. Numidae puberes interfecti. In *puberes* ita ſemper animadverſum, ubi oppidum vi captum eſſet: atque ita ipſe Jugurtha ſupra *cap.* XXVI. extr. in deditos contra jus belli ſaeviit. Idem legas apud Tacitum, qui interpretis vicem ſimul praeſtat, XIII. Ann. *c.* XXXIX. *ut capta eſcenſu munimenta, omnesque* puberes *trucidati ſunt, nullo milite amiſſo, paucis vulneratis. Et imbelle vulgus ſub corona* venundatum: *reliqua* praeda *victoribus ceſſit*. Ceterum Guelf. 6. & Veneta 1470. *eſt incenſum — interfecti ſunt — ſunt venundati*.

7. Contra jus belli. Quod deditis parcere jubet. Sed lege omnino Cicer. 1. Offic. *c.* XXIV. ſeqq. Ubi inter alia: *De evertendis autem diripiendisque urbibus valde conſiderandum eſt, ne quid temere, ne quid* crudeliter. Atque ea cauſſa Tacit. XII. Ann. *cap.* XVII. *trucidare deditos* ſaevum *videbatur*. Reprehenditque Syllam Florus III. *c.* XXI. n. 25. *Nec idem tamen caedium, qui belli finis fuit. Stricti enim & in pace gladii*, animadverſum*que in eos, qui ſe ſponte* dedide-

ſcelere Conſulis admiſſum; ſed quia locus Jugurthae opportunus, nobis aditu difficilis: genus hominum mobile, infidum, neque beneficio, neque metu coercitum.

CAP. XCII.

XCVII.

POſtquam tantam rem Marius, ſine ullo ſuorum incommodo 1
patravit; magnus & clarus antea, major & clarior haberi coepit. Omnia

diderant. Multa quidem ſunt, quae culpae victoris, ſi jus illud migraverit, poſſunt praetexi: ſuſpecta omnium dediticiorum fides, periculoſa aut damnoſa cuſtodia, & quae ſunt alia. Sed de his recte Cicero: *ne quid temere*. Ira abſit, & omnia conculcandi lubido; neque facile in faevitiam aut crudelitatem prolabitur.

NEQUE SCELERE CONSULIS ADMISSUM. Vinar. 1. *neque ſcelere conſulis fuit*, ſine Verbo *admiſſum*: quae non protrita eſt elegantia. vide *c.* XLI. n. 4. *Admittere facinus* ſupra dixit *c.* LV. n. 7. Mox Berger. *ſed locus I. opportunus*, & *quia* in margine ſcribitur, ab eodem librario.

ADITU DIFFICILIS. Eccard. *aditum difficilis*; Guelf. 3. *genus hominum nobile*, ſed eadem manus repoſuit *mobile*: alterum tamen reſtat in Guelf. 9. vide ſupra *c.* LVI. n. 5. & alibi eamdem varietatem.

ANTE NEQUE B. N. M. COERCITUM. Senat. 2. Heuſſ. Franc. Guelf. 1. & 2. *coercetur*; Eccard. Guelf. 3. 4. & 9. *coercebatur*. *ante* deeſt Fabricianis & Guelf. 1. aliis etiam melioribus Codd. Inde Gruterus conjecit: *mobile, infidum; neque beneficio, neque metu coercendum.* quod quidem eſt vulgaris Latinitas, neque adſurgit ad illud *coercitum*, quod minime mutandum. Tale enim hic Verbum requiritur, quod ſit minus definiti temporis, & tam praeteritum, quam & futurum comprehendat: id vero in *coercitum* habemus, ut etiam vidit Perizonius ad Sanct. 1. Min. *c.* XV. qui exponit, haud temete umquam coercitum & proinde neque facile deinceps coercendum. eum adi. Prope abeſt, quod dixerat ſupra *c.* LXXVI. n. 1. *Sed rex nihil jam Metello* inſectum *credens*. Seneca 1. Beneſ. *c.* X. *Tamquam ſi filios alicui reſtituere* potero, *magno periculo* liberatos, *ſine ullo meo, non dubitabo*. ita ex MSS. Gronovius, quem vide. Id non modo in Participiis, ut vocant, ſed etiam in Modo Indicandi uſu venire, demonſtravit Cl. Bentlejus ad Horat. III. Od. XXIII. *v.* 19. qui propterea Perfectum, *perpetuum tempus* notare adfirmat: ut in his Horatii 1. Epiſt. II. *Non domus, aut fundus, non aeris acervus & auri Aegroto domini* deduxit *corpore febres*. Ita Livius XXVIII. *cap.* XXXIV. *illos quidem merito* periiſſe *ipſorum maleficio, victuros ſuo atque populi R. beneficio*. ubi iidem Gronovius conſulendus. Quam parum Gruterus haec genera loquendi intellexerit, Idem ille monſtrabit ad Senec. Hippolyt. *v.* 510.

CAP. XCII. 1. POSTQUAM T. R. M. S. U. S. I. PATRAVIT. Fabric. 1. Guelf. 1. Senat. 2. Heuſſ. Nazar. & Commelinianus: *Poſtquam tantam rem ſ. u. ſ. incommodo, magnus*, &c. ita ut Verbum *patravit* nuſquam conſpiciatur. Nec conſpicitur in Vinar. 1. & Uratisl. 1. qui tamen: *poſtquam egit tantam rem* &c. Gu. 2. *Poſtq. t. rem peragit M.* Baſil. 1. Incerti, Remenſes, Academ. Franc. Uratisl. 2. Berger. Guelf. 12. & omnes edd. vett. *Poſtquam tantam rem peregit Marius ſine ullo ſuorum incommodo, magnus* &c. ſed ille Berger. *rem* in margine exhibet. Eadem varietas in Palatinis MSS. & in paucis Waſſii. Unde quidem Gruterus fuiſſe exiſtimat: *Patrata tanta re ſine ullo ſuorum incommodo*; Waſſius vero, cum in uno etiam *geſſit* reperiſſet, eam diſſenſionem ex varia interpretatione vocis *patravit* ortam eſſe, putat. Quod vero etſi de illis, qui *egit, peregit, geſſit* habent, cum ſpecie dici queat; quid dicendum de illis melioribus, qui nullum Verbum agnoſcunt? Excidit incuria librariorum. Immo vero voluntate Salluſtii, qui ſcripſit, quod aperte legitur in Senatorio 1. & Fabriciano 2. *Poſt tantam rem Marius ſine ullo ſuorum incommodo, magnus* &c. i. poſt tantam rem factam, patratam, quae additamenta eleganter exaudiuntur. Supra *c.* LV. n. 4. *Neque* poſt inſidias Jugurthae *effuſo exercitu praedari*. ubi vide. Patitur illud bene adjectum, *ſine ullo ſuorum incommodo*, i. tantam rem, quae erat ſine ullo ſuorum incommodo. Ita *c.* LIV. n. 6. *oppida temere munita, aut* ſine praeſidio.

2 Omnia non bene consulta in virtutem trahebantur: Milites modesto imperio habiti simul, & locupletes ad coelum ferre: Numidae magis, quam mortalem timere: postremo omnes socii atque hostes credere illi aut mentem divinam, aut deorum nutu cuncta porten-

Servassent nobis plures libri eamdem lectionem, nisi transpositum nomen *Marius* paullulum turbaret: quod tamen exercitatis, aut attendentibus parum obficiet.

Major atque clarior haberi coepit. Edd. vett. omittunt *atque*. perperam id quidem & contra Sulpicium Severum, qui haec expressit. vide ad Cat. *c.* I. n. 4. Zeno Veron. Serm. de Livore & Invidia: *Hoc tantummodo ad languoris sui remedium ducit, si eum, qui paullo ante* clarus *ac beatus* habebatur, *infelicem videat ac dejectum.*

2. Non bene consulta in virtutem traheb. Guelf. 3. *non bene consulta modo, verum etiam casu data.* atque ita conjecerat Rivius, ex edd. Pompon. Vit. & Lips. 1510. quae habent: *non bene consulta, verum etiam casu data in* &c. cum quibus incedit Guelf. II. Sed pessime & contra mentem Sallustii. Nam *male consulta* comprehendunt etiam illa *casu data*, quae nempe in bonum verterunt, uti infra *c.* XCIV. extr. *Sic* forte *correcta Marii temeritas*, gloriam ex culpa *invenit*. Sed parum esset ad favorem illum declarandum, si *casu data* in virtutem traxissent: id enim in omnibus imperatoribus fieri ex Corn. Nepote, Tacito & Cicerone constat. Id demum singulare erat, quod *male consulta* Marii pro virtute habebant: atque id Sallustius exprimere debebat. Quare non audienda est illa glossa non magis, quam Guelferb. 6. *virtute trahebantur*, pro quo Guelferb. 4. *in virtute*. aut Eccard. *in virtute tradebantur*. Supra *c.* LXXXV. n. 26. *ne quis modestiam* in conscientiam duceret. Ita Tacitus II. Ann. *c.* LXXXIV. *Nam cuncta etiam fortuita* in gloriam *vertebat.* Curtius III. *c.* VI. n. 18. *Nam cum praesto esset ubique fortuna*, temeritas in gloriam *cesserat.* adde ibi Freinshemium. Noster II. Hist. *Ad hoc rumoribus advorsa in pravitatem; secunda in casum; fortunam in temeritatem* declinando, *corrumpebant.* Non frustra autem hic de *male consultis* loquitur, cum mox castelli obsidionem memoraturus est, quae erat prorsus male deliberata. Simul non male verissimum effatum produxit; cum experimentis quotidie deprehendamus, & *illos, qui amant, parum judicare*, ut Plinius dixit; & qui semel magna omnia & praeclara de homine conceperunt, omnia ad virtutem etiam peccata trahere. Vocem adhibet Dictys II. *c.* XXI. *nihil temere Graecos, nihil* inconsultum *incipere solere*. post pauca: *si modo sana mens est decretis salubribus priora* mala consulta *corrigere.*

Milites modesto imperio habiti. *Milites* non legitur in Vinar. I. *Habiti*, ut supra *c.* XLIV. n. I. *exercitus sine imperio & modestia* habitus. *Ad coelum ferre*, vide ad Cat. *c.* LIII. num. I.

Magis, quam mortalem, timere. I. *magis, quam hominem:* uti fere de Catone Vellej. II. *c.* XXXV. *per omnia ingenio diis, quam hominibus, propior.* Male haec tractant edd. vetr. Senat. 2. Guelf. 6. & Heuss. *magis, quam ullum mortalem;* Franc. *quam mortalem aliquem ullum.* Uratisl. 2. *magis mortalem.* Confer Plautum Milit. Act. IV. Sc. II. *v.* 52. 53. Guelf. 4. *magis, quam timere*, omisso vocabulo *mortalem.*

Omnes socii atque hostes. *Omnes* tenent nostri omnes & eo amplius Franc. *omnes cives socii atque hostes*. Senat. I. a prima manu: *socii atque cohortes*. Sed Vinar. I. *socii, hostes credere.*

Aut mentem divinam esse. Vinar. I. *inesse;* Guelf. 4. *mentem inesse divinam.* Sed Gu. 3. nullum addidit Verbum, idque pro more Crispi, qui excipiente alio Verbo (*portendi*) frequenter Substantivum negligit. Supra *c.* XXXI. n. 25. *quae quamquam* gravia, *tamen consuetudine jam pro nihilo* habeotur. *c.* L. n. I. *Sed ubi Numidas* quietos, *neque colle* degredi *animadvortit.* *c.* LXXXIV. n. 4. *sese quisque* locupletem, *victorem domum* rediturum, *animis trahebant.* *cap.* LXXXVII. n. 2. *fortissimum quemque* tutissumum; *armis libertatem, patriam parentesque & alia omnia* tegi. adde Cat. *c.* I. nuon. 4. *c.* X. n. I. Obtinuit autem Marius, quod adfectabat Scipio apud Liv. XXVI. *cap.* XIX. *pleraque apud multitudinem, aut per nocturnas visa species, aut velut* divinitus mente monita *agens: sive & ipse capti quadam superstitione animi, sive ut imperia consiliaque, velut forte oraculi missa, sine cunctatione exsequerentur.* de Scipione Eutrop. III. *cap.* XI. *Cui viro* divinum quiddam inesse *existimabatur*. Singulare est, quod habet Auct. B. Alexandr. *cap.* LXXV. *Insequitur has acies hostium & clamore sublato, confligitur, multum adjuvante natura loci, plurimum deorum immortalium benignitate: qui cum*

portendi. Sed Consul, ubi ea res bene evenit, ad alia oppida per- 3
git: pauca, repugnantibus Numidis, capit; plura deserta, propter
Capsensium miserias, igni corrumpit: luctu atque caede omnia
complentur. Denique multis locis potitus, ac plerisque exercitu 4
incruento, ad aliam rem adgreditur, non eadem asperitate, qua
Capsensium, ceterum haud secus difficilem. Namque haud longe a 5
flu-

cum omnibus casibus belli intersunt, tum praecipue eis, quibus nihil ratione potuit administrari.

DEORUM NUTU CUNCTA PORTENDI. I. *deorum numine, voluntate*, quam consiliis hominum opponere solent. vide supra ad *c.* LXXV. n. 9. *Portendi* est praedici, quid agendum, quomodo eventurum. vide *c.* III. n. 2. & *c.* LXIII. n. 1. Ovidius XIII. Metam. *v.* 723. *quae cuncta fideli Priamides Helenus* monitu praedixerat. Curtius l. c. *Jam primum nihil, nisi divina ope, adgredi videbatur.*

3. CONSUL, UBI EA RES BENE EVENIT. *Consul* deest Incert. 2. at *res* non legitur in Eccard. & Guelf. 9. pro *ea res* scribit Guelf. 6. *eas res*; Guelf. 10. *Sed ubi ea consul res b. e.* Basil. 1. *Sed consul bene ea res ubi evenit.* Vinar. 1. exsulat *bene*. Quae eo pertinent, ut latere aliquid ulceris suspicemur. Dixerat autem princ. *cap. tantam rem*, ut forte omnia illa, *ubi ea res bene evenit*, non sint ab Sallustio, aut certe interpolata ab sciolis. Nihil tamen adfirmo.

PLURA DESERTA PROPTER CAPS. MISERIAS. Vix tres MSS. ex omni nostro numero ita exhibent; ceteri omnes omnino & edd. vett. omnes *deserta* omittunt. Guelf. 4. qui itidem cum melioribus *deserta* non agnoscit, Glossam in margine habet: *non repugnantibus Numidis*; atque eum recte explicuisse censeo. Ita etiam Cat. *c.* XLIV. n. 2. *postulant jusjurandum. Ceteri nihil suspicantes dant*; Cassius *semet eo brevi venturum pollicetur.* pro eo, quod esset, *Cassius* non dat, sed *semet*, cet. Gruteri atque Rivii libros itidem *deserta* expulisse, etsi nihil illi testati sint, eo tamen credibile est, quod semper ferme cum vetustissimis nostris incedere soleant. Cum itaque nulla veterum auctoritate citatur illa vox, dedecori etiam Sallustio esse credo & expungendam: ipsa sententia paullulum suffragante. Aut aliud ergo reciperem, aut hoc *deserta* tamen damnatem. Guelferb. 9. *plura oppida*. Academ. *propter Capsensium miseriam.*

IGNI CORRUMPIT. Basil. 1. *igni comburit*. quomodo idem Codex supra *c.* LXXVI. extr. *illaque & domum & semet igni* corrumpunt. Incert. 2. *corruperat.*

OMNIA COMPLENTUR. Vinat. 1. *implentur*. contra Cat. *c.* LI. n. 9. *armis, cadaveribus, cruore atque luctu omnia* compleri. ibi unus MS. *impleri*. Contra Caesar v. Gall. *c.* XXXIII. extr. *ut vulgo milites ab signis discederent --- & clamore ac fletu omnia* complerentur. Mox Vinar. 1. *denique multis locis pocius.*

4. AC PLERISQUE EXERCITU INCRUENTO. Uratisl. 1. *ac plerosque*. Guelf. 6. *exercitu suo incruento*. frustra. Servius: *Sallustius duces laudat, qui victoriam* incruento exercitu *deportarunt*. Quod vulgo inter fragmenta Incertorum librorum ponunt, sed de hoc loco intelligendum est.

ALIAM REM ADGREDITUR. Eccard. *ad aliam aggreditur*. Sed Gruterus malebat, *alia adgreditur*, & mox *difficilia*, quae conjectura haud satis apta est. Guelf. 6. *ad aliam rem adgreditur*: ut ex duobus Codd. ea Praepolitio revocanda sit. Livius I. *c.* XLII. Adgreditur *inde ad pacis longe maximum opus*. ibi vide Gronovium, & Catil. *c.* XXII. n. 1. Grutero, cui repetitio τοῦ *rem* odiosa fuit, dicta ad Catil. *c.* XXIII. n. 3. paullulum obesse possunt: quamquam nec nobis valde grata accidat. Guelf. 9. *ea asperitate*. Guelf. 1. *haud difficilem*, omissa particula *secus*.

5. HAUD LONGE A FLUMINE MULUCHAE. *Muluchae* Gruterus, ex uno Rivii & suis duobus, ni mendum subest in ejus nota, codicibus primariis. His accedunt apud nos Fabric. 1. & Guelf. 1. nam ceteri *Mulucha*, aut, qui aliter nomen scribunt, eodem tamen Casu. Basil. 1. *Malucha*; Uratisl. 1. *Muluccha*; Academ. Franc. Uratisl. 2. Eccard. Guelf. 10. & 11. *Muluca*; Senat. 1. Fabric. 2. & Guelf. 9. *Mulcha*. quae eadem fere in priscis libris reperiuntur supra *c.* XIX. n. 7. *usque ad flumen Mulucham*. ubi vide. Ibi ergo solita sibi adpositione usus est Noster, qua alibi *Oppidum Capsa*, *Oppidum Vaga*, non *Vagae* dicere solet. Hic tamen & interpretes & alii viri docti *Muluchae* praetulerunt, ut *flumen Rheni*, & similia dicuntur. vide supra ad *c.* XL. n. 2. Attamen placere magis *Mulucha*, & suspicionem esse, ne *Muluchas* in quodam codice scriptum fuerit, unde postea sit factum *Muluchae*, ingenue

 fa-

flumine Mulucha, quod Jugurthae Bocchique regnum disjungebat, erat inter ceteram planiciem mons saxeus, mediocri castello satis patens, in immensum editus, uno perangusto aditu relicto: nam omnis

fateor. Neque hanc meam opinionem vitio vertent aequi judices, qui ad morem cujusque scriptoris & constantem consuetudinem talia exigenda esse norunt. Jam nullum hujus generis in Sallustio exemplum exstat, praeter illud *c.* xc. *oppidum Laris:* quod vero dubium esse, supra adnotavi. Guelf. 3. Nomen *Mulucha* nusquam plane habet: quod nollem in praesidium Flori rapi, qui ipsum castellum *Mulucham* vocat; etsi haud insolenter illud ejusdem cum fluvio nominis fuisse potest. Nec male adeo hic illud nomen negligeretur, cum Sallustius infra succurrat aviditati lectoris *cap.* cx. n. 8.

Q. JUGURTHAE B. REGNUM DISJUNGEBAT. Franc. *regna.* sed & hanc vocem omittit Guelferb. 3. quod cum gaudio alii arripient. Uratislav. 2. *diviserat;* Eccard. *dividebat.* Alterum IV. Hist. *qua in parte Cappadocia ab Armenia* disjungitur. Vinar. I. perspicue: *qui I. B. regnum disjungebat:* quasi supra *fluvio* scriptum esset, *qui* disjungebat. quae Synesis aliquot scriptorum exemplis confirmari potest. Varro I. de R. R. *c.* XII. *Sin cogare secundum flumen aedificare, curandum ne adversus eum ponas.* ut recte cum P. Victorio Gifanius ad Lucret. pag. 352. & post eum Buchnerus Epist. Part. II. epist. CXIX. Simile observat Freinshemius in Curt. IV. *c.* VI. n. II. Muretus I. Epist. XXXIII.

INTER CETERAM PLANICIEM. Vinar. I. & Guelf. 7. *inter cetera planicies;* Eccard. *in cetera planicie;* Guelf. II. *inter cetera planicie;* 4. *inter planiciem.* male omnes. Ex quibus tamen sordibus, deteriores longe Sallustio adfricat Palmerius, scriptitans: *inter cetera planiciem.* Scilicet ut ostentaret suum *cetera Grajus, cetera egregius*, quae nemo nescit; nec adtulit exemplum, ut decebat, quod *cetera* Nomini Substantivo (*planiciem*) additum eamdem vim habere, doceret. Sed vulgatae etiam insultat, dicens *inter ceteram planiciem* talem sensum habere, ut montem etiam planiciem fuisse significet. Ridicule sane; sed interpretis vitio, qui nec *inter*, nec *ceteram* intellexit, quod tamen intelliget quilibet lectorum. Verum cum Wassius etiam de hac balbutie judicet: *hercle non nimium infeliciter:* invitus doceo, infelicissime hercle vulgatam deseri. INTER est in medio. Catil. *cap.* LIX. n. 2. *uti planities erat inter sinistros montis & ab dextra rupem asperam.* Supra *c.* LXXXIX. n. 4. *Erat* inter *ingentis solitudines oppidum magnum atque valens, nomine Capsa.* Hic adplica acumen Palmerianum, & planiciem facies montem, oppidum autem solitudines ingentes, quod vi majore, quam plumbeo illo gladio, efficiendum est. At, inquit ille, vis latet in *ceteram*, quae mira illa procreat. Latet vero ibi quaedam vis, sed quam non adtendere voluerunt; quam ita evolvas *inter planiciem, quae reliqua circa erant*, si ita loqui licet. Si in illis, quae modo laudavimus, Sallustius dedisset *inter ceteras solitudines erat oppidum; inter ceteram montosam regionem erat planities*, quis inde id colligeret, quod concludit vir praecipitis ingenii. Ergo *ceteram* singulari Numero odiosum tantum est. Cur non & supra *cap.* LXI. n. 2. *praesidia imponit: ceterum exercitum in provincia hiemandi gratia collocat.* Catil. *cap.* LII. cetera *eorum vita huic sceleri obstat.* & alibi aliquoties. Tantum vero abest, ut ubicumque *ceterum* adponitur illud innuat, ea, quibus opponitur, ejusdem esse naturae, ut potius contrarium inferat.

MONS SAXEUS. Ita *petram* hanc nominat etiam Florus III. *c.* I. n. 15. & Frontin. III. *c.* IX. n. 3.

MED. CASTELLO, SATIS PATENS. Vinar. I. *satis patiens;* Guelf. 10. *potens.* male. male etiam Gruterus, Wassius ceterique edd. distinguunt minima distinctione inter *castello*, & *satis patens*, capiuntque *mediocri castello* sexto Casu. Tertius est, & *patens* illi jungendum, Significat enim montem tam late patuisse, ut caperet mediocre castellum: quod verum esse, ex *c.* XCIV. num. 3. & 4. apertum est, ubi castellanos memorat, *prae muro* diem noctemque egisse, quod illis impune haud fuisset, nisi mons *satis* patens castello, & spatium montis extra castellum fuisset. ita infra *cap.* XCVIII. num. 3. *in colle* castris *parum amplo.* i. minor erat, quam qui caperet castra, & satis amplus aut patens, qui majoris est latitudinis, quam mediocre castellum requirit. Res liquidissima. Belle Juno de Hercule apud Senec. Herc. Fur. *vers.* 46. *Nec satis terrae patent: Effregit ecce limen inferni Jovis.*

IN IMMENSUM EDITUS. Guelferb. 10. *in immenso editus.* 9. *in immensum est*, sine illo *editus.*

UNO PERANGUSTO ADITU RELICTO. Guelf. 10. per-

omnis natura, velut opere atque consulto praeceps. Quem locum 6
Marius, quod ibi regis thesauri erant, summa vi capere intendit.
Sed ea res forte, quam consilio, melius gesta. Nam castello vi- 7
rorum atque armorum satis, magna vis frumenti & fons aquae:
aggeribus turribusque & aliis machinationibus locus importunus:
iter castellanorum angustum admodum, utrimque praecisum.
Vi-

perbelle negligit *relicto*, quod ipse ex conjectura delendum esse videram. Frontinus: *quod una & angusta semita adibatur*. Curt. VII. c. XI. n. 9. *Petra, quam videtis, unum aditum habet, quem barbari obsidens*. Et, quasi vulgatam confirmaret, V. c. III. n. 3. *arctum inter se & Susianos* aditum relinquens. Sed parum ille moratur.

NAM OMNIS NATURA, VELUT O. A. C. PRAECEPS. I. *totus* mons & ceteris partibus omnibus praeceps erat natura, veluti opere manuque. Ita *cuncta* supra c. LVII. n. 2. *paratis rebus*, cuncta moenia *exercitu circumvenit*. Codd. abeunt valde. Guelferb. 1. & 2. a prima manu cum Basil. 1. & Vinar. 2. *nam* omnia *natura*. atque ita quaedam cdd. ut rursus *quod ad omnia* caperent. vide supra c. XIX. n. 7. Uratisl. 1. *nam omni parte*; Fabric. 2. *ex omni parte*; Vinar. 1. & Fabric. 1. *nam omni natura*; Franc. *per omnia alia velut* cet. Guelf. 9. *per alia omnia nat*. Berger. Eccard. Acad. Incerti, Guelf. 4. 7. 11. 12. & cdd. vett. *nam per omnia natura*. *Omnia* vel numerus damnat. at *Omnis* pro *omni parte* ponitur, ut alia Adjectiva permulta eadem vi. vide supra ad c. LXXVIII. n. 2. adde c. XIII. n. 2. *Opere* ita adhibet supra c. LVII. num. 1.

6. QUOD IBI REGIS THESAURI ERANT. *Ibi* omittit Guelf. 6. *erant* Eccard. hunc adprobo.

FORTE, QUAM CONSILIO M. G. Uratislav. 2. *fortuitu*; Eccard. *quam consilium*. Male. *fors* & *consilium* ita opponuntur, ut c. 1. n. 1. *fors* & *virtus*. Illa est casus fortuitus; hoc humana opera, vel ingenium. Cicer. V. epist. 11. n. 22. *quis esset, qui me in consulatu non* casu *potius existimares, quam* consilio, *fortem fuisse*. ubi vide. Id. VI. epist. X. n. 2. *Nam &* consilium *suum, vel* casus *potius diutius in armis civilibus commorandi, semper mihi magno dolori fuit*. Eutrop. III. c. VIII. casu *enim magis erant, quam* virtute *decepti*. Herodian. III. c. IX. n. 21. ὁ μὲν δὴ Σεβῆρος ΤΥΧΗι, *μᾶλλον*, ἢ ΓΝΩΜΗι, *κατ' Παρθυαίων νίκῃ κεκόσμητο*. Et in consilio hunc montem obsidendi ita se gessit Marius, ut Caesar apud Sueton. c. LVIII. *dubium cautior, an audentior*.

7. NAM CASTELLO VIRORUM ATQUE A. Vinar. 1. *nam castella*; Uratisl. 3. *in castello*. male. etsi ita etiam Guelf. 4. 6. 7. 9. 10. & 11.

SATIS MAGNA VIS, ET FRUMENTI. Ita omnes Codd. praeter Guelf. 3. qui *&* omittit. Illos si sequeris, *& frumenti magna vis* intelligitur: quo pacto nescio, cur Crispus non scripsisset potius: *Nam castello virorum atque armorum & frumenti magna vis & fons aquae*. nam quae in illam figuram adnotavimus ad Cat. c. XXXIII. n. 3. ea ab hoc loco aliena sunt. Diversus etiam Livius XLI. c. XXIII. *nullo alio* crimine, *quam initae amicitiae*; Apulejus de Mundo pag. 62. *nomina* exsequemur *regionesque*; Cicero Bruto: *qui peccas etiam cum probam* orationem *adfingit improbo, stultove sapiensis*; Supra c. IX. num. 3. *Cum gratia* viri, *tum virtute permotus*. diversa, inquam, sunt omnia, ut & illa Cat. c. LVI. n. 4. Repone ergo cum Guelf. 3. *virorum atque armorum satis, magna vis frumenti & fons aquae*. *satis* nempe *erat*. infra c. CII. n. 7. *quod parentes* abunde *habemus*, amicorum *neque nobis, neque cuiquam omnium* satis *fuit*. adde supra c. LXXV. n. 7. Eodem prorsus modo repurgavimus cap. LXXII. n. 3. *Romani signorum & armorum aliquanto numero, hostium paucorum potiti. Satis* & *magna vis* scite sese excipiunt, ut Catilin. c. IX. n. 1. *concordia* maxuma, minuma *avaritia erat*. vide supra c. LVII. n. 3. adde Catil. c. LXI. n. 3.

ET ALIIS MACHINATIONIBUS. Uratisl. 2. Eccard. & Guelf. 11. *& altis machinationibus*. Guelf. 10. *& alteris machinationibus*; 7. pro var. lect. *atque alteris mach*. Senat. 2. *locus opportunus*.

ITER CASTELLANORUM ANGUSTUM ADM. Unicus ille Guelf. 3. *iter in castellanorum*. Unde transposita unica tantum syllaba habes antiquum *itiner*. Pacuvius: *a Corcyra rectum* itiner *ad Leucatam*. Plautus Merc. Act. V. Sc. II. v. 72. *inceptum hoc* itiner *perficere exsequar*. v. 88. *quin tu ergo* itiner *exsequi meum me sinis*. adde Sosipatr. Char. 1. pag. 16. 34. & 36. Fl. Caprum pag. 2249. Varro Pranso parato: *Luna exspectante Adria se* itiner *longum sermone levare*. Accius: *Labore aus minuat* itiner *ingressum via*. Turpilius: *atque utinam istuc perpe-*

8 Vineae cum ingenti periculo frustra agebantur. nam cum eae paul-
9 lum processerant, igni, aut lapidibus corrumpebantur: milites ne-
que pro opere consistere, propter iniquitatem loci; neque inter vi-
neas sine periculo administrare: optumus quisque cadere, aut sau-
ciari; ceteris metus augeri.

CAP.

petuum itiner *sit tibi*. Sic & Ennius, Lucretius & Manilius. Difficulter tamen in Nostro probaverim. Eceard. *angustum atque admodum difficile*.

UTRIMQUE PRAECISUM. Ita Carrio & Gruterus. MSS. omnes & omnes edd. vett. *utrimque praecisae vineae*. Solus Guelf. 3. *utrimque praecis. eo vineae*. unde & *praeceps*, & *praecisum* evolveres. illud Curt. v. c. IV. n. 12. dixit: hoc cum particula *utrimque* paullo melius cohaeret. Sic *praeruptum* Noster supra, Curtius aliquoties. Mela III. c. IX. *Vasta omnia, vastis* praecisa *montibus, ripae potius sunt, quam litora*.

8. NAM CUM EAE PAULLO PROCESSERANT. Guelf. 1. *nam cum* eo *p. p. 9. haec*; Senat. 1. & Fabric. 1. *ea*. Sed Vinar. 1. nullum Provocabulum tenet, idque supervacaneum esse, judicaverat Gruterus. Quidam *paullulum*. Franc. Guelf. 3. & 10. *ex plano paullum processerant*. non audio. nam illud *processerant* non opus habet tali termino, *ex plano*.

IGNI, AUT LAPIDIBUS CORR. Senat. 2. & Heuss. *igne, vi & lapidibus*; Vinar. 1. *igne aut lapidibus*; Eccard. *aut igni, aut lapidibus*; Gu. 3. *igni aut involuti lapidibus*; 11. *igni atque aut lapidibus*. Seribe, *igni atque lapidibus*. vide ad c. LXXXII. n. 2. de simili defensione c. LX. n. 6. Sed haec omnia: *nam cum eae — corrumpebantur*. desiderantur in Guelf. 12. & in margine tantum sunt adnotata.

9. NEQUE PRO OPERE CONSISTERE. Vinar. 1. Incert. 1. Guelf. 11. & 12. *neque prope consistere*. Basil. 1. & Eceard. *neque opere consistere*, omissa Praepositione. male. *Opus* hic intelligit *vineas*, quibus suceedebant; quemadmodum illud de omni labore militari, de omnibus machinis aliisque talibus saepissime dieitur. Caesar VII. Gall. c. XXIV. legiones *duae, partitis temporibus*, in opere *erant*. atque is ita vel centies. Auct. B. Afric. c. LI. *Id hac ratione* opus *instruebat — dum haec* opera, *quae ante dixi, fiebant a legionibus, interim pars acie* ante opus *instructa sub hoste stabat*. c. LII. *Caesar ab eo* opere *cum jam sub vesperam copias in castra reduceret*. adde Tennul. ad Frontin. III. Strateg. c. II. princ. Curt. IV. c. VI. n. 8. *agi* cunieulos *jussit, facili ac levi humo acceptante occultum* opus. Infra c. XCIV. n. 3. ipse Marius *extra vineas egreditur*.

INTER VINEAS S. P. ADMINISTRARE. *Inter* omittit Guelf. 7. perperam. 3. & 9. *sine pernicie administrare*. *Administrare* intellige *opus*. Utrumque verbum militiae proprium. Supra c. LXXVI. n. 3. *impositis turribus* opus *&* administros *tutari*. Caesar VII. Gall. c. LXXX. *fundis, sagittis, lapidibus nostros de vallo deturbare, reliquaque, quae ad oppugnationem pertinent*, administrare. Cato Cicer. XV. epist. V. n. 1. *ut tuam virtutem — domi togati, armati foris pari industria* administrare *gaudeam*. Ita *ministrare* de nautis Virgil. X. v. 218. *Ipse sedens clavumque regit velisque* ministrat. Multa autem apud Nostrum aeque ac alios Verba ita ponuntur, ut aut ex praecedentibus & proximis Nomen illis addendum sit; quod & hoc loco accidere, palam est; aut vocabulum vulgare & omnibus familiare exaudiatur. Noster ita Catil. c. VI. n. 5. *Romani domi militiaeque intenti festinare*, parare. quomodo saepe. c. LVIII. n. 10. *Si relinquere voltis, audacia opus est*. cap. XXVI. n. 2. *Neque illi tamen ad* cavendum *dolus, aut astutiae deerant*. Supra cap. LXIV. n. 1. *ab Metello* petundi *gratia missionem rogat*. num. 5. *ab Imperatore consulto* trahi. c. LXXXV. num. 12. gerere *quam* fieri, *tempore posterius, re atque usu prius est*. cap. XC. num. 1. *Igitur consul pro rei copia satis providenter* exornat. Addimus pauca aliorum. Plautus Pseud. Act. IV. Sc. IV. *quin hinc* metimur *gradibus militariis*. Livius XXXI. c. II. & XXIV. passim alibi, *duxit*, pro *exercitum duxit*. Id. XXXI. *cap.* XLV. *tenere*, pro *cursum tenere*. XXXIX. c. XXII. & XL. c. II. *procurare*, nempe *sacrificia*. Idem ille, Seneca, Tacitus, Noster *trahere*, pro *ad supplicium trahere*. Lamprid. Diadum. c. IX. *ad palum deligentur; ne, si occasio fuerit, non* praetermittant. Ausonius Epitaph. 1. Oppetii *manibus conjugis ipse meae*. Seneca II. de Ira c. X. *necessaria venia est, ubi totus* deseruit *exercitus*. Claudian. 1. Eutrop. *conciliare*, pro *conciliare scorta*. Ausonius Epigr. XC. Compone *inter nos, si potes, alma Venus*.

OPTI-

CAP. XCIII.

XCVIII.
AT Marius, multis diebus & laboribus consumtis, anxius trahere 1
cum animo, omitteretne inceptum, quoniam frustra erat;
an fortunam opperiretur, qua saepe prospere usus. Quae cum mul- 2
tos dies, noctes aestuans agitaret, forte quidam Ligus, ex cohorti-
bus auxiliariis miles gregarius, castris aq uatum egressus, haud pro-
cul ab latere castelli, quod avorsum pra eliantibus erat, animum ad-
vortit

OPTIMUS QUISQUE CADERE. I. *fortissimus*, ut saepe supra *bonus*, *melior*. vide *c.* XIII. nu.I. & *c. cap.* LVII. extr. Ita Alexander regnum relinquit *op imo*, qui Arriano *fortissimus*. vide Jac. Nicol. Loensis v. Epiphill. *c.* XVIII.

CAP. XCIII. I. CONSUMTIS, ANXIUS TRAHERE CUM. Berger. & Guelf. 9. *quam multis diebus; 6. laboribus & diebus*. Berger. *sumtis*. De verbo *consumere* dictum supra ad *c.* XXV. n.I. & LXXII. nu.9. Incert. I. *anxius trahere cum animo*, sine Pronomine. Eum secutus sum. Ita *c.* XIII. num.5. *in otio facinus* cum animo *reputans; c.* LXXXIV. num.4. *alia hujuscemodi* animis *trahebant*.

OMITTERETNE INCEPTUM. Ita *c.* LXI. num.I. *Metellus postquam videt* frustra inceptum, — *ab Zama discedit*. Ergo male Guelf.4. *inceptum* non scripsit. Academ. *quod frustra erat*; Eccard. *frustra quoniam erat*. *Omittere* habet supra *c.* LXVI. nu.I. *omissa deditione*. Livius XXIV. *c.* XIX. *Fabius* omittendam *rem parvam ac juxta magnis difficilem, abscedendumque inde censebat, cum res majores instarent*. Id. XXVI. *cap.* VII. *Eo si Roma in discrimine esset, Capuam extemplo* omissuros *aut ambo imperatores Romanos, aut alterum ex iis*. *c.* XIII. *Romam se ademturum eis, nisi* omitterent *Capuam, ostendit*. Infra illa, *an fortunam.... usus fuerat* non exstant in Vinar. I. nisi ab alia manu in margine addita.

PROSPERE USUS FUERAT. Incert. I. *prospera*. Eccard. & Remens. I. *usus erat*; Fabriciani & Veneta 1470. *usus est*. At edd. Pompon. Viteb. & Lips. 1510. nullum Verbum Substantivum addunt, quod jam Rivius & Gruterus furcillari jusserunt, ut nunc factum est.

2. MULTOS DIES NOCTESQUE AE. AGITARET. Acad. *per multos dies noctesque*: quomodo supra *c.* XCI. num.3. noctemque totam *itinere facto consedit*, in MSS. corruptum esse monstravimus. Guelf.6. *dies vel noctes*. Recte Uratisl. 2. *multos dies, noctes*, ut alibi *terra, mari*; *domi, militiae; equi, viri*. & plura hujusmodi. Supra *c.* XXIII. num.I. *praeterea dies, noctes aut per vim, aut dolis tentare*. Guelf. 10. *aestuantes agitaret*. Eccard. *quae cum multos dies agitaret, vel noctu aestuans*.

QUIDAM LIGUS. Uratisl.2. & Berger. *quidam Ligur*, ut edd. quaedam infra classem. Vinar. I. *quidam Ligurus*. adeo nec Virgilii, *vane Ligus*; nec Silii, *pernix Ligus* succurrebat.

CASTRIS AQUATUM EGRESSUS. Senat. 2. *castris aliquantum egressus*. Uratisl.2. *astris quatum egressus*. Guelf. 3. *a castris aq. egressus*. Acad. Guelf.6. & 7. *ad aquatum*. perperam. Neque circumspecte satis Glossa Senat.I. *ad aquandum caballum*. *Aquari*, ut *lignari*, *frumentari*. vide supra ad *c.* LVI. num.3.

QUOD ADVORSUM PRAELIANTIBUS ERAT. Ita plerique Codd. & edd. omnes. At Senat.I. perspicue *aversum*: cui tres alii accedunt, qui jam olim *d* litteram punctis intersecerunt. Viderunt etiam Glareanus & Ciacconius legendum esse *aversum*, quos auctoris menti vim inferre dixit Gruterus. sed quomodo illud, non addidit. Wassius, veluti interpres Gruteri, eos non animadvertisse, scribit, auctorem habere: *haud* procul ab *eo latere*. & propterea *adversum* retinendum esse; quod etiam, ut insipide addit, pro *difficili* accipi potest. Verum rem videamus. In illo *procul* unicum subsidium *τοῦ adversum*. Sed dixit *haud procul*. Unde necessario concludimus, per *haud procul ab latere adverso*, plusquam mediam partem, quae est inter adversum & aversum latus intelligi: eam nempe quae propior est adverso, quam averso, lateri. Jam vero non Ligus modo tuto ea parte, sed postea etiam eadem cum cornicinibus & centurionibus escendit, vide infra num.6. & *cap.* XCIV. nu. I. quod in ea propinquitate prorsus impossibile fuit, ut non animadverteretur ab castellanis. Hinc, necessario *aversum* legere debemus, si volumus sapere. Addidit autem *haud procul*, quia exacte adversum latus de-

vortit inter saxa repentis cochleas: quarum cum unam atque alteram, dein plures peteret, studio legundi paullatim prope ad summum montis egressus est. Ubi postquam solitudinem intellexit more

finire temeritatis esset; & alibi ita *circa*, *circiter*, *quasi* prudenter adjicitur. Aut quia *haud procul ab* non tam ad *aversum*, quam ad latus ipsum referendum est, ut certe Sallustius retulit; nempe inter ea saxa vidit repentes cochleas, inter quae & castellum haud multum spatii interesset. *Adversum* autem & *aversum* quoties in libris priscis confundantur, docebit Drackenb. ad Sil. II. *v.*618. & VII. *vers.* 595. quibus adde Pierium ad Virgil. Georg. *v.* 218. & I. Aen. *v.*571. Graev. ad Flor. II. *c.*XII. n. 5. & ad Sueton. Caesar. *c.*LXXXII. August. *c.*LXXV. Sed & apud Nostrum ea confusa vides Cat. *c.* XVIII. nu. 16. *c.*LXI. num.3. & infra *c.*CI. nu. 8. *c.*CXI. num.2.

ANIMADVERTIT INTER S. REPENTES COCHLEAS. Guelf. 11. *serpentes cochleas*. 1. *repente cocbl.* quomodo & Vinar. 1. pro eo Berger. *repetentes*, At Incert. 2. *reptantes*, quod fortassis genuinum. Porro Guelf. 3. *advertit animum*; Basil. 1. & Remens. 1. *animum advertit*: quomodo Nazar. & Commelinianus vetustissimi. Ita jam restituimus supra *c.*XXXV. num. 8. *non prius omisit contra verum niti, quam* animum advortit *supra gratiam atque pec. s. inv. facti esse.* *c.*LXIX. num. 1. *Vagenses ubi* animum advortere *ad se vorsum exercitum pergere*. Ita saepius Caesar, ut restituit variis locis Davisius. Ita Livius. vide Gronov. ad XXIV. *c.*XLVIII. alibi. Lucretius II. *vers.*124. *Hoc etiam magis haec* animum *te* advortere *par est*. Plautus Pseud. A. I. Sc. III. *vers.* 1. *audio here equidem atque* animum adverto. Sc. II. *v.* 76. *fac ut* animum advortas. *vers.* 53. advortite animum *cunctae*. Dolabella Cic. IX. epist. IX. nu. 5. *quid aut ille sperare possit, aut tu*, animum adverte *pro tua prudentia*. Ipse Tullius XII. ep. XVIII. num. 1. Animum advorti *enim hoc vos magnos oratores facere nonnunquam*. Ad quam formam Claudian. Mamerc. II. de Statu An. *c.*IV. princ. *In illud nunc magis, nisi contemnis*, advertes animum.

CUM UNAM ATQUE ALTERAM. Eccard. *quarum una atque dein plures*. Acad. *cum aliam & alteram*. Gu. 3. *cum unam, alteram*. non male. At supra *c.*LX. nu.7. *ubi* unae atque alterae *scalae comminutae*. ibi nihil movet: etsi alius MS. ibi copulam omittat.

PROPE AD SUMMUM M. EGRESSUS EST. Guelf. 4. *propere*. Vinar. 2. *ad s. montis gressus est*. *Egredi* supra *c.* LX. num. 6. *jam scalis* egressi *milites prope summa ceperant*. *Summum montis*, ut *c.*XXXVII. num. 4. *praerupti montis* extremum.

3. SOLITUDINEM INTELLEXIT. Eccard. & Gu. 6. *solitudines intellexit*.

MORE HUMANAE CUPIDINIS IGNARA VISUNDI ANIMUM VORTIT. Ita habent edd. Carrionis, Gruteri, & qui hodie manibus teruntur omnes; at contra omnes omnino MSS. & vett. edd. Traxerunt autem ex A. Gellio, qui IX. *c.* XIII. ex Sallustii Jugurthino citat: *More humanae cupidinis ignara visundi*. atque ita Nonius, qui Aulum suo more exscripsit. MSS. autem ita habent: *more humani ingenii cupido difficilia faciundi animadvertit*: nisi quod in postremo Verbo dissentiant. Nam *animadvertis* est in Gu. 1. & 10. Vinar. 1. & Uratisl. 1. At Fabric. 2. *adnimadvertit*; Fabric. 1. Remenses, Basil. 1. Senatorii, Heuss. Vinar. 2. Uratisl. 2. 3. Guelf. 2. 4. 7. 11. *animum vertit*; Academ. & Edd. Pompon. *animum advertit*; Eccard. *anim. avertit*. Franc. Incerti, Guelf. 3. & 12. *animum accendit*; Guelf. 9. & Berger. *animum cepit*; 6. & Veneta 1470. *animum invadit*. In iis autem, quae editores tanta facilitate corruperunt, *more humani ingenii*, nihil quidquam mutant, nisi quod quidam habeant *ingenii humani*. Pro *cupido*, Vinar. Uratisl. Senat. secundi & Heussian. *cupidus*: Pro *difficilia* Uratisl. 3. *difficillima*; Guelf. 4. *difficiliora*; Veneta 1470. *ad difficilia facinnda*. Ex his primum omnium patet, non corrumpendum esse, *more humani* INGENII, quod tot boni Auctores, inprimis aemuli illi Sallustii, Q. Septimius, Apulejus, Sulpic. Severus ex Sallustio expresserunt, quorum loca adjicerem, nisi interpretes adjecissent jam Petronio Sat. *c.* CXI. *vitio* mentis humanae *concupiit scire, quis aut quid faceret*. Addo tamen Livium XXI. *c.* XXII. *deinde*, cura humani ingenii, *cum quidnam id esset, quod respicere vetitus esset, agitaret animo, temperare oculis nequivisse*. item Manilium V. *vers.*137. *His etiam* ingenium *visendi ignota cupido*. Deinde *ignara* ab A. Gellio lubenter sumo, ut & *visundi*, quorum alterum in Verbo *faciundi* haud obscure conspicitur, alterum autem per adnotationem librarii, qui *L. difficilem* adscripserat corruptum est. Utrumque sententia requirit. IGNARA autem posuit, pro *ignorata, occulta*, uti supra *cap.* XVIII. num. 6. *ignara lingua*. Dictys II. *cap.* XXXVII. *avidus* ignara *cognoscendi, dum cupit suscepti negotii fidem implere*. cum nota Jos. Mer-

re humani ingenii, cupido ignara visundi invadit. Et forte in eo loco grandis ilex coaluerat inter saxa, paullulum modo prona, dein flexa atque aucta in altitudinem, quo cuncta gignentium natura fert: cujus ramis modo, modo eminentibus saxis nisus Ligus, castelli planitiem perscribit; quod cuncti Numidae intenti praeliantibus aderant. 4

Merceri. Ovid. VII. Met. *vers.* 672. *Adspicit Aeoliden* ignara ex *arbore factum Ferre manu jaculum.* & quae ibi Heinsius. Hygin. Fab. CCLXXIII. *Priami* ignarus *filius*. infra *c.* CIII. num. 6. *largitio multis* ignara. Ita *gnarum* pro noto Apulej. Apolog. pag. 281. *Mitto enim dicere alta illa & divina Platonica, rarissimo cuique piorum* gnara, *ceterum omnibus profanis* incognita. adde Cat. *cap.* X. num. V. Sed quid nunc huic *cupido* Verbi adjungam incertus sum. Id primo se offerebat ex ed. principe: *more humani ingenii ad ignara visunda vertit*. i. versus est, ut saepissime Noster. Verum illud, *ad ignara visunda* parum Sallustianum videbatur: quod judico etiam de altero: *cupido i. v. oritur*. Deinde feceram: *m. h. ingenii, cupidus ignara visundi evadit*. Nam vox *animum* ex Glossa manifestaria est, nec eam umquam ad consilium advocandam duxi, neque in *vortit* adeo superstitiose haerendum, quod ex adnotatione librarii, qui supra *animadvertit* in margine emendaverat *animum advertit*, in hunc locum decidit. Nam nemo paullo elegantior tolerabit in tanta propinquitate; *cum animo trahere; agitare; animum advortit; animum vortit; perscribit*: quae tamen in vulgata lectione, ut vides, concurrunt. Tandem ex duobus libris Verbum *invadit* adsumsi, quod Noster sine quarto Casu passim posuit. ut Cat. *c.* X. num. 6. *post ubi, contagio quasi, pestilentia* invasit. vide plura Eod. ad *c.* II. num. 5. Hoc in contextu exprimendum curavi, parum reveritus Noctium scriptorem, cum dudum viri docti docuerint, quam parum citationibus Grammaticorum sit confidendum.

4. ILEX COALUERAT INTER SAXA. Duae postremae voces ortae sunt ex interpretatione τῶν *in eo loco*.

DEINDE INFLEXA. Fabriciani & alii quidam, *dein flexa*. quod melius est & confirmatur edd. vett. quae habent *deinde flexa*, ut Senat. 1. Guelf. 2. alii. Nam *flectere* per se est contrarium illi *prona*. Et hunc habitum arboris *pronae*, dein *flexae* praeclare depingit Statius II. Silv. III. princ. *Stat, quae perspicuas nitidi Melioris opacat Arbor aquas, complexa lacus, quae robore ab imo* Curvata *in nodos redit inde* cacumine recto *Ardua, seu mediis iterum nascatur ab undis*.

AUCTA IN ALTITUDINEM. Eccard. *aucta altitudine;* Guelf. 10. *in altitudine*. Vinar. 1. *alta in altitudinem;* Guelf. 3. *acta in altitudinem*: *acta* nempe & *aucta* vix umquam distinguunt librarii. vide supra *c.* CXXXVI. num. 3. *quod ab eo genere celebratus* auctusque *erat*. Sic Plinius de arboribus, *augentur crassitudine, auctae in fastigium*, alia.

CUNCTA GIGNENTIUM NATURA FERT. I. omnia genita, nata. Supra *c.* LXXIX. n. 6. *loca aequalia & nuda* gignentium. ubi vide. Eccard. omittit *natura*.

MODO EMINENTIBUS SAXIS. Multi Codd. alterum *modo* haud agnoscunt, sed Eccard. & Vinar. 1. nullum plane habent. Academ. vacat *eminentibus*, pro quo Eccard. & Gu. 6. *imminentibus* scribunt. infra *c.* XCIV. nu. 2. *saxa, & si quae vetustate radices* eminebant. Guelf. 12. *modo nisus Ligus eminentibus saxis*. Vinar. 2. Uratisl. 2. Guelf. 4. & 7. *nixus*. Sed nomen *Ligus* hoc loco supervacaneum est.

CASTELLI PLANITIEM PERSCRIBIT. Basil. 1. Gu. 3. & Fabric. 1. a manu secunda: *in castelli planitiem pervenit*. Male, & propter insolentiorem significatum Verbi *perscribere*. Fabric. 2. *perscripsit;* Guelf. 9. *praescribit*: 4. *perscribere*. Glossa Senat. 1. *perscribit in mente*. Recte ille. dictum enim est pro *concipit, perdiscit*. Seneca 1. Controv. Praef. pag. 72. *Jam itaque supervacuos sibi fecerat codices. ajebat se* scribere *in animo*. ubi Schultingius pag. 63. addidit Terentium atque Ciceronem. Guntherus X. Ligur. *v.* 536. *memori* scriptos *in corde tenemus*. quem, & Terentium, Pindarum, Aeschilum, Sophoclen, Gregorium Naz. & Ruffinum dudum adnotavit Conr. Rittershusius ad VII. Ligur. *v.* 331. pag. 140. & eosdem adscripsit Wassius: neque Schultingii aut Rittershusii ulla mentio. Planior est Silius XII. *v.* 565. *Nunc aditus* lustrat, *clausas nunc cuspide pulsat Infesta portas fruiturque timore paventum*. At Virgilius *perlegere oculis;* Valerius Maximus *mandere oculis;* Horatius *percurrere animo potum;* Statius *metiri animo*, alii alia non multum dissimilia dixerunt. adde supra ad *c.* XX. n. 6. notata.

INTENTI PRAELIANTIBUS ADERANT. *Aderant* nostri omnes. At Guelf. 3. & 10. *intento praelio aut praeliantibus aderant*. Scribe *intenti*

5 rant. Exploratis omnibus, quae mox usui fore ducebat, eadem regreditur, non temere, uti escenderat, sed tentans omnia & cir-
6 cumspiciens. Itaque Marium propere adit; acta edocet, hortatur, ab ea parte, qua ipse escenderat, castellum tentet: pollicetur sese
7 itineris periculique ducem. Marius cum Ligure, promissa cognitum, ex praesentibus misit: quorum uti cujusque ingenium erat, ita rem difficilem aut facilem nunciavere. Consulis animus tamen paullum
8 arrectus. Itaque ex copia tubicinum & cornicinum, numero quinque

praelio aderant. alterum adfuit num.2. alterum confirmat *c.* XCIV. nu.3. *quamquam toto die* intentos praelio *Numidas habuerat*.

5. EODEM REGREDITUR. Guelf.6. *eodem loco*: Eccard. *edem regreditur*. Unde recte *eadem* scribitur, quod in vetusto Codice reperit Rivius, adprobat Gronovius, qui & *degreditur*, pro *regreditur* legit. vide ad *c.* XVIII. num. 2.

NON TEMERE, UTI ESCENDERAT. Ita Gruterus ex Nazariano, & Carrio I. Emendat. *c.* V. De Verbo diximus ad Cat. *c.* LV. nu.3. *ubi paullulum* escenderis *ad laevam*. MSS. nostri fere *ascenderat*. Guelf.10. *ascenderet*. Plura tamen sunt, quae mox n.6. hoc Verbum tueantur, quam hoc loco: inprimis si *regreditur* tenueris, quod *adscenderat* magis, quam *escenderat* requirit.

6. PROPERE ADIT, ACTA EDOCET. Fabric.2. *propere adire*. Berger. & Guelf. 1. 2. & 12. *adiit*; ceteri *adit*, quod tamen non exstat in Eccard. & Guelf.10. atque id vitiosum esse judico. Supra *c.* LXII. n.1. *Jugurtham* accedit, *monet atque lacrimans obtestatur*. Guelf.6. *acta edocet*. Vinarienses, Fabriciani, Guelf. 2. & edd. vett. *acta docet*: quomodo *edocet* truncatum est etiam supra *c.* XLIX. num.1. Cat. *cap.* XLVIII. num.4. alibi.

AB EA PARTE, QUA IPSE ESCENDERAT. Incert.2. triga illa, *ab ea parte* destituitur: quod omni savore excipiendum est. Longe enim magis superfluum hic est, quam supra *c.* LVI. nu.1. *urbem magnam*, & in ea parte, *qua sita erat*, *arcem regni*. ubi tamen jusserat deleri Gruterus. *ipse* vacat in Guelf. 7. & Veneta 1470. *Escenderat* Gruteri est ex Nazariano; Basil. 1. & Guelf.9. *ascenderat*. Reliqui omnes *descenderat*, ex quo *escenderat* fecit etiam Guilielm. Quaest. in Plauti Milit. *c.* IV.

PERICULIQUE DUCEM. Ita recte Rivius ex MSS. quibus nostri meliores adsentiuntur. At Incert.1. Remens.2. Franc. Vinar.2. Uratisl.2. & 3. Eccard. Berger. Guelf.4. 6. 9. 10. 11. 12. *pollicetur sese ducem itineris*, *periculique nihil esse docet*. Ita *c.* LXXXV. num.47. *periculi socius*. Guelf.12. *edocet*.

7. EX PRAESENTIBUS MISIT. Guelf.3. *mittit*. *Ex praesentibus* intellige *quosdam*. Ita Cat. *c.* XXXII. extr. C. *Manlius* ex suo numero *ad Marcium Regem mittit*. ubi vide. Supra *ejus* in MSS. locum mutat: sed Bergeriano prorsus deest; unde induximus.

QUORUM, UTI CUJUSQUE INGENIUM ERAT. Fabric.2. *uti cuique ing. erat*, quomodo fere erratum Cat. *c.* LVIII. num.1. hic propter *quorum*, necessario *cujusque* scribendum est. Ita autem dixit pro, *qui*, *uti cujusque i. erat*: sicuti Cat. *c.* XI. num.2. *sed ille vera via nititur*, huic *quia bonae artes desunt*, *dolis atque fallaciis contendit*. ubi vide. Hujus rei ignorantia induxit alios, ut darent: *quorum alii*, *uti cujusque* cet. Ita prorsus evenisse in exploratione terrae Canaan, ex litteris sacris constat. *erat* deest Remensi 1.

REM DIFFICILEM A. F. NUNCIAVERE. *Rem* omittit Academicus. *Nunciavere* scribunt Basil. 1. Fabriciani, Vinar. 2. Eccard. Berger. Guelf. 1. 2. 3. 6. 9. & edd. Pompon. cum Gruteri MSS. omnibus, qui rejecit vulgatum antea *renunciavere*. infra *cap.* CV. extr. *Interim equites*, *exploratum praemissi*, *rem*, *ut erat*, *quietam* nunciant. Guelf.7. & Uratisl.2. *nunciare*.

CONSULIS ANIMUS T. P. ARRECTUS. Vinar. 2. Senat.2. Guelf.12. *animus tum p. a.* Uratisl. 1. *paullo arreptus*; Vinar.1. *paullo arrectus*; Gu. 1. 2. & 9. *paullum*. & 9. quidem; *Consul animus paullum arrectus*. Faceres: *Consul animi p. erectus*. *erectus* certe cum Eccard. Guelf. 3. & ed. principe scripsi, cum ita sententia flagitaret. vide Cat. *c.* XXXIX. num.3.

8. EX COPIA TUBICINUM ET CORNICINUM. De *tuba* & *cornu* dixi ad Cat. *c.* LX. n.1. nec bene Uratisl.1. copulam hoc loco neglexit.

QUINQUE NUMERO QUAM VELOCISSIMOS. Gu.1. & Uratisl.1. *numero quinque*. Supra *cap.* LIII. nu.4. *Elephanti quatuor capti*, *reliqui omnes*, numero quadraginta, *interfecti*. Caesar II. Gall.

que quam velociſſumos delegit, & cum his, praeſidio qui forent, quatuor centuriones: omnis Liguri parere jubet, & ei negotio proxumum diem conſtituit.

CAP. XCIV.

xcix

SEd ubi ex praecepto tempus viſum; paratis compoſitiſque omni- 1
bus ad locum pergit. Ceterum illi, qui centuriis praeerant, praedocti ab duce, arma ornatumque mutaverant, capite atque pedibus nudis, uti proſpectus niſuſque per ſaxa facilius foret: ſuper terga

Gall. *c.* IV. *Oppida habere* numero duodecim. Livius tamen & Caeſar etiam poſtponunt. Gu. 6. *quinque pedites numero*. Veneta 1470. *velociſſimos pedites*. Vinar. 1. & Uratisl. 1. *numero quinque milium*; Vinar. a. & Uratisl. a. *quinque milia numero*. Peſſime. neque enim plures, quam decem homines fuerunt, qui ab averſa parte eſcenderunt: nec aliud conſilium fuit Marii, niſi ut illi terrore concuterent Numidas, cui rei quinque cornicines aut tubicines ſufficiebant.

ET CUM HIS PRAESIDIO QUI FORENT. *Et* delet Incert. a. haud ſatis opportune. Guelf. 6. *cum his qui forent praeſidio*. ſed 4. *& cum his praeſidio quatuor centuriones*. non male. Vinar. 1. *quatuordecim centuriones*: ſcilicet ut cum commentitiis illis *quinque millibus* eſſet quaedam convenientia.

OMNESQUE LIGURI PARERE JUBET. Gu. 12. *& omnes*. Recte Eccard. Acad. Guelf. 10. & Remenſ. 1. *omnes Liguri parere jubet*, ſine conjunctione. Nam ea quidem locum habebat, cum ſingulatim *cornicines*, & *centuriones*, quibus negotium datum erat, recenſeret: nunc autem cum de univerſis illis aliquid inferat, ea haud exprimenda fuit. vide ſupra *c.* LXVIII. extr.

ET EI NEGOTIO PROXIMUM DIEM CONSTITUIT. *Ei* omittunt Fabriciani, Senat. 1. Vinar. 1. Incert. a. Guelf. 1. 4. 6. 7. & Veneta 1470. atque ita *c.* VI. num. 2. *poſtquam hominem magis magiſque creſcere intellegit, vehementer negotio permotus, multa cum animo ſuo volvebat*. iſque locus, cum aliis rationibus pervincit, ne ſpurium declaremus illud *negotio*: cum alioquin Criſpus praeciſe, *& proxumum diem conſtituit*, dicere potuiſſet. vide ad *cap.* LXVI. num. 2.

CAP. XCIV. 1. EX PRAECEPTO TEMPUS SUM. Eccard. *excepto*, pro *ex praecepto*; Vinar. a. & Uratisl. a. *ex praecepto ducis*. *Praeceptum* Marii expoſuit *cap.* praeced. extr. Sic Cat. *cap.* XLIV. princ. *ex praecepto Ciceronis*. Nihil eſt, quod Ciacconium impulit, ut perturbato ordine ſcriberet: *Sed ubi e. p. paratis compoſitiſque omnibus tempus viſum*. Nihil etiam, cur Gruterus *ſed* pro ſupervacuo declararet. Incert. a. *paratis, compoſitis omnibus*: quo pertinet Fabric. 1. *paratus, compoſitis omnibus*.

QUI CENTURIISPRAEERANT. Vinar. Uratisl. Senat. Guelf. primi, Fabricianique: *qui & centuriae praeerant*. Uratisl. 2. *& illi, qui c. p.* Vinar. a. *qui ex centuriis praeerant*. Eadem varietas in Gruteri melioribus. Guelf. 10. *ceterum illi exequi ex centuriis praeerant*. 11. *qui ex centuriis erant*. 6. Senat. a. & Heuſſ. *illi, qui aſcenſuri erant*. Veneta 1470. *qui & aſcenſuri erant*; unde Carrio 1. Emend. *c.* V. *qui eſcenſuri erant*, quem recte redarguit Gruterus. Tolero vulgatam, ſed ei aliquid vitii ineſſe agnoſco. *praeerant* illud & forte hoc omne invectum ex Gloſſa *τῷ duce*, quod mox ſequitur: ubi declarare voluerunt, non Marium, ſed illum Ligurem, *qui adſcenſuris praeerat* intelligi debere. Non multum difficile erit, ſi legeris: *Ceterum illi praedocti ab duce*, per *illi*, quos ſuperiore capite extr. nominaverat intelligere. Vinar. 1. *praeducti a duce*. Berger. *edocti a duce*.

ARMA ORNATUMQUE MUTAVERANT. Incert. 1. *arma & ornamentum*. fuerat olim in Guelf. 12. *ornamentumque*. Guelf. 7. *mutaverunt*.

CAPITE ATQUE PEDIBUS NUDIS. Acad. *nudi*; Uratisl. 3. *caput atque pedibus*. Inde non inepte exſiſteret: *caput atque pedibus nudi*. nam de diverſis caſibus ab Noſtro conjunctis saepius monuimus. vide ad Cat. *c.* XXXIII. num. 1. *Caput* autem *nudi* dicitur, ut ſupra *c.* XIX. extr. *cetera ignarus*, ubi vide. Fabriciani: *capite aut pedibus*.

PROSPECTUS NISUSQUE P. S. FACILIUS FORET. Vinar.

2 ga gladii & scuta; verum ea Numidica ex coriis, ponderis gratia simul, & offensa quo levius streperent. Igitur praegrediens Ligus saxa, & si quae vetustate radices eminebant, laqueis vinciebat, quibus adlevati facilius escenderent. interdum timidos insolentia itineris levare manu: ubi paullo asperior adscensus, singulos prae se

Vinar. 2. *proscriptus*. alterum habes supra *c.* xxxix. nu.6. Vinar.2. Franc. Uratisl. 2. *prospectus visusque*. fallissime. At ita ineptiebat olim Pomp. Mela ii. *c.* i. *Proxima cadentes adsidue nives adeo invia efficiunt, ut ultra ne nisum quidem incedentium admittant*: ita recte Is. Vossius. antea, *ne visum quidem*. Noster mox num. 2. *quae dubia* nisui *videntur*. Berger. & Guelf. 9. *facilior foret*; 3. 7. 11. & Veneta 1470. *facilis foret*. nimirum ut *nisus facilis* cohaererent melius. At alterum maluit supra c.xiv. nu.11. *effecit, ut ubivis* tutius, *quam in regno meo essem*. ibi vide. Dictys v. *c.* xi. *ima quae sub pedibus erant, rotis interpositis suspenderat, scilicet quo attractu* motus facilius *foret*. ubi Mercerus & Sallustium & Livium comparavit. Vinar. 1. & Uratisl. 1. *super saxa*. At Cat. *cap.* lvii. *per montes*. ubi vide.

Verum ea Numidica ex coriis. Ita omnes MSS. & impressi: Guelf. 6. eo amplius, *facta ex coriis*. Sed dubio procul *ex coriis* Glossema est, cum *Numidica* scuta non alia essent, ut pluribus ex Plinio viii. *c.* xxv. & xi. *c.* xxxvii. aliisque ejus locis cognoscas. item ex Orosio, ubi hoc bellum descripsit, & Servio ad vii. Aen. *v.* 732. adde Silium iii. *v.* 269. sqq.

Ponderis gratia simul. I. *ponderis levioris gratia*. Ita numerus, mensura, magnitudo & alia ejusmodi haud raro ponuntur, ut tale Adjectivum intelligendum sit. Eo modo Corn. Nep. Praefat. extr. *Plura persequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem, quae exorsus sum*. quem vulgo non rite capiunt. Sic infra *c.* xcviii. nu. 2. *copia*, pro *copia exigua*. Non aliter ea intelliguntur, quam *locus, tempus, valetudo, casus, caussa, gratia*, multa praeterea, quae proprie media sunt; sed saepius in alteram partem nude sumuntur. Male iterum edd. omnes coagmentaverant *simul & offensa*.

Offensa, quo levius streperent. *Offensa*, nempe scuta, ut apud Livium vii. *c.* xxxvi. *miles* offenso scuto *praebuit sonitum*. quem laudavit Wassius. *levius*, vetustissimi nostri: quidam *lenius*. Guelf. 7. & Venetae 1470. *minus streperent*. Fabric. 1. *levius perstreperent*.

2. Si quae vetustate radices emineb. Eccard. a prima manu: *si qua*. vetustate intelligere licet *per vetustatem, propter*. nam radices magnarum arborum per vetustatem prominere solent. At cum Gu. 1. 3. Berger. Senat. 2. & Heusian. habeant *vetustae radices*, placet magis *vetustate* pro Adjectivo adsumere, ut apud Ennium *homo toga*, pro *togato*; *vulturius silvis*, pro *silvestri*. &c. Ita supra: *coelo & terra penuria aquae*. Livius: *milites haud dispari armatu*; Virgilius, *ingenti mole sepulcrum*; Ovidius: *psittacus ab Indis*. Facillimus tamen lapsus est ab *vetustae*, ad *vetustate*. Locum omnem expressit Guntherus iv. Ligur. *v.* 548. *Protinus angusto nituntur ad ardua calle, Cautibus infringunt ungues, & si qua vetusto Prominet e scopulo putri jam stipite radix, Hanc nitente manu prendunt, humeroque priorem Subvehit attollitque sequens, primusque sequentes* Attrahit, *& studiis alterna juvamina praestant*. Uratisl. 2. *laqueis vinciebat*.

Allevati milites. Qui *milites*? centurionesne, an tubicines, an utrique? Immo dele vocem superfluam, cum *allevati* sese satis ipsum sustentet. Uratisl. 1. & ab secunda manu Guelf. 12. *alleviati*. Berger. Guelf. 4. & 9. *elevati*. Etiam in hanc vocem tibi quidlibet juris per me concessum erit.

Levare manu. *Adtrahere* ad se, non obscure dixit Guntherus. Livius xxviii. *cap.* xx. *primi insequentes* extrahentes *manu; postremi* sublevantes *eos, qui praeirent, in summum evadunt*. Curt. v. *c.* iii. num. 20. *Ira igitur in rabiem versa, eminentia saxa complexi, ut ad hostem perveniant, alius alium* levantes, *conabantur adscendere*. Id. vii. *cap.* xi. num. 15. *deinde ut in praerupta perventum est, alii manibus eminentia saxa complexi* levavere *semet; alii adjectis funium laqueis evasere*. Male ergo Guelf. 3. *juvare manu*. Eccard. *timidos insolentia levare m.* omisso Nomine *itineris*.

Paullo asperior ascensus erat. *Asperior*, uti de via Livius xliv. *c.* iii. *Adeo ardua & aspera & confragosa via fuit*. Optime Gu. 3. *erat* rejecit.

Prae se inermos mittere. Fabric. 1. Remens.

se inermos mittere ; deinde ipse cum illorum armis sequi : quae du-
bia nisu videbantur potissumus tentare , ac saepius eadem adscendens
descendensque , dein statim digrediens, ceteris audaciam addere. Igi- 3
tur diu multumque fatigati , tandem in castellum perveniunt , deser-
tum ab ea parte : quod omnes, sicuti aliis diebus, advorsum hostis ade-
rant. Marius, ubi ex nunciis , quae Ligus egerat , cognovit, quam-
quam toto die intentos praelio Numidas habuerat , tum vero cohorta-
tus

mens. 1. Guelf. 1. 3. & 11. *per se*. Eccard. *pro se*, ut a prima manu Guelf. 2. Sed *inermos* ita clare exhibet Fabric. 1. etsi jam illi scalpellum admoveri coeptum est, ut inde fieret *inermes*, quod reliquos fere insedit . Alterum probat Nonius , qui ita citavit : & plura adnotavimus ad Catilin. *cap.* III. num. 4. & supra *cap.* 1. num. 1. quemadmodum ex Basil. 1. alibi eamdem vocem emendavimus . Q. Claudius 1. Annal. *Arma plerique abjiciunt , atque* inermi *inlatebrant sese* , apud A. Gellium XVII. *cap.* 11. ubi adde Jac. Gronovium , & Servium ad 1. Aen. v. 484. Caesar 1. Civ. c. LXVIII. *Saxa multis locis praerupta iter impediebant* : ut arma *per manus necessario* transderentur , *militesque inermes* sublevatique *alii ab aliis , magnam partem itineris conficerent*.

DUBIA NISUI VIDEBANTUR. Vinar. 1. *debita usui videbantur ; 2. dubia visui ;* Uratisl. 2. *dubia usui* . Scripsi ex Eccard. Guelf. 3. 4. & 6. *dubia nisu* . *Nisu* sive pro *nisui* accipias , ut supra *luxu*, pro *luxui* , *cap.* VI. num. 1. ubi vide ; i. *ad nisum* , ut infra *castris amplus* : sive etiam sexto casu , pro in nisu , quod ad nisum. nam ita Noster c. XCV. num. 3. *&* amicitia *facilis* . item Propertius IV. eleg. IV. v. 81. *Mons erat* adscensu *dubius* . quem ex Tollio comparavit cum Sallustio Cl. Duckerus ad Flor. II. c. XII. num. 5. atque hoc postremum adridet.

POTISSUMUM TENTARE. Guelf. 6. Vinar. 1. & Uratisl. 1. *potentissimus* ; Guelf. 7. *potissimo* . Soli Franc. & Vinar. 2. *potissimum* : Reliqui omnes cum edd. vett. *potissumus* , quomodo Carrio , eumque secuti . ut Gruteri Wassiique somnolentia iterum redarguenda sit , qui *potissimum* praetulerunt : quod in Gruteri editione , operarum vitio factum esse , ea inspecta judicabis . Vox nota Plauto inprimis , eaque pro *potissimum* usus est Noster , uti supra *cap.* LII. num. 6. *dum legatus ad flumen* festinans *pergit* . c. XCIII. num. 2. *quae eum multos dies* , *noctes* aestuans *agitaret* . vide ad c. XXII. num. 1.

EADEM ADSCENDENS DESCENDENSQUE . Fabric. 1. Franc. Incert. 1. *& descendens*. Gu. 4. & 9. *descendens ascendensque* . Sed Guelf. 7. & Remens. 1. *descendensque* omittit ; & cum ille Guelf. etiam *statim* non exhibeat, scribendum videbatur : *eadem adscendens ac degrediens* . ita enim , non *digrediens* scribitur in Senat. 1. pro eo Academ. *disgrediens*. Sed cum Guelf. 3. omittat *digredient* ; Vinar. 1. autem hoc omne : *ac statim digrediens ;* his potius adsentiendum esse videtur . nam nondum exposuere interpretes , quam singularem vim tres illae voces orationi addant, etsi multa de velocitate Liguris dici queant . Ineptuli cujusdam additamentum esse videtur, qui cum videret *descendens* ultimo loco positum , verebatur, ne quis intelligeret Ligurem non & ipsum adscendisse ; sed postquam viam monstrasset reliquis spectatorem fuisse aut in castra sua regressum esse : qui timor erat prorsus frustraneus. Ceterum *escendens* malebat hic Carrio atque Popma , quos non audiit Gruterus . Q. Claudius apud Gell. XVII. *cap.* 11. *Cominius qua* escenderat , descendit , *atque verba Gallis dedit* . Eccard. *eodem* . is omittit *ceteris*.

3. DIU MULTUMQUE FATIGATI. Eccard. cum paucis : *diu multum fatigati* . male . vide ad c. LXXXII. extr. *multumque* dixit pro *valdeque*. Florus II. *cap.* III. nu. 5. *Itaque eum* diu multumque *eluderent Salyi , Deceates --- tandem Fulvius latebras eorum ignibus sepsit* . Vinar. 1. *tantum* , pro *tandem ;* 2. *in castellum veniunt* .

ADVORSUM HOSTIS ADERANT . *Hostis* scribunt Guelf. 3. & Basil. 1. hic etiam *advorsum* . Eccard. & Guelf. 9. *adversus* , & ille *erat* , pro *aderat* . c. XCIII. n. 4. *quod cuncti Numidae intenti praelio* aderant . adde supra c. I. nu. 4.

TOTO DIE INTENTOS PRAELIO NUM. HABUERAT . Vinar. 1. Berger. Guelf. 6. 9. 10. & 12. *tota die* . atque ita Cat. c. XXXVI. nu. 2. diem *statuit, ante* quam *liceret* . Guelf. 7. & Veneta 1470. *intentos praeliis Num. tentaverat* . Edd. Pompon. *int. praeliis suos habuerat* . Senatorii Vinar. 1. Heuss. *intentus prael. N. habuerat ;* sed Senat. 1. & Guelf.

tus milites & ipſe extra vineas egreſſus , teſtudine acta ſuccedere , & ſimul hoſtem tormentis ſagittariiſque & funditoribus eminus terrere .
4 At Numidae ſaepe antea vineis Romanorum ſubverſis, item incenſis, non caſtelli moenibus ſeſe tutabantur; ſed pro muro dies noctesque agitare , maledicere Romanis ac Mario vecordiam objectare ; militibus noſtris Jugurthae ſervitium minari ; ſecundis rebus fe-
5 roces eſſe . Interim omnibus Romanis hoſtibuſque praelio intentis , magna utrimque vi pro gloria atque imperio his , illis pro ſalu-

& Guelf. 1. *invidias*, pro *Numidas* . Fabric. 1. a prima manu: *toto die intentus invidias habuerat* : emendata nunc ea lectio & *praelio* ſuperadditum , quod olim nuſquam fuiſſe ex colore & poſitu ejus concludas . Scribe ergo : *quamquam toto die intentos Numidas habuerat*, i. intentos ſibi habuerat, fecerat omni ſtudio, ut ſibi intenti eſſent : quo facilius Ligus & ſocii incepta patrarent . Sic ſupra *c.* LXXIX. nu. 3. *quae res eos in magno diuturnoque bello inter ſe* habuit . Caeſar III. Gall. *c.* XXVI. *longiore itinere circumductis , ne ex hoſtium caſtris conſpici poſſent , omnium oculis mentibuſque* ad pugnam intentis , *celeriter ad eas munitiones pervenerunt* .

TESTUDINE ACTA SUCCEDERE . *Teſtudine facta*, Guelf. 3. & Livius XXXIV. *c.* XXXIX. qui teſtudinem deſcripſit : *Sublatis deinde ſupra capita ſcutis continuatiſque ita intra ſeſe , ut non modo ad caecos ictus , ſed ne ad inferendum quidem ex propinquo telum loci quidquam eſſet* , teſtudine facta *ſubibant* . idem *teſtudinem facere* XLIV. *c.* IX. item Caeſar II. Gall. *c.* VI. *ubi murus defenſoribus nudatus eſt*, teſtudine facta *portis ſuccedunt* . At ille V. Gall. *c.* XLIII. *teſtudines agere* etiam dixit, atque ita Virgilium loqui, docuit Heinſius & Drackenb. ad Silium I. *v.* 365. *condenſis* actae teſtudinis *armis* . Gu. 6. *teſtudine ſcutorum acta* . de *teſtudine* plura Lipſius, Stewechius, alii. De verbo *ſuccedere* legimus Caeſarem, ſed adde notata ſupra ad *c.* LVII. num. 3. Senat. 1. Uratisl. 1. Guelf. 1. & 2. *extra vineas eſt regreſſus* .

HOSTEM TORMENTIS SAGITTARIISQUE . Gu. 12. a manu ſecunda, *hoſte* . Uratisl. 1. *armis* , pro *tormentis*, quae Gloſſa Senat. 1. interpretatur *Selſſcotun* .

4. VINEIS R. SUBVERSIS. Eccard. *ſumerſis* . Tacit. IV. Hiſt. *c.* XXII. Subverſa *longae pacis* opera . ita Cat. *c.* XIII. num. 1. *ſubverſos montes* . & translata ſignificatione ſupra *c.* XXX. nu. 1. infra Eccard. *caſtelli e moenibus* . Berger. *tutebantur* .

PRO MURO DIES NOCTESQUE AGITARE . Eccard. *ſed ante pro muro* . vide ſupra *c.* LIX. nu. 1. Alia autem cauſſa pro muro agebant, quam illi , qui caſtris munitis ante oppida hoſtibus obſtiterunt , inter quos tamen & hoc exemplum poſuit Gruterus ad Liv. *cap.* XIV. nam his caſtellanis ipſe mons veluti alter murus erat , quem hac parte , qua aditus erat , tutabantur maximopere . Berger. *dieſque noctesque* .

MALEDICERE ROMANIS. Eccard. *mala dicere* . inani prorſus ſollicitudine, cum nemo non capiat pro contumelias jacere. vide ad Cat. *c.* XXI. num. 4. Ceterum hujuſmodi ferociam paſſim adnotant auctores . Herodian. VIII. *cap.* V. *καταφρόνων τῶν στρατιωτῶν, ὡς καὶ ἀποσκώπτειν ἐς αὐτοὺς , ἐνυβρίζειν τε τῷ* Μαξιμίνῳ *περιϊόντι , ἐς τε αὐτὸν καὶ τὸν παῖδα ἀπορρίπτειν δυσφήμους καὶ αἰσχρὰς βλασφημίας* . Tacitus II. Ann. *c.* XLVI. *Neque Maroboduus jactantia ſui , aut probris in hoſtem abſtinebat* &c.

JUGURTHAE SERVITIUM MINARI . Uratisl. 1. *Jugurthae ſaevitiam* ; Vinar. 1. *ſaevitia minari* . *Servitium* poſuit pro *ſervitute*, ut ſupra *c.* LXII. n. 9. *quam gravis caſus in* ſervitium *ex regno foret* . Dictys V. *c.* XIII. extr. *hactenus nobilium feminarum ceſſere* ſervitia. Male autem Waſſius *Jugurthae* interpretatur *a Jugurtha* . Immo *apud Jugurtham* , ut ſit *Jugurthae* Caſus Objectivus ut olim loquebantur : ut *bellum fratris* apud Juſtinum, quod fratri infertur ; *rationes mortis* , apud Plin. 1. epiſt. XII. pro ad mortem ; *minimae domus diligentia* Flor. 1. *c.* VI. extr. quae debetur minimae domui . Aperte Auſonius, haud invitus cum Salluſtio loquens, Urbib. Epigr. VI. *v.* II. *deceptaque* in hoſtis Servitium *demens ſpecie tranſivit herili* .

5. OMNIBUS ROMANIS HOSTIBUSQUE . Hoc ordine Gruterus & MSS. noſtri: pauci *Romanis omnibus* . Fabric. 1. *in praelio intentis* .

M. UTRIMQUE VI PRO GLORIA A. I. HIS. Vinar. 1. *magna utriſque vi* : is autem & *his* neglexit . Eccard. *magna utrumque vi* . Infra *c.* CXIV. nu. 2. *cum Gallis* pro ſalute, *non* pro gloria *certare* . Tacit. Agric. *c.* V. *tum* de ſalute, *mox* de victoria

salute certantibus, repente a tergo signa canere: ac primo mu-
lieres & pueri, qui visum processerant, fugere; deinde, uti quisque
muro proximus erat, postremo cuncti armati inermesque. Quod u- 6
bi accidit, eo acrius Romani instare, fundere, ac plerosque tantum-
modo sauciare, dein super occisorum corpora vadere, avidi glo-
riae certantes murum petere, neque quemquam omnium praeda
morari. Sic forte correcta Marii temeritas, gloriam ex culpa in- 7
venit.

CAP.

ria *certavere*. c. xxxi. *tandem sumite animum tam quibus* salus, *quam quibus* gloria *carissima est*. Cicero I. c. xii. *Cum vero* de imperio *decertatur belloque quaeritur* gloria --- *Sed ea bella, quibus* imperii gloria *proposita est, minus acerbe gerenda sunt.* & mox: *bellum gerebatur, uter* esset, *non uter* imperaret. Curt. iv. c. iii. n. 29. *quippe domestico bello Poenos impediri, nec* de imperio, *sed* pro salute *dimicare nunciabant*. Justin. xxviii. *cap.* iv. *Cum hi pro veteri Macedonum* gloria; *Illi non solum pro illibata libertate, sed etiam* pro salute *certarent*. atque ita alii.

Repente a tergo signa canere. *Repente* omittit Uratisl. 2. quod tamen addidit bene Sallustius, qui castellanis repentinum id fuisse docet. *a tergo* omiserat scriba Berger. sed male. Simile Caesaris Strategema memorat Auct. B. Alexandr. c. xxx. *diverso clamore & praelio perterriti Alexandrini trepidantes in omnes partes discurrere coeperunt. quorum perturbatione nostrorum animi adeo sunt incitati*, & quae sequuntur.

Qui visum processerant. *Visum* processerant praelium, quod cum Mario committebatur: ii nempe primo fugiebant in castellum, deinque uti quisque muro proximus. Ita capiendum, arbitror; ne dum *visum processerant*, ad Ligurem sociosque videndos trahas, sequelam omnem corrumpas, Sed nec verbum *processerant* aliter, quam, ut dixi, respondet. Catil. c. lxi. n. 8. *Multi autem qui de castris* visundi, *aut spoliandi gratia* processerant. infra Gu. 6. *inermesque fugebant*; Eccard. *fugiebant*.

6. Eo acrius Romani instare. Guelf. 10. *eo acrius manu instare*. forte pro *Marius*. id mutatum propter sequentia: cum tamen saepissime dux pro exercitu ponatur. Certe Guelf. 6. & 11. *Romani* omittunt. Infra omnes nostri, *tantummodo sauciare*.

Super occisorum corpora vadere. Non id rarum in praeliis. At illud tamquam singulare adnotat Caesar II. Gall. c. x. *Hostes impeditos nostri in flumine adgressi, magnum eorum numerum occiderunt: per eorum corpora reliquos audacissime transire conantes, multitudine telorum repulerunt*. Super suorum corpora vadere illi non dubitabant: nec hodie. At illud foedum etiam barbaris visum, quod *pontes ac moles humanorum corporum strue* haud raro fecerunt, Florus II. c. vi. n. 18. cum nota Freinshemii.

Certantes murum petere. Vinar. 1. *certatim*. pessime. vide n. 2. Gu. 1. *murum rumpere*; Remens. 2. *murum scendere*. Eccard. Acad. Incert. 1. Rem. 1. Berg. Vinar. 2. Uratisl. 2. 3. Gu. 6. 7. 9. 10. 12. & omnes edd. vett. *murum ascendere*. Reliqui rectius longe *petere*.

Praeda morari. Quod in re simili prospiciebat Marius, ne accideret, c. xci. n. 4. Caesar vii. Gall. c. xxviii. *pars jam egressa portis ab equitibus est interfecta, nec fuit quisquam, qui praedae studeret*.

7. Forte correcta Marii temeritas. Basil. 1. Vinar. 1. Acad. Franc. Incert. 1. Rem. 1. Uratisl. 2. & 3. Gu. 4. 6. 7. 9. 12. & edd. vett. *forte correpta M. temeritas*. atque eodem modo Berger. sed vox *correpta* in margine perscripta est. Melius *correcta* ceteri, & emendatum in illis quibusdam. *Corrigere* enim est in rectum, in melius restituere, quod accidit *temeritati*, quando in consultum & felicem eventum vertit. Justin. xxxv. c. ii. *veterem patris offensam novis meritis* correcturi. Supra c. iii. n. 2. *delicta corrigere*. Ergo non consilium, sed *felix temeritas* Marii fuit, quam adscribit Alexandro Senec. vii. Benef. c. iii. *Nec hoc Alexandri tantum vitium fuit, quem per Liberi Herculisque vestigia* felix temeritas *egit, sed omnium quos fortuna irritavit implendo. Forte* id factum *fortuna*: aliter verum est illud Cic. pro M. Marcello c. ii. extr. *Numquam* temeritas *cum sapientia commiscetur, nec ad* consilium *casus admittitur*. adde c. xcii. n. 6.

Gloriam ex culpa invenit. Guelf. 10. *pro culpa*. Alterum significantius. vide supra *cap.* xcii. n. 2.

CAP. XCV.

1 Ceterum dum ea res geritur, L. Sulla Quaestor cum magno equitatu in castra venit: quos uti ex Latio & a sociis cogeret, Ro-
2 mae relictus erat. Sed quoniam tanti viri res admonuit; idoneum visum est, de natura cultuque ejus paucis dicere. neque enim alio loco de Sullae rebus dicturi sumus: & L. Sisenna optume & diligentissume omnium, qui eas res dixere, persecutus, parum mihi libero
3 ore locutus videtur. Igitur Sulla gentis patriciae, familia prope jam

CAP. XCV. 1. Dum ea res geritur. Pauci apud nos, & infimi ordinis, *dum ea res agitur*. Alterum non multum diversum est ab his c. LVIII. num. 4. *cum acerrume* rem gereret *clamorem & tumultum hostilem a tergo accepit*. ubi vide. Vinar. 1. L. *Scylla*. vide ad Cat. c. V. n. 6. Velleius II. c. XII. princ. *At C. Marius* L. Sullam *jam tum, ut praecaventibus fatis, copulatum sibi* quaestorem *habuit, & per eum missum ad regem Bocchum Jugurtha rege potitus est*.

Qui uti ex Latio et a. s. exercitum cogeret. Ita quidem Gruterus, Aldus nepos, aliaeque edd. item MSS. quidam, sed quibus parum aetatis. Plerique *exercitum* omittunt, & ex junioribus etiam *cogeret milites* scribunt, aut denique cum Vinar. 2. *auxilia cogeret* exhibent. Eccard. *qui exercitu ut ex Latio a sociis cogeret*. Fabric. 1. *qui uti ex L. & a sociis colligeret, Romae r. e.* Sed illud *qui* in margine haeret. 2. *quod uti ex L. e. a. s. colligeret R. r. e.* Alii, ut dixi, *qui uti ex L. e. a sociis cogeret Romae r. e.* At Basil. 1. Senatorii, Vinar. 1. Heuss. Guelf. 1. & 2. *quod uti ex Latio & a sociis cogeret Romae r. e.* Unde vides, verissimam esse lectionem, & cujusvis conjectura adsequendam, quam nos ex Guelf. 3. exhibuimus. Facillimus nempe lapsus ex *quos*, in *quod*: & Carrio, qui *quod* ex suis Codd. adsumsit, demonstrare nobis debuisset, Sallustium nullo alio loco ita esse locutum. nam alia pauca novi, in quibus Neutrum Genus alii Generi additur, sed in ejusmodi nominibus, quae diversa sint ab hoc, de quo quaeritur *equitatus*. At ea infinita sunt, in quibus post Collectiva Nomina Plurale Pronomen aut aliud Nomen additur. Ita Noster Cat. V. n. 8. *Incitabant corrupti civitatis mores*, quos *pessuma mala vexabant*. ubi vide plura. Supra c. XXVIII. n. 2. Senatus *a Bestia consultus, placeretne legatos Jugurthae recipi moenibus?* iique *decrevere*. adde ibi notata, in quibus Caesar, qui *equitatum, qui videant* dixit. Alia ubivis obvia sunt. *colligeret* Glossa peperit: & *cogere* hoc sensu familiare Hostro. vide supra c. LIV. n. 3. *Romae* omisit Vinar. 1.

2. Nos tanti viri res admonuit. Berger. *tanti viri nos res admonuit*, quo ordine Priscianus XVIII. p. 1190. citat, nisi quod ille *tempus*, pro *res* exhibeat. Eccard. *res* omittit. Cui Sallustius cognitus, is omnino Provocabulum *nos* haud tolerabit, & quidem propter illam varietatem delevimus. vide supra c. LXXIX. n. 1. *eam rem locus* admonuit. *Tanti viri* dixit, pro quo Eutrop. IV. *cap.* XI. *capto Jugurtha per quaestorem suum Cornelium Sullam*, ingentem *virum*.

De natura cultuque ejus. Pronomen deficit Eccardiano. Guelf. 10. *de natura ejus cultuque*. ita solet Sallustius. *Naturam* ea notione posuit supra c. XXVIII. n. 4. *cujus de* natura & *habitu supra memoravimus*.

Alio loco de Sullae r. dicturi sumus. Gu. 3. *Neque alio loco*: omissa particula caussali. Vinar. 1. & Gu. 7. *in alio loco*. Gu. 3. Franc. & alius unus: *scripturi sumus*. quod illis satis probabitur, qui insolitam hoc loco ejusdem Verbi *dicere* repetitionem ferre minus possunt.

Et L. Sisenna. Vinar. 1. *& Sisenna*, omisso Praenomine. Guelf. 3. *L. Sinsenna*, quomodo quatuor alii. Unus etiam & alter *L. Sisena*, ut est in nummo veteri apud Fulv. Ursinum. Fabric. 1. *L. Sisinna*. 2. & Franc. *Sisenna scriptor*; Senat. 2. & Heuss. *Sisenna Historiographus*. Scripsit de Bello Marsico, & bello civili Sullano: cujus Fragmenta vide inter veteres Historicos p. 59. seqq. adde Vellej. Pat. II. c. IX.

Persecutus. Acad. *historiam persecutus*: atque ita Gryphiana. male. intellige *res*, aut *dicere* ex superioribus. Sic plane c. IV. n. 2. *Cujus de virtute quia multi dixere*, praetereundum *puto*. ubi vide. adde notam ad Cat. c. IV. n. 3.

3. Gentis patriciae nobilis fuit. Sic Wassius

jam exſtincta majorum ignavia, litteris Graecis atque Latinis juxta atque doctiſſume eruditus, animo ingenti, cupidus voluptatum, ſed gloriae cupidior: otio luxurioſo; tamen ab negotiis numquam voluptas

ſius omnesque aliae edd. & MSS. At Putſchius ex citatione Servii delere juſſerat vocem *nobilis*, retinebat *fuit*. Gruterus utramque expungit, ſine auctoritate ſuorum Codd. quem tamen Fabric. 1. nunc defendere ſcias: quippe in quo *nobilis fuit* in margine, a prima tamen manu, ſcriptum eſt, ut nunc eo magis illud Gloſſema omittere potuerimus. Nam quae pro Verbo Subſtantivo dici queant, ea ipſe Salluſtius refutabit. & vero in Guelſ.9. ita legitur: *gentis patriciae nobilis. fuit familia* &c. inde cognoſcere licet, locum ita corruptum eſſe, ut eſt in omnibus edd. Cat. *c.* V. num.1. *L. Catilina nobili genere* natus, magna *vi & animi & corporis*; ubi nempe *fuit* etiam intruſerant. At integra manſere ſupra *cap.* VI. num.1. *pollens viribus, decora facie, ſed multo maxume ingenio validus*; item *c.* XV. n.4. *c.* XX. n.2. *c.* XLII. n.1. Cat. *cap.* XLVIII. n.5. & alia quaedam ad eumdem modum. Bene etiam adduxit Putſchius III. Hiſt. *Cn. Lentulus* patriciae gentis, *collega ejus* &c. nam de diverſis illis caſibus *gentis, familia*: item de additis *eruditus* &c. ne plura dicamus, otium nobis fecit nota ad Cat. *c.* XVIII. n.4. cui junge ſupra ad *c.* LXX. n.1. dicta. Addo tamen Caeſar. VII. Gall. *c.* XXXIX. princ. *Eporedorix Aeduus, ſummo loco* natus *adoleſcens, & ſummae domi* potentiae, *& una Virdumarus pari* aetate *&* gratia, *ſed* genere *diſpari -- in equitum numero convenerant*. Capitolin. Macrino *c.* II. *Opilius Macrinus praefectus praetorio, humili* natus *loco, &* animi *atque* oris *inverecundi*. Corneliam GENTEM, ex qua erat L. Sulla, patriciam fuiſſe, comprobat Auctor Cat. *cap.* LV. n.6. *Ita ille* patricius, *ex clariſſuma* gente Corneliorum, *qui conſulare imperium Romae habuerat*, &c. FAMILIAM recte diſtinguit ab *gente*, & pridem jam de magno inter utramque diſcrimine viri docti talia monuere, quae *gentem* ad Nomen, *familiam* ad Cognomen proprie pertinere demonſtrent. Sueton. Jul. *c.* VI. *cujus* gentis familia *eſt noſtra*. Plura Sigonius, Voſſius, Spanhemius.

FAMILIA PROPE JAM EXSTINCTA. *Prope jam* neglexit Incert.1. At Baſil.1. Uratisl.2. & Gu. 12. *jam prope*. male. infra *c.* CI. num.9. *dum* prope jam *adeptam victoriam retinere cupit*. Catullus Carm. LXV. *Ille autem* prope jam *mediis verſatur in undis*. *Exſtincta* non puto ea vi ſumendum eſſe, qua *cap.* XIV. *ſtirpis exſtinctor* dicitur; ſed de gloria familiae intermortua, cum pauci ex illa conſulares fuerint; cum alioquin Sullae plures ſint cogniti: circa ea maxime tempora. Et de hac ſignificatione conſule notam ad *cap.* LXXXII. numer. 3.

GRAECIS ATQUE LATINIS JUXTA A. DOCTISSIME. Baſil.1. *litteris Graecis & Latinis*, ut olim habebant Cat. *c.* XXV. n.2. *Litteris Graecis & Latinis docta*. atque id hoc loco etiam Perizonio placuiſſe videtur, eo, quod alterum mox excipit. Haec autem eſt *utraque lingua*, ut Horatius, Plinius, alii nominant. vide Cl. Bentlej. ad Horat. III. Od. VIII. *v.* 5. *Juxta* eſt pariter, aeque, ſimiliter, ut ſaepiſſime apud Noſtrum. *Doctiſſime* non eſt ſollicitandum, tum quia non otioſum eſt, meliusque exprimit rem *doctiſſime eruditus*, quam *doctiſſimus*; tum quod eo addito Auctor evitavit Amphiboliam, quam particula *juxta* poterat excitare. Apulejus de Deo Socr. p.55. *At enim bonis artibu* doctus *& adprime eſt* eruditus, *&, quantum licet homini, ſapiens*. Idem Apol. p. 301. *Memini me apud Varronem Philoſophum, virum* accuratiſſime doctum *atque* eruditum *cum alia hujusmodi, tum hoc etiam legere*. Aurelius Victor Adrian. *Hic Graecis litteris* impenſius eruditus. Treb. Pollio Gallien. *cap.* XI. *cum* tanto ſtudio *Graecarum* docti *fuerint litterarum, ut raro aliquibus* doctiſſimis *magnorum arbitrio ceſſerint virorum*. Noſter Cat. *cap.* XXXVII. num. 1. *Sed* omnino cuncta *plebes*. Cic. III. Offic. *c.* XXXI. extr. *qui perindulgens in patrem, idem* acerbe ſeverus in *filium*. Capitolin. Vero *c.* II. *Erat omnibus deliciis, ludis, jocis* decenter aptiſſimus. Doctrinae ſuae atque eruditionis indices libros rerum geſtarum reliquit Sulla. vide Plutarch. pag.461. & Voſſium 1. de Hiſtor. Lat. *cap.* IX.

OTIO LUXURIOSO ESSE. Franc. & Guelſ.10. *otio luxurioſus eſſe*: male, & ſimile vitium damnavimus *c.* LXIII. extr. Gu.4. *otio luxurioſe eſſe*. ita quidem ſcripſiſſet Criſpus, ſi *eſſe* addere voluiſſet, quod omnes edd. occupavit, uti ſupra *c.* LXXXVI. extr. *remoto metu*, laxius licentiusque futuros. At Guelſ. 3. Remenſ.1. & Veneta 1470. recte illud *eſſe* omittunt, cujus hic nulla provincia, ſicuti *c.* V. n.1. & 1. Hiſtor. Or. Lepidi: *Homines maximi* nominis, *non minus optimis majorum* exemplis. & multis locis praeterea. *Luxurioſo* notat proprie *laxiore*, & quo ſibi liberalius indulſerit. ut Maecenas, de quo Vellejus II. *cap.* LXXXVIII. *equeſtri*

voluptas remorata, nisi quod de uxore potuit honestius consuli: facundus, callidus, & amicitia facilis: ad simulanda negotia altitudo ingenii incredibilis: multarum rerum, ac maxume pecuniae lar-
4 gitor. Atque felicissumo omnium ante civilem victoriam, numquam super

stri sed splendido genere natus, vir, ubi res vigiliam exigeret, sane exsomnis, providens atque agendi sciens; simul vero aliquid ex negotio remitti posset, otio ac mollitiis *paene ultra feminam fluens*. Idem *c.* LV. n. 3. Sentium Saturninum describit, *virum multiplicem virtutibus, navum, agilem, providum, militariumque officiorum patientem ac peritum pariter; sed eumdem, ubi negotia fecissent locum* otio, liberaliter *lauteque eo abutentem; ita tamen, ut eum splendidum ac hilarem potius, quam* luxuriosum, *aut desidem diceres*. Nihil scitius: nec potuisset aliquis interpres melius Sallustium explanare. Nostro quid sit *luxuriosus*, discas ex Cat. *c.* XI. n. 5.

De uxore potuit honestius consuli. Dum enim Valeriam, in theatro nimis blandientem, senex ipse uxorem duxit, ut scribit Plutarchus, poterat ipsius famae melius consuli. Ita Rupertus. At Wassius: Rem narrat Plutarchus in Sylla p. 474. ibi nempe & illud Ruperti narratur, & praeterea quod Sulla, etsi uxorem domi habuerit, tamen cum mulieribus mimis, citharistriis & thymelicis vixerit. Posterius intellexit Ph. Melanchthon, parum sancte, scribens, coluit matrimonium. At Glossa pervetus Fabric. 1. *quia ajunt Syllam non habuisse uxorem, in hac re sola plus nimio deditum, & idcirco de uxore potuisset ei honestius consuli*. De amoribus & *adulteriis* ejus interpretatur perspicue Plutarchus pag. 476. ὁ δ᾽, ὅτε νέος ὤν, περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἐμετρίαζε διὰ τὴν πενίαν, ὅτε γηράσας, διὰ τὴν ἡλικίαν —— αὐτὸς ἐρώτων καὶ μοιχειῶν ΩΣ ΦΗΣΙ ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΣ. Hunc ergo locum respexit Plutarchus, cum alibi de Sullae rebus non scripserit Crispus, ut ipse professus est. Et bene cohaeret superioribus, cum de *voluptate* dixerit, cui in otio maxime fuit deditus; quae etsi, inquit, talis fuerit, ut eum ab negotiis numquam sit remorata, erat tamen libidinosior, & & injustior circa uxorem. Ita *consuli potuisset honestius de uxore* non ita intelligendum, ac si *illi* esset addendum: sed ipse Sulla potuisset *consulere* honestius, agere justius circa uxorem. Nam *de* poni pro circa, quod ad, supra docuimus, ad Cat. *c.* LI. n. 19. Ibidem n. 7. de Verbo *consulere* diximus, quod notet facere deliberato consilio.

Et amicitia facilis. Guelf. 3. & Uratisl. 1. *aditu & amicitia facilis*. Guelf. 10. *& in amicitia facilis. amicitia*, pro *quod ad amicitiam*, ut supra *c.* I. extr. *gloria aeternus; c.* XCIV. n. 2. *dubius nisu*. Tacitus *firmatus animo*; Spartian. Nigro *cap.* VI. *Cetera corporis* parte *erat candidus & magis pinguis*. adde infra *cap.* XCVIII. n. 3.

Ad simulanda negotia altitudo ingen. incr. Wassius reprehendit interpretationem Crispini, & ipse *simulare* accipit pro *dissimulare*. Imo accipe pro *simulare* & *dissimulare* simul: sicuti pluribus exemplis ad *c.* LXXXIX. extr. probavimus, unum vocabulum saepe pro duobus ejusdem generis poni, uti *cibus*, pro *cibo* & *potu* &c. Atque ita de Catilina, quem Sullae similem faciunt, Noster Catil. *cap.* V. n. 4. *cujus rei libet* simulator & dissimulator. altitudo i. profundum ingenii illis tribuitur, quorum consilia aegre adsequimur, Graecis, ut Themistio, *βάθος ἀφανείας*. ipse Cicero *βαθύτητα* ita adhibuit. vide Turneb. III. Advers. *cap.* XV. & Is. Casaubon. ad Cicer. IV. ad Attic. epist. VI. Vopiscus Numer. *cap.* XV. *denique ut erat* altus, *risit & tacuit*. Struvianus, qui hic desinit silere, *simulanda negotiis*.

Ac maxume pecuniae largitor. *Largitor multarum rerum* pro liberali, indulgente. vide Cat. *c.* LIV. n. 3. Adposite Seneca 1. de Benef. *c.* II. *Beneficia in vulgus effundenda non sunt, & nullius rei, minime* beneficiorum, *honesta est* largitio. Ceterum ex hoc proximo *cap.* judicabis, quam recte Graevius in Cicer. Offic. 1. *c.* XXX. adnotaverit, nusquam dictum scriptumve esse, Sullam alios coluisse (quod certe temerarie scripsit vir optimus; at paullo melius quod addit) & servili obsequio dignitates meruisse. *maxime* omittit Fabrician. 2.

4. Felicissumo omnium ante c. victoriam. Sic Gruterus. nostri plerique, *illi felicissimo*. abest tamen Pronomen etiam ab Eccard. & Guelf. 3. atque ita emendavimus supra *c.* XIV. n. 12. De *felicitate* Sullae Cic. pro Rosc. Am. *c.* VIII. *quamvis ille* felix *sit, sicut est*. cum nota Cellarii & Boecleri ad Vellej. II. *c.* XXVII. n. 5. Seneca ad Marc. *c.* XII. *A* felicissimo *incipiam. L. Sulla filium amisit*, & quae sequuntur. *victoriam* inter versus scribitur in Fabric. 1. pro *felicissimo* Berger. *felicissimum*.

Num-

ſuper induſtriam fortuna fuit: multique dubitavere, fortior, an felicior eſſet. nam poſtea quae fecerit, incertum habeo, pudeat magis, an pigeat diſſerere.

C A P. XCVI.

CI.

IGitur Sulla, ut ſupra dictum, poſtquam in Africam atque in ca- 1
ſtra Marii cum equitatu venit, rudis antea & ignarus belli, ſol-
lertiſſumus omnium in paucis tempeſtatibus factus eſt. Ad hoc mili- 2
tes benigne adpellare; multis rogantibus, aliis per ſe ipſe dare beneficia,

NUMQUAM SUPER INDUST. FORTUNA FUIT. I. numquam fortuna majora illi contulit, quam ipſe meruerat, omnisque ſuae fortunae ipſe faber fuit. Eutropius I. c. IV. etiam Waſſio citatus: *militaris gloriae adpetentiſſimus*, fortuna *in bellis proſpera fuit; verum ita ut non* ſuperaret induſtriam. Imitatur, quod vidit illuſtris Obrechtus, Dictys III. *cap.* XVI. fortior, *quam* felicior, *cui fama bellandi incluto per gentes, numquam tamen vires conſilio* ſuperfuerant. Guelſ. 9. *ſuper induſtriam uſus fuit*.

MULTIQUE DUBITAVERE F. A. F. E. Gruterus malebat, *multis dubitantibus*, aut *dubium*. Sed vide noſtra ad I. Hiſt. Orat. Phil. n. 3. *qui pejor, an ignavior ſit*, deliberari *non poteſt*. adde ibid. n. 12. Eccard. *multi dubitavere*, ſine copula. Uratisl. 3. *in incertum habeo*.

PUDEAT MAGIS, AN PIGEAT DISSERERE. Ita Gruterus, & noſtri primae claſſis; niſi quod quidam Verba alia forma praeferant. nam Fabriciani, Remenſes, Academ. Uratisl. 2. Struv. Eccard. Guelſ. 7. 11. 12. & Veneta 1470. *pudet ... piget* habent. Guelſ. 6. *pudeat an magis ac pigeat d.* 4. *pudet an magis, ac piget diſſerere*. Unde faceres: *nam poſtea quae fecerit, pudet ac piget diſſerere*. Prudent. Praef. Cathem. v. 11. *Ac luxus petulans (heu* pudet ac piget!) *Foedavit juvenem nequitiae ſordibus ac luto*. Sed Sulpic. Sev. II. c. XXVIII. *Reliqua vero ejus*, incertum *pigeat, an pudeat magis diſſerere*. is, ut videmus, *habeo* omittit. quomodo Noſter IV. Hiſtor. pr. *At Cn. Lentulus* --- perincertum *ſtolidior an vanior legem ... promulgavit*. Veneta 1470. excludit particulam *magis*, eaque neque in Waſſiana reperitur, qui & *incertum habeo* a mala manu eſſe exiſtimat.

CAP. XCVI. 1. UTI SUPRA DICTUM EST. Eccard. *Igitur ſicuti ſupra dictum eſt, poſtquam;* Baſil. 1. *uti ſupra praedictum eſt*. Gruterus haud male haec ab homine oblivioſo, non ab Salluſtio eſſe cenſet. Sed praeterea alia quaedam in hac periodo ſuperflua ſunt. Fabric. 2. & Eccard. omittunt *Marii*, ſicuti ſupra c. XCV. pr. *cum magno equitatu* in caſtra *venit*. Ipſe ſcriberem: *Igitur Sulla poſtquam in caſtra Marii pervenit*, ceteris abjectis. Nam Criſpus ubicumque per particulam *Igitur* rem narratam reſumit, numquam totidem verba iterare ſolet: pauca repetit.

SOLLERTISSUMUS OMN. IN P. TEMPESTATIBUS. Praepoſitionem *in* omnes noſtri Codd. ſervant, repudiatam tamen ab edd. aliquot mediis. vide ad Cat. c. XLVIII. n. 5.

2. MILITES BENIGNE ADPELLARE. Guelſ. 11. *benignus*. non probo. Benignum adloquium plurimum valet ad conciliandum favorem. vid. Q. Cicero de Petit. c. VIII. IX. Id oſtendit in Tarquinio Livius I. c. XXXIV. ubi plura Gruterus.

ROGANTIBUS, ALIIS PER SE IPSE DARE. Guelſ. 11. *rogationibus*. *rogantibus* quilibet intelligit, iis, qui rogabant: quem ſeorſum vernacula noſtra exprimit per Nomen, *auf Bitte:* eique eleganter opponitur PER SE IPSE, i. ultro, ſponte ſua, non rogatus. ſed Vinar. 1. & Guelſ. 12. habent, *per ſe dare*. Ita certe Cic. pro Roſc. Comoed. c. VII. *Utrumque incredibile eſt, & Roſcium quidquam per avaritiam adpetiſſe, & Fannium quidquam* per ſe *bonitate amiſiſſe*. ubi vide Graevium. quem etiam & plura dedit Cl. Drackenb. ad Sil. XI. v. 447. *Ac, ſilice aggeribus* per ſe *ſcandente vocatis, Juſſit in immenſum cantatas ſurgere turres*. Eſt quidem & *per ſe ipſe* Noſtro familiare, quod vides ſupra c. LV. n. 8. ſed ſignificatione, *in ſe*, & *ſolus*. quod cum huic loco aliquod incommodum inferat, placebit Pronomen *ipſe* deleri. Ipſe tamen delibero potius, & illud incommodum per ſuperius *rogantibus* tolli exiſtimo; illos autem librarios propter *ſe* in prima poſitione

ficia, invitus accipere: fed ea properantius, quam aes mutuum reddere; ipfe ab nullo repetere: magis id laborare, ut illi quam plurimi

ipfe haefitaffe videntur, quod factum Catil. *c.* XXXII. n. I. alibi. infra *c.* CX. n. 2. *multis* otantibus, *aliis* ultro *egomet opem tuli*. Male ergo Struvian. *rogantibus illis per fe ipfe dare.* Guelferb. 3. *dare, commodare beneficia*; atque is quidem eum aliis aliquot poft *beneficia* diftinguit; quomodo etiam Gruterus. Sed Fabrieiani, Eccard. Guelf. 6. 7. & alii poft *dare* diftinguunt. Grutero favet Catil. *c.* VI. num. 5. *magifque* dandis, *quam accipiundis* beneficiis *amicitias parabant*. Forte & hie id nomen fpurium eft, ut fupra *cap.* XIV. numer. 3. id ipfe pofitus ejus arguere videtur: praeterea, quod in Guelferbyt. 10. fcribitur *beneficentia*.

INVITUS ACCIPERE. Grave enim illud viris ambitiofis. Plautus Capt. A. II. Sc. II. *v.* 108. *Quod bonis bene fit beneficium*, gratia *ea* gravida *'ft bonis*. & Perfa Act. IV. Sc. V. *v.* 2. *fi quid bonis Boni fit, effe idem* & grave, & *gratum foles*. adde Senec. de Benef. & de Vita B. *c.* XXIV.

PROPERANTIUS, QUAM AES MUTUUM. Nihil mutandum, & Ciacconius valde infeliciter transponit verba. At Fabric. I. omittit *properantius:* adjecit tamen prima manu inter verfus. Proclive inde eft facere: *fed ea tamquam aes mutuum reddere:* fed fordet ad receptam lectionem. Guelf. 3. *aes mutuum credere.* ab interprete, ut arbitror.

IPSE AB NULLO REPETERE. Uratisl. 2. *petere.* fomnolenter. At Fabric. I. a prima manu, item 2. Uratisl. 3. Eccard. Guelf. 4. 10. & II. *ipfe ab nullo rapere.* quae varietas etiam apud Cicer. pro Flacco *c.* II. ubi fimiliter *repetitur*, *petitur*, *rapitur* libri vett. fcribunt, pro vero *repetitur*. *Repetere* cave deferas. Effe id proprium debitorum, diximus fupra ad *c.* LXXXV. n. 37. *omnes honores non ex merito, fed quafi debitos a vobis* repetit. ibi vide. Plautus Trin. A. V. Sc. II. *v.* 7. *Quod datum utendum 'ft, id* repetundi *copia 'ft, quando velis.* Seneca de V. Beat. *c.* XXIV. *Eo loco fit donatio, unde* repeti *non debet, reddi poffit.* I. de Benef. *c.* I. *Nec facile dixerim, utrum turpius fit inficiari, an* repetere *beneficium.* fic ille faepius.

MAGIS ID LABORARE. Fabric. & Uratisl. fecundi omittunt *id*, nempe quia tum constructione arduum, tum fignificatione fuperfluum videbatur. Franc. *ad id locorum laborare;* Uratisl. 3. *eo laborare;* Vinar. 2. *illud.* Unico Ciceronis dicto omnes follicitudines tolluntur ex IX. epift. III. n. 4. *Valde* id, *credo*, laborandum *eft*, ne *noftra nobifcum, aut inter nos ceffatio vituperetur.* ubi vide plura. adde etiam collata ad Cat. *c.* XLVIII. n. 7.

UT ILLI QUAM PLURIMI DEBERENT. Notandum dicit locutionis genus Glareanus, quod *illi* pofuerit pro *ipfi*, vel *fibi*. Fuit etiam librariis fingulare. nam Guelf. 9. & Berger. habent: *ut fibi q. p. d.* at Franc. & Uratisl. I. *ut illi q. plurimum deberent*; Acad. *quam plurima.* Ii nimirum *illi* intellexere primo Cafu, de illis, qui acceperant beneficia ab Sulla. Sed fruftra omnes. Supra *c.* LXIV. n. 2. *debere* illi *res fuas fatis placere.* ubi etiam *ipfi*, *fibi* in MSS. *c.* LXXVII. n. I. *ni id feftinaret, in fummo periculo fuam falutem*, illorum *focios fore.* Livius XLI. *cap.* XIX. *Simul venerant & ab rege* Perfeo *oratores, qui purgarent, nec accitos ab* eo *Baftarnas, nec auctore* eo *quidquam facere.* Spartian. Adrian. *c.* XVII. *ut fero Kalendis Januariis fcripferit, quid ei toto anno poffet evenire.* pro *fibi*. Rem tetigit Sidonius VII. ep. XIII. *gravius habet, fi* fibi *mutuus honor debeatur mage, quam rependatur.*

JOCA, SERIA CUM HUMILLUMIS AGERE. Summam comitatem Sullae exprimit hac formula, & eitavit quaedam exempla I. Waffe; fed quod doleo, manifefto furto commiffo. Id quidem facile eeteris viri docti meritis condonaffem, nifi fimul ridiculum errorem, qui tamen lectori negotium faceffere poteft, erraffet. Nimirum loca Plinii, Ciceronis, Ovidii, Aufonii defcripfit ex obfervatione Jo. Savaronis ad Sidon. IV. epift. IV. *faepe cum hoc* feria, *faepe etiam* jocos *mifcui*, ubi etiam hic ipfe Salluftius eitatur. Sed quoniam Savaro ita femper citare folet epift. II. libr. III. Epift. VIII. libr. VII. cum hodie omnes fere & ipfe Waffius contra librum primo loco ponant, fecundo epiftolam: ille tamen ne tanta quidem circumfpectione aut patientia uti voluit, ut loca ipfe evolveret, vel faltem Savaronem recte infpiceret; fed eitavit omnibus litteris, & ne quis excufationi locus effet: *Sed & Plinius Lib. XIII. Epiftola II. & XVII. 4. & I. 8.* ita inquam citavit; cum noftrae edd. Plinianarum Epiftolarum *decem* tantum libros habeant. Sed recte Savaro Plinius epift. 13. l. 2. idem epift. 17. l. 4. & epift. 1. l. 8. qui adeo mifere bono viro impofuit. Atque ita illi infeliciter hoc loco ceffit aliena ferinia expilare: paullo melius fupra *c.* LXVI. num. 2. *cap.* XCIII. num. 4. & locis aliquot aliis. Ipfa formula paffim obvia eft. Claudian. II. Stilic. *v.* 164.

rimi deberent: joca atque feria cum humillumis agere: in operibus, in agmine atque ad vigilias multus adesse: neque interim, quod prava ambitio solet, Consulis, aut cujusquam boni famam 3
laedere: tantummodo neque consilio, neque manu priorem alium pati; plerosque antevenire. Quis rebus brevi Mario militibusque 4
carissumus factus.

CAP. XCVII.

CII.

AT Jugurtha, postquam oppidum Capsam aliosque locos munitos & sibi utilis simul, & magnam pecuniam amiserat, ad Bocchum nuncios mittit, *quam primum in Numidiam copias adduceret; prae-* 1

v. 164. *pura sed libertate loquendi* Seria *quisque* jocis *nulla formidine miscet*, quem indicat Gruterus l. c. ut adscripsit Rupertus. Minuc. Fel. *c.* I. *utpote cum & ipse tanto nostri semper amore flagraverit, ut & in* ludicris & seriis *pari mecum voluntate concineret*. ubi vide Gronovium, qui Liv. I. *c.* IV. subdidit. Juretum ad Symmach. I. Epist. LIV. vix addendum censeo, cum jam Puteanus eum produxerit ad Wassio laudatum Mamert. Paneg. *cap.* XII. p. 763.

3. AD VIGILIAS MULTUS ADESSE. Remens. I. *in agmine atque vigiliis multus adesse. ad* omittunt etiam Senat. 2. & Heussianus. Remens. 2. & Guelf. 11. *apud vigilias*, quod mera interpretatio est, & placuit eo magis, quod Noster infra *c.* C. n. 3. scripserit, *apud omnes adesse*, & supra *cap.* XLVI. n. 7. *ipse* apud *primos erat*. Sed nihil illud contra receptam lectionem impetrat, uti neque Eccard. *in vigilias;* Guelf. 6. *in vigiliis:* cum & in alio positu *ad* pro *apud* satis notum omnibus hodie sit factum. vide Sosipatr. Charis. IV. pag. 239. Drackenb. ad Sil. XIII. *v.* 606. Guelf. 10. *ad vigilias esse multus*. vide supra *c.* XXV. n. 5. & *c.* XLV. n. 2.

QUOD PRAVA AMBITIO SOLET. Sic nostri, non *ambitio prava*. Guelf. 6. *solet facere*. pueriliter illud Verbi adjeceris, nam Noster, ut passim, ita Cat. *c.* XXX. n. 2. *Simul id, quod in tali re* solet, *alii portenta atque prodigia nunciabant*. ubi vide. Mox Guelf. 11. *cuiquam boni*. 9. & 12. *cujusque boni*.

TANTUMMODO NEQUE M. N. C. PRIOREM ALIUM. Basil. I. *tantum modo*, divisis vocibus, ut fere in aliis etiam solet. sed Guelf. 3. *modo tantum*. ut alterum ab aliena manu additum videri queat. PRIOREM vocat eleganter, qui superat, praecedit. ita supra *prima*, *c.* LXXVI. n. 6. item *c.* X. n. 7. *qui aetate & sapientia* prior *es*. Phaedrus I. Fab. XIII. *v.* 8. *Si vocem haberes, nulla* prior *ales foret*. ubi vide Interpp. ut & Graevium & Ducker. ad Flor. I. *c.* XVI. n. 2. Sic supra *c.* L. n. 6. *numero priores*. ALIUM omittit Fabric. I. neque illud valde placere Crispo, ex *c.* IV. n. 5. patebit. At ceteri Comparativis addere amant. Seneca de morte Claud. *c.* XV. *Cecidit pulchre Cordatus homo*, *Quo non* alius *Fuit in toto* Fortior *orbe*. & post pauca: *Quo non* alius *Potuit* citius *Discere caussas*. Prius *neque* vacat in Eccard. & Incert. I.

4. QUIBUS REBUS ET ARTIBUS BREVI. Guelf. 3. *quis rebus*, ut scripsi. Franc. *quibus artibus brevi* cet. omissis *rebus &*. duo MSS. apud Putschium, alii apud Cypr. Popmam omittebant *& artibus*, atque illis potius accedo. Geminus locus est supra *c.* VI. n. 2. ubi de natura cultuque Jugurthae memoraverat, subjicit: quibus rebus *Micipsa tametsi initio laetus fuerat* cet. At Wassius *quibus rebus & artibus* interpretatur, *hisce rebus patratis, gestis, & ob animi virtutes*. Vinar. 2. *& militibus;* Guelf. 6. *& ejus militibus;* 12. *ac militibus;* I. *carissimus factus fuit;* 6. *carus factus est*. Edd. vett. *clarissimus factus est*. nempe *clarus* & *carus* etiam alibi confunduntur. Supra *c.* VII. n. 4. *ut nostris vehementer* carus, *Numantinis maxumo terrori esset*.

CAP. XCVII. I. CAPSAM, ALIOSQUE LOCOS MUN. Fabric. 2. *Capsa;* Struv. *alios locos munitos*, sine Copula. Berger. omittit *locos*. Remens. I. *munitos sed simul & sibi utiles*. Edd. vett. omnes *pecuniam magnam amiserat*, ut Adjectivum sequatur.

IN NUMIDIAM COPIAS ADDUCERET. Berger. *uti*

2 *praelii faciundi tempus adesse*. Quem ubi cunctari accepit, dubium belli atque pacis rationes trahere: rursus uti antea, proxumos donis corrumpit, ipsique Mauro pollicetur Numidiae partem tertiam, si aut Romani Africa expulsi, aut, integris suis finibus, bellum com-
3 positum foret. Eo praemio illectus Bocchus, cum magna multitudine Jugurtham accedit. Ita amborum exercitu conjuncto, Marium jam in hiberna proficiscentem, vix decima parte die reliqua, in-

uti quamprimum, cet. quomodo & Gu. 9. sed Acad. & Franc. *i. N. c. uti adduceres*. Incert. 1. & Eccard. *copias deduceres*. Tres Gruteri cum Guelf. 1. *adducere*. non probo. Supra *c.* xxv. n. 5. *litteras mittunt, quam ocissume ad provinciam accedat*. Sed eo non *adducas* scribendum est. *Cap.* xxxii. n. 5. *persuades*, *ne* mallet. *Cap.* xxxv. n. 4. *imperat*, pararet. Recte Uratisl. 1. non agnoscit voces, *in Numidiam*. At male, ut arbitror, Eccard. Franc. Struv. Guelf. 4. & 6. *copiam*, pro *copias*.

PRAELII FACIUNDI TEMPUS ADESSE. Uratisl. 1. *belli faciundi tempus adesse*. Eccard. Acad. & Veneta 1470. *praelium faciundi*. Alterum mage Sallustianum, & diximus quaedam ad ea Catil. *c.* xxiv. n. 2. *qui postea princeps fuit* belli faciundi. Guelferb. 4. *belli tempus fac. adesse*.

2. CUNCTARI ACCEPIT, DUBIUM B. *Cunctari* deest edd. Pompon. VII. & Lips. 1510. atque id salvo sensu eximi posse, censuerat Gruterus. Libenter illi adsentior, cum Cat. *c.* LII. n. 25. eaedem voces *cunctari* & *dubitare* vulgo male composuerant, cum nos posteriorem excluserimus. Ita ergo verba sese exciperent: *quem ubi dubium accepit belli atque pacis rationes trahere*. nam quod Gruterus etiam Conjunctionem *atque* invadit, frustra est & locum corrumpit. *dubius trahit*, ut supra *c.* XCIII. n. 1. anxius *trahere cum animo suo*. Loco sic constituto, desero Vinarienses, Basil. 1. Acad. Berg. & Guelf. 3. qui habent, *cunctari accepit*, & *dubium b. a. p. r. trahere*: qui alioquin, si *cunctari* retineas, haud peccant. *Rationes belli*, ut Plinius 1. epist. XII. n. 4. *ut haec tanta pretia vivendi* mortis rationibus *vincerentur*. adde ad Catil. *c.* LVIII. n. 3. & exquisite ille dicitur *rationes trahere*, qui dubitat atque deliberat; quomodo Terentius, *secum putare rationes*, alii alia.

PROXUMOS EJUS DONIS CORRUMPIT. *Ejus* omittunt Fabric. 1. & Uratisl. 2. quibus adhaereo. vide Cat. *c.* XXXIII. n. 2. Eccard. Senat. 2. Heuss. Guelf. 1. & 12. *corrupit*. vide supra *c.* LXXX. n. 3.

IPSIQUE MAURO POLLICETUR. Incert. 2. *Ipse Boccho*; Struv. *ibi Boccho*; alii *ipsique Boccho*, quomodo a manu secunda Guelf. 2. ut adpareat Glossatoris inventum esse, quod vidit Rivius. Sic alibi *Romanus*, *Numida*. vide notam ad *cap.* LXXXI. n. 3. Vetusti nostri, *Numidiae partem tertiam*. sed Guelf. 1. *Numidiae tertiam*, omisso Nomine Substantivo. quomodo quidem *tertiae*, pro *tertiis partibus* dicuntur hodie; sed boni scriptores *partes* addunt. Nihilominus Cat. *c.* LX. n. 4. simile quid ex Gu. 3. adnotavimus, qui habebat: *Catilina cum expeditis* in prima *versari*, pro *in prima parte*, vel *acie*. infra *c.* C. n. 2. *in sinistra*, pro *in sinistra parte*.

AFRICA EXPULSI, AUT INTEGRIS SUIS F. Acad. *ab Siria expulsi*. Franc. *aut integri suis finibus*. Guelf. 1. *compositum fore*.

3. EO PRAEMIO ILLECTUS BOCCHUS. Gu. 3. *Et eo praemio*. Basil. 1. *inlectus Bocchus*, quemadmodum hoc Nomen in aliis etiam MSS. exaratum est, alterum autem est ex perpetua hujus codicis consuetudine. Uratisl. 2. *cum maxima multitudine*.

MARIUM JAM IN HIBERNA PROF. *Jam* deest Rem. 1. Incert. 2. & Venetae 1470.

VIX DECIMA PARTE DIE RELIQUA. Sic ex Prisciano & A. Gellio emendarunt viri docti, quomodo tamen etiam aliquot MSS. nulli tamen, quod mirum, Gruteri. Ex nostris certe Guelf. 3. 9. & 12. Reliqui omnes & edd. vett. *diei*. Adprobat *die* Gronovius, sed non, ut Gellius voluit, secundo Casu antiquo accipit, quem habuimus supra *c.* LII. n. 3. verum sexto, & interpretatur *decima parte* per *quod ad decimam partem*, ad Livii XXIX. *c.* VII. *Classis Romana a Messana Locros* aliquot horis die *superante accessit*. Ei & nos accedimus, quamvis Bongarsius etiam, ut ceteri Sallustii interpretes, cum Gellio faciat ad Justin. II. *c.* XI. n. 17. Ita Crispus infra *c.* XCVIII. n. 3. *collis* magna parte *editus & praeceps pauca munimenta quaerebat*. Livius XL. *c.* XXXIV. *& cum Iliensibus, gente ne nunc quidem* omni parte *pacata, secunda praelia facta*. Martianus Capella II. extr. *Transcursa, lector*, parte magna *fabula*. Cicero cum Praepositione X. epist. V. n. 8.

invadunt: rati noctem, quae jam aderat, victis sibi munimento fore; &, si vicissent, nullo impedimento, quia locorum scientes erant: contra Romanis utrumque casum in tenebris difficiliorem. I- 4
gitur simul Consul ex multis de hostium adventu cognovit, & ipsi hostes aderant, & priusquam exercitus aut instrui, aut sarcinas colligere,

n. 8. *tamen ex maxima parte ea, quae es adeptus, fortunae temporibusque tribuuntur*]. Gu. 1. & 2. *vix decima relicta parte diei reliqua*. 6. *relicta qua invadunt*, ut breviter utramque lectionem notaret. At Franc. Incerti, Uratisl. 3. Guelf. 7. 11. & edd. Pompon. *vix x. parte diei relicta*. 1. Hist. Orat. Lepidi: *ne servilia quidem alimenta* reliqua *habet*. Auctor Declam. in Cicer. *quasi unus* reliquus *ex familia viri clarissimi, Scipionis Africani*.

VICTIS SIBI MUNIMENTO FORE. *Victis* i. si forte victi essent. Epist. Mithrid. n. 20. *Arma in omnis Romani habent, acerruma in eos, quibus* victis *spolia maxuma sunt*. Livius IX. c. XVIII. *Etiam* victis *Macedonibus graves, nedum victoribus*. ubi vide Gronovium. & ad XXXI. c. XLII. Eccard. & Guelf. 11. *monimento*. Basil. 1. Franc. Incert. 1. Remenses, Struv. Berger. Guelf. 12. & edd. vett. *& victis*. Struvian. omittit *sibi*: quem posses defendere, si locum difficiliorem reddere velles.

ET SI VICISSENT, NULLO IMPED. Guelf. 12. *at si vicissent*. Academ. & Berger. *& vicissent*, neglecta Conjunctione. Auctor B. Alexandr. c. x. *& post horam decimam diei res agebatur, nox autem adlatura videbatur majorem fiduciam illis, qui locorum notitia confidebant*. Guelf. 7. *nulli impedimento*. Ita nempe Canones postulant, cum *impedimento* tertio Casu accipitur. Monstravimus tamen ad Cat. *cap.* XXIX. extr. *nulli*, pro *nullius*, &, quem citavimus, Munckerus *nullo* etiam & *alio* dandi Casu exemplis confirmat, atque ita veteres declinasse ad Terentium Donatus docuit. At potuisset ille librarius secure *nullo* scribere, si sexto Casu intellexisset, quomodo Cic. x. ad Attic. epist. ult. *tranquillitates* majore impedimento *fuerunt, quam custodiae*: quo loco recte utitur Cl. Ducker. ad Flor. II. c. XI. n. 6. qui similiter *miraculo quodam fuere* dixit. Eccard. & Franc. *quod*, pro *quia*. idem Eccard. *nullo impedito*, forte pro *impeditu*.

IN TENEBRIS DIFFICILIOREM FORE. Franc. Incert. 1. Remenses, Struv. Guelf. 4. 6. 11. & edd. vett. *difficilem fore*; Guelf. 10. *difficile*. Eccard. *difficillime fore*, isque omisit *in tenebris*. Praeterea Fabric. 2. Incert. 2. Guelf. 11. & 12. *esse* habent, pro *fore*. Sed Senat. 1. Uratisl. 1. & Vinar. 2. neutrum agnoscunt, adsentiente Grutero. Et satis superque est, supra lectum esse: *munimento* fore. *Difficiliorem* non est sollicitandum, cum manifesta adsit comparatio. Difficilior est Romanis, quam Jugurthae. Sed & Vetus Scholiastes ad Stat. III. Theb. v. 119. *Nox alioquin insidiantibus opportuna & uni contra multos* difficilior.

4. SIMUL CONSUL EX MULTIS DE H. A. COGNOVIT. Guelf. 3. *Igitur consul simul ex nunciis de h. a. cognovit*; sicuti *cap.* XCIV. n. 3. *Marius ubi* ex nunciis, *quae Ligus egerat cognovit*. sed *ex multis* rei trepidae longe aptius est, etsi in reliquo positu ab eo codice haud temere dissentirem. Guelf. 6. *Igitur postquam simul consul*, ex Glossa: siquidem etiam in Fabric. 1. supra particulam *simul*, scribitur *postquam*, & de ea notione τῦ *simul*, pro *simulac* diximus ad Cat. c. VII. n. 4. Verum ea non est huic loco accommodatissima. Intellige ergo: *simul* h. e. *eodem tempore* Marius de hostium adventu cognovit, *&* ipsi hostes aderant: ita ut inter nuncios & hostium praesentiam nullum intercederet spatium. quod optime exprimit tumultum & celeritatem. Ita Livius XXVIII. *cap.* XLIV. *Hic modo nihil morae sit*. una *& trajecisse me audietis*, & *ardere bello Africam*, & *molientem hinc Annibalem*, & *obsideri Carthaginem*. Caesar II. Gall. c. XIX. *incredibili celeritate ad flumen decucurrerunt, ut paene* uno tempore & *ad silvas*, & *in flumine*, & *jam in manibus hostes viderentur*. Demosthenes de Corona p. 317. ἀλλ' ΑΜ' ἀκούετε τούτων ἀπαγγελλόντων ὑμῖν τινων, ΚΑκεῖνον ἐντὸς εἶν πυλῶν. Eccard. *ex multis diebus*. Uratisl. 1. *hostium adventum cognovit*. Pessime. Supra c. LXXXVII. num. 4. *reges ubi de* adventu *Marii cognoverunt*.

EXERCITUS AUT INSTRUI. Quid sit *instruere*, dixi ad Cat. c. LIX. n. 1. instructos *ordines in locum aequum deducit*.

SARCINAS COLLIGERE. Ante pugnam enim sarcinas in unum locum conferebant. Caesar VII. Gall. c. XVIII. extr. *qua re nunciata, Caesar celeriter* sarcinas conferri, *arma expediri jussit*. De eo quod idem Nomen *exercitus* aliter se habeat ad Verbum *instrui*, aliter ad *colligere*, *accipere*, dixi supra ad *cap.* XLIX. n. 4. Adde notam ad Catil. c. LIII. n. 3. *Colligere sarcinas* dixit etiam Varro 1. de R.R. c. 1.

ligere, denique antequam signum, aut imperium ullum accipere quivit, equites Mauri atque Gaetuli, non acie, neque ullo more praelii, sed catervatim, uti quosque fors conglobaverat, in nostros concurrunt.

DENIQUE ANTEQUAM SIGNUM. *Signa* quidem varia militaria, de quibus accipi posset hic locus, inptimis ab iis, qui illud *ullum* etiam de signo intelligunt. Non tamen capies de aquila, vexillis aut similibus, de quibus infra: *sine signis, sine ordinibus*. nam ea *signa* jam accipiebant, cum instrueretur exercitus. Cum vero supra scripserit, *priusquam* instrui *quivit*: eamdem rem bis proponeret. Ergo aut de *signo* tuba dato intellige, quod legis Cat. c. LX. princ. *Sed ubi omnibus exploratis Petrejus tuba* signum *dat*: aut de illo *signo*, quod alio nomine *symbolum*, aut *tessera* dicitur, quae militibus dabatur, ut socium ab hoste discerneret: aut denique de utroque hoc signo, ut ipse ego intelligo. Utrumque memorat Caesar II. Gall. c. XX. *Caesari omnia uno tempore erant agenda: vexillum proponendum* . . . signum *tuba dandum* . . . . *acies instruenda: milites cohortandi*: signum *dandum*. ubi vide D. Vossium, & Jo. Brantium. Auct. B. Afric. c. LXXXIII. *Quod postquam Caesar intellexit, incitatis militum animis resisti nullo modo posse*, signo FELICITATIS *dato*, *equo admisso contra principes ire contendit*. Multo plura dabunt docti interpretes Silii VII. v. 347. *discurrit* tessera *castris*.

AUT IMPERIUM ULLUM. *Imperium* nempe, qui aut quomodo, aut qua parte hostem adgrederentur. vide ea satis explicata per Auct. B. Afric. c. III. Idem c. XXXI. de Caesare: *sed mirabili peritus scientia bellandi in Praetorio sedens, per speculatores & nuncios* imperabat, *quae fieri volebat*. Livius XXII. c. V. *Ceterum prae strepitu ac tumultu nec consilium, nec* imperium *accipi poterat. tantumque aberat, ut sua signa atque ordinem & locum nosceret miles, ut vix ad arma capienda aptandaque pugnae competeret animus*. Id. XXIII. c. XXVII. *ut quisque arma ceperat, sine* imperio, *sine signo, incompositi, inordinati in praelium ruunt*. adde infra c. XCVIII. n. I.

ACCIPERE QUIVIT. *Accipere* vacat in Gu. 10. per incuriam describentis. Basil. I. Incerti, Acad. Guelf. 6. 7. & Veneta 1470. *accipere quivisset*. Guelf. 10. *quierit*; 11. 12. Struvian. & Berger. *quiverit*; Franc. *quivissent*; Uratisl. 2. *queunt*. Modus indicandi non satis placuit bonis illis librariis. At Noster supra c. V. n. 3. priusquam *hujus rei initium* expedio. Forte tamen *queunt* etiam, aut *quiverunt* scripserat, de quo supra ad c. XCV. n. I.

NEQUE ULLO MORE PRAELII. Ita Noster IV. Hist. more *equestris praelii*. Nam & *morem* in militia, ut in aliis rebus, maximopere observabant Romani. vide quos citat Cl. Ducker. ad Flor. IV. c. VI. n. 3. Statius XI. Theb. v. 524. *Haec pugnae facies, coeunt* sine more, *sine arte*. Unde nec sollicitandus Silius IX. v. 32. *Ne morem & pugnae signum exspectare petendae*. Horat. I. Od. X. v. 4. *& decorae* more *Palaestrae*. ubi alia Cl. Bentlejus. Guelf. 10. *atque ullo more p.* Eccard. *praelio*. Sed Fabric. a. vocem *praelii* omittit, quam parum & ipse necessariam existimo. Nam ita *sine more* simpliciter dici; item *non ullo more*, putidum foret pluribus demonstrare: quaedam ex citatis peti possunt. vide Nostr. supra c. XLII. num. 3.

CATERVATIM, UT QUOSQUE FORS CONGL. Pro *catervatim* Tacitus eodem sensu *catervis*, IV. Ann. c. LI. *barbari* catervis *decurrentes*. Liv. XXIII. c. XXVII. *cum alii* catervatim *currerent*. Guelf. 3. *uti quisque fors conglobaverat*, *quisque* scribens, pro *quoque* antiquo. nam *fors* etiam in plerisque reliquis legitur, ut confunduntur ea supra *cap.* I. n. I. Dictys II. *cap.* XLVI. *Raptim ac sine ullis ordinibus, ut quemque* fors conglobaverat, *ad naves evolant*. Sic legit Perizonius & Sallustium comparat Dissert. §. XXXIX. adde Gronov. ad Liv. XXII. c. V. Fors conglobat, *& animus suus cuique ante & post pugnandi ordinem dabat*. Guelf. 10. *conglubraverat*. Acad. *congloberaverat*. Sed *conglobare* praeter Dictyn & Livium tuetur etiam Auct. I. de Rep. Ordin. *cunctae gentes* conglobatae. Livius XXV. c. XV. *ibi proditores* conglobati. Tacitus Germ. c. VII. *Nec fortuita* conglobatio *turmam aut cuneum facit, sed familiae & propinquitates*. Id. I. Ann. cap. XXV. *Extrema &* conglobata *inter se pars concionis*.

IN NOSTROS INCURRUNT. Ita edd. & nihil monent interpretes. At apud nos Eccard. Vinar. I. Basil. I. Acad. Franc. Incerti, Struv. Uratisl. a. Gu. 7. & 11. item omnes edd. vett. & quaedam mediae: *in nostros concurrunt*, i. omnibus partibus incurrunt, quod sane vehementius est, quam *incurrunt*. At ceteri noluerunt concurrere, ob diversam Praepositionem *in* & *con*. Sed ita Cat. c. LVI. n. 5. *cujus* ad *eum magnae copiae* concurrebant. vide Eod. ad *cap.* LVII. n. I. adnotata. Ita Livius II. *cap.* XIII. *dux agminis virginum inter tela hostium Tyberim* trana-

currunt. qui omnes trepidi improviso metu, ac tamen virtutis memores, aut arma capiebant, aut capientis alios ab hostibus defensabant: pars equos escendere, obviam ire hostibus: pugna latrocinio magis, quam praelio similis fieri: sine signis, sine ordinibus equites, pedites permixti; ceadere alios, alios obtruncare, multos, contra advorsos acerrume pugnantis, ab tergo circumvenire: neque virtus, neque arma satis tegere; quod hostes numero plures & undique circumfusi. denique Romani veteres, novique, & ob ea scientes belli,

tranavit: *sospitesque omnes* Romam ad *propinquos restituit*. Terent. Phorm. Act. IV. Sc. IV. *qui te* ad *scopulum inferat*. Vinar.2. *in omnes incurrunt*, quod est interpretatio nostrae lectionis.

5. AC TAMEN VIRTUTIS MEMORES. Sic Basil. Vinar. Uratisl. Incert. primi, Acad. Gu. 1. 3. & 6. Ceteri autem *attamen*, ita tamen, ut in vetustioribus vix primam syllabam dignoscas, *at*, an *ac* praeferat. Guelferb. 6. & Fraoc. *virtutis pristinae memores*.

AB HOSTIBUS DEFENSABANT. Guelf. 10. *accipientes alios*; is & 12. cum Struv. *defendebant*. Sed Basil. 1. omittit *ab hostibus*; quae tamen in ceteris omnibus haerent. Nude extulit 1. Histor. Or. Philippi: *nunc pax, concordia disturbantur palam*; defenduntur *occulte*. at Orat. Lepidi: *Nam quid* a Pyrrho, Hannibale, Philippoque & Antiocho *defensum est aliud, quam libertas & suae cuique sedes?* ubi vide.

PARS EQUOS ESCENDERE. Nostri omnes *ascendere*, nisi quod in Guelf. 3. dubia est prima littera. *Escendere* restituerunt ex Frontone, ut quidam nominant Arusianum Messum, quem ita citare in Voce *Escendo*, vidimus etiam in MS. Gudiano. Juvant etiam paullulum Gruteriani, & nos supra c. XXV. n. 5. *escendere navim* ex iisdem fere fontibus restituimus.

LATROCINIO MAGIS QUAM P. S. FIERI. *Magis, quam* vacat in Gu. II. Praeterea Wassius superfluam habuit dictionem *similis*, quae mihi perquam necessaria videtur: neque vero facile occurret formula: *pugnam praelio facere*, aut *latrocinio*, quae tameo in promtu fuerit necesse est illi, qui tanta facilitate vocem damnat. Suspectum potius esse debebat illud *fieri*: nam in simili caussa *esse* iotrusum vidimus supra c. XCV. n. 3. ac tamen Guelf. 9. & 11. *simul*, pro *similis* habent; *fieri* omnes servant. Illud *latrocinio* illustrat Cl. Ducker. ad Flor. II. c. III. n. 4. iis exemplis, quae & per nos olim adnotaveramus. addo nunc Cic. 1. Cat. c. X. extr. *Tantum profeci tum... ut id, quod esset a te scelerate susceptum*, latrocinium *potius, quam* bellum *nominaretur*.

EQUITES PEDITES PERMIXTI. Nostri *equites peditesque*, praeter Vinar. 1. & Guelf. 4. qui copulam omittunt. Alii *equites &* vel *ac pedites*. Admonet autem Glareanus haec de Numidis Gaetulis & Mauris intelligenda esse, qui *equites, pedites* permixti, latrocinii modo, invadebant Romanos, quos voces *alios, alios, multos* denotant. Sed ita etiam post *permixti* media distinctio est tollenda. Ceterum pugnam hanc satis atrocem fuisse, patet ex Crispo. Orosius vero nimium auget V. c. XV. & in plerisque ab Sallustio abit. in eo maxime, quod Bocchus & Jugurtha Marium triduum quasi obsederint, & ille non sua virtute, sed fortuito casu evaserir.

CAEDERE ALIOS, ALIOS OBTRUNCARE. Uratisl. 1. *multos caedere, obtruncare multos*. Struvian. *caedebant alios, alios obtruncare*. Vinar. 1. *credere*, pro *caedere*. Alterum *alios* omiserunt Vinarienses, Senat. t. Uratisl. 2. & Eccardianus.

MULTOS, CONTRA ADVERSOS AC. P. Fabric. 1. *contra acerrime adversos pugnantes*; 2. *multos ad contra adversos pugnantes*. Gu. 6. *contra adversus hostes*. ita quidem vulgata intelligenda est. At vide, oum melius sit, quod ex Fabricianis traheres: *multos acerrime adversos pugnantes ab tergo circumvenire*, ut nihil, praeter illud *contra*, extrudatur, qnod ortum traxit ex interpretatione τῶ *adversos*. Basil. 1. *advorsos*. Guelf. 1. *circumveniri*; 10. *circumvenere*. at 3. *circumdare*. male. Supra c. L. n. 6. *disjectos ab tergo, aut lateribus* circumveniebant.

SATIS TEGERE, QUOD HOSTES N. PLURES. Gu. 4. *nostros tegere*; 1. *satis terrere*. Cat. c. LVIII. n. 10. *neque locus, neque amicus quisquam teget, quem arma non texerint*. Acad. & Basil. 1. *quia hostes*. Eccard. *quidem hostes*. Uratisl. 1. *undique fusi erant*; Vinar. 1. *circumfulsi*. Recte Eccard. *erat* neglexit.

ROMANI VET. NOVIQUE ET OB EA SCIENTES.

 Gu. 3.

belli, si quos locus, aut casus conjunxerat, orbes facere: atque ita ab omnibus partibus simul tecti & instructi hostium vim sustentabant.

C A P. XCVIII.

CIII

1 NEque in eo tam aspero negotio territus Marius, aut magis, quam antea, demisso animo fuit; sed cum turma sua, quam ex fortissumis magis, quam familiarissumis, paraverat, vagari passim; ac modo laborantibus suis succurrere, modo hostis, ubi confertissumi obstite-

Gu. 3. *denique Romani veteres boni scientes erant, uti quos locus* &c. ex quo unico, si vulgata deserenda est, manus Sallustii facillime restitui potest; nec tantummodo *novique*, quod displicuit Ursino & Ciacconio, sed etiam *& ob ea* est recidendum. Ergo levissima mutatione Guelferbytana illa ita reformaretur: *denique Romani veteres, belli scientes, uti quosque locus aut casus conjunxerat, orbes facere*. reliqua diceres partim ex *c.* LXXXVII. n. 3. sumsisse Glossargos: *sic brevi spatio* novi veteresque *coaluere, & virtus omnium aequalis facta*. Ita certe melius haberet Crispus, quam per conjecturas Wassii, quae sunt valde otiosae. Ipse tamen nihil muto, sed positu illo Conjunctioois *Si* locum paullo obscuriorem factum esse existimo. Quare ita interpretare: Denique *si* Romanos veteres novosque, qui *ob id*, quod conjungerentur veteribus, facile morem militiae discebant, casus conjunxerat, *illi* orbes facere. Plana ita sunt omnia, & quod *ob ea* hanc, quam posui, significationem habeat, discas etiam ex nota ad *c.* XXXIX. n. 5. Et ut comparatione alterius scriptoris sententiam confirmes, en tibi Dictyn, qui locum imitatur VI. *c.* I. *paucis diebus pervenere ad Aegaeum mare: ibi multa imbribus* ventisque, & ob id *saeviente mari, indigna experti, passim, uti sors tulerat, dispalantur*.

ORBES FACERE. Academ. *urbes facere*. Corrupte. *Orbes* dicuntur ordines militum in orbes consistentium, ut terga tuti omnibus partibus adversi in hostem pugnare queant. Fabric. 1. *orbem*, quomodo edd. Pompon. Vit. & Lips. 1510. Nempe illud usitatius est, ut totus exercitus in unum *orbem* cocat. Caesar IV. Gall. *c.* XXXVII. *cum illi* orbe facto *sese defenderent*. ubi vide Jo. Brantium. Curt. IV. *cap.* XIII. n. 31. *Ultimos ordines avertit a fronte, ut totam aciem* orbe *muniret*. adde Auct. de B. Alexandr. *c.* XL. Livius XXIII. *c.* XXVII. *cum paucitas parum tuta esset, respicere alii alios; & undique pulsi coire* in orbem, *& dum corporibus adplicantur armaque armis jungunt, in arctum compulsi — corona hostium cincti ad multum diei caeduntur*. Auct. B. Afric. *c.* XV. *Caesaris copiis* in orbem *compulsis*. Tacit. II. Ann. *c.* XI. *collectos* in orbem. At hic nexus orationis plurium numerum requirit. Si vero cum Guelf. 3. *ut quosque* legas, *orbem* non damoo. Fabric. 1. Vinar. 1. Incert. a. Uratisl. a. *fecere*.

SIMUL TECTI, ET INSTRUCTI. Guelf. 3. *simul & exti & instructi*; fortasse pro *simul & tecti & instructi*, quod est in edd. Pompon. Viteb. & Lips. 1510.

HOSTIUM VIM SUSTENTABANT. Remens. 2. Senat. 1. & Guelf. 6. *sustinebant*. Eccard. *sustinere:* quod est pro Grutero, cui magis placuerat *sustentare*, sed perperam, ut saepe alibi. vide supra *c.* XLIII. n. 4. Livius II. *c.* X. *Cum his primam periculi procellam & quod tumultuosissimum pugnae erat, parumper* sustinuit. Frontin. II. *c.* I. n. 4. *ex more pristino cum paucis* sustiouit *incursum adversariorum*. adde Vellej. Pat. II. *c.* CXII.

CAP. XCVIII. 1. MARIUS TERRITUS. Guelf. 3. & Uratisl. 1. *territo*, ut penderet, uti *demisso*, ab voce *animo*. quale erratum animadvertimus supra ad *c.* LXIII. extr. Vinar. 1. *territus Marius, aut magis* &c. quomodo scripsit Sallustius. Eccard. *neque magis quam antea dimisso animo fuit: & dimisso* visitur etiam io Incert. 2.

EX FORTISSUMIS MAGIS. Guelf. 9. omittit *magis*. Sed in Remensi 1. haec omnia: *magis, quam familiarissumis* deesse dicuntur. Guelf. 6. *quam ex familiaribus paraverat*.

HOSTES, UBI CONFERTISSUMI OBSTIT. Gu. 3. *hostis*. Vinar. 1. *ubi hostes confert*. Guelf. 10. *hostes, confertissimi ubi obstiterant*. Fabric. 2.

con-

ſtiterant, invadere: manu conſulere militibus, quoniam imperare,
conturbatis omnibus non poterat. Jamque dies conſumtus erat, cum 2
tamen barbari nihil remittere; atque, uti reges praeceperant, no-
ctem pro ſe rati, acrius inſtare. Tum Marius ex copia rerum conſilium 3
tra-

confertiſſume; Guelf. 6. *confertiſſimis*; 3. *aſtiterant*; 12. *extiterant*; Uratisl. 1. *erant*. Aut *obſtiterant*, aut nullum Verbum eſt agnoſcendum. Catil. c. LX. n. 17. *in confertiſſumos hoſtes incurrit*. Nam Verbum *eſſe* ſaepe per aliud validius exprimi, & alibi dictum, & infra ad c. CX. extr.

MANU CONSULERE MILITIBUS. Ita diſtinguendum cum aliquot MSS. At edd. nuperae perperam exhibent: *invadere manu: conſulere milit*. Nam ſi *conſulere* nude ſumſeris, qualis illa oppoſitio ſit inter hoc Verbum & *imperare*, haud facile dixeris. Supra *cap.* XXXIX. n. 1. *quod armatus dedecore potius, quam* manu *ſalutem quaeſiverit*. Ineptiſſime haec tractant interpretes, cum tam manifeſtum ſit Marium virtute, auxilio ſuo ſuaeque turmae conſuluiſſe militibus.

IMPERARE CONTURBATIS OMNIBUS. Gu. 12. *imperaro*; Uratisl. 2. *comparare*. de imperio ducis dictum ad c. XCVII. n. 3. Guelf. 3. omittit *omnibus*. Adpoſite Tacit. III. Hiſt. c. XVII. *Nullum in illa trepidatione Antonius conſtantis ducis, aut fortiſſimi militis officium omiſit: occurſat paventibus, retinet cedentes; ubi plurimus labor, unde aliqua ſpes*, conſilio, manu, voce *inſignis hoſti, conſpicuus fuit*.

2. CUM TAMEN B. N. REMITTERE. Guelf. 4. *cum tum barbari nihil remittere*. Acad. *certamen nihil remittere*. uti ſupra c. LX. n. 3. *ubi hoſtes paullulum modo* pugnam remiſerant. ſed hoc loco ex Gloſſa eſt paullo apertius, quam ſupra. Ne autem ex Gu. 4. placeat: *tum barbari nihil remittere*. in memoriam revocabis, etiam poſt particulas *cum*, *poſtquam* Infinitivos ponit pro Indicativo, aut Subjunctivo. Noſter 1. Hiſtor. Cum *ceteri, ejuſdem cauſſa ducem ſenatus rati, maxumo gaudio bellum* irritare. Supra c. VII. n. 1. ubi *neque per vim, neque dolis opprimi* poſſe *hominem tam acceptum popularibus*. Sed illud docuit apertis Claudiani & Virgilii exemplis Joſ. Scaliger ad Catull. Carm. LXVII. pag. 137. Cum *Medi* properare *novum mare*. eum vide.

NOCTEM PRO SE RATI, ACRIUS INST. Uratisl. 3. *noctem prodeſſe rati*. Turpi Gloſſa: nam *pro ſe* eſt commodam ſibi, opportunam. Supra c. LXXXVIII. n. 4. *ſtatuit urbes, quae viris aut loco* pro hoſtibus, *& adverſum ſe opportuniſſimae erant, ſingulas circumvenire*. ubi dixi. Eccard. *uti praeceperant*, omiſſo Nomine *reges*. Franc. *acrius inſtarent*; Guelf. 7. *acrius inſiſtere*.

3. EX COPIA RERUM CONSILIUM. Verius *inopia* omnium rerum atque adeo conſilii aderat, & quibus *copia* vocis non alia, quam *multitudo* notio cognita eſt, iis diſſicilis erit locus intellectu. Sed ſuccurret nota ad c. XCIV. n. 1. ubi hujusmodi Nomina & *multa* & *pauca*; *magna* & *parva* pati demonſtravimus: quam ad rationem Noſter c. LXI. n. 4. *maxumam copiam* dixit. Sive ergo a Verbo *capere*; ſive ab *ope*, quod uſitatius eſt, vocabulum *copia* deduxeris, notat proprie facultatem, opportunitatem; quod jam obſervavimus ad Catil. c. VIII. n. 5. *At populo R. numquam* ea copia *fuit*. Inde antiquum verbum *copiari*, quod non eſt *augere*, ut vulgo interpretantur, ſed nanciſci, potiri. Cl. Quadrigarius apud A. Gellium XVII. c. II. *Et Romani multis armis & magno commeatu, praedaque ingenti* copiantur. Ita *copia*, quo potior, quod habeo atque facultas ipſa rei, quae additur. Noſter ſupra c. XXXIX. extr. *Cognitis militibus, quos praeter fugam, ſoluto imperio, licentia atque laſcivia corruperat*, ex copia rerum *ſibi ſtatuit nihil agitandum*. c. LIV. n. 9. *Tamen* ex copia, *quod optumum videbatur, conſilium capit*. ubi vulgo corrupte, *ex inopia*. Sed hoc loco etiam Incert. 1. *conſilium capit* repraeſentat. Vinar. 2. *conſilium traxit*. Aperte magis Caeſar V. Gall. c. VIII. *ut rei frumentariae provideret, quaeque in Gallia gererentur, cognoſceret, & conſilium* pro re *& tempore caperet*. At Terent. Andr. Act. II. Sc. I. v. 21. *Neque pol conſilii* locum *habeo, neque auxilii* copiam. Ludit ille in eodem vocabulo Phorm. A. I. Sc. III. v. 15. *Quid ego ex hac* inopia *nunc* capiam, *& quid tu ex iſthac* copia.

COLLIS DUOS PROPINQUOS INTER SE. Guelf. 11. *propinquos*; Fabric. 2. *inter ſe* omittit. Supra c. LIII. num. 7. *poſtquam* haud procul inter ſe *erant*. Guelferb. 10. *colles dies propinquos*. Scriberem: *collis duo propinquos inter ſe*. *Duo*, pro *duos* ἀρχαϊκῶς, ut ſupra c. XXVIII. numer. 1. duo *familiaris ad ſenatum legatos mittit*.

CASTRIS PARUM AMPLO, FONS AQUAE. *Caſtris* i. ad caſtra, qui parum caperet caſtra. Sic ſupra c. XCII. n. 5. *mediocri* caſtello *ſatis patens*.

trahit, atque, uti suis receptui locus esset, collis duos propinquos
inter se occupat. quorum in uno, castris parum amplo, fons aquae
magnus erat: alter usui opportunus, quia magna parte editus &
4 praeceps pauca munimento quaerebat. Ceterum apud aquam Sullam
cum equitibus noctem agitare jubet. Ipse paullatim dispersos mili-
tes, neque minus hostibus conturbatis, in unum contrahit: dein cun-
5 ctos pleno gradu in collem subducit. Ita reges, loci difficultate coa-
cti, praelio deterrentur. neque tamen suos longius abire sinunt, sed,
utro-

Guelf. 3. *fonsque magnus erat*. 10. *fons aquae agrius erat*, quod ex omissa littera *m* provenit.

Quia magna parte editus. Male Basil. 1. Senat. 2. Heuss. Uratisl. 2. & 3. *magna parte edita*. *Magna parte* est quod ad magnam partem, ut probavimus supra ad *c.* XCVII. n. 3. *Marium vix decima parte die reliqua invadunt*. Nec melius Guelf. 3. *quia magna pars edita*; 11. *quia magis editus*; 4. Acad. & Venet. 1470. *magna parte edita & praecipiti*. Infra scribendum: *alter usu opportunus*.

Pauca munimento egebat. Ita Gruterus & Wassius, scilicet contra libros vett. etsi Guelf. 3. 6. & 7. habeant, *pauco munimento egebat*. Vinar. 1. *non magna munimenta regebat*. Franc. *pauca munimento regebat*; Guelf. 1. *pauca munimento regebant*; Fabriciani, *pauca munimento gerebat*; Struv. *pauco munimenta gerebat*; Senat. 2. & Heuss. *pauca munimenta rogabat*. Ceteri omnes, *pauca munimenta gerebat*, praeter Eccard. & Venetam 1470. qui habent, *pauca munimenta quaerebat*, ut est in edd. aliquot novitiis. Unde recte Gruterus: *pauca munimento quaerebat*, quod ille non dubitare debebat superius positae lectioni praeferre. *Munimento* quidem in optimis libris reperitur, ut tanto minus de eo dubitare liceat. atque ita supra *c.* LVIII. n. 6. *Jugurtha* munimento *castrorum impeditus*. Hic posuit pro *ad munimentum*, ut Noster Cat. *c.* XV. n. 2. *vacuam domum scelestis nuptiis fecisse*. & passim alibi. *Quaerebat* autem facile mutari poterat in *gerebat*, *regebat*; facillime in *egebat*, quod est Glossa τῷ *quaerebat*, quod Verbum pro *egere*, *desiderare*, *opus habere* poni, docui supra ad *c.* LXXXV. n. 11. *ita plerumque evenit, uti quem vos imperare jussistis, imperatorem alium* quaerat.

4. Noctem agitare jubet. Struv. *nocte*; Berger. & Guelf. 10. *per noctem*. Haud paullo melius hoc illa voce: *Sullam cum equitibus agitare jubet*. Saepius apud Nostrum Verborum *agere* & *agitare* ea fortuna fuit, ut aliquod illis Nomen adpenderetur, minime necessarium.

In unum contrahit. Eccard. Senat. 2. Heussian. Veneta 1470. *in unum trahit*. male. Collegimus talia ad Cat. *c.* XVII. n. 2. *Ubi satis explorata sunt, quae voluit*, in unum *omnis* convocat. Mox Uratisl. 1. *dehinc cunctos*.

Pleno gradu in collem subducit. Guelf. 3. omittit *in collem*; quod factum vix improbare audeo. Nam cum *collis* modo mentio sit facta, atque Verbum *subducere* terminum denotet adeoque locum, quem subimus, haud difficulter menti inferat; peccatum sane tolerabile foret, si hoc loco Crispus absolute scripsisset: *pleno gradu subducit*. Ita supra *c.* LVIII. n. 4. *pars eminus glande, aut lapidibus pugnare, alii succedere, ac murum modo subfodere, modo scalis adgredi*. Cat. *c.* XLVI. n. 5. *Consul Lentulum, quod praetor erat, ipse manu tenens* perducit. ubi vulgo addiderant, *in senatum*. Haec propter Codicem ita censeo. Nam ex sola conjectura nihil moverem. Gu. 10. *deducit*; Franc. *in colles subducit*. Pleno gradu habes etiam, ut monet Wassius, apud Liv. IV. *c.* XXXII. *peditum aciem instructam* pleno gradu *in hostem inducit*. alibi. addo Trebon. Cic. XII. epist. XVI. n. 7. *Nam illum paratum ut video & ingressum* pleno gradu, *cohortari non intermittemus*. quem adduxit etiam ut nunc video, Manutius, & laudat Cl. Burmannus ad Quinctil. Declam. III. *c.* 11. *Si fors ita tulerit, ibit ad poenam* pleno gradu, *tam paratus mori pro pudicitia, quam occidere*. infra Acad. *praelio desisterant*.

5. Suos longius abire sinunt. Uratisl. 1. *sinit*. Guelf. 3. *longius ire sinunt*. At Guelf. 6. Pronomen *suos* omisit. quam bene, haud pronuncio. Moneo eos tamen, qui talia statim damnant, posse aliquo modo ejus loco ex sequenti *multitudinem* exaudiri. Sic supra *c.* XII. n. 5. *Qui postquam in aedis irrupere, diversi* quaerere.... *cum* Hiempsal *interim reperitur*. ubi vulgo: *diversi regem quaerere*, sed vide adnotata. adde supra *c.* LXVI. n. 1. Livius XXV. extr. *Itaque haud* magni certaminis *fuit: primus clamor atque impetus* rem *decrevit*. qui inprimis ea forma delectatur, ut ostendit Gronov. ad XXX. *c.* VII.

utroque colle multitudine circumdato, effusi consedere. Dein crebris 6 ignibus factis, plerumque noctis barbari suo more laetari, exsultare, strepere vocibus: ipsi duces feroces, quia non fugerent, pro victoribus agere. Sed ea cuncta Romanis ex tenebris & editioribus 7 locis facilia visu magnoque hortamento erant.

CAP.

c. VII. quem omnino consulas. Si tale quid agnoscere in Sallustio velis, reformabis ad id supra c. LXXIX. n. 8. *uti vel illi... viri obruerentur*, *vel* eadem *sese*, *quem in locum vellent*, *processuros*. *Philaeni* conditione *probata seque vitamque reip. condonavere*. ita quippe est in MSS. Supra c. XCI. n. 3. *ibique quam occultissime potest*, *cum omnibus copiis* opperitur. *Sed*, *ubi* dies *coepit* cet. Sic omnes edd. Hic vero & propterea feres absentiam *cū suos*, quod alioquin *multitudine* superfluum est, & Sallustius alia constructione eamdem rem adstrictius memorare potuisset, quae convenientior ipsi, quam haec *suos --- multitudine* esset.

EFFUSI CONSEDERE. Prior vox deficit Franc.

6. STREPERE VOCIBUS. Guelf. 7. *strepere vocibus*, *pedibus*. sed postremam vocem nullus praeterea, neque Rivii, neque Gruteri aliquis exhibet. Apulej. Florid. III. pag. 228. *diebus ac noctibus* perstrepens maledictis. adde ad Cat. c. XXXI. n. 8. Post praelium factum strepitus vocum apud milites unde oriatur, vide supra c. LIII. n. 8. post victoriam etiam cantus, sicuti Gallis Livius v. c. XXXVII. tribuit *ululatus & cantus dissonos*. Tacit. I. Ann. c. LXV. *Nox per diversa inquies*; *cum barbari festis epulis*, *laeto* cantu *ac truci* sonore *subjecta vallium ac resultantis saltus complerent*; *apud Romanos* invalidi ignes, *interruptae* voces, *atque ipsi passim adjacerent vallo*, *oberrarent tentoriis*. Supra Rem. 2. Guelf. 6. & 7. *per plerumque noctis*: infra Eccard. *feroces erant*.

QUIA NON FUGERE, UT PRO VICTORIBUS AGERE. Pessimam iterum Gruterus ex MS. unico adripuit lectionem, cum non animadverteret, per conjuncta *ut pro* idem *tamquam* bis exprimi: & ex tali Glossa, quae *pro victoribus* exponeret *ut victores*, corrupta illa lectio exstitit. Possem ergo meliore jure ex Guelf. 2. & 3. reponere: *quia non fugere*, *pro victoribus agere*, ita enim clare exhibent hoc sensu: *quia non fugiebant*, *pro* cet. Verum reliqui MSS. me retinent, a quibus omnibus, exceptis Guelf. 10. & 11. ubi *atque pro vict. agere* legitur, summo consensu exhibetur: *quia non fugere*, *aut pro v. agere*, atque ita etiam Veneta 1470. nam ceterae *atque* praeferunt. Adfuerit ergo aliquid, quod vetustos Codd. impulit ad illud *aut* exprimendum; quod cum in aliis in *ut* mutatum sit, facilis conjectura est, adtuisse duas litteras *nt*, quas librarii male ab sua voce separarunt, & primum in *ut*, postea in *aut*, & hoc denique in *atque* immutarunt; quemadmodum illi homines has particulas saepissime confundunt. vide ad Cat. c. XXXI. n. 5. & supra ad c. LXXXII. n. 2. Scripsi ergo: *quia non fugerent*, *pro victoribus agere*; etiamsi bene noverim *fugere* etiam, pro *fugiebant* post particulam *quia* poni posse, ut supra n. 2. cum *tamen barbari nihil* remittere. Geminum lapsum ostendi supra c. LXI. n. 4. ubi pro *fore ut illi*, exaratum est *forent illi*. Eadem elegantia Livius XXI. *cap.* IX. Wassio jam laudatus: *Cum Saguntinis*, *quia praeter spem resisterent*, *crevissent animi*; *Poenus* quia *non vicisset*, pro victo *esset*. PRO VICTORIBUS dixi esse *ut*, vel *tamquam victores*. atque hanc notionem Livius & multi praeterea confirmant. ille iterum II. c. VII. *ita certe inde abiere Romani* ut victores, *Etrusci* pro victis. XXIV. c. XXV. *cum clausis Andranodonis Insulae portis haereditatem regni creverit*, *quaeque* procurator *tenuerat*, pro domino *possederit*. Claudian. I. Eutrop. v. 252. *Ille tamen* --- Pro victore *redit*. Plaut. Trucul. Act. I. Sc. II. v. 73. *Cur*, *obsecro*, *ergo ante ostium* pro ignoto alienoque *astas?* Justin. XXIII. c. III. n. 9. quoniam *tamen a Sicilia* abiret, pro victo *fugere visus est*. cum nota Berneggeri. Quinctil. Declam. CCCXI. *sic quisquis aliquid* pro libero *facit*. Curt. IV. c. XVI. n. 28. *dubioque adhuc pugnae eventu* pro victore *se gessit*. adde Nostrum Cat. c. VIII. n. 2. & supra c. XXII. n. 4. infra c. CIII. num. 5.

7. ET EDITIORIBUS LOCIS. Uratisl. 2. *& eminentioribus locis*; Eccard. *& editiori locos*. emendatum *locis*. Forte fuit, *& editioribus loco*, nempe *Romanis*.

FACILIA VISU MAGNOQUE HORT. Guelf. 10. *facilia visui & maximo ortamento*; Fabric. 2. *magno hortamento*, sine Copula.

CAP.

CAP. XCIX.

CIV

1 PLurimum vero Marius imperitia hostium confirmatus, quam maxumum silentium haberi jubet: ne signa quidem, uti per vigilias solebant, canere: deinde, ubi lux adventabat, defessis jam hostibus & paullo ante somno captis, de improviso vigiles, item cohortium, turmarum, legionum tubicines simul omnis signa canere,
2 milites clamorem tollere atque portis erumpere. Mauri atque Gaetuli igno-

CAP. XCIX. 1. PLURIMUM VERO M. IMPERITIA. Eccard. *Plerumque vero Marius*; Franc. *inscitia hostium*. *Imperitia* nempe belli: qui partim, non melius uterentur fortuna sua, partim per noctem semet ipsi defatigarent. Sic supra *c.* XXXVIII. n. I. *cognita vanitate atque* imperitia *legati*. Gu. II. *quam magnum silentium*. Vinar. I. *haberi jussit*.

NE SIGNA QUIDEM, UTI PER VIGILIAS. Vinar. I. Guelf. 12. Berger. & edd. vett. *nec signa quidem*, ut saepissime illa confunduntur. Per vigilias autem signa canebantur eo modo, ut finita una vigilia buccina aut tuba signum daretur, quo excitarent alium, qui succederet. Tacitus V. Hist. *c.* XXII. *Vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam jussi silere, ne quietem ejus turbarent. Ita intermisso* signo *& vocibus, se quoque in somnum lapsos*. Lucan. VIII. *v.* 24. *ne rumpite somnos* Castrorum vigiles, *nullas* tuba *verberet aures*. Livius VII. *c.* XXXV. *ubi secundae* vigiliae buccina *datum signum esset*. adde D. Heinsium ad Silium VII. *v.* 155.

DEFESSIS JAM HOSTIBUS. Berger. omittit *jam*. At lepide simul & suaviter Eccard. *defectis jam hostibus*. atque eae voces, *defectus* & *defessus* saepissime permutari docuit Davisius ad Caesar. III. Civ. *c.* XL. defectis*que defensoribus, etiam navem expugnavit*. eum vide. Intelligendum ergo esset per vigilias robore defectis, ut Lucan. IV. *v.* 600. *Jam* defecta *vigent renovato robore membra*. Seneca Epist. LVIII. defectum *& praemortuum corpus*. vide Gronov. ad Epist. XXX. pag. 112. Graevium ad Sueton. August. *c.* LXXXIV. & ad Cic. de Harusp. Resp. *c.* XIX. Cellar. ad Minuc. Fel. *c.* XVIII. n. 3. & Cl. Burmann. ad Quinctil. Declam. XIII. *c.* II. defecta*que labore senectus*. Berger. *a somno captis*.

DE IMPROVISO VECTIGALIS. Sentit difficultatem in vocabulo *vectigalis* non magis Glareanus, qui sibi ipse non satisfacit, quam Salmasius, qui corrigit: *litui ab alis*. Gruterus & Wassius securi, locum transeunt; qui tamen manifeste corruptus est, MSS. quidem omnes & edd. vett. habent *vectigales*, nisi quod Struv. & Guelf. 9. habeant *vertigales*, sed suo more scribendi, quo & alibi *r*, pro *c* exhibent. Guelf. 12. *victigales*. Scribe vel invitis libris omnibus: *de improviso vigiles*, *item* cet. levissima est mutatio, quam instituo, & vox verissima. nam supra memoraverat *vigiles* nulla signa cecinisse. & quamquam illi alioquin non concinerent, si in hostem eundum esset, hic tamen strepitus caussa eos tubicinibus adjunxit. Vitium ortum ex supra posito *&*, quo *item* interpretari voluerunt, id cecidit incuria librarii in mediam vocem *vigiles*, quasi *vetigiles*, unde per se exstitit *vectigales*. ita supra *c.* LIV. n. 9. pro *aviis*, dederunt *avitiis*.

SIGNA CANERE. Guelf. 10. omittit *signa*; 11. *tubas canere*; 4. 6. 7. 12. Eccard. Rem. I. Struv. Incerti, Franc. & Veneta 1470. *tuba canere*; sed Acad. *signa tuba canere*.

ATQUE PORTIS ERUMPERE. Quidam adjiciunt *jubet*. Guelf. 3. *portis erepere jubet Marius*. turpissimo lapsu. nam non *repunt* certe, qui maxuma vi in hostem irrumpunt. Gu. 6. *irrumpere jubet*, & 10. omittit *portis*, pro quo Franc. & Fabric. 2. *portas*: nempe ut *egredi fines*, *erepere silvam*: sic *erumpere portas*. Caes. III. Gall. *c.* VI. *Quod jussi sunt, faciunt, ac subito* omnibus portis *eruptione facta neque cognoscendi, quid fieret, neque sui colligendi hostibus facultatem relinquunt*. quomodo ille & Livius passim. Uratisl. 2. *atque a portis*. Fabric. I. Vinar. 2. Uratisl. I. Struv. Incerti, Rem. I. Basil. I. Eccard. Guelf. 1. 7. 9. 10. 11. *aut* habent, pro *atque*. At aptius Fabric. 2. *clamorem tollere, portis erumpere*. quem omnino adprobo.

2. IGNOTO ATQUE H. S. R. EXCITI. Guelf. 11. *ignito atque horribili*. sed copulam omittit 7. Pro *exciti* Academ. & Guelf. 10. *excitati*: sicuti aberratum supra *cap.* LXXII. extr. *interdum* somno excitus *arreptis armis tumultum facere*.

FACERE AUT PROVIDERE QUIDQUAM. Gu. 6. *fa-*

ignoto & horribili fonitu repente exciti, neque fugere, neque arma capere, neque omnino facere aut providere quidquam poterant. ita
cunctos ſtrepitu, clamore, nullo ſubveniente, noſtris inſtantibus, tu- 3
multu, terrore, formido, quaſi vecordia, ceperat. Denique omnes fuſi fugatique. arma & ſigna militaria pleraque capta: pluresque eo praelio, quam omnibus ſuperioribus interemti. Nam ſomno & metu inſolito impedita fuga.

CAP. C.

DEin Marius, uti coeperat, in hiberna: quae, propter commea- CV.
tum, in oppidis maritumis agere decreverat. neque tamen ſo- I
cors

facere aliquid, aut neque providere quidquam; 3. *facere, aut providere aliquid*. Sed neque *quidquam*, neque *aliquid* ſcripſit Salluſtius, qui *facere* & *providere* praeciſe voluit intelligi, quo trepidatio major exprimeretur. At Livius XXV. c. XXXIX. *Inde ſigna canunt & tollitur clamor— Hoſtes ſimul ignis, clamor, caedes, velut alienatos ſenſibus, nec audere, nec* providere quidquam *ſinunt*.

3. TERRORE, FORMIDINE, QUASI VEC. CEPERAT. Eccard. Baſil. 1. Senat. 1. Uratisl. 1. Gu. 4. 10. 11. & 12. *tumultu, formidine, terrore quaſi vecordia*. Unde aliquid ſubſidii eſt Uratisl. 2. & Guelf. 2. 3. *formidine terror, quaſi vecordia, ceperat*. Sane aut ita ſcripſit Salluſtius, aut, quod eſt in Vinar. 2. Fabric. 2. & Guelf. 7. *tumultu, terrore formido, quaſi vecordia ceperat*. Supra *cap.* LXXII. extr. *ita* formidine, *quaſi* vecordia, *exagitari*. Neque uſquam alibi Salluſtius comparationem nude ponit, ſed ſemper illi aliquod Nomen adhaeret. vide Cat. c. X. num. 6. c. XXXVIII. extr. Supra *cap.* XLI. extr. Pro *ceperat*, Baſil. 1. Franc. Struv. Fabric. 2. Senat. 1. Remenſes, Berger. Vinar. 2. Uratisl. 1. Eccard. Guelf. 1. 2. 4. 7. 10. 11. 12. & edd. vett. *acceperat*. Placet tamen magis, quod reliqui pauci exhibent, *ceperat*. Sic *capit amor timor, deſiderium*, & alia plura apud Ciceronem, Livium, Plautum, reliquos. & inde vulgata illa *captus amore, lubidinibus*. vide ſupra *cap.* I. num. 4. ita *cap.* LXXXV. num. 47. *neque quemquam* metus ceperit. Sed Senat. 2. & Heuſsian. *formidine* omittunt. atque Gruterus in his pleramque verborum partem a Gloſſa eſſe exiſtimavit, quem tamen bene Waſsius redarguit illo Lucretii: *Effervescere cernebant in rebus agundis Volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu*. & Livii VIII. *cap.* IX. *hoſteſque populi R.* terrore, formidine, *morteque adficiatis*.

DENIQUE OMNES FUSI FUGATIQUE. *Omnes* non eſt in Senat. 2. Livius II. c. VI. *Vejentes vinci ab Romano milite ſueti*, fuſi fugatique.

PLURESQUE EO PRAELIO, QUAM. Baſil. 1. *plures eo praelio*, ſine Conjunctione. Guelf. 6. *in eo praelio*; atque ita 7. & mox: *quam* in *omnibus ſuperioribus*.

SOMNO ET METU INSOLITO IMPEDITA. Eccard. *nam in ſomno*; Struvian. *nam & ſono, & metu*, pro *nam & ſomno, & metu inſolito*. At Senat. 2. & Heuſſ. *ſomno* haud agnoſcunt. Guelf. 6. *impedimenta fuga eſt*. Eccard. *erat*; alii *eſt*, pars *fuit* adjiciunt. Fabriciani, *fuga impedita*. Veneta 1470. *impediti*.

CAP. C. 1. IN HIBERNA PROFICISCITUR. Hoc verbum *proficiſcitur*, non eſt in MSS. noſtris, ſed ejus loco deteriore *it*, aut *iter* exhibent. *quae* etiam omittunt Senatorii, Vinarienſes, Heuſſ. Eccard. Guelf. 1. 2. 7. & 9. Unde Gruterus haud belle fecerat: *Dein Marius, uti coeperat, hiberna propter commeatum in oppidis maritumis agere* cet. Immo retineamus Pronomen *quae*, & extrudamus Verbum tantummodo, cum, qui Latine ſciunt, dudum cognoverint, Verba *proficiſci, ire, tendere* ab optimis ſcriptoribus reticeri. Livius XXIII. c. XXI. *Marcius inde* in barbaros, *ſi qui nondum perdomiti erant, ſub jus ditionemque redigendos*. addiderunt vulgo *miſſus*. XLI. *cap.* III. *Tunc demum* nuncius *ad tertiam legionem revocandam*. quae loca indicat ipſe Gronov. ad Senec. Troad. *verſ.* 844. quem citat Cl. Duckerus ad Flor. III. *cap.* VI. nu. 12. *Ipſe Pompejus* in originem *fontemque belli Ciliciam*. ubi addiderunt *verſus eſt*. ubi jam dudum Freinshemius

cors victoria, aut insolens factus; sed pariter ac in conspectu ho-
2 stium, quadrato agmine incedere. Sulla cum equitatu apud dextu-
mos, in sinistra A. Manlius cum funditoribus & sagittariis, prae-
terea cohortes Ligurum curabat: primos & extremos cum expedi-
3 tis manipulis tribunos locaverat. Perfugae, minume cari & regio-
num

docuerat, hujusmodi verba exaudiri, addideratque Flor. III. c. x. num. 18. *Reversus igitur in Galliam classe majore, auctisque copiis in eumdem rursus* Oceanum. adde Cat. c. XXXIV. princ. Sic Cicero: *sed quid ego haec ad te?* item *nihil ad vos*. vide supra c. XXIV. Guelf. 2. a manu secunda, *quod propter commeatum* cet. 6. & 10. *quem*.

AGERE DECREVERAT. Guelf. 7. & 11. *iter agere decreverat*; 10. *agere uti decreverat*.

NEQUE TAMEN VICTORIA SOCORS. Vinar. 1. *nec tamen*; Eccard. & Guelf. 9. *neque victoria socors*, omisso illo *tamen*. Supra c. XCVIII. num. 5. *neque tamen longius abire sinunt*. atque ita alibi. Berger. Guelf. 3. *neque tamen socors victoria, aut insolens factus*. quod est ex more Crispi, & a nobis repositum. Uratisl. 2. & 3. *pro victoria*, ut est in duobus aliis, qui sunt deterioris conditionis. Satis autem superque constabit ex supra adnotatis, librarios fere numquam sextum Casum intemeratum reliquisse.

PARITER, ATQUE IN CONSPECTU HOSTIUM. Gu. 3. omisit *sed*, ut Cat. c. LII. nu. 6. & alibi. Fabriciani, Eccard. Berger. Struv. Incerti, Franc. Guelf. 3. 4. 9. & Veneta 1470. *pariter ac in conspectu host.* Quidam, *pariter, ac si*, cet.

QUADRATO AGMINE INCEDERE. De agmine quadrato non convenit Salmasio atque illustri Schelio Dissert. ad Polyb. XI. Instituebatur eo tempore, cum in regione infesta, aut adversus hostem ducerent. Curt. V. c. I. num. 19. *ceterum quadrato agmine, quod ipse ducebat, velut in aciem irent, ingredi suos jubet*. Transtulit inde Columella III. R. R. c. XVII. Seneca Epist. LIX. *movit me imago ab illo posita: ire quadrato agmine exercitum, ubi hostis ab omni parte suspectus est, pugnae paratum*. Caesar VII. Gall. *cap.* VIII. extr. *hac ratione paene quadrato agmine instructo, in conspectum hostium celerius opinione eorum exercitum adducit*.

2. SULLA CUM EQU. APUD DEXTIMOS. Senat. Fabric. Vinar. Uratisl. primi, Guelf. 1. & 3. cum Veneta 1470. *apud extremos*. Unde nobis Wassius effingebat *extimos*, quod tamen locus aeque ac *extremos* non patitur. nam hic de dextra & sinistra parte loquitur; mox primos & extremos memorat, ut faciem agminis quadrati describeret. Guelf. 7. *destimos*; 11. *dextros*; 12. *dextumos*. itaque scripsi.

IN SINISTRA PARTE A. MANLIUS. Vinar. 1. & Guelf. 4. *parte* omittunt, atque omisisse Auctorem certum est. Ita Cat. c. LIX. nu. 2. *nam uti planities erat inter* sinistros *montis* & ab dextera *rupe aspera*. adde quae diximus supra ad c. XCVII. num. 2.

PRAETEREA COHORTES LIGURUM. Guelf. 3. *praeterea cohortibus Ligurum*. id requirebat sequela vulgaris. Eccard. & *sagittariis in cohortes Ligurum*, neglecto *praeterea*, quod & aliis turbare videbitur. Guelf. 11. *curabant*: neque id male. certe ita oratio melius cohaeret, quasi dixisset: *Manlius & funditores — & cohortes Ligurum curabant*; quo sensu Praepositionem *cum* adhibuit Noster Cat. c. XLIII. num. 1. Sed *curare* Crispus perpetuo de illis dixit, qui praepositi sunt militibus aut praefecti administrantibus: ita *legati, tribuni, praefecti* curant. vide Catilin. c. LIX. num. 3. & supra c. XLVI. num. 7. Ergo circumspecte posuit *curabat*, neque illud mutandum. Quo pacto cetera etiam omnia servantur integra: & *praeterea cohortes* non cohaeret cum Nomine *A. Manlius*; sed cum illis: *cum sagittariis* cet. quasi dixisset: *praeterea* erant in iis, cum quibus *curabat, cohortes Ligurum*. Sic infra c. CV. num. 2. *Is missus* cum praesidio *equitum atque peditum* — praeterea sagittarii & cohors *Peligna cum velitaribus armis*. quem locum edd. corruperunt. adde supra ad *cap.* LXXVII. num. 1.

CUM EXPEDITIS MANIPULIS. Guelf. 1. Vinar. 2. Incert. 2. & Veneta 1470. *maniplis*. Guelf. 9. *collocaverat*.

3. PERFUGAE MINUME CARI. *Minume cari* exhibent etiam nostri MSS. omnes, & jure, merito redarguit illos Gruterus, qui ea ex edd. sustulerint, Pomponium Laetum secuti. Falso etiam Uratisl. 2. *nimium cari*. Nimirum perfugis periculosissimum negotium demandabat Marius, explorare iter hostium: quia minime tam cari erant, ut cives aut socii Romani, viliore damno, si periissent. Guelf. 12. *regionis scientissumi*. Supra c. LXXXV. num. 45. *exercitus ibi* locorum sciens.

QUASI NULLO IMPOSITO. Guelf. 3. *quasi modo nullo imposito*. Inventus est quidam, interpre-

num scientissumi, hostium iter explorabant: simul Consul, quasi nullo imposito, omnia providere: apud omnes adesse: laudare, increpare merentis. Ipse armatus intentusque, item milites cogebat: 4
neque secus, atque iter facere, castra munire, excubitum in portas cohortis ex legionibus, pro castris equites auxiliarios mittere. praeterea alios super vallum in munimentis locare, vigilias ipse circumire, non diffidentia futuri, quae imperavisset, quam uti militibus exae-

terpretum omnium postremissimus, & ineptorum praecipuus, qui ex his verbis nullum sensum elici posse, censeret. miratur etiam, hoc non animadversum esse ab interpretibus ceteris. denique si legeres, inquit, *quasi metu imposito*, emersurum aliquem sensum. Scilicet nascetur ridiculus mus. Atque id genus hominum tot bonos auctores corrupit, & intelligendo fecerunt, ut juventus ex illorum opera nihil intelligat. Jam vero satis est, & quievit paullisper talis importunitas. Ecce autem successit alia natio, quae non modo intellectum, sed etiam diligentiam juventutis nostrae corrumpit, & vernacula interpretatione efficit, ut nec solidae interpretationis, nec genuinae latinitatis quidquam discentes adsequantur. Sed de his alibi ex instituto. Hic *nullo imposito* est *nullo praeposito*, *praefecto*: meminerat enim legatorum & tribunorum, quos suis quemque partibus curare jusserat. vide ad Cat. *c.* LI. num. 28. *Lacedaemonii, devictis Atheniensibus, triginta viros* imposuere. Tacitus VI. Ann. *c.* XI. *feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium* impositos. Is ita frequentissime.

APUD OMNES ADESSE. Fabric. 1. *apud omnes esse*. vide supra *c.* XCVI. nu. 3.

LAUDARE, INCREPARE MERENTIS. Fabriciani, *omnes laudare, increpare merentes*. Edd. Pompon. Vit. & Lipſ. 1510. *laudare fortis, increpare verentis*, quod sciolorum commentum bene rejecit Rivius. Vulgata unice vera, & notat, *laudasse Marium atque increpasse pro merito quemque*, sive, ut quisque laudem, vel culpam meruerat. & Douza recte animadvertit ad I. Histor. ancipitem significatum vocis *merentes* hominibus imposuisse, ibi ita Crispus: *bonique & mali cives adpellati, non ob* merita *in remp. omnibus pariter corrupti, sed uti quisque locupletissumus & injuria validior*.

4. ITEM MILITES COGEBAT. Vacat in Uratisl. 2. *item*. Sensus est, item milites armatos intentosque esse cogebat. Cat. *c.* XXVII. n. 2. *ipse cum telo esse*, item *alios jubere*.

NEQUE SECUS, ATQUE ITER FACERE, CASTRA. Fabric. 1. Incert. 1. Vinar. 2. Berger. Struv. Uratisl. 1. 2. Eccard. Guelf. 10. & 12. *atque iter faceret*. quod receperunt quidam editores; verum contra ipsam sententiam. Fabric. 2. *faciebat*. Vinar. 1. *neque secus iter agere*. Recte *atque iter facere* reliqui omnes: nam *atque* etiam ubi pro *quam* ponitur, eosdem Casus, eadem Tempora & reliqua jungit. Cat. *c.* XXXVII. nu. 10. *quicumque* aliarum, , *atque* Senati, *partium erant*. Dictum ergo pro eo, quod esset, eadem cura, qua iter faciebat, etiam castra muniebat.

EXCUBITUM IN PORTIS COHORTES EX LEG. MSS. nostri ut & Riviani omnes: *excubitum in porta*; attamen tanta fiducia *in portis* propagatum est in omnes novitias edd. nam vett. omnes cum MSSptis incedunt. Unicus Guelf. 7. habet *in portis*, qui & recentissimus est, & ab sciolo in optimis lectionibus depravatus. Eccard. *in portam*. Sed Guelf. 6. *in portas*, quomodo scribendum esse, viderat jam Rupertus: eo, quod plures castrorum essent portae. Idem lapsus librariorum apud Virgil. I. Georg. *v.* 386. *Nunc caput objectare fretis, nunc currere* in undas, *Et studio incassum videas gestire lavandi*. Sic meliores libri. alii *in undis*; alii *in unda*. Supra etiam adnotavimus idem in Verbo *collocare*, quod modo quarto, modo sexto Casu stipatur. Nam hic librarii *in porta* maluerunt, quia proximum est *excubitum*, & *excubare in porta, in portis*; non *in portas* vulgo dicunt: cum tamen nullo negotio iste scrupulus eximatur, qui adtenderit omnem locutionem: *mittere in portas excubitum*: & quod excipit *pro castris*, non insolens erit illis, qui legerint notata ad Catilin. *c.* XXXIII. num. 1. Eccard. *ante pro castris*, ut supra *c.* XCIV. num. 4.

VIGILIAS IPSE CIRCUIRE. *Circumire* scripsi ex iisdem Codd. qui supra *c.* XLV. nu. 2. nobis dabant: *vigilias crebras ponere, & ipse cum legatis* circumire. ubi vide. adde Caesar. VII. Gall. *c.* XXIV. & Auct. B. Afric. *c.* XXI.

NON TAM DIFFIDENTIA FUTURI, QUAE IMPERAV. Primum particula *tam* haud legitur in Se-

exaequatus cum imperatore labos volentibus esset. Et sane Marius illo & aliis temporibus belli pudore magis, quam malo, exercitum coercebat: quod multi per ambitionem fieri ajebant; pars quod a pueritia consuetam duritiam, & alia, quae ceteri miserias vocant, volu-

nat. 1. Guelf. 1. 2. neque in edd. Gruteri & Wassii, etsi in priore illa operarum incuria *in*, loco τῦ *tam* irrepserit: nam in notis haud aliter citat, quam: *non diffidentia futuri*, atque ita meliores suos Codd. habere, adfirmat. Verissime, & nos jam tuto ita scribere posse existimavi. *tam* saepius omittitur, licet insequatur *quam*. Livius XXVI. *Sed* non *quid ego fecerim, in disquisitionem venit*, quam *quid isti pati debuerint*. Justin. XII. *c.* VIII. num. 14. *Tandem orare, ut reliquias saltem suas paternis sepulchris reddat, quorum* non *studiis deficiatur*, quam *annis*. cum nota Berneggeri. Sed plura talia collegit Fr. Modius Novant. Lect. Epist. LI. & CXX. quem adeas velim. Simile notabamus supra ad *c.* XIV. num. 23. Hoc primum. Deinde corruptum visum magnis, minimis interpretibus *futuri, quae*, & certatim emendare admisi sunt. Est & in libris nostris quaedam varietas. Guelf. 3. *futurum, quod*, sine Verbo *imperavisset*. 6. *futuri, quam*; 7. & 11. *futurum, quae*; Vinar. 1. *futuri, quod*; Senat. a. & Heuss. *futurorum, quod*; Struv. Incert. 1. Uratisl. 3. & Veneta 1470. *futurorum, quae*. ita jubent Grammaticelli. Wassium retinuit ab mutatione Cl. Perizonius ad Sanct. II. Minerv. *c.* IX. ubi genus dicendi recte vindicat, & exponit: *non diffidentia futuri negotii eorum, quae imperavisset*. adduxit etiam Cic. XVI. epist. XXVII. num. 2. *Incredibile* est, quae *ego illos scio fecisse*. item Plaut. Bacchid. A. IV. Sc. 1. Quae *imperavisti*, imperatum *bene bonis*, factum *illico est*. Ita denique Noster Cat. *c.* LVI. nu. 5. *Interea* servitia *repudiabat*, cujus *ad eum magnae copiae concurrebant*. ubi vide in EXCURSU. Pro interpretatione hoc tantum addo, recte intelligi *futuri ejus omnis, quae imperavisset*: nam in eo positu etiam alia Singularia admittunt numerum Plurium. ut illud Livii XXX. *c.* XVII. quidquid *aliud fecerit*, quod *cordi fores Masinissae*, ea *patres comprobare atque laudare*. Ad hanc formam Noster Cat. *c.* LI. nu. 42. *imperium — ea bene parta*; & supra *cap.* XXX. extr. *orationem — ea* conjungit.

EXAEQUATUS CUM IMPERATORE LABOS VOL. De illo genere, *militibus volentibus esset*, diximus supra ad *c.* LXXXIV. nu. 3. Rem ipsam, quod miles nihil non lubens sustineat, quod videat ducem facere aut sustinere, fusius tractat Herodian. IV. *c.* VII. tetigit Noster supra. formula utitur Cat. *c.* LIX. num. 2. *quo militibus, exaequato periculo, animus amplior esset*. De extremitate vocabuli *labos* hic quaedam, ex promisso, dicenda sunt. De ea ita Quinctilian. I. *c.* IV. p. 43. *Nam ut Valesii & Fusii, in Valerios Furiosque venerunt: ita* arbos, labos, vapos *etiam &* clamos *ac* lases *aetatis fuerunt*. adde Scaurum pag. 2253. Ineptit Agroetius & Isidorus, quando *arbos*, & *arbor* notionibus distinguunt. eosque refutat Priscianus V. pag. 670. Talia hodie in Virgilio curatius impresso leguntur: item in Plauto; apud quem in Curcul. *odos*, *amos*, *lepos* visitur, quae nescio, cur alia de caussa ita prolata esse censeat Val. Acidalius Divinat. & interpret. *c.* II. ita & Horat. Coningam. I. Sat. VI. *v.* 57. *Infans namque* pudos *probibebat plura profari*. adde I. Dissert. de Usu Orthogr. Lat. *c.* II.

5. ALIISQUE TEMPORIBUS JUGURTHINI BELLI. Berger. *illoque & aliis temporibus*: quod hoc loco non displicet. & est in edd. Gruteri & Wassii. Struv. & Incert. 1. *aliisque omnibus*. Academ. *Jugurtham belli*. Immo *Jugurthini* expungendum est, quod hic magis sententiam eviscerat, quam supra *c.* LXXVII. n. 2.

PUDORE MAGIS, QUAM MALO EXERCIT. COERC. *Pudore*, dum exemplo praeibat, quem *pudor* erat deserere: *malo*, i. poenis. Ciacconius laudat Terent. Adelph. A. 1. Sc. 1. *v.* 32. Pudore *& liberalitate liberos Retinere, satius esse credo, quam metu*. *v.* 44. Malo *coactus qui suum officium facit* cet. ita Caesar 1. Gall. *c.* XL. *ut quam primum intelligere posset, utrum apud eos* pudor *atque officium, an timor plus valeret*. *Malum* pro *poena* illustrat Gronov. ad Senec. I. de Ira *c.* ult. *Idem delictum in duobus non eodem* malo *adficiet*. Guelf. 10. *exercitum cogebat*. uti *cap.* LXXXV. num. 35. *exercitum supplicio cogere*. At Cat. *cap.* XXIX. num. 3. coercere *omnibus modis socios atque cives*. In rem multa Herodian. III. *c.* VI. ad fin.

PER AMBITIONEM. De hac ambitione diximus; quod satis, ad *c.* LXXXVI. num. 3. *multi* omittit Guelf. 9.

PARS, QUOD A PUERITIA CONSUETAM. Illud *pars* in paucissimis nostris legitur; legitur tamen. pro eo Fabric. 2. *alii* habet. Sed Guelf. 3. *pars ita consuetum a pueritia duritiam — voluptati babuisse*. atque illud *consuetum* exstat etiam

voluptati habuiſſet. Niſi tamen res publica pariter, ac ſaeviſſumo imperio, bene atque decore geſta.

CAP. CI.

cvi.
IGitur quarto denique die, haud longe ab oppido Cirta undique 1
ſimul ſpeculatores citi ſeſe oſtendunt: qua re hoſtis adeſſe intel-
legitur. Sed quia divorſi redeuntes, alius ab alia parte, atque omnes 2
idem ſignificabant; Conſul incertus, quonam modo aciem inſtrue-
ret,

etiam in Guelf. 1. ſicuti *habuiſſe* legitur in Eccard. Atque ut haec lectio probam ſententiam efficit, ita tamen elegantia concedit receptae: & illud *conſuetam*, quoniam adſumere debebat *habuiſſet* induxit ad mutationem. ut & illud, quod antea nude *per ambitionem*, nunc vero *quod* cauſſalem particulam intulerit. Sed eodem modo *c.* LXXXII. num. 3. *Quam rem alii in ſuperbiam vertebant: alii bonum ingenium contumelia* accenſum eſſe: *multi* quod *jam parta victoria e manibus* eriperetur. Jam *conſuetum habere* firmat *c.* LXXXV. num. 7. *ita ad hoc aetatis a pueritia fui, ut omnes labores, pericula* conſueta habeam. Verbum *habuiſſet* ad diverſa illa *conſuetam*, & *voluptati* pertinet, ut Cat. *c.* XII. nu. 2. *pudorem, pudicitiam, divina atque humana* promiſcua, *nihil penſi atque moderati* habere. *Duritiam* Marii cognoſcas ex *c.* LXIII. num. 3. & magis ex *c.* LXXXV. num. 53. atque ea *duritia* opponitur *mollitiei*: quemadmodum Terent. Andr. A. 1. Sc. 1. *v.* 47. duriter *ac parce vitam agere*. Liv. XXIX. *c.* 1. *gravis & dura militia*.

NISI TAMEN RESP. PARITER. Guelf. 4. *neſcio cur hoc feciſſet, niſi tamen; 6. niſi tamen ſcio omnia reip. pariter quam ex ſaeviſſumo* cet. 7. *Sed aliud ſcio, niſi tamen reip.* qui ſunt Gloſſis contaminatiſsimi. Eccard. *niſi tantum reip.* Senat. 2. Heuſſ. & Guelf. 12. *niſi tamen quod reſp.* Guelf. 10. *nec tamen reip.* Fabric. 1. Academ. Guelf. 2. & edd. Pomp. *niſi tamen reip.* Vinar. 1. & Uratisl. 1. *mihi tamen reip.* Struv. *niſi tamen omnia reip.* Franc. *non autem reſp.* Uratisl. 2. *Sed nec tum reſp.* Sed recte habet edita, & explicuimus illud *niſi tamen* ſupra ad *c.* XXIV. n. 5. Neque *reſp.* mutandum in *reip.* Livius VIII. *c.* XXXI. *quod ſe abſente* reſpublica *egregie* geſta *eſſet*. vide Briſſonium ſupra ad *c.* LV. num. 1. & Gronov. ad Livium.

CAP. CI. 1. HAUD LONGE AB OPPIDO CIRTA. Supra *denique* vacat in Academ. & Fabric. 1. omittit Praepoſitionem *ab*.

SPECULATORES CITI SESE OSTENDUNT. Senat. 1. *et ſeſe oſtendunt*. *citi* omittit Uratisl. 2. item Guelf. 6. & 9. male. eſt pro *citato curſu advenientes*, ut ſupra *feſtinans*, *properantes*. vide *c.* LII. num. 5. & *c.* XXXVIII. num. 1. Non enim de hoſtium ſpeculatoribus, ſed de Romanorum intelligendus eſt Auctor, quos nempe praemiſerant, ad iter hoſtium explorandum. Caeſar II. Gall. *cap.* XI. *Hac re ſtatim Caeſar* per ſpeculatores *cognita*. cum nota Jo. Brantii. & Marcell. Donat. ad Tacit. 1. Hiſt. *cap.* XXIV. Curt. IV. *c.* X. num. 9. *Hoc ingreſſo iter*, ſpeculatores, *qui praemiſſi erant, ſub lucis ortum Darium adventare nunciaverunt*. In militia navali nota etiam *ſpeculatoria navigia*, vide Livium XXII. *c.* XIX. adde infra *c.* CVI. nu. 2. Incert. 2. ſupra *ſimul* non expreſsit. Guelf. 3. *oſtendit*.

HOSTIS ADESSE INTELLIGITUR. Guelf. 9. 10. 12. alii *hoſtes*. 9. *intelligunt*; 12. *intelliguntur*; Senat. 1. *intelligitur*, cum Gloſſa *intelligebatur*. ita eſt; illi intellegebant, & ab aliis etiam hac re hoſtis adeſſe intelligitur: quo pacto alibi mores exprimit Noſter. Supra *c.* LIX. nu. 3. *nec diutius Numidae reſiſtere quiviſſent, ni pedites cum equitibus permixti magnam cladem in congreſſu* facerent. ibi vide.

2. SED QUIA DIVORSI REDEUNTES. *Quia* non eſt in Uratisl. 2. pro *redeuntes*, Fabric. 1. 2. Guelf. 2. *abeuntes*, quaſi Jugurthae ſpeculatores fuiſſent. male. &, praeter hoc Verbum, contra proxima, *alius ab alia parte*. Grutero tamen addita illa, *alius ab alia parte*, Gloſſam redolere videbantur: ſed falſum eſſe convincunt notae ad Cat. *c.* II. n. 1. & ſupra ad *c.* XII. nu. 2. item Catullus Carm. XLVII. *Longe quos ſimul a domo profectos*, Diverſos variae viae *reportant*. Verum tamen cum Guelf. 6. *ab* Praepoſitione deſtituatur, videndum etiam atque etiam, num ſcripſerit Criſpus: *divorſi redeuntes alius alia*, ut Livius XLIV. *Alii* alia *in civitates ſuas* dilapſi *ſunt*. Ipſe nihil mutaverim.

CONSUL INCERTUS, QUONAM M. ACIEM. Eccard.

ret, nullo ordine commutato, advorſum omnia paratus, ibidem op-
3 peritur. Ita Jugurtham ſpes fruſtrata, qui copias in quatuor partis diſtribuerat: ratus ex omnibus aeque aliquos ab tergo hoſtibus
4 venturos. Interim Sulla, quem primum adtigerant, cohortatus ſuos, turmatim & quam maxume confertis equis ipſe aliique Mauros inva-

card. non ſeripſit Nomen *Conſul*, & pro *incertus*, Franc. habet *intentus*. Uratisl. 1. *quonam modo inſtrueret*.

ADVORSUM OMNIA PARATUS. Incedebat enim, quod ſupra deſeripſerat, agmine quadrato. Berger. *hoſtis opperitur*. vide ſupra *cap.* XCI. num.3.

3. ITA JUGURTHAM SPES FRUSTRATA. *Ita* Gruterus ex ſuis melioribus, cui & noſtri primae claſſis addicunt. Guelf.1. & 6. *Item*. deteriores *Igitur*. *Jugurtham* omittit Eccard. quomodo mox *Sulla* non comparet in Guelf.4. & nos ſupra jam admonuimus MSS. ſaepe propria Nomina negligere. Guelf. 10. *Jugurthae*; 6. *ſpes fruſtra*; Uratisl. 2. *fruſtratus*. *Spes* dicitur *fruſtrari*, ut ſupra *c.* X. nu. 1. *neque ea res falſum me habuit*. etſi *c.* LVIII. num. 3. *fruſtrari* paſſive poſuerit. Juſtin. XXIII. *cap.* II. *Quos Agathocles conſcenſa nave* fruſtratus *eſt*. Plaut. Amphitr. Act. II. Sc. II. *v.* 200. *Neſcio quis praeſtigiator hanc* fruſtratur *mulierem*. *c.* LXXXIV. n. 3. *Sed ea res fruſtra ſperata*. Infra Gu. 12. *quatuor in partes*, & Vinar. 1. *diſtribuit*, pro *diſtribuerat*.

EX OMNIBUS AEQUE ALIQUOS AB TERGO. Exercuere hunc locum interpretes, & ipſe eos exercuit. Haeſitant nempe in particula *aeque*, quam Badius exponit *pariformiter*; Glareanus *pari fortitudine*; Caſtilioneus tranſponit: *in quatuor aeque partes*; Gronovius mutat in *utique*; Waſsius primo in *equitibus*, deinde *aeque* retinet, & interpretatur *facile*, mox autem *fere*, *prope*. quae merae ſunt ineptiae. Alii *aeque* potius juberent deleri, iiſque praeſidium eſt in Remenſi 1. & Academico, qui hanc particulam excludunt; & Academ. quidem ita habet: *ex ſuis omnibus aliquo ab tergo venturos*. Guelf. 3. *ex omnibus certe aliquos fore ab tergo*. qui maluit locum paullo difficiliorem interpretari, quam genuinam lectionem repraeſentare. Tu vero, quicumque ſapis, nihil muta de vulgata, niſi forte quid audeas in vocem *aliquos*, quam Franc. & Baſil. 1. mutant in *alios*, & alioquin Salluſtio haud valde grata eſt. Nam *aeque* retinendum eſt, modo recte intelligatur, & jungatur cum dictione *ab tergo*. Eſt autem *aeque ab tergo*, quod nos dicimus *gerade von hinten zu*: h.e. aequaliter, juſte & directo ab tergo. Notat enim Jugurtha, ab tergo Romanos facilius invadi poſſe; & cum in quatuor partes ſuos diviſiſſet, ſperabat adverſus unam earum Marium aciem eſſe directurum, ut una ſaltem pars ſuorum interim aeque ab tergo Romanos invadere poſſet. Sic particula *aeque* quam maxime proprio ſenſu accipitur. Adludit Cic. Bruto: *Tria ſunt omnino genera dicendi, quibus in ſingulis quidam floruerunt*: peraeque *autem*, *id quod volumus*, *perpauci in omnibus*. Nec tamen hoc *per aeque* exprimit Noſtri *aeque*. Sufficit *aequum* probatis auctoribus pro *aequali* dici, unde & *aeque* Adverbium non aliud, quam *aequaliter* notari poteſt. vide Interpp. Silii III. *verſ.* 192.

4. QUEM PRIMUM HOSTES ADTIGERANT. Gu.6. *adtingerant*; Eccard. & Guelf. 11. *attingerat*. Sed Bongarſii Codd. teſte Grutero, & apud nos Fabriciani vocabulum *hoſtes* non agnoſcunt. & valde inclinabat Gruterus, ut expungeret. neque ejus operam moramur. adde notata ad Cat. *c.* LI. nu. 40.

TURMATIM ET QUAM M. CONFERTIS EQU. Baſil. 1. a prima manu, *catervatim*, quod eſt contra morem militiae Romanae. Guelf. 6. *confertiſſime equis*; 11. & Uratisl. 2. *confertis*. vide Cat. *c.* LX. num. 7.

IPSE ALIIQUE MAUROS INVADUNT. Guelf. 9. *ipſe alique*. Sed vix genuina ſunt iſta *ipſe aliique*; verum addita ab iis, qui Verbum *invadunt*, abſque hoc additamento ſi eſſet, minus reſpondere crederent: cum tamen ſatis clare *Sulla cum ſuis* intelligatur, quandoquidem *cohortatus ſuos*, *turmatim*, *confertis equis*, haec omnia illum ſenſum adjuvant. Cat. *c.* LVII. nu. 1. *reliquos Catilina in agrum Piſtorienſem* abducit; *eo conſilio*, *uti per tramites occulte* perfugerent *in Galliam*. ibi vide. adde ſupra *cap.* LXXV. num. 9. Ab hoc verbo *invadunt*, ad idem verbum n. 5. media omnia deſiderantur in Uratisl. 2. Eccard. *Mauri invadunt*. Guelf. 6. *in loca manentes*.

EMINUS EMISSIS CORPORA TEGERE. Fabriciani, *eminus miſſis*, quae mutant ſupra *c.* LVII. extr. *nam pleroſque jacula tormentis*, *aut manu* emiſſa *volnerabant*. Sed Guelf. 4. non habet *emiſſis*: quaſi *jacula eminus*, ut *omnes circum*, *parricidae undique*, alia talia, poſuiſſet. vide ad Cat. *c.* XIV. num. 2. Mox Guelf. 7. *& ſi in manus*

invadunt : ceteri in loco manentes ab jaculis eminus emissis corpo-
ra tegere , & si qui in manus venerant , obtruncare . Dum eo modo 5 CVII.
equites praeliantur , Bocchus cum peditibus , quos Volux filius ejus
adduxerat , neque in priore pugna , in itinere morati , adfuerant ,
postremam Romanorum aciem invadunt . Tum Marius apud pri- 6
mos agebat , quod ibi Jugurtha cum plurimis. Dein Numida, cogni-
to Bocchi adventu, clam cum paucis ad pedites convortit : ibi Lati-
ne (nam apud Numantiam loqui didicerat) exclamat : *nostros fru-
stra pugnare ; paullo ante Marium sua manu interfectum* ; simul
gla-

manus venerant ; Eccard. Guelf. 6. & 9. *si quis* ; Incert. 2. non praemittit *&* . Eccard. *in manu venerat* ; Veneta 1470. *in manu venerant*. Struv. *in manibus venerant*. Guelf. 6. *in manus invenerant* . *in manus venire* aliter paullo dixerat supra c. LXXXIX. num. 2.

5. DUM EO M. EQUITES PRAELIANTUR. Basil. 1. Senat. 1. Academ. Vinar. 2. & Guelf. 12. *praeliarentur* . quod non placet Gronovio ad Livium , ut supra adnotavimus. nam aliter Florus III. c. XI. *tum simulato transfugae cuidam Mazarae Syro creditur* , dum *in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus undique hosti* exponeretur . ubi vide Cl. Duckerum.

BOCCHUS CUM PEDITIBUS —— INVADUNT. Eccard. *Bocchus cum pedites* , nempe pro *& pedites*, ut concordet *invadunt* . Nos contra eam sollicitudinem quaedam adnotavimus ad Cat. cap. XLIII. num. 1. *Lentulus cum ceteris* constituerant. ita III. Hist. Epist. Pompeii num. 6. *C. Herennius cum urbe* deleti. Supra c. XXXVIII. num. 6. *cohors una Ligurum cum duabus turmis Thracum* transiere *ad regem*. adde c. C. n. 2. Eutropius VIII. c. XII. *Opilius deinde Macrinus cum filio Diadumeniano* facti *imperatores* . Frustra ergo Senat. 1. *invadit* . quod tamen etiam Guelf. 2. 3. 6. & 12. temere scripserunt . At eleganter Vinar. 1. Franc. Berger. Gu. 7. & 12. *itinere morati* , pro *in itinere* . vide quae contulimus ad c. LXXXVIII. num. 3. *Gaetulos & Jugurtham saepe adgressus* itinere *fuderat* . Leviora sunt , quod Guelf. 7. praeterat *remorati* ; Fabriciani & Guelf. 11. *fuerant* , pro *adfuerant* .

6. TUM MARIUS APUD PRIMOS ERAT . Ita quidem Gruterus , adsentientibus Fabricianis , Senat. 1. Vinar. 1. Guelf. 1. 2. & 6. isque mox : *cum plurimis instabat* , quod lepidam vocat emendationem . sed in posteriore illo ab omnibus nostris, praeter Incert. 2. deseritur . Ante eum legebant : *Tum Marius apud primos agebat —— cum plurimis erat* . Idque est in ceteris nostris ; nisi quod Remens. 2. & Vinar. 2. habeant *agitabat* . quomodo Livius VII. *Consul dum inter primores incautus* agitat . idque cur repudiaverit Gruterus, rationes idoneas non adtulit . Video tamen nunc demum Senat. 2. & Heuss. Verbo *agebat* destitui , neque ejus loco *erat* immittere : qui forte maxime placebunt, cum communi Verbo *erat* sententiam claudant. Cum vero *agere* , & *agitare* Nostro sint frequentissima , & *agebat* hoc loco , sine *agitabat* , praeter vulgatam significationem τῷ *erat*, industriae & ardori Marii (vide *cap.* XCVIII. num. 1.) belle respondeat : nondum inducere animum potui , contra tot Codd. sane quam egregios (in quis ipsius Gruteri meliores) *agebat* repudiare . Ita potius censeo , posterius *erat* superfluum esse : & quoniam sine eo scripserat : *quod ibi Jugurtha cum plurimis* ; ut supra *cap.* XLVI. num. 5. *neque cultores in agris* , ex addita Glossa in utrumque locum irrepsit .

AD PEDITES CONVORTIT . Guelf. 4. *se convertit* ; 10. *se vertit* . Remens. 1. *convertitur* . vide ad c. LXXXV. nu. 9. *pedites* intellige , quos Volux adduxerat , cumque quibus Bocchus postremam aciem invaserat .

IBI LATINE (NAM APUD NUMANTIAM . Struv. *ubique Latiae* . vide supra c. LXXXIX. n. 6. Guelf. 3. *namque apud Numantiam* . Uratisl. 1. reticet *nam* , quae tamen Parenthesi apud Nostrum peculiariter servit . vide modo supra c. LIII. nu. 6. & c. XC. num. 1. alioquin facile abesse paterer . vide Cuningam. Animadv. in Horat. Bentl. c. X. Jugurtham apud Numantiam sistet tibi supra c. VII. & VIII. Ceterum de Latina lingua , qua Romani in castris usi , multa , producto hoc loco , disserit Franc. Florid. Sabinus II. Subseciv. *cap.* II.

NOSTROS FRUSTRA PUGNARE , ect. Nimirum in pernicie imperatorii spem victoriae plerique ponunt , ac id non frustra , ut ostendit Gebhard. ad Corn. Nep. Epaminond. *cap.* IX. num. 1. Tacitus IV. Hist. *cap.* XXXIV. extr. *Ac*

forte

gladium sanguine oblitum ostendere, quem in pugna, satis impigre
7 occiso pedite nostro, cruentaverat. Quod ubi milites accepere magis
gis atrocitate rei, quam fide nuncii terrentur: simulque barbari ani-
8 mos tollere & in perculsos acrius incedere. Jamque paullum ab fuga
aberant, cum Sulla, profligatis, quos advorsum ierat, Mauris ab
late-

forte Civilis lapsu equi prostratus, credita per utrumque exercitum fama, vulneratum, aut interfectum, immane quantum suis pavoris, & hostibus alacritatis indidit. Saepe tamen eadem res in contrarium vertit, ut atrocitate rei & dolore permoti, interitum ducis sui exercitus cum victoria vindicaverint. Ceterum Jugurtha utili sibi mendacio utebatur, in quam rem Livius II. *c.* XLVI. *Romani, quia paucitas damno sentiendo propior erat, gradum retulissent, ni* salubri mendacio *consul, fugere hostes ab altero cornu clamitans, concitasset aciem, impetu facto, dum se putant vincere, vicere*. & id ipsum est, quod praecipit Onosand. Strategem. *c.* XXIII. Edd. Pompon. Viteb. & Lips. 1510. *ante paullo*. Guelf. 4. *interfectum esse dicebat*.

SIMUL GLADIUM SANGU. OBLITUM. *Simul gladium*, neglexit Eccardianus. *Sanguine oblitum* ipse exponit *cruentatum*. Tacit. I. Ann. *c.* LXV. *Nam Quinctilium Varum* sanguine oblitum *& paludibus emersum, cernere & audire visus est*.

IN PUGNA, SATIS IMPIGRE OCCISO PED. N. Guelf. 6. *in pugnam*. Franc. & Guelf. 9. *satis pigre*. ipsi scribae omni pigritie oppleti. *Satis impigre* dixit, pro *satis fortiter*. ut supra *cap.* VII. num. 2. *ut erat* impigro *atque acri ingenio*. ubi vide. Dictys IV. *c.* V. *nostri confirmati inter se* satis impigre *vim hostium sustentavere*. Eadem figura Noster Cat. *c.* XXV. extr. *ingenium ejus* haud absurdum. vide Eod. *cap.* XIV. num. 7.

7. ATROCITATE REI, QUAM FIDE NUNCII. I. magis quod atrocissimam rem, caedem Consulis conciperent animo, quam quod Jugurthae crederent, factum esse, quod diceret. Ita enim res est. vanis rerum decipiuntur. & quam quisque atrocissima audit, tam minime auctores requirit, si meticulosus est, aut deteriorum rerum suspicio eum invasit. Lege omnino Cat. *c.* XXX. & XXXI. Id in caris omnibus & acceptis, uti dux in tanto periculo militibus, accidere videas: adeo, ut saepe relationibus de alienis, somniis & similibus, quibus minimum fidei esse debet, permoti, ipsi animo nostro ea repraesentemus, quae tamen non credimus. Hoc eleganter Crispus paucis verbis insinuat. Guelf. 7. *deterrentur; nuncii* non visitur in Vinar. I. pessime. *fides nuncii* dixit, pro eo quem nuncius invenit, quem illi habemus. Supra *c.* XXVI. num. 2. *tametsi omnia potiora* fide Jugurthae *rebatur*. Justin. XXII. *c.* I. *diu* sine fide *fuit*.

IN PERCULSOS ROMANOS ACRIUS INCEDERE. Vinar. I. & Fabric. 2. perperam destituti sunt Praepositione. quod eo factum quia prior *invadere*, pro *incedere* exhibet, & posterior *cedere*, decurtatum verum Verbum, pro *caedere* sumsit. Academ. *incidere*; Eccard. & Uratisl. 2. *incendere*; Vinar. 2. *intendere*; Remens. 2. *instare*. Sed *Romanos* abest ab omnibus edd. vett. neque eo indigemus. Adsutum est ab illis, qui amant *hostem* & *Romanos* semper opponi.

8. PAULLUM A FUGA ABERANT. Fabric. I. Guelf. 3. alii *ab fuga*. Fabric. 2. Praepositionem omittit: quod saepius ea ceteraeque expertae sunt, ubi Verbum ex Praepositione compositum sequebatur: hic vero & ob id extrita est, quod quidam Codd. habeant *aberat*. Ita nempe *fuga paullum aberat* bene cohaeret. Sed Carrio *dedit: jamque paullum a fuga aberat*, ut deteriores quidam nostri. Meliores editam propugnant.

CUM SULLA PROFLIGATIS IIS, QUOS ADVORSUM. *Cum* in media Periodo exemplis ostendimus supra ad *c.* LI. nu. 2. *Itaque multum die processerat*, cum *etiam tum eventus in incerto erat*. Berger. Incerti, Franc. Remens. 2. Uratisl. 2. Eccard. Guelf. 2. & 10. *profugatis his*. Haud imperite Wassius Pronomen *iis* abjicit, quod in hoc positu frequenter exsulat. addit Dictyn II. *c.* III. *fugatis*, quos adversum *ierat*. ubi jam Mercerus composuit Sallustium, & P. Vinding. addidit alterum locum Dictyos ex II. *cap.* V. *militiam* Priamum adversum *recusare*. Accedat per nos Hegesippus I. *c.* I. *Caesisque* quos adversus ierat, *a latere circumventus, sed tamen ultus propriam mortem occiditur*. Ita Cic. IX. epist. XVI. num. 4. *quem penes*. Et ea figura laudat Charisius IV. pag. 241. Virgilii: *Solus qui* Paridem *solitus contendere* contra.

AB LATERE MAURIS INCURRIT. Illud *rediens*, quod his verbis praemittitur, est a mala manu, & male adhuc toleratum. *Ab latere*, ut & Hege-

latere incurrit. Bocchus statim avortitur. At Jugurtha, dum susten- 9
tare suos & prope jam adeptam victoriam retinere cupit, circumven-
tus ab equitibus, dextra, sinistra omnibus occisis, solus inter tela ho-
stium vitabundus erumpit. Atque interim Marius, fugatis equiti- 10
bus, occurrit auxilio suis, quos pelli jam acceperat. Denique hostes
undi-

Hegesippus. Caesar I. Gall. *cap.* XXX. *Boii & Tulingi . . . ex itinere nostros* latere aperto *adgressi, circumvenire coeperunt*. Noster *c.* L. extr. *disjectos* ab *tergo*, *aut* lateribus *circumveniebant*. *Mauris* est in nostris pluribus, Basil. I. Fabric. I. & inferioribus etiam, ut & in edd. vett. Alii tamen *Mauros* exhibent, cum nuperis aliquot impressis. Certe *invadere*, *incedere* & reliqua fere Crispus cum quarto Casu conjungit. *Incurrere* cum eodem P. Syrus: *Heu quam* poenitenda incurrunt *homines vivendo diu!* quem & alia vide apud Muncker. ad Lactant. Placid. I. Fab. X. pag. 195. Tacit. II. Ann. *c.* XVII. *validissimos equitum* incurrere latus . . . *jubet*. Idem tamen *c.* XVI. *ut praeliantibus* Romanis *desuper* incurrerent. atque ita *invadere* cum dandi casu veterum usu comprobavi ad Ciceronem. Sed fac ea parum valere, hoc loco *Mauris* tenendum est vel propter additum *ab latere*. nam hoc pacto alibi semper secundum etiam Casum in tertium vertere solet. Denique in melioribus etiam, *Mauris ab latere* scribitur, non *ab latere Mauris*. atque illud praefero, cum alioquin perfectum posuisset Hexametrum: *quos adversum ieras rediens ab latere Mauris*, unica syllaba excepta. Quod quamquam vitii nihil habeat, cum & optimis Ciceroni, Livio, Caesari talia exciderint, vide ad *c.* I. n. I. tamen non temere, magis cum Codd. vetant, est inculcandum.

BOCCHUS STATIM AVERTITUR. Struv. Incert. 2. Eccard. Uratisl. a. 3. Guelf. I. 2. 6. 9. 10. & 12. *advertitur:* quae permutari, diximus ad *c.* XCIII. n. 2.

9. DUM SUSTENTARE SUOS. Guelf. II. *dum sustineret suos*. Alibi *sustentare aciem*. vide *c.* LVI. n. 6. Uratisl. a. Heuss. & Senat. 2. *dum abjiciunt*.

PROPE JAM ADEPTAM VICTORIAM. Quidam, *propere jam*. Sed supra *c.* XCV. n. 3. *familia* prope jam *exstincta*. Eccard. Guelf. 9. & Berger. *adepta victoria*. *Adeptam* passive; ut Catil. *c.* VII. n. 3. *adepta libertate*. ubi vide.

DEXTRA, SINISTRA OMNIBUS OCCISIS. Ita & nostri fere omnes. paucissimi, *dextra sinistraque*, aut *dextra & sinistra*. Hujuscemodi quaedam notamus ad Cat. *c.* XI. n. 2. Supra ad *c.* LX. n. 4. quae vide. Glareanus iterum haesitat in sententia. at *ab equitibus* certe intelligit Romanis, & dextra, sinistra occisis Jugurthinis, seu militibus, qui circa regem erant. nam ideo *solus erumpit* subjecit. Id etiam adnotandum duxi, quod Guelf. 3. propter eamdem vocem *equitibus*, ea quae sequuntur ad eam vocem n. 10. omiserit.

SOLUS INTER TELA H. VITABUNBUS ERUMPIT. *Inter tela* saepe Livius, ut I. *c.* LIII. *Se quidem inter tela ac gladios patris elapsum, nihil usquam sibi tutum, nisi apud hostes L. Tarquinii credidisse*. XXIX. *c.* XXXIII. *Ipse, qua intenderat*, inter *media tela hostium evasit*. Id. XXIV. *c.* VII. *Clamore & tumultu audito, in Dinomenem jam haud dubie obstantem, tela conjiciuntur:* per quae *tamen, duobus acceptis vulneribus, evasit*. ibi Gronovius corrigit etiam *inter quae*. *Per* tamen etiam Florus I. *c.* XIII. n. 18. *Atque ille* per media *hostium* tela *incolumis religionis auxilio rediit*. VITABUNDUS, non modo similis vitanti est, sed etiam abunde, valde vitans, ut necesse erat, cum abomnibus partibus peteretur. Livius XXV. *cap.* XIII. *Hanno ex Bruttiis profectus cum exercitu*, vitabundus *castra hostium consulesque, quo in Samnio erant, cum Benevento jam adpropinquares*, &c. Noster supra *c.* LX. n. 4. Pro *erumpit* Vinar. a. Fabric. a. Berger. Franc. Eccard. Guelf. 7. & omnes edd. vett. *erupit*. vide supra *c.* LXXVI. extr. *ea & semet igni* corrumpunt, *& quas poenas victi ab hostibus metuerent, eas ipsi volentes* pependere.

10. FUGATIS EQUITIBUS. Senat. I. a manu secunda: *fatigatis equitibus*: qua opera supersedere debuisset. intellige fugatis hostium equitibus. n. 6.

ACCURRIT AUXILIO SUIS. Berger. Struv. Eccard. Guelf. 4. 6. 7. 10. 11. 12. & omnes edd. vett. *occurrit auxilio suis*. quod male deseruerant edd. novitiae. *Ob* saepe pro *ad*, & *obcurrere* pro *adcurrere* veteres dicere, observavit jam Gifanius ad Lucret. pag. 384. atque sic Auctor. B. Afric. *c.* XVII. *Interim M. Petrejus & Cn. Piso cum equitibus Numidis... ex itinere recta* subsidio *suis* occurrunt. Id. *c.* LXVIII. *animadvertit copias hostium iis legionibus* occurrere suppetias. quem video jam citatum ab Gronovio ad Liv. XXXVI. *c.* XXIV. *adversus quos undique ad opem ferendam* occurrunt *Aetoli*.

II undique fusi. Tum spectaculum horribile campis patentibus sequi,
CVIII. fugere; occidi, capi; equi, viri adflicti: ac multi, volneribus acceptis, neque fugere posse, neque quietem pati; niti modo, ac statim concidere: postremo omnia, qua visus erat, constrata telis, armis, cadaveribus; & inter ea humus infecta sanguine.

CAP.

li. ubi plura habet. Dictys III. *c*. IV. *Sed ubi Hector situs in parte alia, medios suorum fundi accipit*,.... occurrit auxilio *laborantibus*. Coelius Epist. VIII. n. 4. *At ego, simul atque audivi, invocatus ad subsellia rei* occurro. Atque eodem modo, quo haec diversa adparent in MSS. confunduntur supra *c*. LXX. n. 5. *omittere*, & *amittere*.

QUOS PELLI JAM ACCEPERAT. Vinar. I. *quos pelli loco*; Fabric. t. *pelli jam coeperat*. Gu. 3. *pellitum acceperat*.

DENIQUE HOSTES JAM UNDIQUE FUSI. Adhuc enim una atque altera parte fusi erant. *jam* jussu Guelf. 3. & Eccard. induxi. Guelf. 4. deest *hostes*.

II. SPECTACULUM HORRIB. IN CAMPIS PAT. Fabric. 2. *spectabile*; Eccard. *spectaculum horribile visum*. Optime uterque Fabricianus omittunt Praepositionem *in*. Ita Tacitus Agric. *c*. XXXVII. Wassio etiam adscriptus. *Tum vero* patentibus locis *grande & atrox* spectaculum: *sequi, vulnerare, capere, atque eosdem, oblatis aliis, trucidare ... passim arma & corpora, & laceri artus, &* cruenta *humus*. Cic. x. Philipp. *c*. IV. *o* spectaculum *illud, non modo hominibus; sed etiam undis & littoribus luctuosum*. Sed *in* etiam omittit Virgil. XII. Aen. *v*. 353. *Hunc procul ut* campo *Turnus prospexit* aperto: & II. Georg. *v*. 280. campo *stetit agmen* aperto. *Apertos* vocat, quos Crispus *patentes*. Optime Plinius II. ep. XVII. *Nam modo occurrentibus sylvis via coarctatur, modo* latissimis pratis *diffunditur &* patescit.

SEQUI, FUGERE; OCCIDI, CAPI. Senat. 2. & Heuss. *videret sequi, fugere*; Fabric. t. Struv. Incert. 2. Uratisl. 2. & Guelf. 4. *sequi, effugere*. forte inde primo natum, quod aliquis *&* adjecerat, *& fugere*; Sic *& fusi, effusi*; *& lapsi, elapsi*; *& rupit, erupit* & similia confunduntur. vide Drackenb. ad Sil. III. *v*. 57. Pro *occidi* Wassius mallet *occadere*: contra nostros omnes. Supra *c*. LXXXVII. n. 2. *videre fugientes* capi, occidi. Mox eleganter Guelf. 6. *equi, viri*, non *equi atque viri*. *Adfligi* proprie esse ad terram projici, prosterni, notatum supra ad *c*. LX. n. 7. quam notionem sequentia exigunt.

NITI MODO, AC STATIM CONCIDERE. *Modo* non est in Fabric. 2. *Niti* intellige ad incedendum: qualia saepissime post verba *niti, contendere*, alia intelligenda esse diximus ad Cat. *c*. XLVI. n. 5. adde supra *c*. III. n. 5. Boetius IV. Prosa II. *Si quis igitur pedibus incedere valens ambulet, aliusque, cui hoc naturale pedum desit officium*, manibus nitens, *ambulare conetur, quis horum jure valentior existimari potest?* quem non ad probandum, sed propter adfinitatem rei adscripsi.

OMNIA, QUA VISUS ERAT. Pro *qua*, Guelf. I. *quae*; 3. *quos*. II. *omnia loca vissus ubi erat*; Struv. *qua omnia visus erat*. Aestuat Wassius, & laborat, ubi minime debuisset, & *qua visus ferat* modo, modo *qua vicis erat* conjicit. Postremo *visus* accipit, pro eo, quod videtur. Frustra, ne durius loquar. *qua visus erat* est quacumque videri poterat, qua videre licebat; sive ut Dictys IV. *c*. IV. interpretatur, *qua visi poterat. namque omnia*, inquit, *circum Trojam & ultra*, qua visi poterat, *viris atque equis repleta, splendore insignium refulgebant*. Lat. Pacatus Paneg. *c*. XXXV. *quadratae legiones universa late*, qua visus agi poterat, *occuparant*. *Visus* nempe pro actu videndi, seu *visione*, ut innumera talia nomina. Senec. Troad. *v*. 1079. *bis collis procul* Aciem *patenti* liberam *praebet loco*. i. prospectum liberum.

CONSTRATA TELIS, ARMIS, CADAVERIBUS. Aemulatur talem descriptionem Pacatus *c*. XXXVI. *Arma, tela, equi, homines, viva, peremta, prona, supinaque corpora passim, vel in acervo jacere. Illi, mutilis excisisque membris, reliqua sui parte fugiebant; hi dolorem vulnerum sequebantur; isti mortes receptas in sylvas & flumina deferebant; illi postremum spiritum in admiratione nominis tui & sui ducis detestatione fundebant*. Zosimus t. *c*. LIII. τὸ πεδίον ἐπληρῶτο νεκρῶν ἀνδρῶν τε ϗ ἵππων.

INTER EA HUMUS INFECTA SANGUINE. Gu. 3. *sanguine inconfecta*, varietatem lectionis adnotans. nam Fabriciani, Guelf. t. & II. habent *confecta*. ἄμαξα περιῤῥαμένην dixit Xenophon, observante P. Victorio XXVII. Var. Lect. *c*. X. Silius IX. *v*. 326. *tellusque videri* Sanguine operta *nequit*. Tacit. II. Hist. *c*. LV. *juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens* sanguine infecerat.

CAP.

CAP. CII.

POstea loci Consul, haud dubie jam victor, pervenit in oppidum 1
Cirtam, quo initio profectus intenderat. Eo post diem quin- 2
tum, quam iterum barbari male pugnaverant, legati a Boccho veniunt, qui regis verbis ab Mario petivere, *duo quam fidissumos ad eum mitteret; velle de se, & populi Romani commodo cum is disserere.*
Ille statim L. Sullam & A. Manlium ire jubet. Qui quamquam acciti 3
ibant; tamen placuit verba apud regem facere: ingenium aut avorsum

CAP. CII. 1. POSTEA LOCI C. HAUD DUBIE J. V. Guelf. x. a manu secunda; *post id loci*; quomodo pauci ex aliis, uque deterioris conditionis, ut supra *c.* LXIII. n. 5. *ad id locorum*. At Noster etiam *ubi gentium*, alii *ubique terrarum*, similia plura. ut nihil mutandum sit. HAUD DUBIE i. certe victor. Livius XXIV. *c.* XVI. *inde* haud dubie *terga data, ruuntque fugientes in castra. c.* XLII. *ibi iterum Scipio lecticula in aciem illatus conflixit*, nec dubia *victoria fuit*. XXV. *c.* XXXIV. *Haec pervagata passim vox, ut & hostes* haud dubie *pro victoribus & Romani pro victis essent*.

PROFECTUS INTENDERAT. Jam enim proficiscebatur in hiberoa, cum eum hostes adgrederentur, vide *c.* XCVII. n. 3. *Profectus* recte Castilioneus interpretatur incipiens iter facere. Sic Plaut. Trin. A. III. Sc. II. *v.* 2. *Poten' ut me ire, quo* profectus *sum, sinas.* vide Douzam ad Amphitr. A. I. Sc. I. *v.* 153. Taubmann. ad Trucul. A. I. Sc. II. *v.* 105. Weitz. ad Terent. Eunuch. Act. II. Sc. II. p. 176. & nostra infra ad *c.* CIX. n. 3.

2. POST DIEM QUINTUM, QUAM. Sic supra *c.* LXXVI. n. 5. *post dies quadraginta*, quam *eo ventum erat, oppido modo potiti*.

ITERUM BARBARI MALE PUGNAVERANT. Eccard. *interim*; Uratisl. x. *malo pugnantes*. Supra *cap.* LIV. n. 7. *Quae negotia multo magis, quam praelium* male pugnatum, *regem terrebant*.

REGIS VERBIS AB MARIO PETIVERE. *Verbis* i. verba regis referentes, sicuti supra *cap.* XXI. *Senatus populique R.* verbis *nuncient*. *Ab Mario* vetusti nostri usque ad Eccard. & Guelferb. 4. nam qui post eos nati sunt, habent *a Mario*. Fabric. I. habuisse primitus videtur, *duo quam fidissimos*: nam *s* littera, quae nunc adhaeret, alieni coloris est. Noster certe alibi *duo, ambo*, pro *duos, ambos* scripsit. vide ad *c.* XXVIII. n. 1. Eccard. & Franc. *fidelissimos*. male. Supra *c.* XXXV. n. 5. *Bomilcari maxime* fido *sibi*. atque ita alibi. Guelf. 3. & 9. *mittere*, de qua confusione abunde dictum ad *c.* XIV. EXCURSU II. num. 4.

DE SUO, ET DE POPULI R. COMMODO. Basil. I. *de se & de populi R. commodo.* verissime. vide quae prolata sunt supra ad *cap.* XLVII. n. x. *frequentiam* negotiatorum & commeatum *etiam paratis rebus munimento fore*. ubi quidam eadem de caussa *commeatuum* exaraverant, qua hic *suo*. Fabriciani, *velle & de suo & de p. R. commodo*. Credo ut numerum cū *commodo* tuerentur. Veneta 1470. *de suo populi R. commodo*. Gu. IX. *ex commodo*: translatum id forte ex *c.* LXXXII. n. 1. Ceterum MSS. *cum his disserere*; Eccard. & Guelf. 6. *cum is*, ut alibi semper. At Gu. I. *cum disserere*, omisso Provocabulo, ita ut *cum* legi queat *eum*: quo facto illud *cum his* spurium esse, convincitur.

3. QUAMQUAM ACCITI IBANT. Guelf. 3. *acciti veniebant*. Eccard. *ibant* prorsus omittit, ignarus moris Latinorum, qui pro Verbo *esse* aliud validius, sensus gratia, frequenter substituunt. Ita infra *c.* CIX. n. 2. *Se missum a Consule venisse quaesitum, pacem an bellum agitaturus foret*. adde notam ad *c.* CIX. extr. Ita fere supra *c.* XXXI. n. 6. *Neque ego hortor, uti contra injuriam* armati eatis. Cic. IV. ep. IX. n. 13. *Denique si fuit magni, non* isse supplicem *victori: vide, ne superbi sit, aspernari ejusdem liberalitatem.* ubi vide notam.

VERBA APUD REGEM FACERE. Remens. I. Guelf. 9. & Veneta 1470. *ad regem*: quod ex Glossa natum arbitror.

UTI INGENIUM AUT AVERSUM FLECTERENT. Sic quidem Gruterus; sed contra libros vett. Nam Fabriciani, Incerti, Basil. I. Struv. Vinar. 2. Senat. I. Uratisl. x. Eccard. Guelf. 1. 2. 4. & 6. particula *uti* destituuntur. Vinar. I. Franc. Berger. Gu. 3. *quo ingenium*, atque sic est in edd. Pompon. Guelf. 7. *ut aut ingenium*; Veneta 1470.

ſum uti flecterent; aut cupidum pacis vehementius accenderent.
4 Itaque Sulla, cujus facundiae, non aetati a Manlio conceſſum, pauca verba hujuſcemodi locutus.

5 *Rex Bocche, magna nobis laetitia, cum te tale virum di monue-*
CIX *re, uti aliquando pacem, quam bellum, malles; neu te optumum cum peſſumo omnium Jugurtha miſcendo commaculares; ſimul nobis demeres acerbam neceſſitudinem, pariter te errantem & illum ſcelera-*
6 *tiſſumum perſequi. Ad hoc populo Romano jam inopi viſum, amicos, quam*

aut uti advorſum. Rivius in MSS. reperit: *ing. aut averſum uti flecterent:* quem potius, quam conjecturas ſequi, fuit conſilium. Et veroſimile eſt, propter mutatum poſitum τῷ *uti*, eam particulam temere neglectam eſſe. Sed ita Noſter Catil. *c.* I. num. I. *vitam ſilentio ne tranſeant. c.* XXXI. n. 8. *ad hoc maledicta alia cum adderet. c.* XLIII. n. I. *Catilina in agrum Faeſulanum* cum *veniſſet*. Jug. *c.* XIII. num. 9. *legati* ubi *ſatis confidunt. c.* XLII. extr. *de ſtudiis partium & omnibus civitatis moribus* ſi *ſingulatim... parem diſſerere.* Livius I. *c.* XLIII. *Seniores ad urbis cuſtodiam* ut *praeſto eſſent; juvenes* ut *foris bella gererent*. Sed ſufficit ipſe Criſpus. Pro *averſum*, Berger. Uratisl. I. 2. Guelf. 6. 9. 18. & edd. vett. *adverſum*. Alterum tuetur Rivius ex Cicerone: *qui* averſiſſimo *a me animo fuit*. Ita ergo ſupra *c.* IX. *flexit animum; c.* LXV. *neque animus Marii flectitur*. Fuit tamen, cum ſuſpicarer, ab Salluſtio eſſe: *verba facere, ingenium aut averſum flectere, aut cupidum vehementius accendere*. qualia partim ad *c.* LXXXVII. n. 4. partim ad Cat. *c.* LII. n. 24. notamus.

CUPIDUM PACIS VEHEMENTIUS ACC. Vocula *pacis* deeſt Bergeriano: tolerabili defectu. *Cupidus* enim eſt favens, deditus, ut ſupra docuimus: adeoque *ingenium advorſum* & *cupidum* exacte contraria ſunt. Intellexiſſet ergo *cupidum Romanorum*. Guelf. II. *vehementer*. 9. *vementius*.

4. CUJUS FACUNDIAE, NON AE. A MANLIO CONC. Illud *a Manlio*, non habent edd. Pomp. Vit. & Lipſ. ſed MSS. omnes agnoſcunt, & ſententia poſtulare videtur, ne *a Boccho* conceſſum eſſe intelligatur. Supra *c.* XI. n. 4. *Dein tamen, ut* aetati concederet, *fatigatus a fratre*. Guelf. 6. *ne aetati*.

5. MAGNA NOBIS LAETITIA EST. Hoc ordine plerique Codd. pauci, *laetitia nobis eſt;* Gu. 4. & 6. *laetitia eſt nobis*. Fabriciani I. auctoritate *eſt* ſuſtulimus.

TE TALEM VIRUM DII MONUERE. *Te* omittit Guelf. 7. nun probo. & Cicero *te talem* etiam conjungit, ut vidimus ad *c.* LXIII. num. 6. item Livius XXII. *cap.* XXXIX. *nunc & collegam tuum. &* te talem *virum intuenti mihi, tecum omnis oratio eſt*. Petron. *c.* LXI. *quod* te talem *video*. Pro *monuere*, Guelf. I. *commovere*. Eccard. *amonuere* h. e. *admonuere*. Simplex Pacuvius apud Varron. VI. de L. L. *cap.* V. Di monerint *meliora, atque amentiam averruncaſſint*. Silius V. *v.* 117. *quippe* monent *Superi*. ubi vide Cl. Drackenborchium. Senat. I. *uti aliquando bellum pacem quam malles*. Guelf. II. *malleres*.

NEU TE OPTIMUM CUM PESSIMO o. I. Gu. I. *ne ut te primum cum* &c. atque *primum*, pro *optimum* fuit etiam in Nazariano: ita autem legendum eſſe adſeverat Waſſius; quem non audies.

SIMUL NOBIS DEMERES AC. NECESSITUD. Senat. I. *ſimul nobis dempſeris*. ceteri cum edita incedunt. Ille videtur ab ſuperiore particula *quod* ſuſpendiſſe orationem: *quod nobis demſeris a. nec. magna nobis laetitia eſt*, cum ceteri omnes rectius haec ad *uti* referant; etiamſi *neu* eſt interpoſitum. Ea tamen res etiam in Nazar. dedit *dempſerat*, & poſtea *dempſeras*. Guelferb. 4. *neceſſitatem*. vide de formula ad Cat. *c.* XXXIII. extr. *neque eam* neceſſitudinem imponatis, *ut quaeramus, quonam modo, maxume ulti ſanguinem noſtrum, pereamus*. Infra Vinar. I. *pariter te, & illum ſceleratiſſimum*, omiſſa voce *errantem:* at Guelf. 10. *pariter errantem & illum* &c. quod elegantius videtur, ut ſupra *c.* XIV. *immaturo*, pro *tibi immaturo*. Vinarienſem incuria librarii deformatum eſſe, liquido adparet. Veneta 1470. *& illum ſceleſtiſſimum*. Rivius dederat, *& te errantem*, quomodo ex noſtris nulli: & ſi in aliis invenitur, haud dubie *te* inde ortum eſt, fueratque, *pariter & errantem, & illum* &c. *Perſequi* recte Rivius exponit *perſequendi*, cujus generis plura notamus ſupra ad *cap.* LXXXIX. num. 3. *majora & aſpera* adgredi tempus *viſum*. Uratisl. 2. *ſequi*.

6. AD HOC POP. R. JAM A PRINCIPIO INOPI.

Con-

quam servos quaerere: tutius rati, volentibus, quam coactis imperita-
re. Tibi vero nulla opportunior nostra amicitia: primum, quod procul 7
absumus, in quo offensae minimum, gratia par, ac si prope adesse-
mus; dein quod parentes abunde habemus, amicorum neque nobis, ne-
que cuiquam omnium satis. Atque hoc utinam a principio tibi placuis- 8
set! profecto ex populo Romano multo plura bona accepisses, quam
ma-

Contaminata haec esse, vel solus Nazarian. prodidit, qui habet: *Ad hoc utinam a principio tibi melius visum, amicos*, cet. quae manifeste transscripta sunt ex n.8. Apud nos Guelf. 9. *jam a principio jam melius*; Eccard. *jam in principio inopi*; Guelf. 10. *jam a principio mundi*. At *inopi* omittunt Guelf. 1. 3. 4. & Fabric. 2. Gruterus ex Palat. 5. facit: *Ad hoc populo R. inopi melius est visum*, cet. Bene ille *a principio* omittit, at non bene particulam *jam*: ea enim hic pro *etiam tum*, seu de praeterito tempore ponitur. Quod nisi adtendere velles, posses etiam cum aliquot libris *inopi* reticere. Hoc autem ipse orationis nexus vetat. Scripsi itaque: *Ad hoc populo R. jam inopi visum*.

Melius visum amicos, quam servos. Eccard. delere jubet *melius*: verissime, & obsecutus sum. Scripsit: *populo R. visum amicos*, i. *magis amicos, quam servos*. de quo abunde diximus ad Cat. *c.* ix. extr.

Tutiusque rati volentibus, quam coactis. *Que* fide Incert. 2. & Guelf. 7. induximus. Rationem enim adfert, cur tam inopes Romani amicos potius, quam servos quaesierint. Cur *volentibus* scripserit, interpretabitur Herodian. 1. *c.* iv. n. 12. *οὐ γὰρ οἱ* ΕΞ ΑΝΑΓΚΗΣ *δουλεύοντες, ἀλλ' οἱ* ΜΕΤΑ ΠΕΙΘΟΥΣ *ὑπακούοντες ἀνύποπτοι καὶ ἔξω κολακείας φρονοῦσι. δρῶντές τε καὶ πάσχοντες διατελοῦσιν οὐδέποτε ἀφηνιάζουσιν*. Virgil. iv. Georg. *v.* 560. *Caesar dum magnus ad altum Fulminat Euphraten bello, victorque* volentis *Per populos dat jura*. Ita Demosthenes Philipp. *ἑκόντων ἦρξατο Ἑλλήνων*. Livius viii. *c.* xxi. *ibi pacem esse firmam, ubi* voluntarii *pacati sunt*. Guelf. 10. *imperare*. Tutum esse tale imperium, pluribus Gruterus ad Livium ostendit.

7. Nulla opportunior amicitia nostra. Vetustiores apud nos, *nostra amicitia*. De voce *opportunus* vide Gifan. ad Lucret. pag. 387. Duas autem opportunitates amicitiae Romanorum ostendit: primam, quod multa gratia in ea insit, & offensae minimum, alteram, quod Bocchus non superfluus amicus futurus sit: quippe Romani numquam amicorum satis habuerunt.

Quod procul absumus, in quo off. Inepte Vinar. 1. *quod proconsul absumus*. Guelf. 9. *procul adsumus*; 1. *procul a vobis absumus*; Acad. *procul sumus*. Non absurde adfert Rupertus Tacit. iv. Hist. *cap.* lxxiv. *Laudatorum principum usus ex aequo, quamvis procul agentibus; saevi proximis ingruunt*. Verae autem amicitiae inter absentes major est ardor, ut est rerum omnium, quae, sublatis externis imaginibus, animo habemus. Minuc. Fel. *c.* 1. *Ita ejus contemplatio, quantum subtracta est oculis, tantum pectori meo, ac paene intimis sensibus implicata est*. Gratius ea & cum majore voluptate colitur vel ea de caussa, quod in tali est *offensae minimum*: quo Germanorum pertinet Proverbium: *Weit von einander sind wir gute Freunde*. adde Plin. vii. ep. v.

Quod parentes abunde habemus. Uratisl. 2. omittit *quod*, pro quo alii *quia* obferunt. atque illud quidem, postquam semel positum est, plerumque exaudiri docuimus supra ad *c.* v. n. 1. parentes vocat, quos hodie non eleganter *subditos* dicunt. vide ad Cat. *c.* vi. n. 5. Guelf. 3. scribit, *habemus abunde*. non male. *abunde* ponitur, uti Nomen. vide ad Catil. *c.* lviii. n. 9. & Val. Acidal. ad Plaut. Pseud. Div. & Interpr. *c.* iv.

Neque cuiquam omnium satis fuit. Struv. *neque nobis, neque hominum satis est*. Uratisl. 2. *& copia amicorum neque nobis* cet. 3. *satis est copia*; Eccard. & Guelf. 7. *copia amicorum* cet. iidem *satis est*. quo argumento uti licet, Guelferbyt. 4. perbene Verbum Substantivum neglexisse. cetera ex male acceptis particulis, *abunde*, *satis* extiterunt. Neque *hominum* placet, pro *omnium*; neque utrumque abesse debere censeo, quod in mentem venerat Grutero. Noster Catilin. *cap.* li. num. 2. *neque* quisquam omnium *lubidini simul & usui paruit*.

8. Atque hoc utinam a princ. tibi pl. Vinar. 2. *Ad hoc utinam*. 1. Eccard. & Guelf. 11. *hoc* transeunt, pro quo Guelf. 6. *haec*; 1. *hoc ipsum*. Tolero quidem *hoc*, ob ea, quae collegimus ad Catil. *c.* xlviii. n. 7. Referas tamen etiam illud *hoc* ad superiora, quibus Bocchum nunc tandem *pacem* & *amicitiam* populi R.

9 *mala perpessus esses. Sed quoniam humanarum rerum fortuna pleraque regit; cui scilicet placuisse & vim, & gratiam nostram experiri:*
10 *nunc, quando per illam licet, festina, atque, ut coepisti, perge. Multa at-*

cupere ostenderat. Si ad sequentia trahis, elegantius *hoc* abest, & intelligetur: utinam bona ex populo R. accipere, quam mala perpeti placuisset.

EX POP. R. AD HOC TEMPUS MULTO PLURA. *Ex* posuit Crispus iterum iterumque pro *ab*. Ita Cic. XV. epist. VI. n. 7. *ex te peto*. Flor. I. c. VII. n. 10. *hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit*. cum nota Cl. Duckeri. Eccard. *hoc tempus*, pro *ad hoc tempus*. Supra c. LXXXV. n. 45. *Nam quae* ad hoc tempus *Jugurtham tuta sunt, omnia removistis*. ubi vide. Uratisl. 3. *multo plurima*. *perpessus esses* nostri Codd. Verum cum in aliis sit *perpessus es*, in aliis *perpessus est*, liquere, arbitror, *perpessus* nude legendum esse. nam quae illi desunt, ea ex Verbo *accepisses* repetit. vide supra ad c. XCII. n. 2. Male autem Gruterus illud *accepisses* ab librario esse suspicatur.

9. HUMANARUM R. FORTUNA PLERAQUE REGIT. *Humanarum* vacat in Academico. Veneta 1470. *gerit*. Cat. c. VIII. n. I. *Sed profecto fortuna in omni re dominatur*. ubi dixi. *Pleraque rerum*, sicuti Catil. c. XXIX. extr. *nulli earum rerum*.

CUI SCILICET PLACUISSE. Ita Gruterus ex MSS. suis, eique accedunt Senat. I. & Guelf. I. ubi legitur, *cui scilicet placuisset*, plane ut infra c. CXIII. n. 3. ubi plura de hac constructione τῶ *scilicet*, quam vel pueris notam esse, scribit Gruterus. Franc. *cui si complacuit*; Remens. 2. *cujus scilicet complacuit*; Gu. II. *cum licet cum placuit*; Incert. 2. & Veneta 1470. *cui sc. complacuit*.

ET VIM ET GRATIAM NOSTRAM EXPERIRI. Plerique nostri priore & destituuntur. Contra auctiores sunt Remenses, Vinarienses, Fabric. 2. Basil. I. Uratislavienses, Acad. Struv. Berger. Guelf. 2. 3. 4. 6. 9. 10. & II. cum Veneta 1470. habent enim, *& gratiam nostram te experiri*. Gronovius corrigit, *& gratiam nostram experirere*. Sed *experiri*, cape omnino *te experiri*. Cic. II. epist. XIII. n. 4. *quod mihi significabant tuae litterae* subdubitare, *qua essem erga illum voluntate*. Plura ad Cat. c. XXXI. n. 7. *ea familia* ortum, *ita ab adolescentia vitam* instituisse. ubi & alia Pronomina penes Verba Infinita omitti docuimus. Nam concursus ejusdem Modi haud novus fuit Gronovio. Ita Seneca *cap.* XVIII. *incipit* velle respondere *Petronius*. Lucan. II. v. 280. *Perdant* velle mori, v. 484. *non cogitur ullus* Velle mori. Id. I. v. 375. *Jussa sequi tam posse mihi, quam velle necesse est*. adde supra n. 3. *Experiri* adhibuit ita supra c. XXXII. n. 5. *ne vim quam misericordiam experiri mallet*. Liv. XXVIII. c. XXXIV. *Utramque fortunam* expertis *permittere sese, utrum propitios, an iratos habere Romanos mallent*. *nostram* ejiciunt Rem. I. & Veneta 1470.

QUANDO PER ILLAM LICET. Desunt haec Uratisl. 2. cum tamen cum singulari pondere sententiae adjiciantur: quoniam nunc per fortunam licet, festina. *quando*, pro *cum*, ut I. Hist. quando *talis es, maneas in sententia*. Valer. Flacc. I. v. 241. *Superum* quando *consulta videtis, O socii*, quandoque *datur spes maxima coeptis; Vos quoque nunc vires animosque adferte paternos*. Guelf. 6. *quanto*. PER ILLAM, ut supra *cap.* LXIV. num. 3. *ubi primum potuisset* per negotia publica, *facturum sese*. ibi dixi.

ATQUE, UTI COEPISTI, PERGE. Vetustissimi, *ut coepisti*: sed in Fabric. I. inter versus ea particula adspicta jacet. I. Hist. Orat. Philippi: *perge*, qua coepisti, *ut quam maturrime merita invenias*. Guelf. 6. *ut praecepisti*.

10. MULTA ATQUE OPPORTUNA HABES. MSS. Gruteri tantum non omnes, ex nostris Vinar. I. Senatorii, Struv. Uratisl. 3. Heussian. Guelf. I. 3. 6. II. 12. & Veneta 1470. excludunt *atque*. male, ut pluribus ostensum ad c. LXXVIII. extr. *multi vastique loci erant*. Uratisl. I. *multa optima atque opportuna*.

QUO FAC. ERRATA OFFICIIS SUPERES. Uratisl. 2. *quibus facilia errata*. Perperam, & *quo*, tanquam particula, adjungitur eis *multa atque opportuna*, pro *quibus*. De Analogia monui supra ad c. XXIV. n. 8. & proxime accedit III. Hist. Orat. Macri n. 15. *ne vos ad* virilia illa *vocem*, quo *tribunos plebi modo, patricium magistratum... majores vestri paravere*. Fabric. I. vocem *officiis* nusquam habet: & parum requiritur ad loci sententiam, quin potius latet in illis *multa atque opportuna*, ut parum verear, Glossatorum commentum dicere: quod & tibi videbitur, si particulam *quo*, & quae alibi de ea diximus consideraveris. *Superare* enim in tali positu non est vincere ita, ut plura officia praestes, quam delicta commiseris. Sed plane vincere delicta, opprimere & facere ut memoria excidant. Justin. I. c. II. *Magnas deinde res gessit; quarum amplitudine ubi invidiam superatam putat, quae sit, fatetur, quemve simulasset*. pro quo Noster supra c. X. n. 2. *gloria in-*

atque opportuna habes, quo facilius errata officiis superes. Postremo hoc 11
in pectus tuum demitte, numquam populum Romanum beneficiis victum.
nam bello quid valeat, tute scis.

Ad ea Bocchus placide & benigne; simul pauca pro delicto ver- 12 CX
ba facit: *se non hostili animo, sed regnum tutatum arma cepisse: nam*
Numidiae partem, unde vi Jugurtham expulerat, jure belli suam factam, 13
eam

invidiam vicisti. Sed *c.* LXXXV. n. 23. *falsam orationem vita moresque mei* superant.

11. HOC IN PECTUS TUUM DIMITTE. Ita Gruterus, Basil. 1. Franc. Fabric. 2. Eccard. Academ. Berger. Uratisl. 3. Guelf. 1. 3. 4. 6. 9. & 11. cum edd. vett. At Fabric. 1. reliqui *demitte.* quomodo Justin. VIII. *c.* V. n. 11. *Crescit dissimulatione ipsa dolor, hoc altius* demissus, *quo minus profiteri licet. In pectus* Noster supra *c.* XI. *Quod verbum* in pectus Jugurthae *altius, quam quisquam ratus erat, descendit.* ubi vide.

BENEFICIIS VICTUM ESSE. Postremam vocem jussu Guelf. 3. & Fabric. 1. exclusi. *Vincere* eo significatu infra Bocchus *c.* CX. n. 5. *regem armis, quam munificentia* vinci, *minus flagitiosum.* ubi vide.

BELLO QUID VALEAT, TUTE SCIS. De Romanis valebat, quod de virtute differit Seneca de Vit. Beat. *c.* XXVII. *Illustrata est virtus mea per ea ipsa, per quae petebatur. produci enim illi & tentari expedit: nec ulli magis intelligunt, quanta sit, quam qui vires ejus lacessendo senserunt.* Pro *quid valeat* edd. Pompon. habent *quam valeat.* Alterum Rivius Ciceronis exemplis tuetur. addo Horat. IV. Od. XIV. *vers.* 7.

> *Quem legis expertes Latinae*
> *Vindelici didicere nuper,*
> Quid *Marte posses.*

12. PLACIDE ET BENIGNE. Puta *respondit*, quod Verbum perperam adjiciunt Acad. Struv. Uratisl. 3. & Guelf. 11. Noster Catil. *c.* XXXIV. pr. *Ad haec Q. Marcius.* ubi vide. Fabric. 1. *ad hoc.*

PAUCA PRO DELICTO SUO V. F. Basil. 1. deest *pauca.* non probo. At recte Guelf. 3. *suo* nusquam habet, cum valde propinquum sit nomen *Bocchi.* Sic supra *c.* XXIX. n. 5. *pauca, praesenti consilio, locutus de invidia* facti, *atque in deditionem uti acciperetur. Verba* incuria librarii non legitur in Gu. 11. At Eccard. *dicit se non hostili.*

OB REGNUM TUTANDUM ARMA CEP. Bene est, quod Gruterus jam monuerit, Nazarianum cod. MS. desiderare Praepositionem *ob:* male autem, quod certi nihil statuerit. nam optimos nostros Fabric. Senator. Vinar. Basil. primos, item Guelf. 1. 3. & 6. eadem Praepositione defici scias. Quare eam quidem bono animo ejeci: quid vero de reliquis facerem, anxius fui. Primo *tutandum* accipi poterat, ut *sese tutandum* esset, qui tutari vellet, quasi *tutabundum.* Deinde Ellipsis Praepositionum *ad*, vel *ob* statui poterat, ut dicunt: *quid venis?* pro *ob quid.* vide ad Cic. IX. epist. III. extr. Porro levi mutatione fieret, *regnum tutandi*, vel *tutando*, quae conjectura est Gruteri. posterius tamen nimis asperum est, & nusquam Sallustio usurpatum (quod etiam in ea, quae supra posuimus, valet) prius autem nullus librarius vel leviter litteris imbutus facile immutasset; nam *animo tutandi regnum* vulgatum satis, nec ita insolens fuisset, ut omnes *tutandum* scriberent. Quamobrem duo tantum restant: aut scribendum est cum Vinar. 1. *regnum tutatum*, ita enim perspicue exhibet, sicuti supra, *misit legatos amicitiam* rogatum; *de injuriis* questum; vide supra *c.* XX. n. 5. & animadvertimus alibi per veteres libros talia in Participia, aut Gerundia conversa esse: aut revocandum est, *regni tutandi*, consueta Crispo Latinitas, de qua supra ad *c.* LXXXVIII. n. 4. *quae postquam gloriosa modo, neque* belli patrandi *cognovit.* Sed cum in hac formula noverim morem librariorum, qui *caussa, gratia*, facillimi adjiciunt; in altera autem vetus Codex adjuvet, & ipsa cura, pro vulnere, levior sit, illam recipere sustinui. M. Cato apud Charisium II. *Itaque porro in Turtam proficiscor*, servatum *eos.*

13. UNDE VI JUGURTHAM EXPULERIT. Unus Ciacconius in sensum cum cura inquirebat: ceteri transeunt, quasi inter omnes jam constaret, quis *expulisse* dicatur. Franc. Incert. 1. Struv. Berger. Gu. 7. 10. & 12. *expulerat*, Struv. addidit *Marius*, & de hoc capiendus est locus: quasi illam ipsam Numidiae partem Boccho praemium promisisset Jugurtha, in qua Capsa, ceteraque oppida & castella sita erant, quae nuper ceperat Marius. vide supra *cap.* XCVII. num. 2. Posset tamen, Amphiboliae evitandae caus-

eam vastari ab Mario pati nequivisse: praeterea missis antea Romam
14 *legatis, repulsum ab amicitia. Ceterum vetera omittere, ac tum, si*
15 *per Marium liceret, legatos ad Senatum missurum.* Dein, copia facta,
animus barbari ab amicis flexus, quos Jugurtha, cognita legatione
Sullae & Manlii, metuens id, quod parabatur, donis corruperat.

CAP. CIII.

1 MArius interea, exercitu in hibernis composito, cum expeditis cohortibus & parte equitatus proficiscitur in loca sola, obsessum

caussa, *expulerint*, vel *expulerant* scribi, nempe Romani, & de hoc dictum ad *cap.* LXIII. num. 1. quamquam & ea satis tollitur, cum mox excipit *a Mario*. Eccard. *Jugurtham expellebat*.

JURE BELLI SUAM FACTAM. Paullo benignius Bocchus interpretatur *jus belli*. Jugurtha promiserat partem tertiam, hac addita conditione, *si Romani Africa expulsi, aut integris suis finibus bellum compositum foret*. Bocchus autem simulac arma ceperat contra Romanos, aut foedus pepigerat cum Romanis, eam partem jam suam factam esse existimabat. Male haec interpretes intelligunt, & ipse Grotius haec verba non suo loco citat III. de Jure B. & P. *c.* VIII. §. 1. n. 2. Uratisl. 2. *sui factam*.

EAM VASTARI A MARIO PATI NEQU. Guelf. 6. *ea*; 9. *vastari Mario*; Eccard. *eam partem a Mario vastare nequivisset*. Guel. 3. *nequivisse pati*. infra Vinar. 1. & Guelf. 9. *repulsum se ab amicitia*; Senat. 2. & Heuss. *depulsum ab amicitia*.

14. VETERA OMITTERE, AC TUM, SI PER M. Eccard. & Guelf. 4. *cetera omittere*. Male. *vetera* dicuntur, quae olim facta sunt. vide ad Catil. *c.* XXXIX. num. 3. Guelf. 9. *amittere*. 12. *per Marium si liceret*. non male. *Per Marium* licet, quod proprie Mario auctore, permittente, licet. Sic supra num. 9. *nunc, quando* per fortunam *licet*. ubi jam addidi *cap.* LXIV. n. 3. ibique notata. Cicer. VII. epist. V. extr. *Simus enim putidiusculi, quam* per te *vix licet*. epist. XXXII. n. 5. *trahantur* per me *pedibus omnes rei*. X. epist. 1. n. 1. *numquam* per M. Antonium *quietus fui*.

LEGATOS AD SENATUM MISSURUM. Eccard. repudiat voces *ad Senatum*, earumque loco exhibet *dicebat*. Sed si istae ejiciendae sunt, parum praesidii erit vocabulo *legatos*, & intelligendum ex superioribus, *legatos Romam*. Verum Guelf. 3. scribit, *legatos ad se missurum*. *Ad se* esset ad Marium, ut factum *c.* CIII. n. 3. & de eo usu Reciproci Pronominis monuimus ad Cic. XI. epist. XI. n. 2. Capitolin. Pertin. *c.* III. *Et seditiones quidem contra se compescunt*, pro *contra illum*. Martial. V. Epigr. LXXVIII. *Profecit poto Mithridates saepe veneno, Toxica ne possent saeva nocere* sibi. Plautus Poen. Act. V. Sc. II. *v.* 123. *Suam rem* sibi *salvam sistam, si illo advenerit*: quae etiam ab aliis sunt observata. Hic tamen nihil muto, & in eo Cod. ni me oculi fallunt, erasa est aliqua littera, forte *n*, ut *Sen.* notaverit librarius, pro *Senatum*.

15. DEIN COPIA FACTA. Intellige, *mittendi legatos*. Male Vinar. 2. *Dein loquendi copia animus*, cet. Pluribus illustratum vide ad Cat. *c.* XLVIII. n. 6. *eum in vinculis retinendum, neque amplius* potestatem faciundam, *nisi de eo indicaret, cujus consilio tantam rem esset mentitus*. Guelf. 6. *ab amicis flectis*. *Flexus*, est in aliam partem ductus, & a consilio legatos mittendi dimotus. Sic supra *c.* LXIV. n. 3. *postquam haec atque talia dixit, neque animus Marii* flectitur. *c.* LXII. n. 8. *Rursus coepit flectere animum & ex conscientia digna timere*. Guelf. 3. *cognita oratione atque Syllae & Manlii, id, quod parabatur, metuens*. Corruptum *oratione*, pro *legatione*: nec ordo ille, etsi blandiatur, placet. Guelf. 6. *corruniperat*.

CAP. CIII. 1. EX. IN HIBERNACULIS COMP. Ita edd. omnes: sed falso. non enim in *hibernaculis* composuit militem Marius, h. e. in tentoriis, pellibus contectis, quae proprie *hibernacula* vocantur, vide supra ad *c.* XXXVII. num. 3. & satis aperte supra scripserat *cap.* C. princ. *Dein Marius, uti coeperat, in hiberna.* adde *cap.* XCVII. num. 3. item infra n. 4. *maturre ad hiberna Romanorum proficiscuntur*. Revocavi itaque ex Remensi 2. Berger. & edd.

Pom-

fessum turrim regiam, quo Jugurtha perfugas omnis praesidium imposuerat¹. Tum rursus Bocchus, seu reputando, quae sibi duobus 2
prae-

Pompon. Viteb. & Lipf. *in hibernis composito*. Scripserat quidam Codex, *in hiberna composito*, unde procuderunt posteri *hibernaculis*.

PROFICISCITUR IN LOCA SOLA. Fabric. 1. *in sola loca*. Guelf. 6. *in saltuosa loca*. *Sola* sunt solitaria, deserta, uti interpretatur Donatus ad Terent. Andr. A. II. Sc. IV. *v.* 3. Auson. Caesar. Epigr. III. *Frustra dehinc* solo *Caprearum clausus in antro*. Ovid. III. Metam. *v.* 393. *Spreta latet sylvis pudibundaque frondibus ora Protegit : & solis ex illo vivit in antris*. XIV. *v.* 681. *Haec* loca sola *colit*. I. Fastor. *v.* 398. *Quaeque colunt amnes* solaque *rura deae*. *v.* 502. *sparsas per* loca sola *casas*. Plautus Mostellar. A. IV. Sc. III. *v.* 3. *Sed etiam in* terras solas *orasque ultimas sum circumvectus*. Rudent. Act. I. Sc. III. *v.* 22. *Ita hic* solis locis *composita sum*, *Hic saxa sunt*, *hic mare sonat*, *nec quisquam Homo mihi obviam venit*. Sc. IV. *v.* 8. *Neque magis* solae terrae *sunt*, *quam haec loca atque hae regiones*. ibi vide notas, ut & Drackenborch. ad Sil. III. *v.* 429. *Tum noctem Alcidae* solis *plangebat in antris*.

PERFUGAS OMNIS PRAESIDIUM IMPOS. Ita nos verbum verbo reddimus: *lauter Uberlaeuffer*. h. e. *omne praesidium erant perfugae*. vide quaedam ad Cat. *c.* XLIII. o. 1. & supra ad *c.* XXXVII. n. 4. totius *anni comitia*. Uratisl. 1. *praesidio*, atque ita Guelf. 10. Sed Guelf. 4. & Struv. *ad praesidium*. pessime corrumpentes ἐπεξήγησιν. Supra *c.* LXV. n. 2. *si equites Romani* satellites *Numidae traderentur*. ubi vide alia Sallustii. Justin. XII. *c.* X. *ibi* monumenta *rerum a se gestarum urbem Barcen condidit*, *arasque statuit*. ita emendat Gronovius, quem vide. ut & ad Liv. XXXIX. *cap.* XXXVI. adde Nostr. III. Histor. Orat. Macri num. 22. Fabric. 2. *posuerat*.

2. TUM RURSUS BOCCHUS FELICITER SEU REP. Ita Gruterus ex MSS. suis, accedentibus Fabricianis, Basil. 1. Uratisl. 1. Senat. 2. Heuss. Guelf. 1. 2. 4. & Veneta 1470. carpitque ille Carrionem, quod verba *Bocchus feliciter* omiserit : ipse vero sese non expedit, & satis habet scripturam membranarum repraesentasse, cum tamen tanta res merebatur, ut vires ingenii intenderet. Silet Wassius, pro more suo, & in Gruteri judicio adquiescit. Videamus reliquas membranas chartasque, ut fons erroris aperiatur. Guelf. 7. Vinar. 2. & Uratisl. 2. *B. feliciter erga Romanos seu* ; Guelf. 9. *feliciter ait erga Romanos seu* ; 10. & Berger. *feliciter egit erga* R. 11. *feliciter acta Romanorum facit seu*. Franc. *feliciter habuit se* ; Acad. & Struv. *feliciter flexus* ; Uratisl. 3. *Bocchus flectitur seu rep.* Ergo non tam ex Verbo *flectitur*, quod aliquis litterator propter *cap.* CII. num. 15. adjecerat, ortum est illud *feliciter* ; quam inde, quod vetustum quoddam exemplar in his verbis finiretur, sollemni illo verbo *Feliciter*. vide Hieronym. Epist. CXXXVIII. ad Marcellam. Id egregie inde confirmatur, quod tres meliores nostri Codd. paullo inferius finiuntur, & quod supra *c.* LXXXV. n. 47. in MS. Academico, geminus plane error admissus erat, ubi scriba post verba : *metus ceperit*, integrum illud, quod fini adjicitur : *Si cupis ignotum* &c. perscripserat, & tamen in reliquo contextu pergebat. Haec itaque caussa fuit, sive etiam quod librarius utilissimo Bocchi facto in margine *feliciter* acclamaverat, vide Flor. III. *c.* III. ad fin. ut ista vox in Sallustio legeretur, adeoque nihil periculi metuendum erat, si vel ex sola conjectura expungeretur. Jam vero haud proletarii Codd. Vinar. Senat. Incert. primi, Eccard. Gu. 3. & 6. nihil amplius habent, quam *rursus Bocchus*, *seu reputando* ; unde & illud reposui. Vocabulum *Bocchus* in omnibus habetur, praeter Berger. qui tamen a prima manu in margine additum ostentat.

DUOBUS PRAELIIS EVENERANT. Fabric. 1. Gu. 1. 2. & Uratisl. 2. *venerant*. quod recte tuetur Wassius illo Plauti Pseud. A. II. Sc. 1. *pro Juppiter*, *ut mihi quidquid ago*, *lepide omnia prospereque* veniunt. Adde supra *c.* VIII. extr. *Si permanere vellet in suis artibus ultro illi & gloriam & regnum* venturum. Vinar. 1. *ea*, *quae sibi*, &c.

ADMONITUS AB ALIIS AMICIS. Guelferb. 2. *ab illius amicis* ; 6. *ab illis*. Sed recte Berger. *admonitus ab amicis*, *quos* &c. Guelf. 4. *relinquerat*.

EX OMNI COPIA NECESSARIORUM. Deficit in his verbis Guelferbytanus 2. ita, ut quosdam versus erasos simul adspicere liceat. Desinit in iisdem Fabric. 1. prima manus, ita quidem, ut reliqua omnia ad extremum usque legantur, sed a diversis duabus manibus : & prior itidem quaedam in rasura perscripsit. Unde id adparet, esse hos duos codices plane similes Basil. 1. qui eodem modo repente hic hiat, pergit tamen & eodem versu, quasi continua ac perpetua esset narratio, addit, quae *cap.* CXII. num. 3. sequuntur: *pacem vellet*, *daret operam* &c.

praeliis venerant, ſeu admonitus ab amicis, quos incorruptos Jugurtha reliquerat, ex omni copia neceſſariorum quinque delegit, quorum & fides cognita, & ingenia validiſſuma erant. Eos ad Marium,
3 ac dein, ſi placeat, Romam legatos ire jubet: agendarum rerum,
4 & quocumque modo belli componendi licentiam permittit. Illi ma-
CXI ture ad hiberna Romanorum proficiſcuntur: deinde itinere a Gaetulis latronibus circumventi ſpoliatique, pavidi, ſine decore ad Sullam perfugiunt; quem Conſul in expeditionem proficiſcens pro
5 Praetore reliquerat. Eos ille non pro vanis hoſtibus, ut meriti erant, ſed adcurate ac liberaliter habuit. qua re barbari & famam Roma-

&c. nullo ab librario hujusmodi lacunae addito indicio. qualem defectum etiam in ſuo Nazariano adnotavit Gruterus; ut adeo trium optimorum librorum ſubſidio in reliquis fere deſtituamur. Ille tamen Baſileenſis ſervavit etiam Orationem Bocchi, quae *cap.* cx. habetur, ſed eam fini ſubjecit, ſine ordine, aut ulla alia ſignificatione; eo more, quo in Vaticano quodam MS. Orationes ex deperditis Hiſtoriarum libris addita leguntur.

ET INGENIA VALIDISSUMA ERANT. *Erant* vacat in Uratisl. 3.

3. AC DEIN, SI PLACEAT, ROMAM LEG. Guelf. 12. omiſit *ac*; pro *dein*, Guelf. 1. *deinceps*: reliqui fere *deinde*. Guelferb. 4. 10. & 12. *ſi placet*. 4. etiam *Romam* in exſilium miſit, quod tentat Gruterus in vocabulum *legatos*.

AGENDARUM RERUM. *Plenipotentiarios* hodie dicerent hos agendarum rerum licentia inſtructos. Treb. Pollio Valer. *c.* III. *cui ſummam omnium bellicarum* rerum agendarum *commiſerat*. Mox copula *&* deſtituitur Fabric. 1. ut ab ſecunda manu exaratus eſt, & Incert. 2.

LICENTIAM IPSIS PERMITTIT. *Licentia* pro poteſtate & facultate, ut Cat. *c.* XII. num. 4. *Neque victis quidquam, praeter injuriae* licentiam, *eripiebant*. vide ſimul ad Catil. *cap.* LVIII. num. 13. Senat. 1. Fabric. 2. Remenſ. 2. & Berger. *illis*, pro *ipſis*; ſed Guelf. 12. utrumque exhibet. At Guelferb. 3. *licentiam permittit illis*: qui manifeſtat ex Gloſſa deſumtum eſſe Provocabulum, eaque deturpaverat geminum locum Catil. *c.* XLV. num. 1. *cetera, uti facto opus ſit, ita agant* permittit. ubi vide. nam nullo bono jure in Fabric. 1. & Berger. legitur *promittit*. etſi eadem confundantur apud Lactant. Placid. 1. Fab. IX. ubi vide Munckerum. nec *ipſis*, nec *illis* legitur in MS. Franc. & edd. Pompon. Viteb. & Lipſ. 1510. Deinde Uratisl. 3. *licentia temporis*. Waſſius etiam Venetam 1470. *ipſis* omittere dicit; ſed quam nos ejus anni editionem ſub oculis habemus, *ipſis* exhibet.

4. A GAETULIS LATRONIBUS IN ITINERE. Guelf. 1. 3. & 6. Fabric. 1. Academ. Berger. & edd. Pompon. atque ſequaces: *Deinde in itinere a Gaetulis latronibus circumventi*. In quibuſdam non viſitur Praepoſitio *a*.

SINE DECORE AD SULLAM PERGUNT. Sic Gruterus ex MSS. prioris, ut ait, aevi. At noſtri plerique *profugiunt*; tantummodo Incert. 2. & Guelf. 4. habent *pergunt*. Guelf. *perfugiunt*; Berger. *confugiunt*. Scripſi itaque *perfugiunt*, nec miretur aliquis, quid opus ſit *perfugiunt*, cum latrones per ſe ipſi ſpoliatos dimittant. nam ipſe Salluſtius tollit dubitationem, dum addidit, *pavidi*. ii autem non tam *pergunt* quam fugiunt ſua itinera. vide Cat. *c.* LVII. n. 1. *Sine decore* omittit Guelf. 1. non probo. vide quae ſupra diximus ad *c.* XXXIII. princ. *Igitur Jugurtha, contra* decus *regium, cultu quam maxume miſerabili Romam venit*.

IN EXPEDITIONEM PROFICISCENS. Fabric. 2. Franc. Guelf. 1. & 11. *in expeditione*. Academ. *pro praetore liquerat*. Fabric. 2. *quaeſtorem reliquerat*. Guelf. 4. & 6. *relinquerat*. Cypr. Popma nimium gloriatur, ſeſe locum reſtituiſſe ex libb. vett. addendo nempe *in caſtris*. quod ſcias infimae ſortis duobus noſtris adhaerere. ceteri recte reſpuunt, & derivatum eſt ex *c.* XXXVI. extr. *Aulo fratre* in caſtris *pro Praetore relicto, Romam deceſſit*.

5. PRO VANIS HOSTIBUS. I. tamquam vanos hoſtes, ſive, ut vanos hoſtes haberi decet. *Cap.* XCVIII. n. 6. *quia non fugerent*, pro victoribus *agere*. ubi plura collegimus.

ACCURATE ET LIBERALITER HABUIT. MSS. noſtri, quibus quaedam auctoritas, omnes, *ac liberaliter*. Guelf. 10. 11. & Uratisl. 3. *accuratiſſime*. *Adcurate* habere eſt, cum cura tractare, omnia

Romanorum avaritiae falsam, & Sullam, ob munificentiam in sese,
amicum rati. Nam etiam tum largitio multis ignara: munificus 6
nemo putabatur, nisi pariter volens: dona omnia in benignitate
habebantur. Igitur Quaestori mandata Bocchi patefaciunt; simul 7
ab

omnia circumspicere studiose, quae ad cultum pertinent. Supra *c.* XVI. n. 3. *Eum Jugurtha tametsi Romae in amicis habuerat, tamen* adcuratissime *recepit*. Cum Verbo *habere* plura ejusmodi Adverbia construuntur, ut Cat. *c.* XI. n. 5. luxuriose *nimisque* liberaliter habuerat *exercitum*. Scite Eccard. Adversativam *Sed* reticuit. vide ad Cat. *c.* LII. n. 6.

FAMAM ROMANORUM AVARITIAE FALSAM. Guelf. 3. *Romanorum famam falsam avaritiae*. alii aliter transponunt. *Famam avaritiae* dixit, ut supra *c.* XIII. n. 1. *fama tanti facinoris*. Duos Casus patrios simul ponit etiam *cap.* XXX. num. 3. *de cujus odio* potentiae nobilitatis *supra diximus*. *c.* LXV. num. 3. *uti* contumeliarum imperatoris *cum suo auxilio* poenas *petat*.

ET SULLAM OB MUN. IN SESE AMICUM RATI. *Et Sullam* deest Guelf. 4. sed Fabric. I. tantummodo Nomen Proprium neglexit. Academ. *ob munificentiam sese*, sine Praepositione *in*, quae per praecedens *m* excidit. *in sese* duplici modo construxerunt librarii. Struv. *ob munificentiam in sese habitam*, ut *munificentiam in sese* ita acceperit, ut est apud Planc. Cicer. X. ep. XXIII. n. 9. *Laterensis nostri & fidem, & animum singularem in remp. semper fatebor. sed certe nimia ejus* indulgentia in Lepidum *ad haec pericula perspicienda fecit eum minus sagacem*. Noster Catil. *c.* IX. num. 2. *in suppliciis deorum magnifici, domi parci*, in amicis fideles *erant*. At Guelf. I. dum scribit: *amicum in sese rati*, junxit *in sese amicum*. Sed eum hoc longe curatius exprimere potuisset, verius est, priorem expositionem amplecti. Mox Academ. *Jam & tum largitio*; Vinar. I. *Nec etiam tum*; Guelf. 10. *nam quae tum*; Eccard. *Nam tum*, a prima manu.

6. LARGITIO MULTIS IGNOTA ERAT. *Largitio* invidiose usurpata est, pro largitione tali, quae fit sine benevolentia, ambitionis tantum & sui commodi caussa: quae eo tempore Romae potissimum invaluerat. Cat. *c.* III. n. 3. *Nam pro pudore, pro abstinentia, pro virtute; audacia*, largitio, *avaritia vigebant*. Eam passim exagitat Cicero atque Seneca, & in caussis corruptae reip. enumerat Florus II. *c.* XII. n. 5. *magnificus adparatus conviviorum & sumtuosa* largitio, *nonne ab opulentia paritura mox egestatem*. Cic. II. de Orat. *de ambitu raro illud datur, ut possis liberalitatem & benignitatem ab ambitu atque largitione sejungere*. Aperte Seneca I. Benef. *c.* II. quem vide supra ad *c.* XCV. n. 3. Porro Vinar. I. *ignota fuit*; quod sufficit, ut Verbum *erat* expellamus. At Guelf. 6. *ignorat erat*; Incert. Senat. Uratisl. secundi & Heuss. *ignorata erat*. Scripsi, *ginara erat*; nam eam vocem etiam supra corruperant in *ignota*, aut *ignorata*. Vide etiam ad *cap.* XCIII. num. 3. *more humani ingenii, cupido* ignara *visundi invadit*.

NISI PARITER VOLENS. *Volens* esset, putaretur. *volens* autem *benefactum* alteri, favens adeo & ex animo benevolenti largiens. Supra *c.* XIV. n. 19. *Virtute ac dis* volentibus *magni estis atque opulenti*. Sic in formula, *volens propitiusque*. item in altera, *factum volo*. A. Gellius VII. *c.* III. *cum & utiles essent, & regi* vellent *esse factum*. ubi vide Jo. Fr. Gronovium. Inde illa *caussa cujus velle*, frequentissimum Ciceroni, & quaedam collegimus ad Cic. I. ep. I. num. 2. *Regis caussa, si qui sunt, qui* velint. ubi vide. quibus addas XIII. epist. VI. num. 12. *cujus caussa quanto opere* cuperem *deberemque, profecto ex me facile cognosti*. Alibi manifesto *velle* & *favere* pro Synonymis habentur. Proprie tamen, ut dixi, interpretemur *volens* np. factum, sive ex animo, quod facto ostenditur. Struv. *dona volens*.

IN BENIGNITATE HABEBANTUR. I. pro benignitate, ex benignitate proficisci putabantur. Ita *habere in benignitate*, ut supra *trahere in virtutem, ducere in conscientiam*, *c.* XCII. n. 2. Ita infra *c.* CXI. n. 1. *quod polliceatur, senatum & populum R. non* in gratiam *habituros*. ubi vide. Differt paullulum Catil. *cap.* II. n. 2. *maxumam gloriam* in maximo imperio *putare*. Multa in hanc veram & genuinam liberalitatem praecepit Seneca, & paucis ille de beneficio & grato animo I. de Benef. *cap.* XXXIV. *Res inter* animos *geritur*. Quaedam etiam Cicer. I. Offic. *cap.* XV. ubi vide Graevium.

7. FAUTOR CONSULTORQUE SIBI ADSIT. Gu. 3. & Vinar. 2. *factor*, pro *fautor*: quemadmodum *actor* & *auctor* aliaque hujusmodi vel decies apud Nostrum confunduntur. Vinar. I. *fautor, consultor sibi adsit*, sine Copula. Guelf. I. *sibi adesset*. Infra Incert. 2. nude *regis*, sine Provocabulo.

ab eo petunt, uti fautor consultorque sibi adsit: copias, fidem, magnitudinem regis sui, & alia, quae aut utilia, aut benevolentiae credebant oratione extollunt: dein Sulla omnia pollicito, docti, quo modo apud Marium, item apud Senatum verba facerent, circiter dies xxxx. ibidem opperiuntur.

C A P. CIV.

cxii.

1. MArius postquam infecto, quo intenderat, negotio Cirtam redit; de adventu legatorum certior factus, illosque & Sullam venire

AUT UTILIA, AUT BENEVOLENTIAE ESSE CREDEBANT. Ita verissime Gruterus aliique: & imperiti sunt, qui *benevolentia* exhibent. *benevolentiae* habent apud nos Eccard. Acad. Vinar. 2. Struv. Uratisl. 2. & 3. Guelf. 1. 6. 12. cum omnibus edd. vett. atque illud positum est, pro *benevolentiae regi suo conciliandae*, illa tantopere adamata Nostro structura, qua supra c. LXXXVIII. n. 4. *Quae postquam* gloriosa *modo*, *neque* belli patrandi *cognovit*. ubi similiter Adjectivum simplex, & ejusmodi circumscriptum una structura protulit: quae res huic loco, ut aliis permultis, tenebras objecit. Ea forma Sueton. Neron. c. VI. *negantis*, *quidquam ex se & Agrippina nisi* detestabile *&* malo publico *nasci posse*. Noster c. XCII. n. 5. *collis* editus *&* uno aditu. Tacitus III. Hist. c. LIII. *Quod discordes dispersasque Vitellii legiones equestri procella; mox peditum vi per diem noctemque fudisset*, *id* pulcherrimum *&* sui operis. adde denique pro *benevolentiae* notam ad cap. LXXXIII. n. 1. UTILIA intelligit Romanis. Qui enim in amicitiam societatemque ab Romanis recipi cupiebant, eorum maxima ab utilitate commendatio: ut quasi sollemnes dictiones de sociis sunt *boni*, *utiles*, de quo alibi. Script. B. Afric. cap. LIV. *Quod in Italia milites populi Rom. contra remp. instigasti —— quodque mihi reique publicae* inutilis *fuisti*. Livius XXXI. c. XXIX. *quibus enim de caussis*, *experta* inutili *societate Romana*, *pacem cum Philippo fecissent*, *compositam semel servare eos debere*. Ita ergo *utilia* Romanis, & quae erant Regi suo *benevolentiae* composuit, ut supra c. LXXXIV. n. 1. *alia* magnifica, *& illis* dolentia. Frustra Senat. 1. *benevolentiam*, quod *m* ex nota *ꝯ̃ e* ortum est: pejus Guelf. 11. *ad benevolentiam*. Denique ESSE ex Academ. induxi. atque ita Cat. c. XXXII. n. 2. *quorum cognoverat* promtam *audaciam*. Eod. c. XLVI. n. 2. *poenam illorum sibi* oneri, *impunitatem* perdundae *reip.* credebat. Supra c. XLVI. n. 6. *illa deditionis signa* ostentui credere, *& insidiis locum tentare*. Ita autem & sensui, & nitori optime consuluisse videmur.

SULLA OMNIA POLLICITO. *Sulla* vacat in Uratisl. 2. Sed Academ. *Sila pollicitos omnia*, *doctique*. *pollicitos*, pro consuetudine librarii, est *pollicitus*: idque legitur clare in Fabric. Remens. Incert. primis & edd. Pompon. Vireb. & Lips. *doctique* etiam Vinar. 1. aliique ostentant. Guelf. 3. *pollicitate*; 7. *doctique quoquo modo*. Vinar. 1. *item post Senatum*, sed quod *post* scripsi, id MS. per litterarum compendium exhibet. Guelf. 6. *circum dies* XL.

CAP. CIV. 1. INFECTO NEGOTIO, QUO INTENDERAT. Male vexant locum qua scripturam, qua interpretationem. Quidam *confecto negotio*; quidam etiam *quod intenderat*, ut Eccard. Uratisl. 2. Incert. 2. Plerique interpretes, *quo intenderat* accipiunt pro, *quo profectus erat*, & ita fere de itinere Cirtam facto intelligunt. At Cl. Perizonius ad Sanct. II. cap. IX. interpretatur: *infecto negotio eo loci*, *quo intenderat*. Non tamen persuadet: etsi ita de itineribus loquantur. vide infra ad c. CVII. extr. *dein paucis diebus*, quo ire intenderant, *perventum*. Melius est vetustis librariis auscultare, qui *quo* nobis per *quod* reddiderunt: in primis cum omnes membranae nostrae habeant: *infecto*, (aut *confecto*) *quo intenderat*, *negotio*. Sic Lucceius Cic. V. epist. XIV. n. 3. *cum scribas*, *& aliquid agas* eorum, quorum *consuesti*, pro *quae*. ubi vide notata, & quae supra jam protulimus. adde notam ad Cat. c. XXXIV. n. 2. Exponendum autem *infecto negotio*, *quo confecto redire intenderat*. Ita *intendere*, pro habere propositum, quaerere dixit supra c. XXV. n. 10. *Quod ubi secus procedit*, *neque*, quod intenderat, *efficere potest*.

ILLOSQUE ET SULLAM VENIRE JUBET. Vinar. 1. Fabric.

venire jubet, item L. Bellienum Praetorem Utica, praeterea omnis
undique Senatorii ordinis, quibuscum mandata Bocchi cognoſcit.
Legatis poteſtas eundi Romam fit ab Conſule: interea indu- 2
ciae poſtulabantur. Ea Sullae & plerisque placuere: pauci
fero-

Fabric. a. & Berger. *illor & Sullam;* praeterea Senat. a. Heuſſ. Uratisl. a. & 3. *& Sullam ad Uticam venire jubet;* Remenſes, Senat. 1. & Fabric. 1. *ab tucca venire jubet.* at Vinarienſes, Berger. Struv. Franc. Acad. Fabric. a. Guelf. 4. 6. 9. 10. 11. 12. & Veneta 1470. *ab Utica venire jubet:* in qua lectione adeo deſudat Glareanus. Sed verba *ab Utica* deſumta eſſe ex verſu proxime ſequenti liquet, & bonis librariis impoſuit dictio *venire jubet*, quaſi illa ſemper longinquitatem adventus denoraret, aut termino quodam ſtipata eſſe deberet, cum ita loquantur de omnibus, qui advocantur, aut perducuntur. Cat. *c.* XLVI. n. 5. *reliquos cum cuſtodibus in aedem Concordiae* venire jubet. infra *c.* CXII. *dares operam, ut una ab omnibus, quaſi de pace, in colloquium* veniretur. Sic hoc loco ad ſe, ad conſilium *venire*. Gu. 3. *venirent*.

Itemque L. Bellienum Praetorem Utica. *Item*, non *itemque*, habent Senat. 1. Vinar. a. Berger. Franc. Fabriciani, Eccard. Guelf. 3. & 9. cum Veneta 1470. Pro *Bellienum*, Vinar. 1. *Belleenum;* Eccard. Guelf. 11. Incerti, Remenſ. 1. & Veneta 1470. *Belligerum*, quod ortum eſt ex alia ſcriptura, quae eſt in Acad. Senat. a. Heuſſ. Uratisl. 2. Guelf. 3. 4. & 10. *Belligenum*. Editum probant Caſtilioneus atque Colerus; item Pighius Tom. III. pag. 144. Senat. 1. *L. Bellienum plebis tribunum Uticam*, quod haud dubie ex nota PRT. aut ſimili profluxit: certe in Guelf. 6. *P. R.* pro *Praetorem* habetur. Fabric. 1. *praetorem Romanum Utica;* Guelf. 3. *Bellienum R. P. praetorem Utica*. id aut ſimili fonti originem debet, aut Salluſtius ſcripſit eo modo, *Romani populi praetorem*, ut Caſſius Hemina: *populi R. Conſul;* Tacitus & Plinius: *populi R. imperator.* vide Heinſium ad Vellej. Pat. II. *c.* LXIX. *Utica* aliquot Codd. deeſt, pro quo Uratisl. 1. a manu ſecunda *Uticae;* Franc. Incerti & edd. Pompon. *ab Utica*. male, & ſic ſupra *Roma acceperat; Carthagine miſſi*, quae ſimiliter turbantur in MSS. Nam ne *Uticae* magis placeat, faciet proximum *undique*, & ſenſus, quod Marius Bellienum ab Utica arceſſiverit.

Omnes undique senatorii ordinis. Ita Cat. *c.* XIV. n. 2. omnes undique *parricidae*. ubi vide. Vinar. 1. *ſanatorii ordinis;* de quo ordine, & conſilio militari diximus ſupra ad *cap.* LXII. n. 4.

Quibuscum mandata B. cognoscit. Senat. 1. Guelf. 7. & Fabric. a. *cum quibus*. Alterum ſupra *c.* XVII. n. 1. Vinar. a. & Uratisl. a. *cognovit*. Guelf. 9. *cognoſcat*. Eleganter Eccard. *cognoſcunt*. i. Marius cum illis cognoſcunt, ut Catil. *c.* XLIII. n. 1. *Lentulus cum ceteris* conſtituerunt. ibi plura. adde ſupra *c.* CI. num. 5.

2. In quibus legat. pot. eundi R. fit. Senat. 1. Fabric. a. Guelf. 3. & 6. *in quis*. quomodo ſcripſiſſem, niſi omne illud a Gloſſa eſſe perſpicerem. Illud enim valde jejunum, quod plerique interpretes fecerunt, haec de poteſtate, quam Bocchus fecerat *c.* CIII. n. 3. intelligere. Nam ſi *mandata* Bocchi cognovit Marius, ſimul illud intellexit: & numquam ita locutus eſt Criſpus. Nec ullus aliquis elegantior facile dixerit: *mandata, in quibus*, qui modo veram notionem vocis migrare noluerit, de qua ad Cat. *c.* XXXII. extr. Explicat aeſtum paullulum Acad. ubi *in* vacat, & Guelf. 9. qui habet, *inqui legatis:* ſed perfecte Fabric. 1. *cognoſcit. Legatis poteſtas eundi Romam fit ab conſule. Interea induciae poſtulabantur.* ita ille ſancte & ſine lituta. Duo erant mandata praecipua Bocchi. alterum, ut liceret per Marium Romam proficiſci legatis; unde *c.* CIII. n. 3. addiderat *ſi placeat*. alterum, ut interea induciae eſſent; quod ſupra non totidem verbis expoſuerat, pro more hiſtoricorum, quem tetigi ſupra ad *c.* LXVI. n. 2. Haec ſcitius proponere non potuiſſet. MSS Gruteri, apud nos Fabric. 2. Vinar. a. Guelf. 1. 3. & 6. habent, *& ab conſule:* quod interpretis commentum eſſe videtur. Struvian. & Acad. voce *legatis* deſtituuntur. mallem eas *ab conſule* nusquam eſſe. Nam praeciſum illud genus dicendi non hic moratur, nec ſupra *c.* XXXV. n. 7. *Fit reus magis ex aequo bonoque, quam ex jure gentium Bomilcar.* Denique, ut nos ſcripſimus, ita locum emendaverat ex libris vett. Glareanus: quod etſi, antequam illum conſuleremus, nobis jam conſtitutum fuerit, hoc tamen honore non fuit defraudandus.

Interea induciae postulabantur. Guelf. 12. *iterum induciae p.* Vinar. 2. & Berger. *poſtulantur*.

Ea Sullae et plerisque placuere. Guelf. 4. & 10. *& Sullae*. *Ea*, i. utraque poſtulata, & male *eae* ſubſtitueres, ut ad *inducias* per-

 ti-

ferocius decernunt, ſcilicet ignari humanarum rerum, quae fluxae
3 & mobiles ſemper in advorſa mutant. Ceterum Mauri, impetratis
omnibus rebus, tres Romam profecti cum Cn. Octavio Rufo, qui
Quaeſtor ſtipendium in Africam portaverat: duo ad regem redeunt.
Ex his Bocchus cum cetera, tum maxume benignitatem & ſtudium
4 Sullae lubens accepit. Romae legatis ejus, poſtquam erraſſe regem
& Jugurthae ſcelere lapſum, deprecati ſunt, amicitiam & foedus
petentibus hoc modo reſpondetur.

Se-

tineret. Supra *c.* LXXXV. o. 28. *quoniam veſtra conſilia accuſantur, qui mihi ſummum honorem & maximum negotium impoſuiſtis, reputate, num* id *poenitundum ſit*. ita & hic ad orationem praecedentem Neutrum Pronomen retulit. adde *c.* XXX. n. 4. *c.* IV. n. 4. *Qui ſi reputaverint, & quibus ego temporibus magiſtratus adeptus ſim, & quales viri* idem *adſequi nequiverint* cet. Acad. *& pluribus*; edd. Pomp. *Ea* negligunt.

IGNARI RERUM HUMANARUM. Ita Noſter, de cooditione rerum humanarum; atque eodem modo ſupra *c.* XIV. n. x3. rerum humanarum *ſpectaculum praebeo*; & *c.* XXXVIII. n. 9. *ſe memorem* rerum humanarum. ubi vide.

QUAE FLUXAE ET MOBILES SEMPER IN ADV. *Et mobiles* omittunt edd. Ponipon. & *fluxae* quidem per ſe notat *labiles*, inconſtantes: jungit tamen Noſter cum aliis Nominibus, ut Catil. *c.* I. n. 4. *divitiarum atque formae gloria* fluxa *atque* fragilis. ubi vide. Eod. *c.* XIV. n. 5. *eorum animi* molles, *& aetate* fluxi *dolis haud difficulter capiebantur*. Ita *fluxa* adhibet Tacit. I. Hiſt. *c.* XXI. *Dum Galbae auctoritas* fluxa; *Piſonis nondum coaluiſſet*. Pro *ſemper*, Acad. Incert. I. Uratiſl. 3. Eccard. & Guelf. 12. *ſaepe*. Sed alterum validius ad ſummam inconſtantiam rerum humanarum, quarum proſpera ſemper in adverſa mutant, declarandam. vide Cicer. VI. epiſt. VI. n. 24. Livius IX. *c.* VIII. *omiſſa defenſione, quae non difficillima eſſet apud* haud ignaros *fortunarum humanarum neceſſitatumque*. Putſchius *mutant* emcodavit, pro *mutantur*. Ei adſentitur Uratiſl. 3. vide ſupra ad *c.* XXXVIII. extr.

3. IMPETRATIS OMNIBUS, ROMAM P. Vinar. I. *imperatoris omnibus rebus*. Etiam Fabriciani, Remenſes, Incerti, Guelf. 3. 6. 11. & edd. vett. *impetratis omnibus rebus*. Struv. *impetratis rebus*. Porro Fabriciani, Incerti, Acad. & Guelf. 6. *ſunt* ejiciunt.

CUM CN. OCTAVIO RUFONE. Remenſes, *Piſone*; Uratiſl. x. *duce Rufone*. Senat. I. & Fabric. I. *Rufone*. Ceteri omoes *Rufone*. At apud Gruterum erant, qui *Rufo* praeferreot. Recte illud. *Rufi* eoim, haud *Rufones* fuiſſe in geote Octavia, docuit Pighius Tom. III. pag. 139. qui mendoſos Codd. proounciat, quicumque hoc loco *Rufone* ſcribant. Ille etiam hunc Quaeſtorem ex S. C. ſtipendium exercitui in Africam portaſſe ſcribit: cum Ciacconius eum pro Quaeſtore ejus, qui Africam cum imperio obtinuerit, habeat; non tamen Marii, cujus Sulla Quaeſtor erat. Ergo L. Annii Bellieni, cujus ſupra mentio facta, Quaeſtor fuerit. Sed rectius Pighius. Gruterus ex unico Palat. 2. edidit: *qui Quaeſtor ſtipendium adportaverat*. At ooſtri omoes uno ore id, quod expreſſimus, occinunt. attamen Guelf. I. *deportaverat*; Acad. *portans*.

DUO AD REGEM REDEUNT. Vacat *redeunt* in Academico; & intelligit ille a communi *profecti*. Sed ea & talia Verba ſaepius omitti, diximus ad *c.* C. n. I.

EX HIS BOCCHUS ---- ACCEPIT. Deſiderantur haec omnia in Guelf. I. Reliqui mutant paullulum. Uratiſl. I. *Bocchus cum etiam cetera*; Guelf. 4. *cum* omittit; *cum cetera facta, tum maxima benign*. Uratiſl. I. *lubens accipit*. Guelf. 6. *libentius accepit*.

4. ROMAEQUE LEGATIS EJUS. MSS. Conjunctionem haud agnoſcunt. Uratiſl. I. *Romae quidem leg.* At Fabric. I. *Romae legati ejus erraſſe regem, & Jugurthae ſcelere lapſum deprecati ſunt; amicitiam*, cet.

ERRASSE REGEM E. I. S. L. DEPRECATI SUNT. Vinar. I. *erraſſe regem comperiunt* & cet. Uratiſl. Senat. Vinar. ſecundi, Heuſſian. & edd. vett. *deplorati ſunt*, in quo tantopere laborat RIVIUS, qui non videt, quomodo, *deprecati ſunt*, *erraſſe regem*, cohaereaot. Paucis illum docere poſſumus *deprecati ſunt dicentes* intelligendum eſſe: ut Cat. *c.* XLVII. oum. I. *Omnia, uti geſta erant*, aperit: *ſe paucis ante diebus ſocium adſcitum*. ubi vide. Item ſupra *c.* LXII. n. 3. *Mittuntur ad imperatorem* legati, *Jugurtham imperata facturum*. atque ita exponit Perizon. ad Sanct. III. *c.* II. extr. additque Liv. I. *c.* XVII. Fre-

mere

Senatus & populus Romanus beneficii & injuriae memor esse solet. 5
Ceterum Boccho, quoniam poenitet, delicti gratiam facit. foedus & amicitia dabuntur, cum meruerit.

CAP. CV.

cxiii.

QUis rebus cognitis, Bocchus per litteras a Mario petivit, uti 1
Sullam ad se mitteret; cujus arbitratu de communibus negotiis consuleretur. Is missus cum praesidio equitum atque peditum, 2
fun-

mere *plebs multiplicatam servitutem*. Sed meliora Schultingius loco jam indicato ad Cat. *c.* XLVII. ut Quinctiliani: impugnat, *justum esse repudium*, aliaque talia. Facilius aliis fuerit *deprecari lapsum*, *errasse* intelligere, qui *deprecari* pro Nostro *abbitten*, sive pro *satisfacere* accipiunt: sed id non est ex usu Sallustii.

5. S. P. Q. R. BENEFICII ET INJURIAE. MSS. omnes *Senatus & populus R.* Guelf. 3. *natus atque populus R.* Nos jam supra usitatam formulam deseruimus, auctoribus membranis: atque hic etiam Gruterus *S. & P. R.* exhibet. Fabric. 2. *& beneficii, & injuriae*.

BOCCHO, QUONIAM POENITET, DELICTI. Ita distinguendum, & distinguunt MSS. *Boccho delicti gratiam facit*, est veniam dat, ignoscit. Catil. *c.* LII. n. 8. *qui mihi atque animo nullius unquam delicti* gratiam fecissem. ubi vide. Guelf. 4. *se delicti gratiam facere*. Vinar. 1. *d. gratiam fecit*. Intra Eccard. & Uratisl. 2. *cum meruit*, pro *meruerit*.

CAP. CV. 1. QUIBUS REBUS COGNITIS Bocc. Rem. 2. Uratisl. 3. Guelf. 6. 9. & 11. *Quis rebus*. Guelf. 1. omittit *cognitis*. 6. *Boccho cognitis*, *Bocchum per litteras*, cet. Idem non habet *petivit*, quod Eccard. Acad. Uratisl. 2. Gu. 1. 4. & 11. mutant in *petiverat*.

UTI SULLAM AD SE MITTERET. Guelf. 1. deest Proprium Nomen. Fabric. 1. & Guelf. 6. *uti Sullam admitteret*.

CUJUS ARBITRATU DE COMM. NEG. CONSUL. Vinat. 1. *cujus arbitrio*; Eccard. *cujus arbitrium*. *Arbitratus* vox Ciceroni frequens, pro judicio, beneplacito. item Plauto, ut Amphitr. A. III. Sc. II. v. 50. *Mane*, arbitratu tuo *jusjurandum dabo*. Bacchid. A. IV. Sc. IX. v. 71. *Justum est, tuus tibi servus* tuo arbitratu *serviat*. alibi. Noster leviore significatu accepit, & *cujus arbitratu* dixit pro, *quo praesente & voluntatem populi R. observante*. Praepositio *de* in sex septem Codd. non habetur. Guelf. 11. *omnibus neg. consuleres*. Fabric. 1. *de omnibus neg. consuleretur*; *consuleret* etiam Guelf. 6. at 4. *de com. neg. consideretur*. *negotiis* exsulat ab Venet. 1470.

2. FUNDITORUM BALEARIORUM. Quinque libri *fundatorum*; sed Rem. 1. Incerti, Struv. Acad. Franc. Berger. Vinarienses, Fabric. 2. Uratisl. 1. & 3. Guelf. 1. 4. 7. 9. 10. 11. 12. & edd. vett. *Baleatorum*, ex qua voce, quam in suis etiam Codd. reperiebat Gruterus, fecit ille *Baleariorum*, quod tamen in nullo nobis se obtulit. Nam ceteri fere *bellatorum* aut similia habent; at Fabric. 1. *Balearium*; Senat. 1. Guelf. 3. & 6. *Balearum*. Unde melius Carrio edidit *Balearium*; & certiore, quam Gruterus, conjectura Salmasius ad Flor. II. *c.* XIII. num. 1. *Balearorum*: quo pacto unica tantum littera immutatur. Dictum autem existimat *Balearorum*, a prima positione *Baleari*: Sicuti *Illyres* & *Illyri*; *Ligures* & *Liguri*. Probo tamen magis *Balearium*, quod haud infimi Codd. obferunt: & *funditor Balearis* dicitur, ut *funda Balearis* Virg. I. Georg. v. 309. *Stuppea torquentem* Balearis *verbera* fundae. atque sic passim. De praestantia Balearium funditorum multa Florus III. *c.* VIII. ibique docti interpretes. quibus adde Modium Novantiqu. Lect. Epist. XCVIII. Praeterea plerique libri *&*, aut *atque* praemittunt vocabulo *Balearum*, aut *Baleatorum*: sed Vinar. 2. *item funditorum & Baleatorum*. Vox *peditum* a mala manu irrepsit, & scripserat Crispus: *cum praesidio equitum atque funditorum* cet.

PRAETEREA FERE SAGITTARII. Rivius perperam in Gymnico *fere* omissum esse, docet, cui ceteri interpretes adsentiuntur, neque tamen, qua gratia sese tueatur, ostendunt. Nos nihil talia judicia veriti, cum Guelf. 10. erasimus, sentientes, id, quod res est, a supinis correctoribus introductum esse, quibus absoluta constructio erat ignota, & qui nihil tentassent, si scriptum foret: *praeterea sagittariis & cohorte Peligna*. Sed ita exponendam esse genuinam Sallustii scripturam: *praeter eos*, cum quibus
Sul-

2 funditorum Balearium: praeterea sagittarii & cohors Peligna cum velitaribus armis, itineris properandi caussa: neque his secus, atque aliis armis, advorsum tela hostium, quod ea levia sunt, muniti.
3 Sed itinere, quinto denique die, Volux filius Bocchi, repente in campis patentibus cum mille non amplius equitibus sese ostendit: qui temere & effuse euntes Sullae aliisque omnibus & numerum amplio-
4 rem vero, & hostilem metum efficiebant. Igitur sese quisque expedi-

2 Sullam missum esse supra dictum est, *erant sagittarii* cet. jam docuimus supra ad *c.* c. n. 2. *Sulla cum equitatu apud dextumos, in sinistra A. Manlius cum* funditoribus *&* sagittariis, *praeterea* cohortes *Ligurum, curabat.* sic ibi omnes edd. etsi MSS. etiam turbent. adde ad Cat. *c.* XLVII. n. 1.

COHORS PELIGNA CUM VELITARIBUS ARMIS. Guelf. 1. *cohors Praeligna.* recte *Peligna*, & noti populi *Peligni* in Italia, quorum caput erat *Corfinium*, & celebre oppidum *Sulmo*, hodie *Solmona*, unde Ovidius oriundus, qui propterea *gentem Pelignam* per sese illustrem fore, ipse scripsit. vide Cellar. II. *c.* IX. pag. 761. seqq. *Cum* praepositionem delet Eccard. male; & ex Nostri *cum telo esse*, aliorumque *cum armis*, aliisque hujus generis abunde Latinitas confirmatur. vide nos ad Cat. *c.* XXVII. n. 2. *Velitaria arma* sunt, quae gestantur ab *velitibus*, parma tripedalis, & brevior, quam equestris, septem hastae in manibus, quibus eminus uterentur, & gladius Hispaniensis. Ita perspicue Livius XXVI. *c.* IV. & XXXVIII. *c.* XXI. vide Lipsium III. de Milit. Dial. 1.

ITINERIS PROPERANDI CAUSSA. Uratisl. a. *itineris levia sunt:* intermediis vocibus destituitur. Scripserat Crispus, *itineris properandi*, sine addito *caussa.* vide supra *c.* LXXXVIII. n. 4.

QUOD EA LEVIA SUNT, MUNITI. *Ea* desideratur in Berger. At Eccard. *quamquam sunt levis.* Guelf. II. *adversus tela hostium, ea levia, muniti.* Senat. 1. *quod ea l. sint.* Sensus est: eam cohortem his velitaribus armis satis munitam fuisse, & aeque, ac si graviora arma habuissent: quia tela hostium levia sunt. *Cohors — muniti*, uti supra *pars acti, magna pars vulnerati*, & plura alia. vide notas ad *c.* XIV. n. 6. & ad *c.* LVIII. n. 2.

3. SED IN ITINERE QUINTO DENIQUE DIE. Remenses, Senat. 1. & Fabric. 2. *Sed* omittunt: scilicet quia mutarunt in *sunt*, scripseruntque, *muniti sunt. in itinere.* Recte autem Eccard. & Guelf. 6. *itinere*, rejecta Praepositione. ut supra *c.* XCI. princ. *Ceterum* itinere *quotidie pecus exercitui distribuerat.* & alibi. Nec obstat illa conjunctio *itinere, die.* Sic & Cicer. VII. epist. 1. n. 14. *His ego tamen diebus, ludis scenicis.... dirupi paene me in judicio Galli Caninii, familiaris tui. denique* omittunt Eccard. Franc. Incert. 1. Academ. Guelf. 4. & edd. Pompon. Ceterum Vinar. 1. & Guelf. *Velux* scribunt, tam hic, quam infra aliquoties, & supra *cap.* CI. num. 5. Edd. Pomp. Vit. & Lips. 1510. *Volunx:* atque ita editur apud Silium V. v. 261. *Occumbis, generose* Volunx cet. ubi dubitat doctiss. nuperus interpres, an & ibi *Volux* sit scribendum: mox ex omnibus libris *Volunx* praefert.

CUM MILLE NON AMPLIUS EQU. Uratisl. 2. *cum mille amplius.* Acad. *cum millenis amplius.* Senat. 2. destituitur his, *sese ostendit.* Mox Uratisl. 2. *temere & diffuse euntes.* Acad. *curantes;* forte pro *itantes*, ut alibi *ductare, imperitare*, reliqua.

ET NUMERUM AMPLIOREM VERO cet. Fabric. 1. non habet *numerum.* idemque & Incert. 2. Vinar. 2. Heuss. Senat. 2. Uratisl. 1. 2. Gu. 1. 4. 7. & 9. *vero* omittit, qui est sextus Casus, pro *quam verus* numerus erat. Sic Catil. *c.* LI. n. 9. *multi eas gravius* aequo *habuere*, ubi vide adnotata. Effecerant, ut Sulla ceterique, qui cum eo erant, putarent plures numero esse, quam mille non amplius. Uratisl. 2. *metum hostilem afficiebant.* Sic supra *c.* LVIII. n. 4. *clamorem hostilem.* & alibi talia.

4. SE QUISQUE EXPEDIRE. Guelf. 3. Fabric. 1. Incert. 1. & aliquot alii: *sese quisque.* Tacitus & Livius *expedire arma* aliquoties dixit: unde & hic Ciacconius: *Igitur pro se quisque expedire arma, telaque tentare.* Sed valde infeliciter & contra ipsum Sallustium, qui non modo *arma atque tela* cum optimo quoque junctim & cum uno Verbo perpetuo effert; sed etiam ante tale verbum, quale *tentare* hic est, numquam aliud in supervacuum praemittit, quod vim sequentis ingrate confringat. At *sese expedire* est liberare impedimentis illis paucis, quae itineris caussa portabant: & simul, si ita placet, arma expedire. ut Lentul. Cicer. XII. epist. XV. num. 2. *praecipue* civibus *Rom. omnibus crudelissime denudatis ac* divenditis. Cicer. XIII. ep. LIII. n. 2. *primum ut omnibus in* re-

dire, arma atque tela tentare, intendere: timor aliquantus, sed spes amplior, quippe victoribus, & advorsum eos, quos saepe vicerunt. Interim equites, exploratum praemissi, rem, uti erat, quietam nunciant.

CAP. CVI.

cxiv.
VOlux adveniens Quaestorem adpellat: *se a patre Boccho obviam* 1
illis simul, & praesidio missum. Deinde eum & proxumum
diem sine metu conjuncti eunt. Post, ubi castra locata, & die vesper 2
erat, repente Maurus incerto voltu ad Sullam adcurrit: *sibi ex*
specu-

rebus ei te commodes. pro Sext. c. XXVII. *Vivus, ut ajunt, & videns cum victu ac vestitu suo publicatus*. Vinar. 1. *arma atque tela temperare, intendere*; Guelf. 3. *tentare, temperare, intendere*: quod *temperare* ex veteri scriptura *temptare* irrepsit. *Arma atque tela* hic de omni instrumento militari capienda sunt, ut etiam *arcus* sagittariotum comprehendant, quorum caussa addidit *intendere*. Cic. de Senect. c. XI. Intentum *enim animum, tamquam* arcum, *habebat*. *Tentare* & aptare est, & quocumque modo experiri usum armorum telorumque, ut in hoc Virg. III. Georg. v. 232. *Et* tentat *sese atque irasci in cornua discit*.

ET ADVORSUM EOS, QUOS SAEPE JAM VI. Adjiciunt Senat. 2. Heuss. & Uratisl. 2. *pugnaturi*, quod jam Rivius recte damnavit. Omittitur Participium quoddam. Sed haud necessario *pugnaturis*. Nam & *constitutis* aut simile quid reticet Noster, ut cum *sine imperio* dixit, *in legationibus*. vide supra c. XL. num. 1. & c. LXVI. num. 3. *milites inermos, quippe* in tali die, *ac* sine imperio. Guelf. 7. *quippe victoribus, quos eos adversum saepe* cet. 6. *saepe vincerant*.

5. INTERIM EQUITES EXPLORATUM. Guelf. 1. *interim milites*: quomodo peccabat nu. 2. Struvianus: *cum praesidio militum atque peditum*; alibi alii. Guelf. 10. *praemissi, uti quieti erant, adnunciant*; 6. *qui etiam nunciant*: uti Fabric. 1. a prima manu; 12. & Vinar. 2. *denunciant*. Vinar. 1. *nunciabant*.

CAP. CVI. 1. QUAESTOREM ADPELLAT, DICITQUE SE. Ita Gruterus, & plerique omnes nostri. At Carrio & Putschius recte τὸ *dicitque* induxerunt, quod centies librarii addiderunt, & ipse Gruterus aliquot locis expulit. vide Cat. c. XLVII. n. 1. & supra c. LXX. n. 5. Uratisl. 1. *dicit, quod se*. Veneta 1470. *dicitque a patre B.* neglecto Provocabulo *se*. Sed cur *Boccho* adjecerint scribae, jus nullum aut aequum video. Guelf. 1. *quaestorem propellat*.

OBVIAM ILLIS SIMUL, ET PRAESIDIO MISSUM. Franc. & Uratisl. 2. *obviam illi simul*. quod magis placebit. Sed cum reliqui Codd. omnes habeant *illis*, & illi propter superius *Quaestorem* facilius *illi*, quam *illis* scripsissent: nihil temere mutari debet. Norat barbarus, Sullam cum comitatu venire, *quibus* obviam mittere filium & praesidium debebat. Et saepius oratio ab uno ad plures labitur, ut Cat. c. LVII. nu. 1. *reliquos* Catilina *per montis asperos in agrum Pistoriensem abducit, eo consilio, uti per tramites occulte* perfugerent *in Galliam*. Fabric. 2. *caussa praesidii missum*; Franc. Academ. Gu. 1. & 10. cum edd. Pompon. *& praesidium missum*. Supra c. XCIII. num. 8. *& cum his*, praesidio *qui forent, quatuor centuriones*. *Obviam mittebat* honoris caussa, ut infra c. CXIII. num. 5. *cum paucis amicis, quasi* obvius *honoris caussa procedit*.

EUM ET PROXIMUM DIEM SINE M. Uratisl. 1. deest vox *diem*. Struv. Berger. Uratisl. 3. Gu. 4. 10. 12. & edd. Pomp. *per eum & proximum diem*. cap. CXI. num. 3. noctemque totam *itinere facto consedit*. Eccard. & Gu. 7. *& inde in prox. diem*. Gu. 9. *conjuncti erant*.

2. ET DIEI VESPER ERAT. Sic MSS. inquit Gruterus, non tamen refugerim *die*. Recte illud & comprobat Auctor supra cap. LII. num. 3. *& jam* die *vesper erat*. ubi vide plura.

INCERTO VULTU PAVENS AD S. ADCURRIT. Academ. *incerto voltu panas*. Sed optime Senat. 1. *incerto voltu ad Sullam accurrit*, omisso insulso illo *pavens*, quod est ab Glossatoribus additum. nam *incertus vultus* est eorum, qui pavidi sunt, & ipse Crispus ostendit infra *cap.* CXIII. voltu *pariter atque animo* varius. Et rite produxit Wassius Cic. pro Cluentio: *Timor*

ejus,

speculatoribus cognitum, *Jugurtham haud procul abesse:* simul, uti no-
3 ctu clam secum profugeret, rogat atque hortatur. Ille animo feroci
negat *se toties fusum Numidam pertimescere: virtuti suorum satis crede-
re: etiam si certa pestis adesset*, *mansurum potius*, *quam proditis*, *quos
duce-*

ejus, *perturbatio*, *suspensus* incertusque vultus, *crebra coloris mutatio*, *quae erat antea suspiciosa*, *haec aperta ac manifesta faciebant*. Sulpic. Sever. Dial. III. c. XV. *Trementibus labris*, incertoque vultu *decolor*, *prae furore rotabat verba*. adde & Barth. ad Stat. I. Theb. v. 188. ubi ex Wolbero: *de illa*, *quae tristitiam mentis* vultus diversitate *praetendebat*. & ad Rutilii Itiner. I. v. 547. Uratisl. 2. & Gu. 9. *ad Sullam cucurrit*; Gu. 7. primitus *currit*, factum inde *obcurrit*; Eccard. Franc. Fabric. I. a prima manu, Berger. Guelf. 10. 11. 12. & edd. vett. *ad Sullam occurrit*, quae mutabantur etiam supra c. CI. nu. 8. Uratisl. 3. *decurrit*.

DICITQUE SIBI EX SPECULATORIBUS. Uratisl. I. *dicit*, *quod sibi*, plane ut idem n. I. *dicit quod se*. Sed *dicitque* ex Glossa est, & sustuli vel invitis nostris Codd. Franc. Remens. I. Eccard. & Guelf. I. *a speculatoribus*; Berger. *a spectu latoribus*. Sibi *cognitum*, proprie est *a se*, ut alibi monuimus. ita Cic. IV. ep. XIII. num. 6. quibus *tenetur*, pro *a quibus*. & Caesar III. Civ. c. XXXVIII. num. 4. *cognitis* hosti *insidiis*, pro *ab hoste*. unde adparet, male hic Pronomen *sibi* excludi.

CLAM SECUS PROFUGERAT. Vinar. & Senat. primi, *profugerent*. Male. nam proxima nu. 3. *proditis*, *quos ducebat* cet. demonstrant voluisse Maurum, ut secum Sulla solus profugeret.

3. ILLE ANIMO FEROCI NEGAT. *Feroci* in laude posuit pro *haud timido*, *imperterrito* & *magno*. Corn. Nepos Hamilc. c. I. *in qua tanta fuit* ferocia, *ut*... *ipse periturum potius se dixerit*, *quam cum tanto flagitio domum rediret*. vide ad Cat. c. XI. n. 5. *loca voluptaria*... ferocis *militum animos molliverant*. NEGAT more Latinorum solvendum hic in *dicit*, *non* & penes illa: *virtuti suorum*, tantummodo *dicit* exaudiendum, quod fere de particula *neque* notavimus ad Cap. I. extr. Nihil profecto usitatius: sed cum videam haec, tamquam nova poni a viris doctis, duo tantum addam, ubi similis dissolutio locum habet. Vopiscus Tacit. *cap.* I. *Sub consulibus interreges fuerunt. nec umquam ita vacua fuit hoc nomine Romana resp. ut* nullus *interrex biduo saltem triduove crearetur*. Livius XLII. c. XXXVI. *Romam quod praeterea mitteret*, *non esse*: neminem *eorum per Italiam ire licturum*. ubi vides propter nexum Orationis eleganter *nullus*, *neminem* poni: quae tamen in *non aliquis* exponendo solvuntur. Adde his Tacit. VII. Ann. sub fin. *Agrippina*, *quae filio dare imperium*, *tolerare imperitantem* nequibat. Cic. Bruto: *existimabatur bene* latine, *sed litteras* nesciebat. Nam de Verbo *negare* jamdudum Manutius ad ea Cic. VII. epist. XV. *plerique* negant, *Caesarem in conditione mansurum*; *postulataque haec ab eo* interposita *esse*, *quo minus* cet. postquam duo hujus generis addiderat, subjungit: hujus generis exempla non desideramus. Ita Livius I. *cap.* LVII. *Collatinus* negat *verbis opus esse*, *paucis id quidem horis posse scire*. Id. XXXIII. *cap.* XII. *Quinctius* negare *aut moris Romanorum memores*, *aut sibi ipsis convenientem sententiam dixisse*; *& illos prioribus omnibus conciliis conloquiisque de conditionibus pacis* disseruisse. Corn. Nepos Cimon. c. I. num. 4. *Elpinice* negavit *se passuram progeniem*.... *interire*, *quoniam prohibere posset*; *seque Calliae* nupturam. adde Gronov. IV. Observ. *cap.* II. & EXCURSUM II. in Jug. num. 2. & infra c. CIX. num. 3. Senat. 2. Heuss. Uratisl. 2. & 3. *toties effusum*.

VIRTUTI SUORUM SATIS CREDERE. Academ. *virtute*. Eccard. *satis confisum*. Nimirum *credere*, pro *confidere* hoc loco dictum est, ut supra c. LXXII. nu. 2. & alibi.

ETIAMSI CERTA PESTIS ADESSET. Veneta 1470. *pestis certa*. Vinat. I. *bestis*, ut supra *babulo*, pro *pabulo* idem codex. CERTA male omittit Fabric. 2. quo hic quidem valde proprie pro *certo imminente* ponitur, quasi dixisset, etiamsi certus interitus adesset, etiamsi scirem certo mihi pereundum esse. Atque ita alibi *certus* ponitur pro vero, seu quod certo ita nominandum est: quomodo fere Cicero II. epist. IV. n. I. *certissimum* genus epistolarum dixit. vide quae praeterea disserit H. Stephanus II. Schediasm. V. adde supra c. XX. num. I. PESTIS pro interitu, sive ea re, quae interitum adferat: quomodo de Carthaginensibus supra c. XIV. n. 10. *postquam illa* pestis *ejecta*. Livius XXXV. *cap.* XXVII. *perpauci tamen ex tam ancipiti* peste *ad Gythium in majora castra profugerunt*. Curt. IV. c. III. num. 26. de Clypeis igneis: *nec ulla* pestis *magis timebatur*. Cic. IV. epist. VI. num. II. *Sic ego prudens & sciens ad* pestem *ante oculos positam sum profectus*.

PRO-

ducebat, turpi fuga incertae ac forsitan post paullo morbo interiturae vitae parceret. Ceterum ab eodem monitus, *uti noctu proficiscerentur*, con- 4
silium adprobat: ac statim milites caenatos esse ; in castris ignis
quam creberrimos fieri , dein prima vigilia silentio egredi jubet. Jam- 5
que nocturno itinere fessis omnibus , Sulla pariter cum ortu solis
castra

PRODITIS, QUOS DUCEBAT. Guelf.11. *perditis*. turpi errore. Nam *prodere* illi dicuntur, qui deserunt, aut non tuentur, quos debent : quod pluribus adfirmavimus supra ad *c*.XXXI. num.18. *qui hosti* prodidere *rempublicam*. atque ita Thucydid.II. *c*.LXXIV. pr. οἱ Πλαταιῆς ἐβουλεύσαντο Ἀθηναίους μὴ ΠΡΟΔΙΔΟΝΑΙ, ἀλλ' ἀνέχεσθαι καὶ γῆν τεμνομένην cet. Eadem fere ferocia Publius Crassi apud Plutarch. Crasso pag. 559. οὐδένα δεινὸν οὕτως ἔσεσθαι θάνατον, ὃν φοβηθεὶς Πόπλιος ΑΠΟΛΕΙΨΕΙ τοὺς ἀπολλυμένους δι' αὐτόν. Eaque sunt consilia virorum fortium , ut mortem potius, quam turpem famam admittant . vide supra *c*.LXVII. extr.& Gebhard. ad Corn. Nep. Chabr. *c*.IV. num.3.

PAULLO POST MORBO INTERITURAE V. Ita quidem Gruterus & Wassius. At MSS. Vinarienses, Senatorii, Fabric.1. Franc. Struv. Berger. Eccard. Guelf. 3. 4. 6. 9. 10. 12. & omnes edd. vett. *post paullo*. Ac ita fere semper Sallustius. Cat.*c*.XVIII. num. 2. post paullo *Catilina repetundarum reus*. Eod. *c*.LI. num. 34. post paullo *ipsi trahebantur*. & ita in quibusdam libris *c*.LII. num.13. *ante paullo*: quomodo *fidi magis; ulti maxime* sunt compositionis Sallustianae . vide Cat. *c*.XXXIII. extr. Supra *c*.LVI. num.3. post paullo *cognoscit*. *cap*.LXXIV. num. 2. post paullo *spem in armis habere*. Ita Corn. Nepos Cim. *cap*. III. post *neque ita* multo. Pausan. *c*.III. *post non multo*; Alcib. *c*.XI. *qui fuit* post aliquanto *natus* . Ita & Cicero . item Livius XXII. *c*.LX. *Annibalem* post paullo *audistis*.ubi vide Gronovium , qui sententiae nostrae accedit . Horat. I. Sat. II. *vers*.120. *Illam*, post paullo ; *Sed pluris*, *Si exierit vir*, *Gallis*.III. Od. XX. *vers*.3. *dura* post paullo . Ita Auson. Grat. Act. *Romani imperii limites* ab usque *Thracia*. quomodo alii & saepiuscule . Uratisl. 3. *parcere*.

4. UTI NOCTU PROFICISCERENTUR . Supra Fabric.1. *ab eo monitus*; Senat.1. a prima manu, Vinar.2. Guelf. 9. & 10. *uti n. proficiscetur*. Guelf.6. a manu secunda *nocti* , quod illis gratum erit , qui antiquam extremitatem in *noctu*, ab *nocte* trahunt, & notunt *i* atque *u* perpetuo commutari.

MILITES CAENATOS ESSE IN CASTRIS; IGNESQUE. Distinguunt hoc pessimo modo edd. vulgatae omnes. Sed cui bono , *caenatos esse in castris*? At in castris ut ignes quam creberrimi fierent , ex usu erat , & fallendi hostis . Quamobrem ex Fabric.2. Guelf.3. & Franc.sustuli copulam *que* , quae adhaerebat voci *ignes* , & voces *in castris*, pro quibus Guelf.3. *in castro*, sequentibus aptavi : eo magis, quod Ciacconius testatur: habere MSS. *ignesque in castris quam creb. f.* CAENATOS ESSE optime dixit, & plus involvit, quam *coenare jubet*; cum altera formula & maturitatem rei , & statum, quo circa primam vigiliam deprehenderentur , innuat. Ita ipse Cicero, *habere leges promulgatas : arationes conductas habere*; *consilia clausa habere*. vide Malaspin. in Cic. I. ad Attic.ep. XVIII. pag.144. Ita Plautus , *esse incaenatum* . Milites autem , antequam magno itineri aut praelio accingerentur, cibo corpora reficiebant. vide Diodor. Sicul. II. *c*.IX. & La Cerdam ad Virg. IX. *vers*.157.

DEIN PRIMA VIGILIA SILENTIO EGR.I. Verbum *jubet* deest Vinar.1. sed transposuit ille in locum superiorem post Verba *coenatos esse*; ubi & alii quidam idem habent, & hoc loco iteratum. De *vigiliis* quaedam supra ad *c*.XCIX. nu.1. Reliqua vulgata sunt omnia : in quatuor nempe vigilias noctem fuisse divisam , & singulas tres horas habuisse. vide Censorin. de die nat. *cap*. XXIII. Hottomann. ad Caesar. I. Gall. *cap*. XII. Veteres Graeci in tres tantummodo dividebant , quarum unaquaeque quatuor horis constabat , ut docuit Dausquejus ad Sil. VII. *v*.155. vide ad Eumd. Drackenb. IV. *v*. 89. Guelferb.10. Senat. 2. & Heussian. *cum silentio*.

5. PARITER CUM ORTU SOLIS CASTRA MET. Ita *c*.LXVIII. n.2. pariter cum *occasu solis expeditus educit*. Guelf.10. *castra metiebatur*; 9. *castramentebatur* . Vinar.1. Stru. & edd. vett. *castra metebatur*.

CUM EQUITES MAURI NUNCIANT . Eccard. *annunciant*. Vinar.1. *nunciabant*. Falso . vide notam supra ad *c*.LII. n.2.

DUUM MILL. INTERVALLO ANTE EOS. Gu.11. *duum millium passuum*. Contra supra *c*.XCI. n.3. *ab Capsa non amplius* duum millium *intervallo* . adde etiam *c*.LXXXVII. n.3. Gruterus edidit ex Palat. 2. *ante consedisse*. Nostri omnes *ante eos* : Guelf.3. *consedisse ante eos*. Senat.2. Heuss. & Uratisl.2. *duum m. intervallum*.

castra metabatur, cum equites Mauri nunciant, *Jugurtham circiter*
6 *duum millium intervallo ante consedisse*. Quod postquam auditum, tum vero ingens metus nostros invadit: credere proditos a Voluce & insidiis circumventos. Ac fuere, qui dicerent, manu vindicandum, neque apud illum tantum scelus inultum relinquendum.

CAP. CVII.

cxv

I AT Sulla, quamquam eadem aestumabat, tamen ab injuria Maurum prohibet: suos hortatur, *uti fortem animum gererent: saepe antea paucis strenuis advorsum multitudinem bene pugnatum: quanto sibi in praelio minus pepercissent, tanto tutiores fore: nec quemquam*

6. QUOD POSTQUAM AUDITUM EST, TUM VERO. Gruterus illud, *Quod postq. auditum est*, frustum Glossatoris judicavit, ac certe ab Gu. 7. exulat, & ab nobis exclusum esset, ni auctoritatem suam ille codex tot aliis corruptis scripturis adfixisset. Interim jussu Gu.4. Verbum Substantivum abrasi. De formula *tum vero*, videsis ad Cat. c. LXI. num.1. *Sed confecto praelio*, tum vero *cerneres* cet.

CREDERE SE PRODITOS A VOLUCE. Provocabulum *se* non agnoscunt Remenses, Guelf. 1. Senat. 2. Heuss. Ac solet Noster, inprimis in oratione infinita, omittere. Cat. c.XVII. extr. *simul confisum... facile apud illos* principem *fore*. ubi vide. adde supra c.CII.num.9. Deinde etiam ubi vel Verbo, vel Nomine describitur ipsum illud Provocabulum, haud raro reticetur. Ita supra c.XIV.nu.2. *Masinissae nepotem*, ubi vulgo: *me nepotem*, & num.22. *immaturo*, pro *tibi immaturo*. ubi alia. Guelf.3. *credere pedites a Voluce*. Eccard. *proditos Voluce*, sine Praepositione. Pomponianae, Viteb. & Lips. 1510. *a Volunge*: illae nempe, ut supra indicavimus, *Volunx*, pro *Volux* scribunt.

MANU VINDICANDUM, NEQUE APUD ILLUM. *Manu* vindicant, qui vi & poena mortis ipsi, non exspectato judicio, vindicant. Ita supra c.XX. num. 4. *existumans dolore permotum Adherbalem injurias* manu vindicaturum, *eamque rem belli caussam fore*. ubi dixi. c.XXXI. n.18. vindicandum *in eos, qui hosti prodidere remp. non* manu, *neque vi*, cet. Sic prorsus Struv. & Franc. *vindicandum in Volucem*. Fabric.2.*apud illos*. Sed melius forsitan videbitur hoc *apud illum* inducere. Nam illud multum differt *cap.* XXIV. extr. *si ulla* apud vos *memoria avi mei Masinissae*. Et timide conjicio: *neque ab illo tantum scelus* cet. ut sit *ab illo perpetratum*, sive *illius*: uti Terentius: *haec primum animadvertenda* ab eo *injuria est*. De quo alibi. *tantum* vacat in Uratisl. 2.

CAP. CVII. 1. QUAMQUAM EADEM EXISTIM. Senat.1. *eadem aestumabat*; Remens. Vinar. Senat. secundi, Heuss. Uratisl. 2. & 3. *aestimabat*. Id Verbum revocandum fuit, cum alterum judicium Sullae perfectum denotaret. vide III. Hist. Or. Macri princ. Atque idem hoc loco incertam faceret orationem, ac si Sulla pariter, ac alii, judicasset, *manu* in Volucem esse *vindicandum*. Guelf. 10. *existimat*. 1. *At Sulla quoque*; 4. *postquam eadem*: qui 10. confirmat, ubi ille mox *tamen* negligit, quod edd. omnes interserunt. sed recte ab Sallustio in hac & simili structura excluditur. vide supra ad *cap.* XXXV. num.9. Ignave Academ. *ab ignavia prohibet*. Eccard. *proibebat*.

HORTATUR, UTI F. A. GERERENT. Guelf. 9. *gestarent*. Supra c.XLIII.extr. *invictum animum gerebat*. Eccard. *suos ortabat*: quippe sequitur *gerrent*. Eadem de caussa Vinar.2. *gerant*. At vide supra c.XCVIII. num.1.

SAEPE ANTE PAUCIS STRENUIS --- BENE PUGN. Senat.1. Fabric.2. Guelf.3. & 9. *saepe antea paucis*: nec est suspicio, eos *ante a paucis* scribere voluisse, adeo distincte voces exarant. *Paucis strenuis*, pro *a paucis*, alibi pluribus, supra etiam ad c.CVI. n.2. uno & altero exemplo illustratum vide. Eodem prorsus argumento usus est Phormio apud Thucydid. II. c.LXXXIX. quem vide. adde de Romanis Nostr. Catilin. *cap.* VII. extr. & *cap.* LIII. num. 3. Presse sequitur Sulpic. Sever. II. *cap.* XXI. *Saepe* ante *a paucioribus* adversum *plures bene pugnatum*. *Adversum* ille, ut hoc loco recte Remenses, Berger.

quam decere, qui manus armaverit, ab inermis pedibus auxilium pete-
re, in maxumo metu nudum & caecum corpus ad hostis vortere. Dein- 2
de Volucem, quoniam hostilia faceret, maxumum Jovem obtestatus,
ut sceleris atque perfidiae Bocchi testis adesset, castris abire jubet.
Ille lacrumans orare, *ne ea crederet: nihil dolo factum, magis* 3
calliditate Jugurthae, cui speculanti iter suum cognitum esset. Cete- 4
rum, quoniam neque ingentem multitudinem haberet, & spes opesque
ejus

ger. Franc. Fabriciani, Eccard. Guelf. 3. & 6. Dictionem *bene pugnare* illustrant prolata ad *c.* XLIV. n. 7.

MINUS PEPERCISSENT, TANTO. Eadem aliis verbis habes Catil. *c.* LVIII. num. 17. Eccard. *quantum*.

NEC QUEMQUAM DECERE, QUI M. ARMAVER. Alii, *nec decere quemquam;* Eccard. *nec quemquam deceret;* Guelf. 3. *nec quemque decere;* 9. *nec quisquam decere;* 6. *nec quemquam credere, qui*. Odiosum illud *quemquam*, & alibi fere Noster omittit. Fuerat: *neque decere, qui*, pro *neque decere* eum, *qui*, aut subintellecto *quemquam*. vide ad Cat. *c.* LI. n. 33. & supra *c.* X. n. 7. Franc. Guelf. 12. & edd. vett. *quem manus armaverat*. Guelf. 4. *manus qui armavit*. Recte. Noster II. Hist. *advorsum deos penatis manus armavit*. Uratisl. 2. Guelf. 1. 4. 6. 10. 12. & Veneta 1470. *ab inermibus*. Vinar. 2. & Struv. *ab inermis peditibus;* Vinar. 1. *ab inermi auxilium petere*. Quid eos induxerit ad eam secordiam, facile patet. nam *a pedibus auxilium petere*, durum fuit talibus auribus. At vide quae collegimus supra ad *c.* LXXIV. extr. *Nam ferme in omnibus praeliis Numidas magis pedes, quam arma tuta sunt*. Mox, *in maxumo periculo*, nude incipiunt MSS. atque sine praemissa Copula &.

NUDUM ET CAECUM CORPUS AD H. V. *Caecum corpus*, i. caecam partem corporis, tergum. ita alibi *advorsum corpus*, supra *c.* LXXXV. n. 29. ita *c.* LXXVIII. num. 2. *extrema Africa*. eodem modo infinita apud Plautum, Livium, Ciceronem, & quos non? adde tamen supra *cap.* XCII. num. 5. Lapsus tamen Academ. & *ceterum corpus*. Sed alterum vel Xenophon III. Cyropaed. defendet, quem Nostrum expressisse, jam pridem docuit P. Victorius: *Μωρὸν γὰρ τὸ κρατεῖν βουλομένους* ΤΑ ΤΥΦΛΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, *ἐξ ἄοπλα, ἐξ ἄχειρα, ταῦτα ἐναντία τάττειν τοῖς πολεμίοις*. Ita posses interpretari Virgil. VI. Aen. *vers.* 30. Caeca *regens filo* vestigia. i. aversa, & quae retro postea legenda erant. Senat. 1. *ad hostem vertere*. non ita male. At pessime Veneta 1470. *ab hoste vertere*.

2. HOSTILIA FACERET, JOVEM MAX. Guelf. 4. *fecerat:* isque *Jovem magnum*. At Vinar. a. Guelf. 1. & alii duo: *maximum Jovem*. Vinar. 2. Guelf. 1. & Franc. *obtestatur*.

CASTRIS ABIRE JUBET. Ita edd. nuperae omnes, etsi Gruterus propter Codd. suos jusserat addi Praepositionem *ex:* quem eo verius secuti sumus, quod etiam Fabric. 1. Struv. Franc. Gu. 1. 3. 6. haberent *ex castris abire;* Fabric. 2. & Berger. *ex castris ire jubet*. Supra *c.* LXVIII. n. 1. *paullisper moestus* ex *conspectu* abiit. *cap.* XXXV. n. 1. *profugus* ex *Africa* abierat.

3. LACRUMANS ORARE, NE EA CRED. Guelf. 9. *lacrimis*. Eccard. *ne ea crederent*. Fabric. 2. *ne crederet ea*, ut forte *ea* sit insitieium. Uratisl. 3. *ac magna call.* Vinar. 1. *ac magis dolo Jugurthae;* Guelf. 11. *per calliditatem*. Sed Conjunctio *ac* inficeti hominis additamentum est; nam Crispus solitaria particula *magis*, pro *sed magis* utitur. Supra *cap.* LXXXV. num. 49. neque *quisquam parens liberis, uti aeterni forent, optavit;* magis *uti boni honestique vitam exigerent*.

CUI VIDELICET SPECULANTI IT. S. C. ESSET. Acad. *speculatum*. Optimo jure Fabric. a. *videlicet* illud, ab ineptis, ut videre licet, adsutum, abjecit, neque umquam ita Sallustius alibi. Sed hoc modo Catil. *c.* XXX. n. 4. *impediti* calumnia *paucorum*, quibus *omnia honesta atque inhonesta vendere mos erat*. & infinitis locis aliis.

4. CET. QUONIAM NEQUE ING. MULTIT. HAB. Eccard. *Ceterum orabat*. Guelf. 10. omittit *quoniam*. 4. *neque quoniam ingentem* cet. 3. *multitudinem non haberet*. nempe quoniam excipere videbat &, maluit illud *neque* corrumpere, ut saepissime factum. vide ad *c.* I. extr. Duas caussas adfert Volux, cur crederet, Jugurtham nihil palam ausurum. Primam, quia Jugurtha non magnas copias haberet; alteram quod spes opesque ejus a Boccho penderent, cujus filius adesset. *Spes opesque* illustratum ad Cat. *c.* XXI. num. 1.

CREDERE, ILLUM NIHIL AUSURUM PALAM. MSS. nostri *palam ausurum*. Guelf. 1. & 4. *credere illum posse nil*, cet. Vinar. & Uratisl. se-

ejus ex patre suo penderent ; illum nihil palam ausurum , cum ipse
5 *filius testis adesset : Quare optumum factum videri , per media ejus*
castra palam transire : sese , vel praemissis , vel ibidem relictis Mau-
6 *ris , solum cum Sulla iturum* . Ea res, ut in tali negotio, probata,
ac statim profecti : quia de improviso acciderant , dubio atque hae-
7 sitante Jugurtha, incolumes transeunt . Deinde paucis diebus , quo
ire intenderant , perventum.

CAP.

cundi , *illum non palam ausurum* . iidem & Franc. cum Uratisl. 1. *crederet* ; Eccard. Struv. Acad. Guelf. 11. & Veneta 1470. *ut crederet*, vel *crederent*. Nimirum quia supra dixerat , *ne ea crederet* Sulla , haec etiam ad eumdem retulerunt, quae nempe potius crederet. Optime autem omnium Berger. hoc Verbum excludit : cui adhaesimus.

Cum ipse filius testis adesset. Guelf. 1. *cum ipsi filius*. Eccard. & Guelf. 11. *ipsius filius*. Guelf. 6. *testes adessent*.

5. Quare optumum factum. Sic Vinar. 1. a prima manu, Fabric. 1. Acad. Senat. 2. Heuss. Eccard. Guelf. 6. & omnes edd. vett. Reliqui *factu*. vide ad Cat. *c.* xxxii. num. 1. optumum factum *credens , exercitum augere*.

Per m. ejus castra palam transire. Mirum factum. hostem per media sua castra incolumem transire sinere : aut , si dum in castris sunt haesitavit , eumdem non persequi , ut factum est antea. Nec Sulla solus ivit, sed cum praesidio suo, quod colligas ex Plutarchi Sulla pag. 452. Franc. omittit *palam*: mallem illud *media*, & tolerabilior emergeret sententia, eos *praeter* castra Jugurthae transiisse ; ut supra *per ora incedere*. vide *c.* xxxi. num. 10. Infra Guelf. 11. *vel derelictis* , omissa particula *ibidem*. Uratisl. 1. *relictis cum Mauris* ; 2. *cum Silla simul* ; Franc. non habet *cum Sulla* ; Guelf. 3. *solus cum Sulla*. Sed in iis verbis incipit manus longe recentior, cui tantum auctoritatis haud facile tribuerim, quantum primae illi.

6. *Ea res , ut in tali negotio, probata*. Gu. 3. *ita i.. tali negotio*. Vinar. 1. Guelf. 11. 12. *ut in tali negotio solet* . male . Franc. *probatum est*.

Quia de improviso accesserint. Pessime ita Wassius , exprimens manifestum typorum lapsum in ed. Gruteriana . Sed neque *accesserant* sanum est , quod in aliis edd. legitur . MSS. illud & vett. edd. docebunt . Guelf. 1. *quae de impr*. Vinar. 2. Sen. 2. Heussian. & Guelf. 7. *quae quoniam d. i. acciderant*. edd. Pompon. *accelerant* . Eccard. *accederat* : ut putares *accederant* scribendum esse , eo modo , quo *relinquerant , intellegerant , corrumperant* apud Nostrum habentur , pro *accesserant* . Sed Gu. 4. Remenses , Vinar. 1. Fabric. 2. Uratisl. 1. Franc. Academ. *acciderat*: idque pluribus placebit , qui facillima quaeque sectantur, intelligentes , *quoniam ea res de improviso acciderat* . At Fabric. 1. Senat. 1. Berger. Struv. Uratisl. 2. Guelf. 1. 3. 6. 9. 10. 11. 12. & Veneta 1470. *acciderant*. quod unice verum . Librariis fraudi fuit, quod *accidere* verbum de solo *casu* dici posse autumarent , non de aliis rebus , aut personis . Verum ita non modo Accius : *nota vox ad aures accidit* ; Livius , *civitati fama incerta accidit* ; Curtius, *fremitus a littore accidit* , vide N. Heinsium & P. Burmann. ad Petron. Sat. *c.* cv. Drackenborch. ad Sil. xiii. *v.* 153. Sed ipse Crispus supra *c.* lxxxviii. nu. 5. *id simulaveritne , quo improvisus* gravior accideret , *an mobilitate*, cet. Et Donatus in Terent. Hecyr. laudat locum Sallustii, ubi de homine dixerit , *quo acciaam ?* pro *quo accedam*.

7. Quo ire intenderant, perventum est. Remenses, *denique* . Guelf. 4. omittit *diebus* . 1. *qua ire* . Ciacconius *ire* abundare existimat: eo quod scripserit *c.* cii. num. 1. *pervenit , quo initio profectus intenderat* . nam alterum locum ex *c.* civ. nu. 1. male capit. Sed & priori *profectus* additum est, quod ipse citans male omittit . Confirmat Livius xxix. *c.* xxx. *pars maxima cum ipso puero inter tumultum ad Syphacem, quo primum* intenderant iter , *pervenerunt*. xxxi. *c.* xxxiii. *Alam equitum ad explorandum, quonam hostes* iter intendissent, *misit*. Sed Cic. 1. Cat. *c.* xii. *Si iste* , quo intendit , *in castra Manliana pervenit* . Rursus Livius xxxi. *c.* xli. *ire pergit*. atque hunc morem servat Crispus Cat. *c.* xx. num. 3. *ausi facinus incipere*. ubi vide.

CAP.

CAP. CVIII.

CXVI.

IBi cum Boccho Numida quidam, Aspar nomine, multum & fa- 1
miliariter agebat: praemissus ab Jugurtha, postquam Sullam accitum audierat, orator, & subdole speculatum Bocchi consilia: praeterea Dabar, Massugradae filius, ex gente Masinissae, ceterum materno genere impar; nam pater ejus ex concubina ortus erat; Mauro ob ingenii multa bona carus acceptusque: Quem Bocchus fidum 2
Romanis multis antea tempestatibus expertus, illico ad Sullam nunciatum mittit, *paratum sese facere*, *quae populus Romanus vellet*: *collo-*

CAP. CVIII. 1. IBI CUM BOCCHO cet. *Ibi* deest Guelf.1. Pro *cum Boccho*, Veneta 1470. habet tantummodo *tum*. Guelf. 6. *Aster*; 11. *Asperar*. Infra Franc. *familiarem*. Uratisl. 1. & Guelf. 7. *se agebat*. Sed Eccard. Guelf. 1. 6. & 11. *multum familiariter*, ut *multum* sit idem quod *valde*, ut supra c. XCIV. num. 3. Sed idem sensus in vulgata jacet, eamque satis tuentur, quae collegimus supra ad *cap.* LXXVIII. extr. *multi vastique loci*. Guelf. 4. *praemissis*; Uratisl. 1. *qui postquam S. a. audierat*.

ORATOR, ET SUBDOLE SPECULATUM B. CONSILIA. Contaminantur haec in MSS. variis modis. Guelf.1.7.9.10. 12. Franc. Berger. Fabric. 2. & edd. vett. *oratum*. Deinde omnes fere: *speculatum B. consilia ierat*. Addas his scripturam MS. Palmeriani: *& subd. speculator*. Nam ex una caussa omnes illi errores profluxerunt, quae est compositio τῶν *orator*, & *speculatum*. & alii potius Verbum adjecerunt *ierat*, ut posteriora illa separatim legerentur: alii autem *orator* in similem habitum reformarunt. Cujus tamen generis infinita apud Nostrum adnotavimus. Vide supra c. XXXI. num. 13. c. XCII. num. 5. III. Hist. Or. Macri num. 17. *Oratores* autem dicebantur olim legati, qui cum mandatis mittebantur. Ita Cicero: *de captivis reddendis* oratores *missi*. & alia ea forma. Livius XXX. c. XVI. *Jam nullo auctore belli ultra audito* oratores *ad pacem petendam mittunt*. vide Budaeum in Pandect. pag. 215. Academ. *sub dolo*. vide idem erratum supra c. XXXVIII. num.1. Guelf. 6. *spectaculum Bocchum c. ierat*; Eccard. Acad. & Uratisl.2. *spectatum*. Guelf. 4. *spectaculum Bocchi*. Justin. XVIII. c. II. *Sed Mago Punico ingenio post paucos dies tacitus, quasi pacificator Carthaginiensium, Pyrrhum adit* speculaturus *ejus* consilia *de Sicilia*. Vinar.1. *ierant*.

MASSUGRADAE FILIUS. Guelf.3. *Massugadae*; 12. *Massuradae*; Vinar. 1. *Massudradae*; Fabric.1. *Massuzadrae*; Berger. *Massugdae*. Mox Acad. *sed cognomine impar*; Senat. 1. *mat. genere impari*.

NAM PATER EJUS EX CONC. ORTUS ERAT. Uratisl.1. & 2. *natus erat*; Guelf. 6. *ortu erat*; 10. *ortalis erat*, sed 12. *ortus* neglexit. Vinarienses, Senat. 2. Heuss. Incert. 2. Guelf. 7. & Veneta 1470. *mater ejus ex concubina orta erat*; Franc. Struv. Acad. Guelf. 1. 4. & 11. *mater---nata erat*. Boni librarii audierant de *materno* genere, nec revocabant in mentem, quod de Jugurtha scripsit Noster c. XI. nu. 3. & de Mastanabale c. V. n. 7. *Matres* sint licet ex concubinis ortae, nullam illi dissimilitudinem generis inferunt. Senat. 2. & Heuss. haud ineleganter reticent *nam*. Fortasse reticendum etiam *pater ejus*.

OB INGENII MULTA BONA. Vinar. 1. *ob ingentia multa bona facta*. Edd. Pompon. *ob ingentia facta*; Guelf.1. *ob ingenia Mauris carus*; 4. *ob ingenio Mauro carus*; Eccard. & Guelf. 11. *M. ob ingenia carus*. Scripserit: *Mauro ob ingenium carus a.* Mihi tamen edita non sollicitanda videtur. Berger. *carus acceptus*, sine *que*. vide c. XII. nu. 3. & c. LXX. num. 2.

2. FIDUM ESSE ROMANIS M. ANTE TEMPESTAT. *Esse* omittit Franc. & Veneta 1470. atque id bene, ac opportune. *Ante* Gruterus ex suis melioribus: Nostri *antea*. Sed illud potius deleri poterat, quam *Romanis*, quod Glareano displicet. Geminum est Cat. c. XX. n. 3. *Sed quoniam* multis *& magnis* tempestatibus *vos cognovi fortes fidosque* mihi, *eo animus* cet. ubi vide.

ILLICO AD SULLAM NUNCIATUM MITTIT. Gu. 6. *illi eo ad S.* Guelf. 11. *illico Sullam nuncium m.* Uratisl. 1. ad *Sullam nuncium misit*. Gu. 3. ad *Silla*: forte pro *Sullae nunciatum*, quod tamen minus probarem. Guelf. 1. *mittitur*.

PARA-

colloquio diem, locum, tempus ipse dilegeret: consulta sese omnia cum illo integra habere, neu Jugurthae legatum pertimesceret; quo res communis licentius gereretur; nam ab insidiis ejus aliter caveri nequivisse. Sed

PARATUM SESE FACERE, QUAE P. R. v. Uratisl. 3. *paratum facere.* profecto non inscite, nisi vere. Toties de hac Ellipsi dictum, ut pigeat repetere. tironi vel index satisfaciat. Eccard. *quod populus R. vellet.* Vinar. 1. *R. P. vellet.* Franc. *colloquium, diem* &c.

TEMPUS IPSE DELIGERET. Guelf. 10. deficit *ipse:* pro eo Academ. *inire.* *Diem* abest ab uno Wassii; nostri servant omnes, & recte: cum veluti ex formula *dies, tempus* simul memorentur. vide notam ad Catil. *cap.* LI. num. 25. Vinar. Fabric. primi, Guelf. 3. & 9. *delegeret;* Eccard. & Veneta 1470. *diligeret.* Scripsi *dilegeret,* quod ita vetustissimi Codd. hoc Verbum exhibeant. vide ad Cat *c.* XXXVI. num. 3.

CONSULTA SESE OMNIA C. I. INTEGRA HABERE. Fabric. 1. Senat. 1. a prima manu, item 2. Vinar. 2. Heuss. Struv. Uratisl. 1. 3. Guelf. 3. 4. & 9. *consulto sese omnia.* *Consulta* pro consulendis, seu consiliis. Livius XXV. *c.* XVI. *ab occultis cavendum hominibus* consultisque. ubi vide Gronovium, qui & Sallustium pro accessione adjecit. adde nostra ad Cat. *c.* I. n. 6. In Fabric. 2. vacat vocabulum *consulta*, & otiosam eam esse, in mentem venerat Ciacconio, quod Cicero frequentet, *Omnia sunt integra nobis; si mihi integra omnia ac libera fuissent*, & plura talia. Sed apud eumdem, si is judex est, habes *rem integram; res est in integro; tibi omnem* caussam integram *reservarem;* item Tacit. IV. Ann. *c.* XL. *Cum tempus tamquam ad* integram consultationem *petivisset.* etsi & is V. Ann. *c.* V. integra *tamen sibi* cuncta *postulavit.* Caesar I. Civ. *c.* LXXXV. *ut quam* integerrima *essent ad pacem* omnia. Significat itaque; ea de quibus consulendum haberet cum Sulla, omnia futura integra & intacta, nihil legatum Bocchi corrupisse &c. Guelferb. 1. *integra habiturum;* Uratislav. 2. *integra facturum.*

PERTIMESCERET; ACCITUM ESSE, QUO RES COMM. Ita Wassius, sed male, & contra ipsam Gruterianam, & omnes MSS. Certe ex nostro numero, ne unicus quidem exhibet. Solus Fabric. 2. *adhibitum esse, quo;* Edd. Pompon. *quod eo advocatus esset, quo.* Gronovius nihil in MSS. lectione mutandum censebat, praeter *quo*, in *quin.* Sed neque illa cura opus esse videtur, modo Sallustium curatius inspiciamus. Nam is vocem *legatum*, ut alibi alia Nomina, tamquam pro tota Oratione posuit: id quod etiam proxima: *nam aliter* &c. perspicue indicant. Cape ergo praecedentia, quasi scriptum esset: *neu legatum Jugurthae*, qui adesset, aut advocatus, etiam in familiariorem usum adsumtus esset, *pertimesceret:* cum ita *cautum* sit, *quo res* &c. nam aliter ab i. e. *caveri* nequivisse. Ita vides, quod a Verbo *caveri* sententia sustentetur, quam Gronovii conjectura longe magis implicat. Eadem figura utitur Crispus, sed sensu planiore, Catil. *c.* XXIX. extr. ubi *jus est* ad superiora trahitur. Sed ex superioribus Verbum in alium habitum transferendum adsumsit Cat. *c.* III. num. 2. Sive ergo *cautum esse* aut *caveri*, sive *caveri potuisse* intelligas, non mancus aut hiulcus erit locus: nisi quod prius est magis ex usu Sallustii. vide *c.* LXXVI. n. 2. & *c.* XLV. num. 2. In simili figura Cicer. IX. epist. XV. n. 5. *Ego autem mirifice capior facetiis, maxime nostratibus: praesertim cum eas videam primum* oblitas *Latio tum, cum in urbem nostram* infusa *est peregrinitas: nunc vero etiam braccatis & transalpinis nationibus*, ut *nullum veteris leporis vestigium adpareat.* Nam quod *cavere potuisse* apud Nostrum exaudiri queat, ex Tacito constat, & nota ad *c.* CVI. n. 3. Sed ita forte melius videbitur: *quo res c. licentius gereretur, aliter caveri nequivisse:* aut etiam additis simul illis *ab insidiis ejus*, ut tantummodo una vocula *nam* pereat, interpunctio aliam faciem induat. Conjectura est, quam in medio relinquam: sed talis conjectura, quae minimum habeat audaciae: cujus emolliendae caussa particulam *nam* transponere posses ante *quo.* Glareanus autem rude nimium & imperite censet voces *ab insidiis ejus* propterea otiosas esse; quia Bocchus potentior Jugurtha fuerit, adeoque aliter, quam per praesentiam legati, sibi cavere potuisset. Immo vero *ab insidiis ejus* ita capiendum, ut non vitae, sed *consiliis* struantur. Non vero ita invalidus erat Jugurtha, ut non consiliis Bocchi insidiari potuisset, qui jam saepe proximos ejus donis corruperat, ut regem ab optimis consiliis abstraherent. Id effugiebat, praesenti legato benigne omnia pollicendo. vide *cap.* CXII. num. 1. *cap.* CXIII. num. 2. & de insidiis Jugurthae supra *cap.* LXXX. num. 3. *c.* LXXXI. n. 4. *c.* XCVII. n. 2. *c.* CII. extr. Struv. & Uratisl. 3. *pertimesceret suadet.* Guelferb. 6. destituitur vocula *licentius.* Guelf. 3. & Incert. 2. *licentius ageretur.* Gu. 9. & 11. *generet.* Vinar. &

Sed ego comperior, Bocchum magis Punica fide, quam ob quae prae- 3
dicabat, simul Romanos & Numidam spe pacis adtinuisse, multumque cum animo suo volvere solitum, Jugurtham Romanis, an illi Sullam traderet: lubidinem advorsum nos, metum pro nobis suasisse.

CAP. CIX.

CXVII.

I Gitur Sulla: *pauca coram Aspare locuturum; cetera occulte, aut* I
nullo, aut quam paucissimis praesentibus: simul edocet, quae responderen-

& Uratisl. 2. *sibi cavere nequivisse*. Franc. & Struv. *se cavere*. Acad. Uratisl. 3. Guelf. 4. 11. & 12. *cavere*, pro *caveri*.

3. PUNICA FIDE, QUAM OB EA, QUAE PRAED. *Punica fides* proverbio celebrata, pro sublestissima, infideli & insidiosa. Contra *Atticam fidem* Romanos pro sincera dixerunt, auctore Vellejo Pat. II. c. XXIII. Florus II. c. II. Perfidiae Punicae *documentum*. ubi consulas Freinshemium. Livius XLII. c. XLVII. *Haec Romana esse, non versutiarum Punicarum, neque calliditatis Graecae*. Porro edd. Pompon. Vit. & Lips. 1510. omittunt *ea*, scribuntque, *quam ob quae praedicabat*, atque ita legendum esse censuit Rivius, itaque citat Cl. Perizon. ad Sanct. II. c. IX. Id mihi etiam placet. vide ad Catil. c. XIV. extr. Plautus Stich. A. II. Sc. II. v. 38. *prae* quod *tu velis*. Utitur hoc loco recte idem Perizon. Curt. Vind. pag. 177. ut firmaret Curt. IV. c. IX. *liberque prospectus oculorum etiam in* quae *procul recessere, permittitur*. pro *in ea, quae*. Pomp. Mela I. c. IX. *ut praeter* quod *scatet piscibus . . . glebis etiam infundat animas ex ipsaque humo vitalia effingat*. Sic vet. cod. Cisceonii. Vulgo *praeter id, quod*. Usitatius illud quod idem Mela II. *cap.* I. *totum braccati corpus, & nisi* qua *vident, etiam ora vestiti*. Caesar I. Gall. c. V. *Frumentum omne, praeter* quod *secum portaturi erant, comburunt*. ita ex MS. emendat Gifanius ad Lucret. p. 401. quem vide; edd. etiam ita repraesentant. Non est, quod quisquam invidiam Laeti illius nobis obiiciat, qui ita in suis edd. exprimi curavit. Nam & conjectura duorum adcuratissimorum virorum Rivii & Perizonii nos adjuvat: & non est adeo somnolentus, aut perfidus Pomponius, ut vulgo crediderunt. Saepiuscule ille MSS. Codd. secutus est, & in locis maxime difficilioribus: ubi rem tanta fide egit, ut etiam errores librariorum nobis exprimeret, quod luculentis exemplis in Fragmentis Historiarum Sallustii adparebit. Guelf. 12. & Veneta 470. *praedicebat*. Male. *praedicare* est palam dicere, & monstravimus ad Catilin. *cap.* XLVIII. extr.

SPE PACIS ATTINUISSE. Academ. *retinuisse*, Guelf. 10. *obtinuisse*; 7. & Franc. *detinuisse*; Eccard. *a tenuisse*; Fabric. I. *ad tenuisse*. Reliqui omnes *adtinuisse*. quod ceteri partim interpretari voluerunt. Nam *attinere*, pro *retinere, morari* frequens apud Plautum. addidit Cl. Obrecht. Dictyn V. c. II. *Fuit tempus, quo manere in hac civitate jucundum erat; focis, amici, propinquorum salus, patria denique incolumis* adtinuere *in hunc diem*. Id Verbum hoc loco eo probabilius, quod sibi attentos habebat utrosque Bocchus, Romanos & Numidam. Verum Senat. 2. & Heuss. *Romanum & Numidam*.

MULTUMQUE C. ANIMO S. VOLVERE S. Academ. *multaque*. id recte adhibuit Cat. c. XXXII. princ. hic autem verum est *multumque*, pro saepe, valde, ut supra semel atque iterum. Franc. *an Jugurtham R. an illi* &c. Verum priore loco particulam negligunt Latini. vide ad Cat. c. LII. n. 10. Guelf. 3. & 6. *an Sullam trad.* omisso Pronomine *illi*. Acad. *turbamus &*, pro *traderet*.

LUBIDINEM ADVORSUM NOS. Guelf. 4. *lubidinem ejus*. 9. *libidine — metu*. vide de *lubidine* supra c. XXV. n. 6.

CAP. CIX. 1. IGITUR SULLA RESPONDIT. Verbum *respondit*, praeter quod in libris, qui habent, alio atque alio loco visitur, exsulat prorsus ab Guelf. 1. Academ. Franc. Senat. 2. Heuss. & edd. Gryphii. & sic supra c. CII. n. 12. *Ad ea Bocchus placide & benigne*. plura ad Catil. loco ibi citato. Mox Guelf. 10. Franc. & Veneta 1470. *se* nusquam habent: idem de suo quodam MS. testatur Rivius; unde exturbavi. vide ad Cat. c. XXXI. n. 7.

2 derentur. Postquam, sicuti voluerat, congressi, dicit: *se missum*
a Consule venisse quaesitum ab eo, pacem, an bellum agitaturus
3 *foret*. Tum rex, uti praeceptum, *post diem decimum redire* jubet;

ac

OCCULTE, AUT NULLO, AUT Q. P. P. Fabric. 2. *occulto*; Uratisl. 3. *occalta*. ut supra c. XXIX. n. 5. *pauca, praesenti consilio, locutus* . . . *reliqua cum Bestia & Scauro* secreta *transigit*. is certe locus *occulte* tollere vetat, quod fecerat Guelf. 1. Ceterum etiam nostri MSS. habent *aut nullo, aut*: paucis primo loco *aut* desideratur: sed *aut nullo* abest ab Guelf. 3. Denique Franc. & praeterea alius unus: aut nullo *praesente, aut q. p. praesentibus*; oppido pueriliter. vide c. LXXXV. n. 30. Catil. c. XXI. num. 1. Inde tamen procudebat Palmerius suum, *aut nullo, aut quam paucissimis praesentibus*: scilicet ut antiquum, *ambobus praesente*; Terentii *praesente nobis* in Sallustio etiam sui similia haberent, quae tamen multum differunt.

EDOCET, QUAE RESPONDERENTUR. Gruteri est, sed procul dubio ex libris vett. Nostri plerique *sibi respond.* at Vinar. 1. *resp. sibi*: Gu. 1. vero *sibi* etiam omittit. Guelf. 11. *responderetur*; 6. *respondentur*; Senat. 2. & Heuss. *respondent*. Struv. Guelf. 3. & 4. *respondeantur*. ob Verbum *edocet*. Sed c. CVII. n. 1. *suos* hortatur, *uti fortem animum* gererent.

2. SICUTI VOLUERANT, CONGRESSI. Guelf. 4. *sic voluerit*. Eccard. *simul, sic. vol. congressi*. Inepte *voluerant*, quod in edd. omnibus haeret, cum colloquii arbitrium erat penes unum Sullam. vide c. CVIII. n. 2. Ergo scripsi cum MSS. Gruteri, Fabricianis, Senat. 1. Vinar. 1. Berger. Guelf. 6. 9. 10. & 12. *sicuti voluerat*. Guelf. 1. *sunt congressi*; 9. *congresse*.

SE MISSUM A CONSULE VENISSE QUAESIT. *Se* deest Guelf. 1. itemque 6. qui praeterea *missum* etiam transiit: quasi *a consule venisse* dictum foret, ut apud Plinium: *Nuncius a Spurinna*, & alibi notata alia. Sed quamquam *venisse* potius tollendum foret, tamen eadem fere conjungit Noster etiam supra c. CII. n. 3. *qui quamquam* acciti ibant; *tamen placuit* &c. Optime confirmat editam Livius III. *cap.* XII. *Sp. Furiat*, missum *ab Quinctio Capitolino sibi eum in dubiis suis rebus* venisse subsidio. *neminem unum esse, cujus magis opera putet remp. restitutam*.

PACEM, AN BELLUM AGITATURUS FORET. Eccard. *agiturus foret*; Guelf. 3. *cogiturus esset*. *Agitare bellum*, non debebat insolens esse, cum *agitare pacem* Nostro sit familiare. Supra c. XIV. n. 10. *laeti* pacem agitabamus. Et licet barbarum putet bonus Gifanius ad Lucret. p. 138. *agere bellam*; ita tamen excusares Nostrum, ut supra c. XXXVIII. n. 9. ubi plura adduximus earum dictionum, in quibus duo Nomina commune Verbum habent, quod alteri tantum eorum sit proprium. At Ovidius II. Trist. v. 239. Bella*que pro magno Caesare Caesar* agit. ubi vide N. Heinsium. Livius X. c. XXXI. *Supersunt Samnitium* bella, quae *continua per annum sextum & quadragesimum* agimus. quem jam, ut & Caesarem, Curtium, Melam produxit Gronov. II. Observ. *cap.* III. adde Quinctil. X. *cap.* 1. pag. 908. *Quis enim caneret* bella *melius, quam qui sic* egerit. cum observatione Burmanni, qui & Heins. & Gronov. laudat; quomodo & bis ad Florum Cl. Duckerus, ad I. c. VI. n. 2. & ad II. c. XX. n. 1.

3. UTI PRAECEPTUM FUERAT. Uratisl. 2. *praec. uti fuerat*. Guelf. 3. *ita praec. f.* 4. vero eleganter *fuerat* expellit.

POST D. X. RED. JUBET, AC NIHIL. Academ. *post dies decem*. *Jubet* scriptum est, ut mox intelligatur, ac *dicit* se nihil &c. id quod supra in Verbo *negat* etiam observatum est ad c. CVI. n. 3. Frequentissima haec figura apud Nostrum, & passim animadversa. Cat. c. XXI. num. 2. & 3. *Tum Catilina* polliceri *tabulas novas* . . . . . *praeterea* esse *in Hispania Pisonem* &c. ubi vide. Eod. c. XXXVI. n. 7. *Catilina* postulare, P. C. *ne quid de se temere crederent: ea familia* ortum, *ita* &c. Supra *cap.* XII. num. 3. *quem ille* promissis onerat, *uti clavis adulterinas paret* . . . *ceterum, ubi res postularet, se ipsum cum magna* venturum *manu*. c. LXII. num. 1. monet *atque lacrumans* obtestatur, *uti aliquando sibi* . . . . *consulat: omnibus praeliis* sese victos &c. Nihil vulgatius, & multis comprobavit Perizonius, loco jam alibi dicto & ad Q. Septim. II. c. XXX. Dissert. §. XL. Infinita addi possent: duo tantummodo Sallustii huic cumulo accedant. Supra c. XIV. n. 20. *quos ego audio maxuma ope niti, ambire* fatigare *vos singulos, ne quid de absente statuatis*: fingere *me verba, ac fugam* simulare; cet. infra c. CXI. n. 2. *Rex primum* negitare: *cognationem, adfinitatem, praeterea foedus* intervenisse. Vinar. 2. & Guelf. 1. *jam nunc*; 12. *etiam decrevisse*. Virgil. IV. Georg. v. 135. *Et cum tristis hiems* etiam nunc *frigore saxa Rumperet*. Supra c. XXXI. n. 3. *atque* etiam nunc *timetis, quibus vos decet terrori esse*. ubi vide.

DEINDE

ac nihil etiam nunc decrevisse, sed illo die responsurum. deinde ambo
in sua castra digressi. Sed ubi plerumque noctis processit, Sulla a 4
Boccho occulte arcessitur: ab utroque tantummodo fidi interpretes
adhibentur: praeterea Dabar internuncius, sanctus vir & ex senten-
tia ambobus. Ac statim sic rex incipit.

Deinde ambo in sua castra digressi. Vinar. 1. omittit *sua;* Franc. & Uratisl. 2. *regressi*. Mirum est, ut torserit locus Glareanum, qui unus, pro sua integritate, prodidit, quod parum ceperit. Atque id quidem condonati illi potuisset, modo culpam in Sallustium non transtulisset, & acerbo Epiphonemate finiisset: *Hoc est aequare Thucydidem*. Immo vero non aequavit modo si non hic, alibi tamen persaepe Thucydidem, sed etiam superavit: ut aequi rerum censores perspiciunt. Sed hoc non agimus. Reliqui interpretes suis artibus utuntur, & Wassius, cujus opus fuerat, ut interpretes, quorum notas recudebat, adjuvaret, turpiter hic suum Glareanum deserit, nec scrupulos ejus eximit. Judicent alii, qua de caussa sit factum. Nos, utcumque poterimus, rem planam, & sensum perspicuum faciemus. Primo vocem *castra* male capit Glareanus, ac si Bocchi Sullaeque castra intelligerentur, & cum ineptiae accusat auctorem, ipse ineptissimus adparet. Tu *castra* accipe *Sullae* atque *Asparis*, nec ea, quae apud Bocchum habebant, sed illius apud Marium, huius apud Jugurtham: atque idem est, ac si dixisset: deinde ambo ad suos digressi sunt: sive digressi sunt, ut ad suos pergerent. Ita enim *castra* poni, ut illa modo aestiva, ubi diutius moratur exercitus, modo etiam *hiberna* denotent, docebit Freinshemius ad Tacit. 1. Ann. c. xxxv. & Noster infra *cap.* cxii. num. 2. *ille laetus in* castra *Jugurthae venit*, de eodem Aspare, Jugurthae oratore. At non magis haec vox, quam *digressi* imposuit interpretibus, quod illis videbatur perfectum tempus, adeoque perfectam actionem indicare. At de tempore monuimus supra ad *cap.* xci. extr. De perfecta actione ita habeas, ponere Graecos Latinosque multa Verba sine effectu: ex qua observatione *digressi* idem est ac digredi voluerunt, digressuri erant, aut, uti dixi, digressi sunt, ut in sua castra pergerent. Ita vidimus supra *cap.* cii. num. 1. *pervenit in oppidum Cirtam, quo initio profecto intenderat*. adde ad Catil. *cap.* xxvii. extr. Cicer. epist. xxvi. extr. *Comitia tamen, quantum facere possumus, in Januarium mensem* protrudimus. ubi addimus Sueton. Jul. *cap.* xxix. *Cum adversariis autem* pepigit, pro eo, quo esset *pacisci voluit;* factum enim non est. vide ibi Casaubonum. plura dabit Cl. Duckerus ad Flor. 1. *cap.* xviii. num. 12. Cicer. iv. ad Att. epist. x. *ad eum postridie mane* vadebam, *cum haec scripsi*. adde Ducker. ad Flor. iii. *c.* xvii. n. 3. & ad *c.* xxii. n. 2. item Schulting. ad Senec. 1. Controv. iii. pag. *96*. Denique Frontin. 1. Strat. *c.* v. num. 5. *Pompejus cum* excederet *Italia, & transferre bellum proposuisset*. Sic MSS. vulgo *excedere*.

4. Plerumque noctis processit. Vinar. 1. Eccard. & Guelf. 3. *discessit*. At *processit* tuemur supra ad *c.* xxi. n. 2.

Occulte accersitur. Sic omnes edd. At Guelf. 3. *accessitus;* Eccard. *arcessitur*, quomodo scribendum. Mox Guelf. 3. *Praeterea labor*. & in his verbis explicit.

Sanctus vir, ex sententia jurat ambobus. Haec est vulgata lectio, quam adulterinum aliquid alere, bene suspicabatur Gruterus. sed iste, ut alibi passim, invadebat verba *sanctus vir*, & nodum in scirpo quaerebat, quae satis illustrabunt dicta ad *cap.* lxxxv. num. 40. Postea cum MSS. suorum scripturam proposuisset, in quibus videbat verbum *jurat* varie transponi, aut omitti, finiebat his verbis: *haereo, haereo*. Nos facili negotio, praefiscini dixerim, haerentem expediemus, quod Wassius iterum facere non potuit, aut noluit. Quidam apud nos MSS. ut Gu. 1. Uratisl. 2. & Incert. 2. qui *jurant* habent, omittunt *vir*. Deinde plerique omnes, ut Eccard. Guelf. 1. 12. Vinarienses, Struv. Franc. Senat. 2. Heuss. *jurat ex sententia ambobus*. quod alterum est bene animadvertendum. Porro Guelf. 6. 9. 11. Fabriciani, & Senat. 1. *jurat* prorsus omittunt. Unde jam clarum esse puto hoc Verbum nihili, ortum esse ex his: *sanctus* vir & *ex sententia:* nempe cum *vir &* scriptum esset in membranis, fecerunt librarii *jurat*. Id cum per se constaret, accedit auctoritas MS. Academ. ubi habetur: *internuncius* viret *vir sanctus ex sententia amb.* Quare adeo apertum est, scribendum esse cum Senat. 1. & Guelf. 9. *Dabar internuncius sanctus vir & ex sententia ambobus:* ut superfluum sit, vel unicum verbum addere. Intelligitur autem *Dabar adhibetur*, ex communi Verbo *adhibentur*, ut Catil. *cap.*

C A P. CX.

CXVI.

1 NUmquam ego ratus sum fore, uti rex maxumus in hac terra,
2 & omnium, quos novi, privato homini gratiam deberem. Et
hercle, Sulla, ante te cognitum, multis orantibus, aliis ultro egomet
3 opem tuli, nullius indigui. Id imminutum, quod ceteri dolere solent,
ego laetor: fuerit mihi eguisse aliquando amicitiae tuae, qua apud
ani-

XXI. num. 1. Vel, si mavis, *erat*, *aderat*, pro more Crispi. vide ad *c.* CV. num. 2. Nam *vir ex sententia ambobus* dictum, ut apud Gellium, *uxor ex sententia*. vide supra ad *c.* XLIII. n. 5. Ea autem *sanctus* & *ex sententia* eleganter componuntur, ut supra *c.* CIII. num. 7. *utilia*, & *benevolentiae* esse. ubi vide. adde Cat. *cap.* LIX. n. 2. Eccard. *sancte jurat*; Gu. 10. *intrat ex sent.* Eccard. & Vinar. 2. *statim sic rex incepit.*

CAP. CX. 1. ET OMNIUM, QUOS NOVI, OPULENTISSIMUS. Gruterus in nullo MS. reperit τὸ *opulentissimus*: haerere tamen ait in edd. primis. Nescio quidem, quas edd. primas ille habuerit. Veneta certe 1470. item edd. Pompon. Viteb. & Lips. 1510. aeque abjiciunt, ac omnes nostri MSS. Vecordia ergo foret, ei vocabulo amplius permittere locum. Patet autem additum esse ab iis, quibus Conjunctio & Nomen aliquod desiderare videbatur, & eadem caussa ingenium Wassii judicat inducenda etiam, *omnium*, *quos novi*. quod contra existimo. Considera illa *in hac terra*, & mores barbarorum regum, qui se quisque maximos omnium judicabant: nec mutabis quidquam, praeter quod nos a vulgata lectione detraximus. Vide de simili formula notas ad *cap.* XIV. num. 2. Academ. *etiam omnium*. Guelf. 6. & 10. *&* omittunt. Mox Vinar. 2. *gratia deberem*. alterum defendit num. 4. Uratisl. 2. *privato alicui homini*. Guelf. 4. *deberet*; 9. *debere*.

2. ANTE TE COGNITUM. Senat. Remens. Vinar. primi & Veneta 1470. *te* omittunt; id quod ex repetitione ejusdem syllabae accidisse, recte judicat Rivius. Vinar. 1. *antea cognitum*; Uratisl. 2. *ante cognitum est*, *quod multis* &c. Guelf. 11. *multis rogantibus*; 6. *hortantibus*. Immo *oratum* & *ultro* facere sese respiciunt, ut supra *c.* XCVI. n. 2. Basil. 1. *nullius indigus*. eleganter profecto. Sed reliqui omnes obstant. Gu. 6. *nulli indigui*, pro *nullius*, ut Cat. *c.* XXIX. extr. Guelf. 11. *nullius auxilio*. perperam.

3. ID IMMINUTUM, QUOD CET. DOLERE. Male Gruterus *immutatum* contra MSS. omnes & edd. vett. nec usquam visitur, nisi in edd. Gryphii, quem secure secutus est. confunduntur tamen eadem in MSS. Cat. *c.* V. extr. Dictys V. *c.* 11. *Contra nunc quid horum non imminutum, aut in totum sublatum nobis est*. Ita *minuere* pro tollere, aut mutare Senec. II. Nat. Qu. *c.* XXXIV. *Quidquid ab hoc portenditur, fixum est, nec alterius ostenti significatione* minuitur. ubi vide Gronovium. Hottomann. ad Caesar. V. Gall. *c.* XXVI. Davisium ad VI. Gall. *c.* XXIII. Pro *quod* Guelf. 12. *quo*. nempe quia vulgo dicimus *laetari*, *dolere qua re*. Sed vide ad ea Cat. *c.* LI. n. 29. ea *populus laetari*.

FUERIT MIHI PRETIUM EGUISSE ALIQUANDO. Basil. 1. Fabriciani, Berger. Incert. 1. Guelf. 6. 9. 10. & Veneta 1470. *fuerit mihi eg. al. pretium amicitiae tuae*. Franc. *pretio*; Academ. Eccard. Guelf. 1. 4. 11. *pretii*; Struv. *pretium operae*. Sed Rivius vetustiores habuit, a quibus vox *pretium* plane exularet, nec visitur ea in edd. Pompon. Vit. & Lips. 1510. Gruterus retinet, & omnia sana, omnia composita esse autumat. nequidquam. & lapsus est vir doctus eodem modo ad Senecam. Rectius Gronovius, qui tot hujus generis exempla cumulavit, excludit. Verum quoniam & ille dicenda nobis reliquit, nec Wassius quidquam, nisi quae nemo desideraverit, adtulit, pauca dicemus, ut dictio: *fuerit mihi eguisse aliquando amicitiae tuae*, illustrior magis, magisque in aperto sit. Igitur sensus est: fuerit mihi, acciderit mihi, ut eguerim aliquando amicitiae tuae. h. e. quod paucis hodie dicerent: eguerim aliquando amicitiae tuae, permittam, ut eguerim. Ita enim Subjunctivus modus significat Catil. *cap.* LII. n. 12. Sint *fane liberales*; & supra *cap.* XXXI. num. 8. *Sed sane fuerit plebi sua restituere, quod sine sanguine civium ulcisci nequitur*. Ita autem res sese habet. Latini nudo Verbo (*eguerim*) adhibent alia, ut *factum est*, *fit*, *Est*, *Erant*, *Fore* primo cum Subjunctivo, & Conjunctione, aut Pronomine. Sic dicunt *Fuere*, *qui existumarent*, pro nudo *existimabant*, vide Catil. *c.* XIX. n. 4. *fit*, *ut impetus fiat*, pro solitario *fit*, aut accidit, ut fiat, Cat. *c.* LII. num. 23. Ovid. I. Fast. *v.* 92. *Ede caussam*, *cur sit*, quod *ante vides*.

animum meum nihil carius habeo. Id adeo experiri licet: arma, viros, 4
pecuniam, postremo quidquid animo lubet, sume, utere: &, quoad vives, numquam redditam gratiam putaveris; semper apud me integra

vides. Ausonius Fast. Epigr. II. *Fors* erit, ut *lustrum cum se cumulaverit istis Confectam Proculus signet Olympiadem*; & plura talia, quae omitto, cum haec jam ostendant, *Fuerit, eguisse* esse dictum pro *fueris, ut eguerim*. Nempe, quod secundo monendum, ille Subjunctivus, ut in aliis structuris saepissime, mutatur in Verbum infinitum, quod sua natura pro Nomine primi aut quarti Casus poni potest, atque ita Verbo *fuerit* adhaeret. Et hoc paucis illustrabimus. Cicero XV. epist. XVIII. n. 2. *Itaque* facio, *me alias res* agere. h. e. ut agam. nam male *facio* ibi *fingo* exponunt. Sulpic. IV. epist. XII. n. 1. *visum est* faciendum, *quoquo modo res se haberet, vos certiores* facere. ubi, si tanti, deproperata nostra legas. Catullus Carm. XCIV. *v. 9. & se* facit esse *venustum*. Sic ergo Cato de R. R. princ. Est *interdum* praestare *mercaturis rem quaerere, ni tam periculosum fiet; & item foenerari, si tam honestum fiet*. h. e. *Est, ut praestet*: sive *praestat*. Lucretius V. *v. 978. Non* erat, ut *fieri posset*, mirarier *umquam*. qui utramque observationem illustrat. Caesar VII. Gall. *c.* LXXXIII. Erat *uno tempore &* materiari, *&* frumentari, *& tantas munitiones* fieri. ita ex MS. Gronov. IV. Observ. *c.* VIII. cui & Silium debebimus, postquam ipsa res, & constructio nunc satis declarata est. Is ita XII. *v.* 695. fuerit delere *Saguntum*, Exaequare *Alpes*, imponere *vincula sacro Eridano*, foedare *lacus*. *etiamne parabit* cet. i. e. Deleverit Hannibal Saguntum, exaequaverit, imposuerit, foedaverit. Vide eumdem Virum eximium ad Senec. I. de Clem. *c.* XVIII. extr. ad I. Nat. Qu. Praef. pagin. 626. Denique doctos interpretes ad Petron. Sat. *c.* XLVII. & CXXVII. Similiter *non deesse*. Capitol. Gordian. *cap.* XXXI. Nec defuit, ut *senatus de his rebus, quas non noverat*, falleretur. ubi vide doctam Casauboni observationem, qui & Scaligerum citat ad Tibull. IV. Carm. I. *v.* 100. *Tunc tibi non* desit, *faciem* componere *pugnae*: quod male nuper in *desit* mutatum est. & ad Propert. I. eleg. XVI. *v.* 7. Claudat agmen D. Paullus I. ad Corinth. *cap.* XI. comm. 20. *Συνερχομένων οὖν ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ*, οὐκ ΕΣΤΙ *Κυριακὸν δεῖπνον* ΦΑΓΕΙΝ. Verbis corruptae lectionis fere expressit Sidon. VI. epist. XII. *quibus* operae pretium fuit, *fieri famem suam periculo, si aliter esse non poterat tua largitas experimento*.

QUA APUD AN. M. NIHIL CAR. HABEO. Guelf. 4. *quia*; 6. *quam*; Eccard. *quod*. Guelf. 4. *nihil te carius habeo*; Acad. *clarius habeo*. Basil. I. *carius est*. Unde patet, Crispum nec *est*, nec *habeo* adjecisse. vide *c.* XXIV. n. 10. Quia carissima illi amicitia Sullae, facile fert, quod eguerit aliquando eadem. Ita nempe per haec interpretatur superiora: *quod ceteri dolere solent, ego laetor*.

4. ID ADEO EXPERIRI LICET. Eccard. *ideo experiri licet*. quomodo contaminaverant Cat. *cap.* XXXVII. extr. Id adeo *malum multos post annos in civitatem reverterat*. Plaut. Curc. A. V. Sc. III. *v.* 2. id adeo *hodie ego expertus sum*. Cicer. pro Cluent. *c.* XXIX. extr. id adeo *sic cognoscite*.

SUME, UTERE. Non frustra *sume* additur, quod de iis proprie dicitur, qui rem suam sumunt. Plaut. Milit. A. IV. Sc. III. *v.* 6. *Aurum atque vestem omnem muliebrem habeat sibi, Quae illi instruxisti*: sumat, *habeat, auferat*. Ita & *utere* ad formulam pertinet, qua officia offerunt. Id. Sticho Act. IV. Sc. II. *v.* 36. *Siquidem mea refert, opera* utere, *Posce*.

N. TIBI REDDITAM GRATIAM P. S. A. M. INTEGRA E. Non poterat hercle officiosius loqui: & ea caussa placuit Donato haec verba citare ad Terent. Eunuch. Act. IV. Sc. VI. *v.* 12. *Et* habetur, *&* refertur, *Thais, a me, ita uti merita es, gratia*. qui nempe *refert* gratiam, *reddit* eadem aut similia officia, per quae ita obstringatur alter, ut ipse prius obstrictus fuisti. *habet* gratiam, qui *integram* servat praestiti ab altero officii, & ob id semper obligatus manet. Inde est, quod & Cicero *gratias agere*, & *habere* sollicitius distinguit. item Graeci *χάριν ἀποδιδόναι* & *ἔχειν*. Sed *agere* etiam & *referre* distinguit Ausonius Grat. act. princ. Ago *tibi* gratias, *imperator Auguste; si possem, etiam* referrem. quod propter usum *τοῦ gratias agere*, quod etiam verbis fit, evenit. Plancus Cic. X. epist. XI. princ. *Immortales* ago *tibi* gratias, *agamque dum vivam: nam* relaturum me *adfirmare non possum*. & quae sequuntur. adde Brut. Cic. XI. epist. XIII. n. 1. atque Laur. Vallam V. Eleg. *c.* XLI. & Dion. Salvagnii notas in Ibin Ovid. pag. 37. Pronomen *tibi*, cum apud Donatum locum mutet, ab Guelf. I. autem & optimo Basil. I. plane exsulet, non conspicis jam in contextu. vide ad Cat. *c.* LVIII. n. 1. Basil. I. *quoad vivis*. Vinar. I. *quoad usque vives*.

NIHIL, ME SCIENTE, FRUSTRA VOLES. Hoc ordi-

5 *tegra erit: denique nihil, me sciente, frustra voles. Nam, ut ego ae-*
stumo, regem armis, quam munificentia, vinci, minus flagitiosum.
6 *Ceterum de re publica vestra, cujus curator huc missus es, paucis accipe.*
Bellum ego populo Romano neque feci, neque factum umquam volui:
7 *finis meos advorsum armatos armis tutus sum. Id omitto, quando vobis*
8 *ita placet: gerite, uti voltis cum Jugurtha bellum. Ego flumen Mulu-*
cham,

dine & nostri MSS. Verba expressit Claudian. VI. Cons. Hon. *v.* 427. *Numquam aliquid* frustra *per me* voluisse *dolebis*.

5. Nam, ut ego existumo. Quatuor, *existimo*; Fabric. Uratisl. primi, Incerti, Gu. 6. & Veneta 1470. *ut ego aestimo*. Basil. Senat. Vinar. Rem. & Guelf. primi, *aestumo*, ut reposui. Cat. *c.* VIII. n. 2. *Atheniensium res gestae*, sicuti ego aestumo, *satis amplae magnificaeque fuere*. ubi vide.

Armis, quam munificentia, vinci. *Vincere* beneficiis aut munificentia supra jam adnotatum *c.* CII. n. 11. *hoc in pectus tuum demitte, numquam populum R.* beneficiis victum *esse*. Tale est illud Varronis apud Vincent. VI. Spec. Hist. *c.* LIX. *Turpissimum est in datis superari*; *pulcherrimum est, cum foenore data reddi*. Seneca v. Benef. *c.* II. *Illud utique unice tibi placet, velut magnifice dictum: Turpe est* beneficiis vinci. Ibid. *c.* VI. *Alexander Macedonum rex gloriari solebat, a nullo se* beneficiis victum.

6. Cujus curator huc missus es. Guelf. 11. *cujus procurator*; 10. 12. & Berger. *cujus orator*. Gruterus putabat, fuisse primitus: *cujus caussa huc missus es*; sed sine ulla necessitate. Ita supra dixerat *c.* LXXI. n. 3. *negotiorum curator*. Cic. pro Sext. *c.* XXX. *cujus* negotii publici *cogitari, optari, fingi* curatio *potuit, quae non esset attributa atque descripta*.

Bellum ego populo R. neque feci. Fabric. 1. omittit *pop. R.* At Guelf. 6. & Uratisl. 3. scribunt, *bellum ego cum populo R.* Ita nempe *bellum cum quo* apud Justinum & Livium, uti & hic XL. *cap.* XXXIV. *pacem* cum illis *praestitis*. Cicer. pro domo *cap.* XXIII. *queis* cum *acerbum* bellum *suscepimus*. & sic alibi. Sed pro Sulla *cap.* XX. *eum bellum* reip. *facere voluisse*. Vinar. 1. *neque factum volui umquam*. Eleganter *factum*, pro *facere*. Ovid. II. Am. Eleg. VII. *Si sit* peccasse *libido*. Lucan. III. *v.* 377. *jam non* excludere *tantum*; Inclusisse *volunt*.

Finis meos advors. armatos. *Finis* scribunt Basil. Senat. & Uratisl. primi. Guelf. 9. *fines armatos meos adversum armatos armis* cet. Basil. 1. *At finis meos*, ex Glossa: Noster adfirmationem subjicit negationi sine tali particula. vide ad Cat. *c.* LII. n. 6. MSS. nostri *tutatus sum*, quomodo etiam edd. vett.

7. Id omitto, quando vobis i. p. Guelf. 4. *id vero omitto*. Vinar. 2. & Berger. *id obmitto*; Guelf. 10. *obmittam*. Vinar. 1. *q. vobis places, ita, ut*. Sed Berger. deficit *quando*: id mutant in *quoniam* Guelf. 6. & 7. male. Supra *c.* CII. n. 9. *nunc*, quando *per illam licet, festina*. Basil. 1. *gerite, quod vultis, cum l. b.* Senat. 1. & Academ. *ut voltis*. Guelf. 11. & 12. *contra Jugurtham*.

8. Ego flumen Mulucham, quod inter. Eccard. Guelf. 1. & 9. *Mulucam*. Uratislav. 3. *Mululcam*; Fabric. 1. *Moluchama*; Guelferb. 11. *Mulcam*. vide supra *c.* XCIII. n. 5. Vinar. 2. omittit *fuit*.

Non egrediar, neque id intrare. Guelf. 1. *non egredior*. Uratisl. 2. *ingrediar*; Berger. *aggrediar*. Guelf. 9. & 12. *neque intrare*, sine Pronomine, quod deest etiam Venetae 1470. At Eccard. *non egrediar, neque Jugurtham finam*. *Egredi* & *intrare fines* usitata satis; *egredi flumen* & *intrare*, quod fines regni constituit haud minus probabile: uti *intrare limen, vallum*.

Si quid meque vobisque dignum petiveris. Eccard. *petiveritis*. Acad. *me quod vobis dignum*: quod unde ortum sit, ostendit Struv. *me vobis quod dignum*. Basil. 1. *meque vosque dignum*; corrupte. Cat. *c.* LIV. n. 4. *nihil denegare, quod dono dignum esset*.

Haud repulsus abibis. I. haud repulsam feres, haud repelleris. Solent enim optimi Latinorum Verba geminare; & maxime Substantivum in aliud significantius mutare; qua re modo quae antecedunt, modo ipsum statum, denique etiam, quae sequuntur simul exprimunt. Ad primam refero formam illud Ciceronis III. epist. 1. n. 3. *intelligo omnia, quae a me profecta sunt in te, tibi* accidisse *gratissima*. Tacit. XIV. Ann. *c.* XI. *posteaquam frustra* oblata *sint*: quod male sollicitant viri docti. Auct. B. Afric. *c.* LXXV. *iter ire contendit*: & *fugere contendit*. Capitolin. Vero *cap.* 1. *ut priorem Verum* intimatum *legentibus* darent. De statu multa sunt elegantia apud Nostrum, per

cham, quod inter me & Micipsam fuit, non egrediar, neque Jugurtham id intrare sinam. Praeterea si quid meque vobisque dignum petiveris, haud repulsus abibis.

CAP. CXI.

CXIX

AD ea Sulla pro se breviter & modice; de pace & de commu- 1
nibus rebus multis disseruit. Denique regi patefacit, *quod polliceatur, Senatum & populum Romanum, quoniam amplius armis valuissent, non in gratiam habituros: faciundum aliquid, quod illorum magis, quam sua, retulisse videretur; id adeo in promptu esse, quoniam Jugurthae copiam haberet: quem si Romanis tradidisset, fore, uti illi plurimum deberetur; amicitiam, foedus, Numidiae partem, quam nunc pete-*

per *habere*, *tenere*, *ire*, *esse* addita, eum declarantia. Catil. c. III. n. 4. *imbecilla aetas ambitione* corrupta tenebatur. ubi vide. Supra c. LXXXV. n. 7. *ut omnes labores, pericula* consueta habeam. c. CII. n. 3. *quamquam* acciti ibant. cap. CVII. n. 4. *milites* caenatos esse *jubet*. ubi vide. Atque ita Livius II. *Sabini usque ad portas urbis* populantes incessere. Spartian. Caracall. c. VI. *qui* praefectus *legionis* II. militabat. adde supra c. XXXI. n. 26. *quid erit reliquum, nisi ut iis, qui ea fecere*, obedientes vivamus. & quae adscripsimus. Capitolin. Marco c. III. *ita quidem, ut quos non posset ob qualitatem vitae reip. proponere*, locupletatos teneret. Haec de statu. ad quem quidem ea etiam, quae nunc memorabimus, trahas; habent tamen aliquid ex eo, quod post factum contigit, ut est in Nostro *repulsus abibis*. Ita vero apud Nostrum *victi, profugi, praecipites, inulti abeunt*. ita Catil. c. XLIX. n. 2. *ab adolescentulo Caesare* victus discesserat. ubi vide. Eod. c. LI. n. 5. *majores nostri* impunitos *eos* dimisere. Ovid. VII. Metam. v. 290. Pulsa fugit *macies: abeunt pallorque situsque*. Corippus I. v. 317. *Vocibus his* flexus cessit. Ausonius Profess. Epigr. XX. *Religio est*, tacitum *si te, Sedate*, relinquam. Lamprid. Severo. c. LVI. *Ex his trecentos cepimus, ducenti* interfecti jacent. Horat. II. Sat. I. extr. *Solventur risu tabulae: tu* missus abibis.

CAP. CXI. 1. SULLA PRO SE BREVITER ET M. Guelf. 6. *& modice respondit*. Eccard. *Ad ea S. breviter pro se modice.* ut *breviter* superfluum videri posset; non est. Guelf. 6. *de communis rebus;* Eccard. *de omnibus rebus*. Guelf. 9. *multis* omittit. id Eccard. & Guelf. 11. mutant in *multum;* Vinar. 2. in *multa*. Livius XXIII. c. XXIV. *Dictator de se* pauca *ac* modice *locutus*.

DENIQUE R. PAT. QUOD POLLICEATUR. Vinar. 1. *ante regi patefecit, quod pollicebatur;* & *pollicebatur* quidem est etiam in Uratisl. 3. & Guelf. 11. Porro Fabric. 1. *patefacit*, & 2. omittit *quod polliceatur*, pro quo alii rectius, *quae polliceatur*. Vinar. 1. *Senatus & populus R.*

NON IN GRATIA HABITUROS. MSS. omnes, tribus exceptis, *in gratiam*. Eleganter autem *quid in gratia habere* dicitur, pro habere aliquid pro tali, cui debeatur gratia, quo sim obstrictus. Ita Cicero *ponere quem in gratia*, aliquem ita commendare ut alter credat, ejus operae & officio multum deberi. Livius XLIV. c. XL. *Se quoque* in gratia *reconciliatae pacis uti ponerent*. ubi vide Gronovium. Hinc Symmach. I. epist. III. *&* in *gravi* dono habeo, *hanc apud vos esse de nostris epistolis censionem*. Id. V. epist. I. *Illud quoque* in summa pono gratiae, *quod te nostri diligentissimum familiaris stili frequens usus ostendit*. item VI. epist. III. *ut* in gravi dono habiturus *sim*, *si illius votis cura vestra profuerit*. Atque eodem modo Noster supra c. CIII. n. 6. *dona omnia* in *benignitate* habebantur. Eodem pertinet Symmacho frequentatum *in aere meo duco*, quod habes etiam apud Sidon. Apollin. V. epist. IX. princ.

FACIUNDUM ALIQUID. Guelf. Senat. Fabric. Uratisl. primi & Acad. *faciundum & aliquid;* quod ortum est ex aliorum scriptura, *faciundum esse aliquid*. unde Guelf. 6. *faciundum esse & aliquid*. Sed cum is codex rejiciat *quod;* adparet, arbitror, evadendum esse vocem *aliquid*, ut supra cap. XXII. n. 2. de quo judicium nostrum proposuimus ad Catil. c. LI. num. 33.

Uta-

2 *peteret, ultro adventuram.* Rex primo negitare: *adfinitatem, cognationem, praeterea foedus intervenisse: ad hoc metuere, ne fluxa fide usus, popularium animos avorteret; quis & Jugurtha carus, & Romani invi-*
3 *si erant.* Denique saepius fatigatus, leniter & ex voluntate Sullae omnia

Uratislav. 2. *quam sua utilitate retulisse vid.* Senat. a. & Heuss. *suae utilitati retulisse*; Guelf. 9. *illorum magis caussa*. Eccard. *quod illorum magis, quam suum videretur*. belle id quidem: ortum tamen, ut reliqua, ex male intellecta structura Verbi *referre*; quam tamen etiam tirones docentur. vide simul Perizon. ad Sanct. III. *c.* V.

ID ADEO IN PROMTU ESSE. Uratisl. 1. Guelf. 9. & 11. *in promtum*. Guelf. 6. *esse id adeo in promtu*. Uratisl. 1. *copiam quoniam I. haberet*. Guelf. 9. *qui copiam*, cet. Infra Eccard. *fore, ut plurimum deberetur*, sine Pronomine *illi*. Guelf. 11. *plurimum praemium*.

AMICITIAM, FOEDUS, NUM. T. P. Senat. Vinar. primi, Guelf. 1. & 6. *amicitia*. Vinar. 2. Senat. 2. & Heuss. *amicitiae*. Guelf. 6. *tertiam Numidiae partem*, nempe quia eam Jugurtha promiserat supra *c.* XCVII. num. a. hic tamen frustra tale quid inculcatur. Promissis Sullae eventus respondit, & data est Boccho, postquam tradiderat Jugurtham, pars Numidiae a flumine Mulucha ad Ampsagam. vide If. Vossium ad Pomp. Mel. I. *cap.* V. pag. 337. *Tunc* mutant quidam Codd. in *tum*; sed Guelf. 12. recte excludit, quod scioli de suo adjecerunt, ut responderet superiori *nunc*. vide supra ad *cap.* IV. num. 7. Guelferb. 7. *sibi adventurum*. Glareanus haud male conjicit *adventura*, ut solet passim Crispus. Sed editam tuentur dicta ad Catilin. *cap.* X. num. a. Talia si minus opportune proferuntur, specie quadam sese excusant: At illud imperitiae est, quando idem doctus vir supra *habituros* corrigit in *habiturum*: cum tamen plerumque *S. P. Q. R.* plurium numeri Verba accipiat, & Noster supra scripserit *cap.* XXVIII. num. 2. Senatus *a Bestia consultus ... iique decrevere*.

a. REX PRIMO NEGITARE. Fabric. Remens. Incert. primi, Guelf. 7. 11. & Veneta 1470. *negare*; Academ. Franc. Eccard. Incert. 2. Uratisl. 3. Guelferb. 4. 6. 9. & edd. Pompon. *agitare*. Utrumque sistunt Vinar. a. Struv. Berger. Uratisl. a. Guelf. 10. & 12. *Rex primo negare, agitare*, quod ex varia lectione desumtum, cum librarius quispiam, qui *negare* scripserat addidit pro more *itare*, aut *gitare*. vide supra *cap.* XXIII. num. 2. & *c.* LXIII. n. 1. Senat. 2. & Heuss. *Rex negare*; Guelf. 1. *Rex neglectare*. *Negitare*, antiquo more, nec mutandum ullo modo. Lucretius IV. *vers.* 909. *Ne fieri* negites, *quae dicam, posse*. Vinar. 1. *negitare, dicens*. Rudes & omnium rerum ignari id vellent in contextu: sed pro expositione tenendum. Diximus plura supra ad *cap.* CVI. n. 3.

COGNATIONEM, ADFINITATEM. Uratisl. 3. *cognitionis adfinitatem*, pro *cognationis*, eo errore, quem tetigimus ad Cat. *c.* XX. n. 2. Sed Remens. 1. prius vocabulum negligit, metuens, ne idem bis dicatur. Sed supra *c.* XIV. n. 15. adfines, *amicos*, propinquos *ceteros meos alium alia clades oppressit*. ubi vide.

NE FLUXA FIDE USUS. Guelf. 4. *flexa*. De altero diximus ad *c.* CIV. n. 2. Tacit. II. Hist. *c.* LXXV. fluxam *per discordias militum* fidem, *& periculum ex singulis*. Vide Drackenb. ad Silii VIII. *v.* 322. *belli fervore retuso* Fluxa fides *socium est*. Eccard. Guelf. 9. Fabric. 1. Franc. & Uratislav. 1. *adverteret*. Academ. *animadverteret*.

ET ROMANI INVISI ESSENT. Fabriciani, Vinarienses, Senat. 1. Uratisl. 1. Academ. Berger. Franc. Eccard. Guelf. 1. 4. 6. 9. 11. & edd. vett. *invisi erant*, quod inepte in *essent* mutarunt. vide ad *cap.* LXIII. num. 1. Neque tamen adeo male utrumque a mangonibus esse, existimat Gruterus.

3. DENIQUE SAEPIUS FATIGATUS. Vinar. 1. *saepe fatigatus*. Sed Eccard. *Denique saepius iterat & ex voluntate*. Fortasse *saepius* fuerit tollendum. vide *c.* XIV. n. 20.

LENITUR: ET EX VOLUNTATE. Sic paucissimi ex nostris. nam Fabriciani, Senat. 1. Vinar. 1. Uratisl. 2. 3. Academ. Struv. Incerti, Eccard. Guelf. 4. 9. 10. & 11. *leniter* exhibent; Guelferb. 1. *leviter*, pro illo *lenitur*. Copulam tollunt Senat. Vinar. Fabric. Remens. primi, Uratislav. Incert. secundi, Struv. Guelf. 7. 10. & edd. vett. illa vero saepissime incuria librariorum excidit, ubi *& ex* concurrunt. Haud tamen improbabile esset, ex Guelferb. 1. haec ita concinnare: *Denique saepius fatigatus, leviter ex voluntate Sullae facturum promittit*. Alioquin *leniter*, pro *placide* capias necesse est, quomodo Noster supra *cap.* LXXXIII. num. 2. *Ad ea rex satis* placide *verba facit*.

4. DE-

omnia se facturum promittit. Ceterum ad simulandam pacem, cujus 4
Numida, defessus bello, avidissumus, quae utilia visa, constituunt.
Ita, composito dolo, digrediuntur.

CAP. CXII.

cxx

AT rex postero die Asparem, Jugurthae legatum adpellat: *sibi* 1
per Dabarem ex Sulla cognitum, posse conditionibus bellum poni:
quamobrem regis sui sententiam exquireret. Ille laetus in castra Jugur- 2
thae venit. Deinde ab illo cuncta edoctus, properato itinere,
post

4. DEFESSUS BELLO, AVIDISSIMUS. *Erat* addunt Guelf. 1. 4. & alii quidam. Guelf. 6. *audivimus erat*, transpositis syllabis, pro *avidimus*, ut MSS. *avidissimus*, nota addita, scribere solent. Haec autem: *quae utilia ..... digrediuntur* deficiunt Eccardiano.

QUAE UTILIA VISA, CONSTITUUNT. Vinar. 2. *quae utilia visa sunt*, neglecto Verbo *constituunt*. Mox Guelf. 9. *ita imposito dolo*. pessime. Ita *compactum*, *consutum*, *e composito* & similia dicuntur. Noster apud A. Gellium x. c. xx. *Nam Sullam consulem, de reditu ejus legem ferentem*, ex composito *tribunus plebis prohibuerat*. Plaut. Amphitr. A. I. Sc. I. v. 210. *Ne tu isthic hodie malo tuo* compositis *mendaciis Advenisti*, *audaciae columen*, consutis *dolis*. Id. Capteiv. A. III. Sc. I. v. 29. e compacto *rem gerunt*. Supra c. LXVI. n. 2. *Deinde*, compositis *inter se* rebus, *diem tertium constituunt*. Livius IV. cap. XIII. *Jam comitia consularia instabant. quae res enim nec dum* compositis *maturisve satis* consiliis, *oppressit*.

CAP. CXII. 1. ET REX POSTERO DIE. Eccard. Incerti, alii MSS. *At rex*. & ea connexio Sallustio longe est familiarissima. Sed Guelf. 10. sine particula incipit: *Rex postero die Hasperem* &c.

ADPELLAT, DICITQUE SIBI PER DAB. Guelf. 4. *dicit quod*; 7. *dixitque*. Senat. 2. & Heuss. *Jugurthae legatum dicit sibi*, resectis, quae sunt reliqua. Unde vett. codd. non habuisse *dicitque* colligas, & scripsisse Auctorem, ut supra c. CVI. princ. *Volux adveniens quaestorem* adpellat, *se a patre Boccho obviam illis simul, & praesidio missum*.

POSSE CONDITIONIBUS BELLUM PONI. Senat. 2. & Heuss. *posse conditione*. Male. CONDITIONIBUS bellum ponere, pacem facere, opponitur puro arbitrio alterius partis. Noster apud Servium: *bellum, quibus posset*, conditionibus *desineret*. Hinc eleganter III. Hist. Or. Macri n. 13. *ne otium pro servitio adpelletis. quo jam ipso frui, si vera & honesta flagitium superaveris, non est* conditio. i. permissum: quia per conditiones exiguntur alia, alia permittuntur. Supra c. LXI. num. 5. *ne, si pax fieret, ipse per* conditiones *ad supplicium traderetur*. Ita Livius III. c. LII. *missi ad plebem* conditionibus, *quibus videretur, revocandam*. Id. XXIII. c. VII. *Legati ad Hannibalem venerunt, pacemque cum eo* conditionibus *fecerunt*. ubi plura Gronovius. Dictys III. princ. *per totam hiemem dilato* conditionibus *in tempus bello*. Cicer. VI. epist. II. num. 5. *armis aut* conditione *positis, aut defatigatione abjectis*, qui uterque pro toto pacto acceperunt, de quo alibi. Sed & *conditiones ferre*, *accipere* Latini inde dixerunt. vide Gronov. ad Senec. III. Controv. Praefat. p. 223. & ad Liv. XXXIV. c. LIX. PONI, quod est in Fabricianis, Remensibus, Incertis, Senat. 1. Uratisl. 3. Vinar. 1. Guelferb. 1. 4. & 10. item in Veneta 1470. elegantius est, quam aliorum *componi*, aut, quod in Eccard. & Guelferb. 6. visitur, *deponi*. Academ. *bellum poni & sedari*. Infra I. Hist. *dum metus a Tarquinio, & bellum grave cum Etruria* positum *est*. ubi vide. inde Papin. Stat. II. Silv. II. v. 118. *Tunc rabidi* ponunt *flatus, maria ipsa vetantur Obstrepere*. i. componuntur, quiescunt. adde A. Gellium II. cap. ult. Ovid. III. Met. v. 634. *Pone metum*, quomodo ille saepissime, pro *deponere*. Cicero, *tunicam ponere*; Alii *arma ponere*. Cornel. Nepos Pausan. extr. *atque eodem loco sepultus, quo vitam posuerat*. Tacit. II. Histor. cap. LII. princ. posito *ubique* bello, *magna pars senatus extremum discrimen adiit*. atque is ita saepiuscule. Infra Guelf. 9. *sententiam experiret*; 12. *requireret*.

2. LAETUS IN CASTRA JUG. VENIT. *Venit* etiam nostri meliores, non *proficiscitur*. At Senat. 2. Heuss.

post diem octavum redit ad Bocchum, & ei nunciat, *Jugurtham cupere omnia, quae imperarentur, facere; sed Mario parum confidere: saepe antea cum imperatoribus Romanis pacem conventam frustra fuisse.*
3 *Ceterum si ambobus consultum & ratam pacem vellet, daret operam, ut una ab omnibus, quasi de pace, in colloquium veniretur; ibique sibi Sullam traderet. cum talem virum in potestatem haberet, fore, uti jussu Senatus atque populi Romani foedus fieret: neque hominem nobilem, non sua ignavia, sed ob rempublicam in hostium potestate relictum iri.*

CAP.

Heuss. Guelf. 1. & 6. vocem *laetus* omittunt.

CUNCTA EDOCTUS, PROP. ITINERE cet. *Cuncta* in Guelf. 12. inter lineas haeret. Guelf. 6. *cuncta ad Bocchus properatus properato itinere* &c. 10. *diem post octavum*. Vinar. 1. *& enunciat*. Guelf. 1. 4. & 11. *& ei denunciat*, ut MSS. Rivii. Senat. 1. *quae imperarentur se facere*. Guelf. 6. *omnia quaequae imperarentur*.

SED MARIO PARUM FIDERE. Guelf. 11. *sed Mario parum fidem*. Eccard. Remenses, Fabriciani, Senat. 1. Vinar. 2. Struv. Berger. Gu. 6. 9. & edd. vett. *parum confidere*: Compositum pro Simplici, quomodo supra Noster *concedere*, pro *cedere*; Terent. A. IV. Sc. I. *concrepuit ostium*, pro *crepuit*, adnotante Donato. *Comparare*, pro *parare*, Capitolin. Vero c. VIII. *Aut convivante fratre, aut convivia comparante*. Ita *corripere, contrahere, conscribere, consolari, concurrere*, vide ad Cat. c. XLVII. n. 2. Curtius IV. c. X. n. 16. *dubitavit, an eas pro concione recitaret: satis confisus Graecorum quoque erga se benevolentiae ac fidei*.

PACEM CONVENTAM. I. quae convenit, supra c. XXXVIII. extr. Ita *Sol occasus*, qui occidit; *successa*, quae successerunt; *Lentulus abdicatus*, qui se abdicavit. vide ad Cat. c. XLVII. num. 3. adde Scioppium II. Verisim. *cap.* II. Interpret. Phaedri 1. Fab. II. *v.* 4. Male itaque MSS. aliquot Gruteri, *confectam*; Nostri omnes *conventam*, praeter Uratisl. 1. qui *pacem cruentam* exhibet.

3. BOCCHUS, SI AMBOBUS CONS. Nomen *Bocchus* deest Guelf. 1. & 12. & bene subintelligitur. Guelf. 12. *ambobus si consultum* &c. Mox Vinar. 1. omittit dictionem, *daret operam*, pro qua Uratisl. 2. *det operam*.

UT UNA AB OMNIBUS IN COLLOQU. Venet. 1470. ut *una ambobus*. Guelf. 9. *quasi de pe*; sed 1. *quasi de pace* nusquam habet. 10. *pace* tantum omittit. Nihil muto; sed infra c. CXIII. n. 2. ubi eadem iterantur, mendum subesse scio.

IBIQUE SIBI SULLAM TRADERET. *Sibi* deest Vinar. 1. Uratisl. 2. & Guelf. 6. non male. Gu. 6. etiam *ibi*, pro *ibique*. 7. *ibique Sulla sibi traderetur*.

CUM T. V. IN POTESTATE HABERET. Ita MSS. vetustissimi nostri, Rivii & Gruteri. At nuperae quaedam edd. item Acad. Franc. Gu. 4. & 11. *in potestatem*, eumque Archaismum pluribus confirmavimus ad Cat. c. XIX. n. 3. Eodem modo Quinctil. VI. c. II. p. 523. *neque enim sunt motus* in *nostram* potestatem. ubi vide Burmannum. Citat ea forma haec Nostri Davisius ad Caesar. 1. Civ. c. XXV. additque Auct. B. Hisp. c. XXXVI. *quod* Pompejum in potestatem *haberet*. Accedat multis aliis etiam S. Caesarius Hom. II. *nimis periculosa praesumtio est, ut nos longa tempora ad agendam poenitentiam reservemus, qui unius diei vitam* in potestatem habere *non possumus*. Quibus concursus ejusdem dictionis *in potestate* formidolosus est, hoc loco eam expungendam esse, existimabunt. N. L.

JUSSU S. P. Q. R. FOEDUS FIERET. Ita edd. Sed MSS. sive *jussu senatus aut populi R.* sive *senatus aut populi*, sine addito *R.* sive denique *Senatus & populi R.* Scribendum *atque*, pro *aut*, quae per secordiam librariorum millies confusa sunt. vide ad c. LXXXII. n. 2. Guelf. 4. *tum credebat, fore, uti*. Vox *foedus* deficit Guelf. 1.

NON SUA IGNAVIA, SED OB REMP. IN HOST. Voces *nobilem, non sua* Eccard. desiderat. Gu. 7. 10. & 11. *non sua captum ignavia*, ita ut illi conjungant *in h. potestate relictum iri*. Perperam & falso. Junge *ob remp. in hostium potestate* existens, *non ob suam ignaviam*. Norat enim Jugurtha, ignavia sua captos non redemtos esse ab Romanis, saepe ultro hostibus deditos: at ob remp. captos quovis pretio liberari. Latinitatis eadem ratio, quae supra c. XCI. num. 5. *res trepidae, metus ingens, malum improvisum: ad hoc pars civium extra moenia* in hostium potestate, *coegere, uti deditionem facerent*. vide Perizon. ad Sanct. IV. c. IV. adde Cat. c. LVII. n. 4. Supra c. LV. n. 4. & c. CV. n. 4. *in* omittit Uratisl. 2. Praeterea Guelf. 6. & 12. *in h. potestatem*. *Relinquere* posuit aut pro deserere, rejicere, ut Catilin. *cap.* LVIII. num. 15. aut pro *relinquere in potestate*, per Zeugma figuram.

CAP.

CAP. CXIII.

CXXI.

HAec Maurus secum ipse diu volvens tandem promisit. cete- 1
rum dolo, an vere, parum comperimus. Sed plerumque
regiae voluntates, ut vehementes, sic mobiles, saepe ipsae sibi ad-
vorsae. Postea tempore & loco constituto, (in colloquium uti de pa- 2
ce veniretur) Bocchus Sullam modo, modo Jugurthae legatum ad-
pellare, benigne habere, idem ambobus polliceri. Illi pariter lae- 3
ti, ac spei bonae pleni. Sed nocte ea, quae proxuma fuit ante
diem,

CAP. CXIII. 1. HAEC MAURUS SECUM 1. Fabric. 1. *Ea M. secum ipse divolvens tandem promittit*. Et illud *Ea*, pro *Haec* visitur etiam in Eccard. Guelf. 6. & 12. Ac *promittit*, pro *promisit* in Uratisl. 1. Eccard. & Guelf. 12. Male autem Guelf. 11. *ipse* omittit, dequo dictum ad Cat. c. XXXII. num. 1.

DOLO, AN VERE CUNCTATUS. Guelf. 6. *dolo annuere cunctatus*, scribae errore. 9. *cunctaturus*; 4. Acad. Berger. Incert. 1. & edd. *dolo, an vero*. Gruterus non male spurium quid in dictione *cunctatus* odorabatur, quae est prorsus aliena. Nam nihil de mora Bocchi hic memorandum erat. At de eo, quod Jugurthae legato idem, quod Sullae, promiserat, addendum erat *dolone*, an *vere* promiserit Maurus. Id etiam proxima ostendunt.

VOLUNTATES UT VEHEMENTES cet. Expressit idem de juvenibus apud Wassium Atillaenetus 1. *αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι τῶν νέων* ΤΑΧΕΙΑΙ, *καὶ πολλάκις* ΕΑΤΤΑΙΣ ΕΝΑΝΤΙΑΙ. Sed bene Noster *voluntates*, neque, quod ille, *cupiditates* dixit. Intelligit enim *favores* regum; quemadmodum *velle* saepe pro *favere*; & *voluntas*, pro *benevolentia* dicitur. vide Davisium ad Caesar. 1. Gall. c. XIX. Is etiam ostendet *voluntates* recte plurium numero usurpari ad haec Caes. V. Gall. c. LIV. *tantamque omnibus* voluntatum *commutationem adtulit*.

2. CONSTITUTO, IN COLLOQUIUM UTI DE PACE VENIRETUR, BOCCHUS. Fabric. 1. *postea, loci, constituto tempore* cet. Ortum haud dubie ex scriptura Nazariani, quae etiam in Fabric. 2. Eccard. & Guelf. 10. servata est: postea *tempore, loco constituto*, quam adprobat Gruterus. Struv. *in colloquio*; idem MS. Incert. 1. Guelf. 7. 10. 11. & edd. Pompon. Vit. & Lips. 1510. *conveniretur*. de quo si multa diceremus, nihil tamen in Sallustio actum esset. nam haec omnia, *in colloq. u. d. p. veniretur*, sunt ex Glossa putidissima. nec multum jactabo, quod ab interpretibus hoc nondum sit animadversum: modo nunc demum sapere discant. Translata sunt ex c. superioris n. 3. & cum vix sex, septem versus intercedant, is, qui talia ferenda esse judicabit, viderit, quomodo nasutioribus probet. maxime, cum statim excipiat, *ante diem colloquio decretum*. Nam hic quidem ne constructio quidem exacta, nedum Sallustiana est: *tempore, loco constituto*, uti *in coll.* cet. Et quae caussa ad haec insarciendum adjuverit, ea in aperto est: nimirum absolutus positus vocis *constituto*, quam tamen ea omnia, quae inepti Glossargi adsuerunt, inferre, diximus & probavimus supra ad c. LXVI. num. 2. *dein compositis inter se rebus diem tertium* constituunt. ubi vide. Similis plane error dehonestaverat Crispum c. LXXV. num. 5. *diem locumque dicit*; ubi vulgo: *diem locumque*, ubi praesto forent, *praedicit*. Denique absunt haec, *in colloquium*, ab uno MS. Wassii. Ceterum quam multis ejusmodi colloquia exitio fuerint, docebunt notae Gebhardi ad Corn. Nep. Datam. c. X. num. 3. Boecleri ad Vellej. Pat. II. c. CII. num. 2. & Freinshem. ad Flor. II. c. II. num. II.

BENIGNE HABERE. I. tractare. vide omnino notam ad Cat. c. XI. num. 5. *exercitum luxuriose, nimisque liberaliter* habuerat.

AC SPEI BONAE PLENI ESSE. Fabric. 2. omittit *esse*; recte illud: dubito, an idem pronunciandum sit de Gu. II. qui *pleni* haud agnoscit. Eleganter quidem & hoc exsulat: adhibet tamen in simili prorsus dictione Caesar, laudatus supra ad c. XLIV. n. 2. *imperatori plus sollicitudinis, quam ex copia militum auxilii, aut* spei bonae *accedebat*. item Symmachus 1. epist. LXII. pr. Bonae spei plenus, *postquam mihi adventus vestri fecistis indicium, calcar quoddam suppingo properantibus*. Ita & Livius VI. c. XVIII. *animorum irarumque* plenior. Ita *plenus animi, fiducia* passim reperias licet.

3. ADHIBITIS AMICIS. Guelf. 1. *adhibitis secum*

diem, colloquio decretum, Maurus adhibitis amicis, ac ſtatim immutata voluntate, remotis, dicitur ſecum ipſe multa agitaviſſe, voltu corporis pariter, atque animo varius: quae ſcilicet, tacente ipſo,

cum amicis. fruſtra. *Adhibere* abſolute pro advocare, & ſecum habere adeo frequens eſt, ut inde etiam factum ſit, ut pro conſulere, conſilio cujus uti itidem praeciſe ponatur. vide Graevium ad Luciani Soloeciſt. n. 40. & paſſim ad Ciceronem. At Plinius I. epiſt. v. *ideoque me etiam, cum recitaret libellum, non* adhibuit. Curt. VII. c. XI. n. 6. Adhibiti, *cum quibus conſultaret*. Senat. 2. & Heuſſ. *amicis, amiſſo priore conſilio, ac ſtatim* &c.

Remotis ceteris dicitur secum ipse M. A. Dudum Ciacconius & Urſinus admonuerunt, illud *ceteris* abundare, quod non exſtare in Fabric. 1. teſtor, & damnari etiam ab Heuſſ. & Senat. 2. ubi *remotis ceteris* exſulat. Namque *adhibere* amicos, & ſtatim *removere*, id erat ſignum varii animi. MSS. noſtri plerique *multum*, non *multa*.

Vultu, colore ac motu corporis pariter atque. Nihil hic ſalebroſum nec obſcurum, niſi quod ipſi interpretes adfundunt. Voces illae *colore ac motu* ſuperfluae ſunt, & jam ejecit Gruterus; neque illae habentur in Vinarienſibus, Senatoriis, Baſil. 1. Academ. Fabric. 2. Struv. Incert. 2. Heuſſian. Uratiſl. 1. Guelſ. 1. & 4. qui omnes: *voltu corporis pariter, atque animo varius*, exhibent. Guelſerb. 6. *vultu motu corporis pariter* &c. 11. *vultu corpore pariter*, &c. Unicum illud *corporis* hos motus dedit; neque enim vulgatum eſt *vultus corporis*. Criſpum tamen ita ſcripſiſſe, perſuaſum habeo. Etſi enim bene forte deleatur litigioſa iſta vox, tamen in oppoſitione *animi* non ſine gratia legitur quomodo alibi tamquam ſuperflua talia adduntur ab Noſtro. Catil. *cap.* XI. num. 3. *ea, quaſi venenis malis imbuta*, corpus animumque *virilem effeminat*. quo & perfrequentia apud Noſtrum, *timor animi, virtus animi;* item *ſolis ardores, parricida reip. navium carinae*. Juvenal. Satyr. IX. v. 18. *Deprendas* animi *tormenta latentis in aegro* Corpore, *deprendas & gaudia: ſumit utrumque Inde habitum facies*. Ergo potuit etiam Auguſtinus, quem Waſſius adſcripſit, eodem modo loqui Epiſt. VII. *multos* in *noſtro* corpore vultus *coloresque formamus*.

Quae scilicet tacente ipso.... patefecisse. Recte *ſcilicet* h. e. ſcire licet *patefeciſſe*, atque id exſtat in Vinarienſibus Baſil. 1. Acad. Fabric. 2. Uratiſl. 1. & 3. Berger. Incert. 2. Guelſ. 4. 7. 10. 12. & Veneta 1470. etiamſi pauci ex illis *patefeciſſe dicitur* exhibeant, quod ab ignorantia librariorum provenit. Supra *c.* IV. n. 6. Scilicet *non ceram illam, neque figuram tantam vim* habere. *c.* CII. n. 9. *cui* ſcilicet placuiſſe, *& vim & gratiam noſtram experiri*. Plaut. Rud. Act. II. Sc. III. *v.* 64. *Nunc eam cum navi* ſcilicet abiviſſe *peſſum in altum*. Diviſim Varro VIII. de L. L. *Ex quo* licet ſcire *verborum rationem* conſtare, pro eo, quod eſſet: *ex quo nimium verborum ratio conſtat*. Plura Gronov. III. Obſerv. *cap.* IX. Ita *videlicet* Gellius XVII. c. 4. *Haec ille rhetoricus artifex dicere quibuſdam videbatur perite & ſcienter: ſed* videlicet *eum vocabula rerum vera* ignoraviſſe. Quae, i. *quas res*, nempe remotionem amicorum repentinam, quod ſecum ipſe ſolus multa agitaverit, quod vultum mutaverit, *ea omnia* ſcire licet pateſeciſſe, animum Bocchi aeſtuare. Supra *c.* LXII. n. 5. *imperat argenti pondo ducenta millia, elephantos omnes, equorum & armorum aliquantum*. Quae *poſtquam ſine mora facta ſunt* &c. Tacente ipso, i. etſi ipſe non eloqueretur, nec verbis manifeſtaret aeſtum animi ſui. Seneca Herc. Oet. *v.* 704.

— *licet ipſa negas*
Vultus loquitur, *quodcumque tegis*.

Idem Agamemn. *v.* 128.

Licet ipſa ſileas, totus in vultu *eſt dolor*.

Caeſar 1. Civ. *c.* XIX. *Cum* vultus *Domitii cum* oratione *non conſentiret atque omnia trepidantius timidiusque ageret*.

Occulta oris patefecisse. Ita Carrio, Gruterus, Waſſius. Gruterus ejiciendum cenſet *τὸ oris:* ac ſtatim immutato conſilio, ut eſt praeceps, ubi ſeſe non expedire poteſt, iſtaec omnia pro irreptitiis declarat. Waſſius cum paginam nobis compleſſet ſententiis quibusdam de vultu, cordis conſilia prodente, concludit: *quare permittamus huic loco ejus tenebras*. Ipſe nullas tenebras ſentio, ſi ex MSS. reſcribas, *occulta pectoris pateſeciſſe*. Ita nempe eſt in Palat. 4. 7. & 8. ita etiam in Franc. Struv. Berger. Incert. 2. Fabric. 1. Eccard. Guelſerb. 6. 7. & 12. atque id immutatum in aliis vetuſtiſſimis in *& oris*, facili, ut vides, lapſu. quod cum per ſe poni non potuerat, addiderunt alii *immutatione*, ut ſuſtineretur *& oris:* alii autem ex *pectoris* fecere *ſpecie oris;* alii *cordis, corporis, vocis & oris*, quae omnia in noſtris MSS. inveni. denique etiam *occul-*

ipso, occulta pectoris patefecisse. Tamen postremo Sullam arcessiri 4
jubet, & ex ejus sententia Numidae insidias tendit. Deinde, ubi 5
dies advenit, & ei nunciatum est, Jugurtham haud procul abesse;
cum paucis amicis & Quaestore nostro, quasi obvius honoris caussa,
procedit in tumulum, facillumum visu insidiantibus. Eodem Nu- 6
mida cum plerisque necessariis suis, inermus, ut dictum, accedit;
ac statim, signo dato, undique simul ex insidiis invaditur. Ceteri 7
obtruncati: Jugurtha Sullae vinctus traditur, & ab eo ad Marium
deductus.

CAP.

occultare & oris. unde alii *occultam rem oris*. Sed hisce, lector, te non obtundam, cum longe plura adscribenda essent, & jam satis pateat, verissime a nobis locum restitutum esse. Nazarius in Panegyr. Constant. ubi multa in hanc rem disserit, hoc etiam addidit: *Non enim se capit exundantis laetitiae magnitudo, sed dedignata* pectorum latebras *multa & candida foris prominet, ut intelligatur, non ingentior esse, quam verior.* Hieronym. ad Fur. de serv. Viduit. *Speculum mentis est facies, & taciti oculi* cordis *fatentur* arcana. Adposite Tacit. Germ. *c.* XXII. *Gens non astuta nec callida, aperit adhuc* secreta pectoris *licentia loci.* Eodem pertinent, quae multi de hac sententia scripsere. vide Interpretes Minucii Fel. *c.* IV. qui & nobis quaedam praeripuerunt, Weitzium ad Terent. Cl. Bentlej. ad Horat. II. Sat. V. *v.* 104. Drackenb. ad Sil. VI. *v.* 384. adde Cic. I. Offic. *c.* XXIX. & Quinctil. XI. *c.* III.

4. TAMEN POSTREMO S. ARCESSI JUBET. Guelf. 10. *tandem postremo*. Eccard. Vinarienses, Fabric. 2. Berger. Struv. Franc. Uratisl. 2. & 3. Guelf. 1. 6. 10. 12. & edd. vett. *accersiri*; Senat. 2. & Heuss. *accersiro*. Fabric. Senat. Uratisl. primi, *accersi*; Guelf. 11. *arcessiri*, ut nos scripsimus. vide supra ad *c.* LXII. n. 4. Mox *&* omittit Guelf. 6. & deinde Eccard. *insidias tendere*, pro *tendit*.

5. ET EI NUNCIATUM EST. Vox postrema deficit Uratisl. 1. & duae priores Guelf. 4. Conjiceres, *nunciato, Jugurtham h. procul abesse*. Non probo. Guelf. 11. *haud procul esse*. Edd. Pompon. *haud longe esse*. Struv. & Franc. *haud longe abesse*. Vinar. 1. *& quaestori nostro*.

QUASI OBVIUS HONORIS CAUSSA. Guelf. 10. *quasi obvii.* Non male, *quasi obvii h. c. procedunt*, nempe Bocchus cum paucis amicis & Sulla. vide ad Cat. *c.* XLIII. n. 1.

FACILLIMUM VISU INSIDIANTIBUS. Guelf. 7. *fac. visui*; 9. 10. Eccard. & Uratisl. 1. *facillimum visum*. Guelf. 1. *insultantibus*, pro *insidiantibus*. 4. *ab insidiantibus*.

6. CUM PLERISQUE NECESSARIIS SUIS. Eccard. *cum pl. accersitis suis*. Berger. & Gu. 10. *inermes*. Melius, *inermi, ut dictum, accedunt. ut dictum*, sine *erat*, habet Senat. 1. pro quo Guelf. 1. *uti doctum erat*, & inter versus, *uti decretum erat*. Eccard. *accederet*.

AC STATIM, SIGNO DATO, UNDIQUE SIMUL. Senat. 2. & Heuss. negligunt Copulam *ac*. Eccard. non habet *simul*. Tuetur auctor Cat. *c.* XLV. n. 3. simul *utrimque clamor exortus*. Fabric. 1. desunt *ex insidiis*.

7. CETERI OBTRUNCATI. Guelf. 7. & edd. Pompon. Vit. & Lips. 1510. *Ceteris obtruncatis*. perperam. Eccard. *obstruncati*.

JUGURTHA SULLAE VINCTUS TRADITUR. Gu. 10. *traditus*. Eccard. *& ab eo ductus est ad Marium*. Guelf. 12. Vinar. 1. Senat. 2. & Heuss. *ad M. ductus est*. Ceterum Sulla hanc operam a se reip. praestitam tanti fecit, ut imaginem hujus traditionis annulo signatorio insculptam haberet, eaque omnia signaret. vide Plin. XXXVII. *c.* 1. & Valer. Max. VIII. *c.* XV. Erant etiam ea tempestate, qui propterea multum gloriae Marii detraherent, ac dicerent, initia belli ab Metello, finem a Sulla confecta esse; Marium aliorum operam suam gloriam fecisse. vide Plutarchum in Sulla & Mario.

CAP. CXIV.

cxiii.

1 PER idem tempus advorſum Gallos ab ducibus noſtris, Q. Cae-
2 pione & M. Manlio male pugnatum. quo metu Italia omnis
contremuerat. Illique & inde ad noſtram memoriam Romani ſic
habuere: alia omnia virtuti ſuae prona eſſe; cum Gallis pro ſalu-
3 te, non pro gloria certare. Sed poſtquam bellum in Numidia con-
fe-

CAP. CXIV. 1. Q. Caepione et M. Manlio. Noſtri fere *Q. Scipione;* Eccard. *Quintos Cipione;* Senat. 1. *Q. Cipione;* Vinar. 2. *Q. Stipione;* Fabric. 1. *Cepione & Mallio:* ac *Mallio* quidem, aut *Manlio* etiam aliquot alii, ſine Praenomine. Guelf. 12. C. *Manlio;* at 9. *Gn. Mallio*, recte, atque eodem modo Faſti Conſulares, Cicero & Valer. Maximus in melioribus codd. ut pluribus, lapide etiam vetuſto, comprobat Pighius Tom. III. Ann. p. 145. ubi & ipſam hiſtoriam adverſae hujus pugnae breviter, pro more ſuo, perſtringit. adde Bongarſ. ad Juſtin. XXXII. c. III. Florus III. c. III. *Sed nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec ſecundum* Manlius, *nec tertium* Caepio *ſuſtinere potuerunt. omnes fugati, exuti caſtris. Actum erat, niſi* Marius *illi ſaeculo contigiſſet.* vide ibi interpretes & Tacit. Germ. c. XXXVII. Noſter *advorſum Gallos* dicit, cum rectius *Germanos* dixiſſet; erant quippe *Cimbri, Teutoni & Tigurini*. Sed vide Ducker. ad Flor. l. c. n. 1. cui utiliter junges doctiſſimam Cellar. Diſſert. de Cimbris & Teutonis, primis Romanorum ex Germania hoſtibus. Senat. 1. *per id tempus*.

2. Italia omnis contremuerat. Baſil. 1. Fabric. 2. & Guelf. 1. *contremuit*. Sed in hoc Guelferbytano aliud primitus Verbum exaratum fuit. Is etiam & 10. *Italia tota*. perperam. quo *metu* non exponendum, *Propter quod metu*; ſed *ob quem metum*, qui nempe inde ortus eſt, quod duces Romani advorſum Gallos male pugnaverant. Ita ſupra c. V. n. 2. *tum demum ſuperbiae nobilitatis obviam itum eſt*. quae contentio *divina atque humana permiſcuit*. ubi vide.

Illique et inde usque ad nostram mem. Romani. Ita Gruterus & Waſſius. Alii: *illique & uſque noſtram mem.* Cum Grutero faciunt aliquot ſcripti Codd. At Veneta 1470. *& omnes uſque ad noſtram m.* Vinar. 1. *inde & uſque ad n. m.* Fabric. 1. Eccard. Gu. 7. & 9. *& deinde uſque ad n. m.* Senat. 1. & Fabric. 2. *Illincque & uſque ad n. m.* Franc. *illa uſque etiam ad n. m.* Sed Uratiſl. 2. omittit *uſque*; in Guelf. 12. autem *Romani* in ſpatio interlineari jacet. Suſpicor fuiſſe olim: *illique in noſtram memoriam;* aut certe, *illique & inde ad noſtram memoriam ſic habuere*, reliquis reſectis. *Illi*, nempe *Itali*, *Romani;* quod & quibusdam interpretibus impoſuit. *Italia*, *illi* cohaeret ita, ut Cat. c. V. n. 8. *Incitabant corrupti civitatis mores*, quos *peſſima ac diverſa inter ſe mala … vexabant. quos*, nempe *cives*, ex *civitatis* intelligendo. ibi vide plura. Sic ſupra c. LXXXIX. n. 7. *Id ibique & in omni* Africa, qui *procul a mari incultius* agebant, *eo facilius tolerabatur.* Hujus rei neglectus, aut librarii cujusdam interpretatio peperit infra vocem *Romani*, quae eſt interficienda. Porro in *noſtram memoriam*, ut conjicio, pro *uſque ad*. Sueton. Veſpaſ. c. VI. *Depoſita ſimultate, quam in id tempus ex aemulatione non obſcure gerebat.* Florus II. c. XX. extr. *cum medicaminibus impuris* in id tempus *ſacroſancta Romanorum arma violaſſet.* Aut potius cum MSS. ad, eodem ſenſu, quod & alibi placuit Noſtro. Supra c. LXIII. n. 6. *Tamen is* ad id *locorum talis vir.* Ita Plinius VII. c. XLIII. *ad hoc aevi*. Tacitus XII. Ann. c. XI. *ſpectatae* ad id *modeſtiae*. Supra c. LXXXV. num. 7. *ita* ad hoc *aetatis a pueritia fui.* n. 45. *quae* ad hoc *tempus Jugurtham tuta ſunt*.

Sic habuere. Guelf. 12. *ſic ſe habuere;* 6. *ſic habuere illum;* 4. *ſic habuerunt rem.* Male omnes. *Habere* hic eſt exiſtimare, ſtatuere, pro certo habere. Cato de R. R. Praefat. *Majores enim noſtri* ſic habuerunt, *& ita in legibus poſiverunt, furem dupli condemnari, foeneratorem quadrupli*. Id. c. 1. ſic *in animo* habeto, *uti ne cupide emas*. Aur. Victor. Caeſar. c. XX. *Cum omnes, praecipueque poſteri* ſic habent, *illa ingenia, niſi publico latrocinio ac per dementiam opprimi non potuiſſe*.

Non pro gloria certare. *Certare* exhibent Vinarienſes, Uratiſlavienſes, Senat. 1. Baſil. 1. Incerti, Fabric. 2. Eccard. Acad. Berger. Franc. Guelf. 1. 6. 9. 10. 11. 12. & edd. vett. At Struv.

fectum, & Jugurtham vinctum adduci Romam nunciatum est; Marius Consul absens factus, & ei decreta provincia Gallia. isque Kalendis Januariis magna gloria Consul triumphavit. Ea tempestate 4
spes atque opes civitatis in illo sitae.

Struv. *pugnare*, quomodo Hieronymus. reliqui *certari*; scilicet propter *prona esse*, ut in eadem qualitate maneret oratio; quod consilium toties Sallustio oneri fuit. refutatum autem ad Cat. *c.* LI. n. 40. & *c.* LIII. n. 3. Sic & supra *c.* XII. n. 5. *quaerere — interficere; scrutari — effringere; strepitu ac tumultu omnia* misceri. ita scribendum. *c.* XXXV. num. 3. movere, *quam senescere omnia malebat*. vulgo *moveri*. *c.* XLVI. n. 6. *illa deditionis signa* ostentui *credere, & insidiis locum* tentare. *c.* LIII. n. 2. *deinde, ubi propius* ventum, *utrimque magno clamore* concurrunt. *c.* LXVII. n. 2. *ita neque* cavere *anceps malum, neque a fortissumis infirmissumo* generi *resisti posse*. *c.* LXXVI. n. 1. *ceterum proditionem timebat, quam* vitare *posse celeritate putabat: nam talia consilia per otium & ex opportunitate* capi. *c.* LXXIX. n. 10. *Carthaginienses Philaenis fratribus eo loco aras* consecravere; *aliique illis domi honores* instituti. Addo hic unicum Liv. XXII. *c.* LVIII. *Non internecivum sibi* esse *cum Romanis bellum: de dignitate atque imperio* certare. In sententiam vide adducta ad *c.* XCIV. num. 4.

3. CONFECTUM, ET J. V. ADDUCI ROMAM NUNC. Guelf. 4. *confectum fuit*. Eccard. & Gu. 6. *Romae nunciatum est*. Fabric. 2. *vinctum duci*; Gu. 9. *victum duci*. vide Senec. de Tranqu. An. *c.* XI. Prudent. I. in Symmach. *v.* 525.

MARIUS CONSUL ABSENS FACTUS EST. Nempe, iterum Consul factus est: cujus rei memoria servata etiam in veteri Inscriptione: C. MARIVS IVGVRTHAM. CEPIT. ET. TRIVMPHANS. IN. SECVNDO. CONSVLATV. ANTE. CVRRVM. SVVM DVCI. IVSSIT. vide eam & plura apud N. Heinsium ad Silii IX. *v.* 635. ABSENS ad singularem favorem pertinet, cum alioquin absentis haud facile ratio haberetur. vide Freinsh. & Ducker. ad Flor. IV. *c.* II. n. 16. Paullo iniquior in Marium est Seneca Epist. XCIV. pag. 453. *Quid, tu C. Marium semel consulem (unum enim consulatum accepit, ceteros rapuit) cum Theutonicos Cimbrosque concideret, cum Jugurtham per Africae deserta sequeretur, tot pericula putas adpetisse virtutis instinctu?*

ET EI DECRETA PROVINCIA GALLIA. Vacat hoc omne in Franc. pro quo Uratisl. 2. *& ei decreta provincia est*. Senat. 1. *eique decreta p. G.* Cicero de Prov. Cons. *c.* VIII. *Quis plenior inimicorum fuit C. Mario? L. Crassus, M. Scaurus alii ne inimici? omnes Metelli. At hi non modo illum inimicum ex Gallia sententiis suis, non detrahebant, sed & propter rationem Gallici belli, provinciam extra ordinem decernebant.*

ISQUE KALENDIS JANUARIIS. Sic optimi scripti. Senat. 1. *KL. Januarias*. Guelf. 9. *usque in KLis Januarii*. II. *usque ad Kal. Januarii*. Eccard. Acad. & Struv. *isque Kalendas Januarias*.

MAGNA GLORIA CONSUL TRIUMPHAVIT. *Consul* deest Uratisl. 2. & edd. Pompon. Nec magnopere aliquis desideraverit, cum necesse sit eum *consulem* triumphasse, qui modo consul factus erat & Kalendis Januariis triumphavit, quo die magistratum inire solebant. vide Plutarch. in Mario. De *triumphis* non est, quod plura dicamus. Eximiam tamen imaginem eorum videre poteris apud Ovid. I. Amor. Eleg. VII. *v.* 35. Noster Catil. *cap.* LIX. extr. dixerat, *cum magna gloria*. Sed & Justin. X. *cap.* III. *Cum adversus provocatorem hostium Codomannus quidam* omnium favore *processisset*. Ubi male Vorstius, *cum o. favore*, contra codd. MSS.

4. EX EA TEMPESTATE. Ita Gruterus ex membranis suis potioribus. Sed apud nos Eccard. *Es ea tempestate*, quod haud paullo melius foret, nisi talis conjunctio hic saepe nimis iteraretur. Ergo forte fuerit initio: *Ita ea tempestate?* Immo rescripsi eum Fabric. I. Franc. Incert. I. Guelf. 10. 12. Berger. Uratisl. 1. 3. & omnibus edd. vett. *Ea tempestate*. Ita enim sensus postulat, & de Mario, qui post eam tempestatem tot mala in remp. contulit, non ita laxe, *Ex ea tempestate*, loqui debebat Crispus. Accedit auctoritas Sulpicii Sev. I. *c.* XI. ubi de Josepho majori jure *Ex ea tempestate* scribere potuerat: Ea tempestate *spes atque salus Aegypti in illo sita erat*. Cicer. pro L. Man. *c.* XX. *ut in uno C. Manlio spes imperii poneretur*. Eum propterea III. Cat. *c.* X. *custodem urbis* adpellat.

SPES ATQUE OPES. De hac formula vide dicta ad Cat. XXI. n. I. *quid ubique* opis *aut* spei *haberent*. Plaut. Pseud. A. I. Sc. I. *v.* 109. Io te *nunc sunt omnes* spes *aetati* meae. Mil. A. IV. Sc. II. *v.* 60. *Spes in te uno 'st*. Apulej. Apolog. p. 319. *Omnes illi fratrique divitiarum* spes *in facultatibus matris* sitae erant.

IN ILLO SITAE. Recte ita Gruterus ex MSS. suis & edd. vett. atque eodem modo Fabriciani, Senatorii, Vinar. I. Basil. I. Heuss. Guelf. I. & 9. cum

9. cum edd. vett. nostris. Reliqui non omnes *erant* addunt; sed Incerti, Uratislavienses, Acad. Struv. Berger. Frane. Vinar. 2. Eeeard. Guelf. 4. 10. 11. 12. *sitae sunt*; Guelf. 6. *sunt sitae*. 7. *sitae fuere*. Verum jam Gellius v. *c.* VIII. docuit: Est, erat & fuit *plerumque absunt cum elegantia, sine detrimento sententiae*. quod tam in ea structura, de qua Aulus loquitur, quam in aliis studiose observavit Crispus. Et Verbis quidem aut Nominibus, ut loquuntur Verbalibus, atque Participiis ne semper quidem sine detrimento sententiae additur Verbum Substantivum. Cum enim hoc tempus quoddam definiat, illa autem sint indefiniti temporis; valde indecorum esset, ubi res non possit, per tale additamentum aliquid definire. vide notam ad *c.* XCI. extr. Praeterea cum tertius Casus, aut sextus cum Praepositione, aut aliqua particula additur, quae jam satis innuunt, *ibi*, *in eo*, *illis* fuisse; superfluum erat, fulcrum addere, quod non habeat, quod ageret. vide ad *c.* VII. n. 4. Denique si temporis quaedam notatio necessaria fuerit, ea autem per aliud Verbum, quod sententiam clauderet, efficiatur; non reprehendendus est, qui, neglecto Verbo Substantivo, compendium verborum facit, ut supra *c.* XCII. n. 2. *illi aut mentem divinam* (*esse* addunt vulgo) *aut deorum nutu cuncta* portendi. ubi vide. Sed jam quaedam alia subjiciamus. Cat. *c.* XX. n. 10. *Victoria nobis in manu. Cap.* LII. n. II. *eo resp. in extremo* sita. *Cap.* LV. extr. *De Cethego.... eodem modo supplicium* sumtum. *Cap.* LVIII. n. 7. *ferro iter* aperiundum; *Cap.* LXI. n. 4. *Catilina inter hostis* repertus; n. 7. *neque tamen exercitus populi R. laetam aut incruentam victoriam* adeptus; Supra *c.* II. n. 1. *uti genus humanum* compositum *ex corpore & anima*; *c.* XIV. n. 15. *pars bestiis* objecti *c.* XXVII. n. 2. *tanta vis gratiae atque pecuniae regis*; *c.* X. n. 2. *In Hispania nomen familiae* renovatum; *c.* XXXI. n. 5. *in vestra manu* situm; n. 18. *magis fecisse, quam illis accidisse* indignum; *c.* XXV. n. 4. *in quis M. Scaurus*; *c.* XXIV. n. 10. *si ulla memoria* apud vos *avi mei Masinissae*; *c.* XXXI. n. 19. *existimabitis, qualis illa pax*; *c.* XXXV. n. 4. *neque Jugurthae in amicis satis praesidii*; *c.* XI. n. 5. *Sed quaestio* exercita *aspere violenterque*. *cap.* XLVI. n. 5. *neque cultores in agris*; *c.* LXXXV. n. 47. quibus *militaris aetas*; *c.* CI. n. 6. *quod* ibi *Jugurtha cum plurimis*. Haec pauca de multis. Saepissime ita etiam Livius, ut III. *c.* II. *exercitus in Algidum adversus Romanos* missus. item, *Fabio extra ordinem ea provincia* data. *c.* VIII. extr. *fusis hostibus etiam castra* capta. Florus I. *c.* XVII. n. 7. *nec incruenta illa victoria*. Plinius IV. *c.* XIII. *Reliqua littora incerta* signata *fama*; VII. *c.* XXVII. *Cato primus Porciae gentis tres summas in homine res praestitisse* existimatus. Sic MSS. & ex iis Harduinus. Id. VIII. *c.* I. *Intellectus* illis *sermonis patrii & imperiorum obedientia*. & ille talia omnibus paginis dabit. Nam de Tacito vulgo constat. Ciceronis, Caesaris, Ausonii exempla alibi adnotavimus. Ceterum de fato Jugurthae Rem. I. Guelf. 7. 9. 12. & Veneta 1470. addunt:

> *Si) cupis ignotum Jugurthae noscere le-*
> *Qui) tum*
> *Tarpejae rupis pulsus ad ima ruit.*

Augent illam diligentiam, adduntque Acad. Eccard. & Struv.

> *Historiae scriptor negat ast Orosius istud*
> *Carcere nant nectus sed sic pro crimine fertur.*

Sed Guelf. 12. addidit aliud:

> *Nosse cupis vulgo non cognita fata Jugurthae,*
> *Ut Plutarchus ait, carcere clausus obit.*

Recte ita Plutarchus & pluribus, ex quo etiam Muretus II. Var. Lect. *c.* X. probare voluit, eum tandem in carcere coepisse insipere. *Carceris* frequens mentio apud Claudianum, ut VI. Cons. Hon. *v.* 381. *Ipse* Jugurthinam *subiturus* carcere *poenam Praeberet fera colla jugo, vi captus & armis Non Bocchi Syllaeque dolis*. Et alii reges aut duces victi eodem perducti sunt. Denique non sine titulo dimittunt Sallustium librarii. Vinar. I. *Explicit Liber Sallustii Grammatici*: Struvian. *Princeps linguae Latinae*. alii alias laudes habent. vide Barth. VI. Advers. *c.* I.

EXPLICIT C. CRISPI SALLUSTII JUGURTHA.

GOT-

GOTTLIEB CORTII IN C. CRISPI SALLUSTII *JUGURTHAM*

EXCURSUS I.

CAP. I. num. 1. FALSO QUERITUR DE NATURA SUA GENUS HUMANUM. Quod Gruterus ex suis MSS. protulit, id in nostris etiam ostendimus. Alii nempe *sua natura*; alii *natura sui*; Sed Guelferbytano 5. pariter ac Commeliniano, plane deest *sua*. puto licet, inquit Gruterus: eique adsentior; quamquam Charisius, Servius, Donatus, Augustinus, Quinctilianus, Cledonius citantes retineant. vide ad Catilin. *cap.* XXXV. num. LI. num. 4. LII. num. 35. *Falso*, quod vocalitatis caussa ita dictum, pro *False*, autumat Donat. ad Terent. Andr. Act. III. Sc. II. defendit Charisius Libr. II. pag. 179. exemplis: quod tanto magis probabile est, quia sextus Casus Nominum pleraque vulgi *Adverbia* generavit. & si qua sint, quae in *e* (ea autem apud antiquos maximam partem in *i* etiam exibant) terminentur, ea facile ad eumdem Casum revocantur. e. g. *prospere* est aut sextus, aut Genus Neutrum (sic *multum*, *magnum*) primi Casus, ab antiquo *prosperis*, *prospere*. Sic nempe observat Charisius I. p. 61. a *sincerus* etiam Neutrum *sincere* esse, quamvis non dicatur *sinceris*: citatque Terentium: *si istud crederem* sincere *dici*. has Origines ipsimet Grammatici agnoscunt. Lege modo Charisium II. p. 171. & Priscian. XVI. p. 1028.

2. Sed Quinctilianus IX. Inst. Or. *cap.* IV. pag. 853. reprehendit τὸ εὔρυθμον quinque harum vocum. *Non minore autem*, inquit, *cura vitandum est, quidquid εὔρυθμον: quale est apud Sallustium* Falso queritur de natura sua. *Quamvis enim vincta sit, tamen soluta videri debet oratio*. Haec ille, qui & versum in oratione soluta fieri foedissimum judicat: cum tamen Hexametri exordio historiam suam inceperit Livius: *Facturusne operae pretium sim*, & integer exciderit Crispo nostro Cat. *c.* XIX. num. 4. Quod qui in Nostro reprehenderit, idem vitio vertat Ciceroni, Livio aliisque, in quibus vel Hexametros, vel Iambos & Scazontes multos collegere viri docti, Muretus, Barthius, Hottomannus, alii, quos citant ad Quinctil. l. c. p. 852.

3. Denique & Servius aliquid singulare in his verbis deprehendisse voluit. Ita nempe ille ad Virg. XI. Aen. *vers.* 581.

> *Multae illam* frustra *Tyrrhena per oppida matres*
> Optavere *nurum*.

Antequam rem diceret, ejus ostendit eventum; sic Sallustius; falso queritur &c. *nam antequam diceret* queritur, *dixit* falso. Nempe ita locanda fuissent verba: *Queritur de natura sua genus humanum* — sed *falso*. ut Cicero III. Offic. *cap.* XVIII. *Atqui in talibus rebus aliud utile interdum, aliud honestum videri solet*. Falso. *nam eadem* cet. Auctor VIII. de B. Gall. *c.* III. *In finitimas civitates confugerunt*. Frustra. *Nam Caesar* cet. Livius XLII. c. XLIV. *media nocte profectus, ut prima luce adgressus falleret*. Nequidquam. *primae stationes oppressae, tumultu ac terrore suo ceteros exciverunt*. Sed non solus Sallustius eventum statim addidit: etiam Quinctilianus I. *cap.* I. Falsa *est* querela, *paucissimis hominibus vim percipiendi quae traduntur esse concessam — Nam contra plures tarditate ingenii reperias* cet. Atque sic Cicero V. epist. V. num. 3. *Ne forte iditsum verbum ponam, quod abs te ajunt* falso *in me solere conferri*. Catull. Carm. LXXVI.

> *Rufe, mihi* frustra *ac* nequidquam *credite amice*,

Frustra? immo magno cum pretio atque malo.

Plinius II. Nat. Hist. c. XVI. *Hac constare & tertiam illam a terra subeuntium in caelum, & pariter scandi eam quoque* existimavere *plerique* falso. Sed ibi distinguere liceret post *plerique*. Alibi autem Particulae istae ne alio quidem, quam illo loco poni possunt: Utile tamen est, nosse, separanda ea esse, & duas quasi enunciationes in eius generis locutionibus latere, ut in illa D. Pauli Epist. ad Roman. c. XIII. comm. 4. ΟΥ γὰρ ΕΙΚΗ τὴν μάχαιραν φορεῖ.

EXCURSUS II.

CAP. XIV. n. 7. TAMEN ERAT MAJESTATIS POPULI R. PROHIBERE INJURIAM, NEQUE PATI, CUJUSQUAM REGNUM PER SCELUS CRESCERE. De hoc loco cum ceteris interpretibus securi eramus; nisi scripti libri aurem vellicassent. Horum pars: *neque cujusquam regnum* pati *per scelus crescere*; alii alio ordine. Sed Guelferb. 6. nusquam verbum *pati*, nisi in margine exhibet, & qui omnia circumspexerit, sentiet, id omnino esse inducendum: tanto magis, quod modo n. 6. idem verbum lectum sit, & quod *majestati*, non ita apte, ut omnia solet Sallustius, tribuatur *non pati*. Eo itaque verbo expulso triplex sese offert pro reliqua sententia conjectura.

Prima est, ut ex Verbo *prohibere* istud, aut simile exaudiatur, etiamsi contrariae significationis. Sic Phaedrus IV. Fab. XVII. v. 31. *Non veto dimitti, verum cruciari fame*, scilicet *jubeo*. ubi plura Tan. Faber. Corn. Nepos Conon. c. IV. *id arbitrium Conon* negavit *sui esse consilii, sed ipsius, qui suos optime nosse deberet*. Talia habent illi, quos citavit Cl. Burmannus ad Quinctil. Declam. x. c. XVI. qui etiam ad VI. Instit. Or. c. I. p. 506. bene monuit, saepe unum verbum in una periodo diversam vim exserere, ubi opportune, etsi is non erat ejus loci, addidit Manutium in Cic. pro Quinctio c. XXVI. qui eo loco cum cura de his disputat, & inter alia Ciceronis loco firmat: Noli *impudens esse*, nec *mihi molestiam exhibere*. Faber autem l. c. ejusdemque doctissima filia, Anna Daceria ad Dictyn I. c. IX. alii ad Tacitum; sed ante eos Jos. Mercerus ad Dictyos l. c. adferunt Paulum I. Epist. ad Timoth. c. IV. comm. II. ΚΩΛΥΟΝΤΩΝ γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων. Certatim etiam illi partim, & Graevius, Perizonius adferunt Terent. Andr. A. III. Sc. V. v. 18. *Namque hocce tempus* praecavere *mihi me, non te ulcisci* sinit. Accedat Tacit. XIII. Ann. c. LVI. deesse *nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur* non potest. ubi consulendi exactissimi interpretes. quibus junge adnotata nobis ad Jug. c. CVI. n. 3. Haec vero omnia etsi aliquam similitudinis speciem cum Sallustio habeant; tamen sua laborant difficultate, & cum constructione, ut vides, conciliari non ita possunt, ac deberent.

3. *Secundo* igitur occurret, verba haec: *neque cujusquam regnum per scelus crescere*, ad superiora statim, *erat majestatis populi R.* referenda esse; ut sensus sit: & erat majestatis populi R. *non* crescere cujusquam regnum per scelus. Neque id quidem prorsus damno; laborat tamen obscuritate. Et quamquam lectori suum lubens permitto judicium; hoc tamen profiteor, in ingratam quamdam Amphibologiam incidere Sallustium, si verbum *pati* tollatur, ceteraque, ut sunt, relinquantur.

4. Quamobrem *tertio* unica litterula addita elegantiae simul Sallustianae, & sensui egregie succurris, scribendo: *prohibere injuriam*, neque *cujusquam regnum per scelus* crescere*t*. h. e. prohibere injuriam, & prohibere, *ne* crescere*t*. *crescere*, ex *cresceret*, librarii facillimo lapsu dederunt, cum fere ita scribant *crescerE*, alii *crescer&*. Hoc jam ad Cat. c. XLVII. n. 1. *veniret*, pro *venire*, adnotavimus; Graevius ad Sueton. Jul. c. III. *redimeret* & *redimere*, alii alia in MSS. confusa esse docent. Apud Nostrum habes Cat. c. XLVIII. n. 4. *accedere* & *accederet*; Jug. c. LIV. n. 5. *posse* & *posset*; ibidem n. 6. *interfici* & *interficit*. c. LXXXV. n. 9. *verti* & *vertit*; c. CVII. n. 4. *credere* & *crederet*; c. CVI. n. 3. *parcere* & *parceret*; c. LXIII. n. 1. *agere* & *ageret*; cap. c. n. 4. *facere* & *faceret*; c. XLIX. n. 3. *invadere* & *invaderent*; c. LIII. n. 7. *adventare* & *adventarent*; cap. LXII. n. 3. *tradere* & *traderet* in MS. bene vetusto. c. LXIV. n. 2. *cavere* & *caveret*. Singulari autem semper studio quaesivit Sallustius, ut orationis habitum immutaret, quod cum alibi passim, tum ad Cat. c. IX. n. 3. & Jugurthin. c. VII. n. 4. docuimus. Inde & hic *injuriam*, & *ne cresceret* copulat, plane ut I. Hist. Orat. Lepidi n. 4. *Nam quid a Pyrrho, Hannibale Philippoque & Antiocho* defensum est *aliud, quam* libertas & *suae cuique* sedes; neu *cui nisi legibus* pareremus. Si ita in Catilina & Jugurtha Crispus alicubi scripsisset, numquam tot oumeto librarii & correctores manibus suis temperassent. Sed magno Sallustii bono Orationes illae, quae in Fragmentis nunc quidem haerent, non toties descriptae sunt, eoque sancte passim Crispi manum & ingenium repraesentant. item III. Hist. Or. Macri n. 17. &, *si pertinaciter retinebunt, non* arma *neque* secessionem; *tantummodo ne amplius sanguinem vestrum* praebeatis, *censeo*. Jug. c. XXIX. n. 5. *pauca locutus* de invidia *facti, atque* uti *in deditionem* acciperetur.

adde *c.* XXXI. n. 13. Sic & Celsus IV. *c.* XXI. extr. *Vitare autem oportet* rutam, & ne *supinus* dormiat. Bene ille *& ne*, quod Noster *neque*. hae enim particula, etiam semel posita, modo *& non*, *& ne* modo eleganter exprimit, quod notae docebunt ad Cat. *c.* XXIV. n. 3. & Jug. *c.* I. n. 5. pro *& ne* alibi *neu*, *neve*, quod idem est. Jug. *c.* LXXXIII. n. 1. *proinde sibi regnoque consuleret*, neu *florentis res suas cum Jugurthae perditis misceret*. Eodem *c.* XLIX. n. 3. *omnia suis provisa:* locum *superiorem*, uti *prudentes cum imperitis*, neu *pauciores cum pluribus*, *aut rudes cum bello melioribus confligerent*. adde ad Cat. *c.* XLVIII. n. 4. En tibi & Livium II. *c.* II. *Ibi omnium primum jusjurandum populi recitat*, *Neminem regnare* passuros, nec esse *Romae*, *unde periculum libertati foret*. item XXIV. *c.* III. *persuadent*, ut *traduci se in Locros paterentur*, nec *ultima experiri vellent*. Noster Jug. *c.* LVI. n. 1. *ubi se dolis fatigari* videt, neque *ab hoste copiam pugnandi fieri*. Haec simul ostendunt, cur eum ordinem maluerit Crispus, non vero, ut in Orat. Macri, *injuriam*, *neque cujusquam regnum per scelus cresceret*, *prohibere*.

EXCURSUS III.

CAP. XXIV. n. 5. NISI TAMEN INTELLEGO, ILLUM SUPRA, QUAM EGO SUM, PETERE, NEQUE SIMUL AMICITIAM VESTRAM ET REGNUM MEUM SPERARE: UTRUM GRAVIUS EXISTUMET, NEMINI OCCULTUM EST. Locum paullo obscuriorem interpretes varie tentarunt, ex quibus doctissimus Rupertus vero proximus fuit. Non vero casu, sed consilio gravissimum scriptorem in re odiosa, & propter regis fautores ejusdemque verba & munera vix credibilem, sensum subobscure posuisse, existimo. Is autem talis est. *Intelligo* tamen, Jugurtham *supra* quidam, *quam ego sum*, hostiliter *invadere:* neque eum ignorare, quod *non simul amicitiam vestram* sibi conservare, *& regnum meum* occupare queat. *Gravius* tamen sibi *ducere*, regno carere, quam amicitia vestra, *nemini occultum est*. Nunc de singulis, quae hanc sententiam morari possent, paucis expediam.

2. *Supra*, ut cum vulgo loquar, per Enallagen posuit pro *aliquid*, vel *aliquem* (parum enim id refert) *quod* (*qui*) *supra*, vel *majus* (*major*) *est*, quam ego. uti Cat. *c.* III. n. 2. supra *ea veluti ficta pro falsis ducit*. Jug. *c.* I. n. 2. Nam contra, *reputando*, *neque majus aliud*, *neque praestabilius invenias*. quibus locis vide adnotationes. Cic. V. epist. V. n. 3. contra *etiam esse aliquid abs te profectum*, *ex multis audivi*. adde VI. epist. XXII. n. 5. & IV. ep. XIV. n. 7. Florus I. *c.* XVIII. n. 8. *cum incognitas sibi belluas* amplius, *quam erant*, *suspicarentur*. Tacit. VI. Ann. *cap.* XXXIX. extr. *maximisque provinciis impositus*, *nullam ob eximiam artem*, *sed quod* par *negotiis*, *neque supra erat*. Verum si originem Verbi *petere* spectes, bene *supra petere* cohaeret. de quo ne plura memorem, facit nota ad Cat. *c.* V. n. 9. *Petere* autem non adfectare, sed insidiari & hostiliter aut more Gladiatorum, petere notat, si Servium audias ad I. Aen. *v.* 717. & IX. *v.* 439. Recte Livius XL. *c.* IX. *Itaque si mori tacitum oportet*, *taceamus*, *precati tantum deos*, *ut a me coeptum scelus in me finem habeat*, *nec per meum latus tu* petaris. Idem I. *c.* LI. adgressurum *fuisse hesterno die in concilio: dilatam rem esse*, *quod auctor concilii abfuerit*, *quem maxime* peteret. Noster supra *c.* XX. n. 2. *Ipse acer*, *bellicosus; at is*, *quem* petebat, *quietus*, *imbellis*. Seneca Epist. CXXIII. *In contrarium* puguemus, *& ab invitantibus recedamus*, *adversus* petentia *concitemur*. ubi adi Gronovium. Adposite Silius IV. *v.* 425.

> - - - - *nam* plus petit *improbus uno*
> *Consulis exitio*, *tota quam strage cadentum.*

Sic *petere insidiis*, *petere telis*, aliaque nemini obscura, aut inaudita.

3. Quae sequuntur: *neque simul amicitiam vestram*, *& regnum meum sperare*, ea per se clara sunt. Tantummodo observandum, *neque sperare*, ut saepissime apud Nostrum, divisim pro *& non sperare* capiendum esse. Praeterea *sperare* est statuere, opinari, sibi aliquid imminere, sibi certo futurum. Mentem itaque Jugurthae eo Verbo declarare voluit, & contemtum amicitiae Romanae prae regni cupiditate ostendit. Ceterum de ipso verbo plura Ludov. de la Cerda ad Virg. I. Aen. *v.* 547. & IV. *v.* 419.

4. Majore intentione consideranda sunt ista: *utrum* gravius *existimet*. nam & Rupertus, & ceteri omnes *gravius existimare* accipiunt pro majoris facere, ita ut vox *gravius* in meliorem significet partem. Ciacconius adtulit quidem locum Caesaris VII. de B. Gall. *haec si* gravia, *aut acerba videantur*, *multo illa* gravius *aestimari debere;* sed adtulit ea caussa, ut probaret *aestimet*, non *existimet* apud Crispum esse legendum. Verum enim vero non Latinum est *gravius sibi esse existimare* eo, quo vulgo volunt, sensu. At pro *acerbius*, *ingratius*, *intolerabilius sibi ducere* passim occurrit apud Livium, Caesarem, Ciceronem. Intellige itaque ex superiori: *utrum* non sperare, h. e. amittere, contemnere, utro carere *gravius existimet:* qua Figura utitur Noster Cat. *c.* LII. n. 28. supra *c.* III. n. 4. *c.* IV. n. 1. &c. Sic & ipsa dictione utitur. Cat. *c.* LI. n. 11. *multi injurias suas* gravius *aequo* habuere. Jugurth. *c.* XXXVIII. n. 10. *Quae* gravia *quamquam*

& flagitii plena erant. Auctor Declamat. in Cicer. princ. Graviter *& iniquo animo maledicta sua* paterer. Curt. IX. *c.* VII. nu.26. Graviter *mortem ejus* tulit *rex*. Aur. Victor Epit. *c.* X. *unde Neronem cuncti vocantes opinantesque summam rerum nactum*, graviter acceperant. Sueton. Domit. *c.* XXIII. *Occisum eum populus indifferenter, miles* gravissime tulit. Corn. Nepos Conon. *cap.* III. *hoc si tibi* grave est, *per me nihilo secius editis mandatis conficies, quod studes*. Justin. XIX. *c.* III. *Nihil tamen se* gravius ferre, *quam quod inter fortissimos viros mori non potuerit*. Tacit. XIII. Ann. *c.* XXXVI. *Quod* graviter *Corbulo* accepit. Calpurnius Flaccus Declam. IV. *Dignus es, parricida, dignus es videre patrem, si tam* grave putas, *ut vel carcerem malis*. ubi cave aliquid mutes cum nupero Editore. Martial. V. Epigr. XXIII.

> Illud *adhuc* gravius, *quod te post mille labores,*
> *Paulle, negat lasso Janitor esse domi.*

Dictys V. *c.* II. Grave, *Trojani principes vosque socii, grave bellum nobis excitasse adversum Graeciam*, gravius *vero, multoque* durius, *mulieris caussa hostes effectos quam amicissimos*. Haud pigebit, ista coacervasse; dum constet, non in aliam sententiam verba esse detorquenda, & male egisse Ciacconium, quando *aestumare* nobis propinavit. nam & *habere*, & *putare*, *esse* denique & similia in istis exemplis vides, quae tuentur nostrum *existimare*. adde etiam Cat. *c.* I. num. 3. *quo mihi* rectius videtur. Tamen Guelf. II. habet *extimet*. de qua varietate nos alibi monuimus, ut ad Cat. *c.* II. num. 8. *c.* X. num. 5. Jug. *c.* L. num. I. *c.* LXXXV. num. 41. adde Munckeri, impigri viri, Dissertat. ad Hyginum.

EXCURSUS IV.

CAP. XLVII. n. 2. HUC CONSUL, SIMUL TENTANDI GRATIA, ET, SI PATERENTUR OPPORTUNITATES LOCI, PRAESIDIUM IMPOSUIT, PRAETEREA IMP. F. E. A. Q. B. U. FORENT, COMPORTARE: RATUS ID, Q. R. M. FREQUENTIAM NEGOTIATORUM ET COMMEATUM JUVATURUM EXERCITUM, ET JAM PARATIS REBUS MUNIMENTO FORE. Cum omnes interpretes, qui sunt in aliquo numero, hoc loco haesitaverint, unus tamen solita sibi securitate celeriter transiit; cum ab illo rei impeditae aliquod auxilium prae ceteris exspectasses. His moribus gloriae suae multum consulunt isti homines, qui in facillimis quibusque ingenium & collectanea sua ostentant; quae contra sunt, negligunt: ne suam ipsi inscitiam prodant. Fuerit nobis, eguisse interdum magno adparatu, cui tamen ubivis fere studio pepercimus; dummodo industriam nostram aequis censoribus probamus. Igitur ex nostris Codd. in praesenti haec habere licuit. Guelf. 9. *simul & tentandi gratia*; Vinar. 2. *simul tentandi gratia & piundi, si pat.* unde *experiundi, si*, facile elicias. Academ. *tentandi manendique gratia*. Mox *&* sincere & veritatis emolumento omisit Senatorius I. habetque: *tentandi gratia, si paterentur*. Porro Guelf. II. & 4. a prima manu: *si pateretur*; 3. *parentur*. quod ostendit scriptum fuisse olim per notam *paterent*, & notam illam literae *n*, ut solent, librarios pro nota τῦ *ur*, cui est valde similis, accepisse. Hinc vere Remensis I. *paterent* scripsit: nec moramur Franc. *peterentur*, & Guelf. II. *propter opportunitates*. Sequitur Verbum *comportare*, quo alii *praeparare*; Guelf. 7. *compararent*; 10. *comportari*; 11. *comportarent*, exhibent: quod & ipsum fieri solet, ubi ex spatio, qui versus dirimit, vocabula in contextum migrarunt. Deinde Guelf. 10. *scilicet frequentiam*; Eccard. *frequentia*. Porro Incert. I. & Guelf. 12. *& commeatuum*, quomodo Palmerius. Guelf. 9. *& commeantium*; Vinar. 2. & Uratisl. 2. *& commeatum populi*; alii, sed non ex nostris, *& commeatu*. Denique Gu. II. *peractis rebus*; Struv. *illi monimento*; Eccard. *illis munimento*. In ceteris omnibus nihil quidquam a vulgatis diversi sunt.

2. Ergo id primum certum clarum est, recte Palmerium exclusisse Particulam *&*, quod etiam Senat. I. & Vinar. 2. jubent. *Tentare, si*, est *experiri, tentare, an*. Livius I. *c.* LVII. Tentata *res est*, si *primo impetu capi Ardea posset*. Idem II. *c.* XXV. *Proxima inde nocte Volsci discordia Romana freti*, si *qua nocturna transitio proditiove fieri possit*, tentant *castra*. XXXIX. *c.* L. *Accepto poculo nihil aliud locutum ferunt, quam* quaesisse, si *incolumis Lycortas equitesque evasissent?* & quidem post Verbum *quaerere* ille, aliique frequenter. Virgilius IV. Aen. *v.* 110. *Sed fatis* incerta *feror*, si *Juppiter unam Esse velit Tyriis urbem Trojaque profectis*. Caesar I. Gall. *cap.* VIII. *nonnumquam interdiu, saepius noctu*, si *perrumpere possent*, conati. Plinius Paneg. *cap.* II. *atque identidem* cogitemus, si *majus principibus praestemus obsequium, qui servitute civium, quam qui libertate laetantur*. Sulpic. Sever. Dial. I. *cap.* II. *ex te audiemus*, si *vel in eremo Christianis vivere liceat*.

3. Illud satis commode Vir ille doctus. Ac quando A. Popma mox *si pateretur* scribit, nescio,

nescio, an meliora dederit, quam quae sunt vulgata. Contra certo scio, Sallustium scripsisse, quod est in Remensi 1. & confirmatur a tribus Guelferbb. *si paterent*. *Patere* nempe illa dicuntur, quae sunt nobis exposita, subiecta. Id tentare voluit Metellus, & debuit; cum tot illi deditionis signa ostenderentur. Sic Noster usus est Verbo Cat. c.x. nu.1. *cuncta maria terraeque* patebant. Eod. c.xxxvi. num.4. *Cui cum ad occasum ab ortu solis omnia domita armis* paterent. c.LVIII. num.9. *coloniae atque municipia* patebunt. Virgilius 1. Aen. *vers.* 302. *Ut terrae, utque novae* pateant *Carthaginis arces Hospitio Teucris*. ubi Servius Fuldensis: *Nonnullae sane* pateant, *pacatae sint accipiunt, ut Sallustius*: Simul immanis hominum vis multis e locis invasere *patentes* tum, & pacis modo effusas. *Hic enim habitus pacis. Et in Catilina*: cuncta maria terraeque *patebant*. *Sic enim contra cum dicitur* Clausa omnia, *bellum significatur, ut ipse*: Cunctus ob Italiam terrarum *clauditur* orbis. Haec Servius. Tentare igitur voluit, an opportunitates & munita loca urbis Vagae ita paterent & exposita essent sibi, ut ceterae urbes & mapalia, quae pacatam faciem praeferebant, & Metello operam suam, veluti amico, pollicebantur. De *Opportunitatibus loci* in notis dixi.

4. Unum tamen est, quod in nostra emendatione habeat aliquam difficultatem, quam vitavit Palmerius, scribens: *Huc consul*, simul *tentandi gratia, si paterentur*; & *opportunitate loci, praesidium imposuit*. In nostra scilicet lectione Particula *Simul*, quae respondentes *&*, *atque*, *simul* habere deberet, solitarie ponitur. Sed pro egregio illo sensu, quem superiora illa, *si paterent*, nobis obtulerunt possem illud *simul* Glossariorum foetum dicere, qui notata ad Verbum *tentandi* varia lectione, aut expositione, quae erat *simulandi*, vide Cat. c. XLVII. num. 1. Jug. *cap.* XXIII. num. 2. *simul* eo loco intruserunt. Verum, qui locum curatius inspexerint, non quidem in *praeterea*, alteram, quae usu requiritur, particulam reperient; sed in superioribus, de frequentia negotiatorum & mercatorum, quae locum Metello opportunissimum reddebant, cet. Duas enim caussas affert, quare Metellus Vagae praesidium imposuerit; alteram, quod tentare vellet, an & munita ita, ut urbes temere munitae, sibi paterent; alteram, quod Vagae magna negotiatorum esset frequentia, quam suis rebus munimento fore sperabat. Hujus rei cum jam mentionem fecisset, *simul* alteri addidit caussae. Nec mirum. saepe enim *primo*, *principio* ponitur, neque tamen excipit *secundo*, *deinde* aut simile. vide Donatum ad Terent. Andr. Act. III. Sc. III. Nostrum Jug. c. LXXXV. num. 45. Saepe *deinde* legitur, nec adfuit *primum*. vide Jug. c. LIX. num.3. Idem de *interdum*, *partim*, *alii* ceterisque relationis vocabulis passim observabis. vide ad Cat. c. LXI. num. 8. ne dicam de *nec*, *neque* semel positis, in locis dubiis & paullo obscurioribus aut corruptis. vide Jug. *cap.* VII. num. 6. *cap.* XIX. num.7. Egregie ad Sallustium Plinius II. c. CXIII. princ. *Motus enim terrae sileantur, et quidquid est, ubi saltem busta urbium exstant*: simul *ut terrae miracula potius dicamus, quam scelera naturae*. Sufficit vero Sallustiano lectori, duas rationes satis aperte propositas esse: qui id intelligens in particula, de qua quaeritur, haud facile haesitabit: cum ea saepissime solitarie ponatur. vide notam ad Jug. *cap.* IV. num. 1.

5. Sequitur: *praeterea* imperavit *frumentum et alia quae bello usui forent*, comportare. Verum non modo Gruterus, sed etiam Glareanus Verbum *comportare* pro supervacuo declaravit. & cum tam varie in libris vett. scribatur, in aliis etiam cum alio Verbo permutetur, excludendum illud omnino fuit. *Imperare* autem *frumentum*, *pecuniam*, *commeatum*, alia bonis auctoribus usitata sunt. Noster Jug. *cap.* XXXIX. num.4. *acceptio frumenti*, quod *palam legatis* imperaverat. c. LXII. nu.6. imperat *argenti pondo ducenta millia, elephantos omnes*. Cic. XII. epist. XXVIII. num. 3. *Tibi autem ex S. C.* imperandum, *mutuumque sumendum censeo*. Caesar I. Civ. c. VI. *Tota Italia delectus habentur*, arma imperantur, *pecunia a municipiis exigitur*. Florus II. c. VI. *Urebat nobilem populum — dare tributa*, quae jubere *consueverant*. adde Jug. c. LXXXIV. num. 1. Quod vero suspectum illud Verbum tamdiu sustentavit, non alia res fuit, quam Particula *Huc*: dum opinio erat, *Huc comportare*, uti *Huc imposuit* eodem tenore procurrere debere. quod vero est contra morem Sallustii, & vel solum Verbo *comportare* adeo infestum, ut sede sua expellat. vide Cat. c. XXXVII. num. 5. Jug. c. XIV. n. 1. c. LIV. n. 1. eamdem varietatem, & aliis locis compluribus. nam locus c. LXXV. n. 5. *Adhoc finitumis* imperat, *quam plurimum quisque aquae* portaret, parum patrocinatur.

6. Haec omnia satis firma: at in extremo vix ipse mihi satisfacio. Verba ita habent: *ratus id, quod res monebat, frequentiam negotiatorum & commeatum juvaturum exercitum, & jam paratis rebus munimento fore*. Palmerius *commeatuum* probat, & *juvaturum exercitum* delet, quod ea non essent in edd. primis. Rivius & Gruterus retinent *commeatum*, damnant tamen etiam, quae ille delet. Praeterea alius *patratis*, alius *pacatis*

rebus mallet. Mihi non illa saltem, *juvaturum exercitum*, sed & haec etiam *paratis rebus* aut valde aegrotare, aut plane mortua, adeoque resecanda videntur. Nihil tamen amplius sum ausus, quam in quo doctissimi homines fiduciam mihi tribuebant. Cetera, quae non in verbis, sed in sensu potius sita sunt, ut expediri queant, videndum erit. Quidam jungunt, ET *commeatum juvaturum*, ET *jam* cet. Plurimi *paratis rebus* intelligunt, de pacato statu Numidiae, pace cum Jugurtha facta: quod tamen valde erit incommodum. Ipse *commeatum*, ut libri etiam scripti voluerunt, de commeantibus *mercatoribus* intelligo, & probe, ut arbitror, *negotiatores* & *commeatum* h. e. mercatores iterum simul utrosque memorat, uti num. 1. factum. Tacit. XIV. Ann. *cap.* XXXIII. *Londinum perrexit, cognomento quidem coloniae non insigne, sed copia* negotiatorum & commeatuum *maxime celebre*. Saepissime dicitur de multis navibus simul aliquo adpellentibus, quod ostendit Phil. Ruben. II. Elect. *cap.* XIII. ubi & ex Apulej. VIII. Metam. docuit, multitudinem eorum, qui terra junctim iter faciunt, *Commeatum* dici. Sive ergo vulgatiore illa notione Noster *commeatum* de mercatoribus, quibus Vagae negotia erant, dixerit; sive posteriore, pro frequentibus Vagam advenientibus, quae certe ad proprietatem est accommodatior; non peccamus, si derelicto, quem ceteri interpretes sectantur, significatu vocis, hunc praeferendum existimamus. Ita vero & negotiatores, & mercatores *etiam* (h. e. praeter milites praesidiarios. atque in MSS. nostris & Gruterianis omnibus *etiam*, non divisim, *& jam* exaratur) paratis rebus munimento fore, sperabat, quod & illi tueri frumentum ceterasque res ibi comportatas, & ipsorum militum curae succurrere, denique & ipsi per hoc Numidas in fide retinere possent; qui frequentiam Italicorum metuentes, novis rebus abstinerent. Et hic sensus peperit antiquissimam illam Glossam, *juvare exercitum*; quae quam insulsa sit, nunc demum liquido adparet. Ceterum vero simile videtur, Metellum non imposuisse tot milites praesidium, quot in urbe hostili, & cujus incolae male pacati, necessarii fuissent: ne minueret exercitum suum, qui majoribus rebus paratus intentusque esse debebat. Sed quam parum praesidii in negotiatoribus fuerit, docebit *cap.* LXVI. & LXVII.

EXCURSUS V.

CAP. LVII. n. 5. PRAETEREA PICE ET SULPHURE TAEDAM MISTAM ARDENTIA MITTERE. Hanc lectionem, destitutam fere omni librorum praesidio (habet eam ex nostris unus Uratislaviensis 1.) Gruterus primum, secutus, ut ipse ait, ingenii sui judicium, invexit; quam posterae editiones omnes sunt amplexatae. Rivius probabat, quod ipsi Fabricianus suus obserebat: *praeterea picem & sulphure taedam mixtam ardenti mittere*. Carrio vulgavit: *praeterea picem, sulphure & taeda mixtam ardenti*: non multum deserens vetustos Codices; quorum apud nos talis est scriptura. Fabric. 2. Struv. Eccard. Guelf. 7. & 9. cum Carrione & Veneta 1470. *p. picem sulphure & taeda mixtam ardenti*. iisque tantummodo *ardentia* contra regulas fuit: cui difficultati ut succurrerent, dedit Uratisl. 2. *sulphur, & picem & taedam mixtam ardentia*; Franc. *picem, sulphur & taedam ardentia*. Fabric. 1. Incert. 1. Remens. 1. Uratisl. 3. & Guelf. 12. *p. picem sulphure & taedam mixtam ardenti*: quo & accedunt Senat. 2. & Heuss. *picem taedam & sulphure m. ardenti*, & Guelf. 1. *picem & sulphure taedam m. ardenti*, & Guelf. 10. *picem sulphureque taedam m. ardenti*, & 11. *picem sulphure taedam mixtam ardenti*. Propius ad veram lectionem accedunt Vinar. 2. & Remens. 2. *p. picem sulphure & taedam mixtam ardentia*; nam illud *m* postremum in *taedam* ex concursu ejusdem litterae ortum est: accedit etiam Guelf. 2. *p. picem sulphure & taeda mixtam ardenti amittere*; nam prima littera in *amittere*, separata est ab vocabulo praecedenti, ut alibi *ae* & aliae distractae sunt. vide ad Cat. *c.* XXI. nu. 4. & Jug. *c.* LIX. n. 3. *quibus ea praeda efuerat*, pro *praedae fuerat*: Accedit denique Gu. 3. *p. picem sulphure & taedas mixtas ardentia mittere*; cui tantum conjunctio disparis Numeri *mixtam* & *ardentia* offendiculo fuit. Proxime autem omnium veteri lectioni Academ. *p. picem cum sulphure & taeda mixtam ardentia m.* qui in structura Verbi *miscere* haesitavit. Veterem ergo, & veram, & Sallustii scripturam servaverunt nobis Vinariensis, Basileensis, Senatorius primi, & Guelferbytanus quartus, qui sincere; *praeterea picem sulphure & taeda mixtam ardentia mittere*; nisi quod caute, pro more suo, Vinar. 1. scripserit: *p. picem taeda & sulphure mixtam ardentia mittere*. Tres autem caussae fuerunt, quae illam lectionem antiquarunt, quas supra indicavimus, & nunc singulas refutabimus.

2. Pri-

2. Primum itaque *picem sulphure mixtam* non debuerat offendere; quod vel uno Thucydide evincere possem, quem Noster expressit ex II. c. LXXVII. ἐμβαλόντες δὲ ΠΥΡ ξὺν θείῳ καὶ πίσσῃ. nam quas ille *igni*, has Noster *pici* partes dedit: idemque uterque eodem modo tractarunt. adde Auct. de B. Hisp. c. XI. Sed *mixtam* (ita enim Codd. summae vetustatis ubivis scribunt. vide Pierium ad Virg. I. Aen. v. 492.) posuit pro *admixtam*, & sextum Casum addidit quarto, ut Virg. I. Georg. v. 9. Pocula*que inventis Acheloja miscuit* uvis. pro quo Scholiastes Statii I. Theb. v. 453. *vinum poculis miscuit*. atque talia passim. Confirmat autem egregie Caesar III. Civ. c. XLVIII. *Est etiam genus radicis inventum ab iis, qui fuerant cum Valerio, quod adpellatur Chara*: quod admixtum lacte *multum inopiam levabat*. Neque alia ratio in lectione Gruteri, quam infeliciter accepit Wassius. *Mixtam*, inquit, hoc loco valet *compositam*, constantem. praepositione eleganter suppressa. Ergo *Rheno mixtus Oceanus*, erit Oceanus Rheno constans viro illi docto: & *candore mixtus rubor* apud Ciceronem *candor* tantum: & *taeda*, non erit *taeda*, nisi prius piceni & sulphur addideris; cum tamen ipse Caesarem citet III. Gall. *completas onerarias naves* taeda, *&* pice, *&* *stupa*. addere potuisset II. Civ. c. XI. *cupas*, taeda *ac* pice *refertas*, *incendunt*. & multa alia.

3. Difficilius paullo sese habet ille nexus inter *picem* & *ardentia*, qui etiam tot librariis negotium facessivit. Verum non ad *picem* tantum refertur illud vocabulum; sed simul ad *sulphur* & *taedam*, quae omnia, quod necesse fuit, *ardebant*. Plura itaque Nomina cum expressa sint, additur Adjectivum Plurale; quod alibi factum ubi tantummodo intelliguntur. Sic Cat. c. X. nu. 3. *Igitur primo pecuniae, dein imperii* cupido *crevit*; *ea quasi materies omnium malorum* fuere. ubi plura adnotavimus. addo hic S. Hieronym. Epist. ad Rusticum Monachum ex MS. *Ibi nascitur carbunculus & Zmaragdus & margarita* candentia *& uniones, quibus nobilium feminarum ardet ambitio*. etsi is non plane ad hunc locum, tamen non prorsus alienus est: cum in utroque loco intellectus necessitas Neutrum Plurale expressit. adde ad Jug. c. XXXVIII. n. 8. Et cur minus Latinum sit, *picem sulphure & taeda mixtam ardentia*, quam *Juba cum Labieno capti*, aut *Cotta cum Sabino legati?* qualia adduximus ad Cat. cap. XLIII. num. I. adde Jug. cap. XXXV. n. 2. & XXXVIII. num. 6. item III. Hist. Ep. Pompeii num. 6.

4. Sed dices, cur ita non potius *mixta* quam *mixtam?* Erat illud contra rationem Latinitatis: & hoc, ut habemus, non magis asperum esse debet, quam ubi in aliis formulis Numerus uterque concurrit. Florus II. c. III. num. 4. tuti *locis & fuga*, durum *atque* velox *genus*, *ea occasione latrocinia magis*, *quam bella* faciebant. aut ut Jug. c. XVI. num. I. *Vicit tamen in Senatu pars* illa, qui *vero pretium*, *aut gratiam* anteferebant. c. XXII. num. 4. *populum R. neque recte*, *neque pro bono* facturum, *si ab jure gentium sese* prohibuerint. c. XLII. nu. I. *nobilitas* noxia — necaverant. adde omnino Cat. c. XXIII. num. 6. & c. XLIII. num. I.

EXCURSUS VI.

CAP. LXXXV. nu. 9. MIHI — BENEFACERE JAM EX CONSUETUDINE IN NATURAM VERTIT. Uratisl. I. & Vinar. I. a manu secunda, *in naturam verti*; Guelf. 2. *in naturam venit*; 4. *in natura vertitur*; 1. 6. 7. 9. 10. 12. item Eccard. Incerti, Vinar. 2. Uratisl. 3. Senat. 2. Heuss. Franc. Remens. I. & Veneta 1470. *in naturam vertitur*. Edd. Pomponii Laeti, Viteb. & Lips. 1510. *in naturam convertitur*. Ceteri recte, *in naturam vertit*, pro *versum est*. Ita Noster Cat. c. VI. num. 7. *post ubi regium imperium in superbiam dominationemque* convertit: ubi plerique omnes Codd. *se convertit*. Neque aliud usquam apud Nostrum hujus formae Verbum incorruptum mansit. Jug. c. XIV. nu. 23. *At ego infelix, in tanta mala* praecipitans *ex patrio regno*, ibi vulgo *praecipitatus*. Eod. c. XXXVIII. *Quae quamquam gravia & flagitii plena; quia mortis metu* mutabant, *sicuti regi libuerat*, *pax convenit: mutabantur* adhuc circumferebant. Ita *vertet*, *convertit* alibi in his libris corrupta sunt. Mansit tamen, ut pleraque, incontaminatum *auxisse* in Fragm. I. Hist. Orat. Philippi nu. 6. *qui gentis Aemiliae benefacta extollebant*, *& ignoscendo populi R. magnitudinem* auxisse. His locis omnibus pauca jam ex aliis auctoribus adjecimus: quae nunc augere animus est; iis maxime, ubi docti viri interpretes plura adnotarunt. Plaut. Amphitr. A. I. Sc. I. v. 95. Vertentibus Telebois, *telis complebantur corpora*. Liv. XXV. c. XL. *ibi primum initium* — licentiae *huic sacra profanaque omnia vulgo spoliandi factum est*, quae *postremo in Romanos deos*, *templum id ipsum primum*, *quod a Marcello eximie ornatum est*, vertit. Id. XXVI. c. VI. *Ea ludificatio & ipsa in verum* vertit. c. XL. *Haec ejus* gloria, *quia jam imperatoris quoque famae officiebat*, *postremo in invidiam* vertit. XXVII. cap. VIII. *Caussam inaugurari coacti flaminis libens reticuissem, ni ex mala fama in bonam* vertisset. XXXII. c. XII.

Postea-

Posteaquam recepere se regii in loca aut munimento, aut natura tuta. verterat *periculum in Romanos*. XXXVIII. c.LXX. Verteratque *Scipionum invidia in praetorem, & consilium ejus, & accusatores*. ante Sigonium *vertitur* aut aliud quid passim apud Livium legebatur, qui ea emendavit. Caesar v. Gall. c. XLIX. *perscribit in litteris, hostes ab se discessisse, omnemque ad eum multitudinem* convertisse. pro *conversam esse* accipit Davisius, cum & *hostes multitudinem convertisse*, vulgari modo intelligi queat. III. Civ. c. LXXIII. *detrimentum in bonum* verteret. Tac. XIII. Ann. c. LVII. *Et minae quidem hostiles in ipsos* vertebant. ita membranae Florentinae. vulgo *vertebantur*. at alter modus apud hunc frequentior. Lucret. IV. v. 310. *Inde retrorsum redit, &* convertit *eodem*. Dictys II. c. III. *propere ad eum* converrit qui ita saepius. Horat. IV. Oda x. v. 5. *Mutatus Ligurine, in faciem* verterit *hispidam*. vulgo, *Ligurinum i. f. verterit*. Justin. XXXVI. c. II. num. 15. *quod ex caussa factum paullatim in disciplinam religionemque* convertit. Silius IX. v. 644. *in certamina Paullo Avia diducto*, convertit *Varro*. Sen. II. Benef. cap. XIV. *quod numquam in malum* vertat. Claud. I. Eutrop. v. 251. *In eandem* vertunt *fastidia praedae*. Adde interpretes Obert. Gifan. Jos. Mercer. Matth. Bernegg. N. Heins. Jac. Gron. Rich. Bentl. Jo. Davis. Arn. Drackenb. qui plura congesserunt, non modo de *vertit* & *convertit*, sed etiam aliis Verbis.

2. Ut enim *auxit*, *praecipitans*, *mutabant* Noster praeterea protulit: ita *abolevit* Liv. I. c. XXIII. *Donec cum re nomen quoque vetustate* abolevit. ita *suffundat*, pro *suffundatur*; *turbant* pro *turbantur* Seneca, ut quidem emendat Juret. ad II. Benefic. c. II. Silii illud I. v. 288. *Mox profugi ducente Noto advertere coloni*, non male pro *adversi sunt* capit Cl. Drackenb. atque ita Graecos loqui, ostendit Dan. Heins. ad I. Sil. v. 539. Plautus Mil. A. II. Sc. VI. vers. 100. *Dum hae consilescunt turbae, &* leniunt *irae*. Quinctil. Decl. CCXCVIII. *Et primo quidem* deformavit *tantum diligentior cultus*. His adde Vechner. I. Hellen. cap. VI. Perizon. ad Sanct. III. Min. cap. II. & III. & ad IV. cap. III. Barthium ad Claudian. Cons. Mallii vers. 181. Val. Acidalium ad Vellej. Pat. I. cap. VIII. num. 6.

C. CRISPI

